

T.C.

Ardahan Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı

KAZAK HALK HİKÂYELERİNİN PSİKANALİTİK YAKLAŞIM ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ

Tanat NURGAZİYEV

Prof. Dr. Ayabek BAİNİYAZOV

Doktora Tezi

Ardahan, 2022

KAZAK HALK HİKÂYELERİNİN PSİKANALİTİK YAKLAŞIM ÇERÇEVESİNDE
İNCELENMESİ

Tanat NURGAZİYEV

Prof. Dr. Ayabek BAYNİYAZOV

Eş Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Serkan BALCI

Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı

Doktora Tezi

Ardahan, 2022

KABUL VE ONAY

Tanat Nurgaziyev tarafından hazırlanan “Kazak Halk Hikâyelerinin Psikanalitik Yaklaşım Çerçevesinde İncelenmesi” başlıklı bu çalışma, 05/12/2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

[İ m z a]

Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT (Başkan)

[İ m z a]

Prof. Dr. Ayabek BAİNİYAZOV (Danışman)

[İ m z a]

Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK

[İ m z a]

Doç. Dr. Abanoz KÜÇÜK

[İ m z a]

Dr. Öğr. Üyesi Shalala RAMAZANOVA

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Mustafa ŞENEL

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Ardahan Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / Ardahan Üniversitesi Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

05/12/2022

Tanat NURGAZİYEV

“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

(1) Madde 6. 1. Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

(3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir*. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, Tez Danışmanının **Prof. Dr. Ayabek BAİNİYAZOV** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Tanat NURGAZİYEV

TEŞEKKÜR

Rehberliğini ve desteğini benden hiçbir zaman esirgemeyen tez danışman hocam Prof. Dr. Ayabek BAİNİYAZOV'a, çalışmamın konu kapsamının belirlenmesinde ve hazırlama sürecinde görüşlerinden faydalandığım Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK'a, Doç. Dr. Fatih ŞAYHAN'a, eş danışman Dr. Öğretim Üyesi Serkan BALCI'ya, beni her zaman destekleyen aileme, arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

NURGAZİYEV, Tanat. *Kazak Halk Hikâyelerinin Psikanalitik Yaklaşım Çerçevesinde İncelenmesi*, Doktora Tezi, Ardahan, 2022.

Kazak Türklerinin halk hikâyeleri, dünyada halk edebiyatı ürünleri arasında milli kimliklerini yansıtan en zengin ürünlerinden biridir. Nazım ve nesir karışık anlatılmış halk hikâyelerinde, Kazak Türklerinin tüm özelliklerini bulmak mümkündür. Bununla birlikte Kazak milletin sosyal hayatını, özlmlerini, hayallerini ve acılarını yüzyıllar boyunca biriktirmiş ve muhafaza etmiştir.

Çalışmamızın amacı psikanaliz yöntemiyle yeni bir inceleme yapmaktır. Bu bağlamda, Kazak halk hikâyelerini teorik olarak incelemek gerekmektedir.

Bunun için çalışmamızda sadece Kazak tarihini ve kültürünü değil, aynı zamanda bütün Türk halklarının psikolojisini, yaşam tarzlarını ve hayallerini gösteren “vazgeçilmez belgeleri” ele alarak, Kazak edebiyatında pek fazla araştırılmamış psikanalitik teori perspektifinden yeni bir analiz yapılacaktır. Halk hikâyelerindeki Kahramanlar galerisine ortak karakterler ve olay örgüsü analiz edilerek monomit ve psikanalitik kuram bağlamında incelenecektir. Halkın sosyal hayatı, hikâyelerde yer alan karakterlerin psikolojisi üzerinden yeni bir şekilde anlatılacaktır. Halk hikâyeleri, arketipsel analiz ve ulusal kod kavramı bakımından incelenecektir.

Bu tür bir çalışmanın Kazak halk hikâyeleri üzerine yapılan çalışmalara katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Tezde halk hikâyeleri Aşk, Dini, Kahramanlık ve Destani olmak üzere dört ana grup çerçevesinde ele alınmıştır. Aşk hikayelerinden Karatorgay (Kara Serçe), Murat Salih pen Magripa (Murat Salih ve Magripa), Kokek pen Zeynep (Kokek ve Zeynep), Sanalı Sara (Akıllı Sara), Saukele (Savkele), Bulgın-Susar (Bulgun-Susar), Akkan Sınap (Kaçan Cıva), Jetim Maryam (Yetim Maryam); Kahramanlık hikâyelerden Kulamergen (Kulamergen), Arık Mergen (Zayıf Mergen), Abu Jılan (Abu Yılan), Telim Tentek (Deli Telim), Altın Balak Aksunkar (Altın Gökdoğan), Kamarzaman (Kamarzaman), Abdikerim (Abdikerim), Koyşy Batır (Kahraman Çoban); Dini hikâyelerden Kissa Hatımtay Jomart (Kıssa Hatımtay Jomart), Kiyik (Geyik), Kakpanga túsken kiyik (Tuzağa Düşen Geyik), Kubas (Kesik Baş), Kissa Cumacuma (Kıssa Cumcuma), Boztorgay (Serçe), Kissa Muhammed Rasul

Allanın Darul Paniden Darul Bakiga Rihlat Etken Maselesi (Resulullah'ın Geçici Dünyadan Ebedi Dünyaya Göçünün Hikayesi), Kaharman (Kahraman); Destani hikâyelerden Sırşı Molda (Boyacı İmam), Kumaş Konır (Kumaş ve Konır), Kayrandağan Kit (Çarpık Balina), Sultan Patşa (Padişah Sultan), Akıldı Akım (Akıllı Akım), Akbazargan (Akbazargan), Cetim Bala (Yetim Çocuk), Şaymuza (Şaymuza), Jasartkış Bulak (Gençletici Kaynarca), Maymıl Kelişek (Maymun Kadın), Sagatın Hikâyesi (Sagat'ın Hikâyesi), Patşa men Aiyel (Padişah ve Kadın), Sırlı Kobdi (Güzel Kutu), Totay Sal (Totay Dede), Ölgen Kız (Ölü Kız), Ular men Kuzgın (Akbaba ve Kuzgun), Nuh Jane Naurız (Nuh ve Nevruz), Altın Balta (Altın Balta), Galım Kız Buadat (Âlim kız Buadat), Junus Cetim (Yetim Yunus), Üş Cetim (Üç Yetim), Üş Cetim Kız (Üç Yetim Kız), Kezbe Şal (Gezgin Adam), Han Hükümü (Padişahın Hükümü), Estigül (Estigül), Kenjekeidin Keşirmeleri (Kenjekey'in Affetmeleri) adlı hikâyeler psikanaliz yöntemiyle incelenmiştir.

S. Freud ve C. G. Jung tarafından belirlenen Anima, Animus, Gezgin, Gölge, Anne, Baba, Persona, Kahraman, Bilge, Tanrı genel arketipleri, hikâye metinleri örneğinde analiz edilmiştir. Dini konulu hikâyeler ve destani hikayeler arasında ayırım yapma sürecinde epizot ve söz dizimi bakımından önem verilmiştir.

Teze ek olarak Kazak halk hikâyelerindeki arketipler tablosu eklenmiş ve neticesinde 50 adet Kazak halk hikâyesi konu ve kavramlarına göre seçilerek asıl metinlerin transkripsiyonu yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler:

Kazak Türkleri, Kazak Edebiyatı, Kazak Halk Sözlü Anlatmaları, Psikanaliz, Kazak Hikâyeleri, Arketip.

ABSTRACT

NURGAZIYEV, Tanat. *Analyzing Kazakh Folk Tales in a Psychoanalytic Approach*, Ph. D. Dissertation, Ardahan, 2022.

Folk stories of the Kazakhs are one of the richest works of folklore literature in the world, reflecting their national identity. All the characteristics of the Kazakhs can be found in folk stories told through poetry and prose. Also, folk stories reflect the life, social life, aspirations, dreams and tragedies of the Kazakh people.

The purpose of our study is to conduct a new analysis by the method of psychoanalysis. For this, it is necessary to theoretically consider Kazakh folk stories.

For this reason, in our study, a new analysis will be made from the position of psychoanalytic theory, little studied in the Kazakh literature, by considering "irreplaceable facts" that reflect not only Kazakh history and culture, but also the psychology, lifestyle and dreams of all Turkic peoples. Characters and plots, the gallery of Heroes in folk stories, will be analyzed in the context of monomythology and psychoanalytic theory. The social life of people will be reflected through the psychology of the characters in the stories. Folk stories will be considered from the point of view of archetypal analysis and the concept of a national code.

It is predicted that such a study will contribute to the study of Kazakh folk stories. In the dissertation, folk stories are considered within four main groups: Love, Religious, Heroic and Epic. From love stories Karatorgay, Murat Salih pen Magripa, Kokek pen Zeynep, Sanalı Sara, Saukele, Bulgın-Susar, Akkan Sınap, Jetim Maryam; From heroic stories Kulamergen, Arık Mergen, Abu Jılan, Telim Tentek, Altın Balak Aksunkar, Kamarzaman, Abdikerim, Koyşı Batır; From religious stories Kissa Hatımtay Jomart, Kiyik, Kakpanga túsken kiyik, Kubas, Kissa Cumacuma, Boztorgay, Kissa Muhammed Rasul Allanın Darul Paniden Darul Bakiga Rihlat Etken Maselesi, Kaharman; Among the epic stories Sırşı Molda, Kumaş Konır, Kayrandağan Kit, Sultan Patşa, Akıldı Akım, Akbazargan, Cetim Bala, Şaymuza, Jasartkış Bulak, Maymıl Keliñsek, Sagatın Hikâyesi, Patşa men Aiyel, Sırlı Kobdi, Totay Sal, Ölgen Kız, Ular men Kuzgın, Nuh jane Naurız, Altın Balta, Galım Kız Buadat, Junus Cetim, Üş Cetim, Üş Cetim Kız, Kezbe Şal, Han Hükümü, Estigül, Kenjekeidin Keşirmeleri were analyzed by

psychoanalysis. On the example of the texts of the stories, the general archetypes of Anima, Animus, Wanderer, Shadow, Mother, Father, Person, Hero, Sage, God, defined by S. Freud and C. G. Jung, are analyzed. In the process of distinguishing between religious and epic stories, great importance was attached to the episode and the verbal composition of the story.

In addition to the dissertation, a table of archetypes of Kazakh folk stories was added. The 50 Kazakh folk stories were selected according to their themes and concepts, and a transcription of the original texts was given.

Keywords:

Kazakh Turks, Kazakh Literature, Kazakh Folk oral narratives, Psychoanalysis, Kazakh Story, Archetype.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	
ETİK BEYAN.....	
TEŞEKKÜR	
ÖZET.....	5
ABSTRACT	7
İÇİNDEKİLER	9
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	14
KISALTMALAR DİZİNİ	15
TABLolar DİZİNİ	16
ŞEKİLLER DİZİNİ	17
ÖN SÖZ.....	18
GİRİŞ	19
1. BÖLÜM.....	36
HİKÂYE İLE İLGİLİ GENEL TANIMLAR	36
1.1. HALK HİKÂYELERİN TANIMI	36
1.2.KAZAK HALK HİKÂYELERİNİN KAYNAKLARI.....	36
1.3.HİKÂYELERİN TASNİFİ	38
1.4.HALK HİKÂYELERİNİN ÖZELLİKLERİ	41
1.4.1.Kazak Halk Hikâyelerinin Şekil Özellikleri	42
1.4.2. Kazak Halk Hikâyelerinin Muhteva Özellikleri	43
1.4.2.1.Aşk Konulu Hikâyeler.....	43
1.4.2.2.Kahramanlık Konulu Hikâyeler	46
1.4.2.3.Dinî Hikâyeler	51
1.4.2.4.Destanî (Geçiş Dönem) Halk Hikâyeleri	56
1.4.3. Kazak Halk Hikâyelerinin Coğrafi Özellikleri	60
1.5. HİKÂYELERİN FONKSİYONU	60
1.5.1. Hikâyelerin Eğitim Fonksiyonu	60
1.5.2. Hikâyelerin Estetik Fonksiyonu.....	61
1.5.3. Hikâyelerin Bir Kişiyi Veya Köyü/Şehri Tanıtma Fonksiyonu.....	62

1.5.4. Hikâyelerin Kümülatif Fonksiyonu	63
1.5.5. Hikâyelerin Hoşça Vakit Geçirme Fonksiyonu	64
1.5.6. Hikâyelerin Protesto Fonksiyonu.....	64
1.6.HALK HİKÂYELERİNİN ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR	65
1.6.1.Türkiye’de Yapılan Çalışmalar.....	65
1.6.2.Kazakistan’da Yapılan Çalışmalar.....	65
1.6.3.Dünya Üzerine Yapılan Çalışmalar	67
1.7.KAZAK HALK HİKÂYELERİ ANLATMA GELENEĞİ.....	68
2. BÖLÜM.....	71
HALK HİKÂYELERİNİN PSİKANALİZLE İLİŞKİSİ.....	71
2.1.PSİKANALİZ KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞI.....	71
2.2.PSİKANALİZ ÜZERİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	72
2.2.1. W.Wundt Okulu	73
2.2.2.Sigmund Freud Okulu.....	74
2.2.3.Carl G. Jung Okulu	75
2.3.ARKETİP VE SİMGE	77
3.BÖLÜM.....	80
KAZAK HALK HİKÂYELERİNDEKİ SİMGELER VE SEMBOLLER.....	80
3.1.HİKÂYELERDEKİ SİMGELER VE SEMBOLLERİN FARKI.....	80
3.2.HİKÂYELERDEKİ SEMBOLLERİN TESBİTİ.....	84
3.3.SEMBOLLERİN ÇEŞİTLERİ.....	86
3.4. HİKÂYELERDE TASVİR İÇERİKLİ SEMBOLLER.....	89
3.4.1. Hikâyelerdeki Kadını Tasvir Eden Semboller	89
3.4.2. Hikâyelerdeki Erkeği Tasvir Eden Semboller	92
4.BÖLÜM.....	93
KAZAK HALK HİKÂYELERİNİNDEKİ ARKETİPSEL UNSURLAR.....	93
4.1.KAZAK HALK HİKÂYELERİNDEKİ ANİMA VE ANİMUS ARKETİPLERİ	93
4.2.KAZAK HALK HİKÂYELERİNDEKİ ANNE ARKETİPİ.....	95
4.3. KAZAK HALK HİKÂYELERİNDEKİ BABA ARKETİPİ.....	98
4.4. KAZAK HALK HİKÂYELERİNDEKİ GÖLGE ARKETİPİ	101
4.5. KAZAK HALK HİKÂYELERİNDEKİ BEN ARKETİPİ.....	102

4.6. KAZAK HALK HİKÂYELERİNDEKİ PERSONA/ MASKE ARKETİPİ	104
4.7. KAZAK HALK HİKÂYELERİNDEKİ KAHRAMAN ARKETİPİ	105
4.8. KAZAK HALK HİKÂYELERİNİN EPİZOTLARI	106
5. BÖLÜM.....	123
KAZAK HALK HİKÂYELERİNİN PSİKANALİTİK TAHLİLE GÖRE İNCELEMESİ	123
5.1.AŞK KONULU HİKÂYELERİN İNCELENMESİ	123
5.1.1.Karatorgay (Kara Serçe)	124
5.1.2.Murat Salih pen Magripa (Murat Salih ve Magripa)	124
5.1.3.Kökek pen Zeynep (Kökek ve Zeynep)	125
5.1.4.Sanalı Sara (Şuurlu Sara)	126
5.1.5.Saukele (Savkele).....	127
5.1.6.Bulgın-Susar (Bulgın-Susar).....	128
5.1.7.Akkan Sınap (Akan Cıva).....	128
5.1.8.Jetim Maryam (Yetim Maryam)	129
5.2.DİNİ HİKÂYELERİN İNCELENMESİ	130
5.2.1.Kissa Hatımtay Jomart (Kıssa Hatımtay Jomart).....	130
5.2.2.Kiyik (Geyik)	131
5.2.3.Kakpanga Tüsken Kiyik (Tuzağa Düşen Geyik)	131
5.2.4.Kubas (Kesik Baş)	131
5.2.5.Kissa Cumacuma (Kıssa Cumcuma)	132
5.2.6.Boztorgay (Serçe)	132
5.2.7.Kissa Muhammed Rasul Allanın Darul Paniden Darul Bakiga Rihlat Etken Maselesi (Resulullah'ın Geçici Dünyadan Ebedi Dünyaya Göçünün Hikayesi)	133
5.2.8. Kaharman (Kahraman).....	134
5.3. KAHRAMANLIK HİKÂYELERİN İNCELENMESİ	135
5.3.1.Kulamergen (Kulamergen)	135
5.3.2.Arık Mergen (Zayıf Mergen)	136
5.3.3.Abu Jılan (Abu Yılan).....	136
5.3.4.Telim Tentek (Deli Telim).....	137

5.3.5.Altın Balak Aksunkar (Altın Gökdoğan).....	138
5.3.6.Kamarzaman (Kamarzaman)	138
5.3.7.Abdikerim (Abdikerim)	139
5.3.8.Koyşu Batır (Kahraman Çoban)	139
5.4. DESTANÎ HALK HİKÂYESERİN İNCELENMESİ	140
5.4.1.Sırşu Molda (Boyacı İmam)	140
5.4.2.Kumaş Konır (Kumaş ve Konır).....	141
5.4.3.Kayrandağan Kit (Çarpık Balina)	141
5.4.4.Sultan Patşa (Padişah Sultan).....	142
5.4.5.Akıldı Akım (Akıllı Akım)	143
5.4.6.Akbazargan (Akbazargan)	143
5.4.7.Cetim Bala (Yetim Çocuk)	144
5.4.8.Şaymuza (Şaymuza).....	144
5.4.9.Jasartkış Bulak (Gençleştirici Kaynarca).....	144
5.4.10.Maymıl Kelişek (Maymun Kadın).....	145
5.4.11.Sagatın Hikâyesi (Sagat'ın Hikâyesi)	145
5.4.12.Patşa men Aiyel (Padişah ve Kadın).....	146
5.4.13.Sırlı Kobdi (Güzel Kutu)	146
5.4.14.Totay Sal (Totay Sal)	147
5.4.15.Ölgen Kız (Ölü Kız).....	147
5.4.16.Ular men Kuzgın (Akbaba ve Kuzgun)	148
5.4.17.Nuh jane Naurız (Nuh ve Nevruz)	149
5.4.18.Altın Balta (Altın Balta).....	149
5.4.19.Galım Kız Buadat (Âlim Kız Buadat)	150
5.4.20.Junis Cetim (Yetim Yunus)	150
5.4.21.Üş Cetim (Üç Yetim)	151
5.4.22.Üş Cetim Kız (Üç Yetim Kız)	151
5.4.23.Kezbe Şal (Gezgin Adam)	152
5.4.24.Han Hükmü (Padişahın Hükmü).....	153
5.4.25.Estigül (Estigül)	153
5.4.26.Kenjekeidin Keşirmeleri (Kenjekey'in Affettikleri).....	154
6.BÖLÜM.....	155

METİNLER.....	155
6.1.AŞK KONULU HİKÂYELERİN METİNLERİ	155
6.2.DİNÎ HİKÂYELERİN METİNLERİ	223
6.3.KAHRAMANLIK HİKÂYELERİN METİNLERİ	274
6.4.DESTANÎ HALK HİKÂYELERİN METİNLERİ	354
SONUÇ.....	601
KAYNAKÇA	604
EK 1. ARKETİPLER	610
EK 2. Tez Çalışması Orijinallik Raporu.....	612
EK 3. Etik Komisyon Muafiyeti Formu	613
ÖZ GEÇMİŞ.....	614

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

Kazak Türkçesindeki söz varlığını gösterirken genel olarak Latin harflerine uyarlanan yeni Kazak alfabesi esas alınmıştır.

Transkripsiyon Alfabeti				
№	Kazak Türkçesi (Latin harflerine uyarlanan yeni Kazak alfabesi)	Türkiye Türkçesi	Okunuşu	Kiril Alfabeti
1	A a	A a	[a]	А а [а]
2	Ä ä	Ä ä	[â]	Ә ә [ә]
3	B b	B b	[b]	Б б [бы]
4	D d	D d	[d]	Д д [ды]
5	E e	E e	[ie]	Е е [е]
6	F f	F f	[f]	Ф ф [фы]
7	G g	G g	[g]	Г г [г]
8	Ğ ğ	Ğ ğ	[ğ]	Ғ ғ [ғы]
9	H h	H h	[h]	Х х [хы]
10	İ i	İ i	[î]	І і [і]
11	I ı	İ i	[i]	И й [и]
12	J j	J j	[j]	Ж ж [жы]
13	K k	K k	[k]	К к [кі]
14	L l	L l	[l]	Л л [ыл]
15	M m	M m	[m]	М м [мы]
16	N n	N n	[n]	Н н [ны]
17	Ń ń	Ń ń	[ñ]	Ң ң [ың]
18	O o	O o	[o]	О о [о]
19	Ó ó	Ö ö	[ö]	Ө ө [ө]
20	P p	P p	[p]	П п [пы]
21	Q q	Q q	[q]	Қ қ [қы]
22	R r	R r	[r]	Р р [ыр]
23	S s	S s	[s]	С с [сы]
24	T t	T t	[t]	Т т [ты]
25	U u	Ū ū	[uv]	Ү ү [ү]
26	Ú ú	Ū ū	[ü]	Ү ү [ү]
27	V v	V v	[v]	В в [вы]
28	Y y	I ı	[i]	Ы ы [ы]
29	Ý ý	-uv /-üv /-v	[-uv /-üv /-v]	У у [үу]
30	Z z	Z z	[z]	З з [зы]
31	Sh sh	Ş ş	[ʃ]	Ш ш [шы]
32	Ch ch	Ç ç	[ç]	Ч ч [чы]

KISALTMALAR DİZİNİ

BS. Babalar Sözü

BTS: Büyük Türkçe Sözlük

C.: Cilt

Çev.: Çeviren

haz: Hazırlayan

KEA: Kazak Edebiyatı Ansiklopedisi

s: Sayfa

S: Sayı

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TDK : Türk Dil Kurumu

TTK: Türk Tarih Kurumu

KB: Kültür Bakanlığı

TS: Türkçe Sözlük

vb. ve benzeri

vs. vesaire

y: Yıl

YTA: Yeni Türkçe Sözlük

yy: Yüzyıl

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Aşk Hikâyeleri.....	43
Tablo 2. Geçiş Dönemleri.....	56
Tablo 3. Kişisel ve Kolektif Bilinçaltı.....	76
Tablo 4. Arketipler.....	77
Tablo 5. Psikolojideki Semboller.....	78
Tablo 6. “Ben” Arketipinin yerleşmesi.....	103
Tablo 7. “Altın Balak Aksunkar” hikâyesindeki “Ben” Arketipi.....	103

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Akılbay Köyü.....	63
Şekil 2. Hayat Ağacı.....	88

ÖN SÖZ

Edebiyatın yeni yönlerinden biri olan psikanaliz, Psikoloji ve Sosyoloji gibi bilgi alanlarını edebiyata bağlayan ana araç yöntemdir. Bu yöntem, bir milletin kimliğini bulmaya yardım eder ve aynı zamanda bu milletin zengin mirasını dünyaya tanıtır. Siyasi nedenlerden dolayı Ahmet Baytursınulı, Mirjakıp Dulatov, Magjan Jumabayev, Alihan Bökeyhanov gibi Türk Dünyasının birliğini sağlayan, Kazak Türklerinin milli kimliğini bulmaya çalışan aydınlar, SSCB tarafından öldürüldükten sonra Kazak edebiyatı, Kazak Türklerinin milli meseleleri, sosyal kimliği, psikolojisi ve geleneksel değerleri açısından incelenememiştir. Folklor unsurları sadece unutulmuş eski bir sanat formu olarak görülmüş veya öyle bir algı oluşturulmuştur. Bu döneme ait olan çalışmalarda sadece kahramanların sosyal hayatı (zengin/fakir) SSCB görüşüyle anlatılmıştır. Zaman geçse de eskiden gelen kültürel miraslar Kazak halkına kendini/kimliğini anlatmaya hazır haldedir. Sadece dikkatlice “dinlenmesini ve kendisine saygı gösterilmesini, araştırılıp incelenmesini” beklemektedir.

Araştırma nesnesi olarak alınan Kazak halk hikâyeleri, insanların sadece üzüntü ve ihtiyaçlarını değil, aynı zamanda Kazak halkının dünyaya bakış açılarını, psikolojik portresini yaratan dünyadır ve bu dünyanın arketipleri için de çok faydalı birer malzemesidir.

Çalışmamızda Kazak halk hikâyeleri sembol, simge, arketip açısından irdeleyip, psikanalitik açıdan incelemeye çalıştık.

Halk hikâyelerini içeren “Babalar Sözü” adlı 100 ciltlik halk eser kaynak olarak alınmıştır. Toplam 50 hikâye psikanalitik tahlile göre incelenmiştir. Daha sonra çalışmamızda kullandığımız hikâyelerin transkripsiyonu yer almıştır.

Kazak halk edebiyatının “Halk hikâyeleri” alanında Arketipsel konulu bu çalışma bir ilktir. Devamının geleceğini umuyor, yeni çalışmalara yol açacağını düşünüyoruz.

Tanat NURGAZİYEV

Ardahan, 2022

Milletin gücünün artmasına katkıda bulunmak

Kazak oğullarının görevidir.

Ahmet Baytursınu

GİRİŞ

Uluslararası çapta bilim insanları tarafından halk hikâyeleri üzerinde bir hayli çalışma ve incelemelerin mevcut olduğu bilinmektedir. Her yapılan araştırma bu tür halk edebiyatı ürünlerine yeni bir görüş, yeni yöntem ile yaklaşarak, bu türün farklı yön ve özelliklerini ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla, *“Her araştırmacı kendine göre bir yol denemiştir”* (Altınkaynak, 2019:7). Ancak yazılan makaleler, savunulan tezler ve yayınlanan monografilerin kanıtladığı gibi hikâye çalışmalarına olan ilgi günden güne artmaktadır. *“Çarlık Rusyası’ndan 2000’lere kadar Kazak Türkleri arasında, destan (hikâye, kıssa, hikayat) incelemeleri alanında binlerce çalışma (metin neşri ve inceleme) yapılmıştır. Yapılan derlemeler sonucunda elde edilen metinlerin önemli bir kısmı yayımlanmadan arşivlerde kalmıştır”* (Aça, 2002:6). Bu çalışmalarda dünya pratiğinin yenilikçi yöntemleri yeterli düzeyde kullanılmadığından dolayı folklor eserlerinin derlenmesi ve eski bir bakış açısıyla incelenmesi görülmektedir. Disiplinler arası araştırma eksikliği nedeniyle Kazak edebiyatının teori açısından hiç bir bilim dalları ile bağlantı kurmadan geliştiğine özellikle dikkat edilmelidir.

Halk hikâyeleri, yüzyıllarca nesilden nesile aktarılan ve değişim sürecinde yeni bir karakter kazanan toplumsal karakterli halk eserleridir. Bu tür eserler gerçek hayatı betimleyen ve onu metaforik bir şekilde aktaran mitlerin, masalların, destanların izinde devam eder. *“Kazakistan sahasında yazılı ve sözlü gelenekte anlatılan, sözlü gelenekten yazıya geçirilen, ya da yazılı kaynaklardan sözlü geleneğe geçen ve yayılan, oradan da yazıya aktarılan; epos, epikalık poema, destan, angime, el poeması gibi terimlerle ifade edilen manzum, manzum/mensur eserler, çeşitli araştırmacılar tarafından tasnif edilmişlerdir”* (Yücel Çetin, 2003:7). Ancak Kazak hikâyeleri üzerine psikanaliz bakımından yorumlanan herhangi bir çalışma rastlanmamıştır.

Tez Konusu

Tez çalışmamızın konusunu Kazak halk hikâyelerine psikanalitik yaklaşım çerçevesinde bir değerlendirme oluşturmaktadır. Bu çalışmada, Kazakistan’da yayınlanan ve tamamı

100 ciltten oluşan “Babalar Sözü” koleksiyonundan seçilen 50 Kazak halk hikâyesi psikanalitik kurama göre tahlil edilmiştir.

Tezin Amacı

Bugüne kadar Türkiye ve Kazakistan’da Kazak halk hikâyeleri üzerine psikanaliz açıdan incelemelerde bulunulduğu bir tez çalışmasına rastlanılmamıştır. Çalışmamızın amacı bu boşluğu doldurmak ve Kazak halk hikâyelerini psikanaliz yöntemiyle yaklaşılarak tahlil etmektir.

Tezin Kapsamı

Halk hikâyeleri incelemesine girişecek bir araştırmacının öncelikle o halkın tarihini, sosyal hayatını, kültürel mirasını incelemesi gerekir. Bu noktadan hareket ederek tezimizin giriş bölümünde, Kazak Türklerinin tarihini, kültürel özellikleri ve entelektüel bilincin en yüksek zirvesi olan sözlü ve yazılı edebiyatı hakkında bilgi verilmiştir.

Tezimizin birinci bölümünde, Halk Hikâyelerinin genel bilgisi, özellikleri, işlevi ve araştırma düzeyi farklılaştırılmıştır. Çeşitli nedenlerden dolayı Kazak halk sözlü anlatım ürünlerinde tanım ve kavram kargaşası süre gelmektedir. Bu açıdan Kazak halk hikâyelerini konu açısından gruplandırılmış ve teorik olarak açıklamaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde, psikanaliz ve edebiyat arasındaki bağlantı, bu tür bir yöntemin ne zaman ve nasıl ortaya çıktığı Wund, Freud ve Jung okullarına dayanarak anlatılmıştır.

Üçüncü bölüm, psikanalizin teorik temeline, yani semboller ve simgeler konusuna ayrılmış ve Kazak halk hikâyelerinden örnekler sunulmuştur.

Dördüncü bölümde, Kazak halk hikâyeleri Jung’un gösterdiği temel arketipler açısından incelenmiştir. Bu bölümde: Anima ve Animus, Anne, Baba, Gölge, Persona/Maske, Ben/Benlik ve Kahraman arketipleri analiz edilmiştir. Bunun yanı sıra ana kaynağımız olan Babalar Sözü eserinden 50 (elli) hikâyenin epizoduna yer verilmiştir.

Beşinci bölümde, Kazak halk hikâyeleri, psikanalitik bakımdan tek tek incelenmiştir.

Altıncı bölümde ise, tez kapsamında incelenen 50 Kazak halk hikâye metninin transkripsiyonu yeni Latin harflerine uyarlanan Kazak alfabesiyle verilmiştir.

Tezde Kullanılan Yöntemler

Tez çalışmasında Kazak halk hikâyeleri metinlerine psikanalitik yorumlama yöntemi kapsamında anlatıcının/yazarın psikolojik yapısı ve bilinçaltı/bilinçdışı açısından arketipsel, sembolik incelemeler yapılmıştır. Bununla beraber örnek olarak seçilmiş hikâyeye metinlerini Türkiye Türkçesine aktarırken eşdeğerlik yöntemi kullanılmıştır.

Kazak Türklerinin Tarihi

Kazakistan Cumhuriyeti, Avrasya merkezinde yer alan, oldukça zengin geçmişi ve korunan kadim kültürüyle bilinen ülkedir. Kazakistan Doğu ile Batı, Güney ile Kuzey, Avrupa ile Asya arasındaki sosyal ve ekonomik, ideolojik sentezlerin kavşağı olan ve aynı zamanda güçlü medeniyetlerin kesiştiği dönüm noktasıdır.

Tarihin çeşitli dönemlerine bakıldığında, günümüz Kazakistan'ı kudretli ve farklı devletlerin kurulup yayıldığı topraklardan biri olduğu görülür. İlk olarak Sakalar, sonra güçlü Hun Devleti bu sınırlar içerisinde ortaya çıkmıştır. *“Kuvvetli Atilla'nın yönetimi altında Hun savaşçıları Büyük Roma İmparatorluğu'nu düşürmeye muvaffak olurlar. Fetihleriyle birlikte Hunlar, kültürlü bireyin modern imajının oluşumuna önemli katkılarda bulunan Avrupa kıtasına kültürel gelişimler sağlamıştır”* (Artıkbayev, 2003:65). Hun Devleti'nden sonra Kazakistan topraklarında mirasçısı olan Türk Boyları hüküm sürmüştür. Türk devletleri bulunduğu dönem içinde bu topraklarda oldukça gelişmiş medeniyete, zengin bir ticaret ve zanaat geleneğine sahip, özgün bir şehir kültürü yaratmıştır. Böylece, *“Bizans ile Çin'i birbirine bağlayan Büyük İpek Yolu olarak bilinen, ünlü kervan/ticaret yolunun geçtiği şehirler ilerlemeler kaydetmeye başlamış, bu yollar üzerinde, Otrar (Farab), Taraz, Kulan, Yessi (Türkistan), Savran, Balasagun gibi bilinen büyük şehirlerde ticaret ve medeniyet merkezleri teşkil edilmiştir”* (Aldajumanov, 2010:578). Büyük İpek Yolu sadece ticaretin gelişmesini sağlamakla kalmamış, aynı zamanda sosyo-kültürel gibi geniş alanlarda ve bu birime bağlı olarak birçok sahalarda değişim ve dönüşüm sebebi olduğunu söylememiz mümkündür. Tüm bu bilgilere, Farab şehrinde doğan, Aristoteles'ten sonra dünyaya adını duyuran ve “Üstad-ı Sani” lakabını alan, filozof Ebu Nasr Muhammed el-Farabi ve onun bilimsel araştırmalı delil olabilir.

XI.yüzyılda “Dîvânu Lugâti't-Türk” adlı eserin yazarı, Türk dilcisi Kaşgarlı Mahmud da bu topraklarda bulunmuş, benzeri eserleri ve bu kitabında Türk halklarının folklor ve edebi deneyimini özetleyen, günümüzde birçok alanın kaynağı vazifesini üstlenen

eserler vermiştir. Bu verimli topraklarda modern sosyo-politik ve etik düşüncelerin kökeninde konumlandığımız ünlü şair, filozof, Kutadgu Bilig'in yazarı Yusuf Has Hacib Balasaguni de doğmuştur. Farklı alanlarda etkisini bırakan birey, şair Hoca Ahmet Yesevi faaliyetleriyle birlikte Kazakistan'ın XII.yüzyıldan bu yana önemli şahıslarından bir diğeridir. Özellikle, bölgede yoğun ve çok yönlü dini arayışların olması dikkat çekicidir. Yüzyıllar boyunca bu topraklarda, barış ve huzur içinde, bir arada yaşatılan, farklı din ve mezheplerin çeşitlerinin bir hayli fazla olduğunu söyleyebiliriz. Budist manastırları ve Zerdüş ateş hanelerinden, Türkler'in geleneksel inancı, temsili Tengricilik (Gök Tanrı, Animizm, Totemizm ve Şamanizm inanç sistemleri) ile birleştiren Hristiyanlar'ın kiliseleri, Müslümanlar'ın camileri ve tüm bu dinlerin farklı mezhepleri, ana hatlarıyla örnek olabilir. Daha sonraki dönemlerde, yukarıda adı geçen tüm inanç sistemleri senkron bir biçimde Kazak halkının dünya görüşüne karıştı ve köklü bir şekilde etkileşime yol açtı.

“1221 yılından itibaren Cengiz Han idaresinde Moğol boyları Orta Asya'yı fethetti” (Nazarbayev, 1999:60). Moğol istilası diğer Asya halklarında olduğu gibi Kazak Türklerinin tarihi ve siyasi sahalarında önemli etkiler yaratmıştır.

XIV. yüzyılın sonu XV. yüzyılın başlarında Güney Kazakistan ve Orta Asya topraklarında, *“Orta Doğu ve Kuzey Hindistan'ı, Anadolu'nun büyük bir kısmını kaplayan güçlü Timur İmparatorluğu”* (Nazarbayev,1999:114), Timur (Emir Timur veya diğer adıyla Aksak Timur) tarafından kuruldu. XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, ilk Kazak hanlıkları teşekkül olmaya başlamış ve XVI. yüzyılın ilk yarısında tek bir ulusun oluşumu tamamlanmıştır. Varlığının ilk yüzyıllarında, bilge hükümdarlar, hanlar Az Janibek, Tauke Han liderliğindeki Kazak hanlığı devlet gücünü ve toprak bütünlüğünü elde etmeyi ve korumayı başarmıştır. *“XVII-XVIII. yüzyıllarda, Çongar göçebe boyları, Kazaklar'a karşı geniş çaplı savaş başlatmış, bu savaş sonucunda, 1723'te Kazaklar ciddi bir yenilgiye uğratılmıştır. Abılay Han dönemine gelince ise Kazaklar, Rus İmparatorluğu'ndan askeri destek istemişlerdir”* (Omarbekov, 2016:11). Daha sonraki bağımsızlık hareketleri arasında Rus İmparatorluğu'na karşı mücadele veren Kenesarı Han, Sırım Datoğlu ve diğer kahramanların yaptığı darbeler olumlu neticelerle sonuçlanmaması sebebiyle, Kazakistan yavaş yavaş bağımsızlığını kaybetmeye yüz tutmuş, Ruslar'ın uyguladığı çeşitli politikalar sonucunda, artık

“Kazakistan sınırları içerisinde han seçimi ortadan kaldırılmış ve 1871’de yönetim tamamen Rus İmparatorluğu idaresi altına girmiştir” (Omarbekov, 2016:13).

Kazak halkının ulusal kurtuluş hareketlerine önderlik eden, *“1917-1918 yıllarında Alaş Partisi ve Alaş Orda Hükümeti’ni örgütleyen, Kazak halkını sömürge boyunduruğundan kurtarıp, ulusal egemenlikten kurmaya çalışan”* (Omarbekov, 2016:179), yeni nesil Kazak aydınlarının kaderi trajedik biçimde son bulmuştur. Alihan Bökeyhanov, Ahmet Baytursınu, Mirjakıp Dulatov gibi aydınlar bunlardan bazılarıdır. Onlar sadece siyasi faaliyetlerde bulunmakla kalmamış, aynı zamanda büyük kültürel ve eğitim çalışmaları, edebi ve gazetecilik faaliyetleri ve bilimsel araştırmalar yürütmüş, çeşitli sahalarda reformlar yapmaya çalışmış aydınlardır.

Bu dönemlerde *“Kazaklar’ın bir kısmı Çin’e ve komşu Orta Asya ülkelerine sürülerle ayrılmıştır. 1931-1934’te etnik grubun %40’ından fazlasını oluşturan yaklaşık bir buçuk milyon insan açlık ve hastalıktan ölmüştür”* (Mırzahmetulı,2010). Bu soykırım yılları Kazak Türklerin hiç unutulmayacak kederli tarihinde yer almıştır. *“1935’ten 1940’a kadar olan beş yıllık dönemde ise Polonya, Batı Ukrayna, Beyaz Rus ve Litvanya (yaklaşık 120 bin kişi) gibi ülke vatandaşları Kazakistan’a sürgün edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında, Kafkasya ve Volga bölgelerinden Çeçenler, İnguşlar ve diğer etnik grupların yanı sıra, 1950-1960 yıllarında Almanlar bu topraklara zorla yerleştirilmiştir”* (Omarbekov, 2016:147).

1990’ların başından itibaren, Kazakistan liderliği tüm sosyo-politik sistemin büyük ölçekli dönüşümlerine başlamıştır. *“24 Nisan 1990’da Kazak SSC Devlet Başkanlığı görevi kanunla onaylandı ve Nursultan Nazarbayev ilk Cumhurbaşkanı olarak seçildi. 25 Ekim 1990 yılında, Kazak SSC Yüksek Konseyi, ilk kez toprakların bölünmezliğini ve dokunulmazlığını koruyan Devlet Egemenlik Bildirgesi’ni kabul etti”* (Omarbekov, 2016:42). Ülke, uluslararası hukukun bir konusu olarak tanımlandı, vatandaşlık kurumu kabul edildi, mülkiyet biçimlerinin eşitliğinin yanı sıra tanıtıldı.

“16 Aralık 1991’de Cumhuriyet parlamentosu Kazakistan Cumhuriyeti’nin bağımsızlığını ilan etti” (Omarbekov, 2016:42). Kazakistan’ı bağımsız ülke olarak ilk Türkiye tanıdı. 2019’da Kasım Jomart Tokayev Kazakistan’ın yeni Cumhurbaşkanı olarak seçildi.

Kazak Kültürüne Genel Bir Bakış

Kazakistan'ın kültürü, yüzyıllar boyunca oluşan köklü ve zengin tarihin göstergesidir. Kazak medeniyeti oluşumunda, sonsuz bozkırın sert güzellikleri ve göçebe yaşam tarzının zorlukları etken faktörlerdi. Gösterişli masa, zarif ve aynı zamanda işlevsel çadırlar, harika keçe ürünleri, rengârenk desenlere sahip kıyafetler ve şapkalar, at oyunları, belagat sanatı, akın (âşık) yarışmaları; Kazakistan'ın zengin bir temele dayalı kültürü olduğunu ispat eder.

Hayvancılığa Dayalı Ekonomik Hayat Tezahürü

Hayvancılık, göçebe Kazak halkının ana mesleği ve aynı zamanda beslenmenin büyük kısmının sağlandığı ana kaynaktır.

Kazakistan'ın hava koşullarının, bölgesel ve iklimsel özellikleri Kazak halkının ekonomik durumunu ve malzeme üretim sisteminin ana yönlerini ve doğasını belirlemiştir. Mevcut koşullar nedeniyle, *“Kazak halkının doğa yönetimi ve ekonomik faaliyetleri üç bin yıl sürece göçebe hayvancılık haline gelmiştir”* (Gabitov, 2019:144). Böyle bir ortamda, belirli bir sosyokültürel yaşam desteği ve habitat adaptasyonuna ilişkin olarak, göçebe hayvancılık gelişmiş, nüfusun büyük bir kısmı mevsimlere bağlı olarak yer değişimine dayalı göçebe bir yaşam tarzına öncülük etmiştir. Burada Kazak Türklerin göçebe yaşam tarzı *“düzensizlik içinde bir bilinmeze değil tam aksine önceden planlanmış bir şekilde otlakların olduğu yere”* (Bulut, 2021:1671) göçmesi söz konusudur. Serdar Bulut'a göre, *“Çingeneler ve Arap Bedevileri'nin göç faaliyetleri belli bölgeler arasında yaz kış değişen göç faaliyeti değildir. Öncelikle Çingeneler'in göç faaliyetleri incelendiğinde onların göç faaliyetlerinin ticari amaçlı olduğu görülür”* (Bulut, 2021:1678).

Göçebe hayvancılık Kazak nüfusunun büyük çoğunluğunun maddi yaşam kaynağı olarak kabul edildi. Rus İmparatorluğu'nun 1897 genel nüfus sayımına göre *“Kazaklar'ın yaklaşık %80'i hayvancılık ürünlerinden temel gıdalarını alırken, %18'i hayvancılık ve tarımla uğraşıyordu”* (Mırzahmetuli,2010).

Yıl boyunca tarlalarda, otlaklarda otlatma göçebe hayvancılığın ana özelliği idi. Diğer taraftan ise, bu göçerlik su menşeleri ve meraların mevsimlere göre durumundan kaynaklanıyordu. Bu nedenle, hayvanları korumak ve arttırmak için, Kazaklar mevsimlere göre yeniden göçerek belirli başka yerlere yerleşmek zorunda kalmışlardır.

Ortalama olarak, “Göçebelerin göç yolu yılda elli ile yüz kilometre mesafe idi, ancak bazı boylar bin ile iki bin beş yüz kilometre uzunluğundaydı” (Aldajumanov, 2010:9).

Yılın mevsimine bağlı olarak habitatlar kendi adlarıyla belirlendi. Örneğin, Kışlık (Kıstak) kış mevsiminde, Yayla (Jaylav) yaz mevsiminde, Güzlük (Küzdik) sonbaharda. Ayrıca kışlık olarak nehir ve göl kıyıları, dağ vadileri, rüzgârdan ve kar fırtınalarından koruyan ormanlık alanlar, güneşli dağ yamaçları seçilmiştir. Böylece, Kazaklar çevrenin ve mevsimlerin rasyonel kullanım koşullarından verimli bir şekilde faydalanmaktaydılar.

“XIX.yüzyılda Kazaklar arasında balıkçılık mesleği de bir ölçüde gelişmiştir. İlk başta balıkçılık fakirlerin mesleği olarak kabul ediyordu, çünkü Kazaklar balıkları, önceden “su solucanı” olarak adlandırır ve besin maddesi olarak tüketmemişlerdir” (E-History, 2013). Kazakistan’da Rus nüfusunun artması ve Rusya ile ticari ve ekonomik ilişkilerin genişlemesi, balık ve balık ürünlerine olan talebi artırmıştır, bu nedenle, insanların bir kısmı, hayvancılık veya çiftçiliğin yanı sıra, kalıcı bir meslek olarak balıkçılık yapmaya başlamıştır. Özellikle, balıkçılık Sırdarya, İle, Şu nehirleri, Zaysan ve Balkaş göllerine yakın bölgelerde gelişmiştir.

“XIX. yy. sonunda balıkçılık endüstrisi, Yayık Nehri ve Hazar Denizi kıyılarında, Şalkar ve Gökçetav ilçelerine ait Şortan ve İmanı Tav göllerinde gelişmiştir” (E-History, 2013).

Sözlü Kültür ve Anlatım Geleneği

Kazak halkı sözlü kültürünün kökleri oldukça eski dönemlere dayanmaktadır. Günümüzde de halk arasında varlığını sürdüren “Sözge toktağan” (Söze değer veren) ifadesinin anlamı, Kazak halkının genel olarak sözlü ifade ve anlaşılmaya dayalı felsefeye, “söze” büyük önem verdiğini kanıtlamaktadır. Buradaki söz tıpkı Yunus Emre’deki gibi:

“Söz ola kese savaşı söz ola kestire başı,

Söz ola ağulu aşı yağ ile bal ede bir söz” (Emre, 2009: 37), dizelerindeki sözdür.

Günlük konuşmalarda atasözleri ve deyimleri kullanma Kazak halkının karakteristik bir olgusudur. “Sözün güzelliği atalar sözüyle olur” (BS, c.65:248) kalıp ifadesi, konuşmanın standartlarını tanımlar. Birey bazen konuşurken atasözünü örnek olarak kullanıp kendi fikrinin doğru olduğunu ispatlamaya çalışır.

Kazaklar'da ihtiyar birisi varken, ondan yaşça küçük olan konuşmayı ilk başlatmaz, konuşmaz. Bu sadece yaşa gösterilen saygı değil, belki aynı zamanda ihtiyarın karşı tarafa göre hayat tecrübesinin daha çok olduğunu ve buna duyulan saygının da göstergesidir. “*Erkekler bir toplulukta konuştuğunda, ortaya kamçısını atar ve konuşur*” (Toktabay, 2014). Kamçı, erkeğin onuru ve gururunu temsil etmektedir. Kamçı kaba kuvveti, erki temsil eder. Kamçıyı ortaya bırakarak konuşan erkek “hakikati söylediğini” ifade etmektedir.

Söz kültürüne büyük önem veren Kazaklar, masal, efsane, destan, hikâye, halk şiirleri anlatmış ve bu tür anlatımların geleneğini oluşturmuştur. Örneğin, bir hastalık meydana geldiğinde halk “Bâdik¹ şiirini”, bir kişi vefat ederken “Joktav şiirini” (Yas şiiri), evlilik gerçekleşirken veya düğünlerde “Yar Yar” şiiri vb. mekân ve zamana uygun biçimde söylerler. “*Kazaklar'da masalları kadınlar, hikâyeleri ise erkekler anlatmaktadır*” (Nurgaziyev, 2020:459). Halk, destan ve hikâyeleri anlatırken, şiirleri söylerken dombra ve kopuz enstrümanlarını kendine eşlik etmesi amacıyla kullanmıştır.

Kazak Hanlığı döneminde, askerlere manevi güç kazandırmak amacıyla Jıravlar (Hanın yanında her zaman bulunan şairler) kahramanlık jırlar (şiirleri) söylerdi.

“*Aytıs (Atışma) geleneği Kazaklar'ın sözlü kültür ve geleneğinde önemli yere sahiptir*” (Dosanova, 2011:22-23). Burada söz alan, konuşan akına, şairlere doğaçlama söz söyleme sanatındaki ustalığına göre çeşitli ödüller verilir. “*Aytısın amacına göre: gençler arasında “Yiğit ve Kız Aytısı”, profesyonel şairler arasında “Akındar (Şairler) Aytısı” ve Uluslararası Aytıslar (Kırgız ve Kazak aytısı, vs.)*” (Dosanova, 2011:23) olarak gruplandırılmaktadır.

Dokumacılık ve Geleneksel Kıyafetler

Dokumacılık sanatı da Kazaklar'da kadim dönemlere dayanan geleneklerden biridir. Ailede kız çocuğuna sahip anneler, kızlarına evlenme sürecine kadar el işlerinden oluşan halı, ev için gereken araç-gereçler, dokumalar yaptırıp, çeyizini hazırlarlar. “*Dokumacılık sanatı, atkı ve çözgü ipliklerinin dikey açı olacak şekilde birbirlerinin altından ve üstünden geçirilmek suretiyle elde edilen ürünlere verilen genel isimdir. Dokumacılık sanatı yapılış tarzı ve oluşturulan motiflere göre değişiklik göstermektedir*” (Sidal,2021).

¹ Kazaklar Bâdik'i Hastalık Tanrısı olarak bilmektedirler.

Ev eşyaları arasında: koşum takımı, keçe halıları, tekemetler, ahşap, kemik ve metalden yapılmış ürünler, hepsi çeşitli ve zengin motiflerle tezin edilir. Şapkalar, kıyafetler, çantalar ve pantolonlar görkemli desenlerle süslenir. Zanaatkârlar tahtadan kumıs (kımız) için kâseler, kepçeler yaparlar ve kendilerine özgü nakışlarla bezerler. Yataklar ve sandıklar geyik ve oğlak boynuzları ile nakışlandırılmaktadır. Hayvan derilerini verimli kullanarak su ve kımız için sürahi, kırbaç, kemer, koşum takımı gibi birçok ihtiyaç ürünleri üretirler. Kazak ustaları el becerileri konusunda olduğu gibi kuyumculukta da çok yeteneklidirler. *“Bozkır zergerleri (kuyumcular) saf beyaz gümüşle çalışmayı tercih ederlermiş”* (Aldajumanov, 2010:18).

Kazak kültürünün vazgeçilmez ve önemli unsurlarından biri geleneksel kıyafetleridir. Eski dönemlerde kişinin sosyal statüsü, medeni hali dolayısıyla ortalama yaş grubu giyim ve kuşamına göre belirlenirdi. Pamuk, yün, keten, deri gibi hammaddelerden yapılır ve bunlar Kazak geleneksel kıyafetlerinin başlıca ana malzemeleridir. Aynı zamanda göçebe yaşam tarzını benimseyen Kazaklar, bozkırın zor şartları ve iklim özelliklerinden dolayı, daha çok deri giysileri tercih ederlerdi. *“Zenginler altından geniş kemerler takar, kıyafetlerini özellikle desenler ve değerli taşlarla süslerdi. Çizmeler, günlük ayakkabı olarak kullanılıyordu, her mevsime ait: yazın ince deriden yapılmış hafif çizmeler ve çetin kış dönemlerinde ise soğuktan koruyan, kalın ve yünlü deriden yapılmış yüksek çizmeler”* (Asanova, 2008:107) tercih edilir. Kadınlar için üretilen modellerde yeşil ve kırmızı renkler tercih edilir, ipekle nakış işlenir ve küçük desenli plaklarla süslenirdi. *“Kırmızı renk kıyafetler genel olarak genç kızları ifade eder ve onlar tarafından giyilirdi. Fakat otuz yaş üstü kadınlar bu renkteki kıyafetleri seçmiyorlardı, ayrıyeten kadınlar yaşlandıkça, üzerinde daha az süs eşyası bulunduruyordu”* (Asanova, 2008:92).

Şapkaların Kazak ulusal kıyafetlerinde kutsal bir anlamı vardı. Kazaklar şapkalarına oldukça önem verirlerdi, bu nedenle onlarla ilgili halk arasında birçok inanç mevcuttur. Başkasının şapkasını giymek kabul edilemezdi. Ayrıca şapkanın belirli bir yerde asılı durmasına, özellikle ayaklar altında, yerde bırakılmamasına özen gösterilir.

Geleneksel Sporlar ve Danslar

Kazak kültürünün temelinde önemli yer edinen, geleneksel oyunlar ulusal bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Başlıca oyunlar: *“Kazakşa kures* (Kazak güreşi), *Baige* (Uzun

mesafeli at yarışı; 25, 50 veya 100 km), *Kökpar* (Kökbörü – at binen sporcular yerdeki keçi veya kuzu vücudunu almaya veya ki alan bireyden de kapmaya çalışarak oynarlar), *Kızkuvu* (Kızı yakala) ve *Altı Bakan* (Salıncak)” (Vikipedi, 2021) gibi oyunlardan ibarettir. Kazak halk danslarının kökenini, şamanların hastaları tedavi etme amacıyla ettiği hareketlere dayanarak, antik çağlarda ortaya çıktığı söylenebilir. Halk dansları mesleki bakımdan sınıflandırıldığında avcılarının, savaşçıların, çobanların ve serbest binicilerin danslarıdır. Kazak ulusal erkek dansında hareketler ifadesi keskin, vücudun tüm bölümlerinin hareketli olması şeklindedir. Kadın dansları ise, esnek olmak üzere, ağır ve aynı zamanda zarif hareketlerin bir araya gelmesiyle, nazikliği ifade etmelidir. Günümüz Kazakistan’ında “*Kara Jorğa*”, “*Kamajay*”, “*Elik*”, “*Akku*” ve benzeri geleneksel danslar icra edilmektedir” (Turgumbayeva, 2020:218).

Mesken ve Yerleşim

“Kazaklar’ın geleneksel evi, çeşitli kalınlıklarda keçe ile kaplanmış esnek Söğüt dalından üretilen bir çadır olan *Yurttur*” (Vikipedi, 2015). Yurt, tek bir çivi kullanmadan bir araya getirilen, Kazak halkının günlük yaşamını sürdürdüğü evidir. Yerleşim yerini kolaylıkla taşıyabilmesi için fazla malzeme kullanmaktan kaçınılmaktadır, buna rağmen kış aylarında içeri sıcakken yazın serin olması da sağlanılmaktadır. Yurt, hayvancılıkla uğraşan göçebe halklar için kolaylık sağlayan ve kalıcı bir sığınağıdır. Hızlı bir şekilde şekilleniyor ve hızlı bir şekilde toplanıyor. Boyutu ve görünümüne bağlı olarak yurtlar farklılık göstermektedir. Kazak Türkleri başlıca yurtlarını bu şekilde isimlendiriyorlar:

Abılayşa – küçük yurt.

Ak Şankan – beyaz renkli yurt.

Aқтағır – iki duvarı olan küçük yurt.

Jappa – üzeri sadece keçeyle örtülen yurt.

Jolım Üy – duvarları olmayan, keçeyle örtülmüş yurt.

Kara Kurım üy – kullanılan keçesi çok eski olan ev.

Kara Üy – bazı yerlerde yurtlara genel olarak Kara Üy denmektedir.

Karaşa Üy – keçeleri yırtık, eski bir yurt.

Orda – büyük yurt.

Otau – oğlu evlendikten sonra babası tarafından hediye olarak yapılan yurt.

“Yıllar önce olduğu gibi bugün de yurt, Kazakistan, Moğolistan ve Kırgızistan’daki göçebelerin modern torunlarının da yaşamında vazgeçilmez bir unsurdur” (Karadeniz Expres, 2020).

Aile ve Akrabalık İlişkileri

Kazak halkı aile ilişkilerine büyük önem vermektedir.

“Kazak Türkleri evlendikten sonra karı-koca olarak bir-birlerine çok sadık kalırlar. Kazaklar arasında gayri meşru yaşama hiç yok sayılır. Karı koca daima iyi geçinirler. Kadınlar kocasına karşı hep hürmetkardırlar. Gelin hiç bir zaman kayın pederine ve kayın validesine ve hatta kocasının uzaktan yakından diğer akrabalarına açık-saçık görünmediği gibi saygı için onların isimlerini dahi tam olarak söylemez. Kazak Türklerinin gelinleri terbiyeleri ile ün salmıştır. İşte onun için de, Kazak’lar terbiyeli birisini gördüğü zaman «aman ne terbiyeli şey, gelin gibi eğilmekte» derler” (Oraltay, 1976:45).

“Her evli erkeğin üç jurtı (akrabalık yönü) vardır” (Nauanova, 2020:175). İlki onun kendi jurtı, ailesidir. Ailelerinde babanın erkek kardeşleri “Ülken âke” (büyük baba), eşleri ise “Ülken Şeşe” (büyük anne), çocukları varsa sırasıyla “Büyükabla” ve “Büyük Ağabey” olarak kabul edilir.

İkinci jurtı, anne tarafındaki akrabalarıdır. Anne tarafından bilinen akrabalara Kazaklar “Nagaşı Jurt” derler. Annenin erkek kardeşi “Nagaşı Ağa” (Dayı), annenin kız kardeşine “Nagaşı Tâte” (Teyze) derler ve onların çocukları varsa birbirlerine “Böle” (kuzen) olur.

Üçüncü jurtı, eşinin akrabalarıdır. Onlara “Kayın Jurt” derler. Eşinin babası “Kayın Ata” (kayınpede), annesine ise “Ene” (Kayınvalide), ağabeyi “Kayınağa”, ablası ise “Kayınbike” şeklinde adlandırılmaktadır, eşinin kardeşlerine “Baldız” derler. *“Kazak Türkleri, evlendikten sonra birlik ve beraberliğe çok dikkat eder ve çok sadık davranırlar. Aile arasında ahlaki değerlere ve damat tarafında ki kişilere ya da kız tarafındaki kişilere çok büyük hürmet göstermelidirler”* (Nauanova, 2020:162). Erkek kayın jurtına saygı gösterir ve eşinin tüm akrabalarına ismiyle seslenemez, onlara anne, baba, ağabey, abla diyerek hitap etmektedir. Erkeğin eşi de aynı şekilde kocasının akrabalarını kendi adlarıyla değil, yukarıdaki gibi aile üyelerinin özel isimleriyle hitap etmesi gerekmektedir.

Kazaklar akraba olmayan fakat birbirine çok saygıda bulunan kan kardeşlere “Bavır” (Bağır yani ciğer) derler. Yaşlılar kendi aralarında birbirlerine “Kurdas” olarak seslenmektedirler.

Sosyal Tabakalar

Her toplumda görülen sosyal sınıf farklılığı Kazak hakkında da görülmektedir. Kazak Türkleri sosyal tabakaları üç gruba ayırabiliriz: Üst Tabaka, Orta Tabaka, Alt Tabaka. Tarihte üst tabakada devlet yöneticileri (Padişah, Han, Bey, Cumhurbaşkanı, Milletvekililer, Vezirler, Girişimciler, vd.) ve zenginler yer almaktadır. “*Kazakistan hükümeti, vatandaşların girişimcilik faaliyetleri ile uğraşmalarını, ülkenin hem sosyal yapısının güçlenmesi, hem de siyasi istikrarın garantisi olarak görmektedir. Girişimci tabaka, Kazakistan’ın bir çok sorununun çözülmesinde ve piyasa ekonomisine geçiş sürecinde çok büyük öneme sahiptir*” (Nurbekova, 2011:36). Vilfrede Pareto’nun “Seçkinler Dolaşımı” teorisine göre bu tabakada bulunan insanlar tabakadan tabakaya sürekli dolaşır. Kazaklar’ın sosyal hayatında yer alan Orta Tabakada genelde halka hizmet edenler (öğretmen, doktor, polis, şair, vb.) yer alır. Onlar sürekli bu tabakada bulunur ve yükseldiği zaman “Seçkinler Dolaşımı” teorisine göre kendi tabakalarına dönerler. Alt Tabakada herhangi bir mesleği, sürekli yaptığı işi olmayan insanlar yer alır.

Halk Felsefesi – İnançları

Kazaklar’ın evrensel bilgi alanında önemli bir rol oynayan ve bir bütün olarak toplumun siyasi-kültürel, manevi-sosyal hayatı ile yakından bağlantılı olan inancın tarihi çok eskilere dayanmaktadır. “*Kazak halkının inanç sistemini Fetişizm, Animizm, Totemizm*” (Orazkulova, 2014:179) inanç sistemlerine bağlı olan halk felsefesiyle anlatabiliriz Fetişizm ve Totemizmin buluşma noktalarında “*ağacı kutsal sayma ve farklı bir biçimde değerlendirmeye*” (Mursalim, 2021:103) ortaya çıkar. Kazaklar ağaca büyük önem verirler ve sihirli gücünün olduğuna inanırlar. Bu yüzden, genç ağacı kesmeyi yasaklamışlar ve diğer ağaçların kesiminde de oldukça dikkatli bir şekilde davranmaktadırlar. Bu sadece Kazak halkında değil, Türk toplulukları olmak üzere dünyanın birçok halkında yaygın bir olgudur. Çünkü “*Bizden önce Türkçe mitolojiler yayımlanmıştır*” (Erhat, 1996:8). Bu bağlamda, D. Fraser’a göre: “*Mistik bir ağacın en az beş versiyonu bilinir: dünya ağacı*

(dünyanın mitolojik modeli), “hayat ağacı” ve “ölüm ağacı”, “şamanın ağacı” (şamanın eğitim yeri), “iyilik ve kötülük bilgisi olan ağaç” (Frazer, 2004:101). Halkımızın bilgisine göre, bir ağaç varlığı, doğanın ve dünyanın küçük versiyon sembolü olabilir.

Ateşe saygı gösterme Kazaklar’da oldukça yaygın olan inançtır. Şamanizm’den köklerinden kaynaklanan bu inanç, Kazakistan’da günümüze kadar devam etmektedir. “Ateşle ilgili geleneklerden biri de yeni gelinin ateşe yağ dökme geleneğidir” (Orazkulova, 2014:145). Gelin o evin ocağını, sürekli yanan ateşini, yaşam kaynağını söndürmemeli, tam tersine onu yaşatmalı, sürdürmeli ve kendi nesillerine aktarmalıdır. Kazaklar gece kuyudan su almayı yasaklar. Su alırken de “*Su dedesi Süleyman, su almaya izini ver²*” derler. Bundan, suyun tanrısı/iyesi olarak Süleyman’ı bilmeleridir. Bununla beraber gece saç, tırnak kesmek yasaklanmıştır. İnsan vefat ettikten sonra 7 gün evde ışık (mum) yakarlar. Bu ışığın vefat eden kişiyi diğer dünyada karanlıktan kurtaracağına inanılır.

Halk Hekimliği

“Kazak halk düşüncesinde yaygın olan hastalıklar sırasında nazar ve soğuk algınlığı ilk sırada yer alır” (Orazkulova, 2014:211). Nazar’ı tedavi etmek için bu işi bilen bir kadın eve davet edilir (her köyde nazarı tedavi eden bir kadın bulunur). O kadın ağzına su alır ve hasta yüzüne beklemediği zaman üfler. Sonrasında bir ekmeği alır ve yüzüne, boynuna dokundurur, sonrasında da o ekmeği köpeğe verir. Bunu Kazaklar “Aştav” derler. Bazen nazarı yok etmek için kibrit yakılır ve hastanın başından birkaç defa döndürülür. Siyah duman çıkınca nazarın çıktığına inanılmaktadır.

Kazaklar sivilceleri yok etmek için aydan yardım isterler³. Ritüelin gerçekleşmesi için gökyüzünde ay varken, gece dışarıya çıkıp “Ay, ay, benim sivilcemi al” diyerek, aya sivilcesini göstermesi gerekmektedir.

Soğuk algınlığı, Kazaklarda koyunun kuyruk yağıyla tedavi edilir. Koyun yağının önce eritilip, sonra çaya katarak içilmesi gerekmektedir.

² Hikâye: <https://youtu.be/PhduBN9XFkI> (29.10.2022).

³ Halk Hekimliğini anlatan makale: <https://www.elana.kz/ru/s%D2%AFjeldi-ketiretin-%D2%9Bamyrl/> (29.10.2022).

Kazak Edebiyatının Gelişim Dönemleri. Sözlü Kültür Dönemi

Türk dünyası, onlara karşı uygulanan bazı politikalar, sosyo-ekonomik durumlar sonucunda farklı isimlendirmeler, ayrımcılıklar ve yabancılaştırmalarla karşı karşıya kalırlar. Neticede, Uygur, Özbek, Kazak, Kırgız, Tatar, Başkurt, Türkmen, Azerbaycan ve benzeri şekilde isim farklılaştırmaları yanı sıra din, dil, edebiyat, tarih, kültür gibi birçok alanda kökten değişim/dönüşüm gerçekleştirilmiştir. Fakat XV.yy. öncesindeki sosyal bilimler alanına bakıldığında, şair ve yazarlar, onların kaleme almış olduğu eserler, bilim dünyası tarafından “*Türk dilinde konuşan tüm halkların ortak kültürel mirası olarak kabul edilmektedir*” (Suyunşaliyev, 2006:7). Oysaki halkların tarihi, dili ve edebiyatı bir anda meydana gelmez, ortaya çıkması için binlerce yıllar gerekmektedir. Geçmişe bakıldığında, tarih, dil ve edebiyatını tek bir yüzyıl içinde şekillendiren halkın olmadığını görmek mümkündür. XV. yüzyılda halk olarak kaydedilen Kazaklar’ın, erken dönem Türk kültürü tarihinin mirasçısı olduğuna inanmamak bir hatadır. Dolayısıyla, edebi metinlere bakıldığında, Türkçe konuşan ulusların ve onların dillerinin eski bir yazılı geleneğe sahip olduklarına dair daha fazla kanıtımız olur, böylece halkların ruhsal gelişim yöntemleri ve edebiyat oluşum şekilleri hakkında geniş bilgiye sahip oluruz. “*Bir edebî eser, belli bir ulusun tarihi ve sosyal çevresinden, kültürel tarihinden, geleneklerinden, millî karakterinden, düşünce özelliklerinden, özlemlerinden ve hayallerinden kaynaklanır*” (Makpırov, 1991:333). Kaşgarlı Mahmud, Yusuf Balasagun, Ahmet Yesevi, Ahmet Yükeki gibi bilim insanlarının “*XI.-XII. yüzyıllardaki eserlerinde Türk halkları henüz Özbek, Kazak, Tatar, Türkmen, Azerbaycanlar ve benzeri gibi bölünmediği, farklı millet olarak gösterilmediği*” (Suyunşaliyev, 2006:19) bilinmektedir. Bu nedenle, daha önceki dönemlerde yazılan edebi eserler, bu halklardan herhangi birine ait olamaz, eserler bütün Türk Dünyasıdır.

Demek ki, Türk Dünyasında bulunan masal, destan, efsane vd. halk ürünleri Kazak edebiyatının da sözlü kültür dönemini oluşturmaktadır.

Kazak Türkçesi Yazı Dilinin Oluşması ve İlk Ürünler

Kazak edebiyatı, tüm Türk halklarının edebiyatı gibi uzun oluşum tarihinde birçok değişim ve dönüşüme uğramıştır. En eski yazılar, kafiyeli çizgiler, deyim ve atasözleri, şiirler ve şarkılar, en erken dönemin masalları ve efsaneleri, sanatsal düşünceyi, halkın

belagatini besleyen, destanların, şiirlerin, modern hikâyelerin, romanların, dramatik eserlerin yaratılması için verimli bir zemin oluşturdu. Bunların hepsi halkın paha biçilmez başarılarından bir tanesidir. Halkın sanatsal düşünce zenginliği, edebiyat gibi bir büyük olaya yol açmıştır. Dolayısıyla, aynı zamanda halkın öz farkındalığının artmasıyla, düşüncesinin ve dünya anlayışının gelişmesiyle birlikte büyüdü ve gelişti. “Arap, Fars yazılı edebiyatının Türk kültürünün gelişmesinde özel bir etkiye sahip olduğu dönem Orta Çağ’da başlamıştır. VIII.-X. yy. Türkçe konuşan halkların edebiyat sahası gelişir ve buna bağlı olarak şahane edebi eserler ortaya konulur. Bunun en güzel ve parlak örneklerinden biri, *Orhun Abideleri*’dir” (Suyunşaliyev, 2006:9). Bu devasa anıt, antik çağın şiirsel yöntem ve geleneklerinin bir göstergesi, özellikle Türk boylarının yazılı edebiyatının, tarihinin ve dil varlığının inkâr edilemez bir kanıtıdır. IX. yüzyılın başlarında, Araplar’ın modern Orta Asya ve Kazakistan’ın topraklarını işgali sonucunda, Türk halklarının kültürü, tarihi değişim sürecine geçti, Arap dili, Arap alfabesi, Arap kültürü zorla halka benimsetildi ve kabul ettirildi. İslam kültürünün gelişiyile birlikte, eğitim, bilim, edebiyat, Arap dilinin ve edebiyatının etkisi ve baskısı altında gelişmeye devam etti. Bu nedenle, modern bilim insanlarından bazıları, Arap istilası döneminin edebi ve bilimsel eserlerinin orijinallerini Arap kültürüne yönlendiriyor. Bu da Türk kabilelerine mensup, eserlerini Arapça olarak kaleme alan yazar ve şairlerin, Arap halkına ait olduklarını savunmalarına yol açmaktadır.

“IX.-XII. yüzyıllarda Orta Asya ve Kazakistan’da şehir kültürü hızla gelişti” (Suyunşaliyev, 2006:21); çağdaş düşünceli yazarlar, bilim insanları yetiştirildi, realist edebi eserler ortaya koymakla birlikte, bilimsel keşifler yaptılar. Örneğin, dünya çapında tanınmış bilim insanı olan El-Fârâbî, Güney Kazakistan’ın Otrar şehrinde doğduğu kaydedilmektedir.

XIII. yüzyılın başlarında, “Orta Asya ve Kazakistan Moğollar’ın işgaline uğradı” (Suyunşaliyev, 2006:22). Doğu Roma ve Çin arasındaki geniş bir coğrafyayı kapsayan toprakları ele geçirdikten sonra, Moğollar Altın Orda ulusunu yarattılar. *Altın Orda döneminin edebi eserleri karışık bir dilde yaratıldı* (Suyunşaliyev’e göre Aramey, Uygur, Çagatay vd. alfabeler), çoğunlukla Kıpçak Türkçesi kullanıldığını söylememiz mümkündür.

Hanlık Dönemi

“XV. yüzyılın başlarında, Altın Orda devleti düştü, onun yerine, farklı devletler kuruldu” (Artıkbayev, 2003:98). Kazak Hanlığı’nın kuruluşu bu dönemde gerçekleşmiştir. Kazak Hanlığı’nın oluşumuyla birlikte, parçalanmış boylar da Kazak halkıyla aynı çatı altında toplandı. Bu topraklarda gelişimi kaydedilen folklor alanı dikkat çekilmesi gereken diğer bir husustur. “XV. yüzyılda sözlü edebiyatta birçok epik şiir üretilmiştir” (Suyunşaliyev, 2006:202). Anlatıcı jirav başta olmak üzere, kahramanlık destanları, halk hikâyeleri, efsaneler, çeşitli temalarda türküler, dini ritüellerde icra edilen halk edebiyatı unsurları halk arasında yaygınlaştı. Kazak Hanlığı döneminde edebi eserler esas olarak Kıpçak dilinde yazıldı. Bilimsel araştırmaların yazı dili olarak ise, Çağatay Türkçesi kullanıldı. “Bu köklü diller temelinde Kazak edebi dili oluşturdu” (Suyunşaliyev, 2006:22) .

Rus Çarlığı Dönemi

“XIX. yüzyılda Kazakistan tamamen Rusya işgali altında kaldı” (Omarbekov, 2016:110) ve bağımsızlığını kaybetti. Bu dönemden itibaren, Kazakların sosyal hayatı, ekonomisi ve kültürü Rus kültürü etkisi altında gelişti, Kazak dilinde eser veren yazarların kitapları, modern edebiyatın getirisiyle de Kazak dilinde gazete ve dergiler yayınlanmaya başladı. Kazak aydınları Çokan Valihanov, İbray Altınsarin, Abay Kunanbayev, Sultanmahmut Toraygırov ve diğer pek çok ünlü isimler Rus kültürüne hâkim olmakla kalmadan belki, dünya edebiyatına da Rus dili aracılığıyla tanındılar, öğrendiler. Kazak edebiyatında modern edebiyatla birlikte dergi ve gazetecilik gibi yenilikler, roman, trajedi gibi dramatik eserler gibi çeşitli edebi türler getirildi, reform edildi. “A.Bökeyhanov, A.Baitursınlı, M.Dulatov, H.Dosmuhamedov, M.Jumabayev, J.Aymavutov, S.Saduvakasov, M.Auezov, R.Marsekov, K. Kemengerov, Y.Mustambayev, S. Kojanov, S. Seyfullin, vd. “Kazak”, “Aykap”, “Sana”, “Leninşil Jas” gazetelerinde Kazak edebiyatı tarihinin oluşumu konusunda birçok makale yayınladı” (Iskakulı, 2015:10)

SSCB Dönemi

“SSCB döneminde Kazakistan’daki insanların yaşadığı birçok acı olay olmuştur. Bu olaylara 1933’teki suni kıtlık, 1937-38’deki soykırım, 1954’teki 6.300.000 hektarlık

arazinin Rus göçmenlere zorla dağıtılma politikası, 1960'lara kadar sürmüş olan Rus göçleri ve 1986'daki kanlı Jeltoksan olayları örnek olarak verilebilir” (Vikipedi, 2022). XX. yy. Kazak edebiyatı SSCB ideolojisi etkisi altında kaldığını o dönemde meydana getirilen eserler sayesinde görebiliyoruz. Edebiyat ve sanatın SSCB'nin politik amacını desteklemesi gerekliliği dikte ettirmektedir. Demir perde arkasında kalan milli düşünce, halk eserleri, zengin tarihi geçmişin yok edilmesi için SSCB tarafından her şey yapıldı.

Bağımsızlık Dönemi

Kazakistan'ın bağımsız edebiyatı adı verilen bu edebi dönem felsefesini 1990 yılından sonraki eserlerde rastlayabiliriz. Bu dönem edebiyatını milli kimliği bulma, tarihe yeni bir görüşle inceleme yapma, bağımsızlık konusunda şiirler, romanlar yazma ve folklor ürünlerini toplama ve yayınlama oluşturmuştur.

Kazak edebiyatının bağımsızlık dönemi “*B. Kencebayev'in edebiyat tarihini inceleme ve değerlendirmesiyle edebiyat tarihini inceleme alanında yeni zirveye ulaştırdı*” (Iskakulı, 2015:18). N.Kelimbetov (Antik Zaman Edebiyatı, 2005), T.Ensegenuly (Eski Türk Rün Yazısı, 2007-2008), U.Kalijan (Kazak Edebiyatında Dini Aydınlanma Akımı, 1998), K.Madibaeva (11. Yüzyıl Kazak Edebiyatı, 2001), B. Omarov'un (Zar Zaman Poeziyası. Genesis, Tipology, Poetics, 2003), A.Şarip (Kazak Şiiri ve Milli Fikir, 2003) eserlerinde Kazak edebiyat tarihinin yeni araştırma alanları açıldı. Kazak edebiyatının tarihin derinliklerinde yatan manevi miras daha da zenginleşmiştir.

1. BÖLÜM

HİKÂYE İLE İLGİLİ GENEL TANIMLAR

1.1. HALK HİKÂYELERİN TANIMI

Hikâye kelimesinin kökeni Arapça Ha, Ke, Ve (ح - ك - و)’den türemiştir. Arap dilindeki bu kelime anlamı “*Bir sürü haberi nakil ve rivayet eylemek, bir nesneye benzemek, fi’len yahut kavlen bir nesneyi taklit etmek, bir kimseden bir sözü nakleylemek, eğlendirmek maksadıyla taklit, bir fiilin taklidi, bir metnin kopyasını çıkartmaktır*” (Tonga, 2008:16).

Hikâye terimine sözlük ve ansiklopedilere bakıldığında hemen aynı açıklamalar verilmektedir, örneğin: Büyük Türkçe Sözlüğünde “*Olmuş veya olması mümkün olayları yazılı ve sözlü olarak anlatma*” (BTS, 1982:423); Yeni Türk Ansiklopedisine göre “*Vak’aya dayalı anlatım; edebi tür*” (YTA, 1981:225); Türkçe Sözlüğe göre “*Bir olayın sözlü ya da yazılı olarak anlatılması*” (BTS,2020;TS:1606); Kazak Edebiyatı Ansiklopedisinde “*Sözlü olarak aktarılan ve folklorik karaktere sahip olan halk eseri; öykü ve romandan önce ortaya çıkan bir tür*” (KEA, 2010:248) olarak tanımlanmıştır.

Halk hikâyelerini Ali Berat Alptekin: “*...büyük ölçüde âşıklar ve meddahlar tarafından anlatılan nazım nesir karışımı anlatmalar*” (Alptekin, 2021:18; Altınkaynak, 2019:7); Eflatun Cem Güney: “*Ölümsüz eserler*” (Güney, 1951:385; Alptekin, 2021:19); Otto Speies: “*...bir sevgiliyi elde etme yolundaki maceraları anlatan masal*” (Boratav, 1988:72; Alptekin, 2021:19) şeklinde açıklamaktadırlar.

Biz, mevcut çalışmamızda halk hikâyesini: Destandan sonra gelen, halkın sosyal hayatını, kültürünü, dünya görüşünü anlatan, nazım, nesir karışık anlatılan/yazılan halk eserleri olarak tarif edebiliriz.

1.2.KAZAK HALK HİKÂYELERİNİN KAYNAKLARI

Kazak halk hikâyeleri masal, efsane, destanlardan kaynaklanan halk eseridir. İlk başta Anadolu bilim insanları tarafından halk hikâyelerinin kaynaklarını çeşitli şekillerde bulmaktayız. Fuad Köpürlü’nün “Edebiyat Araştırmaları” (1986) eserinde halk hikâye kaynakları bu şekilde sıralanmaktadır:

- “1) *Eski Türk an’anesinden geçen mevzular;*
- 2) *İslam an’anesinden geçen dini mevzular;*
- 3) *İran an’anesinden geçen-ekseriyetle dinî olmayan ve bazen de zahiri bir İslamî renge boyanmış mevzular*” (Köpürlü, 1986:366-371).

Pertev Naili Boratav ise “Halk Hikâyeleri ve Hikâyeciliği” (1988) adlı eserinde halk hikâyeye kaynaklarını, konu bakımından ele alarak sınıflandırmaktadır:

- “1) *Olmuş vak’alar;*
- 2) *Yaşamış veya yaşadığı rivayet olunan âşıkların tercüme-i hâlleri;*
- 3) *Köroğlu menkabeleri ve bu tipte diğer menkabeler;*
- 4) *Klasik manzum hikâyeler*” (Boratav, 1988:32-34).

Fuad Köpürlü’nün ortaya attığı halk hikâyeleri menşesinden yola çıkarak Şükrü Elçin hikâyeye kaynağını üç gruba ayırmaktadır:

- “1) *Türk kaynağından gelenler;*
- 2) *Arap-İslâm kaynağından gelenler;*
- 3) *İran Hint kaynağından gelenler*” (Elçin, 1988: 444-445).

Ali Berat Alptekin “Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı” eserinde halk hikâyeye kaynaklarını başlıca dört gruba ayırıyor:

- “1) *Türk kaynağından gelen halk hikâyeleri;*
- 2) *Arap, Fars ve Hint kaynağından gelen halk hikâyeleri;*
- 3) *Masal-efsane kaynaklı halk hikâyeleri;*
- 4) *Âşıkların hayatından kaynaklanan halk hikâyeleri*” (Alptekin, 2021:54) şeklinde sıralanmaktadır.

Kazak halk hikâyelerinin kaynaklarını üzerine görüş bildiren Üşkiltay Subhanberdina “Kissa-Dastandar” (1986) adlı eserinde menşeyi detaylı bir şekilde ele alarak, yedi gruba ayırıyor:

- “1) *Dini;*
- 2) *Komşu ve Doğu ülkelerinden gelen;*
- 3) *Arap kaynaklı;*
- 4) *Hint kaynaklı;*
- 5) *Doğulu âlimlerinin destanlaştırdı yazdıkları;*
- 6) *Doğu konulu olup ancak Kazak edebiyatı karakterine uygun olan hikâyeler*” (Subhanberdina, 1986:5-10).

Bu konuda araştırmalar yapan çeşitli bilim insanları hikâye kaynaklarını değerlendirirken coğrafyaya veya hikâyelerin yapılarına bakarak tasniflerini yapmaktadır. Halk hikâyeleri zaten masal, efsane, destanlardan sonra gelen bir halk eseri olduğunu ve onları anlatıcı ve yazarları belli bir coğrafyaya ait olduğunu düşünerek, tarafımızca halk hikâyelerini:

1) Türk kaynağından gelen halk hikâyeleri; 2) Kaynağı yabancı kültürlerden (Arap, Hint, Fars) gelen halk hikâyeleri olarak gruplandırdık.

1.3.HİKÂYELERİN TASNİFİ

Halk hikâyeleri, edebi türün bir çeşidi olarak meydana geldikten sonra her dönemde ve farklı bölgelerde ortarak çoğalmıştır. “*Büyük coğrafyadaki halk hikâyelerini araştırabilmek için Hazar Denizi’ni bir sınır olarak almamız gerekiyor*” (Alptekin, 2021:20). Hazar Denizi’nin doğu bölgesinde yer alan Kazak halk hikâyelerine: “*Epos, arhaik epos, köne epos, batırlık epos, kaharmandık epos, liro-eos, şaşıktık epos, cır, batırlar cırı, tarihi cır, şaşıktık cır, epostık cır, liro-epostık cır, dastan, anız*” (Alptekin, 2021:20) isimleri verilmiştir.

Halk hikâyelerini tanımlayan Pertev Naili Boratav, genel olarak halk hikâyelerini konusu itibarıyla üç gruba ayırıyor:

- “1) Kahramanlık hikâyeleri,
- 2) Aşk hikâyeleri
- 3) İlk ikisine girmeyen hikâyeler” (Boratav, 1988:35-36).

Türkiye’de halk hikâyeleri üzerinde yapılan en önemli çalışmalardan bir tanesi de Ali Berat Alptekin’e aittir. Alptekin’in “*Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*” (2021) adlı eserinde, halk hikâyelerini konu bakımından Aşk ve Kahramanlık hikâyeleri olarak iki gruba ayırmaktadır (s.60).

Ali Duymaz ise konularına göre tasnifi

- “1) Aşk;
- 2) Kahramanlık;
- 3) Aşk ve Kahramanlık” (Duymaz, 1996:47) olarak üç gruba;

Nerin Köse ise şekil, hacim, konu bakımından detaylı biçimde yedi gruba ayırır.

“*Şekil Bakımından:*

I. Türkölü halk hikâyeleri:

- A. Klasik halk hikâyeleri;
- B. Kaside (serküşte)ler;
- C. Bozlaklar.

II. Türkölüz hikâyeler:

- A. Karavelliler;
- B. Kara hikâyeler.

Hacim Bakımından:

- I. Uzun halk hikâyeleri;
- II. Kısa halk hikâyeleri.

Konu Bakımından:

- I. Aşk hikâyeleri;
- A. Kahramanları muhayyel olan hikâyeler;
- B. Aşık-Saz şairlerinin hayat hikâyeleri.
- II. Kahramanlık hikâyeleri:
- A. Köroğlu kolları;
- B. Diğer kahramanlık hikâyeleri.
- III. Realist hikâyeler” (Alptekin, 2021: 63).

Eflâtun Cem Güney hacimlerine ve konularına göre beş gruba ayırmıştır.

“Hacimlerine Göre:

- a) Koca hikâyeler;

Konularına Göre:

- a) Kara hikâyeler. Güney bu gruplara karavellileri de ilave eder.
- b) Konusunu bir yerde geçen yürekler acısı bir vakadan alanlar (gerçek hikâyeler).
- c) Özünü babayiğitlik maceralarından alanlar (kahramanlık hikâyeleri).
- d) Mayasını halk şairlerinin hayatından alanlar (aşk hikâyeleri)” (Alptekin, 2021: 59).

Erdoğan Altınkaynak “*Anlatımlara-Derlemelere Dayalı Halk Kültürü*” eserinde:

- 1) Kahramanlık,
- 2) Aşk,
- 3) Kahramanlık ve Aşk konulu halk hikâyelerine
- 4) “*Felsefi-dini konulu hikâyeler,*

5) *Alegorik Manzumeler*” ekleyerek beş gruba ayrılan tasnifi yapmıştır (Altınkaynak, 2019:37).

Kazak edebiyatında halk hikâyeleri “hikâye-destan”, “destan”, “hikâyat” ya da “kıssa⁴” şeklinde adlandırmaktadırlar. Bu konuda Mehmet Aça: “Anadolu sahasında Oğuz Kağan, Köroğlu, manas gibi kahramanlık konulu, uzun soluklu anlatılara destân adı verilirken, bu tür anlatmalara Kazak Türklerinin destancılık geleneğinde epos, arhaik epos, köne epos, batırlık epos, batırlık ertegi,cır, batırlar cırı, tarihi cır, ğaşıktık cırı, epostık cır, liro-epostık cır, liro-epikalık cırlar, destan gibi adlar verilmektedir. İsimlendirmedeki bu çeşitlilik epos, cır ve destan ana başlıkları altında destanların konularına göre adlandırmalarından kaynaklanmaktadır” (Aça, 2002:47-48) diye, hikâyelerin ve destanların çeşitli adlandırma sebebini göstermiştir.

Ayşe Yücel Çetin’e göre “*Bu adlandırmalar, kimi zaman araştırmacının bilgi birikiminden, kimi zaman üzerinde çalıştığı konudan kaynaklanan unsurlardan kaynaklanmaktadır*” (Yücel Çetin, 2003:20). Bu şekilde çeşitli adlandırmanın ana sebepleri ise: 1) Kazak halk edebiyatında bulunan halk hikâyeleri, genel olarak destanlar gibi manzum ve oldukça hacimli eserlerdir;

2) Kazak halk hikâyelerinde yer alan kahramanlar dışında “*Yakın akrabaları (anne, baba, kardeş), yöneticiler (padişah, vezir, bey, vb.), yardımcı tipler (ak saçlı ihtiyar, bezirgânlar), ara bozucu tipler (kocakarı, kara vezir, üvey anne), insan olmayan tipler (at, vb.)*” (Alptekin, 2021:42) daha önce üretilmiş eserlere (masal, destan, efsane) benzemesinden kaynaklanmaktadır. Genelde “*Bir halk hikâyesi metninin içinde masal efsane, fıkra, dua, beddua, deyim, atasözü, bilmece, vb. örneklerine rastlanabilir*” (Alptekin, 1987:47-52). Esmâ Şimşek’e göre: “*Hikâyede efsane özellikleri gösteren parçalar vardır*” (Şimşek, 1987:97). Bu sebeplerden kaynaklanmış biçimde, Kazak araştırmacıları halk hikâyelerini “*epos*”, “*cır*”, “*dastan*” olarak isimlendirmektedirler. Yanlış adlandırmalar, yanlış sınıflandırmayı ortaya çıkarır. Kazak edebiyatı araştırmacıları günümüzde, “hikâye-destanlar” olarak isimlendirdikleri halk hikayeleri ve destanları birlikte inceleyip aşağıdaki bilgilere göre sınıflandırıyorlar:

“1) *Âşıklık destanları*;

2) *Tarihi destanlar*;

3) *Kahramanlık destanları*;

⁴ Şükrü Elçin’e göre “Hikâyeler başlangıçta “kıssa” ve “rivayet” olarak bilinmektedir” (Elçin, 1986:444).

4) *Olağanüstü fantastik destanlar*;

5) *Dini konulu destanlar*,

6) *Sosyal konulu destanlar*” (Alpısbayev,1990:10).

İncelenen çalışmalar sonucunda, kendi tarafımızca Kazak halk hikâyelerini konu bakımından sınıflandırılmasını:

a) Aşk konulu hikâyeler

b) Kahramanlık konulu hikâyeler;

c) Dinî konulu hikâyeler;

d) Destanî/Geçiş dönem halk hikâyeleri olarak ayrıntılı biçimde tayin ettik. Aynı zamanda burada, Erdoğan Altınkaynak’ın “*Halk Kültürü*” (2019) eserinde kaydettiği “Alegorik Hikâyeler” (s.37) de yer almaktadır. Örneğin, “Ular men Kuzgun”, “Kökek pen Zeynep” vd. hikâyeleri konusuna göre Aşk, Kahramanlık, vd. sınıflandırmalar çerçevesinde inceleyebilmekteyiz.

1.4.HALK HİKÂYELERİNİN ÖZELLİKLERİ

Kazak Türklerinde bulunan edebi, folklorik eserler halkın sosyal hayatıyla beraber, dünyaya bakış açısını, sahip olduğu bilgileri anlatarak halk biliminin genel ve özel noktalarını incelemeye yardım eder. Halk hikâyeleri umumi olarak, “*Halk arasında yaşanan içtimai değişimler, dini görüşler, naif ve estetik duygular, kahramanlık gibi olayları*” (Artıkbayev, 2003:17) ele alan konulardır. Kazak hikâyeleri, tarihte iz bırakan şahısları, Türkün hayatında önemli yer edinen ve ün kazanan atları, günümüzde bulunan köy, şehir isimlerinin ortaya çıkmasıyla ilgili mevzuları de içermektedir. Tüm bunlarla birlikte, Kazak halk hikâyeleri halkın günlük yaşam tarzı, düğünler, tatiller, kıyafetler, etnik ilişkilerin özgürlüğünü vurguladığını söylememiz mümkündür. Hikâye kahramanları ise, gerçek hayatta yaşamış kişilerle birlikte içerisinde mitolojik ve masalsı varlıklar yer alır. Bazı “*Destan kahramanları, olağanüstü şahıslar, dini kitaplar, peygamberlerin isimleri yer alarak sentezlenmiş şekilde*” (Suyunşaliyev, 2006:166) karşımıza çıkmaktadır. Halk hikâyelerinde görünen sosyal hayat büyük ölçüde cinsiyet eşitsizliğini, bir ailenin çocuksuzluğunu, evlat acısını, fakirliği, akıllı ve ahmak insanların iletişimini, kısacası kahramanların dramatik yaşam tarzını ele almaktadır. Mitolojik unsurlar bakımından eserler, oldukça zengin, dolayısıyla hızlı

koşan ve kahramana her koşulda yardım eden at, Samruk (Simurg) ve benzeri olağanüstü kuşlar, yeraltında büyüyen yeşil renkli hayat ağacı, uçan halı/tahta kahramanların genel olarak olağanüstü yardımcı araçlarıdır.

1.4.1.Kazak Halk Hikâyelerinin Şekil Özellikleri

Kazak halk hikâyeleri “*nazım, nesir karışımı bir yapıya sahiptir*” (Alptekin, 2021:23). Ancak hikâyeler genellikle şiirsel yapılıdır, düz yazı pek kullanılmamaktadır. Hikâyelerde mensur kısımlardan manzuma geçişler “...demiş”, “...geldiğinde gördükleri” gibi kalıp sözcük veya cümleler yardımıyla yapılmaktadır. Manzum kısımlar ise çoğu zaman “Âlkisa” kalıp sözcüğüyle başlar: “*Âlkisa, Abdimalik kervanla beraber şehir dışına gittikten sonra şöyle demişti...*” (Sırşı Molda Hikâyesi, 557-558 satır).

Kazak halk hikâyeleri nazım türüyle başlar ve genelde hece sayısı 11’li ve a/a/b/a şeklindedir, örneğin:

Jubayı İbrahimnyñ eken Sara, 11/a

Aqıl men sululuqta şıqqan dara. 11/a

Qurby bop olarmen bır ötken eken, 11/b

Keseldi, kerbez Namurat Padişa da. 11/a (Sanalı Sara hikâyesi, 1-4 satır).

Bu tür kafiyei Kazaklar “Kara Ölen Kafiyesi” olarak adlandırmaktadırlar. Bazen hikâyelerin giriş kısmı tıpkı masallar gibi kalıplaşmış cümlelerle başlamaktadır. Genel olarak bu kalıplaşmış cümleler: “Kalem aldım cuma günü” ya da “Anlatmaya çalıştım” şeklindedirler.

Yazılı ve sözlü hikâyeler şekil bakımından kendi arasında farklılıklar göstermektedirler. Kazak topraklarında “XIX. yy. halk hikâyeleri belirli yazarlar tarafından yazılmaya başlamış, çevirilmiş” (Suyunşaliyev, 2006:201) ve doğal olarak bu yazarlar eser yazımı sürecinde bazı değişiklikleri yapmak zorunda kalmışlardır. Örneğin, hikâyenin yazılı şeklinde “Jazıp tamam ayladım kün men tünü (Gece gündüz söyleyip tümünü yazdım)”; “Ayladım” sözcüğü geçer. Fakat Kazak Türkçesinde bu kelime kullanılmamaktadır. “Ayladım” kelimesi “Ay-ay-la-dım” kelimesinin kısa formudur ve dolayısıyla, Kazak Türkçesinde “Ayayladım” kelimesi “şarkı söylemek” fiiliyle eşdeğerdir. Yazar hece sayısını bozmamak için “Ayayladım” kelimesinde hece düşürme yoluyla (ayladım)

kafiyeye uymak zorundadır. Ama aynı zamanda hikâyenin sözlü anlatımı gerçekleştirilirken ve dombıra eşliğinde olduğu zaman Âşık (Jırav) hece sayısındaki farkı yok etmek amacıyla, doğaçlamayla birlikte hece düşmesi gibi benzeri durumlar da görülmektedir. Erdoğan Altınkaynak'ın “Çobanoğlu Âşıklar Kahvesi Derlemeleri – I” (Altınkaynak, 2015:17) eserinde belirttiği gibi bu tür hece kısaltması Türkiye aşıklarında da mevcuttur.

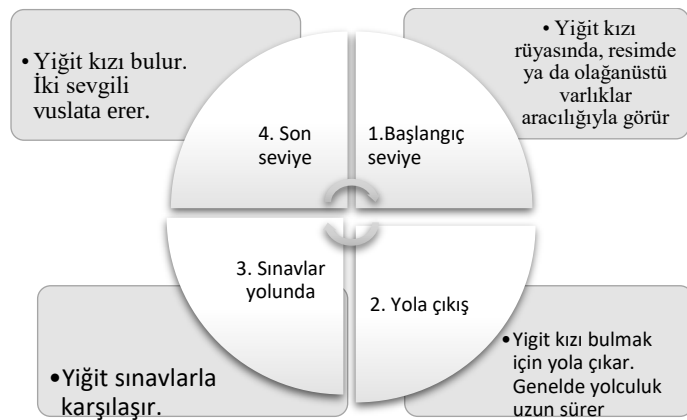
1.4.2. Kazak Halk Hikâyelerinin Muhteva Özellikleri

1.4.2.1. Aşk Konulu Hikâyeler

Aşk hikâyeleri, bilindiği üzere aşk konusunu ele almaktadır. Hikâye metninden okuyucu/dinleyici “*Güçlü sevgi ve bağlılık duygusu*” (Karaalioglu, 1975:38) ile karşılaşır. Fakat Aşk hikâyelerinin terkinde dini düşünceler veya sosyal öğelerin de yer alması büyük bir ihtimaldir. Bu türdeki hikâyelerde mitolojik varlıklar ve bundan kaynaklanan olağanüstü durumlar görülmektedir, tüm bunların yanı sıra gerçek hayattan alınan, o dönemdeki toplumunun sosyal yaşam tarzı da yer almaktadır.

Aşk hikâyeleri çoğu zaman kahraman kız ve oğlanın isimleriyle adlandırılır. Örneğin, Bulgın-Susar, Kökek pen Zeynep, Murat Salih pen Magripa, vb. Bu tarz eserler, umumi bakımdan birbirlerine içerik bakımından benzerlik göstermektedir. Bunu, aşağıdaki şema ile gösterebiliriz:

Tablo 1. Aşk Hikâyeleri

Bazen aşk konulu hikâyelerde, kahraman kız ve yiğit farklı sosyal statü/sınıflara ait bireyler olurlar. Örnek olarak, Çin topraklarında yaşayan Kazak halkının ‘*Estigül*’ hikâyesi ele alınabilir (BS, c.24:116). Eserde, Estigül ve Serik isimli iki gencin aşkı anlatılmaktadır. Estigül zengin bir padişahın kızı iken, Serik fakir ve yetimdir. Hikâye anlatıcısı Serik’in sosyal durumunu bu şekilde ifade etmektedir:

Kazak Türkçesi (asıl metin)

Astında jalğız at pen on eşki bar,
Avqatı qolındağı osı ğana.
Üylenip basın qurap ala almaptı,
Anası qaytı boptı qılğan pana.

Türkiye Türkçesi (aktarma)

Bir tane at ve on keçisi var,
Tüm varlığı bundan ibaret.
Evlenip, yuva kuramamış,
Baş göz olan annesi vefat etmiş.

Babalar sözü, 24.Cilt, s.116, “Esigül” hikâyesi, 5-8 satır aralığı.

Ali Berat Alptekin’e göre “*Âşıkları birbirlerine kavuşturmayan anlatıcıların başına bazı kötü hadisler geldiği için, Karşlı aşıklar toplanarak bütün hikâyeleri sonunda sevdalıları kavuşturmaya karar vermişlerdir*” (Alptekin, 2021:41). Fakat Kazak halk hikâyelerinde Karatorgay, Kökek ve Zeynep, Yetim Maryam, Kumaş Konır, Totay Sal, Akan Cıva gibi hikâyeler mutsuz bir şekilde son bulmaktadır. Çünkü Kazak Türklerindeki halk hikâyeleri Rus Çarlığı döneminde para karşığında genç kızları yaşlı adamlarla evlendirme yaygın olmuştur. Dolayısıyla mutsuz sona eren hikâyelerin çoğu birbiriyle kavuşamayan aşklar ile ilgili hikâyeleridir. Bu da hikâyelerin daha çok sosyal hayattan esinlendiğini gösterir. Aşk konulu halk hikâyelerin aşağıdaki örnekleriyle gösterebiliriz:

Savkele

“Savkele” aşk konulu halk hikâyesidir. Anlatı eseri geçmiş yüzyıllarda Çungar bozkırında yaşayan boyların hayatını, Kazak kültürünü ve göçebe halkların eski geleneklerini anlatır. Ayrıca Çungar halkının kadim inançları ve mitsel bilinci de hikâyede yer alır. Bu olay hikâyesinin sonunda kahramanların Burkan Tanrı’nın gücü altında taşa dönüştüğü zaman görülmektedir. Altay ve Ertis bölgelerinde yaşayan Moğol, Kazak soylularının eski efsanelerine dayanan hikâye anlatıcısı, ilgili halkların tarihini nazım şeklinde işlemiştir. “Altay bölgesi, Köktoğay ilçesi, Çin’e bakan Şakurti köyünde yaşayan Kızır Aldajarılı, ülke çapında yayılan eski efsanelere dayanan

hikâyeyi “Calanaş Batır” adlı folklor eserlerinin antolojisininde yayınlamıştır (Sıncan, Jastar-Oreder Yayınevi, 1998)” (BS, c.31:345).

Bulgın – Susar

“Bulgın – Susar” epizot bakımından Kazak halk arasında yaygın olan bir hikâyedir. “Yazarı bilinmeyen “Bulgın-Susar” hikâyesi Kazak bozkırlarında sözlü ve aynı zamanda el yazısıyla kayıtlanmıştır” (BS, c.31:348). Hikâyenin metni “Altay bölgesi, Şingil semtindeki Kabil Şamilulı adlı kişinin aktarmasıyla bugüne ulaşmıştır. Bununla birlikte ünlü aytış şairi Kurmanbek Zeytingaliulı tarafından düzenlenerek yayına hazırlanmıştır” (BS, c.31:348). Hikâye ilk olarak İle Halk Yayınevi tarafından yayınlanan “Çingil İlçesi Kıssaları ve Hikâyeleri” antolojisininde yer almıştır. Hikâyenin kısaca özetine göre, Zenginliğe gözü doymayan Birbay Bey, Bulgın adlı güzel kızını Suvırbay adında zengin bir adamın oğluyla evlendirmek ister. Bulgın ise itiraz eder ve nihayetinde sevdiği Susar onu kaçıtır. Kaçarken Susar “Bulgın-Susar” ezgisini icat eder ve o ezgi bütün halka yayılmaya başlar. “Bulgın-Susar” aşk konulu sosyal bir hikâyedir. Hikâye genç bir kızın sevmediği halde yabancı birisiyle evlendirilmesini anlatır. Fakirin kızı Bulgın’ın Suvırbay adında zengin bir adamın oğluna zorla evlendirilmesi Kazak toplumunda eski zamanlarda sıkça görülen olaylar olduğu söylenebilir. Birçok Kazak kızının güçlülerin kurduğu tuzağa kurban gittiği söz konusudur. Ama Bulgın, namusu için savaşılabılır. Babasının nişanlandırmasına rağmen sevgilisiyle kaçır. Hikâye toplum içindeki sosyal çatışmaları ve mücadeleleri anlatıyor. Hikâyenin gündeme getirdiği sorun o dönemin gerçeğidir, asıl amaç insan özgürlüğü, kadınların eşit haklarıdır. Hikâyenin epizodu mümkün olduğunca basittir. Eserde, tüm hikâye Bulgın ve Susar’ın mutluluk mücadelesi ve kaderi etrafında gerçekleşir. Hikâye Bulgın ve Susar’ın özgürlüğe ulaşma çabalarını anlatır. “Metinde Arapça, Farsça kelimeleri rastlamak mümkündür” (BS, c.31:349).

Jetim Maryam (Yetim Maryam)

“Hikâye Muhtar Auezov Edebiyat ve Sanat Enstitüsü’nün El Yazmaları bölümünde bulunmaktadır (Edebiyat ve Sanat Enstitüsü, 341, cilt 1). Metin Maşırıp Akılbekov tarafından aktarılmış, bir araya toplayan kişi ise Nuğman Aminov’dur. Nugman hikâyeyi Jırşı Maşırıp’dan kaydetmiştir” (BS, c.22:271). Hikâye efsane kaynaklıdır. Eserin kısaca özeti üzerinde durursak, Maryam, anne ve babası tarafından küçük yaşta yetim kalmış ve babasının küçük kardeşi Nurkan’ın evinde büyümüştür. Nurkan,

Süleyman isimli bir zenginden başlık parasını alır ve onun zihinsel engelli bir oğlu ile Maryam'ı evlendirir. Aşağılanmaya dayanamayan Maryam ülkesine döner ve memleketindeki Galım adında bir adam Maryam'a aşık olur. Ancak iki gencin birleşmesi için birçok engel düzenlenir. Sevdiğinden umudunu kesen Maryam, sevmediği bir adamla evlenir. Hikâye, çok sevdiği adamını kaybetmenin acısıyla kalbi kırılan ve derde düşen Maryam'ın ölümüyle sona erer. Hikâyenin ana problemi sosyal eşitsizliği ortaya çıkarmaktır. Hikâyenin konusu basit. Eserde hikâye, para karşılığında satılan ve sevmediği bir adama eş olan Maryam'ın trajedisine dayanmaktadır. Hikâyenin içeriği ilgi çekici. Hikâye çoğunlukla nesir şeklinde anlatılır ama karakterler bazen nazım ile düşüncelerini ifade eder. K. Alpıspaeva'nın verdiği bilgiye göre "Metin içerisinde Arapça, Farsça ve Rusça kelimeler bulunmaktadır. Metin Arap alfabesinden Kiril alfabesine aktarıp, yayına hazırlayan B.Jaylibaev'tır" (BS, c.22:271).

Kökek pen Zeynep (Kökek ve Zeynep)

"Kökek ve Zeynep" hikâyesi sözlü olarak bugüne ulaşmış folklor ürünüdür. Hikâyeyi jırşıdan (hikâye anlatıcısından) kaydeden kişi "İle bölgesinin Togyz Tarav semtinde yaşayan Raş Nabiulı'dır. Hikâye ilk kez 1993 yılında Pekin Uluslar Yayınevi tarafından yayınlanmıştır" (BS,c.31:342). Hikâyenin içeriği, aşık olan iki kuşun (Kökek ve Zeynep) kaderine dayanmaktadır. İki kuş yiyecek ararken kaybolur. Zeynep başka bir kuşla tanışır ve ona aşık olur. Zeynep sonunda yalnız kalacaktır. Aslında bu eserde birbirinden ayrılmış karakterler birbirlerini aramasına rağmen uzun bir yolculuğa çıkıp zorluk çekmiyorlar. Onun yerine sıklıkla düşünür ve endişelenirler. Anlatıcı monologlar aracılığıyla karakterlerin üzüntülerini, iç sıkıntılarını ve umutsuz hallerini ustaca tasvir eder. Kökek ve Zeynep burada geleneksel olarak alegorik görüntülerdir.

1.4.2.2.Kahramanlık Konulu Hikâyeler

Kahramanlık hikâyeleri genellikle, bir yiğidin kahramanlığını, maceralarını anlatan hikâye türüdür. Kahramanlık konusunda bulunan Kazak halk hikâyelerini tarihi kaynaklı ve masal kaynaklı olarak kendi arasında iki gruba ayırabiliriz.

Masal kaynaklı kahramanlık hikâyeleri, genellikle masalsı karakterleri içerir ve olaylar abartılı bir şekilde izah edilir. Mesela, Arık Mergen hikâyesinde cadının davranış biçimlerinin mübalağa edildiği yerler:

Kazak Türkçesi (asıl metin)

21.Mergen de et şaşıp ap pışağına,
Adeylep usınadı qonağına.
Umtılıp qız pışaqtan et alğanda,
Sırt etip pışaq uşı sınbadı ma?!
Tüsindi sonda mergen jav ekenin,
Turağı elsiz yen tau ekenin.

Türkiye Türkçesi (aktarma)

21.Mergen bıçağına eti batırdı,
Bilerek misafire ikram etti.
Misafir kız bıçaktaki eti aldığında,
Bıçağın ucu çıt diye kırıldı.
Mergen gelen misafirin düşman olduğunu
anladı,
Yaşadığı yerin kimse gelmez dağ
olduğunu (anladı).

Babalar sözü, 31. Cilt, “Arık Mergen” hikâyesi, 21-26 satır aralığı.

Tarihi kaynaklı kahramanlık hikâyeleri, ismi üzere tarihi olaylardan kaynaklanmaktadır ve içinde tarihte yaşanan savaşları, şöhret kazanmış şahısları, bazen de gerçek mekânların, deniz isimlerinin yer aldığı anlatı türüdür. Örneğin, “Kulamergen” hikâyesinden Hazar Denizi’ni ve Kazaklar’da meşhur olan Kulager atını görmek mümkündür:

Kazak Türkçesi (asıl metin)

17.Muhittıñ Kazar degen aralında
Önerpaz mergendikpen meken etken.
Astına Qulager at minip jürer,
20. Qus salıp, qarşığa sap dauren sürer.
Qızıqtıñ neşe türli bari özinde,
Añ quvıp, kündiz-tüni it jügirter.

Türkiye Türkçesi (aktarma)

17.Hazar Denizi’nin bir adasında,
Becerikli avcı hayatını sürdürürmüş.
Kulager adlı atına binmiş,
20.Kuşbazzlıkla, aladoğanla zaman
geçirmiş.
İlgi çekici her şey kendisinde,
Avlanıyor, gündüz gece köpek koşturmuş.

Babalar sözü, 31. Cilt, “Kulamergen” hikâyesi, 17-22 satır aralığı.

Kazak halkı tarafından beğenilen ve ün kazanan “Kulager” adlı atın sahibi Akan Seri Koramsaulı⁵ (1843-1913)’dır. Dolayısıyla, bu örnek metinde değerli varlıklardan

⁵ Hayatta olabilecek olayları gerçekçi bir şekilde dile getiren bir ozan olmasının yanında, şarkıcılık, icrâcılık ve bestecilik yönleriyle de meşhur olan bir şâirdir. Atışmalar da yazıp kendi dönemindeki Orınbay, Nurkey, Nurkoca ile atışmıştır. Akan Seri hakkında Mağcan Cumabayev’in kaleme aldığı

bahsedilirken, bunun yanında eserde önemli mekânlardan biri karşımıza çıkmaktadır. Hazar Denizi Kazakistan'ın Batı bölgesinde bulunan dünyanın en büyük gölüdür. Böylece, tarih kaynaklı kahramanlık hikâyeler içinde anlatıcılar/yazarlar kendi dinleyicilerini/okuyucularını inandırmak amacıyla, bazen gerçek hayattan alınan tarihi yer adlarını, yaşanan çeşitli olayları ekleyebilirler. Ancak bu tarihi ispat edilemez durumdadır ve anlatıcının doğaçlama ve inandırma ustalığına bağlıdır. Kahramanlık halk hikâyelerin aşağıdaki örnekleriyle gösterebiliriz:

Kulamergen (Kulamergen)

Kulamergen hikâyesi eski zamanlardan beri Kazak halk masallarının motifinden kaynaklanmaktadır. “Bu hikâyenin konusu, “Alaman ve Colaman”, “Kulamergen” masallarından alınmış ve Ombı bölgesinde doğup büyümüş şair Abdirahman Bektaşov tarafından bir hikâyeye dönüştürülmüştür. Bu hikâye 1909, 1912, 1916'da Kazan'da, 1939'da VII-VIII sınıfları için bir ders kitabında ve 1964'te Batırlar Jırı adlı bir antolojide” (BS,c.31:332) yer almıştır. K. Alpıspaeva'nın aktardığı belgelere göre “Şimdi Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı Merkez Bilim Kütüphanesi ve Muhtar Auezov Edebiyat ve Sanat Enstitüsü'nün el yazması fondunda hikâyenin çeşitli versiyonları vardır” (BS,c.31:332). M. Auezov, A. Margulan, A. Konyratbaev, M. Gabdullin, T. Sıdıkov, R.Berdybayev, S. Kaskabasov, Ş. İbıraev gibi araştırmacılar “Kulamergen, Joyamergen” konusunda Kazak folklorunun mirası hakkında ve bu eserin örnekleri, özellikleri, eskiliği ve hikâyenin tarihi hakkındaki düşüncelerini dile getirmişlerdir. “Moğolistan'da yaşayan Kazaklar'ın versiyonu 1991 yılında “Halkın Mirası” antolojisinde yayınlanmıştır. Çin Kazaklar'ı arasında yayılan “Kulamergen” hikâyesini kimin ve ne zaman söylediği bilinmiyor” (BS, c.31:333). Hikâye, geçimlerini kendi işleriyle sağlayan Kulamergen ve Joyamergen'in beklenmedik bir şekilde kötü güçlerle karşılaşmasını, çatışmaya girmesini, birçok zorluğun üstesinden gelip hayallerine nasıl ulaştığını anlatır. Hikâye kahramanlığı, cesareti yüceltir ve her gücü yenebilecek cesur kalbe sahip bir kahramana özlem duyan ülkenin hayalini gösterir. “Kulamergen” hikâyesinin olay örgüsünde, dünya halklarının folklor eserlerinde sıklıkla bulunan antik çağın bazı biçimleri yansıtılmaktadır. Bunlardan biri, anaerkillik dönemini simgeleyen cadının (mıstan kempirin) görüntüsüdür. Cadı, eserde Hikâyenin

makale, Ýlyas Cansügirov'un "Güç olan atışma hüneri" ile meşhur "Kulager"adlı eseri, yazar Saken Cünisov'un "Akan Seri ile diyalogu", Gabıyt Müsirepov'un "Akan Seri Aktoktı" piyesi, Akan Seri'nin Kazak edebiyatındaki tarihî yerini gösterir.

geriliminin nedeni olarak karşımıza çıkar. Gülayım, cadının hilesinden dolayı kötü yola düşer ve Bulgar şehrinin kralına âşık olur. Böylece Kulamergen'in ailesi yıkılır. Kulamergen ve Joyamergen kralın binlerce ordusuyla savaşı ve kazanır. Eserde kahramanların etrafındaki insanlar farklı durumlarda karşımıza çıkar. Ve hepsinde sürekli etkileşim halinde olan ortak karakterler var. Bunlardan biri, kahramanın atıdır. Hikâyede sadece kahramanlara ihtiyacı olan yerde yardım eden bir at değil, aynı zamanda gerekirse konuşan bilge, bir yol arkadaşı da olabilir. Kobılandı Batır, Alpamış Batır, Ertargın gibi kahramanlık destanlarında koşan bir atın bu özelliği görünmektedir.

Arık Mergen (Zayıf Mergen)

Zayıf Mergen hikâyesi eski zamanlardan gelen motiflere dayanmaktadır. “Hikâyeyi kimin söylediği bilinmiyor. Maksut Moğoloğlu adlı kişi eseri halkın ağzından kayda alarak yayıneve sunmuştur. Hikâye ilk kez “Kazak Kıssaları” antolojisinin 5. cildinde yer almıştır” (BS, c.31:334). “Zayıf Mergen” hikâyesinin içeriği, kendi emekleriyle yaşayan avcılar hakkındaki hikâyelere dayanmaktadır. Kazaklar arasında avcılık görüntüleri yaygın bir şekilde tanınmıştır. Hikâyenin epizodu kahramanı yüceltme amacına göre oluşturulmuştur. Hikâye kahramanın evden çıkmasıyla başlar. Bu hikâyenin başlangıç noktasıdır. Kahraman evden çıkar çıkmaz hikâye yeni bir boyuta geçer, kahramanı sınavlar yoluna getirmek için önüne büyük engeller konur. Kahraman tek başına uçsuz bucaksız bir dağdan, büyük bir çölden ve bir nehirden geçen bir cadıya denk gelir. Böyle bir olaylar “Argı Mergen”, “Jeztırnak” vb. masallarda bulunur. Sonra kendisini kaplanlar vadisinde bulur ve birkaç gün onlarla savaşı. Sonunda tek gözlü dev (Tepeğöz) ile çatışır. Kahramanın önünde bunun gibi üç büyük engel çıkar. Her yeni engel bir öncekinden daha zor ve karmaşıktır. Kahraman tüm bunlardan sağ salim kurtulur.

Koyş Batır (Kahraman Çoban)

“Kahraman Çoban” hikâyesi 1992 yılında Altay bölgesi Burıltogay ilçesi Karamağay köyünde yaşayan Sagidolla Kisikulı'dan Kurban Kunıpiyaulı tarafından kaydedilmiştir” (BS, c.31:331). Hikâye Kazak ülkesinde yaygın olarak yayılan “Koyş Batır” masalından kaynaklanmaktadır. Hikâye şöyle başlar: “Bir zenigine işe alınmış bir çoban varmış, Yüreği kederle dolmuş. Vatanı kahramanlıkla savunmayı düşünmüş. Gençmiş. Genç bir çoban bu işin hayalini kurmuş, canı koyunlara bakmayı istemiyormuş...”(BS, c.31:274). Kahraman bu hayali gerçekleştirmek için harekete geçer: kralın kayıp kızını

bulur; masum bir ülkeye savaş açan handan halkın intikam alır; aynı şekilde kimse yenemeyen bir ejderhadan ülkesini kurtarır ve halkın sevdasını kazanır. Böylece kralın kızıyla evlenir ve komutan olur. Bütün bunlarda kahraman düşmanlarını yener. Zor anlarında zekasını ve aklını kullanır. Böylece aklı, kuvveti ve istekli çabalarıyla çeşitli zorlukları atlatır. Hikâyedeki bu tür olaylar, birçok halk masalındaki akıllı çobanlar hakkındaki hikâyelere çok benzer. Hikâyenin amacı talebi, yaratıcılığı, cesareti ve adaleti yüceltmektir. Yani talepkar ve çok çalışan kişinin kendi mutluluğuna ulaşmasını teşvik etmektir.

Telim Tentek (Deli Telim)

“Telim Tentek” hikâyesini bugüne ulaştıran kişi, şair Aripçan Canuzakulı’dır. Şairin oğlu Garifolla, bu hikâyeyi babasının el yazısından kopyalamış ve 1980 yıllarında yayınlamıştır. Eserin metni ilk kez 1986 yılında Çin’de yayınlanan “Mura” dergisinin 1-2. numaralarında yer almıştır” (BS, c.31:337). Hikâyenin içeriği, birçok ülkenin masallarında yer alan “Aptal Çocuk” konulu olaydan kaynaklanmıştır. Eserde Telim’in gençlikle çeşitli aptalca şeyler yaptığı için zor durumlara düştüğü anlatılır. Telim Tentek hayatın şartlarına uyum sağlayamaz, bu yüzden aptal görünür. O iki kardeşi gibi değil. İki kardeş ne yaparsa, Telim tam tersini yapar. Bazen tuzağa düşmüş bir tavşanı kurtarırsa, bazen de tuzağa düşmüş yaşlı bir kadını kurtarmak yerine ayaklarını bağlayıp evine kadar sürüklemiş. Aptalca hareketlerinden biri de suyu geçemeyen koyunların toynaklarını kesmesidir. Eserde Telim’in eylemleri komik bir şekilde anlatılmaktadır. Benzer epizotlar “Deldar Tentek”, “Kegen Tentek”, “Dua Satın Alan Zengin Adam” vb. masallarda bulunur. Telim Tentek ne kadar aptal olursa olsun temiz bir kalbe, yardımseverliğe ve dürüst bir akla sahiptir. İki kardeşinin hıyanetine ve yüreksizliğine rağmen onlara birçok kez hayırlar yapar. Kardeşi için canını bile verir. Hikâyenin ana odak noktası, zalim zengin adamın açgözlülüğünü ve Telim’in iki kardeşinin adaletsizliğini ortaya çıkarmaktır.

Kamarzaman (Kamarzaman)

Kamarzaman hikâyesinin konusu Bin Bir Gece Masalları’ndan (168-247 gece) kaynaklanmıştır. “Bin Bir Gecedeki” masallar “Kamarlazaman”ın hikâyesini anlatan çok büyük üç bölümden oluşmaktadır: 1. Kamarlazaman’ın hikâyesi; 2. Malik Guyir’in kızı Malik Budir’in durumu; 3. Emcat ve Asgat’ın başına gelenler” (BS, c.23:333). Anlatıcı bu parçayı 898 satırdan oluşan bir hikâyeye sığdırmayı başarmıştır. Bölüm

açısından Kamarzaman, kralın tek oğludur. Evlenmek istemediği için kral onu bir zindana atar. İki peri danışır ve uyuyan çocuğa güzel bir kız getirir. Yüzüklerini değiştirir. Adam ertesi sabah uyanır ve kızı bulamaz. Bazı zorluklardan sonra kahraman sevdiği kızı bulur. Evlendikten sonra ülkesine dönerken başka bir kral ona kızını verir. Orada yaşar ve durur. İki karısının iki oğlu olur. Kadınlar çocuklarına aşık olur ve söylediklerine uymadıkları için ihanet ederler. Baba iki çocuğunu evden kovar. Sonunda iki çocuk babalarına, Kamarzaman da oğullarına kavuşur. Kazaklar arasında bu hikâyeye dayanan “Gerçek Öpücükler” adlı bir masal vardır. “Hikâyeyi halkın ağzından kaydeden Ramazan Bayakmetulı’dır. 1985 yılında, R. Bayakmetulı’nın versiyonu Pekin’deki uluslar yayınevi tarafından yayınlanan çok ciltli “Kazak Kıssaları”nın 3. cildinde yer almıştır” (BS, c.23:334).

1.4.2.3.Dinî Hikâyeler

Kazak Türklerinin folklorunda bulunan dini hikâyeler çeşitli biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. *Epizotlar karışık, bazen kahraman adları türlü şekillerde anlatılmaktadır* (Suyunşaliyev, 2006:192). Mitolojik esaslar üzerine kurulan, dini/siyasi görüşlerin eklenmesiyle kutsallık kavramı farklılaşan ürünler olarak karşımıza çıkar.

Dini nitelikli halk hikâyelerinde Arapça ve Farsça kelimeler bir hayli fazla olduğundan sade halkın anlamasında anlayamayacağı bir dil özelliği göstermektedir. Bazı adetler ise Kazak halkının sosyo-kültürel yapısına aykırı düştüğü için algılamakta zorluk çekmektedir. Mesela akraba evliliği buna örnektir. Kazak halkında evlilik türü egzogami’dır. Halbuki, İslam ve onun Peygamberi Hz. Muhammed hem endogami evlilik yapmış, hem de buna cevaz vermiştir. “Gazauat Sultan” hikâyesinde anlatılan Seyit Battal, İslam dininin yayılmasında önemli yere sahip kahramandır. Peygamber Muhammed’in Hz. Ali⁶ adlı damadının, oğlu olan Hz. Hüseyin’in torunudur.

Hikâyede, yol gösterici olan geyik Hüseyin Gazi’yi bir ormana götürür, orada Hüseyin Gazi sarı renkli at, sihirli ip, kutsal bıçak, vb. mitolojik eşyalar görür. Cinleri tutuklaması için görevlendirilen kahraman, gökyüzünden ses duyar, o sesle gönderilen emirleri de yerine getirir. Hikâyede bu olaylar bu şekilde anlatılıyor:

⁶ Ali bin Ebu Talib (599, Mekke- 28 Ocak 661, Kufe), İslam Devleti'nin 656-661 yılları arasındaki halifesi. İslam peygamberi Muhammed'in hem damadı hem de amcası Ebu Talib'in oğlu olan Ali, Muhammed'in İslam'a davetini kabul eden ilk erkektir.

Kazak Türkçesi (asıl metin)

Artınan Husayın Ğazı kirgen edi,
Ol kiyikti taba almay qayran qaldı.
Ğar işine közin salıp turğan edi,
Işinde bir ğajayıp attı kördi.

Türkiye Türkçesi (aktarma)

Ardından Hüseyin Gazi gelmişti,
Geyiği bulamadığı için şaşkına dönmüştü.
Orman içine bakakaldığında,
İçeride muhteşem bir at görmüştü.

Tüsi sarı, altın kebi jaltıraydı,
Deseñ bolar körgeñ jan qaltıraydı.
Husayın Ğazı har tarapqa nazar saldı,
Sahibi ne jerde dep qayran qaldı.
Babalar sözü, 13.Cilt, s.17-18. “Gazavat Sultan” hikâyesi, 251-259 satır aralığı.

Rengi sarı, altın gibi parlıyormuş,
Atı gören can var ise titrerdi.
Hüseyin Gazi her tarafa bakınmış,
Sahibi nerede diye hayret etmiş.

Geyiğin önder rolünü üstlenerek ortaya çıkışını Ziya Gökalp'ın ‘Ala Geyik’ şiirinden de görebiliriz (Türk Ülküsü, 2019).

Genel olarak bakıldığında, geyik tüm Türk milletleri için kutsal bir hayvandır. “*Orta Asya sanatının en başta gelen motifi de geyiktir*” (Ögel, 1993:573). Mitolojik düşüncelere göre, “*Geyikler Umay Ana'nın kızlarıdır*” (Altınkaynak, 2019:97). Böyle olmasının sebebi ise, geyiğin hayatı insan hayatına benzemesiyle ilişkilendirilmektedir. Geyikler toplum şeklinde yaşamını sürdürdüğü ve birbirine insani davranışlar sergiledikleri gözlemlenmiştir. Örneğin, yavru geyik annesini kaybederse, onun yerine başka bir geyik onu besler/emzirir. Bu durum diğer halklarda olduğu gibi Kazaklarda da ‘sütanası’ şeklindedir. Herhangi bir sebeple çocuğunu emziremeyen anne, onu ‘sütanne’ sine verir ve yavrunun gelişiminin devamlılığını sağlar.

Geyik oldukça sezgin, kolay kolay özgürlüğüne kaybetmeyen, bağımsız bir hayvandır. Her zaman kendini diğer hayvanlardan farklı olduğunu gösterir. Eğer yakın çevresine başka bir hayvan vb. varlık yaklaşırsa direkt hisseder, tehlike oluşmazsa bile oradan uzaklaşır. Aynı zamanda, geyik güzelliğin, zarafetin sembolüdür. Edebiyat sahasında geyiğin gözleriyle, yavrusuyla ilişkilendirilen birçok deyimler ve benzetmeler bulunmaktadır. Mesela, ‘Geyiğin gözü gibi’ yahut ‘Geyiğin yavrusu gibi’ benzetmeler insanın (çoğu zaman kadınlara karşı) naif güzelliğini ifade etmektedir.

Ziya Gökalp'ın “Ala Geyik” şiirinde geyik, yol gösterici, güzel hayatı bulmaya yardım eden, tarihin gerçek koruyucusu olarak ortaya çıkar. Yukarıda kaydedilen hikâyede ise geyik, Hüseyin Gazi'yi ata getiren yol gösterici, rehberdir.

Dini hikâyelerde hayvanlar hiç konuşmaz. Kahramanlar gökyüzünden bir ses duyar ve o sesi takip ederek, emredilen görevleri yerine getirirler. Hikâyede atın rengi sarıdır, dolayısıyla altının tonlarında biri olan bu renk, aynı zamanda gücü, otoriteyi, bolluğu temsil ettiğini söylememiz mümkündür. Fakat, bazı kaynaklarda içeriği değişmektedir, örneğin “*sarı renk cansızlığın, bitkinliğin, solgunluğun simgesidir*” (Şayhan, 2014:166) denmektedir. Diğer etken faktör olan dini özelliklerin de eklenmesiyle hikâyelerde bu rengin anlamı farklı olma ihtimali de vardır.

Görüldüğü üzere, mitolojik unsurlar ve masallardan gelen kutsallık kavramı, dini düşünceyle harmanlandıktan sonra dini hikâyeler ortaya çıkmış. “*Şüphe yok ki İslam dininin etkisinden her şeyi yaratan sadece Allah olduğundan ona ortak koşma olasılığı oldukça kısıtlı hâle gelmiştir*” (İbraev, 2006:37). Bu tür hikâyelerde Arap medeniyeti, Arap milli düşünceleri bulunmaz. Bu hikâyeler kadim dönem Türk Dünyası bakış açısını, Arapların din siyasetiyle “kültürel savaş” durumuna gelen halk hikâyeleridir. Dini halk hikâyelerin aşağıdaki örnekleriyle gösterebiliriz:

Kıssa Hatımtay Jomart (Kıssa Hatımtay Jomart)

Bilim adamlarına göre “Hatımtay, İslam öncesi devirde, beşinci asrın sonu ve altıncı asrın başlarında yaşamış bir kahraman, şair, çok zengin ve asil bir adamdır” (BS, c.4:276). Günümüzde Hatımtay ile ilgili birçok folklor eseri bulunmaktadır. Bunların arasında masallarda ve efsanelerde (Kıssa Hatımtay Jomart, Hikayat Hatımtay Jomart, Atımtay Jomart, vb.) görünen Hatımtay'ın görüntüsü görebilir. Bu kısa hikâye üç bölümden oluşmaktadır. Hikâye Hatımtay Jomart'ın misafirperverliğini, arkadaşına sadakatini ve hatta başını kesmek için kraliyet vezirine teklif etmesini anlatır. Kazak bozkırlarındaki ülke yerleşimlerinin uzaklığı, yolculara misafirperverlik ve cömertlik gerektirir. Bu nedenle, insan toplumunun başlangıcında ortaya çıkan ve tüm halkların karakteristiği olan bir gezgine saygı gösterme ve misafir etme geleneği, göçebeler için bir yasa haline gelmiş ve ulusal bir özellik olarak kabul edilir. Aynı zamanda Kazak folklorunda cömert konuksever Hatımtay tipinin kurulmasının meşru bir olgu olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Kıssa Cumacuma (Kıssa Cumcuma)

“Kıssa Cumcuma” hikâyesinin birkaç versiyonu vardır. Ele alınmış hikâyenin konusu “Kesik Baş” hikâyesi ile karakterleri aynı, ancak boyut olarak biraz kısaltılmış bir versiyonudur. Hikâye vefat eden insanın ahiretteki durumunu anlatır. Ona sorulan sorular, günahkarların çektiği acılar vs. tasvir edilir. “Bu konu ilk olarak eski Mısır’da M. Ö. XVI - VIII yüzyıllarda “Ölümler Kitabı’nda” ortaya çıkmıştır. Ahirete geçmiş insanların durumunun, yaşamları boyunca işledikleri günahlar ve iyi işler ile doğrudan ilgili olduğunu söylenir” (BS, c.10:305). Daha sonra bu konu çeşitli dinî ve edebî literatürde ele alınmıştır. Hikâyenin ana karakteri, efendiliği ve zenginliği ile ünlü Şam şehrinin kralıdır. Ancak hiç namaz kılmamış ve bir keresinde kapısına sadaka istemeye gelen bir adamı kovalamıştır. Bunun için cehennem azabı çekecektir. Hikâyenin bu versiyonu Türkiye’de “Hikâye-i Kesikbaş” olarak bilinir.

Kıssa Muhammed Rasul Allanın Darul Paniden Darul Bakiga Rihlat Etken Maselesi (Resulullah’ın Geçici Dünyadan Ebedi Dünyaya Göçünün Hikâyesi)

Hikâye epizotuna göre akrabalarının rüyası peygamber Muhammed’in ölümünü ima eder. Doğu ülkeleri de dahil olmak üzere dünyanın birçok halkının folklorunda ve sözlü edebiyatında “Rüya” motifine sıklıkla rastlandığı bilinmektedir. Kazakça “Kobılandı”, “Alpamış”, “Kız Jibek”, “Kozı Körpeş-Bayan Sulu” vb. aşk ve epik eserlerde “Rüya” özel bir yere sahiptir. Genellikle folklorun ölümle ilgili sembolleri vardır. Bu semboller kişinin toplumdaki konumuna, cinsiyetine, yaşına ve davranışlarına göre değişir. Örneğin, Kyz Jibek’in beyaz bir ata Tolegen’in eversiz bindiğini görmesi Kazak geleneğinde kötü bir anlam kazanır. Başka bir deyişle, sahibi ve eyeri olmadan yürüyen bir at, Tolegen’in ölümüne işaret eder. Hz. Muhammed’in vefatına adanan hikâyede, “Rüya” teması eserin ana çekirdeğini oluşturmuştur. Burada Resûlullah’a en yakın sekiz kişi rüya görür ve onu bizzat Peygamberin kendisine yorumlatır. Sekiz rüyanın her birinde, o kişilerin peygamberle ilişkisine, akrabalık derecesine, hizmetine göre farklı semboller görülür. Muhammed’in hayatına veda ettiği anda “Kime borcum var?” diye sual etmiştir. Bunun üzerine Akaşa isimli bir sahabe, Peygamber’in kendisine bir kere dokunduğunu ve onun yerine kırbaçla vurmak için izin istediğini söyler. Akaşa insanların itirazlarına ve birçok ricaya rağmen peygamberin sırtını sıvazlar. Bu arada sahabe, Muhammed’in omzundaki mührü görünce sevinir. Aslında Akaşa’nın hedefi de Peygamberi kırbaçlamak değil, omzundaki mührü görmektir. Onun sayesinde toplanan insanlar da mührü görmüş ve sahabenin “kurnazlığından” memnun kalmıştır. S.Kosan’a

göre “Babalar Sözü” antolojisinin 10. cildinde bahsedilen hikâye “Kiril alfabesinde ilk kez yayınlanmıştır” (BS, c.10:305).

Boztorgay (Serçe)

“Boztorgay” hikâyesinin ana fikri, İslam şeriatında haram sayılan faaliyetlerde bulunanları, daha doğrusu tefeciliği ve tefecileri sert bir şekilde eleştirmektir. Eserin ana karakteri Hazreti Ali’dir. Tarihte dört salih halife (Hulefa-i Raşidin) olarak bilinen Osman’dan sonra iktidara gelen dört halifenin dördüncüsü ve sonuncusudur. Hazreti Ali, folklor eserlerinde İslam’ın sevilen şahsiyetlerinin ve hikâye kahramanlarının niteliklerini toplamış karakterlerden biridir. Hikâye, bir tenge verip bin tenge olarak almak isteyen bir tefecinin tuzağına düşen belirsiz bir fakirin durumunu anlatır. Çaresiz ve ümitsiz olan zavallı adam, Hz. Muhammed’den yardım ister ama o da fakirdir. Sonra Ali’nin karakteri ortaya çıkar. O, Peygamber’in yardım isteyenlere yardım edememesine çok üzülür ve Peygamber’den fakirlere yardım etmek için izin ister. Eve geldiğinde bütün kıyafetlerini arar ve hiçbir şey bulamaz. Çaresiz Ali, tefecinin fakiri serbest bırakmasının teminatı olarak oğulları Asan ve Usen’i bırakır. Bundan sonra Ali’nin sefere çıkması, kâfirler diyarına gitmesi, zekasıyla onları mağlup etmesi, çocuklarını ve fakirleri kurtarması ile ilgili olayları anlatır. Bu hikâye “...ilk olarak 1870 yılında, Türk dilleri araştırmacısı oryantalist V.V.Radlov’un “Obraztsy Narodnoy Literaturny Tyurkskikh Plemen, Jivuşih v Yujnoy Sibiri i Djungarskoy Stepı” adlı eserin 3.cildinde” (BS, c.11:302) yer almıştır.

Kaharman (Kahraman)

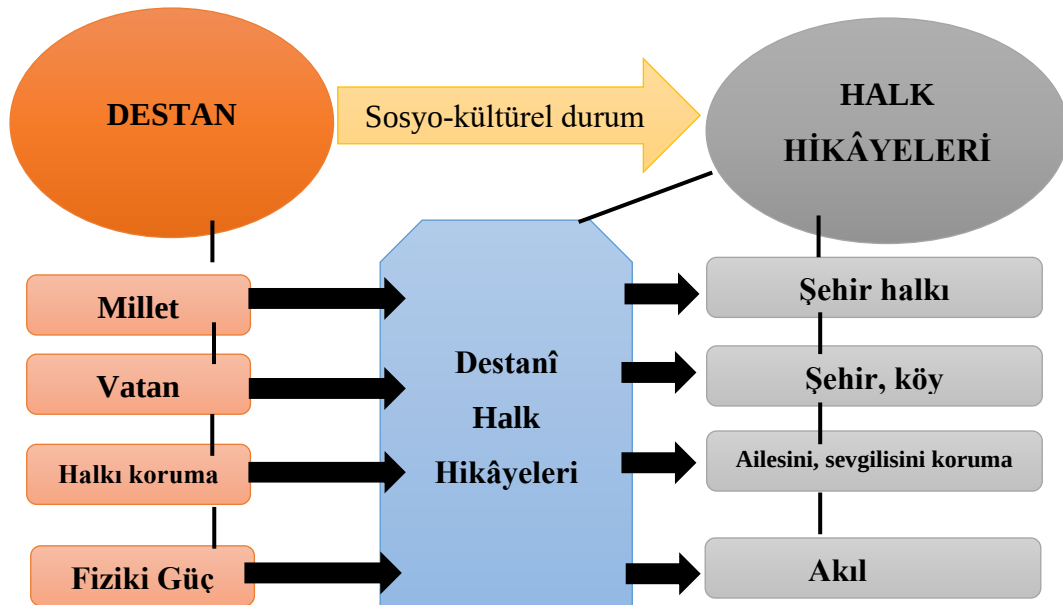
Hikâyede mitolojik, masalsı, destansı olay örgüleri ve düzenli motifler bol miktarda bulunur. Örneğin, kahramanın mucizevi doğumu, yeni doğmuş bir çocuğu değiştirme, kahramanın yabancı bir ülkede (burada periler diyarında) yetiştirilmesi, yedi yıldan sonra bilincini kazanan çocuğun anavatanını araması gibi motiflerdir. Hikâyede kahraman su yüzeyindeki kendi simasını görür ve ırkının farklı olduğunu fark eder. Bu kahramanın kendi güzelliğine şaşırma motifidir. Hikâyede devler, periler, Samruk kuşu, yayın balığı, su altında yaşayan yetmiş başlı canavar, ejderha gibi mitolojik karakterler, Aganak, Yerembagi, Eraspagı şehirleri, Ebül Hayat Denizi, Kızam Darya, dünyaya dönüşen okyanus, Kaf Dağı gibi yer ve su adları vardır. Kahramanlık hikâyelerinin genel kahramanları gibi Kahraman da düşmanla tek başına savaşıyor. Üç dünyada serbest bir şekilde dolaşır, üç dünyada yürüyerek cesaret gösterir: Şamanik inanışta üç dünyayı

birbirine bağlayan hayat ağacı gibi hurma ağacında yaşayan Samruk kuşuna binerek Kap Dağı üzerinden uçar. Samruk'un durumunu imanlı yedi devden duyan kahraman, hurma ağacındaki yuvada Samruk'un üç yavrusunu her sene yiyen ejderhayı Kap Dağı'na vurarak öldürür. Ancak masallarda ve kahramanlık hikâyelerde Samruk sıklıkla büyük bir hayat ağacına yuva yaparsa, bu hikâyede Müslüman dünyası için kutsal sayılan bir hurma ağacında yaşar. Kahramanın karakteri, kahramanlık hikâyelerin karakterleri gibi tasvir edilir. Aynı zamanda bunun dini bir eser karakteri olduğunu gösteren birçok sahne vardır. Örneğin, ona altın çadırın çeyizindeki kılıç ve altı ayaklı at Allah tarafından gaybdan verilmiş; islam dinini kabul eden perilerin her şehrinde Kahraman bir medrese ve cami vb. inşaat eder. J. Rakışeva'ya göre "Kıssa Kaharman" hikâyesi 1888'de Kazan'da İmparatorluk Üniversitesi Yayınevi tarafından yayınlanmıştır. Daha sonra 1891, 1892, 1900, 1906 ve 1913'te yeniden basılmıştır. Hikâyenin anlatıcısı hakkında bilgi yoktur" (BS, c.11:307).

1.4.2.4.Destanî (Geçiş Dönem) Halk Hikâyeleri

Destanî halk hikâyeleri, destandan hikâyeye geçiş zamanında ortaya çıkan halk hikâyelerinin türüdür. En problemli noktada bulunan bu tür hikâyeler "*Konu itibarıyla halk hikâyesine yaklaşırken, şekil yapısıyla daha çok destana*" (Alptekin, 2021:20) benzemektedir. Bu nedenlerden dolayı, günümüz Kazakistan'ında yapılan çalışmalarda "destan" adıyla adlandıran bu tür hikâyeler, aslında geçiş dönem halk hikâyeleridir. "Geçiş dönem" kavramını anlatmak amacıyla aşağıdaki şema örnek olabilir:

Tablo 2. Geçiş dönem

Halkın sosyo-kültürel durumu (devlet sınırı, dünyaya bakış açısı) değiştikten sonra insanların fikri, “*insanlığın dini ve felsefî görüşleri ile ruhun geçirdiği tecrübeleri*” (From,2015:189) değişken hâle gelir. Dolayısıyla, bozkırlarda yaşayan Kazaklar’ın Ulu Bozkır (Vatan) kavramı şehir kavramıyla; bozkırları koruyan, kahramanlarca sahip çıkan Alpamıs, Koblandı Batırlar’ın yerine şehrini, ailesini, sevgilisini koruyan Mergen, Abdülkerim’lerin gelmesi, Güçlü Er Targın’ın savaşları Arık Mergen’in Tepegöz’ü aklını kullanarak öldürmesiyle tamamlanmıştır. Bu değişim durumunda destanî hikâyeler meydana gelmiştir.

Destani hikâyeler şekil bakımından hacimlidir, destanlara benzeyen, ancak hikâye özelliğine sahip eserlerdir. Destani halk hikâyelerin aşağıdaki örnekleriyle gösterebiliriz:

Şaymuza (Şaymuza)

“Şaymuza” hikâyesi Kazakistan’ın İle ve Erentav bölgelerinde yaygındır. Bu hikâyeyi dombra ile çalan anlatıcılar da çoktur” (BS, c.24:331). Hikâyenin ana teması sadık bir eş seçimidir. Hikâyenin kısa özeti üzerinde durursak, padişah Zeyb’in iki karısı olmasına rağmen hiç çocuğu olmamış. Padişah Zorman adında üçüncü bir kadınla evlenir ve Şaymuza adında bir kızı olur. Kız büyür ve çok güzel ve eğitilmiş olur. Kızı büyüdükten sonra kral kızıyla evlenmek isteyen yiğitleri sınava sokar. Mukaram, Nari ve Zarlık adında üç adam öne çıkar. Kız üç erkeğe de aşk olur ve kimi seçeceğini bilemez. Baba üç erkeği de uzun bir yolculuğa gönderir ve kızının sevdiği şeyleri kim getirecekse, ona evlendireceğini söyler. Üç erkeğin her biri bir ayna, bir masa ve bir nasıbay⁷ gibi üç sihirli şeyi satın alır. Oğlanlar alışveriş yaparken, aşk derdine derman bulamayan kız hasta düşer ve yiğitlerin getirdiği sihirli eşyalar sayesinde hayatta kalır. Ama kız hala kimi seçeceğini bilmez. O sırada komşu ülkenin kralı olan Kaban, kızı elinden almaya çalışarak bir savaş başlatır. Kızın babası ve iki yiğit savaşta ölür. Şaymuza hayatta kalan Zarlık ile kalır. İkisi de birbirini sever ve mutlu yaşarlar. Hikâye, hayali unsurlarıyla karıştırılmış ve çok zengin olaylar örgüsüne sahiptir. Örneğin kral imtihan amacıyla ülkesinden gençleri toplamış ve onları zorlu bir görevle uzun bir yolculuğa gönderir. Çocukların her biri onlara yardım etmek için sihirli eşyalar satın alır. Kızın bir aylık yolculuğu gösteren aynadan hasta olduğunu bilir. Bir saat içinde teslim edilen bir

⁷ Çiğnemek suretiyle kullanılan tütün

masadan kıza çabucak ulaşır. Ölmekte olan bir kızı kutsal bir hediye ile diriltir vb. Eser 424 satırdan oluşmaktadır.

Jasartkış Bulak (Gençleştirici Kaynarca)

“Gençleştirici Kaynarca” hikâyesi masal kaynaklı ve masalsal maceralara doludur. “Hikâyenin nazım üslubunda söylenen ana bölümünün, sonsuza kadar yaşamayı, sonsuza kadar genç olmayı düşleyen bir kişinin hayal gücünden doğduğu bilinmektedir” (BS, c.24:334). Hikâyede geyik yol gösterici, kaynak suyu sonsuz yaşamın, avcılık sosyal hayatın, dağ kutsal bir yer olarak gösterilir. Avcılığa giden yaşlı bir avcı bir geyik görür ve onu takip eder. Yaralı geyik kaynak suyu içer ve iyileşir. Bunu gören yaşlı adam o sudan içer ve gençleşir. Eve geldikten sonra yaşlı hanımına olanları anlatır. Yaşlı kadın kaynak suya gider ve açgözlülüğünden bol su içer ve küçük bir bebeğe dönüşür. Yaşlı adam ise kaynaktan su alır ve dağlardaki çam ağaçlarına döker. O zamandan beri, çam ağaçları dağlarda sonsuza kadar yeşil olacaktı. Hikâyede yaşlı kadının açgözlülüğü onu bir bebeğe dönüştürse de, yaşlı adam kadını terk etmez, yanında taşır.

Maymıl Kelişek (Maymun Kadın)

İlginç ve maceralı masalları hikâyeye dönüştürme eğilimi uzun zamandan beri bilinir, bu nedenle masallar pek çok hikâyenin temelini oluşturur. Kazaklar’ın özgün halk masallarının yanı sıra, doğu masallarının izinde bazı hikâyeler de söylenir. “Maymun Kadın” hikâyesi böyle bir sürecin canlı örneklerinden biridir. Hikâyede, dürüst ve iyi eğitilmiş bir kral Jamşit, üç oğluna üç yay verir. Üç oğul yay atar. En büyük oğlun ve ortanca oğlunun yayı çok zengin bir kralın şehrine düşer ve ikisi de iki kralın kızlarıyla evlenir. En küçük oğlunun attığı yay uzaktaki nehrin ortasınaatar. Derinden utanan ve üzgün olan Kazezkan, ülkesini terk eder ve yayı düştüğü nehre doğru yola çıkar. Derya’ya ulaşır ve kendini suya atar. Suyun dibinde yedi katlı altın bir saray görür. Bu devasa yapı, periler kralı Korlıgayın’ın sarayıdır. İki genç birbirini sever ve kavuşur. Bir süre sonra Kazezkan, genç karısıyla ülkesine döner. Çok güzel, zeki ve bilge Korlıgayın, “Bütün ülke bana aşık olabilir, bu yüzden maymun cübbesi giyeceğim” diyerek maymun kılığına girer. Kral Jamşit ikisini de saraydan kovar. İki genç bazı zorluklarla karşılaşır, ancak tüm zorluklardan geçer, çünkü Kazezkan kibar ve merhametli bir insan ve kız da yetenekli, sağ ve solunu düşünen, çok çalışkan, kocasını seven kadındır. Hikâyeye dayanan olay, Kazaklar’ın masal mirası da dahil olmak üzere

tüm ulusların folklorunun karakteristiğidir. Genel olarak, bu olaylar örgüsü, küçük bir çocuk için klasik bir örnektir. Hikâye birçok motif ve olaylar içerir. “Hikâye hiçbir değişiklik yapılmadan kayıtlanmıştır. Maymun Kadın hikâyesi 1970’lerin sonlarında Erentav bölgesinden Akmedi Mukhamedjanulı tarafından ezbere anlatılmıştır. Kapas Aseynulı tarafından kaydedilmiştir” (BS, c.24:335).

Sağatın Hikâyesi (Sagat’ın Hikâyesi)

Hikâye olay örgüsü açısından iki bölüme ayrılabilir: 1. Sağatbek’in kaybolması; 2. İran krallığında yaşadıkları. Hikâye Kazak topraklarından başlar ve İran’da sona erer. İran, Kazak hikâyelerinde ortak bir ülke adı ve epik bir yer adları mevcuttur. Öte yandan, orijinal esere aşina olan anlatıcı, yerel Kazak folkloruna özgü sahneler ve işaretler eklemiştir. Hikâyenin kahramanlarının isimleri Sağatbek, Nurjamal’dır. Nurcemal’ın, Sağatbek’e şefaât dilediği, halkı için ağlaması, kardeşi için yas tutması çok güzel anlatılır. Bu durumda, anlatıcının klasik destanlarda usta olduğu ve geleneksel kalıpları ustaca kullandığı açıktır. “Hikâyenin anlatıcısı Arışjan Januzakulı, Doğu Kazakistan bölgesi’nin Tarbağatay İlçesi’nde doğmuştur. Mekebay Mukatulı, eseri şairin kendisinden duymuş ve öğrenmiştir. Durbiljin İlçesi, Tarbağatay bölgesinden emekli bir ortaokul öğretmeni olan Nureke Sıdıkulı, bunu ondan yazmıştır” (BS, c.30:358).

Altın Balta (Altın Balta)

“İle Pedagoji Enstitüsü’nün öğretim görevlisi, yazar, şair Danıl Matkabilulı, hikâyenin metnini toplayan, sistemleştiren ve yayınlayanlardan biridir. “Altın Balta” hikâyesi ilk olarak 1988’de “Mura” dergisinin 4. sayısında yayımlanmıştır” (BS, c.30:365). Eserin konusu, eski zamanlardan beri ülkede anlatılan masallara dayanır. Bazı motifler “Hanın Kızı” masalına benzer. Hikâyenin ana teması, genç nesli didaktik örneklerle eğitmek, tembel insanları çalışmaya teşvik etmektir. Ana karakterlerden biri Akılbay adlı yaşlı adam ve onun altın baltasıdır. Aslında balta basit bir demir alettir. Ancak çok çalışmaktan dolayı bir dilenci zengin bir adam olur. Bu şekilde adama yaşlı adamın aklı ve baltası yardım eder. Yaşlı adamın “Genç adama aklını söylemesi” motifi Kazak folklorunda bulunan eski bir motiftir. Bazen yaşlı bir adamın sıklıkla Hızır şeklinde görüldüğü bilinmektedir.

1.4.3. Kazak Halk Hikâyelerinin Coğrafi Özellikleri

Hikâyelerin coğrafi özellikleri her zaman belirli bir halkın vatan edindiği yerlerden ya da kimsenin bilmediği, bilse bile çok uzak yerlerde mevcut konumlardan bahsederler. Bazen farklı coğrafi hikâyelerde aynı kadroyu oluşturan kahramanlar da bulunabilir. Dahası, kahramanın sosyal karakterinin ve özünün coğrafi bölgeye bağlı olarak değiştiğine dikkat etmek gerekir.

Kazak halk hikâyelerinde Mısır, İriya Diyarı, Tevrat Dağı, bahçe, sahara (bozkır), pazar, vd. mekânlar yer almaktadır.

1.5. HİKÂYELERİN FONKSİYONU

Halk Edebiyatının zengin varlıklarından bir tanesi olan halk hikâyeleri birçok fonksiyonu içermektedir. Bu tür fonksiyonlar Fuad Köpürlü, Perten Naili Boratav, Ali Berat Alptekin, Erdoğan Altınkaynak vd. araştırmacılar tarafından ele alınmıştır. Bunlar:

- A) Eğitim fonksiyonu;
- B) Estetik fonksiyonu;
- C) Belli bir kişini, yer adını tanııtım fonksiyonu;
- D) Kümülatif fonksiyonu;
- E) Protesto.

1.5.1. Hikâyelerin Eğitim Fonksiyonu

Halk hikâyelerin **eğitim fonksiyonu** evrensel normlar ve sosyal eğitimlerden oluşmaktadır. Küçük yaşlardan itibaren ahlak/zulüm, dostluk/ihanet, ruhsat/tabu, kutsallık, vatan/ailenin korunması, din anlayışının oluşumu gibi kavramlar halk hikâyeleri aracılığıyla insanlara aktarılmıştır. Hikâyelerin genelinde, bir kızın ve bir erkeğin sahip olması gereken niteliklerden bahsedilir. Bu okuyucunun/dinleyicinin zihninde özel bir imaj, figür yaratmaktadır. Örneğin, “Murat Salih ve Magripa” hikâyesinde erkek ve kızın nasıl bir özelliklere bürünmesi gerektiği aşağıdaki şekilde anlatır:

Kazak Türkçesi (asıl metin)

10. Atı edi saudagerdiñ Murat Salih,
 Alıptı Mağripanı turmıstanıp.
 Bet bitken adamzattıñ suluwı eken,
 Kelbetin bergen Täñirim osınşalıq.
 Oqığan Näfuserip, Muqtasardı,
 Aralap köp tanığan talai şardı.
 Ädepti, mağınalı aytqan sözi,
 Dindar adam sol kezde eñ joğarı.
 Mağripa bolğan eken sonдай dindar,
 20. Talma bel, talşıbıqtay boyı sindar.
 Aqquba, alma moyın, asqan körkem,
 Sırtınan qumarlanar körgeñ jandar.
 Murat Salih asqan bay bolğan eken,
 Esepti mal ınsapqa tolğan eken.

Türkiye Türkçesi (aktarma)

10. İsmi onun Murat Salih,
 Magripa'yla evlenmiş.
 Magripa insanlığın en güzeli kızıymış,
 Tanrı ona kimsede olmayan güzellik
 vermiş.
 Nafuserip, Muhtasar'ı okumuş,
 Şehirleri gezerek tanımış.
 Terbiyeli, özenli her bir sözü,
 O zamanlarda dindar insan önderlerden
 biri imiş,
 Magripa da öyle dindarlardan biri imiş.
 20. Nazik beli, ince, uzun boyu varmış,
 Sarışın, boynu ince, çok güzelmiş.
 Onu gören herkes çok beğeniyormuş.
 Murat Salih ise zengin imiş,
 İnsafla edindiği malı bol imiş.

Babalar sözü, 31 Cilt, “Murat Salih ve Magripa” hikâyesi, 10-25 satır aralığı.

Hikâyeye göre erkeğin zengin olması, kızın ise güzel ve terbiyeli olması gerektiğini dinleyici/okuyucu anlar ve ona benzemek ister. Aynı anda ikisi de akıllı olmasına rağmen sosyal durumu önemli bir role sahip olduğu anlatıcı/yazarın “zengin”, “mal” sözcüklerini kullanmasından anlayabiliriz.

1.5.2. Hikâyelerin Estetik Fonksiyonu

Halk hikâyelerin **estetik fonksiyonu özellikle**, okuyucu/dinleyicinin güzelliği hissetme ve algılama yeteneğini geliştirmeye yardımcı olur. Dolayısıyla, eserdeki estetik işlev okuyucu/dinleyicide müzik ahengi ve güzellik duygusu uyandırmaya çalışır. Güzellik düşüncesi zamanla değişen, farklılaşan kavramdır, bu nedenle hikâye anlatıcıları/yazarları döneme göre ayak uydurarak güzellik imajlarını değiştirirler.

Örneğin, “Savkele” hikâyesinde hikâye anlatıcısı Sebildir adlı kahramanın kuvvetini şöyle anlatmaktadır:

Kazak Türkçesi (asıl metin)	Türkiye Türkçesi (aktarma)
101.Bası onıñ tay qazannıñ şarasınday, Javırını keñ jaylavdıñ salasınday. Tepsingen tegevrindi soyday adam, Bir tavdı iyıqqa sap alatınday. Aydarı aş beline tüsetuğın, Araqtı şölmegimen işetuğın.	101.Kafası Tay Kazan’ın kapağı gibi, Sırtı tam bir yayla gibi. İnanılmaz bir büyük adam, Omuzları bir dağı götürecek gibi. Saçları beline kadar uzamış, İçkiyi şişe ile içiyormuş.

Babalar sözü, 31 Cilt, “Savkele” hikâyesi, 101-106 satır aralığı.

Hikâyenin son satırında bulunan “İçkiyi şişe ile içiyormuş” ibaresi, kahramanın “güçlü” olduğunun bir göstergesi ve mecazi manada kullanılmaktadır. Daha önceki dönemlerde yazılan/anlatılan halk hikâyelerinde içki içmek güçlülük sembolü değildir. Dolayısıyla, Çin’de yaşayan Kazaklar’da bulunan bu hikâyede değişen/dönüşen imajın örneği olarak görmeniz mümkündür.

1.5.3. Hikâyelerin Bir Kişiyi Veya Köyü/Şehri Tanıtma Fonksiyonu

Halk hikâyeleri fonksiyonları arasında, belirli **bir kişiyi veya köyü/şehri tanıtmaya** hizmet eden özelliği de vardır. Hikâyenin anlatıcısı/yazarı o köyle/şehirle ilgili olayları, okuyucunun/dinleyicinin dikkatini çekmek için sanatsal edebiyat bakış açısıyla anlatır. Bazen, isteğine göre, doğaçlama yoluyla farklı karakterler ve gelişen olaylar ekler. Söz konusu olan köyün/şehrin zenginlerini, devlet adamlarının şöhretini arttırmak amacıyla, gerçek hayatta onlarla hiçbir ilgisi olmayan kahraman neslinden geldiğini, soylu bireyler olduğunu söyler, övgüler yağdırır. Örneğin, Kazakistan’ın Akmola ilinde bulunan Akılbay köyünün isimlendirme tarihini, coğrafyasını “Altın Balta” hikâyesinden görebiliriz:

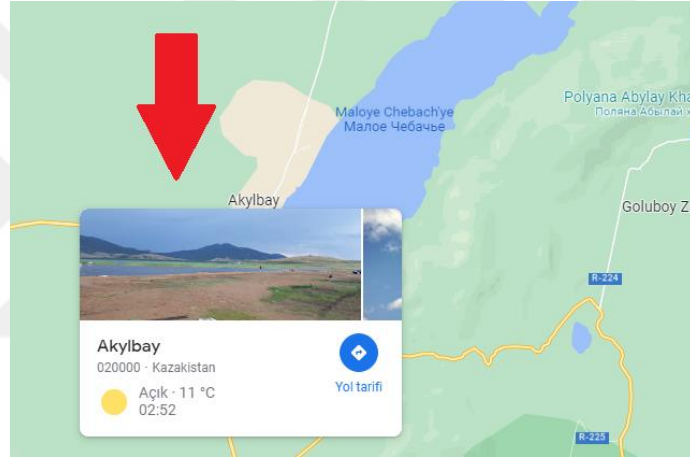
Kazak Türkçesi (asıl metin)	Türkiye Türkçesi (aktarma)
657.Toy qılıp asın berip qoyğan eken, Ardaqtap “Aqmolağa” qoyğan eken.	657.Düğün yapıp, sonra anma yemeğini verdiler,

Şarbaqtı şağın ğana sahına sap,
Ay-juldız töbesine oyğan eken.
Aqılбай şaldıñ atı – “Altınbalta”,
Altının jurtqa bergen qalta-qalta.

Saygı gösterip Akmola’ya gömdüler.
Mezarına küçük duvar yaptılar,
Tepesine ay ve yıldızı yerleştirdiler.
Dedenin adı Altınbalta imiş,
Halkına çok altınlarını vermiş.

Babalar sözü, 30 Cilt, “Altın Balta” hikâyesi, 657-662 satır aralığı.

Hikâyede geçen Altınbalta adlı dedenin, gerçek adı Akılбай. Hikâyenin 658. satırında Akılбай’ı Akmola’ya gömdüğünü ve ona Altınbalta adını verdiğini anlatılır. Günümüzde, Akmola iline bağlı olan Akılбай köyü “Malaya Çebaçya” gölün yanında bulunmaktadır:

Şekil 1. Akılбай köyü. Google Map. (Link: <https://goo-gl.me/Ddzas>).

1.5.4. Hikâyelerin Kümülatif Fonksiyonu

Hikayelerin **kümülatif fonksiyonu** ulusal kimliği yansıtan, dilde halka ait özellikleri taşıyan işlevlerden biridir. Kümülatif etkinliğe uygun olarak, gelenekler, giyim kuşam tarzı, dil özellikleri, dünya anlayışı hikâye yoluyla aktarılır. Halkın bağlı olduğu örf adetler kahramanların davranış şekliyle hikâyeye yansıtılmaktadır:

Ölümden sonra ölüm yok,

Cenazeden sonra kabir başına getirdi (“Ölen kız” hikâyesi, 71-72 satır).

Hikâyelerdeki kıyafet kültürü, anlatıcı kahramanı tarif ederken ortaya çıkar:

“Eski çapanı⁸ işe yaramaz hale gelmiş,

Cebi ise olmayan kurutu⁹ saklar” (“Akan Cıva” hikâyesi, 41-42 satır).

Bazen dini konular içeren hikâyeler misyonerlik fonksiyonuna sahip olabilir. Ancak, bu fonksiyon geçici bir süreçte işlenip, günümüzde kendi değerini kaybetti.

1.5.5. Hikâyelerin Hoşça Vakit Geçirme Fonksiyonu

Halk hikâyeleri günümüzdeki internet, televizyon gibi sosyal medya yokken ortaya çıkmış ve insanların hoşça vakit geçirme ihtiyaçlarını karşılamıştır. “Özellikle uzun kış gecelerinde, misafir ağırlamalarda, özel toplantılarda ve düğünlerde” (Altınkaynak, 2019:44) anlatılmıştır. Muhtar Auezov “Abay Yolu” adlı romanında Barlas ve Baikökşe adlı iki cırsı (aşık) gelip hastalanan Abay’a halk hikâyeleri anlatmasını şöyle göstermiştir: “Bir gün annesinin hikâyelerini dinlerken, bu eve iki yabancı misafir gelir. Biri yaşlı, diğeri ise genç. Abay genç tanır. Tanıyınca mutlu oluyor. Geçen yıl yaylaya gelmiş ve bu evde üç gün kalmış şair Baikökşe, Kozı Korpeş - Bayan Sulu hikâyesini anlatmıştı” (Auezov, 1997:53).

1.5.6. Hikâyelerin Protesto Fonksiyonu

Halk hikâyelerindeki sosyal problemler anlatıcılar tarafından konu olarak alınmış ve işlenmiştir. Ülke yöneticilerinin önünde söylenmiş hikâyeler genellikle anlatım açısından padişah, vezir, fakir, zengin tiplerini tasvir ederdi. Çünkü “*Âşık toplumun gören gözü, duyan kulağı, söyleyen dilidir*” (Altınkaynak, 2019:44). “Padişahın Hükmü” hikâyesinde Kadiyaman padişah Hızır’ı gösteren kişiye bin dilde vereceğini söyler. Bu haberi duyan fakir bir adam padişahı Hızır’ı göstereceğine ikna eder ve vaat edilen parayı alır. Fakat bir süre zaman geçse bile ne padişah Hızır ile görüşür ne de fakir adam. Kadiyaman padişah Hızır’ı göstermediği için fakiri halk önünde öldürmek ister. Fakat fakiri sorgularken bir çocuğun ona sahip çıkması dikkat edilir. Sonunda çocuk kendisinin Hızır olduğunu söyler ve ortalıktan kaybolur. Efsane kaynaklı bu tür hikâyeler halkın padişaha muhalefetini temsil eder.

⁸ Çapan – Kazakların milli giysisidir. Kaftan.

⁹ Kurut – Kazaklarda bulunan, atıştırılabilir, kurutulmuş süt ürünü.

1.6.HALK HİKÂYELERİNİN ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Günümüzde, dünya halkları folklorik hikâyeler ile ilgili birçok bilimsel araştırma ve incelemeler kaydetmişlerdir. Araştırma konuları genel olarak, eserlerin analizi ve bu esnada yapısal, gösterge bilimsel ve tarihsel yönlerde yapıldığını söylememiz mümkündür. Orta Asya ve Avrupa, Amerika kökenli folklor bilim insanları, halk hikâyelerini işlev, yapı, coğrafi özellik, psikanalitik içerik, tarihsel gelişim ilkeleri bakımından ele aldılar.

1.6.1.Türkiye’de Yapılan Çalışmalar

Türkiye’de halk bilimi ve özellikle bir destan türü olan, halk hikâyeleri farklı ülkelerde yapılan çalışmaları dikkate alınarak incelendi. Önemli araştırmalar olarak: Fuad Köprülü’nün “*Edebiyat Araştırmaları*” (1966), Pertev Naili Boratav’ın “*Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*” (1946), Cem Güney’in “*Âşık Garip*” (1951), Mehmet Kaplan’ın “*İslami Devir Hikâyeleri*” (1966), Şükrü Elçin’in “*Halk Edebiyatı Araştırmaları*”, Metin Karadağ’ın “*Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri*” (1995), Doğan Kaya’nın “*Sivas’ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsatı*” (1993), Erdoğan Altınkaynak’ın “*Halk Hikâyeleri*” (1993), Saim Sakaoğlu’nun “*Halk Edebiyatı*” (1994), Metin Ekici’nin “*Dede Korkut Tesiri ile Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri*” (1995), vb. eserler sayılabilir.

Türkiye Cumhuriyeti’nde yapılan halk hikâyeleri çalışmaları XX. yüzyılın başlarında başladığını düşünürsek, günümüze gelindiğinde ise halk hikâyeleri başta olmak üzere, diğer halk bilimi alanına ait epey bilimsel makale ve tezler, araştırma ve incelemeler mevcuttur.

Türkiye’de Kazak halk hikâyeleri üzerine yapılan çalışmalar sırasında Mehmet Aça’nın “Kazak Türklerinin Destanları ve Destancılık Geleneği” (2002); Ayşe Yücel Çetin’in “Kazakistan Sahası Halk Hikâyeciliği Geleneği” (2003); Yelda Tulum’un “Kazak Halk Hikâyeleri (Metin, Sözlük, Notlar)” Yüksek Lisans Tezi (1994) bulunmaktadır.

1.6.2.Kazakistan’da Yapılan Çalışmalar

Kazakistan’da halk hikâyeleri, XIX. yüzyılın sonlarında ve XX. yüzyılın başlarında genel folklor çerçevesinde incelenmeye başlandı. Şokan Ualihanov “*Kazak Halk Şiiri Türleri*” adlı araştırma eserinde halk hikâyelerine “*Milli Şarkı*” (Suyunşaliyev,2003:14) adını vermektedir.

Kazak edebiyatında folklor ile ilgili en önemli çalışmalardan biri de Ahmet Baitursynulı’na aittir. Ahmet Baitursynulı, “Adebiyet Tanıtqış” (1926) adlı eserinde, “*Şairler bilim adamları gibi olayları veya şeyleri olduğu gibi anlatmaz, doğru bilgileri sunmaz, olayın gerçekliğine çaba harcamaz. Olan şeyleri olduğu gibi, geçmiş olayı geçtiği gibi anlatmak şair için çok basit ve ötesi çok kabadır. Şairler bunların hepsini istedikleri gibi birleştirir, istedikleri gibi yorumlar ve uygun gördükleri şekilde ifade ederler. Bütün sanatını ve maharetini, evreni kendi belirlediği biçimde ifade etmek için kullanır ve yarattığı sözcükler sanat eseri olur*”(Baitursynulı, 2003:11) diyerek, halk hikâyesi yaratıcılarının işlevlerini tanımlar. Ahmet Baitursynulı aynı zamanda edebiyat sözcüğü yerine “Asıl Söz” kavramını kullanmayı tercih eder.

Kazak edebiyatının tarihsel niteliğini inceleyen Hangali Suyunşaliyev, “*Kazak Edebiyatının Kuruluş Dönemleri*” (1967) adlı eserinde Kazak edebiyat tarihi araştırmalarını kökten değiştirmiş ve yeni bir bilimsel yön çizmiştir. Bundan önce “*Kazak edebiyat tarihi sadece Buhar Jırav’ın eserleriyle başlamıştır. 18. yüzyılın tüm edebiyatı yalnızca bu yaratıcı eserle karakterize edilmiştir. Ondan önceki, yani 8. yüzyıldan itibaren edebiyat tarihi kapalı olmuştur. 19. yüzyılın kendisi bile o kadar kısaydı ki, 5-6 yazarın (Mahambet, Ibiray, Abay, Şokan vb.) eserleri fikir açısından incelenmiş ve edebiyatın sadece birkaç temsilcisi kısaca anlatılmıştır*” (Suyunşaliyev, 2006:11). Hangali Suyunşaliyev’in araştırmaları sonucunda Kazak edebiyatının kadim dönemleri olan 18. yüzyıl son yıllarda ayrı bir tür olarak oluşmuştur.

Nemat Kelimbetov’un “Eski Çağ Edebiyatı” adlı eseri, edebiyat teorisi, daha doğrusu hikâye ve destan türlerinin incelenmesinde özel bir yere sahiptir. “Eski Çağ Edebiyatı”nın ilk bölümünde Nemat Kelimbetov “Tanrısal Çağ Edebiyatı” diye adlandıran şu eserler yer alır: “Sakalar’ın Kahramanlık Destanları”, “Alıp Er Tonga” destanı, “Şu” destanı, “Hunlar’ın Kahraman Türküleri”, “Oğuz-Kağan” destanı, “Attila” destanı, “Gök Kurt” destanı, “Yergenekon” destanı, Gök Türklerin cesurluğunu anlatan “Kültegin ve Tonıkök” yazıları, “Dede Korkut Hikâyeleri”, “Avesta Kutsal Yazıları Koleksiyonu”.

Hikâyeleri, Muhtar Avezov, Sabit Mukanov, Kajım Jumaliyev, Zeynolla Kabdolov, Tursınbek Kakişev, Rakmankul Berdibay, Avelbek Konyratbayev, Şakir İbrayev, Üşkolatay Suhanberdina, Ötegen Kümisbayev, Bakıtjan Azibayeva, Temirhan Tebegenov gibi araştırmacılar incelemişlerdir. Adları geçen bilim adamları, halk hikâyelerini konusu, coğrafi ve dil özelliklerine olmak üzere çeşitli biçimlerde tasnif ettiler. Avelbek Konyratbayev halk hikâyelerini: “destan-kissa-hikâye” bağlantısında inceleyerek onları tarihi gelişmesine göre 10 farklı gruba ayırdı. Araştırmacı Rakmankul Berdibay ise halk hikâyelerini: “*Antik (arkaik), Kahramanlık (klasik), Aşk (roman), Tarihsel destan*” (Berdibayev, 1982:4) şeklinde 4 başlık altında topladı.

1.6.3.Dünya Üzerine Yapılan Çalışmalar

Folklor bilim alanı, edebiyat sahasının en eski temellerinden biri olmakla birlikte, gelişim yolunda oldukça önemli noktalarından da sayılmaktadır. Dünya halklarının edebiyatı, yazıdan çok daha önce ortaya çıkan ve gelişen, sözlü halk sanatı esasında oluşumunu tamamladı. Bu süreç, farklı zaman dilimlerinde gerçekleşti. Örneğin, “*Antik çağda Hint, Mısır, Arap, Yunan edebiyatı folklor temelinde oluşurken, Orta Çağ'a gelindiğinde ise, folklor temelinde Fransız, Alman, İngiliz ve Slav*” (Şahutova, 2010:71) edebiyatları tekrar inşa edildi.

“1846 yılında İngiliz bilim insanı William Thompson “*Athenaeum*” adlı akademik dergide yayınladığı makalede “Folklor” kelimesini ilk defa kullandı. Sonraki 10-20 yıllık bir süreçte bilim dünyasına hızlı bir şekilde yayılan, bu terimi camia kullanmaya başladı ve sözlüklerinde yer verdiler” (Şahutova, 2010:14).

XIX. yüzyılın sonları XX. yüzyılın başlarında uluslararası folklor çalışmalarının genel hatlarıyla ele alan temsilciler: T. Benfey, E. B. Taylor, W.Wundt, Krohn, E.Smith, S.Freud, V.Propp vs. olarak tanımlanabilir.

XX. yüzyılda folklorun sosyolojik çalışması, “*Batı Avrupa ve Amerikan folklorunda psikanalitik, neo-mitolojik gibi modern alanlarla birlikte incelenmesi*” (Şahutova, 2010:85), çeşitli yönlerin tespit edilmesi yaygınlaştı.

“1950’lerden beri dünya folklor araştırmalarında Yapısalcılık (K. Levi-Strauss) eğilim haline geldi” (Şahutova, 2010:24). Modern folklor araştırmalarında karşılaştırmalı

mitoloji konusunda çalışan ve yeni araştırmalara neden olan J. Cambell'in eserleri özel bir yer edindiği söylemek mümkündür.

1.7.KAZAK HALK HİKÂYELERİ ANLATMA GELENEĞİ

“Tarihin ilk çağlarından itibaren öyküleme tekniği ve öykü kurgulama yetisi zirve noktaya ulaşmış olan Türk düşünsel gücü” (Şayhan, 2020:17) hikâye anlatım geleneğinin sistemini kurdu. *“Her şeyden önce bir halk eseri, insanların menfaatlerini, hayallerini ve isteklerini tam olarak kapsar ve bu istek ve menfaatlara hizmet eder. Bu yüzden insanların gönlünde yer edinir ve insanların gerçekten sevdiği eserler arasına girer”* (Jumaliyev, 2020:10). Kendi yaşamında her zaman yeniden doğan hikâyeler *“İnsan hayatının bazı dönüm noktaları, fobileri, hobileri, takındığı tavırlar, kullandığı dil ve dil kapıları, kültürel birikim ve hayat tecrübeleri, jest ve mimikleri”* (Altınkaynak, 1995:65) içinde bulundururlar.

“Sözlü ürünler her anlatılışta yeniden doğar” (Altınkaynak, 1995:67). Hikâye anlatım sistemine göre, Kazak halk hikâyeleri genelde Fasıl, Asıl Hikâye, Duvak Kapama kısımlarından oluşur. Örneğin, Sırşı Molda Hikâyesinin kısımlarını şöyle gösterebiliriz:

a) Fasıl kısmında hikâye anlatıcısı olayların geliştiği yeri ve zamanı anlatıyor.

Hikâye anlatıcısı olayların Musa peygamber zamanında cuma günü gerçekleştiğini belirterek, toplananların dikkatini çekmeyi başarıyor.

Fasıl bölümü, 11 heceden oluşan a/a/b/a kafiye halindedir. Bu şekle sahip olan şiirlere Kazak Türkleri “Kara ölen (Kara şiir)” adını vermektedirler ve halk edebiyatında oldukça yaygın olduğunu söylememiz mümkündür. Hikâye anlatıcısı *“Sabahtan akşama kadar bunu yazdım”* diyerek hikâyenin ona ait olduğunu topluluğa iddia etmektedir.

b) Asıl Hikâye

b.1.) Kahramanın ailesi:

80 yaşındaki çocuksuz bir kralın Musa'ya bir istekte bulunmasıyla başlar. Musa Tevrat Dağı'na gider ve Tanrıdan ona bir çocuk vermesini ister. Tanrı ona çocuk vermeyeceğini söyler. Üç kez istedikten sonra Tanrı Musa'ya, “Sana kralın için bir oğul vereceğim, ama sadece üç gün yaşayacak” der.

b.2.) Kahramanın doğumu:

Anlatıcı hikâyenin başında Kralın oğlunun ismini dile getirmiyor. Yedi yıl sonra, Musa kralın yanına gelir ve kralın oğlunun vefat etmediğini öğrenir. Sonra Musa Tanrıdan sebebini sormaya gider, Tanrı ona kralın çok sadaka verdiğini, böylece halkın duaları kabul olduğunu ve oğlunun bu yüzden hayatta kaldığını söyler. Bu, Kazaklar'da sadakanın insanı koruması hakkındaki inanç ile ve İslam düşünceyle birlikte halk hikâyelerinde de yer verildiğini söylememiz mümkündür.

b.3.) Kahramanın Kahramanlığı:

Hikâyenin bir sonraki bölümünde Abdimalik öğretmeni olan, imam ile pazara gider ve bir kızın resmine âşık olur. Bir resme âşık olmak genellikle tüm Türk halk hikâyelerinin özelliklerinden biridir. Boratav'a göre: *“Erkek kahraman, herhangi bir yerde gördüğü bir güzelin resmine bakarak âşık olabilir”* (Boratav, 1946:109; Alptekin, 2021:39).

Abdimalik imam ile âşık olduğu kızı aramaya giderek yolculuğa çıkarlar. İriya adlı krallıkta bulunan prensesin yanına sadece imamın girmesine izin verilir, bu durumda imam prensese Abdimalik'in duygularını resim çizerek anlatır.

b.4) Mutlu son:

Prens İriya'nın kalbini kazanan, Abdimalik, O'nunla birlikte kendi krallığına döner ve evlenirler.

Hikâyede dini kahramanlar olmasına rağmen, İslam'la çelişen birçok olay var. Örneğin, resim çizimi, Musa ve Tanrı'nın diyalogu, İriya¹⁰ krallığına (ölüler krallığına) hayatta olan insanların girmesi gibi durumlar sıralanabilir. Ölüler ülkesine (yeraltı dünyası) gidip oradan dönme pek çok anlatım esasına dayalı metinde yer almaktadır. Ezra Erhat'a göre, *“Yeraltı dünyasını, ölüler ülkesini bize ilk anlatan Homeros'tur. Onun ardından Vergilius gelir ilkçağda, sonra da ortaçağın en büyük şiiiriyle Dante”* (Erhat, 1996:20). Yer altına inen bir yaşayanın, oranın nimetlerinden yememesi, içmemesi gerekir ki tekrar yaşanılan dünyaya dönsün. İriya'ya inen bu kahramanlar da oranın nimetlerini kullanmamışlardır. Dolayısıyla bu tamamen mitolojik bir hadisedir.

¹⁰ Hikâyedeki İriya diyarı “Slav mitolojisinde ölüler diyarı anlamına gelir. Cennete Çek'ler “İrij”, Beyaz Ruslar “вырий (vıry)” diyor” (Lipets,1984). Bazı kaynaklarda ise “İriya, cennetteki ağacın adı” olarak geçiyor.

- c) **Hikâyedeki Duvak kapama kısmı** 11 hece, a / a / b / a kafiye den oluşmaktadır. Hikâye anlatıcısı “*İnsanlar, ellerinizi kaldırın ve dua edin*” der. Dua etmek, hikâyenin sonu olduğunun anlatımın bittiğinin belirtisidir.

2. BÖLÜM

HALK HİKÂYELERİNİN PSİKANALİZLE İLİŞKİSİ

2.1.PSİKANALİZ KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞI

Bugün edebiyatın en önemli modern yöntemlerinden biri olan Psiko analitik yöntem, çeşitli edebi araştırmalarının çoğalmasına ve disiplinlerarası çalışmalarının “yeni görüşle” incelenmesine neden oldu. “*Psikanaliz kavramı XX. yüzyılın başlarında Wilhelm Maximilian Wundt, Sigmund Freud, Carl Gustav Jung’un tıbbi psikoterapitik pratiğin teorik temeli olarak, ortaya çıktı*” (Orazkulova, 2014:6). XX. yüzyıldan itibaren günümüze kadar farklı bilim alanlarında çalışan bilim insanları psikanalize ilgi duydular. Sadece edebiyat değil, günümüzde psikanaliz “*Resim, sinema gibi bütün sanat dallarına ait eserlere uygulanabilen, günlük konuşma ve hareketlerin anlamlandırılmasında zaman zaman kullanılabilen bir yöntem olmakla birlikte çok fazla alanda kullanılmasına karşın yine en çok karşı çıkılan ve eleştirilen*” (Ekici, 2004: 96) yöntem hâline geldi.

Aynı zamanda, edebiyatın yanı sıra, ilgili edebi alanların (estetik, etik, sosyoloji) Freud’un öğretisinin birçok yönünden etkilendiğini belirtmek de önemlidir. Freud, insan biliminin birçok özel sorununa yeni bir yaklaşımı ortaya koydu, ancak en önemlisi, birey ve toplum arasındaki ilişkinin yeni bir anlayışına ve aynı zamanda kişinin iç dünyasının çok yönlü olarak yeni bir anlayışa teşvik etti. Sanat eserlerine atıfta bulunarak Freud, psikanalistin ve yazarın çalışma biçimindeki benzerlikleri ve farklılıkları keşfetti. Her birinin ihtiyaç duyduğu materyali aynı kaynaktan aldığını ve aynı nesneyle uğraştığını sanıyordu. Ancak, çalışma yöntemlerinin farklı olmasına rağmen, çoğu zaman nihai sonuçlarının çakışması, ortak noktalarda buluşması görülmüyordu.

Psikanalistin yöntemi, diğer insanlarda anormal zihinsel süreçleri bilinçli olarak gözlemlemek, bilinçsiz faaliyetlerini ifşa etme ve kendine özgü yasaları taklit etme yeteneğinden oluşur. Yazar: bilinçsizliğe karşı kendi ruhuna dikkat eder, gelişiminin özelliklerini dinler ve onları sanatsal bir biçimde ifade eder.

Edebi eserlerdeki “bilinçaltı” ve “bilinçdışı” kavramlarıyla ilgili teorik, tarihsel, edebi, analitik açısından yapılan çok sayıda araştırma makaleleri ve tez çalışmalarının

olmasına rağmen, bugün hiçbir sanatsal psikoloji olgusu, bileşenleri ve çalışma sistemindeki yeri hakkında net bir fikir, ortak terminolojik tanım, metodoloji ve analiz araçlarını göstermiyor. Böyle olmanın birkaç sebebi var:

- 1) Psiko analiz çok vektörlü bir yöntemdir. Her bilim dalı kendine özgü yöntemlere sahiptir. Ortak olan kavramı ise, insan psikolojisidir. Eğer Tıp biliminin asıl amacı, insan tedavisi ise, Edebiyat biliminin amacı eserleri psikanalitik görüşle inceleme yapmaktır.
- 2) Sanat bilim dallarının, ayrıca Edebiyat alanında bulunan folklor ürünleri, roman, şiir, hikâye, öykü vb. eserlerde psikanalitik incelemeler yapılır. Örneğin, folklor eserleri genel bakımdan anonim eserleridir. Dolayısıyla, inceleme yaparken daha çok bilinçdışı ya da toplumsal bilinçaltı, arketip (Jung) kavramlarıyla karşılaşırız. Çünkü eserleri anlatıcı halk “*Toplumsal bilinçaltının mitik düzlemde aktarıcılarıdır*” (Şayhan, 2020:17). Günümüzde bulunan hikâye, şiir, öykü vb. eserlerin belirli yazarları vardır. Bu durumda daha çok Freud’un dediği kişisel özellikleri (bilinçaltı) söz konusudur.

2.2.PSİKANALİZ ÜZERİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Psikanalizmi edebiyatta ve sanatta ilk kez kullanan Freud, psikanalizin görevlerini edebiyatın görevleriyle karıştırmamak gerektiğini söyler. XX. yüzyılın ilk yarısında edebi eserleri “insan hayali” olarak tanıyan ve onu biyolojik içgüdülere indirgeyen kaba psikanalizin yanı sıra, psikanalizin hükümlerini, psikanalizi kurgusal form öğretisine ve edebiyatın toplumsal rolüne bağlamak için formalist ve kaba sosyolojik metodolojiye tepki olarak araştırmalar yapıldı (H. Reed, K. Codwell).

Panova’ya göre psikanalizin iki gelişim dönemi vardır: “*Birinci dönem 1910 – 1930’ların başlangıcını kapsar; İkinci dönem 1930’ların başından itibaren sürer*” (Panova, 2013:237).

Gelişiminin ilk aşamasında, psikanaliz edebi incelemede ayrı bir yön haline gelmemiştir, çünkü psikanalizin teorik temelleri oluşturulmamıştır. Bu dönemdeki araştırmacılar (G. Reed, F. Lukas, F. Presscot) mit ve psikanalizin, edebi eserlerin psikanalitik ve ritüel görüşlerini, Jung’un sunduğu “Arketip” kavramını anlamaya çalıştılar.

Gelişimin ikinci aşamasında, psikanaliz, edebiyat biliminde ayrı bir yöntem olarak kabul edildi. Bu süre zarfında araştırmacılar edebiyatta psikanalitik yöntemi saf haliyle kullanmayı reddettiler. Onu diğer edebi çalışma yöntemleriyle birleştirmenin olasılıkları için araştırmalar devam etmektedir. “1940’larda Yeni Freud’çular olarak tanılan K. Horney, G. Sullivan, E. From gibi bilim insanları Jung ve Adler’in fikirlerinden önemli ölçüde etkilendiler” (Orazkulova, 2014:6). Psikanalitik yönün daha da geliştirilmesi, felsefi ve estetik özgüllüğü esas olarak psikanalitik ve yapısalcı araştırma yöntemleri ile ilişkili olan post-Freudizm doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.

Edebiyat biliminin gelişmesinin bugünkü aşamasında, psikanalizin ortak yöntemini bulmak amacıyla edebiyat açısından psikanalizin çeşitli okulların teorilerini incelemek önemlidir. Fikirleri bugün sadece insanlığın en büyük entelektüel başarılarından biri olarak değil, aynı zamanda edebiyatın tıp pratiğine, psikolojiye, psikiyatriye, biyolojiye bağlı olarak kabul edilen bu yöntemi üç okulun çerçevesinde bakmalıyız.

2.2.1. W.Wundt Okulu

Psikolojinin bağımsız bir bilim olarak doğduğu tarih, “Alman bilim insanı Wilhelm Wundt’un Leipzig’de ilk deneysel psikolojik laboratuvarı açtığı ve iç gözlem yöntemiyle insanlarla deneyler yapmaya başladığı 1879 yılıdır” (Wundt, 2002:5). Bu durum, psikolojinin teorik bilimden, deneysel bir bilime dönüştüğünü ispatı olduğu kaydedilmektedir. “XVII. yüzyılda kimya ve fizik, XVIII. yüzyılda fizyoloji gibi 1879 yılına gelindiğinde ise psikoloji felsefeden ayrı bilim dalı olarak ayrıldı” (Wundt, 2002:5). Bu dönemde felsefeden ayrılmak için herhangi bir bilim alanı, kendine özgü teorisini kurumsal biçimde göstermesi şarttı. Wundt psikolojiyi kurumsal biçime getirmek amacıyla bilinci zihinsel yapılara, yani en basit unsurlara (duyular, imgeler ve duygular) bölmüştür. Wundt’un görüşüne göre psikolojinin rolü, bu unsurların mümkün olduğunca ayrıntılı bir tanımını vermek ve aralarındaki bağlantıları kurmak ve bu bağlantıların yasalarını tanımlamaktır. Bu yüzden Psikoloji bilinç yapılarının bilimi ya da Wundt’un yapısal bir yönü olarak kabul edildi.

“Wundt laboratuvarındaki deneylerinde resimler göstermişti, sesler dinletmişti, çeşitli kokuları koklatmıştı ve bireylere hissettiklerini anlatmalarını istemişti” (Tihonova, 2020:253). Teşviklerin açıklamalarının insanlarda farklı olduğu ortaya çıktı. Birini

kırmızı renk heyecanlandırdı, diğerini şok etti ya da başka birini sinirlendirdi. Ayrıca, haftanın farklı günlerinde, aynı kişinin aynı uyaranların açıklamaları da farklıydı. Yani, hisler aynı değildir, kararsızdır ve değişkendir. Bu nedenle, “XX. yüzyılın başlarına gelindiğinde, bu bilinç psikolojisi neredeyse ortadan kalkmıştır ve bilimsel olarak tanınan iç gözlem yöntemi tarihe geçmiştir” (Tihonova, 2020:251).

Wundt okulunda “E. Titchener, O. Kulpe, F. Kruger, E. Meyman, G. Münsterberg, V. Bekhterev, N. Lange, E. Kraepelin, D. Kettell, St. Hall ve 160’den fazla profesyonel psikolog yetişmişti” (Tihonova, 2020:252). Wundt’un öğrencisi S. Hall dünyanın en etkili psikologlar örgütü olan Amerikan Psikoloji Derneği’ni kurmuştur. Alman Psikiyatri profesörü olan Kraepelin akıl hastalığının sınıflandırılmasını önermiştir. Wundt’un duyular ve algıları, dikkati, tepkileri ve denekleri içeren bilimsel ilgi alanları, tüm psikoloji ders kitaplarında bugüne kadar bulunmakta ve ana fikir olarak kabul edilmektedir. Wundt’un görüşlerinin her konuda doğru olmadığı halinde bile, Psikolojinin uluslararası bir bilim olarak kabul etmesine ve bu bilimin kurucusu figürüyle tanınmasına sebep olmuştur ve ilk araştırmacı olarak kabul edilmiştir.

2.2.2.Sigmund Freud Okulu

Avusturyalı psikolog ve psikiyatrist Sigmund Freud’un (1856-1939) modern psikolojinin tüm gelişimini büyük ölçüde etkileyen bilim insanlarından biri olduğunu söylemek abartılı sayılmaz.

Başka hiçbir psikolojik eğilim, bu bilimin dışında Freudçuluk kadar geniş popülerlik kazanmamıştır. Bu, onun fikirlerinin sanat, edebiyat, tıp, antropoloji ve insanla ilgili diğer bilim dalları üzerindeki etkisinden kaynaklanmaktadır.

Başlangıçta psikanalizm S. Freud’un nevrozların tedavisi için geliştirdiği yöntem olarak ortaya çıktı. “Freud ilk olarak 1896’da psikanalizm hakkında bilgiler vermeye başladı” (Azps, 2022) ve bir yıl sonra kendince günlüklerine sistematik biçimde gözlemler yaparak kaydetmeye başladı (Psikanalizm ve Uygulama: Hans üzerine bildiriler). 1900 yılında kavramının en önemli hükümlerini ilk kez yayınladığı ve bir sonraki kitap olan “Rüya Yorumları” adlı kitabı yayınlandı. “1910’da teorisinin popülerlik kazandığı dönemde Amerika’ya ders vermeye davet edildi” (Azps, 2022). Eserleri birçok dile çevrildi. Bu dönemde Freud’un etrafında takipçiler çemberi oluştu. Psikanalitik

derneğin Viyana'da örgütlenmesinden sonra tüm dünyada şubeler açıldı ve böylece psikanalitik hareket genişleme kaydetmiştir. Ancak, Freud görüşlerini hiç değiştirmek/tekrar gözden geçirmek istemediğinden, onun yanında beraber çalışan yetenekli öğrencileri (Jung) ondan vazgeçmiştir.

Psikanalizin çeşitli hipotezlerin, modellerin ve kavramların bilimsel dolaşımına girişte, Freud'un fikirleri yer almaktadır. Freud araştırmasında, ruhun gerçek özgünlüğünü yakalayan ve bu nedenle onunla ilgili modern bilimsel bilginin cephaneliğine sıkı sıkıya giren bir dizi kavram geliştirmiştir. Bunlar özellikle savunma mekanizmaları, hüsrana, özdeşleşme, bastırma, fiksasyon, gerileme, serbest çağrışımlar, benliğin gücü vb. kavramlardan oluşmaktaydı.

Freud kendi araştırmalarında bir kişinin iç dünyasının karmaşıklığı hakkında, yaşadığı duygusal çatışmalar hakkında, tatmin edilmeyen dürtülerin sonuçları gibi insanların hayat sorularını ön plana çıkardı.

Günümüzdeki araştırmalara göre Freud'un görüşlerini üç alana ayrılabiliriz:

- a) Fonksiyonel akıl hastalığının tedavi yöntemi,
- b) Kişilik teorisi,
- c) Toplum teorisi.

Freud'un teorisinin tüm yönleri bilimsel olarak tanınmasa bile, bu düşünceler yeni araştırmalara yol açmıştır. Psikoloji tarihinde hiçbir akım, Freudizm gibi karşılıklı olarak münhasır yargılara ve değerlendirmelere neden olmamıştır.

Freud'un birçok hükmünün takipçileri tarafından önemli ölçüde modernleşmesine rağmen, teorisinde yer alan zihinsel gelişime yönelik temel yaklaşımlar değişmeden kalmıştır. Bunlara aşağıdaki hükümler dâhildir:

- 1) Zihinsel gelişmeyi motivasyonel, kişisel olarak anlamak;
- 2) Çevreye uyum olarak gelişimin temsili;
- 3) Temel gelişim mekanizmalarının da doğuştan olduğu fikri, kişiliğin ve onun motivasyonlarının temelleri erken çocukluk döneminde ortaya konulmakta ve bu yapı gelecekte önemli bir değişikliğe uğramamaktadır.

2.2.3. Carl G. Jung Okulu

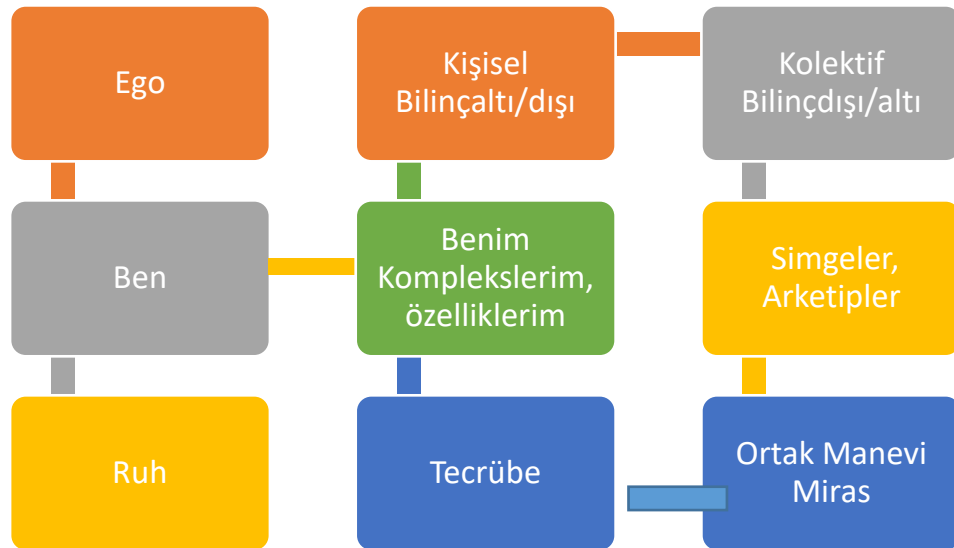
Carl Gustav Jung psikanalitik teoriyi geliştirmeye devam eden Freud'un takipçilerinden biridir. Jung, Freud'un ortaya attığı psikanaliz kavramını kendi yöntemiyle anlatmaya çalıştı ve aynı zamanda Ego, Kolektif Bilinçdışı, Arketip gibi psikoloji ve diğerk bilim dallarına ortak olan kavramları ortaya çıkardı.

Jung'a göre, insanın kişiliğı (*ona ruh adını verdi*) Ego, Kişisel Bilinçaltı ve Kolektif Bilinçdışından oluşmaktadır. Ego kavramını Jung "Ben" dediğimizde kastettiğimiz her şey olarak kabul eder. Kişisel bilinçaltı bazı nedenlerden dolayı, unutulmuş kişisel bir deneyimin yanı sıra çevremizde fark etmediğimiz her şeydir. Kişisel bilinçaltı komplekslerden oluşmaktadır. Bunlar duygusal olarak yüklü düşünce, duygu ve hatıra gruplarıdır.

Kolektif bilinçaltı ise, ortak duygusal geçmişimizin sonucu olan tüm insanlar için müşterek düşünceleri ve duyguları içerir. Jung'un kendisinin de belirttiğı gibi, "*Kolektif bilinçaltı her bireyin beyninin yapısında yeniden ortaya çıkan insan evriminin tüm manevi mirasını içerir*" (Jung, 2003:16). Böylece kolektif bilinçaltı nesilden nesle aktarılır ve tüm insanlar için ortaktır. Buna bir örnek olarak halk tarafından üretilen eserleri (mitoloji, halk hikâyeleri, vd.) ve düşünceleri (iyi ve kötü, ışıık ve karanlık vb.) sıralayabiliriz.

Kompleksler, kişisel bilinçaltının içeriğini nasıl oluşturduğuna benzer şekilde, kolektif bilinçdışı arketiplerden oluşur. Şema olarak şöyle gösterebiliriz:

Tablo 3. Kişisel ve Kolektif Bilinçaltı

Arketipler, genel itibariyle zihinsel prototipler, biçimler ya da bilinçdışı tabiata ait imgeler olarak tanımlanabilirler.

2.3.ARKETİP VE SİMGE

Jung'un görüşüne göre, arketipler, duygularda, yaşam stratejileri ve basamaklarında (doğum, ölüm, tehlike, vb.) ifade edilen ve tüm halkların ortak kolektif bilinçaltının ayrılmaz bir parçasıdır. Jung'un anlattığı arketipler aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 4. Arketipler

Arketipin Adı	Anlamı	Sembol
Anima	Erkeğe ait “kadın” içsel kişiliğinin bedensel ve ruhsal bulunması	Kadın, güzel kız, vb.
Animus	Kadına ait “erkek” içsel kişiliğinin bedensel ve ruhsal bulunması	Erkek, yakışıklı, vb.
Persona	İnsanın sosyal rolü	Maske
Gölge	İnsanın içindeki bilinçaltı karanlık düşünceleri	Şeytan, Hitler, vb.
Ben/ Benlik	İnsanın kendi iç arayışı	Mandala
Bilge	İnsanın içindeki iyi niyet, yardımseverlik	Peygamber
Tanrı	Psşik gerçekliğin nihai gerçekleşmesi	Güneş

Anima ve Animus arketipleri Jung'un, insanların doğuştan gelen androjen doğasını tanımasını ifade eder. Anima, kadının erkekteki içsel imgesidir; animus, erkeğin kadındaki içsel imgesidir. Bu arketipler hem erkeklerin hem de kadınların iki türdeki cinse ait hormonların ürettiği biyolojik gerçeğine dayanmaktadır. Jung'a göre bu arketip, “*karşı cinsle etkileşim deneyiminin bir sonucu olarak kolektif bilinçaltında yüzyıllar boyunca gelişmiştir*” (Jung, 1991:68).

Persona (Latince “maske” anlamına gelir) bizim kamusal yüzümüzdür, yani diğer insanlarla ilişkilerimizde kendimizi nasıl gösterdiğimizdir. Persona sosyal gereksinimlere uygun olarak oynadığımız birçok rolü ifade etmektedir. Jung'un anlayışında bir persona başkalarını etkileme veya birinin gerçek kimliğini diğerlerinden gizleme amacına hizmet eder. Bir arketip olarak persona, “*günlük hayatta diğer insanlarla ilişki kurmamız için gereklidir*” (Jung, 1991:71).

Gölge arketipi, kişi arketipinin tam tersidir. Gölge arketipi, kişiliğin bastırılmış karanlık, kötü ve hayvani yönünü temsil eder. Gölge, toplumsal olarak kabul edilmeyen cinsel ve saldırgan dürtülerimizi, ahlaksız düşüncelerimizi ve tutkularımızı içerir. Ancak

gölgenin de olumlu yanları vardır. Jung, gölgeyi “*bireyin yaşamında canlılık, kendiliğindenlik ve yaratıcılığın kaynağı*” (Jung, 1991:77) olarak görmektedir.

Ben/Benlik arketipi, Jung’un teorisindeki en önemli arketiptir. Benlik, çevresinde diğer tüm unsurların organize edilmiş kişiliğin özüdür. Ruhun tüm yönleriyle bütünleşmesi sağlandığında, kişi birlik, uyum ve bütünlük hisseder. Bu nedenle Jung’un anlayışında benliğin gelişimi “*insan yaşamının temel amacıdır*” (Jung, 1991:81).

Bilge arketipi “insan içindeki filozof, uzman, danışman, öğretmen, kendine güvenen, düşünceli, bağımsız, öz kontrolü yüksek birisidir” (Jung, 1991:94).

Tanrı arketipini Jung ilk defa “*Simyanın Dini-Psikolojik Sorunlarına Giriş*” eserinde “*Tanrı imajının arketipi*” ifadesini kullanır. Özellikle, Tanrı ile ruh arasındaki ilişkinin yakınlığının, ruhun herhangi bir şekilde küçümsenmesini engellediğini yazar. “*Akrabalık ilişkisinden bahsetmiyoruz, ancak her durumda, ruhun kendi içinde Tanrı’nın özüne tekabül etme olasılığı olmalıdır, aksi takdirde ilişki asla kurulamaz*” (Jung, 1991:241).

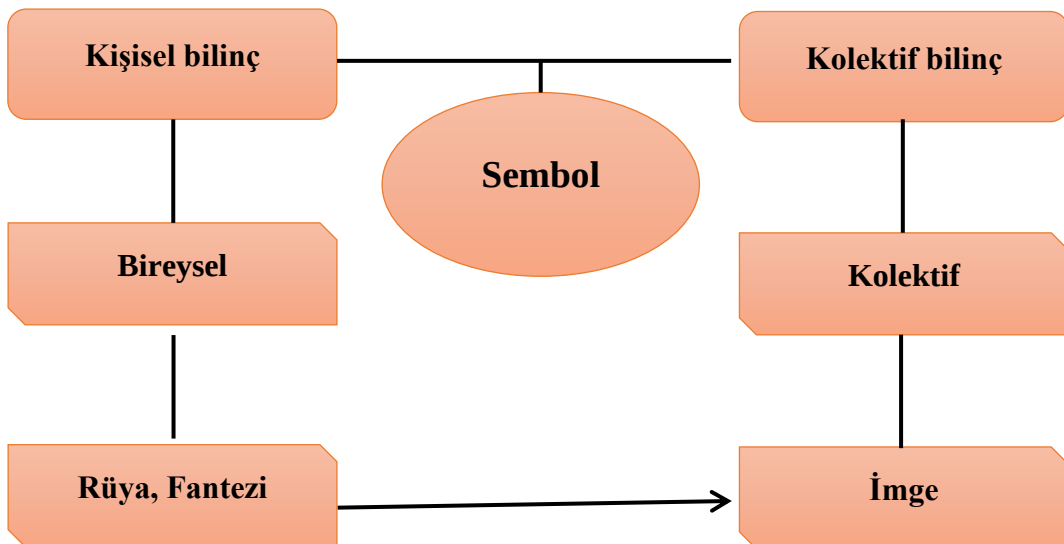
Carl Jung’un teorisine göre, insan ruhunun bilinçaltı seviyesinde, öncelikle semboller bulunur. Jung teorisinde iki tür sembol olduğunu belirtmektedir: *Bireysel semboller* ve *Kolektif semboller* (Jung, 2009:55).

Bireysel semboller, sanatçı tarafından kısıtlı olarak yaratılan imgelerin aksine, kişinin ruhunun kendiliğinden ürettiği sembollerdir. Çoğu zaman, bu semboller bir kişinin rüyalarında ve fantezilerinde kendini gösterir/ortaya çıkar.

Kolektif semboller, bir kişinin açıkça tanımlayamadığı ve tam olarak anlayamadığı kavramları temsil eden, sembolik ifade biçimleri ve imgeleridir.

Günümüz Psikoloji alanındaki sembollerini şöyle gösterebiliriz:

Tablo 5. Psikolojideki Semboller

Örnek şemaya göre, Kişisel bilinçaltı kişinin tecrübelerinden oluşmaktadır ve bu tecrübe insanın rüyasında ve hayal ettiği düşüncelerinde yer alır. Ancak, Kolektif bilinçaltı yıllar boyunca insanların edindiği tecrübesinden kaynaklanır ve imgeler olarak ortaya çıkar. Benzer şekildeki rüyalar ve insan fantezileri zaman geçince imge olur ve sembollere dönüşür.

3.BÖLÜM

KAZAK HALK HİKÂYELERİNDEKİ SİMGELER VE SEMBOLLER

3.1.HİKÂYELERDEKİ SİMGELER VE SEMBOLLERİN FARKI

Kültürel mirasın büyük bir bölümünü oluşturan halk sanatı, çok yönlüdür. Folklor ürünleri insanı manevi olarak zenginleştirir, bir kişinin dünya görüşünü oluşturur ve kültürel geleneklere aşinalık aracı olarak hizmet eder. Son zamanlarda halk sanatına farklı yöntemlerle hitap eden, folklorla ilgi hızlı bir artış göstermiştir.

Halk biliminin ayrılmaz bir parçası olan, halk hikâyeleri mitlerden ve masallardan aktarılan sembol ve simgelerin depolandığı bir yerdir.

Genellikle sembol ve simge kavramları eş anlamlı olarak kabul edilir. Edebiyat Terimleri Kılavuzu'na göre, sembol “*Simge, remiz; herhangi bir kavramın bir işaret, bir nesne veya bir yaratıkla karşılanmasına denir*” (Karaalioğlu, 1975:322). Ancak, sembol ve simge farklı kavramlardır. Bir metnin psikanalizini yaparken, bu kavramlar arasındaki farkları açıkça görebiliriz.

Simge kelimesi, sözlüklerde “*El veya yüzle verilen işaret, mimik*” (Etimolojiturkce, 2012) olarak geçiyor. Simge sembole göre daha kolay, net bir anlamdır. Örneğin, Kazak halk hikâyelerinde kahramanın aracı olan atı alabiliriz. “Nurgazarın” hikâyesinin kahramanı Kasım kendi atına, yaşadığı problemlerini anlatır, sırrını aktarır:

Kazak Türkçesi (asıl metin)

145.Atımdı soysam ölemin,
Jayav qaytıp tözemin?
Jetpey qaytsam atamnıñ,
Didarın qaytip köremin?
Bir üzim şöp sağan joq,
Jalğız torğay mağan joq.
Şöp tabılıp sen jeytin,
Jerdi körer zaman joq.

Türkiye Türkçesi (aktarma)

145.Atımı kesersem, bende öleceğim,
Yaya nasıl gezeceğim?
Yetişmezsem dedemin,
Yüzünü nasıl göreceğim?
Bir parça ot sana yok,
Bana bir kuş bile yok.
Senin için yiyecek ot bulunmuyor,
Böyle bir yeri bulmaya zamanımız yok.

Babalar sözü, 30.Cilt, s.14-21, “Nurgazarın” hikâyesi, 145-152 satır aralığı.

Hikâyede Kasım aç olmasına rağmen atını kesmekten vazgeçer. Çünkü dedesini son defa görmesi gerekiyor ve bu yolda atı onun hem yardımcısı hem de binitidir, dolayısıyla kahraman burada atın onun iyi bir dostu olduğunun farkına varır.

Kazak Türklerinde bulunan hikâyelerde ‘attan düşmek’ ibaresi, her şeyi kaybetmek anlamına gelmektedir. Örneğin, “Gazavat Sultan” hikâyesinde Musa peygamber ve attan düşen Sinbat (farklı din vekili, kahraman) bu şekilde tasvir edilmektedir:

Attan düşmüş, Musa’ya seslenmiş,

“Musa, benim bir sözüm var” demiş.

“Ne sözün var, hemen söyle” demiş,

Sinbat: “Ben Müslüman olacağım” demişi. (Babalar sözü, 13.Cilt, s.80, “Gazavat Sultan” hikâyesi, 2170-2173 satır). Sinbat attan düştü, doğuştan sahip olduğu dinini kaybetmiş durumdaydı. Bu arada, “Attan düşmek” deyim olarak kullanılmasına rağmen, bir sembol değildir.

Aynı konulu, (Dini) hikâyelerde tıpkı insanlara olduğu gibi atlara da lânet/nazar dokunacağını görebiliriz. Örneğin, “Abu Jılan¹¹” hikâyesinde, padişahın oğlu Şahimurat evlenmek için kız arayışına girer. Fakat kendine göre bir kız bulamaz, çünkü bulduğu kızlara eksiklerini yüzüne söylemiş. Bir keresinde, kızlardan biri Şahimurat’a lanet okumuş ve bu lanetten sonra, kahramanın atı zor duruma düşmüş. Hikâyede bu olayı şöyle anlatır:

“Bindiği atı daha tepeyi geçmeden yorulur,

Kızın lâneti kolay kalkmaz, tabii.

Bazen atın üstünde, bazen de yaya gidiyor,

Kırk kişi böylece çok zorlanır” (Babalar sözü, 31.Cilt, s.43, “Abu Jılan” hikâyesi, 155-158 satır).

Bu hikâyedeki at sembol değil, simgedir. Dolayısıyla, atın “arka plan”ında gizlenmiş bir durum yoktur. Kazakistan’da ata “nazar değmesi” hala devam eden bir düşünce olduğunu dikkate alırsak, atın insan hayatındaki rolünü, değerini ve halk arasında yaygın olan deyim, atasözleri sayesinde görmemiz ve konumlandırmamız, simge olduğunu belirtmemiz mümkündür.

Sembol kavramı simgeden daha geniş ve gizli olur. Kazak halk hikâyelerinde geyik sembol biçiminde kullanılan bir hayvandır. Aynı zamanda, geyik tüm Türk milletleri

¹¹ Kazak Türkçesinde ‘jılan’ kelimesi Türkiye Türkçesinde ‘yılan’ şeklinde kullanılmaktadır.

için kutsal sayılan bir varlıktır. Böyle olmasının sebebi, geyiğin yaşam tarzı insan hayatıyla, davranış biçimiyle benzerlik göstermesinden kaynaklanmaktadır. “*Topluluk halinde yaşamını sürdüren geyikler, annesini kaybetme durumunda, yavru geyiği başka bir anne geyik tarafından beslendiği tespit edilmiştir*” (Ontustik Kazakistan, 2020). Bu süreç, diğer Türk boylarında olduğu gibi Kazaklar’da da “sütanası” şeklinde adlandırılır. Herhangi bir sebeple çocuğunu emzirme imkânı olmayan anne, yavrusunu sütannesine verir, artık çocuk bu kişi tarafından emzirilir. Geyik, sezgileri oldukça güçlü ve özgürlüğüne düşkün hayvandır. Bu özelliklerinden yola çıkarak, diğer hayvanlardan farklı olduğunu söylememiz mümkündür.

Tüm bunların yanı sıra geyik saflığın ve güzelliğin sembolüdür. Geyiğin gözleri, yavrusuyla ilgili halk edebiyatında deyimler ve benzetmeler bulunur. Mesela, ‘Geyiğin gözü gibi’, ‘Geyik gözlü’ yahut ‘Geyiğin yavrusu gibi’ benzetmeleri insan -özellikle kız ve kadınlara karşı- güzelliğini ifade eder. Aynı ifadeler Türkiye Türkçesinde “Ceylan Gözlü” “Ceylan Gibi Güzel” olarak kullanılır.

Ziya Gökalp’ın “Ala Geyik” şiirinde geyik yol gösterici, güzel hayatı bulmaya yardım eden, tarihin gerçek koruyucusu olarak ortaya çıkar. Bu arketipsel bakımdan özgürlük sembolüdür. Aynı zamanda, Ziya Gökalp: “*Verdi bana bir elma / Dedi, dinlenme, durma*” (Türk Ülküsü, 2019) satırlarıyla ‘Elma’ – Turancılık fikrini ortaya çıkarır ve bu ifadesiyle elmayı veren kutsal geyiği Türk dünyasının ana/ortak sembolü olarak sergilemektedir. Cengiz Aytmatov’un Beyaz Gemi’sinde önümüze çıkan Boynuzlu Ana da Geyik Ana’dan türemesiyle ilgili bilgiler vermektedir. Romanda “*Topal Nine, çocukları nehre atacağı sırada Maral Ana ortaya çıkar ve onların kendisine verilmesini ister. Topal Nine, çocukları Maral Ana’ya verir. Maral Ana onları besler ve büyütür. Çocuklar büyüdükten sonra onları Isık Göl’ün bulunduğu yere getirir ve onlara burasının vatanları olduğunu söyler. Çocuklar burada çoğalarak Buğu boyunu devam ettirir*” (Aytmatov, 2017:54-63). Saken Seyfullin “Aksak Geyik” şiirinde özgürlüğünü kaybetmeyen, fakat yaralanan geyiği konu edinir (BilimAll, 2016). Bu geyik sembolik olarak SSCB tarafından hapse atılan ve 1926-1938’de öldürülen Kazak aydınlarıdır. Dolayısıyla, şiirdeki geyik “kutsal” anlamına gelen bir semboldür.

Geyik, tüm Türk milletlerinin edebiyatında bulunan bir hayvandır. Türkiye’de “*Yaşar Kemal’in kaleme aldığı Ala Geyik Efsane’sinde av tutkunluğu yüzünden geyiğin lanetine uğrayıp kayada asılı kalarak ölen Halil’in hikâyesi*” (Gezer, 2017:11) Saken

Seyfullin'in "Aksak Geyik" şiirine benzer. Aynı zamanda bu şiir epizotları "*Kırgız Türklerine ait olan ve sözlü ortamda üretilip sonradan yazıya geçirilen Kococaş Destanı*" (Gezer, 2017:11) ile benzerlik göstermektedir.

Geyik sembolü güzelliştir bazen de çaresizliği ifade etmektedir. Kazak halk hikâyesinde "çaresiz geyik" çoğunlukla dini hikâyelerde yer alır:

Kazak Türkçesi (asıl metin)

11.Kiyik degen azğantay öleñim bar,
Tıñlağanğa aytamın qulaq qoyıp.
Torın qurıp ol kăvir kiyikti aldı,
Kiyikti alıp tuzağın jerge saldı.
Bauızdauğa kiyikti jatqızğanda,
Mustapa Muhambetim jetip bardı.
Kăvirge Muhambetim sälem berdi:
– Munıñ janın mağan ber, kăvir, – dedi.
Äjetiñe jaramas arıq kiyik,
Eki laqtı beyşara muñlıq edi.
Muhambet:
– Köñili bul kiyiktiñ lağında,
Qaldı lağı bir taudıñ bulağında.
Anasına azınap jılağanı,
Ayan boldı Allanıñ qulağına.

Türkiye Türkçesi (aktarma)

11.Geyik adında küçük bir şiirim var,
Kulak verip dinlerseniz söyleyeceğim.
Bir ağ kurduktan sonra avcı geyiği
yakaladı,
Geyiği aldı ve tuzağı yere bıraktı.
Geyiği boğazlamak için yere bıraktığında
Mustafa Muhambet'im geldi.
Muhambet'im, avcıyı selamladı:
"Sana can borcum olsun, öldürme", dedi.
İhtiyacımı karşılamaz zayıf bu geyik
İki tane güçsüz yavrusu vardı geyiğin.
Muhambet:
Hep yavrularını düşünür geyik,
Şimdi biri kalmış dağın pınarında.
Annesini arayıp ağladığı,
Tanrı'nın kulaklarına duyurulmuştur.

Babalar sözü, 10. Cilt, "Kiyik" hikâyesi, 11-25 satır aralığı.

Dini konulu hikâyelerdeki "Çaresizlik" sembolü "Kakpanga Tüsken Kiyiktin Hikayası" adlı hikâyesinde görülmektedir. Türkiye'de bulunan "Kerem ile Aslı" hikâyesinde Aslı'yı arayan Kerem, avcılar tarafından avlanarak ön bacağından vurulmuş olduğu halde yanındaki iki yavrusuyla avcılardan kaçmaya çalışan geyiğe o meşhur türküsüyle avcıların geldiğini haber verir. Hikâyede karşımıza çıkan yavrulu geyik "*Hız. Muhammet ve Geyik*" menkıbesinde de karşımıza çıkmaktadır" (Yeşildal, 2007:65).

Geyiğin güzellik sembolü “Jasartkış Bulak” hikâyesinde yer alır. Hikâyeye göre geyiği tutuklamak amacıyla peşinden koşan avcı tedavi edici kaplıca bulur. Hikâyede bu durum şöyle anlatılır:

Kazak Türkçesi (asıl metin)

101.Bölengen qos jağasy gül-quraqqa,
Kenetten kez boldy añşı bir bulaqqa.
Suynan sol bulaqtıñ jüze jutıp,
Oq şırqam şaldan buğı tur jıraqta.
Qyzyl qan aq deneden turğan ağıp,
Ap-ayqın tiyilğany qurğap anyq.
Şal kördi buğı ar jaqqa ötkendigin,
Jağağa kösile aunap-qunap alıp.
Qaldırıp iyıǵınan qağıp tön-di,
Mergenim oñağanşa bağıtty endi.
Savıqqan jarasınan tau erkesi,
Lezde şal közinen ğayıp boldy.

Türkiye Türkçesi (aktarma)

101.Etrafında güzel çiçekler yetişmiş,
Avcı bir kaynarcaya gez olmuş.
Bu kaynarcadan su içen,
Avcı, yaraladığı geyiği görmüş.
Vücudundan akan kırmızı kanı,
Durmuş ve daha sonra kurumuş.
Avcı geyiğin diğer tarafa geçtiğini görmüş,
Su kenarında uzun süre dinlenmiş.
Vücudundaki tüm ağrıları bırakmış,
Avcı ona gidecek yönünü seçmeyi
düşündüğüne kadar.
İyileştikten sonra dağın nazlısı (geyik),
Yaşlı avcı gözlerinden kayboldu.

Babalar sözü, 24. Cilt, “Jasartkış Bulak” hikâyesi, 101-112 satır aralığı.

Jung’a göre “*Gündelik yaşamımızdan bilip tanıdığımız ama alışlagelen, açık anlamına ek olarak özgün bağlantılar da sunan, bir terim, bir ad hatta bir resimdir. Bunda belirgin olmayan, bilinmeyen ya da bizim için görünür olmayan bir şeyler vardır*” (Jung, 2009:20). Kazak hikâyelerinde bulunan geyik güzelliğinin yanı sıra, çaresizlik, onur, vicdan gibi sembolleri içinde barındırmaktadır.

Demek ki, “*İnsan anlayışının sınırlarının ötesinde sayısız şey bulunduğundan, tanımlayamadığımız ya da tam kavrayamadığımız kavramları temsil etmek üzere*” (Jung, 2009:21) sembolleri kullanıyoruz. Sembol, gizlilik anlamına gelen bir düşüncedir.

3.2.HİKÂYELERDEKİ SEMBOLLERİN TESBİTİ

“*Sembol dili, günlük hayatta konuştuğumuz dilden çok farklıdır. Bu dilin mantığında önemli olan şey yoğunluk, anlam ve çağrışımlardır. İnsanlığın geliştirdiği tek evrensel*

dil, sembol dilidir ve tarihin akışı içinde yer alan tüm kültürler için aynıdır” (Fromm, 2015:20).

Ancak, anlatı/metin içinde sembollerin ulusal özellikleri vardır. Bu özellikler folklor ve postfolklor kavramlarıyla ilgilidir.

Eğer folklor ürünlerini anlatıcı anlatırsa (sözlü), postfolklor ürünleri yazarlar tarafından yazılır (yazılı). Folklor ve postfolklor ürünlerinin epizotları, kahramanları aynılık gösterebilir. Fakat postfolklor ürünler ülkeden ülkeye farklılık göstermesiyle birlikte, böyle bir durum belli bir halkın “ulusal kod” kavramıyla ilgilidir.

Edebiyat çalışmalarında “**ulusal kod**” terimi henüz tam anlamıyla açıklık getirilen konulardan değildir. Bu nedenle bize göre, ulusal hayat sisteminden bahsedilmesi gerekmektedir. Yani, bir halkı diğerinden farklı kılan sosyal kimliğini, asırlık geleneklerini, davranış biçimlerini, hayallerini, dilini ve zihniyetini, günlük yaşam tarzını gösteren özelliklerinden bahsedebiliriz. Hikâyelerde yer alan bu ulusal kod belirli bir halkın tümünü koruyan bir anahtardır.

Ulusal kod, edebiyatta semboller yardımıyla tasvir edilir ve bu şekilde karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, herhangi bir millette/dinde anlam kazandırılan renkler belli bir sembol olarak anlaşılır ve kendine özgü çağırışimler uyandırır. “*Sarı renk cansızlığın, bitkinliğin, solgunluğun simgesidir*” (Şayhan, 2014:166). Ancak, İslam dininde sarı - özellikle altın rengi- renk zenginliğin, varlıklı olma durumlarını işaret etmektedir. Ulusal kod bağlamında farklılık olarak, Kazak Türklerinde sarı renk “endişe” (“Sarı endişe” deyimi vardır), Ruslarda “veda” (ayrılık, çiftler ayrılık simgesi olarak sarıçiçek hediye ederler), “*Çinlilerde “Büyük devlet” (Huanhe – Sarı Nehir)*” (Vikipedi, 2022a) gibi çeşitli anlamlar kazandırılmıştır.

Aynı zamanda, toplumun din değiştirmesi, kolektif bilinçaltında önceden yer edinen sembolleri farklı biçimlere bürünerek, değişmesine sebep olabilir, dolayısıyla Tanrı, kolektif olarak bilinçdışı bir kavramdır. İslam dinine mensup olmayan toplumlardan birinde “*Dolganlar ölen kişiyi toprağa gömmektedir, ama eskiden ağaçlara da asarak başı kuzey, ayakları güney yönüne doğru bırakılmaktaydı*” (Altınkaynak, 2016:2). Görüldüğü üzere, vefat eden insanı belli bir defnetme âdetinde/kültüründe, Tanrıcılığın bir parçası bulunmaktadır. Halbuki “*Dünya değişince dinin de dönüştürülmesi*” (Campbell ve Moyers, 2007:42) sembollerin farklı anlamlar kazanmasını ortaya çıkarmaktadır.

3.3.SEMBOLLERİN ÇEŞİTLERİ

Sembollerin her bir halkta yarattığı çeşitli anlamları olmakla birlikte, içerik bakımından da türleri/alt dalları mevcuttur. Fromm’a göre, “*Semboller geleneksel, rastlantısal ve evrensel semboller*” (Fromm, 2015:28) olarak üç gruba ayrılır.

Geleneksel semboller, tüm dünya halklar tarafından kabul edilen ve onlar tarafından anlaşılan sembol türüdür. Çoğu zaman insanlar acı çekerken ya da duygularını ifade ederken çeşitli tepki verir veya farklı sesler çıkarır, tüm bunları Fromm birer sembol olarak tanımlamaktadır. Örneğin, insan korkunca bağırır veya çığlık atar, mutlu olunca güler, sarılır, gözleri dolar, vedalaşırken elini sallar bu ve benzeri hareketlerle birlikte bunların tamamı geleneksel semboller grubunda yer almaktadır. Kazak halk hikâyelerinde geleneksel sembollere sıkça yer verildiğini görmek mümkündür:

Kazak Türkçesi (asıl metin)

57. Ögey şeşe keyde bulardı uradı da,
Orninan tez jügirip turadı da.
Urısıp, qarğap, ayavsız qaqpav körüp,
Şeşeni oylap balaları jıladı da.

Türkiye Türkçesi (aktarma)

57. Üvey anne bazen bunları dövüyormuş,
Yerinden hızlı kalkıp, yaklaşıyormuş.
Bağırıyormuş, beddua ediyormuş,
acımasızca davranıyormuş,
Annesini düşünen çocuklar ağlıyormuş.

Babalar sözü, 31. Cilt, “Üş jetim” hikâyesi, 57-60 satır aralığı.

Görüldüğü üzere, yetim çocuklara acı çektiren bir üvey anne hakkındaki hikâye içeriğinde zengin sembolizeye sahiptir, dolayısıyla zalim üvey anne, dünya folklorunda oldukça sık rastlanan tiplerden biridir. “Üş Jetim” hikâyesindeki üvey annenin çocuklarını dövmesi, onlara bağırıp kızması, beddua etmesi ve kısacası acımasızca davranış biçimleri sergilemesi, bireyin oldukça kötü olduğunu bize çağrıştırmaktadır.

Rastlantısal semboller herhangi bireye ait, sadece kendisini anlayabildiği bir sembol türüdür. Bu tür semboller hikâyelerde kahramanın bakış açısını göstermek amacıyla kullanılmaktadır. Örneğin, hikâyelerde yer alan şehir, bölge, mağara benzeri mekanlar kahramanları farklı şekillerde etkiler, onlar için önemli dönüm noktası vazifesini üstlenir. Örneğin, “Sultan Padişah” hikâyesinde “şehir” sözcüğünü “dünyada bulunmayan eşyaların mekânı” olarak tanımlar:

Kazak Türkçesi (asıl metin)

51.Üşeviñ saparğa jür osı jolı,
 Buğan maqul deydi ğoy aqıl molı.
 Eren degen şahar bar uzaq jolda,
 Ärtürli öner şıǵar sonan tolı.
 Babalar sözü, 24. Cilt, “Sultan Patşa” hikâyesi, 51-54. satır aralığı.

Türkiye Türkçesi (aktarma)

51.Üçünüz bu sefere çıkıyorsunuz,
 Akli olan bu sözüme karşı çıkmaz.
 Çok uzaklarda Eren adlı şehir var,
 Bu şehir farklı zanaatlarla doludur.

Ancak “Boztorgay” hikâyesinde şehir bir “adalet mekânıdır”. Varlıklı birisine borucu olan fakir, Muhammed peygamberin ikamet ettiği şehre gider:

Kazak Türkçesi (asıl metin)

53. Qaydan tavıp bereyin saǵan, – deydi,
 Az ğana ayal berşi maǵan, – deydi.
 Saǵan berer bir tiyın eş nârsem joq,
 Barayın Muhambetke, tamam, – deydi.
 Babalar sözü, 11. Cilt, “Boztorgay” hikâyesi, 53-56 satır aralığı.

Türkiye Türkçesi (aktarma)

53. Parayı nereden bulabilirim, dedi,
 Beni az bekler misin, dedi.
 Sana verecek bir kuruş bile yok,
 Muhammet’e gitmeliyim, dedi.

Evrensel semboller herhangi bir topluma ya da kişiye ait olmayan sembollerdir. Evrensel sembol olarak “hayat”, “soy” anlamını veren “ağaç” sembolünü örnek olarak gösterebiliriz. Ağaç sembolü, Kazak halk hikâyelerinde de sık sık karşımıza çıkmaktadır. Neredeyse, tüm halkların ortak sembolü olan Ağaç, üç dünyayı (yer altı, yer ve gökyüzü) birbirine bağlayan ve arasında geçmek için kullanılan bir araç, kutsal bir mitolojik varlıktır. Folklorda, ağaç bazen küçük, bazen büyük Bayterek (bay – Türkçe büyük, yüksek) boyutlardadır. Örnek olarak, “Kozı Korpeş – Bayan Sulu” (Besterk – Beş Ağaç) ve “Kız Jibek” destanlarında bu sembol ‘Yabani Ot’ şeklini almıştır. Dini hikâyelerde ise, bu ağaç “Abilhayat” olarak adlanıyor. “*Transa geçen şamanlar bu Hayat Ağacı’nda yukarıya ve aşağıya olmak üzere farklı yönlerde gezebildiğini söylüyorlar*” (Jurtbay, 2005:26).

Kazaklar, ağacı farklı biçimlerde adlandırmakta ve kullanmaktadırlar. Ona “Mıkan Ağacı”, “Bayterek”, “Şınar Ağacı” diyorlar, bazı masallarda ise “Hayat Ağacı” şeklini görebiliriz.

Mıkan ağacı, sözcüğünün etimolojik çıkış noktası olarak, ‘Mık’ kelimesinden türemektedir. Günümüz Kazakistan coğrafyasının Güney bölgesinde Kazıkurt

dağlarının tarihi adıdır. Aynı konumda ikamet eden halk o dağlarını Mık Dağları olarak eski ismini kullanmaktadırlar¹². Bununla beraber, Mık sözcüğü Türk Dünyası dâhil olmak üzere, Kazakistan'ın Güney bölgesinde de kullanılan şivede 'çivi' anlamına gelmektedir. Kazak Türkçesindeki Mık sözcüğünden, aynı zamanda Mıktı, güçlü kelimesi türetilmektedir. Demek ki, Kazak Türkçesindeki mitolojik ağacın adı olan, Mıkan ağacı, Güçlü ağaç anlamına geldiğini söylememiz mümkündür.

“Bayterek kelimesi Eski Türkçede mevcut olan, ‘bay’ – büyük anlamında kullanılırken, fars kökenli ‘darak’ sözcüğü ise, ağaç anlamına gelmektedir” (E-History, 2019).

Şterinberk'e göre, Bayterek *“Tüm dünya mitlerinde yer alan mitolojik bir varlıktır. Ayıriyeten, Afrika, Avrupa, Hindistan'daki yaratılış efsanelerinde yer edinen ağacın olduğunu tespit etmektedir, dolayısıyla bu halkların kutsal ağaca saygı gösterdiğini de ek olarak kaydetmektedir. Tüm bunlara delil sıfatında, eski Hindistan'ın önemli eserlerinden bir olan “Mahabharata” destanını göstermektedir”* (Sternberg, 1938:183-187). Destanlarda, erkek ve kadın yaratıldığında dünyada kutsal ormanın olduğuna dair bilgiler de yer almaktadır.

Tüm bunların yanı sıra, Hayat Ağacı üç dünyayı birbirine bağlayan bir güçtür ve bu üç dünyada bulunan çeşitli varlıklar yaşamını orada sürdürdüğüne dair inançlar halk arasında oldukça yaygındır.

Gökyüzü dünyası- kuşlar, melekler

Yeryüzü dünyası – insanlar, hayvanlar

Yeraltı dünyası – yılanlar, ejderha

Şekil 2. Hayat Ağacı

Gökyüzü dünyasında yaşayanlar çoğunlukla kartal, doğan, güvercin gibi mitolojik kuşlardır. Genel olarak yeryüzünde yaşayan kahraman; Yer altı dünyasındaki varlığını sürdüren yılan veya ejderhadan onun yumurtalarını ya da civcivlerini kurtarmaktadır. Buna göre, kutsal kuş kahramanın üstelendiği görevde yardım ediyor.

¹² Akademisyen, şair Bolat Şarahımbay'la konuşma esnasında tarafımızca edinen bilgiler.

“Yetim çocuk” hikâyesinde, padişahın emiriyle kahraman çocuğa, devlerin mağarasında bulunan ağacı yok etmesi görevi verilir. Hikâyede olaylar bu şekildedir:

Kazak Türkçesi (asıl metin)	Türkiye Türkçesi (aktarma)
293.Tağı üñgirdi aralap, Jan-jağıña qararsıñ. Körinedi köziñe, Izdegen sulu ağaşıñ. Mıqtı basıp tamırın, Butağınan ustarsıñ. Köziñdi qattı jumıp ap, Eliñe qaray uşarsıñ. Babalar sözü, 24. Cilt, “Jetim Bala” hikâyesi, 293-300 satır aralığı.	293.Mağaraya gelince, Etrafına bir bakın. Gözükür sana, Bulmaya çalışan güzel ağacın. Güçle ezmelisin damarını, Tutmalısın budaklarını, Kapatırsan gözlerini, Kendi halkına uçarsın.

Jung’a göre, “*Bilinçdışı malzeme, akla gelebilen bütün dürtüler impulslar ve maksatlardan, rasyonel ve irrasyonel düşüncelerden, algılamalardan, sezgilerden, koşullardan, mantıklı sonuçlardan ve her türlü duygudan oluşabilir. Bunların her biri ya da hepsi birden, kısmen, bir süre için bazen de sürekli olarak bilinçdışında kalabilir*” (Jung, 2009:37). Güney Kazakistan’da günümüze kadar yaşatılan bir gelenekte, babası vefat eden oğul, eline bir ağaç alır ve ağlarken o ağaca dayanır ve güçle o ağaca tutunması gerekmektedir. Tıpkı “Jetim Bala” hikâyesinde Aves adlı yetim çocuğun Hayat Ağacı’nı tutmasıyla birebir aynılık taşımaktadır. Günümüze kadar devam eden “ağaç” evrensel sembolün ifade ettiği “hayat” anlamı, yakınlarından birini kaybeden birey, sanki ‘hayata’ tutunmasını açıkça göstermektedir.

3.4. HİKÂYELERDE TASVİR İÇERİKLİ SEMBOLLER

3.4.1. Hikâyelerdeki Kadını Tasvir Eden Semboller

Kadın sembolünün evrimi, karakteri birçok nedene bağlıdır. Bu nedenler, belirli bir tarihsel dönem, toplumdaki siyasi ve sosyal değişiklikler, din ve ideoloji gibi kavramlardan oluşmaktadır.

İnsanların hayvan ve kuşlara (Totemizm), tabiat olaylarına; ay, yıldıza (Fetişizm), Umay Ana'ya (Şamanizm), İslamiyet, Hristiyanlık, Yahudilik, Budizm gibi büyük dinlere ibadet etmesi kadın simgesini ve sembolünün konumunu oldukça farklı bir konuma getirerek, değiştirmiştir.

Türk mitolojisi ve folkloru, sanatsal bakımdan zengin kadın sembolünü içermektedir. Bu tür sembolü Türk antik çağının manevi kültürü, çeşitli inanç ve dinlerin etkisi altında şekillenmiştir. Kadın sembolü tarihi gelişme sürecinde çeşitli sözlü halk sanatında, Eski Türk edebi eserlerinde, Orta Çağ Türk edebiyatında geniş yer edinmiştir.

İslam öncesi dönemde, kadın sembolü Tengri kültü ile ilişkilendirilmektedir ve faaliyetlerini değerlendirmek için ölçüt olan iyilik ve adalet kavramları ile karakterize edilir. Bu dönemde Gök Tanrı'nın eşi olan, Umay Ana, insanların doğumundan sorumlu olduğuna inanılıyordu. İnsanlar Umay Ana'yı bir kuş sıfatında düşünüyorlardı. Kaya'ya göre Umay: *“Hüma Kıpçak çöllerinde yahut Himalayalar'da yaşadığına inanılan mitolojik kuştur. Cennet kuşu olarak da bilinir. Bazı ülkelerde “Kumay” ya da “Umay” olarak adlanır”* (Kaya, 2014:411).

Umay Ana aileye bereket yağdıran, çocuklar hastayken onlara kâseyle şifa veren, Gök Tanrı'nın önünde insanları savunan yeryüzü Tanrısı'dır. *“Moğolistan'dan Karpatlar'a kadar bozkırlarda duran taş balbalların elindeki kâse aynı zamanda bereketin ve koruyucu tanrıça Umay'ın bir simgesiydi”* (Dyrenkova, 1928:136).

Mitolojik düşünceye göre, Umay Ana kadınları ve çocukları koruyan varlıktır. Onun “doğurganlık, verimlilik, refah” gibi özellikleri insanların ocağına getirdiğine inanmaktaydılar, tüm bunlara inanan kadınlar üçgen küpeler kullanırlardı ve Umay'ın onları korumasını istiyorlardı, böylece bu döneme ait kadın sembolü olarak, üçgen simgesi halk tarafından benimsenmiştir.

Çocuk doğarken vücudundaki bazı ‘farklılıklar’, özellikler “Umay Ana dokunuşu” olarak adlandırılır. Örneğin, Kazak Türklerinde çocuk vücudundaki doğum beni Umay Ana simgesi olarak halk tarafından adlandırılmaktadır. Dolayısıyla, doğum beni bulunan bireylere Kazak Türkleri, Kalbay, Kaldıgöl, Kalmırza vb. (Kal – Türkçe ben) gibi özel isimler vermektedirler.

Aynı zamanda, Umay Ana sembolü olarak *“Ay, makas, ok”* (Malinovski, 1998:135) değerlendirilmektedir. Ayın değişim süreleri kadınların vücudunda olan değişimleri,

yaşam süreci gibi çeşitli soyut kavramları işaret ederken, halk arasında yeni doğan ayı yani hilal kızlara benzetilerek çeşitli çağrışımlarda bulunmaktadır.

Makasın kadının sembolü olduğu dönem İslamiyet sonrasıdır diye düşünüyoruz. Bu sembol kadının evde çocuk bakımı, elbise yapımıyla bağlıdır. Ok kadın sembolü olarak tanımlanması savaş dönemlerine aittir. Cesur Tomris'in savaşlara katılması ve Kir Padişahı'nı öldürmesi bu sembolü ispatlar.

Böylece, bir kadının en iyi nitelikleri nesilden nesle aktarılır, karakter özellikleri yeni içeriklerle zenginleştirilir. Günümüzde, elimizde bulunan “kuş, kâse, üçgen, ay, makas, ok” sembolleri zengin Türk Dünyası sembollerinde saygıya sahip olan kadını ifade eder. Tabii, bu semboller sözlü halk sanatı eserleri, edebi eserler ile de kendini gösterir.

Din içerikli, Kazak halk hikâyelerinde Samruk (Simurg) kuşu (Umay Ana) her zaman kible yönünden (Tanrının bulunduğu konum) ejderhadan yavrularını kurtarmaya gelir. Aynı zamanda, bu kuş kahramana yardım eder. İnsanın bilinçdışı seviyesinde bulunan bu kuş Tanrıça (kadın) olarak bilinir. Onun kocasından (Tanrı'dan) gelip, yavrularını kurtarması “Kissa Kaharman” hikâyesinde şöyle anlatılır:

Kazak Türkçesi (asıl metin)

353.Qoyıptı Qaharmandı Quday maqtap,
Qubıladan bult şıqtı közdi baylap.
Bulttıñ ekspinderi qattı tiyip,
Qurma ağaşı solqıldaydı sandıraqtap.
Samurıq kele jatıp erdi kördi,
İlemin dep Qaharmandı umtılıptı.
Qaharman sirağınan ustay aldı,
“Qarşığa”, - dep qolına qondırıptı.

Türkiye Türkçesi (aktarma)

353.Tanrı Kaharman'ı övmüş,
Kıbleden gözleri bağlayan bir bulut çıktı.
Bulutun esintileri sert vurdu,
Kurma ağacı çılgınca sallanmış.
Simurg bir adamı gördü.
Kaharman'ı takip etmek istedi.
Kahraman onu bacaklarından tutmayı
başardı,
“Aladoğan”, diye kuşu eline aldı.

Babalar sözü, 11. Cilt, “Kissa Kaharman” hikâyesi, 353-360 satır aralığı.

Kazak masallarında bulunan Simurg güçlü bir kuştur insanoğlu ondan korkar ve yardım ummaktadır. Dini hikâyelerde ise Simurg'u kahraman kolay yakalar, erişimi kolaylaşmaktadır. Bu durum İslami döneme gelince, erkeğin kadına davranış biçiminin değiştiğini anlatır.

3.4.2. Hikâyelerdeki Erkeği Tasvir Eden Semboller

Halk hikâyelerinde erkek cinsinin sembolleri birkaç parametreyle belirlenebilir. İlk olarak, erkeklerin vücudunun antropolojik özellikleriyle anlatılan semboller yer almaktadır. Örneğin, bir boğanın boynuzu, boğalar için güç göstergesi olmakla birlikte vücudunun vazgeçilmez bir parçasıdır.

Erkeğin evrensel sembolleri arasında gökyüzü özel semboldür. Gökyüzü, Türk boyları inançları arasında aynı zamanda Gök Tanrıdır. Gökyüzünden (erkek) yağan yağmurdan dolayı, yerde/toprakta (kadın) çiçekler (çocuk) yetişir.

Erkeğin yaşam sürecinde en çok uğraşlarından biri olan avcılık, savaş ve diğer işleri belli bir sembol çağrışımlar kazanır. Mesela, Kazak Türklerinde hamile olan bir kadın rüyasında bıçak, kamçı ya da kılıç görürse erkek çocuk dünyaya getireceğine dair inançlar vardır. Aynı anda *“Her türlü dişil malzemeye girebilecek aletler ve silahlar, erkek cinsel organını temsil eder”* (Rank, 2014: 91).

Kazak halk hikâyelerinde bulunan “bıçak, kılıç, boğa, boynuz, gökyüzü, kamçı” erkek cinsini sembolize eder. Örneğin, “Ular men Kuzgın” hikâyesinde Kuzgın Han kendi gücünü kamçıyla gösterir:

Kazak Türkçesi (asıl metin)

175.Soqtırıp jendetterge dırav qamşı,
Han onıñ esesine qınap ta aldı.
Tuyıqqa tirelgen soñ Han şıdamı,
Jendetter kezek-kezek qamşı uradı.
Ketipti qaq mañdayın qamşı tilip,
Qızıl qan jerdi boyap tamşıladı.

Türkiye Türkçesi (aktarma)

175.Cellatları vurdu kamçıyla,
Böylece han onu zor duruma düşürdü.
Sabrı bitince Han'ın,
Cellatlar (onu) tekrar tekrar kamçıyla
vurmuş.
Alımının tam ortasını kamçı dilmiş,
Kan damlaları yeri kırmızıya boyamış.

Babalar sözü, 30. Cilt, “Ular men Kuzgın” hikâyesi, 175-180. satır aralığı

“Kazak Türkleri için kamçı erkeğin onurudur, gururudur” (Mursalim, 2021:83).

Kurultay¹³ toplantılarında erkekler konuşmak isterse önce kamçısını ortaya atarlar. Bununla beraber kamçıya değer verdiklerinden ötürü, onu yüksek yerlere bırakır, duvara asarlar. Duvarda kamçıyı görünce, dışarıdan gelen yabancı, evin erkeği olduğunu anlar.

¹³ Kurultay (Moğolca: Хуралдай, Khuraldai; Türkçe: Kurultay) Altay budunlarında politik ve askeri kararların alındığı meclise verilen addır. Eski Türklerde kurultaya daha çok "toy" adı verilmiştir. (TDK Sözlüğü).

4.BÖLÜM

KAZAK HALK HİKÂYELERİNİNDEKİ ARKETİPSEL UNSURLAR

4.1.KAZAK HALK HİKÂYELERİNDEKİ ANİMA VE ANİMUS ARKETİPLERİ

Jung'un bahsettiği kolektif bilinçdışı kavramını oluşturan arketip kavramını daha önceki araştırmacılar tarafından belirtilmesi ve incelenmesi konusunda şöyle der: *“Erken çağlarda, Platon’un, idea’nın her tür fenomenin öncesinde ve üstünde olduğu fikrini - farklı görüşler ve Aristotelesçi düşünceler olmasına rağmen kavramak çok zor değildi. “Arketip” daha antikçağda bile kullanılan ve Platon’un ‘idea’sıyla eşanlamlı olan bir kavramdır”* (Jung, 2005:17). Buna dayanarak, literatürde anima ve animus arketiplerini, savaşı kadın ya da çocuğuna nazik davranan erkek tiplerini edebiyattaki imge açısından incelendiğini biliriz. Ancak, kahramanların psikolojisinin ne zaman ve nasıl değiştiğini, Anima ve Animus’un birbirine geçişleri bakımından incelemeler çok azdır. Kazak halk hikâyelerinde bu geçişler kahramanın belirli bir duruma düştüğünde ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Karatorgay hikâyesinde Estek adlı yetim çocuk aynı zamanda erkek ve kadına ait iyi niteliklere sahiptir:

Kazak Türkçesi (asıl metin)

17.Jastayınan jalındap öner qudı,
Özi etikşi, jeztañday äñşi bolıp.
Ottı köz, qır murındı, qızıl sarı,
Aytpay-aq körinip tur közden näri.
Etti-jeñdi, deneli, balvan bilek,
Qız körse, degendey-aq: “kimniñ jarı?”
Minezdi, jılı жүзdi, sözi ibalı,
Bar mini boyındağı jalğız-jarlı.

Türkiye Türkçesi (aktarma)

17.Küçükken bile tutkuyla sanatı takip etti,
Bir ayakkabıcı olmasına rağmen şarkıcı idi.
Ateş gözlü, kemerli burun, kırmızı sarı,
Söylemese bile gözlerinden görünüyordu
gücü.
Etli kol, dolgun gövde, güreşçi bileği,
Herhangi bir kız görürse, der ki: "Kimin
eşi?"
İyi huylu, güler yüzlü, sözü düzgün,
Tek eksiği, yalnızlığı ve fakirliği idi.

Babalar sözü, 30. Cilt, “Karatorgay” hikâyesi, 17-24 satır aralığı.

Hikâye anlatıcısı dinleyicilere (kadın ve erkeklere) kahramanı tanıtırken mutlaka ikisine ortak iyi niteliklerini göstermelidir. Bu hikâyede, hikâye anlatıcısı önce erkeğin - animus- (ateşli gözler, güreşçi bileği, güçlü gövdesi) sonra da kadının (anima) iyi özelliklerini (iyi huylu, güler yüzlü) anlatır.

Karatorgay hikâyesinde zengin bireyin kızı, fakir Estek'e âşık olur ve ikisi evden kaçır. Hikâyede, Estek şarkı söylemeyi bilen ve kıza saygı gösteren tiptir. Dolayısıyla Animus'un, Anima'ya sürekli dönüştüğünü söyleyebiliriz. Ancak kız (anima) sadece zor durumlarda erkeğe (animus) ait niteliklerini gösterir. Örneğin, ikisin tutuklamak için gelen askere, kız şöyle der:

Kazak Türkçesi (asıl metin)

174. Qara bult qayta tön-di basımızğa.
Men qalayın, ustasa ne qıladı,
Siz qutıl atqa minip qaşıñız da.
Seni ustasa jendetter öltiredi,
Jolıqtıq dosıñ emes, qasımızğa.
Ölmesek qayta tağı qosı-larmız,
Biz aytqan osı bolsın qoşımız da.

Türkiye Türkçesi (aktarma)

174. Kara bulut yine geldi üzerimize.
Beni bırak. Beni yakalasa bile ne yapacak ki?
Ata bin ve kaç, sen kurtul.
Seni cellatlar yakalarlarsa, öldürürler.
Şimdi bir dosta değil, düşmana denk geldik.
Eğer ölmezsek, tekrar kavuşacağız.
Veda sözümüz de bu olsun.

Babalar sözü, 30. Cilt, “Karatorgay” hikâyesi, 174-179. satır aralığı.

Hikâyede kız nazik, güzel (anima) biri iken, gururlu ve fedakâr kahramana (animus) dönüşür. Çünkü “*Kadın yaşamdır, kahraman onun sahibi ve efendisidir*” (Campbell, 2017:113).

Hikâyelerde Anima ve Animus'un sürekli dönüşmesi, dediğimiz gibi belirli olaylarla bağlıdır. Çeşitli olaylar kahramanların yeni sıfatını, bir objeye yeni görüşünü, bakış açısını oluşturmaktadır. Bu durumda kahraman kimin bakışıyla anlatılacağı önemli konuma sahiptir. Bulgın-Susar hikâyesinde Bulgın, Susar'ı ilk görünümünü anlatıcı şu şekilde aktarmaktadır:

Kazak Türkçesi (asıl metin)

125.Qarasa, añşı jigit qır maralı,
Ay nurınday qabaqtı, kün janarlı.

Türkiye Türkçesi (aktarma)

125. Bir bakmış, avcı yiğit bozkır geyiği gibi,

Kirpigi quralaydın kirpigindey,	Yüzü ay, gözleri güneş gibi.
Közi onıñ möldir jasqa şıladı.	Kirpikleri ceylan kirpiği gibi uzun,
Qınay bel, tal şıbıqtay burañ boylı,	Gözleri şeffaf yaşa dolmuş,
Etkendey qundız şaşı qumar boydı.	Beli ince, dal gbi uzun boylu,
	Kunduz saçları insanları bayıltır.

Babalar sözü, 31. Cilt, “Bulgun Susar” hikâyesi, 125-130. satır aralığı.

Bu özellikler sadece erkek (animus) ve kadını (anima) anlatır. Kadın kadını ya da erkek erkeği bu tür benzetmelerle anlatamaz. Ancak, halk hikâyelerini erkekler de kadınlar da anlatabilir. Bu durumda hikâye anlatıcıların “içindeki” anima ve animus önemli rol oynamaktadır.

Birbirinden hoşlanmak aşk hikâyelerine ait bir özelliktir. Anlatılan Karatorgay ve Bulgın-Susar hikâyeleri aşk konuludur. Aşk hikâyelerinde anima ve animus tipleri birbiriyle sürekli yer değiştirir. Belki, “*Aşk tanrısı Eros (Platon’a göre tanrıların ilki) hem dişi hem erkek*” (Campbell, 2017:143) olmasının kaynak sebebi buradan gelmektedir.

4.2.KAZAK HALK HİKÂYELERİNDEKİ ANNE ARKETİPİ

Bu arketip, Carl G.Jung tarafından analitik psikolojide bir kişinin, kişilik yapısının içeriğini açıklamasının bir yönü olarak tanımlanır. Bu arketipin tezahürleri birbirinden tamamen farklılık göstermektedir. Psikoloji bilimi açısından, bir anne, büyükanne, kayınvalide, öğretmen ve belirli bir davranış türü sergileyen herhangi bir kadın anne arketipi olarak hareket edebilir. Bu arketip, olumlu yönleriyle birlikte olumsuz yönleriyle ortaya çıkarılabilir. Bu iki farklı yön herhangi bir kadının hayatında bulunur, çünkü bir anne tamamen iyi veya kötü olabilir.

Anne arketipinin olumlu nüshasında sempati, bakım, güvenlik ve ihtiyaç duygusu, sakinlik ve bilgelik gibi sıfatlar yer almaktadır. Olumsuz olarak değerlendirebileceğimiz anne arketipi ise, karanlık, kayıtsızlık, ölüm, gizem, kaçınılmazlık şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Kazak halk hikâyelerinde anne arketipi yukarıda kaydedilen iki farklı tip şeklinde görülmektedir. Örneğin, Karatorgay hikâyesinde kızın annesi onu her zaman desteklemektedir. Evden kaçmak isteyen kızına annesinin verdiği nasihat bu tarzdadır:

Kazak Türkçesi (asıl metin)

149.Apañnıñ qur qolınan ne keledi,
Tasjürek äkeñ ardan bezgen edi.
Äkeñniñ qoşı da – mal, dosı da – mal,
Ol maldı senen artıq körgeñ edi.
Aqılın öziñ tap ta, jolıñ tüze,
– Dep anası ruqsat bergen edi.

Türkiye Türkçesi (aktarma)

149.Annenin elinden ne gelir ki,
Taş kalpli baban vicdanını kaybetti.
Babanın mutluluğu da varlık, dostu da
varlık,
O zenginliği senden üstün görüyor.
Çaresini bul ve kendi yolunu seç,
Diye annesi izin vermiş.

Babalar sözü, 30. Cilt, “Karatorgay” hikâyesi, 149-154 satır aralığı.

Hikâyedeki anne, evladını destekleyen, çocuğunu koruyan anne olarak bilinir.

“Kıssa Kaharman” hikâyesinde periler tarafından hırsız edilen çocuğun annesinin ağlayarak anlattığı durum bu şekildedir:

Kazak Türkçesi (asıl metin)

83.Ayırıldım sırağımnan, taqsır Hanım,
Qundağınan joğaldı Qaharmanım.
Bilmeymin qarağımdı kim alğanın,
Jetpis ay zaya boldı qınalğanım.

Türkiye Türkçesi (aktarma)

83.Çocuğumu kaybettim, Padişah’ım,
Beşikte yatan Kaharman’ım kayboldu.
Çocuğumu kim saldığını bilmiyorum,
Yetmiş ay boşuna zorlandım.

Babalar sözü, 30. Cilt, “Kıssa Kaharman” hikâyesi, 83-86 satır aralığı.

Bu hikâyedeki anne, çocuğunu seven, özleyen ve geri dönmesini isteyen bir tiptir. Ölen Kız hikâyesinde de kızı vefat eden anne durumu farklı bir şekilde izah etmektedir. Kazak halk hikâyelerinde kötü anne arketipi olarak: üvey anne, kendi oğluna âşık olan anne, hain imgeleriyle bürünen tipler olarak gösterilmektedir. Kamarzaman hikâyesinde kendi çocuklarına âşık olan anne, kocasından onları öldürmesini ister. Hikâyede bu durum şöyle anlatılır:

Kazak Türkçesi (asıl metin)

409. Qızığıp bul kömbesi sipatına,

Türkiye Türkçesi (aktarma)

409. Oğullarının yakışıklılığına şaşırdı,

Bayağı eki qatın bolad ğaşıq.
 Ğaşıq bop bir-biriniñ balasına,
 Bul iske jas balalar qarasın ba?
 Balalar kömbesine közi jetip,
 Oylaydı qas qıludıñ şarasın da.
 Seyildep Qamar üyge qayta keldi,
 Qatındar zarlı muñın aytıp berdi.
 Jamandap balaların äkesine,
 Istegen qılmısı dep aytağı endi.
 – Könbeydi qıqar bala äkesine,
 Qol saldı eki buzıq şeşesine.
 Büytkenşe joğalt közin, avlaq ketsin,
 Bolmasa basın äzir kesesiñ be?

İki kadın âşık olmuş.
 Birbirinin oğullarına âşık oldular,
 Bu işi çocuklar nasıl anlayacaklar?
 Evlatlarının anlamayacağını düşündüler,
 Düşününce kötülük yapmak isterler.
 Kamar eve gezmeden geri dönünce,
 Kadınlar üzüntülerini söylemiş.
 Babasına oğullarının kötülüğünü anlatmış:
 Onların yaptığı “ahlaksızlıklarını” söylemiş.
 “Babasını hiç dinlemez bu çocuklar,
 Annelerine saldırmak istediler,
 Böyle bir hayat sürmektense,
 Defolsunlar, oysa kafalarını kesmelisin”
 dediler.

Babalar sözü, 23.Cilt, “Kamarzaman” hikâyesi, 409-422 satır aralığı.

Hikâyede biz Jocasta kompleksiyle karşılaşırız. Dede Korkut hikâyelerinde geçen Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikâyesinde yer alan 40 yiğit askerin “Senin oğlun arkandan iş çevirmekte, annesi ile bir olup seni öldürmek istemekte” iftirası Jokasta kompleksinden ifade ederek, “Kamarzaman” hikâyesinin kaynağı olarak geçmektedir. Jocasta kompleksi, annenin oğluna olan sevgi dolu ve farklı duygusal bağlılığını ifade etmektedir. Bu terim, Oedipus kompleksine atıfta bulunur (Jocasta, Oedipus’un annesiydi). “Anne sevgisinden, bir annenin kız/erkek çocuğuna olan ensest kıskançlığına kadar gider. Amaç, annenin Ödipal mekanizmadaki aktif rolünü vurgulamaktır” (Laznik, 2005: 994).

Kendi ailesine hainlik yapan anne arketipini “Kulamergen” hikâyesinde de görebiliriz. Hikâyeye göre Gülayım, Kulamergen’in eşidir. Altın saçlı Gülayım kocasına hainlik yapar ve zengin padişaha kaçır; Kulamergen’i öldürmeye çalışır. Hikâyede bu olaylar şöyle anlatılmıştır:

Kazak Türkçesi (asıl metin)

130. Mergenim üş kün, üş tün uyıqtap jatar.

Äskeri düysenbi kün kelsin, – deydi,

Türkiye Türkçesi (aktarma)

130. Mergen'im üç gün, üç gece uyumaktadır.

Askerler pazartesi gelsin, dedi.

Kulager atı nerede olduğuna baksın, dedi,

Qay jerde Qulager at körsin, – deydi. Eğer atı dışarıda bağlıysa ve kılıcı yere sokulu
Qılışı şanslı, atı sırtta tursa, ise,

Sol kezde kelgen asker kirsin – deydi. O zaman gelen asker eve girsin, dedi.

Babalar sözü, 31. Cilt, “Kulamergen” hikâyesi, 130-134. satır aralığı.

Hainlere verilen ceza genel olarak ölümle sonuçlanmaktadır. Kulamergen ona ihanet eden eşi Gülayım’ı babasına getirir, ceza olarak babası Gülayım’ı öldürme kararını verir.

“Üç yetim” hikâyesinde üvey annenin, yetim çocuklarına yaşattığı zorlu hayat anlatılmaktadır. Dolayısıyla, anne daha sonra babası vefat eden ailenin üç çocuğu yetim kalırlar, çocukların babasının ağabeyi, yani amcaları evine alır, fakat amcalarının eşi Ayşe isimli kadın çocuklara yemek vermeden evinde çalıştırır, çeşitli eziyetler çektirir.

Üvey anne arketipi çoğunlukla masallarda yer alır ve üvey anne her zaman çocukları zorla çalıştırır, türlü eziyetler eder. Bu tip, tüm dünya edebiyatında geniş yer edinmiştir.

Önce yer “anadan” başlayan sonra da kuş “tanrıçası” olarak tanımlanan Umay “Ana”, halk hikâyelerinde “iyi” veya “kötü” anne olarak görülmektedir. Aynı zamanda, masal olarak bilinen mitolojik düşünceler, günlük/sosyal hayatta yaşananlarla beraber karışık şekilde anlatılmaya, topluma aktarılmaya başlamıştır.

4.3. KAZAK HALK HİKÂYELERİNDEKİ BABA ARKETİPİ

Baba arketipi eski dönemlerde bir Tanrı (örn. Hristiyan Dini) iken, daha sonra masal/hikâyelerde padişah, kahraman, yaşlı adam (öğretici) olarak ortaya çıkmaktadır. Tabii, baba arketipi anne arketipinden farklıdır. Anne arketipi daha sakin, aile mutluluğunu, refahını ifade ederken, baba arketipi her zaman savaş, adalet bulma, mücadele içerisinde olan bir enerjiye sahiptir. *“Bu babanın çocuğunun kaderi üzerinde anneden daha fazla etkiye sahip olduğu anlamına gelmez. Babanın etkisi farklı bir yapıya sahiptir ve annenin etkisinden farklıdır”* (Jung, 2013:2). Ebeveynler arasındaki farklılık, sahip oldukları hayat enerjisinin ikiye ayrılmasından kaynaklanmaktadır. Yaratılış gücünün temellerinde yer alan: in-yan, karanlık-ışık, anima-animus, savaş-barış gibi farklılığı anne ve baba gücü/enerjisi için de geçerlidir, dolayısıyla çocuk yetiştirme sürecinde ikisinin de etkisi görülmektedir. Baba figürüyle özellikle ve genelde zafer temsil edilmekle beraber, ataerkil bir otoriteyi de ifade etmektedir.

Kazak halk hikâyelerinde umumi bakımda baba arketipi, kahramanın babası, belli bir ülkenin kralı, padişahı, kervan yöneticisi, yaşlı adam/aksakal, öğretmen olarak ortaya çıkar. Anne arketiplerinde olduğu gibi baba arketipinde iyi ve kötü imajları oluşturan kahraman tiplerini görmeniz mümkündür.

“Sırşı Molda” hikâyesinde baba arketipi çocuğun her zaman düşünen ve onun için her şeyi yapmaya hazır, Abdumalik’in babası olarak ortaya çıkmaktadır. Abdumalik doğmadan önce, evladı olmayan, çocuğu olması için her gece Tanrı’ya dua eden padişaktır. Çocuk doğduktan sonra tüm halkına sadaka verir ve onun sağlığını diler. Hikâyede durum şöyle anlatılır:

Kazak Türkçesi (asıl metin)

Türkiye Türkçesi (aktarma)

71.Bergeni mağan bala ras bolsa,
Bermespin onı qaytıp Allağa özim.
Padişa bul sözimen keldi üyine,
Bir qiyal tüsip munıñ jäne oyına.
Halqın jinap padişa toy qıladı,
Keldiler köp halayıq bul toyına.
Toy qılıp, qazınanıñ kiltin aştı,
Ğaripke müsäpirmen qayır şaştı.
Bir vaqta bala bitti hanımına,
Patşanıñ munı körip köñili tastı.

71.Senin dediğin eğer gerçek ise,
Allah’a evladımı geri vermeyeceğim.
Padişah bundan sonra geldi evine,
Düşünmüş, hayal etmiş, bakmış etrafına,
Halkı bir yere toplayıp düğün yapmış,
Düğüne oldukça kalabalık gelmişler,
Düğün yapmış, zengin açmış kesesin ağzını,
Garip ve fakirlere sadaka vermiş,
Bu vakitte hamile kalmış hanımı.
Bunu duyan padişah mutlu olmuş.

Babalar sözü, 23. Cilt, “Sırşı Molda” hikâyesi, 71-80 satır aralığı.

Hikâyede padişah iyi kalpli bir babadır, daha sonra bu baba hikâye sonunda oğluna her konuda destek verir ve yardım eder. Çocuğunun başarılarından mutlu olur, düğün yapar, sadaka verir.

Fakat, farklı bir “Yetim Maryam” hikâyesinde, Maryam’ın üvey babası onu satmaya çalışır. Hikâyede Maryam kendi durumunu şu şekilde anlatmaktadır:

Kazak Türkçesi (asıl metin)

Türkiye Türkçesi (aktarma)

29.Atandım «jetim Märiyam» äkem
ölip,
Aldımda jariq sävle, şamım sönip.
Äzalda Täñirim basqa jazğannan soñ,

29. Babam öldükten sonra “Yetim Maryam”
oldum,
Önümdeki ışığım söndü.
Tanrı kaderime bunu yazdıktan sonra,

Ärtürli savdasına jürmin könip.

Beni pazarlamasına alıstım.

Ağalar oylamağan közdiñ jasın,

Ağabeylerim anlamaz gözyaşımı,

Atadan jetim qalğan qarındasın.

Atadan yetim kalan kardeşlerini.

Babalar sözü, 22. Cilt, “Jetim Maryam” hikâyesi, 29-34 satır aralığı.

Maryam’ın üvey babası Nurkan onu para karşılığında satar ve hikâye sonunda Maryam vefat eder. Kötü baba her zaman bir güce sahiptir. Genelde kötü tipli babalar kral, padişah olur ya da zengin, çok parası olan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu hikâyede Maryam’ın babasının kardeşi/amcası Nurkan’ın dediklerine ihtiyarlar dâhil herkes kulak verir, dediklerine uyarlar. Hikâyenin mutsuz sonu ise, kötü baba arketipini ifade etmektedir.

Yukarıda kaydedilen örnekler akrabalık bağı olan iyi veya kötü babalar üzerinde iken, bazı halk hikâyelerinde baba arketipi akrabalık bağlantısı olmayan insanlar arasında da görülmektedir. Örneğin, “Altın Balta” hikâyesinde Akılbay adlı yaşlı adamın Murat’a verdiği baltasından dolayı Murat fakirliğinden kurtulur ve bu durum “iyi üvey baba” olarak adlandırılmaktadır. Hikâye sonunda Murat Akılbay’ın mezarını yapar. Hikâyede olay böyle gelişmektedir:

Kazak Türkçesi (asıl metin)

Türkiye Türkçesi (aktarma)

711. Janına bulaq suvın burıp qoydı,

711. Mezar yanına çeşme suyunu çevirdi,

Şöldegen suvın işip sayalaytın.

Susayanlar bol bol su içsin diye.

Ğasırlar bulaq suvı ağa berer,

Asırlarca bu su akadurur,

Bulaq dep jaqsılıqqa bağa berer.

Çeşme, diye insanlar bu iyiliğe diğer verir.

Aqılbay – Altın balta añız bolıp,

Akılbay, Altın Balta dillerde efsane olur,

Ölmesten el köñilinde qala berer.

Ölümsüz olur, insanların kalbinde yeri bulur.

Babalar sözü, 30. Cilt, “Altın Balta” hikâyesi, 711-716. satır aralığı.

Hikâye esnasında Akılbay Murat’a karşı iyi örnek babalık figürü olması sebebiyle, Murat tüm sorunlarla başa çıkar ve başarı elde edip; ileri dönemlerde ise kendisi de iyi baba olduğu görülür. Murat’ın yaptırdığı mezar ve çeşme “iyi öğretmen baba” arketipine yapılan heykele benzetilerek bağdaştırılabilir.

4.4. KAZAK HALK HİKÂYELERİNDEKİ GÖLGE ARKETİPİ

Jung’a göre “*Gölge arketipi, Ben arketipinin tam tersidir*” (Jung, 1991:84), bu nedenle bu tür arketipleri Jung bazen, “Alter Ego” terimiyle de tanımlamaktadır. Gölge arketipi, insanın içindeki karanlık yönünü ortaya atmaktadır. Dolayısıyla, insan bilinçaltında düzenlenmiş düşünceler de insanla birlikte büyür, tıpkı aydınlıkta görünen gölge gibidir. Kazak halk hikâyelerinde gölge arketipi, genel olarak belli bir kahramanın yaptığı işleriyle ortaya çıkmaktadır. Örneğin, “Murat Salih ve Magripa” hikâyesinde Murat’ın kardeşi Yasin’in kendi ağabeyinin eşine farklı duygular beslemeye başlar. Hikâyede bu olay şu şekilde tasvir edilmektedir:

Kazak Türkçesi (asıl metin)

61. Bir küni tağı tamaq bergen eken,
Şaş tarap otırğanda kelgen eken.
Tolqığan on törtinde tolğan ayday,
Didarın jeñgesiniñ körgen eken.
Körgeñ soñ näpsi qozıp qaynısınıñ,
Bile almay ne qıların jürgeñ eken.
Dertine eşbir ayla taba almastan,
Bir tünde jeñgesine kelgen eken.

Türkiye Türkçesi (aktarma)

61. Yengesi bir gün ona yemek vermiş,
Saçlarını taramaya başladığında kayını
gelmiş.
On dört yaşındaki ay misali dolgun,
Yengesinin yüzünü görmüş.
Gördükten sonra, niyetini bozan kayın,
Bilemeden ne yapacağını, dolaşmış.
Derdine hiçbir derman bulamadan,
Bir gece yengesinin yanına gelmiş.

Babalar sözü, 31. Cilt, “Murat Salih ve Magripa” hikâyesi, 61-68 satır aralığı.

Hikâyede anlatılan his aşk değildir, tam aksine saf duyguların olmadığı, hırs ve nefsin mevcudiyeti görülmektedir. Kahraman Yasin’in gölgesi olan nefis, zaman geçince gölge gibi büyüyerek onu kötü yöne çevirmektedir. Jung “Gölge” kendisinde büyük bir enerji barındırmaktadır ve en son olarak patlama yaşatacağını savunmaktadır. Dolayısıyla, Yasin’in bu enerji patlaması, tüm suçu yengesine atarak onun evden, hatta şehirden kovulmasına sebep olmaktadır.

Bazı hikâyelerde, “Gölge” enerjisi iyi yönlerle hizmet etmektedir. “Telim Tentek” hikâyesinde Telim isimli bir deli üzerinde durulmaktadır. Telim annesini öldüren, ağabeylerini vuran, evindeki öküzü öldüren ve daha sonra bir zenginin çobanı olan, fakat koyunları sorumsuz ve eksik zekâsı yüzünden kaybeden biridir. Telim’in gölgesi,

kendi tip/karakterine göre daha da “büyüktür”. Lâkin hikâyenin ilerleyen kısmında varlıklı biri ağabeylerini öldürmek isterken, onları kurtarır ve kendisi vefat eder. Hikâyede bu olay şöyle anlatılır:

Kazak Türkçesi (asıl metin)

Türkiye Türkçesi (aktarma)

753. Quşaqtap tastı astına basıp aldı,
Uqpadı avırğandı, aşığandı.

753. (Telim) Taşa sıkıca sarıldı,
Ağrıyı, acıyı hiç hissetmedi.

Oyı adal, jüregi haq bayğus bala,
Ağası üşin qurban etken şıbın jandı.

Doğru niyetli, yüreği temiz çocuk,
Böylece ağabeyi için kurban gitti.

Mâz-mäyram qarap turdı qatıgez bay,
Kek qaytıp ese aldım dep köñili jay.

Zengin gülümseyerek ona baktı,
Bu işimle intikam aldım, dedi.

Quşaqtap qızıl tastı Tentek batır,
Davıldap jalın bolıp şıjığan may.

Sımsıkı sarılmış sıcak taşa, Deli bahadır,
Yanan yağ onun vücudunu yaktı.

Qastıqtan qaza tavıp tasqa küydi.
Ağasın amandavğa janın qıdı.

Dğşmanın taşı onu yaktı, çocuk öldü,
Ağabeyi için canını kıydı.

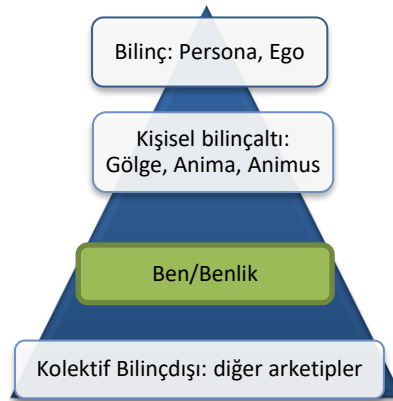
Babalar sözü, 31. Cilt, “Telim Tentek” hikâyesi, 753-762 satır aralığı.

Demek ki, “Gölge” enerjisini kahraman yönetmeye başladığı vakit, bu enerji iyiliğe hizmet verebiliyor. Gölgenin doğru yönlendirilmesi “Kamarzaman” hikâyesinden örnek verilebilir, ilk başlarda kocasına eşleri (Kamarzaman’ın iki eşi vardır) hainlik yaparlar ve daha sonra kahramanı bulmasına yardım etmeleriyle şekil değiştirir. Sonuç olarak, ele alınan Gölge arketipi, kahraman veya tip tarafından kontrollü biçimde yönetildiği zaman, yukarıda kaydettiğimiz üzere iyiliğe hizmet verebilir ve bu arketipin hikâyelerdeki önemli hususu ise yön olduğunu söylemek isteriz.

4.5. KAZAK HALK HİKÂYELERİNDEKİ BEN ARKETİPİ

Ben/Benlik en önemli fakat aynı zamanda, anlaşılması zor arketiplerden biridir. Jung, bu arketipi ana arketip, kişiliğin psikolojik yapısının ve “bütünlüğün arketipi” (Jung, 2005:128) olarak adlandırmaktadır. Benlik, merkezliliğin arketipidir. Bu, psişenin çeşitli karşıt unsurlarının uyumunu ve dengesini somutlaştıran bilinç ve bilinçsizliğin birliğidir. Ben/Benlik arketipinin bilinç ve bilinçsizlik üzerindeki merkez olduğunu aşağıdaki şemayla gösterebiliriz:

Tablo 6. “Ben” Arketipinin yerleşmesi

Örnek olarak aldığımız şemaya göre, Ben/Benlik arketipi Bilinç-Bilinçdışı kavramlarının tam merkezinde yerleşmiş olup, kaynakları aynı anda Bilinç ve Bilinçsizlikten ibarettir.

Ben/Benlik edebi eserlerde, daha doğrusu halk edebiyatı eserlerinde yazarın/anlatıcının kolektif ve kendi tecrübelerinden oluşan arketip olarak ortaya çıkar. Kazak halk hikâyelerinde anlatıcının kendi “Ben” düşüncesi “Halk Kahramanlarıyla” birleşip, özel imgelerle bağdaşarak, dinleyici/okuyucuya aktarılmaktadır ve bu doğal olarak, her bir anlatıcı veya yazardan yazara değişiklik göstermektedir. Bu yüzden “*Sözlü ürünler her anlatılışta yeniden doğar*” (Altınkaynak,1995:67).

Kazak halk hikâyeleri içerisinde yer alan “Ben” arketipi anlatıcı/yazar (kişisel bilinçaltı) ve halk tecrübesinin (kolektif bilinçdışı) buluştuğu noktası olarak, kahraman imgesinde yer almaktadır. Örneğin, “Altın Balak Aksunkar” hikâyesindeki Sabır isimli vezirin “Ben”i aşağıdaki şema ile anlatmaya çalışacağız:

Tablo 7. “Altın Balak Aksunkar” hikâyesindeki “Ben” Arketipi.

Hikâyedeki Sabır isimli vezir sabırlı, terbiyeli olması onun kişisel bir özelliğidir. Bu özellikleri Bilinç seviyesinden geldiğini söyleyebiliriz. Çünkü sabır insanın hayatı devamında edindiği tecrübesinden ortaya çıkmaktadır. Terbiye ise, küçükken ona öğretilen “insani ilişki” kanunlarının etkisiyle meydana gelmektedir. Ancak, kuşu yakalamak için tuzak kurmak, Tanrıya inanmak gibi kavramlar ise bilinçdışından gelen insani özelliktir. Böylece Sabır isimli kahramanın “Ben”i kendisine ait iken, aynı zamanda bilinç ve kolektif bilinçdışından oluşmaktadır.

4.6. KAZAK HALK HİKÂYELERİNDEKİ PERSONA/ MASKE ARKETİPİ

Persona, kişinin çeşitli sosyal gruplarda ve iletişim hâlindeyken ve benzeri durumlarda kullandığı maskedir. Bir başka deyişle kahramanın kendine seçtiği dış kişiliktir. Bu arketipin özü, bir kişinin kamusal rolü, kişinin başkalarına sunduğu “maske” ve diğer insanlarla kurduğu ilişkilerde kendini sunmasıdır.

Çocukluk döneminde belirli tepkiler ve davranış normları gerektiren toplumun baskısı altında bir birey oluşur. Bu kişi kendisini korumak için çeşitli maskeler takar, korkularını ve komplekslerini gizler. Zaman geçince insan büyür ve belirli sosyal statü elde eder: aile, iş, arkadaşlarıyla olan ilişkisi vb. gibi. Bu toplumsal roller insana bir maske kullanmak zorunda bırakır diyebiliriz. Bu farklı durumlarda ortaya çıkan ve çeşitlilik barındıran maskelere Jung “Persona” adını vermektedir.

Edebi eserlerde, Persona kahramanların sürekli herhangi bir problemle karşılaştığında gösterdiği tepkisi/davranış biçimi sayılan “değişimini” görebiliriz. Ayrıca halk edebiyatı ürünlerinde “*maskelerin karnavalını*” (Campbell, 1995:29) görmemiz mümkündür. Örnek olarak, “Maymıl kelinşek/ Mayun Kadın” Kazak halk hikâyesini inceleyebiliriz. Hikâyeye göre, padişah oğullarını evlendirmek ister ve onlardan ok atmalarını emreder. Mızrağın düştüğü şehirden kendilerine eş bulup getirmelerini buyurur (aynı epizot Rus masallarında da görülmektedir). En küçük oğlunun attığı ok suya düşer ve artık padişah küçük oğluna farklı davranmaya başlar, hisleri değişir. Küçük oğlu su altı dünyasına gider ve evine bir peri kızı getirir. Peri kız gündüz maymuna (kendi güzelliğini korumak için), geceleri güzel kıza dönüşür/ değişir.

Hikâyede maymun kadın eşine bu durumu şöyle anlatır:

Kazak Türkçesi (asıl metin)

Türkiye Türkçesi (aktarma)

301.Eliñiz meni körıp ğaşıq bolar, 301.Halkınız beni görüp âşık olur,
 Körgeñse didarımdı asıq bolar. Yüzümü görmeye merak eder.
 Qanday jan köre almasıq istese de, Kötülük yaparlar, kıskanırlar,
 Buyırğan mahabbatıñ nasip bolar. Tanrının yazdığı aşk ancak nasip olur.
 Jañbırsız köktemeydi salğan eğin, Yağmur yağmazsa buğday olmaz,
 Qazeqzan, bayqadıñ ba sözdiñ tegin. Kazezkan dediğimi doğru anla,
 Körgeñ el men bayğusqa ğaşıq bolar, Beni görenler çaresiz olan bana âşık olur,
 Sol üşin men kieyin maymıl kebin. Bu yüzden ben, maymuna dönüşeceğim.
 Babalar sözü, 24. Cilt, “Maymıl Keliñşek” hikâyesi, 301-308 satır aralığı.

“Maymun Kadın” hikâyesinde Kazezkan ve diğer insanları kendi güzelliğinden korumak amacıyla, Peri kız değişmek zorunda kalır, maymun maskesine bürünür. Bunu Jung “Persona” olarak tanıır.

4.7. KAZAK HALK HİKÂYELERİNDEKİ KAHRAMAN ARKETİPİ

Tüm arketipler arasında “Kahraman” arketipi önemli bir yere sahiptir. Halk hikâyeleri açısından baktığımızda “Ben” arketipi “Kahraman” olarak da tanıtılabilir. Özellikle bu arketipler, halk hikayelerinde sıkça karşılaştığımız arketiplerdendir. Kahraman, merkezi arketiptir. Kahraman arketipi tek bir kavram içine sığdırılamayacak kadar geniştir, çünkü diğer bütün arketipler benliğin farklı kısımlarını temsil ederken, kahraman benliğin kendisidir.

Halk hikâyelerinde kahraman sınavlarla dolu bir yolculuğa çıkar ve sonunda bir güç sahibi olur. Campbell’e göre: “*Kahramanın mitolojik macerasının standart yolu geçiş ayinlerinde sunulan formülün büyütülmüş halidir: ayrılma-erginlenme-dönüş: buna monomitin çekirdek birimi denebilir*” (Campbell, 2017:35). Campbell sunduğu “Monomit” terimi neredeyse bütün kahramanların tabi tutulduğu ve benzeri yolculuktur. Herhangi bir kahraman önce evinden/şehrinden/ailesinden ayrılır, sınavlar yoluna düşer, son olarak ise çıkış noktasına geri dönüş yapmaktadır. Kahraman arketipi “Gezgin”, “Yolculuk” gibi diğer arketip isimleriyle de anılabilir.

Kazak halk hikâyelerindeki kahramanın yolculuğun göstermek amacıyla ve sonraki bölümde hikâyelere psikanalitik bakımdan yaklaşabilmek için Kazak halk hikâyelerinin epizotlarını aşağıda getirmekteyiz.

4.8. KAZAK HALK HİKÂYELERİNİN EPİZOTLARI

Karatorgay

1. Bir fakir yaşlının Estek adlı oğlu vardır.
2. Estek'in babası ölür.
3. Estek ayakkabı tamircisi olarak çalışır.
4. Bir padişahın kızı Estek'e âşık olur.
5. Estek padişahın kızı ile beraber kaçarlar.
6. Bir yıl geçtikten sonra ikisini tutukluyorlar ve kızı zengin biriyle evlendirirler.
7. Padişahın kızı Estek'ten çocuk doğar.
8. Padişahın kızı, çocuğu Estek'e bırakıyor ve intihar eder.
9. Estek hayatının sonuna kadar çocuğuyla beraber dünyayı gezerek Karatorgay şarkısını söyleyerek geçirir.

Murat Salih ve Mağripa

1. Murat Salih ve Mağripa evlenirler.
2. Murat Salih hacetmeye gidiyor ve Mağripa'yı Yassin adlı kardeşine emanet eder.
3. Yassin'in kötülükleri yüzünden Mağripa kaçmak zorunda kalır.
4. Bir kervanbaşı Mağripa'yı buluyor ve ona ev satın alır.
5. Kervanbaşı kardeşinin suçlamasından sonra Mağripa oradan kaçar.
6. Mağripa Namurat adlı bir fakiri ölümden kurtarır.
7. Namurat Mağripa'yı gemici birine pazarlar.
8. Mağripa kıyafetlerini değiştirip kaçar.
9. Mağripa Han şehrinde şifacı olur.
10. Salih hac seferinden geldikten sonra Yassin adlı kardeşinin gözleri kör bir hâlde bulur.
11. Kervanbaşı kardeşi de aynı zamanda hastalanır.

12. Namurat ve Yassin'in gözlerine tedavi yapmak için Mağripa'yı getirirler.
13. Namurat ve Yassin kendi hatalarını beyan ederler.
14. Murat Salih ve Mağripa beraber eve döner ve mutlu hayat yaşarlar.

Kökek ve Zeynep

1. Kökek ve Zeynep diyen iki kuş birbirine âşık olur.
2. Tanrı onlara beraber olmaya izni vermez.
3. Kökek ve Zeynep beraber uçarız diye emin eder.
4. Zeynep Kökek'e giderken bir kuşa âşık olur ve verdiği sözü unutur.
5. Kökek yalnız uçmak zorunda kalır.
6. Kökek hayatı boyunca mutsuz olarak yaşar.

Sanalı Sara

1. İbrahim'in eşi Sara'ya Namurat adlı padişah âşık olur.
2. Padişah Sara'yı evine misafir eder.
3. Namurat Sara'yı öldürmek ister.
4. Namurat hastalanır.
5. Sara Namurat'ı tedavi eder.
6. Namurat Sara ve İbrahim'e yer verir ve kendi kardeşi Ajar'ı İbrahim'le evlendirir.

Savkele

1. Altay dağlarında yaşayan Kazakları Congar padişahı Kontaycı fetheder.
2. Moğolların Sebdir adlı kahramanı Kontaycı'nın kızı Savkele'ye âşık olur.
3. Savkele aynı zamanda Sebdir ve Kazak kahramanı Sungat'ı sever.
4. Kontaycı üçünün de ölüm emrini verir.
5. Bu üçü de taşla dönüşür.
6. Tüktübay adlı kahraman Kontaycı'yı Kazak topraklarından kovar.

Bulgın – Susar

1. Biribay kendi kızı Bulgın'ı Suvırbay adlı zenginin Bektas adlı oğluyla evlendirmek ister.

2. Bulgın intihar girişiminde bulunur.
3. Susar, Bulgın'ı kurtarır.
4. Susar Biribay'ın evine gelir ve Biribay ona bir at hediye eder.
5. Susar ve Bulgın birlikte atta kaçarlar.
6. Yoldayken Susar “Bulgın – Susar” adlı ezgi çalar.
7. İkiisi mutlu hayat yaşar.

Hatımtay Jomart

1. Arap topraklarında Hatımtay Jomart adlı cömert bir adam vardır.
2. Ürüm padişahı Hatımtay Jomart'ın atını merak eder ve ona vezirlerini gönderir.
3. Hatımtay Jomart atını kesip, vezirleri misafir eder.
4. Bunu duyan Ürüm padişahı Hatımtay Jomart'ın gerçekten cömert birisi olduğuna kanaat getirir.
5. Yemen Padişahı Hatımtay Jomart'ın cömert olduğunu kıskanır ve onu öldürme vazifesiyle vezirini gönderir.
6. Vezir Hatımtay Jomart evine gelip, onunla dost olur.
7. Hatımtay Jomart vezirin teşrif sebebini öğrendikten sonra, başını ona “Kes” diye sunar.
8. Vezir Hatımtay Jomart'ı öldürmediğini padişahına beyan eder.
9. Yemen Padişahı Hatımtay Jomart için dua eder ve yüklü miktarda para verir.
10. Savaş olduğunda Peygamber askerlerinden biri Hatımtay Jomart'ın kızını tutuklar.
11. Peygamber kızın Hatımtay Jomart'ın kızı olduğunu öğrenince, onu serbest bırakır.

Geyik

1. Avcı, geyik avlar.
2. Geyiği takip eden avcının yanına Peygamber gelir ve avcıya geyiğin peşini bırakmasını söyler.
3. Peygamber geyiğin geleceğini söyler.
4. Geyik yavrularıyla beraber döner.
5. Avcı İslam dinini kabul eder, geyik ve yavrularının peşimi bırakır.

Tuzağa Düşen Geyik

1. Avcı geyiği avlar.
2. Geyik avcıya yavrusu olduğunu söyler.
3. Avcı kefillik ister.
4. Peygamber geyiğin gelmesine kefil olur.
5. Geyik üç yavrusuyla beraber avcının yanına döner.
6. Avcı İslam Dinini kabul eder.

Kubas

1. İsa Peygamber, yarısı kum yarısı su olan insan kafatası bulur.
2. İsa, kafatasıyla konuşunca o kendisinin bir padişah olduğunu ve isimi Cumcuma olduğunu söyler.
3. Cumcuma, Cebrail onun canını aldıktan sonra cehennemdeki tüm kapıları gördüğünü anlatır.
4. İsa Peygamber, Allah'a dua eder ve ona daha 80 yıl yaşamasını sağlar.
5. Cumcuma 80 yıllık ömrünü ibadet ederek geçirir ve cennete girer.

Kissa Cumcuma

1. İsa Peygamber insan kafatası bulur ve Tanrıya onunla konuşmak istediğini söyler.
2. İsa kafatasıyla konuşunca o kendisinin Şam'da bir padişah olduğunu ve isimi Cumcuma olduğunu anlatır.
3. Cumcuma Cebrail onun canını aldıktan sonra cehennemin tüm kapılarını gördüğünü anlatır.
4. İsa Peygamber, Allah'a dua eder ve ona daha 80 yıl yaşamasını sağlar.
5. Cumcuma 80 yıl ibadet ederek cennete girer.

Boztorgay

1. Çocukları olmayan bir fakir aile vardır.
2. Fakir, balık tutmaya çalışır fakat hiçbir zaman balık yakalayamaz.
3. Fakir zengin bir adamdan 1 tenge borç alır ve borcunu geri ödeyemez.
4. Zengin kefalet ister.

5. Fakir Peygamberin yanına gelir ve ondan para ister.
6. Ali tutu olarak Asan ve Üsen adlı iki çocuğunu verir ve para bulmak için yollara düşer.
7. Yolda giderken Ali bir güzel kuş görür ve onu tutmak istediğinde kuş onu başka bir şehre götürür.
8. Ali şehirde bir düğüne denk gelir ve katılır.
9. Kâfirlerin bulunduğu düğünde Ali'nin müslüman olduğunu herkes öğrenir ve onu öldürmeye çalışırlar.
10. Ali'den on tane bilmece çözmesini isterler ve Ali bütün soruları çözer.
11. Bu sefer Ali onlardan üç tane bilmece çözmelerini ister ve herkes bulmacaları bulur.
12. Tüm kâfirler İslam dinini kabul eder ve Ali'ye çok para verirler.
13. Böylece Ali fakirin borucunu öder.

Kissa Muhammed Rasul Allanın Darul Paniden Darul Bakiga Rihlat Etken Maselesi

1. Peygambere sekiz kişi rüyasını anlatır.
2. Peygamber kendi ölüm vakti yaklaştığını anlayınca halkına seslenir.
3. Peygamber halkı ve yakınlarıyla vedalaşır.
4. Peygamber canını almaya melekler gelir.
5. Peygamber vefat eder.

Kissa Kaharman

1. Uşan padişahı döneminde, Nuh Peygamberin Kaharman ve Katıran isimli iki torunu dünyaya gelir.
2. Periler Kaharman'ın dünyaya gelmesini yetmiş sene beklerler.
3. Annesi Kaharman'ı yetmiş ay, yetmiş gün gecikmeyle doğurur.
4. Samen adlı dev Kaharman'ı hırsız eder.
5. Uşan padişahı dört yüz gemiyi Erembaga şehrine gönderir ve Kaharman'ı kurtarmasını emreder.
6. Kaharman devi öldürür.
7. Kaharman kardeşi Katıran'ı bulur ve evlerine geri dönerler.

8. Kaharman ve Katıran birlikte yola çıkarlar.
9. Kaharman Simurg kuşu yavrularını kurtarır.
10. Simurg Kaharman'ı Kaf Dağı'na getirir.
11. Ekaul peri su altındaki cinlerin mekânına kaçar.
12. Ekaul Kaharman'dan korkmasından ötürü İslam dinini kabul eder.
13. Kaharman evine döner.

Kulamergen

1. Kulamergen kahramanın Gülayım adlı, altın saçlı eşi olmuştur.
2. Gülayım'ın saçından bir tel nehre düşer.
3. Gülayım'ın saç telini padişah buluyor ve ona âşık olur.
4. Padişah emriyle bir cadı, Gülayım ile konuşup, onu padişaha götürür.
5. Padişah askeri olan Kulamergen'ı uyurken bağlayarak şehre getirir.
6. Kulamergen'in kızı ve eşi Gülayım, ona yardım etmezler.
7. Kulamergen'e sadece oğlu yardım eder ve Kulamergen padişahı öldürür.
8. Gülayım ve kızını ise, Gülayım'ın babası öldürür.
9. Kulamergen ve onun oğlu Joyamergen, cadı kadını öldürürler.
10. Kulamergen Gülayım'ın kardeşi Marcan ile evlenir ve mutlu hayat yaşarlar.

Arık Mergen

1. Arık Mergen cadı kadını öldürür.
2. Arık Mergen yolculuğunda önüne çıkan aslanı öldürür.
3. Arık Mergen'i dev tutuklar.
4. Arık Mergen devi de öldürür ve insanları kurtarır.

Abu Yılan

1. Davut Peygamberin sekizinci torunu Edigan, oğlu Şahimurat'ı evlendirmeye karar verir.
2. Şahimurat evlenmek için aday bulmaya yolculuğa çıkar.
3. Şahimurat, Aksulu adlı peri kızı bulur ve onun evinde üç sene yaşayacağına söz verir.

4. Bir sene geçtikten sonra Şahimurat hastalanır ve şehrine geri dönmek zorunda kalır.
5. Salim Şahimurat'a kızın Abu Yılan adındaki bir varlık olduğunu anlatır.
6. Salim Edigan padişahla birlikte, özel bir ev yaptırır ve Şahimurat'ı ailesiyle buraya davet ederler.
7. Bu evde Abu Yılanı yakarlar.

Telim Tentek

1. Telim iki ağabeyi ile aynı evde yaşar.
2. Telim tuzağa düşmüş tavşanı bırakır ve annesinin katili olur.
3. Telim öküzünü öldürür.
4. Ağabeyleri Telimden kaçır. Telim onlara ulaşmayı başarır.
5. Üçü birlikte varlıklı birinin koyunlarına bakarak, çobanlık ederler.
6. Telim koyunları da öldürür.
7. Telim ağabeylerini kurtarmak isterken, kendisi ölür.

Altın Balak Aksunkar

1. Sultanmahmut adlı padişah rüyasında; altın renkli bir kuş görür ve ona âşık olur.
2. Sultanmahmut padişah Sabır adlı veziri kuşu bulması için yolculuğa gönderir.
3. Aradan sekiz yıl geçtikten sonra, Sabır Aksunkar adlı altın kuşu bulup, padişaha getirir.
4. Padişah o kuşla bir sene avcılık yapar.
5. Altın kuş padişahı bırakır ve uzaklara uçup gider.

Kamarzaman

1. Hanzada adlı padişahın oğlu, Kamarzaman evlenmez ve bu yüzden padişah onu hapse atar.
2. Periler hapse bir kız getirir ve sabah onu tekrar götürürler.
3. Uyandıktan sonra kız ve Kamarzaman birbirini ararlar, bulmaya çalışırlar.
4. Bir yıl geçtikten sonra, kızın ağabeyi Kamarzaman'ı bulur ve kardeşiyle evlendirir.

5. Kamarzaman ikinci eş alır ve iki kadından iki oğlu dünyaya gelir, isimleri: Ashat ve Ashatolla'dır.
6. Anneler birbirinin oğullarına âşık olur ve padişah bu durumu öğrenince Ashat ve Ashatolla'yı öldürme emri verir.
7. Vezir iki çocuğu öldürmezler, onları uzak ülkelere gönderirler.
8. Ashat bir aşçıya, Ashatolla ise çocuğu olmayan yaşlı bir kadına verilir.
9. Kadın Ashatolla'yı pazarlar. Marcan Ashatolla'yı beğenir ve evine alır.
10. Kamarzaman dilenci olur.
11. Kadınları Kamarzaman'ı bulurlar.
12. Kamarzaman da oğullarını bulur.
13. Kamarzaman evine döner.
14. Kamarzaman'ın babası vefat eder.

Abdikerim

1. Abdikerim ticaret yapmak amacıyla yolculuğa çıkar.
2. Abdikerim'in eşi, vezirin oğluyla yasak aşk yaşarlar.
3. Abdikerim evine mekanik çalışan bir kuş getirir.
4. Abdikerim vezirin oğlu ile kuş hakkında tartışır.
5. Vezirin oğlu mekanik kuşu hırsız ilan eder.
6. Zahit kuşu sahibine geri verir.
7. Abdikerim ve Zahit, vezirin oğlunun malını ele geçirirler.

Koyşu Batır

1. Bir zengin adamın koyunlarına bakan Koyşu, kahraman olmayı hayal eder.
2. Koyşu uzun bir yolculuğa çıkar.
3. Yolda bir hırsızın kellesini alır.
4. Padişahın kızını kurtarır.
5. Düşmanı yener.
6. Ejderhayı öldürür.
7. Padişahın kızıyla evlenir.

Sırşu Molda

1. Çocuğu olmayan bir padişah vardır.
2. Padişah Musa Peygamberi Kaf dağına gönderir ve kendisi için Tanrıdan erkek evlat vermesi için dua eder.
3. Padişahın oğlu dünyaya gelir.
4. Padişah oğlu bir resme âşık olur.
5. Resimdeki kızla konuşmaya, ikna etmeye padişah oğlunun arkadaşı Molda gider.
6. Molda kızı padişah oğluna getirir.
7. Padişahın oğlu ve resimden görüp âşık olduğu kızla evlenir.

Yetim Maryam

1. Nurjan ve eşi vefat ettikten sonra, Maryam yetim kalır. Nurjan'ın kardeşi Nurkan ise Maryam'ı Süleyman'la evlendirmeye çalışır.
2. Maryam evden kaçar ve Galım'a âşık olur.
3. Nurkan Maryam'ı dul bir zenginle evlendirir.
4. Galım ve Maryam birbirine mektuplar yazarlar.
5. Maryam hastalanır ve vefat eder.

Kumaş Konır Hikâyesi

1. Kumaş Konır ata bakıcısıdır, vefat eder.
2. Konır adlı at tüm yarışlarda birinci olur.
3. Cancün hatırasına yapıldığı at yarışmasında Konır ödül alır.
4. 17 yaşındayken Konır ölür.

Kayrandagan Kit

1. Akan isimli zengin biri, ikinci eş olarak Külaş adlı kızla evlenmek ister.
2. Külaş ise Malik adlı bir delikanlıyı sever.
3. Akan Külaş'ın babasını öldürür.
4. Malik Külaş'la beraber dağa kaçarlar.
5. Dağda Malik bir devi öldürür.
6. Bir sene geçtikten sonra Malik ve Külaş evlerine döner ve Malik Akan'ı öldürür.
7. Malik dağa döner ve devin kardeşi Subatır'ı da öldürür.

8. Subatır öldükten sonra şehre su gelmeye başlar ve balınaya fayda sağlar.
9. Balina ölür ve sonra toprağa dönüşür, bu yer Araltöbe adlı ada adlandırılır.

Sultan Padişah

1. Sultan adlı bir padişah oğullarını evlendirmeyi düşünür.
2. Üç oğlu vezirin kızıyla evlenmek ister.
3. Sultan padişah, onları Ermen şehrine gönderir ve onlardan üç özel eşya getirmelerini ister.
4. Üç oğlu; geleceği gösteren ayna, uçan tahta ve öleni diriltiren su getirirler.
5. Yoldayken aynadan kızın öldüğünü öğrenirler ve uçan tahtayla hızlıca geri dönerler.
6. Suyla kızı diriltirler.
7. Vezirin kızı padişahın en küçük oğlunu seçer ve evlenerek, mutlu bir hayat yaşarlar.

Akıllı Akım

1. Kahraman Altay döneminde, Konır isimli varlıklı bireyin köyünde bekçilik yapan Akın adlı bir delikanlı vardır.
2. Akan içinde çok fazla balık barındıran göl bulur ve bu göle cevher taşlarını su inekleri tarafından getirildiğini görür.
3. Akan padişahı bin tenge ister ve bu paraya odun satın alır.
4. Su inekleri odun külünden dolayı cevherleri kaybederler.
5. Akan cevher taşlarından bir çuvalını padişaha getirir.
6. Akan ve padişah dost olurlar.

Akbazargan

1. Akbazargan buğday satın alır ve kimse ondan satın almadığı için üç yıl sonra onu nehre döker.
2. Akbazargan evini satar ve ticaret yapmak için gemiyle yolculuğa çıkar.
3. Gemi suya batar.
4. Kendini bir şekilde bir şehre atar ve çalışmaya başlar, fakat parasını alamaz.

5. Deniz altında mercan bulur. Padişah veziri mercanları alıyor ve Akbazargan'ı suçlar.
6. Akbazargan'ın adil biri olduğunu bilen padişah, onu hazine yöneticisi olarak işe alır.
7. Bunu kıskanan vezir Akbazargan'ı tekrar iftira atar ve bu sefer padişah onun gözlerini oyarak cezalandırır.
8. Padişah kendi hatasını anlar.

Yetim çocuk

1. Yaşlı kadının bir tek çocuğu vardır.
2. Kadın vefat eder, sonra çocuk yetim kalır.
3. Çocuk padişaha hediye olarak, altın geyik getirir.
4. Padişah çocuğa geyiğin getirildiği yerden, altın taht getirmesine emreder.
5. Çocuk Mısır'dan altın taht getirir.
6. Padişah çocuğa yer altında bulunan ağaç ve Kunekey adlı kızı getirmesini emreder.
7. Kunekey kız, padişah ve onun vezirlerini tilkiye dönüştürür.
8. Çocuk ve Kunekey evlenirler, çocuk padişah olur.

Şaymuza

1. Çocuğu olmayan Zorman padişah, ikinci evliliğinden Şaymuza adlı kız dünyaya gelir.
2. Şaymuza 18 yaşına gelince, padişah kızı olan Şaymuza'yı evlendirmeye karar verir.
3. Padişah evlenmek isteyen üç kahramandan başka şehirlere gidip, bin altına bir eşya almasını ister.
4. Üç kahraman üç eşya satın alır: Zarlık – geleceği görecekt ayna, Mükaram – uçan halı, Nari – ölen adamı diriltten ilaç.
5. Üç kahraman evlerine geri dönerken aynadan kızın öldüğünü anlar ve uçan halıyla hızlıca yetişir, ilaçla kızı diriltirler.
6. Kaban padişah Şaymuza'yla evlenmek ister ve savaşmayı düşünür.
7. Savaşmak için giden Mukaram ve Nari vefat eder.

8. Zarlık bu savaşı kazanır.
9. Şaymuza ve Zarlık evlenir.

Gençleştirici Kaynarca

1. Yaşlı bir avcı geyiği avlarken, onu yaralı bir şekilde elinden kaçıır.
2. Geyiğe yettiğinde bir pınar görür.
3. Yaralı geyik su içince iyileşir ve oradan hızlıca uzaklaşır.
4. Yaşlı avcı da bu pınardan su içer ve gençleşir.
5. Avcının yaşlı kadını da pınardan su içer ve çok içtiğinden dolayı çocuğa dönüşür.
6. Avcı eşi olan çocuğu alır ve yola çıkar.
7. Pınar suyundan bir kutuya alır ve çam ağaçlarına döker.
8. Bundan sonra çam ağaçları dağda hiç kurumadan, solmadan yemyeşil kalır.

Maymun Kadın

1. Jamşid Padişah uç oğlunu da evlendirmek ister ve onlara ok attırır.
2. İki oğlunun mızrak şehre, küçük oğlunun attığı ok ise suya düşer.
3. Padişah iki oğlun evlendirir.
4. Küçük oğlu intihar etmeye karar verir ve suya atlar.
5. Su altında peri kızla evlenir.
6. Bir aydan sonra ikisi şehre dönerler ve kız maymuna döner.
7. Babası maymunla evlendin diye oğlunu kovar.
8. Maymun, güzeller güzeli bir peri kıza dönüşür ve onun kıvrak zekâsı ve yardımıyla eşi olan küçük oğul ülkeye padişah olur.

Sagat'ın Hikâyesi

1. Bir cömert padişahın Sagat adlı oğlu ve Nurcamal adlı kızı olur.
2. Sagat'ı beş kişi öldürmeye çalışır.
3. Sagat kervanda yola çıkar ve bir şehre gelir.
4. Padişahın veziri Sagat'ı iftiralara atar ve zindana atılmasını sağlar.
5. Kardeşi Sagat'ı bulur ve kendi evine götürür.
6. Padişahın oğlu Sagat, kardeşi Nurcamal ile evlenir.

Padişah ve Kadın

1. Momınbay adlı ayakkabı tamircisi Alalkan adlı güzel kızla evlenir.
2. İş yerine kızın resmini asar.
3. Rüzgâr kızın resmini kaçıır ve Oraz padişaha getirir.
4. Oraz padişah resme âşık olur ve Alalkan'ı aramaya başlar.
5. Padişah Alalkan'ı bulur ve kendi evinde misafir eder.
6. Alalkan kıyafet değiştirir ve padişahı öldürtür.

Sırlı Kobdi

1. Nazımbek, Sıgay adlı zengininin evinde çalışır.
2. Nazımbek, Sıgay'ın kızına âşık olur.
3. Sıgay Nazımbek'i kimselerin geri dönemediği dağa gönderir.
4. Dağda Nazımbek yaşlı bir adamla tanışır ve yaşlı adam, padişaha götür diyerek ona bir kutu verir.
5. Kutu içinden beş bin altın çıkar.
6. Sıgay bu sefer dağa kendisi gider.
7. Yaşlı adamdan diğer kutuyu çalar.
8. Kutu içinden ejderha çıkar ve Sıgay'ı öldürür.
9. Nazımbek ve Sıgay'ın kızı evlenirler.

Totay Sal

1. Güçlü Totay'ın Kızılciren adlı atı vardır.
2. Totay ve Kızılciren tüm yarışlarda başarılar gösterir ve sürekli kazanırlar.
3. Totay, Jamal ve Kaysar'ın kaçmasına yardım eder ve Kızılciren atını verir.
4. Totay hastalanır ve atın başına sarılarak ölür.
5. Kızılciren bir sene mezar başından gitmeden sahibinin yanında olur.
6. Totay'ın vefat ettiğiinden bir sene sonra Kızılciren'i keser ve halka aş/yemek verir.

Ölü Kız

1. Balih şehrin padişahının çocuğu olmaz.
2. Tanrıya dua ettikten sonra bir kızı olur.

3. Kız hastalanır ve bilincini kaybeder.
4. Kızı öldü sanıp, gömerler.
5. Kız uyandıktan sonra mezar içinde, kendini bulur ve korkusundan ağlar.
6. Adhan kızı kurtarır ve ikisi evlenirler.
7. Kız İbrahim adlı çocuğu olur.
8. Yedi yaşına gelen İbrahim'i kızın annesi görür ve ölen kızına benzetir.
9. Padişah kızın bulur ve İbrahim padişah olur.

Ular ve Kuzgın

1. Kuzgın adlı padişah ölümden kurtaracak ilacı bulmaya emir verir.
2. Kuzgın padişahı korkan balıklar suya inmiş, karıncalar ev yapmış, tavşan korkak olur, kedi ve köpek kavga etmiş, saksağan padişaha her şeyi anlatır.
3. 150 yaşında olan Ular bu ilacı bulmaya bile çalışmamış. Ular'a kızan padişah onu dövmüş ve herkes kuşa dönüşür.
4. Bundan sonra Kuzgın kanla beslenen, Ular ise çok yaşayan bir kuş olur.

Nuh ve Nevruz

1. Nuh Peygamber yeryüzüne sel felaketi geleceğini söyler. Ona kimse inanmaz.
2. Nuh gemiye insanlar ve hayvanları bindirir. Sonra yeryüzünü sel götürür.
3. Gemi Kazığurt dağlarına gelir.
4. Nuh'un oğlu Yapas'tan, Nevruz adlı oğul dünyaya gelir.
5. Nevruz yere indikten sonra gemide kalan tüm yemeklerle ortak yemek yapar.
6. Nevruz yıl saymaya başlar.
7. Nevruz şifalı su bulur ve ona Arasan adını verir.

Akan Cıva

1. 50 yaşındaki Mügelsin ve Kaysa ailesinde oğul doğar ve ona Nurlangan adını verirler.
2. Nurlangan 10 yaşındayken yetim kalır ve Kabıl adlı zengin adamın koyunlarına çobanlık yapar.
3. Nurlangan Kabıl'ın, Aygölüm adlı kızına âşık olur.
4. Kabıl Nurlangan'ı deve derisine sararak öldürür.

5. Aygölüm kendisi de intihar eder.

Altın Balta

1. Parasını kaybeden Murat dilenci olur.
2. Akılbay adlı yaşlı ona balta verir.
3. Murat ev yapar, para kazanır, evlenir.
4. Murat üç yetim çocuğu evlat edinir.
5. Murat Akılbay'ı bulmaya çalışır.
6. Akılbay'a mezar yapar ve halka aş/yemek dağıtarak, hayır işi yapar.

Âlim Kız Buadat

1. Bağdat şehrindeki zengin bir insan vefatından sonra, oğlu Abilkasım tüm varlıklığının kaybeder.
2. Abilkasım'ın evinde çalışan Buadat adlı kız, kendisini padişaha pazarlamasını ister.
3. Padişah tüm âlimleri bir araya toplar ve Buadat'ı bir sınava tabi tutar. Buadat tüm sorulara cevap verir.
4. Padişah Buadat'a karşı büyük miktar para verir ve Abilkasım ile evlendirir.

Yetim Jünis

1. Jünis adlı yetim, Meşin Padişah'ın koyunlarına bakar.
2. Kendisine hediye olarak verdiği koyunlarını çoğaltır.
3. Jünis rüyasında gördüklerinin peşine düşer.
4. Yoldayken bir kızla buluşur.
5. İkisi şehre gelip geleneksel şapka satmaya başlarlar.
6. Padişah şapka yapan kızı bulmayı emreder.
7. Padişah Jünis'i öldürmeye karar verir ve geyik sütünü bulması için uzaklara gönderir.
8. Daha sonra görev olarak, padişah vefat eden babasının yüzüğünü getirmesini ister.
9. Jünis eşinin zekâsı yardımıyla padişahı ateşte yakarak yok eder.
10. Jünis Padişah olur.

Üç Yetim

1. Bekdana adlı zengin adam ve eşi beraber vefat ettikten sonra üç oğlu yetim kalır.
2. Galım, Salim ve Mirzabek'i babasının kardeşi evlat edinir.
3. Babasının kardeşi Bekdana ve onun eşi Ayşa oğullarına yemek vermeden, zorla çalıştırır ve sürekli eziyet ederler.
4. Üç çocuğu Sara adlı komşu evine alır ve büyütür.
5. Galım zengin olur ve kendisini sevmeyen Ayşa'yı evine alır ve ömrünün sonuna kadar ona bakar.

Üç Yetim Kız

1. Bağdat şehrinin padişahı Şah Gabas şehirde üç yetim kızın konuşmasını duyar.
2. Ayım cennete girmeyi, Gayşa vezir oğluyla evlenmeyi, Şamsiya ise padişahın kendisine hizmet etmesini isterler.
3. Şah Gabas iki kızın istediğini gerçekleştirir, ancak Şamsiya'yı şehirden kovar.
4. Şamsiya dağda altın bulur ve çocuğu olmayan yaşlı ailenin evladı olur.
5. Şamsiya padişah oğluyla evlenir ve Şah Gabas'ı kendisine hizmet ettirir.
6. Şamsiya'nın kim olduğunu öğrenince, Şah Gabas şehirden kaçır.

Gezgin Şal¹⁴

1. Yaşlı adam Tanrıdan zengin hayatın sırrını sormak için yola çıkar.
2. Yaşlı adama kurt gez olur ve ona kırılan dişlerini Tanrıdan sormasını ister.
3. Yaşlı adama büyük Bayterek ağacı gez olur ve yapraklarının düştüğünü anlatır. Tanrıdan yeni hayat sormasını ister.
4. Yaşlı adama balık gez olur ve ondan sağlık sormasını ister.
5. Yaşlı adam dağa gelir ve rüyasında Tanrıyla konuşur. Tanrı ona her şeyi vereceğini söyler ve kurt insan etini yerse, ağaç köklerinin altındaki altından kurtulursa, balık ise boynundaki boncuklarını bırakırsa sağlıklı hayat yaşayacakların söyler.
6. Yaşlı adamdan balık boncuğunu almasını, ağaç köklerinin altındaki altını almasını isterler. Yaşlı adam onları dinlemeden, dediklerini yapmadan gider.
7. Kurt yaşlı adamın dediklerini duyunca onu yer.

¹⁴ Yaşlı Adam

Han Hükümü

1. Kadıman adlı padişah Hızır'ı bulana bin altın vereceğini söyler.
2. İhtiyar bir fakir bu parayı alır ancak Hızır'ı bulamaz.
3. Padişah bu ihtiyar fakiri öldürmek ister.
4. Fakiri bir çocuk savunur.
5. Çocuk kendisinin Hızır olduğunu söyler ve ortadan kaybolur.

Estigül

1. Serik'in annesi vefat eder ve o yetim kalır.
2. Serik rüya görür ve yola çıkar.
3. Basıra adlı şehre bir kızla kaçar.
4. Padişah Serik'in eşine âşık olur ve ona aslan sütü bulmasını emreder.
5. Padişah Serik'i öldürmeye çalışır.
6. Serik padişahı kandırır ve Padişah kendisini ateşte yakar.
7. Serik vezir olur.

Kenjekey'in Affettikleri

1. Zalim Padişahın yedi kızı olur, küçük kızının adı Kenjekey.
2. Padişah kızlarından kendisi hakkında sorar. Altı kızı babasının tatlı olduğunu söylerken, Kenjekey ise, tuz gibi acısın der.
3. Padişah Kenjekey'e kızar ve onu engelli biriyle evlendirip çöle gönderir.
4. Engelli hasta bir gölde yıkandıktan sonra şifa bulur ve Kenjekey'le beraber varlıklı bir hayat sürer.
5. Evlerine padişahı davet ederler ve yemeklere tuz katmadan verirler.
6. Padişah kızın Kenjekey olduğunu öğrenince ona tahtını bırakır.
7. Kenjekey'in kocası komşu şehrin şehzadesi olduğunu anlatır.
8. Kenjekey ailesiyle mutlu yaşam sürer.

5. BÖLÜM

KAZAK HALK HİKÂYELERİNİN PSİKANALİTİK TAHLİLE GÖRE İNCELEMESİ

Disiplinler arası araştırma sürecinde materyali/metni inceleme yöntemlerini belirleme sorunları çok tartışılan bir konudur. Her yöntem belirli bir bilim kavramlarının analizine atıfta bulunduğundan dolayı “İnsanı temel almalarına ve bu kadar ortak özellikleri olmasına rağmen edebiyat ile psikolojinin hem insana yaklaşımında kullandıkları metodoloji, hem de onun doğasını anlama çabasında ortaya koydukları duruş ve perspektif birbirinden farklıdır” (Emre, 2005: 308).

Günümüzde herhangi bir edebi esere psikanalitik tahlil yapan araştırmacıların çalışmalarını incelerken genel olarak dört yönle karşılaşırız:

- “1- Şâir ve yazarlar, tıpkı psikanalizin edebi eserlerden yararlandığı gibi, eserlerini oluştururken psikanalizin verilerinden yararlanarak psikolojik olguları eserlerinde konu ya da fon olarak kullanabilirler;
- 2- Bir anlatı metninde (hikâye, roman, tiyatro vb.) yer alan kahramanların ruhsal durumları sanki gerçek insanlarmış gibi psikanaliz yardımı ile çözümlenebilir;
- 3- Bir şiirin temasını ya da fonunu oluşturan duygu ve düşünceler psikanaliz yardımıyla incelenebilir;
- 4- Bir şair ya da yazarın eserlerinden yola çıkılarak psikolojisi tespit edilebilir ya da yazarın psikolojisi hakkındaki bulgular kullanılarak eseri tahlil edilebilir” (Şen, 2012:13).

Bu yöntemleri göz önünde bulundurarak tez çalışmamızda Kazak halk hikâyelerini ayırıp inceleme yapmaya karar verdik. Önce hikâye konusunu, arketipleri ve kişisel bilinçaltı, kolektif bilinçdışı malzemelerini ortaya koyduktan sonra, kahramanın yolculuğunu ve psişesini incelemeye çalıştık.

5.1.AŞK KONULU HİKÂYELERİN İNCELENMESİ

Aşk hikâyeleri belli bir toplumun şuurunda uzun bir zaman yaşayan aşkların dile dökülmesi veya hikâyeleştirildiği sevdâ konulu halk hikâyeleridir. Bu hikâyelere Kazak Türklerinde sosyal hayatla iç içe kaynaşan anlatılardır.

5.1.1.Karatorgay (Kara Serçe)

Hikâye konusu: Aşk konulu halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Animus, Persona, Anne, Baba, Gölge, Gezgin.

İnceleme: Hikâyede babası vefat eden Estek'in mesleği ayakkabı tamirciliğidir. Kazaklar'da bu meslekte çalışanlar genelde fakirlerdir. Aynı anda Estek kız önünde kendisinin fakir olduğunu söyler. Sosyal durumuna bakmadan kızı kaçıır ve sonuçta kız kendisini öldürür. Estek hayatının sonuna kadar dünyayı gezer ve Karatorgay şarkısını söyler. Karatorgay Kazakistan'ın birçok yerinde bulunan kuştur. Havalarda soğumaya başlayınca güney bölgesine uçar ve ilkbaharda vatanına döner. İlk geldiklerinde zamanlarının çoğunu tarlalarda, nehir vadilerinde ve bahçelerde gün boyu yiyecek arayarak geçirir.

Hikâye kahramanı Estek'in söylediği Karatorgay şarkısı onun gezgin hayatını belirtir ve bir sembol olarak tanınır.

Yola çıkış: Hikâyede Estek ve kız babasından kaçır, dolayısıyla sınavlar yoluna geçer.

Erginlenme: Bir yıl geçtikten sonra Estek ve kızı, han tutuklamaya çalışır. Estek kaçır ve böylece kendisinde bulunan anima kazanır. Bu kahramanı güçsüz olarak gösterir. Babası kızı yaşlı birisiyle evlendirir, kız çocuk doğar, çocuğunu Estek'e bırakır ve kendisini öldürür. Kendisini öldürmek aşk konulu hikâyelerde bir kahramanlık olarak değer kazanır. “Şehitlik azizlere göredir” (Campbell, 2017:199) ancak küçük çocuğunu bırakmak herhangi bir anneye yakışmaz. Hikâyede Estek'in nasıl bir baba olduğu anlatılmaz. Çocuğuyla beraber dünyayı gezer ve Karatorgay şarkısını söyler; kendisini düşünür. Böylece gezgin arketipi ortaya çıkar. Hikâyede gölge arketipini kızın babasında görebiliriz. Hikâye başlangıcında para kazanmak amacıyla kızını evlendirmeye çalışan baba sonuçta kızını öldürmeye hazır olduğunu görürüz. Gölge gibi uzanan kötülüğün sonucu da kötülüktür. Hikâyenin sonucu “Kızını kaybeden mutsuz baba”dır.

5.1.2.Murat Salih pen Magripa (Murat Salih ve Magripa)

Hikâye konusu: Aşk konulu halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Animus, Persona, Gölge, Gezgin

İnceleme: Hikâyede Magripa adlı bir kadının başından geçtikleri anlatılır. Sürekli değişen kahramanlar ve onlarla ilgili olaylar hikâyeyi bir büyük masal haline getirir. Ancak hikâyede olağanüstü herhangi bir epizot karşımıza çıkmaz; tüm olaylar insan hayatında gerçekleşebilir. Magripa'nın kocasına olan aşkı her şeyden ulu ve kutsal sayılır. Hayat sınavlarından geçen Magripa güç toplar, her sınavdan sonra yükselir, yeni bir özelliklere sahip olur. Hikâye sonunda Magripa kendisine kötülük yapmaya çalışan insanlara iyilik yapar. Böylece hikâyede iyilik kazanır, bu da hikâyenin mutlu son göstergesidir.

Yola çıkış: Hikâyede kocası uzak yollara giden Magripa evde yalnız kalır ve kocasının kardeşinin yapabileceği kötülüklerden dolayı evden kaçır. Hikâye başlangıcında Magripa'ya kötülük yapmaya çalışan kocasının kardeşi, psikolojik bakımından kendisiyle iç savaşını yapmaktadır. Kendi yengesine aşk olmak tabu sayılır. Fakat tabudan atlayan Murat Salih'in kardeşi "sosyal maskesini" yüzünden çekmek ister, böylece kötülük yoluna düşer.

Erginlenme: Magripa bir sürü sınavlardan geçer, kötü insanlarla karşılaşır. Kötü insanların yaptıklarından her zaman kaçır, kocasını özler, bekler; "nerede bir nefret bulacağını düşünürse orada bir Tanrı bulur" (Campbell, 2017:29).

Magripa hasta insanları tedavi eder ve sürekli iyilik yapar. Böylece kocasıyla buluşur. Hint-İran kaynaklı olan bu hikâye epizodu "Kocasını Sefere Giden İffetli Kadın" adlı İran hikâyesinden esinlenmiştir.

5.1.3.Kökek pen Zeynep (Kökek ve Zeynep)

Hikâye konusu: Aşk konulu halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Animus, Persona, Gölge, Tanrı.

İnceleme: Hikâye konu bakımından aşk hikâyesi olmasına rağmen alegorik tiptedir. Hikâye kahramanları kuşlardır. Ancak kuşların tüm yaptıkları ve duyguları insanlara aittir. Birbirini seven fakat beraber olamayan aşık kuşlar birbirini kaybeder.

Hikâyedeki Zeynep'in yaptığı hainliği ve Kökek'in onu son nefesi kalınca beklemesi, Zeynep'e aşk olan kuşun mutsuz hayatı, Kökek'in arkasından diğer kuşların konuştuğu dedikoduları insanların hayatını gösterir. Hikâyede Zeynep tam Kökek gibi zor durumlara düşer. Her zaman Kökek'i düşünür. İkisinin aşk duygularına karşı olan tek

varlık vardır; o da Tanrıdır. Psikoloji bakımından beraber olmayan, birbirini doğru anlamayan iki kuşun (insanın) mutsuzluk nedenlerini bulmaya çalışan sıfatlarını görmekteyiz. İnsanoğlu her zaman hayatında yaptığı yanlış şeyden suçlu, sorumlu birisini bulmaya çalışır; kendisini suçlamaz. Bu bakımdan en “uygun” olan neden Tanrıdır. “Tanrı istemedi” ifadesiyle kendi yanlışlıklarını gizler, kendi “benliğini” korur.

Yola çıkış: Hikâyede Tanrı onların beraber olmasını ister ve onlar beraber kaçmaya karar verir. Freud’un anlattığı vicdan korkusundan dolayı Zeynep ile ikisi buluşacak zamanı ve yeri unuttur ve böylece “*bilinçdışı kaynaklarından gelen korku*” (Freud, 2020:61) kazanır; Kökek yalnız yolculuğa gider.

Erginlenme: Zeynep’le beraber uçmak istediği adaya Kökek yalnız uçar. Adaya yetişine kadar hep Zeynep’i düşünür ve dönmek ister. Ancak adaya gelince kararın değiştirir ve tek başına yaşamak ister. Kökek’e aşk olan kuşlar onun dikkatini çekmeye çalışır. Kökek kararını değiştirmez; mutsuz bir hayat geçirir. Bilinçdışı kaynaklı korku olarak adlandırılan tabu kendi işini yapar; Tanrının yasağı gerçekleşir.

5.1.4.Sanalı Sara (Şuurlu Sara)

Hikâye konusu: Aşk konulu halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Animus, Persona, Gölge.

İnceleme: Hikâyede Namurat padişahın Sara adlı kadına âşık olmasıyla başlar. Ancak Sara evlidir, İbrahim adında bir kocası vardır. Namurat Sara’ya evlenme teklifinde bulunur, Sara bunu kabul etmez. Padişah Sara’ya kızar ve onu öldürmeye karar verir. Fakat kendisi hastalanır. Padişah için kötülük olarak verilen “hasta” Sara için hayat, nefestir. Hikâyede İbrahim hep kadını düşünün birisidir. İbrahim Sara’yı kıskanmaz. Ancak Namurat padişah İbrahim’in ticaret işinde tüm yollarını keser, fakirleştirir. İbrahim, Sara için yanında bulunan bir güçtür; hayatını gerçekleştiren nedendir; adalet ve güç kaynağıdır. Hikâyede adalet kazanır. Dolayısıyla İbrahim’i sınavlardan sonra iyi bir hayat beklemektedir; hikâye mutlu sonla biter.

Yola çıkış: Sara Namurat’ı tedavi etmek için yola çıkar. Kocası İbrahim Sara’nın bu kararını kabul eder ve gitmesine izin verir.

Erginlenme: Sara Namurat padişahı tedavi eder; bu noktada Sara halk hekimi olarak tanınır. Yaptığı kötülüğe rağmen halk hekimliğine sahip olan Sara Namurat'ı tedavi ederken Namurat hep Sara'nın onu öldüreceğini düşünür. Ölüm haline gelen Namurat'ın şüphelenmesi yaptığı kötülüğünün neticesidir. Şüphe duygusu insanın çaresizliğinin, “çıkış yol” bulmaya çalıştığının göstergisidir. Namurat'ın çaresiz halini Sara iyi düşünür, Kazak halk psikolojisindeki çaresiz bir insana yardım etme prensibi gerçekleşir; Sara Namurat'a yardım eder. İyiliğin sonu iyiliktir. Namurat İbrahim ve Sara'ya hediye verir, “*Düşmanlık şefkatteki aşın bir yoğunlaşmayla susturulur*” (Freud, 2020a:77).

5.1.5.Saukele (Savkele)

Hikâye konusu: Aşk konulu halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Animus, Persona, Gölge, Baba.

İnceleme: Hikâye aynı zamanda iki erkeği seven Savkele adlı bir kadının çevresinde oluşmaktadır. Aynı zamanda iki erkeği sevmek bir kadın için tabudur. Savkele bu tabudan tabi korkar fakat kararını değiştirmez. “*Yalnız kalma korkusu*” (Altınkaynak, 2019:93) Savkele için milli geleneğinden daha önemlidir. Ancak çifte sevda iyilik sayılmaz. Tabulaşmış varlığı bozan herhangi bir insan mutsuzlukla baş başa kalır. Bu yüzden hikâyede Selibdir, Sungat ve Savkele üçü de taşa dönüşür. “S. Thompson tarafından hazırlanan Motif Indeks'te; “taş kesilme” motifi D Magic (sihir) başlığı altında, D200-D299 “İnsanın Nesneye Dönüşümü” alt başlığında D231.“İnsanın taşa dönüşümü” ve “Hayvanın nesneye, taşa dönüşümü” (D420-429) şeklinde yer alır” (Sakaoğlu, 2019:177). Taşa dönüşme motifi hikâye kahramanlarını kurtarmanın tek yoludur.

Yola çıkış: Hikâye Altay dağlarında yaşayan Kazakların topraklarını Congarların Kontacısı (Padişahı) işgal etmesiyle başlar. Kontacı oğlu Selibdir Savkele'ye aşk olur ve Kazaklar'a karşı savaşa girer.

Erginlenme: Selibdir Kazaklar'a karşı savaşı kazanır. Sungat'ı seven Savkele Selibdir'e aşk olur. Sungat ve Selibdir Savkele'yi birbirinden kıskanır ve sürekli kavga eder. Sonuçta bir rüzgâr çıkar ve onları taşa dönüştürür. Bu arada Congarlar ve Kazaklar

tekrar savaşı ve Kazaklar savaşı kazanır. Congarlar kendi topraklarına döner. Burada tabulaşmış olan insan ilişkilerin, duyguların bir millete gösterdiği etkisi söz konusudur.

5.1.6.Bulgın-Susar (Bulgın-Susar)

Hikâye konusu: Aşk konulu halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Animus, Persona, Gölge, Kahraman, Baba, Anne.

İnceleme: Hikâye mutlu sonuçlanan ve masala benzeyen epizotlardan oluşmaktadır. Ancak masallarda bulunan olağanüstü varlıklar bu hikâyede yer almaz. Mutsuz hayatının kadere tepkisi olarak kabul edilen Bulgın kendisini öldürmeye karar verir ve mitik düşüncede kutsal sayılan ormana gider. Canını vermeye çalışırken onu Susar adlı bir fakir bulur ve ikisi birbirine âşık olur. Âşık olmak; bir hayatın devamıdır. Çünkü Sigmund Freud tarafından ilk kullanılan Libido “İnsanın davranışlarının temelini oluşturan cinsel içgüdü” (TDK Sözlüğü), hayat enerjisidir.

Yola çıkış: Biribay adlı zengin, Bulgun adlı kızını isteğe karşı kendisinden zengin olan Suurbay’ın oğluyla evlendirmek ister. Buna karşı çıkan kızı Bulgın kendisini öldürmek ister. “Herod figürü insanlığı ruhsal alçalamanın en alt noktasına getirince, çevrimin okült güçleri kendiliğinden harekete geçer” (Campbell, 2017:273).

Erginlenme: Bulgın’ı, Susar adlı genç görür ve ölümden kurtarır. İkisi âşık olur ve Susar Bulgın’ı evinden kaçıtır. Yoldayken Susar “Bulgın-Susar” adlı ezgi icaat eder. Hikâyede Susar’ın en yakın arkadaşı ve aracı attır. At her zaman kahramanın başarılı olduğunu belirten bir simgedir.

5.1.7.Akkan Sınap (Akan Cıva)

Hikâye konusu: Aşk konulu halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Animus, Persona, Gölge, Kahraman.

İnceleme: Hikâye mutsuz bir ailenin mutsuz geleceğini beyan eden daha fazla sosyal hayatı gösteren halk ürünüdür. Kendi aşk duygusu için öldürülen, annesi ve babası vefat eden Nurlangan adlı fakir, çoban yiğitin çevresinde geçen bu hikâyede belli bir zaman kısmında adalet bulmaya çalışan ancak elindeki herşeyi kaybeden insan tipini görürüz. Nurlangan kendi “benliğini” sosyal “maskeler” altına gizlemez; yalan söylemez;

dediğini yapar. Ancak bu zamandaki insanlar için böyle bir davranma “hata” sayılır; gerçek söyleyen insanlar “hasta” olarak adlandırır. Ve bu “hastanın” “kurtuluşu” yalnızca ölümdür.

Yola çıkış: Fakir bir ailede doğan Nurlangan annesi ve babası vefat ettikten sonra gezgin hayatı sürer. Mutlu bir hayat bulmaya çalışan Nurlangan yetimliğin tüm kötülüklerini görür ve Kabil adlı zenginin evinde çalışmaya karar verir.

Erginlenme: Kabil’in kızı Aysulu’ya aşk olur. Aysulu da kendi tarafından Nurlangan’la mutlu bir hayatı hayal eder. Bu ilişkileri duyan Kabil Nurlangan’ı önce hapse atar. Ancak Aysulu sürekli Nurlangana gelir ve ikisi geleceklerini konuşur. Bunu duyunca Kabil Nurlangan’ı yeni kesilen deve derisine sarar. Namurat’ın vefat ettiğini duyan Aysulu babasına mektup yazar ve kendisini öldürür.

5.1.8. Jetim Maryam (Yetim Maryam)

Hikâye konusu: Aşk konulu halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Animus, Persona, Gölge.

İnceleme: Hikâyedeki olaylar Maryam adlı yetim kızın çevresinde oluşmaktadır. Babası vefat ettikten sonra kendi özgürlüğünü kaybeden Maryam’ı ağabeyi para için birkaç defa evlendirir. Zor duruma düşen kadının kaderi hikâye yazarı/anlatıcısı tarafından 3326 kelimeyle verilmektedir. Onun 1885 kelimesi düz cümle sıfatında verilmiş metindir. Dolayısıyla hikâye metninin %56’sı günümüzde bulunan hikâyelerle aynıdır. Hikâyede Maryam’ı seven Galım adlı fakir yiğitin çaresizliği, güçsüzlüğü gözüktür. Galım kahramanlık yapmaz, Maryam’ı zor durumdan kurtarmaz. Bu nedenle Maryam kendisini öldürür. Mutsuz sonla biten bu hikâye çaresiz kalan bir kadının başından geçenleri anlatır. Anlatıcı/yazar dinleyicilere/okuyuculara karar vermenin ne kadar önemli olduğunu anlatmaya çalışmaktadır.

Yola çıkış: Maryam’ı ağabeyi hasta birisine para için evlendirir ve Maryam evine döner. Evine gelince herkes onu suçlar. Kocasından ayrıldıktan sonra evine dönen bir kadın Kazaklarda suçlu sayılır. Maryam kendi iç duygularını arkadaşlarına anlatır.

Erginlenme: Evdeyken Maryam, Galım adlı yiğiti sever, ikisi birbirine mektup yazar. Bazen ikisinin konuşması diyalog şeklinde verilir. Ancak Galım kahramanlık yapamaz, Maryam’ı evinden kaçırılmaz. Maryam hastalanır ve vefat eder. Galım mutsuz bir hayat

geçirir. Hikâyenin mutsuzlukla biten sonucu, üvey baba davranışından ve kendisi bir kahramanlık yapmayan, kesin karar veremeyen yiğit yüzünden kaynaklanmaktadır.

5.2.DİNİ HİKÂYELERİN İNCELENMESİ

5.2.1.Kissa Hatımtay Jomart (Kissa Hatımtay Jomart)

Hikâye konusu: Dini konulu halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Persona, Gölge, Kahraman.

İnceleme: Hikâye Arap kaynaklı ve Tay kabilesinden gelen Hatım'ın cömertliğinin çevresinde oluşan halk edebiyatı ürünüdür. “Asıl adı Hâtım al-Tâ'i b Abd Allah b. Sa'd olan Hâtem (Hâtım) Tâ'i, islâmdan önce yaşamış ve cömertliği ile tanınmış bir şâir ve şehzadedir. VI yüzyılın ikinci yarısından VII. yüzyılın başlangıcına kadar yaşadığı kaydedilir” (Gülensoy,1964:407). Hatımtay İslam dinindeki iyi bir insanın sembolü olarak tanılır. Onun insani görüşleri belli bir sosyal ortada, daha net söylersek Kazaklarda bulunan gerçek insanın “cömertliğiyle” hiç bağlantısı yoktur. Dolayısıyla Hatımtay, bir ülkeden ikinci bir ülkeye söz aracılığıyla geçen, İslam dinindeki “cömert insan” imgesi olarak tanınabilir.

Yola çıkış: Hatımtay'ın cömertliğini kıskanan padişah onu öldürmek için vezirini gönderir. Padişah veziri Hatımtay'ın evine gelir ve birkaç gün onun misafiri olur. Vezir Hatımtay'la iyi arkadaş olur. Kötülük yapmak isteyen kişiye karşılıklı olarak iyilik yapmak insanlığının genel esaslarındandır. Dolayısıyla padişahın “gölgesi” ne kadar uzansa, Hatımtay'ın “Benliği” sayılan cömertliği o kadar artar.

Erginlenme: Padişah veziri arkadaş olan Hatımtay'ı öldürmeden vazgeçer ve kendisine onu padişah emriyle öldürmeye geldiğini söyler. Hatımtay vezire başını sunar ve kesmesini ister; arkadaşını üzmemek için. Buna şaşırان vezir padişaha bu olayları anlatır. Padişah Hatımtay'ın gerçekten cömert olduğuna inanır ve ona hediye olarak çok altın verir. Hikâyede arkadaşını üzmemek için ölmek insanın kendi ömrünü koruma refleksine karşı gelir. Örnek olarak, Dede Korkut hikâyelerinde geçen Deli Dumrul (Dede Korkut Hikâyeleri, 2018: 107) ne kadar iyi insan olmasına rağmen kendi ömrünü korumaya çalışır; kimse onun yerine canını vermek istemez. Dolayısıyla Hatımtay gerçek insan değil, imgedir.

5.2.2.Kiyik (Geyik)

Hikâye konusu: Dinî konulu halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Animus, Persona, Gölge, Anne, Tanrı.

İnceleme: Kiyik ve Kakpanga Tüsken Kiyik hikâyeleri epizot ve konu bakımından aynı olan hikâyelerdir. Daha net söylersek aynı hikâyelerin varyatlarıdır. Bu yüzden hikâyelerin ortak incelenmesini 5.2.3. Kakpanga Tüsken Kiyik hikâyesinde verildi.

5.2.3.Kakpanga Tüsken Kiyik (Tuzağa Düşen Geyik)

Hikâye konusu: Dinî konulu halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Animus, Persona, Gölge, Anne, Tanrı.

İnceleme: İki hikâye de tuzağa düşen geyiğin zor durumu anlatılır. Hikâye daha çok efsaneye benzer. Tuzağa düşen geyiği kurtarmak için peygamber gelir ve kefil olur. Geyik yavrularını emzir ve avcıya döner. Bazen bu tip hikâyelerde yavruları annesinin gitmesini istemez ve ona yalvarır. Ancak peygambere söz verdikten sonra geyik avcıya geri döner, onunla beraber yavruları da gelir. Yavrularını gören avcı peygamberin dediklerini yapar ve İslam dinini kabul eder. Hikâyede avcı kararı geyiğin yavrularını gördükten sonra değişir. Kendi mesleğiyle ailesini/halkını/köyünü besleyen avcı geyik gibi kutsal sayılan hayvanı avlaması onun da hayat tuzağına düşen bir kahraman olduğunu gösterir.

5.2.4.Kubas (Kesik Baş)

Hikâye konusu: Dinî konulu halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Animus, Persona, Gölge, Anne, Tanrı.

İnceleme: Kubas ve Kissa Cumcuma hikâyeleri epizot ve konu bakımından aynı olan hikâyelerdir. Daha net söylersek aynı hikâyelerin varyatlarıdır. Bu yüzden hikâyelerin ortak incelenmesini 5.2.5. Kissa Cumcuma hikâyesinde yer verildi.

5.2.5.Kissa Cumacuma (Kissa Cumcuma)

Hikâye konusu: Dinî konulu halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Persona, Gölge, Anne, Tanrı.

İnceleme: Doğu ve Batı Türkçesinde yazılmış mensur ve manzum birçok varyantı bulunan “Hikâyet-i Cimcime” hikâyesi “*Güçlü ve cömert bir hükümdarın öldükten sonraki hayatının ve cehennem tasvirlerinin yer aldığı bu anlatının Malay, Java ve Sunda dillerindeki örneklerinin yanı sıra Arapça, Farsça ve Çince yazılmış versiyonları da bulunmaktadır*” (Babacan-Bursalı, 2018:247). Hikâyeler konuşan kafatası çevresinde oluşur. İnsan vücudu “mikro kozmos” anlamına gelince, insan başı Tanrı sıfatını kazanır. “Türk inanç sisteminde ruh/can, baştır veya bazı Türk boylarına göre saçtır. Tanrı kutu da onun simgesi olarak “baş” mekân tutmuştur. Bu sebepten baş kutsaldır, Tanrısallığı simgelemektedir” (Taş, 2020: 87).

Yola çıkış: İsa peygamber yola çıkar ve bir insan kafatası bulur. Kendisi bu kafatasın kime ait olduğunu merak eder ve Tanrıya onunla konuşmak istediğini söyler. Tanrı izini verir ve kafatası konuşmaya başlar. Kazak edebiyatında konuşan kafatası Büyük İskender’le alakalı olan hikâyelerde de yer alır. Konuşan kafatası motifi Türkiye’de bulunan “Kesik Baş” destanından biraz farklıdır. “Kesik Baş” destanında bulunan kafatası Tanrının dostudur, bazen kaynaklarda evliya olarak gözüktür. “*Türk kültür ve Edebiyatında Kesik Baş motifinin Türkler Anadolu’ya geldikten sonra Hristiyan folklorunun tesiriyle oluştuğu iddia edilmektedir*” (Ağca, 2003:71). Söz konusu olan hikâyelerde ise konuşan kafa günahkâr, cehenneme kendi günahları için düşen Cumcuma adlı padişahdır.

Erginlenme: Cumcuma kendisinin nasıl bir padişah olduğunu anlatır ve geri dönerse Tanrıya ibadet edeceğini söyler. İsa peygamber Tanrıya yalvarılır ve Tanrı Cumcuma’yı yere gönderir. Böylece Cumcuma 80 yıl Tanrıya ibadet eder ve cennete girer.

5.2.6.Boztorgay (Serçe)

Hikâye konusu: Dinî konulu halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Persona, Gölge, Baba, Tanrı.

İnceleme: Hikâye masal kaynaklı halk eseridir. Hikâyede farklı sosyal tabakalarda bulunan kahramanlar yer almaktadır. Epizotları bakımından Boztorgay hikâyesi Türkiye’de bulunan “Kesik Baş” hikâyesine benzerlik gösterir. Farklı tabakalarda bulunan kahramanların yaşadığı sıkıntıları da farklıdır. Hikâyede peygambere hürmet gösteren Ali fakir birisinin borucunu kendi üzerine alır. Ancak orta tabakada bulunan Ali’nin o borucu ödemek için parası yoktur. Bu yüzden o kendi çocuklarını kefalet için bir zengine verir ve yolculuğa çıkar. Vilfrede Pareto’nun “Seçkinler dolaşımı” teorisi bakımından Ali sosyal tabakalarda sürekli dolaşır. Zengin Ali bir fakirin aldığı borcundan fakirleşir. Dolayısıyla kendi tabakasına dönmek amacıyla yola çıkar.

Yola çıkış: Ali bir dağa gelir ve orada uyuya kalır. Dağ kutsal bir mekândır. Halk hikâyelerinde kahramanların hayat sıkıntıları dağda çözülür; dağ kahramanların yönelme noktasıdır. Uyanınca Ali küçük bir kuşu görür ve onu çocuklarına götürmek amacıyla tutmaya çalışır; kahraman içindeki “baba” arketipi uyanır. Küçük kuş Ali’yi kendisi bilmeyen bir mekâna götürür. Bu mekânda kadınlar ve erkekler düğüne ayrı ayrı gider. İslam temelinde düğüne kadın ve erkekler olarak farklı toplanma vardır. Ancak bu ülke daha sonra “müslüman” olacak “kâfirlerin” mekânıdır.

Erginlenme: Ali bu ülkede yaşayanlara gücünü ve aklını gösterir ve böylece onlar İslam dinini kabul eder. Dini kabul edenler Ali’ye yardım eder; para verir. Kahramanın aracı olan kuş Ali’yi evine götürür.

5.2.7.Kissa Muhammed Rasul Allanın Darul Paniden Darul Bakiga Rihlat Etken Maselesi (Resulullah’ın Geçici Dünyadan Ebedi Dünyaya Göçünün Hikayesi)

Hikâye konusu: Dinî konulu halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Animus, Persona, Gölge, Baba, Tanrı.

İnceleme: Hikâye dini konulu efsanelerden esinlenir. Hikâyede Muhammed Peygamberin hayattaki son günleri anlatılır. Epizot bakımından farklı efsanelerden kaynaklanan olaylar birleştirilerek bu halk ürünü hikâye biçimine gelir. İnsanın ölüm öncesi iç duygusu, hikâye kahramanların rüyaları ve onların yorumlanması olağanüstü kahramanların hareketleriyle desteklenir.

Yola çıkış: Peygambere sürekli vahyi getiren Cebrail onun vefat edeceğini söyler. Ümmeti için üzüntü içerisinde hayatı için üzünlüğü, peygamberin “Ah, ümmetim ne olacak/ Eğer ben gitsem” ifadesiyle verilir.

Erginlenme: Aynı gün peygamberin yanında bulunan 8 kişi rüya görür ve o rüyalarını peygambere anlatır. “Korku ve ürkütücü imge” (Cambell, 2017:17) olan rüya gerçekleşir ve peygamber vefat eder. Vefat etmeden önce Hâtemü'n-nübüvve'yi (nübüvvet mührü) görmek isteyen Akaşa adlı sahabe yaptığı hilenin sayesinde peygamberin “mührünü” görür. Peygamber can vermeden önce evine melekler toplanır ve onlar insan biçiminde gelir. Böylece hikâyede biçim değiştirme /maske arketipi/ yer almaktadır.

5.2.8. Kaharman (Kahraman)

Hikâye konusu: Dinî konulu halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Animus, Persona, Gölge, Baba, Tanrı.

İnceleme: Kaharman hikâyesi masal kaynaklı bir eserdir. Epizot bakımından hikâyede farklı olayların birbiriyle karışık şekilde bulunması, olağanüstü varlıklar ve kahramanın onlarla ilişkisi, öbür dünya kahramanlarının insanoğlundan usanması “*toprağa bağlı yaşam*” (Altınkaynak, 2019:113) düşüncesiyle beraber anlatılır. Hikâyedeki İslam dininin temel düşünceleri “...emir ve yasaklarla birlikte sosyal yaşam ve davranış tarzlarını ve tapınma da dâhil birçok ritüeli kapsar” (Altınkaynak, 2019:113).

Yola çıkış: Hikâye 70 yıl çocuk bekleyen ailenin durumunu anlatır. Fakat beklenen çocuk dünyaya gelince periler tarafından kaçırlır. Böylece Kaharman adlı çocuğun yolculuğu başlar. Hikâyede çocuğun kaybeden anne üzüntüsü “*hayat hikâyesine*” (Alptekin, 2018:25) benzer.

Erginlenme: Kaharman büyünce kendisini yetiştiren Devi öldürür ve ailesine kavuşur. Sonra kardeşi Katıran'la Ekaul peri kralını öldürmek için yola çıkar. Sınavlar yolundan geçer ve kendi gücüyle tüm perileri müslüman yapar. Hikâyede kahramanlar daha çok fiziksel güce inanır. Kaharman'ın iç duyguları, sınavlar yoluna geçerken düşünceleri hikâyede bulunmaz. Kaharman her zaman düşmanlarını öldürür, her savaşı kazanır.

5.3. KAHRAMANLIK HİKÂYELERİN İNCELENMESİ

5.3.1.Kulamergen (Kulamergen)

Hikâye konusu: Kahramanlık halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Animus, Persona, Gölge, Baba, Tanrı. Kahraman.

İnceleme: Bu hikâye masallardan kaynaklanan halk ürünüdür. Hikâyede karıkoca ilişkileri, hainlik konusu, kahramanlık ve yardımcı güçlerin kahraman beklemediği bir noktada ortaya çıkması yer alır. Kocasına hainlik yapan Gülayım cezasını kendi babasından alır; hikâyede baba arketipi adalet ve gücün sembolüdür. Kulamergen'i kurtaran oğlu geleceğinin devamı; padişah ise gölge arketipini anıttırır. Kulamergen yakalanırken akıl gücüyle padişahı öldürür. Bu da hikâyelerdeki güç merkezinin akıl merkezine göç ettiğini belirler.

Yola çıkış: Hikâye kadının yasak edilen nehre gidip saçlarını yıkamasından başlar. Gülayım'ın altın saçı nehre kaçar ve bir ülkede bulunan padişah bu saçı görür ve ona aşk olur. Altın saç motif olarak kazak masallarında da yer alır. Kazaklarda kutsal sayılan saçla ilgili birkaç yasaklar (tabu) günümüzde de devam eder. Kazaklar hamile kadının saçını kesmez; kesilen saçları çöpe atmazlar. Çocuk doğduğundan 40 gün geçtikten sonra saçı kesilir, vücudu yıkanır; çünkü 40 güne gelmeyen bir çocuk "tehlikeli sürede" bulunur. 40 gün dolduğunda gümüş köle, yüzükler batırılmış 40 kaşık suya yıkanan çocuğun saçları kesilir ve beşiğinin yan tarafına yerleştirilir. Böylece saça diğer veren kazaklar ona kutsal bir yasaklarla dolu anlam kazandırılır. Padişah cadının yardımıyla Gülayım'ı kendi tarafına çevirir. Gülayım kocasına hainlik yapar ve Kulamergen uyurken padişah askerine evinin kapısını açar. Asker Kulamergen'i tutuklar ve padişaha getirir.

Erginlenme: Padişah Kulamergen'i evinin kapısına bağlar. Padişah Kulamergen'in psişesiyle oyun oynamaya çalışır; Gülayımla beraber gülüyor ve kendilerinin mutlu olduklarını Kulamergen'e eşittir. Kulamergen'den kızı vazgeçer; oğlunun yardımıyla serbest bırakılır ve padişahı öldürür; kızı ve Gülayım'ı babasına götürür. Babası da onları öldürmeye karar verir. Baba bu olaylarda bir adalet mahkemesidir. Kendi kızının hainliğine Kulamergen'in önünde özür diler ve onu Gülayım'ın kardeşine evlendirir.

Hikâyenin mutlu sonu Kulamergen'in oğlu Coyamergen'in cadı kadını öldürmesiyle tamamlanır.

5.3.2.Arık Mergen (Zayıf Mergen)

Hikâye konusu: Kahramanlık halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Persona, Gölge, Kahraman, Gezgîn.

İnceleme: Hikâye gezgîn arketipiyle verilen Mergen adlı kahramanın yola çıkışından başlar. Mergen'in nereye ve ne zaman yola çıktığı anlatılmaz. Bu bakımından hikâye Dede Korkut hikâyesine benzetilir. “Basat'ın Tepegöz'ü öldürdüğü” hikâyesindeki “Basat'ın doğumu ve annesinden bahsedilmez” (Topcu, 2019:357). Hikâyedeki kahraman akıl gücüyle devin yakaladığı insanları kurtarıcı tiptir. Hikâyedeki Dev Homeros'un Odyssea destanında bulunan Polyphemus ve Dede Korkut hikâyesindeki Basat'ın öldürdüğü Tepegöz'ün mirası olan Gölge arketipidir.

Yola çıkış: Hikâyede Mergen bir gezgîndir (arketip). Anlatıcı onu “Uzamlara gitmiş birisi” diye anlatır. Mergen yolculuk yaparken Dev'in eşi olan cadı kadını öldürür. Böylece maceralar yoluna girer.

Erginlenme: Yolculuğunda Deve yakalanır ve mağarada çaresiz kalan insanları bulur. Onları akıl yardımıyla (Persona arketipi) kurtarır ve böylece kendisi toplumda bir otorite kazanır (Benlik arketipi). Hikâyede insanların kendi ömrü için korkuları gerçek bir şekilde anlatılır. Kendi hayatını kurtarmak için yanındaki insanı ölüm haline getirmek insan psişesinin gerçek sıfatını belirler.

5.3.3.Abu Jılan (Abu Yılan)

Hikâye konusu: Kahramanlık halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Animus, Persona, Gölge, Kahraman, Gezgîn.

İnceleme: Hikâye yılan kadın motifini kapsayan, insan hayatındaki olağanüstü olayların yer almasını anlatan halk ürünüdür. Sembol bakımından yılanı dünya üzerine yaygın bir motif olarak görünür. Aynı anda derisini değiştiren yılan hayat devamını belirlemesine rağmen ölümü ifade eden kötülük olarak kabul edilir. Dolayısıyla “Yılan düalist bir yapıya sahiptir” (Sivri, 2018: 55). Hikâyede erkeklerin hayat enerjisiyle (Libido)

beslenen geniş kız sıfatındaki Aksulu adlı yaşlı yılanın (Abu Yılan) Şahimurat'ı kendi evine getirmesiyle başlar. Hikâyede yılan kötülüğünü kendi evinde yapar, dışarıda insanlara kötülük yapamaz. Bu da düalist bir düşüncüyü ispatlar.

Yola çıkış: Hikâyede Şahimurat adlı genişin eş bulmaya yola çıktığından başlar. Yoldayken bir kuş görür ve onun arkasından koşarak Abu Yılanın mekânına girer. Hikâyelerde kuş kahramanı sürekli sınavlar yoluna yönlendiren bir araç olarak görülür.

Erginlenme: Şahimurat Aksulu adlı kız biçimindeki Abu Yılanla evde yaşar. Günler geçer. Şahimurat'ın "hayat enerjisi" azalır, hastalanır ve ölüm haline gelir. Dışarıdan evine koyun getirir ve onu kesir. Böylece halk hekimliğiyle kendisini iyileştirmeye çalışır. Dışarıda Aksulu'nun yaşlı bir yılan olduğunu öğrenir. Zor durumda kalan Şahimurat'ı babası kurtarır. Oğlu ve "geline" ev yaptırır ve onlar gelince evin kapısını kapatır, Şahimurat'ı kaçıtır, Abu Yılanı ateşe yakarlar. Hikâyede baba arketipi kurtarıcı bir güç olarak bilinir. Düalist simgeye sahip olan yılan "tek tanrılı inançların kabul görmesiyle itibarı daha da kötüye gider" (Sivri, 2018: 54) .

5.3.4.Telim Tentek (Deli Telim)

Hikâye konusu: Kahramanlık halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Persona, Gölge, Kahraman, Gezgin.

İnceleme: Hikâye deli Telim'in yaptıklarını anlatan masal kaynaklı halk eseridir. Telim yaşlı annesini öldürür, zengin adamın koyunlarını keser, evindeki tüm hayvanlar kaybeder ancak ağabeylerini her zaman zor duruma düşerken kurtarır. Kurtarıcı tip olan Telim sosyal tabakaları kabul etmez, sadece kendi gücüne inanır. Bu durumda hikâyedeki kahramanlar eskiden gelen bir tip olduğunu gösterir.

Yola çıkış: Telim ağabeyi gönderdiği yere gider ve bilmeden annesini öldürür. Sonra da evindeki tüm hayvanları keser. Telim bu yaptıklarını iyi niyetle düşünür. Ancak onun deli olması her şeyin nedenidir.

Erginlenme: Ağabeyleri Telimden korkar ve Telim uyuduktan sonra evlerinden kaçarlar. Uykusundan uyanan Telim ağabeylerini bulmaya çalışır ve yolculuğa gider. Ağabeylerini bulduktan sonra han askerleriyle karşılaşır ve Telim'in gücüyle bu "savaşı" kazanır. Ağabeyleriyle beraber zengin adamın çobanı olur. Zenginin tüm koyunlarını deliliğinden dolayı öldürdükten sonra zengin Telimi öldürmek ister.

Ağabeyleri bu işe yardım eder. Ağabeylerini “kurtarmak” isteyen Telim ateş topun altına girer ve ölür. İnsanların sosyal ilişkilerinden bahseden bu hikâye insanlara iyilik yapmak “deli” olmanın bir sebebi olduğunu anlatır.

5.3.5.Altın Balak Aksunkar (Altın Gökdoğan)

Hikâye konusu: Kahramanlık halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Persona, Gölge, Kahraman, Gezgin.

İnceleme: Hikâye masallardan kaynaklanmaktadır. İnsanların memnuniyetsizlik duyguları söz konusu olan bu hikâye padişah vezirinin kahramanlığıyla gösterilir.

Yola çıkış: Hikâye Sultanmahmut adlı padişahın altın kanatlı bir kuşu istediğinden başlar. Gündüz gece kuşu düşünen Sultanmahmut Sabır adlı vezirini onu bulmak için gönderir. Böylece vezir yolculuğa çıkar ve sınavlar yoluna geçer.

Erginlenme: Sabır kuşu yakalamak için 8 sene gölün kenarında bekler. Onun kurduğu tuzağı altın kanatlı kuşu aldatamaz. Ancak yaşlı birisi ona tuzağı nasıl kuracağını anlatır ve Sabır yaşlı birisinin yardımıyla bu kuşu yakalar ve padişaha getirir. Birkaç sene sonra kuş sahibini bırakır ve uça gider. Giderken kuş padişaha seslenir ve insanın doyumsuzluğunu söyler. Kuşun söyledikleri ve padişahın memnuniyetsizliği hikâyedeki protesto olarak kabul edilebilir. Gölge (arketip) gibi uzanan padişahın memnuniyetsizliği ve gezgin (arketip), kuşu yakalamaya çalışan, senelerce bekleyen ve çeşitli olayları başından geçiren Sabır’ın kahramanlığı(arketip) hikâyede insanın iç duygularıyla anlatılır.

5.3.6.Kamarzaman (Kamarzaman)

Hikâye konusu: Kahramanlık halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Animus, Persona, Gölge, Kahraman, Gezgin.

İnceleme: Hikâyedeki olaylar ve kahramanların birbiriyle ilişkisi ve tipleri daha çok bu hikâyeyi masal kaynaklı olduğunu ispatlar. Gezgin, Gölge, Persona/Maske, Kahraman arketipleriyle beraber Jokasta kompleksi yer alan bu hikâye Dede Korkut hikâyesindeki Boğaç Han boyunda yer almış olan olaylara benzer.

Yola çıkış: Hikâyede evlenmek istemeyen Kamarzaman adlı kahraman babası tarafından hapisce atılır. Hapiste periler yardımıyla bir kızla buluşur ve sonra onu bulmaya yolculuğa gider. Böylece Kamarzaman sınavlar yoluna geçer.

Erginlenme: Kamarzaman kızı bulur ve ona evlenir. Dönüşte daha bir kızı eşi olarak seçer. Böylece hikâyede bulunan “*erkeğin birden çok kadınla evlenmesi olarak ifade edilen çok eşli evlilikler, günümüzde halen varlığını sürdürür*” (Eren, 2020:81). Kamarzaman’ın iki çocuğu doğar ve onlar büyüyünce anneleri kendi çocuklarına aşk olur. Dede Korkut hikâyelerinin birisi olan Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikâyesinde yer alan 40 yiğittin “*Senin oğlun arkandan iş çevirmekte, annesi ile bir olup seni öldürmek istemekte*” iftirası Jokasta kompleksinden ifade ederek, Kamarzaman hikâyesinin kaynağı olarak geçer.

Hikâyenin mutlu sonucu dilenci hayatını geçen Kamarzaman’ın evine dönüşüyle ve kaybeden oğullarını bulmasıyla tamamlanır.

5.3.7.Abdikerim (Abdikerim)

Hikâye konusu: Kahramanlık halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Animus, Persona, Gölge, Kahraman, Gezgin.

İnceleme: Hikâyedeki olaylar ve kahraman tipleri onun masal kaynaklı olduğunu ifade eder. Sosyal hayatla beraber karı koca ilişkileri, hainlik ve yeni teknolojiler bakımından “akıllı kuş” anlatılan bu hikâyenin ana kahramanı ticaret yapan Abdikerim’dir.

Yola çıkış: Hikâyede Abdikerim ticaret yapmak amacıyla yola çıkar. Pazara gider ve akıllı kuş satın alır.

Erginlenme: Abdikerim başka şehre gidince onun eşi hainlik yapar ve vezirin oğluyla sevişir. Abdikerim dönünce vezirin oğlu ve onun eşi akıllı kuşu hırsız ederler ve Abdikerim’i zor durumda bırakırlar. Zahit adlı hırsız Abdikerim’e yardım eder ve kuşu sahibine verir. Abdikerim kuşu padişaha getirir ve vezir oğlunun tüm dünyasını kendisine alır. Hikâyede iyilik yapan hırsız ortaya çıkar. Bu olay “Hırsız da Tanrı yaratmıştır” atasözünün göstergesi olarak görünür.

5.3.8.Koyş Batır (Kahraman Çoban)

Hikâye konusu: Kahramanlık halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Animus, Persona, Gölge, Kahraman, Gezgini.

İnceleme: Hikâye epizot bakımından ve kahramanların tipine göre masaldan kaynaklanır. Çoban kahraman olmak ister ve bu yolda tüm sınavları başarır. Çoban düşmanlarının önünde zafer kazanmak için her zaman aklını kullanır. Çobanın gücü yok, ancak akli var. Güç merkezi akıl merkezine dönüşünce insanoğlu akıllı kahramanı destekler; güçlü fakat akılsız kahramanlara saygı duymaz.

Yola çıkış: Çoban kahraman olmak ister ve yolculuğa çıkar. Gez olan insanlara kendisinin bir kahraman olduğunu ve 40 kişiyi öldürdüğünü hakkında yalan söyler. İnsanlar ona inanır ve böylece Çoban toplumda otorite kazanır. Her yalanın sonucunda ortaya bir sınav çıkar.

Erginlenme: Çoban ejderhanın mekânını bulur ve aklının yardımıyla onu öldürür. Kaybolan hanın kızını ve onu hırsız edenleri bulur. Halk ona Kahraman Çoban adını verir. Çobanın hayali gerçekleşir. Hikâye mutlu sonla biter.

5.4. DESTANÎ HALK HİKÂYELERİN İNCELENMESİ

5.4.1. Sırşî Molda (Boyacı İmam)

Hikâye konusu: Destanî halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Animus, Persona, Kahraman, Gezgini.

İnceleme: Hikâye halkın sosyal hayatı bakımından çocuksuzluk, şehir hayatı, insan ilişkilerinden bahseden Hint-İran kaynaklı halk eseridir. Resme aşk olan padişah oğlu hiç konuşmaz. Kurtarıcı tip sayılan baba (padişah) kızını bulmak için veziri yolcu eder. Akıllı vezir hiç evlenmeyeceğim diye söz veren kızın kararını değiştirir. “Evlilik var olmaya başladığı ilk zamanlardan beri toplumsal gelişim ve değişimlerle paralel olarak ilerlemiş, toplumun dini, siyasi, ekonomik ve kültürel ortamıyla uyum içinde süregelmiştir” (Kavas, 2018:389). Ancak günümüzde hala sosyal problem olarak tanılan evlenmeye karşılık devam eder.

Yola çıkış: Padişah veziri kızını bulmak için yola çıkar. Resimdeki kızını bulmaya çalışır ve bu işi başarır. Ancak kızın olumsuz kararını duyunca başka bir çareyi bulur. Boyacı giyişlerini giyer (Maske arketipi) ve şehre gider.

Erginlenme: Kendisini bir boyacı olarak tanıtır ve kızın evinde yiğittin resmini çizer. Resmi gören kız padişahın oğluna aşk olur ve ikisi evlenir. Boyacı İmam akıllıyla aşklar mutlu olur.

Hikâyede şehir hayatı, insanların ticaret yapması, para kazanması, anlaşma yapması net bir şekilde anlatılmaktadır. Bu yüzden hikâye destandan sonra gelen geçiş dönem hikâyesi olarak bilinir.

5.4.2.Kumaş Konır (Kumaş ve Konır)

Hikâye konusu: Destanî halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Kahraman, Gezgîn.

İnceleme: Hikâyede at sevgisi ve insanın ata nasıl bir bağlandığını gösteren olaylar anlatılır. At sevgisi kazaklarda günümüzde de ayrı yere sahiptir. Kişisel/Kolektif bilinçaltından gelen bu sevgi türü hikâyenin Türk sözlü anlatımlarından kaynaklandığını gösterir.

Yola çıkış: Hikâye Konır adlı tayın bakıcısı Kumaş'ın vefat ettiğinden başlar. Kumaş'ı anmak amacıyla verilen aşın sonucunda at yarışması düzenlenir. Bu at yarışmasında Konur birinci olur.

Erginlenme: Bundan sonra Konır büyük at yarışmalarına katılır ve her zaman bu yarışmalarında ödüller kazanır. Kazaklarda yapıldığı en büyük Cancün'ü anma at yarışında Konır kazanır ve tüm Kazakistan bölgesine belli olur. 17 yaşındayken sahibini özleyen Konur ölür. Ölmeden önce atın hissettiği duygularını anlatıcı insan duygularına benzeterek anlatır.

5.4.3.Kayrandağan Kıt (Çarpık Balina)

Hikâye konusu: Destanî halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Animus, Kahraman, Persona, Gezgîn.

İnceleme: Hikâye epizot ve kahramanların tiplerine göre masal kaynaklı halk ürünüdür. Çin'de yaşayan Kazaklardan kayıt altına alınan bu tür hikâye Araltöbe adlı adanın düzenlenmesini anlatır. Mitolojik varlıklar hikâyede insanın kahramanlık, aşk, cesaret duyguları anlatılır. Mitolojik hayvan olarak bilindiği balina bir adanın fayda olmasına

sebepe olur. Altay yaratılış destanlarında balina dünya yaratılışında önemli bir yere sahip olduğu görülür. Ögel'e göre, “*Dünya ile beraber üç balık yaratılmış ve dünya kendisine destek olsun diye bu büyük balıkların üzerine konulmuştur. Balıklardan ortada olanının başı kuzeydedir ve bu balık, başını kıvıldattığında tufanlar olur, sular taşar*” (Ögel, 2010:475).

Yola çıkış: Hikâye Malik ve Külaş adlı iki gencin birbirine aşk olması ile başlanır. Külaş'ın babası Akan onu başka birisine evlendirmek ister ve Malik Külaş'ı dağa kaçıtır. Dağ kutsal bir mekândır. Kutsal mekânda Malik ve Külaş sınavlar yoluna girerler.

Erginlenme: Dev ve onun kardeşi Subatır Malik tarafından dağda öldürülür. Subatır'ı öldürdüğünden dolayı dağ ikiye ayrılır ve onun içinden balina balığı çıkar. Balinanın durakladığı yerde ada fayda olur ve orasını Araltöbe adası olarak adlandırılır.

5.4.4.Sultan Patşa (Padişah Sultan)

Hikâye konusu: Destanî halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Animus, Kahraman, Baba, Persona, Gezgini.

İnceleme: Hikâye masal kaynaklı halk eseridir. Aynı kıza aşk olan üç oğlunu evlendirmek isteyen Sultan padişah onları Ermen şehrine mucize öğrenmeleri için gönderir. Kardeşlerin bir kıza aşk olma kazak masallarında yaygın olan motiflerin birisidir. Kardeşler kızı birbirinden kıskanmaz, ancak babalarının (arketip) dediğini yapar.

Yola çıkış: Kardeşler Ermen şehrine yola çıkar. İlk sınav aşaması yollarının üçe ayrılmasından başlar.

Erginlenme: Kardeşler farklı yolları seçer. Her yol Ermen şehrine götürür. Ancak yol sınavları farklılık gösterir. Hikâyedeki insanoğlu kaderini belirten yollar bir semboldür. Kardeşler şehirden geleceği gösterecek ayna, ölen insanı diriltecek su ve uçan tahta (uçan halı motifi) satın alır. Dönüşte aynadan kızın vefat ettiğini gören kardeşler uçan tahta yardımıyla evlerine döner ve ölen kızı “hayat suyu” yardımıyla diriltir. Kız en küçük kardeşi eşi olarak seçer. Kazaklar'da küçük oğlu anne babasına bakar. Kızın seçimi bu geleneğe bağlı olabilir.

5.4.5.Akıldı Akım (Akıllı Akım)

Hikâye konusu: Destanî halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Animus, Kahraman, Persona, Gezgin.

İnceleme: Hikâye epizot ve kahramanların tipi bakımından masal kaynaklı halk ürünüdür. Altay dağlarında yaşayan Akım adlı yiğittin başından geçtiklerini anlatan halk hikâyesi insan ilişkileri ve dostluk, akıllı insanın tipinden bahseder.

Yola çıkış: Hikâye fakir Akım'ın kendisi hoşlanan bir yer bulmasından başlar. Akım'ın insan yaşamı için güzel topraklar bulmak Kazaklarda yaygın olan Asan Kaygı tipine çok benzerlik vardır. Bu topraklarda Akım mitolojik hayvan sayılan su aygırını görür. Su aygırları etrafını görmek için cevher taşları su altından getirir ve suya dönünce onları beraber götürür. Bunu gören Akım cevher taşları çalmaya çalışır.

Erginlenme: Akım padişahın yardımıyla cevher taşlarını hırsız eder ve zengin olur. Ailesi ve padişahın yardımıyla mutlu hayat yaşar. Hikâyenin mutlu sonu olarak Akım'ın padişahla dost olduğuyla ortaya çıkmaktadır. Hikâyedeki mutluluk sosyal tabakaların dengelemesiyle anlatılır.

5.4.6.Akbazargan (Akbazargan)

Hikâye konusu: Destanî halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Kahraman, Baba, Persona, Gezgin.

İnceleme: Mutsuz son kazanan bu hikâye masallardan kaynaklanır. Akbazargan adlı ticaret yapmaya çalışan ancak hep kötü insanlarla buluşan yiğittin hayatı engel olmasıyla tamamlanır. İnsanların kötü davranışları, yalan söylemek ve hainlik olarak görünür.

Yola çıkış: Akbazargan tüm parasına buğday satın alır fakat buğdayın fiyatı düşer. Fiyat yükselmesini bekleyen Akbazargan'ın buğdayı çürür ve o tüm parasını kaybeder. Bu durumda dünyayı gezerek (gezgin arketipi) para bulmaya gider ve sınavlar yoluna geçer.

Erginlenme: Akbazargan bindiği gemi suya gider. Yoldayken hırsızlar onun bulduğu dünyasını çalarlar. Zor duruma düşen Akbazargan bir padişaha gelir ve onun sayesinde çalışır. Ancak onu suçlayanların dedikodularına inanan insanların yüzünden padişah

onun iki gözünü oyar. Padişah kendisinin yanlış yaptığını sonra bilir ve özür diler. Ancak Abdikerim hayatının sonuna kadar kör olur.

5.4.7.Cetim Bala (Yetim Çocuk)

Hikâye konusu: Destanî halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Animus, Kahraman, Baba, Persona, Gezgin, Anne.

İnceleme: Yetim çocuğun hayatını anlatan bu hikâye masallardan kaynaklanır. Yetim çocuğun babası hikâyede anlatılmaz. Bu yüzden çocuk padişaha gider; padişahın gözüne düşmek ister. Altın boynuzlu geyiği tuzağa düşürür ve onu padişaha hediye etmek ister. Geyik kutsal bir hayvandır. Onu avlamak ve tutuklamak yasaktır. Tabu olan hayvanı tutan çocuk padişah emriyle yola çıkar.

Yola çıkış: Çocuk padişahın hükmüyle yola düşer. Yola çıkış noktasında yardımcı tip olarak annesi (arketip) rastlanır.

Erginlenme: Padişah emriyle çocuk yeraltı ağacını, altından yapılan tahtı, Künekey adlı kızı getirir. Künekey padişah ve onun vezirlerini keçeye dönüştürür (Persona arketipi) ve çocuğa evlenir. Böylece hikâye mutlu son bulur. Hikâyede geçen yeraltı ağacı (hayat ağacı), geyik motifleri kazak folklorunda geniş bir şekilde kullanılır.

5.4.8.Şaymuza (Şaymuza)

Hikâye konusu: Destanî halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Animus, Kahraman, Baba, Persona, Gezgin, Anne.

İnceleme: Aynı hikâye epizotları ve kahramanları 5.4.4. Sultan Patşa hikâyesinde incelenmiştir.

5.4.9.Jasartkış Bulak (Gençleştirici Kaynarca)

Hikâye konusu: Destanî halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Animus, Kahraman, Baba, Gezgin.

İnceleme: hikâye konu bakımından “hayat suyu” motifli masallardan kaynaklanan halk eseridir. Belli bir sosyal çevrede yaşayan ihtiyaçların ilişkisi ve duyguları konu edilir.

Hikâyedeki genişletici kaynarca hayat enerjisidir. Yaşlı adamın tecrübesi baba arketipinden kaynaklanır. Yaşlı kadın çocuğa dönüştüğünde bile ihtiyar onu bırakmaz.

Yola çıkış: İhtiyar genişletici bir kaynarca bulur ve suyu içince genç olur. Bunu duyan evindeki kadını kaynarcaya gider ve birkaç güne kaybolur.

Erginlenme: İhtiyar kadını bulmaya yola çıkar. Kaynarca başında çocuk bulur ve onun yüzünde kendi kadını tanır. Bir kutuya suyu doldurur, çocuğu eline alır ve insanoğluna suyu iletmek ister. Yoldayken kendisini öldürmek isteyen birisini bulur. İntihar etmek halk hikâyelerinde bir kurtuluşu sembole eder. İhtiyar hayat suyunu insanoğluna iletmeye vazgeçer ve onu dağda yetişen çam ağaçlarına döker. Böylece dağdaki çam ağaçları sonsuza kadar yaşamayı devam eder.

5.4.10.Maymıl Kelişek (Maymun Kadın)

Hikâye konusu: Destanî halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Animus, Kahraman, Baba, Gezgin, Persona/maske.

İnceleme: Hikâye epizot ve kahramanların ilişkilerine göre Hint-İran kaynaklı halk eseridir. Aile kurmak sosyal bakımından anlatılan bu hikâye mutlu sonla sona erir. Su altı hayat motifi kahramanı olağan üstü olaylarla karşılar.

Yola çıkış: Padişahın küçük oğlu kendisini suya atar ve orada peri kızıyla evlenir. Üç aydan sonra karaya çıkmaya karar verirler. Fakat çıkmak için peri kızı maymuna dönüşmeyesini (Persona arketipi) söyler.

Erginlenme: Padişah oğlu ve maymuna dönüşmüş peri kızı şatoya gelir. Ancak maymunu padişah gelin olarak kabul etmez. İkisi ev kiralar ve padişahdan ayrı yaşarlar. Günlerden bir gün padişah tahtına layık oğlanı seçmek için gelinler arasında yarışma yapar ve aklının sayesinde “maymun” gelini kazanır. Sonuç olarak küçük oğlu da padişahın tahtına geçer. Gelinin “maskesi” olan maymun imgesi ortadan kalkar ve güzel bir kıza dönüşür.

5.4.11.Sagatın Hikâyesi (Sagat’ın Hikâyesi)

Hikâye konusu: Destanî halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Animus, Kahraman, Baba, Gezgin, Persona.

İnceleme: Hikâyede zor duruma düşen insanın iç duyguları, rüya motifi ile verilen umudu anlatılır. Ayrıca hikâye anlatıcısı “rüya yorumu tekniğini ortaya atarak sembol dilinin anlayışına” (Fromm, 2015:189) yer verir.

Yola çıkış: Hikâye hırsızlar tarafından dövülen Sagat’ın bir kervancının yardımıyla yola düşmesiyle başlanır. Perişan insana toplumun ters davranışı hikâyenin sosyal tarafını anlatır. Padişah vezirlerinin iftirasından dolayı Sagat hapse atılır.

Erginlenme: Sagat rüyasında anne ve babasını görür. Yanındaki arkadaşları bu rüyayı güzel haber olarak yorumlar. Kazak Türkleri rüya yorumuna önemli yer verir. Doğru yorumlanmış bir rüya olumlu bir haberin nedeni olarak kabul edilir. Sagat akrabaları tarafından bulunur ve memleketine getirilir. Hikâye Sagat’ın kız kardeşi Nurjamal ve Sagat’a yardımcı olan padişahın evlenmesiyle sona erir.

5.4.12.Patşa men Aiyel (Padişah ve Kadın)

Hikâye konusu: Destanî halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Animus, Kahraman, Gezgin, Persona.

İnceleme: Hikâye protesto amaçlı sosyal hayatı anlatan halk eseridir. Hikâyede yer alan kahramanlar ve olaylar gerçeğe dayanır. Üstelik insanın memnuniyetsizliği konu edilir. Resme aşk olma ve giysilerin değiştirme motifleri hikâyenin masal kaynaklı olduğunu ispatlar.

Yola çıkış: Hikâye Momınbay adlı çizmecin Alalkan isimli kadının resmin kaybetmesiyle başlanır. Resmi bulan Oraz adlı padişah oradaki kadına aşk olur ve askerlerine kadını bulmaya emreder. Resme aşk olma motifi Kazak Türklerin folklor ürünlerinde yaygın bir şekilde yer alır.

Erginlenme: Oraz askeri kadını bulur ve Momınbay’ı zindana atarlar. Alalkan’ın akli sayesinde padişah öldürülür ve Momınbay tahta geçirilir. Hikâyede güç merkezin akıl merkezine geçişi Alalkan’ın kararlarıyla görülür.

5.4.13.Sırlı Kobdi (Güzel Kutu)

Hikâye konusu: Destanî halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Kahraman, Gezgin, Persona.

İnceleme: Hikâye masal kaynaklı halk ürünüdür. Burada Sığaybay adlı zenginın aç gözlüğü anlatılır. Bay zenginliği arttırmak amacıyla yetim bir çocuğu Barsakelmes (Gitse gelmez) dağına göndermesi daha çok mitlerinden esinlendiği gösterir. Çünkü mitlerde dağ kavramı kutsaldır. Hikâyede yetim bir çocuğun zayıflığı yerine hayatla mücadelesi söz konusudur.

Yola çıkış: Bay emriyle Nazimbek adlı yetim bir çocuk Barsakelmes dağına gider. Bütün halk hikâyelerde her zaman kutsallığı içeren dağ motifi yetim çocuklar tarafındadır.

Erginlenme: Dağdan yaşlı bir insanın verdiği para dolu kutuyu getirir. Kutuyu görünce Bay'ın kendisi de dağa gider. Yaşlı bir insanın istemediği halde daha bir kutuyu ele geçirir. Lakin bu kutudan para değil ejderha çıkar ve Sığaybay'ı öldürür. Bay öldükten sonra Nazimbek Bay'ın kızı ile evlenir ve hikâye sona erir.

5.4.14.Totay Sal (Totay Sal)

Hikâye konusu: Destanî halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Kahraman, Gezgin.

İnceleme: Hikâye insan ve atın ilişkisindeki doğal varlığı içerir. Atın sahibine sadakatli kalması sahibin vefatı sonrası da devam eder. Atın sahibinin mezarına gelişi hikâyeye derin bir psikolojik anlam katar.

Yola çıkış: Totay isimli bir at bekçisinin Kızıljiren adlı atı bütün yarışmalara katılır ve birinciliği alır. Hikâyede Totay ve atın özelliği, fakirlere yardımcı olmasındadır. Onlar zenginın kızı Jamal ve fakirin oğlu Kaysar'ı kaçırlar. Zaman geçince Totay hastalanır ve ölüm döşegine düşer. Son nefesini çıkarırken bile atın boynuna sarılarak ölür.

Erginlenme: Totay vefat etse de Kızıljiren onun mezarına sık sık ziyaret eder. Kazak Türklerinde vefat eden kişinin yıllık anma aşında atının kesilmesi ve etlerinin fakir ve fukaralara dağıtma ritüeli vardır. Hikâyede Kızıljiren ile bütün halk vedalaşır ve ata artık öteki dünyaya, sahibine gitmesini anlatır. At da her şeyi anlar ve ölüm bıçağına kendisini sunar.

5.4.15.Ölgen Kız (Ölü Kız)

Hikâye konusu: Destanî halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Animus, Kahraman, Baba, Anne, Tanrı, Persona.

İnceleme: Hikâyede yer alan olaylar günlük hayattan ibarettir. Günlük hayatın dışında olağan üstü bir mucizeler konu edilmez. Burada kadın doğası ve psişe özelliği hikâyede söz konusudur.

Yola çıkış: Çocuğu olmayan Balih şehrin padişahı Tanrıdan bir çocuk ister ve eşi bir kızı dünyaya getirir. Günlerden bir gün kızı hastaya yakalanır ve hayata gözlerini yumar. Fakat kabir içinde kız dirilir ve yardım ister. İnsan yeni doğuş sonucunda eski yaşamına dönmek istemez ve her şeyi yeniden başlamak hazzında bulunur.

Erginlenme: Kız Atham isimli mezar kazıcı tarafından kabirden çıkarılır. Kabirden kurtardığı için Atham ile evlenir. Ancak kızın anne ve babası olup bitenlerden habersizdir. Fakir mezar kazıcıyla evlendiği için kız da anne babasına kendisinin diri olduğunu söylemek istemez. Atham ve kızın sevginin neticesinde dünyaya İbrahim isimli oğlan gelir ve padişaha sıradan bir hizmetçi olarak çalışmaya gider. Kızın annesi İbrahim'i kızına benzetir ve annesinin kim olduğunu öğrenir. Kızların diri olduğunu padişah duyunca damadı ve kızına ayrı bir otağı diker. Hikâye sonucunda torunu İbrahim'i tahta getirir.

5.4.16.Ular men Kuzgın (Akbaba ve Kuzgun)

Hikâye konusu: Destanî halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Kahraman, Persona, Bilge.

İnceleme: Hikâye kendi isteğiyle kuşa dönüşen kahramanlar ve sosyal hayatı anlatan ayrı bir efsanelerden oluştuğundan dolayı efsane kaynaklı halk eseri olarak kabul edilir. Erdoğan Altıncaynak tarafından “Alegorik hikâyeler” olarak adlandırılan bu tür hikâyelerdeki olaylar sembolik bir mana taşır. Halkın ekonomik ve sosyal durumu kötüleşince yönetici padişah, han, devlet, vb. konulu hikâyeler ortaya çıkar. Bu hikâyelerin protesto olarak adlandırılan genel fonksiyonunun birisidir.

Yola çıkış: Kuzgın adlı padişah hayat ilacını bulmaya çalışır. Tüm vezirlerine ve halkına ilacı bulmaya emreder. İlacı bulmaya yola çıkmayanları öldürür. Böylece tüm halk ilaç bulmak için yola çıkar. Ancak yaşlı Ular padişah emrine uyumaz.

Erginlenme: 150 yaşa gelen Ular'ı padişah çağırır ve ilacı bulmaya emreder. Ular kralın emirlerine uymadığı için Kuzgın onu öldürmeye çalışır. Yaşlı Ular kuşa dönüşür. Ular'ı tutmak amacıyla Kuzgın ve tüm padişah vezirleri de kuşa dönüşür. Bundan sonra ular kuşunun ömrü uzak olur. Halkın zor durumlarını, sıkıntılarını kendi başına çeviren Ular hikâyede kurtarıcı bir tip olarak geçer. Aynı anda Bilge arketipi olarak görünen yaşlı Ulah'ın sayesinde halk kötü padişahından kurtarılır.

5.4.17.Nuh jane Naurız (Nuh ve Nevruz)

Hikâye konusu: Destanî halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Ben/Benlik, Kahraman, Tanrı.

İnceleme: Hikâye daha önceden işlenmiş dini efsanelerden kaynaklanan halk eseridir. “Hz. Âdem den sonra Hz. Nuh insanoğlunun ikinci atası sayılmıştır. Hz. Nuh ve Nuh'un gemisi kıssası, halk arasında büyük ölçüde bilinen ve dilden dile aktarılan kıssalardan birisidir” (Kaya, 2021:111). Hikâyede ölüm korkuncu, yeni hayat umudu ve düzenli hayat yaşamının örnekleri insanların konuşmaları ve hareketleriyle görünür.

Yola çıkış: Hikâyede Hz. Nuh tufan olacağını söyler ancak kimse onu duymaz ve gerçek olarak kabul etmez. Nuh gemi yapar ve ona inanan insanları gemiye alır.

Erginlenme: Tufan gelince yerde kalan insanlar ölür ve gemideki insanlar kurtulur. Su gidince ve insanlar karaya çıkınca Nuh'un torunu olan Nevruz onlara yemek yapar. Böylece Nevruz bayramı ortaya çıkar. Hikâyede Nevruz takvim oluşturma, kutsal yerleri adlandırma gibi birçok “düzenli hayat” yapma işinde kendisini bulur.

5.4.18.Altın Balta (Altın Balta)

Hikâye konusu: Destanî halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Kahraman, Gezgin, Baba, Persona.

İnceleme: Hikâye gezgin (arketip) fakirin nasıl zengin, yardımsever olduğunu anlatır. Hikâyede geçen yetim, gezgin motifleri gerçek insan kaderi bakımından verilir. Hikâyede olağanüstü olaylar bulunmaz; tüm olaylar insan hayatında olabilir bir şekilde anlatılır.

Yola çıkış: Tüm zenginliğini kaybeden Murat yol kenarında dilencilik yaparken yaşlı Altınbalta lakap adıyla adlandırılan Akılbay'la tanışır. Akılbay ona balta verir ve kendi nasibini bulmasını söyler. Yaşlı adamın baltasını alan Murat yola çıkar.

Erginlenme: Murat balatayı kullanmayı öğrenir ve para karşılığında ağaçtan ev, eşyaları yapmayı öğrenir. Zengin hayata dönen Murat yetim çocukları evine alır ve büyütür. Zaman geçince Akılbay'ın mezarına gider ve onu anmak için aş verir.

Hikâyede kahramanın çalışkanlığı tüm insan ırkını çalışmaya teşvik eder. Balta ise gelecek hayatın ve çalışkanlığın sembolü olarak görünür.

5.4.19. Galım Kız Buadat (Âlim Kız Buadat)

Hikâye konusu: Destanî halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Animus, Ben/Benlik, Kahraman, Gezgin, Persona.

İnceleme: Hikâye daha çok dini konuyu kapsayan halk ürünüdür. Epizot ve kahramanların tipine göre Bin bir gece hikâyelerine benzerlik gösterir. Ancak temelinde İslam dininin malzemeleri (ayet, Arapça kelimeler vb.) bulunan bu tür hikâye Türk anlatıcıları tarafından anlatılırken kültürel bakımından ve insan psişesinin özel noktalarından Kazak Türklerinin sosyal hayatını içerir. Kadına gösterecek diğer, sözlü tartışma ve insan hukukları söz konusudur.

Yola çıkış: Babasından kalan mirasını kaybeden Abilhasan evinde çalışan Buadat adlı kızın maaşını ödeyemez. Buadat kız Abilhasan'dan kendisini padişaha götürmesini ister. İkisi yola çıkar.

Erginlenme: Buadat kız padişaha çok bilgili olduğunu ve onun sarayındaki tüm âlimlerini toplasa bile ona yetişemediğini söyler. Âlimler toplanır ve söz yarışması başlar. Buadat kız bu yarışmanı kazanır ve padişah emriyle Abilhasan Buadat'a evlenir. Hikâyede akıl, kahramanlık, anne arketipinin özel formları bulunur. Buadat anne değil. Aynı anda Abilhasan'a aşk değil. Ancak Abilhasan'a annesi gibi davranır; onu kurtarmaya çalışır.

5.4.20. Junis Cetim (Yetim Yunus)

Hikâye konusu: Destanî halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Animus, Kahraman, Gezgin, Persona.

İnceleme: Hikâye yetim çocuğun nasıl bir padişah olduğunu anlatan, masaldan kaynaklanan halk eseridir. Rüya, Geyik, Yüzük motiflerini içeren hikâyede kahramanlık, kadın ve erkek ilişkisi, sosyal tabakalardaki değişimler anlatılır.

Yola çıkış: Junis adlı yetim çocuk rüya görür ve rüyasını bulmak için yola çıkar. Rüya hikâyeye kahramanlarını sınavlar yoluna çağırıcı bir güçtür.

Erginlenme: Junis dağa gelir ve uya kalır. Uyanınca yanında bir kızı görür ve onunla beraber şehre gider, ev kiraya alır ve ikisi milli şapkalar satmaya başlar. Zaman geçince ikisi birbirine aşk olur ve evlenir. Şehir padişahı kızı görünce aşk olur ve onu getirmesini ister. Kızın evli olduğunu duyan padişah Junis'i yolculuğa gönderir. Eşinin kız kardeşi (peri kız) yardımıyla Junis bu sınavları başarır ve padişahı kendi sarayında öldürürler. Hikâye sonunda Junus tahta geçer.

5.4.21.Üş Cetim (Üç Yetim)

Hikâye konusu: Destanî halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Animus, Kahraman, Gezgin, Anne, Persona.

İnceleme: Hikâye yetim çocukların başından geçtiklerini anlatan; yetim, üvey anne motiflerini içeren; sosyal problemlere dayanan masal kaynaklı halk ürünüdür. İnsanlık kavramının önemli noktalarından bahseden hikâye yaşlılara yardım etme, yetimlerin hakları konusunu anlatır.

Yola çıkış: Hikâye üç çocuğun yetim kalmasından başlar. Vefat eden babalarının ağabeyi çocukları evlat eder. Ancak üvey anne çocukları döver ve dışarıya atar. Sara adlı komşu kadın çocukları evine alır ve annesi gibi davranır.

Erginlenme: Çocuklar büyür ve Galım adlı büyük oğlu zengin olur. Zaman geççe yaşlı ve dilencilik yapan üvey annelerini bulur ve ona yardım eder. Hikâyede olağanüstü olaylar vefat eden annesinin ruhu komşu kadının rüyasına girip, çocuklarına yardım ettiği için teşekkür etmesiyle ortaya çıkar.

5.4.22.Üş Cetim Kız (Üç Yetim Kız)

Hikâye konusu: Destanî halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Animus, Kahraman, Gezgin, Baba, Persona.

İnceleme: Hikâye üç yetim kızın dünya görüşleri, hayalleri ve gerçek hayat tepkisi anlatılan hal eseridir. Masaldan kaynaklanan hikâye Ayım, Gayşa ve Şamsiya adlı üç yetim kızın köprü altındaki söyleyen hayalleri nasıl gerçekleşenin, alt sosyal tabakada bulunan kızların yükselmesi ve Şamsiya adlı kızın gittiği farklı yollarını yetim motifiyle anlatır. Sosyal problemleri içeren hikâye çocuksuzluk, anlaşmazlık, insan ilişkilerinin olumlu ve olumsuz taraflarından bahseder.

Yola çıkış: Hikâye Bağdat şehrinin padişahı Şah Abbas giyişlerini değiştirip (Maske arketipi) şehrini gezerken üç yetim kızın konuşmalarını duyduğundan başlar. Ayım ve Gayşa “güzel hayatı” hayal ederken Şamsiya padişah tahtını ister. Padişah Ayım ve Gayşa’nın hayallerini gerçekleştirir ancak Şamsiya’yı şehirden kovar. Böylece Şamsiya sınavlar yoluna girer.

Erginlenme: Şamsiya dağa gider ve dağda altın bulur. Çocukları olmayan yaşlılara kız olur ve saray yaptırır. Padişahın oğluna evlenir. Saraya gelince kendisini tanıtır. Padişah utanır ve sarayından kaçır. Böylece Şamsiya kendi hayalini gerçekleştirir.

5.4.23.Kezbe Şal (Gezgin Adam)

Hikâye konusu: Destanî halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Ben/Benlik, Kahraman, Gezgin, Tanrı, Persona.

İnceleme: Hikâye gezgin (arketip) ihtiyar adamın Tanrıya soru sormaya gitmesini ve yoldayken hayvanlarla buluşmasını, onların Tanrıdan isteklerini anlatan halk eseridir. Daha çok efsane kaynaklı hikâye insan aptallığını ve aklının olmasını anlatır.

Yola çıkış: İhtiyar adam zengin olmak ister ve bunun için Tanrıyla görüşmeye gider. Yolculuk sırasında bir sürü yaratıklarla buluşur. Yaratıklar da adamın sayesinde Tanrıya sorunlarını yollamak ister.

Erginlenme: İhtiyar adam dağa gelir ve biraz dinlenmek ister. Uyuyunca da rüyasında Tanrıyı görür. Tanrı onun evine dönmesini ve istediği kadar zenginliği vereceğini söyler. Ayrıca yaratıkların sorunlarını da çözme yolunu paylaşır: balığın boynundaki kolyeyi çıkarınca, ağacın altındaki altından kurtulunca, kurdun insan etini yiyince iyileşeceğini tasvir eder. Sevinçle uyanan ihtiyar tekrar yola düşer. Yolculuk sırasında

yaratıklara sorunların çözme yolunu söyler ama yardım etmez. Nihayet kurda denk gelince canını kaybeder.

5.4.24.Han Hükümü (Padişahın Hükümü)

Hikâye konusu: Destanî halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Ben/Benlik, Kahraman, Persona.

İnceleme: Hikâye bilge arketipini içeren efsane kaynaklı halk ürünüdür. Kazak Türklerinde Hızır Ata'yı bekleme ve onunla buluşma ritüeli hala devam etmektedir. Dolayısıyla hikâyede Hızır Ata ile görüşme geniş bir şekilde konu edilir. Fakat olağan üstü öteki dünya temsilcisi Hızır ile insanın görüşmesi bir tabudur.

Yola çıkış: Kadiyaman padişah Hızır'ı bana gösteren kişiye bin dilde vereceğini söyler. Bu haberi duyan fakir bir adam padişahı Hızır'ı göstereceğine ikna eder ve vaat edilen parayı alır. Fakat bir süre zaman geçse bile ne padişah Hızır ile görüşür ne de fakir adam.

Erginlenme: Kadiyaman padişah Hızır'ı göstermediği için fakiri halk önünde öldürmek ister. Fakat fakiri sorgularken bir çocuğun ona sahip çıkması dikkat edilir. Sonunda çocuk kendisinin Hızır olduğunu söyler (Persona arketipi) ve ortalıktan kaybolur.

5.4.25.Estigül (Estigül)

Hikâye konusu: Destanî halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Animus, Kahraman, Gölge, Persona.

İnceleme: Hikâye daha çok kahraman arketipini içeren masal kaynaklı halk ürünüdür. Gezgini ve rüya motifleriyle işlenen Serik adlı bir kahramanın yolculuğu olağan üstü olaylarla tasvir edilir. Zor duruma düşen kahraman hikâye boyunca hiç zayıf düşmez aksine yokluk ve varlık mücadelesi içinde olur. Zorluklara boyun eğmeyen bir kahraman sosyal tabakada yükselir; hikâye Serik'in vezir olmasıyla tamamlanır.

Yola çıkış: Serik yirmi yaşında annesini kaybeder ve bir gün rüya görür. Ertesi uyanıp rüyasında gördüğü kızı aramaya yola çıkar. Kızı bulduktan sonra ikisi Basra şehrine gider.

Erginlenme: Basra şehrin padişahı Serik'in eşine gözü düşer ve Serik'i sınavlar yoluna gönderir. Bütün sınavlardan geçer ve en nihayetinde padişahı öldürür.

5.4.26.Kenjekeidin Keşirmeleri (Kenjekey'in Affettikleri)

Hikâye konusu: Destanî halk hikâyesi;

Hikâyede geçen arketipler: Anima, Animus, Kahraman, Gölge, Baba, Persona, Gezgin.

İnceleme: Hikâye insanın özgüvenin ölçüsünü tasvir eden masal kaynaklı halk eseridir. Baba arketipini içeren padişahın kızlarına davranışı onun hayattaki yerini gösterir. Kazak Türklerindeki misafirperverliği ve yemeklerdeki tuzun önemi söz konusudur.

Yola çıkış: Padişah yedi kızına kendisinin nasıl bir tada benzediğini sorar. Altı kızı onun tatlı olduğunu söyler ve sadece küçük kızı Kenjekey babasını ekşi bir tuza benzetir. Padişah küçük kızına sinirlenir ve onu sakat bir adamla evlendirerek saraydan kovar.

Erginlenme: Kenjekey'in sakat kocası bir göle düşüp hastalığından kurtulur. Hayatlarını ticaret yaparak geçinir ve bir süre sonra zengin olur. Sonra da babasını evine misafir olarak çağırır ama kendisini tanıtmamak için sürekli elbiselerini değiştirir (giysileri değiştirme motifi). Bununla birlikte sofraya koyduğu bütün yemekleri tuzsuz olur. Padişah da neden yemeklerin tuzsuz olduğunu sorunca bir zamanlar babasını tuza benzettiği için evinden kovulduğunu söyler. Padişah karşısındaki kadının kendi kızı olduğunu öğrenir ve yaptıklarından çok pişman olur. Hikâye padişahın kızını saraya getirmesi ve tahta damadın geçmesiyle sona erir.

6.BÖLÜM METİNLER

6.1.AŞK KONULU HİKÂYELERİN METİNLERİ

QARATORĞAI

Altai men Býyrshynnyń arasynda,
Ertistiń mekendegen jaǵasynda.
Maly joq, paqyr kedeı bir şal bolǵan,
Bar bolǵan Estek atty balasy da.
Ol shaldyń qýanyshy – jalǵyz uly,
Kóziniń aǵy menen qarasy da.
Jany ashyp jarly-jalǵyz, jetimderge,
Kez kelse ajalekeń qarasy ba?!
Kóterip qasirettiń aýyr júgin,
Artynda báriń jylap qalasyń da.
Sol ajal jetip bir kún shaldy ákettti,
Balanyń on úsh – on tórt shamasyn da.
“Jas ósedi” degendeı, bala erjetti,
Keingi birneshe jyl arasynda.
Biraq bala júrmedi jalshy bolyp,
Baılardyń esiginde malshy bolyp.
Jastaynan jalyndap óner qýdy,
Ózi etikshi, jeztańdaı ánshi bolyp.
Otty kóz, qyr muryndy, qyzyl sary,
Aıtpai-aq kórinip tur kózden nári.
Etti-jeńdi, deneli, balýan bilek,
Qyz kórse, degendeı-aq: “kimniń jary?”
Minezdi, jyly júzdi, sózi ıbaly,
Bar mini boıyndaǵy jalǵyz-jarly.

Bolypty sol óńirde bir sarań bai,
Myńǵyrǵan tórt túliktiń bárine sai.
Jatqa jaýyz, jaqynǵa qatygez bop,
Eshkimge shyǵarmapty taǵaly tai.
Ol baıdyń bar bir sulý qyz balasy,
Sol kezde dál on beske kelgen jasy.
Suńǵaq boı, aqsha júzdi, jazyq mańdaı,
Soǵady tilersegin qolań shashy.
Tarydaı tal boıynyń bir mini joq,
Kórikti jaralypty bar tulǵasy.
Salaly on saýsaǵy iske yńǵaıly,
Úlgi etedi kári-jas, qurbylasy.
Jarasyp ón boıyna kıgen kiim,
Túzelgen jáne taza aıaq-basy.
Syr-sıpat, boı men nusqa birdeı kelgen,
40. Tusynda sol óńirdiń qalamqasy.
Sarań bai sulý qyzyn malǵa satqan,
Mal úshin óz teńi emes, shalǵa satqan.
Qyz shalǵa barýynarazy emes,
Dert bolyp júregine qaiǵy batqan.
Mol qamtyp maldan qalyń alǵan soń
bai,
Kiim-keshek, jasaýyn jabdyqtatqan.
Jasalǵan jasaý-jabdyq túgel bitip,
Jalǵyz-aq tigilmepti zerdeli etik.
“El qulaǵy elý” ǵoi, surastyryp,
50. Aldyrdy Estekti de at jiberip.
Arнай etikshige tikti kúrke,
Aýasha, aqboz úiden ol tur úrke.

Etiktiń saımandaryn Estek alyp,
 Kiristi bulǵaryǵa sýdy búrke.
 Etikti órnektedi, zerdeledi,
 Aıamaı qoldan kelgen berdi ónerdi.
 Qoly iste, muń men zarǵa myń
 qubyltyp,
 Keltirip aıtyp otyr ándi-óleńdi.
 Kúrkege qyz bir baryp-keleın dep,
 Maqtaǵan etikshini kóreın dep.
 Azyraq oilanyp qap toqtaı qaldy,
 Barǵanda etikshige “ne deimin?” dep.
 Taǵy oilady: “Surasa, aıtpaimyn ba,
 Keldim dep etigimdi kóreın dep”.
 Sonymen qyz kúrkege keldi talaı,
 Etikshi án sap otyr qońyr balaı.
 Qasynda muńyn shaqqan dosy bardaı,
 Kónili kóterilip, keıde qalaı.
 Ándi estip kúrkege qyz aıańdady,
 Jaqyndap jaǵymdy ánge talaı bardy.
 Tula boıyn bir ystyq lep uryp,
 Eti qyzyp, júregi qalaılandy.
 Bir uly kúsh jetelep tartqandaı bop,
 Kúrkege kirip turyp, aıaldady.
 Etikshi ánin aıtyp, shanshyp bizdi,
 Biraq ol baıqamapty kelgen qyzdy.
 Qyz turýdy ózine uıat sanap,
 Aqyryn qaita basty júrgen izdi.
 Qyz daǵy turǵany joq bosqa baryp,
 80. Jigitke boldy qyzdyń kózi qanyq.
 Kúrkenen beker shyǵyp ketpedi qyz,
 Áketi mahabbattyń shoǵyn alyp.
 Qyz qarady jigittiń tulǵasyna,

Parqy zor ónerli erdiń ez qasynda.
 Áninde tereń syrly maǵyna bar,
 Kek sanap jaıyzdyqty bir basyna.
 Arnady óz júregin jas jigítke,
 Laıyq jan eken dep bir basyma.
 Ustaryn teńim eken eteginen,
 Bir shaldyń satylǵansha jorǵasyna.
 Basymnyń erkindigin qolǵa alayın,
 Túspeın nadan shaldyń shalmasyna.
 Mal úshin shalǵa jar bop barǵanymsha,
 Ertistiń túsken artyq arnasyna.
 Qyz keldi osylaısha bir bekimge,
 Jan eken kemel oily urǵashyda.
 Ózine jasaǵan soń bir baılamdy,
 Baǵytyn aldaǵy istiń qyz oilandy.
 Etikti Estek daǵy tigip bolǵan,
 Qaıtýǵa ol da úıine yńǵaılandy.
 Jigitti úıine ázir jibermeske,
 Mynadaı qyz istedi bir aılany:
 – Jan apa, tikkizgeniń jalǵyz etik,
 Baramyn bir jat elge men de ketip.
 Kıgen soń jalǵyz etik tozyp qalsa,
 Kimge aıtam ákep ber dep etikshi ertip.
 Pul jetpeı otyrǵan joq ekeıine,
 Qosalqy etik alsam keterimde.
 Biri tozyp qalǵanda birin kısem,
 Kelgenshe qaita aınalyp jetedi de.
 Qyz anasy bul sózdi maqul kórdi,
 – Qaraǵym, myna sóziń aqyl, – dedi.
 Taǵy da bir etikti tiktirip al,
 Ketpesin, etikshini shaqyr, – dedi.
 Qaitarmaı etikshini otyrǵyzdy,

Tura ma syrtqa shyqpai júrek syry.
 Oılağan armanyna jetpek úshin,
 Búiterin kim oılağan baidyń qyzy.
 Aılamen etikshini ketirmedi,
 Aqyldy qyz tappasa, ketip edi.
 Aldymen aıtýğa oıyn sheshesine,
 Qyz daғы táykelge bekidi endi.
 Kóp búgip ishki syryn tura almady,
 Shyǵardy aıtar sózdiń shetin endi.
 – Toǵyz aı jattym, ana, qursaǵyńda,
 Júk boppyn aýyr aıaq ol shaǵyńda.
 Júregiń men dep sóǵyp eljirepti,
 Bebeýlep kerme asylyp tursańyz da.
 Shyr etip qursaǵyńnan tústim jerge,
 Íńgálap, shiedeı jan, shiki ókpe.
 Túnde besik taıanyp, tórt oıanyp,
 Men úshin beınet tarttyń kún men
 túnde.
 Áǵyzyp aq sútińnen qorek berip,
 Jetkizip ákep qostyń myna ómirge.
 Kóterip azabymdy moınyńa arttyń,
 Basqa jan shydar ma edi sizden ózge?!
 Otyrǵan qonaǵyńmyn qonyp búgin,
 Ósirdiń mápeleýmen, tolyqsydym.
 Ózimdi óz aldyńda sábi kórem,
 140. Jan apa, aq sútińe boryshtymyn!
 Eı, ana, kónilimde armanym bar,
 Malǵa satyp, meni ákem bergeni – shal.
 Jastyqtyń ómir jazy sýyq tartyp,
 Men úshin keń dúnie bolyp júr tar.
 Armandy aıtsam ruqsat etesiń be?
 Bolmasa meni kórmeı ketesiń be?

Jaqsy sózben itip jan anasyn,
 Moınyn qushyp jylady sheshesine.
 – Apańnyń qur qolynan ne keledi,
 150. Tasjúrek ákeń ardan bezgen edi.
 Ákeńniń qoshy da – mal, dosy da – mal,
 Ol maldy senen artyq kórgen edi.
 Aqylyn óziń tap ta, jolyń túze, –
 Dep anasy ruqsat bergeni edi.
 Júregin bul jaқтаǵy ornyqtyryp,
 Aıańdap jigítke endi qyz keledi.
 Aıtady Estekke de qyz sóz taýyp,
 Estektiń qyzǵa da tur kónili aýyp.
 – Aıtатыn sizge, qurbym, arzym bar,
 “Ázil” dep, basqasha oılap, qylma
 qaýyp.
 Qarasa, qyzdyń sulý, túri bólek,
 Íshinen qyz sóziniń tappaq derek.
 “Bir bóǵde qonaqqa kep syr aldyrǵan,
 Jan ba álde ádepsizdeý ór kókirek.
 Tyńdaıyn arzy ne, ázili ne?
 Men – kedei, baidyń qyzy – bul ne
 demek?”
 Qyz aıtty: – Sózim tyńda tańyrqamaı,
 Tursyń ba kelgenime ishiń nanbaı?
 Kóringenge kóz súzgen jyrtaqoıshyl,
 170. Jan ba dep kórseqyzar áldeqandaı?
 Mal úshin ákem meni shalǵa satqan,
 Sondyqtan júrgen janmyn baǵym
 janbaı.
 Armanym – ketsem degen
 teńdesimmen,
 Táńirdiń ózim súgen pendesimen.

Unatyp dıdaryńdy ǵashyq boldym,
Ǵumyrlyq joldas bolsam men bir
sizben.

Jigit aıtty: – Arýy siz bir baıdyń,
Aıtayn túsinıńiz meniń jaıym:
Sińirim shyqqan taqyr bir kedeımin,
Bolmasa minerge joq jalǵyz taıym.
Janashyr panalaıtyn panam da joq,
Osylaı jaratypty bar Qudaıym.
Ákeńiz baı, siz asqan baıdyń qyzy,
Kedeıge qıa ma ákeń kún men aıyn?
– Jar kerek dúniede janym súıgen,
Jar úshin arman emes otqa kúıgen.
Malyń úshin barmaimyn, teńin úshin,
Armanym joq, táyekel, ketsem sizben.
Qyzdyń myqty bekimin Estek bildi,
Onyń aıtqan sózderin sert dep bildi.
Ekeýi bir niyetke kelgennen soń,
Baıdyń eki qara atyn eptestirdi.
Araıly jazdyń tünin betine alyp,
Azyq alyp, attaryn erttep mindi.
Qyz aıtty: – Mezgili ótti beıyaqyttyń,
Baǵytyn sen belgile júrer jaqtyń.
Áýle, ánbıeler, óziń qolda,
Biz daǵy urpaǵymyz árıaqtyń.
Sony aıtyp eki ǵashyq jolǵa shyǵyp,
Tizginin qoıa berdi júrik attyń.
Tún qatyp, bekidi olar, uzap baryp,
Qos baıge at qustaı ushyp jetkizdi alyp.
Oılaǵan bekiniske jetkennen soń,
Otyrды ázil quryp, syrды aqtaryp.
Aýyrlap qyzdy buryn basqan qaiǵy,

Tastady júreginen muzdy aqtaryp.
Qarady bir-birine gúl-gúl jainaı,
Kún nurynan túr alǵan jaryq aıdaı.
Estekti ǵashyq jary baýrap ketti,
Ekeýi bir-birine dál saıma-saı.
Qyzyldy shabyttanǵan qyran iler,
Boıynda sabyr-taǵat qalmaǵandaı.
Úrketin jat deneden jas arý qyz,
Ymmen júrip, yryqpen oınaǵandaı.
Jailaıdyń jazǵy soqqan samal jeli,
Sıpap tur bul ekeýin aıaǵandaı.
Yrǵalyp bilegendeı gúl-baısheshek,
Án salyp bulbul birge toılaǵandaı.
Sur jartas túsi sýyq kóringenmen,
Jany ashyp ol da syrttan qorǵaǵandaı.
Qoryqpa men turǵanda degendeı qyp,
Etegin jaba saldy ný qaraǵaı.
Tabıǵat shart jaratyp bergennen soń,
Tursyn ba eki ǵashyq endi oınamaı?!
Baı bildi qyzy qashyp ketkendigin,
Estektiń pále bolyp jetkendigin.
Jiberdi arttarynan qýǵynshyny,
– Qoıma, dep, baılap ákel, ótpeı búgin.
Baı qaharly ustalsa jigit-qyzǵa,
230. Qýyp ketken áyleki ónsheń qyzba.
Ízdedi at sabyltyp, taba almady,
Ketkenin qaidan bilsin, qaisy quzǵa?!
Jyl júrdi japan túzde eki ǵashyq,
Neler qıyn, neler shyń taýdan asyp.
At arydy, ton tozdy, azyǵy joq,
Oralady jón kórdi qarta basyp.
Ekeýi bir otyryp aqyldasty:

Biz ketkeli bir jylğa araq basty.
 Bolar is bolgandygyn oilap bai da,
 Múmkín ol ótkén isti qýzamas-ty.
 Osy oıdyń jebeýinde qaita oralyp,
 Ertistiń jaǵasyna ornalasty.
 Qarsy aldy keń tabıǵat qushaq jaıyp,
 Ormanda bulbul saırap ánge basty.
 Ormannyń saıasyna Estek baryp,
 Jatty ol ásem únnen shabyt alyp.
 Yńyldap únin qosyp án aitady,
 Aıtpady biraq onyń sózin anyq.
 Qyz aıtty: – Sen de sondaı boldyń ba
 qus?
 Nemese uıqysyrap kórdiń be tús?
 Án ait dep kóterińki ázildeidi,
 Aıtpese yńyldaǵan ol nemene is?
 Sonda Estek basyn jerden julyp alyp,
 Shyrqady “Qaratorǵai” ánin salyp.
 Ný orman, qalyń quraq turdy mǵlǵıp,
 Tabıǵat tyńdaǵandaı qairan qalyp.
 – Ertistiń ar jaǵynda bir tereń saı,
 Súıretken jibek arqan telqońyr taı.
 Ar jaqtan bir qyz alyp kele jatsam,
 Basyp tur osy ánge qaratorǵai.
 Qaratorǵai!
 Ushtyń zorǵa-aı,
 Beıshara, shyryldaisyń
 Jerge qonbai...
 Dep Estek asqaqtata ánge saldy,
 Asqaq án aspańǵa órlep damyldady.
 Bai túsip ǵashyqtardyń qyr sońynan,
 Kóp bolǵan kóp qýgynshy attangaly.

Selk etip el joq jerde shyqqan ánge,
 Qýgynshy toqtai qalyp, qulaq saldy.
 Estilip ile-shala at dúbiri,
 Ekeýin qýgynshylar qorshaýǵa aldy.
 Sonda qyz aqyl aıtty ǵashyǵyna,
 – Qara bult qaita tóndi basymyzǵa.
 Men qalaıyn, ustasa ne qylady,
 Siz qutyl atqa minip qashyńyz da.
 Seni ustasa jendetter óltiredi,
 Jolyqtyq dosyń emes, qasymyzǵa.
 Ólmesek qaita taǵy qosylarmyz,
 Biz aıtqan osy bolsyn qoshymyz da.
 Súıisip, qushaqtasyp sol saǵatta,
 Jaqyndap qýgynshylar ustaǵansha.
 Eriksiz qyzdy tastap, atqa minip,
 Ertiske qoıyp berip, ótti ar jaqqa.
 Estekti ustaı almaı olar qaldy,
 Qyzdy ustap qolyn artqa bailap aldy.
 Bailanyp eki qoly tursa da qyz,
 Estekke: “Men – sendik”,- dep aıǵai
 saldy.
 Qyz daýysy jetti Estek qulaǵyna,
 Ishi órtenip kek-jalyn yzaly da.
 Olar kóp, bular ekeý, kúsh jetpeidi,
 Amal ne, qala berdi jylady da.
 Estektiń sonda salǵan áni mynaý,
 Kýá bop bar tabıǵat tyńdady uǵa.
 – Ushady qaratorǵai qanat qaǵyp,
 Astyna qanatynyń marjan taǵyp.
 Shyn súıip ǵashyq bolǵan qalqam ediń,
 Aıryldym qapylısta senen neǵyp?
 Zarlanyp, ánge basyp Estek qaldy,

Qýgynshy bailap alyp qyzdy apardy.
 Shaqyrtty qalyń bergen shal kúıeydi,
 Zalyım bai otyr eken tym qaharly.
 Shalǵa ákelip eriksiz qyzyn berdi,
 Qyz júregi qaitadan buzyldy endi.
 – Qyzdy uzattym, muratqa jettim, – dep
 bai,
 Estekke salmady arttan qýgynshy endi.
 Uzamai qyz áyryyp tósek tartty,
 Qaıǵysy buryńǵydan boldy qatty.
 Estekten aırylǵanda júkti qalǵan,
 Jetken soń kúni tolyp bir ul tapty.
 Shalǵa tajal, ózine ajar bolyp,
 Mápelep kún tıgızbei uldy baqty.
 Áyzynan ah urǵanda jalyn atyp,
 Ózgerip nurly júzi sarǵysh tartty.
 Baqsy-balger bárinen daýa qonbai,
 Aýrý kún-kún saıyn jańǵa batty.
 Bar jerdi Estek júrdi panalamai,
 El kezdi ánin salyp “Qaratorǵai”.
 Onyń da oilaǵany ǵashyq jary,
 Aırylǵan syńarynan boldy aqqýdaı.
 Qyz jatyp tóseginde jylady da,
 Birese álsiz dene qyzady da.
 Birese Estekti oilap qaıǵyrady,
 – Jetkenim osy ma, – dep, – muratyma?
 Estekten esteligi – jas sábiin,
 Teńeıdi tiri jetim laǵyna.
 Mańdaıyn iiskep onyń maýqyn basyp,
 Medey qyp taǵy biraz tynady da.
 Qoralas jaqyn qonǵan bir aýyldan,
 Baırǵy án estildi qulaǵyna.

Óziniń estip júrgen ánindeı bop,
 Júregi jarylardaı qýandy da.
 Dertke daýa, boıyna qýat alyp,
 Estigen saıyn tarqap qumary da.
 Qýanyp balany alyp solai tartty,
 Tósekten saý kisideı turady da.
 Án salǵan sol bir úıge kirip barsa,
 Óziniń Estegi bop shyǵady da.
 Qolynan qoıa salyp jas balany,
 340. Jarym, -dep, janyım súıgen,
 bassalady.
 Qushaqtar taǵdyr qosqan bir qabysty,
 Sen qalaısyn? – dep eshkim jasqamady.
 Qaıǵysyna ǵashyqtyq ortaқ bolyp,
 Kórgenniń kózderinen jas parlady.
 Estekke jas sábiin qol tapsyryp,
 Aıaldamai shyqty da syrtqa bardy.
 Úıde otyrǵan adamdar sezbei qapty,
 Ertistiń sýyna ózin tastaǵan-dy.
 Ony kórip bir adam aıǵai saldy,
 350. Jat daýysqa qalyń el qaptaı qaldy.
 Jas sábi anasyna shyryldady,
 Jary jylap, kórgen jan shýyldady.
 Alyp ketti arýdy qatal ajal,
 Artyna qaita aınalyp burylmady.
 Estekten júrgen buryn bir til kelmeı.
 Qýraǵan qasiret tartyp qý súlderdeı.
 Taǵdyrdyń qospaıtynyn kózi jetip,
 Tastady ózin sýǵa bir syr bermeı.
 Arýdyń armanda ótken qazasyna,
 Bop ketti jer titirep silkingendeı.
 Quzar taý basyn iip, orman múlgiп,

Qus saıramai, doly ózen kúrsingendeı.
 Ortaq bop qaıǵy-zarǵa bar tabıǵat,
 Kún men aı munarlandy búrkengendeı.
 Qalqytyp sý betine bir shyǵardy,
 Artyna qosh aıtýǵa kótergendeı.
 Artynda Estek qaldy zarlap-jylai,
 Qalangán ǵashyq ottyń shoǵy janbai.
 Qasyına ertip alyp jas sábiin,
 Ánin sap ótken eken “Qaratorǵai”.
 Jalǵasyp ǵasyrlardan urpaqtarǵa,
 Asqaq án aıtylyp júı búgin talai.

MURAT SALIH PEN MAǴRIPA

Qolyma qalam alyp jazdym nusqa,
 Bolady tirshilikte dúnie jısa.
 Táńirim tileýin di bermeı qoımas,
 Jolyna adal niet janyn qısa.
 Pendeniń kónbeituǵyn amaly joq,
 Jaqsylyq-jamandyqty Táńir qylsa.
 Bolypty bir saýdager Túrkiıstanda
 Esep joq dúnie-múlik, malyn jısa.
 Paqyr, miskin, ǵaripke qayır qylǵan,
 10. Bolmapty ondaı kópes elge syısa.
 Aty edi saýdagerdiń Murat Sálıh,
 Alypty Maǵripaıany turmystanyp.
 Bet bitken adamzattyń sulýy eken,
 Kelbetin bergen Táńirim osynshalyq.
 Oqyǵan Náfýsaryp, Muqtasardy,
 Aralap kóp tanyǵan talai sháıdi.
 Ádepti, maǵynaly aıtqan sózi,

Dindar adam sol kezde eń joǵary.
 Maǵripa bolǵan eken sondaı dindar,
 20. Talma bel, talshybyqtai boıy syndar.
 Aqquba, alma moıyn, asqan kórkem,
 Syrtynan qumarlanar kórgen jandar.
 Murat Sálıh asqan bai bolǵan eken,
 Esepti mal ynsapqa tolǵan eken.
 Nysapqa maly tolsa qajy baýyr,
 Dindik jaqta zań bolyp qalǵan eken.
 Sálıh aıtty bir kúni: – Qajy barsam,
 Qudaıǵa táýba qylyp moıynsunsam.
 Násip bolsa qaitarmyz taýyn kórip,
 30. Bartollaǵa bas iip, táýap qylsam.
 Kaǵbaǵa et, Kahıda asý, Tanyn kórsem,
 Jol boıy jarlylarǵa qayır bersem.
 Maǵripaǵa aqyl saldy osylaısha,
 – Qajy baryp Harapada qurban shalsań.
 Nietiń durys eken maqul kórdim,
 Ámin, bolsyn isiń bara qalsań.
 Ekeýi osylaısha aqyldasty,
 Bireýi aıtyp, bireýi maquldasty.
 – Sen kelgenshe jalǵyz qatıp otyram, –
 dep,
 40. Kózine Maǵripa aldy ystyq jasty.
 Sálıhtiń lasyn aty inisi bar,
 Shaqyryp alyp dedi: – Bir isim bar.
 Men kelgenshe jeńgege qarasyp tur,
 “Inisi bardyń degen ǵoi tynysy bar”.
 Qajyǵa júrmekshimin etse násip,
 Qarajat qaldyramyn jeter asyp.
 Oтын-sý bir náısege muqtaj qylma,
 Jeńgege turarsyń sen qarailasyp.

– Qup bolady, – dep inisi maqul kórdi,
 50. Sendirip aǵasyna ýáde berdi.
 Týsý bir inisi bolǵandyqtan,
 Murat Sálıh qýanyp oǵan sendi.
 Qosh aıtyp, jolǵa shyqty Murat Sálıh,
 Qıyspaı attandyrdy sonsha halyq.
 Maǵrıpa jylai-jylai úide qaldy,
 Ketken soń súıgen jary, qaiǵylanyp.
 Tamaqty qainysy ákep beredi eken,
 Jeńgesi oǵan qatty senedi eken.
 Ótipti osylaısha talai kúnder,
 60. Apyr-aı, túbi qalai bolar eken?
 Bir kúni taǵy tamaq bergen eken,
 Shash tarap otyrǵanda kelgen eken.
 Tolqyǵan on tórtinde tolǵan aıdai,
 Dıdaryn jeńgesiniń kórgen eken.
 Kórgen soń nápsi qozyp qainysynyń,
 Bile almaı ne qylaryn júrgen eken.
 Dertine eshbir aıla taba almastan,
 Bir túnde jeńgesine kelgen eken.
 – Kónilińe jaman niet kirgen shyǵar,
 70. Oıyńdy shaitan buryp júrgen shyǵar.
 Qudaıdan qoryq, uıal adamzattan,
 Kórsetpei tez qarańdy, úiden joǵal.
 Qajyǵa ketken aǵań izdep saıap,
 Mekkege bargan shyǵar etip táıap.
 Qait, qainym, táıba qylyp nietińnen,
 Mahshar kúni beremin ne dep jaıap.
 Nysapsyz qoryqpaisyń ba aqıretten, –
 Dep qainysyn shyǵardy úiden aıdap.
 Kózine jas aralas jas ta keldi,
 80. Qıanat is qılmady túbin oılap.

Qainysy jeńgesine ashýlandy,
 Bir qastyq jasayn dep qatýlandy.
 “Dúniede menen sorly jan ótpes”, – dep,
 Azýyn-azýyna basyp aldy.
 Qainysy aıtty:
 – Keń dúnieńdi tar qylamyn,
 Aldyń biik, artyńdy jar qylamyn.
 Aıtqanyma kónbesen tura tur sen,
 Osy kórgen kúnińdi zar qylamyn.
 Berdi ol tórt jigitke altyn-kúmis,
 90. Oıyna kirdi daǵy buzyqtyq is.
 “Jeńgem zına qyldy, – dep men
 aıtamyn,
 Berińder qazy aldynda kýalik is”.
 Kónilinen táıba qashyp, shaitan kirdi,
 Qazyǵa aıtpaqshy bop bular júrdi.
 Qazyǵa aryzdama jazyp berip,
 Qaqpaǵa tórt jigitti alyp kirdi.
 Aryzdama osylai jazǵan muńy:
 “Jeńgem zına qyldy, – dep, – kúndiz-
 túni.
 Kózben kórgen tórt jigit kýashim bar,
 100. Aıt aqyl, alyp keldim sizge buny.
 Eı, taqsyr, aрыз qyldym sizge kelip,
 Aıtpasam kúná bolar kózben kórip».
 Tórt jigittiń kýalik sózin estip,
 Qazy da ashýlandy túsi ońyp.
 Áıeldi uryp-soǵyp alyp keldi,
 Tórt jigit qasyndaǵy kýalik berdi.
 Sharıǵat úkimimenen jaza berip:
 – Taspen uryp óltir, – dep ámir berdi.

Maǵripa aıttı: – Naqaqpyn, Qudaıǵa shyn,

110. Tórt adam jalǵan aıttı kýáligin.

Qainym qastyq istep júr kónbediń, – dep,

Oǵan maqul demedim men de búgin.

Esh adam qatyn sózin tyńdamaidy,

Jendetter jan-jagynan julmalaidy.

Shahardan aýlaq alyp bardy daǵy,

Tiridei kómetuǵyn or qazady.

Áıeldi belýardan kómedi endi,

Jınalǵan kóp jamaǵat kóredi endi.

Ámirmen kelgenderdiń esebi joq,

120. Olarǵa birden tasty beredi endi.

“Sharıǵat úkimi” dep tas jaýdyryp,

Qalyń jurt jabyla kep urady endi.

Áıelge urǵan tasy tóbe boldy,

Beikúná beisharaǵa obal boldy.

Táńirim ózi saqtap kesh kirgende,

Esi aýǵan beishara áıel mańyn kórdi.

– Eı, Alla, bastan kúnám asqan shyǵar,

Kúnádan ǵarip kónilim qashqan shyǵar.

O, Táńir, barlyq isim ózińe aıan,

130. Ísimdi perishteler jazǵan shyǵar.

Jaqqyzdyń perǵaıyńǵa aqıret otyn,

Saqtaǵan Paıǵambardan tiri jetim.

Kók qoshqar Symaǵulǵa qurban ettiń,

Qudaı-aý, meniń senen kóp úmitim.

Júnisti dariada balyq jutqan,

Qutqarǵan ony daǵy qudiretiń.

Lalıayndy³ qyryq jyl qur jese de,

Tespegen denesiniń bulshyq etin.

Jer-kókke patsha qyldyń Súleimendi,

140. Tartqyzyp qudiretińmen myń bir dertin.

Atam joq qaharlanyp aıǵaı salar,

Anam joq jalǵyzdyqtan qasyna alar.

Biz túgil Paıǵambardy álek qyldy,

Ajal jetse kim qashyp álek qylar.

Qudaı-aý aman kórset alǵanymdy,

Artynda arman qylyp qalǵanymdy.

Táńirim ózi medet berer me eken,

Aıtpadym adaldyqpen jalǵanymdy.

Osylaı dep bul áıel zarlap jatyr,

150. Qaıǵyly tas astynda bolyp paqyr.

“Allaǵa ne kúnáli is qyldym”, – dep,

Óziniń ótkenderin oilap jatyr.

Sol shaqta bir Aǵyrabı kele jatty,

Yńyrsyǵan bir daýys estip qapty.

Saitan ba, álde jyn ba dep toqtai qap,

Dybysqa yńyrangan qulaq sapty.

Ol adam kelip turdy tas janyna,

Zarlaǵan qulaq saldy dybysyna.

Táńirdiń bul isine qulaq saldy,

160. Jylaǵan tas balqıdy kóz jasyna.

Túıeden túsip jigit jaqyn bardy,

Úıilgen ústindegi tasty aldy.

Qarasa jatqan jan bir áıel eken,

Qutqaryp úgen tastan ashyp aldy.

Kerýenshi aıttı áıelge: – Netken jansyń,

Jasyрмаı aıt shynyńdy ne qylǵansyń?

– Syrymdy men aıtayın bastan-aıaq, –

Dedi áıel, – Zálimderden jedim tıaq.

Sóıleıdi bastan keshken istiń bárin,

170. Qainynyń zulymdyǵyn jasyрмай-
aq.

Jigit áiel sózine nandy daǵy,

Esirkep kózine jas aldy daǵy.

Basy, kózi jaraly bul áieldiń,

Túrine qairan bolyp qaldy daǵy.

Kórdi tańǵalarlyq nurly júzin,

Áielge jigit aıtty aрыз sózin.

Neke qıyp alayın áieldikke,

Egerde shyn rıza bolsań óziń.

Ǵashyq boldym men sizdiń ózińizge,

180. Tolǵan aıdai nur tamǵan júzińizge.

Erge tıy mindetti is urǵashyǵa,

Razy bol kónil-kúi sózimizge.

Jigitke sonda áiel bylai degen:

– Qudaiǵa muńymdy aıtyp jylai berem.

Saqtai bil sharıǵattyń durys jolyn,

Meniń erim Mekkede tiri eken.

Ol Mekkede qajynyń biri edi,

Jolyna sharıǵattyń moıyn burdy.

Kútemin men, tek sonyń jubatymyn,

190. Jigit te áiel sózin durys kórdi.

– Endeshe qıamettik qaryndas bol, –

Dep jigit áiel sózine maqul boldy.

Qulaq asam bul aıtqan talabyńa,

Tańdandym maǵynaly jaýabyńa.

Aman kelse erińe men tapsyryp,

Beishara qalayın bir saýabyńa. –

Dep túege mingizip alyp júrdi,

Túnimen basty olar talai joldy.

– Bir músápir áieldi ákeldim, – dep,

200. Úıine Maǵrıpany alyp kirdi.

Tapsyrdy áeline Maǵrıpany,

Sózderi aıta berse onyń muńly.

Kier kiim, isherge tamaq berip,

Sylady “saýap bolar” desip ony.

Úıge ákep daýalady Maǵrıpany,

Saqatyp beishara áiel maǵdyrlandy.

Mańaıdan surap kelgen kóp jandarǵa

Sóilep berdi ótken sol oqıǵany.

Ońasha Maǵrıpaǵa bir úi berdi,

210. Qurmettep Aǵyrabı kútip júrdi.

Biri aǵa, bireyi qaryndas bop,

Sol úıde talai yaqyt tura berdi.

Bar edi Aǵyrabıdıń bir inisi,

Bolsa da ata-anasy jaqsy kisi.

Bir kúnder Maǵrıpaǵa ǵashyq boldy ol,

Pendeniń ne qylsa da Táńir isi.

Ǵashyqtyq dertine aıla taba almady,

Ár saǵat kórgisi kep alańdady.

Aqyry Maǵrıpaǵa maǵlum etip,

220. Aqtardy júrek syryn, jaba almady.

– Saǵan ǵashyq bolyppyn men beishara,

Júregim boldy sen dep para-para.

Senen sebep bolmasa ketti mazam,

Bul dertime dármem bop meni aıa.

Íshim ottai laýlaıdy, syrtyńm tútin,

Emesteı bop qaldy ǵoi aqylyńm bútin.

Perimisiń sıqyrly, kókten túskem,

Tolqıdy tolǵan aıdai nurly júziń.

Seni dep qarys jerge júre almamyn,

230. Álim joq sensiz jerde tura

almamyn,

Maǵrıpajan, qaitseń de jaýap bershi,

Bul dertke sensiz daýa taba almaamyn.
 Maýrpa jigit sózin uýyp aldy,
 Bir qaiýy kókiregine suýyp aldy.
 Bir páleden qutyldym dep júrgende,
 Beishara bir pálege taýy qaldy.
 – E1, jigit, sóziñ qabyl bolmas, – deidi,
 Maýrpa bul sóziñdi almas, – deidi.
 Táýba qyl, shaitandyqqa moiyn burma,
 240. Dertiñe menen daýa bolmas –
 deidi.
 Men júrgen sher kókirek bir adammyñ,
 Baspanasyz qorlangan beýaz janmyñ.
 Zorlyq penen zombylyq bárin kórip,
 Aıyrylgan el-jurttan beisharamyñ.
 Jigitke aıty osyny áiel gárip,
 Táýba qyl jaqsy niet kóniliñe alyp.
 Men basymdy Táñirge tapsyramyñ,
 Pánide zıa qylman bilseñ anyq.
 Jigit áiel sózine senbei qaldy,
 250. – Súiesiñ qaitseñde de mendeı
 jandy.
 Óıtpeseñ seni jurtqa masqara etem, –
 Dep áielge ár túrli úreı saldy.
 Sóıte otyryp ekeýi eregesti,
 Bireýi bol, bireýi bolman desti.
 “Kónbeseñ tartqyzam, – dep, –
 sazaiýndy”,
 Jigittiñ bargan saıyn keydesi ósti.
 Qashanda bismıllahı góı sózdiñ basy,
 Balaga qorğan bolar ata-anasy.
 Maýrpany asyrağan Áýyabıdıñ
 260. Bar edi jar degende bir balasy.

Sol gána Áýyabıdıñ jalýyz uly,
 Shyqqan bir basyndaýy baq juldyzy.
 Maýrpanyñ úıine apardy da,
 Balany baýyzdaıdy sol kún túni.
 Maýrpa tók bilgen joq, uıyqtap jatyr,
 Osylaı qastyq qyldy álgi qatyl.
 Qyp-qyzyl úıdiñ ishin qan-josa qyp,
 Kórpe-keshek, tósekke jaýyp jatyr.
 Ol jigit te oılap júr talai oıdy,
 270. “Tañerteñ kóremin, – dep – qalğan
 toıdy”.
 Pyshaqty ot jaýyna tyqty daýy,
 Qandy ákep qolyna da jaýyp qoıdy.
 Sóıtti de jigit shygyp ketip qaldy,
 Óz úıine sezdirmeı jetip aldy.
 Osyndaı qara niet qastyq jasap,
 Úıine bardy daýy jatyp qaldy.
 Maýrpa tañ atqan soñ oıanypty,
 Úı ishi qyzyl qanğa boıalypty.
 Baýyzdaýly bala jatyr tór aldynda,
 280. Áiel shoshyp ólýge aıalypty.
 Balany Áýyabı izdep keldi jetip,
 – Qaryndas, ne qylganyñ mundaı etip?
 Men seni týysymdaı kórip júrsem,
 Aqyry qurtqanyñ ba túpke jetip?
 – Ağataı, bala óltirgen men emespin,
 Men sizge bar adamnyñ teñi emespin.
 Meni ólimnen qutqarğan siz ediñiz,
 Qudaı bar, mundaı isti istemespin.
 Nansaңыз balany men óltirgem joq,
 290. Qudaı bar, inshalla, kónilim toq.
 Siz ağa, men qaryndas bolğan janbyz,

Sizge qastyq isteitin jónim de joq.
 Nanypty Áғыrabı zarlangan soń,
 Jas aғыp eki kózden parlangan soń.
 “Bireydiń qastandyғы bolý múmkin”, –
 Dep túıdı barlyq isti ańǵarǵan soń.
 Áғыrabı aıtty: – Qaryndas, qulaq salshy,
 Bir myń altyn berein tyǵyp alshy.
 Áıelim endi óshigip qastyq ister,
 300. Sondyqtan bul aradan ketip qalshy.
 Jylai-jylai Maǵrıpa aldy altyndy,
 Aqıretke aq edim ǵoi dep zarlandy.
 Ertip shyǵyp Áғыrabı jol kórsetti,
 Maǵrıpa amalsyzdan ketip qaldy.
 Mehnat, mashaqattyń bárin kórgen,
 Maǵrıpa ketti uzap osy jerden.
 Qudai basqa salǵan soń amal bar ma,
 Basy aýǵan jaqqa kete bergen.
 Maǵrıpa alystan bir shahar kórdi,
 310. Júre-júre arıandap soǵan keldi.
 Aralap shahar ishın kele jatyp,
 Jınalǵan top-top bolyp adam kórdi.
 Tıaıaylap Maǵrıpa da kelip qaldy,
 Jınalǵan qalyń jurtqa tańyrqady.
 Qalyń jurttyń ishine aralasyp,
 Bireydiń “ne jıyn?” dep surai qaldy.
 Ol aıtty: – Bul jigittiń qaryzy mol,
 Qatarmagan beishara qaryzyn ol.
 Alǵany bir myń altyn bolǵan eken,
 320. Darǵa aspaq bop jigitti jatqany sol.
 Ol darǵa tartylmaıdy altyn berse,
 Ólmek eger qaryzdan túk bermese.
 Patshanyń qoldanǵan sharasy osy,

Bitti ómiri, qaryzyn tólemese.
 Maǵrıpa aıtty: – Altyndy men berein,
 Qutqaryp ony ólimnen jiberiın.
 Bir jas eken dúnieden qyzyq kórsin,
 Óltirmeńder, qaryzyn men tóleın.
 Altyndy alyp, jigitti qoıa berdi,
 330. Áıeldiń bul erligin halyq kórdi.
 Ólimnen azat qylyp Namurutty,
 Myń altyndy qolma-qol sanap berdi.
 Namurut taǵzym qyldy Maǵrıpaǵa:
 – Tiri júrsen bolıyn saǵan aǵa.
 Allarazy bunyńa bolsyn, – dedi,
 Bir aqtarmyn bunyńdy kelse shama.
 Maǵrıpany úıine ol erтип bardy,
 Aldyna jaidy ákelip dastarqandy.
 Qutqaryp janyn alyp qalǵannan soń,
 340. Jalynyp Maǵrıpaǵa jalbańdady.
 Jigit oilady: “Bul meni súıe me eken,
 Ǵashyqtyqtyń otyna kúıe me eken.
 Altyn berip janymdy alyp qaldy,
 Sol úshin endi maǵan tie me eken”.
 Maǵrıpaǵa jigit aıtty: – Maǵan tıseń,
 Alyp bersem bazardan kım kıseń.
 Kóp aqshańdy men úshin sarp qyldyń,
 Qatyn qylyp alıyn meni súıseń.
 Maǵrıpa aıtty: – Aqymaq, olai deme,
 350. Tentirep júrem nege, tısem erge.
 Bar jazyǵym ajaldan qutqarǵanym,
 Aýlaq júr mańaıymnan jyndy neme. –
 Dep ekeıi sol jerde janjaldasty,
 Qalmady qyr sońynan álgi albasty.
 “Taǵy da ne pálege jolyqtym”, – dep,

Namuruttan sorly áiel jáne qashty.
 Qashyp júrip dariága kelgen eken,
 Kemeshi kóp saýdager kórgen eken.
 Súmeń qaǵyp Namurut ta Maǵrıpanyń
 360. Sońynan itten jaman ergen eken.
 Kemeshiler kemege júgin saldy,
 Bularǵa Namurut ta jetip bardy.
 – Mynaý meniń jariam4 qashyp júrgen,
 Osyny satamyn, – dep aıǵaı saldy.
 Qarady bir saýdager jariaǵa,
 Jol basyp júrgeli tur dariága.
 Aqyry birnesheýi aıtty oǵan:
 – Myń dildá bereik, – dep – jariańa.
 – Bolady, – dep ol myńdy alyp aldy,
 370. Qaltaǵa kóp aqshany salyp aldy.
 – Men bunyń jariasy emespin, – dep,
 Maǵrıpa da jas tóǵıp kóp zarlandy.
 Abyr-sabyr keme de júrip ketti,
 Qýanǵannan Namurut kúlip ketti.
 Qalyń erdiń ishinde jalǵyz áiel,
 Bul áielden bar erkek úmit etti.
 Bireýi kózin qysty, biri shymshyp,
 Qoiady ondailarǵa áiel ursyp.
 “Men alam” dep shýlasty kemeshiler,
 380. Shyrmady Maǵrıpany taǵy qyrsyq.
 Keibireýi moıynnan qushaqtıdy,
 Keibiri mazaqtıdy, syqaqtıdy.
 Maǵrıpa aqylynan adasady,
 Tún bolsa beısharany uıyqtatpaıdy.
 Keledi tynbaı júrip keme sýda,
 Kez boldy Maǵrıpa da óńkeı daǵa.
 Qalyń erdiń ortasynda jalǵyz áiel,

Degen ǵoi “buqa býǵa, azban dýǵa”.
 – Tańda, – dep qamalaıdy birimizdi,
 390. Bes kún boldy baıqadyń túrimizdi.
 Osy jerde dariága laqtyramyz,
 Almasań eger bizdiń tilimizdi.
 Taýsyldy sonda aqyly Maǵrıpanyń,
 Qoiarǵa jer tappady endi janyn.
 “Aıaǵymdy qia bassam pále boldy-aý,
 Bulardan endi qalaı jol tabamyn”.
 – Aıt, aıt, – dep taǵy daǵy qamalady,
 Qalaı dep aıtarǵa sóz taba almady.
 Tereń oi túkpirinen amal taýyp,
 400. Mynany aıtýǵa ol oilanady.
 “Qarasam báriń jaqsy, táyir jigit,
 Túgeldei meni alyǵa qyldyń úmit.
 Kúresip kórińizder túgel shyǵyp,
 Kim kúshti bolsa alsyn áiel qylyp”.
 Barlyǵy qyzyp alǵan araq iship,
 Biri loqsyp, bireýi jatyr qusyp.
 Kóp adamnyń ishinde neler bar ǵoi,
 Bireý momyn, bireý qý, bireý pysyq.
 Alysty keme ústinde barlyq adam,
 410. Kúsh synasyp almaqshy aǵalaǵan.
 Bireýdi bireý sýǵa ylaqtyryp,
 Qyrǵynǵa ushyrady qatty jaman.
 Jel soǵyp, taýdaı-taýdaı tolqyn atty,
 Qarasa kemedede bir jan qalmapty.
 Bar adam qalqaq qaǵyp sý betinde,
 Shoshyǵan Maǵrıpadan ál qalmapty.
 Kemeni tolqyn aıdap dóńgeletip,
 Maǵrıpa kele jatyr esi ketip.
 Úsh kún júrip darianyń ortasynda,

420. Bir mezigilde shetine keldi jetip.
 Shyqty daǵy kementi balaı saldy,
 Es-aqylyn az turyp jınap aldy.
 “Áıel bop júrsen taǵy pále bolar”, –
 Dedi de erkek kım kıp aldy.
 Burymin tóbesine túıp aldy,
 Bir qalpaqty kemededen kıp aldy.
 Darianyń jaǵasynan shahar kórip,
 Jigit bolyp jasanyp soǵan bardy.
 Patshanyń surap kirdi ordasyňa,
 430. Qudaı ońǵa bastasa bolmasyn ba.
 – Patshaǵa jolyǵatyn bir isim bar,
 Ruqsat ber? – dep aıtty qorǵaıshyǵa.
 Birey kirdi patshadan ruqsat surap,
 – Kelip tur bir saıdager joly uzaq.
 Quzyryńa, patsha aǵzam, kirsem –
 deidi,
 Kelýine, patsham, qylsań ruqsat.
 Patsha aıtty: – Ruqsat kirsın, – deidi,
 Bar ma eken maǵan aıtar bir syr, –
 deidi.
 Patsha aıtty Maǵrıpaǵa kirgennen soń:
 440. – Qane ait, qaıdan keldiń, kimsiń?
 – deidi.
 Zatym – áıel, Maǵrıpa – atym meniń,
 Túrkiстан degen shahar týǵan jerim.
 Basyňa bir qyndyq is túsken soń,
 Pana izdep taqsyr patsha sizge keldim.
 Aıtty eriniń qajyǵa ketkendigin,
 Qainynyń zor qastandyq etkendigin.
 Aǵyrabıdın inisi men Namuruttyń,
 Qastyǵynan mehnat shekkendigin.

Sonan soń kemeshiden kórgen isin,
 450. Dariada kóp adamnyń ólgen isin.
 Qansha dúnie kemede asyl bulıym
 Sýmen aǵyp bul jerge kelgen isin.
 Patsha aıtty: – Al, maǵan ne qyl deisiń?
 Kóp azap kórgenińe ýaıym jeisiń.
 Oıyndaǵy baryńdy túgel aıtshy,
 Tilegińdi tilegen Táńirim bersin.
 – Tilegim sol, kemedegi zatymdy alsań,
 Patshalyq qazynańa ákep salsań.
 Barlyq dúnie-múلكimdi túgel alyp,
 460. Paqyr, miskin, ǵaripke sadaqa
 qylsań.
 Arnaýly men kiretin bir úı salsań,
 Páleden aman bolsam demimdi alsam.
 Egerde Murat Sálıh kele almasa,
 Taratyp habarymdy izdey salsam.
 Bar edi bir ónerim aýry kórsem,
 Shıpalyq dári berip em istetsem.
 Siz aǵa, men qaryndas bolyp ótsem,
 Rıza bop osylarǵa ruqsat etseń.
 Patsha barlyq sózin qabyl aldy,
 470. Bar múلكin qazynaǵa ákep saldy.
 Ózine arnaı bir úı saldyryp,
 Maǵrıpany qurmettep kútimge aldy.
 Dúnieden kórgen bir kez qıanatty,
 Maǵrıpa tapty endi raqatty.
 Ár iske duǵa oqysa qabyl bolyp,
 Áıelge Qudaı berdi keremetti.
 Aqsaq kelip bata alsa aıaq bitti,
 Sańyraı kelip bata alsa qulaq bitti.
 Jarly kelip bata alsa maldy boldy,

480. Áieldiń talai jerge dańqy ketti.
Tilsiz kelip bata alsa sózdi boldy,
Soqyr kelip bata alsa kózdi boldy.
“Ámin” degen batasy qabyl bolyp,
Áieldiń ishi kirsiz izgi boldy.

Maǵripanyń emshilik óneri asqan,
Ol jazdy talai naýqas kári-jastan.
Bul bir sóz tura tursyn osy arada,
Sóilein qaita aınalyp áyel bastan.

Aman-esen Sálıh qajy úige keldi,

490. Qarsy alyp shahar halqy sálem berdi.

El-jurty, týystary túgel kelip,
Qajyny saǵynǵan jurt aman kórdi.
Kelgen jurt túgel tarap ketti endi,
Sálıh ta shúkirshilik etti deidi.

El ketip úi ónasha bolǵan kezde,
Iasajǵa: – Jeńgeń qaıda ketti? – deidi.

Iasaj aıttı: – Ol bada baqyt zıa qyldy,
Onyń buzyq ekenin halyq bildi.

Shaharda qazy, patsha, ákimder bop,
500. Sharıǵat joly men úkim qyldy.

Aǵasy Iasajy aıtqan sózge sendi,
“Ol qatynda obal joq eken”, – dedi.
Qajylyǵyn eske alyp, sabyrlyq qyp,
– Qatıryn Qudaı ózi bersin, – dedi.

Aǵasy aralady kóp aýyldy,
Sálemge týystar da kóp aǵyldy.
Osyndaı qýanyshyń dál ústinde,
Kóp keshikpeı Iasajynyń kózi aýyrdy.
Iasajynyń eki kózi kórmes boldy,

510. Qajyǵa shái qanatyp bermes boldy.

Ini soqyr, qatyn joq qajekené
Qý turmys bir tynyshtyq bermes boldy.

Aıttı sonda bireýler: – Bir qatyn bar,
Dem salyp aýrýǵa duǵa qylar.

Aldyna qandaı aýrý barar bolsa,
Naýqasynan az kúnde saqaita alar.

Bul sózdi elden estip Sálıh uqty,
Oıladı oǵan barmaı bolmas tipti.

“Iasajyny sol emshige kórsetem”, – dep,
520. Inisin alyp jabdynyp jolǵa shyqty.

Úiden shyǵyp ne qıly bastı joldy,
Jol júrgeli, minekı, bes kún boldy.

Dám tartyp, rızdyq aıdap osy kúni
Úiine Aǵyrabıdıń kelip qondy.

Aǵyrabı qonaqtaryn qarsy aldy,
Áńgime sóılenedi árbir jaıly.

Tamaq iship jailanyp otyrǵan soń,
Jumysyn qonaqtardıń surasady.

Sálıh aıttı: – Bul inim boldy soqyr,

530. Qandaı em istetsem de bolmaı otyr.
Bir shaharda emshi áiel bar degen soń,

Qonaǵyń sony izdep bargaly otyr.
Aýrý aıǵady eken dem salǵanda,

Bundaı emshi tabylmas bul jalǵanda.
Qudaıdan shıpa tilep izdep baram,

Qaitamyz osy inim jazylǵanda.

Aǵyrabı aıttı: – Inim top bop jatyr,
Oǵan da eshbir daýa joq bop jatyr.

Sizge men de qosylsam qalaı deısiz?

540. Ertip barar esh adam joq bop jatyr.

– Bolady, – dep bulardy ertip aldy,
 Joldas bolyp tórteýi kete bardy.
 Jolshybaı Namurutqa kez bop qalyp,
 Jón surasyp beseyi tura qaldy.
 Sálıh aıtty mán-jayyn qıyndyqtyń,
 Namurut uqty shyn syryn bul bir istin.
 Jabysty: – Búgin maǵan qonaq bol, –
 dep,
 Siz biletin emshini men de uǵystym.
 Dedi ol da: – Sizdermenen birge ketem,
 550. Bir júrip ol araǵa birge jetem.
 Maqaýpes deıtuǵyn naýqas boldym,
 Men de baryp soǵan bir em istetsem.
 Beseyi ertesinde júrip ketti,
 Maǵrıpa turǵan sháрге baryp jetti.
 Emshige qaralatyn adam kóp bop,
 Birneshe kún degende kezek kepti.
 Maǵrıpa tanı ketip, perde kidi,
 Sóıleıdi syr bildirmeı asa syly.
 – Úsh aýrý ákep em quzyryńa, –
 560. Dep Sálıh dárýishke basyn ıdi.
 Maǵrıpa bul úsheýin tekseredi,
 Ishinen úsheýine kektenedi.
 – Senderdi erteń túste daýalayın,
 Minekı, boldy endi kesh te, – dedi.
 Maǵrıpa patshaǵa jetip bardy,
 Ol ony “órge shyq” dep qabyldady.
 zine qastyq qylǵan úsheýiniń
 Kelgenin patshaǵa habarlady.
 – Taqsyrym, bul sózimdi qabyıl kórseń,
 570. Shahar halqyn erteń tús jıyp
 berseń.

Úsheýin daýalayın jurt aldynda,
 Zalymdar kim, beıyaz kim, halyq
 kórsin.
 Bul sózdi patsha aǵzam qabyıl kórdi,
 Ýaǵynda shahar halqyn jıyp berdi.
 alqy túgel alańǵa jinalǵan soń,
 Tórteýiniń bireýin ertip keldi.
 Sálihty patsha aldy óz qasyna,
 Ol bastady bylaı dep sózdi asyǵa.
 – Aldymen úsheýin de qaldyrmaı ait,
 580. Ne zulymdyq bop ótti óz basyńda.
 Aıtpasań jazylmaısyn qylmysyńdy,
 Jasyrǵanmen bolmaıdy bul isińdi.
 Egerde ár qısynyń naq aıtpasań,
 Zyndanda bitiremin jumysyńdy.
 Qylmysyn eń aldymen soqyr aıtsyn,
 Sonan soń top aýrý aıtpaı qaıtsın.
 shinshi maqaýpes te shynyn aıtyp,
 Jazylyp dárýishten úıge qaıtsyn.
 Qystaıdy “shynyńdy ait”, – dep soqyrdy
 endi,
 590. Aıtpasqa shara bolmaı otyrdy endi.
 Oılaıdy ol, “aıtpaǵanmen
 jazylmaımyn”, –
 Dep basyn kótere almaı tuqyrdy endi.
 Soqyr aıtty: – Eı, janym, jazǵan janmyn,
 Aqıqat joldan taıyp azǵan janmyn.
 Uıat pen ar perdesin jyrtyp tastap,
 Ózgeden ózime kór qazǵan janmyn.
 Shaitan ýasul5 júregime saldy meniń,
 Aqylymdy azdyryp aldy meniń.
 Mazulymǵa6 qastyq istep beıyaz júrgen,

600. Eki kózim soqyr bop qaldy meniń.
 Sondyqtan qahar tókti Haq taǵalam,
 Soqyr bop eki kózim bitti tamam.
 Aıtayn shyndyq isti eń basynan,
 Ana otyrǵan Murat Sálıh meniń aǵam.
 Maǵrıpa osy aǵamnyń áreli edi,
 Óz teńi, tańdap-taýyp, súip alǵan.
 Aǵa ketti qajyǵa barmaq bolyp,
 Bir paryzyn ada etip almaq bolyp.
 Keterinde tapsyrdy bar sharýasyn,
 610. Men qaldym ózim ie bolmaq
 bolyp.
 Az kúnnen soń jeńgеме ǵashyq
 boldym,
 Ardan bezip adamdyq, pasyq boldym.
 Ǵashyq otqa kúrdim dep jeńesheme,
 Sózime kóndirýge asyq boldym.
 Buny estip jeńgem meniń ashýlandy,
 “Ońbaǵan jeksuryn”, – dep qatýlandy.
 “Ardan bezgen abyroısyz aqymaq”, –
 dep,
 Jarylyp ketýge de jaqyn qaldy.
 Men oilamyn tilime jeńgem kónse,
 620. Bildirmesem qajydan aǵam kelse.
 “Iniń maǵan osyndai istedi”, – dep,
 Endi qaitem aǵama aıtyp berse.
 Onan da bul jeńgemdi óltirein,
 Basyna pále-qala keltirein.
 Óltire almaı qalsam da ebin taýyp,
 Joǵaltaıyn, bul jerden ketirein. –
 Dep oilap sodan shyǵyp bazar bardym,
 Sybailas tórt adamdy taýyp aldym.

– Jeńgem zina istedi, kýá bop ber, –
 630. Dep osy qastandyqty yńǵıladym.
 Olarǵa aıttym qazyǵa barıyn, – dep,
 Bul isti sharıǵatqa salaıyn, – dep.
 Tórtteýine tórt altyn aqsha berdim,
 Maǵan sender kómektes, aǵaıyn, – dep.
 Tórtteýi bul sózime maqul boldy,
 Oiladym dep osynym aqyl boldy.
 Qazyǵa bardym daǵy aryz qyldym,
 “Meniń jeńgem buzaqy qatyn boldy.
 Ylajsyz buryn da júrgen eken,
 640. Aram oıǵa qý jeńgem kirgen eken.
 Tún bolsa boidaq jigit sonda boldy,
 Menen basqa tórt adam kórgen eken”.
 Tórtteýi aıtty: “Myna sóz tipti shyndyq,
 Jalǵan sóz sóilemeimin, taqsyr, quldyq.
 Tún bolsa jigit bitken sonda bop júr,
 Kózimizben osyny kórip júrdik”.
 Kýálik bul tórtteýi berip ketti,
 Qazy da bul sózderge senip ketti.
 Taspen uryp óltirýge zinaqordy,
 650. Sharıǵattyń joly dep úkim etti.
 Maǵrıpa zar ıledi: “Qudaıym, – dep,
 Bul pálege ne yljay qylaıyn, – dep.
 Allaǵa betim jaryq, isim naqaq,
 Táyekel, ne de bolsa shydaıyn”, – dep.
 Jeńgemdi shár shetine alyp júrdik,
 Sharıǵat úkimine baǵyndyrdyq.
 Jınalǵan jurt ortaǵa alyp Maǵrıpany,
 Tas jaýdyryp sol jerde janyn úzdik.
 Osyndai zulymdyǵym boldy meniń,

660. Qan qaryzy mende bop sol
jeńgemniń.

Bireýge qazğan kórge ózim túsip,

Sebebi osy boldy bul kózimniń.

Sóileidi sonda turyp tonan aiaq,

– Mendeı zulym bolğan neken-saıaq.

Tańda mahshar kúnine júz qaramny,

Bir marhabat qylmasa Táńirim aıap.

Teginde Ágyrabıdıń inisi edim,

Bir áielge sondaǵy ğashyq boldym.

Sóz aıtyp em, ol áiel unamady,

670. “Kónbediń” dep aqyry qastyq
qyldym.

Qastyq soǵan istedim kónbegen soń,

Tilegen tilegimdi bermegen soń.

Óz aǵamnyń balasyn baýyzdadym,

Qaskúnemdik qaitersiń dendegen soń.

Pyshaqty ot jaǵyna tyǵyp kettim,

Qatynnyń qolyna qan jaǵyp kettim.

Balany óltirgen qyp pále jaýyp,

Aqyryn úiden eptep shyǵyp kettim.

Joq boldy álgi qatyn sodan keiın,

680. Kórmedim dál búgingi kúnge
sheiın.

Qatyndy Ágyrabı joǵaltty áiteý,

Ne bolǵanyn bilmeimin odan keiın.

Joq shyǵar menen, sirá, jaýyz adam,

Aǵasynyń jalǵyzyn baýyzdaǵan.

Sol qarǵyspen tartylyp qol-aıaǵym,

Beishara bir jan boldym domalaǵan.

Sonda Namurut: – Men zalym qatyl, –
deidi,

Osy isim soqqy boldy aqyry, – deidi.

Myń altynmen bir áiel bosandyrdy,

690. Patsha darǵa asqaly jatyr edi.

Sóz saldym sol qatynǵa maǵan tı, – dep,

Seni men súip turmyn, sen de súı, –

dep.

Bul sózim qulaǵyna tıgennen soń,

Qatyn laǵnet oqydy túdek-túdek.

Qashty ol, sońynan men de erdim,

Kemeshi saýdagerge birge keldim.

Ol qatyn maǵan aqyr kónbegen soń,

Saýdagerge myń altynǵa satyp berdim.

Qatynnyń asyl edi oi-sanasy,

700. Áielderdiń edi ol bir eń danasy.

Maqaýpes aýrýyna tap bolǵanym,

Sol áieldiń tıdi me eken shyn qarǵysy.

Patsha endi sóileidi dárýishke:

– Tap osyndai bolýy shyndyq is pe?

Qalǵan jeri, qate aıtqan sózi bar ma?

Tolyq bir taldaý jasalyq bul bir iske.

Dárýish dedi: – Úsheýi durys aıty,

Demeimin myna jerin burys aıty.

Han da otyr, halyq ta otyr, qara da otyr,

710. Aldyńyzda bitirer jumys aıty.

Han aıty: – Sender netken zalym ediń,

Zalymdyqpen obalǵa qalyp ediń.

Úsheýiıne sol qatyndy alyp kelsek,

Jurt aldynda jańylmai tanyr ma ediń?

Úsheýi buǵan bógelip az otyrды,

“Aıt” dep aqyryp patsha, taqty urdy.

Tómen qarap tuqyra basyn iip,

– Tanyr edik, taqsyr, – dep jaýap berdi.

Iasajy atty: – Meniń kózim kórmeidi
 ǵoı,

720. Kórer kóz maǵan Qudaı bermeidi
 ǵoı.

Kózim bolsa átteń-aı tanyr edim,

Kóz aldyma ol áiel kelmeidi ǵoı.

Patsha dárýishke: – Emde, – dedi,

Naba sýy bar ma edi sende?, – dedi.

Dárýish naba sýyn bir tamyzyp,

Kózińdi juma otyryp terle, – dedi.

Patsha atty Sálıhqa: – Eı, buradar,

Otyrǵan bul arada qansha jandar.

Halyq kórsin, úsh zalym jáne kórsin,

730. Maǵrıpa, betindegi perdeńdi al.

Bul sózge Sálıh ań-tań qalyp otyr,

Qulaǵyn naq estýge salyp otyr.

Jalǵan deýge bolmaıdy jandy dálel,

Bolǵan istiń bári oıǵa qonyp otyr.

Patsha atty: – Al, Iasaj, kózińdi ash,

Aǵań menen jeńgeńe qylypsyn qas.

Aramzanyń quıryǵy bir-aq tutam,

Aramdyq istegen jan ázelde ońbas.

Maǵrıpa da perdesin julyp aldy,

740. Tańyrqatty otyrǵan tiri jandy.

Úsheyi qastyq qylǵan Maǵrıpanyń,

Emdeýimen jazylp aman qaldy.

Kóristi ol Sálıhpenen, qushaqtasty,

Jylady ekeýine, jurt shýlasty.

Shahar halqy qurmetpen qoshamettep,

Neshe kún saýyq qurdy kóp dýlasty.

Qashanda qara nıet qastyq ońbas,

Ádilettiktik aty aryp, tony tozbas.

Bir mezigil jantalasqan jalaqorǵa,

750. Bir analyp kezegi kelmeı qoımas.

KÓKEK PEN ZEINEP

Óte ári shaq – ertede,

Minetin kez kerkige7.

Qustar tilin biletin

Jandar bopty Mekkede.

Sol jandardyn talayı

Quspen bir bop mekende

Qus ómirin úǵypty,

Bilsin desip bul pende.

Tartsa da olar beınetti,

10. Qus qasynan kelmepti.

Sonda olar kóripti

Kókek penen Zeınepti.

Ǵashyq eken eki qus,

Ózderi tym kelbetti.

Qosylp uıa sala almaı

Kezipti kep jer-kókti.

Qustyń zaryn estigen

Adam janyn terbepti.

Sonda adamnyń jany ashyp,

20. Kózinen jas seldepti.

Ǵashyq qusqa jyr arnap,

Jaratqanǵa eńirepti:

“Aspanmenen zymyndy

Jaratypsyn Jasaǵan.

Aıdy kúnniń nuryna

Qaratypsyn Jasaǵan.

Ujymaq pen tozaqty

Jup jarattyń Jasaǵan.
 Árqaisysyna laıyqty
 30. Jurt qarattyń Jasaǵan.
 Qasıetińnen Júıpti
 Ğashyq etip Jasaǵan.
 Zylhany sen oǵan
 Máshuq ettiń Jasaǵan.
 Asan menen Úsendi
 Teń jarattyń Jasaǵan.
 Dańqyn onyń álemge
 Keń tarattyń Jasaǵan.
 Ğarip penen sánámdi
 40. Aıyrylmas ettiń Jasaǵan.
 Qyzyl gúliden tikendi
 Arylmas ettiń Jasaǵan.
 Shyryn úshin Farhatqa
 Taý shapqyzdyń Jasaǵan.
 Mahabbattyń kók gúlin
 Aýnatqyzdyń Jasaǵan.
 Bir jup qusty telmirttiń
 Bir-birine Jasaǵan.
 Mahabbatqa jeńdirttiń
 50. Óz erkinen Jasaǵan.
 Kókekti ákep Zemepe
 Ğashyq ettiń Jasaǵan.
 Kiriptar qyp beınetke
 Qasiretti ettiń Jasaǵan.
 Jetkizip endi armanǵa,
 Qossańshy basyn, Jasaǵan.
 Ğashyqtar, sirá, qanǵan ba,
 Toqtatshy jasyn, Jasaǵan!..”
 Etse de adam tilekter,

60. Esh ónimi bolmapty.
 Kókek penen Zemepter
 İzdesýin qoımapty.
 Uıa salar jer izdep,
 Ash qap, qarny toımapty.
 Jem jep qýat tapqan soń,
 Taǵy ushýdy oılapty.
 Sótip orman ishinen
 Dán terip jep júripti.
 Tumsyǵynyń ushymen
 70. Birin-biri súıpti.
 Mańaıynda júrgen qus
 Kelip bári kóripti.
 “Netken ğashyq bular” – dep
 Qyrqylasyp kúlipti.
 Bir jaq sheti ormannyń
 Teńiz eken shegi joq.
 Mekendeýge ar jaǵyn
 Uıǵarypty eki dos.
 Sondyqtan da dán tergen,
 80. Maqsatyna jetpek bop.
 Qansha qustar teńizden
 Ólgen eken ótpek bop.
 Ál bolmasa denede
 Túsken sýǵa top-top bop.
 Bul sabaqty uqqan soń,
 Almaq bolǵan top-toq bop.
 Dán terip jep ekeýi
 Kóp joldardy keshipti.
 Jegen dáni tańdaıǵa
 90. Tym-aq tatyp ketipti.
 Kóni kepken baıǵustar

Bas kótermei jesipti.
 Júre-júre ekeyi
 Múlde adasyp ketipti.
 Ýáde etken ushar shaq
 Áldeqashan ótipti.
 Birin-biri taba almaı
 Kóp japalar shegipti.
 “Qaıda kettiń ákaý?” – dep
 100. Muń-minájat etipti.
 Máshuǵy bolǵan Zeinepke
 Jolyǵyp bir maqulyq,
 Suqtap turyp qos kózin
 Isharat qypty shaqyryp.
 Shaqyrǵany sol eken
 Qorqyldapty baqyryp.
 Ala-jasyl túkti eken,
 Qalypty Zeinep jaqtyryp.
 Aınyp dosy Kókekten
 110. Qozypty nápsi shatylyp.
 Kózi onyń tartqan soń,
 Barypty jaqyn atylyp.
 Álgi maqulyq dál sonda
 Kelipti shópti japyryp.
 Quiryǵymen bir soqsa
 Qalypty Zeinep baqyryp.
 Ketip te qapty esinen,
 Kózinen oty shashylyp.
 Maqulyq sazǵa jónepti,
 120. Óz beinesin jasyryp...
 Bul jaıttan habarsyz
 Kókek ketken bir bólek.
 Qalyp jalǵyz amalsyz,

Alańdady ol óte erek.
 Kóp tossa da kelmedi,
 Saý bolsa eger jeter ed.
 Kelmegen soń Zeinepti,
 Kóp izdedi ne kerek.
 Eshbir jerden tappady,
 130. Kózden jasy sebelep.
 Qaıtyp keldi jaǵaǵa,
 Ushýǵa endi entelep.
 Ýaǵynda ushıp ótpese
 Daýyl turmaq bir mezet.
 Ótkeninshe ol daýyl,
 Kútpek kerek kópkeshek.
 Sondyqtan tez qamdanyp,
 Qaqty qanat shetke kep.
 Ushty Kókek zaýlatyp,
 140. Qatty sermep qanatyn.
 Qanaty jel ańyratyp,
 Ekpindetip qaǵatyn.
 Qos janary qyzaryp,
 Beine shoqtalı janatyn.
 Betalysty túzegen,
 Mejeli jerge baratyn.
 Asty teńiz, ústi aspan
 Qara jer joq qonatyn.
 Kezigip keide shaǵala,
 150. Qıqyldasyp qalatyn.
 Sótip, Kókek ushqanda,
 Zeinepti oıǵa alatyn:
 “Qosh, qosh endi, Zenebim,
 Esh bolmasyn eńbegiń.
 Jem qýalap ketip eń,

Óz ýagynda kelmediň.
 Kóp izdeýmen óziňdi
 Aryp-sharshap terledim.
 Qaıda kettiň, ne boldyň?
 160. Habaryňdy bermediň.
 Sonan tağat qyla almaı,
 Saparğa qanat sermedim.
 Qursağyňdy toıgyzsaň,
 Artymnan zaýlap kellersiň.
 Shyrğalaňğa jolyqsaň,
 Aqylmenen jeňersiň.
 Óz nápsiňe berilsen,
 Meni nege teňersiň?
 Onda joıyp senimdi,
 170. Artymnan qýa kelmeısiň.
 Olaı bolsaň, árıne,
 Ýağdamyzğa ne deısiň?
 Tek qıamet bolğanda,
 Bet-júzimdi kórgeısiň.
 Eske alsañ sen dağy
 Dál osylaı degeısiň!..
 Aıtarym sol, Zeınebim,
 Teňiz ústi eniredim.
 Qarasam da artyma
 180. Zaryqtyrdyň, kelmediň.
 Qaitýğa endi shamam joq,
 Aıdynnyň kóbin endedim.
 Jete qonam ólmesem,
 Kórip jerdiň serbegin.
 Kelseň meni izdersiň,
 Qydyryp orman belderin.
 Tiri bolsam seniň de

Biliner mağan kelgeniň.
 Sonda basty qosarmyz,
 190. Tıarmyz jasyn enireýdiň...”
 Mahabbatty, tilekti,
 Ğashyq otty júrekti
 Ál-dármıne qyp ózine
 Ushýyn Kókek údetti.
 Kúnder ótse nur seýip,
 Qop-qoňyr bop tún de ótti.
 Osymenen neshe kún
 Ótse dağy bilmepti.
 Aqyry bir keshqurym
 200. Kórdi adyrly bir betti.
 Jetip soğan qondy da,
 Saparyn sátti túgetti.
 Dán terip jep azyraq,
 Ketti tátti uıqyğa.
 Taň atqanda jadyrap
 Qapty boıy, turqy da.
 Sý boıynan sý ishıp,
 Qarap edi surqyna.
 Táp-táýır-aq júdepti
 210. Topshysy kelmeı yrqyna.
 Munda az kún dem aldy,
 Kelgeninshe sıqyna.
 Ystyq aptap, mol dándıer
 Keltirdi tez shyrqyna.
 Sonan Zeınep! Zeınep! – dep,
 Muň-zar etip bulqyna,
 Kezdi ónirin bul jerdiň,
 Tanysyp el-jurtyna.
 Maqulyqty kórgen soň,

220. Zeinsep aynyp Kókekten,
 Qorqyldağan daýsynan
 Nápsi qozyp, es ketken.
 Bilmedi qansha jatqanyn,
 Zil bolyp boıy meńdetken.
 Esi kirip kópten soń,
 İzdedi ony tónirekten.
 Kórinbedi kózine
 Jasyıl ala maqulyq.
 Qyjalat bop ózi de
 230. Qıal súrdi otyryp.
 Oılandy ol óz jayyn,
 Kózin jasqa tolyryp.
 Qıalynda ol kórdi
 Batyr Kókek tulǵasyn.
 Pushaıman qyp sendeldi,
 Ap qashqandaı bir basyn.
 Taǵy da ketti esinen,
 Kónilinde kórip qımasyn.
 Sonda álgi maqulyq
 240. Jatypty ándyp Zemepti.
 Ózinshe kóp oı sapyrıp,
 Bylaısha qıal terbepti:
 “Mynaı baıqus talma m?,
 Áli esine kelmepti.
 Mıy aýysyp qalǵan ba?
 Kózinen jas seldepti.
 Kórsequmar jan eken,
 İzdegen ылǵı ermekti.
 Maǵan da súzip janaryn,
 250. Kónil kúin terbetti.
 Kórmese taǵy bezegen

Kórinedi áiteı jer betti.
 Opaly emes túbinde
 Bolsa da ózi kelbetti.
 Álsin-áli essiz bop,
 Sol ǵurly buǵan ne jetti?!
 Tek sáp salǵam qıylıp,
 Oǵan meniń nem ketti!” –
 Dep qurqyldap taǵy da
 260. Shópke sińip ol ketti...
 Kópten keiın Zeinsep te
 Keldi esine qartadan.
 Kózin tastap tónirekke,
 Qubylyp bir aitady án:
 – Men ne boldym, apyrym-aý,
 Kózime nemene kórindi?
 Qaıda kettiń asyl-aý,
 Kórsetshi bir kózińdi?
 Kórindiń de joq boldyń,
 270. Ne qyldym men sol ǵurly?
 Jasyıl ala kelbetiń
 Kórindiń sonsha porymdy.
 Sońyma, sirá, túspeseń,
 Tosyp eń neǵyp jolymdy?”
 Dedi daǵy “úh-úh!” dep,
 Olai-bulai tolǵandy.
 Tamaqtary búlkildep,
 Taǵy bir oı oılandy.
 “Sulý sulý emes-ti,
 280. Súıgen sulý, túbinde.
 Joǵaltypyn men esti,
 Nápsini qıǵan kúimde.
 Opasyzdyq bolar bul,

Kókegim qaıda bul kúnde?
 Ony izdep tabaıyn
 Esim qaıta kirgende.
 Ar jaqqa ushıp ketpekshi ek,
 Júr eken ol ne kúnde?” –
 Dedi de ol qomdanyp,
 290. Qanat qaqty aspańǵa.
 Usha júrip oılanyp,
 Kóp jer kezdi sasqanda.
 Kezdi shóldi, dalany,
 Orman, taýdy, adyrdy.
 Talmaı qanat qaǵady,
 Ótip Kókek qadiri.
 “Kókek! Kókek!” dese de
 Aınalyp keń jer-kókti.
 Qanshalyq jer kezse de
 300. Taba almady-aý Kókekti.
 Kórinbedi kózine
 Shyn ǵashyǵy – Kókegi.
 Álsiredi ózi de,
 Ketip muńmen keteyi.
 Zaryn tyńdap kórgender,
 Ish aýyrtyp ketedi.
 Tileý tilep taǵdyrǵa,
 Shyn minajat etedi:
 – “Kókek penen Zeinepti
 310. Jupty etip eń Jasaǵan.
 Kóp kórsettiń beinetti
 Jeke ettiń de Jasaǵan.
 Kórsequmar bolam, – dep,
 Jalǵyz qaldy bul Zeinep.
 Taýyp aldy basyna,

Máńgi arylmas mol beinet.
 Ózgege oı bóldiń, – dep,
 Jalǵyz qoidyń Jasaǵan.
 Ala nıet boldyń, – dep,
 320. Aıyrdyń jubyn Jasaǵan.
 Dosyńdy taba qyldyń, – dep,
 Nazalandyń Jasaǵan.
 Opaǵa japa qyldyń, – dep,
 Jazaladyń Jasaǵan.
 Ózgeden úmit kúttiń, – dep,
 Aıyptadyń Zeinepti.
 Qoryldaı bolsyn juptyń, – dep
 Tartqyzdyń oǵan beinetti.
 Ala kónil bolǵandy
 330. Aıamadyń Jasaǵan.
 Sońynan qylǵan oılaǵa
 Qaramadyń Jasaǵan.
 Kókek ketti Zeinebim,
 Keledi dep Jasaǵan.
 Oǵan mursat bermediń
 Senedi dep Jasaǵan.
 Osymenen aıyryldy-aý,
 Kókek, Zeinep Jasaǵan.
 Qanattary qairyldy-aý,
 340. Tartyp beinet Jasaǵan!”
 Jer-álemdi aınalyp,
 Keldi Zeinep jerine.
 Maqulyqty oıǵa alyp,
 Basty aıaǵyn erine.
 Kórmegen soń eshteme,
 Qarqyldady kerile.
 “Taǵy keppin adaspaı,

Kónil qosqan jerime.
 Kórinbeidi sulý jan,
 350. Ketken be eken eline? –
 Dep tur edi kúlimdep,
 Qoǵaly saz boıynda.
 Ún qatty oǵan maqulyq,
 Turyp jardyń qomynda.
 Maqulyq:
 – Ózi sulý, dili nas,
 Dán teresin qalyp ash.
 Qaran bopty-ay kúnderin,
 Dertińdi tók qaryndas?
 Zeinep:
 – Sulý da sulý perimin,
 360. Qam-qaiǵydan jerimin.
 Sulý jandy kórgende,
 Qashtyń qaıda serigim?
 Maqulyq:
 – Kóre salyp qyzyqtym,
 Otyna túsip úmittin.
 Sonda arsaldy bolyp en,
 Qalainsha umytyń?
 Zeinep:
 – Qus sulýy názik em,
 Kórip esten tanyp em.
 Órtlenip em dertińnen,
 370. Senbeituǵyn naǵyp em?
 Maqulyq:
 – Aıtqany ylgı jalǵan-dy,
 Súıgen jardan tangán-dy.
 Kórsem aýlaq bezinem,
 Qıanat jolǵa bargandy.

Jan ekensin osyndaı,
 Kórip kózim qanǵan-dy. –
 Dedi de ol qurqyldap,
 Ketti ushyp pyryldap.
 Qaldy Zeinep sol jerde,
 380. Tyrnep betin jyrymdap.
 Ótti yaqyt, kesh boldy,
 Ushty Zeinep dalaǵa.
 Eńbegi onyń esh boldy,
 Júregi tolyp jaraǵa.
 Ókindi qylǵan isine,
 Kókek kirip túsine.
 Keldi ushyp teńizge,
 Sıynyp boıda kúshine.
 Ushty olai, bulai da,
 390. Atyn atap Kókektiń.
 Ótyǵe júrek shydaı ma
 Kórmesten teńiz o shetin.
 Ushty úmiti toryǵyp,
 Qorqyp sheksiz aıdynnan.
 Qaldy ózi de zoryǵyp,
 Álsiregen qaiǵydan.
 Júrdi jerdi shuqynyp,
 Olai-bulai jorǵalap.
 Keldi sonda shuqshıyp,
 400. Qoryldaı da shyǵalap.
 Zeinep dereý ońshalyp,
 Sylan qaqty jasanyp.
 Otyrmady tomsaryp,
 Kúlimdedi qarsy alyp.
 Myń buraldy nazdanyp,
 Basy tómen eńkeip,

Ekpetteýge az qalyp,
 Kórsetti artyn teńkeip.
 Shyq-shyq etip qoryldaı,
 410. Júrdi analyp qasynda.
 Tumsyǵymen jaqyndaı,
 Túrtip qalad basyna.
 Sóitken saıyn eńkeńdep,
 Zeinep moınyn ıedi.
 Tumsyǵymen óńmeńdep,
 Qoryldaidy súiedi.
 Sóitip Zeinep unatqan,
 Qoryldaıǵa jupty bop.
 Jumyrtqa da ol tapqan,
 420. Qoryldardan júkti bop.
 Ótti kúni osylaı,
 Qaıǵy-derti ishinde.
 Kókekpenen qosylmaı,
 Kezikken tek túsinde.
 Áńki-táńki bop basy,
 Ushyp júrer «Kókek!» dep.
 Qoryldaidı joldasy,
 Júredi arttan sekektep.
 Jumyrtqasyn basa almaı,
 430. Tastap ketip qalady.
 Basyp ony qorydaı,
 Azdap urpaq alady.
 Osymenen óse almaı,
 Kelgen Zeinep urpaǵy.
 Ekeýi syr sheshe almaı,
 Bir-birinen bultardy.
 Qoryldaı ketse alysqa,
 Iakı qalsa ol uıyqtap.

“Kókek!” dep Zeinep shaqyrsa,
 440. Qalady eken tynystap.
 Buny bilip qoryldaı,
 Júredi eken shetkeri.
 Sonda Zeinep sorlydaı,
 Tyrnaıdy eken k...n.
 Keıde tanyp esinen,
 Tógedi eken dertterin.
 Qustyń tilin biletin
 Jandar kórip bulardy,
 Qylyǵyna kúletin.
 450. Aıtyp talai syrlardy:
 “Kókekke ǵashyq bop Zeinep,
 Taý men tasta saıraısyń.
 Tartsań daǵy zor beınet,
 Nege atynan tanbaısyń?
 Opa qylmaı ýádege,
 Nege ony aldaisyń?
 Maqulyqqa kóz tastap,
 Nege joldan azǵansyń?
 Kórsequmar, arty bos,
 460. Óziń de sorly jazǵansyń.
 Sol úshin de Kókektiń
 Qarǵysyna qalǵansyń.
 Kókek! Kókek! Kókek!... dep,
 Qansha aıǵaı salsań da,
 Kóre almaısyń Kókekti,
 Aqyretke barsań da.
 Salamyn dep uıańdy,
 Qydyrdyń-aý kóp shetti.
 Qylma qysyr qalady,
 470. Taba almaısyń Kókekti.

Kókek deseń ishińnen,
 Sasyq bir lep taraıdy.
 Qoryldayın shıqyldap,
 Talyp sağan qaraıdy.
 Endi Zeınep sen úshin
 Qajeti tek qıamet.
 Kókek sağan qaramas,
 Sen jasadyń qıanat.
 Ğashyq-máshuq bolǵandy
 480. Aıyra almas mashaqat.
 Kónili jaqyn dostardy
 Bóle almaıdy kesapat.
 Opasyzdyq, batpaqty
 Sen keshipsiń belsheńnen.
 Máńgi japa tartpaqty
 Kóteripsiń jelkeńmen.
 Mahabbat bir sham bolsa,
 Opa onyń maıy ǵoı.
 Opasyzdyq nám bolsa,
 490. Ol ólimnen ary ǵoı.
 Opasyzdyq, adamdyq
 Armen múlde shyǵyspas.
 Adamǵa kerek adamdyq,
 Qıyndardan yǵyspas...”
 Osyny aıtyp qusshyl jurt,
 Syqaq etip Zeınepti.
 Aıtqan talai nasihat,
 Urpaqtarǵa ónekti.
 Sonda olar Kókekti,
 500. Músirkegen eske alyp.
 Jyrlar aıtqan ne tekti,
 Ğashyqtardy betke alyp.

“Kóktemede baý-baqta
 Kókek tynbai saıraısyń.
 Kóniliń aýyp jar jaqqa
 Qanat – shalǵyń qaıraısyń.
 Zeıneptiń kúik otymen
 Kúndiz-túni ańyraısyń.
 Láili menen Májnúndeı
 510. Kórissem dep zarlaısyń.
 Zeınep tektes qus kórseń,
 Sol ma eken dep qalmaısyń.
 Bútip zarlap júrgenshe,
 Qasyňa nege barmaısyń?
 Qanatyńdy qomdap ap,
 Ót teńizden ekindep.
 Kózińnen jas sorǵalat,
 Ğashyq úshin selkildep.
 Keıde tipti ketip júř
 520. Jelke shashyń jelkildep.
 Sóz qatasyn qustarǵa
 Zeınepti aıtyp elpildep.
 Onymen ne tappaqsyn?
 Qalasyń bosqa keńkildep.
 Opasyz bolsa ol Zeınep,
 Nesine ony oilaısyń?
 Zeınep! Zeınep! Zeınep! – dep
 Shaqyrǵandy qoımaısyń?
 Ony oıdan shyǵaryp,
 530. Basqamen nege bolmaısyń?
 Estisek Zeınep o jaqtan
 Jar taýypty ózine.
 Qoryldaı ma torylǵy?
 Kiripti onyń sózine.

Sonymenen juptasyp,
 Uia sapty butağa.
 Tilimen sý urttasyp,
 Turady eken jutarğa.
 Sol sebepti eske alyp,
 540. Kónil artpa qitarğa.
 Kókek, seniń qylyғыń
 Áser eter adamğa.
 Ğashyq-máshuq bolğandar,
 Seni ózine balaýda.
 Estip kórseń jyrlaryn
 San jetpeidi olarğa:
 “Zemep! – deseń, o, Kókek,
 Qars aırylar júregiń.
 Ózińdi etip men órneк,
 550. Ğashyqtyq jolda júremin.
 Seniń haliń múshkil-aq,
 Júregim shyn jyrtylar.
 Estilgende úniń naq,
 Saı súıegim syrqrar.
 Sen sekildi meniń de
 Adasqan bir jarym bar.
 Ğashyq oty keydemde
 Janar taýsha jarylar.
 Zemep deseń kóp sairap,
 560. Keler meniń qumarym.
 Júrem senshe men zarlap,
 Tabylmasa jubatym.
 Sen sekildi, o, shirkin,
 Bolsa ushar qanatym.
 Bolmas edim men miskin,
 Edim goı jardy tabatyn.

Dertiń jaman bolsa da,
 Dertime meniń jetpeidi.
 Jardy dep júziń bolsa da,
 570. Solğanyń menen ótpeidi.
 Ğashyqtyqtyń jolynda
 Janyń qurban bolsyn, – dep.
 Shyğa qalyń sorym da,
 Júrer jolym ońsyn, – dep.
 Mahabbat bir pále eken,
 Ketpes bastan ainalyp.
 Ğashyғы joq bilmes-ti,
 Turady tek tańgalyp.
 Qanatyńdy seripseń,
 580. Otyń qozyp jelpiner.
 Men otyńdy jelpisem,
 Laýlap jalyn óltirer.
 Sen aғashta sairaisyń,
 Ğashyғыńdy oıға alyp.
 Men jyrlasam qanbaisyń,
 Áyenimen tolğanyp.
 Samğap kókpen bargaisyń,
 Kim jolyńa qas qylar.
 Sálemimdi alğaisyń,
 590. Ğashyғыma tapsyrar.
 Men de joldan adastym,
 Men sekildi jar izdep.
 Ózen keship, taý astym,
 Aıtqannan soń paryz, – dep.
 Kókegisin sen qustyń,
 Men kókegi adamnyń.
 Senimenen teń túsipti,
 Senimen bir qadamym.

Zeinep dep sen zarlasań,
 600. Men jarym dep jyłaımyń.
 Sen izdeýge barmasań,
 Men izdeimin, suraımyń.
 Qudaı bizdi demesin,
 Demesin de jebesin.
 Qıamet kúni bolǵanda,
 Kórseter bir tóbesin.
 Sonda jetip armanǵa,
 Súıgen jardy kórmiz.
 Qosh aıtyp bul jalǵanǵa,
 Zarlaı-zarlaı ólermiz.
 Ğashyq joly – otty jol,
 Jalynyna jandyrar.
 Armanyna jetse qol,
 Ólse de janyn qandyrar...”
 Osymenen bul qıssa,
 Tamam boldy qarańyz.
 Qustar isi bolsa da
 618. Jan isine balańyz.

SANALY SARA

Jubaiy İbrahimnyń eken Sara,
 Aqyl men sululyqta syqqan dara.
 Qurby bop olarmen bir ótken eken,
 Keseldi, kerbez Namurt padişa da.
 Ğashyq bop sälem jazǵan Namurt oǵan,
 Qaǵazyn jyrtqan eken para-para.
 Öş edi erimenen basqa jönnen,
 Patşaǵa myna ıs taǵy salǵan jara.
 Köp uaqyt Ybraihimǵa qorlyq qylǵan,

10. Patşanyń ükimine bar ma şara.
 Otqa mai quiǵandai ğyp jiberipti,
 Saranyń hatty jyrtqan ısın qara.
 Aiaǵy qaiter eken kim bileği,
 Saraǵa qoldanbaq ol qandai şara?
 Elşiler jaǵymdy söz köp aitsa da,
 Közine ılmei qoidy bara-bara.
 Bireuler ardaqtaid der patşa dese,
 Bireuler óltired der qany qara.
 Jüre me uryp-soǵyp kim bileği,
 20. Túsırıp sau etiñe bitpes jara.
 Qorqytsa keibireuler osylai dep,
 Oǵan da qyñq etpedi janyn sala.
 Bireuler paida joq deit egesinde,
 Padişamen aıysasyń sen nesine?
 “Aıtqanyn oryndasań tiemin, – dep,
 Padişa köterer ed tóbesine.
 Bolasyń sonda onyń aqylsıysy,
 Ordanyń birge bolyp keñesinde.
 Bilegen dünienı Namurt qandai,
 30. Jüresin qai-qaşanda el esinde”.
 Qorqytu, jarylqauǵa könbei qoidy,
 Sirek qoi mundai äiel jer üstinde.
 – Söziñdi uqtym, – dedı, – köp abysyn,
 Patşanyń qandyrar alman men näpsısın.
 Baq, mänsap, bailyǵynyń kereǵı joq,
 Öltirse taǵy meili özi-aq bılsın!
 Bul sözdı padişa estip, oiǵa ketti:
 “Araǵa beker sappyn sonşa köpti.
 Adamǵa bildirmeitin qupiany,
 40. Bälkim, ol bildiredi”, – dep ökpe
 etti.

Oslai oiğa ketip patşa bek te,
 “Ol bälkım könip qalar jekpe-jekte.
 Ol kezde jön bolady Saranykı,
 Halyqqa bildirdiñ dep meni sökse.
 Jelıgı patşalyqtyñ eken munym,
 Aşuğa ketpein men teketen-tekke.
 Ordama şaqyrtyp ap söylesein,
 Äzirşe etpeinşe Sarağa ökpe.
 Orda aidyndy, äsker surly, patşa zärlı,
 50. Kelgende ne degızbes betpe-betke.
 Ğaşyqty aşuly dep kımder qiat,
 Şaqyrsam ordağa ony bolar uiat.
 Jekelei şaqyrтуға bar ğoi uaqt,
 Äuelı meiman etip köreın syilap”. –
 Dedı ol, buiryq etti kütüşige:
 – Qyryq türlı tamaq jasa bölip törge.
 Bärı de dämdı bolsyn, mın şyqpasyn,
 Keledı qymbat meiman bugün üige.
 Kütinip osylaişa turğan kezde,
 60. Şaqyrğan meimany da keldı ılezde.
 Namurt mundai quanyp körgeı emes,
 Jüregı soqty onyñ tezden-tezge.
 Bop kettı meimanhana şam jaqqandai,
 Şırkın-ai, meiman bolğan ğaşyq qandai!
 Ökşesı kö...ke tiıp aspazdardyñ,
 Ärı-berı zyr жүgırıp asyqqany-ai!
 Kädımgı myñdap meiman kütкіzgendeı,
 Dastarqan boldy beıne bult tızgendeı.
 Bırewı qaljyñ bastap degen boldy:
 70. “Boldyq qoi işpei turyp
 ıskızgendeı”.
 Tağy bır aspaz turyp dedı bylai:

– Kelemın bır närseı men uğynbai.
 Boldy äure bır qatynğa sonşa nege?
 Meimandy kütıp ek qoi buryn talai.
 Ol kezde kütüşiden kemdık ötse,
 Qoiatyn sol küinşe quz astyrmai.
 Al bugün inedein aqau şyqsa,
 “Patşa qoiman dedı jazalamai”.
 Bärı de ras eken oilap tursam,
 80. Auzymdy jabaiyn tez nazalanbai.
 Aspazdar жүgırystı qypyjyqtai,
 Işinde patşa sözın жүrdı umytpai.
 Tamaqty art-artynan äkep jatyr,
 Qol-aiaq qimylyna mın juytpai.
 Otyrğan dastarqanğa jurт jağalai,
 Sarany otyr patşa qaumajalai.
 Sara da qyryq tabaqtan auyz tiıp,
 Şekerlı şaiyn urttap otyrды jai.
 – Alyñyz, munyñyz ne, tur ma jaqpai? –
 90. Destı kep ärqaisysy tynym tappai.
 Padişa da qarap otyr: – Bul nesı? – dep,
 Tamaqty özi tatyp, eş mın tappai.
 Qarqyldap küldı Sara qarap turmai:
 – Bärıñnıñ tılıñdı alsam jarasqandai.
 Bır basqa düz kısılık tamaq jesem,
 Öler em ış jarylyp qonaq bolmai. –
 Dep edı köp auyzdar jabylды da,
 Barlyğy qaldy tynyp, taqaqtamai.
 Sarağa qarap qaldy köptiñ közi,
 100. Patşağa tigendeı bop älgı sözi.
 Dastarqan jinalğan soñ ketpek bolyp,
 Tarqaityn aldy-aldyna jetti kezı.
 – Rahmet, meimandyqqa şaqyrypsyz,

Köp jedik asqa qoldy matyryp bız.
 Qaituğa endı bızge ruqsat et,
 Qaldyq qoi köp josynğa jatylyp bız.
 Degende Namurt turdy jöndı bılgen,
 – Ruqsat köpşilikke, – dedı, – bızden.
 Sarajan, sen ordany ainalyp qait,
 110. Bar edı söileser söz öziñizben.
 Ordağa kirdı Sara şat-şadymen,
 Sulu jüz nurdai şalqyp jarqyrağan.
 Namurt tesireip qaldy qarap,
 Töñkergen qara közın baqylağan.
 Bastauğa sözdı qalai oilanyp tur,
 Qurylyp qaraşyğy jaltyldağan.
 Otyryp talaidan soñ söz bastady,
 Qarap ap düziğine altyndağan:
 – Tek sizge ğaşıyq boldy meniñ janym,
 120. Äielsız tüsinetin erdiñ janyn.
 Bolsa da myñdap sulu qol astymda
 Bärinen sizge qumar bolam däim.
 Degende Sara otyryp dedı bylai:
 – Munyñyz sumdyq eken tañ qalğandai.
 Jar süiu bolsa eger köñilñizde,
 Qyzdar köp kündei sulu tañdağandai.
 Erı bar mağan ğana telmirgenşe,
 Sondaıdyñ nağyp жүrsız bırıñ almai?
 Jar süiip, oi ustağan men bır janmyn,
 130. Emespin mağan patşa uıyğandai.
 Qaityñyz ondai oidan bır-aq jola,
 Qoidy dep ökpeleme tılımdı almai.
 Otyr ed bas saluğa batyldanbai,
 Namurt tura almady aşulanbai:
 – Sen mağan qyz körsetpei, öziñdı bıl,

Oilanyp jauabyñdy ait, qatulanbai.
 Patşa söilep bolsyn degendei qyp,
 Sara da tynyş otyrды basyn burmai.
 Jas padişa tym tākāppar, aşuy köp,
 140. Şekesın aşuymen qasydy kep.
 “Sözımdı almağanı netken qorlyq” –
 Dedı de söilep kettı basyn izep:
 – Oilarsyñ patşa mağan qapty küiip,
 Ol meni öltirmeid dep közi qıyp.
 Qorlyqty körsete alam jan körmegen,
 Qylmaimyn endı senı közge küiik.
 Äskerim qyl moınyñnan arqan tağar,
 Söileseñ, qybyr etseñ qamşy salar.
 Qolyñdy art jağyña bailap tastap,
 150. Auaşa bır toğaiğa alyp barar.
 Tört jaqqa kerip tastap borbaiyñdy,
 Etiñe жүздеp-myñdap düre salar.
 Sen tursyñ osyndai kün köreim, – dep,
 Qorlyqpen bostan-bosqa öleim, – dep.
 Deneñdı baqa, тысқан oia etkende,
 Zarlarsyñ, taqsyr, sağan ereim, – dep.
 Köziñe elestettim körerıñdı,
 Bürsigün jauabyñdy ait keleim, – dep.
 Osylai aityldy söz tüidek-tüidek,
 160. Sara oğan jauap qatty mynadai
 dep:
 – Qaşanda sağan aitar jauabym bır,
 Qolyñnan kelgenıñdı qyla ber, – dep.
 Kesirmen Namurt sonda dedı büidep:
 – Tur eken qanyñ tasyp, ajal bilep.
 Syrtyñnan baqylaşym aitqan mağan,
 Jürektı köringensıp qinaidy, – dep.

Tastaimyn topyraq qyp endi seni,
 Turğan soň dünienı örım bilep.
 Elirip jan aitpağan sözdı aittyñ,
 170. Qolyñnan kelgeniñdi qyla ber, –
 dep.

Bılmeisiñ sen aqymaq erdiñ narqyn,
 Qaramen ayırmaısyñ hannyñ parqyn.
 Senimen myljyñdasyp otyrmaimyn,
 Ordamnan tez şyğyp ket jähil qatyn!
 Patşadan söz qalğan joq aşu batyp,
 Aitpady jüreginiñ muñyn sarqyp.
 Jalynu, jarylqauğa basqan da joq,
 Tek qana zorlyq küştiñ uyn aityp.
 “Esıktı qaita kırer qatty serippe”,
 180. Körip pe eñ mundai sözdıñ dämin
 tatyp?

Ömirdı, ia ölimdı tañdağaisyñ,
 Sağan men söz aıtpaimyn endı qaityp.
 Ordadan ket degen soñ, ketti Sara,
 Patşanyñ ükimine bar ma şara?!
 Öşikken soñ padişa öltiredı,
 Saranyñ köñılıne tüsti jara.
 “Kelip al äbden oilap aqylyma,
 Eldegi qoş aıtaiyn jaqynyma”. –
 Dep künde kütıp jatty köp meimanyn,
 190. Şaqyryp tuys, joldas, jaqynyn da.
 Namurtpen aradağy bolğan ıstı
 Aitqan joq, qoiyp ätei jasyrynğa.
 “Ölgende bır-aq bılsın elı-jurtym”, –
 Dep oilap kelip alğan aqylına.
 – Biylğy körgen túsım qauyptı, – dep,
 Tek qana osyny aitqan aqyrynda.

Uaiymdap aitqan emes ol muny da,
 Jairañdap külkı üirılgen şyraiynnda.
 Meimanyn attandyryp bolğannan soñ,
 200. Otyrды şaqyrtar dep saraiynnda.
 “Ajal menen azaptan kım qutylğan,
 Ölmeimın qaşyp, sırä, el-jurtymnan.
 İemniñ jazğan ısın kım buzady,
 Şyğa alman Täñirimniñ men yrqynan”.
 Ömirde bar ejelden ekeu qatar,
 Bolğanda bırı – auru, bırı – ajal.
 Aurudyñ ısı azyraq raqymy bar,
 Tek qana raqymy joq ajal qatal.
 Sarany şaqyrtamyn degen küni
 210. Kenetten Namurt patşa bolypty sal.
 Auru men ajal, sırä, bet qaramas,
 Demeidı anau myqty, mynau osal.
 Bärin de adamzattyñ jerge tyğar,
 Egerde auru jetse bolyp tajal.
 Bilegen dünienı erdiñ erı,
 Sal bolyp jatyp qaldy Namurt serı.
 Janynan şoşyndy ol uaiym jep,
 Qam jedı qasyndağy uázırları.
 Tılı sau, denesı sal jatqanynda,
 220. Jiylğan bylai destı kemeñgerı:
 – Auruğa em jasaityn elıñızdıñ
 Jinalsyn emküsterı – därıgerı.
 Namurt: – Taptyñ, – dedi, –
 joldastarym,
 Ömirde tatu ösken syrlastarym.
 Qimaityn tyrnağymdy qara jerge
 Edıñder janaşyrym, qimastarym.
 Ejelden batyl bolğan bır minezım,

Şoşyndym osy aurudan meniň özüm.
 Jasymnan tatu ösken dostar ediň,
 230. Aqtaityn sol dostyqy keldi keziň.
 Jas penen tilegim sol kärilerden
 Qalmasyn eşbireuı därigerden.
 Ğulama, oqymysty bari kelsin,
 Jatyrmyň küder üzip bul ömirden.
 Jol tauyp alyp qalsyn qairan elim,
 Qoinyna bermei meni, qara jerden.
 Bar edi düniede eki päle,
 Biri – auru, bireuı – ajal jāne.
 Auru kelip nyğarlap basyp otыр,
 240. Aiağy munyň soğar äldenege?
 Turğanda ajal kelmei, qamdanyňdar,
 Şabyňdar, oqtyryňdar bariň molda!
 “Paşadan ne surasaň alasyň”, – dep
 Aityňdar barlyq elşi, älimderge.
 Tapsyrmasyn berip bop, aldy demin,
 Şabarmandar jöneldi şarilerge.
 Tezinen tarap habar barlyq jerge,
 Kep jatyr şaqyrtqandar aitqan jerge.
 Jinalyp talai emsek kelgennen soň,
 250. Bır uızır söz söiledi kelgenderge:
 – Qurmetti söz söyleimin köpteriňe,
 Süiıktı el qorğaityn bekterime.
 Dıbırsız tyndaıyňdy ötinemin,
 Jazyp al, moldalaryň, dăpteriňe.
 Nauqas bop padişamyız Namurt jatyr,
 Jasyndan el qorğaghan ol – bır batyr.
 Denesın qozğaltuğa dărmenı joq,
 Tüsıp tur basymyzğa zamanaqyr.
 260. Qazırşe túsıp otыр senderge ısı,

Patşanyň künde tüspes elge ısı.
 Jazsaňdar budan öter abyroi joq,
 Bolady ondai jan şyn el ülgısı.
 Özderiň miğa salyp oilap körşi,
 Aityňdar kelmei qalğan bolsa emşi.
 Jasaňdar bılgem emdi sal jazatyn,
 Äuelı özderiňe öziň senşi.
 El degen patşalar bolmağan jar,
 Elimen şeşiledi muň menen zar.
 270. Em bolmaityn dărını ıstetem, –
 dep,
 Jazamen aspaqtalyp körmeňder dar.
 Al endi nauqas jandy tez körüge,
 Barlyğyň, bul aradan tarqalyňdar.
 Söz bıttı, emşiler kep jatyr körıp,
 Pälen dep aita almaıdy köñil bölip.
 Ajaldan basqağa em jasaityndar.
 Esinen tandı qorqyp, ketti öñip.
 Öitkenı aurudyň türı jaman,
 Qalady saqaitpasa özi ölip.
 280. Bireuı ony dese, biri bul dep,
 Aitady öz qarasyn tamyr körıp.
 Jatqanda äbıger bop östip bular,
 Bireuden Sarağa da tidı habar.
 Aurudy tabalaityn Sara emes qoi,
 Demeseň köñilinde az renju bar.
 Sebebi aqyldı jan, sanasy ör,
 Orynsyz basqağa ölüm, tilemeid zar.
 “Taba joly tar bolar” dep oilaidy,
 Araz bolsa aşumen bolğan şyğar.
 290. “Jaman dostan bılımdı duşpan
 artyq”

Deituğyn eskide de maqaldar bar.
 “Eger de qazam sonan jetip tursa,
 Qaitemin, onda oğan ne laj bar? –
 Dep oilap, Sara bır sät otyrdy jai,
 Duşpany auyrsa da hoşal bolmai.
 “Er erligın bilmestik aqymaq qoi,
 Qiyn ğoi tabylmağy patşa mundai.
 Bolğanmen mağan duşpan, elge
 qamqor,
 Halqyna ädiletty boldy sonдай”.
 300. Osyny ıstei oilap jüre berdi,
 Jazylyp qalsa eken dep iapyrym-ai.
 Namurtty barlyq emşı jatty bağyp,
 Är adam bilgeninşe dări jağyp.
 Qonbady qylğan emi eşkımnıñ de,
 Patşa jatty oibailap jybyr qağyp.
 Ketti esı emşiler men uázırlardıñ,
 Bırı de şipa qylmai därerlerdiñ.
 Namurt ketti şoşyp zäre qalmai,
 “Astynda qalam ba dep qara jerdiñ”.
 310. Jatqanda ürkıp-qorqyp bări äbirjip,
 Bireui bylai dedi emşilerdiñ:
 – Tört-bes saldy jazğanyn közım
 körgen,
 Üiı bar tar köşede bır äieldiñ.
 Qarasam osy adam joq ışımızde,
 O dağy bırdı şipagerdiñ.
 – Tanysañ öziñ baryp ertip kel, – dep,
 Bireui buiryq etti uázırlardiñ.
 Şaqyryp keldi bireui zyr jügre,
 Otyrğan daiyn bolyp Sara üinde.
 320. Bul emşı bastan-aiaq baiandady,

Namurttyñ jatqandyğyn sal küinde.
 – Eşbir em qonbağan soñ köpten berı,
 Arnaiy ızdep kep em sızdıñ üige.
 Jazğanıñ dört-bes saldy közım körgen,
 Jürinız Namortty endı däreileuge».
 – Barmaimyn, – dedi Sara sızben birge,
 Jetpeidi meniñ şamam däreileuge.
 Menikı uşyq bolsa, sony uşyqtau,
 Qospañyz meni ülken däreigerge.
 330. Tağy da barmauymda bır sebep
 bar,
 Äieldiñ erden alar ruqsatty bar.
 Surap ap ruqsatty jubaiymnan,
 Onan soñ barsam mağan durys bolar.
 Sonymen tüsti emşı demin alyp,
 Otyrdy töñiregine közın salyp.
 Kelgen soñ erine aitty turyp Sara,
 Kelgenin ol emsektiñ buiryq alyp.
 – Jatypty Namurt patşa nauqas bolyp,
 Ketipti däreigerge orda tolyp.
 340. Aitypty “meni emşı” dep myna
 kısı,
 Şaqyryp sol sebepten otyr kelip.
 Sol sätte İbrahim aitty uğyp:
 – Azdy-köp jürüşı eñ ğoi em-dom
 qylyp.
 Bul kısı sony körgen bolsa kerek,
 Aıtqan ğoi körgen ısın ışı jylyp.
 Baru-barmau emşiniñ öz ısı ğoi,
 Arağa tüspekşimin men ne qylyp.
 Saradan renjigen soñ Namurt han,
 Aldyryp İbrahimdi sotqa tartqan.

350. Qylmys joq artatuğyn pälendei bir,
 Patşağa narazy dep jalany artqan.
 Osydan az kün buryn ses bildirip,
 Şyğartqan “öltirem” dep ükım qylyp.
 Muny da kek körmesten İbrahim,
 Äielge ruqsat etken ıšten jylyp.
 Zorlyğyn Namurttyñ Sara aitqan joq,
 Erime ne qylam dep janystyryp.
 Bar deitinı emeuırın körsetken soñ,
 Baraiyn dedı Sara biraz turyp.
 360. Sara da söylep qaldy üide otyryp:
 – Namurt ketip edı alasuryp.
 Köñiline jaqpağandy janşu üşin
 Tastamaq boldy tıptı tutas qyryp.
 Al bügin öz janymen äurelendi,
 Jağadan sal atty bir auru buryp.
 Bet aldy jyndylanğan bassy adamdy
 Tastaıdy kei şaqtarda Täñiri jyğyp.
 Men aitsam elge äigılı ısın aitam,
 Bostan-bos otyrğan joq qur jazğyryp.
 370. Teginde öte ädil padişa edı,
 Jyl toldy qutyrgaly Qudai uryp.
 Jamandyğyn körgende, jaqsylyğyn
 Körmei qalsaq qalarmyz soqyr bolyp.
 Dañqy bar düniece Namurt edı,
 Qalyñ el öte jaqsy köruşı edı.
 “Egındıktı körkeit” dep buiryq berip,
 Körmegen aşarşylyq бүkıl elı.
 Ğarıp, mıskın, jetimge kömek berip,
 Toiğyzyp qazynadan kelip edı.
 380. Uatyp kım jylasa, süiemeldep,
 Aqsaq-şolaq, soqyrğa jağyp edı.

Aurulardy qaratyp emşilerge,
 Ajaldan araşalap qalyp edı.
 Oqytyp urpaqtardy бүkıl elde,
 Jetilgen talai jastar ğalym edı.
 Elden qaiğy joğalyp, quanyş kernep,
 El aqyn – jyrşysyna jaryp edı.
 Salğyzyp köp qalany qalyñ elge,
 Bireuin üisız qylmai bağyp edı.
 390. Keñeitip, tört tülıktı köp östirip,
 Et – mai – süt özen bolyp ağyp edı.
 Jazırağa burğyzyp özenderdı,
 Jasyłğa jamyldyrğan barlyq jerdı.
 Qaiyrşyny joğaltyp el ışınen,
 Tyiyp edı ury-qar zälimderdı.
 Бүkıl jasty üiretip äskerlikke,
 Qorğan qyp tynyştyqqy alyp edı.
 Aita bersem san jetpes eñbegi bar,
 Ketpei me el umytsa lağyp endı.
 400. Ökpelep ol ökteмge barmai
 qoisam,
 Qyjyl bolar adamdyq aрым endı.
 Bärımız de baramyz jer qoinyna,
 Ömirde kım tartpaidy zar-muñ endı.
 Qazırşe ol auru, ol müsäpir,
 Selbesu emşi üşin qaryz edı –
 Dei жүrip, küieüne tamaq berip,
 Ketkendei öz sözine özi erip.
 Bitken soñ üidegi ısı kiındı de,
 Jöneldı şaqyruşyға bolyp serik.
 410. Şaqyrğan adamға erip bardy Sara,
 Jazylyp qalsa eken deit bul beışara.
 Kelgender köñil surap jol bermeidi,

Jasaqtar kırıgızdı äreñ etıp şara.
 Bıtkendei bul ordanyñ tamaşasy,
 Tek qana ybyr-jybyr adam basy.
 Zarlanyp otyr eken kelinşegi,
 Bet-auzyn ketken jauyp qara şaşy.
 – Menen bölek äielge qaramauşy eñ,
 Bastaldy osylaişa sözdiñ basy.
 420. – Namurtty jaza gör, eli-jurtym,
 Osyndaıda, – deidi, – ony jarylqaşy.
 Ketti jyrlap, suñqyldap bul äielı,
 Su quiğandai sorğalap közden jasy.
 Namurt baiqap eldiñ köñıl-küiin,
 Zekıdı: – Mazamdy alyp zarlanbaşy!
 Barlyğy qoşamettep padişa sözın,
 Äielge “qoi!” dep jatty käri-jasy.
 Qorsyldap sorly äiel qaldy toqtap,
 Bola ma qaiğylyğa aşu-ospaq.
 430. Kei jannyñ ökpesinen külkı qysyp,
 Neşe ret kete jazdy syqylyqtap.
 Eñ alğaş Sara üige engen kezde
 Padişa jatqan edı yqylyqtap.
 Oqysa ğulamalar duğalaryn,
 Köp emşı turğan qamap, tamyr ustap.
 Esıkten kırıp Sara turğan kezde
 Öşiret kelmedı oğan ä degende.
 Adam köp, bireu kırıp, bireu şyqqan,
 Bır uázır kördı de aitty: – Keldiñız be?
 440. Namurt jatyr eken öñi qaşyp,
 Ölımnen qauyptenıp qatty sasyp.
 Qasyña köñılın surap Sara bardy,
 Ör dauys, jyly jüzben amandasyp:
 – Ağa ekem, täuırsız be, qandai tursyz?

Saqaiyp qalasyz, – deidi köñılın aşyp.
 – Uaiym etpegen jön aurudy,
 Oilansa taudai jük bop alar basyp.
 Kädımgı qaryndasyndai jaryq-jurq
 etedi,
 Saranyñ şyn peirilmen jany aşyp.
 450. Namurt jatyr edı türli oida,
 Sarany körip, batty tereñ oiğa:
 “Şyny ma, siqyry ma, älde qalai?
 Apyr-ai, keldı ol nağyp osyndaıda?
 Bul Sara nege keldı osy jerge?
 Qolynan kelse daiyn öltirerge.
 “Menı emşı dep mälimdep aityp qoi”
 dep,
 Burynnan aittyma bır dărigerge?”
 Bır uázırın şaqyryp surap edı,
 – Bul emşı keldı, – dedi – dărileuge.
 460. Ekı köz bır-bırımen saıysqanda,
 Namurttyñ qaldy jüzı dırıldeude.
 Namurt: – Täuırmın ğoi, – dedi, –
 qaraq,
 Dep aittyñ jazylasyñ kele sala-aq.
 Jazylam qanşa künde, qandai emmen,
 Qaneki, aitşy, – dedi, – Sara şyraq?
 – Dări joq auru jular äzır mende,
 Äitse de bermeimiz ğoi sızdı ölümge.
 Däriгер, ğulamalar myñdai bopty,
 Men dağy em jasaimyn köppen birge. –
 470. Dedı de tamyr ustap kesip aitty:
 – Saqaiyp qalasyz, – dep, – on bes
 künde.
 Halqyña sıñırgeñ eñbegiñ köp,

Eş adam umytpaidy ony mülde.
 Işinen quryp jatyr patşa keñes,
 Ötkızgen Saramenen talai eges.
 “Eger de işetuğyn dări berse,
 Onysyn Namurt mülde işpek emes”.
 –Dediñiz, Sara qalqaş, jazylasyñ,
 Beretin dăriñdı ait, berip keñes.
 480. – Emim sol, buyn elge istep
 kelgem,
 Sumenen uşyqtaimyn, dări emes.
 Degende Namurt ta jalt qarady,
 Köñilinde şeşilmegen bardai eles.
 – Qaneki, ony qalai istetesiz?
 Äiteuir, därini işten işpe dersiz.
 Jazylsam emiñizden, janym Sara,
 Aluğa nemdi bolsyn küş etersiz.
 – Otyram, – dedi Sara – men
 turmaimyn,
 Sızderge tura kelse el jumsaimyn.
 490. Tañdatyp eñ senımdı adamyñnan,
 Ekeuin osy arağa etkin daiyn.
 Patşa eki adamyn daiyn qyldy,
 Sara da ısın oğan baiym qyldy.
 Aitar dep qandai dări tañyrqasyp,
 Köp emşı, qalyñ molda pähim qyldy.
 Sara aitty: – Sen ekeuiñ dükenge bar,
 Jap-jaña, ustalmağan bır şelek al.
 Kesege bır şymşym tuz qosyp al da,
 Tap-taza bastau sudan tolytyp al.
 500. Ağaştyñ kömirinen asyqtai qos,
 Üstine jetı qasyq süt quiyp al.
 Barlyğyn qosqan sumen şomyldyrsam,

Sol kezde jazylady auru sal.
 Bar sany ydyспен boldy jeteu,
 Saranyñ üstinde endı aitqandy öteu.
 İşetin dări berse, işpes edı,
 Endı buğan könbeske amal neşeu.
 Barlyğyn osylardyñ suğa salyp,
 Şelekten jalğyz kese sudy salyp.
 510. Betine Namurttyñ бүrikті-ai kelip,
 Kesege anda-sanda auzyn malyp.
 Tañyrqap turdy qarap qalyñ halyq,
 Bırı de şyға almady sözben jaryp.
 Tağy uzyn mata, oramal aldyryp kep,
 Sabady onymenen suğa salyp.
 Osylai kerip qoiyp urdy Sara,
 Selkıldep qalşyldady Namurt qara.
 Süisimip urğan saıyn “bolady” dep,
 Sara emşı ozdy östip jeke dara.
 520. – Basqa em jasalmasyn, – dedi, –
 buğan,
 Saqaiyp qalady endı bara-bara.
 Kelesiñ on bes künde qalybyña,
 Oiyñnan ketsin aulaq aqau, jara.
 Senımdı üş-aq adam baqsyn, – dedi,
 Özgesı üilerine qaitsyn, – dedi.
 Kelemın on bes künde jazylğan soñ,
 Tastañdar körpege orap, jatsyn – dedi.
 Aitqandai on bes künde keldı Sara,
 Aiyğyp ketken eken Namurt dana.
 530. Duşpannan dos şyғad dep
 oilamağan.
 Mänsappen kesirlengen qany qara.
 Em qylğan üiden Sara işpeitin as,

Eşkımge oilamaidy ol tittei de qas.
 Bügingi keibireudiñ uşyqtauy,
 Äne, sol Sara anadan qalğan miras.
 Namurt şyqty aldynan jairañ qağyp,
 İlöp bügiledi jalpañ qağyp.
 Saranyñ emdeuimen jazylğan soñ,
 Jügürüp qysty qolyn jarbañ qağyp.
 540. – Üige jür, meiman bol, – dep
 quldyq urdy,
 Sara da öşsiz, keksiz jandai küldi.
 – Ädetim, däm tatuğa bolmaidy, – dep,
 Qaituğa köp ötünip betin burdy.
 Jasynan myqty bolğan Namurt serı,
 Bilegen dünienı törttün bıı.
 Sarağa qandai qurmet eter eken,
 Bolar ed bop jürmese dostyñ kerı.
 Eñbegin aqtar ma eken, umytar ma
 eken,
 Eñ biik mänsapty ğoi erdiñ erı.
 550. Egerde Sara muny qutqarmasa,
 Topyraq bolar edi jatqan jerı.
 Bolmasa el bilemei me oiı tereñ,
 Bolsa oñai bağyna ma dünıe-älem.
 “Jazdy der auruymdy qoryqqanynan”,
 Eger de bolsa onyñ oiı tömen.
 Sara eñbek almasa da köp jalynyp,
 Dep aitty: – Ne surasañ sony berem.
 Biraq ta Sara eşnärsä almai qoidy,
 Dep: – Aurudy saqaitu boryşym, –
 degem.
 560. Saradan jan bolğan ba adal jürek,
 Jetkizer adamdardy taza tilek.

Beriktikten aqyry baqyt tapty,
 Adamğa baqtyñ bıı – batyr jürek.
 Namurt buiymtaiyn surağan kep,
 Sara aitqan “eñbek aqymen alman” dep.
 Ajaldan qarsy jauyn alyp qalğan,
 Tarihta sirek-aq qoi ondai eñbek.
 Keibireu azdap eñbek körsetse eger,
 Dämetıp dünıe quyp, qylar dürmek.
 570. Ölşese-au ärkim özın osylarğa,
 Bolar ed bul dünıe şyn körkeimek.
 Sarany närsä aluğa köndire almai,
 Aqyry qoidy Namurt mundai tilek:
 – Bırınşı, erıñızge berdım erik,
 Ol sızdıñ adal jaryñ mäñgi serik.
 Ükim ötkendegi esep emes,
 Syilaimyn munan bylai oğan senip.
 Ekinşı, tañdap jürıp jerin alsyn,
 Aralap men basqarğan jerdi körıp.
 580. Köptegen qauymy bar käsip etken,
 Bereim bır şahardy öte berik.
 Bar jalğyz qaryndasym Ajar atty,
 Beremın jaqtyrsañyz etip serik.
 Osyny küieuiñmen aqyldas ta,
 Qabył al lebizımdı, ketpei jerip.
 Kelgende Namurt sözi osy arağa,
 – Toqtañyz, boldy, – degen bul Sara da.
 Küieui İbrahimmen aqyldasyp,
 Barypty tañdap köşip Afrikağa.
 590. Köşerde ketken munan Ajardy
 alyp,
 Jailasqan Mädinege şahar salyp.
 Taralyp eki äielden köptep urpaq,

Sol jaida ösüp-öngen örken jaiyp.
 İbrahim ulty bop sol urpaqtar,
 Älemge tanylypty qyzыр daryp.
 Eñbekşıl, küresşeñ bop soñgy urpağy,
 Qolyna alğan deidi Käläm şärıp.
 Saranyñ kördik bul bır danalyğyn,
 Ağartqan jau jürektiñ qaralyğyn.
 Jamandyqqa jaqsylyq ıstep aqyr,
 Saқтаған mahabbattyñ tazalyğyn.
 Osyndai önegeli jandar ötken,
 Äigilep dünıege adaldyğyn.
 Qissasy Sara ananyñ bıtı osylai,
 605. Körsetip arly jannyñ adamdyğyn.

SÄUKELE

Altai, Ertis ejelden egız esım,
 Jasyl orman jainatqan qubylysyn.
 Jazy jännat degenmen, qysy qyrau,
 Ğasyrlardyñ qarsy alğan dülei qysyn.
 Şoqylaryn sulatyp tuman şalğan,
 Talai jannyñ tasynda ızı qalğan.
 Sol bır zaman öksıtıp arularyn,
 Aryla almaı ötıptı muñ men zardan.
 Sonyñ bırı Säukele elge tansy,
 10. Basyp ötken ızderı qalsa da alys.
 Uly basqa bolsa da, dını basqa,
 Tarih üşin jyrladym bolsyn qalys.
 Şejireler tarihtyñ soñyndağy,
 Derekterge qarasañ qolyñdağy.
 Altaidy äuel kezek qonys etken
 Köşpelı moñğul, qazaq buryndağy.

Barsañ da qaida samğap tarih kerek,
 Salğanyñ jönı saralap, altyn elek.
 Talaidyñ añsary auğan Altai tauğa,
 20. Qoñtajy kele qapty tym erterek.
 Ol zaman bu köretin han näsılı,
 Tarih ötkerse de san ğasyrdy.
 Dünıe küñgirt tartyp bara jatyr,
 Sezdırmei tylsym ömir janğa syrды.
 Qoñtajy ketui ras kezinde auyр,
 Jalğan söz «audy degen qazaq şauyp».
 Şyndyğyn sol tarihtyñ jazbaqşymyn,
 Şejire babalardan aldyq tauyp.
 Qoñtajy tört ğasyrdan buryn ötken,
 30. Otyz ru soianğa ükim etken.
 “Aqsüiek han näsılı, töremın” dep,
 Qan tamyp qylyşynan düridetken.
 Jetpistiñ ekeunde handyq qurğan,
 Tulğasyn qara küştiñ sai qyp qurğan.
 Uázır jasağymen saqadaı sai,
 Aumağyn alyp küşter añdyp turğan.
 Elinen otyz sumyn jasaq salyp,
 Qorğaidy baq-däuletin nasattanyp.
 Ne bılgır, ne şeşender aldynda жүr,
 40. Bärı de jalğyz janğa jaqsy atanyp.
 Men onyñ baq-däuletin joqtamaimyn,
 Äuleti, säuleti dep toqtamaimyn.
 Qisynsyz jalğan jala, küie jağyp,
 Bireudiñ estip edim ottağanyн.
 Ol özi qatygez jan elden asqan,
 Köz jasty möltildetip jerge basqan.
 Altaidy alaqanmen basyp turyp,
 Aranyн aş börıdei Sauyrğa aşqan.

Dörbıljın, Qobyq – Sauyr uañdaryn,
 50. Qorqytyp alğan talai juandaryn.
 Tap berse, qalağanyn tartyp alyp,
 Qarsy kelse qandasyp quar дәim.
 Eñiredı qara jurt ezilgennen,
 Ol maqurym әdil jol sezingennen.
 Ananyñ jalğyz qyzyn tartyp alyp,
 Ünın qosyp zarlatty bozingenmen.
 Kındıksız atamura sekildengen,
 Tağdyry iımedı ökingenmen.
 Şydamai jolsyz qylğan ozbyrlyqqa,
 60. Sauyr da Güñ uañnan ökıl kelgen.
 Taralğa tartu joly körındı olaq,
 Bır qamşy, bır pyşaq bar özi şolaq.
 At, tüie, altyn-kümıs kelmegen soñ,
 Qoñtajy Güñ uañğa qoidy suraq.
 Şeşe almady bul istıñ mänın bılıp,
 Ar kördı surauğa elın jiyp.
 “Keleke qyp jıbergen tartuy” dep,
 Bet qaratpai elşısın saldy quyp.
 Elşısı Güñ uañnyñ qaita keldı,
 70. Şeşuin jumbağynyñ aita keldı.
 Özınen bılımdı, artyq köringen soñ,
 Kün sanap kündestıgı artady endı.
 Jıbergen şolaq pyşaq, şolaq qamşy,
 Jumbaq tilmen oiatqan edı jarşy.
 Şolaq tıldı, şolaq qol halyq sağan
 Şyğady degenı edı erteñ qarsy.
 Qoñtajy zamanynda şalqyp turğan,
 Bır sulu qyzy bopty onan tuğan.
 Körgen jan kelbetine ğaşyq bolyp,
 80. Jolyna qurban etıp janyn qığan.

Säukele köriktı edı sulu bıtken,
 Jasanyp han saraida janyn kütken.
 Totydai türlenedı baqşadağy,
 Alqyzyl nury tamyp alma betten.
 Jasy onyñ on jetınıñ şamasynda,
 Oryny qyz bıtkenniñ jağasynda.
 Jastardyñ Säukelesı ed tamsanarlyq,
 Elne artyq edı bağasy da.
 Tal boiy uzyn da emes, qysqa da emes,
 90. Auzynan şyqqan lebiz nusqa-keñes.
 Sözine ülken-kısı baldai uiyp,
 Aıtqanyn, äste, jerge tastar emes.
 Tolğanyyp öse berdı tolğan aidai,
 Unasyp qos janarğa aqşa mañdai.
 Elinde erke sulu köz salady,
 Bolaşaq bolar şırkın äldeqandai.
 Jasağyn qara soian basqaratyn,
 Duşpany aıbarynan jasqanatyn.
 Sebıldır degen batyr şyğyp edı,
 100. Saiyssa qas batyrdai qasqaiatyn.
 Basy onyñ tai qazannyñ şarasyndai,
 Jauyryny keñ jailaudyñ salasyndai.
 Tepsingen tegeurındı soidai adam,
 Bır taudy iyqqa sap alatyndai.
 Aidary aş beline tüsetuğyn,
 Araqty şölmegimen işetuğyn.
 Jaralğan som denesı sulu eken,
 Kelıspes bır jerı joq müşesiniñ.
 Sadağyn toğyz batyr ie almağan,
 110. Sauytyn qyryq batyr kie almağan.
 Moñğuldyñ myñ jylğy ötken tarihynda,
 Ondai bop eşbir ulan jaralmağan.

Boiy onyň zäulim şynar, alyp terek,
 Han dağy köredı eken elden erek.
 Jüregın jastyq jalyn şalyp ketıp,
 Köz qyryn Säukelege salsa kerek.
 Jastyqtyň şalqymaly дәuırı ğoi,
 Sebıldır zamandastyň täuırı ğoi.
 Köñılge ğaşyq dertı uialasa,
 120. Jas janğa soqpa derttiň auyry ğoi.
 Sytylyp sabyrly oıdyň tejeminen,
 Jasyryp ösek tıldıň kezebinen.
 Tıl qatty Säukelege, syryn şertti,
 Oryn ap ğaşyq jalyn özeginen.
 Usyndy jol boıynşa küreň quty,
 – Qabył kör, – dedı, – bikeş sulu, toty.
 Men qar esıktegi küzetşıñmın,
 Sen aru hanyşasyň hannyň urqy.
 Sen künsiň kökte beine külimdegen,
 130. Tüste körsem öñimde körınbegen.
 Sen meni qutqara kör, Säukelejan,
 Qoştasyp ketkelı tur ömır menen.
 Sen meniň juldyzımsyň janyp turğan,
 Bekzatsyň han saraida jalğyz tuğan.
 Armansyz bul jalğanda bolar edım,
 Jolynda, Säukelejan, bolsam qurban.
 Men qara, sen hanyşa, han erkesı,
 Ne bolar ömırımniň küni ertesı.
 Işimde ğaşyq oty lauyldaidy,
 140. Jandyryp jüregımdı qyz bıltesı.
 Kım bılsın sen tobylğy, men torañgy,
 Küzetıp qalamyn ba jat qorañdy.
 Örtenıp ğaşyq otqa janyp baram,
 Estı edıñ esırkei kör, tos borandy. —

Dep jıgıt jürek syrды bildiredı,
 Kün sanap ğaşyq jalyn küidiredı.
 Täkappar, asqaq ösken hannyň qyzy,
 Qarai ma qaralarğa kım bileğı?!
 Arpalys ğaşyq derttiň tepkisinde
 150. Uiqysyz neler qiyn atty tün de.
 Azapty auru adam sekildenıp,
 Äiteur Sebıldırde qapty süldе.
 Qyz süise qyrсыğy joq, jıgıt baqty,
 Ğaşyq dertı qyzğa dağy otyн jaqty.
 Är küni jaia tastyň töbesinde
 Jas jandar ğaşyq derttiň emin tapty.
 Osyndai künder ötti, külim qaqty,
 Şärbaty mahabbattyň bolyp tätti.
 Sairandap üş şoqyny meken etıp,
 160. Jastarda qyzyq duman qyzyp jatty.
 Köñılı Sebıldırdıñ jürdı şalqyp,
 Mahabbat qyzyğyna boiy balqyp.
 Mahabbat tunyğyna lai quıyp,
 Ketpese bolğany ğoi qyzy taiqyp.
 Dürbitten osy kezde bireu şyqty,
 Özı mergen desedı, özı myqty.
 Tıresıp oğan eşkım bettemeidı,
 Han-töre, baluanyn tügel jyqty.
 Dañsaly bul jıgıttıñ aty – Suñğat,
 170. Bar bıtken önerine sulu symbat.
 Şaqyryp han qasynan oryn berdı,
 Ereкşe jas batyrmen qurdy suhbat.
 Qara dep sanamady jurt qoraşy,
 Bolğan soñ han saraidyň bır jorasy.
 Keñ mañdai, jaisaň sary degendei-aq,
 Arda emgen kök dönendei er tulğasy.

Qarağa handyq zatyn buldamağan,
 Köñiline täkapparlyq ornamağan.
 Oinady Säukele qyz, jatsynbady,
 180. Turğan soñ baqyt quşyp qolda
 zaman.

Qozdyrды sulu perı delebesın,
 Qurtty da ğaşıyq jalyn keneresın.
 Qaranyñ qalbağaily batyryna
 Teñer me han aruy terezesın.
 Kün ötıp, ailar jyljyp kele berdı,
 Jairañdap jastar da oınap küle berdı.
 Suñğattyñ salmaqty äzıl-qaljyñynan
 Qyz dağy tylsym syrды bile berdı.
 Asau oi, albyrt köñıl tolqymaly,
 190. Tentek qyz teñın ızdep julqynady.
 Bır süiu bır жүрекке unasar ed,
 Ösekke qalmasa ıǵı qyz turağy.
 Qyzyqşyl äiel qurğyr kım biledı,
 Dünie sonşa qyzyq, külgırme edı.
 Suñğatqa qyz niety auyп ketti,
 Aituğa böten jauap ülgermedi.
 Qonğan baq Qoñtajyğa taudan biik,
 Jylan da jer betine жүr ğoi siyp.
 Osqyryp jat auyłǵa turypty Altai,
 200. Gülderın körkeite almaı altyn uiyq.
 Talasyp jauqazynmen erte köktep,
 Handyğyn Qoñtajy da turды öbektep.
 Dünie bır aldamşy qus eken ğoi,
 Birge qonyp, bireui şolyp ötpek.
 Handyqtyñ ustaldy da tasy küreñ,
 Baq-bailyq aq soianğa qondy kileñ.
 Moñguldyq ata saltyn eskermesten,

Säukele erkelikke basty bilem.
 Jel soqsa gül eriksız yrğalady,
 210. Han qyzy ğaşıyq dertke şymalady.
 Bır özi eki janğa ğaşıyq bolyp,
 Säukele saldy özine şyrğalañdy.
 Qyzğanyş Sebıldırдың erkın alyp,
 Işınen qapalandy küiip-janyp.
 Suñğattyñ közın mäñgi joğaltпasa,
 Jas жүрек tynыştalsyn endı nağyp.
 Sebıldır erдың eri elden asqan,
 Süigenı Säukele qyz äuel bastan.
 Airylyp jol ortada qalyp qoisa,
 220. Emes pe anyq namys qara basqa.
 Suñğat ta örkökırek ısık keude,
 Alypsoq daiyn edı tartyp jeuge.
 Som bitken moiyl dene, qyzba jıgıt,
 Ejelden jany qumar batyr deuge.
 Suyq söz elden-elge tarai berdı,
 Eleñdep sumdyqşyl көз qarai berdı.
 Şymalğan ğaşıyq dertke eki jasty
 Syrtynan rulastar aiaidy endı.
 Borandai qyzдың şaşyn uipalağan,
 230. Qyrğidai torğai ılıp borşalağan.
 Tynymsyz ösek gulep ketıp jatty,
 Qylyğyn qos batyrдың qor sanağan.
 Asaudai albyrt жүрек ala qaşqan,
 Aiudai aqyrysyp jemtik basqan.
 Joğaltyp bırı-bırı jıberuge,
 Saiysyp talai ret күş synasqan.
 Par kelip ekeuiniñ qara küşi,
 Buzylyp sustanady öñi-tüsi.
 Istesıp san qıapat qylyqtaryn,

240. Qalmapty bir-birine ıster ısı.
 Säukele ekeuin de teñ köredı,
 Özınşe osy jolyn jön köredı.
 Kün sanap kündestikter qoza berip,
 Şaşylyp qupia syr, el bileğı.
 Hannyñ da qulağyna şalynady,
 Şamdanyp, şamyrqanyp tarylady.
 – Qarağa han basymdy qorlaman, – dep,
 Aqyryp, aibar şegip qağynady.
 Qyzyna bailanğan soñ jaman ataq,
 250. Kärı han aşulandy qahar jasadp.
 Qarmanyp qandy şeñgel salmaq boldy,
 Saqadai sailanyp tur qandy jasaq.
 Han jidy ärbır aru taipalardy,
 Şoiyndai şoi qara bas şaiqalady.
 “Qorlandy han näsilim qarağa”, – dep,
 Oñaiğa toqtamasy baiqalady.
 “Quldarym esıkteğı qutyrmasyñ,
 Bılsın ol menen qaşyp qutylmasyñ”.
 Aibar söz qyzyna da aityp saldy,
 260. – Mähim et, – dep, – basynan quş
 uşyrmadym.
 Ekı erdı taspen atyp, kömem, – dedı,
 Ne keledı qolynan körem, – dedı.
 Qutyrdy qul jabylyp qoraşydan,
 Qyzğa da auyr jaza berem, – dedı.
 Aqqandai Ertis tulap sabasynda,
 Köpırdı han qasaryp jağasynda.
 Eline zıldı jauap salyp otыр,
 Qaldym dep duşpandardyñ tabasyna.
 Örleseñ Ertis basy jalğyz ağaş,
 270. Ol künde baq künderter jerge talas.

Qyrqysyp bırıñ-bırı tyñşı almaı,
 Bezdirgen öz tuysyn etip alaş.
 Aq tyşqan, şegır taidyñ darasynan,
 Bır batyr şyqty soian balasynan.
 Aty onyñ – Ämırsana qara soian,
 Däl osy qandy quğan jaiasynan.
 Er eken jauyn körse kektenerlik,
 Duşpany atyn estip seskenerlik.
 Ağalap handyq eldı alğa şyqqan,
 280. Bar eken bır basynda bıtken erlik.
 Aiudy laqtai ğyp burauşy edı,
 At köterip öz küşin synauşy edı.
 Dau-şarda, talas-tartys ädıl söylep,
 Eline Ämırsana unauşy edı.
 Elı külse bırlıkte küluşy edı,
 El qaiğysy mendık dep bıluşy edı.
 Erjürek parasaty elden asyp,
 Alğa ustap qara soian senuşy edı.
 Hanğa qarsy şaba alağan tuñğys ret,
 290. Sadaq atsa, qus tüstı kökke şırep.
 “Atylmasyn ekı jas beıuaza”, – dep,
 Hanyna elşı salyp, qoidy tilek.
 El tileğı qosylyp bul tilekke,
 El nietı auypty bır nietke.
 Kärı jañğa qasqaiyp jauaptasyp,
 Moñğuldy böldı aqyry ekı üiekke.
 Qoñtajy ekeuinıñ közın joımaq,
 “Kärteigende tağymdy jür, – dep –
 qorlap.
 Ämırsana arağa tüsip otыр,
 300. Ekı jasty öltirmeu qamyn oilap.
 – Otqa түsse kım tözer jaqyn-tuys,

Ekı jasty öltirmeu – dedi – durys.
 Qauym jurttyň aryzyn aitsa dağy,
 İlanbady Qoňtajy kârı qyrys.
 Sebıldır, Suňgatqa da berip aqyl,
 San suňgyla sözderden salyp naqyl.
 Köbelekter şymalyp, şoqqa ainalyp,
 Erlik iste bireuň bolyp maqul.
 Bireuňe ber dağy, biriň şegin,
 310. Quyspaňdar bul ıstıň artyq-kemin.
 Ämırsana tolğana tüpten söylep,
 Bul ıstıň boljap otyr arğy tegin.
 – Şyrağym, esıň bar ma, Sebıldır, – dep,
 Aqylmen boldy muny şegındirmek.
 Bır qyz üşin ekı erdın basy ketse,
 Oilauşy sumdyq ıstıň tegin bıł, – dep.
 – Otyrmyz qalyň el bop otyz sumyn,
 Bul jurttyň men bilemin jaiy-küin.
 Taňdap kör bır suludy öziň süiip,
 320. Halqyňnyň körseteini sizge syiyn.
 Qoi dağy Qoňtajynyň Säukelesin,
 Köreik dürbıttirdiň äuselesin.
 Jalynyp Ämırsana zarlap otyr,
 Ösırip Sebıldırdiň mäртеbesin.
 Sebıldır bordai bolyp egiledi,
 Köz jasy köldei bolyp tögiledi.
 – Airylyp Säukeleden jürgenimşe,
 Ajałğa daiynmyn, – dep jüginedi.
 Onan soň: – Bauyr Suňgat, kelşi, – dedi,
 330. Jolyňdy Sebıldırge berşi, – dedi.
 Ekeuň bır äielge talasqanşa,
 Ata zaň, el saltyna ersi, – dedi.
 Şamdanyp, buğan Suňgat aşulanyp,

Is qylyp azamatqa aşynarlyq.
 – Süiiktı Säukele qyz, gashyq jarym,
 Qanşa küşin bar edi basynarlyq.
 Qara soian küşin di köremın – dep,
 Men qalai Säukelem di beremin, – dep.
 Äzirlep bes qaruyn saqadaı sai,
 340. Jolynda Säukeleniň ölemin, – dep.
 Özine Sebıldırdı jaqyn körıp,
 Ämırsana jalynady aqyl berip.
 Söilestı Säukelege kısı salyp,
 Turğanda hanşanyň basynda erik.
 Naz etti Säukelege kınä tağyp,
 Ekı erge jalğyz basyn jürgen taňyp.
 Körseqyzar jastyqpen ädep buzyp,
 Er basyna tudyrdy qater-qauıp.
 El basyna tüsırdı auyr salmaq,
 350. El saltynda joq edi ekı er almaq.
 Halyq bolyp qorğaiyq bostandyğyn,
 Erikti süisin özi birin taňdap.
 El bölner er ölip tuyp şataq,
 Qyz soňyna eredi jaman ataq.
 Birin taňdap Säukele süiem dese,
 Men qorğaiyn jolyna qasam jasap.
 Qyz aitty: – Ekeuin de süiemin, – dep,
 Ortaq bop ekeuine jüremın, – dep.
 Künim ketse basymnan bağym taiyp,
 360. Jolynda ekeuiniň ölemin, – dep.
 Maly emespin, äkemniň jalğyzymyn,
 Özge emespin, özindei han qyzymyn.
 Bostandyqqa, erkime qol suğa ma?
 Ondai bolsa qurysyn handyq tüzim.
 Gashyq jalyn jüregin şalyp ketken,

Boiyn bilep aqylyn alyp ketken.
 Qumartty da soňynda qu armannyň,
 Qaita almady üşeuı taıyp sertten.
 Tau tağsyz sekildi bedireiip,
 370. Buqadaı süzisetin küjireiip.
 Tar qyspaq qia joldan tosa qaldy,
 Atqaly baqtalasyn ejireiip.
 Onyň da istegenı maşyq edi,
 Önerı tustasynan asyp edi.
 Jebenı darytpady, qağyp aldy,
 Keltire qos ökpeden basyp edi.
 Üiirip bos moiynıy talai ret,
 Qarşyldap kök süňgiler turdy şirep.
 Dal bolyp ekı batyr ajyrasty,
 380. Şaqyryp oi teñizi qara şüñet.
 Ağady äsem bulaq syldyr qağyp,
 Bärı de bäsekemen barady ağyp.
 Aq qaiyň yrğalady sulyq serı,
 Şolpysy şugynyqtan üki tağyp.
 Erşidei şotyn alğan toqyldauyq,
 Joqtap jür kökek kımıdı suñqyldauyq.
 Üş şoqy melşireiip tur qalpynda,
 Najağai qorqyta almas jarqyldauyq.
 Sekildi sorly kökek synyq qanat,
 390. Sebıldır qaldy ömige selqos qarap.
 Dertine mahabbattyň şalyqty da,
 Tartady qapalyqpen asau araq.
 Jynys orman, tauda özen gürildeidi,
 Ösek örip tynymsyz söz guleidi.
 Mai bolyp mahabbatqa erip ketken,
 Suñğat tükti sezbeidi, küinbeidi.
 Elden oqşau qalğan soñ daralanyp,

Ösek sözben jürekteri jaralanyp.
 Ekı batyr qonaqqa şaqyryldy,
 400. Kenet bır kün han jaqtan aialanyp.
 Batyr aňğal, ras söz ejeldegı,
 Sezılmedı qaterlı oq kezelgenı.
 Sol qonaqta şynjyrlap alğan eken,
 Aiudai küşı basym közelderı.
 Baiağy şoi qara tas qalpyn saqtap,
 Qoığandai kök quryşpen syrtyn qaptap.
 Mäñgige muz jüregı jylynbastai,
 Qoisañ da million ğasyr künge qaptap.
 Sekildi qañtardağy qarly boran,
 410. Aşudan qaitar emes kārı noian.
 Ekı jikke bölinedı eregespe,
 Hanğa tötep bere me qara soian.
 On ekı bek jiylyp osy kezde,
 Han tentegin halqymen saldy tezge.
 Han halyqqa bergensıp jatyp aldy,
 Saiqaldyğy bolsa da körer közge.
 Kıtap aşyp lama ükim kespek,
 Ädepsızdı öltirip, ıstı şeşpek.
 Dau-janjal uzaq talqy bolyp ketti,
 420. Bıreu baiau söilese, bıreu küştep.
 – Darğa asyp öltırsek bolar, – deidi,
 – Ğibrat alyp el ışı oñar, – deidi.
 – Qyzdy tırı tastasaq erge qospai,
 U jailap qyzyl gülı solar, – deidi.
 Uázır jasağymen sailanyp tur,
 Istıñ arty jamanğa ainalyp tur.
 Büktüsıp Säukele qyz jatyp qaldy,
 Süıktı ekı dosy bailanyp tur.
 Muñly orman müläiip iip basyn,

430. Säukeleniň qorşady jaia tasyň.
 Alasuryp aptygyp jasaulydar,
 Küzetti tas bekıtyp han ordasyn.
 Eki erdi taspın atyp kömbek boldy,
 Jazanyň eň auyryn bermek boldy.
 Üş gäşyqyň keňesi ulan jazdai,
 Otyz sumyn moňgılgä ermek boldy.
 Qarağaidyň etegi tekşe jurtta,
 Or qazyldy körsetip qauym jurtqa.
 Orğa tırı tastalyp eki jigit,
 440. Tartylypty osylai zaňsyz sotqa.
 Qaida dersiz aruy mahabbattyň,
 Bolyp ketip jür me eken arğa satqyn.
 Mahabbattyň jolynda janyn qiyp,
 Teuip ketti şärbatyn altyn taqtyň.
 Toğyz qada tübine äri baryp,
 Aqtyq ret qoştasty qadaq tağyp.
 Qustai uşyp keldi de Säukele qyz,
 Jaza orynğa atyldy topty jaryp.
 Yrşyp kelip tüsti de jaza orynğa,
 450. Qos bilegin usynyp qos moiynğa.
 Armanyna jetkendei eki dosy
 Izetpen qoidy basyn jas qoiynğa.
 Bir jasaq besten jebe jaudyrady,
 Kereň bop qaldy bilem tau bulağy.
 Atylgan sonşa qalyň jebelerdiň
 Olarğa birde-bırı darymady.
 Älemde joq gajaiyp qylyq boldy,
 Atylgan tas şuňqyrğa lyq toldy.
 Burq etip terisinen dauyl şygyp,
 460. Kezine aqyrzaman juyq boldy.
 Azadan asau özen asty tulap,

Kielı jynys orman ketti şulap.
 Surapyl doly dauyl kökti üirip,
 Jer älem tütin bopty budaq-budaq.
 Bet qarap jan iesi tura almağan,
 Bır jerge adam basy quralmağan.
 Tozğyndap jan-januar bet-betimen,
 Bıreudiň-bıreu jönin bile almağan.
 Aiyqty jeti sötke şamasynnda,
 470. Adamdar syňsyp orman arasynda.
 Qarasa Säukele tur alyp perı,
 Qorğağan eki batyr bar qasynda.
 Jaqtyrmai han qylyğyn kări Burqan,
 Şygypty osyndailyq auyr şurqan.
 Bükıl el eseñgırepalapattan,
 Tabıgat düniesi netken tarpaň.
 Halaiyq qalğan kezde eseñgırep,
 Köñılı hannıň dağy bäseneñrek.
 Ol buryn körmegen soň üş şoqyny,
 480. Bır sezım tuyldy da äserlirek.
 Qarasa üşewi de adam müsın,
 Myqtydai meken etken orman işin.
 Bır qyzdy eki batyr ortağa alğan,
 Kări han aiymady öñi-tüsın.
 Buiralap qara şaşyn tarap turğan,
 Älemge salqyn jüzben qarap turğan.
 Emes pe Säukelesi aldyndağy,
 Köñılın asqar şyňğa balap turğan.
 Amal ne bolğannan soň nanyım solai,
 490. Is mänı boldy dağy soğan orai.
 Üş müsın, üş gäşyqqa arnai sapty,
 Bări de Kök Täñirge emes pe oñai.
 Aq burqaq soqtyrğanda Täñir kökten,

Jandary jasył qus bop uşyp ketken.
 Säukele mahabbattyň pırı bolyp,
 Müsını äli künge turady ötkem.
 Keñesı bolsa dağy myljyň-qyrtyň,
 Senımı solai eken köne jurttyň.
 Bul sözdıň mäni-jaiyn surastyryp,
 500. Altaida Noryzyn degen şaldan
 uqtym.

Aňyz bar aňyzdarda uğysarlyq,
 El tarihyn bilmeu de toğşarlyq.
 Hany ädil, halqyna jaily bolsa,
 Qara jurttyň nesı bar julysarlyq.
 Ämırsana Qoňtajy basyndağy,
 Aty qalğan Ertistıň tasyndağy.
 Ekı müsın sol ekı batyr desek,
 Säukele me şynynda qasyndağy.
 Mahabbattyň pırı dep aňyz etken,
 510. Mölşerı bir myň jyldan buryn
 ötkem.

Üñıldım ışkı syryn uğaiyn dep,
 Perdesın dınşıl tobyr julyp betten.
 Den qoiyp dılmar şaldyň keñesine,
 Náz qoiyp Säukeleniň temesine.
 Ekı ulttyň tarihynan derek taptym,
 Eliktep sol ertektiň elesine.
 Eñırep etegine qoiyp basyn,
 Jylady Säukeleniň süiip tasyň.
 Şyndyqqa ötkem tarih közdı jıber,
 520. Saliqa-Sämen dağy aitty rasyn.
 Tarihty talдай bılı oňai emes,
 Bastady tağy bir şal bylai keñes:
 – Säukele jermen qurdas degeniňiz,

Bälki, bul köne tanym, buldyr eles.
 Üş şoqy boluy anyq adam müsın,
 Kim biler tabıgattyň dülei küşin.
 Dünie öli zat qoi jer menen kök
 Özgerter qaisy taudy adam üşin.
 Bıreun üş şoqynyň Jaia deimiz,
 530. Ormany basyndağy saia deimiz.
 Qulyňnyň jaiasyndai jaia tasqa,
 At qoiğan babalardy dana deimiz.
 Säukele sol Jaiany meken etken,
 Basyna köleñke qyp orman ekken.
 Jete almaı armanyna aru bikeş,
 Armanda asau maral bauyrynda ötkem.
 Şoqyda sol sebeptı aty qalğan,
 Qos janar sönerinde jasy tamğan.
 Batyryp qyzyğyna qyzyqty ömir,
 540. Ötıptı jalt etkızıp soqpa jalğan.
 Basynda ekı şoqy – ekı batyr,
 Añdysyp sadaq tartqan ızı jatyr.
 Sondyqtan Ämırsana, Qoňtajy bop,
 Atanyp ğasyr boiy kele jatyr.
 Kırbeñşıl ädetiñnen qytymyrlap,
 Sen dağy mazalarsyň qur sybyrlap.
 Ötkem soň ökinersıň sanauly ömir,
 Bere alman sonda jauap men qybyrlap.
 Ker zaman sürdeuı bir alys soqpaq,
 550. Kim jeter bultaňyna ony joqta.
 Dese de delebeme tylsym bolyp,
 Qalyp em Säukelege biraz toqta.
 Qararsyň Säukelege sen de üñilip,
 Bälki, bul bolmasa da gül şuğynyq.
 Dını qyrsau, han qaraqşy zamanyna

Tarihtyň zaň-zäkünin alşy uğynyp.
 Jete alman armanyna erte ketip,
 Qalatyn keingiler ertek etip.
 Teňizdei tereňine batar ediň,
 560. Bireün sol tarihtyň berse şertip.
 Tarihqa aiğaq bolyp atameken,
 Urpaqtan-urpaq jalğap qalğan eken.
 Üş jastyň qan qaryzyn qaitaruğa
 Qara jurt hanmen soğys salğan eken.
 Öltirip alğannan soň hannıñ qyzyn,
 Eki jaq bekınıs qyp taudyň quzyn.
 Qaradan Ämirsana hanğa şauyp,
 Tarihqa taitalasta tastady ızın.
 Jailaudan el köşetin kezı boldy,
 570. Altaıdyň qoñyrsalqyn küzi boldy.
 Tuqymyn qara soian qurtu üşin
 Qolbaşşy Qoñtajynyň özi boldy.
 Soğysty bükıl elge jaidy dağy,
 Sustanyp qas jauyna aldy dağy.
 Jıberdı myñ jasaqty saqadai-sai,
 Habarsyz jatqanynda qarsy jağy.
 Bastyğy jalğyz jien Batuba edı,
 Eki auyl ılık-şatys tatu edı.
 Bedelin nağaşynyň qorğau üşin
 580. Batuba aibarlanğan qatuly edı.
 Şulğytyp hannıñ semız qur attaryn,
 Japyryp kök jailaudyň quraqtaryn.
 Auylyn Ämirsana qorşap aldy,
 Kestı de bekınıs jol qyrattaryn.
 Habarsyz jatqan auyl suyq tilden,
 Joiqyn jau tılsımdenıp tünde tigen.
 Üiirip qandy qylyş, jarlyq şaşty,

Batuba şymdai temır sauýt kigen.
 Tañ ata qandy qyrğyn bastalady,
 590. Qiratyp jai tüskendei baspanany.
 Eşkim joq uğatyndai aq-qarany,
 Naizağa ılıp tastap jas balany.
 Qan bolyp aqqan deidi Dorjy bulaq,
 Tüskendei jalpaq elge zeñgır qulap.
 Masairap jatqan auyl sar jailauda,
 Qaraulap qyzyl küni batty bıraq.
 Jatağan maldai bolyp qaldy ölik,
 Batuba da qandai zulym qanğa jerik.
 Oinatyp qylyş-naiza alma-kezek,
 600. Qylyp etken adamzatty qalsa körıp.
 Auyldy taipasymen qyryp salyp,
 Aidady tört tülgin oljağa alyp.
 Joiqyn mal jolğa syimai ylyqsidy,
 Batuba da quşyrlandy meiri qanyp.
 Auyl şauyp, mal quyp batyr üstem,
 Jeñgendei jeligedi joiqyn küşpen.
 Küdır jol, qalyñ orman, aptyq keude,
 Keş bata uly Ertiske äreñ tüsken.
 Aldynan japyryldy jauy qaşyp,
 610. Soipty toqsan ögız etin asyp.
 Tastady, tarylady tasqa basyp,
 Barady bet qaramai belden asyp.
 Otyndar maia-maia üiılıptı,
 Maily etke mañgaz közder sürınıptı.
 Orynyn qu şaqaidyň tartyp alyp,
 Şybyndai qyzyl körgen jiylypty.
 Sorlağan qara soian tartyp azap,
 Desip jür barlyğy da etip mazaq.
 “Kökesin” daiar etpen qamdaidy dep,

620. Kerulı töstiklerden jatty qajap.
 Etke bögıp jatam da bugün tynys,
 Tañ ata salamyn dep ülken ury.
 Batuba masairady mañyzdalyp,
 Tapqan soñ mol qazyna yrğyn yrys.
 Ot mazdap qu qarağai şatırlady,
 Qarsy alyp jatqandai-aq batırlary.
 Ylyqsyp olja malğa özen tolyp,
 Osyndai mārtebesin asyrğan-dy.
 Jadağai jatqan elge salyp oiran,
 630. Alysqa olja bölip ylğı moldan.
 Sonyny düze şalyp attar ketti,
 Batırlar aunaidy endi etke toığan.
 Masairap barlyğy da bolyp qaryq,
 Ot mazdap bir özendi etti jaryq.
 Qasqyrdyñ jemtik basqan nağyz özi,
 Sumdarğa eş jeri joq tañyrqarlyq.
 Zulağan bir mezette dybys şyqty,
 Jündeı tütıp mazdağan qyzyl şoqty.
 Belgısız adam ba, älde albasty ma?
 640. Aldymen Batubannyñ özın jyqty.
 At dübir aiğai-süren bılnbeıdı,
 Qylp etken adam közge körinbeıdı.
 Zulap kep şynyndai tas bastı jaryp,
 Şümektep aqqan qandai dırıldeıdı.
 Qaşqyndy qarañğyda sıleitedı,
 Ağaşqa asa qoiyp tereitedı.
 Qasqyrdai şaba buğyp, jatyr suğyp,
 Bılmeıdı-au, jekpe-jektı kedeı tegı.
 Qyzğan kez Batu batyr oşaqтары,
 650. Taiağan Ämırsana jasaqtary.
 Sybanyp, selebesin sailap alğan

Sekildi aspazynyñ qasaptary.
 Jamylyp jasył qaiyñ japyrağyn,
 Qorşap ap Batubannyñ atyrabyn.
 Şuyldap etke túsıp jatqan kezde,
 Üiirgen qarsy betten zaqpylaryn.
 Jairatty qalyñ jaudy jasył túspei,
 Qyrypty Ämırsana kırıp iştei.
 Han estıp ertesinde suyq habar,
 660. Qalypty doldağannan asyn işpei.
 Qaşqandar jaiıau-jalpy kelıp jatyr,
 Sup-suyq muzdai habar berıp jatyr.
 Özgeniñ keregi joq, qara jurı qoi,
 Jalğyz-aq auyr tidı Batu batyr.
 Qyzyl ton Qoñtajynyñ qaryndasy,
 Jaqyny, janaşyrlı – aqyldasy.
 Onyñ da en дәuletke muragerı,
 Jalğyzy – бүgingı ölgen Batu basy.
 Otyzğa ılınbegen onyñ jasy,
 670. Han bolyp otyr taqta Qoñ nağaşy.
 Şyr etken üş äielden körgenı joq,
 Duşpany külmese igı bop tabasy.
 Kärı han qaita şapty qatulanyp,
 Is qyldy öz jurtyna aşynarlyq.
 Ejelgi bağynyşty qaraşalar,
 Qanşa küşiñ bar edı basynarlyq.
 Ekı jaq bekınıstı şyğyp tauğa,
 Ailandy keşegi dos bugün jauğa.
 Tartysyp sadaqtaryn qylp etkenge,
 680. Äketti birin-bırı etip sauğa.
 Jyrtylyp bet-perdeniñ syryndary,
 Jauyğyp el arasy qiyndady.
 Izdese tabylmaidy qu şaqailar,

Qisapsyz han jasağy şyğyndaldy.
 Aşylyp şaqaiynyň arandary,
 Qorymğa jatyp alyp adamdary.
 Qamady Qoňtajyny bir şoqyğa,
 Qylyştar tüsse tömen jalaňdady.
 Zar etip tamşy suğa ulyqtardy,
 690. Özenge tırı pende juytpady.
 Biikten köbi tastap tartyp edi,
 Arqanyn qyl sadaqpen qiyp saldy.
 Osylai kări handy toryqtyrды,
 Soğyspen saň saňlaqty zoryqtyrды.
 Bölünip Ämirsana öz işinen,
 El auğan alapatqa jolyqtyrды.
 Ne boranğa düzgendei baqal emen,
 Qoňtajy qu tülkiniň miyn jegen.
 Senımdı serikterin janyna alyp,
 700. Iz tastap uly özendi köşti tömen.
 Jasağyn qolyndağy jiyp ustap,
 Jau küşin jağalaspın boldy tospaq.
 “Tyrnadan taz aşuyn alğanyndai”,
 Halqyna ol dağy auyr saldy qyspaq.
 Qaidağy qurap, jamap ötıırıktı,
 Adamdy şetke şyqqan öltıırıptı.
 Şarpydy soğys oty oi men qyrды,
 Qaldyrды ауıl-аıмақ тırşıлікті.
 Qamyqqan el ısine hany da joq,
 710. Han qaiğырды түскennen soň
 tağyna şoq.
 Qarany dos, han jauym degenimen,
 Ol sözde Ämirsana tağy da joq.
 Jamandyqqa ol ketti nieti auyp,
 Tamaq etti maňaiyn qyrqai şauyp.

Bir küni han ordağa kırı üşin
 Jailady ol dağy bir haila tauyp.
 İirip qalyň jylqy äkeldi de,
 Bailady elegen men käteldi de.
 Qaldyrmai qatqan tuiaq el maňyna,
 720. Ürkıttı kemedegi seterdı de.
 Jıberdi tulaq tağyp şu asauğa,
 Auylyna Qoňtajynyň qoia saldy.
 Jylqymen jaiıau jasaq aralasyp,
 Taisalmai han ordağa tura saldy.
 Jylqysy bir özenniň qurap quğan,
 Netken ürei deseňşı kenet tuğan.
 Äp-sätte jaulanyp han ordasy,
 Kök tymaq qolğa tüstı jylap turğan.
 Qoňtajy auyp kettı osy jyly,
 730. Tarihtyň bızge tanys ıřkı syry.
 Aılanbai sol betimen alys ketken,
 Osy edi toqsan jastan alğan syiy.
 Altaidan Qoňtajy han ketkende auyp,
 Jei almaı Ämirsana tamaq tauyp.
 Quğynşy, qu şaqai dep aty şyqty,
 Altaıdyň jaiyn jatqan elin şauyp.
 Elıne toğyz qultai jaulyq jasadı,
 Äigili bolyp şyqty qandy qasap.
 Känıgıp urlyq, qulyq, zulymdyqqa,
 740. Keşegi selge kettı abyroi-ataq.
 Urlyqpen elı toiyp jarymady,
 Aşyğyp taipaly ауıl тaryğady.
 Qyrğындap jaiyn jatqan qalyň elin
 Qys-jazy jortuylmen sabylady.
 Ärı asyp adырly alqap qoly bardy,
 Şaiqady ne keremet tolylardy.

Jazyqsyz qylyştady, qyryp ketti,
 Beiuaz jatqanynda sorlylardy.
 Ruly el, taipaly auyl tügeskenin,
 750. Eliniñ estigen soñ keñesterin.
 Tükıbai qatulanyp atqa mınıp,
 Jerlegen batyr edı egeskenin.
 Soğys bop ör Altaida qandy qyrğyn,
 Qan sasyp joğaryda qaldy bulğyn.
 Şydamai jekpe-jekke Ämırsana,
 Maidannan osy joly boldy quğyn.
 Tükıbai batyr eken elden asqan,
 Aptyğyn jaularynyñ jalğyz basqan.
 Teñesip Tükıbaimen soğysa almai,
 Şañğymen Ämırsana Qobdağa asqan.
 Tazartyp jerin jaudan er Tükıbai,
 Kelıptı jazğasalym jyl qusyndai.
 Ruhı ösip ruly jurt bolyp ketti,
 764. Qurmette, este saқта erdi osyndai.

BULĞYN – SUSAR

I
 Jurt şertken “Bulğyn-Susar” küidiñ aty,
 Osy küi qandai isten şyqty zaty.
 Bulğyn – qyz, Susar – jıgıt baiandalyp,
 Keşir, dos, bolsa jeri şala-şarpy.
 Mine, oğan neşe ğasyr bolsa dağy,
 Bız üşin küidiñ syry sonşa mändi.
 Önerdiñ öz iesin jazdym bylai,
 Talpyñğan talaptynyñ sol sabağy.
 Birbai qart Altaidy mekendegen,
 10. Armanğa albyrt jany jetem degen.
 Qyzy eken “Bulğyn” atty aidai sulu,

Maraldai qyr basynda sekeñdegen.
 Şyqqanda on altydan on jetige,
 Jıbermei qatal äke endı erkine.
 Ulyna Suyrbaidyñ quda tüsip,
 Mal alyp jaria etti jer betine.
 Suyrbai el juany, bai bolatyn,
 Quda bop, quda üiine bailady atyn.
 Käsıby baiağydan urlyq-zorlyq,
 20. Jan edı jany qumar paidağa tym.
 Al endı myna abyroi tağy keldi,
 Qasqyrdai aşty aranyñ qauyp eldi.
 Uly onyñ Bektas degen bır alkeude,
 Üilener kezı bolyp qalyp edı.
 Bulğyndy alamyn dep masattandy,
 Janynda atqosşysy, jasaqtary.
 Işıp-jep “urn baru” toıyn jasap,
 Qaharyñ jai halyqqa şaşa berdi.
 Bylşığan äkesindei bul da byrtyq,
 30. Syqsiyp qaraituğyn közi jyrtyq.
 Qurt tüsip tañyraığan şolaq tanau,
 Turatyn öz ornynan aulaqqa ürkıp.
 Qap-qara, däl büiidei bet-beinesı,
 Turğandğa yrjalaqtap beinesı osy.
 Şoşıtyñ buryn ony körmegen jan,
 Boiynı “a” degende qalmai esı.
 Şüidesı jağalyqty kelgen basyp,
 Jylylyq sol suryqsyz betten qaşyp.
 Jasy jas bolsa dağy mosqal dene,
 40. El ony dep aitatyn “Bektas pasyq”.
 “Bai-baiğa” degendeiñ endı mine,
 Qaiynnyñ qajy äuleti keledi üiine.
 Bulğyn qyz pysqyryp ta qaramady,

Taryldy oida joqta keň dünä.
 Jeňgesı, jeňşesı keldı sögıp,
 Qutyrgan adam, – deidi, –nerbısı ösıp
 Ertesı Bektas otyr oňaşa üide,
 Jyğylğan qaraqustai jerdı soğyp.
 Surqia Suyrbaıdyň batyryna
 50. Aqylşy joldastary, jaqyny da.
 – Sabyr et, sabyr qyl, – dep jubatty kep,
 Bulğynjan tüser äli aqylına.
 Ärı köp eşteñeden habary joq,
 Oilama muny joldyň jamany dep.
 Bulğyndy senen basqa kım alady?
 Bolmasa atastyrgan adamy joq.
 Qamşysyn bilep, Bektas aqyrady:
 – Ol mağan bolar erteñ qatyn äli.
 Köremın könbegenın ol malğunnyň,
 60. Jyrtyq köz jyn tolğandai şatynady.
 Ökırıp öz betimen ol kettı de,
 Kürsındı Bulğyn qaiğy terbep mülde.
 Añ eken, adam emes küieu degen,
 Jirener qylyğynan jer-kök mülde.
 Uqsa da qyz köñılın ata-anasy,
 “Bırjola bop kettı, – dep, – bata basy”.
 Jorydy erkelıkke barlyğyn da,
 Jaqyn dep keim eki jasy arasy.
 Bolğan soñ boldyq dedi ahirettik,
 70. Buğan qyz jauap berdi jatyp öksıp.
 Tuiyqqa qamalğandai sorly aqqudy
 Almaqşy puşyq Bektas qatyn etip.
 II
 Qyzdy muñ budy dağy alyp urdy,
 Keşegı erkındıgı sağynuly.

“Bektasqa barsam, eger, şynymenen
 Dünä qıdym, – dedi, – jarlyğyñdy”.
 “Osy ma meniň teñim?” dep ökindi,
 Ol bırı oidağydai köretin-di.
 Mineki, jüz baitalğa basyn satyp,
 80. Äkesı “aqylğa kel” dep ötındı.
 Jastyqty judy jasy tögılıp par,
 Qai janğa deidi baryp, muny qutqar.
 Aua joq tynystaityn, azaptandy ol,
 Basyna sur şoqpary soğylıp bır.
 Jeňgege yrjyň qaqqan tıl qatpady,
 Keş batty, japty auyldy tün maqpaly.
 Almady ol köz şyrymyn, körer tañnan,
 Egılgen jüreginiň tulap qany.
 Bergende alakeım tañ da jaryq,
 90. “Asylp öleim – dep, – talğa baryp”.
 Urlanyp şyqty auyldan muñly sulu,
 Oida joq batyldyqpen tañğajaiyp.
 “Ädilet-ädilet, – dep yñyrsydy,
 Bal-şarap körıppın-au buryn sudy.
 Adaldyq, öziñ ğana jan joldasym,
 Moınyma tüstı ölımniň şyğyrşyğy”.
 Aralap kök toğaidy jüre berdi,
 Oryndar öz ükimin jürek edı.
 Qaiğy menen qasıret örtep ışın,
 100. Qabağy qara bulttai tünereğı.
 “Sezimniň bar, – dep, – alda eñ ystyğy”,
 Jel öksıp, kök kürsınıp, jel yşqyndy.
 “Jep al” dep barymyzdan biraz ğana,
 Jaudyrap jan-jağynda jemıs turdy.
 Desekşı qabyrğağa qandai batty,
 Jas Bulğyn alğan betten taimai baqty.

Köldeneň butağyna bir emenniň
Aq torğyn oramalyn bailap jatty.
Boz buryl jartastarğa şögip bult,
110. Kün şyqty köl ğaşyğyn körüp turyp.

Kenetten Bulğyn selk ete qaldy,
Bır adam keledı eken elık quyp.

III

Qaluğa jasyrynyp ülgermedi,
Taň atpai elık quğan bul kım edı.
Tüitkılsıp älgı adam da tura qaldy,
Elıgı taudan asyp, tyndym boldy.
Uialyp qyz jelegın tıstei berdı,
Jıgıt te tüsingendei iştei muny7
Qasyna jetıp kelıp amandasyp,
120. Barlyğyn jai-jadağai iştei kördı.
Bailağan butaqqa appaq oramaldy
Bulğynğa şeşip berdı odan äri.

Qyrşyn qyz tırşılıkten nege bezsın,

Bar oiy jas añşynyň soğan audy.

Qarasa, añşy jıgıt qyr maraly,

Ai nuryndai qabaqty, kün janarly.

Kırpıgı quralaidyň kırpıgındeı,

Közı onyň möldır jasqa şylanady.

Qynai bel, tal şybyqtai buraň boily,

130. Etkendei qundyz şaşy qumar
boidy.

Jas Susar sulu qyzğa: – Atyň kım? –
dep,

Aqyryn ädeppen surau qoidy.

Köñılsız, Bulğyn – dedı qyz muñaiyp,

Toqtatqan jolyňyzdan bızdın aiyp.

Saqyldap külıp kettı Susar sonda,

– Elıkpen keter deisiň kımdı baiyp.

Qarasa Bulğyn, sulu myna jıgıt,

Aspannan tüsken beine qyran jıgıt.

Tulğasy tutas bolat sekıldı eken,

140. Bıraq ta ündegen joq syr aldyryp.

Ört jüzdı, ötkır közdı, bıık qabaq,

Qoiğandai qoiu qasyn kerıp qadap.

Ekı kez, ekı iyğy – ekı jaqta,

Uşardai osy Bürkıt şüiıp qanat.

Söilesıp tur jasqanbai şyn aşylyp,

Qiuada qyz syryna qulaş uryp.

Yrgaidan aş basty sirağy bar,

Mylytyğy iyğynda tur asylyp.

Şyğady adamşylyq qylyğynan,

150. Köz almaı turdy Bulğyn
qybyryn.

Jasynan qurby-qurdas sekıldendi,

Qolyna tarağyn ap buryğynan.

– Atyňyz öziñızdın kım bolady? –

Dedı qyz qany bettin tulap äri.

Bögelmei aitty jıgıt: – atym – Susar,

Men kerei ruynyň kerme adamy.

Keldiñız osy jerge nege nalyp?

Bıldım men oramaldy köre qalyp.

Ömirdiñ sağan mäni bolmady ma,

160. Keldı me älde saitany jebep alyp?

Tögıldı Bulğyn jasy qaita bastan,

– Ömirmen men erke edim taitalasqan.

Basymdy sol bai äkem malğa satty,

Aranyn qanağatsyz şaitany aşqan.

Pende bop Suyrbaidyň syrtyğyna,

Qurbyñnyñ basyna sum kün tudy da.

Şydamai bul qorlyqqa ölmek edim,
 Sız jaña keziktiňiz qyrşyğyma.
 Sız şyğyp qaldyňyz kep qapelimde,
 170. Bul meniň baqytym ba, qaterim
 be?

Bai qyzy, qajy äuleti bop jürgenmen,
 Jan ekem paidasy joq jat elime.
 Im, – dedi Susar oiğa şomyp tereň,
 Baiğa mal, ısı bar ma erikpenen.
 Jüregin şaiyp onyň bul bir küiik,
 Barlyğyn tyňdap tağy turdy da üiip.
 Qynapta ötkir şolaq kezdigimen
 Quraidy anadaidan aldy qiyp.
 Syňsyğan şyqty ğajap sybyzğy üni,
 180. Aqtardy aq suluğa syryn külli.
 Jel jelpip, orman tolqyp ekeuiniň
 Ükili siaqtandy şymyldyğy.
 Qaiyňdar kelinşektei bi bileđi,
 Mahabbat äueni yntyq küidiň lebi.
 Keudede tılsız jürek dırıl qağyp,
 Bireuin bireui alğaş “süidim” dedi.
 Köz qysyp altyn kırpık kün de küldi,
 Jer balqyp, jer quşaqtap, gül de bildi.
 Qairan qap beine öziñe erikten tys,
 190. Bulğynnyň qany qaşyp, turdy erni.
 Bulaqtyň şyqty şat bop saryldy üni,
 Saialy saığa tüsken sağym küldi.
 Turğan jan köz aldynda, au, halaiyq,
 Kütkenđei suğa batyp sağyndyrdy.
 Şyqqandai bir tereñnen şolpyldatyp,
 Suluğa baq tyňdatyp, sor tyňdatyp.
 Kez qyldy keremettei osy qazır,

Tur osy jalpaq jerdi solqyldatyp.
 – Men qaitem, – dedi Bulğyn jaidary
 appaq,
 200. Artymnan jürmesin el, bai
 dalaqtap.

Qolyňyz tise, eger, osy keşte
 Ketniñiz bızdñ üige jai qonaqtap.
 Quanyyp muny Susar kördi maqul,
 Söilesu şyn nietpen bul da aqyl.
 Bulğynğa berdi uäde barmaq bolyp,
 Jıbermek emes osy jerdi qapyl.

IV

Añ emes aidai sulu endigı ümit,
 Aldynda bar qaterge belđi buyp.
 Erterek ekındide bai üiñe
 210. El kezgen sybyzğyşy keldi jıgıt.
 Sälemin toğyşar bai almasa da,
 Ol oğan qarap zeim salmasa da,
 Jıberdi äsem küidi tartyp-tartyp,
 Ädei toqtai qalyp anda-sanda.
 Añqau bai auzy uradai aňyraiyp,
 Tañqiyp kelte murny taňyraiyp.
 Önerdiñ ulanyña tañdanady,
 Jantaiyp jastyğyna qyňyraiyp.
 Bai jaqyn qozğalğanda endi beri,
 220. – Tartpaimyn, osymen küi boldy –
 dedi.
 Bai sonda: – Mal soiyňdar bul balağa,
 Bır qonaq köñil aşar keldi, – dedi.
 Azdan soñ bilmegensip qyz da keldi,
 Jüregi kelmes pe dep muzdap edı.
 Qaiğynyň qalyñ toňy balqyp erip,

Köñilden köşip jatty yzğar endi.
 Syrşyl jas Susar köpti eleñdetti,
 Bozdatty “Bozıngendı” bezıldetti.
 Aqsañdap “Aqsaq aıu” zaryn tögıp,
 230. Bırese, «Jalğyz ösken Esen» ketti.
 “Soqyr şal”, “Sony jailau”, “Aqqu bıı”,
 “Armandy er”, “Qos kelinşek”, “At
 küııgı”

Aştyryp ainalanyñ tügel auzyn,
 Susardyñ sudai ağyp jatty küıı.
 Bai, bıraq, bul küıılerdı jaqtyrmady,
 İşpegin bauyryna ap tulaidy.
 – Sabyr qyl, baieke, – dep köp jamağat,
 Qonaqtyñ qaita betın jaqtyrmady.
 Ortasy osymenen tünnıñ audy,
 240. Jurt tarap, äsem küııdın tyndy bırı.
 Qyz Bulğın qurby qyzyn tügel ertıp,
 “Aqsüiek oınaiyq” – dep turyp aldy.
 Tättı eken sybyzğy ünı janğa jaily,
 Jürektıñ adal bolsa bar baiany.
 Armannyñ aidyn-kölin küıımen terbep,
 Bır aqqu kep qonğandai alğa aiauly.
 Bai jatty bäıbışemen, malai jatty,
 Töbeden tolyqsyğan ai aunapty.
 Susardy şyqty oıynğa bıreu ertıp,
 250. Tılegın sulu solai abailatty.
 Aq torğyn qyz köılegı sudyr qağyp,
 Elzegek erke qimyl sybdyr bağyp.
 Jaquty jarqyldağan kepeşınıñ,
 Ükısı bulğaqtaidy bulañ qağyp.
 Keudedede şolaq kamzol oqa basqan,
 Tırsektep qos burymy boi talasqan.

Qynai bel qandai nızık qiylyp tur,
 Körkine perı qyzy jeter me asqan.
 Jıgıttı jıbergendeı jelpıp jıbek,
 260. Äzılmen äsem külkı erkın jürek.
 Ädeıı talasqanda “süiekke” olar,
 Jüگیرse basqalardan serpındırek.
 Syrlasty bır oñaşa kömbede qap,
 – Tılegım osy, – dedı kezbe qonaq.
 Serttesıp, sergektıkpen qol alysty,
 Ant üşın aq jüzıktı berdı orap.
 Unatty bıryn-bırı sonşa qatty,
 Qyz-jıgıt bul ekeın qorşap alypty.
 Uqsa da, uqpasa da tügeldeı mız,
 270. Baqytty kım umytsyn sol sağatty.
 Aq säule tüstı jaryp, tañ ağaryp,
 “Aq süiek” aqyrynda tarady aryp.
 Jıgıttei joly bolğan osy tünde,
 Baqytty qandai bır jan tabady anyq.
 V
 Mergendık bolğannan soñ şyn atady,
 Susardy bır saudager unatady.
 Bökennıñ jas müıızın tartu etıp,
 Osydan asqan jüırık bır at aldy.
 Atalğan arğymaq at Qozyküreñ,
 280. Köringen şamdai janyp közı
 bırden.
 Keudesı keñ esıkteı şalqaq jatqan,
 Jetılgen jas şamasy tez ılingen.
 Esık pen tördeı boiy döp-döñgelek,
 Qulağyn qaişylaidy tym elgezek.
 Qulan jal, qulyñ müsın, qundyz tüktı,
 Bulşyq et qol men sanda bölek-bölek.

Jorğasy er közinen jas aǵyzǵan,
 Ernı salbyrañqy asa auyzdan.
 Elpildek ekı tanau edireip,
 290. Ketuşı ed jürisinde asa qyzǵan.
 Bauyry jazıqtanǵan jelse bır dem,
 Sauyry aq otaudai döñgelengen.
 Tört aiaǵyn kelsaptai tüie tüsip,
 Jerdı oiyp jıbergendei ör tebinmen.
 Qusty ılgen qulamadan qudıǵanda,
 Qulandai orǵyp jürgen quiyndarda.
 Jüredi är jürispen äsem basyp,
 Juqtyrmai tügine şañ qiyndarda.
 Bäigeden talai kelgen bul küreñ at,
 300. Talai jan süieginen bildi qarap.
 Jaratyp baptap Susar minip jürdi,
 Janynda saqtap mälım syrды ğajap.

VI

Kök täulık, kök özenniñ jaǵasynda,
 Aq üiler, jyrtyq qos bar arasynda.
 Adamǵa şpyldaǵan tola tüsti,
 Bailandy aty saidyñ salasyna.
 Suyrbai uly kelip qudanyñ da,
 Şai quiyp, tabaq tartyp qol aǵuda.
 Uzatu baidyñ qyzyn jol boıynşa,
 310. Torqaly toi bop jatty bul auylda.
 Tai men qoi soıyluda qoralap kep,
 Aq bata jasalǵan soñ qoraǵa ap kep.
 Kelipti jasau-jaqpyt bai üiine
 Är elden, är rudan toǵanaq bop.
 Bai otyr eş qabyldap barmai jandy,
 “Toıyñyz qutty bolsyn!” qardai jaudy.
 Kütuşı otyrǵyzyp ärbır üige,

Saqaldyñ qysqa-uzynyn taldap äri.
 Osy ma baidyñ bızdı qoş alǵany,
 320. Bır juan kergidi ädei öş alǵaly.
 Qymyzǵa qyñyraiyp keibir jeke,
 Keibirı etke ökpelep şoşañdaidy.
 Äreket jasauǵa tez endi bekıp,
 Joi-joba oi tolǵamnan derlik ötip.
 Jolşybai burylǵandai toi üstine,
 Susar da küreñ atpen keldi jetip.
 Ony eşkim atyn ustap syilamady,
 Auyldyñ adamyndai bır baiaǵy.
 Elenbei el işine ketti kırıp,
 330. Bulǵynǵa körındı ädei eñ aiauly.
 Şylanǵan möldır jaspen köz kırpıǵı,
 Kütken jan köringen joq kündız-tünü.
 Añyrǵan aq suluǵa Susar ymdap,
 Belginı berdı “şyq” dep bildiredi.
 Otaudyñ köp aılanbai ötti aldynan,
 Özenniñ ötti oñaşa soqpaǵynan.
 Atymen aq qaiyñnyñ arasynda
 Bulǵyndy turdy tosyp artqy auyldan.
 Şapanyn bos jamylyp üş qyz şyqty,
 340. Adamdar muny sezbei turdy
 syrtqy.
 Aiylyn tartty Susar küreñimniñ,
 Toǵaidyñ tötesimen östip şyqty.
 Berdı qol dereu – şapşañ Bulǵyn jetip,
 Ana ekeui şort turdy şoşyp ketip.
 «Qoş» dedi qolyn sermep qyz olarǵa,
 Barady auylynan zulap ötip.
 Dauysyn şyǵardy da, bır-aq aştı,
 Ekı qyz endi artyna tura qaştı.

Tal tüste Bulğyndy alyp ketken habar
350. Sai-sala, tau menen tas, qyrğa
ulasty.

“Attan!” dep aqyrdy bai ainalağa,
Bul qorlyq toi üstinde jai ğana ma?
Dünie kül-kömiren bolyp ketti,
Qyz qaida, attar qaida, qaida bala?
Bireudi bireu bilmei u-şu boldy,
Bireuge-bireu neğyp tursyñ deidi.
Bai qoly atqa minip, a degeñse,
Qara jer dümpuimen dürsil dedi.

Mingesken qyz-jıgıttı ketti quyp,
360. Kei jannyñ jür qolynda etti jılık.
Jatqandai bireu külip, bireu jylap,
Mynau ıs desip jatty kekti qylyq.
Tas jolda irek-irek bastap örge,
Küreñ de jorğa şabys basty önerge.
Şoqy orman qalyp jatyr qas qağymda,
Keledi mol aralyq tastap elge.

Keledi quğynşylar jan-jaqtağy,
Etektep tauğa örmelep jaldap beri.
Küreñniñ qaldy artynda “tezek terip”,
370. Ärı toq, toidyñ şaban şardaqtary.

Ainaldy boldyruğa bar at bitip,
Keibireu baiyrqalap qarap kütip.
Kün közın qoldarymen köleñkelep,
Qarasañ küreñ atqa qanat bitip.
Barady quzdan ärı oqşa zulap,
Uilyğyp turyp qaldy top sauylap.
Jyrtysyn jyrtqan Bektas albastynyñ
Birneşeu qumaq boldy tosqaulydap.
Qalyñ el qaita auyłğa oşaryldy,

380. Bai betın tyrnap özi josa qyldy.

– Susardy öltirñder, – dedi molda,
Buzyqtyq bolğany üşin osy aiyby.
Şyqqanda tas qiağa tez uşyrtyp,
Küreñniñ Susar şytpen közın sürtip,
“Köterip alaiyq”, – dep – belın attyñ,
Toqtatty äreñ ğana jasyn ırkıp.

Aq köbik at denesin sabyn japqan,
Qara su omyraudan sauylatqan.

Erin ap jas terekke qoidy bailap,
390. Jany aşyp januaryn damylatqan.

Ekeui otyr endı sāl ğana jai,
Tur eken bır top ösken qara qurai.

Sybyzğy jasap alyp Susar sodan,
Bır küidi tartty jaña talabyndai.

Oida joq bul erekşe jaña ıs edi.
Qol jetpes ömiriniñ tabysy edi.

Qutqarğan ğaşıqtardy küreñ attyñ
Jañağy jorğasy edi, şabysy edi.

Naqystap tartyp otyr eleñ qylmai,
400. Şabytyñ osyndai keledi yñğai.

Tüsirip küige osy oqiğany,
Qaiyryp qaita-qaita şertedi udai.

Köñili keñi tüsti ap tynysyn,
Işkendei bal şarbatyn şattyq üşin.

Jelı qyp tartty küige sonдай әsem,
Ataqty astyndağy at jürisin.

Aryndy, qubylmaly, syrly, muñly,
Üş buyn üşeui de boldy uğymdy.

Qoidy atyn “Bulğyn – Susar” osy
küidñ.

410. Qutylğan qaşyp atpen sol bır küni.

Qabaqqa qarasa qyz şyğyp endi,
 Kep qapty onşaqty jau quyp ony.
 – Keteiik, kep qaldy, – dep bezek qaqty,
 Susarjan, ertte atyñdy, жүгір endi.
 Joqtai-aq dünüede özge armany,
 Al, Susar küiın tartyp qozğalmady.
 Şyryldap Bulğyn baiğus jylap ketti,
 Aitarğa endi äiteuir söz bolmady.
 – Tüstiñ, – dep, – qolğa tırı, – julqylady,
 420. Al, Susar toqtamady şırkın äli.
 Dedı ol: – Äbden jattap almasam, bul,
 Erteñ-aq oıdan şyğyp umytylady.
 Qaterdı tas jañğyryp, tau da uqtyrды,
 Ornynan Susar sonда salbyrt turды.
 Qalypty жүз metrdei quğynşylar,
 Er salyp küreñ atqa qarğyp mindi.
 Jöneldı tağy ekeui qulaş jaiyp,
 Köp-körım qalğan eken at tyñaiyp.
 Tağy da jeldei esip, qustai uşty,
 430. Bır demde köz uşynan boldy ğaiyp.
 Şoşynğan qyz жүregi түsti ornyna,
 Qutylyp ketti qalai, qus boldy ma?
 Asady arasynan aq bilegin.
 Ornyna älsızdıktıñ küş toldy da.
 Quşady quanyşpen bırıń-bırı,
 Aq alma bal-bul janyp sulu nury.
 Susardyñ küi şyğarğyş osy öneri,
 Ol alğaş tañğajaiyp syryn bildi.
 Ekeui ekı künde ketti alysqa,
 Jolşybai küi tartyldy көp tanysqa.
 Osydan “Bulğyn – Susar” küiı tarap,
 442. Bıreuden-bıreu alyp ketti alysqa.

JETIM MÄRIAM

Qazaqta qalmai жүрген ата салты,
 Millätqa qyzmet etip tyımaq saltty.
 Köz salğan ılgerıde bıreui joq,
 Artynda tamam eldiñ qaldy jalqy.
 Dau-janjal arasynda üzılmeıdı,
 «Buryñgy atam жүрген ızı» deıdı.
 Maly көp bır käriniñ qatyny ölse,
 «Bar eken pälenşeniñ qyzy» deıdı.
 Tozdyrar ötirikpenen iman жүзın,
 10. Kemitpes qalyñmaldyñ жүзден ızın.
 Qyzyqty qalyñ uşın mal körsetse,
 Beruge uialmaıdy şalğa qyzyn.
 Tuysqan partia uşın jau bolady,
 Janjaldan qaşan qazaq sau bolady.
 Qyz baiğus teñimenen kete qalsa,
 Aiağy uly düбір, dau bolady.
 Bolady keıbireuler qarsy quda,
 Tübinde tüzu quda bolmas bu da.
 Bır jerge ekı köñıl hoş kelmese,
 20. Apattan mağsumalar bolar жүдä.
 Osyndai ıs көp boldy bızdıñ elde,
 Jazamyn közben көrip muny men de.
 Basqudyq bolysynda, jetinşı auył,
 Qarağan Kerekudiñ uezinde.
 Erte uaqytta Basqudyq bolysy, qazır
 Besqarağai audany, jetinşı auył,
 Pavlodar oblysynda Nurjan, Nurqan
 degen ekı aғaiyndy orta шарua kısı
 bolған. Nurjannyñ Märiam atty qyzy

bolğan. Qyzyn Nurjan segız jasyňan bastap on segız jasqa deim oqytqan. «Qyzym kımıdı süise, soğan küieuge beremın öz qalauymen», – dep, ony jaqsy tärbielegen.

Köp uzamai Märiamnyň äkesi de, şeşesi de qaitys bolady. Qyz jetim qalady.

Budan keim Nurjannyň ınısı Nurqan aǵasynan qalğan mal-mülkin, Märiamdy jäne Märiamnyň on üş-on dört jastaǵy ınısın öz qolyna «baǵyp-qaǵyp tärbieleimın» dep alady.

Köp uzamai sol eldiň bir Süleimen degen baiy Nurqanǵa: «Sen meniň balama Märiamdy äieldıkke ber, men seniň on üş-on dört jastaǵy ınıñe qyzymdy bereim», – dep, ekeui kelisedi. Munyň üstine Süleimen bai Nurqanǵa on bes qara mal bermekşi bolady. Süleimenniň balasy jarymjan, kemis, aqyly oñdy emes bolady, muny Märiam bılmeidi.

Köp keşikpei-aq Süleimen bai özınıñ aqyly kem balasyna Märiamdy äieldıkke uzatyp alyp ketedi. Onda barǵannan keim Märiam küieuinıñ öz teñi emes ekendigine közi jetip, renjip, köñilsiz bolady. Märiamnyň bul halde jürgenin bılgen Süleimen bai jarymjan balasyn Märiamǵa öşıktirip, «Märiam alı olai, ärı bulai» dep jamandap, Märiamdy küni-tünü uryp-soǵyp, qorlyq

körsettiredi. Endi qaitkende de Märiam budan qutyludyň jolyn ızdeidi. Märiam budan tört-bes ai ötkennen keim «törkınımdı saǵyndym» dep, atanesinen ruqsat alyp, öz üiine keledi. Keim biraz uaqt ötkennen soñ üiime alyp qaitamyn dep ızdep kelgen küieuiine Märiam özınıñ körgen qorlyǵyn, küieui öz teñi emestigin aityp, küieui men erip barmaityn bolyp, Märiam öz törkınınde, üiinde qalyp qoiady.

Sonda Märiamnyň atasy Süleimen öz eliniñ aqsaqaldaryn jinap äkelip, Märiamdy süimese de özınıñ jarymjan balasyna zorlap äpermekşi bolady. Öz eliniñ aqsaqaldary Märiamǵa: «Aǵaňnyň bergen jerine bar, aǵaňdy renjitpe, batasyn buzba» – deidi. Biraq Märiam küieui öz teñi emestigin, körgen qorlyq, zorlyǵyn aityp, «endi öltirseñder de barmaimyn», – dep barmaityn bolady.

Budan keim jinalyp otyrǵan aqsaqaldar Märiamnyň atasy Süleimenge: «Bul balanyň köñılı buzylǵan, qaitqan eken. Märiam endi seniň balaña barmaidy» – deidi.

Buryňgy bergen on bes qara malyñdy Märiamdy endi basqa küieuge berip, sodan seniň malyñdy qaitaraiyq, – dep kelisedi. Munan keim Märiamnyň aǵasy

Nurqan syrtynan Märiamdy satpaqşy bolyp, kım maldy köp berse, soğan bermekşy bolyp, Märiamğa bildirmesten syrtynan saudalasady.

Märiam aqyry ağasynyň basyn saudaga salyp жүргendigin sezyp, işinen narazy bolady. Bıraq ağasynan uialyp, qorqyp, «menı öz teñime ber» dep aşyp aita almaidy.

Söitse de Märiam «öz oiymdy ağama qalai aitamyn» dep oilanyp жүrip, bır künü qol maşınamen ıı tıgıp otyryp öz oıyn ağasyna bildirmekşy bolyp ändetip myna öleñdi aitady.

Sondağy öleñi:

– Bır kezde säbi boldym qairan dünıe-ai,

Alşaqtap жүгіруşı em üiden üige-ai.

Es kırıp, boi түзegen uaqyтымda,

Oilap pa em jolyğam dep mundai küige-ai.

Atandym «jetım Märiam» äkem ölip,

30. Aldymda jaryq säule, şamym sönip.

Äzalda Täñirim basqa jazğannan soñ,

Ärtürlı saudasyňa жүrmın könip.

Ağalar oilamağan közdıñ jasyň,

Atadan jetım qalğan qaryndasyn.

On segız jarmaq ötken Jüsip näbi□,

Solardan qadırlı me meniñ basym.

Maqsutqa sabyrlyqpen o da jetken,

Köz qiyp ağalary satyp ketken.

«Sary altyn – sabyr tübi» degendeim,

40. Mysyrğa Täñir aqyr padişa etken.

Mağan joq paıgambarlyq, padişalyq,

Bır Alla, meniñ zarym öziñe anyq.

Işinde qalyñ tuman jol taba almai,

Adasqan aqylynan men bır ğarıp.

Ğarıptı zyndanyña tutqyn qylmai,

İä, Täñirim, körsetesiñ qaşan jaryq.

Tabylsa, aluşylar satqaly otyr,

Ağalar alyp-satar bız bır Sydyq□□.

Qazaqta ğuryp degen bır azğyn jol,

50. Qyzdardyñ jetetuğyn tübine sol.

Ğuryppen ädiletsiz ıı istegen

Jaqsylar, qiamette jağañda qol.

Märiamnyñ ağasy Nurqan Märiamnyñ

bul öleñim esitedi. Bıraq budan eşбір

nätije Märiamnyñ paidasyňa

şyğarmaidy. Kunderden bır künü

Märiamnyñ auylynda qyz, bozbala

jinalğan ülken oıyn bolady. Sol oıynğa

Märiam da barady. Qyz, bozbala

rettenip otyrğannan keim öleñ aituğa

kırisedi. Basqa elden osy oıynğa ädeiı

Märiamdy ızdep kelgen, oryssıa oqyğan

Ğalym degen jıgıt te qatysady. Bul

jıgıtke öleñ aitu kezegi kelgende: «Men

öleñ bilmeuşı edim, bıraq bes-alty auyz

üirenşıktı öleñim bar edi, köpşilik

surağan soñ sony aıtaiyn», – dep,

qolyna dombyra alyp, Märiamnyñ

burynğy küieuge baryp, basynan

keşirgen oqiğasyn mysaldap öleñ aita

bastaidy. Sondağy öleñi:

– Bergen soň dombyrany qolğa alaiyq,
 Uqtyryp aitu kerek sözdı laiyq.
 Dünie – gül, sairamdağa bızge bergen,
 Qyzyqtan az ğana kün qur qalmai yq.
 Umtylyp ilgergıge talap etıp,
 Qatardan qalğandarğa köz salmai yq.
 Öleñdı kásıp qylyp jürmesek te,
 60. Söileuge bir-ekı auyz buldanbai yq.
 Qinaia öleñ emes bunym nusqa,
 Mağynasyn tarataıyn ärbır tusqa.
 Qañğyryp, tor süiretıp jürgen bireu,
 Bır küni kez bolypty bulbul qusqa.
 Körgen soň kim qyzyqpas bulbul qusqa,
 Aparyp toryn qurdy bır jynysqa.
 Bağynda sairam etıp uşyp jürıp,
 Qalypty tor ılınıp qapylysta.
 Bulbul qus sory qainap torğa tüstı,
 70. Oilap pa kez keledı dep mundaı ıstı.
 Arzanğa tegin olja tabylğan soň,
 Qojasy malyn soiyp, toi qylysty.
 Bolğanmen jurtqa qyzyq sorly bulbul,
 Işinen qaiğy-qasıret suyn ıstı.
 Jaqsyny körmek üşin degendeim,
 Är jerden ülken-kışı jinalysty.
 Sätimen qolğa tüstı bır jaqsy zat,
 Etuge lazıym boldy qadır, qurmet.
 Taqtaidan qapas jasap oryn qyldy,
 80. Dep oilap oiynda ülken zinnat.
 Qojasy izdeniptı buğan serik,
 Tabylsa, satyp almaq pulyn berıp.
 Tuzaqpen bır qarğany ustap aldy,
 Qarq etıp otyr eken jağyn kerıp.

Maqsuty üir qylmaq birge saqtap,
 Tamağyn mezgılmen berdı baptap.
 Otyrğan uaiymmen sol bulbulğa
 Bermeıdı qarğa damyl qoqyraqtap.
 Közınıñ injudeiin jasyn ırkıp,
 90. Jylaidy zarlyqpenen basyn sılkıp.
 Aldyna ekeuınıñ as äkelse,
 Qylady qarğa zorlyq közge türtıp.
 Jetıptı öler halge bulbul aştan,
 Eşkim joq munyñ muñyn ortaqtasqan.
 «Azyraq jelpındırıp alaiyn» dep,
 Qapastyñ bır kün qoja auzyn aşqan.
 Köñılın qoştandyryp saf auada
 Qojasy än estımek sanduğaştan.
 «Tutqynda büitıp qor bop ölgenşe» dep,
 100. Tündıkten uşyp bulbul tura qaşqan.
 Jaiyna kettı bulbul, qaldy qarğa,
 Tabylar jaryq säule közi barğa.
 Mekenın izdep kelıp tauyp aldy,
 Bıraz kün tüsse dağy qaiğy-zarğa.
 Bulbul kep öz üiine ornyğypty,
 Ärkımdır bul bulbuldan oi qylypty.
 «Bız dağy bır qazaqtan kembız be» dep,
 Ustauğa jan-jağynan tor qurypty.
 Qasırettiñ dämı ketpei tañdaiynan,
 110. Bılerlik boldy sözdıñ yñğaiynan.
 «Ystyqty auzy küigen ürip işer»,
 Jürmestei boldy tordyñ mañaiynan.
 Mineki, bır aqsuñqar jahan kezgen,
 Jem izdep bulbul qonğan jaqqa kelgen.
 Maqsuty köñlindegi tabylğan soň,
 Dertinen boiyndağy habar bergen.

Qadırlı şyğar suñqar öz elinde,
 Buynğan altyn kemer aş belinde.
 Köz salyp mağşuğyna qarap otыр,
 120. Bulbuldyñ közi jetpei ne derine.
 Ötedı esken jeldei myna jalğan,
 Kım jeter maqsutyna oiyna alğan.
 Ağalar, aiyp bolmai, mümkün bolsa,
 Estisek biraz lebiz Märiamjannan.
 Osy öleñdi aitqanda, otyrğan köp qyz,
 bozbala bul öleñniñ negızgı mazmunyna
 túsınbese de, «uai, bälı, öleñ-aq!» – dep
 qoşemettedı jäne Märiam öleñ aitsyn»
 degen Ğalymnyñ surauyna qosylyp,
 dombyrany otyrğan köpşilik Märiam
 qyzğa usyndy. Sonda Märiam «Men
 öleñ bılmeuşı edım, biraq sizderdiñ
 meselderiñ qaitpasyn» dep, dombyrany
 alyp myna öleñdi aitady:
 – Eteik biraz qyzmet qurbylasqa,
 Ne qylam jazğan ıske şydamasqa.
 Mysaly torğa túsken bulbul qustai,
 Ne qasıret kez kelmeidi ğarıp basqa.
 Barşasy bır Allanyñ tağdyrynda,
 130. Tıl berip söiletse de qara tasqa.
 Qapaly köñilimizdi köteruge
 Bızderdi mysal ettiñ sändi qusqa.
 Qolyna bır adamnyñ tutqyn bopty,
 Jürgende sairany etip är ağaşta.
 Qasyna serik qylyp oınasyn dep,
 Qarğamen asyrapty bır qapasta.
 Qorlyqqa şydai almaı qaşqan bulbul,
 Basy jür äli osy kün taitalasta.

Izdegen jaña toiat sol aqsuñqar,
 140. It tigen nege qumar aram asqa.
 Ol yras, talailardan auzym küigen,
 Sertim bar qurğaq sözdı maldan basqa.
 Otyrsyñ dombyrañdy bızge berip,
 Túsındım söziñizge köñilim erip.
 Sözge söz kelgennen soñ aita saldym,
 Riza bol, azymyzdy köptei körıp.
 Otyrğan qyz, bozbala öziniñ budan
 keim oiındaryn oınai berdi. Ğalym endı
 öleñ aitu kezegi kelse, Märiamdy
 sendiru üşin öleñmen jauap qaitarmaqşy
 bolyp otyrady. Bır mezgilde Ğalymğa
 öleñ aitu kezegi tağy keledi. Sonda
 Ğalymnyñ aitqan öleñi:
 – Jarasar ne dep aitsam, qurbylarym,
 Bireudiñ bireu bilmes ıskı zaryn.
 Maqsutqa köñilge alğan jetise almaı,
 150. Bolyp jür osy künde köñilim
 jarym.
 Jüredi jahan kezgen är bazarğa,
 Tatyrlıq saudasya narse alarğa.
 Najasat erte tigen tazarmaı ma,
 Laiyq qoi ärkim özın päk sanarğa.
 «It tigen aram asqa köz salma» dep,
 Haliñdi mağlum ettiñ aqsuñqarğa.
 Biraq sol Rasulymyzdyñ hadisy bar,
 Bızderge jön ämirine boisunarğa.
 Juylsa taza sumen üş märtaba
 160. Jaraidy altyn sauıt istiğmalğa.
 Bolsa da qanşa qate ğafu qyldyq,
 Jazbasa Qadır Alla amal bar ma.

Qysqasy, osy oiynda ekeui söilesip, ömirlik joldas bolmaqşy bolady. Bıraq Ğalymnyñ Märiamdy mal tölep alatyn şamasy joq. Ğalym jasyryn türde kezı kelgende bul jöninde Märiamğa aitady. Märiam buğan könedı. Bıraq qalai aluyn Ğalym özi keiın Märiamğa habarlamaqşy bolady. Sodan keiın oiyın taraidy. Sol eldiñ jıgıttırinen eki-üş jıgıt bulardyñ uädesın sezıp qalyıp, Märiamnyñ aǵasy Nurqanğa habarlaidy. Bıraq Nurqan bul jıgıttırıñ sözine nana qoimaidy. Sonda bular: «Nanbasañyz sol eldiñ inabatty kısısı Dosymbaidan surañyz», – deidi. Sonda Nurqan kök atyna mınıp, qoñyr şekpenin jelbegei kiıp, Dosymbaidyñ üiine kelip attan tüspesten syrttan aiǵailap:

– Uä, Dosymbai, barmysyñ, şyq berı! – dep, aiǵailap şaqyryp alady.

Sonda Nurqan Dosymbaidan: – Ötken tündeǵı ańǵımeden Märiamnyñ jaiynan sen ne bilesiñ? Bilgeniñdi ait, – degende Dosymbai:

Ötken tündeǵı oiynda men özım tanymaimyn, basqa elden bir orysşa kiingen jıgıt Märiamnyñ janynda otyryp, öleñ aitysyp, sybyrlasyp söilesip otyrǵanyn kördim, – deidi. Sodan keiın Nurqan мәselenı sezıp, üiine kele sala, baiaǵydaǵy qabarlauşy eki-üş jıgıtterge jolyǵyp bylai deidi: – Bızdıñ auylǵa

kelip jürgen basqa eldiñ jıgıtı senderdi basynǵan. Ol – senderdiñ jamandyǵyñ. Budan bylai endı sender ony ańdyñdar, jolatpañdar, tünde keletin bolsa, uryñdar, öltiruge şeiın şara qoldanyñdar, – dep, bul jıgıttırdi qairap qoiady. Ańdytyp qoiady.

Bır küni Ğalym bır jetı ötkennen keiın Märiamğa sölesem be degen oimen ötirik bır närseni syltau qylyp, kündız basqa bır üige /sol auylıdaǵy/ kelip түседı. Muny körgen, ańdyp jürgen auyl jıgıttırı Ğalymdy körıp tanyp: «Sen qaidan жүrsiñ?» – dep jönin suraidy.

Ğalym jönin aitpaidy, «бір шаруamen keldim» dep. Bıraq myna jıgıttır buğan nanbaidy. «Seniñ kelgen jumysyñ bızge belgili, endı jan kerek bolsa sen bızdıñ bul auylǵa qadam basuşy bolma. Öziñ qazır tez attan», – dep, älgı түскен üiinen qorqytyp, qualap jiberedi. Arada birneşe күн ötkennen keiın Ğalym qasyna bır jıgıt joldas ertip, tünde taǵy osy auylǵa kelip, Märiamnyñ jatqan üiiniñ äineginen aiǵailap myna öleñdi aitady:

– Sen üşin ölümge de bas bailadym,

Belımdı taǵdyryna tas bailadym.

Köñiliñe mahabbatym ornyqsyn dep,

Şauyp kep äinegiñnen aiǵailadym.

Duşpan köp jan-jaǵymda, köñilim qaiau,

Uaqt joq söilesuge túsıp jaiau.

Barmysyň anau künge aitqan uağdaňda,
170. Artymda qazır meniň ajal taiau.

Sonda Märiam qyz uiyqtamai, oiau
jatqan eken. Aiağyna kaloşyn kie sala,
şapan jamyla sala, asyğyp dalağa şyğyp,
Ğalymdy quşaqtai alyp, Märiam myna
öleňdi aitady:

– Estıdım dauysyňdy uiyqtaı jatyp,
Qasırettiň körip jürmin dämin tatyp.

Kırgeşe qara jerge men seniki,
İsketşi tamağyňnan aimalatyp.

Sen tursaň, men turamyn aitqan sertke,
Haq sözdı aitu kerek aşyp betke.

Jazbasa Qadır Alla amal bar ma,
Öziň bıł, tastap ketseň qalyň dertke.

Osy öleňdi aityp ekeui söilesip
turğanda, Ğalymnyň arqasynan soıylıdyň
sart ete túskenin Ğalym bıraq bıldı.
Sonda soıyl soqqan aındyp jürge baiağy
auyldyň eki-üş jıgıttarı eken. Ğalym
sonymen sol künü taiaq jep qaşyp
qutylady.

Älgı urğan jıgıttar tündeğı bolğan
uaqıgany Märiamnyň ağasy Nurqanğa
habarlaıdy.

Sonda Nurqan öz qolynan kelmeitin
bolğan soň, öz eliniň aqsaqaldaryn jinap
alyp: «Meniň mynau qaryndasym meniň
aitqanyma könbei, öz betimen bır orysşa
oqyğan jıgıtke ketetin bolyp otyr.
Osynyň aqylyn tauyp sizder jıgıttan

aiyryňdar. Şetke ketkenşe qyzdy osy
auyldyň alam degen jıgıtine berip,
qalyňmalyn mağan alyp beriňder», –
deıdi.

Jiylıp otyrğan aqsaqaldar Märiamdy
şaıyryp alyp: – Märiam, şyrağym, sen
jalğyz ağanıdy renjıtıp, öz betiňmen bır
buzylğan jıgıtpen ketemin dep jürgeini
qalai? – deıdi sonda.

Märiam: – Bul jöninde men eş narse
bilmeimin, men eşkimge ketemin dep
uäde bergenim joq, eşkimdi körgeim
joq, ağan meni bır ret malğa satqan,
basymdy bazarğa salyp arzandatqan,
endi men ağanınyň satuyna köne
almaimyn. Mende jumystaryň
bolmasyn, – dep esikti tars berip, şyğyp
ketip qalady.

Sonda endı otyrğan aqsaqaldar: – Endı
ne ısteimiz, – dep, aňyrap otyryp
qalady.

Sonda Ğalymmen bırgı oqyp jürge
Ğalymnyň Äbiş degen joldasy: –
Aqsaqaldar, sender buğan aqyl
tauyspaňdar, bulardyň aiyrı aqylyn men
tabaiyn, bıraq Märiamnyň küieuge
beretin bas biligin mağan berseňızder
eken, – deıdi.

Sonda Märiamnyň ağasy Nurqan
otıyıp: – Şyrağym, myna Ğalymnan
aiyrısaň, basqa kımge berseň de
yrzamyn. Köpşiliktiň aldynda

qaryndasymnyň bas biligin sağan berdim, – deidi. Otyrğan aqsaqaldar Äbişke qyzdyň bas biligin qyzdyň aǵasy Nurqannyň bergendigin maquldaidy. Budan keiın otyrğan aqsaqaldar öz betimen tarasyp ketedi.

Endı Äbiş üııne bara sala Ğalymnyň atynan Ğalym bolyp Märiamǵa ötirik hat jazyp salady. Hatynda bylai deidi: «Märiam, men seni ömırlık joldasqa alamyn dep, edäur uaqyttan beri qaraı äure bolyp jürmin. Sen üşin tünde kelip söılesemin dep, qolǵa túsip taiaq jep ölip qala jazdadym. Aǵañ seniň köp mal suraıdy. Mal berip aluǵa meniň malym joq. Bükıl el bolyp meniň soñyma túsude. Qaitse de maǵan seni aldyratyn türı joq. Sondyqtan budan bylai seniň baqytyñdy bailamaıyn. Öz betiñmen küniñdi kör. Menı endı kütpe. Hat jazuşy süıgeniñ Ğalym» dep qolyn qoiǵan. Osy hatty sol Ğalymnyň eliniñ bır adamy arqyly Märiamnyň qolyna jetkizedi.

Märiam bul hatyn alyp oqyp, anyq Ğalymnyň haty dep tanyp qalady. Märiam hatty oqyp endı Ğalym meni almaıdy dep qatty uaiymdap auyryp, as-su işpei jatyp alady.

Endı Ğalymnan airylǵan soñ maǵan eşbir dünieniñ qyzyǵy joq. Menı endı kımge berse soǵan bersın, baramyn, –

dep jeñgesinen aǵasyına habar beredi. Bul sözge aǵasy quanyp, öz auyı adamdary, aqsaqaldardy jinap: «Meniň qaryndasym terispeginen qaıtty, tüzeldı», – dep quanyp, barlyq auyı aqsaqaldary endı Märiamǵa alǵys aityp taraidy.

Sodan keiın bır küni qastyq ıstep, qyzǵa ötirik hat jazyp jürgen Äbiş: «Märiamdy sağan äperemin», – dep, paraǵa bır at alyp mınıp, qatyny ölgen bır jıgıttı ertip, üş-tört kısı bolyp, Märiamnyň aǵasy Nurqanǵa keledi.

Märiamnyň aǵasy Nurqan äueldegi uäde boıynşa bır söz aıtpastan on bes-jıyrma qara qalyñmal alyp älgı qatyny ölgen jıgıtke Märiamdy bermekşı bolady. Muny Märiam bilmeidi. Endı köp uzatpai bır jetiniñ ışinde älgı qatyny ölgen jıgıt Märiamdy äieldıkke alyp ketedi. Sol küni keşke Ğalym qasyna tört jıgıt joldas ertip, Märiamnyň aǵasynyň auylyna Märiamdy ızdep keledi. Bul kelgen üı sol auylda Ğalymnyň bır joldasynyň naǵaşysynyň üıi eken. Ğalym bul üiden jasyрмаi Märiamdy ızdep kelgenin aitady. Bul üidiñ iesı Ğalymǵa: «Märiamdy bugün jaqyn osy auylda bır jıgıtke aǵasy Nurqan berip jıberdi. Bütün keşke sol auylda oiyn-toı bolady. Osy auyldyñ qyz, bozbalalary sol toiǵa baruǵa

daiyndalyp jatyр. Sender de soğan barsaňdar, ol jer köp alys emes», – deidi. Bul sözdı esıtken Ğalym ne qylaryn bilmei, qatty küimip, qapalanady. Janyndağy joldastarymen kelise kele bular da osy auyldağy bolyp jatqan toiğa barady.

Kelgen jıgıttırdı qurmettep auyıl jıgıttırdı oryn berip, Märiam kelin bolyp tüsıp otyrğan üige kelip bular da otyrady. Endı otyrğan qyz, bozbalalar öleñ aituğa kırısyр, öleñ aıtyssyp, bir kezde öleñ aitu kezegi Ğalymğa keledi. Sol kezde Ğalym qolyna dombyrany alyp, mysaldap myna öleñdi aitady:

– Qañbaqtai jel audarğan keldik toiğa,
180. Körgen soñ dert jaiyldy tula boiğa.

Läpsiniñ äuesine äure bolğan,

Qatemız jaña tüstı bızdın oiğa.

Bes kündik jalğan dostyñ dostyğyna,

Aldanyp, bir oiyñdy bosqa joima.

Ölerde janym basqa dese dağy

Opasyz jalğan dosqa köñil qurma.

Köp keşti mundai jumys bızdın bastan,

Baqyrdy altyn goi dep baiqamastan.

Bul künde jaby şauyp, bäige alyp jür,

190. Buryñgy qulaş moiyn jan salmastan.

Aq suñqar şabysynda bosqa qalyp,

Böktergi toiat aldy sändig qustan.

Bailasqan Qudai desip uağdany,

Şynyñmen ketkeniñ be oiğa almastan.

Desken söz berik edi airylmasqa,

Otqa sap jaqsa da mairylmasqa.

Tursa da jelkemizden qylyş taiap,

Tüzegen betimizdi qaiyrmasqa.

Bul künde eruş köp, qasarlyq az,

200. Körmegen kez bolyp jür talai şahbaz.

Adamğa bir kün qonğan qonys ta ystyq,

Körgensin aita salğan äñşeini naz.

Jolyğu eki talai budan keiın,

Jetpedi qylğan uağdañ keşke deiın.

Qalyñdy közben kördim hoş-aman bol,

Kün jaqsy körısuge degen deiın.

Bul öleñdi Ğalym aitqan soñ, Märiam

mäselege tüsine qalyp öziniñ aldaumen

ketkenin sezip, esin bilmei şatasyp

qalady. Biraq bul syryn eşkimge batyp

aita almaidy. Buryñgy qaiğysyna tağy

qaiğy qosylady.

Märiamnyñ endigi oiy: «Ğalym meni

endi almaidy, biraq meniñ ötirik hatqa

nanyp, aldanyp ketkenimdi bilmeidi.

Sondyqtan mağan Ğalym öle-ölgenşe

narazy bolyp ökpelep ketedi-au», – dep,

– osyny qalai bildirimin, aitamyn», –

dep, Märiam sony arman etip, bir tabaq

qağazğa armanyn aityp hat jazyp,

Ğalymnyñ auylynyñ bir malşy balasy

arqyly osy hatty Ğalymğa jetkizedi.

Sondağy jazğan haty mynau:

– Ne qylyam ökingenmen ötken isten,

Ğaşıqtyq sertimenen şarap işken.

Jas tülek bidaiyğym qoldan uşty,
 210. Oralyp şyğa ala ma torğa tüsken.
 Arnauly jemısımnyñ dämin tatpai,
 Aiyryldym aq almadan baqta pıskan.
 Közime dünıe jüzı qarañğylyq,
 Öte almaı aldym daria ökinışpen.
 Ylaj qoldan keler körınbeıdı,
 Bailanyp künnen künge bekınısken.
 Bulbulğa qoja bolsa qara qarğa,
 Äzelde jazsa tağdyr şara bar ma?
 Uağdağa bes kün opa qyla almadan
 220. Özımdı özım saldym qaiğy-zarğa.
 Tüskende söziñ eske zarlanamyn,
 Mahmuttai ğaşıq bolğan Nurğazarğa.
 Sen üşin işte qapam tolyp jatyr,
 Jük bolar artyp qoisam qara narğa.
 Qaiğymen kündız-tünü köñilim qapa,
 Ğalym dep zar qyp qazğan tüsken orğa.
 Ketpeisiñ kündız oidan, tünde tüsten,
 Qaiğymen aiağymdy basam zorğa.
 Al endı Ğalym bul hatty alyp
 oqyğannyñ soñynda Ğalym Märiamnyñ
 aldauymen ketkendigin bılyp,
 Märiamnyñ kınäsiz ekendigin tüsinedi.
 Bul ekı arada Ğalym Märiamnyñ atynan
 joğarğy ulyqqa aryz jazyp, ağasynyñ
 malğa satyp otyrğandyğyn körsetip, «öz
 teñime barsam eken, äkemnen qalğan
 mal-mülkim özime tise eken» dep
 suranady.
 Bul aryz joğarğy ulyqtan: «myna jetım
 qyzdyñ mal-mülki özime tisin», – dep

bolysqa tüsedı. Bıraq bolys Märiamdy
 alyp otyrğan küieudıñ jaqyny bolady.
 «Bul aryzdy jazyp jürgen Ğalym,
 Ğalymnyñ qoly», – dep, Ğalymdy
 şaqyrtyp alyp, jer audartpaqşy bolyp
 qorqytyp, Ğalymdy tergeuge alady, ony
 qorqytady. Aqyrynda Ğalym aryz
 jazğanyn moiyndap, endı qaityp bul
 mäseleni qozğamasqa qolynan bolysqa
 sert qağaz berip, äzer qutylady. Mine,
 osy haldı Märiamğa bildiru üşin Ğalym
 oğan myna tömendegi mazmunda hat
 jazady:
 Märiamjan, Täñirge aian sızdıñ jazyp,
 230. Rizamyn tırı kömse qabır qazyp,
 Maqsatqa köñilge alğan jetise almaı,
 Dariğa, boldy dertiñ ömirge azyq.
 Syrtym sau jürgenmenen, ışım – jalyn,
 Jürektı küidiredı qasıret qalyñ.
 Bentteulı qol-aiağym şynjyrmnen,
 Qor boldym qozğaluğa kelmei halım.
 Bul künde qoldan ketti bızden erik,
 Eş jan joq jardım qylyp, bolar serik.
 Artym – jar, aldym – daria öte almastai,
 240. Istelgen bızdın üşin qorğan berik.
 Ornyqqan mahabbatyñ ketpes oidan,
 Sekildi jüregime quıyp qoiğan.
 Sarğaidy zağypyrandai porym solyp,
 Märiamdai aiyrylğan soñ zifa boidan.
 Jazbady qosyluğa bızdı Qudai,
 Kün jetti aiyryluğa, ua, dariğa-ai.
 Kesilgen qanattarym, uşa almaimyn,

Köñiliňdi suyt, Märiam, budan bylai.
 Bolar dep osylaişa oilap pa ediň,
 250. Tağdyry bır Allanyň, mine, osylai.
 Esıñe ötken künder tüsken kezde,
 Jüre kör men ğarıptıñ halın surai.
 Bıraz kün qyzyq дәuren bastan öttiñ,
 Bul künde terıp aita almas qalğa jettiñ.
 Buralğan altyn symdai, ğaziz Märiam,
 Bır örtti sönbestei qyp salyp kettiñ.
 Aiyrylyp tün uiqydan, qalmai sänim,
 Qaiğymen zağypyrandai ğaziz tänim.
 Jerinde Qadır etken qosylarmyz,
 260. Älbide qoş aman bol,
 mehribanym».
 Ğalymnyň Märiamğa osy jazğan haty
 bır adam arqyly Märiamğa tapsyrylady.
 Märiam muny oqyp körgennen keim
 Ğalymnyň buryňgy ızdenip жүrgen
 jumysynan eşbir nätiye şyqpai jäne
 özine bolystyň jäbir-japa körsetip
 qysym jasağany mağlum bolady.
 Sondyqtan Märiam aqyrğy hatyn
 keleşektegi öz ömiriniñ qandai halde
 bolatyndygyn körsetip, Ğalymğa myna
 tömendegi hatty jazady.
 «Ah, Ğalym, jazğan hatyñ ottai boldy,
 Däl tigen жүрегimnen oqtai boldy.
 Ötken kün, sürgen ömir, körgen qyzyq
 Qazırғы сағатында joqtai boldy.
 Sen körip әr närseni uanarsyñ,
 Keudeñnen qasiret şyğyp, juanarsyñ.
 Jolyñ bos, qaida barsañ basyñ azat,

Dünienin qyzyğymen uanarsyñ.
 Men ğarıp, üiden şyğyp жүre almaityn,
 270. Jaz ötip, qys kelgenin bile
 almaityn.
 Jıberse otqa jağyp, suğa aғyzyp,
 Toqtydai quny bar dep suralmaityn.
 Qyzyq kör, basyñ jas, jolyñ aşyq,
 Bolmady qosyluğa bızge näsıp.
 Endıgı körgen tırlık haram bolsyn,
 Bır senen aiyrylğasyn aryzdasyp.
 Bola ma buryňgydai esim бүtin,
 Syrtym sau, osy künde ışım tütin.
 Duğañnan men ğarıptı tastai körme,
 280. Endıgı tırlıktan joq ümitim.
 Ärkimnen japa kördiñ bır men üşin,
 Sarğaidy zağypyrandai nurly tüsiñ.
 Ğapu et, men ğarıptıñ qatalyğyn,
 Jan pida qyla almadym men sen üşin».
 Osy qaiğymen Märiam esinen, aqylynan
 adasyp uiyqtap jatsa, şöşyp oianyp,
 közine köringen jıgıttardı «Ğalym» dep
 şaqyryp, öz betimen söylep, aiğailap
 «Ğalym» dep, myna tömendegi jyrdy
 aitatyn boldy, sondağy jyry:
 – Jarattyñ, Alla-au, pende ğyp,
 Qatarynda qazaqtyñ.
 Üş jyl boldy üi bağyp,
 Dämin tattym azaptyñ.
 Bul körgenim özime az,
 290. Tura almadym sertime.
 Äure bolyp qysy-jaz
 Em taba almaı dertime.

Şoq-şoq, Märiam, şoq Märiam,
 Öziñdi-öziñ qor qyldyñ.
 Buryngy däuren joq,
 Ainalaňa tor qurdyñ.
 Endıgı tırlık bärı aram,
 Qiali bolyp künde äure.
 Jan-jağyma köz salam,
 300. Körem be dep bir säule.
 Ah, Ğalym, ah, janyım,
 Kısım joq sağan bağalar.
 Ah, pasyq, ah, zalym,
 Malğa satty ağalar.
 Ai-hai dostym, mehriban,
 Endı mağan baqyl bol.
 Ah, sen üşın jan qurban,
 308. Halal sözım anyq sol.
 Mine, osy jerde qiali bolyp jyrlap жүrip,
 aqyrynda osy qaiğydan auyryp,
 muratyna jete almaı jetım Märiam
 qaitys bolady.

6.2.DİNİ HİKÂYELERİN METİNLERİ

QISSA HATYMTAI JOMART

قصه خاتم طای جومارت

Bısmıllahı-rahman ır-rahım
 Dúniada Hatymtaı bolğan eken,
 Turğan jeri Arabstan bolğan eken.
 Bu dağy Paıgambar Rasýl Alladan

Az buryn jomarttyq qylğan eken.
 Hatymnyñ zamanynda bolğan eken,
 Qara argymaq bir aty bolğan eken.
 Bul attyñ aitayın sıpattaryn,
 Rağaddaı ayazy bolğan eken.
 Bul argymaq tym qara sulý bolğan,
 10. Júrgende tym jyldam jorğa bolğan.
 Jorgasyn saldyrğanda argymaqtyñ
 Esken jel artynan keın qalğan.
 Osyndaı tym jaqsy júgirik edi,
 Sýğa kirse balyqtaı júzer edi.
 Kisinese bilersiñ kók kúltireı,
 Osyndaı bir dana aıgyr edi.
 Hatymtaı tym dana, jomart bolğan,
 Jomarttygy ár qalada máshhúr bolğan.
 Birqatar jomarttygy Hatymtaıdyñ
 20. Úrimniñ patshasyna mağlum
 bolğan.
 Padısha haziretine esitilgen,
 Hatymtaıdan jomart joq másılı bolğan.
 Qarasañ argymağy bir dúldúldeı,
 Mundaı jorğa dúniada bir bolma[ğan].
 Osyndaı madaqty patsha hazireti
 Esitip ýazirine bir sóz saldy.
 Aıtypty padısha hazireti:
 – Tileimin Hatymnan osy atty.
 Egerde ihsan qylyp bere qalsa,
 30. Ras eken Hatymnyñ jomarttygy.
 Egerde bermese bu atty,
 Bos eken jomart de[gen] ayazy.
 Osyłaısha bir dana ýazirine
 Hatymğa bararğa buıryq saldy.

Bul ýázir tym dana zerek eken,
 Qasyňa on kisi joldas etken [eken].
 Osylaisha elshi bolyp barganynda
 Qys bolyp qar, jańgyr jaýgan eken.
 Qabıla Taıǵa elshi jetti,
 40. Hatymtaı aýylyna kelip jetti.
 Osynda elshi de rahat kórip,
 Qansha nyǵmetpenen hudur etti.
 Osynda Hatymtaı qonaqtarǵa
 Bir atty baýyzdady et asarǵa.
 Etterin elshiler jep bolǵash,
 Altyndar ihsan etti bu zattarǵa.
 Osylaisha elshiler qonaq boldy,
 Bir kún ótip ekinshi kún jáne boldy.
 Osynda ýázir de sóıleı berdi,
 50. Padısha haziretiniń aıtqan sózdi.
 Ýázir aıtty: – Kelgenim sizge, taqsyr,
 Sultanyń atyńdy suraıdy – ber.
 Hatymtaı bu sózdi esite salyp,
 Mast kábi bıhuzyr bolady bir.
 Hatymtaı osynda bir aıtady:
 – Buryn nege aıtpadyń bul habardy,
 Jorǵamdy basy bútin saǵan berip,
 Shat qylar edim men kónilimdi.
 Ýaı, darıǵa, aıaýly bul jorǵamdy,
 60. Kábap qyldym siz úshin bu
 dúldúldi.
 Qazanǵa asarǵa siz qonaqqa
 Keshe kesh soıyp edim ol dúldúldi.
 Ótken kún siz qonaq bolǵan yaqyt
 Qor-túıemnen birisi de qoramda joq.
 Sizderge et asarǵa bir qaradan

Kózime bu jorǵa kórindi qup.
 Osynda turdy da elshi aıtty:
 – Soımasqa kerek edi arǵymaqty,
 Etten basqa bolsa da nársemenen
 70. Syılasań bolar edi biz qonaqty.
 Hatymtaı osynda jaýap bergen:
 – Et jemeı qonaǵym bir jatýdan,
 Ol jorǵam qansha qımat bolsa daǵy,
 Artyq kórdim qonaǵym bir toıǵannan.
 Jarandar, dúniada men isterim,
 Máshhúr bolsyn dúniada báním namym.
 Atymnyń máshhúrligin tilemeımin,
 Tileımin dúniada ózim namym.
 Hatymtaı osylaisha sózdi tamam etti,
 80. Elshilerge altyn menen kiim berdi.
 Jáne de joldaryna attar berip,
 Uzatyp qonaqtaryn qurmet etti.
 Úrimniń padıshasy muny esitti,
 Jorǵa soıyp syılaǵanyn hám esitti.
 Altyn kiim, jylqy berip uzatqanyn
 Bile salyp padısha tahsın etti.
 Jáne de qulaq salyń, eı, jarandar,
 Hatymnyń mundaı ǵajap qıssasy bar.
 Bir zaman Iemennen kelgen yaqyt
 90. Tán-janmenen jomarttyq qylǵany
 bar.
 Bir ákim bolǵan eken ol Iemende,
 Baıaǵy Hatym jomart zamanynda.
 Bu ákim hám jáne jomart bolǵan,
 Sonda da jetpegen Hatymtaıǵa.
 Nege deseń, Hatymtaı baı bolǵan,
 Mundaı jomart dúniada bek az bolǵan.

Dúniada mysaly Hatymtaidyń
 Bir joq degen sózderi ras bolǵan.
 Hatym atqandai jomart bopty,
 100. Qoldary aqsha shashqan jańǵyr
 kábı.

Muny estip Iemenniń ol ákimi
 Oılaǵan Hatymnan bolam saqı.
 Egerde Hatymdy bireý aıtsa,
 Jomart dep májiliste maqtai qoısa,
 Bu ákim osynda hasad menen
 Yza bolyp kónilinen ashý ete.
 Ol ákim hasaddan bir aıtypty:
 – Hatymdy ne úshin maqtaysyz? – depty.
 Mendeı memleketke sultan emes,
 110. Dalada bir jatqan ǵarip, – depty.
 Bu ákim sarayında májilis qyldy,
 Májilisinde hár kisini qurmet etti.
 hár adamnyń haline laıyq bolǵan,
 Májiliste ózi júrip taǵzym etti.
 Bu májiliste aradan bireý turyp,
 Hatymdy maqtady duǵa qylyp.
 Keıbireý májilisten tura salyp,
 Hatymdy sóiledi jaman qylyp.
 Májilis qylǵan ol ákim tura keldi,
 120. Hatymǵa tym qatty hasad qyldy.
 “Hatymnyń qanyn tógip kel”, – dep,
 Sol jerde bireýdi taǵın qyldy.
 – Nege deseń, Hatymnyń zamanynda
 Jomarttyqta jete alмайym men anlarǵa.
 Zamanynda ol Hatym tirik bolsa,
 Jomarttyqpenen qalmaıdy atym munda.
 Munan soń Balajoi bireý ketti,

Tai qabilasynyń osynda jolyn tutty.
 Kórisse Hatymdy óltirmek bolyp,
 130. Osylaısha ózinen qıal etti.
 Balajoi osylaısha barady endi,
 Tai degen rýǵa jetedi endi.
 Hatymnyń aýylyn bilmegennen,
 Bir ádemi jigitke ushyrap surady endi.
 Bu jigit Balajoiǵa qarsy keldi,
 Ashyq júzdi dostyqty ızhar qyldy.
 Balajoi bu jigitti jaqsy kórip,
 Ekeýi osynda tamyr boldy.
 Balajoi Hatymdy bilmep edi,
 140. Bu jigit Hatymtaidyń ózi edi.
 Sulý betti bir jigit bolǵan eken,
 Ǵalym, aqyl jáne de tátti tildi.
 Balajoidy bu jigit qonaq etti,
 Úıine alyp baryp qurmet etti.
 Balajoiǵa qurmetti qyla turyp,
 Qusyr ettim dep jáne de ǵuzyr etti.
 Osylaısha Balajoidyń kónilin aldy,
 İzetti, qurmetti qatty qyldy.
 Balajoidyń muratyn bilmegennen,
 150. Týysqandai ózine tamyr qyldy.
 Bir keshe sahar ýaqty bolyp edi,
 Balajoidyń qoldaryn kelip ópti.
 – Qansha kúnder bizderde qonaq bol, –
 dep,
 Qurmetti qylayın jáne, – depty.
 Kónildegideı qurmetti qyla almadym, –
 Hatymtai aıtady, – aı-a, janym.
 Balajoi aıtady ol jigitke:
 – Ruqsat ber endi bizge, áı, qaraǵym.

Nege deseń, bir úlken keregim bar,
 160. İzdegen dúniade muratym bar.
 Hatymtaı aıtady Balajoiǵa:
 – Kereǵıńdi bizge de aıtqyl zınhar.
 Muratyńdy egerde maǵan aıtsań,
 Kereǵıńdi tabarǵa jáhd etsem.
 Kónilim sol ýaqyt bolar edi,
 Kereǵıńdi osynan taýyp ketseń.
 Balajoi estidi Hatymtaıdan
 Osyndaı sózderdi shyn kónilden.
 Balajoi aıtady Hatymtaıǵa:
 170. – Syrymdy aıtayn kónilimden.
 Tileimin sizderden endi munda,
 heshkimge syrymdy zınhar etpe.
 Iemenniń ákiminiń buıryǵymenen
 Hatymdy izdenip keldim munda.
 Áı, jigit, Hatymdy surayn endi,
 Aýyly qaıda Hatymnyń, aıyń endi.
 Hosh qulyqty Hatymtaı kúlimsirep:
 – Suraydan murat ne munda, – dedi.
 Balajoi aıtady syrlaryny:
 180. – Estidi Iemenniń padıshahy,
 Jiberdi bizderdi bul oryńǵa,
 Hatymnyń kesip kel dep basyny.
 Bilmeimin bu iske qandaı sebep,
 Ketkenin padıshanyń ashý qylyp.
 Osylaısha jiberdi bizdi munda,
 Hatymnyń basyny talap qylyp.
 Balajoi aıtady ol jigitke:
 – Tileimin Hatymdy bildirmekke,
 Hatymnyń mekenin bir aıtsańyz,
 190. Bolady yntymaqtyq bu dostyqta.

Hatymtaı osynda muny esitti,
 Kúlimsirep Balajoiǵa endi dedi:
 – Hatym degen izdegeniń men bolamyn,
 Qylyshyńmenen basymdy kel, kes! –
 dedi.
 Tánimnen basymdy aıyryp al,
 Tileýiń bolyp osydan patshaǵa bar,
 Basymdy kese salyp qarańǵyda,
 Baıqamastan jyldam-aq ketip-aq qal.
 Egerde ketpeseń jyldam munan,
 200. Tań atqash ketseńiz eger munan,
 Týǵan-týysqanym kele salyp,
 Bir zarar qylmasyn sizge deimin.
 Munan soń Balajoi syrdan ketti,
 Hatymnyń basyny ortaǵa qoidy.
 Hatymnyń osyndaı halin kórip,
 Aıǵaı salyp osynda jylap qoidy.
 Balajoi Hatymdy bilgennen soń,
 Sasyp qaldy bu jerde kórgennen soń.
 Balajoi bu jerde jylai-jylai,
 210. Qolyn ópti Hatymnyń bilgennen
 soń.
 Qylyshyn Balajoi shyǵardy endi,
 Shyǵaryp bir jerge qoiyp edi.
 Hatym da basyn qoiyp túregeldi,
 “Kesińiz basymdy” dep ruqsat berdi.
 Balajoi Hatymǵa munda aıtty:
 – Qylyshy qoımaspyn saǵan, – depti.
 Senińdeı shariftiń ujýdyna
 Jábir etpek bizderge obal, – depti.
 Osylaı dep Hatymnyń eki kózin,
 220. Balajoi kelip ópti munda ózin.

Munan keiin qushaqtasyp bir kórisip,
 Tutty endi osynda Iemen jolyn.
 Balajoi Iemenge qaityp keldi,
 Halini padisha surap bildi.
 – Ne úshin Hatymnyń bir basyny
 Kespein[she] Iemenge qaittyń? – dedi.
 Barganda Hatymnyń aýylyna
 Tóbeles qyldy, mýáli, senga.
 Sonda Hatymdy jeńe almaıyn,
 230. Qury bos qaittyń ba endi munda?
 Osynda Balajoi jaýap aıty,
 Padishanyń qasynda taǵzym etti.
 Hatymnyń duǵamenen sánasynan
 Padishaǵa sóiledi munda endi.
 Balajoi aıtypty padishaǵa:
 – Hatymdy taptym men bul dúniada,
 Ónerli, hosh minez, sulý júzdi,
 Osylaisha taptym ony Tai elinde.
 Ol Hatym tym jaqsy jomart eken,
 240. Aqyldy, támızli dana eken.
 Jáne de aıtayın bir sıpatyn
 Balýandyqta bizderden abzal eken.
 Hatymnyń jomarttyq aýyr júgi,
 Eki qat ildi meniń arqama.
 Osyndaı bir dana jomart eken,
 Qoiady qandaı bolsa nyǵmetteri.
 Osylaisha Balajoi kóp aıtady,
 Kórgenin haziret patshaǵa sóileidi.
 Mundan soń Iemenniń padishahy
 250. Hatymǵa bu jerde duǵa etti.
 Mundan soń Iemenniń padishahy
 Móhirlep ýazirge aqsha berdi.

Aqshany qaltaǵa mahkam qylyp,
 Hatymnyń atyna ihsan qyldy.
 – Aqshany Hatymǵa alyp bar, – dedi,
 Bizderden sálemdi sóile, – dedi.
 Hatymnyń shúhráti óz basyna
 Laiyq-dúr ne qylsa da endi, – dedi.
 Maqtaýǵa ol Hatym laiyp eken,
 260. Jomarttyǵy dúniade ras eken.
 Sonyń úshin bu hatty ol Hatymǵa
 Móhirlep esimine ırsal etem.
 Paıǵambar Rasýl Alla zamanynda,
 Sahabalar Tai qabilasyna barganynda,
 Qabyıl etpegen olardıń keıbireyi
 Imandy andarke barganynda.
 Olardan birtalai bolǵan kisi,
 Sahabalar qolyna asır tústi.
 Osynda Paıǵambar Rasýl Alla
 270. Qylyshpenen keserge buıyyp etti.
 Tutqyn túskenderdiń arasynda,
 Bir qyz bolǵan olardıń ortasynda.
 Bul qyz jalynypty sahabaǵa:
 – Musylmandar óltirmesin bu
 maıdanda.
 Paıǵambar Rasýldan tilei-dúrmin,
 Azat qylsyn, Hatymnyń qyzy-dúrmin.
 Sonda Paıǵambardyń qasyna kelip,
 Aıtypty: – Azat qyl, Hatymnyń qyzy-
 dúrmin.
 Meniń ákem dúniada jomart bolǵan,
 280. Paqyrǵa birtalai azyq bolǵan.
 Qysylǵan talayın azat qylǵan,
 Tileimin, já, taqsyr, men de sizden.

Mundan soń paıǵambar Rasýl Alla:
 – Zinjirdi qolynan alyń, – depti.
 Zarardy qylmaıyn osy qyzǵa,
 Azat qylyń osynda qazir, – depti.
 Paıǵambar Rasýldyń buıryǵymenen
 Zinjirdi aldylar qol-aıaǵynan.
 Osylaisha Hatymnyń ol qyzyny
 290. Sahaba bári de azat qylǵan.
 Bu qyzdy buıryqpenen azat qylǵash,
 Basqasyn aldylar qarsy bolǵash.
 Mundan soń Hatymnyń álgi qyzy
 Jalladqa zar qylǵan muny kórgeş.
 Qyz aıtypty osynda ol jalladqa:
 – Qylyshty uryńyz meniń basqa.
 Tuqymym osynda ólip qalsa,
 Abzal-dúr qylyshty urǵan basqa.
 Osylaisha sóleıdi Hatym qyzy:
 – Dostarym qalaı bolsa munda, – deıdi.
 Kóreıin dostarym kórgeńin,
 Óleıin anlar hám ólse, – deıdi.
 Osylaı dep bu qyzdyń sólegeńi
 Paıǵambar qulaǵyna esitildi.
 Mundan soń Paıǵambar Rasýl Alla
 306. Bu qyzdan basqasyn da azat qyldy.

KIİK

O zamanda bar eken jalǵyz kiik,
 Tamam káyir attandy tuzaq jıyp.
 Tuzaǵyna káyirdiń kiik túsip,
 Kete almady bul kiik tartyp úzip.
 Qudayym, jetkizbeısin bizdi dúzge,

Estimegen sóz keter qula dúzge.
 Kiik degen azǵantaı óleńim bar,
 Tyńlasańyz, aıtayn ony sizge.
 Kiikti aldy ol káyir toryn quryp,
 10. Aqqa jyǵyldy ol kiik moıyn qoıyp.
 Kiik degen azǵantaı óleńim bar,
 Tyńlaǵańa aıtamyn qulaq qoıyp.
 Toryn quryp ol káyir kiikti aldy,
 Kiikti alyp tuzagyn jerge saldy.
 Baýyzdaýǵa kiikti jatqyzǵanda,
 Mustapa Muhambetim jetip bardy.
 Káyirge Muhambetim sálem berdi:
 – Munyń janyn maǵan ber, káyir, –
 dedi.
 Ájetińe jaramas aryq kiik,
 20. Eki laqty beıshara muńlyq edi.
 Muhambet:
 – Kónili bul kiiktiń laǵynda,
 Qaldy laǵy bir taýdyń bulaǵynda.
 Anasyna azynap jylaǵany,
 Aıan boldy Allanyń qulaǵyna.
 Káyir:
 – Tas altyn shyqqan taýdan teremisiń,
 Meniń aıtqan sózime eremisiń?
 Sol kiik bargannan kelmeı ketse,
 Janyńnan kiigińdi beremisiń?
 Muhambet:
 – Tas altyn shyqqan taýǵa teredi-aqpyn,
 30. Seniń aıtqan sózińe eredi-aqpyn.
 Sol kiik bargannan kelmeı ketse,
 Janymnan, jazǵan qul, tóler-aqpyn.
 Aıtady aıt degenin han taǵyna,

Aqynyń shek keltirmei til-jagyna.

Kepil bop Muhambet jiberген soń,

Zyryldap ketti kiik lagyna.

Kiik balasy atty:

– Paigambar bizden buryn otti deidi,

Pendesine jol salyp ketti deidi.

Alaqai, anam saldy da jetip keldi,

40. Ne boldy sağan, ana, – depti deidi.

Kiik:

– Bar edi kishkentadan kóp kúnayym,

Kóp daýsym shyğarmai bir jylayın.

Jabanyń otyna júrgenimde

Túsirdi tuzağyna bir Qudayym.

Kiik balasy:

– Biz aqyly joqpyz, kárip anam,

Bir sen emes, bárimiz óldik tamam.

Káyirdiń tuiağyna ilinipsiń,

Sol káyir jibererde ne atty sağan?

Kiik:

– Sol káyir jibererde úndemedi,

50. Muhambet kepil bolğan Mustapa edi.

Jerinde mezigil aitqan barmai ketsek,

Sol káyir Mustapany ustady endi.

Káyir Muhambetke aitady:

– Mingeni Paigambardyń argymaq sur,

Shytyrmandy aralai ushady qur.

Aldyń ba azyp izdep, Muhambet,

Káne, kiik kelgeni, keshigip tur.

Muhambet:

– Mingeni Paigambardyń argymaq sur,

Shytyrmandy aralai ushady qur.

Aqsham men namazdiger arasynda

60. Kiik endi keledi, aialdai tur.

Kiik balasy sheshesine:

– E, sheshe, sen barganğa men bararmyn,

Artynan bir kún qalmaı tez bararmyn.

Káyirdiń ol qairaýly qara pyshaq,

Senen buryn men baryp ilinermi.

Sheshe:

– E, balam, barma deimin, sen ólersiń,

Shóp jeseń tisiń shyqqan kún kórersiń.

Anań joq, súınerge atań da joq,

Úshbý yaqta zar qylyp kúnirenersiń.

Káyir atty:

– Jygyldy Aqqa kiik moıyn qoıyp,

70. Seni jesem keter em bir-aq toıyp.

Kepildigińnen qutyldyń-aý, Muhambet,

Bir kiigim keledi úsheý bolyp.

Muhambet:

– Tas altyn taýğa shyqsam teremini be,

Seniń aitqan sózińe eremin be?!

Úsh kiik keledi dep qýanasyń,

Men sağan ol úsheýin beremin be?!

Kiik:

– Aıtamyn aıt degeniń, Muhambetim,

Eki lagym, men ólsem, qalar jetim.

Jetimshilik basyńnan keshken joq pa,

80. Habar bola júre kór, Muhambetim.

Muhambet:

– Biz habarshy bolayıq, siz baryńyz,

Toqtaý salmai káyirge tez baryńyz.

Jylai-syqtaı bara kór, baıgus kiik,

Jeter me eken Allağa tileginiñiz.
 Kikti káyir qýangannan qamap aldy,
 Qamap alyp moynyna belbey saldy.
 Kikti baýyzdağaly jatqanda
 Mustapa Muhambetim tağy bardy.
 – Mingeni Paıgambardyñ argýmaq sur,
 90. Aralaı shytyrmandy ushady qur.
 Jibershi bul kikti, káyir, deimin,
 Sen óziñ namaz oqyp, musulman bol.
 – Qus ushyp, bulbul degen qonar
 qumğa,
 Qudaı jetkiz deýshi edim osy jolğa.
 Kigimdi jibersem, aý, Muhambet,
 Men de óziñdeı bolarmyn
 musulman[ğa].
 Bulbul degen qus ushyp qonady,
 Saıasynan sarqyrıp ot janady.
 Osyndaı musulman bolğan adam
 100. Bizderden ájeptáýir sol bolady.
 – Qus ushyp, bulbul degen qonar
 qumğa,
 Qudaı jetkiz deýshi edim osy jolğa.
 Kigiñdi jiberdim, aý, Muhambet,
 Men musulman boldym, álhamdýlilla.
 Paıgambar bizden buryn ótti, – deıdi,
 Pendesine jol salyp ketti, – deıdi.
 Kigiñdi jiberdim, aý, Muhambet,
 108 Barsha murat basyna jetti, – deıdi.

QAQPANĜA TÚSKEN KIİKTİŇ

HIKAIASY

فاقباناغا توسكه ن كيكتنك حكاياسى

Talanğa tağdyr Alla jazsa basyp,
 Bolmaıdy ámir áılasyna ne minásip.
 İlgerli Paıgambardyñ zamanynda
 Bir júhúd etedi eken qaqqan kásip.
 Qaqqanyn quryp kózdep salady eken,
 Buıyrğan nesibesin alady eken.
 Bir kúni qaqqanyna tústi kik,
 Qýandy, etetuğyn talap eken.
 Kiktiñ egiz ylaq bar balasy,
 10. Týğaly úsh kún bolğan eken anasy.
 Balasyn esine alyp egilip,
 Allanyñ úkimine bar ne sharasy.
 İz ertip izimenen qýyp kelip,
 Muny aıtty ustap alyp ustalasy.
 “Kórinip qolğa tústiñ bizdiñ kózge,
 Ólmesten sharañ bolmas”, – dedi, –
 ózge”.
 Jatqanda baýyzdaýğa yñğailanyp,
 Kerilip ol janýar kelgen sózge.
 – Áı, nadan, maýyzdamaı, áıla sabyr,
 20. Kóreın birazdan soñ sizden sabyr.
 Bar edi emizetin eki balam,
 Baratyn ýaqytymyz ol qalyp jatyr.
 Qylmady barmağyna ulyqsatty,
 Bolğan soñ ózi kápir, dini qatty.
 Kónili jibermekke quptamaıdy,
 Kórinip saýabynan eti tátti.
 – Balañdy emizýge jibereın,
 Bireýdi ber kepildikke inabatty.
 Oılaıdy “netemin” dep sonda kik,
 30. Bul kápir kimge sened kónili biik.
 – Ğariptiñ jala-páleden qamqory edi,

At bergen “Habıbm” dep Táńiri súıip.
 Baraıyn Paıǵambarǵa muńymdy aıtyp,
 Kózimniń kepil bolǵai jasyn ıip.
 Júhúdpen Paıǵambarǵa kık keldi,
 Jylaıdy kık zaryn aıtyp endi.
 – Japannyń janýary edim, taqsyr,
 Bul júhúd meni bailady [endi].
 Bar edi jańa týǵan eki balam,
 40. Jylap júr “qaidasyń, – dep, – ǵarip
 anam”.
 Emizip, kepil bolsań keler edim,
 Ne bolar jetimderge tıse panań.
 Jas artty Aq Paıǵambar eki kózin,
 Qamyǵyp qatty, tyńlady aıtqan sózin.
 – Emizsin kódekterin, – dedi, – jiber,
 Bolıyn kelmegine kepil ózim.
 Dedi: – Halqymenen, taqsyr, tize
 búktiń,
 Palýany mahshardaǵy áýyr júktiń.
 Qudaıdan qorqyp, sizden ualýǵa,
 50. Bola ma senimine syrty túktiniń.
 Kápirge haıyan úshin bolyp kepil,
 Qunyña ketesiz be bir kıkktiń.
 Sol zaman Ábybákir keldi jetip,
 Sóıleıdi Paıǵambarǵa taǵzym etip:
 – Kiriptar bul kápirge biz bolayıq,
 Aldasa bul janýar kelmeı ketip.
 Sydyqqa sonda júhúd aıtady sóz,
 Etedi qatty nazar tiktenip kóz.
 – Basqańa Paıǵambardan senbeimin,
 60. Ótirik sizderde bar óner, minez.
 Ekinshi, Omar keldi ıip basyn,

Kóziniń qatra-qatra tógip jasyn.
 – Eı, júhúd, kepildikke usta bizdi,
 Etedi kónilińniń mutaqaşyn.
 Almady Omardy da, ne pátýa,
 Hazireti Paıǵambardy synamaqqa.
 Bolǵasyn ózi kápir, amal neshik,
 Aqyry bergen sondaı asylzatqa.
 Úshinshi, hazireti Ospan keldi,
 70. Júhúdke kepildikke bailap berdi.
 Almady ony daǵy náýbettikke,
 Mundaı kim kóripti tas-emendi.
 Tórtinshi, Álı keldi minip Dúldúl,
 Júhúdke anyq ashý, aıasy bil.
 Aıbaty jer men kóktiń arasynda,
 Boljady symaǵanyn ósiettiń.
 – Eı, Sherim, qaharyńdy qabyńa sal,
 Dep sonda jaıap qatqan haziret Rasýl.
 Ustamaı kepildikke júziqara,
 80. Kóniline qaramastan saldy jara.
 Álıge Paıǵambardan ulyqsat joq,
 Júhúdti eter edi para-para.
 Ózine qaldy náýbet Paıǵambardyń,
 Bireýin senimge almaı ol tórt jardyń.
 Ustady Rasýldyń basyn sertke,
 Jol bolyp muddaǵasy peili tardyń.
 Kıkke “qara” deıdi betin ashyp,
 Múbarak júzinen ǵaýhar shashyp.
 – Kiriptar bul kápirge etip bizdi,
 90. Tapsyrdym bir Allaǵa, ketsen
 qashyp.
 Ol kık dedi jylap: – Áıla, Muhtar,
 Sárýar eki dúnie, panańdy nyqtar.

Sizdi aldap bul dúniede tańǵa qazy,
 Kóremiz shapaǵatyńdy qalaı dıdar.
 Rasýlym aıtty sonda: – Eı, jany bar,
 Bul kápir qatty kónili, tezirek bar.
 Emizip kelyńdi hıdaıat qyl,
 Kelmeseń osy kúniń bizge týar.
 Jóneldi kúik qaita bıabanǵa,
 100. Toltyryp eki kózin qyzyl qanǵa.
 Balasyn kúik izdep bara tursyn,
 Muny aıtyp keingi el qalǵan tańǵa.
 Kriptar boldy Sárýar saýap úshin,
 Senip ol beızaban haıýanatqa.
 Bul jerde ketti kúik kózi kórip,
 Kápirge Paıǵambardy kepil berip.
 Emizip taýyp alyp balalaryn,
 Jylaıdy Mádınege kózin berip.
 Júhúdtiń qattylyǵyn kórgen kózi,
 110. Belgili Sárýarǵa aıtqan sózi.
 “Qandai kún Paıǵambarǵa týdy eken”, –
 dep,
 Ókinip zarlyq etken ózin-ózi.
 Zarlaǵan balalary kórip aıap,
 – Ne boldy, – dedi, – sizge, eı, anajan.
 . . . qasiretińizden áýyrasyz,
 Aıtsańyz, estir edik, bizge baıan.
 Ol kúik balasyna aıtty jaıyn,
 Kóziniń aǵyp jasy aıtqan saıyn.
 – Eı, jas, jastaryńnan boldyń japa,
 120. Amal joq, Aqtyń úkimi ne qylayın.
 Járdemshi bir janyńa bolsyn, balam,
 Anańa aqyrzaman bolǵandayın.
 Nápsi úshin saharada saıran ettim,

Daýasyn tabayın dep ashtyq dertiń.
 Aıaqtai ajal aıdap jerge aparyp,
 İlindim qaqqanyna bir júhúdtiń.
 Ol júhúd ustaǵasyn, sizder úshin
 Kózimniń qany aralas jasyn tóktim.
 Syr qatyp ál-jayımdy bilmegime,
 130. Áýeli jiberer dep úmit ettim.
 Osynsha qatty ótinip jalynsam da,
 Bolmady raqymy ol qarabettiń.
 Qaitadan qahar etti qaita maǵan,
 Kórinip buryńǵydan zeıili jaman.
 “Bireydi senimdi kepildikke ber,
 Sózińe senbeimin qur aldaǵan.
 Qalypsyz basqa . . . haıyan túgil,
 Adam da bir sózinde tura almaǵan”.
 Amalyn bosanıńdyń etkeninde,
 140. “Men qalai senemin, – dedi, –
 saǵan?”
 Pyshaǵyn baýyzdaıǵa yńǵaıladı,
 “Sen, sirá, qalmassyń, – dep, – menen
 aman”.
 – Qalǵasyn ózim ólip sizder keiin,
 Oıymdy, – dep jyladym, – kimge
 shaǵam.
 Bolmasa Paıǵambardan bir shapaǵat,
 Meniń joq adamzatta inim, aǵam.
 Raqym osy kisi álamasa,
 Jasynan japan tartyp jetim qalǵan.
 Raqym aryzymdy tyńla, – dedim,
 150. Tyńlamaı sabırsyzdyq qylma, –
 dedim.
 Jegende meniń etim ne bolady,

Aparyp Mádınege pulda, – dedim.
 Neshe bánt, namazhandar kóp pul berer,
 Shapshań júr, shaharyńda turma, –
 dedim.
 Sózimdi meniń júhúd qabyly etti,
 Júrdi tez Mádınege túzep betti.
 Sahaba otyz úsh myń, tórt jarmenen
 Meshitke bir kelgesin sap túzetti.
 Namazyn oqyp ada qylgannan soń,
 160. Men aıttym basymdaǵy ótken
 kepti.
 Esitip hal-jatymdy bilgen adam
 Kóziniń qan aralas jasyń tókti.
 Sahaba otyz úsh myń, tórt jarmenen
 meniń úshin
 Júhúdke bári tilek berip ótti.
 Barlyǵyn sol zadalardyń esepke almaı,
 Kórsetti azar berip aqyretti.
 “Qunyńa bir kiıktiń ótpedik”, – dep,
 Egilip ol sahabalar jerge jetti.
 Kepilge Paıǵambardy ustap qaldy,
 Jylamyn taǵat qylmaı sol sebepti.
 Qyl talap, qıamette jolyǵamyz,
 Kelemin degen yaqyt ótip ketti.
 Kápirge qaldy haziret bilik berip,
 Biz ótinip jasymasyn azar kórip.
 Júryge qaityp qayym bolyp edi,
 Jylady balalary izine erip.
 – Ket, – dedi, – eı, anajan, bizdi de alyp,
 Artyńda ne bolamyz sizden qalyp.
 Bolmadyq, tym bolmasa, . . . □ joldas,
 180. Nesibe terip jeýge tisti jaryp.

Qaldyq, – dep, – anadan jas, aqyl surap,
 Shaǵamyz halimizdi kimge baryp.
 Jeti qat jerden aýyr aqyńyzdyń,
 Dúnıege keldi me eken bizdeı ǵarip.
 Eshkimge bizdiń bastan artyldyryp,
 Salmasyn bul jany Jappar Halyq.
 Qatyrmaı qabyrǵamdy qamyqtyryp,
 Ketetin eger tastap bolsań anyq,
 Ózińmen birge ólyge bailadyq bel,
 Tartqansha qalyp japa aryp-talyp.
 Bizge de raqym eter me eken,
 Paıǵambar shapaǵatyn shashsyn anyq.
 – Qalyńdar, kiriń, balam, keńesime,
 Alǵanmen esh nárese emes men esińe.
 Biz úshin minip Sáryar qalyp edi
 Bel bailap táyekeldiń kemesine.
 Baraıyn yaǵdanyń mezgili ótpei,
 Daq túser abyroıdyń egesine.
 Jaratqan Jappar Ie, kúnińde ótem,
 200. Amal ne, Aqtyń ólimin teńdesýge.
 Qalmady balalary aldın orap,
 Júryge Mádıneniń jolyn surap.
 Júredi úsheıi de shubyrynyp,
 Ólmekke bailap basyn zar-zar jylap.
 Úsheıi shubyrynyp kelgennen soń,
 Tańyrqap qaldy kórip otyrǵan sap.
 Laqtar erip keldi enesine,
 Uryndy yaǵdanyń shekesine.
 Úsheı bop bir kiik kelgennen soń,
 210. Syımady Haziret nury denesine.
 Bulardy júhúdtiń da kórdi kózi,
 Kórgesin raqym etken shat minezi.

Úsheý bop bir kiik kelgennen soń,
 Júhúdtiń sonda mynaý aitqan sózi.
 – Etsek te senbestik haıyan kórip,
 Adamnan artyq eken munyń ózi.
 Úsheýin Qudai úshin azat etsem,
 Kónilim bolmaı ma altyn, ketip jezi.
 Táýbe etsem, parda, taqsyr, ózime, –
 dedi,
 220. Týrasyn kórset maǵan joldyń, –
 dedi.
 Janýar japandaǵy usynǵansyn,
 Dinińniń aqtyǵyna kóndim, – dedi.
 Táńirge tańǵa qazy kýalik ber,
 Úsh talaq óz dilimnen bezdim, – dedi.
 Men eken oilap tursam diniń qazy,
 Áýelden bolǵannan-aq jannyń nási.
 Kiriptar haıyan úshin etip sizdi,
 Dúniege keldi me eken bizdei ǵasy.
 Qatamdy óziń keship qutqarmasań,
 Azaptyń, taqsyr, boldym múbdálasy.
 Bekterim, onyń úshin bir dúǵa qyl,
 232 . Júhúdtiń musylman bolǵan
 nátahasy.

QÝBAS

Jarandar, imanyńnan kúder úzbe,
 Aıtayn osy másele endi sizge.
 Paıǵambar taqsyr Ǵaisa bir kúnderde
 Seiil qura shyǵypty mıdaı dúzge.
 Ustasań, pitirin ber orazańnyń,
 Shyǵarsa pák bolsa janazańnyń.

Taqsyr Ǵaisa seiilden kele jatsa,
 Aldynda qýbas jatyr bir adamnyń.
 Bóksesi joq, keydesi joq qýbas jatyr,
 10. Jarymy sý, jarymy qum bolyp jatyr.
 Adamnyń basy ekenin bilgennen soń,
 Asasymenen kóterdi Ǵaisa batyr.
 Sıynar endi Ǵaisa, Áýel bir dep,
 Qýbasqa tań qalady áldekim dep.
 Qudaiǵa minájat qylyp dúǵa qyldy:
 “Til berip, osy basqa sólestir”, – dep.
 Paıǵambar dúǵa qylyp tilenipti,
 Aspannan qulaǵyna daýys kelipti.
 “Dosym Ǵaisa qýbasqa sólessin”, –
 dep,
 20. Jábireil perishteni jiberipti.
 – Qarynyń ashsa Allaǵa jyła, – deidi,
 Táýbe júrmes toqtyqta, sirá, – deidi.
 Qudai súıer dosy, taqsyr Ǵaisa,
 Qýbastan qajetińdi sura, – deidi.
 Yqylasymen surasa, iman berer,
 Temir úige kirseń de, Allaań kórer.
 Taqsyr Ǵaisa, qýbaspen endi sólesseń,
 Ne surasań, sózińe jaýap berer.
 Qozǵaldy jan bergen soń qýbas endi,
 30. Qudaiym ne kórsetse, oǵan kóndi.
 Jatqan qýbasqa til keltirip,
 “E, Qudai, táýbe” dep túregeldi.
 Tirildi jan bergen soń qýbas endi,
 Qudaiym ne kórsetse oǵan kóndi.
 Allanyń ámirimen jan bergen soń,
 Túregelip Ǵaisaǵa sálem berdi.
 Ol bas aıty: – Ǵaisa, tyńla, – dedi,

Halimdi estip masqara qylma, – dedi.
 Allanyń sen de súier bir dosysyń,
 40. Qudaıdan meni tilep jyła, – dedi.
 Iá, Ğaisa, ótken iske kúıme, – dedi,
 Kórseń de jaman isti bilme, – dedi.
 Kózim kórgen isimdi men aıtayn,
 Sen [endi] qulaq salyp tyńla, – dedi.
 Renjimeı kútińiz Qudaı isin,
 Kim jaman bolsyn deıdi qylǵan isin.
 Qýbasqa til bitken soń surap Ğaisa:
 – Iá, qýbas, qatynbysyń, erkekpisiń?
 – Men, Ğaisa, qatyn emes, erkek edim,
 50. Tirlikte bir kisideı jomart edim.
 Allanyń ámirinen mundaı boldym,
 Sham shárin bilegen padısha edim.
 Shárim maǵan qarap turýshy edi,
 Ne degen jarlyǵyma kónýshi edi.
 Jurtymdy bilep turǵan zamanymda
 Ózimnen sondaı jaman qorqýshy edi.
 Tórt myń qulym bar edi qyzmetker,
 Árbiriniń qolynda suńqary bar.
 Shárimdi bilep turǵan zamanymda
 60. Dáýletim sondaı edi, e, paıǵambar.
 Bar edi qyzmetker qulym jáne tórt myń,
 Eshbir qaıǵym joq edi sonda meniń.
 Munsha turǵan dáýlettiń arqasynda,
 Jan shyqpas dep edim endi meniń.
 Tórt myń qulym bar edi, bári birdeı zor,
 Qudaıǵa isi jaqpaǵan bolady qor.
 On alty myń qulym bar edi satyp alǵan,
 Báriniń arystandaı denesi zor.
 Áýeli men jurt biledim padısha bop,

70. Din kútken janyńa hesh ǵazaby joq.
 Dáýletim, qaıyrym sondaı úlken edi,
 Oiladym qaıyrym [kóp], aqyrette qor
 bolman dep.
 Qaıteıin, qaıteıin, dúnie boq!
 Ğazapty kóp tarttym kúnáhar bop.
 Bar edi qyzmetker qulym on alty myń,
 Ózge jurt qulymnyń esebi joq.
 Erikkende men shyǵyp, ań ańdaýshy
 edim,
 Kórgen dushpandarǵa jaý edim.
 Oraza, namaz kútpegen jazasynan,
 80. Jetti tamuq ishinde ǵazap kórdim.
 Quldarym ertemenen kelýshi edi,
 Aldymda qol qýsyryp turýshy edi.
 Sham shárin bilegen zamanymda
 Aıbatymnan bári titirep turýshy edi.
 Aıtty Ğaisa: – Buıyq bolyp keldim
 búgin,
 Sham shárin bilegen padıshasysyń.
 Aqyrettiń ǵazabyn sen kóripisń,
 Suraimyn, kórgenińdi aıtamysyń?
 – Surasań, kórgenimdi men aıtayn,
 90. Kórgenim bári ǵazap, ne aıtayn?!
 Allanyń sen de súier bir dosysyń,
 Ğazaptan qutqara kór dep aıtayn.
 Qudaı jarlyǵynan turdym solaı,
 Jumjuma atym edi, e, taqsyr-aı!
 Shárimdi bilep edim ol ýaqytta,
 Allanyń ámirimen boldym mundaı.
 – Allanyń ámirimen turdyń, – dedi,
 Menimen keńesińdi qurdyń, – dedi.

Jumjuma, saltanatpen jurt bileidin,
 100. Neshe jyl padishalyq qurdyń? – dedi.
 – Allanyń ámirimen turdym, – dedi,
 Sizbenen keńesimdi qurdym, – dedi.
 Saltanatpen jurt bilep turǵanynda
 Tórt júz jyl padishalyq qurdym, – dedi.
 Aldyma paqyr, músápir kóp kelýshi edi.
 Ne nárese kerek bolsa alýshy edi.
 Aıbatty, betim nurly padisha edim,
 Betim kórgen jamandar toıýshy edi.
 Tirilikte, sonдай-aq, ádil edim,
 110. Sol halde on myń qatyn alyp edim.
 Oraz, namaz kútpegen sebebim sol,
 Qaırym bar, ǵazap kórmem oılap edim.
 Sol halde ajal jetip ólip edim,
 Ólgen soń jaqsy túndi bir kórmedim.
 Aqqý etin jemegen baǵus basym,
 Jeti tamuq ishinde zar eńiredim.
 Úsh myń jyl qysym kórip ǵazap tarttym,
 Bir ólip, bir tirilip janyp jattym.
 Basymdy súrip tastaǵanda,
 120. Domalanyp mynda kelip qumǵa battym.
 Ǵaisa aıtty: – Duǵa qylyp, sen tirildiń,
 Qulaǵyma sińgendeı keńes qyldyń.
 Qoi, endi, tirilikte qylǵanyńdy,
 Jumjuma, ólim jaıyn qandaı bildiń?
 – Men sonda ólgennen soń ǵazap kórdim,
 Azaptan qoryqqanymnan bek sandaldym.

Aqyrettiń ǵazabyn buryn bilsem,
 Álim kelse, sheshemnen týmas edim.
 Bir kúni úiden shyqtym seiil quryp,
 130. Seilden úige qattym moıyn buryp.
 Úimnen bir qatynym qarsy shyqty,
 On tórt kúnde týǵan aıdaı bolyp.
 Úiden shyqqan qatynymdy anda kórip,
 Qatynyma kónil qoidym moıyn buryp.
 Qatynymmen qaljyńdasyp otyr edim,
 Bir músápir úime keldi kirip.
 Aıtyshy edim sharıǵat sózin estip,
 Eshkim kelmes edi maǵan batyp.
 Qatynyma kónil túsip otyrǵanda,
 140. Men aıttym músápirge “shyǵyp ket” dep.
 Sol músápir úimnen shyǵyp ketti,
 Nápsim tilep, sharıǵat isin ettim.
 Sonan shyǵyp sharıǵat ǵusyl qyldym,
 Qudaıym sonda bir jaman dert etti.
 Sol monsha ishinde azan aıttym,
 Janymnan qoryqqannan aıttym.
 Qıaldym “bir pálege jolyqtym” dep,
 Sonan soń basym aýyryp úige qattym.
 Úige qatyp kelgen soń, jurtym jıdym,
 150. Ólermin dep janymdy pikir qyldym.
 Shybyn jańa bir haila bolar ma dep,
 Baqsy menen moldanyń bárin jıdym.
 Sol halde kózdiń jasyn tyıa almadym,
 Men sonda aýrýym jaıyn bile almadym.
 Sonsha baqsy, moldany jısam daǵy,
 Ajaǵa eshbir haila qyla almadym.

Elim-jurтым jylyp jylyp keldi,
 “Haliń neshik, taqsyr” [dep] surap keldi.
 Sonan soń aýrým qatty boldy,
 160. Halim ketti, ólerimdi bildim, – dedi.
 Elek bolmas zálím qulyń, – dedi,
 Kisi kórmeı, jyldam al janym, – dedi.
 Janymdy Ázireil alyp ketti,
 Kúnalарым bolmasa sonда, – dedi.
 Han bolmaı, músapir bolsam edi,
 Qudaıǵa qulshylyqty qylsam edi.
 Perishte janymdy qınap alǵan soń,
 Nege munda padisha bolǵam edi.
 Bar edi alty júzi Ázireildiń,
 170. Ázireildiń sýyq júzin kóre almadym.
 “Alty júzi bar ne etken jan edi”, – dep,
 Qorqyp, taqsyr Ǵaisa, qalтыradym.
 Aldynda Ázireildiń bir júzi bar,
 Artynda jáne nurdan bir júzi bar.
 Oń jaǵynyń ishinde bir júzi bar,
 Sol jaǵynyń ishinde bir júzi bar.
 Astynda jáne bir júzi bar,
 Ústinde nur sıpaty bir júzi bar.
 Bu dúniеge sanadyn bir kórsetse,
 180. Titirep kórgen jarandar ám óler.
 Aldyńǵy júzimenen alady múmin janyn,
 Sol júzimenen alady kápir janyn.
 Astyndaǵy júzimen ámir kelse,
 Alady jer astyndaǵy peri janyn.
 Jáne bir sóz aıtayın qulaq sal dep,
 Ústindegi júziniń mánisi sol –

Jaratqan bir Alladan ámir kelse,
 Jan berer edi perishteler.
 Jumjuma: – Kórgenimdi kórdim, – dedi,
 190. Jan bergen soń ǵazabyn bildim, – dedi.
 Ázireil perishte degen aıbatty eken,
 Qasyma ashylanyp jetip keldi.
 “Eki qolyn usta” dep perishte aıtty,
 “Eki aıaǵyn usta” dep bireý aıtty.
 “Janyna batqan soń úni shyǵar,
 Tilin usta”, – dep taǵy aıtty.
 Qısaby joq kóp edi malym, – dedim,
 On alty myń bar edi qulym, – dedim.
 Aryzdasyp alayın, sóleseıin,
 200. Azyraq aıal maǵan berseń, – dedim.
 Jan shyǵarda qınalyp kóp jyladym,
 Bir mysqyldaı dem alsam tyıa almadym.
 Sonsha qulmenen, malmenen bárin berdim,
 Ajaǵa eshbir haıla qyla almadym.
 Kúrzimenen sonда soqty “sóileme” dep,
 Qınaldy shybyn janym qairan bolyp.
 Qulyń menen malyń tǵıl, dúnie boq,
 Dúnienin esh nársе bizge keregi joq.
 Kúrzimenen soqty “sóileme” dep,
 210. “Oqyǵan oraza menen namazyń joq”.
 Dúniеde men ózim beker júrdim,
 Jyǵyldym, janym shoshyp qaitpan dep.
 Ázireil kúrzimen urdy qyryq,
 Súekterim omyrylyp, talqan bolyp.

Jyǵylarǵa halim kelmei jatyp aldym,
 Qudaıǵa “qulyńmyn” dedim bir-aq.
 Ishińe myń pyshaq jardyrǵandaı,
 Bileǵińe myń pyshaq saldyrǵandaı.
 Myń qazan sýǵa salyp qainatqandaı,
 220. Jan shyqpaq qıyn eken sol
 aıtqandaı.
 Ólgennen soń el-jurtym kómdi, – dedi,
 Qudaıym bir páleni berdi, – dedi.
 El-jurtym qyryq adym ketkennen soń,
 Eki kisi qasyma keldi, – dedi.
 Eki kisi tirilтип aldy daǵy,
 Sondaı qatty qysyp sóz surady.
 “Jumjuma, kúnán seniń qansha? – dedi,
 Tezirek jaýap ber”, – dep aıtady.
 Sol jerde jaýap bermek qıyn eken,
 230. Jaqsy-jaman isimdi bilgen eken.
 Týǵannan meniń qylǵan isim
 Hatqa jazyp perishteler alǵan eken.
 “Kúnalaryń qansha?” dep ekeý aıtty,
 “Imanyń bar ma eken?” dep taǵy da
 aıtty.
 Ekeýine bir jaýap bere almadym,
 Titiredim, ámirleri sondaı qatty.
 Shesheden qarǵys aldym azyp qaityp,
 Uıat aldym ákeden jaman taýyp.
 Taǵy da perishte jetip keldi,
 240. Sondaı úlken qap-qara, túsi sýyq.
 Sol keldi joǵarǵy ernin kókke tirep,
 Qyshqyrdy tómengi ernin jerge tirep.
 Aqyryp, aýzynan oty shyǵyp,
 Kórgen soń shoshyp shyqty et júrek.

Bárin de óz kózimmenen kórdim,
 Ǵazaptyń qattysyna qairan qaldym.
 Bir adam ot ishinde janyp jatsa,
 “Kim eken?” dep kózimniń qyryn
 saldym.
 Sanasam, jeti tamuq boldy, – dedi,
 250. Báriniń de ǵazabyn kórdim, – dedi.
 Áýelde Aýja degen tamuq kórdim,
 Oraza, namazsyzdyń orny edi.
 Ekinshi, Shaqyt degen tamuq kórdim,
 Urlyq penen zınaqordyń ornyn kórdim.
 Úshinshi, Naqbyr degen tamuq kórdim,
 Áke-sheshesin renjitektiń ornyn
 kórdim.
 Tórtinshi, Rasyt degen tamuq edi,
 Syrtynan ǵaibatshylyq aıtqan kisiniń
 orny edi.
 Besinshi, Lazıt degen tamuq edi,
 260. Baqsy men jamandardyń orny edi.
 Altynshy, Katım degen tamuq kórdim,
 Erinshek beınamazdyń ornyn kórdim.
 Jetinshi Jahannam degen tamuq kórdim,
 Sanasyz kápirlerdiń ornyn kórdim.
 Aralap sol dozaqta biraz júrdim,
 Otyz túrli ǵazapty adam kórdim.
 Kúńirengen bári halyqtyń jylaǵanda,
 Tula boıym titirep zar eńiredim.
 Sol qýbas aqyretten ǵazap kórdi,
 270. Qudaıym Ǵaisamen sóılestirdi.
 Duǵa qyldy Qudaıynyń dosy Ǵaisa,
 Jáne taǵy seksen jyl ómir súrdi.
 Aqyrettiń ǵazabyn kórip bildi,

Seksen jyl uýyqtamaı taǵat qylıdy.
 “Ómir berseñ de, padısha bolman”, – dedi,
 Ólgennen soñ ujmaqqa týra kirdi.
 Kúinde ólgen de bar, týǵan da bar,
 Ózińnen jaqsy da bar, jaman da bar.
 Bul sózim kitap penen Quranda bar,
 280. Úiretken ustat qylyp moldamda bar.

QISSA JUMJUMA

قصهء جوم جومه

Jıǵıttır, imanyńnan küder üzbe,
 Aıtaiyn az мәsele endı sizge.
 Buryńǵy ótip ketken er jumjuma
 Qylypty qamqorşylyq buryn bızge.
 Jarandar, imanyńnan küder üzbe,
 Aıtaiyn az мәsele endı sizge.
 Taqsyr İsa paıǵambar bır kúnderde
 Seir qylyp şyǵypty japan tüzge.
 Ustasań ruzeniń pıtırın ber,
 10. Şyǵarda hoş bolǵai janyń seniń.
 Japanda seir qylyp jürse İsa,
 Aldynda qubas jatyr bır adamnyń.
 Böksesı, keudesı joq qubas jatyr,
 Jarymy su, jarymy qum bolyp jatyr.
 Tamaşa etip qarasa İsa batyr,
 Betinde jaqsy jazǵan jazu jatyr.
 Böksesı, keudesı joq qubas jatyr,
 Jarymy su, jarymy qum bolyp jatyr.
 Adam basy ekenin tanyǵan soñ,

20. Asasymenen audardy İsa batyr.
 Endı İsa siyndy Alla bır dep,
 Qubasqa tañ qalady “äldekim?” dep.
 Qudaiǵa köp mınäjat duǵa qyl[dy],
 – Osy basqa tıl berip, söylestir, – dep.
 Paıǵambar duǵa qylyp tilenipti,
 Aspannan qulaǵyna ün kelipti.
 Qudaiym tilegenin qabyl qylyp,
 Jäbireil perıştenı jiberipti.
 – Qarnyń aşısa Alladan tile, – deidi,
 30. Täube qylmas toqtyqta, sırä, – deidi.
 Qalaǵanyń bar bolsa, dostym İsa,
 Qubastan qajetińdi sura, – deidi.
 Şynyńmenen tileseñ iman berer,
 Temir üige kirseñ de, Alla körer.
 Äi, İsa, qubaspenen endı söiles,
 Ne surasań söziñe jauap berer.
 Jan bergen soñ qozǵaldy qubas endı,
 Qudaiym ne körsetse soǵan köndi.
 Jatqan qubas imanǵa tılı kelip,
 40. “Äi, Qudaiym, täube”, – dep türegeldi.
 Tırıldı jan bergen soñ qubas endı,
 Qudaiym ne körsetse oǵan köndi.
 Allanyń ämiri birlän jatqan qubas
 Tırılıp İsaǵa sälem berdi.
 Qubas aitty: – İä, İsa, tyńda, – deidi,
 Halımdı estip masqara qylma, – deidi.
 Allanyń süier quly dostysyń sen,
 Alladan menı surap, tile, – deidi.
 İä, İsa, ötken ıske küime, – deidi,
 50. Qudai dosty İsa, – dep zar eñireidi.

Özım körgen ısımdı men aıtaiyn,
 Sen, İsa, qulaq salyp tyñla, – deidi.
 Äuelden ötken ıske küime, – deidi,
 Körseñ de jaman ıstı bılme, – deidi.
 Qubas aitty: – İä, İsa, ne surasañ,
 Berein jauabyñdy, sura, – deidi.
 – Tırıldıñ tılegımdı bergen üşin,
 Allanyñ kım buzady qylğan ısin.
 Qubasqa tıl bitken soñ surady İsa:
 60. – Äi, Qubas, qatynbysyñ,
 erkekpısıñ?
 – Äi, İsa, qatyn emes, erke edim,
 Tırımde bır kısıdei jomart edim.
 Allanyñ ämiri birlän mundai boldym,
 Şam şaharyn bilegen patşa edim.
 Şaharym mağan qarap turuşy edı,
 Ne degen pärmenime könuşı edı.
 Jurtymdy bilep turğan zamanymda
 Özımnen sonдай jaman qorquşy edı.
 Tört jüz qulyım bar edı qyzmetkerler,
 70. Härбірiniñ qolynda suñqary bar.
 Şam şaharyn bilep turğan zamanymda
 Däuletım sonдай edı, äi, paıǵambar.
 Jäne tört myñ özımnıñ uázırım bar,
 Qudaiǵa ısqapqan bolady qar.
 On alty myñ qul edı satyp alǵan,
 Bärı de arystandai [denesı] zor.
 Ol jurtty biledım men patşa bolyp,
 Dın kütkenniñ janyna azaby joq.
 Däuletım menen qaiyrym sonдай ülken,
 80. Oilauşy edim aqyrette qor bolman
 dep.

Erikkende añdy da aular edim,
 Köringen duşpandardy jaular edim.
 Ruze, namaz kütpegen jazaiymnan,
 Jetı tamuq tübinde azap kördım.
 Tört myñ qul aldymda turuşy edı,
 här neşik padişalar boluşy edı.
 Quldarym ertemenen kırıp kelip,
 Aldymda qol qusyryp turuşy edı.
 Äuel käf penen nundy jaratypty,
 90. Pendelerdı ai men küнге qaratypty.
 Şam şaharyn bilep turğan zamanymda
 Qorqyp menen jurt bärı titireidi.
 İsa aitty: – Buıryqpenen keldım bugün,
 Şam şaharyn bilegen patşa ekensıñ.
 Aqyrettiñ azabyn sen köripсіñ,
 Surasam, körgeniñdi aıarmysyñ?
 – Surasañ, körgenımdı men aıtaiyn,
 Bärinen de azap körgenımdı aıtaiyn.
 Allanyñ süier quly, paıǵambary,
 100. Azaptan qutqara kör dep aıtamyn.
 Sonşa jurt mağan qarap jürüşı edı,
 Qol qusyryp aldymda turuşy edı.
 Jylaimyn, taqsyr İsa, halımdı aıtyp,
 Qubasyñ tırşılıkte sonдай edı.
 – Allanyñ ämiri birlän turdyñ, – deidi,
 Bızdıñmenen keñestı qurdyñ, – deidi.
 Jumjuma, saltanatpen jurt bileseñ,
 Neşe jyl padişalyq qyldyñ, – deidi.
 – Allanyñ ämiri birlän turdym, – deidi,
 110. Sızdıñmenen keñestı qurdym, –
 deidi.
 Saltanatpen jurt bilep turğanymda

Tört jüz jyl patşa bolyp turdym, – deidi.
 Aldyma paqyr, mıskın keluşy edı,
 Kerek-qajet nãrsesın aluşy edı.
 Jüzım nurly, aibatty padişa edım,
 Jüzımdı körgen adam taluşy edı.
 Jurtymnyñ bärin birdei köruşy edım,
 Habarsyz heş qoryqpai jüruşy edım.
 Paqyr, mıskın ölkennen zorlyq körse,
 120. Şaqyrtyp teñdik alyp beruşy edım.
 İlanyp, Alla bır dep jüruşy edım,
 Ruze, namaz kütpeim turuşy edım.
 Paqyr, mıskın, müsäpır jiyp alyp,
 hãr künde jüz dıldanı beruşy edım.
 Tırlıkte sondai-aq ädıl edım,
 Sol halde on myñ qatyn alyp edım.
 Namaz benen ruzenı tutpasam da,
 Qaiyrym bar, azapty körmem dedım.
 Esıgıme muñlylar keluşy edı,
 130. Ne tilegi bolsa da aluşy edı.
 Jylap kelgen adamdar külip ketip,
 Sondai-aqrazy bolyp ketuşy edı.
 Jalğyz qyldy qaq jarğan ädıl edım,
 Zalymdyğym joq edı, ğalym edım.
 Qudanyñ buiryğynan ğapyl qalyp,
 Säjde qylyp, ruzenı tutpas edım.
 Sol halde ajal jetip ölgen edım,
 Ölgen soñ tynyştyq bır körmedım.
 Aq suñqar, qazy-qarta jegen basym,
 140. Jetı tamuq ıśinde zahar jedım.
 Üş myñ jyl qysym kördım, azap tartyp,
 Bır ölip, bır tırılıp, janyım qınap.
 Tıptı halım qalmady sonan berı,

Neşe türlü tamuqta azap tartyp.
 – Duğany men qylğan soñ türegeldiñ,
 Qulağym süiingendei jauap berdiñ.
 Adamzat aitsa biler, aşsa körer,
 Ölgeniñde nedeim beinet kördiñ?
 – Men sondai ölgenimde azap kördım,
 150. Azapqa şydai almaı bek
 sandaldym.
 Aqyrettiñ azabyn buryn bılsem,
 Şamam kelse anadan tumas edım.
 Bır küni üiden şyğyp seir qurdym,
 Seirden üige qaityp bır kün keldım.
 Üimnen bır qatynym qarsy şyqty,
 Ol qatyndy körgen soñ sudai erdım.
 Bireui tüsti közime sonda turyp,
 Qatynğa köñil qyldym boıyn körıp.
 Qatynmenen qaljyñdap otyrğanda
 160. Bır müsäpır üiime keldı kırıp.
 Etuşy edım şariğattyñ ısın eptep,
 heş adam kelmes edı mağan bettep.
 Qatynyma köñilim tüsip otyrğanda,
 Men aittym müsäpirge “şyğyp ket” dep.
 Sol müsäpır üimnen şyğyp ketti,
 Näpsı tilep, şariğat ıstı qyldym.
 Sonan soñ monşada ğusyl ettim,
 Qudaiym sonda jaman dertti berdi.
 Sol monşanyñ ıśinde azan aittym,
 170. Janymnan qoryqqannan iman
 aittym.
 Jyladym bır bälege jolyqtym dep,
 Sonan soñ basym auyryp üige qaitтым.
 Üige qaityp barğan soñ jurtym jidym,

Ölermin dep janymnan pikir qyldym.
 Şybyn janğa bir haila bola ma dep,
 Baqsy birlän moldanyň bärin jidym.
 Sol halde közüm jasyň tyia almadym,
 Mänisün üşbu derttiň bile almadym.
 Sonşa baqsy, moldany jisam dağy,
 180. Janyma bittei därmen qyla
 almadym.

Qolym menen jurtymdy jidym endi,
 Janymnan qorqynyş qyldym endi.
 Auruym künnen-künge qatty boldy,
 Sonan soň ölerimdi bildim endi.
 Aitaiyn körgenimdi sizge endi,
 Oiladym buryňgydan ötkenderdi.
 Jan bererde qinaldym, taqsyr İsa,
 Aitaiyn ne maşaqtat körgenimdi.
 Alladan pärmän birlän äuez keldi:
 190. “Bızder tügıl buryňgy ötkän köndi,
 Şermende zalym quldyň janyn al, – dep,
 Keşiktirmei tez al”, – dep habar keldi.
 Aspannan qudiretpenen äuez keldi,
 Azdan soň Äzireil jetip keldi.
 Älsirep qatty bolyp jatqanymda
 Jäbireil perişte birge keldi.
 Qudaıdyň qudiretinen äuez keldi,
 Auzym tutyp, jandarym alyp ketti.
 Gürzısı qolynda ottan qylğan,
 200. “Jumjuma, tanyrmysyň bızdı?” –
 dedi.
 Qyşqyryp gürzımenen soqty, – deidi,
 Dausy süiegiñnen ötip ketti.
 Bireui gürzımenen urğannan soň,

Janym titirep, därmenim ketti,– deidi.
 Künälarym syzylyp birge bardy,
 Käpir – antqa, musylman tilge ilandy.
 Äzireil janymdy alarynda
 Sondai-aq qatty qinap janymdy aldy.
 Aitaiyn tağy bir söz sizderge endi,
 210. Bızden buryn köp adam ötip ketti.
 Alladan sondai qatty jarlyq boldy,
 Şybyn jandy keudedən süirep aldy.
 Janymdy Äzireil alyp ketti,
 Künälarym bari de birge ketti.
 “Ruze menen namazdy kütpediñ”, –
 dep,
 Jeti tamuq işinde zar eñiretti.
 Han bolmai bir müsäpir bolsam edi,
 Qudaığa qulşylyqty qylsam edi.
 Perişteler azapty qylğannan soň,
 220. Ökındım patşa nege boldym endi.
 Aitaiyn jäne bir söz sizge endi,
 Künälarym jazasyn kördim endi.
 Han bolmai, qara bolyp iman kütsem,
 Mundai müşkil basyma bolar ma edi.
 Azdan soň Äzireil aşulandy,
 Betimnen qoryqqannan qan qalmady.
 Solardyň aibatyna şydai almaı,
 Bu dünıe qap-qaraňgy bolyp ketti.
 Bastary jeti qabat kökte bolyp,
 230. Aiağy jeti qabat jerde bolyp.
 Äzireil qyşqyryp jetip keldi,
 Tüsü suyq, aibatı ülken bolyp.
 Tek bergendei körıp: – Udy ış, – dep,
 Dünıeden aqyretke endi köş,– dep.

Äzireil bır aiaq zahar berdı,—
 Bu ölümniñ şärbatyn jyldam ıś, – dep.
 Basyıdy bır köterıp tura almadym,
 Halım neşık bolaryn bile almadym.
 Zahardyñ sondai tüsı jaman eken,
 240. Janym şoşyp auzyma ala almadym.
 Janym şoşyp auzyma ala almadym,
 Alaqtap ne qylarym bile almadym.
 Bar eken Äzireildiñ alty jüzı,
 Men ondai suyq jüzdi heş körmedim.
 İsa aitty: – Alty jüzın kördiñ, – deidi,
 Jumjuma, añladyñ ba, qandai, – deidi.
 Äbden-aq alty jüzın körgennen soñ,
 Suradyñ ba mağynasyn, qandai? – deidi.
 Mağynasyn surağan soñ aitty deidi:
 250. – Jarlyğy bır Allanyñ qatty, –
 deidi.
 Qudaiym här tarapqa ämir qylsa,
 Burylarğa därmenim kelmes, – deidi.
 Oñ jüzımnenen alarmyn mümin janyn,
 Sol jüzımnenen alarmyn kápır janyn.
 Astymdağy jüzime ämir bolsa,
 Alarmyn jer astynda perı janyn.
 Jäne bır söz aitamyn qulaq sal der,
 Üstimdegı jüzımniñ mağynasyn kör.
 Pärüardigar Ağlamnan ämir bolsa,
 260. Janyn berer kökteğı perısteler.
 Jıgıttır, olai bolsa tudyñ, öldiñ,
 Kıtaptan bundai-aq sözdi kördim.
 Sözinen qoryqqannan İsa aitty:
 – Tağy da ölüm jaiyn qandai kördiñ?

– Kör degenin Qudanyñ kördim, –
 deidi,
 Aitaiyn ölüm jaiyn endı, – deidi.
 Äzireil perıštege basşy bolyp,
 Olar jetpıs perıšte keldi, – deidi.
 “Ekı qolyn usta”, – dep bireu aitty,
 270. “Ekı aiağyn usta”, – dep bireu
 aitty.
 “Janyn onyñ tartqan soñ üni şyğar,
 Tılın de tutyñ endı munyñ”, – deidi.
 Qolymnan bır perıšte bek ustady,
 Qozğalmastai aiağymnan bır ot tutty.
 Sondai qatty janymdy qınap aldy,
 Tılımdı bireu kelıp tağy ustady.
 Köz körmes köñilmenen ne de biler,
 Bu sözım şariğatqa tura keler.
 Tılın ustap turmasañ qyşqyrğanda,
 280. Qorqady düniedegı musylmandar.
 Qisaby joq köp edı malym,– dedım,
 On alty myñ bar edı qulym,– dedım.
 Qoştasyp olar da söilesedi,
 Azyraq aial ber mağan, – dedım.
 Jan şyğarda qinalyp köp jyladym,
 Bır mysqaldai demalys taba almadym.
 Sonşa malyn dünienıñ bersem dağy,
 Ajalğa heşbir haila taba almadym.
 Gürzı soqty bireu “söileme” dep,
 290. “Ruze, namaz oqyğanyñ seniñ
 joq”, – dep.
 Urğanyñ körgen soñ qanym qaşty,
 Aibatynan seskendı meniñ janym.
 Aibatynan seskendı janym qatty,

Äzireil gürzimenen uryp jyqty.
 Künälardan täubenı qylsam dağy,
 Qabyrgam bir-birine aralasty.
 İmanyň – ekı inıñde janğan şyraq,
 Üstine minetuğyn aty pyraq.
 Söilerge halım kelmei jatyp qaldym,
 300. Bır Qudaiym, bır öziñ järdem ber-
 aq.
 İsa surady: – Azaby qatty ma eken,
 Kördiñ be ujmaq ısı tätti me eken?
 Jan şyğuğa kelgende, äi, jumjuma,
 Şybyn janğa so jerde batty ma eken?
 – İşinđi pyşaqpenen jardyrgannan,
 Basyña myñ qylysty saldyrgannan,
 Myñ qazanğa su quiyp qainatqannan,
 Jan bermek tıptı qatty sol aitqannan.
 – Jumjuma, azap kördiñ ölgennen soñ,
 310. El-jurtyñ jiylyp kömgennen soñ.
 Qabırınđe ne jauap berip saldyñ,
 Mäñkür, Nüñkır perişte kelgennen soñ?
 – El-jurtym jiylyp kömdi, – deidi,
 Qudaiym qatty azap berdı, – deidi.
 El-jurtym qyryq qadam ketkennen soñ,
 Basyma ekı kısı keldi, – deidi.
 Aitaiyn körgenimdi, İsa, – deidi,
 İman keter sertinen taise, – deidi.
 Ekı kısı turğyzyp aldy dağy,
 320. “Äi, jumjuma, künähyñ qanşa?” –
 deidi.
 Sonan soñ eptep söz suraidy,
 Jauapty “män Rabbyñ?” dep suraidy.
 “Ua ma dınıñ?” dep dinnen söz suraidy,

“Tezirek ber jauabyñ” dep söz suraidy.
 Sol jerde jauap bermek qiyn eken,
 Qylğan ısm här jerde jete me eken.
 Tuğaly meniñ qylğan künähymdy
 Perişteler hatqa jazyp qoiğan eken.
 Perişteler hatqa jazyp qoiğan eken,
 330. Allağa ısm mağlum bolğan eken.
 Sol künämdy aldyma alyp keldi,
 Öz-özinen uialğan jaman eken.
 Tuğaly urlıq penen qarlyq qylsam,
 Kısıge, bır adamğa zorlyq qylsam,
 Solardy alyp keldi köz aldyma,
 Betimnen oty şyqty mağan nansañ.
 Azap kördim anadan azyp tuyp,
 İt ataldym turğan soñ dünıe quyp.
 Artynan bır perişte jäne keldi,
 340. Sondai ülken, qap-qara, tüsi suyq.
 Ol keldi joğarğy ernı kökti tirep,
 Şaqyrdy tömengı ernı jerdı tirep.
 Aiağy zor, auzynan oty şyqqan,
 Körgen soñ şoşyp ketti paqyr jürek.
 Äbden-aq qaljyradym halım qalmai,
 Men közımdı taidyrdym şydai almaı.
 Jetı qabat qara jer tıtreidi,
 Solardyñ aibatyna qarar qylmai.
 Qara jer ottai bolyp örtenedi,
 350. Qudaiym mağan berdı qiyn jöndi.
 Allanyñ ämiri birlän perişteler
 Künähymdy aldyma alyp keldi.
 Bır auyz jauap tauyp bere almadym,
 Sonan qiyn närseni köre almadym.
 Aqlymnan adasyp talyp qaldym,

Qudaiymdy köňilime alyp jattym.
 Men kördim patşa bolyp tört jüz eldi,
 Suraşylar tar jerde jaman qysty.
 Gürzimenen perışteler soqqannan soň,
 360. Süiegim bır-bırine aralasty.
 Äuel basta anadan tumasamşy,
 Mundai ülken padişa bolmasamşy.
 Düniede batyrlyqty qylmasamşy,
 Ruze menen namazdy qoimasamşy.
 Ottan zınjır qolynda bireu keldi,
 “Zalymdy, beinamazdy tutyň”, – dedi.
 Moinyma ottan zınjır salyp aldy,
 Jeti tamuq işine süirep keldi.
 Bar eken işi ottan jeti tamuq,
 370. İşinde jylan-şaian tüsi suyq.
 Tamuqqa alyp keldi endi juyq,
 Su surasa beredi zahar ağuq.
 Asyğyp aibat birlän jylan keldi,
 Qasyrna jaqyndap şaian keldi.
 Terimniň arasyna enip ketip,
 Etimnen jylan-şaian şyğa keldi.
 “Qaiyr, zeket, sadaqa berdiň”, – deidi,
 “Bır namazdan basqany qyldyň”, –
 deidi.
 Tağy da Qudaiymnan ämir keldi:
 380. “Janyn alyp, tozaqqa salyň” –
 deidi.
 Tozaqqa alyp bardy meni, – deidi,
 Mekenim jeti tamuq tübi boldy.
 Bireu bireuinen ğazaby ülken,
 Bärisiniň azabyn kördim, – deidi.
 Jeti tamuq bar eken, kördim bärin,

Tört buryşy janyp tur, bări jalyn.
 Sol tamuqtyň işine salğannan soň,
 Otqa küigen şaladaı boldym jalyn.
 Sol tamuqtyň işinde küiip-jandym,
 390. Bittei halım qalmady jatyp aldym.
 Jylan-şaian etimnen tistep edi,
 Qulyndai dausym şyğyp, oibai saldym.
 Sirat degen köpirdiň jolyn kördim,
 Dının kütken erlerdiň jönin kördim.
 Üş myň jyl däm tatpastan jatyp aldym,
 Tamuqtan zaqum degen jemis kördim.
 Janyma batqan soň men jyladym,
 Qylmysym . . . □ men eñiredim.
 Tamuqtyň işinde bireuinen
 400. Sol zaqumnyň bireuin men
 suradym.
 Jalğyz zaqum äperdi, jedim, – deidi,
 Jegen soň işim küiip ketti, – deidi.
 Zaharyna şydai almaı işim küiip,
 Bır qasyq su suradym endi, – deidi.
 Bır qasyq su bermeidi surasam men,
 Bermegen soň zar qylyp jyladym men.
 Jylağan soň bır qasyq sudy berdi,
 İşken soň onan jaman qinaldym men.
 Bır qasyq su işken soň, reñim ketti,
 410. İşim ottai örtenip küiip ketti.
 Osy künde zahary ketkeni joq,
 Jaña tuyp, jañadan öldim, – deidi.
 Jaña tuğan baladaı boldym endi,
 Alpys türlü azapty kördim endi.
 Jeti türlü tamuqtan şyğarğan soň,
 Bır ülken tauğa alyp bardy, – deidi.

Sekrat degen bir tauğa alyp bardy,
 Bolar-bolmas ılnıp janyım qaldy.
 Sol taudyň eň üstine şyğarğan soň,
 420. Meni bir aryqtağy suğa saldy.
 Ol taudyň ışı sondai zahar, – deidi,
 Qudaiym salğannan soň köner endi.
 Aryqtağy sol suğa salyp edı,
 Körmegen azaptardy kördım, – deidi.
 İmandy qul qabırı jaryq-tağy,
 Bul sözım bilgen qulğa anyq tağy.
 Taqsyr İsa suraidy jumjumadan:
 – Sol sudyň aty kım-dür aryqtağy?
 – Qudaığa jeter me eken pende zaty,
 430. Bu sözım ğalymdardıň Quran
 haty.
 Taqsyr İsa, surasañ men aitaiyn,
 Azaban degen su eken onyň aty.
 Sol aryqqa salğan soň qainadym köp,
 Otqa küigen şalany şainadym köp.
 Jeti türlü tamuqtyň azabynan
 Aryqtağy sol sudyň azaby köp.
 Janyňdy qinaidy eken qysym qylyp,
 Sol azapty körgenmın men bir ğarıp.
 Aryqtağy sol sudy estigen soň,
 440. İsa qorqyp jylaidy qaiğy qylyp.
 Künäğa endı batpai ölsem eken,
 Köretuğyn azabym taudai eken.
 Taqsyr İsa aitady jumjumağa:
 – Tağy da tamuq ışı qandai eken?
 – Tamuqtyň asty da – ot, üstı de – ot,
 İlansañ oñ jağy – ot, sol jağy – ot.
 Işı onyň qaraňgy bolady eken,

Qorek qylyp jegendei bittei däm joq.
 Zahardan basqa dağy dämı de joq,
 450. Sondağy şybyn janğa tynyştyq joq.
 Üş myň jyl azap tartyp jatyp edım,
 Qaiyr-kädai bir jaqsylyq körgenım joq.
 Äi, taqsyr, alpys türlü ğazap kördım,
 Qudaiym salğan soň aqyr köndım.
 Azaptyň bärin tartyp bolğannan soň,
 Tağy da ämir qyldy bir Qudaiym.
 Bir täuekel buryngylar oğan qyldy,
 Ol İsa tıl tebirentip duğa qyldy.
 İsanyň tileuin qabyl qylyp,
 460. “Janyn ottan şyğar”, – dep jarlyq
 qyldy.
 Qudaiym periştege pärmän qyldy,
 Janymdy tamuqtan qoia berdı.
 Tamuqtan şybyn janyım şyqqan bugün,
 Jaqsylyq, tynyştyq bugün boldy.
 Üş myň jyl ğazap tartyp, qysym kördım,
 Sızder duğa qylğan soň rahat kördım.
 “Bu düniece tırıl”, – dep jiberen soň,
 Men dağy sızge bugün jauap berdım.
 Bismilla – tamam sözdiň basy, – deidi,
 470. Jıgıttıñ eñ jaqsysy – dosy, – deidi.
 Üş myň jyl azap körıp, sonan berı
 Körıp turğan tynyştyğym osy, – deidi.
 Ölüm sondai degen soň, İsa qoryqty,
 Jalğyz qyldy qaq jaryp ädil boldy.
 Otyz kün ruzesın jaqsy kütıp,
 Bes uaqyt namazyna berik boldy.
 Jumjuma tırılgen soň iman kütti,
 Otyz kün ruze tutyp, namaz oqydy.

Bes uaqyt namazyn qaza qylmai,
 480. Köñilim aqtap, kökiregin taza
 qyldy.
 Jumjuma tırılgen soñ şükır qyldy,
 Bu mağan дәulet dep sana qyldy.
 Otyz künde auzyn bır-aq aşty,
 Qudaıǵa quldyq qylyp, täube qyldy.
 Jumjuma aqyrettiñ halın bildi,
 Üş märtebe dünienı talaq qyldy.
 Allanyñ әmiri birlän bu düniede
 Bır joqtamai seksen jyl täube qyldy.
 Jumjuma seksen jyl jürdi deidi,
 490. Janymenen ibadat qyldy deidi.
 Seksen jyl bolǵannan taǵy ölip,
 Ujmaqqa tura baryp kirdi deidi.
 Jumjuma tırı künde jurtqa jaqty,
 Ölgen soñ otqa jaqty altyn taqty.
 Säjdege basy timei azap tartyp,
 Jumjuma ölgennen soñ iman tapty.
 “Zalymmyñ” dep dınıñdı kütpei qoima,
 “Ǵalymmyñ” dep asylyq taǵy qylma.
 Sirat degen köpirdi ötkeniñşe,
 500. Täuekel jaqsy-jaman barşañyzǵa.
 Nadandyq degen bu bäle ne qylmaidy?
 Jetik ǵalym jatqa aitsa da jañylmaidy.
 Erik öziñde turǵanda dınıñdı küt,
 Ölgen soñ mynau keñdik tabylmaidy.
 Öle salyp, tırılıp kelgenim joq,
 Estigenim bolmasa, körgenim joq.
 Bolmasañyz özderiñ aşyq köñil,
 Nadandardyñ bu sözge nanǵany joq.
 Şaitannyñ jetegine öziñ barma,

510. Ruze menen namazyñ, sırä, qoima.
 Äi, jıgıttır, bu sözim kıtapta bar,
 Aǵalar, qaljyñ söz dep ǵapyl qalma.
 Küninde tuǵan da bar, ölgen de bar,
 Öziñnen jaqsy da bar, jaman da bar.
 Quran menen kıtaptan estip aldym,
 Özımdı üiretken moldam da bar.
 “Jumjuma” kıtabyñ tamam boldy,
 Syzuǵa qamys qalam jaman boldy.
 Tün ortada kıtapy syzyp boldym,
 520. Qalam tappai köñilim alañ boldy.
 Tammat tamam

BOZTORǴAY

Qıyn jol qıamettiñ tar-dy deidi,
 Bir jaǵy sý, bir jaǵy jar-dy deidi.
 Äziret Äli Paıǵambar zamanynda
 Mañaynda bir mısápir bar-dy deidi.
 Kónilinde ol mısápir alasy joq,
 Erdi-qatyn ekeýi, balasy joq.
 Jarlyǵy Jaratqannyñ sonday qatty,
 Bir jalǵyz tym bolmasa qarasy joq.
 Quday beredi eken esine alyp,
 10. Asy joq isherine jazǵan kárip.
 Kúنین amaly joq ol beishara
 Sýǵa júredi eken qarmaq salyp.
 Ushqan qus, júgirgen an – bári tamaq,
 Shákirti ustazynan alar sabaq.
 Ózi de künde qarmaq salsa daǵy,
 İliner qarmaǵyna jalǵyz shabaq.
 Ol jarly qarmaq salyp qaitady eken,

Kedeilik músápirge batady eken.
 Ekeýi bir shabaqty qorek qylyp,
 20. Sonymen eki baıǵus jatady eken.
 Ol jarly buryńǵydaı bola almady,
 Qónili kúndegideı tola almady.
 Bir kúni kúnimenen qarmaq salyp,
 Esh nárese qarmaǵymen ala almady.
 Qıyn jol qıamettiń tar-dy deidi,
 Bir jaǵy sý, bir jaǵy jar-dy deidi.
 Ol kún ash bolǵan soń jazǵan kárip,
 Kápirge tamaq suraı bardy deidi.
 Joqtyqta qınar nápsi kárip jandy,
 30. Kóredi ol músápir atpas tańdy.
 Ne bersin tegin tamaq ol kápirdar,
 Bir teńgeniń tamaǵyn qaryzǵa aldy.
 Paıǵambar bizden buryn ótti deidi,
 Kámelege tileýli arystan jetti deidi.
 Pálen kúni kepil taýyp beremin dep,
 Bir kúnde bular atyp ketti deidi.
 Ol jarly buryńǵydaı bola almady,
 Kónili kúndegideı tola almady.
 Boljaýkúni bolǵanda baryp edi,
 40. Bererge jalǵyz tıyn taba almady.
 Joqtyqta qınar nápsi kárip jandy,
 Kóredi ol músápir atpas tańdy.
 Kúinde ol teńgesin óteı almaı,
 Endi jarly moınyna ósim saldy.
 Joqtyqta qınar nápsi kárip jandy,
 Kóredi ol músápir atpas tańdy.
 Kúinde ol teńgesin óteı almaı,
 Myń qylyp bir teńgesin hatqa saldy.
 Jarlyǵa myń teńge aqsha tústi deidi,

50. Kedeilik bárinen de kúshti deidi,
 Aqshasy myńǵa jetip ketkennen soń,
 Jarlyny “aqsham ber” dep qysty deidi.
 – Qaıdan taýyp bereiın saǵan, – deidi,
 Az ǵana aıal bershi maǵan, – deidi.
 Saǵan berer bir tıyn esh nársen joq,
 Baraıyn Muhambetke□ tamam, – deidi.
 Ol jarly bir Allaǵa tilep keldi,
 Qoımasyn ol kápirdiń tanyp keldi.
 Ózinen berer nárese joq bolǵan soń,
 60. Sasqannan Muhambetke alyp bardy.
 Engende Muhambetke kúlip keldi,
 Bolǵanyń bir sumdyqtyń bilip keldi.
 Muhambet sahabalarmen otyrǵanda,
 Ol jarly sálem berip kirip keldi.
 – Ýaǵaleıkúmassalam, músápir,
 Bul qalaı, qasyńdaǵy seniń kápir.
 Eki kóziń jylaýda, eı, músápir,
 Qaı jaqqa alyp seni bara jatyr?
 – Sıynsań bir Allaǵa buryn sıyn,
 70. İs ótken soń sıyný bolar qıyn.
 Bar edi bul kápirdiń myń aqshasy,
 Bererge taba almadym jalǵyz tıyn.
 – Jaratqan bárimizdi bir Qudaı-dy,
 Jaratty jaryq qylyp kún men aıdy.
 Ózińnen beretuǵyn bir tıyn joq,
 Muny úzgeli barasyń endi qaıda?
 – Jaratqan bárimizdi bir Qudaı-dy,
 Jaratty jarlyq qylyp kún men aıdy.
 On segiz myń álemniń patshasysyz,
 80. Bir paıdańyz tier me eken
 osyndaıda.

Ózine mal jımady ol Paıǵambar,
 Maly kóp sahabalar beıli tar.
 Jan-jagynan otyrǵan sahabalar
 Qarasa, Muhambetim jerge qarar.
 Ashýy er Álıdın endi keldi,
 Kónilin jaratqan shalqar kóldei.
 – Babam jerge qaraidy, – dep áziret Álı,
 Batań ber, men územin, – dep túregeldi.
 “Batań ber, men územin” dep túregeldi,
 90. Ashýy er Álıdın qatty keldi.
 Adamnyń boıyna bitken túgi
 Kımnen naızadaı bop shyǵa keldi.
 Ol Muhambet paıǵambar bata berdi,
 Álıdın aıtqan sózin qabyıl kórdi.
 Babasynan bata alyp, áziret Álı
 Ertip ol músápirdi alyp keldi.
 Shúkir qyldym Qudainyń bul isine,
 Taǵy táýbe qylayın ár isine.
 “Aqsha bar ma kápirge bergeli” dep,
 100. Úiiniń ishın tinttirdi bul isine.
 Aýzyna puly joq dep ala almady,
 Kónili kúndegideı bola almady.
 Úiiniń ishın aqtaryp qarasa da,
 Bererge jalǵyz tyn taba almady.
 Qaıǵysyz áziret Álı er-di deıdi,
 Berer nárese tappady endi deıdi.
 “Bul aqshańdy men taýyp územin” dep,
 Eki ulyn kepilge berdi deıdi.
 Asan menen Úsendi aldy deıdi,
 110. Qýanyp ol úıine bardy deıdi.
 Eki etegin beline túrip alyp,
 Áziret Álı bir saparǵa júrdi deıdi.

Jolynda áziret Álı jalǵyz júrdi,
 Jalǵyz júrip dalada bir mola kórdi.
 Ol molanyń basyna keldi jetip,
 Otyryp áziret Álı duǵa qyldy.
 Molada bir torǵaı otyr, kózin saldy,
 Torǵaıdy kóremin dep kóniline aldy.
 Er Álı aınaldyryp kórip edi,
 120. Sol jerde kóriskene qairan qaldy.
 – Ustap alyp torǵaıdy kórsem, – dedi,
 Asan menen Úsenge bersem, – dedi.
 Erikkende ermek qylyp júrer edi,–
 Er Álı ustayın dep eńkeıdi endi.
 Ne kúshti bul dúniede, Qudaı kúshti,
 Aýzyma aıtyp edim Qudaı tústi.
 Shap etip aıaǵynan ustap edi,
 Torǵaı qus judyryqtai aldy, ushty.
 Er Álı bir Allaǵa nanyp ketti,
 130. Bolǵanyn bir sumdyqtyń tanyp
 ketti.
 Maǵan endi ne bar dep júrgen Álı,
 Judyryqtai torǵaı qus alyp ketti.
 Jaratqan jer men kókti jeksenbi kún,
 Qarańǵy ólgenderge bolady tún.
 “Áziret Álı, torǵaıdan aırylma” dep,
 Artynan ashshy daýys, shyǵady ún.
 Ol torǵaı aspanǵa ketti, qaiyrylmady,
 Sóitse de áziret Álı qaıǵyrmady.
 Serilikpenen torǵaı tutty áyel,
 140. Aqyrynda erkinen aırylady.
 Haila qylyp áziret Álı saspaidy endi,
 Bir jolǵa Qudaı Taǵala bastaidy endi.
 Ol torǵaı aspanmenen alyp kelip,

Álidi bir sapargá bastaıdy endi.
Er Álı buryngýdaı kúle almady,
Qaldy jajaı, astyna at mine almady.

Álıge ýaıym endi tústi,
Qaisy jaqtan kelgenin bile almady.

Er Álı táýbe qylyp kúldi deıdi,

150. Bolganyň bir sumdyqtyň bildi
deıdi.

“Iá, Qudaı, óziň ońda” deıdi daғы,

Jańa kelgen jaǵyna júre berdi.

Júre-júre bir asqar belge keldi,

Ózi taýyp kelmegen elge keldi.

Ár jołǵa Qudayymnyň ózi bastar,

Bir kóp jónsiz elge keldi endi.

Er Álı elge qarar júrdi deıdi,

Bir shárdiň ishine kirdi deıdi.

Óńkeı-aq urǵashy bar, erkegi joq,

160. Bir kishkene qarasha úıge keldi
deıdi.

Keldi de qarasha úıge sóıles qyldy,

Sóıles qylsa, bir jaman kempir keldi.

– Kempir, tiri erkegiň elińde joq,

Suraimyn jónińdi, ne elsiń? – deıdi.

– Aıtaryn jónimizdi sizge, batyr,

Surasań, jónimizdiń ózi – kápir.

Bar erkegi jylyp toıǵa ketti,

Patshamyz osy jaqta toı qyp jatyr.

Álıdiń aýady endi tentek oıy,

170. Kempirdiń qozǵaldy endi tula
boıy,

– Qımyldaǵan erkegińniń bári ketip,

Ol qylgany patshanyň neniń toıy?

– Bir jerge tamam kisim quralatuǵyn,

Moinyn bóten jaqqa burmaituǵyn.

Patshanyň májilisi bar juma saıyn,

Saýyq qylyp, keńes qylyp jyrlaituǵyn.

– Ketipti tiri erkegiń tamam, – deıdi,

Ne boldy onda barmaı saǵan, – deıdi.

Musylmannyň dinine kirgizein,

180. Ol toıdy týra silte maǵan, – deıdi.

– Barar bolsań, kóp turma munda, –
deıdi,

Meniń aıtqan sózimdi tyńda, – deıdi.

Sonaý sháрге barganda daýysy shyǵar,

Toı qylyp daýystap jatqan sonda, –
deıdi.

– Bir jaqsylyq qylaryn, kempir, – deıdi,

Tilińdi kálımaǵa keltir, – deıdi.

Musylmannyň dinine kirgizein,

“Lá ıláha ılla Alla”, keltir! – deıdi.

– Dinimdi bermen, tilimdi bersem daғы,

190. Kónilim bermen, sózińe ersem
daғы.

Tilimdi kálımaǵa keltirmeimin,

Óz dinimnen shyqqaimyn ólsem daғы.

Sonan soń áziret Álı sasty deıdi,

Kempir jaman ol qorqyp qashty deıdi.

Kempirdiń bir ashýyn aldy deıdi,

Kempir paqyr tyraıyp qaldy deıdi.

Eki etegin beline túrip alyp,

Er Álı toıǵa qarar júrdi deıdi.

Sol toıǵa keldi jajaı Álı batyr,

200. Buryngý paıǵambardyń bári batyr.

Samsaǵan sary qolǵa keldi jetip,

Toi qylyp shýyldap jatyr tamam kápir.
 Áziret Álı sol toıǵa keldi jainap,
 Kápirler shýyldap jatyr kúlip-oinap.
 Kirip baryp otyrdy ortasyna,
 Sansyz quldyń bárinin kózin bایلap.
 Sıyndy áziret Álı Allasyna,
 Kirip baryp otyrdy ortasyna.
 Mas bolǵan araq ishıp, saýyq qylyp,
 210. Endi keńes aıttırdy moldasyna.
 Kápirler óz esinen shyqty deıdi,
 Bir-birine araq berip jyqty deıdi.
 Sol azan saldyrǵan soń moldasyna,
 Basyna munaranyń shyqty deıdi.
 Jigitter, al tyńdaıyq, kidirinizshi,
 Tyńdasańyz qulaq salyp “e” deńizshi.
 Munaranyń basyna shyqqannan soń,
 Azandy aıtatuǵyn ne deńizshi?!
 Boqtady oraza, namaz, áyeli iman,
 220. Boqtady taǵy onan soń kitap
 Quran.
 Júz jıyma tórt paıǵambardyń bárin
 boqtap,
 Qoımadı boqtamaǵan áýlieden.
 Ol molda buryńǵydaı bola almady,
 Kónili kúndegideı tola almady.
 Aıtayn dep entigip kelse daǵy,
 Úlgiden bir áyız sóz taba almady.
 Arýaǵy er Álıdın kúshti deıdi,
 Molda baqyr kótenen pysty deıdi.
 Kúndegi aıtqan sózdın bireýi joq,
 230. Moldany tamam kápir qysty deıdi.
 – Qıyn jol qıamettiń tar, bilemin,

Tórt sháriar, paıǵambar bar, bilemin.
 Kúndegi aıtqan sózim bireýi joq,
 Bir adam paıǵambardan bar, bilemin.
 Moldanyń kónili boldy kúpti deıdi,
 Bir áyız sóz tappady tipti deıdi.
 “Paıǵambardan kim bar eken?” dep,
 Kápirler tus-tus jaqtan tintti deıdi.
 Ol molda buryńǵydaı kúle almady,
 240. Kónili kúndegideı bola almady.
 Kápirler tus-tus jaqtan tintse daǵy,
 Álıdi ishindegi taba almady.
 Er Álı ortasynda otyr jainap,
 Kápirler dýlap jatyr kúlip-oinap.
 Álıdi ishindegi qaıdan tapsyn,
 Bárinin qoıǵannan soń kózin bایلap.
 Arýaǵy Álıdın kúshti deıdi,
 Molda batyr kótenen pysty deıdi.
 “Sen ótirik aıtasyń, adam joq” dep,
 250. Moldany óltiremin dep qysty deıdi.
 Oılasam, bısmıllanyń biri táýir-di,
 Kónilge bısmılladan sebep kirdi.
 “Paıǵambardan keıingi men barmyn”
 dep,
 Er Álı erligimen túregeldi.
 Áýlieniń úlkeni ashýlanady,
 Qıamet qaıym bolǵanda tas janady.
 “Mineki, men barmyn” dep túregeldi,
 Jıylǵan tamam kápir bas salady.
 Er Álı bir Allaǵa nalys qyldy,
 260. Bir sumdyqtyń bolǵanyn tanyp
 bildi.
 “Ózi jaraıy bir adam júreken” dep,

Ertip ony patshağa alyp keldi.
 Qylyshyn jasaýyldar qairaidy-mys,
 Myltygyn jasaýyldar sailaidy-mys.
 “Bul kisini qalai qylyp óltiremin” dep,
 Patsha moldamenen oilaidy-mys.
 Molda aitty: – Júr eken muny qylyp,
 Tálkektep óltirein yza qylyp.
 Bul kisini Allalap óltireik,
 270. Boıyna bir nárseni kúná qylyp.
 – Iá, molda, siz aitsańyz olai qylyp,
 Qudaym berdi bizge yńǵai qylyp.
 Bul kisiniń mindetin sizge berdim,
 Siz muny óltirersiz qalai qylyp?
 Bir adam áldeqalai qylypty kez,
 Jigitter, shamań kelse qımylda tez.
 – Tapsań sen, taba almasań óltireik,
 Jumbaq qylyp aitayq on aýyz sóz.
 Molda aitty Álige: – Nanarmysyń,
 280. Meniń aitqan tilimdi alarmysyń?
 Jumbaq qylyp aitamyn on aýyz sóz,
 Bir aýzyn qaldyrmaı tabarmysyń?
 Álı aitty moldağa: – Nanarmysyń,
 Meniń aitqan sózimdi alarmysyń?
 Tapsam taptym, tappasam ólemin ǵoi,
 Tapsam, úsh aýyz sóz aitayn,
 tabarmysyń?
 – Sóilein, sóile deseń, Jappar Qudai,
 Sharapaty Máđineniń turar bylai.
 Óltirermin, oilamaı tapshy jyldam,
 290. Bireý, ekeý bolmaq joq, onyń
 qalai?□
 – Sóilein, sóile deseń, Jappar Qudai,

Sharapaty Máđineniń turar bylai.
 Dereý basyn kesermin, tapshy jyldam,
 Ekeý, úsheý bolmaq joq, onym qalai?
 – Únderde ne ún jaqsy – Quran úni,
 Túnderde ne tún jaqsy – Qadir túni.
 Ol nege úsheý bolsyn, kápir dushpan,
 Jaratqan bir Qudaıdyń aı men kúni.
 – Sóilein, sóile deseń, Jappar Qudai,
 300. Sharapaty Máđineniń turar bylai.
 Óltirermin, oilamaı tapshy jyldam,
 Úsheý, tórteý bolmaq joq, onym qalai?
 – Aıtayn bilgenimdi, jıylǵan kóp,
 Men aitsam osylai qyp, bolar ma dóp.
 Ol nege tórteý bolsyn, kápir dushpan,
 Quptannyń aıaǵynda otyr ýájip.
 – Sóilein, sóile deseń, Jappar Qudai,
 Sharapaty Máđineniń turar bylai.
 Óltirermin, oilamaı tapshy jyldam,
 310. Tórteý, beseý bolmaq joq, onym
 qalai?
 – Tórt sháıar: ekeýi – Omar, Ospan,
 Bireýi – áziret Álı elden bosqan.
 Bireýi Ábýbákir Sydyq bolar,
 Ol nege beseý bolsyn, kápir dushpan.
 – Sóilein, sóile deseń, Jappar Qudai,
 Sharapaty Máđineniń turar bylai.
 Óltirermin, oilamaı tapshy jyldam,
 Beseý, altaý bolmaq joq, onym qalai?
 – Shyraqtyń aldy menen arty bolmas,
 320. Kitaptan shyqqan sózdiń qalty
 bolmas.
 Dáretimen bes ýaqyt namaz bolar,

Shunamyr qul, osy beseý, altaý bolmas.

– Sóilein, sóile deseń, Jappar Qudai,

Sharapaty Máđineniń turar bylai.

Óltirermin, oilamaı tapshy jyldam,

Altaý, jeteý bolmaq joq, onym qalai?

– Qıamettiń qyl kópiri qyn jer me,

Ysrapyl, sirá degen, qyzyl jel me?

Ol nege jeteý bolsyn, kápir dushpan,

330. Jaratqan ımandyǵa alty kálıma.

– Sóilein, sóile deseń, Jappar Qudai,

Sharapaty Máđineniń turar bylai.

Óltirermin, oilamaı tapshy jyldam,

Jeti, segiz bolmaq joq, onym qalai?

– Seniń aıtqan sózińniń bári anyq,

Meniń aıtqan sózimdi qylma tanyq.

Ol nege segiz bolsyn, kápir dushpan,

Qylmysty qul oryny tur – jeti tamuq.

– Sóilein, sóile deseń, Jappar Qudai,

340. Sharapaty Máđineniń turar bylai.

Dereý basyńdy alarmyn, tapshy jyldam,

Segiz, toǵyz bolmaq joq, onym qalai?

– Qylmyssyz qulǵa – ujmaqtan taq,

On eki ımam kónilimde bolady naq.

Ol nege toǵyz bolsyn, shunamyr qul,

Qylmyssyzdyń orny tur – segiz ujmaq.

– Sóilein, sóile deseń, Jappar Qudai,

Sharapaty Máđineniń turar bylai.

Óltirermin, oilamaı tapshy jyldam,

350. Toǵyz, on bolmaq joq, onym qalai?

– Aı, kápirler, men aıtayn sózdiń jayyn,

Paıdasy joq sózińdi ne qylayn?

Ol nege on bolsyn, shunamyr qul,

Toǵyz uldy paıǵambar Ybrahym.

– Sóilein, sóile deseń, Jappar Qudai,

Sharapaty Máđineniń turar bylai.

Óltiremin, oilamaı tapshy jyldam,

On, on bir bolmaq joq, onym qalai?

– Jeti qabat jer men kókterı álem,

360. Bar deidi peishte qylmyssyz adam.

Ol nege on bir bolsyn, shunamyr qul,

On aı qursaǵ kótergen urǵashy adam.

Ol dúnie bul dúnieden qatty deidi,

Qyzyǵy bul dúnieniń tátti deidi.

Ol molda on áyz sóz aıtyp edi,

Bir ázyn qaldyрмаı tapty deidi.

Álı aıty: – Tilime nanarmysyń,

Meniń aıtqan tilimdi alarmysyń?

On áyz sóz aıtyp ediń, bárin taptym,

370. Men úsh áyz sóz aıtayn, tabarmysyń?

– Kóp sóziń bar ishinde seniń,– deidi,

Ashýyma kóp timeshi meniń,– deidi.

Álı, ne dep aıtasyń maǵan,– deidi,

Ol sózińdi aıtpaimyn seniń,– deidi.

Árýaǵy er Álıdiń kúshti deidi,

Kótingen molda baqyr pysty deidi.

“Bul aıtqan soń,[sen] nege aıtpaisyń” dep,

Moldany tamam kápir qysty deidi.

– Qoımaryń, e, pađisha, halimizge,

380. Keldi bir zor qaıǵy shárimizge.

Munyń aıtqysh úsh sózin men de
aıarmyn,

Men aıtsam, aıarmysyz báriniz de.

– Ótersiń bir nárseni kónilińe alyp,

Tappasań, baǵus molda, boldyń kárip.

Seniń aıtqan sózińdi biz de aıarmyz,

Bul jerde ne bolarmyz sizden qalyp.

– Aıtayn solai bolsa men, – deidi-mis,

Meniń aıtqan sózime kón, – deidi-mis.

Aıtatuǵyn sózińizdi sóz edi,

390. Sózińdi aıtshy, bileik, sen, – deidi-
mis.

– Oılasam, bısımllanyń biri zatty,

Bolǵanda tilim sájdede, kónilim qatty.

Bul sózimdi oılamaı, jyldam tapshy,

Ujmaqtyń esiginde ne jaratty?

– Qıamette qyl kópir jol bar, – deidi,

Uzyndyǵy munyń jyldyq mol bar, –
deidi.

Ujmaqtyń esiginde, esitkenim,

“Bısmılla rahmanır rahım” – sol bar, –
deidi.

– Oılasam, bısımllanyń biri zatty,

400. Bolǵanda tilim sájdede, kónilim
qatty.

Bul sózimdi oılamaı, tapshy jyldam,

Ujmaqtyń tap tórinde ne jaratty?

– Qıamettiń qyl kópir joly bar, – deidi.

Uzyndyǵy munyń jyldyq mol bar, –
deidi.

Ujmaqtyń tap tórinde, esitkenim,

“Lá ıláha ılla Alla” – sol bar, – deidi.

– Oılasam, bısımllanyń biri zatty,

Bolǵanda tilim sájdede, kónilim qatty.

Bul sózimdi oılamaı tapshy jyldam,

410. Ujmaqtyń mıyasynnda ne jaratty?

– Qyl kópir qıamette jol bar, – deidi,

Uzyndyǵy munyń jyldyq mol bar, –
deidi.

Ujmaqtyń mıyasynnda, esitkenim,

“Lá ıláha ılla Alla” – sol bar, – deidi.

Ol molda úsheyin bildi deidi,

Tilderi kálımaǵa keldi deidi.

Moldanyń aıtqan sózin bári aıtyp,

Bári birdei musylman boldy deidi.

Bári birdei dinderin berdi deidi,

420. Tilderi kálımaǵa keldi deidi.

– Bárimizge ustaz bolyp ımam boldyń,

Ne alarsyz bizderden endi, – deidi.

– Jetkizgen munda meni bir torǵai qus,

Meni úiden shyǵarǵan jarly baǵus.

Ne berersiz bizderge, ne bermessiz,

Kerek edi bizderge altyn-kúmis.

Tamam kápir musylman boldy deidi,

Shaitan qashty, perishte toldy deidi.

Altyn menen kúmis jıdylar,

430. Úlkendigi bir taýdaı boldy deidi.

Er Álı endi oılaıdy oıdy deidi,

Altyn menen kúmiske toıdy deidi.

Arqasyna kóterip salyp edi,

Er Álı kótere almaı qoidy deidi.

Er Álı bir adamǵa nalyp ketti,

Bolǵanyń bir sumdyqtyń tanyp ketti.

Ekinshide arqadan kótergende,

Boztorğai qus ony alyp ketti.
 Er Álı sabyr qylyp saspaıdy endi,
 Alla Tağala bir jolğa bastıady endi.
 Ol torğai aspanmenen alyp ketip,
 Álıdı óz úııne tastaıdy endi.
 Alyp kelip kedeıge berdi deıdi,
 Kedeı baıǵus qýanyp aldy deıdi.
 Kedeı kápirdiń boryshyn tólep,
 446. Jarly baıǵus sonymen qaldy deıdi.

QİSSA MUHAMMED RASUL ALLANYŇ DÄRUL PÄNİDEN DÄRUL BAQİĞA RİHLAT ETKEN MÄSELESİ

قصه محمد رسول الله نك دار القنادين
 دار البقايه رصلت ايتكان مسئله سى

Hamdu beihaddi, biadad aittym säna,
 Lil haliq ardu, samah qadym dana□.
 Öziñe jalbarynyp söz söileim,
 Mendei ğarıp qulyña bolǵyl pana.
 İä, Alla, järdem bergıl, qağaz jazsam,
 Tüzu jolğa bastaǵyl, joldan azsam.
 Sen bermeseñ hidaıat, taufiq, ilham,
 Şyğar ma iaza büie□ jerden qazsam.
 İä, Alla, taufiq ber dınımızge,
 10. Rahmat qyl öli menen tırımızge.
 Paiğambardan az qissa söz söileim,
 İä, Rahman, medet bergıl tılımızge.
 Öziñe jalynamyn, Qadır Jappar,
 Qaitemın jalynbasam, halım naşar.
 Päruardigar, öziñe jalynğanda,

Medet, ilham berer dep ümitim bar.
 Dastan qyp Haq Rasuldan söz bastaiyn,
 Basqa söz arasyna heş qospaiyn.
 Ekı dñıe säruary – Rasul Alla,
 20. Maqtamai şamam kelse tastamaiyn.
 Jiyrma üş atasy suşy bolğan,
 Jäbireil olarğa elşi bolğan.
 Sadiqul uağdı atanğan ol Ysmaiyl,
 Keledı Rasul Alla tap solardan.
 Muhammed – Qudai dosy, onyñ äsılı,
 Artyq-dür bul ğalamnan onyñ näsılı.
 Ekı dñıe säruary – Rasul Alla,
 Şek keltirgen olarğa jaramas-ty.
 Rasul Alla – ğalamğa bır bäiterek,
 30. Uzyny kökke jeter sonдай biik.
 Allanyñ haq, Habibi Rasuldyñ
 Bek maqtap sipattaryn aitsam kerek.
 Rasul Alla – ğalamnyñ panalary,
 Japyrağy saia-dür, bal tatyr miualary.
 Kälima şahadatty jary qylğan,
 Şapağat, ümit qylar jannyñ bäri.
 Äuelı Paiğambardyñ nuryn etti,
 On segız myñ ğalamnan buryn etti.
 Alla Tağala özine dosty qylyp,
 40. Onan soñ oğan berdı köp ümbetti.
 Barşadan artyq qylyp dostym degen,
 Dos bolğan soñ Qudaığa köp ümbettiñ
 qamyn jegen.
 Sipaty rahmatu lil ğalamin-dür,
 Läulık lämmä halaqatil äflak täjın
 kigen.
 Dostym dep Qadır Alla beripti täj,

Qudaiğa dostyğymen bargan Miğraj.
 Şek keltirme, jıgıttır, Paiğambarğa,
 Özimen bır Allanyñ aitysqany ras.
 Dostym dep Qadır Alla zeinet berdı,
 50. Künähar ümbetne şapağat qyldy.
 Jarandar, qulaq salyp tyñdasañyz,
 Hazıret Rasuldan bır söz keldı.
 Ne ıs bolsa Jäbireıl habar bergen,
 Ğaryş şyğyp dostyğymen didar körgen.
 Ekı dñie säruary, şapağatşy,
 heş pende qor bolmaidy oğan ergen.
 Söz söileim Rasuldyñ turasynda,
 Jäbireıl elşı bolğan arasynda.
 Paiğambarğa ilanbağan käpır boldy,
 60. heş kümän joq bul sözdıñ rasynda.
 Bır küñ Jäbireıl keldı jetıp,
 – Sälem aitty Alla qurmet etip,
 Bul opasyz dñiede köp turmasyn,
 Rahat körsın mehnattan sapar etip.
 Habibım, şyn dñiege kelsın, – deıdı,
 Şapağat mübah qyldym, bılsın, – deıdı.
 Mehnat, qaiğy, japadan qutylady,
 Razy bolyp jan ğazızın bersın, – deıdı.
 Haq Rasul Jäbireılden habar bildı,
 70. Haq sälemın estıp külimdeıdı.
 “Men ketken soñ, ümbetım ne
 bolady?!” dep,
 Ah uryp, ümbetı üşın qaiğy jeıdı.
 Sol uaqytta alpys üške kelgen edı,
 Öterın burynnan-aq bılgıen edı.
 “Qudaiym ne etse de, razymyn” dep,
 Ruqsat sonda taqsyr beredı endı.

Paiğambar ketpek boldy bu dñiieden,
 Şapağat nesıp qylsyn o dñiieden.
 Haq Rasul muny estıp jatqan tñı
 80. Tüs kördı segız kısı Mädineden.
 Tüs körıp erteñ erte Sydyq□ keldı,
 Ädeppen Haq Rasulğa sälem berdı.
 – Üstimde kigen jeidem jerge tüstı,
 Taqsyr-au, bu ne tñs? – dep suraidy
 endı.
 Sol tñsın Haq Paiğambar jorydy endı,
 Qaratyp bır özine jori berdı.
 – Üstıñde kigen jeideñ jerge tñsse,
 Sapary bızge aqyret jaqyn,– deıdı.
 Onan soñ hazıret Omar jetıp keldı,
 90. – Men dağy bır tñs kördım, Rasul, –
 deıdı.
 Qolymdağy mörım ekı aiyrlyp,
 Mörım jerge tñsıp, ğaiyp boldy□□, -
 [deıdı].
 Onan soñ bır tñs körıp Ospan keldı,
 Näbige qol qusyryp sälem berdı.
 – Quranyñ qolymdağy jerge tñsıp,
 Qağazy para-para boldy, – deıdı.
 – Ospanym, bızge ajal keler eken,
 Sahabağa köp qaiğy tolar eken.
 Men köşıp, bu dñiede sizder qalyp,
 100. Ashabym bölek-bölek bolar eken.
 Onan soñ Äli keldı sälem berıp,
 Tañ qaldy jyłağanyn közi körıp:
 – Taqsyrılar, ne sebepten jyladyñyz,
 Bızge dağy bildirşi habar berıp?
 – Ğajaiyp ärqaisymyz kördık tüstı,

Qudaiym bızge saldy qiyn ıstı.
 Barşasy – Rasul köşpek nyşanasy,
 Onan soň bări jylap qaiğy jestı.
 Qaiğyrdy Paıǵambardyň şahariary,
 110. “Sız ketseñiz, qaitemiz” dep qyldy
 zary.
 “Qudanyň buiryğyna amal joq” dep,
 Küñirenisip otyrdy barşalary.
 Äli aitty: – Men de bir tüs körıp edım,
 Bolaryn bir sumdyqtyň bılıp edım.
 Sauytym özım şeşpei jerge tüstı,
 Mänısın sızden surai kelıp edım.
 – Äli balam, bul дәuren öter, – dedi,
 Bızden ötip Sydyqqa jeter, – dedi.
 Sauytyň kiip turğan jerge түsse,
 120. Babaңыз bul дүниеден keter, –
 dedi.
 Muny estıp batyr Äli jylaidy endı,
 Köl qylyp közi jasyn bulaidy endı.
 – Küşım, halım, quatym, iä, jan baba,
 Sız ketseñiz, ne laj qylam, – dedi.
 – Bul дүние баианы joq, beker eken,
 Bul ajal härkımderge jeter eken.
 Küş-quatyň mende edi, Äli balam,
 Men ketken soň quatyň keter eken.
 Bular muny estıp jylaidy endı,
 130. Bır tüs körıp Rasulğa Aişa keldı.
 – Basyma qara şadyr salypyn, – dep,
 Tağbirin Haq Rasuldan suraidy endı.
 Rasul aitty: – Mağşuğym, meirbanym,
 Tänımnen sapar qylar ğaziz janym.
 Bız ölsek, qara күnder түсер еken,

Basyña qara şadyr salynğanyň.
 Sol uaqytta Fatima keldı jäne,
 Bır tüs körıp işine bolğan säna.
 – Tüs körıp sızge aita kelıp edım,
 140. Ruqsat bolar ma eken, taqsyr baba.
 Rasul aitty: – Aityңыз, janym balam,
 Fatima aitty: – Tyñdaңыз, janym
 babam,
 Tüsimde kigen күrtem dal-dal bolyp,
 Jağasynan aiyrlyp kettı tamam.
 – Bärımızdı jaratqan Jappar Quda,
 Ğazızım, köзім nury, janym pida.
 Jağasy күртеңіздің aiyrlyğany,
 Ğarıp bolyp babañnan, boldyň жүдä.
 Hasen keldı: – Men bır түс көріппін, –
 dep,
 150. Tamaşa, ğajaiyp ıs көріппін, – dep.
 Basta – бөркім, аiaқта кебісім joq,
 Tabanyma tas batyp жүріппін, – dep.
 Muny estıp Paıǵambar jylady zar:
 – Men ötip көп duşpandar zorlyq qylar,
 Qabyrğasy qaiysyp basyn sipap,–
 Qaitemin, jәrdem bolsyn Pәruardıgar.
 Husaiyn aitty: – Tüs көrdім, babam, –
 deidi,
 Bır taqyt zeinettegen tamam,– deidi.
 Sol taqytqa sız mınıp ğaiyp boldyň,
 160. Kelmedi bır ustauğa şamam, –
 deidi.
 – Bul дүние endı бızden қалady еken,
 Бızдегі жан аманатын алady еken.
 Tüsünde taqqa mınıp көкке uşsam,

Babaңыз endı dünüe saladı eken.
 Barşasy munı estıp zar jylasty,
 Közinen qan aralas tökti jasty.
 “Taqsyр-au, siz ketken soñ qaitemiz”
 dep,
 Sol jerde Haq Rasulmen amandasty.
 Ol tüni aman-esen jatty sonda,
 170. Azandy taqsyr Biläl aitty sonda.
 Haq Rasul sahabamen, bärı kelıp,
 Meşitte tañ namazyn etti sonda.
 Oqydy paryz benen hām sünnetin,
 Esine alyp jylaidy köp ümbetin.
 Mınberge şyğyp otyryp Rasul Alla,
 Aittylar ashabyına nasihatyn:
 – Tyñdaңыз, nasihatym, ashabtarym,
 Jasyınnan joldas bolğan şahariarym.
 Bizarurat qoimaңыз sünnetimdi,
 180. Qaza qylma ruze, namazyñdy.
 Tıleñiz jaqsy jaidy o dünüeden,
 Jidyryp tamam jandy Mädineden.
 Ölim degen Qudanyñ bir paryzy,
 Köşetin uaqtym boldy bu dünüeden.
 Aryzdasty: –Qoş, aman qalyңыз, – dep,
 Köziñdi ғarıpterge salyңыз, – dep.
 – Aqyretke baraiyn qaryz qylmai,
 Bar bolsa mende haqyñ, alyңыз, – dep.
 “heş haqymyz joq” deidi jannyñ bärı,
 190. Qasynda birge otyrğan şahariary.
 Işinde bir sahaba ündemedi,
 Şulady onan basqa barşalary.
 Jidyrdy Mädinede ashabtaryn,
 – Oılaңыз aqyrette azap baryn,

Bereiın haqyңызdy osy künde,
 Uialmai-aq aita ber haqyñ baryñ.
 Ündemegen sahaba Akaşa atty,
 Sahaba дәuletı ülken, saltanatty.
 – Barğanda бір сапарға урып ediñ,
 200. Taqsyr, sizde sol haqym bar, – dep
 aitty.
 – Ärqaşan uağdada turğansyz siz,
 Moınyñdy ümbet üşin burğansyz siz.
 Süikenip meniñ tüiem tüieñizge,
 Sonda mağan бір қамшы urğansyz siz.
 Bız dağy aqyretke barsaq kerek,
 Sizderden renjimeı qalsaq kerek.
 Sizderden aqyretke qaryz qylmai,
 Berseñiz ol qamşyny, alsaq kerek.
 Sol jerdegi otyrğan jamaғat köp,
 210. heşbirı aita almady “qoiyңыз” dep.
 Paiğambar Akaşaға ruqsat berdi,
 “Bolsa da qanşa haqyñ, alyңыз”, – dep.
 – Qamşyny alyp kelşı, Biläl, baryp,
 Akaşa razy bolsyn öşin alyp.
 Paiğambar aitqannan soñ bardy dağy,
 Qamşyny Biläl keldi qolyna alyp.
 Qamşyny sonda Akaşa qolyna aldy,
 Jiylğan jannyñ bärı qairan qaldy.
 “Bereiın бір жүз teñge, keşіñiz” dep,
 220. Sol jerde Äbubäkır Sydyq
 jalynady.
 – Akaşa, söz aitaiyn, tyñdap turğyl,
 Azyraq sabyr qylyp moınyñ burğyl.
 Dosyna бір Qudanyñ qaryz qylmai,
 Jüz qamşy бір қамшы üşin mağan urğyl.

– Men jala beker jaŋğa qylğanyň joq,
 Moinymdy jaman ıske burğanyň joq.
 Urmaimyn sızdı beker, Äbubäkır,
 Sız meni ömiriñizde urğanyň joq.
 Omar aitty: – Köñiliñe sabyr sal, – dep,
 230. Sabyr qyp aşuyñnan keiın tur, –
 dep.
 Mağan ur bir qamşy üşin on bes jüzin,
 Razy bolyp Rasulmen tatu qal, – dep.
 Akaşa aitty: – Pendeniñ bari de öter,
 Adamdy qaza jetse alyp keter.
 Kerek dese bir auyz söz aytadyñ,
 Allanyñ buiryğyna moiyn burğyn.
 Ospan aitty: – Akaşa, tyñdap turğyn,
 Allanyñ buiryğyna moiyn burğyn.
 Qudanyñ dostysyna qaryz qylmai,
 240. Ölşeusız toığanyñşa altyn alğyn.
 – Moinymdy jaman ıske bura
 almailmyn,
 Haqymdy almai bul jerde tura
 almailmyn.
 Bermegende qaryz bop kete bersin,
 Qaryz qyp bir tiyndy ala almailmyn.
 Äli aitty: – Köñiliñe sabyr salğyl,
 Razy bolyp Rasulmen tatu qalğyl.
 Bir qamşy üşin mağan ur bes myñ
 qamşy,
 Myñ mysqal tağy menen altyn alğyl.
 – heşkimnen öşim almai turman, –
 deidi,
 250. Moinymdy jaman ıske burman, –
 deidi.

Kerek dese tigen joq qatty söziñ,
 Künäsiz, taqsyr, sızdı urman, – deidi.
 – Aşudan qaitpağan jan jaqsy bolmas,
 Qaitpasañ aşuyñnan haila bolmas.
 Qudanyñ süier dosyn renjitseñ,
 Özine aqyrette paida bolmas.
 Rasul aitty: – Akaşa, öşindi alğyn,
 Bermediñ tilegine jannyñ bariın.
 Akaşa, razymyn urğanyña,
 260. Moinyma qaryz qylmai aşularyñ.
 Akaşa aitty: – Ğapyldar dının kütpeş,
 Bir qamşy urğanyna eş narse etpeş.
 Jalañaş meni, taqsyr, uryp ediñ,
 Kiimiñniñ syrtynan köñilim bitpeş.
 – Bermediñ surağanğa künimenen,
 Duşpannyñ eregespe tilimenen, –
 Sahabanyñ bari de şuyldaidy, –
 Akaşa, uramysyñ şynyñmenen?!
 Akaşa aitty: – Sızder nege qaiğy jersiñ,
 270. Paiğambar men paqyrdyñ haqyn
 bersin.
 Kiimin şeşip eñkeisin mağan taman,
 Urğanyñ, urmağanyñ köziñ körsin.
 Mübäarak Rasul sonda tänin aşty,
 Buryn, sırä, körgeñ joq jalañaşty.
 Paiğambar “aşuyñdy al” dep
 eñkeigende,
 Jer men kök, Ğarşy Kürsi, Lauh Qalam
 titiresti.
 Mübäarak haq Paiğambar aşty tänin,
 Nege ursyn er Akaşa Paiğambaryñ.
 Mörin körıp jauyryñnan süiip aldy,

280. Burynnan bileği eken möri baryn.

Jamağat jauyrynda mörin kördi,

Danyşpan er Akaşa asqan er-dı.

Körgenge dozaq oty haram eken,

Mörinen süiip alğan soñ qoia berdi.

Körmekke burynnan ol yntyzar-dy,

Köñline saldy Qudai osyndaidy.

Körgenge dozaq oty haram bolyp,

Qudaiym bärin birdei jarylqady.

Mörin er Akaşa sürtti közge,

290. heşkim bilgen joq eken munan
özge.

– Künämdı men ğarıptıñ keşe körgil,

Bır talai söz qaiyrdym, taqsyr, sizge.

Qalğan joq heş adamda öşiñiz, – dep,

Bailauly men pendeñdi şeşiñiz, – dep.

Aiağyn Paiğambardyñ quşaqtaidy,

Künämdı, taqsyr, meniñ keşiñiz, – dep.

Quanyş Akaşanyñ tapty jany,

Ol jerde jarylqady Täñirim ony.

Ol qylğanyn köñline kek ala ma

300. On segiz myñ ğalamnyñ
meiirbany.

Meşitten sonan üine qaityp keldi,

Janyna auruy batyp keldi.

Buryn mörin körmegen halaiyqtar

Rasuldyñ mörin körıp aityp keldi.

Qudaiym Äzireilge jarlyq etti:

– Dosyma sälem aityp barğyl, – depti.

Dosy dosqa keletin uaqyty boldy,

Ruqsatsyz kirmegeisñ, barsañ, – depti.

Qudai aitsa Äzireil tursyn nağyp,

310. “Söiles” dep jauap qylđy esik
qağyp.

Fatima qarsy şyqty söileskeli,

Esikte kım eken dep kördi bağyp.

Sonda tağy Jäbireil keldi deidi,

Esikte Äzireildi kördi deidi.

“Bul jerge ne sebepten keldiñiz?” dep,

Jäbireil Äzireilden surady deidi.

Äzireil aitty sonda: – Haq pärmanym,

Bul jerge men aitain kelgen mänim.

Rasulğa ruqsatsyz kire almaimyn,

320. Alarmyn ruqsat bolsa ğaziz janyn.

Muny estip Jäbireil qylđy zary,

Jylady perişteniñ barşalary.

Jäbireil dausy qatty şyğyp edi,

Esitti adamnan basqa jannyñ bärı.

Jylady qurt-qumyrsqa, jer menen kök,

Tau men tas, su men ağaş, januar köp.

Qudanyñ barşa maqulyqtary qylđy zary,

“Paiğambar jer jüzinen kete-dür” dep.

Munan soñ Jäbireil üige kirdi,

330. Rasulğa jylap kelip sälem berdi.

Jylap kelip sälemdi bergennen soñ,

– Nege jylap keldiñiz, dostym? – dedi.

– Sız üşin köp äñgime quramyn, – der,

Moinymdy sız tarapqa buramyn, – der.

Düniede jylamağan jan joq eken,

Men qaitıp tağat qylyp turamyn, – der.

Qarasa, üş adam tur söiles qylyp,

Fatima sälem berdi ony körıp.

Bäriniñ jüzı körkem, qairan qaldy,

340. “Kımsızder?” dep surady qarsy kelip.

– Bız keldik Paiğambardyň äületine,

Qaraidy Fatimanyň kelbetine.

Mekaiyl, Ysrapyl men ol Äzireil

Körındı bir jaqsy adam suretinde.

Üşeui sonda turyp älik aldy,

Söileidi quanyşty, jaqsy haldı.

– Paiğambar Qudai dosty qaida eken,– dep,

Körgeli kelip ek, – dep aityp saldy.

– Jarqynym, qulağyň sal myna sözge,

350. Qup, täuir körinesin közimizge.

Rasuldyň köñilini surai kelip edik,

Kırerge ruqsat bar ma endi bızge.

Tagy da aitty: – Bız kelgen agrabimyz,

Alys jerde bolady turağymyz.

Haq Rasul ruqsat berse endi bızge,

Köñilini surap qaitatyn beışaramyz.

Fatima aitty: – Beışara, töziňizder,

Sabyr qylyp tura tur, babam renjir.

Alys jerden keldiň be, agrabiler,

360. Demin alyp bul jerde tura turğyl.

– Tiline beker jannyň ermegenbiz,

Rasuldy köpten beri körmegenbiz.

Jüzin körmei qaituğa ämir joq-ty,

Buiryqsyz bızder beker jürmegenbiz.

Fatima muny estip qaityp keldi,

Rasulğa jyl dam baryp habar berdi.

“Üş adam köñilini surap kelgen eken,

Ruqsat surap tur” dep aityp keldi.

Jäbireil Paiğambarğa aitty sonda:

370. – Men kelgende tur edi esigiñde.

Sızge qyzmet qylğaly kelip edi,

Äzireil, üş perişte osy künde.

– Äi, balam, agrabı emes, Qudai biler,

Bız bilsek, üşeui de perışteler.

Mekaiyl, Ysrapyl men ol Äzireil,

Barı de bir Qudaığa jumyskerler.

Äi, balam, esik aşqyl, üige kırsın,

Paqyrdyň jai-mänisin közi körsin.

Dosyma ärne qylsa razymyn,

380. Qudaiym ne qylaryn özi bilsin.

Üşeui saqyrğan soň keldi kırıp,

Otyrды haq Rasulğa sälem berip.

“Bir Alla sälem deidi” degennen soň,

Fatima ıışın tartty muny körip.

– Bir Alla sälem deidi, taqsyr, sızge,

Barğyl dep buirıq qyldy üşeuımızge.

Habibim ümbeti üşin qaiğyrmasyn,

Keldi dep aiyp qylma endi bızge.

Estip sonda Rasul jylady zar:

390. – Ümbetime raqym qyl, Pärüardigar.

Atasy ölip, ümbetim jetim qaldy,

Tapsyrdym bir öziñe, Qadır Jappar.

Äzireil deidi jylap Paiğambarğa:

– Bir ajal kelmei qalmas barşalarğa.

Padişahym, sızge bar dep ämir qyldy,

Ämirin tutpai turuğa amal bar ma?!

Qudanyň qarsylyq joq pärmanyna,

Jetkermes keibir jandy armanyna.

Pendege ajal osy jaqyn kelse,

400. heşkımnıñ qaramaidy därmenine.

Qudanyň buiryğyna amal qanşa,
 “Barşanyň janyn al” dep ämir qylsa.
 Sızge kelip turğannan jyldamyraq,
 Tipten oňai alamyn dem alğanşa.
 Rasul aitty: – Razymyn sızge, – deidi,
 Qudanyň ämiri bolmas özge, – deidi.
 İä, ashab, jaranyma zarlasaiyn,
 Ruqsat bolar ma eken bızge, – deidi.
 Äzireil aitty: – Haq Rasul Qudai dosty,
 410. Sızge ruqsat qylğanşa köp jumysty.
 heş armansyz zarlas qyp ashabyňa,
 Sızge ruqsat bermesek jaramas-ty.
 Sonda Aişa jylaidy muny bılıp,
 Rasulğa aryzdasty jaqyn kelip:
 – Qudaidan üşbu sağıt pärmän boldy,
 Ketniňiz men ğaripkerazy bolyp.
 Mağşuğym, meirbanym, tände janym,
 Ne qylam sız ketseňiz jaiym meniň.
 Qudaiym sızdı bızden qudıretimen
 420. Aiyratyn bola ma, Zuljalalym?
 Rasul aitty: – Qudaidan boldy pärmän,
 Qudai pärmän qylğan soň, ne-dür
 därmän.
 Allanyň buiryğyna heş şara joq,
 Dünienin baiany joq, qylma arman.
 – Bız qalsaq, sız ketseňiz dünä salyp,
 Artynda ne bolamyz jesir qalyp.
 Tym bolmasa qalmady bir mirasqor,
 Sony qaiğy qylamyn esime alyp.
 Äli men Fatima keldi tün ıışinde,
 430. Aişa zar jylap tur üi ıışinde.
 Bular körıp bul haldı zar jylaidy,

Rasuldyň kim jylamas küiiginde.
 Bular kelip tağı da jylaidy köp,
 Bärı de Rasul üşin uaiym jep.
 – Artynda bızder qalyp ne bolamyz,
 Sız ketip jetim bolyp qalam-au, – dep.
 – Aman-esen qalyňyz, şyrağym, – dep,
 Fatimanyň jüzine qoidy jüzin.
 Körısip Fatimamen zar jylasty,
 440. “Qudaiğa tapsyrdym” dep
 baquldasty.
 “Düniede endı bızge jürmek joq” dep,
 Közinen qara narkes tökti jasty.
 Fatima aitty: – Tırı bop jürem nağyp,
 Zar jylap Äli batyr turdy bağyp.
 Fatimanyň közinen aqqan jasy
 Rasuldyň betterine turdy ağyp.
 Äli aitty Fatimağa: – Jylama, – dep,
 Köl qylp köziň jasy bulama, – dep.
 Rasuldyň betterine tamyp ketti,
 450. Rasul aitty: – Jylasyn, surama, –
 dep.
 Fatima odan beter jylady zar,
 Qalmady babasy üşin sabyr-qarar.
 “Qudanyň jarlyğyna şara joq” dep,
 Söileidi Täñiri dosty haq Paığambar.
 Hasen menen Husaiyn kırıp keldi,
 Bolaryn bır sumdyqtyň bılıp keldi.
 Közinen jasy ağyp, zar eñirep,
 Balqyğan qorğasyndai erıp keldi.
 Qasyňa şaqyryp ap, süidi betin,
 460. – Bulardan qalar meniň jurağatym.
 Sızderden meniň näsılım bolar, – deidi,

Syilaňyz ekeuiniň asyl zatyn.
 Qalyňyz, eki ulym, aman-esen,
 Bul ekeuin kütinüz, meni deseň.
 Kim bulardy kütpeşe, razy emespın,
 Bularğa siynyňyz, qaiğy jeseň.
 Bular jylap otyrды, taň kep atty,
 Biläl turyp “salauat” dep azan aitty.
 – Äbubäkır imam bop oqysyn, – dep,
 470. Sahabalar uiysyn, – dep jarlyq etti.
 Meşitke sahabalar jürdi deidi,
 Sydyq imam bolğaly turdy deidi.
 Qarasa, haq Rasul joq öz ornynda,
 Qarasyp sahabalar kördi deidi.
 Sydyqtyň bari keldi qastaryna,
 Meşitti şulap köterdi bastaryna.
 Bari joqtap Rasuldy “qaida eken” dep,
 Betin judy közinin jastaryna.
 Rasul muny estip bildi deidi,
 480. Esitti fariad qylğan eldi deidi.
 Äli men ibn Abbas ekeuleri
 Köterisip meşitke keldi deidi.
 Ashabqa Rasul sonda boldy imam,
 Otyryp namaz qyldy hairul änam.
 Sahabalar jylasyp uiyp turdy,
 Qysqa-qysqa süremen qyldy tamam.
 Köterip tağy üine keldi alyp,
 Amandasty ashabyň jiyip alyp.
 Mädinede urğaşy-erkek, bari zarlap,
 490. Esiginin aldynda turdy nalyp.
 Barşasy zar jylasyp tökti jasty,
 Sahaba sol uaqytta jaman sasty.
 Süikti sahabanyň bari kelip,

Rasulmen kezek-kezek amandasty.
 Barşa jurt sol uaqytta jylady zar,
 Uşqan qus, jüگیرgen añ, jan-januar.
 Jiylyp Mädineni töñirektep,
 Jaiylyp şöp jemesten turdy olar.
 Sonda Rasul söyleidi nasihatyn:
 500. – Qulaq salyp tyndaňyz, ei,
 ümbetim!
 Sydyqqa aitty: – Sälem de ümbetterge,
 Ülken-kışı, kări-jas, jamağatym.
 Ümbet bolsa, Haq ämirin tutsyn, –
 deidi,
 Paryz, uäjip häm sünnet etsin, – deidi.
 Kim sünnetin tutpasa, ümbet emes,
 Dinin kütip, muratqa jetsin, – deidi.
 Zorlyq qylyp kısı haqyn almasyn, – dep,
 Aqyretten ğapyl bop qalmasyn, – dep.
 Ruze, namaz, tağaty qabyl bolmas,
 510. Auzyna haram asty salmasyn, –
 dep.
 Padişalyqqa tapsyrdy şahariaryň,
 Olar da qimai jylady Paığambaryň.
 – Jalğannan aqyretke sapar qyldym,
 Tapsyrdym bir Allağa barşalaryň.
 Tänimdi buryn aşqan Äli jusyn,
 İbn Abbas qumanmen sudy quisyn.
 Özge qalğan şahariar, ashabtarym
 İman aityp tusymda qarap tursyn.
 Onan soň söylemei dünıe sözın,
 520. “Ümbetim, ümbetim” dep jumdy
 közın.
 Dünienin gauhar şamy öşip ketip,

Zar qyldy ümbetine basqan ızın.
 Sol uaqytta bu dünienıñ ketti sını,
 On segız myñ ğalamnyñ meırbany
 Oñ qoly men köterıp jüzın sıpap,
 “Ua, dariğa, ümbetım” dep syqty jany.
 Paıǵambar alpys üšte sapar qyldy,
 Dünienıñ opasyzyn özi bildi.
 “Ölim degen Qudanyñ paryzy” dep,
 530. Allanyñ taǵdyryna moiynsundy.
 Rasuldy Äli Aryslan özi judy,
 İbn Abbas üstine sudy quidy.
 Ai men kün häm juldyzdar jaryq
 bolmai,
 Bır aidai qarañǵy bop küip turdy.
 Haq Rasul sapar qyldy düisenbi kün,
 Küiıp bılınbedi kün menen tün.
 Sonan berı dünüge bäle toldy,
 Paıǵambar jer jüzinen ketkennen soñ.
 Jylady sahabalar qylmai iram,
 540. Jas aqty közderinen taram-taram.
 Paıǵambar jer jüzinen ketkennen soñ,
 Dünüge bäle tolyp, boldy qarañ.
 Qam-qaiǵyǵa tolyrdy sahabasyn,
 Aǵyzdy qasiretpenen közden jasyn.
 Perıšte bu dünüge syimai ketti,
 Oqysty Haq Rasuldyñ janazasyn.
 Janazasyn oqysyp, körge qoidy,
 Topyraǵy buıyrǵan jerge qoidy.
 Rasulǵa dür ua marjan, jauhar şaşyp,
 550. Beıışten hor qyzdary qyldy toidy.
 Aiaǵy bul qıssanyñ boldy tamam,
 Salauat duǵa qylar bilgen adam.

här kıtapıan kördım de öleñ qyldym,
 Munan artyq söileuge kelmes şamam.
 Ekı qıssa şyǵardym Paıǵambardan,
 Qudai bezer uaǵdadan taiǵandardan.
 Quda, raqym, Paıǵambar, şapaǵat qyl,
 Köp quǵan künä ısın men bır nadan.
 Aralap tuzyn tattym talai jerdın,
 560. Kıtapıan äuelı oqyp nusqa kördım.
 “Bastyruǵa Qazanǵa jıbergın” dep,
 Ahmet Kärım noǵaiǵa jazyp berdım.
 Äuelı kıtapıardan kördım ızın,
 Rasuldyñ qıssa qyldym ekı sözın.
 “Paıǵambardy öleñ qyp jazamyn dep,
 Ğasy boldym ba” dep qorqam meniñ
 özım.
 Rasuldan şapaǵat tilep, jazdym muny,
 Bar şyǵar mendei ğasy neşe quly.
 Rahman, Rahim, ğafu qyp künähymdy,
 570. İä, Rasul, şapaǵat qyl mahşar künü.
 Nusqasyn här kıtapıan körıp edım,
 Köñılım oqyǵanda berıp edım.
 Arly-berlı öleñ qyp jazyp alyp,
 “Bastyr” dep Ahmet Kärımge berıp
 edım.
 Tamam qyp bul sözımdı bolǵan jerım,
 Rasuldyñ Miǵrajy men ölgen jerin.
 Oqyǵan jan, maǵan da duǵa qylǵyl,
 Obal-sauap arasyn bilgenderiñ.
 Jazǵaly bu qıssany qalam aldym,
 Jaqsylardan men duǵa tañdap aldym.
 Şaihyslam uǵly Jüsıpbek dep,
 582. Onyñ üşin kıtapqa atym saldym.

QISSA QAHARMAN

قصه قهرمان

Jaratqan barşa jandy Alla Tağalam,
 Jaralğan Ğarşy Kürsı, Lauh Qalam.
 Jarandar, sal qulaqty üşbu sözge,
 Bastaimyn bır azyraq Qaharmannan.
 Estiseñ, köz jetpeidi amalyňa,
 Saldylar tamam diudy tabanyňa.
 Qaharman, Qatyran degen er ötipti
 Buryngy Uşan patşa zamanında.
 Jön bolar ne qylsa da Qudai ısı,
 10. Qudireti, ämiri köp, keler küşi.
 Qaharman, Qatyran degen eki baluan,
 Buryngy Nuh paiğambar nemeresi.
 Düniege Qaharmandy Qudai berdı,
 Periler kıtap körıp atyn bildı.
 Jetpıs jyl buryn kıtapdan atyn bılıp,
 Jiylyp keñes qylyp zar eñiredı.
 – Qaharman bızdıñ üşin tuar, – dedi,
 Bızderge belin mahkam buar, – dedi.
 Düniede ol tuğan soñ kün körmeimiz,
 20. Bızderdı bu mekennen quar, – dedi.
 Qyryq baluan perilerge ämir qyldy,
 Tuğanyn Qaharmannyñ ańdydy endı.
 Jetpıs jyldai Qaharman heş tumaıdy,
 Sarğaiyp sol qaiğydan zar jylaidy.
 Söileidi Ekual patşa tıl men jaqtan:
 – Kün körer sol Qaharman bızdıñ
 jaqtan.
 Kıtaptan oqyp atyn kämıl bildı,

Şaharynda tuar, – dep, – Ağanaqtan.
 Periler qyryq baluan munda keldı,
 30. Şaharyn Ağanaqtyñ ańdydy endı.
 Jetpıs jyldai Qaharman heş tumaıdy,
 Periler mäjnün bolyp zar eñiredı.
 Oqypty köp periler künde qağaz,
 Erkelep tırı jańğa qylmaıdy naz.
 Künde ańdyp bu şaharğa keledi eken,
 Şeşesi Qaharmannyñ boldy buaz.
 Jaratty barşa jandy Jappar Qudai,
 Periler bolyp jürdi sumyraidai.
 Düniege Qaharmandy Qudai berdı,
 40. Anasy buaz boldy jetpıs aidai.
 Tamaşa tabylar ma, sırä, mundai,
 Periler ańdyp jürdi küni-tündeı.
 Tuuy Qaharmannyñ bolyp edı,
 Şeşesi tolğatypty jetpıs kündeı.
 Düniege Qaharmandy Qudai berdı,
 Anasynyñ qarnynan şyğady endı.
 Här sağatta on kezden şyğady eken,
 Bolğanda jetı sağat äreñ keldı.
 Osylaişa tuypty qamqor bala,
 50. Qaharmandy jaratty Alla Tağala.
 “Tazalap bu balany alamyz” dep,
 Jetpısı alyp ketti dariaga.
 Altyn kilem orady ortağa alyp,
 Körgender bu sipatqa qairan qalyp.
 Jetpıs qatyn kötere almaı, jurty keldı,
 Bärısı alyp bardy äzer talyp.
 Jiylyp tört jüz şahar bärı keldı,
 Ulyq-kışı, jamağat, kärı keldı.
 Qundaqqa jas balany orap qoiyp,

60. Jiylğan köp jamağat oinap-küldi.

Köp tamaşa jamağat oyn etti,

Oinap turyp azyraq uiyqtap ketti.

Sämön degen diu ülken baluan

Tañğa jaqyn bolğanda añdyp kepti.

Sämön tañğa jaqyn üige kirdi,

Uiyqtağan jamağatyn közi kördi.

Ornyna aqsaq, soqyr peri tastap,

Qaharmandy köterip jöneldi endi.

Oinağan köp jamağat qaldy uiyqtap,

70. Jöneldi Qaharmandy [Sämön]
bastap.

Quansyp periler alyp ketti,

Ornyna aqsaq, soqyr peri tastap.

Tañ sarğaiyp sol uaqytta sabah kirdi,

Anasy emızgelı türegeldi.

Qundağyna balanyñ baryp edi,

Qundaqta aqsaq, soqyr peri kördi.

Anasy ony körıp jylaidy zar,

Jürekteri titirep tysqa şyğar.

Uşan patşa namazdan keledi eken,

80. Dauysqa zarlağan qulaq salar.

Uşan keldi “mänisin bilein” dep,

Dauysqa zarlağan qairan qalyt.

– Aiyryldym şyrağymnan, taqsyr
hanym,

Qundağynan joğaldy Qaharmanym.

Bılmeimin qarağymdy kim alğanyn,

Jetpıs ai zaia boldy qinalğanym.

Uşan patşa sol jerde ämir qyldy,

Tört jüz şaharğa “jiyl” dep habar berdi.

Musylman öñkei baluan, bärı dana,

90. Añ-tañ qalyt jylağanğa bärı keldi.

Salady Uşan köñilın sary belge,

İä, Alla, tura silte uzyn jöñge.

“Erambağy şahardan ızdeimin” dep,

Şeberlerge qyldyrdy tört jüz keme.

Keldi batyr “baramyz” dep köp jamağat,

Öñkei baluan jiylidy jüz musylman.

“Qaharman soğysynda ölemız” dep,

Tört jüz şahar ıñinde jan qalmağan.

Jüz musylman adamnyñ bärı batyr,

100. Tört jüz keme üstinde tört jüz
şatyr.

Amandasyp jurtymenten aiyrylysy,

Dünie ainalğan muhitpenen bara jatyr.

Arada jetı jyl tağy da ötti,

Qaharman jetı jasqa sonda jetti.

Qyryq baluan jaqsylyq qyzmet etip,

Bır küni suğa kelip şomylypty.

Tañ qalarsyñ Qudaidyñ qudıretine,

Kıñıp bala şyqty su şetine.

Betın körıp dariaga tüsıp kelip,

110. Tañ qaldy öz-özınıñ kelbetine.

– Endı men Künkırden suraiyn, – dep,

Mänisin näsilimniñ bilein, – dep.

Künkır mağan mänisin heş aitpasa,

Ne bolsa da sol arada bolaiyn, – dep.

Jügırıp Künkırga Qahar keldi,

Qol qusyryp aldynan sälem berdi.

– Näsılım meniñ sizden bölek boldy,

İä, Künkır, meniñ zatym kımnen? –
dedi.

Jön bolar ne qylsa da Qudai ısı,

120. Qudaıdyñ här närsege keler küşı.
 – Seniñ zatyñ bızderden bölek emes,
 Seniñ atañ Ekualdyñ nemeresi.
 “Baraiyn” dep Qaharman suğa kırdı,
 Suğa salyp näsiline köz jıberdı.
 “Jasyryp Küñkır mağan aıtpany” dep,
 Qaharman aşulanyp jügırdı endi.
 – Aityñyz jasyrmai-aq, Küñkırke,
 Ötirik aıtpai, şyndyğyñyz söz mereke.
 Eger de osy jerde şyn aıtpasañ,
 130. Tamam jurttan bölek öldiñ öziñ
 jeke.
 Küñkır sonda turyp aşulandy,
 Qyzaryp eki közi ottai jandy.
 “Qaita-qaita suraisyñ, ädepsız” dep,
 Qaharmandy keldi de, salyp qaldy.
 Qaharman sonda kelip aşulandy,
 Qyzaryp eki közi ottai jandy.
 “Uahid ua äl-Qahar” dep uryp edi,
 Biık taudai böldi de qulap qaldy.
 Oйна Qahar aldy bır Qudaıdy,
 140. Küñkırdiñ bas süiegi burqyraidy.
 Miy ağyp, jerge taman bulaq boldy,
 Oty şyğyp kápır diu şyrqyraidy.
 – Qaharman, buzylıy ma mineziñiz,
 Sol ölip qaldy haiuan Küñkırıñız.
 Miy ağyp bır şuñqyrğa jiylğanda,
 Döñgelek köz jetkisiz boldy teñiz.
 Tamam diu baluandar muny kördi,
 Jügırıp Ekualğa habar berdi.
 – Qaharman özın kāmıl bılıp,
 150. Endı bızdı qyrar, – dep eñireidi.

– Joq eken Qaharmannan baluan zor,
 Periler, qutylmasañ, bolasyñ qor.
 Endı bızdı tağy da şappai turyp,
 Özınıñ mekenine jetkize kör.
 Qaharman özın bilse dym qoimaidy,
 Periniñ qanyn ışıp heş toimaidy.
 Toqsan myñ öñkei baluan alyp ketti,
 Tıtırep Ekual ğarıp zar eñireidi.
 Toqsan myñ öñkei baluan ortağa alyp,
 160. Kötere almaı bārı qaldy esı ketip.
 Arada otyz kün alyp uşyp,
 Abhaiat teñizine bardy jetip.
 Jaratqan osylai qylyp Qudiret-tı,
 Üş aida bu teñizden äreñ ötti.
 Onan soñğy daria Qylzam edi,
 Qylzamğa şuyldasyp baryp jetti.
 Üş aida bu Qylzamnan aman ötti,
 Muhitqa dünıe ainalğan jaña jetti.
 Alty aida Muhittan äreñ ötip,
 170. Sahara japan tüzge tastap ketti.
 Sämön diu Qaharmanmen amandasty,
 Közinen qan aralas tökti jasty.
 “Qaityp kelseñ, mağan qas qylma” dep,
 At üstinen dos bolyp quşaqstasy.
 Söiledi er Sämön tıl men jaqtan:
 – Qaitıp дәuren süresin bızdın jaqtan.
 Atam Ahmed Uşannyñ uázırı edi,
 Şahary tuyp ediñ Ağanaqtan.
 Qaharman zamanynda boldy batyr,
 180. Muhit suyn jağalap kele jatyr.
 Üş kün, üş tün arada jürıp edi,
 Su ıshinde keledi altyn şatyr.

Bularğa Qudai tileuin bergen eken,
 Baiağy tört jüz keme kelgen eken.
 Qaharmannyñ o da kördi sipattaryn,
 Uşannyñ qarauly körgen eken.
 Patşağa kördi dağy habar berdi:
 – Ekı enı ekı taudai bireu,– dedi.
 Näsılın aituğa tılım kelmes-tı,
 190. Körgennen ğarıp jürek titiredi.
 Yza bolyp er Uşannan şyğady ter:
 – Bärinđi jutyp ketsın sum qara jer,
 Aidalada qur qorqyp kelgeniñşe,
 Bireuñ jyldam baryp habaryn bıl.
 Boz arğymaq mindi de bireu keldi,
 Aldynan qol qusyryp sälem berdi.
 Qaharman perilerşe tıl söileidi,
 Yza bolyp tılın bılmei umtyldy endi.
 Kelbetine şydamai zäresı uşyp,
 200. Aldynan topyraq bolyp ölip qaldy.
 Kök arğymaq mindi de bireu keldi,
 O dağy adamzatşa sälem berdi.
 Tağy da tılın bılmei er Qaharman,
 Ony da jalğyz uryp öltirdi endi.
 Işinde Kardan, Kaşan ekı batyr,
 Öz ağasy Qatyrn kele jatyr.
 Bu üşeuı periden sabaq alğan,
 Neşe türlü perişe jauap söiler.
 “Baramyz” dep patşadan ämir aldy,
 210. Üşeuı atqa mınıp şyğyp bardy.
 Üşeuı perilerşe sälem berdi,
 Işı jylyp Qaharman qabyıl aldy.
 Öz ağasy Qatyrn söz söileidi,
 här türlü nasihattap köp söileidi.

– Kim sen, aqylyñ joq aşulanşaq,
 Ekı uázırdı öltirdiñ, – dep söileidi.
 – Qasymda joldasym joq jürgen
 janmyn,
 Adasqan aqylymnan men bır dalmyn.
 Şaharymdy Ağanaq dep aityp edı,
 220. Jas künde perı urlağan
 Qaharmanmyn.
 Öz ağasy Qatyrn attan tüstı,
 “Qarağym, Qaharman” dep qustai uşty.
 Qaharman da quşağyn jaia berdi,
 Üşeuı üş jağynan quşaqtasty.
 Törteuı qoidai şulap zar jylapty,
 Daria ainalyp qara jer titireptı.
 Bulardyñ jylağanyn Uşan kördi,
 Tört jüz keme köşip tuğan keldi.
 “Qarağym, Qaharmanym, bar ma” dep,
 230. Jüz musylman jer köşip küñirendi.
 Köştei [bop] jüz musylman öñkei adam,
 Jan qalmas köriskende tañ qalmağan.
 Jer-kök aralary küñirenip turdy,
 On üş künde körısip boldy tamam.
 Qyryq kündeı toi qylypty Uşan patşa,
 Köñılı qatty quandy sol uaqytta.
 Quanyyp Uşan patşa söz söileidi,
 “Qarağym, Qaharmanym” dep söileidi.
 Otyrdy Uşan patşa altyn taqqa,
 240. Mıngızdı Qaharmandy arğymaqqa.
 – Qarağym, Qaharmanym, ayslanym,
 Jüresin talap qylyp qaisy jaqqa.
 Söilese Qahar erdin tılı maida,
 “Qudai-ai” dep bır jylaidy osyndaida.

– Jas künde qundağymnan äure qylğan
 Meniň duşpanym Ekual patşa qaida?
 Keudesı Uşan erdiň sonдай zerek,
 Qap tauy dünıe ainalğan döp-döñgelek.
 – Qarağym, sapar qylsañ bızden duğa,
 250. Öziñe neşe kısı joldas kerek?
 – Jön bolar ne qylsa da Qudai ısı,
 Qudireti, ämiri köp keler küşi.
 Kardan, Kaşan, Qatyran aғamdy alyp,
 Sonymenen kerek mağan toғyz kısı.
 Kei sopylar jolynyñ qamyn jesin,
 Kei baluan osylaişa “Alla” desin.
 “Üş teñizden aman-esen ötemız” dep,
 Kardan, Kaşan oilaidy osylaişa.
 Osy kemenı oiyna Qudai saldy,
 260. Üş künde bul kemenı qylyp aldy.
 Qaharman Uşanmen amandasty,
 Közinen qara närkes tögıp jasty.
 “Esen bolsam, on jylda kelemın” dep,
 On jylda uağda qylyp söz bailasty.
 Jöneldı keme salyp dariaga,
 Amandasyp aiyrıldı qariağa.
 Ras erlik qyspasa osylai bolyp,
 Adamzat öz jurtyнан aiyrıla ma.
 Işinde Muhit teñizi üş ai жүrdı,
 270. Kürkırep bır ülken jaiyn keldı.
 Kemenı jutaiyn dep kelgen eken,
 Sudy talqan qyldy da, umtyldy endı.
 Jaiyn keldı kemenı jutaiyn dep,
 Toғyz joldas qorqady esı ketip.
 Qaharman qarsy bardy zahar şaşyp,
 Jaiyn kettı burylyp keiın qaşyp.

Burylğanda quiryğynan ustai aldy,
 Kemenı jaiyn süirep oiran qyldy.
 “Qoia ber, keme suğa jyğylar” dep,
 280. Qasyndağy toғyz kısı zar jylady.
 Öz aғasy Qatyran jäne keldı,
 “Şyrağym, qoia ber” dep umtyldy endı.
 Aғasynyñ köñilın qaitarmaı-aq,
 Bosatyp Qahar baluan qoia berdı.
 On ekı aida üş teñizden aman ötti,
 Qap tauynyñ jieğine baryp jettı.
 – Men kelgenşe kemedен шыqpa,– dedı,
 Şynymenen uıyqtap jatsañyz,– dedı.
 Kemedен шыға көрме мен kelgenşe,
 290. Qadamdy basa көрме öle-ölgenşe.
 Sudan шыqsañ, periler qağyp keter,
 On jylda bır ainalarmyn көргенşe.
 Qaharman söz aitady aqyl tauyp,
 Kemenı jelimdeidi betin jauyp.
 Alañ-bulañ şam namazy bolğan eken,
 Kıredı Qap tauyna jaudai şauyp.
 Bu kelgen jalğyz jerge kărım dedı,
 Jalğyzdyqtan alaңdap көз jiberdı.
 Qaharman bolsa öleñ aityp kele jatyr,
 300. Bır üide jetı äinek көрinedı.
 Qaharman bul äinekke jaqyn bardy,
 Işine synalap көзін saldy.
 Jetı diu äñgıme quryp otyr eken,
 Sözine тыңдай qalyp qulaq saldy.
 – Patşamyz öz-özinen qatty sasty,
 Qaharmannan habar joq, qara bastı.
 Qaharman kelip älek saladı dep,
 Qap tauynyñ basynan ärmen astı.

Qaharman sonda turyp qaharlandy,
310. “Uahid ua äl-Qahar” dep aiğai
saldy.

Qap tauy solqyldaidy örım taldai,
Jetı diudyň üstine tam qulady.
Qulağan tamğa qarai Qahar keldi,
Köterip bir qolymen bulai saldı.
Su бүrkıp barşasyn tırlıtıp alyp,
Onan soň sälem berip jalyndy.
Jetı diu sälem berip türegeldi,
“Nuh – näbi Alla” dedı de, dınge kırdı.

Timedı öz dımıne kırıgennen soň,
320. Öltirmei jetı diudy qoia berdi.
Keltirdi jetı diudy bir Qudaiym,
Köñilime bir duşpanym boldy uaiym.
Diuğa aitty: – Qanatyň bar uşatuğyn,
Qap tauynan asyratyn bar ma jaiyň?
– Bız dağy uşaiyq dep tauğa bardyq,
Üş aida ortasyna jete almadyq.
Qap tauynyň jieginde däneme joq,
Äure bolyp asa almaı munda qaldyq.
– Basaiyn aiağymdy qadam-qadam,
330. Duşpannan qutyldy ma perı nadan.
Jeteuiň, aqyldasyp jönın äila,
Endı menı asyrar qandai adam?
– Bar,– dedı, – myna jerde Samuryq
qus,
Sız baryp Samuryqpenen bolyňyz dos.
Samuryq özi myqty, özi uşqyr,
Tau basynan keledi erteli-keş.
Sen bızdı dos deseñiz, tıl alasyň,
Tıl almaı şyqsaňyz qinalasyň.

Jasyrynyp bir aidahar jylda-jylda
340. Uiadan jep ketedi üş balasyn.
Jügırıp qurma ağaşqa Qahar keldi,
Uiasy ülken taudai körinedi.
Üş balapan oinaqtap uiada жүr,
Tau basynan auyz aşyp jylyan keldi.
Qaharman jaqyn keldi maň-maň basyp,
Üş balapan qorqady şuyldasyp.
Örmelep bäiterekke bara jatyr,
Üş balapan qorqady şyryldasyp.
Qaharman jaqyn bardy tura kelip,
350. Aidahardyň quiryğynan ustai alyp.
Qap tauyna köterip uryp edi,
Aidahar talqan bolyp qaldy ölip.
Qoiypty Qaharmandy Qudai maqtap,
Qubyladan bult şyqty közdi bailap.
Bulttyň ekspinderı qatty tiip,
Qurma ağaşy solqyldaidy sandyraqtap.
Samuryq kele jatyp erdi kördi,
Ilemın dep Qaharmandy umtylypty.
Qaharman sirağynan ustai aldy,
360. Qarşyğa dep qolyna qondyrypty.
Samuryq türegelip sälem berdi:
– Sirağymdy az bosat, taqsyr, – dedı.
Qaruyň tamam jurttan bölek eken,
Jöniñdi ait, myqty kimsiň? – dedı.
– Qasymda joldasym joq, жүrgen
janmyn,
Adasqan aqylymnan men bir dalmyn.
Ekual atty perını bilesiň be?
Adamzattyň baluany Qaharmanmyn.
– Ekual sizden qorqyp taudan asty,

370. Zäresı uşyp sizden qaşty.

Bu jaqta sipat qylyp tura almai,

Qap tauynan uşyp ärmen asty.

– Aitamyn, qus Samuryq, azğana dat,

Qap tauy adamzatqa bolar qymbat.

Er ediñ qus ta bolsañ jurttan asqan,

Bızderdı asyrarğa bar ma quat?

– Qap tauy dünıe ainalğan döpdöñgelek,

Öziñniñ här närsege keudeñ zerek.

Moiynğa moinyñdy bailap alar edik,

380. Periniñ sıñırinen segız jüz qulaş arqan kerek.

Qaharman jetı diuğa jäne bardy,

Aqyldasyp aitady arqandardy.

“Ölgen perı Erambaqta jatyr tolyp,

Kesıp, esıp alaiyn” dep qabyl qyldy.

Erambağy şaharyna bular bardy,

Ölgen perı sıñırın kesıp aldy.

Jetı diu aqyldasyp, segız künde

Arqandy tamam qylyp esıp aldy.

Köterıp Samuryqqa alyp bardy,

390. Samuryq muny körıp qabyl aldy.

Moiyndaryn bır-bıriniñ qatty bailap,

Qap tauynyñ basyna qanat saldy.

Qudai quat beriptı mundai erge,

Tamaşağa jüredı härbır jerge.

Künı-tünı segız ai äreñ uşyp,

Jer-aspannyñ jettı bular kezeñ jerge.

Qap tauynan asuğa bardy jaña,

Qaharman sonda turdy qairan qala.

– Ai, dostym, eki aiağymnan myqtap usta,

400. Tömen qarai uşamyn qanat qağa.

Qaharman eki aiağyn bailap aldy,

Samuryq qalai uşaryn bılıp aldy.

Tömen qarai uşqanda älım keter,

Täuir qylyp uşaryn oilap aldy.

Qunysqanda boldy turymtaidai,

Qaharman qona saldy Samuryqqa-ai.

Segız künde tübine baryp jettı,

– Jauyrynymnan jerge tüs, dostym, – deptı.

Ar jağyñda altyn şahar körinedı,

410. Izdegen perileriñ munda, – deptı.

Ekeumızdı dos qylğan bır Qudaiym,

Üş küngeşe osy jerde men turaiyn.

Üş küngeşe kelmeseñ, men keteim,

Keşikseñ, sağan, dostym, qaramaiyn.

Qaharman zamanynda boldy batyr,

Aiañdap sol şaharğa kele jatyr.

Jaqyndap bu şaharğa kelip jettı,

Aldynda tıguly tur altyn şatyr.

Şatyrğa er Qaharman kelip edı,

420. Alty aiaqty bailauly atty kördı.

Sol atty şeşıp alyp kırdı qaityp,

Bır aiaq susyn tur, muny kördı.

Sol atty ğaiyptan Qudai bergen,

Qylyşty qanjyğada jäne körgen.

Qylyşty oñ qolymen ustap alyp,

Aiañdap şaharyna jüre bergen.

Namazşamda şaharğa Qahar keldı,

Bu sağatta eki diu muny kördı.

Bireu qarağanda tani salyp,
430. “Qarağym, jan dostym” dep
jügirdi.

– Keldiň be esen-aman, Qaharmanym,
Qinaldy siz ketken soň ğarıp janym.

Kelgelı bu jerge üş ai boldy,
Keşigıp munşa, taqsyr, ne qylğanyň?

Qaharman adamzattan şyqqan erı:

– Tügesildi me Ekualdyň öz jerı.

Esen be bildiň be, Sämön dostym,

Jiylıdy bu şaharğa qanşa perı?

Sämön diu bu sözge qairan qalğan,

440. Sol jerde qisabyn esıne alğan:

– On künnen bermen bılmeı qaldym,

Onan buryn tört jüz million.

Qaharman sonıa turyp aşulandy,

“Uahid ua äl-Qahar” dedı de aiğai
saldy.

Qap tauy solqyldaıdy qyşqyrğanda,

Täsbiğyn perişterler tañdady.

Qaharman zamanynda boldy batyr,

Qylyşyn ekı qoldap kele jatyr.

Altyn üidiň syrtynan qylyş tiip,

450. Işindegi periler ölip jatyr.

Şoşymai at tura almas qyzyl qannan,

Alañdap jan-jağyna közın salğan.

Sämön diu er qasyna jaqyn baryp,

Jetelep bu şahardan alyp barğan.

– Ekeumızdı dos qylğan Jappar Qudai,

Sämön diu, men söileimin, muny tynda.

Jan dostym, habaryn bildiň be eken,

Bu ölümniň ıshinde Ekual bar ma?

– Ekual bu mekennen buryn qaşty,

460. Zäreleri qalğan joq, jaman sasty.

Daria ıshinde bar edı jyn şahary,

Bardy da so perilerge aralasty.

Sol sağatta toqsan diu baluan keldı,

“Nuh – näbi Alla” dedı de, dinge kirdı.

– Toqsan diu, jaqsy körıp dinge kirdiň,

Dariağa kırıgızşı menı, – dedı.

Toqsan diu bu sözderdı qabył aldy,

Toqsan diudyň terısın soıyp aldy.

Darianyň ıshinde jyn şahary,

470. Qaharman muny körıp qairan
qaldy.

Tañ qaldy tamaşa ğyp Qaharmanym,

Işinde toqsan düken bar bazary.

Daria tolqyp, periler kettı qaşyp,

Su astynda bır narse auzyn aşyp.

Bar eken bır denesinde jetpıs basy,

Qaharmanym qorqady qany qaşyp.

Moinynan Qaharmanyň ustai aldy,

Qaharman moınyn üzıp tastai saldı.

Qylyşpenen köterıp salyp edı,

480. Qoly üzılıp salbyrap, moıny qaldy.

Bır jalmauyz jylıa-jylıa keledı eken,

Periler keler küniın bıledı eken.

On ekı aida perını qağyp salyp,

Qorek qylyp jalmauyz jüredı eken.

Jalmauyz su astyna qaityp kettı,

Toqsan diu musylmandaryna kettı.

Ölgen mesın basyna kigızıp alyp,

Qap tauyna alyp tağy jettı.

– Qudai dep bır aitady osyndaida,

490. Baiağy qas duşpanym Ekual qaida?
 Munyň jöňin bildiň be, Sämön dostym,
 Janymdy tapsyramyn bir Qudaiğa.
 – Ekual bugün sizden qaşaiyn dep,
 Esı şyğyp ketipti sasaiyn dep.
 Taqsyr, Qap tauyna köziňdi sal,
 Oilap jürmin qalaişa asaiyn dep.
 Qaharman saspaimyn dep jetip bardy,
 “Uahid ua äl-Qahar” dedı de aiğai
 saldy.
 Qap tauy pıl-pıl bolyp qimyldaidy,
 500. Qanattary synyp, diular jerge
 qulady.
 Ekual perilerdi jiyip aldy,
 hämmalary musylman bolyp qaldy.
 Tört jyl jürdi Qap tauynyň ar jağynda,
 här şaharğa medrese, meşit saldy.
 – Qaharman, köp adamnan keudeň
 zerek,
 Qap tauy özi biik, döp-döñgelek.
 Bu meken endı bızge meken bolmas,
 Qap tauynan asuğa aqyl sizden kerek.
 Qaharman sonda turyp tauğa bardy,
 510. “Uahid ua äl-Qahar” dedı de aiğai
 saldy.
 Qap tauynyň ortasy sytyr etip,
 Omyrauğa köterip alyp bardy.
 Bir Qudai Qaharmanğa bergen dauys,
 Qap tauy kötergende boldy quys.
 Ämir qyldy perige “jönel” dedı,
 Şubyrp köp periler qyldy jüris.
 Üş künde periler ötip, boldy tamam,

Ar jağynda Qaharman özi qalğan.
 Ekı qoldap köterip Qap taularyn,
 520. Özi de esen-aman ötip barğan.
 Ötken soň Qap taularyn qoia berdi,
 Üş künnen soň jerge sonda tidı.
 Kökşe muzdai sol zaman jer qaiysyp,
 Zaqymy kök ögızge baryp jetti.
 Jer astynda kök ögız şyr ainalğan,
 Şaiqalyp qulaityndai bolyp talğan.
 Jäbireil alyp kelip şaşqan eken,
 Bul ainalma siyrğa sonan qalğan.
 Eraspağy şaharğa jäne keldı,
 530. Tüzettirip perilerge ämir qyldy.
 Köşelerin tüzettirdı meruert tastan,
 Şaharlaryn qyldyrdy gauharlardan.
 härbir jerden şeberlerden ızdettirdı,
 Buryngydan ziada tüzettirdı.
 Jetpis myň meşitti buğan salyp,
 Esıgın toqsan diuğa küzettirdı.
 Diularğa “alyp jür” dep ämir qyldy,
 Toğyz joldas kemege jäne keldı.
 Esen-aman uiyqtap jatyr eken,
 540. Qaharman kelgen soň türegeldı.
 Perilerge Qaharman amandasty,
 Közinen qara närkes töktı jasty.
 “Men barğan soň, siz kelip qonaq bol”
 dep,
 Qol ustasyp jurtymen uağdalasty.
 Üş aida üş teñizden aman ötti,
 Ağanaq şaharyna jaqyn jetti.
 Bir malşy kördı dağy, quanğannan
 Patşağa “süiınşı” dep jügırdı.

Uşan patşa jurtyňa habar berdi,
 550. Tört jüz şahar jiylyp endi keldi.
 Qaharmanğa jiylyp jamağattar,
 Aldynan qoidai şulap bular keldi.
 Öz anasy zar jylap buryn keldi,
 Kemesinen Qaharman jügirdi endi.
 Aldyna anasynyň kelip edı,
 Oň emşegin basyna süiei saldy.
 Aldynan bala keldi “şeşekelep”,
 Qisaiyp jata ketti bir erkelep.
 Tamağynan iiskep “qarağym” dep,
 560. Emızıp otyr balasyn köleñkelep.
 Köñılı atasynyň buzylypty,
 Emşegi anasynyň sozylypty.
 Üş iiskep Qaharmannyň tamağynan,
 Anasy ğarıp-mıskın üzılıptı.
 Janazalap anasyn kömıp saldy,
 Qonaq bola diu jāne keldi.
 Qaharman zamanynda boldy batyr,
 Periniñ qyryp-joiyp dāmin tatty.
 Köz jetpeidi Qaharmannyñ jürisine,
 570. Qissasy türlü-türlı bolyp jatyr.

6.3.KAHRAMANLIK

HİKÂYELERİN METİNLERİ

QULAMERGEN

Bastaiyn bir hikaia sözdiñ basyn,
 Qaiğyly jandar töger közdiñ jasyn.
 Aparyp tarazyğa tura tartar

Biler men ğadyl ötken padişasyn.
 Şer sözdi işke saqtap jaramaidy,
 Jazalyq batyrlardyñ bir qissasyn.
 Köp söz bop beker keñes uzamasyn
 Köñılı jylağannyñ juangansyn.
 Erkine qyzyl tıldı qoia bermei,
 10. Osy jerden şyğaralyq qissa basyn.
 Jaratqan jappar Qudai jandy-jansyz,
 (Jamağat, ğaiyp etpe bolsa dāmsız).
 Ötıptı Qulamergen degen batyr
 Qyzyğy aita berseñ bolar sansyz.
 Tyñdasañ Qulamergen buryn ötken,
 Aqyrynda muratyna o da jetken.
 Muhittyñ Kazar degen aralynda
 Önerpaz mergendıkpen meken etken.
 Astyna Qulager at mınıp jürer,
 20. Qus salyp, qarşyğa sap dāuren sürer.
 Qyzyqtyñ neşe türlü bārı özinde,
 Añ quyp, kündiz-tünü it jügirter.
 Güläim – altyn şaştı qatyny bar,
 Şäripa – jetı jasar bir qyzy bar.
 Güläim talai jannan sulu eken,
 Qarasañ körkemdıgı kün tutylar.
 Üş jasta Joianmergen bir uly bar,
 Bulardyñ aiağynda qyzyğy bar.
 Güläim aq ordadan bir kün şyğyp,
 30. Dariadan ağyp jatqan su aldylar.
 Juam dep altyn şaştı suğa saldy,
 Barşa älem mynau iske qairan qaldy.
 Juam dep otyrğanda altyn şaştı,
 Bir taly dariaga ketip qaldy.
 Jöñkıgen suda sol şaş ağyp ketti,

Güläim zar eñirep zarlyq etti.
 Zarlanyp ordasyňa qaityp kelip,
 Mergenge şaştyň jönin baian etti.
 Aitqan soň şaştyň jönin baian qylyp,
 40. Söiledi qatynyna mergen turyp.
 – Sözümdü meniň aitqan tyňda, – dedi, –
 Bäibişe, bır azyraq moiyn buryp.
 Tyňdaşy, men söilein sağan, – deidi,
 Ustauga kelmedi me şamañ – deidi.
 Şaşyňdy bul düniede adam körse
 Ğaşyq bop, öş bolady mağan – deidi.
 Tamamdap Mergen sözün aityp bitti,
 Altyn şaş dariaga ağyp ketti.
 Bulğary şahary edı su aiağy,
 50. Şaş ağyp sol şaharğa baryp jetti.
 Dariaga balyq aulap bır şal barğan,
 Auyna dariadağy közün salğan.
 Oralyp qalğan eken älgı altyn şaş,
 “Bul ne?” dep qairan bolyp qolyna
 alğan.
 Tartu qyp ol patşağa alyp keldi,
 Ne närese ekendigin jan bilmedi.
 Altyn şaşty äkelgen ğarıp şalğa
 Myñ dildä qazynadan alyp berdi.
 Patşa sonda halyqty jinap aldy,
 60. Aldyna halaiyqtyň şaşty saldy.
 – Ne närese ekendigin tapqan adam
 Muratyna jetedi, – dep jarlyq saldy.
 Jıylğan tamam halyq aqyldasty,
 Uığaryp är näresege jaqyndasty.
 Dünienıñ jamandyqpen tübin tesken
 Bır kempir sonda turyp baqyldapty:

– Ei, patşa, men söilein sağan, – deidi,
 Ne närese ekendigin tabam, – deidi.
 Bar meniň jalğyz ulym – Oraq batyr,
 70. Qyzyňdy nekelep ber soğan, – deidi.
 Kempirdiň aitqan sözün maqul kördi,
 Kempirdiň bul tilegin bermek boldy.
 Osylai zalym kempir söz söylegen:
 – Bar, – deidi, – bul muhitta
 Qulamergen.
 Güläim altyn şaşty qatyny bar,
 Bilmeseñ, mynau sonyñ şaşy degen.
 Patşa bul ğajaptan habar tauyp,
 Ketedi Güläimğa köñili auy.
 Kempirge sonda patşa jarlyq qyldy:
 80. – Sen azğyr, men onymen etem
 sauyp.
 Bilegen Qasym patşa oñ men soldy,
 Tanyğan bilimimen qandai joldy.
 Ğajaiyp siqyrşy edı älgı kempir,
 Azğyryp Güläimdi bermek boldy.
 Bıraz kün mystan sonda daiyndaldy,
 Moynyna qaiyrşy bop qorjyn saldy.
 Dariaga elsız jermen jolğa tüsip,
 Muhittyñ aralyňa jaqyn bardy.
 Keledi zalym kempir aqyl tüzep,
 90. Keleşek jan tabatyn künün közdep.
 Dariadan bır kün şyğyp talyp jatty.
 Güläim bır kün suğa kele qapty,
 Kempirdi talyp jatqan tauyp apty.
 “Mergenim muny körse öltirer”, – dep,
 Alyp kep abdyrağa myqtap sapty.
 Ol kempir azğyruğa oiğa qalyp,

Körgen soň Güläimdi ışı janyp.
 Jylapty zar eñirep Güläimğa:
 – Zarymdy tyñdaşy, – dep, – qulaq salyp.
 100. Äi, Güläim, qulaq sal,
 Aitqan sözdı uğyp al.
 Aiağynda muhittyñ
 Bulğary degen şahar bar.
 Ol şahardy bilegen
 Qasym atty patşa bar.
 Altyn aidar basynda,
 Qyryq uázır qasynda.
 Jetkizer edim senı özım...
 Sol patşamen qosylyp,
 110. ... дәuren sal.
 Ekı jasty qosqanğa
 Bul düniede sauap bar.
 Qosyluğa sen soğan
 Jaqyndasyp oñtailan.
 Mergendıgı bolmasa
 Baiyñda qandai öner bar?
 Teñiñ emes küieuñ
 Sonyñ üşin aitam zar.
 Güläim sonda turyp söz söylegen:
 120. – Söilediñ janyñ aşyp mağan, –
 degen.
 Mergenge patşanyñ äli kelmes,
 Kelse de qanşa adam qyrar degen.
 Kempirge jaqty da onyñ osy sözi,
 Jainady mañdaidağy jalğyz közi.
 – Mergeniñ sonşa myқты, batyr bolsa,
 Uiyqtaityn bar ma, – dedı, – onyñ kezı?

Güläim sonda turyp jauap qatar:
 – Şeşeke, osy jerge qyldyñ sapar.
 Işinde är jumanyñ düisenbı kün
 130. Mergenım üş kün, üş tün uiyqta
 jatar.
 Äskerı düisenbı kün kelsın, – deidi,
 Qai jerde Qulager at körsın, – deidi.
 Qylyşy şanşuly, aty syrtta tursa,
 Sol kezde kelgen äsker kırsın – deidi.
 Bailansa Qulager at bosağağa,
 Süieulı üide turar qylyşy da.
 Ol kezde kelgen pende qutylmaidy,
 Patşa umytpasyn muny, sırä.
 Muny estıp qaiyğyna kempir mingen,
 140. Öziniñ şaharyna qaita жүrgen.
 Bastan-aiaq körgenin bır-aq terıp,
 Patşağa zalym kempir baian etken.
 Patşa muny estıp daiyndaldy,
 Aldyna şeberlerin jiyp aldy.
 Bır qaiyq şeberlerge ıstetkızıp,
 Tağy da üş жүз baluan jiyp aldy.
 Qasynda qyryq uázırın ertıp aldy,
 Dariada kememenen üş aidy aldy.
 Mergenniñ aralynda tura saldy,
 150. Mergenniñ ordasynda jaqyn bardy.
 Januar Qulager at jaudy körıp,
 Pysqyryp iesine habar saldy.
 Sonda qatyn şoşynyp oianady,
 Qoiyny köz jasymen boialady.
 – Atyñdy bosağağa bailadyñ, – dep,
 Renjip, qatyn sumdyq oi alady.

– Baila, – dep, Mergen, – atty basqa jerge,

Qauıpsız qaita uiyqtap qaldy demde.

Qatyny aq ordadan şyqty dağy

160. Ker atty bailap qoidy aulaq jerge.

Sol kezde üş jüz baluan kırıp keldi,

Mergendi uiyqtap jatqan közi kördi.

Oiandy mergen sonda uiqysyrap,

Jabylyp üş jüz baluan bailaidy endi.

Moinyna temir şynjyr arqan salyp,

Arqandy bır ırkıp qap byt-şyt etti.

Qoryqty öñşeñ zalym esil erden,

Baluan qamal buzğan kemeñgerden.

– Mergendi bekiter, – dep, – osy arqan,

170. Qatyny äkep berdi asyl arqan.

Qoimady qalyñ äsker bolmasyna,

Güläim qastyq qyldy joldasyna.

Bailasyp ol batyrdy jürgen şaqta,

Qulager kısıneidi qyr basynda.

Şulaidy üş jüz baluan andağailap,

Mergen tur aşulanyp közi jainap.

Aldynda esıgınıñ bır bäiterek

Bar edi, soğan erdi qoidy bailap.

Üp-ülken bäiterektıñ boiy myqty,

180. Batyryñ qozğalğanda-aq julynypty.

Mergenniñ köl bolypty aqqan jasy,

Güläim joldasyna qylğan qasy.

Patşağa ol mynadai aqyl aitty:

“Ordanyñ bekiter dep bosağasy”.

Mergendi bosağağa qoidy bailap,

Jatady bosağada közi jainap.

Qaitaryp üş jüz baluan soıylşysyn,

Patşa Güläimmen jatty oınap.

Sol kezde Qulamergen zar jylaidy,

190. Zarlanyp bır Allağa köp jylaidy.

Tösekten jaña turğan qyz balasyn

Şaqyryp, ol mynadai dep jylaidy:

– Qarağym, qalqam, qandaimyn,

Jylap sağan zarlaimyn.

Senderdi men körgende

Botasy ölgen nardaimyn.

Qasyra kelşi, qarağym,

Qaida eken qaru-jarağym.

Mañdaiyñnan iisketşi,

200. Men armansyz bolaiyn.

Şäripa sonda turyp söz söylegen:

– Sen emes meniñ atam, patşa, – degen.

Söziñniñ byljyrağan keregi joq,

Tösekte atam jatyr apammenen.

Sarağa qairylmastañ kırıp ketti,

Bul sözdı estigen soñ Qulamergen.

– Qudai-au, ne jazdym, – dep zarlyq etti.

Jöneldi qaramastañ tuğan qyzy,

Qudanyñ bul da bolsa bır syzyğy.

210. Jylaidy Qulamergen bır Allağa,

Qudaidyñ qudıretine bar ma şara.

Zar jylap Qulamergen jatqan şaqta,

Oiandy Joianmergen uly jaña.

Qulamergen şaqyryp,

Ulyna sonda jylaidy.

Köziniñ jasyn bulaidy:

– Ainalaiyn, jalğyzym,

Mañdaiyñnan iisket, – dep,

Qatty zarlyq qylady.

220. – Ainalaiyn, jan ata,

On jasqa da kelmedim.

Bailağan sızdı kezeñde

Soğysyp birge jürmedim.

Bosatar edim men sızdı,

Bolsa eger därmenim.

Bır aqyl Qulamergen oilaidy endi,

– Atamnyñ altyn spty qylyşyn ber, –
dep,

Şeşeñnen sony surap jyla, – deidi.

Muny estip Joian mergen jürıp ketti,

230. Bardy da şeşesine zarlyq etti.

Patşa sonda jatyp söz söyleidi:

– Nemene, munyñ jaiyn bılı, – deidi.

Ber qarai tañ atqannan mazany aldy-au,

Jylatpai surağanyn berşı, – deidi.

Balağa qylyş bermei, qyndy berdi,

Oiyn qyp qyndy minip bala jürdi.

Oiyny äbden qanyp bolğannan soñ,

Aldyna äkesiniñ äkep berdi.

Qylyştyñ qabyn Mergen aldy qolğa,

240. Qudaiym özi bastap tura jołğa.

Tübine bır pyşaqty saldyrğan-dy

Ustağa qylyş qynyn soqtyrğanda.

Güläim ol pyşaqty bilmeidi eken,

Balağa bilse qyndy bermeidi eken.

Sonymen qyndy Joian alyp keldi,

Pyşaqty tübindegi közi kördi.

Äkesi: – Bul pyşaqty qolyña alyp,

Tigızseñ bır şetine qiar, – dedi.

Balasy qiyp-qiyp bosatady,

250. Qolyna öz pyşaqyn ustatady.

Ornynan tura kelip Qulamergen,

Jağalai qyryq uázırdı jusatady.

Jağalai qyryq uázırdıñ bärin qyryp,

Ornyna bailağandai qaita otyrды.

Älqissa, qyryq uázırınıñ qyrylğanyn

patşa bilmei qalady. Tañ atyp, Güläim

uiqysynan oianyp, patşağa nazdanyp

jatqan kezde Qulamergen öziniñ

tañylğan jerinde otyryp qyryq uázırdı

qyrğandyğyn jarialaidy.

Patşa sonda turyp aşulandy,

Qolyna şydai almaı qylyş aldy.

Batyrdyñ bosağanyn baiqai almaı,

Janyna öltirem dep jetip bardy.

Al, sonda Qulamergen aşulandy,

260. Mañdaiğa judyryqpen qoiyp qaldy.

Bır urğan judyryqty kötere almaı,

Tıl tartpai sol arada ölip qaldy.

– Qudai-au, bergeniñe şükırlık, – dep,

Qauıpsız Mergen uiyqtap jatyp qaldy.

Bır şaqta Mergen turdy uiqysynan,

Güläim bek uialdy qaiğy jutqan.

Sarğaiyp küñşyğystan tañ kep atqan.

Jamandyq uzamaidy köñıl qara,

Patşa bağy qaitsa tüser taqtan.

270. Kötertıp Şäripäny Güläimğa,

Jöneldı Mergen şyğyp aral jaqtan.

Mingestı Joianmergen at beline,

Aidady Güläimdı törkınıne.

Üş aidai qosaqtauly qatyn, qyzy,

Öziniñ aidap keldi elderine.

Kelgenin mergenniñ jurt közi kördi,
 Bolğanyn bır sumdyqtyñ patşa bildi.
 – Ne jazym qyldy sağan qarağym? –
 dep,
 Ol patşa kelgen jerden surap ketti.
 280. Aitady Mergen keşken uaqıǵasyn,
 Tögedı atasyna közden jasty.
 – Balañyz şaitandyqqa azyp ketip,
 Özımdı öltiruge qyldy qasyn.
 Patşa istıñ jaiyn endı bildi,
 – Jendetter tez kelsin, – dep habar etti.
 Ekeuın jaiıau aidap alyp baryp,
 Bastaryn kesip bugün alsyn, – dedi.
 Aparyp ekeuın de asty darǵa,
 Jerilar miyn şaşyp quzǵyn, qarǵa.
 290. Joq degen aqqa zaual, ei, jarandar,
 Demeñder basymyzǵa päle qaida.
 Jamandyq osymenen ketti deidi,
 Aqyrynda jaqsylyqqa jetti deidi.
 Taǵy da Marjan sulu baldyzy bar,
 Mergenge sony nekah etti deidi.
 Baldyzyn Marjan sulu alǵannan soñ,
 Qainynda bes jyl uaqyt ötti deidi.
 Bır kezde mekenderin saǵynǵan soñ,
 Patşaǵa muny baian etti deidi:
 300. – Ei, ata, men qaitaiyn jerge, –
 deidi,
 Talap joq onan özge mende, – deidi.
 “Ärkımnıñ tuǵan jeri – Mysyr şarı”
 Degen bır maqal bar ğoi elde, – deidi.
 Patşa ruqsatyn berdi oǵan,

– Barsañ bar, jolyñ bolsyn, janym,
 balam.
 Jienin däl sol küni şaqyrady,
 Aparyp toǵyz jüzdei jylqysyna
 Bır şubar Duldaş degen atty berdi.
 Duldaştyñ jaiyn aityp baǵalatty,
 310. Kümısten tört aiaǵyn taǵalatty.
 – Joianmergen, jienim,
 Myna atty kör, – deidi.
 Balasy ed Qulyq bienıñ,
 Alla jazdy Duldaşty.
 Jienim sağan bergenim,
 Bes ailyq joldy bes künde-aq
 Basasyñ, bala, Mergenim.
 Januardyñ jürisin
 Bır minip özım körmedim.
 320. Surap kelgen köp batyr,
 Bırine onyñ bermedim.
 Bul sözdı estigen soñ Joianmergen,
 Qasyna Duldaş attyñ jetip kelgen.
 İesın körgennen soñ Duldaş januar,
 İskelep ol balany tura bergen.
 Elimen qoştasypty sulu Marjan,
 Köş jürıp jol ortaǵa kelip qalǵan.
 Köş bastap kele jatyr Qulamergen,
 Balany jylap jatqan közi körgen.
 330. – Balany, – Marjan sulu, – alma, –
 deidi,
 Alam dep pälege sen qalma, – deidi.
 Düniede duşpanyñ köp pende ediñ,
 Özıñe özıñ päle salma, – deidi.
 Al sonda Qulamergen köp söyleidi,

Qaiğysyn öz basynyň jep söileidi.
 – Alam dep qatyn tılın qapa bolgam,
 Almaimyn qatyn tılın, – dep söileidi.
 Bul sözge sulu Marjan qulaq saldy,
 Eñkeip jas balany qolyna aldy.
 340. Bäriniň siqyrlyqpen közın bailap,
 Jas bala bılınbesten túsıp qaldy.
 Mergenniň art jağynan turdy qarap,
 Köñili qoryqqan soň ärbir tarap.
 Sauyty, saiman, myltyq, oq, naizasyn,
 Jas bala túsıripti bek siqyrlap.
 Siqyrdy Qulager at sonda bılıp,
 Qaraidy art jağyna moinyn buryp.
 Añ aulap Joianmergen artta qalğan,
 Kezıktı älgı bala soğan jürıp.
 Älqissa, jas bala bolyp qubylyp, jol
 tosyp jatqan jalmauyz kempirdiň uly
 Oraq batyr edı.
 Ol patşa men qyryq uázırdıñ tağdyryn
 estigen soň jetı jüzdei qol bastap
 soğysuğa kelgen. Qulamergenniň küşın
 körıp, qolyn qaltarysqa qaldyryp, özi
 bala bolyp qubylyp, qapysyn tauyp ekı
 batyrdy öltirmek bolady. Bıraq artta
 qalğan Joianmergen äkesiniň qaru-
 jarağyn tanidy da, ekeui maidandasa
 ketedi.
 350. Oraq pen Joian batyr saldy küres,
 Batyrlar, küşin bolsa endı tires.
 Dünie bireuñe joq bolady,
 Batyrlar, qapyl qalmai endı sıres.
 Oraqpen üş kün, üş tün alysady,

Tolğağan küşi erkin jas baldyrğan,
 Buralyp tal şybyqtai maiysady.
 Sol kezde Qulamergen jetip keldi,
 Atyna qamşy basqan ekpındedi.
 Balasyn şarşap jürgen közi körıp,
 360. – Oraqty endı mağan berşi, – dedi.
 Namysy kernep Joian aşulandy,
 Qyzaryp ekı közi ottai jandy.
 Denesın alyp dülei küş keredi,
 Taudai qyp jerden tartyp julyp aldy.
 Joğary toğyz qabat ainaldyrды,
 Oraqty Joian batyr alyp urdy.
 Oraqtyň basyn kestı domalatyp.
 Älqissa, Oraqtyň basyn kesip, sauyt-
 saimanyn alğan Joianmergen qaitadan
 atqa qonady da, qalyň jauğa qyrğidai
 tiedi.
 Qoiğa kirgen qasqyrđai
 Bır şetinen qyrady.
 370. Myltyq jeter jer bolsa,
 Atyp ketip barady.
 Qylyş jeter jer bolsa,
 Şauyp ketip barady.
 Öz bilgenin batyrlar
 Istep ketip barady.
 Örtke janğan qamystai
 Küip ketip barady.
 Äi, januar, Duldaş at,
 Aiağy jeter jer bolsa,
 380. Teuip ketip barady.
 Üş kün tynbai qyrady,
 Törtinşi kün qarasa,

Bolğan eken tamaşa.
 Özge äskerı tausylyp,
 Üş-aq adam qalypty.
 Ony da ustap alypty.
 Qulağyn kesip quntityp,
 Murnyn kesip şuntityp,
 – Elñe baryp sälem ait, – dep,
 390. Qoia berdi jympityp.
 Üşeum jolğa salyp qoia berdi,
 Öziniñ aralyña jüre berdi.
 Qyzyqty neşe türlı ańdy aulap,
 Mergender aralynda jata tursyn.
 Qyzyqqa ańyn aulap bata tursyn.
 Keledı üş puşyqtyñ endı sözi,
 Qandyryp tyñdağannyñ qulaq quryşyn.
 Üş puşyq sympiyp jetti elderine,
 Öziniñ Bulğary şahar jerlerine.
 400. Qyrğynnyñ bastan-aiaq bärin terip,
 Baiandap söz söiledı elderine.
 Patşa bul qyrğyndy estıdı anyq,
 – Netken küş, – deidi buğan qairan qalyp.
 Mergennen ne qylsañ da öşiñdi al, – dep,
 Jınıktı jalmauyzğa habar salyp.
 Mysteranğa bul habardy estirtıptı,
 Oraqty estigen soñ esı şyqty.
 – Qanyñdy tırı bolsam işermın, – dep,
 Mınıp ap jelmaiağa jürıp ketti.
 410. Aqyryp, aibarlanyp kempir keldı,
 – Bolsa üide Qulamergen şyqsyn, – dedı,

Kempirdiñ zaharynan qoryqqan soñ,
 – Añda, – dep sulu Marjan aityp berdi.
 Turypty sonda kempir uaqytyn aityp,
 – Baramyn men üime bugün qaityp.
 Sailanyp Qulamergen daiyn bolsyn,
 Kelemın besinşi kün tağy qaityp.
 Kelıptı Mergen keşke añnan qaityp,
 Jylaidy sulu Marjan kempirdı aityp.
 420. Köterip oñ qolymen jüzin sürtip:
 – Äliñ keler, Mergen-au, oğan qaitıp?
 Älqissa, muny estigen Qula mergen abyryyp qalady. Ol: “Kempir biyl üş jüz jasqa keledı. Güläimdi azğyryp, jaqsy ömirdı azdyryp jürgen sol. Mende uzynda öşı, qysqada kegı bar, Joiannyñ qolynan ölgen Oraq batyr kempirdiñ jalğyz balasy. Oğan atsa oq, şapsa qylyş ötpaidı. Men qaşaiyn, ne körsem de dalada jalğyz köreim. Kempir kelse ızıme salyp qoia berıñder”, – deidi.
 Qaşpaqqa Qulamergen daiyndaldy,
 Zahary kempir sumnyñ qandai qatty.
 Süigenı – qatyn-bala üide qaldy.
 Jöneldı Qulamergen atqa mınıp,
 Aitady balasyña zarlyq qylyp:
 – Egerde kempir kelse ızıme sal,
 Pälege qalyp jürme qarsy turyp, –
 Dedı de Qulamergen jürıp ketti,
 430. Qatyn-bala jylaumen zar eñirepti.
 Tağy da üş kün, üş tün ötkennen soñ,
 – Qulamergen qaida? – dep kempir jetti.
 Kempirdiñ aibarynan qoryqqan soñ,

– Qaşty, – dep Joianmergen aityp berdi.
 Körsetti Qulagerdiň jatqan ızın,
 Oiylğan jer oşaqtaı basqan jerin.
 Kempirdiň mañdaiynda bar jalğyz köz,
 Tura almas adam qarap onyň jüzin.
 Sum kempir jelmaıamen ketti suyt,
 440. Artynan jete almady üş ai quyp.
 Tört aidai sonda malğun qualapty,
 Bes aida jete almady jaqyn juyq.
 Bolğanda altynşy ai qudy tağy,
 Qarasy Qulamergen buldyrady.
 Keledi jelmaıağa qamşy basyp,
 “Jetem, – dep, – qai uaqytta asyp-
 sasyp”.
 Sol kezde Oral tauğa jetken eken,
 Ainalyp Oral taudy jürdi qaşyp.
 Ol Mergen Oral tauda jüre tursyn,
 450. Mehnat qaığymenen köre tursyn.
 Azyraq qatynynan söz qozğalyq,
 Tyñdağan el qulağyn türe tursyn.
 Bır küni sulu Marjan uiyqtap jatqan,
 Tüs körıp, habar aldy Mergen jaqtan.
 Mergenniñ halı-jaiyn bildirmekke,
 Tüsinde aian boldy jalğyz Haqtan.
 Balany oiatady sulu Marjan,
 Oianyp Joianmergen qulaq salğan.
 – Jalmauyz äkeñizge jetken eken,
 460. “Balamdy körmedim”, – dep
 qylady arman.
 Äkeñnen qalğan eken altyn jüzik,
 Äkeñ jür dünieden küder üzıp.
 Tez jetkız, jolyñ bolar bul saparda,

Körersiñ tırı jürseñ talai qyzyq.
 Äkeñniñ oğy menen sadağyn al,
 Sözime meniñ aitqan qulağyñ sal.
 Qaltañnan jüzıktı al da jolğa tasta,
 Keziñe kelıp qalar jalmauyz däl.
 Burylar sonda kempir sağan qarap,
 470. Atyp qal jalğyz közden tura qadap.
 Jyğylar sonda kempir omaqasyp,
 “Ekı at” dep, bır oğyñdy surar qalap.
 Bır atqan jalğyz oğyñ jeter oğan,
 Jany onyñ jahannamğa keter sodan.
 Ekı atpa, tılımdı alsañ, Joianmergen.
 Mindi de Duldaş atty jürıp ketti,
 Jürısı januardyñ sonдай qatty.
 Oralğa bes-aq künde baryp jetti.
 Äkesin şarşap jürgen közi şaldy,
 480. Jüzıktı qaltasynan qolyna aldy.
 Jolyna äkesiniñ tastap edı,
 Körgen soñ Qulamergen qolyna aldy.
 Astynda Qulager at üdedi endi,
 Januar qustai uşyp jıgerlendi.
 Ketkende Mergen sonda qyrdan asyp,
 Artynan kempir keldi jantalasyp.
 Balağa sonda kempir jalt qarady,
 Sadaqpen jalğyz közden qaldy basyp.
 Jyğyldy oq tigen soñ omaqasyp,
 490. – Er bolsañ, Joianmergen, ekı atşy,
 – dep,
 Kısımen özın atqan qarsylasyp.
 – Bır atqan jalğyz oğym jeter, – deidi,
 Sumdyğy jannan asqan zalym kempir
 Ajaly Oral tauda jetti deidi.

Äkesiniñ zary:

– Joianmergen, jalğyzym,
 Üş päleden arylıdym.
 Bırınşı ajal, qarağym,
 Bosagağa tañıldym.
 500. Ekinşı ajal, qarağym,
 Jas balağa aldandym.
 Saimandy urlap alğanda,
 Jaudy qyryp sen saldyñ.
 Üşinşı ajal, mineki,
 Atañnan tur hal ketip,
 Ker attan tur sän ketip.
 Qysylp jürgen kezimde
 Keldiñ, qalqam, sen jetip.
 Kele salyp öltirdiñ
 Sum jalmauyz kempirdi,
 Qoia bermei dändetip.
 Sol jerde Qulamergen köp jylaidy,
 Qaiğysyn öz basynyñ jep jylaidy.
 – Jalğannan bugün köşsem, armanym
 joq,
 Jalğyzym tırı kördim, – dep jylaidy.
 Qudanyñ qudireti qandai epti,
 Osyndai bastarynan zaman ötti.
 Basynda mehnatty körse dağy
 519. Aqyrynda muratyna olar jetti.

ARYQ MERGEN

Bolypty óte ertede Aryq mergen,
 Aqyldy, ózi batyr sadaq kergen.
 Añ aýlap jatpai-turmai qula túzden,

Kedeige qamqorshy bop azyq bergen.
 Bir kúni jol tartypty mergen alys,
 Asypty asqar taýdan elge tanys.
 Bir úlken shólden ótip, ózen attap,
 Barypty bóten jerge bir beitanys.
 Jatypty kesh bolğan soñ at arqandap,
 10. Ot jağyp, atqan elik etin qaqtap.
 Pysyryp etti aldyğa alğan shaqta,
 Jetipti bir sulý qyz bulgalaqtap.
 Ústinde asyl kım, teñge taqqan,
 Aıağyn basqan saıyn syldyr qaqqan.
 Qylmyp bir tizelep burañ qağyp,
 Qyz kelip oryn aldy eñis jaqtan.
 Qyz otyr bir shóp alyp shuqylanyp,
 Mergenniñ bar qylyğyn kózben bağyp.
 Kezikken elsiz jerde sulý qyzğa,
 20. Mergen de tañdanady qairan qalyp.
 Mergen de et shanshyp ap pyshağyna,
 Ádeilep usynady qonağyna.
 Umtylyp qyz pyshaqtan et alğanda,
 Syrt etip pyshaq ushy synbady ma?!
 Túsindi sonda mergen jaý ekenin,
 Turağy elsiz ien taý ekenin.
 Bolsa da ózi jalğyz amal taýyp,
 Tajaldyñ taptamaqshy qut mekenin.
 Sıqyr qyz jeztyrnaqtyñ nağyz ózi,
 30. Oınaqtap toqtamaıdy eki kózi.
 Aralap tajaldyqpen japan túzde,
 Sýmañdap qulqyn izdep jürgen kezi.
 Kók shópke qolyn súrtti et jep bolyp,
 Mañaidy qyz da otyr kózben sholyp.
 “Súrtýin maıdy maığa”, – dedi dağy,

Qyz turdy ornynan ketpek bolyp.
 Mergen de qyz ketken soń qyldy qaýyp,
 Ákeldi bir kesindi terek taýyp.
 Sulatyp jerge jastap jatqyzdy da,
 40. Qoiady qaptal shapan oǵan jaýyp.
 Sonan soń bir terekke shyqty baryp,
 Qolyna óz qarýy sadaqty alyp.
 Qyz kelip mytyǵanda sol terekti,
 Túsirdi etpetinen tartyp qalyp.
 Biraq ta qyz jaraly, ketti qashyp,
 Ornynan áreń turdy jaman sasyp.
 Tıse de eki oq qatar ólmei ketti,
 Kók shópke iz qaldyrdy qanyn shashyp.
 Kók shópten toqtamady aiaq taıyp,
 50. Árkinge jaýdy joıy emes aıyp.
 Bir-eki ashshy daýys shyqty daǵy,
 Bul mańnan tabylmady bolyp ǵaıyp.
 Al mergen tań qylańdaı asyn ishıp,
 Jóneldi uzyn sonar izge túsip.
 Sıqyr qyz qatpar-qatpar taýǵa tartqan,
 Qalýdan qatty qoryqty kózge túsip.
 Kezikti bir jartasqa mergen baryp,
 Ár jerin aralady jolyn shalyp.
 Jan-jaǵy quz-qulama qıyn eken,
 60. “Shyqqas” dep mergen qaldy oǵan
 nanyp.
 Bir shetke júre berdi moıyn buryp,
 Sharshady órli-qyrly jaiay júrip.
 Jartastyń bir shetinen shyqqanynda,
 Qarańgy boldy, ymyrt úirilip.
 Sol kúni jáne qondy qorym tasqa,
 Jaily oryn tabylmady munan basqa.

Sý kórmei táýlik boıy aryp-ashyp,
 Uıyqtady er-toqymdy jastap basqa.
 Jol júrip qaljyraǵan kúnimenen,
 70. Negizgi sóz túgemes munymenen.
 Tań atyp, jerge jaryq túsken kezde
 Oıandy quzǵyn-qarǵa únimenen.
 As ishıp tań atqan soń taǵy júrdi,
 Dybysqa alýan-alýan qulaq túrdi.
 Azýly san jyrtqyshtyń mekeninen,
 Jatqanyn qyzdyń ólip kózi kórdi.
 Osy taý jeztyrnaqqa bolǵan meken,
 Jan baǵyp tajaldyqpen júredi eken.
 Eki kóz art jaqtaǵy mergende bop,
 80. Surqıa tastan qulap ólgen eken.
 Jemtigin jeztyrnaqtyń aldy taýyp,
 Mergenge jolyqsa da talai qaýyp.
 Istegen erliginiń belgisi úshin
 Tyrnaǵyn jeztyrnaqtyń aldy shaýyp.
 Azyraq jalǵyz ózi qurdy keńes,
 Oılasa bul sum, áste, jalǵyz emes.
 Qalǵanyn taǵy taýyp qurtýdy oılap,
 Jan-jaqty túgel kezdi erteli-kesh.
 Bolsa da ekinshi kún sý kórmedi,
 90. Sý izdep bir shatqaldy tik órledi.
 Basyna sol shatqaldyń talaǵanda,
 Bir bulaq syldyraǵan kez keledi.
 Bul sydan mergen kelip shai qainatty,
 Bolǵansha shaiyn ishıp kesh te batty.
 Júryge budan ary bolmaǵan soń,
 Sol jerge at ottatyp mergen jatty.
 Osy jer bir jolbarys mekeni eken,
 Kúndizi álde uıyqtap jatqan ba eken.

Adam men at iisi muryn jaryp,
 100. Aıańdap jolbarys ta jetken eken.
 Jolbarys baspalap kep jaqyndady,
 Eleńdep at osqyrdy, qalshyldady.
 Osqyrǵan daýyspenen tursa ornynan,
 Tııap kep jolbarys tur atylǵaly.
 Talarda Aryq mergen batyr edi,
 Bastapta tátti ııqyda jatyr edi.
 “Aýzynda azylynyn ketpein”, – dep,
 Jalma-jan qımyldap qamtyldy endi.
 Semserdi sonda mergen qolyna aldy,
 110. Shatynap eki kózi ottai jandy.
 Úlgerip basqa qarý alǵanynsha,
 Ekeýi qoian-qoltyq kelip qaldy.
 Ekeýi bola qaldy arbaq-qurbaq,
 Biri ań, endi biri adam urpaq.
 Ekeýidiń eregeste biri ólse,
 Bolmaqshy quzǵyn-qarǵa qanyna ortaq.
 Jolbarys kelgen jerden aldy basyp,
 Adamnan ketti onyń kúshi asyp.
 “Iapyr-aý, ajal shirkin jetti me?” – dep,
 120. Mergenıń bastabynda qaldy sasyp.
 Jolbarys qandy aýzyn salmaq boldy,
 Shel qaptap, eki kózi qanǵa toldy.
 Mergen de tez qamdanyp semserimen,
 Jyrtqyshty taqyr shaptan jarmaq boldy.
 Jolbarys tur eńkeimeı qańtarylyp,
 Alqymǵa mergen qoly tigen baryp.
 Bulqynyp aýnaǵanda bar kúshimen,
 Jolbarys tústi astyǵa aýdarylyp.
 Myqty qol jolbarysty alqymdady,

130. Alqymǵa qol batqan soń
 qyrqyldady.
 Tiktesip eki myqty alysqanda,
 Tozań bop jerdiń shańy burqyldady.
 Bir kezde aq semserin qolyna alyp,
 Jiberdi shaptan órleı ishın jaryp.
 “Úh!” dep sonda mergen demin aldy,
 Terisin jolbarystyń soıyp alyp.
 Sol jerde demin aldy bir kún jatyp,
 Azyqqa semiz teke tańdap atyp.
 Qýyryp baqyrshaǵa mai qýyrdaq,
 140. Ot jaǵyp, kók tútindi býdaqtatyp.
 Sonymen taǵy júrdi shatańdy órleı,
 Aty da bosańsydy kózi terleı.
 Úsh kúnde jal basyna tııap qaldy,
 Kez kelgen kedergige kezek bermeı.
 Aldynan kórkem bir jer kez keledi,
 Sulýlyq qandaı oǵan teń keledi.
 Kók aspan taý basyna tónkerilse,
 Aq qaiyn samal jelmen terbeledi.
 Taýmenen jaǵalasqan ný qaraǵai,
 150. Tik órlep keń qaptaldy órge qaraı.
 Dalanyń alýan gúli kózdi tartyp,
 Sairap tur tal basynda bulbul, torǵai.
 Maqsatqa jetedi adam jalyqpaǵan,
 Shyn júrik topta ozady talyqpaǵan.
 Boztorǵai jerge qonbai án shyraqasa,
 Quzynda qyran ushyp qalyqtaǵan.
 Basynda eshki, teke qoidaı órip,
 Qaraisyn kóz ayрмаı qyzyq kórip.
 Shatańda buǵy, maral jatsa jýsap,
 160. Elik tur alańqyda jonyn berip.

Tún bolsa aıyý da aqyrady,
 Baıǵyzy tynym tappai shaqyrady.
 Ulysa tamaq izdep ash qasqyry,
 Sháýildep qý túlkisi shabynady.
 Jaiylyp ularlary qaptalynda,
 Nemese tereń saıdyń shatqalynda.
 Top-top qyp balapanyn ushyrady,
 Jatyp ap quzar tastyń qatparynda.
 Bularǵa kóp qyzyqtaǵan kózin saldy,
 170. Súısinip kóp qyzyqqa demin aldy.
 Bir tasqa tamashalap shyǵyp edi,
 Kóp qoidy qarsy betten kórip qaldy.
 Bir kezde jalǵa shyqty úsh atty adam,
 Keledi yra tómeken shyqqan zaman.
 Tus-tustan qurailaǵan daıysymen
 Qoılary qaptaldaǵy quzǵa taman.
 Ógizdei serkeleri qoi bastaǵan,
 Iende erkin ósken jan baspaǵan.
 Mergen de atyn erttep minip aldy,
 180. Qadamyn jedeldetti jai tastaǵan.
 – Jol bolsyn, – dedi birey jalǵyz kózdi,
 Mergen de naǵyz jaıdy endi kórdi.
 – Ań qarap shyǵyp edim aǵat júrdim,
 Jón surai kelip turmyn kórip sizdi. –
 Dep mergen baıaı ǵana jaıap berdi,
 Jalǵyz kóz mergendi de baıqap kórdi.
 “Bir kúndik azyq bolar kúıik bar”, –
 dep,
 Júryǵe qalmaı erip buıyq berdi.
 Kók jartas qomaıyna bular keldi,
 190. Arpalys oı kernerdi asyl erdi.
 Bekitken qara úngirdiń aızyn myqtaǵan,

Úzikteı tas qaqqany mergen kórdi.
 Qýanysh seiltkendei aqyl-oıdy,
 Jalǵyz kóz, uzyn sıraq, suńǵaq boıly.
 Tutqadan ustady da lyp etkizip,
 Ornynan álgi tasty alyp qoidy.
 Úngirge kirip jatyr qoi da saılap,
 Et júrek toqtamaıdy atsha týlap.
 Jalǵyz kóz qoidy sanap bolǵannan soń,
 200. – Úıge kir, – dedi oǵan kónil aılap.
 Bolǵanda bular kirip esik japtı,
 Aıyrar kim bar munda sor men baqty.
 Qojayın tóрге shyǵyp otyrды da,
 Baqyrshy býdaqtatyp otty japtı.
 Janynda jalǵyz kózdiń eki adam bar,
 Sıqynan baıqalady muń menen zar.
 Qapyda qolǵa túsip kete almaptı,
 Keń dúnie bular úshin bolypty tar.
 Qaraidy, til qatpaidy jaıtań qaǵyp,
 210. Júredi keshke deın qoıyn baǵyp.
 El-jurtyn, bala-shaǵa, úin oılap,
 Birin de aıta almaıdy muńyn shaǵyp.
 Bularǵa mergendi de qosty aparyp,
 Taǵy da esik ashty tas qoparyp.
 Ishine qara úngirdiń kirdi daǵy,
 Jalǵyz kóz tóрге shyqty masattanyp.
 Buryńǵy eki adamǵa buıyq berdi:
 – Birińdi biriń soıyp pysyr, – dedi.
 Azyraq dem alamyn kóz myzǵytyp,
 220. Et pyssa meni oıatyp, túsir, – dedi.
 Eki adam jaǵalasty buıyq qylǵan,
 Bulardy qyrqystyrdy álgi anturǵan.
 Óltirdi tez qımyldy baıaılaıyn,

Aıamaı burynyraq taspen urǵan.
 Borshalap qazanǵa ákep etin saldy,
 Mazdatyp otqa saldy qara taldy.
 Astynda oty kúshti bolyp edi,
 Qazan da kóp keshikpei burqyldady.
 Et pysyp, ýaqyt jyljyp óte berdi,
 230. Estigen ertegini kózi kórdi.
 Et pysyp bolǵan shaqta álgi zalym
 Esinep orynynan túregeldi.
 Bul kezde et te túsip daıyn boldy,
 Astaıǵa adam eti tóbe boldy.
 Bilegin sybanyp ap, jalmań qaǵyp,
 Jalǵyz kóz asap jatyr ońdy-soldy.
 Qyzaryp jalǵyz kózi qanǵa tolyp,
 Etti jep, sorpa-sýyn iship bolyp.
 Bir qoidy adamdarǵa “je” dep berdi,
 240. Mergendi jańa tapqan barlaı
 sholyp.
 Bir qoidy qorek etti qalǵan adam,
 Qarny ashyp otyrǵandar baǵanadan.
 Alǵan soń azyn-aýlaq ólmes qorek,
 “Jatyńdar” dep buıyrdy álgi nadan.
 Salynǵan sarpaldańǵa keshke dein,
 Jatýǵa yńǵailandy bolyp beirim.
 Jambasqa qara úńgirdiń tasy batyp,
 Mergen de ıyqtamady kópke dein.
 Bir kezde jalǵyz kózdi turdy aýnap,
 250. Adamdy qoi ornyna jegen jalmap.
 Qupıa bir nárseni kúbirleıdi,
 Mergen de ıyqtaǵan bop, jatyr tyńdap.
 “Iapyr-aý, ne boldy oǵan keshikti ǵoi,
 Minekı, úsh kún boldy kórsetpei boı.

Ólmese keler edi, tiri emes qoi?”, –
 Degen sóz jalǵyz kózge túsirdi oi.
 “Tosaryn jáne eki kún kúder úzbeı,
 Shyǵarmyn kelmese eger ózim izdeı.
 Óltirip qoiǵan bolsa eger bireý,
 260. Qoımaspyn men de onyń moınyn
 úzbeı.
 Bolady buǵan qaýıp adamzattan,
 Kelmese izdeý kerek, qarap jatpan.
 Kezikse moınyn shilshe burar edim,
 Kúshim bar tula boıda batpan-batpan”.
 Kúbirlep osyny aıtyp, syrt aınalyp,
 Tósekke qaıta jatty qatty oılanyp.
 Qaýıp joq búgin maǵan degen mergen,
 Uıqyǵa ol da ketti yńǵailanyp.
 Tań atty, jalǵyz kózdi ishti sharap,
 270. Qalǵany tündeegini etti tamaq.
 Astan soń jalǵyz kózdi tysqa shyǵyp,
 Úńgirge bardy qoiǵan qoidy qamap.
 Ashty da tas esikti kýalaidy,
 Dalaǵa shyqpaq bolyp qoi saýlady.
 Qoi bettep órisine ketken kezde,
 Taǵy da tas qaqpaly úige bardy.
 Bul úıi et saqtaityn keń qoımadaı,
 Tastapty sóre-sóre etti qaqtalı.
 Asýly daıyn turǵan daıyn etten
 280. Jalǵyz kóz qushyrlana soqty bara-
 aı.
 Bul kezde mergen de oıyn paıymdady,
 Qayıpten talaı turǵan taıynbady.
 Almas júz aq baltasyn ishke tyǵyp,
 Saıysqa bolatuǵyn daıyndaldy.

– Biriñdi biriñ asyp beresiñder,
 Ne aitsam buıryǵyña kónesiñder.
 Asyqpai babymenen ábden pysyr,
 Áıtpese kóresini kóresiñder.
 Bul joly tez qımyldar Aryq mergen,
 290. Jazyqsyz jannan qorqyp uryp
 jergen.
 Urǵan tas beıne sadaq oǵyndaı bop,
 Kúnásiz álgi baıǵus beker ólgen.
 Qazanǵa etti salyp, otty jaqty,
 Óltirdi syr bildirmeı bir naqaqty.
 Burqyldap qazan qainap qalǵanynda,
 Jalǵyz kóz qus uıqymen myzǵyp jatty.
 Qazan da burqyldaǵan qyzyp alǵan,
 Árkimdi aldandyrǵan páni-jalǵan.
 Ístik te qyp-qyzyl bop daıyn boldy,
 300. Erterek aılamenen otqa salǵan.
 Sonda er aq baltasyn qolyna aldy,
 Ístikti kózden dáldep perip qaldy.
 Dońyzsha ókirgende álgi tajal,
 Mergen de qoi ishine kirip aldy.
 Jalǵyz kóz izdese de taba almady,
 Tabam dep árli-berli alańdady.
 Ustaiyn dál esikten degen oıda,
 Aldynan tas esiktiń jańylmady.
 Tań atty, ashyldy esik kúndegideı,
 310. Qoi shyǵyp shýlap jatty
 kádingideı.
 Ótkizdi eki buttyń arasynan,
 Tústep tur qolmen sıpap, kózi kórmeı.
 “Aq serkem alty múiz bastaı bersin,
 Túmeli sur, teńbil shunaq qostaı bersin.

Qoi sholpany kók qoshqar qojasy bop,
 Sońynan barlyq qoiym ere bersin”. –
 Dep sıpap múizinen, saýyrynan,
 Shubyryp shyǵyp jatty qoi shýlaǵan.
 Ustap ap bir serkeni mergen soıdy,
 320. Osylaı qapelimde aıla oılaǵan.
 Páleden qutylady aqyl tapqan,
 Terini jamyldy ol soıyp bolǵan.
 “Shubarym serbegeıli” deı bergende,
 Lyp etip shyǵyp ketti borbaıynan.
 Qap, bálem, – soqyr qaldy –
 “aıryldym”, – dep,
 Qaıǵyryp aırylǵanǵa ýaiym jep.
 Jóniñdi tym bolmasa bildirmeıñ,
 Kim ediñ, ne sebepti júrgen kelip?
 – Eı, tajal, meniñ atym Aryq mergen,
 330. Maqsatym – seni joıy, soǵan
 kelgem. –
 Dedi de, dál júrekten atyp qaldy,
 Sulatty halyq jaýyn ózi óshikken.
 Osydan aralady kórmek bolyp,
 Jazasyn jaý tabylsa bermek bolyp.
 Jarqyldap aq balta men aq semserdi,
 Keledi úñgir ishın túgel tintip.
 Úñgirdiń ishi toly adam eken,
 Bularǵa jazy-qysy bolǵan meken.
 Mergendi kóre sala shoshydy olar,
 340. Soılyp sý júrek bop qalǵan eken.
 – Qoryqpańdar, – dedi mergen, –
 qutqarmaqpyn,
 Seniñder, ózderiñdeı adamzatpyn.
 Saıysyp sender úshin osy aradan,

Ekeýin men óltirdim jeztyrnaqtyń.
 Qýandy qamalǵandar “aqsarbastap”,
 – Jatqanda qutqardyńyz ajal ustap.
 Qashanda umytylmas bul jaqsylyq,
 El-jurtqa jetkize gór týra bastap.
 – Báriń de syrtqa shyǵyp jazyńdar boı,
 350. Jasayıq dúrildetip bizder de toı.
 Es jıyp, álge kelip sorpalanyp,
 Soıyńdar tańdap ákep jetkenshe qoı.
 Jatqanda bular máz bop dýyldasyp,
 Basa almaı qýanyshyn qýaldysyp.
 “Kep qaldy bir top adam” degen habar,
 Ákeldi kúzetshiler asyp-sasyp.
 Mergenniń eli eken izdep shyqqan,
 İzinen “tiri eken” dep habar uqqan.
 Túnese mergen qaida, sonda túnep,
 360. Mezgili osy boldy aqyr tapqan.
 Qýandy barlyqtary qosyp basyn,
 Shatqaldyń aralap júr qojyr tasyn.
 Qoı soıyp, et qainatyp qazan-qazan,
 Dáıyndap qonaqasy – ısharasyn.
 Dem alyp qurǵandary oıyn-saıyq,
 Qyzyqqa barlyǵynyń kónili aıyp.
 Jasady sybyzǵyny sol arada
 Sary aǵash, ógizqýraı izdep taıyp.
 Osylaı saıyq-sairan salǵan eken,
 Teń bólip barlyq maldy alǵan eken.
 Qýantyp eli-jurtyn qaita oralyp,
 372. Ómirlik muratyna jetken eken.

ÄBU JYLAN

Jüiesı sulu sözdiń qorda, qalam,
 Taipalǵan tört aiaǵyń jorǵa, qalam.
 Artyña jazǵanyńnan söz qaldyrsań,
 Jetesiń armanyña sonda, qalam.
 Ötkennen bır äñgime bastau üšin
 Sözime quat berip, qolda qalam.
 Bärin de bır-aq künde jazǵandaisyń,
 Tek meniń saǵan jetpes aqyl-sanam.
 Osydan alty myń jyl ötken buryn,
 10. Jasapty túrlı halyq neşe yqylym.
 Ötken sol uly türk qauymynda
 Men daǵy söz qylamyn sonyń bırıń.
 Bastalmaq ne periden, iaki jynnan,
 Qorqamyn ötpei qalsa sözım synnan.
 Aldynda oqyrmannyń jairańdar em,
 Tatymdy bolyp şyqsa sözım şynnan.
 Däuittiń segizinşı nemeresi,
 Edıǵan patşanyń şöberesi.
 Ol onyń oqymysty jalǵyz uly,
 20. Eşkimniń teń kelmegen terezesi.
 Äigili tapqyr, oişyl, ğalym edı,
 Jasynan oqu-ǵylym daryp edı.
 Adamnyń syrtyn körse, ışın bılgen,
 Aqyly tuǵan aidai jaryq edı.
 “Artymda täji men taqyt ustaıdy”, –
 dep,
 Qart patşa quanyp-aq qalyp edı.
 “Balama süigen qyzyn äpersem”, – dep,
 Bır künü uázirge aqyl salyp edı.
 Bolmasyn kımder quda patşaǵa,
 30. Quanyp qyzy barlar qalyp edı.
 Kısı sap söilesetin eki araǵa,

Ädeti sol kezdegi halyq edi.
 Aty eken balasynyň Şahimurat,
 Balanyň işki syry atağa jat.
 “Qyz taňdap meniň balam, toi jasatsyn”,
 –Delinip äkesinen jazyldy hat.
 “Sen meniň ümit kütken jalğyzymyň,
 Artymda ölsem qalar baq ızımsıñ.
 Bala – baqyt, bala – şah, bala – taqyt,
 40. Köretin ömirimdegi qyzyğymyñ.
 Otyr goi quanğaly бүкіл elim,
 Tek, balam, sen ğanasyñ asqar belim.
 Artymda sen joq bolyp qaza tapsam,
 Ärkimge bolar edi-au halqym telim”.
 Tüskendei quanyşty bugün kelin,
 Äketip şatlyq kernep жүректерin.
 “Toi jasap, qaitsek, qyzyq köremiz”, –
 dep,
 Şal-kempir quanysty bailap senim.
 Söz tuar kök siadan ağılğan soñ,
 50. Hat ketti balasyňa jazyлğan soñ.
 Quandy patşa, hanym ekeui de,
 Kesımdı sözge jup tabylğan soñ.
 Kempir-şal bolyp otyr quanğandai,
 Ümittiñ tuğanyňan bu alğandai.
 Hatty oqyp körgennen soñ Şahimurat,
 Qaitarmaq ne dep jauap buğan qandai?
 Tapsyrdy hatty aparyp uázır Sağat,
 (Sözımdı tüzetıñder bar bolsa ağıt).
 Qolyna ap uázırdıñ bergen hatyn,
 60. Baiyptap oqyp kördı bala Murat.
 İbamen orynynan turady endı,
 Maqsatyn uázırdıñ uğady endı.

Asyqpai jan-jağyna habar berip,
 Birge ösken qyryq joldasyn qurady
 endı.
 Qyryğyna külımsırep qarady endı,
 Bır aqyl barlyğyna salady endı.
 Bar edi bır joldasy Jäni degen,
 Aiğailap syrttan kelip arağa endı.
 Ol aitty: – Qyzdy myrza taňdap alsyn,
 70. Qolyna dünıe jihaz qamdap alsyn.
 Padişa erik bersin balasyňa,
 Demedi qaida ketti, qaida barsyn!
 Äkelsin qyzy barlar habar tauyp,
 Padişa maquldaı ma köñılı auyup?
 Quptaidy barlyğy da munyñ sözın,
 Er Jäni ketkenine aqyl tauyp.
 Degen “Söz tumaq, ölmek” nağyz
 şyndyq,
 Qalady sum qara jer betin jauyp.
 Bul dünıe külğırsıgen bır sulu qyz,
 80. Ömırdıñ ışkızetın sütin sauyp.
 Bolğanda jer – aidahar, ajal – qylyş,
 Jelkenı qiyp tüser bır kün şauyp.
 Balasy bır hat jazdy äkesine,
 Ösirgen dedi rahmet mäpesine.
 İlıp uázır hatty tabys etti,
 Qadırlı hanzadanyñ tätesine.
 Hatty alyp uázır Sağat qaityp keldı,
 Piğylyn balasynyñ aityp keldı.
 “Bala köñılı dalada” bolğannan soñ,
 90. Uázır alğan betten taiqyp keldı.
 Padişa otyr edi namazynda,
 Ol kördı bala jazğan qağazyn da.

Şaiqaidy Sağat basyn tañdai qağyp,
 Syr jatyr bız uqpağan sabazyñda.
 – Balañyz qyz tañdaimyn degendı aitty,
 Äuelı aitqan sözden keim qaitty.
 Beremin almasam da qalyñ malyn,
 Aityp bar dedı sizge myna jaitty:
 “Men söitip jer jahandy aralaimyn,
 100. Qyz tañdap tört taraptan
 saralaimyn.
 Körsetsın özi äkelip ärkim qyzyn,
 Qyz ızdep üine onyñ bara almailmyn”.
 Äkesı maqul boldy balasyna,
 Köziniñ jalğyz nury – qarasyna.
 Onymen birge ösirgen qyryq jastyñ
 Bäriniñ de qarap qabaq sanasyna.
 Artqyzdy altyn, jaqut alpys narğa,
 Toqşylyq qandai oñai qolda barğa.
 Kigızıp yñğai kiim qyryq jasqa,
 110. Mingızdı par-par asyl, qostan
 jorğa.
 Jöneldı saltanatpen hannyñ uly,
 Qaldyryp hanzada atyn san şaharğa.
 Aldynan qyz körmekke aғыlan şaşyp,
 Kün buryn habarlaidy halyqtarğa.
 Äkeldı talai sulu estigen jurt,
 Bırı de unamady şalyqtarğa!
 Bar eken “Ürim” atty ülken qala,
 Patşa eken Sağıt Qanat tuğan dana.
 Patşanyñ Jämiil atty bir qyzy bar,
 120. Tumağan bul pänide ondai bala.
 Bul habar estılıptı barğan elden,
 Jasy bar on altyğa jaña kelgen.

Didary tolğan aidai tolyqsyğan,
 Bır körgen mas bolady şyğyp şerden.
 Artynda qalmasa eken dep tileisñ
 Qyzğanyp basqan ızın qara jerden.
 Qalady es aqylyñ mülde auysyp,
 Aldyñnan bulañ etip bassa kerdeñ.
 Dulasty estigen jurt berip bağa,
 130. Qaitse de ötıp qalar synaq belden.
 Syldyrap keldı sulu şubatylıp,
 Jürgende tolyqsıdy buratylıp.
 Aldynan han ulynyñ ötken kezde
 Jas, kări qarap qapty qiratylyp.
 Hanzada onyñ baryp qolyn aldy,
 Köz jumyp bır azyraq oiğa qaldy.
 “Tarydai bır minıñ bar tal boiyñda,
 Bolmasa jarar ediñ”, – dep-aq saldy.
 Qyz aitty: – Jan ekensñ sözge qumar,
 140. Şyndyqqa köz sürinip köñil tynar.
 Mınsız jan tabamyn dep qañğyrypsyñ,
 Ondaidy jaratqan joq päreudigar.
 Bolmaidy jolyñ senıñ qaida barsañ,
 Qauıptı küpirşılık oilamasañ.
 Asqaqtap armanyña jete almaısyñ,
 Belıñdı täuekelge bailamasañ.
 Sony aityp, qyz attanyp qaitty eline,
 Kelmedi ıstıñ sätı kemeline.
 Ton tozyp, at aryqtap, aqşa azaidy,
 150. Bergen soñ almasa da bedeline.
 Hanzada tağy tartty şetke sapar,
 Qaimyğyp qyz sözine qylmai kapar.
 Bır ien jazırağa bettep edı,
 Asqar tau tosa berdı qatar-qatar.

Mingen at qyrqany aspai boldyrady,
 Qarğysy qyzdyň qaitıp oňdyrady.
 Jetelep birde jaiau, birde atty,
 Qyrqy da aryp-şarşap qaljyrady.
 Bır saıǵa şarşaǵan soň qondy baryp,
 160. Bärı de azyp-tozyp boldy ğarıp.
 Eşbir tıl qatyspady auyz jaryp,
 Tasyǵan han ulyňan köñılı qalyp.
 Oñaşa bır ağaştyň saiasynda
 Hanzada jatyr edı demın alyp.
 Tamylyyp bäiterektiň butaǵynan
 Bır bulbul sairap ketti änge salyp.
 Han uly nazar saldy bul äuenge,
 Jetkızbes arman şırkın “ah” degenge.
 Ğajaiyp taň tamaşa boldy bärı
 170. Boztorǵai däl adamşa söilegende.
 Jas bulbul äsem küidi burap jatyr,
 Naqyştap adamşa söz qurap jatyr.
 – Ei, jıǵıt, qaisy jaqtan kelesiñ? – dep,
 Bır-bırlep mänı-jaiyn da surap jatyr.
 Ol aitty: – Padişanyň balasy edim,
 Köziniñ jalǵyz nury – qarasy edim.
 Aldy-artym quiryq-jalsyz bolyp tuǵan
 Patşanyñ jalǵyz ğana sarasy edim.
 Jasyman ızdep edim oqu-ğylym,
 180. Kelgenşe on jetige tappai tynym.
 Körımdık, körgenıme qalyñ berip,
 Talaidyñ unatpadym tauyp minin.
 Taǵy da jahan kezıp ketip baram,
 Mineki, aityp berdım sözdiñ şynyn.
 Sandalǵan ğaribiñe kömek körset,
 Bolaiyn qara laǵyñ, jas bulbulym.

Muny estıp älgı bulbul ketti sairap,
 Hanzada tyñdap otyr közi jainap.
 – Bır sulu körıp edim ötken jyly,
 190. Aqaral degen jerde jatqan jailap.
 Ol özi Aqaraldyñ ar jaǵynda,
 Ataqty Kökaraldyñ ber jaǵynda.
 Almaqşy qandai jıǵıt baǵy aşylyp,
 On alty, on jetiniñ der şaǵynda.
 Deituǵyn Harut patşa perı qyzy,
 Belgısız jatqan jeri japan tüzi.
 Qupia saqtalyp tur osy arada,
 Diuǵa baiqalmaidı basqan ızı.
 Diudyñ Hamun atty bır uly bar,
 200. Jasyňan arularǵa ğaşyq qumar.
 Ol qyzdy körıp qalsa tartyp almaq,
 Periniñ şarasy joq oǵan qylar.
 Äkesi tılsämat qyp qoiǵan tyǵyp,
 Qyz sorly amalsyzdan jatyr buǵyp.
 Jüre ğoi maǵan erip, qazır, dostym,
 Körıp qait öz köziñmen jönin uǵyp.
 Aqsulu – onyñ aty, künmen teñ,
 Töǵılgen taqqan alqa jaǵa men jeñ.
 Sen daǵy bır bıımdı zat ekensiñ,
 210. Bar daǵy synap körşı, qai jeriñ
 kem?
 Sözine jas bulbuldyñ senedi endi,
 At minip torǵaıǵa erip jönedi endi.
 Boiyna Aqaraldyñ taiaǵanda,
 Turǵanyñ altyn sarai köredi endi.
 Saraıǵa bul ekeui jaqyndaidy,
 Şyn senip bulbul sözın maquldaidy.
 Saraidyñ aldyndaǵy şarainaǵa

Şağylsyp qyz sureti jarqylдаidy.
 Suretin ğajap qaldy qyzdyň körüp,
 220. Tur eken şaşyn tarap, qasyn kerip.
 Mını joq has sulu kezikken soň,
 Hanzada qorğasyndai balqıdy erip.
 Ol aitty: – Men baraiyn, sen tura tur,
 Moınyňdy şyndyq sözge sen bura tur.
 Qaqpağa bulbul uşyp ketti kırıp,
 (Bul özi aita bersem birtalai jyr).
 Bardy da bulbul uşyp, qaita keldi,
 Män-jaiyn Aqsuludyň aita keldi.
 – Toqtai tur tağat qylyp tüs auğanşa,
 230. Körsetem ertip baryp qima beldi.
 Körındı jarty küni jarym jyldai,
 Qalmady aqyl-esi buryňgydai.
 Bolar dep qaşan jauap qima belden,
 Köz salyp, qulaq türip turdy tyňdai.
 Bul myrza osy arada tura tursyn,
 Ketken soň bastan erkı, küni qursyn.
 Azyraq qyz jaiynan söz qozğalyq,
 Qandyryp oqyrmannyň qulaq quryşyn.
 Altyn şaşyn tarap qoiğan ulpa burym,
 240. Auyzben aitu qiyn qyzdyň türin.
 Qiğaş qas, qima bel, qyran iyq,
 Araily, aq sümbıdei qyrly muryn.
 Juqa erin dalap jağyp boialğandai,
 Tüsinde körgen mas bop oianğandai.
 Qastaryn beine qolmen syzyp qoiğan,
 Ai sulu, aibarşaly jazyq mañdai.
 Tızulı otyz tısı appaq meruert,
 Alystan jarqylдаidy jaqqan şamdai.
 Tup-tunyq qarağany qandai tätti,

250. Sekildi köterilip atqan tañdai.
 Süirikteı on sausaqtyň bar salasy,
 Teñeuge tabylmai tur söz sarasy.
 Oğyndai najağaidyň jarqylдаğan,
 Tartady tynyqtyryp közqarasy.
 Kigeni kāmşat bōrik qyrmyzydan,
 Qalğandai esten tanyp körgen adam.
 Jyn-şaitan, adam, perı bāri beker,
 Baiqasañ bağana artyq hor qyzynan.
 Osyndai sulu eken buratylğan,
 260. Süigen jar şyqqandai-aq
 muratynan.
 Ailanyp älgı bulbul qaita keldi,
 Tügepti jarym küni tosyp turğan.
 – Beinesin kördiň qyzdyň ainadağy,
 Şyn ğaşyq süigen bolsañ oıla tağy.
 Sert jasar aldyňyzda bır beles bar,
 Belıñdı jıgıt bolsañ baila tağy.
 “Ol jıgıt qazır qaityp ketsin, – dedi,
 Aman-sau joldasyna jetsin, – dedi.
 Qaitaryp el-jurtyna adamdaryn,
 270. Tek özi jalğyz qaityp kelsin”, –
 dedi.
 Sözine qyzdyň aitqan köne ketti,
 At mınıp joldasyna jöneletti.
 Adasyp hanzadadan otyrğanda,
 Aman-sau dostaryna kelip jetti.
 Körgen soň barlyğy da quanysty,
 Umytyp älgı tartqan jubanyştı.
 “Allanyň adam basy doby” degen,
 Aldağy kım bileği ğaiyp ıstı.
 Ol aitty nökerine: – Qaityñdar, – dep,

280. Äkeme menen sälem aityñdar, –
dep.

Aitpaityn sizderge jan syrym bar,

Bul jerde birneşe kün bolamyn, – dep.

Isımnıñ betalysyn oñap alyp,

Artynan bır kün jetip baramyn, – dep.

Tosyñdar Atbasqannyñ şaharynan,

Bürsügün bet körısıp qalamyn, – dep.

Sandalyp joldastary qaıtty eline,

Bosqa erıp jyn soqqannyñ bedeline.

Bärınıñ han ulyñan köñılı qaldy,

290. Is säti kelmegen soñ kemeline.

Äreñge Atbasqanğa kelıp jetti,

Bärı de ğazap tartyp tentirepti.

Han ulyñ tosa-tosa azyp-tozyp,

Keşirdi bastarynan qasiretti.

Joğaldy hannıñ uly degen habar,

Mağuryptan maşuryqqa kelıp jetti.

Işinde barlyğynan artyğyraқ

Jäni jas tartty ğazap-qasiretti.

Kezdesıp er Jäniğa bır aqsaqal:

300. – Jylaisyñ osynşa köp nege? –
depti.

Özine jany aşyğan aqsaqalğa

Aıta almai sözdıñ jönın eñirepti.

– Jylaityn, – Jäni aıtty, – bar ğoi jönım,

Han uly jalğyz Murat qurbym meniñ.

Qyz tañdap äuel basta alyñyz, – dep,

Auzymnan şyqqan sözım bar ğoi meniñ.

Bul sözge han da maqul bolyp edı,

Qolynda dünıe, maly tolyq edı.

Qazynanyñ altyn, gauhar arasynda

310. Aryltyp jer jahandy şolyp edı.

Jaqtyрмаı talai qyzdy syrly bala,

Jasynan ğylym quğan özi dana.

“Tabam, – dep, – jer jüzinen bır suludy,

El-jurttan sapar şegıp kettı dara.

Aıryldyq japan tüzde hanzadadan,

Qudanyñ qudıretine bar ma şara?

Padışa endı körse oñdyra ma?

Aqsaqal, osy arasyn oilap qara.

Bastağan bul qylmysty men boldym ğoi,

320. Uqqan soñ aiyrasyz bolsa sana.

Şal turyp: – Söz mänısın uqтым, – dedi,

Bul sözdı buryn aıtpai tyqtyñ, – dedi.

Qaryğyñ aşylmağan sorly baiğus,

Mehnattyñ Qap tauyna şyqtyñ, – dedi.

Qañğyrmai, qaraqtarym, qait eliñe,

Kım töğıp aqşa berer bedeliñe.

Sen ony qaiğyrğanmen taba almaısyñ,

Kelmeıdı buzylğan ıś kemeline.

Jasyрмаı äkesine baryp uqtyr,

330. Köne ber qaharlansa degenine.

Padışa bola almaıdy aqylsyz jan,

Isıñnıñ qarap körer sebebine.

Er Jäni maqul alyp qarttyñ sözım,

Jiyp ap aqyl qosty ömegine.

Barlyğy bul aqylıdy qabyldady,

As ışıp, az otyryp, damyldady.

Tolyqtap at-kölik pen azyq-tülik,

Saqadai sai jol qamyn daiyndady.

Keledı kündız-tünı tynbai jürıp,

340. Habarlap jol boıyna qulaq türıp.

Japanğa jalğyz ketken jan turaly

Eşbireu aita almaidy habar bılıp.
 Eline taağanda barlyğy da,
 Birtutas şoşyp ketti sağy synyp.
 Şahardyň şetine olar kürgen kezde
 Bır jaisyzy habar jetti hanğa estilip.
 Işinde jalğyz uly joq degende
 Anasy talyp ketti şaşyn julyp.
 Tögılıp ekı közden qan menen jas,
 350. Padişa sözden toqtap qaldy tynyp.
 – Aldyna keltirmei-aq padişanyň,
 Qamalsyn! – dep şyğardy ükım qylyp.
 Bailap ap qol-aiağyn zyndanğa atty,
 Bas keser aldarynan jallad şyğyp.
 Jabylyp zyndanynyň esikteri,
 Salyndy kümbır etıp ülken qulyp.
 Zyndanda bular endı jata tursyn,
 Mehnat jandaryna bata tursyn.
 Aitalyq ata-ananyň qaiğy-zaryn,
 360. Qandyryp tyñdarmannyň qulaq
 quryşyn.
 Ata-anasynyň zary:
 – Ainalaiyn, jalğyzym,
 Qandai jerde qaldy ızıñ?
 Aralaiyn jer-köktı,
 Birden sanap juldyzyn.
 Işımızde ot janady,
 Jüregimiz jaraly.
 Qu tübirdei kempir-şal,
 Qaldyq jurтта qaraly.
 370. Ükilegen tulpar eñ,
 Qasıret basty sanany.
 Ğaiyp bolğan, qarağym,

Aşylmağan qabağym,
 Jaña pysqan almanyň
 Kim üzdı eken sabağyn?
 Taqty talaq eteim,
 Şaqai tartyp tabaq ap,
 Qañgyryp jahan keteim.
 Aulaq menen dünıe,
 380. Mäjnün bolyp öteim.
 Patşalyq sanat qurmainmyn,
 Bır kün de tırı turmainmyn.
 Nemenesın alyp em
 Jaratqan jappar Qudaıdyň.
 Jalğyzymnan aiırylyp,
 Qanatymnan qaiırylyp.
 Qatqan sabaq yrğaimyn,
 Borasyn gülın syndyrğan,
 Baldyrğan emes quraimyn.
 390. Allağa aitar zarym köp,
 Quiryq, qanat, jalym joq.
 Qarğam, berı kelşı, – dep,
 Qolymdy kımge bulğaimyn?!
 Topyrağyñdy körmedım,
 Qolymnan susyn bermedım.
 Jalğyzym sapar şekkende,
 Artynan nege ermedım.
 Qañyrıp qaldy-au ordamyz,
 Oiylğandai ortamyz.
 400. Ölmegende ne qaldy,
 Toz-toz boldy torqamyz.
 İen qaldy taqytym,
 Qaitty ğoi bastan baqytym.
 Qaiğy jutyp öletin,

Osy boldy-au şaqtym.

Işine baryp kireim

Daiyn tursa tabytym.

Dünie bızge ne kerek

Ölimniñ kisek qamytyñ.

410. Osylai ata-anasy qylady zar,

Keñ dünie qaiğy qylsa bolady tar.

Airylsa jalğyzynan öler sorly,

Jaratqan öziñ qolda paruardigar.

El-jurty, uázırları jinalady,

Bular da uata almaı qinalady.

– Sabyr et, älde, bala tırı şyğar,

Bermese Täñirim baqyt kim alady.

Bükıl el qasiretke qaldy batyp,

Bolmpty aqyl aityp toqtatary.

420. Raqymy qudırettiñ özine täñ,

Kımdı alqap, kımdı qarğap joq qylady.

Murat tur körgen jaida attan tüsip,

Qusyryp jas kelindei qolyn quşyp.

Qarasa mañaiyna köz jügirtip,

Bır tajal temır qanat keldı uşyp.

Bul tajal qasyna onyñ tüstı kelip,

Tal belin qaharlana qysty kelip.

Şyñğyrtyp jas baladai jiberdi ony,

Qaldyrmai boida quat, basynda erik.

430. Tajaldyñ közqarasy öte buzyq,

Ala köz, soıdaq tıstı, türi tozyq.

Sekıldı murny peştei, auzy üñgirdei,

Qaraidy qylqyñ qağyp, moinyn sozyp.

Aqyryp ajdahadai ar-gür etip,

Qahary barğan saiyn kettı qozyp.

Düniede eñ ataqty jyrtqyştardyñ

Eşbırı şyğar emes munan ozyp.

Oilasañ ıstıñ şarty jalğyz Haqta,

Qylysyp täuba üiirip turğan şaqta.

440. Barmaqtaı baqqa tuğan bulbul
torğai

Zulatyp uşyp keled sarai jaqqa.

Tağy uşyp osy arağa keldı bulbul,

Bau-baqta ol sairasa aşylar gül.

Bulbuldyñ dauysyna qulağyn sap,

Tym-tyrys toqtai qapty älgı qurğyr.

Tajalğa bulbul kelip: – Toqtai! – dedi,

Jumysyñ mağan aitar joq pa? – dedi.

– Orynda bul jaidağy mindetiñdi,

Ailanyyp bul arany soqpa! – dedi.

450. Jöneldı şubatyla tajal uşyp,

Muratty jiberip ed qatty qysyp.

Jüregi şoşyğannan toqtamady,

Denesı keide suyp, keide ysyyp.

Ümitin öz janyndan özi üzıp,

Qysymnan qasy-közi ketiptı ısıp.

Kep qondy älgı bulbul qasyna onyñ,

Qanatyn köleñkelep basyna onyñ.

Toqtatty aqyl aityp azamatty,

Sürtkızıp közindegi jasyn onyñ.

460. Salynğan alty qabat altyn sarai,

Qoiylğan qaqpaa aldyna gauhar janai.

Naqysyn inju-marjan, meruerttiñ

Auyzben tauysqysyz aityp sanai.

Bailauly qos arystan qaqpaa aldynda,

Allanyñ özi kepi saqtarynda.

Umtyldy körgennen soñ adamzatty,

Aqsiyp azu tısı jaqtarynda.

Osydan Murat ketti qatty sasyp,
Jalt berdı art jaǵyna tura qaşyp.

470. Temır tor arystandy qorşap qaldy,
Tetıktı qalǵan eken bulbul basyp.
Qorqynyş tırşılıktan qandai jaman,
Temırdei otqa tüsken ketti jasyp.
Qanatyn bulbul taǵy qaǵyp edı,
Arystan tura qaldy dalańdasyp.
Qairandap buǵan jıǵıt turǵan shaqta,
Qyz şyqty aq saraidan esık aşyp.
İbasy sululardyń tättı-au şırkın,
Jaratqan rahymdy este näsıp.

480. Dauysy äreń şyǵyp syzdyqtaǵan,
Muratpen qol alysty quşaqtasyp.
Şybyn jan şyǵyp ketpei qaitıp turǵan,
Aldynan kölbeńdese süiıp ğaşıyq.
Qıaly uşqan qustai köterildi,
Telegei teńızdei bop jatqan tasyp.
Qasyna Aqsuludyń bardy janap,
Äuelı aman jailı boldy jauap.
Baiqasa bır mıńı joq tal boıynda,
Tekserip bas-aiaǵyn tursa qarap.
490. Äuelı joǵasqanda qol alysty,
Qos didar qyzǵylt tartyp aǵarysty.
İbaly qyzdan jauap bastalǵan soń,
Şatlyqtyń boztorǵaiy aspanǵa uşty.
Saraıǵa kırdı ekeı quşaqtasyp,
Dariadai jastyq köńıl ketti tasyp.
Dariǵa-ai, bugin ölse armany joq,
Otyrsa aq sulumen didarlasyp.
Aldynan daiar eken türlı taǵam,
Jıberdı o da bır läbsın aşyp.

500. Köñılınen qaiıau ketip jailanǵan
soń,

Jıǵıt te qorqar emes asyp-sasyp.
El-jurty, äke-şeşe şyqty esinen,
Maqsatqa jetkennen soń Murat ğaşıyq.
Qyz aitty Murat jasqa jauaptasyp:
– Köñılıń jan ekensıń jürgen jasyp.
Aitarlyq saǵan menıń bır sözım bar,
Keń oilan qabyrǵańa aqyldasyp.
Qoiatyn saǵan menıń şarttarym bar,
Jar süier jan ekensıń janyń qumar.

510. Serttesip menı aluǵa şydamasań,
Onda erkıń, bugin qaityp jönińe bar.
– Qoryqpan, – jıǵıt aitty, – şartyńyzdan,
Qylmańyz qauıp-qater artymyzdan.
Ne deseń ğaziz basym seniń üşin,
Sert berem bas tartpauǵa saltyńyzdan.
– Üş jyl tur osy jerde elge barmai,
Asqar tau, aǵyndy su, belge barmai.
Erikseń sarai ışın seruende,
Qysqasy baqşadaǵy kölge barmai.

520. Taǵamdy kütuşılar äkeledi,
Menı de tuǵan äkem mäpeledi.
Ĝaşıyq bop menı ańdyǵan bır diu bar,
Sol ğana maǵan töngen qater endi.
Mende joq odan basqa qaiǵy-uaiym,
Senı äkep maǵan qosqan bır Qudaiym.
Şartym sol, asylzada, saǵan qoiar,
Uǵynsań auyr emes söz syñaiyn.
Baramyz el-jurtyńa üş jyl ötıp,
Taryqqan soń qalmai ma diu ketip.

530. Qoiamyz qaitys bolsañ
qolymyzdan,

Bul jerde ölip qalsañ qaza jetip.

Murat aitty: – Munyña köndim, – dedi,

Jolyña jas janymdy berdım, – dedi.

Airylyp joldastardan jalğyz basym,

Sen üşın jan pida ğyp keldim, – dedi.

Qoldasyp aq tösekke jatty bular,

Qoryldap tätti uiqyğa batty bular.

Söileik jastyq jaily bır azyraq,

Üzılıp tyñdai qalsyn jany qumar.

540. Aq bilek talma beldı aldy qysyp,

İskep tamağynan betın quşyp.

Tula boiy qorğasyndai balqıdy endı,

Atylyp aqpa juldyz jerge túsıp.

Şolp etıp tätti erinder kezek tiıp,

Şymyrlap jan deneden şyqqanda uiyp.

Qoiar ma nysanağa däl tigızbei,

Aldynan kezıkkende altyn kiık.

Aqsulu tuğan aidai şalqalaidy,

Därmensız qol-aiağyn äreñ jiyp.

550. Qarasañ bıırı – perı, bıırı – adamzat,

Mahabbat töseğinde jatyr siyp.

Ruqsat, dem alaiyq degenine,

Bır sätke jıbere me jıgıt qiyp.

Osyndai qyzyq künder ötıp jatyr,

Qula ton, kise daiar basta şatyr.

Läzzattyñ boz tumany tumşalağan,

Is artyn qaidan bılsın Murat batyr.

Barady qyzyqty ömır şyr ainalyp,

Uaqyt taiap qaldy jyl ainalyp.

560. Baiqasa, denesı älsız künnen-
küнге,

Jüregı düpıldeidi, basy ainalyp.

Tömendep halı túsıp künnen-küнге,

Köz körmei alys jerdı qaldy mülde.

Äuelgı at bäigesı jolda toqtap,

Bop qaldy ala almaityn künde jülde.

Ol sezdi bır nauqastyñ jabysqanyn,

Süiıp tur jüregı äli tabysqanyn.

Entıgıp qarys jerge jüre almaidy,

Belınıñ jaña bildı qaiysqanyn.

570. Aitty ol suluyna auyrğanyn,

Auru meñdetiptı tau qyranyn.

Ar jağy äli eşkimge túsınıksız,

El-jurtyn sağyndy ma, bauyrlaryn.

Tağy aitty: – Saharağa baraiyn men,

Otardan bır mal tauyp alaiyn men.

Äkelıp qoi sorpasyn işsem qaiter?

Sol üşın janyma aqşa salaiyn men.

Qyz aitty: – Sertiñ qaida äuelde aitqan,

Er jıgıt ne bolady sertten qaitqan?

580. Eger sen saharağa jalğyz barsañ,

Ğazäzıl azğyrmasyn bır jyn-şaitan...

Otyrды qysylğannan jıgıt jylap,

Ağyzyp ekı közdıñ jasyn bulap.

Bolsa da özi basqa, jüregı – et qoi,

Bolad dep túsıp qaldy qyz da qulap.

Qyz aitty: – Saharağa baryñyz, – dep,

Somany janyñyzğa salyñyz, – dep.

Sorpa ışıp köñilimizdi köterelik,

Kezdesse bır qoi tauyp alyñyz, – dep.

590. Quanyп aqboz atqa mindı jıgıt,

Beline almas qylyş ıldı jıgıt.
 Kergıtıp saharağa bet alady,
 Balasy padişanyň sändi jıgıt.
 Otargä sol kün kepti däreger şal,
 Jarandar, myna sözge qulağyň şal:
 “Sebep bar şyqpas janğa, – degen ğoi
 Haq”,
 Däreger kez bolypty aldynan däl.
 Kezıkken Qydyr bolyp osy şaly,
 Belgılı oğan nauqas körse halı.
 600. Däreger sälemdesip qarap tursa,
 Körındı solyp ketken jüzı sary.
 Aıyrdy derttün türin körmei turyp,
 Jai-küin jıgıt aityp bermei turyp,
 Aurudyň paida bolu ahualyn,
 Jasyrды sorly baiğus Qudai uryp.
 Şal aıtpai qalai ıstı bileği eken,
 Ğaiypty kıtap aşyp köredı eken.
 Jatqanyn Äbu jylannyň Aqaralda,
 Möşerlep syrtynan şal jüredı eken.
 610. Şal bildı halı azaiyp qalğandyğyn,
 Bır qyrсыq beişarany şalğandyğyn.
 Jailağan Aqaraldyň Äbu jylanyn,
 Sulu dep jaza basyp qalğandyğyn.
 İkemdı jazsa qalam sözdı yñğaily,
 Qisyndy bolyp şyqsa söz şuraily.
 Halaiyq, tañ qalasyň qubylysqa,
 Azyraq toqtalaiyq Äbu jailı.
 Jylannyň ata tegı özi eken ğoi,
 Qubylğys denesinde közi eken ğoi.
 620. Jasy bar myñnan asqan jylandardy,
 Ejelğı at – Äbu degen söz eken ğoi!

Jüz jasqa kelse aidahar bolady eken,
 Juandap bäterektei tolady eken.
 Denesi myñğa kelse kışireiip,
 Qubylyp är türlü bop turady eken.
 Bır mezet torğai bolyp uşyp-qonyp,
 Ainalyp dünıe jüzın şolady eken.
 Äiel bop, jıgıt tauyp aldap süiip,
 Boiynan qan quatyn sorady eken.
 630. Airylyp et pen qannan süiek qalyp,
 Qurt jegen miuadai solady eken.
 Qyzaryp, birde ağaryp myñ qubylyp,
 Aluan türge kire qalady eken.
 Qu sezım töndiredı basyña ajal,
 Kezıktı bul sorlyğa Äbu tajal.
 Şal oilap bas qatyryp otyrsa da,
 Äbuden qutqararlyq tappai amal.
 Aitaiyn däregerdın atyn, Sälım,
 Jasyndan dañqy äigılı köpke mälım.
 640. Kıtabyň täuıpterdı köp oqyğan,
 Tua da öner daryp alğan tälım.
 Amaldap ülken aila jasamasañ,
 Betpe-bet aldyrtpaidy ol bır zalym.
 Bır aila tez qareket qylmağanda,
 Az künde bitiredı jastyň halın.
 Qoi soiyp, sorpağa sap udy beru,
 Osy bır sätti orai dep tapyt amalyn.
 Ol bildı körgendei-aq auru halın,
 Qutqarar tağy da aitty darularyn.
 650. Boiyna tarap ketken Äbjylannyň,
 Bır-bırlep tüsındirdı zaharlaryn.
 Jıgıttar kümändiger bola qaldy,
 Jüielı tüsingen soñ ıstıñ mänin.

– Bır tu qoi jetı jyldyq tabyñdar, – dep,
 Şaqyryp habarlapyt qoişylaryn.
 Kez kelgen ölmegenge öli balyq,
 Tu qoidy berdı tauyp malşylaryñ.
 Quandy sonda turyp Şahimurat,
 Köziniñ endı jetıp aşylaryn.
 660. Ol qoiğa bır quty udy qosa berıp,
 Däriğer uğyndyrdy josparlaryn.
 – Duğa oqyp onyñ közin bailaimyn
 men,
 Zalymdy tylsymatpen jailaimyn men.
 Jıberem habar berıp eliñe de,
 Är qily ädis-amal sailaimyn men.
 U salğan sorpa berıp bır baiqap kör,
 Osydan qutylmas dep oilaimyn men.
 Eşqandai sekem berıp, syr aldyrtpa,
 Qaitkende qutqaramyn sözime sen.
 670. Aldyram şaqyrtqyzyp osy arağa,
 Bar edı ülken ğalym özime teñ.
 Sen baryp sorpağa sap udy ıskız,
 Ekı oily bolma, janym, sözge kelseñ.
 Qoryldap uiyqtağan bop jatyp baiqa,
 Körseter bır hikmet nege deseñ.
 Saraığa jıgıt qaitty qoiyn alyp,
 Äli de kete alğan joq sözge nanyp.
 As ışıp, jatar uaqyt bolğannan soñ,
 Qisaidy tösegine Murat baryp.
 680. Köilegin şeşıp berdı Aqsuluğa,
 Onyñ da jospary bar syrды uğuğa.
 Qoryldap tättı uiqyğa batqansidy,
 Syğalap jatty qarap älgı quğa.
 Köilektiñ bitin äbden qarady endı,

Tört бүктеп aspalyqqa salady endı.
 Murattyñ uiyqtağanyn baiqağan soñ,
 Köz tıgıp jan-jağyna qarady endı.
 Qysylyp qyryq buralyp otyrğan qyz,
 Jylan bop bır ysqyryp qalady endı.
 690. Boldy da Äbu jylan beine aidahar,
 İirilip sarai ışın şalady endı.
 Jalañdap aiyr tılı zahar şaşyp,
 Jaqyndap kireutke taiady endı.
 Qubylyp bır ysqyryp bulbul boldy,
 Şyqpağan jany jatyr Murat sorly.
 Äuelep üi işine qanat qağyp,
 Azdan soñ ornyna kep qaita qondy.
 Qanatyn bır qozğaltyp qaqty dağy,
 Sulu qyz bola qaldy qalpyndağy.
 700. “Sezbeitin eşnärseni maubasym” –
 dep,
 Murattyñ qasyna kep jatty tağy.
 Amalsyz şoşyğannan Murat jatty,
 Baiqasa ajal oğan jaqyndapty.
 “Qarğam-ai, ğaşyq jarym, süigenim”, –
 dep,
 Kölgırsıp zalym ony quşaqtapty.
 Toqtar ma jüregi onyñ dırıldegen,
 Düniada qorqynyş joq munan qatty.
 Şara joq qutylarğa qairan bozdaq,
 Pälenı basyna ızdep özi tapty.
 710. Añdysyp bırıñ-bırı tañdy atyryp,
 Sol küni qyz ben jıgıt uiyqtamapty.
 Eske alyp Jämiil qyzdyñ aitqan sözın,
 Ağyzyp közden jasyn solqyldapty.
 Ebı joq suyq köñıl ıske qiys,

Mahabbat buryňgydai qaldy süiis.
 Basynda sorly jıgıt baiqamapty,
 Bar eken qyz suluda jylyan iis.
 Barlasa syrty sulu, qyzdai eken,
 Aşyğan silekeiı udai eken.
 720. Jas жүрек alypqaşpa aňğarmapty,
 Aq eti qatyp qalğan muzdai eken.
 Jaqtyрмаi Jämiıl qyzdy asqanyna,
 Ädeiı keziktirgen Qudai eken.
 Oquşym asqaqtağan asylady,
 Qarğysy qyzdyň qalai atqan eken?!
 Tañerteñ tura salyp qoidy soidy,
 Qyz otyr şaşyn tarap, sylap boidy.
 Saldy da bir quty udy sary aiaqqa,
 Üstine et pen sorpa şylap qoidy.
 730. Otyryp käselerin qoldaryna ap,
 Etti jep, sorpany ışıp äbden toidy.
 Zaharğa zahar qaitıp tasyr qylsyn,
 Ol udyň ışkennen soñ küşin joidy.
 “Äbjylan” etke toiyp, bal-bul jainap,
 Tastady iske asyrtpai josparly oidy.
 Jañylar adam azsa täubasynan,
 Däriгер дүрбі салды tau basynan.
 “Qanyp öldi me”, – dep oilap edi,
 Bulyqynsyp körındı qyz aulasyнан.
 740. Sälımnıñ joldasy eken ğalym
 Asqap,
 Oqumen jyn-perını жүрген jasqap.
 Kelıptı şaqyrtqan soñ joldasyna,
 Körsetti bolğan jaidy oğan nusqap.
 Bul jaily eki ğalym aqyldasty,
 Qutqarmaq budan qaitıp Murat jasty.

“Balanyň el-jurtyňa ätei baryp,
 Bır habar tabamyz”, – dep maquldasty.
 Bet alyp bul ekeiı жүріп ketti,
 Jasamaq ülken amal keremetti.
 750. Kün-tünü tynbai tartyp eki ğalym,
 Padişanyň ordasyna kelip jetti.
 Ordağa kelip jetti keşke taiau,
 Közi jasty padişanyň, köñılı qaiiau.
 Tolassyz bal aştyryp balger jisa,
 Habar bar “tırı” deitin uiqyly-oiau.
 Eki adam qaqpağa kep saltanatty,
 Padişağa habar berdi şarapatty.
 – Kezıksek sizge baryp, – deidi olar,
 Jıberdi jalğastyr, – dep osy şartty.
 760. Patşa aitty: – Qudai aidap kelgen
 şyğar,
 Köñilın meniñ üşin bölgen şyğar.
 Ertip kel körıselik olarmenen,
 Habaryn jalğyzymnyñ bılgen şyğar.
 Basynda olar özın tanystyrdy,
 Isterdi jaqsy-jaman salystyrdy.
 Kezıkken balasynyñ hal-jaiynan,
 Tastady bärin de aityp, aşyp syrды.
 Aitty olar ätei ızdep kelgendigin,
 Jany aşyp jasqa köñil bölgendigin.
 770. Qamalğan Äbu jylannyñ qapasyna,
 Közımen söylep berdi körgendigin.
 Padişa estigen soñ jaman sasty,
 Jiyp ap bilgısterin aqyldasty.
 Sandalys aiaqталyp, şabys şyqty,
 Qaitkende qutqarmaqşy Murat jasty.
 Bas qatyp, aqyl tappai ainalğan soñ,

Şeşilmes qyryq şeie bailanğan soñ.
 Aldyna keldi bular Sälim, Ğappas,
 Ekeui demin alyp jailanğan soñ.
 780. Bul ıske, – olar aitty, –
 Qysylmañdar,
 Köp şyğar işterinde ysylğandar.
 Bır sarai jeti qabat salğyzalyq,
 Üş künde daiyn bolsyn temir tamdar.
 Jap-jaltır ışı-syrty bolsyn altyn,
 Kem qylmai toltıryñdar ıstıñ şartyn.
 Astyna ornatylsyn qupia peş,
 Dür etip bır-aq jerden ot tartatyn.
 Qulyby myqty bolsyn esiginiñ,
 Äinegi bolat bolsyn tesiginiñ.
 790. Tas kömir ot alğyşpen toltırylyp,
 Ot bergiş daiar tursyn peştiginiñ.
 Işinde dünıe-jihaz jainap tursyn,
 Samaurn meş üstinde qainap tursyn.
 Jinalyp jastar tartyp kernai, syrnai,
 Än aityp, sauyq-sairan oınap tursyn.
 Üş künde bitirilsin sarai salyp,
 Ol bitse toiğa kelmek barlyq halyq.
 Patşanyñ qutty meşin saraiyna
 Keluge kelindi ätei şaqyrtalyq.
 800. Osylai josparymnyñ jöni kelse,
 Sät bolar kelın buğan kelip kırse.
 Qulyptap esikterin paluandar,
 Astynan ülken peşke ot berilse.
 Barlyğy bul plandy maquldasty,
 Padişa qazynasynyñ auzyn aştı.
 Jinalyp tamşy, ağaşşy, öñşeñ ismer,
 Bul ıske satur-sutyr aralasty.

Otyrmas beker adam patşalyqta,
 Bosatty zyndanynan qyryq jasty.
 810. Quanyp qutylğan soñ pälesinen,
 Olar kep el-jurtymen amandasty.
 Padişa kem körmeuşı ed balasynan,
 Jänidi şaqyryp ap quşaqtaсты.
 Tögilgen köz jastary ekeuiniñ
 Jıbitıp jıbergendei qara tasty.
 – Şaqyryp özım baryp äkelem, – dep,
 Er Jäni el-jurtymen uağdalasty.
 – Egerde Äbudı ertip kele almasam,
 Bäi tıktım Murat üşin ğaziz bastı.
 820. Muratpen bır jerde ölsem armanym
 joq,
 Airylyp qaitem onan jasap jasty.
 Äldenip, az uaqyt demin alyp,
 Sıñırıp boilaryna işken astı.
 Jegılgen päueskege qos arğymaq,
 Tağylyp şilia turman altynnan naq.
 Syrlanğan päueskesi potalmenen,
 Işine ornatylğan gauhardan taq.
 Bar edı bır siqyrşy bul şaharda,
 Toqşylyq ne qylğyzbas qolda barda.
 830. Şaqyrtty siqyrşyny patşa ağzam,
 Qaqtyrды bolat tağa jorğalarğa.
 Jöneldı Jäni batyr küimenı aidap,
 Üş sulu birge ketti kündeı jainap.
 Qyz-jıgıt äzil aitqan sänı kelip,
 Küimege körik berdi külip-oınap.
 Dem almaı kündız-tünı tartty bular,
 Tas basyp, taular asyp, daria boilap.
 Padişa tılek qyldy Jaratqanğa,

Dübırlı quanyşty halyq toılap.

840. Egerde Murat aman keler bolsa,

Jolyna aq sarbasyn qoiğan bailap.

Jol tartty öñkei bağlan ekpındetip,

Saraıǵa bet alğan soñ keldi jetip.

Sarnatyp kernai, syrñai äuenderın,

Äñ qosyp qyz ben jıgıt öleñdetip.

Aldyna aqsaraidyñ keldi bular,

Körkine körgen jandy etip qumar.

Aqsulu säskede uiyqtap jatyr eken,

Tösekten atyp turdy umar-jumar.

850. Jügrıp syrtqa bular şyǵa keldi,

Turǵanyn bır tamaşa közi kördi.

Er Jäni quşaqtasyp Şahimuratpen,

Tarqatty quşyp, jylap ıǵkı şerdı.

Üş qyzdan qutylmpty säulet, körık,

Kigeni düria, şaǵı, kämşat börık.

Qaq tılıp qara jerdi julqynady,

Mingeni astyndaǵy öñşeñ elık.

Aılanyp ıs sätine, baq oñyna,

Aqsulu amandasty özi kelip.

860. Eki dos quşaqtasyp tur edi äli,

Olardy aiyrypty aqyl berip.

Zär jylan ailasymen qubylady,

Muratqa airylmastai bolyp serik.

Jañyldy älgı sumyraı bul barysta,

Özine sor qainamaq osy tusta.

Aqyryp ajdahadai kürkireitin,

Jymiyp jatyp qapty jolbarys ta.

Ordaǵa kırdı bular külip-oinap,

Qyzyqqa qyzǵanyşsyz bari boılap.

870. Sulu qyz, aqyn jıgıt bastı äuenge,

Bulbuldar myñ qubyltyp qaita sairap.

Bas qosyp taǵamǵa äuel otyrystı,

Köterip “käusar” attı şarap ıstı.

Soǵylıp zär suluǵa rümkalary,

Mastyqtyñ tamşysy oǵan baryp tüstı.

Baiqady qyzdyñ qyzyp otyrǵanyn,

Keltırdı jailap aityp sözdiñ mänin.

Ata-ana quanyşpen bır körmekke,

Arnauly olar aitty şaqyrǵanyn.

880. Jahandaǵy ismerlerdiñ bärin jiyp,

Arnaiy altyn sarai saldyrtqanyn.

Top jinap, jahaz aşyp dumandatyp,

Quanyp bır körmekşı kelinjanyn.

– El-jurt pen ata-anañnyñ batasyn al,

Buiymtai bızdiñ osy, sulu hanym.

Bul sözge Äbu siqyr qaldy tüsip,

Alğan soñ boiy qyzyp, şarap ıstıp.

Küimege apyl-ğupyl otyrǵyzdy,

Qoimady, aldy erkine bari pysyq.

890. Jıberdi qos tulpardy Jäni uryp,

Soqqan jel qala berdi artta ysqyryp.

Bolǵandai mülderazy tılsız orman,

Eñkeip qala berdi basy mülǵıp.

Tulparlar köbık şaşyp, ip moiyn,

Erlendi er Jäni da jaiyz boiyn.

Kötertip älsın-äli qumyrany,

Basqaǵa buryltpady qyzdyñ oiyn.

Körındı han ordasy altyn sarai,

Köz tıǵıp älgı siqyr qaldy qarai.

900. – Pa, şırkın! Tuǵan ai ma şyqqan
kün be?

Bul ne? – dep Jäni dostan jatyr surai.

Ol dedi: – Sızdın otau saraiyňyz,
 Artylar oğan kırıp talaiyňyz.
 Toi qylyp, el jilylyp, neke qiyp,
 Bölener toi-dumanğa maňaiyňyz.
 Saraıǵa bular endı kelip tüstı,
 Buiryqtan qutylmaısyñ, qudıret küştı.
 Ata-ana, eli-jurty şaşu şaşyp,
 Köterip syilyq tost şarap ıstı.
 910. Quandy padişa men barlyq halyq,
 Bärinñ syrty şattyq, ıstı zarlyq.
 “Qyryq kün toi, otyz kün oiyny bar” –
 dep,
 Padişa habarlady şaşyp jarlyq.
 Kelinnñ bastaldy toi betin aşyp,
 Uázır, ğulamalar aqyldasyp.
 Taratyp mıskinderge qaiyr-saquat,
 Alatyn türleri joq jaza basyp.
 Köz salyp barlyq qimyl-äreketke,
 Syr bermei Äbu de jür aralasyp.
 920. Ekı eli hanzadadan airylmastan,
 Susyndap ol da ıstep jür jantalasyn.
 Aldyrtar bu daǵy oñai saiqał emes,
 Bır parqy közden tasa saitan emes.
 Baiqasañ talyǵu joq älpetinde,
 Älı de aındysudan qaitar emes.
 Küzetken jetı täulık köz ilmesten,
 Er eken qasarysqan Jäni eges.
 Bolmağan tarihta köz jibersek,
 Bildirtpei jan alatyn mundai keñes.
 930. Pendege raqym qylar Täñırım özi,
 Qoldağan aqiqatty ädıl sözi.
 Oilamağan maqsaty iske asyp,

Murattyñ baǵy aşylar keldı kezı.
 Sailauyt aındyp turǵan qyz ben jıgıt,
 Qyraǵy barlyǵynyñ şaldy közi.
 “Asqanǵa tosqañ” degen zaındy kezek,
 Däl osy kök temir üi basar tezı.
 Üideǵı qyz ben jıgıt şyqty bärı,
 Lezde esik japty paluandary.
 940. Pıl qulyp salyndy da bekıtıldı,
 Saqadaı sai küzetip turǵan bärı.
 Bıltelı mai kömirge ot qoiyldy,
 Astyna alyp peştıñ şoq qoiyldy.
 Najaǵai qabyldaityn ystyq şaşyp,
 Ailana temir üige ot qoiyldy.
 Aiǵailap Äbu jylan ysqyrady,
 Aqyryp arystanşa yşqynady.
 Jan bermek qarap turyp qandai qiyn,
 Qiratyp şyǵu üşin küş qylady.
 950. Talqandap bes qabatyn bolǵan
 kezde
 Äbudıñ terisinen ys şyǵady.
 Bylqyǵan qyzyl temir jıbersın be?
 Küigızıp tigen jerin pysqyrady.
 Bolsa da qanşa soiqañ qyzy otqa,
 Älsirep, küip-pysyp ysqyrady.
 Malynyp maişa janyp balǵyn dene
 Bır kezde kök tütinin burqyrady.
 Osylai küip öldı Äbu jylan,
 Qas sailap adamzatqa qaqqan sylañ.
 960. Bolypty bır hikaia esten ketpes,
 Sondaǵy Äbu jylan salǵan ylañ.
 Aitypty sansyz alǵys patşa, hanym,
 Isinerazy bolyp Asqañ, Sälım.

Aiamai, qazyna aşyp, berdi syilyq,
 Qurmettep şağynaştyň galymdaryn.
 Toi qylyp, tileu tilep, täuba qyldy,
 Şaqyryp jeti yqylym halyqtaryn.
 Qysqaşa osy jerden toqtatalyq,
 969. Oqyrmanrazy bol barlyqtaryň.

TELİM – TENTEK QİSSASY

Aty eken bul qissanyň Telım – Tentek,
 Burynnan el auzynda bolğan ertek.
 Jauyzdyq jany aşymai jas balany,
 Öltirgen qyzdyryp ap taspen örtep.
 Bolypty ağaiyndy üş azamat,
 Ertede köp ıı ötken ne ğalamat.
 Aitaiyn äñgimesin osylardyň,
 Tyñdasañ qulaq salyp, ei, jamağat.
 Jıgtke ülken tusau kedeişilik,
 10. Alşañdap basa almaidy oinap-külip.
 Jaqsylap jan asyrau oñai bolmai,
 Isteidi är nemeni üzıp-julyp.
 Olardyň Telım – Tentek kışkenesi,
 Ausarlau, oiı tömen jarym esi.
 Bolğanmen jasy kışy, boıy seren,
 Batyr men baluandai bar denesi.
 Ülkeni käsıp qylğan qaqqan quryp,
 Közdeidi anda-sanda erte turyp.
 Bir küni ağasymen talasady,
 20. Qaqqandy kelmek bolyp Tentek
 körıp.
 Köp bolğan qaqqanğa tük ılınbegen,
 Äueli uaqytymen körilmegen.

Bügin bir dämeli kün siaqty edi,
 – Qarağym, qoisañ qaiter, ınım, –
 degen.
 Könbeitin mundai jerde Tentek batyr,
 Är türlü keselderdı salyp jatyr.
 Aqylğa aitqan sözge, sırä, könbei,
 Sonymen Telım közdep barady aqyr.
 Ol barsa jatyr eken qoian túsıp,
 30. Aiağyn jaralapyt qaqqan qysyp.
 Jany aşyp, baqyrğan soñ jylady dep,
 Bosatyp qoia berdi attan túsıp.
 Qoianğa: – Baiğus-ai, – dep, – uzyn
 qulaq,
 Aiağyñ auyrğan soñ tursyñ jylap.
 Baqyryp meni körıp jylağanyñ,
 Tursyñ ğoi bir şybyndy menen surap. –
 Dep ony qoia berdi jany aşyp,
 Serperdi bosatty da myqtap basyp.
 Temır bau aiağynan taiğannan soñ,
 40. Jöneldi üş aiaqpen aulaq qaşyp.
 Qaqqandy üige süirep qaityp bardy,
 Män-jaidy ağalarğa aityp bardy.
 Käsıbın ğaiyp bergen qoia berip,
 Auyzğa kelgen baqty taiqytqany.
 Ağasy aitty: – Tegı sen jyndymysyñ,
 Qaşanda oñbai жүred qylğan ısıñ.
 Buiyrğan nesibenı laqtyryp,
 Talastyñ jumysyma nemene üşin?
 Barmaisyñ endi meniñ qaqqanyma,
 50. Qanşa kün bolsa dağy jatqanyna.
 Bıldırıp bir jağynan şaşyp жүrseñ,
 Qalai ortaқ боларсыñ tapqanyma?

Jany aşyp jibermeidi tüsken aňdy,
 Körmedim tırı künde sendei jandy.
 Täňirdiň bergenine qarsy tursaň,
 Qaityp, qane, bağasyň ekı ağaňdy?
 Osymen birneşe kün ötip ketti,
 Az ğana tapqandaryn käsip etti.
 Tentekke Alla sabyr bere me eken,
 60. Qaqpandy közdeitın kün tağy jetti.
 Bul küni ülken ağa özi barğan,
 Inısın ketpek edi sözben aldap.
 Mundaida Tentek könip qaşan körgen,
 Küş bermei kezektı alyp tağy barmaq.
 – Men baram bugün tağy qaqpanyňa,
 Qaşanda ortağ bolam tapqanyňa.
 Syrttağy jumysyňdy bitirein,
 Ağataı, alaňsyz bol jatqanyňa.
 Köreın sol jeriňe tağy baryp,
 70. Qolyma bos moiyndy şoqpardy
 alyp.
 Aldyňa tüskendi endı tırı äkelmei,
 Öltürıp äkelermin bır-ağ salyp.
 Ağasy aıttı: – Şyrağym, osynyň jön,
 Seniň de emes eken aqylyň kem.
 Kök jelkeñnen özıñdi baıyzdaimyn,
 Endı tüsken närseni qoia berseň.
 Äuelı şoqparyňmen qatyr kösip,
 Aiaqty temır qaqpan tursyn qysyp.
 Budan bylai ölseň de jıbermegin,
 80. Jatsa da äke-şeşen bırı tüsip.
 Tapsyryp Tentegine qatty aitypty,
 Köñilın äbden şyňdap qataitypty.
 Endı tüsken närseni qoia berseň,

Sausağyňmen şağamyn baqaişaqty.
 Osymen ketti ınısı jıgerlenip,
 Bolady tüskendi endı jıbermelik.
 Ağasynyň aitqanyň maqul alyp,
 Qaqpan jaqqa tezirek ketti jelip.
 Ağa sözi jyndyğa boldy serik,
 90. İende aqymaqtyň özinde erik.
 Barsa tüsip qaqpanda otyr eken,
 Aldynda ketken kempir tezek terip.
 Quanyň tura şapty köre sala,
 Urypty şoqparmenen bara sala.
 Esirik esi ketken uğa ma ony,
 Eş adam bolmağan soň araşada.
 Jan tätti bolğanyňmen jarlyq qatty,
 Şeşesin şoqparmenen urdy qatty.
 Qaqşañdap otyrmaityn qaqbas kempir,
 100. Aiağy aň ornyna qaza tapty.
 Anağa jylamady, quanyň jür,
 Balaq türıp, bilegin sybanyp jür.
 Balanyň sonşa myqty bolğandyğy,
 Sözinin ağasynyň bu alyp jür.
 – Şırkın-ai, jaqsy boldy mynau mağan,
 Üıme oljaly bop baramyn-au.
 Köbirek ağalarym ursyp edi,
 Olardyň endı alğysyn alamyn-au.
 Maqtanbağ ağasyna endı baryp,
 110. Bolğandai quanyšta aňğa qaryq.
 Kempirdiň aiağyna şylbyr bailap,
 Jöneldi üige taman süirep alyp.
 Asyğys kele jatyr qaita şauyp,
 Alğandai ülken jaqsy olja tauyp.
 Aldyna qarai beret köz buldyrap,

Qara ter monşaқтаğan betin jauyp.
 Kempir de dal-dul boldy süiretken soň,
 Şoqparlap süiekterin küiretken soň.
 Estigenin qoiar ma eki ese etpei,
 120. Ağasy bar aqylyn üiretken soň.
 Aparyp ağasyna qandy qaqpan,
 Kempirdi körsetipti ölöp jatqan.
 – Ne tüsse de aiyrylma degen edin,
 Añnyzdy alyp keldim sizdin atqan.
 Ağasy şoşynady körgennen soň,
 Qapyda qairan ana ölgennen soň.
 Amaly tausylady tağy da oilap,
 Buiryqty özi myqtap bergennen soň.
 Amal joq, qaitedi endi keseldi erin,
 130. Eşkimge bermeuşı-aq ed eselerin.
 Oqystyñ bärine de ortağy bop,
 Amalsyz jerlep qoidy şeşelerin.
 Munan soñ ai ainalyp jylğa toldy,
 Istedi balalary eski joldy.
 “Qaryzy apamyzdyñ qaldy” desip,
 Jyldyğyn şeşesiniñ bermek boldy.
 Bar maly jetuşı edi eki basqa,
 Buiym ba kedeişilik öñkei jasqa.
 Minetin Teñbılşolaq atymenen,
 140. Bar edi qunan ögiz qyzyl qasqa.
 Jyldyqqa atyn äkep soidy dağy,
 Bylqytyp qazanğa asyp qoidy dağy.
 Eki ağasy eki jaqqa jügirmekşı,
 El jinap şaqyruğa mañaidağy.
 Jıbermeidi ekeuin de Tentek tağy,
 – Halyqty men şaqyram bul mañidağy.
 Jalğyz qalyp bul jerde otyra alman,

Jyn-şaitan bärı kelet qai-qaidağy. –
 Degen soñ ony tağy qoia berdi,
 150. Şaqyryp keler deidi talai jerdi.
 Jyndynyñ jas baladai qylyğy bar,
 Kim tyñdar kısı eken dep Tekeñ erdi.
 Biikteu şyğyp aldy bır jotağa,
 Qaraidy qyzyğyna bala-şağa.
 Tañerteñ atyn soiyp, asyp qoiğan,
 – Et je, – dep aığailaidy auzyn qağa.
 Bul sözdı kim eleidi estise de,
 Keibireu “ne dep tur” deid jyndy neme.
 Jön aityp josynymen şaqyrmasa,
 160. Sözine aqymaqtyñ el sene me.
 Adam joq, keş batarda özi kepti,
 – Bıikten habarladym bärin, – depti.
 Qylyğyn bauyrynyñ bılgennen soñ,
 Eki ağa eki jaqqa özi ketti.
 Tentekke: – Ketpe, – deptı – osy aradan,
 Basyna jer oşaqtyñ jolatpa jan.
 Ögızben asyp qoiğan etin bağyp,
 Kelgende tapsyrasyñ esen-aman.
 Bailady qazyq qağyp qasqa ögızdı,
 170. – Mañyna keltirme, – dep, – basqa
 ögızdı.
 Auzyña et salmaısyñ bır japyraq,
 Kelgenşe qaita ainalyp tospai bızdı.
 Aitqandai otyrpty qybyrlamai,
 “El kelse et jeimiz” dep köñılı jai.
 Ot jağyp qazandarğa qapalap jür,
 Basynan aqqan terı bolyp sai-sai.
 Jabyğyp otyrğanda jaiyn oınap,
 Qarny aşyp, eñse túsıp, tamaq oilap.

Ögızge qasyndağy qarağanda,
 180. Ol küisep jatyр eken jynyn şainap.
 Ögızge: – Ei, aqymaq, mağan, – depty,
 Kım berdi “jeme degen” andağy etti.
 “Bız kelmei jelinbesin” degen edi,
 Qaraşy elden buryn mynau jepty.
 Suraidy neşe qaita berseñşi dep,
 Haiuan qanşa aitqanmen uğa ma gep.
 – Tapsyryp ekeumızge ketip edi,
 El kelmei etti nege jatysyñ jep?
 Asqan jyndy körmedim sen nemedен,
 190. El kelip et jegende men de berem.
 Kemise ekeumızden birdei köret,
 Bız kelmei bir japyraq jeme degen.
 Şynyñmen jegeniñnen bermeimisiñ,
 Qasynda men otyrsam körmeimisiñ.
 Jylqynyñ semız etin sonşa jeseñ,
 Işıñnen mai sorğalap ölmeimisiñ.
 Haiuanğa “uqpadyñ” dep yzalanyp,
 Jügirdi qasyndağy baltany alyp.
 Aşumen qatulanyp bardy dağy,
 200. Ögızdı qaq mañdaidan qaldy salyp.
 Ögızdıñ basyn balta bölip ketti,
 Uzamai jany şyğyp ölip ketti.
 Otyrды Tekeñ jalğyz öleñdetip,
 Qan düzip qasyndağy serik ketti.
 – Qu qasqa it, surap jatsam bermep
 ediñ,
 Elemei jei berdiñ goi ber, – dep edim.
 Adamğa qolynan dän tatyrmaityn,
 Däl sendei sarañdy men körmep edim.
 Ölgeniñ jaqsy boldy tırı qalmai,

210. Men emes, öziñ öldiñ tılımdı
 almai.
 Kelgende ağalar da köredı goi,
 Tauystyñ ettiñ köbin jalmai-jalmai.
 Januar jazyğy joq qaldy ölip,
 Şaqyrğan eldiñ dağy aldy kelip.
 Aşumen ağalary nazalandy,
 Ögızdı öli jatqan közi körip.
 Surady: – Myna malğa ne boldy? – dep,
 Jügirip eki ağasy aldymen kep.
 Ögızdı obaldy etip talqandapty,
 220. Sen sonda qaida жүrdiñ, Telim –
 Tentek?
 Tekeñ aitty: – Ony ädei men şapqamyn,
 Surasam bermegen soñ jep jatqanyñ.
 Qazandağy etiñniñ köbin jedi,
 Özi aqymaq eken goi ant atqanyñ.
 Aqymaq körinedi bul ögızıñ,
 İtiñnen qaiyrymsyz küder üzdim.
 Tatyрмаi jegeninen qoiğandyqtan,
 Baltamen bır-aq şauyp, şur etkızdım.
 Nege özi jei beredi mağan bermei,
 230. Tauyspaq ettiñ bärin sender
 kelmei.
 Sözderiñ jeme degen estimese,
 Jarym esiñ aqyly joq qaitedi ölmei.
 Ne qylsyn ağa şırkın aqylsyzğa,
 Qutyryq ustamaly miy qyzba.
 Qylatyn eşbir şara bolmağan soñ,
 Qoiypty tağy keşip amalsyz da.
 Ögızdı soiyp, etin tağy asady,
 Et tausylmai aiağy tañ atady.

Tamaq jep jumystaryn bitirgen soň,
 240. Jaiyna jinalğan jurt tarasady.
 Qaitaryp asyn berip qonaqtaryn,
 Tentektiň aityp tügel qylyqtaryn.
 – Basyňnan qylğan ısıň asyp ketdi,
 Joğalttyň mal, adamnyň qyryp bärin.
 Tuğaly köre almadyq senen paida,
 At, ögiz, äuelinde, apam qaida?
 Tügemes osynşalyq zian salsaň,
 Ketelik aiyrlylysy osyndaida.
 Tentek emes, boldyň sen ziankesti,
 250. Mundailyq körmep edik jarym esti.
 Körgen kün, ötken ömir osy bolsa,
 Är jaiğa bytyrasyp ketsek, – desti.
 Bauyrdan bezdi tügel aǵalary,
 Ana ölip, bastan ketken panalary.
 Urys pen künde janjal köbeigen soň,
 Özara ketisipti baǵalary.
 Ülkenderi otyrysty aqyl oilap,
 Tereň oi teñizine batty boilap.
 Aqyly oilap tapqan sol bolypty,
 260. Tentekti tastap qaşu myqtap bailap.
 “Tırşılık ne bolmaqşy büitip jürgen,
 Bauyrdan jaqsylyq joq boldy körgen.
 Bolğan soň jaman tuys ziany köp,
 Esikke süireledi basyň törden.
 Is bitpes künde janjal, töbelesti,
 Ne paida öneri joq eregesten.
 Apamdy eş kınäsiz öltirüşi,
 Tırde umytylyp keter me esten.
 Osydan bir qutylsaq, – deidi, – eptep,

270. Bır bolsaq qorlyqpenen ömir
 ötpek.
 Bauyr bop mynau bızdı oñdyрмаidy,
 Şırıgen bır jumyrtqa qaida ketpek”.
 Ekeui bekııptı osy sözge,
 Köp oidyň keregı joq joqtan özge.
 Eş amal munan basqa tappağan soň,
 Oilanyp ainaldyрмаq ıstı tezge.
 Tekeñde bolyp jatyr erekşelik,
 Eşkimge körgen emes ese berip.
 Qolma-qol bailauyna köner me eldiň,
 280. Qysymsyz, tosalğysyz turğanda
 erik.
 Bır jatsa uiyqtaidy ol üş kün, üş tün,
 Tyrp etpei jatady eken qaqqandai jyn.
 Tosady aǵalary osy sätti,
 Bolypty jatpaǵaly birneşe kün.
 Kelipti uiyqtaituğyn osy küni,
 Qonypty şuğymenen kări jyny.
 Ketudiň daiyndyğyn körıp bolğan,
 Jönelmek eki aǵasy “Qoş, – dep, – ını!”.
 Bos qalsa, quyp jeter qaidan bolsa,
 290. Jan qalmas jetip alyp maıdan bolsa.
 Jügirer sapalaqtap sağymdai-aq,
 Ölşemdi uiqysynyň uaqyty tolsa.
 Bolmas-ty bailamasa berik qylyp,
 Airylmas uiyqtamasa köre turyp.
 Tez turyp quyp jetip qoiar bolsa,
 Joğaltar ekeumızdı bır-aq qyryp.
 Bailady diirmenniň bır tasyna,
 Köterip apardy da tap qasyna.
 “Täuekel ne de bolsa qidyq”, – desip,

300. Tapsyrdy aruaqqa – apasyna.
Ekeui birıktı de kettı qashyp,
Talai jon-belester men jotany asyp.
Kez bolyp sergeldeñdik seruenge,
Keledı köñilderı qatty jasyyp.

Toqtausyz bular alğa jüre berdi,
Basady talai sötke talai jerdi.
Uiqysy äbden qanyp Tentek batyr,
Ornynan asyp-sasyp türegeldi.

Oianyp “ağam-au” dep aıǵailapty,
310. Oilanyp ıstıñ jaiyn taba almapty.

Bailanğan belindegi tasty körıp,
Apamnyñ urşyǵy eken dep oilapty.
Ekı ağam ketken eken ańǵa şyǵyp,
Qalğam-au ılese almaı uiqy jyǵyp.
Urşyqty tastap ketpei ala jürıp,
Izdeim ağalardyñ jönin uǵyp.

Tasty arqalap jügirıp ketti şauyp,
Seskenip eşnärseden etpes qauıp.
İende ebelektep kele jatyr,

320. Alypty jalǵyz alma tüsken tauyp.

Jarymyn tyǵyp aldy, jarymyn jep,
“Jetkende ağalarǵa beremin, – dep.
Jeimin ğoi toiǵanymşa munan bylai,
Tabylsa tüsip jatqan taǵy da köp”.

Jön surar kezikpedi tırı janǵa,
Aǵalap aıǵailaidy anda-sanda.

Jetkeni aqylynyñ sonşalyqty,
Jürgendei ağalary osy mañda.

Keide otyryp az ğana dem alǵaly,

330. Kötergen auyr taspen quryp halı.

Jegısı kep qyzyǵyp ailandyryp,

İskep jalap qoiady jarty almany.

Ornynan uşyp turyp jüǵiredi,

Qara ter öne boıdan töǵiledi.

Buiryqşa ketkenderge kez bolmasa,

Aqyl joq ańǵal baiǵus ne bileđi.

Ekeui keide oilaidy: “Kele me, – dep,

Kezıkse endı kelıp bola ma elek.

Oıyna taǵy bır ıs oralady,

340. Bailauly köp jatqan soñ öle me”, –
dep.

Qialdap art jaǵyna oi jiberdi,

Köz şırkın şalyp edı talai jerdi.

Janary qos qiyqtyñ jalt etkende,

Uzaqtan bır qaraıǵan seziledi.

Baiqady tosqauyldap baiaulasyp,

Otyryp oilanady demin basyp.

Aǵalap aıǵailağan dauysy estilip,

Beinesı bauyrynyñ körındı aşyq.

Bır oilap bastabynda şoşynady,

350. “Ne päle şyǵarar, – dep, – mynau
taǵy”.

Oıynda ınısınıñ däneme joq,

Zaryǵyp ızdep kelip qosylady.

Üşeui jyласypty saǵynysyp,

Quşaqtap bırı-bırı qatty qysyp.

Ärkımı ısterinen qynjylady,

Özınıñ qylyqtary eske tüsip.

Toqtapty jylasudan mauqyn basyp,

Özara otyrysty amandasyp.

Tuystar aman-esen bas qosqan soñ,

360. Söilestı köñilderı sudai tasyp.

Bul jerde susyn da joq, tamaq ta joq,

Tap derge taqat qylmai talap ta joq.
 Tentektiň aǵalarǵa arnaǵany,
 Uсында jarym alma qojaq-qojaq.
 Aǵasy jarty almany qolyna aldy,
 Tentektiň bul ıisine qairan qaldy.
 Tastap ketse taǵy da oilapty dep,
 Auzyna uialǵannan äreň saldy.
 Aǵalary almasyn ap jedı daǵy,
 370. “Bauyr et degen osy” – dedi daǵy.
 Bır tuyp, birge ölüdi sert qylsyp,
 Üşeui qol ustasyp jürdi taǵy.
 Tekeñe: – Auyr tasty tasta – dedi,
 Zıl salmaq ezer beker jas deneni.
 Tuysqa aǵalardyň jandary aşyp,
 Aiaqtap köñildegi basqa kegı.
 Tentek aitty: – Urşyqty tastamaimyn,
 Ädeiı äkep beriptı apataiym.
 Anaǵa bala qaiyr qylar bolsa,
 380. Körsetken osy bolsyn kün men
 aiym.
 Sender ketip qalǵanda qaqpan quryp,
 Urşyqty tauyp aldym uiyqtap turyp.
 Paidasyn munan bylai körmeimiz be,
 Murasyn apamyzdyň alyp jürıp.
 Üiirip arqasyna salyp aldy,
 Keudege qoian qoltyq tañyp aldy.
 Aǵalarynyň aldymen jügirgende,
 Artynan şumaqtalyp şaňy qaldy.
 Şöldedi uzaq jürıp, su taba almai,
 390. Şöl qansa bolar edi köñıl de jai.
 Kezıkse aldymyzdan bır ııım su
 Bolar ed mınıs at, taǵaly tai.

Uzaqtan körinedı bır bäiterек,
 Ol daǵy jolausynyň soqpa jeri ed.
 Quanyп “su bolar” dep taiaǵanda,
 Şeriktı qalyň şoǵyr közi köret.
 Şoşydy köre salyp: “Ölemız – dep,
 Bul jerge ajal aidap kelemız – dep.
 Qarsylyq körseterlik eş amal joq,
 400. Bız – üşeui, at-qaruly analar – köp”.
 Turdy da biraz ğana aqyldasty,
 Qosylp bır tüiinge maquldasty.
 Jügirip bır jyranyň ııımenen,
 Terekke şerikterden buryn asty.
 Basyna bäiterекtiň şyǵyp almaq,
 Män-jaiyn töbesinen uǵyp almaq.
 Mäueniň daldasyna jasyrynyp,
 ıııne japyraqtyň buǵyp almaq.
 Tentekke: – Asa qorqyp saspа, – deptı,
 410. Körinip beti aşyqqa qaşpa, – deptı.
 Biıkke alyp endı şyǵa almaısyň,
 Tasyñdy arqañdaǵy tasta, – deptı.
 Üş jaiıau bäiterекke baryp şyqty,
 Köne me aitqan sözge Tekeñ myqty.
 – Apamnyň urşyǵynan airylman, – dep,
 Tastamai auyr tasty alyp şyqty.
 Şerikter aǵaşaǵy suǵa keldı,
 Bailady saiasyna kölikterdi.
 Terektiň basynda otyrǵandar
 420. Bulardyň bar qimylyn äbden kördı.
 Su alyp, tamaq ıstep, şai qainatyp,
 Qaişylas bireu jürıp, bireu jatyp.
 Neşe kün dän körmegen Telım – Tentek
 Aǵaştan syǵalaıdy közin salyp.

Tamaqtyň iısı aňqıdy buy şyğyp,
 Ün şyğarmai üşeuı otır buğyp.
 Pısıryp, aldyna alyp keibireuler
 Uystap kömeiletıp jatyr tyğyp.
 Körgende Tentek qaitıp şydaıdy ony,
 430. Bos bolsa körer edı ekı qoly.
 Ustağan auyr taspen äreñ otır
 Daldada boi tasalap qainap sory.
 Şydamai: – Apyrym-ai, ağa, – dedı,
 Qysyldym, quyğyma sıdık keldı.
 Küşpenen qıñalsam da şydap edım,
 Aqyry myna zahar menı jeñdı.
 Ağasy: – Ölseñ de, oıbai, sime, – dedı,
 Pälege myna jatqan time, – dedı.
 Qolyna qalyñ jaudyñ tüse qalsañ,
 440. Quzğyndai jemtik tapqan
 üimeleıdı.
 Tentek qaşan könetın aitqan sözge,
 Bır dauystap jıberdı osy kezde.
 – Ekeuñ jarty almamdy jegısıñder,
 Özım alam, berı äkel tap ılezde.
 Buğan qylar tağy da amaly joq,
 Alma turmaq bır tüür anary joq.
 Ese bermei eñkeııp şaptyrğanda,
 Japyraqqa jaiylıdy, tamary joq.
 Eşteñe önbegen soñ munysynan,
 450. Buzylyp jan şoşyrlyq öñ-tüsinen.
 – Tyşqym keldı, ağa, – dep bulqynypty,
 Aiğailap jasyрмаi-aq bar küşimen.
 Äñgıme ağaş asty duyldağan,
 Samalmen japyraq ta suyldağan.
 Dauysy köp adamnyñ sañ qulaqtap,

Bırer aiğai onşalyq uğylmağan.
 Ağasy qysylady şoşyp endı,
 – Qaitemin aqymaqty osyny endı.
 Keseldı kesegımen ızdep otır,
 460. Qoi degende onan äri ekılendı.
 – Söziñniñ keregı joq, aitpa beker,
 Bızge oryn bolmaıdy eken mynadai jer.
 Bır tyşyp aluyma qosylmasañ,
 Qaidan tapsañ onan tap, almamdy ber!
 Ağasy şara tappai qosylady,
 Bauyry endı nege tosylady.
 Atqytyp biik jerden jıbergende,
 Qumalaq tömen qarai josylady.
 Astyna köz jıberdı tyşyp qalyp,
 470. Quıryqty bır küşenıp qysyp qalyp.
 Munyñ da mänerı joq bır ıs boldy,
 Däretı aşyq jerge tüsip qalyp.
 Eşteñe önbei otır qıqyldaqtan,
 Tamaqtar neşe türlı jerde jatqan.
 Tynşyğyp körgen saıyn otyra almai,
 Bır amal Telım – Tentek tağy tapqan.
 Keseldı ne bolsa da bastağaly,
 Istetpek tağy da bır jaqsy amaldy.
 – Apam urşyğy arqama batty, – depty,
 480. Biikten kümbırletıp tastağaly.
 Ağasy tün tosady ketpek bolyp,
 Olardan eptemekşı närse toryp.
 Tentek te köp oilaıdy är türlı ädis,
 Erterek pysqan asqa jetpek bolyp.
 Ağalar onan äri şoşynady,
 Tasty qoia beruge qosylmady.
 Keseldı neşe qily bastap Tentek,

Jortaqtap bir orynğa oturmady.
 – Onda sen meniň jarym almamdy tap,
 490. Tappasaň, tynyş otыр, auzyňdy jap.
 Özi de şybyn janym şyqqaly otыр,
 Äueli joğaltamyn öziňdi tap.
 Jep qoiğan tabylady alma qaidan,
 Keseldiň öner jeri osyndaidan.
 Şyrağym, onda öziň bil demegende,
 Şyqpaqşy äite bireu ülken maidan.
 Tağy da “maqul” dedı amalsyzdan,
 Äiteur ne bolsa da şyğatyn jan.
 – Andağy jerdi baryp büldirgende,
 500. Tüsedı basymyzğa atpaityn taň.
 Degende qoia berdi diirmendi,
 Tentektiň qylyğy bar artyq-kemdi.
 Aspannan qazandai tas bylş etkende,
 Barlyğy täübä-zıkır üiirdi endi.
 Ağaş asty bolypty astañ-kesteň,
 Bireuler talyp qapty tanyp esten.
 Ümit joq tırşılıkten ölimdi oilap,
 Zıkırın aityp bări jannan keşken.
 Şulasyp, Qudaiğa aityp tilekterin,
 510. Bırınıñ bırı aitady жүрекterin.
 “Belgısı janüzerdiñ osy eken”, – dep,
 Keibireu basa almaı tur sümek terin.
 Äl de joq, amal da joq adamdarda,
 Aspannan tüsken päle amal bar ma.
 At-kölik, azyq-tülik bări qaldy,
 Şeriktiñ amaly joq ony alarğa.
 Azyraq äldileri qaşyp ketti,
 Anadai bır dalağa baryp jetti.
 Ağaştan asyp-sasyp tüsıp alyp,

520. Qos qoldap Telim – Tentek tamaq jepti.
 Keibireu körıp ony myltyq atty,
 Darymai oq zymyrap ketip jatty.
 Asyqpai, tamaqty jep, keñ turğan soñ,
 Şerikter “bul ne jan” dep aň-taň qapty.
 Erkin jep tamağyna äbden toidy,
 Keudesın köterdi de jazyp boidy.
 – Qatty şertken qumalaq közge tiet,
 Oinamai, aqymaqtar, qoi, – dep qoidy.
 Tañyrqap aitqanyna qorqyp şerik,
 530. – Mynanyñ ne qylsa da özinde erik.
 Qorğasynda teñep tur qumalaqqa,
 Sybağany жүrmesin endi berip.
 Ölşeу joq mynau batyr adam eken,
 Baiqasañ ahualy jaman eken.
 Oq atqandy “qumalaq şertpe” deidi,
 Osydan qutylaiyp aman-esen.
 Şerikter şosyp buğan jolamaidy,
 Olardy Tentek jauğa sanamaidy.
 Jannan jan şosytar tağy ıс bar,
 540. Jata qap oqtai zyrlap domalaidy.
 – Domalaq päle degen osy eken, – dep,
 Bolmasa perilerdiñ dosy eken, – dep.
 Ketelik boida jannyñ bar күніnde,
 Bızge joq дәl mynadai päle jeñbek.
 Sonymen qarsylaspai ketti qaşyp,
 Arttağy мүлікterdiñ bärin şaşyp.
 Tamağyn jep üşeui toidy dağy,
 Olja qyp bärin түgel qaldy basyp.
 Närseni qalğan түgel aldy jiyp,

550. At mınıp, qural asyp, kiim kiip.
 Alğanynan artylğan mülükterdi
 Tübine bāiterektñ ketipti üiip.
 Attanyp bul aradan ketip qaldy,
 Bır ülken bai manapqa jetip bardy.
 Jaraqty jasanğandar barğandyqtan,
 Meiman, dos, syilyq jolmen kütip aldy.
 Erteñi jön-josyqty surasypty,
 Ekı jaq bırın-bırı synasypty.
 Peıılı keñ, дәuletı mol bolğannan soñ,
 560. Üşeui aqtarylyp syr aşypty.
 Qonypty bul adamğa bas penen baq,
 Bır elde turğan eken özi aғalap.
 En дәulet, şalqyp jatqan mol yrysty
 Üşeui oryn etip jaғalamaq.
 Sondyqtan aşyp tügel keñesedi,
 Bai daғy mäsaptan sau emes edi.
 Jatpai-turmai jağasyp kep turatyn,
 Töñirek alys-juyq el ösegi.
 Osy eldiñ patşasy eken Ğabdıl Jünis,
 570. Soğystan az ğana kün alyp tynys.
 Mañaiyn töñirektep jep turatyn,
 Sol küni bır şaharğa qylğan jüris.
 Joryqqa şerik ketip, bastyq qalğan,
 Qonaq qyp bırın-bırı mas qyp qalğan.
 Eleusız suğa baryp түsedı eken,
 Bolmasa qarauyl joq aldyn şalğan.
 Köp şerik osy topty qaşyp ketken,
 Aspannan päle түsip, şoşyp ketken.
 Qañğyrğan iendegı üş jaiıau jan
 580. Qaitıp olja alady qalyñ köpten.
 Bul jerde anyqtalyp istıñ jaiy,

Tarazy teñgerilse söz şynbaiy.
 Ülken jau auyr şyğyp bolmağan soñ,
 Patşanyñ qaharlanğan joq şynaiy.
 Soğyspen qarsylyq joq töbeleste,
 Kısı ölip, qan tögilip eregeste.
 At, kölik, qural-saiman, adam da aman,
 Aiğağy ıstıñ fakt sol emes pe.
 Bul patşa el bolmasa şauyp alar,
 590. Küş qylyp qarsyласqan jauyn alar.
 Közi tar şağyn kölemdi adam emes,
 Adamsyp älsızderge älek salar.
 Munyñ da tentek bolğan bır balasy,
 Uqsamait patşa ulyna er qarasy.
 Är түrlı aqymaqtyq ısqylğan soñ,
 Köp bolğan alys ketkelı ekı arasy.
 Bır küni osy jyndy eldi үrkıtıp,
 Joғalğan el işinen özi jıtıp.
 Aqyry patşa aldyna tauyp äkep,
 600. Aiynda äreñ şyqqan jumys bitip.
 Tapqan soñ tura baryp el iesin,
 Päleden qutylady jiyp esin.
 Oqystan ötken bır ısqbolğandyqtan,
 Patşa jiyp aldy düniesin.
 Qospady jala menen ötırıktı,
 Qaitedi qañğyp jürgen esirıktı.
 Ziany, бүlingenı bolmağan soñ,
 Basqadaı qylmys taqpai keşiredi.
 Üşeuin tastap ketti jan baqsyn dep,
 610. Jaldanyp osy baiğa mal baqsyn
 dep.
 Patşa paqyrlarğa keñsilik qyp,
 Jaiyna tastap ketti qaitarmaı kek.

Üşeui qaldy baiğa jaldanuğa,
 Küş satyp eñbegimen jan bağuğa.
 Turaqtap osy oryndy meken etpek,
 Bolmas dep endı beker sandaluğa.
 Äuelı qojaiynmen kelisedı,
 Ant penen uağda sertın berisedı.
 – Ekeumız malyñyzdy bersek bağyp,
 620. Inımızdıñ minezi teris edı.
 – Oğan käsıp bermeñiz, – deptı baiğa,
 Bızge de, sağan da tym bermes paida.
 Bul qyrstyq oñğan jumys ıstemeidı,
 Aşyp aityp qoialyq osyndaida.
 Bai uqty osy sözdiñ mäni-jaiyn,
 Käsıp te turmağan-dy oğan daiyn.
 Qosynda aғasynyñ Telım – Tentek
 Ötkızdı sanap beker kün men aıyn.
 Bır künı Tentek ızdep baidy taptı,
 630. Äure qyp neşe türlü älek saptı.
 – Mağan nege bır tülık mal bermeisiñ?
 Bos jatu jas janymdy jabyrqatty.
 Baғatyn mal bermeisiñ nege mağan?
 Jylqy, siyr bağyp jür, ana, ekı aғam.
 Meke qoiyn özıme berseñ, bai-au,
 Keñ aidap, kösıldırıp men de baғam.
 Käsıpsız beker qoidyñ eriktirıp,
 Qolqandai azamatty köre turyp.
 Baғuymdy bır synap körmeimisiñ,
 640. Arnauly bır malyñdy bere turyp. –
 Degen soñ bölıp berdı bır jüz qoidy,
 Eskertıp köp närseñ aityp qoidy.
 Tentektiñ qulağyna söz kire me,
 Äiteur qoi alğan soñ köñılı toidy.

– Mañaidyñ bärine jai erte bar da,
 Artynan jaiğan maldyñ äste qalma.
 Änebireu köringen kökşıl tauğa,
 Qaşanda jaiamyn, – dep qoidy aparma.
 Ol bır tau qaşandağy mal baqpaityn,
 650. Şöbi joq, sailarynan su da
 aqpaityn.
 Pälesı tasynan da köp bolady,
 Är türlü kesel şyğyp qur jatpaidy.
 Qoidy aidap Tentek ketti: – Bolady, –
 dep,
 Jöndeimın keşke jaqyn qorany kep.
 Baieke, malyñyzdan qam qylmañyz,
 Tunyq su ışkızemın, sony şöp jep.
 Qoi jaidy sonylatyp birneşe kün,
 Barady tağy kernep boidağy jyn.
 – Bul baidyñ “ana tauğa barma” deui,
 660. Kım bılsın qalai eken jalğan-
 şynyn.
 Aidaiyn osy qoidy tauğa taman,
 Köreiın ne de bolsa aqyrzaman.
 Aparyp baidyñ qoiyn sonylatyp,
 Toığyzyp alyp kelsem nesı jaman?!
 Qoidy aidap “täuekel” dep Tekeñ ketti,
 “Sol tauğa ne de bolsa jetem”, – deptı.
 Barsa taudyñ ber jağy muz benen su,
 Ötkızem dep qoimenen tepeñdeptı.
 Qoi sudan ötpeidı eken sabasa da,
 670. Tentekke qarap jüru jarasa ma.
 Şarasyn ötkızudıñ oilanady,
 Qarañyz tağy qyzyq tamaşağa.
 İrdı bır şuñqyrğa jinap bärin,

Kösiltip jatqyzady siraqtaryn.
 “Kebisimdi şeş degen eken ğoi” dep,
 Sypyrdy bäriniñ tügel tuiiaqtaryn.
 Qan josa boldy qoidyñ siraqtary,
 Ornynan qaldy turmai qirap bärı.
 – Kebisin şeşsem dağy ötpei jatqan,
 680. Osyndai qyrsyq pa edı baidyñ
 maly.
 Sebebın endı ötpegen tağy oilaidy,
 Dauystap jatqan qoidy qurğuilaidy.
 “Endı bul tonymdy şeş degenı”, dep,
 Terı soıyp jairatty appaq maidy.
 Mai men qanğa boıady sudyñ boıyn,
 Bır jyndy keške deın salyp oıyn.
 Añ, qustyñ jemi qylyp tastap ketti,
 Semirtip jaiatuğyn baidyñ qoiyn.
 Sauys bop üstı-basy keškeıitti,
 690. Bara sap qojaiynğa jönin aıttı.
 Öz oıyn, ıstegenın jasyrmapty,
 Bastan keşken бүgingı barlyq jaıttı.
 Baiekeñ estigen soñ aqyrypty,
 Kelsin dep ekı aғasyn şaqyrypty.
 – Malymnyñ basyn tolyq töleñder, –
 dep,
 Dauyna qoidy osylai taqyrypty.
 Malyna küiip ketti baidyñ ışı,
 Aşumen basyp syndy azu tısı.
 Bır ıske taqamaqşy paqyrlardy,
 700. Tasymai toqtala ma дәulet küşı.
 Qysady “qaitesin” dep ekı aғasyn,
 Joғary baғalady maldyñ basyn.
 – Qolyma tolyq soma salmasañdar,

Beremin buzyqtardyñ sybağasyn.
 Osyndai tüsip jarlyq jerden auyr,
 Qapy qyp jannan keşti aға-bauyr.
 Oñaşa aqyldasyp ekı ülkenı,
 – Qutylsa qurbandyqpen bolar täuir.
 Bai könse aqymaqtyñ bersek özın,
 710. Joғaltsa ebin tauyp sonyñ közın. –
 Dep ekeı maqulğa kelıstı de,
 Daiyndap aldy baiğa aitar sözın.
 Qaityp kep qojaiynğa bas urady,
 Aituğa amalsyz söz batynady.
 – Kegiñdı qylmystydan öziñ al, – dep,
 Jalynyp-jalbarynyp jatyp aldy.
 Bai aıttı: – Maly joqtyñ janyn alam,
 Jürekten ketpei otyr salğan jarañ.
 Aqymaqqa qaiyrym etemin, – dep,
 720. Obaldy bolyp ketti malym aram.
 Inıñdı öltiremin malym üşin,
 Äueli üşeuıñe qaptal küşim.
 Qaitaram mal aşuyn osymenen,
 Onan soñ özderiñ bıl endıǵısın.
 Qup körıp aғalary “quldyq” dedi,
 – Osymen qaitarylsyn maldyñ kegi.
 Tentektı ne qylsañ da berdık sağan,
 Qaitpaimyz uağdada turdyq, – dedi.
 Bai sonda şyğarady sumdyq ıstı,
 730. Bolğan soñ erki özinde uqyq küşti.
 – Körikpen qazandai tas qyzdyrsyn, –
 dep,
 Ustağa auyldağy buıryq tüstı.
 Jinalyp ustalary tügel baryp,
 Körikke qazandai tas qoidy salyp.

Sumdygy baiekeñniň qanquily eken,
 Tentekti öltirmekşi tasqa qaryp.
 Isteidi opasyzdyq beiuaz janğa,
 Pende joq araşasy osy mañda.
 Bai kelip kördi dağy daiyndyqty,
 740. Tas äbden şoqtai bolyp
 qyzarğanda.
 Aqymaq, aňgal ausar maqulyqty
 Qasyňa aldap ony şaqyrypty.
 Qiadan tasty tömen domalatyp,
 – Ağaňdy tas soqty, – dep baqyrypty.
 Tas közge körinedi qyzyl şoqtai,
 Tentek te uşady oğan atqan oqtai.
 Jibermei jol ortadan ustap alyp,
 Ağasyn araşalau tasqa soqpai.
 Jetti de quşaqtdy qyzyl tasty,
 750. Jas jany janğan otqa aralasty.
 Ağa tas, bai qatygez bolğandyqtan,
 Aiamai berdı ajalğa esıl jasty.
 Quşaqtap tasty astyna basyp aldy,
 Uqpady auyrğandy, aşyğandy.
 Oiy adal, jüregi haq baiğus bala
 Ağasy üşin qurban etken şybyn jandy.
 Mäz-mäiram qarap turdy qatygez bai,
 Kek qaityp ese aldym dep köñili jai.
 Quşaqtap qyzyl tasty Tentek batyr,
 760. Dauyldap jalyn bolyp şygyğan mai.
 Qastyqtan qaza tauyp tasqa küidi.
 Ağasyn amandauğa janyn qidy.
 Jastyqpen ärqily iske duşar boldy,
 Qaitedi jetilmegen jastyq midy.
 Keşirim jaqsy bolar kem bilgenge,

Barlyq jan qanyq bolmas sen bilgenge.
 Bilgır bolsañ bilmeske keñ bolğan jön,
 Tym äues bola bermei öltirgenge.
 Ejelden Telım – Tentek eregespe,
 770. Jyndy dep bolmaidy ony elemeske.
 Aqyry ne bolğanyn köbiñ oila,
 Äňgime bolsyn dedik bır kün keşke.
 Bolypty köpke keñes erte künde,
 Ärkımnıñ auyz aitqan erteginde.
 Aryñdy aqylmenen jeñbegende,
 Tentekten küniñ tömen ergeniñde.
 Aiağy sozylmağan munan äri,
 Nusqasy osynşalyq qolda bary.
 Ertek, jumbaq, taqpaq pen öleñ edi,
 Erteden halqymyzdyñ muralary.
 Tentektiñ anyğynda aty – Telım,
 Osy edi biraz ğana bilgenderim.
 Ğapu et, oqyrmandar, özderiñiz,
 784. Qissanyñ artyq-kemdı bolğan jerin.

ALTYN BALAQ AQSUNQAR

Adamzat birde maldy, birde jarly,
 Kimde-kim qolda joqqa bolar zarly.
 Burynnan el aýzynda aңыз bolğan
 Aıtaryn altyn balaq aqsunqardy.
 Deıtuğyn Sultanmahmut han bolypty,
 Atağy álemge aıan jan bolypty.
 Baılyq pen dúnięe qoly jetip,
 Qurğany saltanat pen sán bolypty.

Bir kúni Sultanmahmut tús kóriпти,
 10. Túsinde bir ġajajyp is kóriпти.
 Álemde symbatyna zat teń kelmes,
 Aqsuńqar altyn balaq qus kóriпти.
 Oıandy patsha uıqydan kózin ashyp,
 Tósekten ushyp turdy asyp-sasyp.
 Elestep kóz aldynan suńqar ketpei,
 Esi aýyp bir kórýge boldy ġashyq.
 Buryńgy daǵdysyndaı tura almady,
 Taqqa otyryp patshalyq qura almady.
 Jurtyn jınap qanshama surasa da,
 20 Bir adam qustyn jónin bile almady.
 Bar edi qol astynda eki ýázir,
 Bireyi – Sam, bireyiniń aty – Sabyr.
 Suńqardy izdetýge sert qyldy da,
 Sabyrga «taýyp kel» dep qyldy ámir.
 Ýázir jarlyq alyp izdemekke,
 Japan túz jortpaq bolyp jyraq shetke.
 Sert qylyp, qus izdeýge toǵyz jyldy,
 Sıyndy bir Jasaǵan Qudiretke.
 Han jarlyq qylǵannan soń izdep ketti,
 30. Azapty joldar júrip mehnat shekti.
 Keń dala, asqar asý, taýlar asyp,
 Suńqardan bile almady esh derekti.
 Alty jyl júrdi Sabyr suńqar izdep,
 Moıyna dúnie kezбек boldy mindet.
 Boıyna bir ózenniń kelip jetti,
 «Aqsuńqar altyn balaq qus bar ma» dep.
 Ýázirge bul bir tylsym synǵa aınaldy,
 Jetinshi qustar qaitar jylǵa aınaldy.
 Tańerteń erte turyp qarap tursa,
 40 Kóredi bir aqsaqal kári shaldy.

Aldyna qarsy baryp sálem berdi:
 – Kezdim, – dep, – suńqar izdep talai jerdi.
 Osy shal qustyn jayyn biledi eken,
 Mánisin túsindirip aıtyp berdi.
 Shal aıtty: – Tyńda, – dedi, – Sabyr, janym,
 İzdegen qus patshasy aqsuńqaryń.
 Joly osy qaitatuǵyn jylynda bir,
 Kóresin tosyp jatsań qustyn bárin.
 Shyraǵym, jan ekensin kópten zerek,
 50. Týysyn taǵy artyq, zатыń bólek.
 Qus degen tamaq iship qolǵa túser,
 Tor quryp, jasyrynyp jatsań kerek.
 Osy aqyl unaǵan soń ýázirge de,
 Bir torǵaı ustap alyp tikti jemge.
 Aıtqandaı qusqa tordy quryp tastap,
 Kórinbeı jata berdi tasa jerge.
 Aı ótti, sodan bylai kúnder ótti,
 Qustar da qaitqan ushyp kelip jetti.
 Eshbirin aqsuńqarǵa uqsata almaı,
 60 Bárin de ótkizip sap taǵat etti.
 Telmirip jatty ýázir qaraı-qaraı,
 Qustar ótip boldy, arty arylǵandaı.
 Eki qus shyǵa keldi eń sońynda,
 Appaq bop jap-jańa tań jarylǵandaı.
 Bireyi eki qustyn baran boldy,
 Kónili ýázirdiń alań boldy.
 Ekeyi zymǵap ushyp kele jatyp,
 Torǵaıdy jemge túsken kózi kórdi.
 Ýázir jeti jylǵa jasymady,
 70. Al búgin baǵy ma eken basyndaǵy.

Appaǵy altyn balaq suńqar boldy,
 Joldasy qarshyǵa eken qasyndaǵy.
 Aqsuńqar aıttı sonǵa qarshyǵaǵa:
 – Baıqashy, mańnan shyryl, án shyǵa
 ma?
 Torǵaıǵa túsip biraz qorek etsem,
 Oılaǵan oıymyzdan dál shyǵa ma?
 – Munymyz, – qarshyǵa aıttı, – maqul
 emes,
 Qylmaıyq jolda turǵan torǵaıǵa eges.
 Sizdiń jem – aqqy, úrek, qaz, bódene,
 80. Sizge, taqsyr, bul torǵaı laıyqty
 emes.
 Unady bul aqyly suńqar qusqa,
 Aqsuńqar usha berdi kúbatysqa.
 Ýázirdi qus sıpaty baýrap ketti,
 Lajsyz aıaldady keler jylǵa.
 Sabyrmen segizinshi jyl da toldy,
 Qus qaitar mezigil ýaqyt taǵy boldy.
 Jalynyp Jasaǵannan úmit etip,
 Qaitadan torǵaı bailap toryn qurdy.
 Tizilip qustar qaitty tap-tabymen,
 90. Biriniń biri artynan top-tobymen.
 Bar qustyń sońyn jıyp ushyp jetti,
 Aqsuńqar shabarmany lashynmenen.
 Torǵaıdy jemge tikken taǵy kórdi,
 Aqsuńqar shyraıalyp nápsige erdi.
 – Mynany az kidirip jep keteik,
 Qonalqa bilemiz ǵoı jerdi, – dedi.
 Lashyn da qarshyǵadaı sózge sheber,
 Qus emes qarapayym bolar beker.
 – Onan da qulan, kúik ustap jeńiz,

100. Taqsyr-aý, qandaı ańǵa shamań
 keler.
 Lashynnyń bul aqylyn qabyıl aldy,
 Aqsuńqar kidirmedi ketip qaldy.
 Al, qazır qapalanyp, nazalanyp,
 Mehnatpen tikken toryn jınap aldy.
 «Sıpaty aqsuńqardyń dúniede joq,
 Tamasha jaralǵan» dep qairan qaldy.
 Qus emes qyzyqpaityn kórgen adam,
 Ýázir de patshadaı-aq qumarlandy.
 Suńqardy qıyp tastap kete almady,
 110. Segiz jyl tilegine jete almady.
 Patsha ámirin oryndaı qıyn boldy,
 Kóp tartty mehnatty shybyn jany.
 Sert qylǵan toǵyzynshy jyly boldy,
 Qus qaitar mezigil ýaqyt taǵy boldy.
 Jalynyp Jasaǵannan úmit etip,
 Qaitadan torǵaı bailap, qurdy tordy.
 Tizilip qustar qaitty býdaq-býdaq,
 Búkte, keiı alasa, ýmaq-shýmaq.
 Bar qustyń sońyn jıyp ushyp jetti,
 120. Aqsuńqar kezquryqty joldas qyp
 ap.
 Tursa da kórineýde tor qurylyp,
 Aınaldy qus patshasy jemdi kórip.
 Kezquryqqa sóz saldy: – Jep keteik,
 Tamaqty myna turǵan az kidirip.
 – Patsham-aý, kórim boldy-aý bul daıar
 jem,
 Aıtýǵa, taqsyr, sizge bata almap em.
 Az da bolsa etin jep siz toıyńyz,
 Qaýjanyp men qalaıyn qan-jynymen.

«Iá, sát» dep Sabyr jatty kózin salyp,
 130. Aqsuñqar tústi torğa shyr ainalyp,
 Jańylyp qus patshasy torğa oraldy,
 Joldasy kezquıyqtyń tilin alyp.
 Oralğan aqsuñqardy ýázir kórip,
 Qýanyp jetip keldi zyr júgirip.
 «Jettim, – dep, – toǵyz jylda tilegime»,
 Keltirdi Jasaǵanǵa myń shúkirlík.
 Ýázir Sabyr bul qusqa qairan qaldy,
 Qurmettep bólegishke bólep aldy.
 «Patsham» dep altyn balaq aqsuñqardy
 140 Tagzym etip patshaǵa alyp bardy.
 Suñqardy Sultanmahmut ap qýandy,
 Aıyǵyp ishki derti ýanady.
 Sabyrǵa rıza bop syı beredi,
 «Ornyna keltirdiń, – dep, – sen
 ýaǵdany».
 Patshanyń kónili tyndy suñqardy alyp,
 Tań qaldy sıpatyna kórgen halyq.
 Sam kelip quttyqtady aqsuñqardy,
 Han aldyna taralǵy-tartý salyp.
 Sam aıty: – Quttyqtaimyn bul bir isti,
 150. Ańǵa da suñqaryńyz bolar kúshti.
 Qaratyp bosqa saqtap otyrǵansha,
 Sonarǵa alyp shyǵý bek tiisti.
 Patsha da Samnyń sózin esine aldy,
 Qaıyryp aqsuñqardy ańǵa saldy.
 Aqsuñqar altyn balaq qyran shyǵyp,
 Kózine kóringenniń bárin aldy.
 Túlki aldy, qasqyr aldy, aıy aldy,
 Kóringen qutqarmady haıyandy.
 Jolbarys kórinse de túsetin bop,

160. Aqsuñqar ańnan qashyp aınymady.
 Neshe jyl ańǵa saldy aqsuñqardy,
 Kóringen ań balasy qutyılmady.
 Qaıyryp taǵy bir jyl alyp shyqsa,
 Altyn qus buryńǵydaı umtyılmady.
 «Suñqarym buzylды» dep emdetedi,
 Balgerge o ǵyp-bu ǵyp jóndetedi.
 Qaıyryp salyp edi taǵy ushpaı,
 Meilinshe patshany da áyre etedi.
 Ap shyqty Sultanmahmut qusty bir kún,
 170. Suñqardan úmit etip dúrkin-dúrkin.
 Kórsetip bir kiikti qoıa berse,
 Teris ushyp kelmeı ketti álgi shirkin.
 Padısha ashýlandy yza bolyp,
 Sýyqqa keshke deın ábden tońyp.
 Aqsuñqar tańǵa jýyq qaita ainalyp,
 Meshittiń tóbesine shyqty qonyp.
 Namazǵa Sultanmahmut erte turdy,
 Dáret alyp, meshitke taman júrdi.
 Joǵarǵy munaranyń biiginen,
 180 Aqsuñqar altyn balaq qusty kórdi.
 Aıtady patsha sonda suñqaryna:
 – Seni men ókpeletken jerim bar ma?
 Babyńdy renjitip tappadym ba,
 Basqasha maǵan qoıar kináń bar ma?
 Aıtamyn, suñqar, seni ishim qımaı,
 Ań kórseń umtylmaısyn buryńǵydaı.
 Ketesiń teris ushyp, aınalmaısyn,
 Buzylдың, altyn balaq, nege mundaı?
 Jem berip shaqyrсам da qaramдың,
 Ustaǵan bir ádetten aırylmaдың.
 Toǵyz jyl qumar bolyp izdetip em,

190. Eki jyl qatty egildi meniń janym.
 – Bári ras, – dedi aqsuńqar, – taqsyr patsha,
 Qyzmetińdi oryndadym men shamasha.
 Bir ańǵa áyeline túspes edim,
 Toǵyz jyl Sabyr ýazir sharshamasa.
 Sizge men qosh aıtýǵa turmyn, sultan,
 Júrmeydi toqta degen maǵan qolqań.
 Aıtayn úsh sózim bar keterimde,
 Aıtayn shyn unatyp fahım qylsań.
 Keterin aqsuńqardyń bildi patsha,
 200. Oılanyp ishi qımaı turdy patsha.
 – Aıtyp ket úsh sózińdi úgyndyryp,
 Tyńdaıyn kerek eken maǵan qansha?
 Aqsuńqar altyn balaq bastap sózin,
 Patsha tur qusqa tigip eki kózin.
 – Árqashan qoldaǵyńnyń qadirin bil,
 Jaqsy ekshe ómirdiń bar mys pen jezin.
 Aqymaqqa eshqashan aqyl salmaǵaisyz,
 Tiline erip ǵapyl qalmaǵaisyz.
 Ókinbe ótken iske úshinshisi,
 210. Is ótse basyńyzdan qandaı jaısyz.
 Patsha qusyn qımaı qaıǵy jedi,
 Toqta dep aıtqanyna kónbei endi.
 – Úsh sóziń maǵan aıtqan aqyl eken,
 Aıtyp ket anyq ashyp jaıyn dedi.
 Aqsuńqar taǵy bastap sózin aıttı:
 – Patshasy em tamam qustyń sizdei zatty.
 Kózi – tar, kónili – zahar ýazirge erip,
 Salǵanyń ańǵa qaıyryp maǵan battı.
 Dos edim men ózińe shyn, aqıqat,

220. Mindetim emes edi ań ustamaq.
 Basqasha aqylmenen pıdalansań,
 Maǵlum ǵoı tabylar ed sizge tamaq.
 Sultany, unamady maǵan isiń,
 Men edim altyn balaq kórgen túsiń.
 Túsimde men de ózińdi kórip edim,
 Torgaıdy bile tura torǵa tústim.
 Aqsuńqar altyn balaq meniń atym,
 Belgili qus bolsam da tekti zatym.
 Árqashan qoldaǵyńnyń qadirin bil,
 230. Synańyz shala bolsa qalǵan artyn.
 Ekinshi tústim kelip toryńyzǵa,
 Neshe jyl turdym shydap qolyńyzda.
 Sam menen kezquıryqtyń tilin alǵan,
 Sebep qoı aırylyspa qorymyzǵa.
 Kezquıryq qus ishinde qor bolatyn,
 Bilesiń Samnyń daǵy arǵy zatyn.
 Qaskúnem, qara niet ekeıi de,
 Jetken joq kezi onyń tazaratyn.
 Ondaıǵa qashan da aqyl salmańyz dep,
 240. Osy edi meniń aıtqan ishariatym.
 Qarshyǵa, lashyndar qus tóresi,
 Eki jyl sebep bolǵan qutylatyn.
 Aıtamyn sizge, patsha, aqyl qylyp,
 Sóz emes qarapayym umtylatyn.
 Úshinshi túiın etip qoıǵan sózim,
 Ókinip tursyń maǵan bilseń óziń.
 Qolyńa menen basqa asyl tússe,
 248. Árqashan qadirin bil degen sózim.

QAMARZAMAN

Bolypty bir padişa Hanzada atty,
 Halyqqa meirbandy, inabatty.
 Bar eken jalğyz uly Qamarzaman,
 Üilenbei osy hanğa qatty batty.
 Jürıptı qaiyn almaı Qamarzaman,
 Jasy asyp egdeleptı talai zaman.
 Äkesı söileskenın almaıdy eken,
 Hanzada qaiğymenen bolyp jaman.
 Şaqyrtyp ol padişa uázırın:
 10. – Alaiyn men balamnyñ razylyğyn.
 Egerde razy bop üilenbese,
 Tentirep ketsın berem jol azyğyn.
 Oilary bulardyñ da bolyp parşa,
 Könbeıdı Qamarzaman aqyl aıtsa.
 Padişa: – Maqul deseñ aqylym sol,
 Balağa oi tüsedı zyndan jatsa.
 Jiylyp bul aqyldy bärı qostap,
 Jasady zyndandaryn äuel bastap.
 Tüsedı jalğyz jatsa dep oilasyp,
 20. Zyndañğa ol Qamardy saldy tastap.
 Tüsıptı ğoi bul Qamarğa aqyrzaman,
 Zyndanda jatyp turdy talai zaman.
 Qylmyssyz äkesıne narazy bop,
 Qusa bop, aşu kernep qatty jaman.
 Sol zaman diu-perı jüredı eken,
 Qamardy zyndandağy köredı eken.
 Kezdesıp ekı perı söileskende,
 Aiqyndap körgenderın aitady eken.
 Aralap dünienıñ bärın kezdı,
 30. Zyndanda bir adamdy kördı közi.
 Artyq qoi adamzattan onyñ özi,
 Jarqyrıp säule şaşqan nurly jüzdi.

– Men jürgen jerım ülken tatyr eken,
 Saraıda bir sulu qyz jatyr eken.
 Aimalap mañaiynda nökerlerı,
 Sulu qyz ortasynda otyr eken.
 Oi men qyrdy aralap basaiyq bız,
 Qyrqany, quzar taumen asaiyq bız.
 Ekeumız osy körgen ekı jasty,
 40. Äkelıp osy tünde qosaiyq bız.
 Periler “maqul” dep qyzdy quşty,
 Tün ışı, uiqyda qyz alyp uşty.
 Bolğan joq öitkenınşe köz ılderdei,
 Zyndañğa jıgıt turğan kelıp tüstı.
 Jıgıttı körsetedı qyzdy oiatyp,
 Tamsanyp, tañyrqaidy o da jatyp.
 Körgende sol jıgıttı salauatty,
 Ketedı uıgendei boiy balqyp.
 Köñılı jadyrady, şaryqtady,
 50. Älgı qyz jıgıttı kep iyqtady.
 Janynda maujyrıp biraz turyp,
 Qasynda bir zamanda uiyqtady.
 Jamlığan kiimin ap basyndağy,
 Oiandy endı jıgıt qasyndağy.
 Tamsanyp o da turdy eseñgirep,
 Suluğa közi tüstı qasyndağy.
 Bul perı ekı jasty kezıktırdı,
 Jandaryn bır-bırine üzıp turdy.
 Sol jerde aqyldasyp ekı perı,
 60. Jüzıktı qolyndağy auystyrdy.
 Qosty ğoi osylaişa ekı jasty,
 Tüsındei şala körgen tañyrqasty.
 Bır kezde perı qaita uiyqtatyp,
 Ol qyzdy saraiyna alyp uşty.

Periler oianğansa alyp bardy,
 Körsetip tüsim be dep ғашыq jardy.
 Oiansa qyz qasynda joq bop шыqty,
 Salady Qamar aıǵai, muñ men zardy.
 Uıqydan Qamar turdy, tañ da atty,
 70. Qarasa qyz joq qasta, özi qapty.
 Qorlyǵy dünienıñ osy bolyp,
 Aşylmas qalyñ tuman, muñǵa batty.
 Tañerteñ tamaǵyna bireu keldi,
 Zarlaǵan qaiǵy-muñyn közi kördi.
 Aıǵaidy körgennen soñ şoşyp ketip,
 Qamardyñ bul qylyǵy tym özgerdi.
 – Bar eken kāmшат бөрki basyndaǵy,
 Qyz edi qaida ketti qasyndaǵy?
 Men körip ғашыǵymdy kezigip em,
 80. Kım ertip ketip qaldy osyndaǵy?
 Mazalap шыbyn janyn tur ğoi qinap,
 Kelgenge “tauyp ber” dep tur aıqailap.
 Ne sumdyq, ol kelgender, nemene dep,
 Elı tur muñǵa batyp, qaiǵy jailap.
 Sary tañ aıǵaimenen atyrdy kep,
 Äkesi körıpmuny: – Qutyrdy, – dep.
 Şyǵarma sol zyndannan ony, – dedi,
 Bastaryn bütin eldiñ qatyrdy kep.
 «Ber, – deidi, – qyzdy tauyp» Qamar
 köpke,
 90. Tabylmai şıpası da osy dertke.
 Küşeip burynǵydan myna derti,
 Hanzada tırı tüsti janǵan örtke.
 Qan шыǵyp jas aralas aǵyp közden,
 Aqylǵa kelmei Qamar qalyp sözden.
 Osymen Qamarzaman jüre tursyn,

Azyraq söileseıik älgı qyzben.
 Jailanyp saraiynan turady qyz,
 Nökerden: – Jıǵıt qaida? – surady qyz.
 Şaqyryp nökerlerin jiyp alyp,
 100. «Jıǵıttı tabyñdar» dep urady qyz.
 Tıl tiip, sözben şaǵyp, aqyrdy kep,
 Şoşidy qalyñ nöker «qutyrdy» dep.
 «Şulasyp ne boldy» dep qalyñ nöker,
 Almaidy eş adamnyñ aqylyn köp.
 – Tabyñdar qasyndaǵy jıǵıttımdı,
 Uqpaimyn sender aitqan ügıtiñdi.
 Joǵalyp älgı jıǵıt qaida ketti,
 Tosa ma myna qyzdar baqytymdy?
 Sonymen Esım hanǵa habar ketti,
 110. Lüpıldep жүрек qaǵyp äreñ jetti.
 Söilegen qutyryqtai qyzyn körıp,
 Añyrap Esım hannıñ esı ketti.
 – Ne boldy, ei, шыraǵym, balam, – deidi,
 Boldy ma älde kımnen jalañ, – deidi.
 Juldyzym aspandaǵy öziñ ediñ,
 Basymda ai men kündeı panam, – deidi.
 Qyzyna äke jany aşıdy endı,
 Äkesi qyzyn körıp şoşidy endı.
 Tüsken soñ han balasy osy küige,
 120. Toqtau qyp elı kelip bas idı endı.
 Han tur ğoi qyzdy körıp, elı sasty,
 Hanyna elı kelip qoidy basty.
 Elnen ızdestirip balger-baqsy,
 Kelgen soñ balger balyn aşty.
 Janyna qyzdyñ elder bara almady,
 Emsekte qyzǵa emdi taba almady.
 Balger hannan qorqyp, jany şoşyp,

Uşyq sap äiteu qyzdy amaldady.
 Bul qyzğa balgerden em qonbady,
 130. Kün-tüni zarlap, uiqy bır qanbady.
 Em ızdep qyz äkesı sandalady,
 Eñbegı äkesıñ bır janbady.
 Ağady Esım hannan jas domalap,
 Ketıp ed qyz ağasy jolauşylap.
 Şaqyryp sol ağasyn quğyzady,
 Şaqyrtu jetıp bardy oqşa zulap.
 Şaqyrğan sözın aityp sartyldaidy,
 Jüregı ağasynyñ tarsyldaidy.
 – Saraida qaryndasyñ auyryp qap,
 140. Haneke senı şapşañ qaitsyn deidi.
 Ağasy jete almady joldan qaityp,
 Nauqasy qaryndastyñ oğan batyp.
 Aiqai sap, köp söyleidi uiqy körmei,
 Jelıgıp köterılse el sandalyp.
 Jüredı «ne boldy-au» dep ekpındetıp,
 Üııne keşke jaqyn keldı jetıp.
 Äkesı qarsy aldynan şyğyp aitty:
 – Auyrды ıle-şala sen de ketıp.
 Saraığa qyz ağasy tura tartty,
 150. Qysylyp qyz da turdy jaman qatty.
 Aldynan qyz nökerı qurmet etti,
 Kelgenın ağasynyñ inabatty.
 Ağasy jaqyndady qyzğa taman:
 – Ne boldy, o, qarağym, endı sağan.
 Jolyğyp arylmaityn ülken dertke,
 Jüdepsıñ öñıñ ketıp tıptı jaman.
 Külkısı şyqty qyzdyñ äiteu qyzyq,
 Kım buzbaq bır Alladan bolsa buiryq.
 Otyrğan qasyndağy ağasy onan,

160. Surady köreim dep qoldan jüzık.
 Qyz dağy ağasynyñ qasyna kep,
 Jüzıgın berdı qoldan usyna kep.
 – Kezıktım osyndai bır auruğa,
 Dert bolyp ornalasty basyma kep.
 – Qarağym, jazylasyñ esen-aman,
 Qaiğy-dert aralasty tıptı jaman.
 Bul jüzık öziñdıkı emes eken,
 Aty bar jazylıpty «Qamarzaman».
 Köredı qolynan qyz jüzıktı alyp,
 170. Tura almaı sendelektep turdy
 qalyp.
 Osyndai biraz turyp qalğan kezde,
 Jyğyldy sonda baryp esten tanyp.
 Azdan soñda turyp esın jidy,
 Şaqyryp älgı jıgıt halqyn jidy.
 – Balanyñ, mine, emı tabyldy – dep,
 Şüıınşı barlyq elge berdı syidy.
 Basynda bütün elı qatty sasty,
 Padişa elın jıyp aqyldasty.
 «Jüzıktı alyp bireu ızdesın» dep,
 180. Jurty kep osy sözge maquldasty.
 Jüruge qyz ağasy yñğailanyp,
 Qasyna jıgıt aldy syğailanyp.
 – Jata tur saraiyñda, ei, qarağym,
 Kelemın aman bolsam jyl aılanyp.
 Ağasy jüzıktı alyp jolğa şyqty,
 Sailanyp säigülıktır öñşeñ myqty.
 «Saparyñ sätti bolsyn» dep ap bata,
 Käriden jürer joldy surap uqty.
 Qasynda joldasymen bolyp alty,
 190. Qosarğa jetektedı bırden atty.

Jolşybai surai-surai kele jatyr,
 Bır jylda körinedi eldiñ şeti.
 Bır şahardyñ jetip qondy şet jağyna,
 Artylğan azyq-tülük attaryna.
 Jön bılıp qonğan üi surap otyr,
 Dem alyp birneşe kün jat tağy da.
 – Kelemız bolyp bız de balger-baqsy,
 Aitamyz bız aiyrıp jaman-jaqsy.
 Köremız aurudy şögeldenip,
 200. Ketedi uşyq bolsa dem sap qaqsä.
 – Hanzada elimızdñ padişasy,
 Auyrğan köterilip bır balasy.
 Balany baqsy-balger jaza almady,
 Bul elden tabylmaidy bır şarasy.
 Balany hanğa aitaıyn körñızder,
 Daulap qoldan kelse berñızder.
 Habaryn hanğa baryp tez aitaıyn,
 Uşyq sap maqul dese berñızder.
 Padişä estıgen soñ maqul deptı,
 210. Älgı adam habaryna baryp keptı.
 Padişä saraiyna barğannan soñ,
 Qadırlep, qurmetine alyp küttı.
 – Bar edi jalğyz ulym – kün men aıym,
 Söilein bul balanyñ biraz jaiyn.
 Osyndai jalğyz balam küige tüstı,
 Surağan jazar bolsañ bärı daiyn.
 Şart jasap şetke sarai salady endı,
 Qamardy ol ötkızıp alady endı.
 «Daulap qyryq kündeı köremız» dep,
 220. İenge tügel balger barady endı.
 «Er-toqym, daiyndasyp qyryq atyn,
 Köremız qyryq kündeı etip şartyn».

Aitqanyn balgerlerdñ istep berdi,
 Küteik bız aialdap munyñ artyn.
 Quanyyp han, padişä bolady dal,
 Qaiğysy arylğandai burynnan säl.
 – Jan pende bul arağa bastyrmañyz,
 Özñ kep qyryq bır künde habaryn al.
 Bar eken altauynda bır jeztañdai,
 230. Qamarğa uğyndyryp aityp jağdai.
 Jüzıgın alyp kelgen Qamar kördi,
 Serpildi ol dertinen aiyyqandai.
 – Ei, Qamar, aldyñyzdan ötemız, – dep,
 Senı ertip elimızge ketemiz, – dep.
 Dertke sonda şipa tabylğandai,
 Däm tartsa, jyl aılanyp jetemiz, – dep.
 Padişä qyryq kündeı üide jatty,
 Qylyğy balasynyñ qatty batty.
 Eseptep qyryq bır kün tolğan şaqta,
 240. “Habaryn bilein” dep aldyrды atty.
 Arada, mine, osylai künder ötti,
 Padişä balasyna jürip ketti.
 Ekı arasy uzaq ed künşılık jer,
 Qonağa bul saraiğa kelip jetti.
 Jazyq ed midai dala jatqan tatyr,
 Padişä jetip kelse orny jatyr.
 Qaiğysy burynğydan qatty bolyp,
 Ökırıp attan uşyp qulady aqyr.
 – Qaida kettiñ, qulynym,
 250. Üzildi qolqam, julynym.
 Izñdı körıp daladan,
 Keldi me tağdyr Alladan.
 Mendeı jandar bar ma eken,
 Tırı aiyrılğan baladan.

Ölı me balam, tırı me,
 Tüspedım birge körıñe.
 Körmei de qaldym artyñnan,
 Aiyqpai kettıñ dertıñnen.
 Tük emes dertke kezıktım,
 260. Zar boldym Qamar atyñnan.
 Allağa janyñ amanat,
 Dertıñe bolmai şapağat.
 Artyñda seniñ men qalyp,
 Jolyqtym dertke qabağat.
 Kettı ğoi meniñ Qamarym,
 Joq boldy meniñ amalym.
 Tırıdei meni öltırdıñ,
 Bılingenşe habaryñ.
 Jazyldy ma qulynym,
 270. Buryñgydai es kırıp.
 Izıñ öşıp qalypty,
 Körınbeıdı eskırıp.
 Baiqasam tırı ketipsiñ,
 Allağa aitam şükırlık.
 Bılınbei kettı betıñ de,
 Boldy ma daua dertıñe.
 Şüiñşı dep el kelse,
 Täj-taqytym daiyn sertıme.
 Hanzada osyny aityp üige kettı,
 280. Balany taba almasqa közi jettı.
 Balasyn balgerler alyp ketıp,
 Arqalap qala berdı ülken derttı.
 Han qaıtty iendegı qalasynan,
 Balanyñ qusalandy nalasynan.
 Osymen han üinde jata tursyn,
 Söileik ahualdy balasynan.

Bolmysty bastan-aiaq Qamar uqty,
 Jazylyp osymenen dertı şyqty.
 Aparyp öz eline körsetuge,
 290. Köndırıp bul Qamardy alyp şyqty.
 Uzaq jer, erte jürıp, keş kep qondy,
 Jete almaı bular elge jyl da toldy.
 Qiyn tau, quzar bıık, qyrqany asyp,
 Jürıptı neler qiyn basyp şöldı.
 Bır jylı qyz eline keldı jetıp,
 Habarğa bireu kettı ekpındetıp.
 – Ol elden bız şyqqaly bır jyl boldy,
 Kelemız osy arağa Qamardy ertıp.
 Aldynan küni burtyn habar tidı,
 300. Muny estıp patşasy elin jyidy.
 Bul habar saraidağy qyzğa tiıp,
 Bütün el kütıp alyp berdı syidy.
 Osymen elı jaığa qaıtyp jatyr,
 Şüiñşı qyzğa baryp aıtyp jatyr.
 «Tılegin eki jastyñ berdı Alla» dep,
 Hanğa kep «qutty bolsyn» aıtyp jatyr.
 Padışa elin jiyp aqyldasty:
 – Keltirdı Qudai aidap myna jasty.
 Balamnyñ bala teñi boldy ğoi, – dep,
 310. Nekelep qospaq boldy eki jasty.
 Kelıstı Qamarzaman endı jaiyn,
 Qurylyp oiyn-sauyq bolyp toıyn.
 Toi bolyp ulan-asyr, sauyq-sairan,
 Saldyrğan bölek etıp qora-jaiyn.
 Qosylğan teñin tauyp eki ğaşyq,
 Jürüşı ed tús körgendei bolyp asyq.
 «Tegin ber teñin tauyp» degen osy,
 Izdesıp qosylypty mauqyn basyp.

Sol Qamar osy elde bır jyl turdy,
320. Äkesın köpten oilap moiyn burdy.

Asyğyp bır köruge öz äkesın,
Aqyl ğyp joldasyna aityp syrды.
Arada köp uaqt jäne turad,
Yrys-qut daiyndady iştei qurap.
Kelısıp joldasymen tianaqqa,
Barypty atasyna ruqsat surap.

– Atajan, men baraiyn öz elıme,
Äkeme tağdyr, şırkın, kez keldı me.
Qan jutyp äkem artta qalyp edı,
330. Örtenıp ot tüskendei özegine.
– Däm aidap bızdın elge keldın-au kez,
Bolmağan artyq kemdı aitylğan söz.
Eliñe baruyña qosylam men,
Qosşy al qorğauşyğa birneşe жүз.
Bul elden şyqty Qamar, köp jamağat,
Tileidı bır Alladan ber şapağat.
Atasy qolyn jaiyp berdı bata,
– Qos qulyn, baryñdar, – dep, – sau-salamat!

Keledı bul Qamardyñ köñılı tasyp,
340. Köşken el taiğaq kezeñ asu asyp.
Başşylar alda жүrip jol bastaidy,
Jol түzep kele jatyr köştı tosyp.
Kezıgıp teñız benen şalqar kölge,
Nöserlep kün de jauyp, soqqan jel de.
Şyqqaly elderinen jylğa tolyp,
Kelıptı aman-esen böten elge.
Bul eldin padişasy, aty – Mälık,
Jağdaidy uğynypty surap anyq.
Eline qurmetı de sonşa asqan,

350. Maqtaidy auyzğa alyp ony halyq.
Bul elge köşıp kelıp tıktı qosty,
Kezıgıp, sälemdesıp, basty qosty.
«Saparyñ qaiyrly, sät bolsyn» desıp,
Qurmetpen qoşemettep aldy-quştı.
Bul Qamar Mälık hanmen jaqyndasqan,
Serıgı uázırımen aqyldasqan.
«Neşe ai adam, kölık demalsyn» dep,
Kezıktı neler qiyn asu asqan.

– Ei, Qamar, dämıñ aidap keldın sen de,
360. Jaralmas jer betinde sendei pende.
Aityñdar ol Qamarğa tılımdı alsyn,
Qyzymdy atastyryp berem men de.
Qamarğa qyzyğady myna Mälık,
Nuryna tañ qalady ölip-talyp.
Işınen öz jobasyn oilaidy eken,
«Qyzymdy berıp, alsam bala qylyp».
Bul Qamar köşıp endı qaita almady,
Qandyryp hanğa jauap aita almady.
Qamardan ümit kütıp han saraıda,
370. Kelgenge tolyq jauap qaitarmady.
– Elıme sen de, Qamar, boldyñ paida,
Sözıme bergen seniñ jauap qaida?
Menı sen közge ılmeıtın kımsıñ öziñ,
Tez jauap bersın, – deidı, – keler aiğa.
Qamarğa endı tüstı myna tarlyq,
Mälık han «qyz berem» dep aityp jarlyq.
«Bul qyzdy almaimyn» dep Qamar aitsa,
Isteitın körinedı bul han zorlyq.
Qamar da uázırmen aqyldasty,

380. Ol qyzdy aluğa da maquldasty.
 Bul habar älgı hanğa jetkennen soň,
 Mälík hanrazy bop quanysty.
 Bul Qamar hannyň qyzyn alyp quşty,
 «Täuekel köreim, – dep, – bolğan ıstı».
 Jasalyp hannyň toiy bitkennen soň,
 Qosyna qyzdy alyp kelip tüsti.
 Äkeldi ai men kündeı asyl zatty,
 Ekı äiel alyp Qamar sonda jatty.
 Allanyň bergenine kim talasad,
 390. Jüktı bop ekı äiel ekı ul taptı.
 Ekı uldyň nur säulesı kün men aidai,
 Quanyş ekı ulyna boldy taudai.
 Şaqyryp eli-jurtyn dumandatyp,
 Qyzyqty oıyn-sauyq qurmaq boldy-ai.
 Habarlap toi bolaryn oň men solğa,
 Şaqyrdy azan aityp ülken molla.
 At qoiyp talqylasyp balağa da,
 Bolar dep Ashat penen Ashatolla.
 Eseip er jetedı ekı bekzat,
 400. Jetpeidi sipatyna basqa adamzat.
 Jaratqan hor qyzynan sekildenip,
 Taň qaldy körgen adam bır ğalamat.
 Er jetip ekeıne aqyl kirdi,
 Sairandai sauyp quryp jaqsy jürdi.
 Ekeı osylaişa tamaşalap,
 Jaman men jaqsynyň da parqyn bildi.
 Oinaidy ekı bala köñılı tasyp,
 Oıyny бүgingiden erteñ asyp.
 Qyzyğyp bul balanyň sipatyna,
 410. Baıağy ekı qatyn bolad ğaşyq.
 Ğaşyq bop bır-bırınıñ balasyna,

Bul ıske jas balalar qarasyn ba?
 Balalar könbesine közi jetip,
 Oilaidy qas qyludyň şarasyn da.
 Seıildep Qamar üige qaita keldi,
 Qatyndar zarly muňyn aityp berdi.
 Jamandap balalaryn äkesine,
 Istegen qylmysy dep aitady endi.
 – Könbeidi qıqar bala äkesine,
 420. Qol saldy ekı buzyq şeşesine.
 Bütkenşe joğalt közın, aulaq ketsın,
 Bolmasa basyn äzir kesesiñ be?
 Äkesı balasyna aqyrady,
 Uäzırdı «kelinder» dep şaqyrady.
 – Ekeıın ien jerge alyp baryp,
 Öltirip belgi äkel, – dep tapsyrady.
 Uäzir balalardy alyp ketti,
 Şyryldap ekı bala zarlyq etti.
 – Apar da közın joğalt, basyn kes, –
 dep,
 430. Äkesı uäzirge buiryq etti.
 Apardy ol uäzir ien jerge:
 – Janyña qas qylmaimyn men senderge.
 Bereim azyq-tülik qoldaryña,
 Tentirep jan bağyñdar osy jerde.
 Uäzir «öltirdim» dep ketti tastap,
 Pana bop bır Allanyň özi bastap.
 İende qaitıp bular jan bağa alsyn,
 Ötkızdı uzyn kündı zarlap-qaqsap.
 – Ekeumız de balamyz,
 440. Dalada qaitıp qalamyz?
 Öltirip ket onanşa,
 Kim bolad bızdın panamyz?

Kımge jeter muňymyz,
 Ne bolar eken künımız?
 Qastyq istep şeşemiz,
 Köremiz dep pe ek muny bız.
 Qaldyq qoi, şırkın, dalada,
 Kım bolar bızge pana da.
 Keň dünıe tarylyp,
 450. Salmady közın Alla da.
 Muňly boldy-au basymyz,
 Köl boldy-au aqqan jasyмыz.
 Şerge toldy-au ışımız,
 Aq edı-au bızdın ısıımız.
 Bız edık baqqan balasy,
 Jasağan qastyq anasy.
 Jalğanda bızdei bolmasyn,
 Musylmannyñ balasy.
 Keň dünıe tar qyldy-au,
 460. Joq närseñı bar qyldy-au.
 Işten şyqqan balasyn,
 İt pen qusqa jem qyldy-au.
 Ekı aiaqty basa almai,
 Quzar men taudy asa almai.
 İt pen qusqa jem boldyq,
 Qutylyp onan qaşa almai.
 Şyğa almadyq biıkke,
 Örtıñp işte küiık te.
 Zarlanyп jürıp dalada,
 470. Kezıktı sonda kiıkke.
 Kiıkke sonda tıl bıttı:
 – Üstime kel mın, – deıdı.
 Bır Alla mağan tapsyrdy,
 Öteiın men de mindetti.

Balany kiık ap kettı,
 Şarıge jettı äp-sätte.
 İlgerı onan jüre almai,
 Negızın jerdiñ körsetti.
 Şarıge keldı taiaulap,
 480. Basa almai aiaq baiaulap.
 Şerge toldy kökirek,
 Perzentter edı-au aiauly-aq!
 Şarıge bardy ağasy qas qaraia,
 Bar eken bul şarıde bır ashana.
 Tamaq jep ashanadan toiyp alyp,
 Izdeıdı sol şarıden basqa pana.
 Inısın ızdep şyqty nanyn ala,
 Qarañgy tünñiñ ışı şam da jana.
 Ornynan barsa ınısı joq bop şyqty,
 490. Aspazğa qaita keldı ile-şala.
 Aspazdy kelıp Ashat panalaıdy,
 Şarını sonda turyp aralaıdy.
 Sol kezde padişağa bireu baryp,
 “Aspaz, – dep, – kısı öltirgen”
 qaralaıdy.
 Ötedı birneşe kün osy arada,
 Qalyñ el ketıp jatyr ol darğa.
 Aspazdy darğa äkep asatyn kün,
 Şaqyrdy «jür» dep bireu balağa da.
 Aspazdy alyp bardy darğa da,
 500. Bala da tüse kettı arağa da.
 «Ol emes, kısı öltirgen men edım» dep,
 Jügırıp bala kettı dar aldyna.
 Han aıttı: – Toqtañdarşy, ei, halaiyq,
 Balanyñ sözın uğyp bız alaiyq.
 Ereкşe zaty artyq adamzattan,

Aspazdy öltirmeiik, bız taralyq.
 Aspazdy da ölmei sonan aman qaldy,
 Padişa talap qylyp balany aldy.
 – Men berem adam qunyn, – dedi, –
 patşa,
 510. Jiylp kelgen elder qup tarady.
 Ashat ul padişağa boldy bala,
 Tanysty elimenen turyp qala.
 Tabyldy osyndai bop basqa pana,
 Şaryqtap öse berdi köñil jana.
 Inısı Ashatolla jür sandalyp,
 Kezıgıp bır kempır kep tur tañ qalyp.
 – Balam joq, ei, qarağym, bala bol, –
 dep,
 Jür, – deidi jabysady ol qamdanyp.
 Kempirmen birge bardy ol üiine,
 520. Qarady kempır dağy bul küiine.
 Tañyrqap qarap turyp balağa da,
 Keledi el tañyrqap köp üiile.
 Kempirge bala bolyp panalaidy,
 Üiir bop ol körgenin şamalaıdy.
 Ol elden qanşalağan qajy şyğyp,
 «Balany satyp ber» dep qamalaıdy.
 Qajylar sol balany aldy satyp,
 Qaldy goi älgı kempır pulğa batyp.
 Keledi baiğus bala közi jainap,
 530. Qajylar suğa salar sory qainap.
 Qajyşylar bala ızdep satyp aldy,
 Teñızge sadaqa qyp suğa saldy.
 Ejelden qajylardyñ yrymy osy,
 Teñızge audarylmai jany qaldy.
 Keledi qajyşylar qaiyq aidap,

Nur şaşyp bala keled gül-gül jainap.
 Basynda munaranyñ patşa körıp,
 «Alyp kel, öltirme» deid buiryq äilap.
 Qajylar ol teñızden aman ötti,
 540. Elıne Marjan patşa kelıp jetti.
 Qajyny qonaq qylyp ol padişa,
 «Balany berıp ket» dep jarlyq etti.
 “Balany bermeimiz” dep aqyldasty,
 Keibireu “bereiik” dep maquldasty.
 Arada könbeituğyn birneşeuı,
 Balany ien tauğa alyp qaşty.
 Padişa aşulansa qahary aşsy,
 “Tap” degen jarlyğynan jaman sasty.
 «Balany qolğa äkep tapsyrğanşa,
 550. Qajylar ketpeidi» dep jarlyq şaşty.
 Qajyğa adam jany bolğan arzan,
 Bar edı qyz padişa, aty – Marjan.
 Ölımnen aman qalyp älgı bala,
 Qolyna alyp qapty osy Marjan.
 Nurlanyp endı ösıptı bala jastan,
 Bul Marjan ğaşyq bopty äuel bastan.
 Özıne ıstei tartyp yñğailanyp,
 Ertıp jür, tastamaıdy ony qastan.
 Aty edı ol balanyñ Ashatolla,
 560. Baq janyp, közi aşılyp qoldady
 Alla.
 Marjan da razy bop nekelenıp,
 Nekesın qıyp berdi ülken molda.
 Bolypty aram niet urğashydan,
 Baladan bezıp Qamar bul jasyнан.
 Osymen ekı bala tura tursyn,
 Söileiik bul Qamardyñ öz basynan.

Bır küni uiqyda edı Qamar özi,
 Üi ışın jaryq bolğan kördi közi.
 Oianyp uiqysynan baiqap edı,
 570. Jaryq qyp tur äieldiñ bilezıgı.
 Tañyrqap alyp syrtqa bul bır ıstı,
 Qolynan kelip bır qus alyp uşty.
 Tün ışı qus artynan qua berip,
 Boldyryp ien jerde jerdi quşty.
 Tañ atyp ğaiyp boldy qus ta ketip,
 Qolyna tüsire almaı ony jetip.
 Qai jaqtan kelgendıgın bilmei Qamar,
 Beti auğan jaqqa qarai qaldy ketip.
 Osymen Qamar bosqa tentiredi,
 580. Beinetti Alla basqa keltiredi.
 Adamğa qastas jändik kezıkse ol,
 Ajaldan üş kün buryn öltiredi.
 Qaraığan älgı Qamar malğa keldi,
 Şäriniñ şetindegi şalğa keldi.
 Surasa şal Qamardan joldyñ jönin,
 Arasy bır jyldyq jol, qalai keldi.
 Osy şal ol Qamarğa päle bolar,
 Lajy joq Qamarzaman bala bolar.
 Isteidi tamaq üşin älgı şalğa,
 590. Şaldyñ da puly joq ed bere qoiar.
 Sol şaldyñ suyn äkep, otyñ jaqty,
 Bala bop amalsyzdan şaldy baqty.
 Käsıby arqalağan otyñ satyp,
 Män-jaidy älgı şaldan surap uqty.
 – Otyndy kündelikti äkel, balam,
 Turaqty köñilinde bolma alañ.
 Balasyz bul dünieden ötip baram,
 Sen ketseñ ışım küiip, ot bop janam.

Ol Qamar jäne bır otyñ aldy,
 600. Kök qusty künde otyrğan közi
 şaldy.
 Ol qus ta ketpeidi eken uşyp uzap,
 Ustauga eptemelep tuzaq qurdy.
 Allanyñ bergenine kım talasqan,
 Ilındı qusqa kelip älgı tuzaq.
 Qamar da alady ol qusty kelip,
 Bilezik jemsauda eken, qysty kelip.
 Qolyna bilezıgı kelgennen soñ,
 Ol Qamar jer bauyrlap quşty kelip.
 Qamar da otyñ üşin terek jyqty,
 610. Işinen bäiterektiñ inju şyqty.
 Qudaidyñ oğan bergen quaty ğoi,
 Quanyñ «a, Qudailap» ony tyqty.
 Qamardy osylaişa Qudai bastap,
 Ağaştan neşe türli jäşik jasap.
 Tabylğan inju menen bilezikti,
 Qaşalap sol jäşikke saldy tastap.
 – Ruqsat berseñ mağan, qaria atam,
 Azyraq inju taptym sony satam.
 Ilesip keruenmen men jüreim,
 620. Tapsyryp bır Qudaiğa berseñ
 batañ.
 Osymen şal ekeui aqyldasty,
 Qosylyp şaly oğan maquldasty.
 Sol qarsaında keruensı kelip qalyp,
 Qamar da alyp baryp jükti qosty.
 Dem aldy bır kün jatyp keruen de,
 Qamardyñ maqul kördi eruñ de.
 – Şyqpağan sen eşqaida jan ekensıñ,
 Bolady saiahattap keluiñe.

Ketuge keruen de jedeldetip,
 630. Aitqandai Qamar dağy keldi jetip.
 Jükterin tüielerge bölip salyp,
 Qoş aityp, äkesine qaldy ketip.
 Qamar da şalyňa kep kezıgedı,
 Auyrğan şalyn naşar közi kördı.
 Qasyna şalynyň kep otyrğan soň,
 Şaly da tılden qalyp, tüsi özgerdı.
 Ol Qamar şalyn tastap kete almady,
 Keruen ketip qapty, jete almady.
 Sol kezde şaly ketti dünıe salyp,
 640. Qaiğysy munan auyr öte almady.
 Ketıptı qaiğyp Qamar bır küñşılık,
 Basyňa tüstı qaiğy, qıynşylyq.
 Basqadaı qolynan keler eş narse joq,
 Käsıby boldy onyň qaiyrşylyq.
 Ölımge basty bailap, jan qiasyň,
 Basyňa ajal kelse qyljiasyň.
 Osymen Qamar söıtip jüre tursyn,
 Söıleik artyndağy semäsın.
 Tañerteñ tursa äielı Qamary joq,
 650. Izdeuge olai-bulai amaly joq.
 Eşkımge onyň joğyn bildirmedi,
 Bır jetı surastysa habary joq.
 Şaqyryp uázırdı aqyldasty,
 Aitpauğa namys qylyp maquldasty.
 Bas qosyp aqylmenen ekeui ğana:
 – Qaitemiz habary joq, uaqyt asty.
 Qamardan bılınbedı habary kep,
 Qamardyň joğyn bılmei jiylğan köp.
 Qamardyň öz kımın äiel kııp,
 660. Bilıgın jürgızedı qatyny kep.

Oıyn joq, külkı de joq Qamar dese,
 Muñ basty ışı küiıp, qaiğy jese.
 Qusa bop tamaqty da jeuden qaldy,
 “Bul küiik basylad, – deid, – ınju jese”.
 Barady künder ötip ketip zulap,
 Qaiğymen eki äielı boldy qurap.
 Bır küni keruenşı kelip edı,
 – Satatyn bar ma? – deidı ınju surap.
 Keruen öz ışınen qosty basty,
 670. “İesız ınju bar” dep aqyldasty.
 Jük boldy munyň özi bızge azap,
 Satuğa sony aldymen maquldasty.
 Keruen sonda keldı: – Jatamyz, – dep,
 Bar edı biraz ınju satamyz, – dep.
 Joğaltyp közin munyň bereiik, – dep,
 Bolmasa äbden azap tartamyz, – dep.
 Keruen birneşe kün qaldy jatyp,
 İesız ınjudı ol aldy satyp.
 İesı kelmesine közi jetip,
 680. Bölısıp pulyna onyň qaldy batyp.
 Keruen satamyn dep özi keptı,
 Añsağan ınjuıne kezıgıptı.
 Bes jäşık ınjudı alyp aşqan eken,
 Işınen kördı közi bilezıktı.
 Jäşikten bilezıktı qolyna aldy,
 Qamardyň äielı de talyp qaldy.
 Azdan soň esın jiyp älgı äiel,
 ınjudı alğan jaiyn anyqtady.
 Keruen jönşılıkpen jön aitpady,
 690. Sözinen qanşa qyssa bır qaitpady.
 «Injudıñ anyğyna kelmedıñ» dep,
 Jıbermei keruendı aiypady.

Jibermei keruendi jatqyzady,
 Suraq qyp sary taňdy atqyzady.
 Keruen şyndyğyna kelgeninşe,
 Qorşatyp ony äskerge baqqyzady.
 Keruen şynyn aitty qysymmenen,
 Bilmegen, bul jağdaidy tüsinbegen.
 Zaryqqan joğy kelip öz aldyna,
 700. Habaryn estip bildi osymenen.
 – Keruen, şyndyğyña kelseñ ne etti,
 Keruennen adam şyğyp ızdep ketti.
 Qamardy ızdep tauyp kelgeninşe,
 Qalğandar jata bersin osy beti.
 Neşe adam jolğa şyğyp ızdep ketti,
 Ai jürıp ekı arada äzer jetti.
 Taba almaı mekeninen ol Qamardy,
 Käsıby qaiyrşylyq tentirepti.
 Kelgender ol Qamarğa jönin aitty,
 710. Qamardy tauyp alyp, alyp qaitty.
 Aparyp ol Qamardy tapsyrğanşa,
 Keruen artyn tosyıp äreñ jatty.
 Qamardy alyp keldi esen-aman,
 Arada ötıp ketti qanşa zaman.
 Şüinşı tılep elı şapqylady,
 Jiyldy elı tügel, kelip tamam.
 Keruen ol Qamardy alyp keldi,
 Tüsinip jastan ıstı anyq bildi.
 Bosatyp keruendirazy bop,
 720. Qoş aityp keruenge syilyq berdi.
 Qamar da üime kep ornalasty,
 Quttyqtap barlyq elı qosty basty.
 İelep dünienı buryngydai,
 Jasalyp sauypq pen toi quanyşty.

Qalpyna keldi qaita Qamarzaman,
 Turady ornalasyp talai zaman.
 Keltirip bas-aiağyn jailastyryp,
 Eline jäne köşti esen-aman.
 Hanzada şaqyryp ap jiyp köpti,
 730. Izdesip adam şyğyp myna jaqty.
 Balasy deregi joq tabylmady,
 Qan jutyp, qaiğymenen üide buqty.
 Elinen joqşy şyğyp inabatty,
 Jolşybai surastyryp kele jatty.
 Bar habar basqan elden şyğyp qalyp,
 Joqşylar quanyşqa endi batty.
 Joqşylar Qamardy ızdep kele jatty,
 Dem alyp böten elge kelip jetti.
 – Adamdy bul surağan bız bilmeimiz,
 740. Qamardyñ balasy bar Ashat atty.
 Joqşylar elden surap jäne şyqty,
 Qamardyñ köşken elin surap uqty.
 Qamarğa tura tartyp kele jatyr,
 Sailanğan säigülıktır önşeñ myqty.
 – Izdeuge şyğardy goi bızdı sailap,
 Qudaiym keziktirdi seni aidap.
 Artyñda elin-jurtyñ küizeldi goi,
 Äkeñ de jatyr seniñ qaiğyñdy oilap.
 Jürısı ızdeuşiler tez bolady,
 750. Köşken el jol-jönekei kez bolady.
 Körısip, quşaqtasyp, sälemdesip,
 Bolğan soñ ekı bala söz bolady.
 Aitady jolauşylar körgenderin,
 Tırşılık meken etip turğan jerin.
 Köriser ölispegen degendein,
 Allanyñ oğan quat bergenderin.

Tañ qaldy jolauşynyň myna sözün,
 Joğaltqan ekı bala onyň közün.
 Oi tüsıp muñaıady sonda Qamar,
 760. Aita almaı jylap jıbered sonda
 sözün.
 Suraidy uázırden nağyn naqtap:
 – Öltirmeı qoia bergem, – dep, – janyň
 baq.
 Şyryldap ekı bala qalğan bıı,
 Janyňa tura almadym men turaqtap.
 Äkelıp üşeunıñ basyn qostyq,
 Balağa şeşeleri istep qastyq.
 Qamar, sen qatyn tıline ılesıpsıñ,
 Äke bop istemepsıñ bolystastyq.
 – Taiğanda han sözinen qaramyn, – dep,
 770. Men qaitıp büitıp elge baramyn, –
 dep.
 Qas qylğan ekı jasqa qos qatynğa,
 Jügırdı Qamar sonda «jaramyn» dep.
 Qamarğa barlyq elı qoiğyzady,
 Bas qosyp toi qyp maldy soiğyzady.
 Eline aqsaqaldy qarıalar,
 Qol jaiyp batalaryn jauğyzady.
 Osyndai mehnatpen qosty basty,
 Toqtatty muñ men qaiğy, aqqan jasty.
 Qutylyp bastan-aıaq mehnattan,
 780. Boıyna endı tarap işken asy.
 Bır qotan el bop keled jylqy quğan,
 Toi jasap neşe kündeı uly duman.
 Mekenın tuyp-ösken ańsap keled,
 Tuğan jer kındık kesıp, kırın juğan.
 Barlyğy bıрге keled külıp-oinap,

Dünienıñ qyzyğyna kımder toımaq.
 Äkesı qaiğymenen jatyp qapty,
 Joğalğan tırı ketip balany oilap.
 Aldynan habar kettı äkesine,
 790. Qaiğymen tösek tartqan äkesı de.
 Habardy tırı degen estigen soñ,
 Ornynan türegeldı äkesı de.
 Qamar tırı degenge,
 Elı keldı jiylyp.
 Şüinşı tilep jan-jaqtan,
 Şapqylady quiylyp.
 Jatyp qalğan padişa,
 Sonda basyn köterdi.
 – Tılegim ber, – dep Allağa,
 800. «A, Qudailap» syiynyp.
 – Ainalaiyn Qudaiym,
 Bır öziñe jylaiyn.
 Qamar, senı körgenşe,
 Qaitıp qana şydaiyn.
 Bar ma eken Qamar amanda,
 Bar eken körer zaman da.
 Senı oilap, Qamarym,
 Derttı boldym jahanda.
 Oiladym, Qamar, sarylyp,
 810. Dertim şyqty arylyp.
 Qarağymdy men körsem,
 Keter me jürek jarylyp?!
 Körem be Qamar janymdy,
 Quryğan jidym älımdı.
 Şüinşige bereim,
 Jiğan-tergen malymdy.
 Qamarym, aman sen keldiñ,

Qaiğymen oilap sendeldim.

Közden aqqan qandy jas,

820. Omyrau juyp sel boldym.

Jylai-jylai, Qamarym,

Ekı közden airyldym.

Qabyrğam meniñ sögılıp,

Jasyğan jezdei mairyldym.

Tırı ketken, Qamarym,

Esen-aman qairyldyñ.

Qamar da elimenen keldı köşıp,

Joqşylar da keledı birge ilesıp.

«Izdegen Qamardy bız tauyp keldık», –

830. Dep olar maqtanady jeldei esıp.

Jiylıp keldı barlyq el,

Toqtatty közden aqqan sel.

– Ketken de Qamar jalğyz ed,

Nemereñdı myna kör.

Elinde bır aqsaqal Esengeldı,

Hanğa da toqtau sözın aita keldı.

– Haneke, jaryqtyğym jasyñdy tyi,

Toqtau söz osy janğa aitady endı.

– Ei, haneke, jylama,

840. Qaiğysyz kısı bola ma?

Kebenek kigen keldı ğoi,

Buiryğynsyz Alla bola ma?

Jylama, han, qoiyñyz,

Qutty jasap toiyñyz.

Aman kelgen balağa,

Kök qasqa atap soiyñyz.

Jyлады qoi, toi bolsyn,

Soiylğan tai men qoi bolsyn.

Otyz kün oiyn jasalyp,

850. Qyzyqty duman sai bolsyn.

Ei, haneke, jylama,

Alla berdı keñsılık.

Tılep otyr aldyñda,

Mıne, kelıp köpşılık.

Qaiğyly bolyp basynan,

Aşydy ras keñsırık.

Jylamañyz munşalyq,

Basyñnan ötti muñşylyq,

Halqyñ kelıp aldyñda,

860. Aityp otyr qulşylyq.

Basylyp han jylauy jasalyp toi,

Tu bie, tai aralas soiyldy qoi.

“Düniemı bır baladan aiamaimyn,

Lapkada qazynamdy aşqyzyp qoi”.

Handağy tapsyryğyn aityp boldy,

Kärteip han baiqus ta jatyp qaldy.

Tapsyryq aitqanyndai oryndalyp,

Qyzyqqa qala halqy batyp qaldy.

Osymen han beışara qaldy jatyp,

870. Kärılık pen auru da qoimai batyp.

Nauqasy osy hannyñ auyrlasyp,

Şaqyrdy balalaryn aryzdasyp.

Balalar keldı aldyna: – Atamyz, – dep,

Baqpağan sızdı asyrıp qatemız köp.

Mıneki, aldyñyzğa tügel keldık,

Berıñız, janym ata, batañyz, – dep.

– Balalar, kelıp tursyñ atañdy dep,

Berıp ket, surap tursyñ batañdy dep.

Urpaqtan az kün qyzyq körem ğoi dep

880. Oilap em az kün men de jatarmyn

dep.

Keldiň goi aldynda da sen, urpağym,
 Ataň da bul arada joq turmağym.
 Birlıktı bereke men buza körme,
 Bolaiyn bärıñniň de men qurbanyň.
 Qoştasyp urpaqtarmen küder üzdı,
 Padişa osyny aityp jumdy közdı.
 Balasy aldyna kep şaqyrğanşa,
 Auzynan jalyn şyğyp, demin üzdı.
 Urpağy, tuystary köp jylasty,
 Qyzyq toi muňğa batyp qaiğylasty.
 Elı kep balasyna köñıl aityp,
 892. Hannyň asy osymen toiğa ulasty.

ÄBDIKERİM

Söilein bir äñgıme köbıñızge,
 Jamağat, qulaq salsañ sözımızge.
 Köbıñnen äñgıme aiap ne qylaiyn,
 Söileitin kelgennen soñ kezımızge.
 Künanı köbeitemız bul düniede,
 Özımız tilep alyp özımızge.
 Talpyndym talap qylyp jazaiyn dep,
 Elestep bır oqiğa közımızge.
 Söilein qulaq salsañ tynda, ağıaiyn,
 10. Demeñder dāmsız bolsa
 tyñdamaiyn.
 Bolsa da dāmdı-dāmsız ermek bolsyn,
 Jel sözdı Qudai bergen buldamaiyn.
 Aituğa Äbdikerim äñgımesin
 Qalamdy, qağazbenen qolğa alaiyn.
 Bul qıssa ğıbrat bop qalsyn jurtqa,
 Jıberdım Yrymbekke şornobaiyn.

Zamanda burynyraq bır saudager
 Bolypty Bağdatta bilseñ jaiyn.
 Aty eken saudagerdiň Äbdikärım,
 20. Keltirgen oi men köñıl sözdıñ ärin.
 Pendege zalaly joq artyq-auys,
 Tek qana käsip etken sauda närin.
 Kün körgiş azyn-aulaq auqaty bar,
 Bazarğa şyğady eken birlı-jarym.
 Boi uryp jyldan-jylğa qyzyğyna,
 Saudağa sap jıbergen maldyň bärin.
 Azdy-köp, köptı azaitu bır özinen,
 Pendesi ne qylsa da Qudiret Kärım.
 Uğynyp, jamağattar, jaqsy tynda,
 30. Bağy östı saudagerdiň jyldan-jylğa.
 Bazarğa buryn mundai barğan emes,
 Saudamen sapar şektı alys jolğa.
 Bazarğa Äbdikerim bara tursyn,
 Saudağa barğan malyn sala tursyn.
 Üidegi keim qalğan qatynynan
 Az söilep qandyrain qulaq quryşyn.
 Saudager kele almady eki-üş aidai,
 Qatyny öz üinde jatty jaiğai.
 Bır künü qaqpasynyň aldyna kep,
 40. Bır adam dybys berip saldy aiğai.
 Ornynan qatyn turdy qadam basyp,
 Qaraidy qaqpadan kep esık aşyp.
 Patşa uäzırınıň balasy eken,
 Syrtynan bul qatynğa bolğan ğaşyq.
 Jııtke söz söileidı qatyn turyp,
 Köñılı auyp kettı Qudai uryp.
 “Üige tūs, jolyň bolsyn, qonaq bol” dep,
 Söz berdı jyly uşyrap, moiyn buryp.

Aitady jıgıt sonda: – Jumysym bar,
 50. Syrtyňnan, jeňge, sağan men
 yntyzar.
 Osyndai jumyspenen keldim, – deidi, –
 Unatsañ öziň kelip túsırıp al.
 Söileidi gül-gül jainap sonda qatyn,
 Myrzanyň maiysyp kep ustaidy atyn.
 – Alsaň da qara basym aiamaimyn,
 Bar bolsa buiymtaiyň tabylatyn.
 Jumysyn aitty jıgıt saǵynatyn:
 – Boiýňnan buiymtaiym tabylatyn.
 Mezgilde men keleiın daiar bop tur,
 60. Tüñilik tün qaraňgy jamilyatyn.
 Ketedı osy sözben aqyldasyp,
 Ekeıı bırıń-bırı maquldasyp.
 Sol küıı kün batqanşa jyldai boldy,
 Qosylyp bır jatqanşa jaqyndasyp.
 Qatyn da asqan sulu – tuǵan aidai,
 Par kelmes patşa qyzy buǵan qandai.
 Buraň bel, qiylǵan qas, jazyq mańdai,
 Jainaghan ekı közi janǵan şamdai.
 Qiylǵan qalamdaiyn qabaq, qasy,
 70. Mölşeri jiyrmaǵa kelgen jasy.
 Kümıstei symǵa tartqan on sausaǵy,
 Aq mańdai, altyn jüzı, qolaň şaşy.
 Arasy qas pen közdıń syñar elı,
 Aq bilek, äiel zattyň buraň belı.
 Qurbysy syrttan körgen ğaşyq bolyp,
 “Ölsem de alsam, – deitin, – ätteň seni!”
 Kısısı oiyna alǵan tabyldy endı,
 Keş batyp, tün bolǵanşa saǵyndy endı.
 Kınıp asyl kım, ne qymbatty,

80. Ätir mai neşe türlı jaǵyndy endı.
 Buralyp neşe türlı sylaň qaǵyp,
 Bekınıp köñılı äbden, tüıındı endı.
 Asyǵyp kün batqanşa şydai almaı,
 Otyrdy qonaq kütıp üıinde endı.
 Osymen bır mezgilde kün de batty,
 Balasy uázırdıń kelip qapty.
 Qosylyp ekı oinas bır-bırine,
 Tösekte quşaqtasyp biraz jatty.
 Taǵamdy daiarlaǵan neşe aluan,
 90. Qumar bop estıgennıń meıırı
 qanǵan.
 Işıp-jep tamaqtaryn bolǵannan soň,
 Jumysyn ıstei berdı köñilge alǵan.
 Köp zaman bul ekeıı oınap-küldı,
 Qatyny jıgıttıń de o da bıldı.
 Qonady bır kün onda, bır kün munda,
 Audarmaı ekeıın de kezek turdy.
 Oinastar osylaişa oınap-küldı,
 Osymen tura tursyn bular endı.
 Baiaǵy bazar ketken Äbdıkerım
 100. Söileitin hikaiasy jańa keldı.
 Bazarǵa Äbdıkerım barǵan eken,
 Saudaǵa barǵan malyn salǵan eken.
 Saudasy küset bolyp, jol ońalyp,
 Närsesın köñıldegı alǵan eken.
 Näirse joq bazar barsa körmeıtuǵyn,
 Saudasyz bırıń tekke bermeıtuǵyn.
 Bır usta aǵaş toty jasap qoiǵan,
 Hailamen neşe türlı söileıtuǵyn.
 Bazardy Äbdıkerım aralaǵan,
 110. Kereksız dünıeie qaramaǵan.

Totyğa jasap qoiğan közi tüsti,
 Närseni kim alady jaramağan.
 Totydan bir tüsi de böten emes,
 Söileidi tyñdap tursa talai keñes.
 Osyny Äbdikerim aldy satyp,
 Totydan qalai körseñ böten emes.
 Ayrmas eşkim bilip porymynan,
 Denesi, jünü, tüsi, tulymynan.
 Jalğyz-aq uşyp-qonyp qozğalmaidy,
 120. Bir äkep otyrğyzğan orynynan.
 Totyny Äbdikerim aldy satyp,
 Qaitady aman-esen kün-tün qatyp.
 Eline aman-esen kelgennen soñ,
 Üiinde tynym aldy biraz jatyp.
 Uázırdıñ balasy jür syrttan boilap,
 Ekeui ebın tapsa külip-oinap.
 Qoiady qatynymen de aqyldasyp,
 “Totyny alsam-au” dep oilap-oilap.
 Bir küni basyn qosty öñkei jastar,
 130. Birge ösip, birge jürgen oiyndastar.
 Işinde Äbdikerim ol da keldi,
 Qatardan jıgıt emes eşkim tastar.
 Bas qosyp örım jastar tamaşa etti,
 Söileidi Äbdikerim biraz kepti.
 – Söileitin qolmen jasap ağaş toty,
 Halyqqa äkeldim, – dep mağlum etti.
 Balasy uázırdıñ ol da kelgen,
 Totyğa qumarlanyp köñili ketti.
 Qyzuly, tamaşaly oıyn bolyp,
 140. Myrzalar tañ atqan soñ tarap ketti.
 Balasy uázırdıñ “bul totyğa,
 Bir haila, zalymdyqty tapsam” depti.

Bar eken sol şaharda asqan usta,
 Tañerteñ sol ustağa kelip jetti.
 Üiine sol ustanyñ keldi kırıp,
 Otyrды amandasyp, sälem berip.
 Ustağa uázır uly jalynady,
 Şaruanyñ köñildegı bärin terip.
 – Ei, usta, bolyp jürmin men yntyzar,
 150. Közime keñ dünıe körner tar.
 Deituğyn Äbdikerim saudagerdiñ
 Üiinde adam soqqan bir toty bar.
 Sairaidy neşe türlü küige salyp,
 Söilese adamzattan jauaby anyq.
 Äueli köziñizben baryp körıp,
 Uğynsañ tüsin, tügin äbden qanyp.
 Jasap ber qaityp kelip sol totysyn,
 Audyrmai ülken-kışı, öñin-tüsın.
 Birdei qyp jasap berseñ sol totyny,
 160. Ei, taqsyr, janyım qurban seniñ
 üşin.
 Taqsyr-au, ekı eseppen aqyñdy al,
 Surasañ aiamaımyñ tağy da mal.
 Syryñdy tırı janğa mağlum qylmai,
 Osyğan erinbesten öneriñ sal.
 Jıgıttıñ usta maqul kördı ısın,
 Közimen baryp kördı öñin-tüsın.
 Audyrmai toty jasap şyğarmaqqa,
 Aianbai usta baiğus saldy küşin.
 Qaldyrmai bar önerin jasap jatty,
 170. Qudaiym özi oñlaidy köñili aqty.
 Birdei qyp öñi-tüsın jasap berip,
 Bırtalai usta baiğus paida tapty.
 Adamnan şyğady eken qily öner,

Bul dağy usta eken asqan şeber.
 Jany joq, söilemeidi, tüsi birdei,
 Totyny uázır uly köñılı süier.
 Totyny üiine äkep qoidy saqtap,
 Köñilge bır aramdyq tyqqan myqtap.
 Üiine saudagerdiñ keldi jetip,
 180. Totysyn äketpekke jürgen maqtap.
 Irkılmei asyp-sasyp keldi jetip,
 Qylam dep qandai hailsa buğan netip.
 Kırıp kelse oinasy jalğyz otyr,
 Saudager üiinde joq, qalğan ketip.
 Qatynmen endi ekeui köp keñesti,
 Iştegi syryn tögip jeldei estı.
 Bireu almaq, bireui timek bolyp,
 “Jaraidy, osymenen maqul” destı.
 – Jasattym men bır toty söilemeitin,
 190. Birdei qyp bul totymen tüsi-keipin.
 Denesi, tügi tügel aumai kelgen,
 Aıyrmas körgen adam osy deitin.
 Bır küni saudagerdi şaqyraıyn,
 Sumdyqty saudagerden asyraıyn.
 Ornyna sol totyny äkep qoiyp,
 Men alyp bul totyny jasyraıyn.
 Qatyn da qimai ony maqul deptı,
 Munymyz tabylmaıtyñ aqyl deptı.
 Balasy uázırdıñ totyny alyp,
 200. Oılağan maqsatyna aqyr jetti.
 Ne paida osy qylğan aqylynan,
 Qatyn da asa almady oinasynan.
 Söileitin az äñgime keldi kezim,
 Uázırdıñ balasynyñ qatynynan.
 Äieldiñ bul da sulu pırindei-aq,

Sipaty hor qyzynyñ türindei-aq.
 Şaharda munan sulu äiel bolmas,
 Bolmasa patşa qyzy neken-saiaq.
 Bolğandai körgen qumar jamalyña,
 210. Äieldiñ köz jetpeidi amalyna.
 Uázırdıñ balasynyñ qatyny özi,
 Jıgıttıñ kez bolğan ba jamanyña?
 Söilese sözi tättı şeker-baldai,
 Deitindei baqşadağy bulbul tañdai.
 Burañ bel, qıylğan qas, jazyq mañdai,
 Jainağan eki közi jañğan şamdai.
 Tüskendei kün säulesi nurly betke,
 Bozbala, qulağyñ sal myña kepke.
 “Qurbyma özım teñdes tidım ğoi” dep,
 220. Jürgeñ joq adal jolmen bul da tekke.
 Äiel joq bul şaharda budan asqan,
 Aianbas köñılı jumsaq qubylystan.
 Deituğyn Zahit deitin bır jıgıtpen
 Köñildes bolğan eken äuel bastan.
 Bul jerge kelgennen soñ qatyn bolyp,
 Zahitpen jürgeñ eken jaqyn bolyp.
 Zahitke kelgen saiyn syr aitady,
 Janqiar künnen künge tatu bolyp.
 Jasyрмаi kelgennen soñ syr aitady,
 230. Bilmegen bunan basqa kım aitady.
 “Küieum saudagerdiñ qatynymen,
 Köñildes, alğaly jür” dep aitady.
 Aitady sol qatynğa bargandyğyn,
 Totysyn söileituğyn alğandyğyn.
 “Qatyn – jau, – degen osy – urlap bergen”,

Ornynda mylqau toty qalğandyğyn.
 Bul Zahit bärin uqty bastan-aiaq,
 Bolar-au bilmegeni neken-saiaq.
 Qudaiğa ısı maqul aqyrda oñar,
 240. Jaqyndap söz aiağy qaldy taiap.
 Osymen qatyn, Zahit tura tursyn,
 Oñaşa sauyq-sairan qura tursyn.
 Alğan soñ totyny urlap uázır uly,
 Ne qylar saudagerge közın körsın.
 Totyny urlap alğan uázır uly,
 Kem emes eş adamnan jiğan puly.
 Myrzasyn sol şahardyñ tegis jinap,
 Qonaqqa şaqyrypty keler tünı.
 Qonaqqa myrzalardy kelgen jinap,
 250. Jan-jaqqa şapqylatty atyn qinap.
 Patşanyñ, baidyñ, bektiñ balalary
 Ne türlü syi körsetti qatty syilap.
 Bas qosyp, sauyq qurğan öñkei manap,
 Bärı de jasösırım jaña talap.
 Işinde Äbdikerim ol da keldı,
 Bır qyzyq keñes boldy tamaşalap.
 Aityldy bul keñeste talai syrlar,
 Dombyra bireu şertıp, bireu jyrlar.
 Körgenın, bilgenden bärin de aityp,
 260. Söileitin kezekpenen taza tyñlar.
 Ärkimge söilep jatyr bilgenın öz,
 Bır kezde Äbdikerim söiledı söz.
 Saudasyn bastan-aiaq aityp kelip,
 Tastamai tağy söiler körgenın köz.
 – Bazarğa biyl baryp keldım, – deidı,
 Bolmai ma artyq-kemı eldiñ, – deidı.
 Qudaiym aiamai-aq öner bergen,

Bır şeber asqan usta kördım, – deidı.
 Sairaidy neşe türlü küige salyp,
 270. Söilese adamzattan jauaby anyq.
 Denesi, jünü, tüsı aumai kelgen,
 Ne degen şeber usta osynşalyq.
 Tamaşa estigen soñ boldy jastar,
 Qumar bop söiletuge qurbylastar.
 Ötırık qısyny joq aitasyñ, – dep,
 Balasy uázırdıñ eges bastar.
 – Ötırık nege aitasyñ nanbaituğyn,
 Bul jerde bala bar ma aldaituğyn.
 Bolsañ da ötırıkşı nysap kerek,
 280. Jasai ma adam toty sairaituğyn.
 Jasasa jasar adam toty qusty,
 Keltirip, porym qylyp uqsas tüsti.
 Jansyzğa tıl bitiru qaidan bolmaq,
 Söileme munan keiın mundai ıstı.
 Jıgıtsıñ öziñ täuir bolatuğyn,
 Aitqan söziñ köñilge qonatuğyn.
 Köñildi qarap turyp qaldyrasyñ,
 Qylyq pa osy söziñ oñatuğyn.
 Jalğanmen munşa jandy aldaimysyñ,
 290. Söziñnen bastapqy aitqan
 tanbaimysyñ?
 Egerde osy totyñ söilemese,
 Uialyp köp işinde qalmaimysyñ.
 Saudager sonda aitady: – Ras-şynym,
 Ötırık osynşa aityp bar ma jynym.
 Jazaña ne deseñ de menrazy,
 Sözimnen jalğan şyğyp, bolsa mınım.
 Üiñe şaqyrğan soñ men de keppın,
 Buiyrğan tamağyñdy ışıp-jeppın.

Qaitesiň, osy sözüm ras şyqsa,
 300. Işinde osynşanyň munşa söktiň.
 Söileidi uázır uly bir haila-hal:
 – Bar şarua üi tüzinde, dünie-mal.
 Söilese ras bolyp seniň totyň,
 Qatyn, mal talaq qyldym, bärin sen al.
 Balasy uázırdıñ osylai der,
 Qaitpaidy uädeden saudager er.
 – Totyňyz söilemese bar malyňmen,
 Qatynyňdy talaq qylyp, sen mağan ber.
 Saudager: – Qup, jaraidy, berdim –
 deidi,
 310. Allanyň ne salğanyn kördim, –
 deidi.
 Işinde osynşanyň ötırık aitsam,
 Ne bolam tırı jürıp öldim, – deidi.
 Bekıttı osylaişa sözdı körım,
 Qol qoiyp, uäde qyp, basty mörin.
 Balasy uázırdıñ oilap otyr:
 “Tap osy boldy ğoi – dep, – öler jeriň”.
 Tañ da atty, osymenen kün de şyqty,
 Bekıttı uädenı qyldy myqty.
 – Padişa erteñ tüste el jinaidy,
 320. Totyňdy sonda äkel! – dep ämir
 etti.
 Uázır uly söz bailady qağaz ustap,
 Birine ekeuiniň boldy-au qyspaq.
 “Sol jerde ekeuñ de daiar bol” dep,
 Tarqasty osy sözdı bări qostap.
 Saudager endı üiine kettı qaityp,
 Jazaiyq qysqaşa qyp sözdı azaityp.

“Osyndai bır bäs qylyp keldim men”
 dep,
 Qatynğa uädesin bildirdi aityp.
 Qatyny: – Jaraidy! – dep kördi maqul,
 330. Jaraityny osynyň tapqan aqyl.
 Zalymnyň aldauymen aňgaldanyp,
 Beişara aiağynda qalar ğapyl.
 Totyğa Äbdikerim keldi jetip,
 Qoimaqqa saqtyq üşin bır söiletip.
 Qozğasa ary-berı söilemeidi,
 Qairan boldy qaldy dep buğan netip.
 Vintin neşe türli burady endi,
 Qairan bop: “Bul qalai?” dep turady
 endi.
 Qaitse de söilemesin bilgennen soñ,
 340. Beişara muñlyq bolyp, jylady endi.
 Saudagerdiñ zary
 Adamzattyň balasyn
 Qyrsyqsyz munar şalmaidy.
 Nege jazsa Qudaiym,
 Basynda özi arnaidy.
 Ajal kelse almaq bop,
 Aiyryp eşkim qalmaidy.
 Erik berip az künge,
 Opasyz päni aldaidy.
 Opasyz päni tusynda
 350. Qaiğysyz pende bolmaidy.
 Uaiym-qaiğyñ joq bolsa,
 Jatsañ da uiqyñ qanbaidy.
 Beişara-ğarıp saudager
 Totydan üzıp küderin.
 Söilemesin bilgen soñ,

Eñirep-bozdap zarlaidy.
 – Adal käsip osy dep,
 Sauda qyldym jasyman.
 Yryzdyğyn Allanyñ
 360. Terip jedim şaşylğan.
 Bai bolsam dep oiladym
 Düniejüzın jasyrğan.
 Köpes bolsam saudamdy,
 Är şahardan asyrğan.
 Dep жүrgende oilanyp,
 Köñil asyp tasqynnan,
 Ketpek boldy bul künde,
 Däuletim uşyp basymnan.
 Men päleni oilap pa em,
 370. Keler dep basqa jasyman.
 Mal-mülkım men qatynym
 Ketetin boldy qasymnan.
 Ainalaiyn, Qudai-au,
 Qañğyryp endi ötem be?
 Basyrna qaita baq qonyp,
 Muratyma jetem be?
 Tuñğiyq jarğa qamaldym,
 Joly joq endi öterge.
 Jasyman jığan mal-janym
 380. Keter me endi bötenge.
 Jasyman jahan kezıp em,
 Üide otyrmai bezıp em.
 Saudamenen mal jiyp,
 “Kım ozar, – dep, – özimnen”.
 Sairap turğan totymdy
 Estigem, körıp közimnen.
 Endi buğan ne boldy,

Aiyrylyp dımar sözinen.
 Qañğyryp jalğyz qalğan soñ,
 390. Kım biler meniñ jaiymdy.
 Qaiğymenen alarsyñ
 Keudemdegı janymdy.
 Bır minutta qor boldym,
 Kımge şağam zarymdy.
 Qudai-au, meniñ künäm ne,
 Qurtatuğyn barymdy.
 Basynda berıp дәuletті,
 Qaitardyñ nege bağymdy!
 Uázır uly, mine, endi
 400. Mal-janyma tönip tur.
 Bır-aq sätтіñ işinde
 Barymdy bul kömip tur.
 Opasyz eken bul päni,
 Päniden köñlim qalyp tur,
 Qaiğy menen qasiret
 Jüregımdı qağyp tur.
 Allağa qıyn bolmaidy,
 Qutqarsa mundai tezinen.
 Totym qalai aiyryldy
 410. Auzyndağy sözinen!
 Jalbarynam öziñe,
 “Oñğar – dep – Alla ısımdı”.
 Sorly boldy men qulyñ,
 Keşe kör bolsa künämdı.
 İlähi tağdyryña qoiamyn bas,
 Ağyzdym men közimnen qaiğyly jas.
 Amal joq mañdaiyma jazğan bolsañ,
 Tağdyrsyz zarlağanmen, sırä, bolmas.
 Üinen osylai dep jylap şyqty,

420. Toqtatpas tağat qylyp dertı myqty.

Zarlanyp aidalada jylap tursa,

Bır adam duşar bolyp jolyğypty.

– Assalaumağaleiküm, turğan adam,

Keñestı jalğyz turyp qurğan adam.

Qaiyrly saudager eñ, дәuletіñ mol,

Ne ızdep tursyñ zarlap aidaladan?

– Men turmyn ketkennen soñ quat-
küşim,

Zarlaimyn kötere almaı qyrlyq ısın.

Turğan soñ esım şyğyp tanymadym,

430. Atyñ kım, şyramytam öñiñ, tüsiñ.

Dünie öte şyğar attai jelgen,

Ärkımge yryzdyqty Qudai bergen.

Uázır balasynyñ qatynymen,

Köñildes Zahit edı osy kelgen.

– Men Zahit bul şaharğa bolğan tanys,

Zalymdyq, zorlyq isten жүrgen alys.

Kım tartsa zalymdyqtan muñ-
muqtajdyq,

Öziñşe sol adamğa bolam qalys.

Dalada jalğyz jylap, tursyñ zarlap,

440. Qasyña bul qalai dep keldim
parlap.

Qaiğydan tüsiñ qaşyp, türiñ jaman,

Basqandai auyr kesel, auyr salmaq.

Ne boldy sizge mundai qaiğyratyn,

Bai ediñ kısı köñilin jai qylatyn.

Qaiğyryp munşa qatty jyлағandai,

Jetpei tur oiyñyzda qai muratyñ?

Saudager sonda aitady körgendigin,

Bazardan bır toty alyp kelgendigin.

Uázırdıñ balasymen bäske turyp,

450. Bäs qylyp, qağaz jazyp
bergendigin.

– Sen boldyñ Zahit endı körgen kısım,

Şyn qossa kım qutqarar Qudai ısın.

Kez qylğan mağan senı Qudai şyğar,

Sebep bop qutqaruğa bar ma küşiñ?

– Men жүrgen Zahit atty – bır sebepker,
Bolaiyn dertiñizge men medetker.

Körsetpei eş adamğa syryñdy aıtpai,

Totyñdy keşke üiime äkelip ber.

Totyñdy söyletein şamam kelse,

460. Söilemes tırı jannan adam körse.

Malaiyñ, qatyn-balañ eş sezbesin,

Tıl bitpes jöndegenmen olar körse.

Aiyrlysañ mal-janyñnan ne bolasyñ,

Qañğyryp jalğyz basyñ joғalasyñ.

Söiletsem totyñyzdy buryñğydai,

Aqyma laiyq dep ne beresiñ?

– Berein qanşa alsañ da sözi me sen,

Bul күnde bolyp turmyn ölgenmen teñ.

Balasyn uázırdıñ basyp jeñsem,

470. Mal-mülkın, qatynymen – bärin al
sen.

Bul sözge Zahit sonda “Qup, maqul”
der,

– Almaimyn sizden aqy, ei, saudager.

Balasyn uázırdıñ basyp jeñseñ,

Malynyñ jartysy men qatynyn ber.

Ekeuı aqyldasyp tarqasty endı,

Körelık ne qylaryn Zahit erdi.

Uázırdıñ balasynyñ qatynyna,

Şyqqan soň saudagerden jetip keldi.
 Bekitken basynan-aq sözdi bekem,
 480. Qylaiyn dep jürgenı munyň ne
 eken,
 Üide joq uázır uly Zahit kelse,
 Sylanyq qatyn jalğyz otyr eken.
 Kelgen soň qatyn jainap türegeldi,
 Kelgenın bır jumysqa bileği endi.
 Qosylyp ekı oinas bır-bırine,
 Aiqasyp biraz oinap-küledı endi.
 Ekeui külip-oinap äzıldeyip,
 Söileidi sonda Zahit jeldei esip:
 – Jolyňa mal, basymdy qurban qyldym,
 490. Qaitedi tiseň, alsam bolsa näsip.
 Sen üşin men arnady m ömir jasym,
 Batpaidy senı oilasam işken asym.
 Senı alsam düniede armanym joq,
 Bäs tıktım bır jolyňa qara basym.
 Senı alyp muratyma jetsem eken,
 Timeseň bul şahardan ketsem eken.
 Şynymenen quştarlyqqa saldy Qudai,
 Qañğyryp ala-almasam ötsem eken.
 Söileidi sonda qatyn: – Olai deme,
 500. Jauapqa ä degende qatty kelme.
 Dosym joq senen täuir köretuğyn,
 Köñilindı renjitem senı nege.
 Dosym joq sizden özge köretuğyn,
 Jolyňa janym qurban öletuğyn.
 Artyňnan ne deseň de men ereim,
 Öziñe-öziñ bolsañ senetuğyn.
 Aitady Zahit sonda ışkı syryn,
 Mağlum öziñe de budan buryn.

Zahitke sonda qatyn timek boldy,
 510. Tauysam jaza berip qaisybırın.
 Qatyndy sonda Zahit almaq boldy,
 Totyny üiñe alyp barmaq boldy.
 Jumystyň mundai oñai bitkenine,
 Zahittiň quanğannan köñilı toldy.
 Üiñe keldi Zahit totyny alğan,
 Uädesı boiynşa söz bailanğan.
 Saudager totyny alyp jetip keldi,
 Mezgilde keşke taman köz bailanğan.
 Totyny Zahit boldy jöñdeituğyn,
 520. Jan bolmas Alla qossa
 könbeituğyn.
 Aparyp oñaşa üige, az kydırıp,
 Totysyn äkep berdi söileituğyn.
 Saudager totyny alyp qaitty üiñe,
 Baiağy toty tüsti zar küiñe.
 Aparyp erteñ tüste söiletedi,
 Jinalğan sol şahardyň han, biñe.
 Totyny söilemeitin mıskın-ğarıp,
 Qatynğa berdi Zahit alyp baryp.
 Ornyna qatyn ony qoia saldy,
 530. Aiyrmaz körgenimen eşkim nanyp.
 Padişa erteñ erte keñes etken,
 Saudager totyny alyp ol da jetken.
 Balasy uázırdıñ ol da kelip,
 Otyrды keñes tyñdap ärbır kepten.
 Uázırdıñ balasy otyr alam ğoi dep,
 Jaiyñdy saudagerim tabam ğoi dep.
 Işinen Zahit otyr muny myqtap,
 Basyňa men qaiğyny salam ğoi dep.
 Bır jaqtan Äbdikerim oilap otyr,

540. Ei, bālem bŭgyn jauša šabam ġoi
dep.

Qağaz bar uāzırdıñ balasynda,

Jaqyndap jaña keldı janasuğa.

Patşağa ol qağazyn bere saldy,

Keñestiñ bır toqtağan arasynda.

Padiša qağazdy alyp oqyp kördı,

Qasynda bır uāzırge tağy berdı.

Ereges, jurt körerdei bās bar eken,

Aıǵailap habar qyldy tamam eldı.

Jinalğan ũlken-kıśı qanša halyq,

550. Osyndai bās bolğanyn estıdı anyq.

Hatty oqyp bolğanнан soñ saudager
men

Şaqyrđy uāzır ulyn aiqai salyp.

Ekeui şaqyrğan soñ keldı jyldam,

Aryzyn bastan-aiaq aityp tynğan.

– Totyñdy uāde etken söyletşı, – dep,

Padiša saudagerge āmır qylğan.

Saudager otyrğyzdy totyny alyp,

Totyğa qairan qaldy körgen halyq.

Söileteim vintın tauyp burap edı,

560. Sairady neşe türli küige salyp.

Sairady neşe türli aluan-aluan,

Qumar bop estıgenniñ köñılı qanğan.

Söilegen sözi mundai bolar ma anyq,

Artyq der körgen adam tırı jannan.

Balasy uāzırdıñ “bul qalai” dep,

Qusa bop qapalanyp köñılı syñğan.

Söileıdı toty sonda talai keñes,

Adamnan bır sözi de böten emes.

Padiša uāzır ulyn şaqyryp ap,

570. Tyñda dep söylegenın saldy keñes.

Amal joq uāzır uly ölip turdy,

Padiša şaqyrğan soñ kelip turdy.

Patşanyñ āmır-jarlyq, buiryğyna,

Uāde bolğanнан soñ köñip turdy.

Padiša ādılet qyldy Qudaıdy oilap,

Ŭkımın el közınşe aitty jailap.

Uāzır ulynyñ qatynyn alyp berdı,

Qaldyrmai dünıe-mŭlık, malyn aidap.

Saudager qatty zarlap jylap edı,

580. Köz jasyn daria qylyp bulap edı.

Aq ıske qaşandağy aşylar jol,

Saudager quanyšta tura berdı.

Ol özi qatyn menen maldy aldy,

Qudai berip bireudiñ bağyn aldy.

Uāzır uly zalymdyq jasap edı,

Özi qazğan körıne özin saldy.

Osymen jinalğan jurt tarqady endı,

Bul ıstı kelgen halyq tügel kördı.

Jolymen aramdyqtyñ jüremın dep,

590. Uāzır uly eriksız qorlyq kördı.

Qyzyqqan, āne, sonđai dünıe şırkın,

Jylady uāzır uly neşe dŭrkın.

Ābdıkerım Zahitpen köp oljany

Ŭlestı bular baryp bır kŭn, bır tŭn.

Zahitpen uāde bar Qudai desken,

Uāde Qudai desken şyqpaidy esten.

Jasynan sauda jasap Ābdıkerım,

Basynan jaqsy, jaman bārıñ keşken.

Ābdıkerım söz jŭzı jazğan hatta,

600. Qaldy endı ġibratqa, jamağatqa.

Toi jasap ulan-asyr kŭtpek ũşın,

Zahitty şaqyrady ziapatqa.
 Qatyn men maldy tügel oğan berdi,
 Qaşan da opa kerek uağdağa.
 Bireuge qastyq oilap jürgen aındyp,
 Qaiğydan uázır uly ketti qaňgyp.
 Osydan ğibrat al, azamattar,
 Aiağy özın qurtty özi zar qyp.
 Dünie bir qyzyl jel soğyp turğan,
 Näpsınıñ auzyn aşyp opyq qylğan.
 Künäsız eş adamğa qastyq qylma,
 Şaiqaisyñ qazanyñdy tolyp turğan.
 Saudager osylaişa qutyldy aman,
 Qolyma ustağanym syrly qalam.
 Jamağat, az da bolsa söge körme,
 616. Qissasy Äbdikerim boldy tamam.

QOIŞY BATYR

Bır baiğa Qoişy batyr jalşy bolğan,
 Qapamen jüregi onyñ şerge tolğan.
 Oiy onyñ batyrlyqpen el qorğamaq,
 Jıgıtıñ kezı edı äbden tolğan.
 Jas Qoişy osy ıstı armandaidy,
 Köñılı qoi bağudy ar oilaidy.
 “Arystanmen aiqasyp, jolbaryспен
 Şaiqasyp, küş synasam”, – dep oilaidy.
 Dalada qoryqtyq qyp sütın ıstı,
 10. Qialdap oiyna aldy ärbır ıstı.
 Şetine saptıaiaqtyñ qaptap kelip,
 Kün ystyq, qara şybyn qona tüstı.
 Sabymen pyşağynyñ qaldy uryp,
 Şybyndy üimelegen saldy qyryp.

Sanasa, qanşa ekenin bılmek bolyp,
 Ölgeni däl bır jolğy boldy qyryq.
 Oilady: “Bır jolda öldi qyryq qatyp,
 Batyrlar maqtanady beker şatyp.
 Qolyma qylyş alyp şapsam jauğa,
 20. Qalmai ma qyzyl qanğa bır-aq
 batyp.
 Sonymen jaiylmai ma batyr atym,
 Jaralğan qasietti adamzatpyn.
 Halqtyñ jauyn jeñsem uryş salyp,
 Alğysyn almailmyn ba jamiğattyñ».
 Bai bildi bul qoişynyñ turmastyğyn,
 Sözinıñ burynğydan qiğastyğyn.
 Qaqysyna jiyrma qoi, bır at berip:
 – Aqyñ joq, – dedı, – endı soqyr tiyn.
 At mınıp tumysynda ol körmegen,
 30. At jetektep, qoi aidap jüre bergen.
 Belgısız qanşalyqty jol jürgenı,
 Salynğan bek tamaşa şahar körgen.
 Şaharğa tura keldi qoiyn aidap,
 Köñılınde ärbır ıstı keledi oilap.
 “Soqtyrtyp ustağa almas qylyş,
 Bereim osy qoidy soğan aidap.”
 Bar eken bır buryšta qalyñ usta,
 Qolönerı artylğan osy tusta.
 – Qaqysyna jiyrma qoi men beremin,
 40. Bır qylyş soğyp ber, – dep aitty
 qysqa.
 Tiedı jiyrma qoiğa neşe qylyş,
 Ustağa qiyn emes mundai jumys.
 “Maqul” dep söz qaiyrmai soqpaq
 boldy,

Ustalyq käsip etken paida quğyş.
 – Qynaby jaqsy bolsyn örnek salğan,
 Jan joldasym etpekpin qolyma alğan.
 Jazu jaz qynabyna ädemilep:
 “Bır jolda qyryq adamnyñ basyn alam”.
 Qoişy batyr sony aityp, ketip qaldy,
 50. Uağdaly küni de jetip qaldy.
 Aitqandai daiarlap qoiğan eken,
 Qoişy aluğa qylyşyn jetip bardy.
 Qylyşyn aldy dağy qoişy ketti,
 Bır ien qalyñ orman saiğa jetti.
 At mınıp ömirinde körmegen jan,
 Jetelep atyn jaiau tentirepti.
 Arqandap atyn Qoişy qaldy jatyp,
 Uiqyğa şarşağan soñ ketti batyp.
 Oiansa, qasynda jür bır-ekı adam,
 60. Tün türılıp, tañ dağy qalğan atyp.
 Özara bul ekı adam keñesedi,
 – Bul jatqan beker adam emes, – dedi.
 Bır şauyp qyryq adamnyñ basyn alsa,
 Munymen qandai adam teñesedi.
 Bulardyñ sözın estıp “batyr” jatty,
 Ekı adam muny körip basy qatty.
 – Oiatyp söilessek, – dep bireui aitsa,
 Bireui aitty: – Aşuy bolar qaty.
 Ekeui ketpek boldy endı qaşyp,
 70. Atyna mınbek boldy asyp-sasyp.
 Qapyda sasqalaqtap bıı baryp,
 Batyrdyñ bır aiağyn qaldy basyp.
 Qylyşyn qoişy batyr qolyna aldy,
 Tura umytlyp, aianbai sıltep qaldy.
 Şaiqasy tuñğyş ret sätı bolyp,

Bırınıñ qoişy batyr basyn aldy.
 Jöneldı endı bıı jan sauğalap,
 Artynan Qoişy batyr turdy qarap.
 Quğanmen jaiau oğan jete almas-ty,
 80. Äzırşe atqa mınıu auyr talap.
 Kün şyğa at jetelep tağy jürdi,
 Tau körkın tamaşalap bärin kördi.
 Batyrdy alyp uşqan asqaq arman,
 Sondyqtan qanşa jürse erinbedi.
 Kün batqan soñ bır ien jerge keldi,
 Boluğa «tau qyrany» buğan beldi.
 Er jastap, juldyz sanap jatyr edi,
 Alystan jarqyrağan bır ot kördi.
 Oilady: “El bolsa eger baraiyn, – dep,
 90. Bır habar ne de bolsa alaiyn, – dep.
 Egerde jasanğan el jauym bolsa,
 Jairatyp bärin qyryp salaiyn, – dep”.
 Qarasa älgı jaryq qozğalady,
 “Ot alyp kım kezedi bul dalany?
 Anyqtap ne ekendigin aiyrıp ap,
 Artynan ıı qylaiyn”, – dep oilady.
 Älgı ot birte-birte keldi jaqyn,
 Anyqtap batyr otyr baiqap artyn.
 Qarasa şam ustağan jalğyz adam,
 100. Qasynda kelip tüsti bailap atyn.
 Şamdy qoiyp kürekpen qazady jer,
 Topyraq üiıp jatyr şyğaryp ter.
 Baspalap Qoişy batyr körip otyr,
 Sabyrly baspaituğyn ol dağy er.
 Älgı adam jer üñgirdiñ betin aşty,
 Qoişy kördi bır sulu qalam qasty.
 – Süiesiñ be meni? – dep zekiredi,

Bilik joq qyz baiğusta, töktı jasty.
 Qyzdy ol şapalaqpen betke tartty,
 110. Qoişy batyr baspalap qarap jatty.
 Bır şyny su, bır tılım nan berdı de,
 Üñgir auyzyn qyzdy sap, qaita japty.
 Japty da qaita kettı kelgen ızben,
 Ğajaiyp ıs kezıktı japan tüzden.
 Jetelep qoişy atyn, jürdı artynan,
 Soñynda ne bolaryn körmek közben.
 Osylai ekeui de kettı jürıp,
 Añğarmady qoişyny ol da bılıp.
 Aldyñğy adam buryndau keldı dağy,
 120. Bır ülken qaqpaga kep kettı kırıp.
 Qaqpanyñ ol esigin aldy jauyp,
 Qoişekeñ kire almady ebın tauyp.
 Dem aldy atyn ustap sol arada,
 Kezi eken tün ortasy qalğan auy.
 Kün şyqan soñ töñirekke közın saldy,
 Jinalğan anyq kördı barşa jandy.
 Alyp qamal ısinde bır şahar tur,
 Salyñğan ğimarattar tügel sändı.
 Bul şahar da bır hannyñ qalasy eken,
 130. Han qyzy köp adamnyñ talasy
 eken.
 Iz-tozsyz hannyñ qyzy joğalypty,
 Qoişy körgen qyz hannyñ balasy eken.
 El-jurt bop bul qyzdy köp ızdeptı,
 Qoişy körgen habarşy hanğa jettı.
 Handağy namyspenen qaharlanyp,
 Täuekel batyrlarğa ükim etti.
 Izdegen bağanağy ekı batyr,
 Bırine tüssep pe edi “zaman aqyr”.

Qaşqany hanğa kelıp habar berdı:
 140. – Orman da jan körmegen bır дәu
 jatyr.
 Joldasymnyñ bır şauyp basyn aldy,
 Qaşyp zorğa qutylyp janym qaldy.
 Dep jazğan jazuy bar qylyşynda:
 “Bır şauyp qyryq adamnyñ basyn aldy”.
 Qyzyñdy tabar bolsa osy tabar,
 Köptı körıp, köp jortqan adam bolar.
 Sol adamdy bır tauyp söilesuge
 Hanğa kep jetkizedı anyq habar.
 Muny estıp han jurtyna etti buiryq,
 150. Keltirdı uázırlerin jurtty jiyp.
 “Qyzymdy kım tapsa, eger, sol adamğa,
 Beremin razylyqpen neke qiyip”.
 Tağy da bır batyr bar japan tüzde,
 Alys emes şaharğa osy kezde.
 Körgen adam habaryn mağan aitsa,
 Beretin silyğym köp tağy sizge.
 Şaharğa han salğanda solai süren,
 At jetelep bul topta batyr jürgen.
 – Bul ne qylğan köp adam, ne qylğan
 ıı? –
 160. Dep suraidy köringen ärbireuden.
 Bıreu aitty: – Han qyzy jołğalğanyn,
 Ony ızdep jurttyñ bärı sandalğanyn.
 Kım tapsa qyzyn soğan bermek boldy,
 Bılmedı jurt ol qyzdy kım alğanyn.
 “Däl eken odan tünde körgen qyzym,
 Men baryp hannyñ endı körsem jüzın.
 Tabam dep hanğa baryp uağda berıp,
 Buiyrısa men alamyn osy qyzyn”. –

Dedı de hannıñ tartty ordasynda.
 170. Qalyñ el qaumalağan ortasynda.
 Ustağa eşbir adam bata almaidy,
 Körgen jan süinedı tulğasyna.
 – Han ordasy qai jerde? Hanğa baram,
 Bolmañdar mağan, jurтым, eşbir alań!
 Jetelegen ekı attıñ bireuin tanyp,
 Jügırdı joldasy ölip, qaşqan adam.
 Quraq uşyp qoişyğa sälem berdı,
 – Köretın kün boldy-au, – dep, – sizdei erdı.
 Berı qarai jürñız, – dedı dağy,
 180. Süinşı surap batyr hanğa keldı.
 Han dağy qarsy aldy ony özi şyğyp,
 Üi berdı jatuyına ol tynyğyp.
 Aldyna neşe aluan qoidy tağam,
 Kütuşiler ilip qol qusyryp.
 Han keldı qasyna onyñ jönın surap,
 Batyr da han betine qoidy qarap.
 – Jönımdı äzir meniñ suramañyz,
 Aityñyz, qoiatuğyn bolsa talap.
 Han aitty: – Köptı körgen siz bır dana,
 190. Bırı isten meniñ köñılım boldy ala.
 Bar edı jalğyz qyzym älpeştegen,
 Joğalyp tabylmady bar ma şara?
 Jurt jiylyp qyzymdy köp ızdedı,
 At jeter aralady japan tüzdi.
 Bır tapsa, köptı körgen siz tabar, – dep,
 Osy üşin şaqyrtyp em ätei sizdi.
 Halyqqa bul jumysty jaria ettim,
 Aiyrylyp jalğyz qyzdan zapar şektim.

Qyzymdy kim tapsa, eger, bermek bolyp,
 200. Osylai bul jumysqa uağda ettim.
 Söiledı sonda turyp qoişy batyr:
 – Men tabam uağdañda tursañ aqyr.
 Qasyma saimanymen daiyn bolsyn,
 Jüretın birge ilesip qyryq batyr.
 Tabamyn bugün tünde qyzdy baryp,
 Kelemın ordañyzğa erteñ alyp.
 Uağynda osy bolsyn sizge aitar,
 Jürmeñız ıs bitken soñ sertten taiyp.
 – Han basym qağys ketse bolar qara,
 210. Bul ıske alań bolma, batyr bala.
 Qyzymdy tırı tauyp kelseñ boldy,
 Qosamyn şyn nietpen sağan ğana.
 Jol tartty qoişy batyr tura bastap,
 Körgen jer kökireginde tündi jastap.
 Qasyına däl qudyqtyñ barğannan soñ,
 Qorşau qyp sabazdardy qoidy tastap.
 Sailauyt qyryq batyr daiyn turdy,
 Qoişy batyr bağyp tur keler joldy.
 Mezgilı taianğanda keletuğyn,
 220. Alystan kädimgıdei şam körındı.
 Keldı de or basyna jedeldetip,
 Ol qazdy qara jerdı ekpındetip,
 Tereñdep esigine taiağanda,
 Tus-tustan qyryq batyr keldı jetip.
 Ustady qalyñ adam muny äreñ,
 Ol dağy batyr eken asqan eren.
 Sondyqtan hannıñ qyzyn alyp qaşyp,
 Özınıñ almağyna äbden sengen.
 Alysyp jan üzdirdı bır qanşasyn,

230. Ol jalğyz, qarsy jaq köp ne qyla
alsyn.

Aqyry qoişy batyr jeñip şyğyp,
Jalğyzdyñ sol arada aldy basyn.
Şyğaryp qudyqtağy qyzdy aldy,
Maqsaty oiynдағы oryndaldy.
Bölentip quanyşqa patşany,
Tabyspen qoişy batyr qaityp bardy.
Patşa oryndamaq aitqan sözın,
Batyrğa toiyn jasadyp bermek qyzyn.

– Äzirşe toi jasaduğa asyqpa, – dep,
240. Batyr da sabyr saqtap ustady özin.

Bul hannyñ köpten asyp dañqy artqan,
Teñesken bir patşa bar jaqyn tartqan.

Kezinde osy qyzğa quda tüsip,
Aluğa elşi salyp sol surattqan.
Elşige patşa jauap bere almağan,
Öitkeni qyz joğalyp bolğan alañ.

Jağdaidy sodan bergi baian qylyp,
Söilein eki sözdi eki hannan.

Körşi han söz söilegen aşumenen,

250. – Is eken jaralğannan men
körmegeñ.

Kemıtıp patşa atymdy kerek etpei,
Ataqsyz bir qoraşqa qyzyn bergen.
Osyny aityp, şaqyrtty uázirlerin,
Tüsirmek edim hannan jaqsy kelin.
Baryñdar hanğa tağy elşi bolyp,
Qyz bermese soğysar aitsyn jerin.
Soğysqa qapy qalmai daiyñdalsyn,
Äitpese qyzyn berip “qalyñ” alsyn.
Bılıñder qaisysyna maqul eken,

260. Ekiniñ birin tañdap özi oilansyn.

Kıdırmei bul habarda hanğa jetti,
Estigen el-jurtyñnan zäre ketti.
Han jinap uázir men manaptaryn,
– Amalyn tabyñdar, – dep jarlyq etti.
Uázirler aitty: – Muny küieu bılsın,
Ortağa şaqyryñyz ol da kelsin.

Aqylmen amal tauyp şeşu kerek,
Ökimer is bolmasyn qara dürsin.

Aqylyn, haneke, onyñ alğanyñ jön,

270. Eş adam ol kısıge kele almas teñ.

Soğystan qorqyp qyzdy bergenimenen,
Is tauyp almaıyq bız onan ülken.

Şaqyryp batyrdan han aqyl aldy,
Öziñ şeş dep auyr jük salmaq saldy.

– Soğysa soğysaiyq, qorqamyz ba, –
Dep batyr qyz beruge namystandy.

Ol sonda patşağa qoidy talap,
– Soğysta men minetin atty jarat.

Temir er-turmandary berik bolsyn,

280. Hauypsız minetuğyn tepkişek sap.

Atyñyz jüirik bolsyn qusa jeter,

Eriñiz bos bolmasyn urşa keter.

Jiyñyz äskerlerdi sailauttan,

Jatpaiyq endi qarap bızde beker.

Patşa ämir qylyp, äsker jidy,
Batyrdy qalyñ qolğa bassy qoidy.

“Jürmesin, – dep, – qapyda jazym
qylyp”,

Saqtanyp neşe jerden küzet qoidy.

Soğysqa eki jaqta daiyndaldy,

290. Han üşin qan töguge el sandaldy.

Han käpersız saraıda jatyr şalqyp,
 “Tabar”, – dep, – küieu balam bır
 amalyn”.

Jüirık at, er, tepkıšek daiyn boldy,
 Padişa bastap keldı qalyñ qoldy.
 Batyrğa käukelektep quraq uşyp,
 Äskerler sapyrylyp oñ men soldy.
 Ylajysyz batyr sonda şyqty jauğa,
 Öz oiy ketu edı qaşyp tauğa.

Küzeti hannyñ qoiğan küşti bolyp,
 300. Bul oiyn bolmady äste oryndauğa.

Jetelep jaiıau jürdı bozjüiriktı,
 Maidanğa eki jaqta jiilypty.

Jasanyp kelgen jaular qarap turmas,
 Batyrlar bastap kettı jekpe-jektı.

Aiqasyp qarsylasty neler myqty,
 Bırı şauyp, bireui naiza tyqty.

Eregesken eki erdiñ bireui ölip,
 Han üşın talai adam qanyn töktı.

Küieuge kezek keldı endı aqyr,
 310. Tausylyp öz jağynan jeke batyr.

Mingızdı tulparyna tilek tilep,
 Aiaq sap tepkışekke mindı batyr.

Jöneldı alyp qaşyp älgı jüirık,
 Tulpar ed jarap turğan küiı kelip.

Quandy qarsy jağy “qaşty anau” dep,
 Qaiyn jaq “qyrar, – deidi, – qaita kelip”.

At kettı saiğa taman quiyn bolyp,
 Qalyñ jurt tañyrqap tur muny körıp.

İlgen tübi şırık bır qarağai
 320. Köldeneñ er aldyna qaldy ılınıp.

Qopardy qarağaidy attyñ küşi,

Temır er aşamaily berik ısı.

Ainalyp at qaitadan topqa şapty,
 Belgılı boldy osylai “batyr küşi”.

Ekpendep keled şauyp qarsy jaqqa,
 Qaiyn jaq aityp jatty “qudai saqta!”.

Öñgerılgen qarağai körgen kezde
 Yğysty zäresı uşyp qarsy jaq ta.

Söitkenşe qalyñ jauğa kettı kırıp,
 330. Uğar emes bireudı-bireu bılıp.

Esi ketip, soğylyp qarağaiğa
 Adamynyñ bır qanşasy jatyr ölip.

Öñgergen teñseledı en qarağai,
 Üirıp jürgendei-aq batyr solai.

Ekpinmen ağaş soqqan kezderinde
 Birge uşty atymenen adam talai.

Qarsy jaq japyrylyp tura qaşty,
 Küieu jaq uran salyp qua şapty.

Tulpar da auyr jükpen köp şapqan soñ,
 340. Boldyryp osy kezde turyp qapty.

Qoişy batyr tızgındı aldy qolğa,
 Basyn buryp jüiriktı saldy jolğa.

Batyrdyñ aldyndağy qarağaidy
 Äkerler aldy jerge äreñ zorğa.

Jüiriktıñ batyr sonda basyn tartyp,
 Quandy jeñisine tasyp-şalqyp.

Qaiyn atasy batyrğa jiberdı adam,
 – Qumasyn qaşqan jaudy, kelsın qaityp.

Jıbergen adam jettı quraq uşyp,
 350. Batyrğa tağzym etti attan tüsip.

Oralyp batyr qaita kelgen kezde,
 El jetti tañğalyp, tañyrqasty.

Batyrğa barlyq eldiñ köñılı toldy,

Şaiqasy sätti boldy neşe jolğy.
 Han dağy küieune dän riza,
 – Jeñimpaz batyr eken, – dep, – aq
 joldy.
 “Oilady osy kezde qoişy batyr:
 Dünie bastan talai ötip jatyr.
 At mınıp, qarğaidy men öñgerdim,
 360. Qyryq emes, san qyryqtyñ basy
 jatyr.
 Äuelı bır batyrdyñ basyn aldym,
 Qyz urlağan дәuge de älek salsam.
 Jaiyn elge jazyqsyz soğys salğan
 Qatygez hannan jurttıñ kegin aldym”.
 Erlikke közi jetken el ilanad,
 Er dep senı tanysa el, kiredi ajal.
 Qisynyn är närseniñ keltirip tur,
 Jaratqan barşa jandy jalğyz Jappar.
 Tynymсыz dүnie öter kürespenen,
 370. Jan jasamaq öziñdik ülespenen.
 Sol elden alman alyp turatuğyn
 Bar eken bır aidahar qur ötpegen.
 Tırı jan bolmapty oğan qarsy kelgen,
 On qoi men bır qyz ala jylyna elden.
 Tızımdep el işinen jas qyzdardy,
 Kelgender öz kezegi soğan bergen.
 Kezi edi aidahardyñ tağy kelgen,
 Şulasyp qalmady ürei qalyñ elden.
 Kezegi qyz beretin patşa da bop,
 380. Sondyqtan el şulasyp zar eñiregen.
 Padişa yljajysyzdan boldy maqul,
 Tappasa küieu bala endi aqyl.
 Aidahardy qurtpasa, jurttı qyryp

Tüsedı el basyna zaman aqyr.
 Han kelip küieunen surady aqyl,
 – Şarasy tabylar ma, oilan, batyr.
 Ar körıp taisaqtaudan batyr sonda:
 – Amal bar, qoryqpañyz! – dedi aqyr.
 “Qaiyspai qandai iske maqul, – deidi,
 390. Kım körgen жүрек jutqan mundai
 erdi.
 Aidahar kelse endi alañsyzbyn,
 Bağyma bul batyrdy qudai berdi”.
 Tek, han emes aidahar eldiñ jauy,
 Masyl bop el basyna түsken tauy.
 “Amal bar” – dep batyrdyñ aitqandyğy
 –
 Halyq qamy, aidahar ata jauy.
 Otyryp qoişy batyr oiğa batty:
 “Urysym budan buryn boldy sätti.
 At mindim, qylyş şaptym, qyzdy
 taptym,
 400. Aidaharmen aiqasu jañğa batty”.
 Köp oilap jete almady oi түbine,
 Kez boldy bır qiyn is tağy mine.
 Kınıp jeñil kım, is tağy mine,
 Tün jastanyp kelipti bır ienge.
 Taqyr jer, ainalasy adyr dala,
 Kez boldy bır bäiterek jalğyz ğana.
 Tañ atyp, kün türilip qalğan eken,
 Terekke batyr şyğyp qyldy pana.
 “Kün ystyq terek basyn panalasam,
 410. Aialdap osy arada demımdı alsam.
 Bet түzep, kün batqan soñ tağy жүrip,
 Tabylar bır bekınis aralasam”.

Batyrğa terek basy oryn boldy,
 Ekı közge tyğylyp, uiqy toldy.
 Azyraq közi ılınıp ketken eken,
 Şuyldap bır töbege adam keldi.
 Bul kelgen patşa bastap şahar elı,
 Aidahar elden alman alar jerı.
 Küieudı ızdep bär jerden tappağan soñ,
 420. Bergelı qoi men qyzdy alyp keldi.
 Şahardan jurt batyrdy köp ızdegen,
 Kettı me, bıraq, qaşyp älde bızden.
 Nemese aidaharmen aiqaspaq bop,
 Jür me eken jolyn tosyp japan jüzden.
 Amal joq şynymenen ketse qaşyp,
 Endı ainalsaq uaqyt ketedı asyp.
 Bırer järdem batyrdan bolmasa, eger,
 Qoi men qyz aidaharğa bolar näsip.
 Patşanyñ kelgen osy “jem” bergelı,
 430. Jylasyp, şuyldasyp qalyñ elı.
 Aidahar däl terektiñ tübinde eken,
 Üstinde batyr qalğyp turğan edı.
 Şulağan el dauysy kettı üdep,
 “Keledı anau, endı qozğaldy”, – dep.
 Oianyp el dauysynan batyr sonda,
 Köz saldy ainalağa “ne boldy” dep.
 Ysqyrısyyp aidaharda zahar şaştı,
 Muny körıp batyryñ qatty sasty.
 Tasalanyp butaqqa qalmaq boldy,
 440. Özın jötkep, qarmanyp jantalasty.
 Ustağan butaq synyp, batyr uşyp,
 Üstine aidahardyñ mine tüstı.
 Körmegen mundai ıstı jaralğannan,
 Adamnan aidahardyñ zäresı uşty.

Ysqyrdy quiryğymen jer sabalap,
 Qalyñ el şulasuda “ia, Qudailap!”
 “Ne degen jürek jutqan batyr” edı,
 Tünnen kelgen eken ğoi osyny oilap”.
 Zarlenedı aidahar tıptı üdep,
 450. Üstinen qoişy batyr emes tüspek.
 Taqymyn barğan saiyn qatty qysty,
 Tüse qalsa eger de özi ölmek.
 Köñılı endı ornyqty jürek toqtap,
 Aidarynan ustady bıraq şoqtap.
 Aidahar biraz sonda bäsenedı,
 Quiryğy jer sabaudan qaldy toqtap.
 Bar küşi aidahardyñ aidarda eken,
 Qoişy batyr ustady ony bekem.
 Qylyş-qamşy, aidardy tızgın qylyp,
 460. Mınıp ap aidahardy topqa kelgen.
 Tañ qaldy köp jamağat muny körgen,
 – Oipyrmai, batyr edı netken eren!
 Aidahar astyndağy juansypty,
 Bolyp ed jaña ğana quny peren.
 – Şapsañşy endı batyr qylyşpenen,
 – Alsañşy basyn kesıp endı tezden.
 – Mıngende aidahardy özi bildi,
 Suramas şapsa aqyl endı senen.
 Mınıp ap aidahardy top jıynğa,
 470. Qylyştı basyp otyr quiryğyna.
 Surady batyr sonda patşadan:
 – Aidahar qyz jutatyn şyn osy ma?
 Patşa basyn iip tağzym etti,
 Batyrlyq tañ qaldyrdy qalyñ köpti.
 Qutqarğan kör auzynan hanşada
 Batyrğa öz jaulyğyn tartu etti.

Armanyn aqyr batyr oryndady,
 El qorǵau edı basta oıyndaǵy.
 Sol jerde aidahardyń basyn aldy,
 480. Aidardy jıbermesten qolyndaǵy.
 Elımiń aldy batyr yqylasyn,
 Halyqtyń yrazy etip kári-jasyn.
 Qyzyn berip, nekelep padişa da,
 Köterdi ásker basqa dáräjäsin.
 Qoişy edı qorlyq körgen bai qolynda,
 Jüretin qysy-jazy mal sońynda.
 Qamşylap aidahardy at qyp mindi,
 Talapty er talaptanǵan öz jolynda.
 Bai tügil, padişa da basyn idı,
 490. Qyzyn berip, körsetti artyq syidy.
 Er jıgit eldiń qamyn oilau kerek,
 Ne qylmaq elden aiap basta midy.
 Qorqa jürip sońynda boldy batyr,
 Egeskenge tüsirdi zaman aqyr.
 Maqsaty qoişy bolmai, el qorǵau ed,
 Talpynyp armanyna jetti aqyr...
 “Nur jauar talaptyǵa” degen ras,
 Adamǵa talaptanbai baqyt qonbas.
 El üsin jas shaǵynda eńbek sıñır,
 500. Kárteigende qairatyń boida turmas.

6.4.DESTANĠ HALK HIKÂYELERIN METINLERI

SYRSHY MOLDA

صرشی ملا

Qolyma qalam aldym juma kúni,

Jazyp tamam áiladym kún men túni.
 Musanyń zamanynda bir padişa
 Bolypty, áleýmetter, tyńla muny.
 Ózi patsha ýa jáne qazynasy kóp,
 Bul dúnia maqsutyna kónili toq.
 Seksenge kelgen bar-dúr onyń jasy,
 Armany bir-aq onyń – perzenti joq.
 Padişa perzent úshin jedi ýaıym,
 10. Ázelde jazbaǵan-dúr bir Qudaıym.
 “Bir Alla maǵan perzent berer me?” –
 dep,
 Padişa úmit eter jyl-jyl saıyn.
 Seksenge keldi patsha, áli úmitti,
 Qudaıym rahman erúr hár úmitke.
 Musanyń bir kún patsha jolyn tosty,
 “Bir daýa bola ma, – dep, – ishki
 dertke”.
 Aıtady: – Rabbym meni patsha qyldy,
 hám ózi jarylqaǵaı bizdei quldy.
 Qudanyń dargahyna jetkiz, taqsyr,
 20. Bere me, iá bermei me maǵan uldy.
 Jóneldi Tor taýyna Musa Kálım,
 – Ýagda berdim, aıtmasqa joq-dúr
 sharam.
 Qudanyń dargahyna aıtqan shaqta,
 Jaýap berdi Musaga Alla Taǵalam.
 – Mahfyzda oǵan perzent jazbadym
 men,
 Surama jazbaǵandy, Musa, endi sen.
 Barsha baqytyn dúnianyń bersem daǵy,
 Etkenmin onyń basyn perzentten kem.
 Paıǵambar muny estip qaitady endi,

30. Aıtqanyn bir-bir bastan aıtady endi.
 “Mahfýzda sizge perzent bolma”, –
 degesh,
 Minájat patsha Allağa aıtady endi.
 – Iláhi, bendeń bar ma mendeı ğarip,
 Basyma mehnat isti qoidyn salyp.
 Tuiaqsyz men padisha bolǵanymsha,
 Jasynda qoisañ edi janymdy alyp.
 Úii-dúr perzenttiniń gúlistandaı,
 Úii-dúr perzentsizdiń sheristandaı.
 Tuiaqsyz men padisha bolǵanymsha,
 40. Jasynda jatsam netti kóristanda-aı.
 Zarlanyp bir kún patsha taǵy keldi,
 Ğariptiń kónilinde tolǵan sher-di.
 – Taǵy baryp Qudadan surap kórshi,
 Tipti bala bermese, laj bar ma?
 Paıǵambar Tor taýyna keledi endi,
 Aıtqanyn bir-bir bastan aıtady endi.
 “Oǵan bala bermeimin” degennen soń,
 Esitip jáne muny qaitady endi.
 Taǵy da patshaǵa aıtty úshbý jaidy,
 50. “Bermedi, – dep, – bir bala”
 baıandaıdy.
 Bizge bala bolmady degennen soń,
 Patsha ğarip beıhal bop zar jylaıdy.
 Úshinshileı zarlanyp taǵy keldi,
 Baıaǵy sózin Musaǵa aıtady endi.
 – Bir tilegin bendeniń bermeı me Alla,
 Biz túgil, tilek alǵan shaitan, – dedi.
 Aıańlap Tor taýyna keldi Musa,
 Toqsan aýyz sóz aıtty endi Musa.
 – Bu qulyń sizge zarlyq eter tilep,

60. Berseńiz bir uǵyl neter? – deıdi
 Musa.
 Qudayym paıǵambarǵa berdi jaýap:
 – Meni oilasa tapqany onyń saýap.
 Bir uǵyl berdim endi oǵan, Musa,
 Ómiri úsh kún bolar onyń biraq.
 Musa qaitty Táńirimnen sóilesip sóz,
 Aldynan taǵy patsha jolyqty kez.
 – Bir bala berdi,– deıdi,– sizge Alla,
 Ómiri qysqa – úsh kúnde alady tez.
 – Shyn ba eken, ótirik pe eken osy
 sóziń,
 70. Perzent dep sarǵaıdy menim júzim.
 Bergeni maǵan bala ras bolsa,
 Bermespin ony qaityp Allaǵa ózim.
 Padisha bul sózimen keldi úıine,
 Bir qıal túsip munyń jáne oıyna.
 Halqyn jinap padisha toı qylady,
 Keldiler kóp halayıq bul toıyna.
 Toı qylyp, qazynanyń kiltin ashty,
 Ğaripke músápirmen qayıp shashty.
 Bir yaqta bala bitti hanymyna,
 80. Patshanyń muny kórip kónili tasty.
 Kúnde esikten ketpeıdi kóp halayıq,
 Ğarip-miskin jatady altyn alyp.
 Toǵyz aı, on kún tamam bolǵan shaqta
 Hanymnan týdy aıdaı bop bala ğarip.
 Dúnıanyń tórt buryshyna saldy habar,
 Toı toılap, saýyq quryp jatty olar.
 Kún ótkenin bilmeıdi, tún ótkenin,
 Jıylyp halayıqtar oıyn salar.
 At jeterde qalmady kelmegen jan,

90. Tanymaıdy bir-birin – sonsha adam.
 Ğarip-miskin teńeldi úlken baıǵa,
 Qaıyrdy sonsha kórip padıshadan.

Kúnde toı patsha úıinde, kúnde saıyq,
 hesh pende júre almaıdy joldy taıyp.

Jeti jyl ótkennen soń taqsyr Musa
 Patshaǵa keldi bir kún kónili aıyp.

Kóredi kóp halayıq toılar toıdy,
 Musaǵa da ákelip taǵam qoıdy.

Bir bala qyzmet qylyp aldynda júr,

100. Paıǵambar muny kórip oılaıdy
 oıdy.

Balasyn padıshanyń endi bildi,
 Aıańdap Tor taıyna keledi endi.

– Ne sebepti bul jeti jasqa keldi? –
 Dep saıal bir Allaǵa beredi endi.

Aıtady: – Nege munsha jasar uzaq,
 Aıtyp ediń ómiri úsh kún – az-aq.

Pende ótirik aıtsa ágar, ıá, Iláhim,
 Aıtasyz: ornıń dozaq, qatty azap.

Kelipti patsha úgıly jeti jasqa,

110. Dep ediń úsh kún ómir áyel basta.

ıá, Rabbym, ótirik sóz siz aıtsańyz,

Jalǵan sóz naǵyp aıtpas sizden basqa.

Qudayym paıǵambarǵa jaıap berdi:

– Eı, Musa, jaıabym tur tyńlap, – dedi.

Sadaqa qaıyrmenen ol padısha

Tapqan-dúr ziada úlken saıap, – dedi.

Estigennen ol patsha toı qylyp júr,

Sadaqa berip shyǵardy patsha kóp pul.

hár adam úgılynyń ómirin tileýshi edi,

120. Duǵa áılap jasynyń uzarǵany sol.

Muny kelip patshaǵa aıtty taıy:

– Úgılyńnyń kóterildi búgin baıy,

Qudayym úgılyń jasyn uzaq etti, –

Dep aıtty, – kónilińniń ketsin daıy.

Padısha “shúkirlik” dep toı qylady,

Bul toıda Musaǵa da syı qylady.

Jeti jasar balaǵa oqy – paryz,

Moldaǵa bereiin dep oı qylady.

Bir moldany patsha aldy balasyna,

130. Sarai sap berdi sharbaq dalasyna.

Segiz jyl da moldaǵa jeti oqyp,

Qarashy bul balanyń danasyna.

Moldasy bek ǵalym, ahın edi,

Ýa jáne bek ziada aqyldy edi.

“Menim bilgen ónerim tamamlady”,

Dep bir kúni balany alyp keldi.

Balasyn padıshanyń alyp keldi,

– Baq berdi perzentińe Alla,– dedi.

Menim bilgen ónerim tamam boldy,

140. Tabyńyz menen basqa molda,–
 dedi.

– Oqyt dep berip edim balam saǵan,

Men rıza, eı, molda, endi saǵan.

Seniń bilgen óneriń bilse ágar,

Soǵan da táýbe Allaǵa, bolar maǵan.

Sen, molda, jasyń úlken, kóp kórdiń jol,

Men seni molda ǵoı dep tapsyrdym qol.

Patshalyq saltanatyn qursyn balam,

Áýelden aqyryna sen basshy bol.

On besten on altyǵa keldi bala,

150. Aqyly kámil tolǵan ýa qutty jáne.

Boı kóterip az qyzyq kórip kelsin,

Shákirtiń ertip, molda, shyq saharaǵa.
 Bul sózbenen saharaǵa júrdi bala,
 Atyna bismilla dep mindi bala.
 Ustazyn basshy qylyp nóker alyp,
 Jóneldi táyekel dep saharaǵa.
 Qaitady úlerine úsh kún júrip,
 Patshaǵa sálem berdi úge kirip.
 Kórgen-bilgen hámmasyn baıandady,
 160. Ýa jáne keldik dedi oınap-kúlip.
 Álqıssa, Ábdilmálik shahızada bir kún
 bazarǵa barmaq bolyp, ustazyn alyp
 bazarǵa kelip kórgen nárseleri:
 Aqyldy bende azar ma,
 Asyldan kıseń tozar ma?!
 Aqyly keń hanzada
 Tústi kónili bazarǵa.
 Endi keldi bazarǵa,
 Qaǵazym az jazarǵa,
 Bir dúkenniń ishinde
 Jolyqty bala bazarǵa.
 Ol dúkende ton kórdi,
 170. Tabylmastai jol kórdi.
 Bir sýretke ǵashyq bop,
 Tabylaryn zor kórdi.
 Tonda sýret sailanǵan,
 Balanyń basy ainalǵan.
 Ashyq oty dert bolyp,
 Munda tili bailanǵan.
 Molda jaman sasady,
 Kónilin bólip basady.
 Muny kórgen jamaǵat
 180. Qoryqqanynan qashady.

Molda keldi úıine,
 Habar berdi hanyňa.
 – Uǵylyńa pále kez bolyp,
 Qaıǵy saldy janyńa.
 Bir dúkenge kelgen soń,
 Íshine onyń kirgen soń,
 Balanyń jayyn bilmedim,
 Jolyqty qandaı zalymǵa.
 Balanyń tili bailandy,
 190. Menim sorym qanady.
 “Balama ne is boldy”, – dep,
 Ata-anasy zarlandy.
 Alyp keldi moldasy,
 Tamdy jerge kóz jasy.
 – Uǵylymnyń esi ketkender
 Ne bále berdi Allasy?
 Osy maǵan ep pe edi,
 hár nárese bireý dep pe edi?
 Uǵylyma bále kez boldy,
 200. Bir bala maǵan kóp pe edi?!
 Padısha qyp meni jarattyń,
 Bir balaǵa qarattyń.
 Ony maǵan kóp kórip,
 Ómirimdi tar ettiń.
 Balama bolǵan ne qaıǵy,
 Tabylar ma bir haila.
 Tabylar haila bolmasa,
 Ne kerek dúnia bir shalǵa.
 Kózimnen aqqan qan boldy,
 210. Basyma atpas tań boldy.
 Opasyz jaryq sum dúnia
 Tumandatqan shań boldy.

Jan-jan balam, jan balam,
 Sen ediń menim bir panam.
 Basyńa tústi ne bále,
 Syryńdy aıtshy, sen maǵan.
 Sen syryńdy aıtpasań,
 Men de óleim, joq sharam.
 hesh jaýap bermes bala atasyna,
 220. Kóz salmas sózdiń durys-qatasyna.
 Moldaǵa úkim qyldy endi patsha:
 – Janynda bul balanyń jatasyń da.
 Patsha balgerlerdiń jıdy bárin,
 Jıyp alyp aıtady ishki zaryn.
 Qoja, molda, tabıbtı jıyp aıtty:
 – Daýasyn tapqan alsyn dúnie malyn.
 Shaharda barsha tabıb shýlady,
 Padısha “jaz úǵlymdy” dep buıradı.
 Úsh kún qarap tabıbtar jaza almady,
 230. Qulaǵy joq, tili joq, ne qylady.
 Shyǵarmas úshbý bala hesh dybysyn,
 Tamam halyqtyń alyp tur bala esin.
 Úsh kún qarap tabıbtar taba almady,
 Qyzǵa ashyq ekenin qaidan bilsin.
 hárkimniń qaıǵysy bar óz basynda,
 Bala tipti sóz qatpas joldasyna.
 Bul halyqqa bala sóz qatpaǵan soń,
 Sóıletip kór dedi endi moldasyna.
 – Ustaz haqyn aıtyp kór, molda, oǵan,
 240. Joq edi onan basqa munda týǵan.
 Bireýge aıtsa syryn sizge aıtar,
 Bolmasa daýa joq-dúr tipti buǵan.
 Molda kelip shákirtine aıtady sóz:
 – Nege tiliń baılandy, aıtyńyz siz.

Ata-anań jolynan aýyryraq,
 Joq pa edi ustaz haqyn bilýińiz.
 Ne bále kez boldy, janym, sen balaǵa,
 Basyńdy saldy Rabbym ne bálege.
 Aıtpasań úshbý syryńdy, janym balam,
 250. Artarmyn ustaz haqym
 moınyńyzǵa.
 Osynsha molda aıtsa da sóz qatpady,
 Baıaǵy óz oıynan hesh qatpady.
 Molda jalynyp osynsha surasa da,
 Qulaǵy joq, tili joq, sóz qatpady.
 Shyǵarmas úshbý bala hesh dybysty,
 Tamam halyq balanyń qamyn jesti.
 – Bir sebep bul tiline bolar ma eken,
 Shahzada aýǵa shyǵyp kelsin, – depti.
 Bul sózben shahzada minedi atqa,
 260. hesh til qatpas bul bala adamzatqa.
 Jol júrip bular kele jatyr edi,
 Kez keldi balaly úirek jamaǵatqa.
 Balasyn tastap úirek aspanǵa ushty,
 Basyna ushqan úirek bále tústi.
 Bir ýaqta kókten kep bir qarshyǵa
 Ushyp ketken úirekti ilip tústi.
 Álqıssa, shahzada Ábdilmálik qarshyǵa
 ilip, úirektiń ólgenin kórgen soń aıtqan
 sózi:
 – Boı tasa bolsa áǵar qutylǵanyń,
 Iá bolmasa ajalǵa tutylǵanyń.
 Til tasa qylsań bále qaǵas bolar,
 270. Tilge toqtaý bermeseń qutyrganyń.
 Dep osylaı shahzada shyqty tili,
 Esitti nókerlerdiń bári muny.

“Súinshi padishadan suraıyn”, – dep,
 Shapqylap elge qaraı keti biri.
 Muny estip padisha toı qylady,
 Súinshige bıqısap syı qylady.
 Balasy saharadan kelgennen soń,
 Al endi sóiletýge oı qylady.
 Buryńgydaı sóilemes taǵy da úǵly,
 280. Patshanyń muny kórip qaldy
 kónili:
 – Súinshini ótirik nege alady,
 Jalladtar, as darǵa qazir muny.
 Jalladqa osylaısha qyldy burıyq:
 – Súinshi nege alady oılap sumdyq.
 Balanyń tili shyqty dep ótirik,
 Kelemej qylamysyń, ıaki qýlyq.
 Jalladtar alyp muny jóneledi,
 “Toqta” dedi han úǵly, bógeledi:
 – Boı tasa qylsań bále qaǵas bolar,
 290. Tilge toqtaý bermese tek óledi.
 Shahzada bul sózdi aıtyp jáne qoidy,
 Muny da qýanysh kórip qyldy toıdy.
 Taǵy tilsiz boldy da jatyp qaldy,
 Padisha sóiler me dep oılaıdy oıdy.
 – Bilmedim bu úǵlymnyń pıǵylyn
 buryn,
 Aıtpas pa sizge, molda, syryn úǵlym.
 Suranyz shákirtińnen endi baryp,
 Bireýge aıtsa, sizge aıtar, – dedi, –
 syryn.
 Molda keldi sóz suraı shahzadaǵa,
 300. Shahzada otyr edi ońashada.
 Jalynyp syryńdy aıt dep qoımaǵan soń,

Sóiledi padisha úǵly endi munda.
 Álqıssa, molda shahızadaǵa kelip, hal-
 jaıyńdy aıt dep suraǵan soń, shahızada
 Ábdilmálik kórgen sýretti taǵrıf qylyp
 aıtqan sózi:
 – Siz birlán men bazarǵa baryp edim,
 Qolyma men bir tondy alyp edim.
 Salypty bek tamasha bir sýretti,
 Men soǵan qarap kózim salyp edim.
 Bir qyzdyń sýreti-dúr aı sıpatty,
 Bilmeimin maǵlum emes onyń aty.
 Qaı jerlik, qaı shaharlyq, men
 bilmeimin,
 310. Joq eken tym bolmasa jazǵan haty.
 Kózime kózi onyń keti túsip,
 Qanat bolsa izder em qus bop ushyp.
 Muny qaidan tabamyn dep aıtar dep
 Atama aıta almaımyn muny shoshyp.
 Peri me, ıa adam ba maǵlum emes,
 Sıpaty bar, jany joq, sóz sóilemes.
 Sıpattap myń da birin keltire alman,
 Ujmaqta hor qyzy da ondaı emes.
 Bir sýretti kórdim men
 320. Ashyp tonnyń ishinde.
 Kúndiz oıdan ketpeıdi,
 Túnde ýa hám túsimde.
 Sizdiń saǵyń syndyrar,
 Moldeke, benim isim be?
 Ashyp tonnyń ishinde
 Bir sýretti kórdim men.
 Ashyq oty dert bolyp,
 Oǵan muqtaj boldym men.

İzdeýge atam qımas dep,
 330. Tilsiz, saqaý boldym men.
 Muradym hasyl bolmasa,
 Ómirimdi joıdym men.
 Turarym joq jerimde,
 Júrerim joq elimde.
 Jar-ğashyğym shyqpady,
 Jatsam-tursam kónilimde.
 Daýasy munyń tabylar,
 Atam jısyn elimdi.
 Jylaýmen kúni ótsin dep,
 340. Bir nazarat kórindi.
 Ol jarymdy kórmesem,
 Tiri bolyp júrgim joq.
 Hor qyzdary kelse de,
 Moıynymdy burğym joq.
 Atam aqyl tappasa,
 Ótkeni-dúr dúnia boq.
 Molda estip bul sózdi qýanady,
 Kónilinde úshbý sózdi qup alady.
 “Balańyz qyzğa ashyq bolypty”, – dep,
 350. Patshanyń qulağyna sóz salady.
 Padısha bul sózbenen jıdy jurtyń,
 Jınap alyp aitady ishki dertin.
 “Bir qyzğa úgılym ashyq bolypty”, –
 dep,
 Aıtady perzentiniń hikaiatyn.
 – Búgin-dúr sizderge, jurtyń, mehnat
 kúni,
 Sizderge barandayyn endi muny.
 Jylğan kóp halayıq, aqylyn tap,
 Qalaısha tabylady munyń jóni.

Jılyyp kelgen áleýmet,
 360. Qaıǵyға saldy Qudiret.
 Bir sýretti kórýmen
 Ǵashyq bopty ol perzent.
 Aqyly munyń bolmasa,
 Íshine túser qaıǵy-dert.
 Ia adam ba, peri me,
 Perzentim muny kórer me?
 İzdep barsa perzentim,
 Aman bolyp keler me?
 Han adassa aqylynan,
 370. Jurty aqyl berer me?
 Áleýmet, aqyl tabyńdar,
 Bul qaıǵyny jabyńdar.
 Úide beker turmańyz,
 hár tarapqa shabyńdar.
 Jer júzinde bar bolsa,
 Ony izdep tabyńdar.
 Aıttıryp ony kelińder,
 Qalyń malğa sóilesip,
 Bar malymdy berińder.
 380. Bar malym ágar az bolsa,
 Óz basymdy berińder.
 Perzentim bizden ketpesin,
 Qaıǵyly bizdi etpesin.
 Bizge degen dushpandar
 Muradyna jetpesin.
 Jılyyp barsha jurty kelisedi,
 Bári de tondy ashyp kórisedi.
 “Jahanda mundaı jandy kórdiń be?”–
 dep,
 Jamaǵat bir-birinen surasady.

390. Han baıǵus qaiǵy-dertten júre
almady,
Jıylǵan jurt bir habar bere almady.
Bir adam biler me dep oilap edi,
hesh de bir murat hasyl bola almady.
Kórmedińiz mundaıdy,
Han sózińdi tyńdaıdy.
Bolmaǵan soń bir habar,
Jalǵyzy úshin zarlaıdy.
– Taǵy da aqyl tabyńdar,
hár tarapqa shabyńdar.
400. Qol astymda, halayyq,
Kelmegen adam bar shyǵar.
Kelmegen adam bar bolsa,
Shaqyrýǵa baryńdar.
Bul sózimdi ol jannyń
Qulaǵyna salyńdar.
Ol adam da esitsin,
Hanyynyń qandaı zary bar.
Han sózin jaria qyldy qaryndasqa,
Kim ie, balam ketse, mal men basqa.
410. Bar eken kelmeı qalǵan bir kári
shal,
Qart adam kelgen eken úsh júz jasqa.
Bir jigit shaqyrýǵa keldi baryp,
Atqa salyp áreń dep keldi alyp.
Han shaqyrdy degen soń, laj bar ma,
Jaǵyn bایلap kelipti bu shal ǵarip.
– Han taqsyr, ne maqsutqa
shaqyrdyńyz,
Kelip tur shaqyrǵan soń paqyryńyz.
Han sonda tondy ákelip saldy aldyna,

– Maǵlum bolsa, aityńyz, sizge osy qyz.
Álqıssa, shal tondaǵy sýretti kórip
patshaǵa qarap aıtqan sózi:
420. – Kópke kelgen qart edim,
Dúnıany kezgen sart edim.
Bul zamannyń aldymyn,
Buryńgynyń arty edim.
hár tarapqa júrgenmin,
Talaı jerdi bilgenmin.
Talaı shahar kezgenmin,
Óz elimnen bezgenmin.
Kerýen bolyp qydyryp,
Talaı [dáýren] súrgenmin.
430. Hanga talaı barganmyn,
Talaı tartý alǵanmyn.
Meıman bolyp hár jerge,
Talaı da qyzdy kórgenmin.
Kórgenim joq mundaı jan,
Kórdim sýret, boldym tań.
Muny menen surama,
Men bilmeimin, taqsyr han.
Sonda da aqyl aıtayın,
Menim tilim alsańyz,
440. Toǵyz joldyń toraby,
Soǵan bir úı salsańyz,
Alyp baryp bul tondy,
Úı ishine jaisańyz.
Ótken-ketken kerýenniń
Bárin meıman qylsańyz.
Keltirse meıman Qudiret,
Jayılyp tursa bul sýret,
Tanymas pa bir adam.

Jónin aitsa bir adam,
 450. Sonda qaıǵyń ketpes pe,
 Jurt iesi, taqsyr han!
 Han kárinin bul sózin qabyl aldy,
 Balasy baıaǵydaı jatyp qaldy.
 Han tapsyrǵash moldasy altyn alyp,
 Jolyna shaldyn aıtqan bir úı saldy.
 Kóp kerýendi toqtatyp meıman qylar,
 Kerýennin jolyn tosty endi bular.
 Ótken-ketken hámması tek ketpeıdi,
 Atty-jaiay bolsa da meıman bolar.
 460. Bul boımenen molda bir jyl jatty,
 Qolynan talai kerýen taǵam tatty.
 Bir jyl boldy, bermeıdi heshkim habar,
 Moldaǵa bul sýrettiń derti batty.
 Bir kúni úsh júz túıe keldi kerýen,
 Meımanhana úıine kirdi kerýen.
 Jaiyly turǵan tonnyń sýretterin,
 Barshasy ǵajap etip kórdi kerýen.
 Sýretten kóz ayırmas kerýenbasy,
 Ótpeıdi tamaǵynan ishken asy.
 470. Qoıǵan taǵam aldynda tek qarap
 tur,
 Sýrette barshasynyń tamashasy.
 Astaryn iship tamam boldy kerýen,
 Molda aıtty: – Úıge ákelip qyldym
 meıman,
 Qoıǵan taǵam bári de tekke qaldy,
 Sýretke qaraısyzdar sizder neden?
 Kerýenbasy sóıleıdi ishki syryn:
 – Qalmasıń kónilińde, molda, kiriń.
 Jany bolsa, han qyzy der edim men,

Sýreti-dúr qur jasalǵan jaman jerin.
 480. Bar edi patshamyzda osyndaı qyz,
 Sebebi úshbý erúr tamashamyz.
 hesh buzyǵy joq, turar tap osyndaı,
 Qudayym aıtyrmasyń ótirik sóz.
 Sol qyzdyn qyryq kánizagi qasynda tur,
 Altyn táj, baq-dáýleti basynda tur.
 Kórgen jan múptala bop ketýshi edi,
 Jany joq sol hanshamyz osynda tur.
 Qýanyp molda sóıler til men jaqtan:
 – Surap, meıman, kútemin iman Haqtan,
 490. Shaharyń ne-dúr, kerýen, jerin
 qaida,
 Ýa jáne kelesizder qai taraptan?
 Kerýen basy sóıleıdi: – Tyńla sózim,
 Sapar álap ashylǵan menim kózim.
 Toǵyz aılyq jol bolar úshbý jerden,
 Irıanyń kerýenimin menim ózim.
 – Úshbý qyz, kerýen, bar ma, ıakı joq
 pa,
 Bar bolsa, jáne aıtqyl qai tarapta?
 Kúıeýge berilgen be, bermegen be,
 Kerýenbasy, taǵy da muny anyqta.
 500. – Irıa shaharynda patsha qyzy,
 Dúniada bar, tıgen joq kúıeýge ózi.
 Kúıeýge timeimin dep yaǵda qylǵan,
 Shart qylǵan bir yaqytta bar-dúr sózi.
 – Ne sharty bar, kúıeýge nege times?
 Sert eken mynaý ózi pende súımes.
 Kúıeýge timeitugyn sebebi ne?
 Qyz erge timeı me eken, erkek emes.
 Kerýenbasy sóıleıdi bastan-aıaq:

– Netein men syymdy sizden aıap,
 510. Qyzy úshin patsha salyp altyn
 sarai,
 Ornatqan analasynda bir baq sharbaq.
 Aıtayn ol baqshanyń men sıpatyn,
 Kórse ğajap qyla-dúr jamaǵatyn.
 Sandýǵash, bulbul, toty – bárı sonda,
 Keltirmen myńnan birin sózben shartyn.
 Kirseń, shyqqyń kelmeidi ol baqshadan,
 Bir toty ol baqshadaǵy salypty uia.
 Balapan ushar mezgil bolǵan shaqta,
 Ol baqtan bir órt shyqty, tyńda jáne.
 520. Kúidirdi ol baqshany órt shyqqan
 soń,
 Sónidirdi kóp halayıq órt shyqqan soń.
 Hanysha qarap sol kezde turǵan eken,
 Jalyny terezeden kep shyqqan soń.
 Hanysha sol ýaqytta turdy qarap,
 Oı oilap kónli bolyp hárbir tarap.
 Uıasy aǵashymen kúgennen soń,
 Toty qus tóbesinde júrdi zarlap.
 Aǵashtyń tóbesinde júrdi toty,
 Shalady bul totyny órttiń oty.
 530. Erkek toty jolamai qashyp ketken,
 Hanshanyń muny kórip ketti quty.
 Balapany úshin urǵashysy ólip qaldy,
 “Ah” dep hansha sol kezde oıyna aldy.
 “Bala úshin ana ğarip óledi eken,
 Men de osyndai bolarmyn, ne etem
 baıdy.
 Timeimin, ne qylsam da endi baıǵa,
 Ótse dáýren aınalyp, kelý qaıda”.

Hanyshanyń qylǵan sharty osylaısha,
 Keldi me kónilińiz, molda, endi jaıǵa.
 540. Molda esitip bul sózdi qýanady,
 Kónilinde úshbý sózdi qup alady.
 Patshaǵa alyp baryp kerýenderdi,
 Bárine altyn-kúmis syı qylady.
 Patsha kerýenge kóp berdi maldy,
 Berip barsha syrlaryn tamamdady.
 “Bu altyn, kúmispen kestim tiliń,
 Jerińe aıtyp barsań ne laj bar-dy”.
 “Aıtpaımyz” dep kerýender ant ishedi,
 Birqatar sol arada kún keshedi.
 550. Qyryq qashyrǵa azyq pen altyn
 artyp,
 Moldekeń kerýenmenen jol túsedı.
 Júrmekshi kerýenmen boldy molda,
 Shahzada bul haldi bildi sonda.
 Moldasymen saparǵa bir barýǵa
 Atasyna habardy berdi sonda.
 Atasy ruqsat berdi balasyna,
 Kóziniń aǵy menen qarasyna.
 Altyn shatyr, arymas at, ton alyp,
 Qyryq qyzmetker jáne aldy óz qasyna.
 Álqıssa, Ábdilmálik kerýenmen
 júrmekshi bolyp, shahardan shyqqan
 soń, atasyna, el-jurtyna aıtqan sózi:
 560. – Qairan adam, jan adam,
 Aırylmas edim, jan adam.
 Basyma qaıǵy túsken-dúr,
 Órt bolyp ishim piskenden-dúr.
 Ketemin dep oilap pa em,
 Qoımady úge bu qapa.

Bul sýretke dos eken
 Ne Rabbym-dúr, ne shaitan.
 Sýret tonga syzylgan,
 Kórip kónilim buzylgan.
 570. Kóriskenshe kún jaqsy,
 Qosh, aman bol, atajan.
 Qai ýaqytta kelermin,
 Júzińdi qashan kórermin.
 Ózim týyp kórmegen
 Jerlerde, ata, júrermin.
 Ata, aman bol kórgenshe,
 Jáne ainalyp kelgenshe,
 Jyl on eki aı bolǵanda
 Bir habardy berermin.
 580. Zar jylap shahızada jolǵa tústi,
 Zar jylap elin qımaı zorga tústi.
 Alty aı júrip keledi sapar shegip,
 Talai jerdiń dámin tatyp, sýyn ishti.
 Keldiler toǵyz aı sapar júrip,
 Kórmegen ǵajaptardy jolda kórip.
 Qadam bassa jer-sýy bári bólek,
 Qabytan, sheri, jolbarys júr júgirip.
 Kúik pen arqar, buǵy, maraldary,
 Jaǵynda júgirip júr balalary.
 590. Neshe túrli qus, ańnyń bárin kórip,
 Aıtysyp ketti esten sanalary.
 Bul sıpatpen toǵyz aı júredi jol,
 At arymas, kúim kóp, tamaǵy mol.
 Toǵyz aı tamam bolǵan ýaqytynda
 Iria shaharyna aıryldy jol.
 Kerýen men shahızada ýa hám molda,
 Irianyń shaharyna keldi sonda.

Kerýenge altyn-kúmis berip aıtty:
 – hesh jan keldi demeńiz erip munda.
 600. – Aıtpayıq, – dedi kerýen, – tiri
 janǵa.
 Jatqyzyp shahzadany sol arǵa,
 Syrshy tonyn ústine kúip alyp,
 Kerýenmen kirdi molda Iriaǵa.
 Shahardy qydyrady bastan-aıaq,
 Bir qolynda shelegi, bar-dúr taraq.
 Jolyqty bir bai buǵan kelgen jerden,
 Úim bar, syrłaimysyń, eı, sen saıaq?
 – Syrłaimyn men úı, janmyn syrłai
 júrgen,
 Talai údi men buryn syrłap kórgem.
 610. – Aqyna ne alasyń, syrshy, aıtqyl,
 Alasyń onyń úshin qansha menen?
 – Aqymaqsyń ba, aqylyń bar ma seniń,
 Alasyń qansha baǵa deisiń menen.
 Áyel benim ónerim kórip baǵa qoi,
 Almaımyn jaqpasa aqy senen.
 – Jarıdy, olai bolsa, syrłai úim,
 Bereiin jaqsa óneriń, kóp bul-buıym.
 Bul sózbenen syrłady úin molda,
 Almaıynsha sol baidan jalǵyz tıyn.
 620. Bir ýaqta úin syrłap molda boldy,
 Áýeli bir úı syrłap saldy joldy.
 Sonan soń birden-birge ketti alyp,
 Birinen-biri beredi artyq puldy.
 Birinen-birin syrłar molda artyq,
 Bolmaıdy hatqa jazyp, tilmen aıtyp.
 Bul habar estiledi padıshaǵa,
 Úii bar, shaqyrmasyn o da qatıp.

Shaqyrgash molda keldi padishağa,
 – Bir ú salyp berip edim hanshağa.
 630. Sol úimdi syrlap ber, syrshy,
 mağan,
 Alasyń onyń úshin qansha bağa?
 – Aqylsyzdyń aitasyz sózin, patsha,
 Alasyń deisiz mağan bağa qansha.
 Men hesh nárse almaıymyn sizden buryn,
 Biraq mağan nókermen kelsin hansha.
 Hanshańyz joldasymen mağan kelsin,
 Bolarsyz, patsha, razy syrlap bersem.
 Bul sózben qyzyn shaqyrtyp aldy
 patsha,
 – Al, syrshy, qyzym mynaý, – dedi, –
 kórseń.
 640. Syrshy kórdi bul kelgen
 hanyshany,
 Qyryq kánızak kelip tur buğan bári.
 Ğajayıp mundai dıdardy pende kórmes,
 Taǵat qyp tura almas adam jany.
 hárqaisyn sıpattap kóredi anyq,
 Adam qyzy boldy eken bular neǵyp.
 Kımderi hale ton dep oilaisyń,
 Dıdarlary hor qyzy tursa baǵyp.
 Kórip bolyp molda “jarar” dedi,
 “Bar ma adam úıge alyp barar”, – dedi.
 650. Úıdi syrlai bastady kelgesh molda,
 Krılsadan áyeli syrlaidy endi.
 Syrlaidy áyelgi úıge molda kirip,
 Sıpatyn jaza almadym men keltirip.
 Qansha óneri bolsa da aıamaıdy,
 Qaisybirin jazayıń munyń terip.

Birinen-birin syrlar bul ziada,
 Kórgen adam qylǵandai janyń pıda.
 Eń tór úıine kelgen soń hanyshanyń,
 Sýretin qyzdarymen jasaıdy endi.
 660. Boıyndai árqaisynyń boıy bar-dy,
 Hanshanyń qyryq qyzymen nury bar-dy.
 hárqaisysyn ózindei jasap qoiyp
 Taǵy da bir qıal is oiyna aldy.
 Qarsy aldyanan jasaıdy hannıń uǵylyn,
 Qyryq jigiti janynda salar oıyn.
 Altyn taqtyń ústine otyrǵyzyp,
 Kórseń, jaqqa taıanyp otyr qolyn.
 Aldyna ornatady baq sharbaqty,
 Ğshinen aǵyzady bir bulaqty.
 670. Neshe túrli sharbaqtyń qusyn
 jasap,
 Tórt kık bulaqqa ákep jáne ornatty.
 Ornatty tórt kıkti sý basyna,
 Ekeýi ergen laq anasyna.
 Biri – ata, biri anasy laqtardyń,
 Jasady shahızadanyń dál qasyna.
 Sý ishe kelgen kık laqtardyń,
 Aǵyny qatty eken bulaqtardyń.
 Sýǵa ketip barady eki laq,
 Jamaǵat, salǵyl buğan qulaqtaryń.
 680. Baiqamai sýǵa ketti eki laq,
 Sońynan erke kık tústi jylyp.
 Urǵashysy anadai jerge baryp,
 Ğajaptanyp turady shydap qarap.
 Osylai syrlap bolyp berdi habar,
 Úıdi kóre bolǵan soń keldiler.
 Birinen-biri artyq syrlanǵanyn,

Barshasy tamasha etip kórdiler.
 Eń tór úge keledi bular aqyr,
 Kórisip bastan-aıaq kele jatyr.
 690. Bórenege jabysyp turǵan ózin,
 Kóredi qyryq qyzymen hansha paqyr.
 Shoshyp biraz turdy da keldi jaqyn,
 Ğajayıp dál ózindeı kórdi qalpyn.
 Biraq sýret, jany joq demeseńiz,
 Tap ózderi, uqsasty eken, halqym.
 Hansha ğajap bolmasyn buǵan naǵyp,
 Taǵy da ońdy-solǵa turdy baǵyp.
 Dıdary ózderiniń porymyndaı,
 Júrgizip, sóıletpegen naǵyp jan qyp.
 700. Taǵy hansha qaraıdy ońdy-solǵa,
 Taǵy da ğajap sýret kórdi sonda.
 Altyn taqtyń ústinde bir shahzada,
 Kórse, jaǵyn taıanyp otyr qolǵa.
 Aldynda qyryq ónerpaz bar jigiti,
 Kórgen adam aqyly qalmas tipti.
 Hannyń úgylın kórgen soń, hanyshanyń
 Aqyly qalmai basynda saýal etti.
 – Munyń kim, syrshy, aıt maǵan,
 Bolıynrazy men saǵan.
 710. Sýretin ğajap jasapsyń,
 Aıtqyl jaıyn, ne adam?
 Saýalyna hanyshanyń,
 Syrshydan shyqty bul kálım.
 – Súnedi hárkim óz elin,
 Óz elimde gózálım.
 Jaqsyǵa jaqsy áyes dep,
 Shahzadamdy kórsin dep
 Jasap edim, jaqpasa,

Óshireiin, joq sharam.
 720. – Ras pa, sóziń jalǵan ba,
 Boidaq pa, qatyn alǵan ba?
 Shahzada ma, qara ma?
 Aıtshy jaıyn sen maǵan.
 Syrshy jaýap áılaidy:
 – Qatyny joq, almaıdy,
 Ózine-ózi sert qylǵan,
 Basyna bále salmaıdy.
 – Qatynnan erkek ualmas,
 Sebebi ne-dúr, nege almas?
 730. Sert eken mynaı bek jaman,
 Syryńdy bizge aıtpasań,
 Dertke túser ğarip bas.
 Syrshy sonda aıtady:
 – Menen saýal qylǵansha,
 Súgiretke, hanysha, kóziń sal.
 Shahzada bir baq jasatqan,
 Ysyrap etip bek kóp mal.
 Ğajap baqsha edi ol,
 Īshinde aqqan bulaq bar.
 740. Daǵdy alyp bulaqtan
 Sý ishe-dúr kúıker.
 Bir ýaqytta bir-ekeı
 Sý isherge kelipti.
 Janynda eki laǵy bar,
 Sý iship olar turǵanda,
 Īlip alyp ketipti
 Aǵyny qatty bulaqtar.
 Shyǵaryp sýdan alam dep
 Eki laqpen birigip,
 750. Atasy ketip barady,

Allağa álap zar-zar.

Anasy kórip olardy,

Úrkip baryp boı tasa,

Qyldy olardan qasha,

Keń dúniasy bolyp tar.

Sairanda edi han úgylly,

Kózi kórip ol muny,

Aqyly boldy onyń dal.

“Tipti qatyn almaıyn,

760. Basyma bále salmaıyn.

Endi mağan taýfıq ber,

Aınalaıyn, Haq Jappar.

Qatyn alyp ne etein,

Elimnen bezip ketein.

Kııkteı bolyp ólermin,

Menen bala týsa ágar”.

Dep osylaı, hanysham-aý,

Qatyn almas shahzadam,

Osyndaı qylğan sharty bar.

770. Hansha aıtty syrshyğa: – Tyńla sózim,

Men de shart qylyp edim ózime-ózim.

Men daғы “erge timen” dep ýağda qylyp em,

Kúıgen toty kórip kózim.

Men buzdym búgin endi ýağdamdy,

Ol qabył juptylyqqa kórse meni.

Jaqynda bolsa, syrshy, aıtqyl mağan,

Keleın baryp kórip, kelse jóni.

– Alys emes, shahizada jaqyn jatyr,

Tusynda qaqpаңызdyń altyn shatyr.

780. Janynda qaqpаңызdyń, shah jahan

Elden bezip, jolaýshy bolyp jatyr.

– Olaı bolsa shahyńa aıtqyl meni,

Baraıyn búgin oğan jarym túni.

Baryp aıt, shahzadańa keledi dep,

Aıtamyn óz kisimdeı kórip seni.

Shelegin syrshy qarğa ilip aldy,

Kónilin hanyshanyń bilip aldy.

Támamdap barsha jaıyn shahzadağa,

Baıaғы óz kıimin kıip aldy.

790. Tún ortasy bolğanda keldi hansha,

Qasynda nóker qyzdar ergen qansha.

Kórisip eki ğashyq bir-birlerin,

Ĝajap emes bihush bop talyp qalsa.

Kórisip eki ğashyq talyp qaldy,

Júzine bir-biriniń esi aýdy.

Janyndaғы joldastary ekeyin de

Sý búrkip tań sabahta áreń aldy.

Ekeyi bir-birine jaıar qushaq,

Kózinen jasy aғady selge uqsap.

800. Sóz ornyna kózderinen jas aғady,

“Ĝashyq jarym” desedi, sózderi osy-aq.

Boıymen sóz qatpağan hansha qaıtty,

Bardy da ózi jaıyn patshağa aıtty.

– Men taptym ózime teń bir shahzada,

Meni soğan bersin, – dep habar aıtty.

Kelipti qaqpаңызға hannыń úgylly,

Men qabył juptylyqqa kórdim sony.

Oğan atam bermese meni ágar,

Qaıteın, baıaғymdaı boldym sorly.

810. Atasy estip bul sózdi qabył aldy,

Toı qylyp bıqısap kóp soıdy maldy.

Súnneti Paıǵambardyń osylaı dep,

Shaqyryp shahzadany janyňa aldy.
 Súnnetin Paıǵambardyń qyldy patsha,
 Kóp jasaýmen uzatyp qyzyn patsha.
 Qyryq túie, qyryq qashyrǵa júgin artyp,
 Jáne qyryq pil, qyryq qyz kún berdi
 patsha.
 Padısha seksen nargá júgin artty,
 Uzatyp qyzyn bulai aryzyn aıtty.
 820. Sýreti ǵashyq bolǵan qolǵa tuıp,
 Shahzada shad hırram elge qaitty.
 Álqıssa, patsha qyzyn uzatyp, jolǵa
 shyǵaryp, artynan jylap aitqan sózi
 úshbý-dúr:
 – Iapyrym-aı, shyn aıyryldym
 jalǵyzymnan,
 Jalǵyzym, janyım nury, bar qyzymnan.
 Kim kóterer aıyrylmaq zaharyn,
 Basyıma ornatyldy aqyrzaman.
 Jylarmyn seni oilasam kún men túni,
 Iláhı, kúnalı etpe, men qulyńdy.
 Jylamaıym desem de tiri aıyrylgash,
 Jatırmyn kótere almaı endi muny.
 830. Kúnáǵa jazylmasyn menim
 munym,
 Íshimde úshbý erúr barsha muńym.
 Otyz qyzym bolǵansha, á, darıǵa-aı,
 Aıaq-qoly joq jalǵyz bolmady úgylım.
 Úgylım bolsa ol menen keter me edi,
 Orny quryp qalypty búgin endi.
 Bir perzentim bar edi aıyryldym men,
 Súiermin qýanysh quryp endi kimdi?
 Patsha jylap, zarlap ketti qaityp,

Bar sózin ýa hám syryn bárin aıtyp.
 840. Ǵashyq bolǵan sýreti qolǵa tuıp,
 Shahzada jóneledi sherý tartyp.
 Shahzada qyryq qul, qyryq kún
 bárimenen,
 Seksen nar, altyn-kúmis
 jasaýlarymenen,
 Oıyn-kúlki, saýyqtyń bárin kórip,
 Kóniliniń kelediler nárimenen.
 Keledi barshalary kún-tún qatyp,
 Bolmaıdy shattyqtaryn tilmen aıtyp.
 Oıyn-kúlki, saýyqpenen endi bular
 Salǵan meımanhanaǵa keldi qaityp.
 850. Sailady jerine bir jigitti,
 Súinshi suraı jigit ozyp ketti.
 Jol eken úsh aıshylyq eki arasy,
 Bolǵanda bir aı on kún jetip kepti.
 Padısha otyr eken, kelse, jylap,
 “Úgylımdy esen kórset” dep Haqtan
 surap.
 Sabyrsyzdyq qylǵanmen keler joq dep,
 Padısha otyr eken taǵy shydap.
 Bir jyl, on aı bolmaǵan habarlary,
 Padısha onyń úshin eter zary.
 860. Kónili qapalanyp otyrǵanda,
 Kóredi kelgen patsha bir adamdy.
 Qarasa, óz shaharynyń adamy eken,
 Súinshi barsha sózdiń kilti eken.
 “Sóz kóterer kónildi” degen bar-dy,
 Aldyń jar bolsa daǵy, eter bekem.
 Habaryn estip patsha talyp qaldy,
 Qýanyp bir Allaǵa nalyp qaldy.

Súinshi dep aldyna kelgen jigit,
 Patshadan dúnie-malyn alyp qaldy.
 870. Padısha kóp jurtymen shyqty
 aldyna,
 Sapar uzaq bolmaidy bar maldyğa.
 Kórisip úgylmenen amandasyp,
 Kelinin alyp keldi shaharyna.
 Qýanysh toı padısha etedi endi,
 Barshasy muradyna jetedi endi.
 “Men qartaıdym, úgylım taqqa minsin”,

—
 Dep patsha jurtqa úkim etedi endi.
 Aqyry patsha boldy jalǵyz úgylı,
 Shat boldy barshasynyń tegis kónili.
 880. Moldanyń sebebimen hám
 qarıanyń
 Aqylymenen taptylar olar muny.
 Barshasy jetti aqyr muradyna,
 Qosylyp ǵashyq bolǵan sýretine.
 Úmitker biz de júrgen ǵarip qulmyz,
 Allanyń qıyn emes qudiretine.
 Aqyry bul dúniadan olar da ótti,
 Bir-birlep bizge aqyr náýbet jetti.
 Halayıq, qol kóterip bir dúǵa qyl,
 890. Aqyry osylaısha tamam bitti.

QUMAŞ QOŇYR HİKAİASY

Soñǵy eske tüspes, aıtpai buryńǵyny,
 Köz kördi aıtpasaq ta búgingını.
 Ötkendi ertedeǵı äñgime etsek,
 Jastardyń tyńdaituǵyn tudy küni.

Jastarym, tyńdap otyr äñgimeni,
 Aıtad dep abyryjyma äldeneni.
 Aparyp ata-babań at qosatyn,
 Aıtaiyn as pen toıda at bāigeni.
 Biledi bap pen küim qazaq attyń,
 10. Astynan at ketpegen azamattyń.
 Jüirigı, aqyn, baluan, dombyrasy,
 Qozdyrǵan delebesin jamaǵattyń.
 Tıgedi qazaq qulaq at degende,
 Toi jasap, at şaptyryp as bergende.
 Közinen quanǵannan jas şyǵady,
 Urandai baluandy at pen ap kelgende.
 Bailanyp at ketpegen kermesinen,
 Jüiriktı tanyr qazaq beinesinen.
 Aty ozyp auyldestyń jülde alǵanda,
 20. Ata uly qur qalmaidy bāigesinen.
 Jülideniń bolǵan eken basy – toǵyz:
 At, tüie, qara jamby bastı negız.
 Üirlep qysyraq ta matalypty,
 Aıaǵy şapan men tai, bolyp ögız.
 Naimanda Eñse menen Jantökeşı,
 Şaqyryp as beripti eki betti.
 Aıtady “eleuli as” dep osylardy,
 Kereide Muqy menen Turysbekti.
 At bopty Maralqulaq, Meimanbaiker,
 30. Aǵyzǵan juma saıyn omyraudan ter.
 Saldyrǵan ata uranyn qaida aparsa,
 Sonymen maqtanady baptaǵan er.
 Aıtylyp osylardan tarih qalǵan,
 At qosyp, sol astarda baluan salǵan.
 Eñseniń asy bolyp Obalyda,
 Ozyp kep Maralqulaq toǵyz alǵan.

Barypty qajy Elemes deitin künde,
 Sol barar abyroi, mansap bolsa kımde.
 Aldynda alty arystyñ jurt jiylğan,
 40. Top jaryp qajy Elemes apty jülde.
 Osynyñ bärine de tarih aiğaq,
 Kölemı Tarbağatai körgen aimaq.
 Asynda Turysbektiñ Meimanbaiker,
 Bozdatyp aidap şyqqan toğyz tailaq.
 Qazaqtyñ bağa bar ma jaqsy atyna?!
 Jıgıttı jetkızgen at maqsatyna.
 Teñesek Qulagerge artyq bolmas,
 Nemese Marğabyldyñ Qasqa atyna.
 Baluandy halyq körer alystysañ,
 50. Synaidy jüirigin de jarystysañ.
 Deituğyn Qumaş Qoñyr bir jüiriktı,
 Tağy da dep otyrmyn tanystysam.
 Qalmai jür jurt auzynda äñgime bop,
 Mağan da şabyt bolyp oraldy kep.
 Küi qylyp jurt aldynda tolğamaqqa,
 Qulağyn dombyranyñ buradym köp.
 Ärkımnıñ özine şaq şama-şarqy,
 Tanylar ziyandyğa sözdiñ narqy.
 Ärbıreu ärbır türlı aityp jür ğoi,
 60. Äsılı bylai edı attyñ tarihy:
 Biletin qarttar da köp anyğynda,
 Ayrar şyndyğy men tanyğyn da.
 Jaiyrdyñ Arpasalğan öz tumasy,
 Tuypty Mauqaranyñ jazyğynda.
 Jinadym aituynşa är keksenıñ,
 Şöbın jep, suyn ıshken Qostekşeniñ□.
 Tarihy beine sonyñ bolmysyndai,
 Sekıldı kök taiyndai Erkökşeniñ.

Enesi Qoñyr bie jaldas kelgen,
 70. Sol jyldyñ ajal jetıp jazynda ölgen.
 Şyrqyrap enesinen jetim qalyp,
 Süt ışıp, sodan bastap kütım körgen.
 Qysynda aryq bolyp qolğa baqqan,
 Üiküşık buzaudai bop qany qatqan.
 Jetelep balalary qyzyq körıp,
 Älemdep quiryğyna ükı taqqan.
 Şañğa aunap, qystan şyğyp kök tıstedı,
 Jaiylyp jylqyğa erıp öristedı.
 Aryqtyq, jetimdiktıñ saldarynan,
 80. Jalbyrap ölı jünı bır tüspeğı.
 Keler jyl tüzelıptı jün retı,
 Bultiyp saptyaiaqtaı oiynđy etı.
 Atalyp “jetim taiym” dep jürgende,
 Janypty qunanynda-aq abyroty.
 Saqtalyp qur jüriptı qunan bolyp,
 Oñalyp qaqpalyqtan qany tolyp.
 Jaratyp, küzdı küı ustap mınıp,
 Jylqyny jüredı eken erte şolyp.
 Öriske tünde keter jylqy tülık,
 90. Qumaşqa jylqy bıtken elu-qyryq.
 Attandy jylqy amandap jylqyşy ağai,
 Süiretken bıleginde bauly quryq.
 Jylqysyn keşinde aidap salğan edı,
 Örisı Arpasalğan, Baldan edı.
 Jylqysyn jiystyryp jürgen kezde,
 Kün şyğyp, köterilip qalğan edı.
 Kezıktı tüzdıñ jyrtqyş bulanyna,
 Tebınıp qamşy bastı qunanyna.
 Jıbermeı äudem jerge quyp jetti,
 100. Jyğyldy quryğymen urğanynda.

Tau turmaq panalatpai jyrany da,
 Jıbermei Azynanyñ qyrañyna.
 Qyrandai quzdan uşqan ılıp tüstı,
 Kezıgıp jıgıttıñ de qyranyna.
 Baiqaldy tuñğyş ret qoñyr qunan,
 Auyly ümit etti endı munan.
 Synasyp tür-tulğasyn jurt maqtasty
 Kezıkse qutylmas dep budan qulan.
 Qus salyp Qumaş, Temiş at baptağan,
 110. Üinde qaıbüreuşe tek jatpağan.
 Atadan bul ekeuı bir tuysyp,
 Beldeuge at, bosağağa qus saqtağan.
 Qumaş bir nağyz adam el ıśınde,
 Artqyğa ülgı qalğan är ıśınde.
 Sol kezde qyran bolyp dañqy şyqqan,
 Bolypty Sarşolaq qus Temişinde.
 Dönen bop qoñyr qunan üşke toldy,
 Qandy but, köktemede, pıştı boldy.
 Laqqa, qaşağanğa sap жүrgende
 120. Jailauda ajal jetıp Qumaş öldı.
 Atalyp jym-jyrt boldy qaraly auy,
 Dep halyq qurmettedı: “azaly auy”.
 Qumaştyñ “bata oqyryn”, ornyn kütti,
 Jylyp auy-aimaq, ağa-bauyr.
 Jaz şyğyp, qysymenen bır jyl ötti,
 Bolady azanyñ da uaqyty şektı.
 Keler jyl el jailauğa şyqqan kezde,
 Qumaştyñ asyn berer mezgıl jetti.
 Halyqqa sauyn aityp habarlatty,
 130. Şaqyryp bır zäñgi eldı aralatty.
 Qumaştyñ jyldyğynda at şappaq bop,
 Ustasyp dämeli atty el jaratty.

Sol jyly tolğan kezı Qoñyr beske,
 Jaratty ony dağy alyp eske.
 Jasyndan at baptağan bapşyl Temiş
 Terin ap tañ asyrdy ärbır keşte.
 Sol asqa bestısınde şabylypty,
 Mañdaıy äruaq qonyp jarylypty.
 Körmegen buryn şabys biteu bestı,
 140. Halyqqa ozyp kelıp tanylypty.
 Jüirıkke qusyrylar tau dalasy,
 Ondaida ıśılmei de qalğan asy.
 Sol atqa ölgenınşe minıp şapqan,
 Bar eken Orazqandai er balasy.
 Jarysqa qosylypty sonan bastap,
 Jüirıktı neler sañlaq artqa tastap.
 Delinıp Qumaş Qoñyr dañqy şyğyp,
 Kelıptı neler toi men bolğan asta-aq.
 Jarasqan qazaq auyly jailauynda,
 150. Jelıde jylqy üiezdep bailauynda.
 Bireu kep, bireu ketıp sabylysqan,
 Jylyp qymyz ıśıp jaily auylda.
 Jailau bır – jan jännaty teñegege,
 Körgen de, qumartady körmegen de.
 Deseñder bul qai jailau – Qoñyrobasaz,
 Köresıñ Küpten ötip örlegende.
 Arasy ekı taudyñ jasyl alqap,
 Kösilıp jatyr sulap, tösi şalqaq.
 Qonğanda baqytty elı osy sazğa,
 160. As pen toi körgen emes budan tarqap.
 Bolğanda soly – Barlyq, oñy – Maily,
 Suy bal, şöbi şüigin malğa jaily.
 Qaiqaiyp sary tauğa jatyr tirep,

Betine ap kerbezdenip kün men aidy.
 Qadalyp Saryşoqy tur şekarağa,
 Oñdy-sol köz jiberip tau-dalağa.
 Masairap ertede elı ırge japqan,
 Myñğyrtyp tört tülıgın sai-salağa.
 Şyğysyn Jaiyr jatyr köldeneñdep,
 170. Arudai qos etektı kölbeleñdep.
 Mailyda dumandy bır toi bar desıp,
 Dübırın estıgen jurt jürdı eleñdep.
 Oşambai toi jasamaq osy jazda,
 Myñğyrğan tört tülıgı, дәuletı az ba?!
 Bır zäñgi el atantaidy jumyldyryp,
 Üi tıktı bie bailap Mailysazğa.
 Jasamaq jalğyz uldyñ sündet toıyn,
 Tu bie, semızinen soiyp qoiyn.
 Şaqyryp bır audandy negız etip,
 180. Bölemek jyr dumanğa sazdyñ
 boıyn.
 El kelmek şaqyrğan soñ är taraptan,
 Habarlap ärbır jerge hat taratqan.
 Toıyna Oşambaidyñ qosamyz dep,
 Ustasyp dämeli atyn el jaratqan.
 Dağdyly jüirikter bar jurtqa tany,
 Ejelden jıbermegen syrtqa namys.
 “Toıyna Oşambaidyñ baramyz” dep,
 Är jerde bolyp jatty qara jarys.
 Bailağan Oşambai da Qubaqusyn,
 190. Toıyna balasynyñ qospaq üşin.
 Syrt eldiñ attarymen üğıstirip,
 Qandyrmaq Qubaqustyñ tuiaq quryşyn.
 Qoia ma jınıktırmei mundai dürmek,
 Barğandar toi qyzyğyn közben körmek.

Attaryn demaldyryp baptau üşin,
 Syrt elder jeri qaşyq buryn kelmek.
 Sol mezgıl segızınşı aidyñ ışı edı,
 Küreñdep qubañ tartqan jailau tüsı.
 Bır ai buryn bul toiğa el jınıktı,
 200. Bolğanynan qyzyq bop boladysy.
 Sol toiğa bız de jürdik tört at alyp,
 Bas bolyp Bestiaığyr bi el quralyp.
 Bıreuı elge äigili Qumaş Qoñyr,
 Körmegen as pen toıdan sırā qalyp.
 Bır qonyp jetip bardyq Jaiyr jondap,
 Toıyna şaqyrğan soñ sälem joldap.
 Barlyğy atymyzdyñ dämeli attar,
 Senim bar keler degen aruaq qoldap.
 Kelisip jatyr eken eldiñ aldy,
 210. Bızdıñ de dabymyz sazdy jardy.
 “Qumaştyñ Qoñyr aty keliptı” dep,
 Işinen tamsandyrdy peıılı tardy.
 Naimandy keldi sol kün Tañğyt bastap,
 Aldynan qurmet qyldy el qolpaştap.
 Tüsırgeñ aqboz üide jatty Tañğyt,
 Kermege Qula bäige atyn bailap.
 Kermede qulaq tıgıp turdy Qula,
 Naimandy öz kezinde tyığan bu da.
 Marjandap, quiryğyna tağypty ükı,
 220. Jalyna tumar bailap jazyp duğa.
 Kelisti qaladan da Şäñke mingen,
 Ol kezde eş adam joq küñke mingen.
 Işinde bır audannyñ dos-jarany,
 Bärı de habarlangan erte künnen.
 On sumnan Qolqa keldi Mäden menen,
 Bırqanşa top körsetip adammenen.

Mansapty: biri ükirdai, biri ılgıdai,
 Är türlü qurmetteldi tağammenen.
 At keldi jalaulağan olardan da,
 230. Bul toiğa kele almağan qaldy
 armanda.
 Bız munda tauysa almaspyz sanap atty,
 Körermız kımder ozyp jülde alğanda.
 Jiylğan uaq, kerei Jaiyr, Maily,
 Sol jylğy el köñildi, jaz da jaily.
 Aiğailap, şapqylağan bala da köp,
 Jaidaqtap taiğa mıngen aşamaily.
 Tık turdy kütüşige atantailar,
 El keldi är ıluğen aıdar-aıdar.
 Quiylyp sary qymyz sapırylyp,
 240. Soiyldy qysyr emgen asau tailar.
 Tüsırdı basalqalar eldi rettep,
 Qurmet qyp kelgenderdi toiğa bettep.
 Tüiege kilem jauyp, artyp saba,
 Kep jatyr toilyğyna tai jetektep.
 Kermede ala da tur, qula da tur,
 Kök tarlan, jiren menen, börte men sur.
 Keşirip közderimen sañlaqtardy,
 Saraptap synşylar da aralap jür.
 Talai qart, neler synşy qaitty körıp,
 250. Türlişe ärbireui bağa berıp.
 “Salpy erin, salqy töstı degen osy” –
 Dep Qyzır bağa berdi o da kelip.
 Kermede turdy Qoñyr köldeneñdep,
 Dübırge qulaq tıgıp, turdy eleñdep.
 Süzuli quiryq-jaly, üki taqqan,
 Belgılı kelse dağy kım “körem” dep.
 Toilyqqa mataldy tai qysyraqtai,

Bailatty bır orynğa bytyratpai.
 Qyzyqty bastau üşin basalqalar,
 260. Toi soñyn atqa audardy tym
 uzatpai.
 Dür berıp atqa mındı jiylğan top,
 Ornyqty at tosatyn maidanğa kep.
 Basqaryp aıdauşymen şyğardy atty,
 Uaqytty keşiktirmei aıdalsyn dep.
 Aıaldy Kúpke taman yldilatyp,
 Taldyryp jurttyñ közın buldyrlatyp.
 Beine bır köktemdegi köşken bulttai,
 Adyrğa bara-bara ketti batyp.
 Jorğa men kezek keldi baluandarğa,
 270. Jyğylğan-jyqqan da bar
 barğandarda.
 Şırenıp, üzeñgısın taipaldyryp,
 Jorğasyn şyqty armannan salğandar da.
 Teñge ılu, qyz quudyñ köp kezegi,
 Qyzyqqa jurtty baurap ketken edi.
 Eleñdep qalyñ qauym tıktı közın,
 Mezgılı at qaitatyn jetken edi.
 Köpşılık bäigege atyn aıdatqanda,
 Qap edi päleige ümit bailap qana.
 Arada biraz qyzyq äñgıme ötti,
 280. Şań qylyp Kúp dalasyn at
 qaitqanda.
 Jöneldi ä degende at tüidektelip,
 Bul toıda at qosqan köp dürmekke erip.
 Deituğyn äudem jerden uzamai-aq,
 Keibır at tekirektedi sürdekke erip.
 Bır top at jeke ketti top ışınen,
 Körındı keiingige köz uşynan.

Işinde ala da bar, qylañ da bar,
 Tanysu bolmai ketti at tüsimen.
 Işinde Orazqan bar osy toptyñ,
 290. Qumaş Qoñyr jelpingen, onsyz joq
 kün.

Bala syrlas, at syrlas qaida barsa,
 Şañyn körgen ekeuı talai köktiñ.
 Sytylyp top ıshınen şyqty aldyğa,
 Körgen emes tüsırıp jurtty aldyna.
 Kök jazyq, ker qaptaldy sara tılıp,
 Qyrqalap keldi kırıp buira adyrğa.
 Bır ülken sary qaiqañ asty belden,
 Köñilde qauıp te bar böten elden.
 Jarq etip bır tumsyqty ainalğanda,
 300. Eki adam şyğa keldi tasa jerden.
 Oilady mağan qater osy ma dep,
 Qapyda kım oilaidy dosym ba dep.
 Jalt buryp jar jağalai örlei qaşty,
 Aiğailap şapty eki adam “şoşyma” dep.
 Közine böten adam siaqtandy,
 Şubama ötetin jol qiys qaldy.
 Tanymai qapylysta qaşamyn dep,
 Keldi de tereñ jarğa tuiyqtaldy.
 Eki adam özi elinen şyğypty aldan,
 310. Tosqauyl bola ma dep
 qauıptengen.
 “Qoryqpai attyñ basyn qoia ber” dep,
 Sekirip alyp şyqty biik jardan.
 Jolyna qaita şauyp oiysqanda,
 Üzıldı sekirgende quiysqan da.
 Birneşe at ozyyp alğa şyqqan eken,
 Bır jaldy bosqa ainalyp qiysqanda.

Januar tağy da üdep kete berdi,
 Qarağa aldağy ozğan jete berdi.
 Orazqan sipai ğana demegende,
 320. Attardy birden tastap öte berdi.
 Şytymen sürtti Orazqan attyñ közın,
 Degendei qulaştaityn keldi kezñ.
 Barlyqtyñ qoñyr samal jelinde oınap,
 Qyrandai köktegi uşqan sezındı özın.
 Kök adyr tausylmady qandai şapsa,
 Turady bırdaiyn bırdın assa.
 Ömirinde özi tuyyp körmegen jer,
 Sekildi adasqandai jaza bassa.
 Keledi Barlyq qalmai kötermelep,
 330. Urandai qoltyğynan Jaiyr demep.
 Keledi auyzdyqqa süiei şauyp,
 Jıbermei, keide basyn, keide tejep.
 Adyrdan kesip asty neşe qabat,
 Qaiqaiyp Maily jatyr jaiyp qanat.
 İr jol qyrqa moınaq baiqatqan joq,
 Taqymdap quyp jetti bır aqboz at.
 Kelse de qustai samğap oza almady,
 Jabysyp, tızgındesip boz qalmady.
 Qağylez balasy da körinedi,
 340. Qadalyp Orazqannan köz almady.
 Bır kezde şyqty bular bet aşyqqa,
 Jüirikke zymyrağan jer qaşyq pa?!
 Bır baran, bır qylañdy el de kördi,
 Şyqqanda şañ boratyp keñ jazyqqa.
 Oşambai dürbı saldy köp ıshınen,
 Ol mülde ümitti eken bır tüsinen.
 Kördi de quba qasqa uqsatpady,
 Alysty boljaituğyn dürbısimen.

Keledı ekı bala elbeleñdep,
 350. Dübınıp şuyldady jurt ta eleñdep.
 Bölınıp kereşiden bır-ekı adam,
 Aıqasty bır oiañnan köldeneñdep.
 Oiañnan baran şyqty, qylañ qalyp,
 Keledı sary ala atty aıǵai salyp.
 Ilındı ä degenşe el şetine,
 Tanylyp jalpy köpke urandalyp.
 Aıǵailap şyǵa keldı Erejepbai,
 Tur eken kilıguge qara tappai.
 Doldanyp kereşige jala jpty,
 360. – Atymdy qylady, – dep, – nege
 qaqpai?
 Talasqan söz tudyrdy at jarysy,
 Aıǵaiǵa qulaq tıktı jas-kärısı.
 Tebınıp Äbıkei de şyqty atylyp,
 Qaşanda erdı öltirer el namysy.
 Maidanda tepektestı ekı kökjäl,
 Bırtalai söz uzaryp, boldy kermal.
 Bulardyñ egerine bögde halyq,
 Bıle almaı ne aitaryn turdy deldal.
 Söz qaldy syilasymdy sıız benen bız,
 370. Körip tur jiylǵan jurt myñ menen
 jüz.
 – Armanda bolsañ, atty qaita aidalyq,
 Äbıkei dedı sonda: – Tıgelık qyz!
 Bulardyñ aşu budy tynystaryn,
 “Mä” desip suyrasty qylyştaryn.
 Araǵa Qyzır kelip tüse berdı,
 Tekteuge kereşiden jumystaryn.
 Quptady Qyzır sözın halyq jurty,
 Basyp tur sol aumaqty Qyzır yrqy.

Şaqyryp kereşiden söz suraldy,
 380. Ulǵaimai şeşılsın dep ıstıñ kılty.
 Söiledı közben bular körgenderın,
 Ekı atqa ädil köñıl bölgenderın:
 – Haiuannyñ adal terin obaldy etpei,
 Jön, – dedı, – Qoñyr atqa bergenderıñ.
 Ekeui keledı eken tızgındesıp,
 Tospadyq qylañ attyñ aldın kesıp.
 Qamşymen bır-bır salyp öte şyqtyq,
 Bireui şyǵa ma dep bızge ılesıp.
 Aıǵailap öte şyqtyq janasalap,
 390. At boiy aramyzdy auaşalap.
 Şylbyry keledı eken şubatylıp
 Qoñyrdyñ alyp berdık bara sala-aq.
 Jelı bar haiuanǵa bar ma şara,
 Qulaştap Qoñyr şyqty jeke dara.
 Ustasaq Qylañ atty qaqpai qylyp,
 Turmai ma surasañdar mingen bala?!
 Şyndyqty kesip aıttı bul ekı almas,
 Körgenin jalǵan aıtyp jasyra almas.
 Jüldesin Qoñyr attyñ almaq boldy,
 400. Äbıkei endı eşkımge bas ura almas.
 Toqtaldy ıstıñ endı aqyryna,
 Tüsken soñ aşu tarqap aqylyna.
 “Jüiriktıñ jüldesı ortaқ degen bar”, –
 dep,
 Jüldenı ülestirmek ata uly.
 Usyndy qara jamby şańyraqqı,
 Mamyrbek keşegi ülken äruaqqı.
 “Bır arys, kındık qandas ata uly”, – dep,
 Berıldı Qula bie jaña uaqqı.
 Köktarlan at bop şyqty joldan qosqan,

410. Qupia jasyrynyp aldyn tosqañ.
 Bul topta äşkere bop aitylğan joq,
 Keindeu anyqtaldy adal dostan.
 Dumandy tağy da bir köktem keldi,
 Jer köktep, bäişeşektep körkemdeldi.
 Mal töldep, ağı şyğyp, saba pısıp,
 Mal baqqan jadyratty örkendi eldi.
 Tört tülük bärı töldep bolğan kezı,
 Lyqsyyp mal öriske tolğan kezı.
 Qonystan mal töldetken el serpılıp,
 420. Tasbastau, Azynağa qonğan kezı.
 Syldyrıp sai-saladan tasbulaqtar,
 Üiirge jylqy turyp, tai oinaqtar.
 Är jerde jylqyly auyl bie bailap,
 Az uaqt bul qonysqa el turaqtar.
 Sai-sala, orman, bürge aqbastağan,
 Bul jyly ösımdık joq gül aşpağan.
 Köñıldı jasyıl jailau kezderinde,
 Qai qazaq as pen toıda at qospağan?!
 El köñılın jaily qonys, öris tabar,
 430. Jaidaqtap, tai üiretıp, bala şabar.
 Jailauğa köşıp halyq şyğar kezde,
 Burq etıp şyğa keldı mynau habar.
 “As bar dep Tarbağataı alqabynda”,
 Bir aimaq sauyn aıtyp el halqyna.
 Qurmettep käreı Jañjünge as berudı,
 Siğyzğan är ult halqy öz saltyna.
 Bul habar jyly tidı kımde-kımge,
 Baruğa kım qumartpas bul dübirge.
 Bozdaqqa üi tıktırıp, bie bailap,
 440. Mindettep buıryq bergen döruılge.
 Jalğatyp habarlatqan kündı tünge,

“Bir toğyz aty ozğanğa, – deptı, –
 jülde”.
 Bul asqa Qoñyr atty aparmaq bop,
 Mansapty jürmek boldy zäñgi, künde.
 Baijuma şaqyru kep habarlanğan,
 Jüruge atty aldyryp daiarlanğan.
 “Jaratyp atyn Temiş bersın” degen,
 Temişke keldı habar şabarmannan.
 Auylyma pälen küni kelsın, degen,
 450. Soñymnan joldasym bop ersın,
 degen.
 Mingızıp balasyna syryn bılgın,
 Qyzyğyn közimenen körsın, degen.
 Sol jyly qoia bergen Temiş atyn,
 Burynnan estimegen astyñ dañqyn.
 Işinen armanda bop köp ökındı,
 “Bolğan soñ amal joq, – dep, – uaqt
 jaqyn”.
 Degendei jüirık baqsañ, babymen şap,
 Bäigeden at kele me bolmasa bap?!
 Tabany januardyñ suysyn dep,
 460. Jürsın dep qoia bergen bir jyl
 aunap.
 Qaitardy jönın aıtyp şabarmandy,
 Kım bılsın şabarman da ne dep bardy?
 “Bermese ustap ap kel örisinen”,
 Buiyrdy qaita bar dep Daniardy.
 – Körmese qadırmıdı körgizeiın,
 Bermese ämirımdı jürgizeiın.
 Közine kök şybyndy üimeletıp,
 Ustatyp şabarmanğa mingizeiın.
 Osylai aşulandy öz üiinde,

470. Nelikten bolmaidy dep at küinde.
 Şaptyryp şänge dereu habarlaüğa,
 Kelıptı aqyrynda sol tüiinge.
 Deituğyn bır şabarman keldı Adambai,
 Şabarman tek jüre me jai adamdai:
 – Atyñdy tez tauyp ber, şan buiryğy,
 Qaitamyn uaqyt şuğyl, aialdamai.
 Bermeseñ ketem deidı öziñdı alyp,
 Bermeseñ şänge jauap dereu baryp.
 Qamalyp abaqtyğa düre jemei,
 480. Onan da atyñdy ber öziñ qalyp!
 Ustatty şan buiryğy atty zorlap,
 Turğan joq tym bolmasa zäñgi qoldap.
 Saryala qylyşy bar belge asynğan,
 Tünerdı jauatuğyn bulttai torlap.
 Tüiilgen at kelgen soñ bult aşyldy,
 Najağai şatyrłağan kök jasyldy.
 Auylyna Baijumanyñ alyp kelip,
 Suytyp atty sol tün tañasyrdy.
 Quandy Baijuma da köñılı ösip,
 490. Tura ma at kelgen soñ endi tosyp.
 Artyñnan köp keşikpei baraiyn dep,
 Mingızıp Orazqandy berdı qosyp.
 Jetkenşe attyñ küin berdı uqtyryp,
 Köbirek bailatyñyz suyttyryp.
 Betke alyp jazdyñ keşin tün qatpaq bop,
 Jöneldı bır top adam suyt jürıp.
 Ükirdai dörtuılge Ysqaq eken,
 Bozdaqty, Sarjiekty qylğan meken.
 Bozdaqqa üi tıktırıp, bie bailap,
 500. Ustağan daiyndyqqa eldı bekem.
 İrgen jumyldyryp dörtuıldı,

Ötkızbek jauapty bop bul dübirı.
 Elnen Qanağattyñ alyp kelip,
 Jaratqan beldeudegi Kökburyldy.
 Jaratyp Buryl attyñ tılın buğan,
 Oğan da ülken synaq osy duman.
 Jaratyp köleñkede suly berip,
 Suarğan uaqytynda tunyq sudan.
 Jinalğan Tarbağatai – qazaq, qalmaq,
 510. Kelıptı synnan ötken neler sañlaq.
 Joq emes keibireude küpirşılık,
 Jülidenı bolyp otyr şappai almaq.
 Barlyq ult bas qosypty uığyr-orys,
 Bır aimaq Qulystaidy qylğan qonys.
 Bul astyñ osy jolğy qarajatyn,
 Şyğyn qyp el üstine bölgen bolys.
 Köñılı qulpyrğan jaz, alğaş bürlep,
 Sapyp qymyz işken el düirildep.
 Bozdaqqa tıkken üiler jarasyp tur,
 520. Bailanğan beldeune at ükilep.
 Qatarlap köşe qylyp tıgilgen üi,
 Bas qosty zäñgi, ükirdai, bek penen bi.
 Kırgızıp osylardy äsem üige,
 Erekeş basqalardan bularğa syi.
 Küi tökken aqyn da bar dombyradan,
 Qala ma mundai dübir-dabyradan.
 Aittyp qissa-dastan ortağa alyp,
 Tyñdağan üi ainala jabyła adam.
 Tartyp jür kütuşiler atpen tabaq,
 530. Kösilıp jöneledi jorğa sala-aq.
 Arasy tai şaptyrym bolmasa da,
 Tıgilgen as üiler de auaşaraq.
 Kelıstı dutyñ, haldai, kojañ men şan,

Bul asqa berip otыр olar da män.
 Osyndai ulttyq, birlık, zor yntymaq,
 Bop otыр ädil qoja Jañjünge tän.
 Är türli bolyp jatty sän-saltanat,
 Qara nor auyl syrty bailanğan at.
 Artynan keşikpesten o da jetti,
 540. Temiş te at ıesı qyla almaı dät.
 Öziñ baq, öziñ bapta atty destı,
 Jöñge ustap otыр edı qoñyr keşti.
 Synşy ma, älde jaiyn adamdar ma,
 Keldı de bır top adam amandasty.
 “Osy ma Qoñyr sañlaq?” – dedı bireu,
 Işinde uzyn boily, kök şegırleu:
 “Jylqynyñ jelaiağy eken, şırkın,
 Bıraq ta bolar ma eken säl semızdeu.”
 Üñilip köz aiyrmai turdy synap,
 550. Basqadan uğyspady jaiyn surap.
 Baiqaldy at köñiline unağandai,
 Qoiady anda-sanda oryşşalap.
 “Kürs” etip ädetinşe at jusady,
 Körsetip at tulğasyn köp turmady.
 Işinde orta boily tağy bireu,
 Ol körip at tulğasyn, jaqtyrmady:
 – At, – dedı köre sala, – bır sezgırsız,
 Uiqysy mynau jatqan tym mezgılsız.
 Osyndai uly dübir, aiğai-şuda,
 560. Tura ma qulaq tıkpei elegızsız?
 Äiteur, degenimen tegi jylqy,
 Jüirıkke uqsamaidy munyñ siqy.
 Qan tüsip aiağyna zoryqqan ba,
 Bolmasa tegin emes mynau uiqy.
 Söilep tur albyrttanyp atty qorlap,

Turğan joq onyñ sözın anau qoldap.
 Söiledı uzyn boily sonda synşy,
 At synyn bylai aityp berdı taldap:
 – Etsiz bas, qaişylanğan qulaq mynau,
 570. Bolattai şege batpas tuiaq mynau.
 Aldyma bul bäigede ne tüsed dep,
 Kerbezsip uiqtağany qunap mynau.
 At eken şabysynan sırä tanbas,
 Uiyqtasa keşke şeın uiqy qanbas.
 Qulaştap qoltyğynan jel qaulasa,
 Jylqyda tört aiaqty muny şalmas.
 Kötendık üñireigen mine körseñ,
 Jel qaular taqymyñnan şauyp jelseñ.
 Soiqığan siyqsyzdau at eken dep,
 580. Bola ma synyn tappai bağa
 berseñ?!
 Arasy ekı buttyñ el köşkendei,
 Pysqyrsa şañ boratar jel eskendei.
 Işinde bul maidanğa kelgen attyñ,
 Jylqy joq şauyp buğan ıleskendei.
 Jaiyrdyñ suyn ışıp, şöbın jegen,
 At tumas jylqy maldan osyğan teñ.
 Köñılge qai tulğasy olqy bop tur,
 Käneki, erık berdık, söileşi sen.
 Sözine kök şegirdiñ jurt tañğaldy,
 590. Abailap albyrt synşy o da aňgardy.
 “Qyzyğyn naq maidanda köremız” dep,
 Kök şegır eñsegei boi ketip qaldy.
 Synşynyñ bırı kördı orys-qazaq,
 At destı qaisybireu örisı uzaq.
 Bağysty közderinen tasa qylmai,
 Qastandyq qura ma dep bireu tuzaq.

Sol küni tañ atqan soñ as tarady,
 Halyqqa attanuğa jar salady.
 Auyldan qara nor bop jurt attandy,
 600. Degen soñ at şabady, kim qalady?!

Bireuler talastyryp bireumen baq,
 Özınşe at qosatyn bări de ozbaq.
 Aşylğan järmeñkeniñ bazaryndai,
 At bäige är köñilde turdy mazdap.
 Soğyp tur tau samaly qoñyrlatyp,
 El keldi qara döñge şöğyrlanyp.
 Şainağan auyzdyğyn sañlaqtar da,
 Şiryğyp aryndaidy obyrlanyp.
 Ärkimder alyp şyqty sañlaqtaryn,
 610. Sanaqqa kereşiler almaq bärin.
 Işinen jalbarynyp siynady,
 Qolda dep ata-babam äruaqtaryñ.
 Qylady at qosqannyñ bări de ümit,
 Keleri kimniñ aty oiğa küñgirt.
 Basyna Orazqannyñ aq şyt tartyp,
 Qoinyna salyp berdi bir qyzyl şyt.
 Uqtyrды qupialyqty Orazqanğa,
 Şettei şap, tüspe dedi tozań-şañğa.
 Süiei şap auyzdyqqa, tym qysamai,
 620. Kelgenşe jer ortasy Damyltamğa.
 Synap tur kereşiler qolyn nusqap,
 Qoñyrды ıñın tartty körip Ysqaq.
 Işine qalyñ attyñ qosylğanda,
 Qoñyr da esinedi perisi ustap.
 Januar esinep tur emis-emis,
 Täube etip mañdaiynan sipap Temiş.
 Işinen qupialap yrymdady:

“Jolyñ bop alarsyñ, – dep, – bugün jeñis”.

Säigülük kelgen bări jaisañ, qasqa,
 630. Barlyq at tügendeldi kelgen asqa.
 Aitysqan synşylar da Qoñyr atty,
 “Burylğa qauıp joq, – dep, – munan basqa”.

Maidannan ketpek boldy jötkelip at,
 Jöneldi aidauşylar ötkerip ap.
 Temiş te şyğaryp sap qaita oralды,
 Kimin Orazqannyñ bökterip ap.
 Jöñkılıp bulttai köşip at aidaldy,
 Köp jüris abyр-sabyр yñğailandy.
 Jelkesi Sasyqköpir Dörbiljinnıñ,
 640. Qaitatyn belgiledi sol maidandy.
 Üzıldı el közinen qarasy attyñ,
 As pen toi basyn qosar jamağattyñ.
 Bölınıp eki jaqqa baluan salды,
 Dañqty küşin synap azamattyñ.
 Tüsırdı Maily-Jaiyr Elubaidy,
 Halaiyq bata berip, qolyn jaidy.
 Arysqa budan buryn talai tüsip,
 Jüldege alğan şapan, neler taidy.
 Tüsırdı Tarbağatai Temırbektı,
 650. Üñısteu jıgıt eken som bilektı.
 Şyqqandai jeke batyr naq maidanğa,
 Qağysty jarqylatyp appaq etti.
 Degendei “El namysy – er namysy”,
 Aty ozyp, baluan jyqsa el tabysy.
 Ejelden Elubaidyñ ädeti eken,
 Işinen qyryndai kep bir şalysy.
 Temırbek küş körsetken barysımen,

Beldesip özi teñdes arysymen.
 Desti jurt Elubaidyñ küşı artqan joq,
 660. Qapyda tüsirdi dep şalysymen.
 Baluanğa tüsip jatty dämeliiler,
 Körüge munyñ bärin uaqyt biler.
 Qaldy dep at qaitatyn uaqyt taiap,
 Dübındı dürbı salyp kereşiler.
 Qaitatyn at aidalyp bardy jerge,
 Tuylıdy qarbalastyq turğan elge.
 Bölınıp kereşiden bır top adam,
 Deituğyn Tülkıbulaq şyqty belge.
 Belgılı Sasyqköpır quldağan jar,
 670. Qalyñ el, eki jağy jaiylğan mal.
 Qatarlap balalardy turğyzdy da,
 Dauystap qaitatuğyn berdi signal.
 Burq etip qaitqan jerdi tozañ basty,
 Uşyrdy at tuiağy qum men tasty.
 Balalar bırıń-bırı körmei ketti,
 Aldyñğy at topyraqty artqa şaşty.
 Qaitqanda Sasyqköpır arasynan,
 Suyrylyp Buryl şyqty alğaşynan.
 Qulaştap barğan saıyn uzai berdi,
 680. Qara ozyyp bara-bara basqasynan.
 Sol boiy şyğa sala Buryl ketti,
 At eken tyiyp жүrgen arğy betti.
 Quyryp jer apşysyn qusyrmalap,
 Taqymdap Orazqan da quyp jetti.
 Jetkenin kördi bala artqa qarap,
 Burylğa qamşy basty köre sala-aq.
 Oiynda Orazqannyñ däneme joq,
 Ötpek bop iyqtasty janasalap.
 Şap berip ustai aldy şylbyrynan,

690. Baiqady jıbermesin qimylynan.
 Bala eken äleuetti, ereserek,
 Ustady bır qolymen iyğynan.
 Alysty at üstinde eki bala,
 Eşkim joq qastarynda, jeke dara.
 Alysyp olai-bulai joldan şyqty,
 Taba almaı qutyluğa eşbir şara.
 Bala emes buryn tanys ösken qurby,
 Demese bugün ğana birge жүrdi.
 Döñine Tülkıbulaq şyğyp turyp,
 700. Körıstı kereşiler salyp dürbı.
 Qaiyqşy tirelgendei kemeşiğe,
 Bır ädil keziger me töreşiğe?
 Dutyñnyñ aldyndağy tılmaş eken,
 Ydyryş şyqqan eken kereşiğe.
 Şylbyrdy kele sala julyp aldy,
 At basyn Orazqan da buryp aldy.
 Azyraq qatarlasyp şauyp жүrip,
 Qutqaryp Orazqandy jolğa saldy.
 Orazqan şyqty aldyğa bosanğan soñ,
 710. Qapyda eriksızden ustalğan soñ.
 Ysqyryp Qoñyr at ta qulaştady,
 Qoltyğy, qulaq tübi busanğan soñ.
 Bökterin Qara qabaq alqymdatty,
 Ot şyğyp tabanynan jarqyldatty.
 Abailap Orazqan da mölşerlese,
 Qaraüñgır özenine jaqyndapty.
 Suynan kelip ötti Qaraüñgırdıñ,
 Aiağy qoiulady Kökburyldyñ.
 Bır baran jeke şyğyp kele jatyr,
 720. Mälımsız aty ekeni qai rudyñ.
 Telmırıp közın qadap körip tur jurt,

Tura almas at kelgende qazaq jym-jyrt.
 Jaqyndap elge taman taiağanda,
 Körındı basyndağy şyty qyzğylt.
 Artynan bır at şyqty Buryl dedi,
 Kök te emes, baran da emes, külgın
 dedi.
 Qoldyrap keke jatqan atyn tanyp,
 Ysqaq ta quanyşpen külımdedi.
 Temış te atyn körıp tura almady,
 730. Qai qazaq at kelgende quanbady?!
 Qaq jaryp qalyñ topty öte bere,
 Şyryldap Orazqan da urandady.
 Aparyp Orazqandy susyndatqan,
 Kebersıp bet-auyzy quqyl tartqan.
 Aimalap Qoñyr atty turğan kezde,
 Äbıkei türtıp qaldy Temıştı arttan:
 – Qadap tur Qoñyr atqa Tañğyt suğyn,
 Şaqyryp qonaq qylmaq senı bugün.
 Arbap tur Baijumany “ertıp jür” dep,
 740. Jylannyñ jetı basty baspa tügın.
 Şyrağym, tılımdı alsañ, köp kıdırme,
 Aialdap Baijumağa syr bıldırme.
 Aldanyp öñeşinen ötip ketseñ,
 Tañğyttan ala almaısyñ qyl büldırge.
 Jülde alyp şyğyp edık ıške kırıp,
 Şaqyrdy Baijumany Tañğyt külıp:
 – Köz aidyn boldyñ ba, – dep, – Juma
 zäñgi?
 Ap şyqty auaşalap menen jyryp.
 Dep aıttı estıp turdym aitqan sözın,
 750. Jymyñdap aşyp-jumdy ekı közın.
 – Eñsenıñ дәuletinde teñ ösıp ek,

Bır jumys ısteıtuğyn keldı keziñ.
 Tüsıp tur ekınşı ret tağy da ısım,
 Bır kezde äperıp eñ Bektıñ qusyn.
 Sol qusqa Qysyraq dep at qoiyp em,
 Öziñniñ abyroily dañqyñ üşın.
 Alyp ber Qoñyr atty ne qylsa da,
 Qalyñsyz qudalasyp qyz alsa da.
 Satpasa, qudalasyp dos bolaiyq,
 760. Şydaimyn qolqasyna ne salsa da.
 Ertıp jür qonaq bolsyn auylıma,
 Aıtqanyñ öter Temış bauryña.
 Qolyma januardy bır tigızseñ,
 Bağar em kün tigızbei sauryına.
 – Ükirdai, bul talabyñ auyr bolar,
 Qyzyğyp malğa satpas atyn olar.
 Qudalas, ne tamyrilas dep köreın,
 Osylai şyrğalasam qolğa qonar.
 Baijuma ertıp baru mindet alğan,
 770. Temıştı taba almady, ketıp qalğan.
 Tuzağyn ekeuiniñ bastyrmastan,
 Äbıkei estıp qoiyp jolğa salğan.
 Aialdap at suytıp dem almastan,
 Temış te qauiptenıp qaitypty astan.
 Tün qatyp, jazdyñ keşin betine alyp,
 Tañ ata Öşeti örlep, asu asqan.
 Qoñyr at jauğa tüsken üirimen,
 Jylqynyñ ilesipti dübirimen.
 Barğanda Salkıntınıñ bökterine,
 780. Aunağan oq tigendei büirimen.
 Oılağan jortuylşy ärbır oidı,
 Tırıdei bireu ırep, bireu soıdy.
 Döñbekşıp, ekı jaqtap jatyp aldy,

Aidasa, jetelese jürmei qoidy.
 Urynyň bireu aitqan: “Atalyq, – dep, –
 Nemese muny tosyp jatalyq”, – dep.
 Bırı aitty: «Aqyr öler, qala bersın,
 Haiuandy atyp ketu qatalyq”, – dep.
 Sonan soň tastap ketti jürmegen soň,
 790. Qaitedi syryn onyň bilmegen soň.
 Soidiğan siyqsyzdau at eken dep,
 Közine tastap ketti ilmegen soň.
 Turypty jau ketken soň qarauyl dap,
 Baptağan özın-özi aunap-qunap.
 Nor qara kele jatqan quğynşynyň,
 Januar tosyp apty aldynan naq.
 Qoňyr at quğynşyğa turdy qarap,
 Aidalyp quğyn körıp, alğan jarap.
 Moinynan Temiş kelip quşaq tady,
 800. Jasyndan mingen aty janğa balap.
 Qaseim dereu son da erttep mingen,
 Batyry jauğa şabar, özi mergen.
 Mölşerli damyldaityn jeri sol dep,
 Suyna toraňgyly jetip kelgen.
 Dem alyp, tamaqtanyp jatqan jairap,
 Attaryn jalaňaştap qoiğan bailap.
 Quğynşy bir top adam kep qaldy dep,
 Otyrğan qarauylşy ketti aiğailap.
 Qamdandy jortuylşy atqalaqtap,
 810. Er saldy attaryna sasqalaqtap.
 Basqasy at erttesip mingeninşe,
 Bireu daldalandy myltyq oqtap.
 Jylqyny şyğa berdi tastady da,
 Bet aldy sai-salağa qaşqany da.
 Artynan az kydırıp o da ketti,

Myltyğyn oq jaudyryp atqany da.
 Myltyqtan Qaseim de oq şyğarğan,
 Şyğypty kegi qainap şer qumardan.
 Kösilip Qoňyr atpen orai şauyp,
 820. Turğyny buryn aldy Oryldannan.
 Oryldan ekeu túsıp, bireu ketken,
 Bolğan soň at pen jıgıt birdei öktem.
 Ony da quyp jetip túsıruga,
 Atty atyp kete me dep qauip etken.
 Ala aty Mäsäli diň oqqa uşypty,
 Oq tiip qos ökpeden jer quşypty.
 Ala attyň bodauyna tatituğyn,
 Urydan jiren qasqa at túsıptı.
 Mäsäli qasqa atty körıp taňdap,
 830. Uryny qolğa túsken aldy bailap.
 Dem alyp, sol bastaudan tamaqtanyp,
 Qaitysty aman-esen jylqyny aidap.
 Túsirgen Oryldandai tonauşyny,
 Bäigeniň bir basynda toly-au syny.
 Osylai düim eldi quandyrgan,
 Hikaia Qoňyr atta mol-au, şyny.
 Januar süt işse de, jem jemegen,
 Jandyğa Temiş ony teñemegen.
 Deituğyn küisiz-külük osy-aq bolar,
 840. Etiniň artyq-kemın elemegen.
 Jaz bolsa beldeunen ketirmegen,
 Toiynyp jaiylmağan erkımenen.
 Ömiri şabyspenen ötse dağy,
 Bir jeri tuiagynyň ketilmegen.
 Şabyldai jylgary joq jelpinbegen,
 Tailaqtai jetelese elpıldegen.
 Aitylyp jurt auzynda jürse dağy,

Küi bolyp dombyrada şertilmegen.
 Minbese beldeunde jusap jatar,
 850. Uiqysy quryştağan şapsa tarqar.
 Örisi keşke şeim jelı basy,
 Süt berse bie sauyp könek sarqar.
 Jürmeıdı mınıp şyqsa jamandyqqa,
 Esedı jelmaiadaı alaldyqqa.
 Ustasyp bozbalalar tünde mınse,
 Baspaidy selkem-sekeu aramdyqqa.
 Belgısı – jürmesinde sipaqtaidy,
 Asaudai bas bilmeıtın qyljaqtaidy.
 Sylq etıp jürmesinde jata keter,
 860. Ursa da turğyzam dep mız
 baqpaidy.
 At emes tağalanğan ömirinde,
 Össe de qatu taudyñ öñirinde.
 Köz körgen sol kezdegi qauym jurttıñ
 Saqtalğan äñgıme bop köñilinde.
 Soqığan siyqsyzdau deıdı tüsın,
 Onda joq körkemdılık, sulu müsın.
 Şapsa da qarañgyda bır sürınıp,
 Qaqtyrmas tas tübirge tuiaq uşyn.
 At emes arqandalyp, şıderlengen,
 870. Suytyp qoiarynda bos jıbergen.
 Jetımdık qulyn küngi ädet bolyp,
 Sol minez ölgenınşe özgermegen.
 Däuirim şabyt berıp tüsırdı oiğa,
 Bilgendı degen bar ğoi aitpai qoıma.
 San ret Orazqan da aıtyp edı,
 Barğanyñ sol atpenen as pen toiğa.
 Jastarym, mine, osyndai at bolypty,
 Ülkender menen biraz naq köriptı.

Sol at pen Sarşolaq qus qatar şyğyp,
 880. Temişke sol ekeuı baq bolypty.
 Jüirık at, qyran бүrkıt – er joldasy,
 Elge ortaқ kömbesinde at oljasy.
 Şyğarğan er atağyn, eldiñ dañqyn,
 Jaiyrdyñ Arpasalğan öz tumasy.
 Tabylğan bärı özinen synşylarğa,
 Abaidyñ aitqanyndai är tulğasy.
 Qaşanda jandyğa ölım bar emes pe,
 Öliptı on jetıge kelip jasy.
 İt iiskep, qarğa-quzğyn şoqymaityn,
 Saqtalğan bır jartasta keser basy.
 Tarihyn januardyñ jinaqtatqan
 Bügingı zamanymnyñ toi men asy.
 Dañqy bar sañlaqtardyñ bu da bırı,
 894. Tolğasa aqyn, küişi, dombyraşy.

QAİRAŇDAĞAN KİT

Ileniñ Künes degen alqabynda,
 Köl bolğan qu oınağan şalqarynda.
 Bır aңыз ertedeги qalğan eken,
 Bırneşe paktteri baiqaluda.
 Köl deıdı buryn şalqar Künes basy,
 Sumenen jasyrylğan tau men tasy.
 Jauyrdan bır Köldeneñ tau bolypty,
 Bögelgen Buğas taumen eki arasy.
 Jonynan asqar taudyñ körıp halyq,
 10. Män-jaiyn uğynypty bılip anyq.
 Qaz qonyp, üirek uşyp suñqyldağan,
 Erekeşe jasaıdy eken jaiyn balyq.
 Batysy Köldeneñ tau Qasqabulaq,

Sekirip tastan-tasqa jatqan qulap.
 Añyz bop el auzynda qalğan eken,
 Kezinen handyq дәuir burynyraq.
 Sol kezde Ile alqaby qalyñ orman,
 Ärtürlı jyrtqyş añdar lyqa tolğan.
 Kökqamyr, Borbosyndy mekendegen,
 20. Bastağan bir topbasy halyq bolğan.
 Bağynğan topbasyğa onda halyq,
 Ötkeni toptyq qauym jalpyğa anyq.
 Topbasy qolyn bastap añ qualap,
 Jer-jerdı kezedı eken tügel şaryp.
 Ol özi ozbyr eken jannan asqan,
 Sekıldı kolbar jylyan zärin şaşqan.
 Beine bir qorqau qasqyr siaqtanyp,
 Jalaqtap jan-jağyna auzyn aşqan.
 Deidı eken topbasynyñ atyn Aqan,
 3 0. Talaidyñ elin tonap, malyn şapqan.
 Sanaidy özın asqan myqtymyn dep,
 Myñ bes жүз semä bar bunda baqqan.
 Jetı äiel alğan eken bulap-talap,
 Eşkim teñ kele almapty oğan qarap.
 Näsırdıñ bir qyzy bar osy topta,
 Alam dep toqaldyqqa жүrgen balap.
 Ol qyzdyñ aty Küläş, tuğan erek,
 Qiylğan qas pen közi, aqyly zerek.
 Buralğan tal jıbektei äm nur жүzdı,
 40 Talai jan ümit etip жүrdı entelep.
 Türlengen toty qustai Küläş bala,
 Jasynan sözge taq-tuq, tuğan dana.
 Näsırde ul bolmağan, ekı qyz bar,
 Balağan ul ornyna ol beışara.
 Bır qart bar osy topta Asan degen,

Köñildes dos-jar adam Näsırmenen.
 Onda da Mälık atty jalğyz ul bar,
 Aialap, üiirilip mäpelegen.
 Küläşpen jasy qurdas, bır jyl tuğan,
 50. Jan edı jaralğandai ol da nurdan.
 Bulardyñ ata-anasy quanyş qyp,
 Aq-alal jupty etuge köñil burğan.
 Aqyryp ozbyr Aqan arystandai,
 Könbeseñ tüsirem dep töbeñnen jai.
 Tüiip ol bettiñ aryn belbeuine,
 Küläştı alam deptı namystanbai.
 Näsırmen jasy deñgei birge ösken,
 Joldas bop bır qazannyñ dämın jesken.
 Näsırdı şaqyryp ap qysymdady,
 60 Ol jauyz qaraniyet ardan keşken.
 Näsır aitty: – Küş qylma mağan, – dedı,
 –
 Jan joldas bolğan em ğoi sağan, – dedı.
 Raiyñnan qait, buzba nietiñdi,
 Küläş ta, bılseñ, seniñ balañ, – dedı.
 Aşuğa mindı Aqan дәti berik,
 Bolğan soñ küşı basym, özinde erik.
 Näsırdı sözge kelmei bailattyryp,
 Töstikteı ony asyp qoidy kerip.
 Jeke özi jalğyz bilep turğan elin,
 70. Bastauğa bır sumdyqty budy belin.
 Küläştı ustap bailap äkeltuge,
 Atarman buiyrady tört jendetin.
 Näsırmen körşı otyrğan Asan sonda,
 Mälık te sybys estip жүrgen ol da.
 Tört jendet adyrañdap keldı jetip,
 Küläştı äketuge osy jolda.

Jauyzdar raqymsyz qanğa jerik,
 Ustady qyz Küläştı qoimai erik.
 Jabylyp şyryldatyp bailağan soň,
 80 Qairatpen qarsylasty Mälík kelip.
 Qolynan qyzdy küşpen aldy julyp,
 Qaqty ma sender qyzğa zorlyq qylyp.
 Degende adyraqpai öñkei sumdar,
 Qamşymen josyltady Mälíktı uryp.
 Er edı küşı basym Mälík myqty,
 Talaidy egeskende jerge tyqty.
 Tuşşy etke aşşy taiaq tigennen soň,
 Üşeün bir-bir salyp uryp jyqty.
 Bireuı at ustağan kettı qaşyp,
 90. Tozdyrды Mälík batyr qairaty asyp.
 Qoryqqan turymtaidan şymşyqtai bop,
 Aqannyñ kete jazdy özın basyp.
 – Sızge joq qulyñyzdyñ, – dep, – aiar
 jany,
 Jağdaidy Aqanğa kelip baiandady.
 – Küläştı ustap, bailap alğan kezde,
 Asanuly Mälík kep tartyp aldy.
 Bar edı osy auylda Asan dağy,
 Aqannyñ uysynda qaşandağy.
 Töngenın basqa päle sezse dağy,
 100 Körıneu köz aldynan qaşa almady.
 Jazyqsyz Asandy da aldy bailap,
 Jıberdı segız kısı tağy sailap.
 Buradai Aqan zalym tur şabynyp,
 Mälíktı qyzben qosyp kel dep aidap.
 Mälík, Näsır, Asandy boldy joımaq,
 Mälík te äzirlendi ädis oilap.
 Janyn pida qyluğa namys üşın,

Şoqparyn, azyq-tülík aldy sailap.
 Segızı jetıp keldı adyrañdap,
 110. Jelbırlep tanaulary şadyrañdap.
 Tasalanyp turuğa Mälík, Küläş,
 Ekeuı ekı jaqsy at mingen tañdap.
 Aryndap älgı segız keldı josyp,
 Qyz Küläş ony körıp qaldy şoşyp.
 Auyldan endı attanyp şyğa bere,
 Jendetter qamalady aldın tosyp.
 Er Mälík segızımen aralasty,
 Qamady qalyñ duşpan ekı jasty.
 Bırıne-bırın soğyp tüsirgende,
 120 Şydamai jendetterdiñ barı sasty.
 Ekı ret jaudy eñserdı qairaty asyp,
 Aqanğa tısın qairap kegi tasyp.
 Tapqanşa halyq habar tasalauğa,
 Tau bettep Küläş, Mälík kettı qaşyp.
 Tusynan Aqtübektıñ qastan ötıp,
 Işine nu ormannyñ aldy bekıp.
 Quyp kep taba almaı Aqan zalym,
 Iz-tüzın şyğara almaı qaldy ketıp.
 Jer soğyp tappağan soň yza kernep,
 130. Şapsa da öz eline aty terlep.
 Näsırdı Asan menen öltiruge,
 Jendetke qyldy buiryq qolyn sermep.
 Öltirttı Näsır, Asan basyn alyp,
 Tüñıldı lağnat aityp oğan halyq.
 Ekeuınıñ äielın bir qyzymen,
 Jendetter aidap keldı tağy baryp.
 Qatıgez boldy jaudyñ qimylıdary,
 Aqannyñ aram niet piğyldary.
 Näsırdı Asan menen öltirgen soň,

140. Tağy da qalğandaryn qyrğyndady.
 Küizeldi el, küñirendi qarğys aityp,
 Tutqiyl qarsy şyqsyn oğan qaitıp.
 Şalğaida eldiñ köbi bytyrañqy,
 Körgender körmegenge bardy aityp.
 Ertesi estigen el tügel baryp,
 Jerleuge daiyndaldy ölikti alyp.
 Aqanmen aiqasalyq dep keñesti,
 Süiekti jerlep bolyp körge salyp.
 Jamağat bes adamdy jerlei tursyn,
 150. Zulymğa kegi tasyt örlei tursyn.
 Qabanşa kürkiregen Aqan sumyrai,
 Äzirge ese teñdik bermei tursyn.
 Örekpıp ozbyr Aqan jata tursyn,
 Meilinşe qan qaryzğa bata tursyn.
 Mälík penen qyz Küläş ne boldy eken,
 Sony aityp qandyralyq qulaq quryşyn.
 Bar eken alañqyda qos qarağai,
 Basy ozyq basqa ağaştan munaradai.
 Butağy bıtık bıtken döñgelenip,
 160 Kädımgı üi sekildi boiyna sai.
 Keñ tübek, at jaiylar aumağy bar,
 Sylдыrap möldır bulaq aqqan sular.
 Jerindei buryn tanys körıp jürgen,
 Ornyğyp damyl aldy kelip bular.
 Nu orman basyn iip qos batyr dep,
 Bal şyryn jemıs ağaş tögip jidek.
 Bulbul qus äsem änin myñ qubyltyp,
 Aluan gül bige basyp tur jelkıldep.
 Jainağan kün nurymen aspan aşyq,
 170. Keldiñ dep qut mekenge eki ğaşyq.
 Jaidary jazdyñ salqyn samal jeli,

Turğandai jupar leppen şaşu şaşyp.
 Ot jağyp tamaqtandy demin alyp,
 Tabiğat suretine qairan qalyp.
 Qaittı dep Aqan jauyz ata-anany,
 Kektenip otyrdy olar, keide nalyp.
 Osylai otyrğanda sybдыr şyğyp,
 Seskendi alğashыnda bular buğyp.
 Arbañdap бір дәu adam kele jatyr,
 180 Saqtanyp şoqqar alyp turdy buğyp.
 Buğynğan ol ekeuın abailamai,
 Keletin jan qaida dep özime sai.
 Bilegen japan түzdı Tau batyrmyn,
 Aşuym – tuman, aibatym – najağai.
 Şenime kele ala ma meniñ adam,
 Tuğyzam körsem oğan aqyrzaman.
 Su batyr – inim aty, köl iesi,
 Eşбір күş teñ kele me bolsaq aman.
 Kelgen ol jaqyn taman ilgerilep,
 190. Qural bar üş adamdyq özimde tek.
 Dedı de alty qulaş aibaltasyn,
 Taianyp myqynyna turdy tirep.
 Er Mälík qairattandy körıp ony,
 Aşu bar kökireginde kegi toly.
 Täuekel dep şoqparymen urğanynda,
 Tizesiniñ közine jetti qoly.
 Japanda diu, дәuлер жүредı eken,
 Mälík te odan habar bileді eken.
 Adamzat buryn körıp ursa ony,
 200. Jamsata urğan nәрse tiedı eken.
 Tau batyr kıdırmegen күşin aiap,
 Ormannan tur olardy köre almaı-aq.
 Sertı eken diulardyñ adamzattan,

Jylanşa jiyrylatyn tise taiaq.
 Dedı дәu adamzattyñ tise qoly,
 Eger bız buryn körmei tursaq ony.
 Ädet bop atamyzdan qalğan bızge,
 Dep baryp talyqsydy aityp sony.
 Sereiip qulap tüstı bäiterektei,
 210. Turğanda basqa uruğa qoly jetpei.
 Mert boldym qapylysta abailamai,
 Su batyr tatyр sağan köp-aq ötpei.
 Tırı jürsem şyrağym turğan janyp,
 Ölsem öşer ınıme дәl baiqalyp.
 Şyraқ öşıp bilgen soñ ölgenımdı,
 Izdeıdı ol sudy süzip, taudy aqtaryp.
 Janary köz nurymnyñ jatyr janbai,
 Kelıp tur ata-babam şaqyrğandai.
 Sen bolyp janalğyşym jaralypsyñ,
 220. Şoqparyñ ajal oq bop atylğandai.
 Ajalğa jan bolar ma aitatyn jal,
 Sözıme sen de menıñ qulağyñ sal.
 Mölşerı tağdyr jazğan osy mağan,
 Bır janymdy qinama basymdy al.
 Dep, qylyş tastap, berdı aibaltasyn,
 Mälık te tez qimyldap kestı basyn.
 Qylyş, balta unamdy soğystağy,
 Olja aldy naiza, sauyt, şarainasyn.
 Däulerdın Tamysbastau joly bolğan,
 230. Bul jerge keide aialdap, keide
 qonğan.
 Jartasqa дәudın basyn Mälık ılıp,
 Atanyp «Basılgen» dep sonan qalğan.
 Üııırdı qarañğylyq, kün de batyp,
 Dem aldy Küläş, Mälık biraz jatyp,

Attary үrkıp bır kezde jer tarpydy,
 Ağашty keldı bır zat şartyldatyp.
 Qyp-qyzyl eki köзі ottai jaңған,
 Kürkırep шыға keldı nu ormannan.
 Qarasa jer sabalap bır jolbarys,
 240. Seskenıp kıdırıp tur jaңған ottan.
 Tomardy aıqastyryp qoiğan salyp,
 Jyrtqyşqa abai bolsyn dep oiға alyp.
 Qozdanyp qurap jatqan qaiyñ tomar,
 Alaңdy jaryq qylyp turğan janyp.
 Qolға aldy дәudın Mälık aibaltasyn,
 Panalap qarağaidyñ bır qalqasyn.
 Tesılıp otqa qarap ol turğanda,
 Körınbei bır jağynan şapty basyn.
 Yrşydy balta tiip älgi barys,
 250. Sekirip әudem jerge tüstı alys.
 Şanşylğan balta kettı шыqpai birge,
 Özderı aman qaldy niet qalys.
 Ertesı körse qalğan barys ölip,
 Terısın batyr Mälık soidy әkelip.
 Kündız uiyqtap, tüninde küzet qylğan,
 Tört qondy özderine bolyp berik.
 Mälıktei alğan batyr quraldanyp,
 Jaiynşa kekke шыdap turar nağyp.
 Öltirse ata-anasyn jauyzdyqpen,
 260. Aqannan qandy kegin surary anyq.
 Qaituға endı bular niet qylsyn,
 Elimen tildesuge betin bursyn.
 Qalğan jurt ne boldy eken sony aitalyq,
 Auylға eki batyr jüre tursyn.
 Bölinip eldin ışы eki topqa,
 Jatypty eger bolyp olar joqta.

Jazyqsyz ölgenderdiň joğyn joqtap,
 Tüsuden qaitpaımyz dep jaňan otqa.
 Bir topqa bas bolypty Qalmen degen,
 270. Tatu dos Näsır jäne Asanmenen.
 Aqanğa qaharlanyp qarsy turyp,
 Aitypty jauyzsyň dep adam jegen.
 Bölünip Aqan toby ketken qaşyp,
 Moinynan Batpaqtynyň qyrqyp asyp.
 Mälıktı Küläş penen ızdeımız dep,
 Keñesken Qalmen toby aqyldasyp.
 Auyłğa Mälık, Küläş qaityp baryp,
 Qanyqty bolğan ısten habar alyp.
 Airylğan ata-anadan jetimderge,
 280. Körıstı qoidai şulap momyn halyq.
 Jalpyğa Qalmen turyp dedı bylai:
 – Izdelık qaşqyndardy beker turmai.
 Qandy kek jürektegi qaitıp ketsin,
 Talqandap Aqan tobyn tipyl qylmai.
 Adamdar qany qainap, kegi qatqan,
 Attandy Aqandy ızdep tus-tus jaqtan.
 Iz jatyr şubyryndy Ile jaqta,
 Ketiptı ız jañyltyp zalym Aqan.
 Şyğysqa qaşqan ızı ketiptı örlep,
 290. Ökşeıei qudy bular aşu kernep.
 Basyna ülken bulaq tuiyqtapty,
 Küngeılep Abyraly tauyn kerlep.
 Irkılmeı qolyn bastap qastan ötıp,
 Qaşqyndy Qalmen, Mälık quyp jetıp.
 Aqandy tırı ustap bailap alyp,
 Şaldy ony ata-anağa qurban etıp.
 Aqanğa jan basqany bos qyryldy,
 Zorlyqpenen ıleskender tekke turdy.

Jetkızbei jarym aiğa janalğyşty,
 300. Er Mälık kegin alyp auyzğa urdy.
 Küızelgen qaşyp jürıp aşyp-aryp,
 Köşırıp eldı qosty elge aparyp.
 Ketpedı Tau batyrdyň sözi esinen,
 Mälık jür bır maqsatty oiyna alyp.
 Tau batyr ınım bar dep aitqan özi,
 Esinen qalai şyqsyn onyň sözi.
 Jairatsam ony dağy dep oilaidy,
 Bır jerde tuiyqsyzda kelse kezı.
 Öitkenı дәuler tauda jabaiylar,
 310. Su batyr ızdep kelse qalai qylar.
 Körınbei buryn ursa jyğylady,
 Üirengen Tau batyrdan sabağy bar.
 Aitpaidy jan pendege ışkы syryn,
 Uqpağan дәuler jönın eşkıм buryn.
 Keledı Tospa taudy betke alyp,
 Aitpady barar jerin, ıstıñ türin.
 Irıktep elu adam nöker aldy,
 Eşkımge sezdirmedi oida bardy.
 Küläşqa jönın aityp, üige tastap,
 320. Izdeuge Su batyrdy daiyndaldy.
 Körsek dep saıahattap taudy aralap,
 Qupia Mälıkte bar ülken talap.
 Şyğuға Köldeneñniñ jotasyňa,
 Keledı qolyn bastap ätei qalap.
 Tık aqqan batysynan Qasqabulaq,
 Kümisteı sağymdalyp jatyr qulap.
 Aspannan şubatylğan ne eken desıp,
 Bırinen kele jatyr bırı surap.
 Mälık aitty: – Mynau bır Köldeneñ tau,
 330. Bärı bar ne keremet erdı synau.

Odan assañ ar jağy bır aidyn köl,
 Sekıldı köl tynysy bulaq mynau.
 Jol jatyr jalğyz aiaq taudy kerlep,
 Bular da osy joldy keledı örlep.
 Üş qulaştai keletın aiaq ızın,
 Nusqaidy bır-bırine mine kör dep.
 Denesın Tau batyrdyñ körgen Mälík,
 Ölşegen öltirgende arşyn salyp.
 Öz közinen köşirgen Mälíkke aian,
 340. Körmegen qaidan bılsın ony halyq.
 Aiqyn bop qumğa batqan ız jötkelip,
 Uilyğyp elu adam tüidektelip.
 Ustasyp jağalaryn tañyrqaumen,
 Keimıñ öñi qaşty külbettenip.
 Olarğa üreilengen Mälík külip,
 Osynyñ qaitamyz dep jöñin bılip.
 Sert ustap qarularyn qairat qysyp,
 Aldyğa ılgerilep kettı jürip.
 Tañğalyp elu adam dabyrilasyp,
 350. Tezdettı attaryna qamşy basyp.
 Aldyğa aiqai salyp Mälík ozyp,
 Bır ülken tas moınaqtan tüsedı asyp.
 Kördı ol Su batyrdy uiyqtap jatqan,
 Oiansa küş bermes dep täñir atqan.
 Qylyşpen basyn kesip alaiyn dep,
 Seskenbei Mälík batyr tüsedı attan.
 Su batyr uiqysynan kettı şoşyp,
 Tigendei naiza, qylyş etin osyp.
 Dürıldep tas moınaqtan elu adam,
 360. Tögılıp kele jatyr eñis josyp.
 Su batyr basyn jerden julyp aldy,
 Tau jaqqa dübir şyqqan közın saldy.

Ornynan usyp turyp ketip edı,
 Jüz qulaş Mälík alys jerde qaldy.
 Şyrağy qalğan öşip Tau batyrdyñ,
 Oılağan ne boldy dep, öltirdı kım?
 Tabam dep bır dereğın jatqan uiyqtap,
 Aralap boldyrğan soñ jerdiñ jüzin.
 Jügırdı Mälík oğan tura umtylyp,
 370. Qylyşyn sermegenşe ketken turyp.
 «Barma!» dep şuyldady elu adam,
 «Ol senı joq qylady bır-aq uryp».
 Toqtamai Mälík kettı zyr jügırıp,
 Dep oilap qoimasyn дәu menı bılip.
 Qolyna tompaidai tas ala salyp,
 Jerinen qarym jeter qalady uryp.
 Dәu kördı Mälıktı de qasyndağy,
 Quraly Tau batyrdyñ asyngany.
 Qaruyn aғasynyñ tanyğan soñ,
 380. Dırılı denesimıñ basylmady.
 Dәu sasyp Tospa tauğa kettı qaşyp,
 Bıreu küş körsetkendei jaғalasyp.
 Mekenı Köldeneñ tau üstinde eken,
 Üñgırge kırıp kettı qyratty asyp.
 Keremet üñgır eken ın sekıldı,
 Ketkenin soğan kırıp bular bildı.
 Jiylyp elu adam tügel kelip,
 Oilanyp ädis-şara biraz jürdı.
 Bır bölimı ketelik desip jatyr,
 390. Şyqsa дәu qurtady dep bızdı taqyr.
 Emes dep дәu bolğanymen qorqynyşty,
 Olarğa jıger berdı Mälík batyr.
 In ketken eñis tömen süirlenip,
 Er Mälík körem dedı buğan enip.

Beline arqan bailap, qylyş alyp,
 On arqan jetken jerge kirdi körip.
 Keñestı nokerlerı tysta turyp,
 Mälıktı jıbermeske niet qylyp.
 Eger jetip soqtyqsa oğan baryp,
 400. Däu kelip tastaıdy-au bızdı qyryp.
 Arqandy qalyñ adam aldy tartyp,
 Aiqailap endı berı kel dep qaıtyp.
 Ölesñ qairan Mälık dedı şulap,
 Jürekten jalynyşty sözder aıtyp.
 Olar aıtty: – Pälege juğyspalyq,
 Qaitesñ pälenı ızdep oğan baryp.
 Quiryğyn jatqan jylan basqandai bop,
 Jürmelık şyn pälege sonda qalyp.
 Kelgende qorğap qaşyp qyz Küläştı,
 410. Jyrtqyştar qamağanyn ekı jasty.
 Aiqasyp Tau batyrmen osy joly,
 Jartasqa endı aitady ilgen bastı.
 Baiandap äñgımenıñ aıtty bärin,
 Tau batyr men jolbarys ahualyn.
 Üñgırın Su batyrdyñ bekıtuge,
 Tasytty taudyñ jaqpar дәu tastaryn.
 Qulatty tolyp jatqan ülken tasty,
 Su batyr saldyrды estip tıptı sasty.
 Tyrmalap üñgır түbın judyryqtap,
 420. Qaitpady, barğan saıyn ary qaşty.
 Küldırlep qulatqan tas ketip jatyr,
 Jailarğa äldeqandai jetip jatyr.
 Tolğanşa üñgır auzy tastaimyz dep,
 Tolassyz tas tasytty Mälık batyr.
 Su batyr qaitar emes esik jaqqa,
 Qaşqan jau kelu qaida yntymaqqa.

Közinen Qasqabulaqtyñ qainap jatqan,
 Jotağa jaryp şyqty bır uaqytta.
 Su batyr şyğa keldı taudy jaryp,
 430. Abailap Mälık sezıp qaldy baryp.
 Joğary beluardan köringende,
 Baltamen mañdaiynan qaldy salyp.
 Aqtardy balta tiip miyn bır-aq,
 Taba almaı qaşqan дәuım toqtau-turaq.
 Jyğylğyn түбі şırıp qarağaidai,
 Sozylıp, süiretilip jatyr sulap.
 Atyldy köl de tolqyp turğan tolyp,
 Tolqyny qabat-qabat taudai bolyp.
 Su batyr şyqqan jerden su quıylıp,
 440. Opyryp Tospa taudy ketiptı oryp.
 Atylğan kökke şapşyp su tasqyny,
 Şoşydy elu adam körip ony.
 Nokerın bastap Mälık şyqty jonğa,
 Betke alyp Buğa tauy – Kökşoqyny.
 Su oryp Tospa taudy түp ornymen,
 Sarqyldy şalqar köl de qalmai müldem.
 Künes dep bul alqapqa at qoiyldy,
 Tek Tentek möldiregen aғыpty özen.
 Bul kölde jasaуşy edı bır дәu balyq,
 450. Şaryqtap erkın жүріp saıran salyp.
 Basqasy tasqyn sumen eñis ketip,
 Qalypty kit qumğa qairañdalyp.
 «Sol kit – Araltöbe – qairañdağan»,
 Dep halyq aңыз qylyp ketken sonan.
 Qanat-quiryğynda bölek töbe,
 Deıdı eken denesimen bölek qalğan.
 Köşirip «Altyn kürek» jelmen jauyp,
 Aıtqan bul alqapta qalmai qauıp.

Sulaidy şöbi şüigın jerge ainalyp,
460. Qazaq kep mekendeptı ony tauyp.

SULTAN PATŞA

Qolyma qalam aldym erikken soñ,
Söz jazbai nege kerek zerikken soñ.
Bul qissany jazuğa oi oiladym,
Osy lai söz kezegi berilgen soñ.
Zerıgudıñ mänısı mynau boldy,
Mertıgıp at mıne almaı terikken soñ.
Oiladym bul öleñdı jazaiyn dep,
Keibireu näpsıden jür azaiyn dep.
Bul özi öleñ emes, äñgıme eken,
10. Bul sözdıñ tübın tereñ qazaiyn dep.
Bolypty bır patşa saltanatty,
Halqyna ämirlerı jürgen qatty.
Atyn aitsam munyñ baian etıp,
Aty eken patşanyñ Sultan atty.
Maly köp keremetti patşa eken,
Üş uly bar bilmegen jamanatty.
Jüripti üşeüne qalyñ bermei,
Uldaryn jaman-jaqsy, täuir demeı.
Üş uly boidaq jürse elemeıdı,
20. Bul ısım özımızge auyr demeı.
Bır küni balalaryn şaqyrady,
“Jyldam kel” dep patşa aqyrady.
Üş uly sol arada jiyp alyp,
Üşeunen söz surap taqymdaıdy.
– Üşeuiñ oilanyp kel, balalarym,
Oi toqtap, ornyqty ğoi sanalaryñ.
Tapsyrmany berdı de qoia berdı,

Oilanyp kel bul sözdı, danalarym.
Men otyrmyn senderge qalyñ bermei,
30. Alasyñ kımniñ qyzyn saralarym.
Üş balasy oilanyp ketti deıdı,
Bır küni ülken uly jetti deıdı.
– Men Şahibaz uázırdıñ qyzyn alam,
Oıym soğan, ei, ata, ketti, – deıdı.
Bır küni ortanşy uly jāne keldı,
Bala edı özi dana, auzy jeldı.
– Şahibaz uázırdıñ qyzyn alsam,
Buğan, ata, ne deısız mağan endı?
Bır küni eñ kışısı jāne keldı,
40. Şahibazdyñ qyzyn men alam, –
dedı.
Budan basqa qyzdardyñ keregi joq,
Buiyrsañ sol qyz qajet mağan, – dedı.
Bul özi uázır qyzy, özi sulu,
Bolmady balalaryn odan tyıu.
Patşa da oi oilanyp qaldy sonda,
Bır qyzdy üşeui de birdei süıu.
Bul qyzdyñ özi sonдай keremet-tı,
Üşeuiñ köñılı de soğan ketti.
Patşa buğan aila taba almastan,
50. Üş uly bylaişa ämir etti.
– Üşeuiñ saparğa jür osy joly,
Buğan maqul deıdı ğoi aqyl moly.
Eren degen şahar bar uzaq jolda,
Ärtürlı öner şyğar sonan toly.
Azyq-tülık üş uly aldy sonda,
Sapar jürıp üşeui şyqty jolğa.
Tıleui üş ulyñyñ bır boldy endı,
“Bere kör bızge öner osy jolda”.

Üşeuı jürıp kelıp qonbaq boldy,
60. Neşe kün uiqy körmei, tün qatty
endi.

Kelıp qonğan jerine qarap tursa,
Üş aiyp jol bularğa jalğasty endi.
Köñılı bulardyñ da jannan asqan,
Bır dıñgek kördı bular taqtai asqan.
Ol taqtaidyñ betinde jazuy bar,
Jazudy oqyp körıp aqyldasqan.
“Bır jol bar adam barsa qaityp kelmes,
Bır jol bar keler-kelmes adam bilmes.
Bır jol bar barğan adam qaityp keler,
70. Basqy jolmen äsılı adam jürmes”.
Üşeuı sol arada aqyldasty,
Közinen tögıp bular qandy jasty.
– Barsa-keler jolyna men baraiyn, –
Dedı de ülken uldyñ köñılı tasty.
Ne kelıp, ne kelmeitin myna jolğa,
Syiynam, ata-babam, öziñ qolda.
Ekı ağasy ekı jol tañdap aldy,
Kıśısı bularğa qarap turdy sonda.
Kıśı bala qaiterin bile almady,
80. Beker qarap bul dağy tura almady.
– Barsa-kelmes jolyna baraiyn, – dep,
Ağasynyñ sözderın bura almady.
Üşeuı üş jolmenen ketıp qaldy,
Qudaiym osylaişa buiryq saldy.
Qaterlı jolğa şyqqan eñ kıśısı,
“Qudai alar täuekel, – dedı, – jandy”.
Bır jerge kelıp tursa älgı bala,
Bala edı oilaituğyn aqyly dana.
Qalyñ jylan ysyl dap zuyldaidy,

90. Qudaidyñ qudıretine mine, qara.

Äbjylan deituğyn jylan eken,
Bır-bireuı bilektei juan eken.
Egerde onyñ bireuin öltirseñiz,
Bırinen üş дәu jylan şyğady eken.
Sol arada bul bala qyldy qairat,
Jyлан turdy ysqyryp bärı sairap.
Qylyşyn qolyna aldy qoryqpastan,
Aibattanyp aldy da qylyşyn qairap.
Bır jylandy üş-törtke böle berdı,
100. Bölgen jylan bır-bırlep öle berdı.
Işindegi jylandar birge ölıp,
Balanyñ qairatyna köne berdı.
Köp jylandy sol jerde tauysady,
Jylandar qyrylğan soñ qabysady.
Jylandardy qyrğan soñ älgı bala,
Ekinşı jerge qarai auysady.
Aqyly bul balanyñ boldy jiyn,
Qoryqpai özi batyr jalğyz qiyn.
Aitady özine-özi jar bolsyn dep,
110. Pırlerdı medet qylyp, mekem
syiyn.
Bul paida endı qaida jeter eken,
Uzaq joldy jüruge beker eken.
Jol jürıp ir jerlerde kele jatsa,
Qalyñ ağaş işinen ötedı eken.
Qalyñ ağaş işinde qalyñ aiu,
Endı bolmai turady qulaş jaiu.
Qulaştap qalyñ aiu aqyrady,
Bala da qairat qylyp baqyrady.
Aiular jeuge ony umtylady,
120. Bala da qoryqpastan şaqyrady.

Aqyryp ol da şapty, bul da şapty,
 Ekpını bir-birinen bolyp qatty.
 Qylyşyn qolyna alyp aralasyp,
 Qyryp jür aiulardy jaman qatty.
 Üş sağatta aiudy qyryp salyp,
 Bala baryp dem alyp uiyqtap jatty.
 Uiyqtap jatyp bul bala tūs köredı,
 Tūsınde bır jaqsylyq ıś köredı.
 “Aldynda bır şahar bar, janym balam,
 130. Aiu terısın aparsañ hoş köredı”.
 Aiudyň terilerin soiyp aldy,
 Tamaq ışıp, dem alyp, toiyp aldy.
 Qyryq aiudyň terısın soiyp alyp,
 Büktep bır orynğa qoiyp aldy.
 Şärige bala jettı terinı alyp,
 Aiu men jylandardan kegin alyp.
 Äkelip bır köşege qoidy muny,
 Otyrdy bala endı demin alyp.
 Qarasa köp halaiyq kelip turdy,
 140. – Qaidan keldiň, bala? – dep jauap
 qyldy.
 – Sultan degen patşanyň balasymyn,
 Däm-tuz aidap bul jerge moiyn burdy.
 – Aiudyň qaidan aldyň bärin? – deidi,
 Sen öziň jan ekensiň saryndy, endı.
 Bala aitty: – Qalyň ağaş ısterinen,
 Qaptady, soğysumen alyndy endı.
 Qalyň ağaş ışinen aldym, – deidi,
 Osyndai bır pälege qaldym, – deidi.
 Qalyň ağaş ışinen jüremın dep,
 150. Öltirip köbın jolğa saldym, – deidi.
 Bır şal aitty sol jerde: – Balam, – deidi,

Talaidan artyq eken şamaň, – deidi.
 Ol jolmen bılgen adam jürmeuşı edı,
 Jürgender bituşı edı tamam, – deidi.
 Bala aitty şalğa: – Berşı bataň, – deidi,
 Terige bata qosyp, atam, – deidi.
 Bır aiuğa qanşa bağa şyğarasyz,
 Men sizden ümit kütıp jatam, – deidi.
 Köpşilik “alamyz” dep şuyldaıdy,
 160. Bekerge keibireı duyldaıdy.
 Şal aitty: – Aiu terı köp pul bolar,
 Şal sözinen bular da burylmaıdy.
 – Myň dıldadan alyňdar – meniň
 bağam,
 Egerde alatuğyn bolsa şamaň.
 Osy bır qairatyňarazy bop,
 Jaqtyrdym batyrlyqqa senı, balam.
 Terinı myň dıldadan alyp kettı,
 Şal baiğus bağa kesip salyp kettı.
 Bul bala dıldamenen baiyp alyp,
 170. Aqşağa äbden toiyp qanyp kettı.
 Bul bala bazarlardy aralady,
 Köñiline alar närse jaramady.
 Bıreu keldı sol jerge taqtai alyp,
 Jolyqty älgı adamğa bala dağy.
 Qarasa jarqyldağan asyl taqtai,
 Taqtaiğa bala qyzdy osy şaqty-ai.
 – Taqtaıdy alamysyň? – deidi älgı
 adam, –
 Almasañ jüre bergin mağan baqpai.
 Bala aitty: – Qury taqtai munyň özi,
 180. Adamnyň körıp tur ğoi eki közi.
 Ol aitty: – Keremetti osy taqtai, –

Dep aitqan ol adamnyň mynau sözi.
 – Bır jerge barmaq bolsañ daiyndalyp,
 Äp-sätte aparar taqtai alyp.
 Egerde muny sağan aıtpas edım,
 Bır jerge qyjalatıa barsañ qalyp.
 Dünienıñ şetinde bolsa dağy,
 Aqylyñ buğan jetip tolsa dağy.
 Jyldyq jerge aparar senı, – deıdı, –
 190. Üstine şyğyp alyp qonsañ dağy.
 Qas qaqqanşa basady jyldyq joldy,
 Zuyldap keter uşyp oñ men soldy.
 Alsañ da, almasañ da tek söziñ bıl,
 Bos qoiyp otyrasyñ ekı qoldy.
 – Täuekel, – dedı bala, – alaiyn dep,
 Önerın baiqap endı qaraiyn dep.
 Myñ dılada taqtaıdy satyp aldy,
 Elime jyldamyraq baraiyn dep.
 Ortanşy bır şarıge keldı jetip,
 200. Turady beker bosqa endı netip.
 Aralap qan bazardy kele jatsa,
 Bıreu jür bır ainany jaryq etip.
 – Osyny alğandar da beker bolmas,
 Jyldyq jerden jetkızır köñıl tolmas.
 Oilanady bul jıgıt “alaiyn dep,
 Almaı ketsem armanda köñılım
 tolmas”.
 Ainany sol arada aldy satyp,
 Körgen jandy turdy ol tañyrqatyp.
 Ainany satyp alyp älgı jıgıt,
 210. “Endı qaıtsam bolar” dep qaldy
 jatyp.
 Ülkenı bır şarıge keldı deıdı,

Aralap bul şahardy kördı deıdı.
 Bazarda jürgen jandy tamaşalap,
 Bul eldiñ bärin tamam bıldı deıdı.
 Bul şahardy bul jıgıt jürdı aralap,
 Barlyğyn körıp jürdı tamaşalap.
 Aralap qan bazardy kele jatsa,
 Bır adam keldı buğan janasalap.
 Qolynda bır şışa bar su quiylğan:
 220. – Alady, – deıdı, – buny buıyrğan
 jan.
 – Keremetı bar ma onyñ? – dep surady,
 – Muny quısa tıriler ölgen adam.
 Aspaıdy uaqyty sol sağattan,
 Asyp ketse bolmaıdy är jahattan.
 – Kerek eken, – deıdı de älgı jıgıt,
 Şışany satyp aldy saudalasqan.
 Bul qaıtty ol şahardan endı deıdı,
 Üş aiyr jol basyna keldı deıdı.
 Bul kelse eş adam joq älgı jerde,
 230. Sol jerde tünep jıgıt qondy deıdı.
 Eñ kışısı qaitady tamaşalap,
 Ağasyna jolyqty bara sala-aq.
 Tapqandaryn aıtyşyp bular syr qyp,
 Körıstı bır-bırinen köre sala-aq.
 Ortanşysy sol jerge jäne keldı,
 Äkelgenin bul dağy baian qyldy.
 Üşeui tamaq ışıp bolğannan soñ,
 Bul qyzdy köreik dep köñıl bölđı.
 Ainamenen qarasa qyz ölıptı,
 240. Qoiuğa daiarlanyp el kelıptı.
 “Al endı, buğan jyldam jeteik” dep,
 Taqtaığa mınıp alyp jönelıptı.

Qoiuğa alyp jürmek bolğan eken,
 Bular jetip köñili tolğan eken.
 Qyzdy körüp “toqtañdar!” deidi jurtqa,
 Şahibaz uázır qaiğyğa şomğan eken.
 Jurt toqtap älgı sözben tura qaldy,
 Ortanşy jıgıt kelip közın saldy.
 Eñ ülkenı şışasyn qolyna alyp,
 250. Bul qyzğa bir tamyzyp qolyna
 aldy.
 Jurt bolyp qairan qalyp turdy sonda,
 Qyz da basyn köterip aldy sonda.
 Üşeui qyz tırılıp qalğannan soñ,
 “Men alam” dep äñgıme qurdy sonda.
 Kışısı: – Mağan laiyq osy bala,
 Qalar eñ men bolmasam aidalada.
 Ortanşysy aitty: – Alamyn men qyzdy,
 – dep,
 Alys joldan ölgenın körgızdım, – dep.
 Men bolmasam ölgenın bilmes ediñ,
 260. Alys jerden äsılı bilgızdım, – dep.
 Ülkenı söz söiledı sonda turyp:
 – Men bolmasam qalar eñ beker turyp.
 Patşa aitty: – Qarañdar, ei, halaiyq,
 Osy qyz qaisysyna bolar laiyq?
 Oilanyp osy sözdı şeşındır, – dep, –
 Aityñdar, – dedı köpke, – bız synaiyq.
 Osyny tabyñdarşy dep aitamyn,
 Oilanyp qarañdar dep köp aitamyn.
 Bıreu kördı, bıreuı jyldam keldı,
 270. Endı bıırı jan saldy dep aitamyn.
 Köpşılık sol arada taba almady,
 Basqa söz bul arağa jamalady.

Patşa aitty: – Uzaqta bır molda bar,
 Bularyñ muny şeşıp bağa almady.
 Patşa moldağa adam jıberdı endı,
 Molda da adamğa erip jyldam keldı.
 Patşa üş balany şaqyrtyp ap,
 Moldağa sap tyñdady osy eldı.
 Molda sonda kitabyn qolyna aldy,
 280. Aqyldyñ jiyp äbden molyn aldy.
 Jan salğan buğan ustaz bolady eken,
 Ustazdyqpen bul endı jönın aldy.
 Körgen aldymen betın körıp,
 Ölgen şaqta bul qyzdyñ etın körıp.
 Bul qyzdy sol sebepten ala almaidy,
 Şariğatta aitylğan osy dep bıı.
 Kışı bala alystan jyldam keldı,
 Bul qyzdy osy bala alady endı.
 Bala aldy molda kesip buiyrğan soñ,
 Analar alam deuden tyiylğan soñ.
 Aldynda halaiyqtyñ boldy mälım,
 292. Köpşılık qabyldady jiylğan soñ.

AQYLDY AQYM

Oqığa san ğasyrdyñ aldarynda,
 Aidyn köl, asqar taudyñ zañğarynda.
 Aitaiyn bır äñgıme eskektetip
 Altaidyñ osynau bolğan aňğarynda.
 Han bolğan alty arysta Azatbaqyt,
 Talai jyl sonan berı ötti uaqyt.
 Azat han Aziada ükım sürip,
 Bilegen neşe yqylym quryp tahyt.

Azattyň öz kindığı han Baqtıar,
 10. Patşanyň muragerı sırge jiar.
 Bolypty Baqtiardan ekı bala,
 Ataqty Altai batyr, Auşadiar.
 Bermegen elin Altai syrtqy jauğa,
 Baqtıar şükırlık dep, etti täuba.
 Qol bastap el qorğağan erligı üşin,
 Altai dep at qoiypty osy tauğa.
 Aşşyly hannıñ orda salğan jerı,
 Köl jailau, tomarly sai qoñyr belı.
 Qorymdyq Borandyq pen ekı ülken tau,
 20. Quiqaly qalyñ orman jer bederi.
 Altaidan Qobda boilap jol asyrtqan,
 Şadiar aqyly asqan kemeñgerı.
 Atanğan Äbıl, Ğalam ekı uázır,
 Ordanyñ bas aqylgöi şeşenderı.
 Bai, jarly, müsäpırdı bırdei körıp,
 Halqyna qadırlı eken kösemderı.
 Jüz şumaq Şadiarğa öleñ aitqan,
 Ataqty aqyn eken Esengeldı.
 Alğaşqy öleñ aitqan qadamymda
 30. Dereksız jalğan ıstı jazamyn ba?!
 Bolypty aqyldy Aqym degen adam,
 Sol ötken Şadiardyñ zamanynda.
 Osydan ekı myñ jyl ötken buryn,
 Jasapty ekı taipa – yrym, sylym.
 Qysqarta aıtaiñşy muny bıraq,
 Tügetem alty arystyñ qaisybırın?!
 Qolbasy Altai batyr aty şyğyp,
 Sol kezde meken qylğan taudyñ qyryn.
 Ötkengı ıs uaqyt ozsa esten ketpek,
 40. Tarihtyñ kım bıledı aıtpai syryn.

Ömir – bır soqqan boran, jauğan jañbyr,
 Iz-tozyn basyp ketken buryñgynyñ.
 Tağy bar saqtoğalaq taipalary,
 Bağynğan bas ordağa barşalary.
 Halqy ösıp, baqyt keşip tolyqsyğan,
 Qadırlı ğadyl eken patşalary.
 Altaidyñ ülken uly Sauyr eken,
 Tuysqan Tarbağatai baury eken.
 Qorğağan äsker bastap eldiñ şetın,
 50. Qolbasy, eren batyr täuri eken.
 Saldyrğan han ordasyn tas bolattan,
 Körkemdep aluan tüспен boiaulatqan.
 Jasatqan altyn tahyt äsemdetıp,
 Ornatqan qaqpalaryn zübärjattan.
 Teñ damyp mal men egin, aluan käsıp,
 El boldy baqyt qonyp şalqyp jatqan.
 Sol ötken Şadiar hannıñ zamanynda,
 Qaşanda jarly baidyñ tabanynda.
 Qoñyrğa Aqym jalğa tursa dağy,
 60. Qasıret arylmağan qabağynda.
 Qoñyrdyñ segız jyl dai qoiyn jaiyp,
 San aluan eñbek etti tañğajaiyp.
 Jarymai kier kim, ışer asqa,
 Kündız-tün bır dem almaı jür muñaiyp.
 Borandyq tör jailauy Qoñyr baidyñ,
 Bır şetı Olşa, Muñal, Qoñyrqaiyñ,
 Qoi jaiyp Aqym şyqsa tau basynda,
 Körındı ülken teñiz – jatqan aidyn.
 Aqymnyñ sol teñizge közi tüsti,
 70. Aıtaiyn endı Aqymnan qyzyq ıstı.
 Qoralap baidyñ qoiyn kelgennen soñ
 Bır şara bai üiinen susyn ıstı.

Sol kölje baraiyn dep oilady Aqym,
 Bet alğan baǵytynan taimady Aqym.
 Biege qoňyr bedeu erin salyp,
 Beline selebesin bailady Aqym.
 Bet aldy kölje qarai tündeletip,
 Taň ata osy kölje keldi jetip.
 Möldir su, kök şalgyn – beine jännat,
 80. Qustar jür aiasynda äuendetip.
 Balygyn şorşyp şyqqan su betine,
 Aň men qus jep jatypy kāsyp etip.
 Aqym da birneşeün tañdap aldy,
 Täñirim bergennen soň nāsyp etip.
 Semızın balyqtardyñ tañdap aldy,
 Qaqtauǵa aqyldy Aqym otqa saldy.
 Alystan aryp-şarşap kelgen adam,
 Jegen soň maily taǵam toiyp qaldy.
 Bul kölden Aqym qaıtty keşke taiau,
 90. Köñilden qaiǵy-qasıret ketip qaiau.
 Jol basyp tündeletip qaıtyp barsa,
 Äielı jatyr eken uıqyly-oiau.
 Äielı muny körıp türegeldi,
 Aлыпsoq baitöbeti üre keldi.
 Qoi baqpai Aqym qaida ketip ed? – dep,
 Qoňyr bai aşulanyp neşe keldi.
 – Bul jerden, – Aqym aıttı, – ketelik
 bız,
 Baqytty uly aňǵarǵa jetelik bız.
 Kāsıp qyp mai balygyn tegin jatqan,
 100. Ömirden rahatpen ötelik bız.
 Jyqty da qatquyryn jügin artty,
 Jetelep siyrlaryn jolmen tartty.
 Damyl dap jol boiyna üdirgen ol,

Teñizin uly aňǵardyñ kelip taptı.
 Kün bata kelip tüsti şırık tastañ
 Taryǵyp qalyp edı işer astan.
 Bailygyn osy köldiñ aita bersek,
 Bul özi bolar edı talai dastañ.
 Balyqtan Aqym baryp alyp keldi,
 110. Qabyña kötergenşe salyp keldi.
 Toıǵyzyp balalaryn köp balyqqa,
 Pısırip jumyrtqasyn jaryp berdi.
 Bergen soň mañdaiyna nāsyp qylyp,
 Balyq pen jumyrtqasyn kāsyp qylyp.
 Qus ustap, balyq aulap, seruen quryp,
 Aqym jür saiahatpen maşyq qylyp.
 Şyǵypty köl jaǵalap Aqym uzap,
 Qus aındyp, qarmaq salyp, quryp tuzaq.
 Mezgilde qas qaraıǵan kele jatsa,
 120. Bir top mal jaiylyp jür siyrǵa
 uqsap.
 Qasyña januardyñ keldi taiau,
 Buǵynyp, boi jasyryp, Aqym jaiau.
 Sadaǵyn adyrnalap qolyna alyp,
 Anyqtap köz jiberip turdy baiau.
 Aqymdy su siyrdyñ közi şaldy,
 Auzyna birden gauhar tıstep aldy.
 Jarqyrap qarañǵy keş kündizgıdei,
 Dürkirep kölje qarai tura saldy.
 Ketipti qaşqan beti kölje kırıp,
 130. Qaityp bul jaǵdaıdy Aqym bılap,
 Auzyna gauharlaryn tıstep şyǵyp,
 Su siyr jaiylady jaryq qylyp.
 Jürıpti neşe kündeı Aqym baiqap,
 Siyr jür gauhar tıstep, şalgyn jaipap,

Tap berip talai jerden talpynsa da,
 Tastamai gauharlaryn ketti taiqap.
 Toptasyp tünde şyğyp jaiylsqa,
 Eşbırı bölınbeidi şetke soiqap.
 Or qazyp, şöp jamylyp aralassa,
 140. Buqasy aldyrmaidy müiiz şaiqap.
 Ala almai taryqqan soñ oiğa ketti,
 Aluan oi, är türlü ädis tauyp kepti.
 Bärinen Sana degen artyq şyğyp,
 Aluğa oñai amal taptym depti.
 – Jüretin su siyrdyñ joldaryna,
 Tezekti köbirek qyp töksek, – depti.
 Tezekti jaiylsqa jappai töksek,
 Ört qoiyp jalpy bettik külin sepsek.
 Gauhardy ol qalyñ külge tastai berse,
 150. Terip ap, maqsatqa bız solai jetsek.
 Sananyñ bul aqylyn maquldapty,
 Sana artyq bärinen de aqyl tapty,
 Otyryp täuekeldiñ kemesine,
 Qolyna qoñyr şekpen qap alypty.
 Neşe kün Aqym tynbai terdi tezek,
 Dem almai zaiybymen kezek-kezek.
 Tezegın şamalary kelip tergen,
 Toltyrды joldaryna бір-екі өzek.
 Ot qoiyp tezekterin kül qylypty,
 160. Şyğatyn eki jolyn toltyrypty.
 Añnyñ da sezgırlıgı oñai emes,
 Şyğuға басқа өзекті jol qylypty.
 Ala almai tağy da Aqym oilanypty,
 Neşe kün amal istep ailanypty,
 “Aldyna Şadiardyñ baraiyn” dep,
 At erttep, kim kiip sailanypty.

Şaharğa bet alğan soñ Aqym bardy,
 Ordağa patşa turğan jaqyn bardy.
 Köşeniñ bir şetine otyrды da,
 170. Bylai dep Aqym sonда aiğai saldy:
 – Köptıgı aqylymnyñ toğai depti,
 Aqşanyñ, ätteñ, qolda joğy-ai depti.
 Qolyma myñ dıldalyq түsse soma,
 Gauhardy qaptap alu oñai depti.
 Şaharda seruendep жүрген halyq:
 – Apyrau, mynau ğajap qalai, – depti.
 Jetkızıp estıgender tıl uşynda
 Bul habar padişağa baryp jetti.
 Aiğailap erteli-keş otyrды Aqym,
 180. Aiğaiğa şahar ıshın toltyrды Aqym.
 Qupia jurt aralap köretuğyn,
 Padişa bastaidy eken sol kün saltyn.
 Balasy Baqtiardyñ han Şadiar,
 Bolmai ma taryqqanğa Täñirim jar.
 Padişa müsäpirşe kim kiip,
 Köretin jurttyñ jaiyn ädeti bar.
 Şadiar şyqty üimen qorjyn salyp,
 Qolyna müsäpir bop taiaq alyp,
 Jürген soñ jyrym-jyrtyq kim kiip,
 190. Patşasyn tanymaidy жүрген halyq.
 Köşeniñ puşpağynda бір adam tur,
 Ozañdy pärmenimen aiqai salyp.
 Padişa öz közimen körgennen soñ,
 Qasyна toqtady onyñ ätei baryp.
 Qasyна sol adamnyñ barady endi,
 Nazaryn dabysyna salady endi.
 Qaradai zarlap turğan qalai jan dep,
 Betine taiau baryp qarady endi

Söilesip eş bireumen tıl qatpaidy,
 200. Aiğailap, üzıp demın alady endı.
 Nazary auyıp turğan Şadiardyñ,
 Qulağy myna sözdı şalady endı.
 Aiğaişy: – Aqylymnyñ köbı-ai – deidı,
 Aqşanyñ ätteñ qolda joğy-ai – deidı.
 Qolyma bır myñ dılđa tüsse soma,
 Aluym gauharlardy oñai – deidı.
 Padişa myna sözge qulaq tıktı,
 Maqsatyn nazar salyp äbden uqty.
 Anadan asyp tuğan Auşadiar,
 210. Kötergen halyq üşın auyr jüktı.
 Şadiar qaityp bardy ordasyna,
 Jeterlik qazyna-mülkı bar basyna.
 Bar edı aqylşy uázır Ädıl deitin,
 Şaqyryp baian qyldy joldasyna.
 – Ğarıp bop şahar kezıp jürdim, – dedı,
 Hal-jaiyn el-jurymnyñ bildim, – dedı.
 Bır adam aqşa joq dep aiğailaidy,
 Közımnen ätei baryp kördim, – dedı.
 Talai pul talai jerde qalar beker
 220. Osyğan myñ dılđa pul berseñ neter.
 Dağarlap gauhar tapsa ülken baqyl,
 Bolmasa myñ dılđa pul zaia keter.
 Uázır patşa sözın maqul deptı,
 Jarandar, tyñdasañyz myna keptı.
 Qolyna älgı adamnyñ pul bermekke,
 Şaqyryp äkeluge adam kettı.
 Şaqyryp ızdeuşiler alyp keldı,
 Sanattar ordadağy muny kördı.
 Aldyna altyn taqtyñ otyrğyzyp,
 230. Qolyna uázır sanap aqşa berdı.

Aiğaişy myñ dıldany aldy sanap,
 Körgen jan qairan bolyp turdy qarap.
 “Jyndyğa jem bop ketken qairan pul”
 dep,
 Jaqtyrmai sanattar tur tamaşalap.
 Aldy da myñ dıldany jürıp kettı,
 Köline uly añğardyñ baryp jettı.
 Bır dılđağa on qap tezek alamyn dep,
 Aiğaişy halaiyqqa habar etti.
 Aqşa aldy jannyñ bärı tezek satyp,
 240. Aqşağa tezek tergen qaldy batyp.
 “Altyndy qu tezekke satypty” dep,
 Patşağa ärkım bardy habar aityp.
 Tezekti neşe myñ qap alğyzdy Aqym,
 Darianyñ jağasyna jiğyzdy Aqym.
 Bır ürkın terisinen soqqan küni,
 Ot qoiyp bır şetine janğyzdy Aqym.
 Burqyrıp qu tezekter janyp jatty,
 Körgen jan bul qalai dep tañyrqapty –
 Aqşañdy aqymağyñ örteptı dep,
 250. Ordağa jat habarlar baryp jatty.
 Duşpany Şadiardyñ külkı qyldy,
 Dos tutyp tauypty dep aqymaqty.
 Tüñilıp padişa da ümitinen,
 Köñılı endı qalyp jabyrqapty.
 Aiağy mehnattyñ oñğa ainalyp,
 Kım sezбек alda bolar sor men baqty.
 Sanamen oi qorytqan aqyldy Aqym,
 Sol ğana mejelep tur bolaşaqty.
 Tezekter janyp boldy külge aylanyp,
 260. Kün batty qoñyr jiek tünge aylanyp.
 Şyğypty su siyrlar gauhar tıstep,

Bolğan soň keş qaraňgy yňgailanyp.
 Äkelip gauharlardy külge qoidy,
 Ortasyn tökken küldiň gauhar oidy.
 Tüsken soň kül astyna tereň batyp,
 Jarqyrap tura tuğyn türin joidy.
 Tağy da gauhar äkep tastai berdi,
 Jumsaq kül arasyna battai berdi.
 Äkeldi taň atqanşa talai gauhar,
 270. Aňdyğan taň atqan soň Aqym
 keldi.

Su siyr qaşyp kirdi kölge baryp,
 Panaryn Aqym da jür qolyna alyp.
 Gauhardyň külge tüsken ızımenen,
 Bır-bırlep Aqym terdi qapqa salyp.
 Kün şyğyp taň atqan soň jaryq boldy,
 Gauhardy terip bular qaryq boldy.
 Ekeui erli-zaiyp eñbek etip,
 Qaldyrmai keş batqanşa alyp boldy.
 Qara bult keşke taiau şyqty aspanğa,
 280. Ainaldy dauyl soğyp jer-kök
 şaňğa.

Bır demde qalyň küldi ürlep ketti,
 Qaldyrmai ailandyryp şaň-tozaňğa.
 Gauhardan eki orta qap aldy terip,
 Armany iske asty Täñiri berip.
 Oılağan maqsatyna jetkennen soň,
 Dem aldy kürkesine Aqym kelip.
 Gauhardy eki bölip artyp aldy,
 Arqanyn ker ögızdıñ tartyp aldy.
 Patşanyň qaryzynan qutylmaqqa,
 290. Ordasyna kün-tün qatyp alyp
 bardy.

Patşağa kelgen jöñin habarlady,
 Orda da estip otyr bolğan haldy.
 Qarsy alyp Äbıl uázır özi şyğyp,
 Aldyna Şadiardyň alyp bardy.
 – Taň qalğan aqylına бүкіл әлем,
 Bolsa da basyň kışı, berdim sälem.
 Alyp em ana joly myñ dılda pul,
 Öteuge sol qaryzdy ızdep kep em.
 Han ötken Azatbaqyt qart babañyz,
 300. Ğadyl ed han Baqtıar öz atañyz.
 Jalğyzyñ İasukeige ğumyr bersın,
 Dep tilep saharada bız jatamyz.
 Qaryzdy uağynda qaitarmağan,
 Bar edi taqsyr sizge köp qatamyz.
 Jomartsyñ myñ dıldany bergen mağan,
 Qaryzdy ötei almaı boldym alañ.
 Aldyña bır qap gauhar alyp keldim,
 Alyñyz bärin sanap, patşa ğalam.
 – Patşa edim baqyt qonğan Auşadiar,
 310. Qyzyqqan jan emespın dūnie
 qumar.

Bır dana gauharyñnyñ bağasyna,
 Keledı artyq emes, myñ dılda däl.
 Jetpeidi qazyna malym bireune,
 Gauhardy tapqan öziñ qaitaryp al.
 Patşa tek bır gauharğa közın sürtip,
 Aqymğa qaita berdi, “qabyña sal”.
 – Babañnyñ alyp keldim ordasyna,
 Tapsyryp ötkızbekpın qazynasyna.
 Äi, taqsyr, bul gauhar tursa mende
 320. Bolady ülken qaup bır basyma.
 Ğarıptıñ tağdyryna köñil bölseñ,

Tapsyryp ötküzüp ber qor basyňa.
 Sum näpsı bır qyzyl qurt elirmei me?
 Oılağan maqsatyna keltirmei me?!
 Bul gauhar mende tursa, patşa ğalym,
 Duşpandar alu üşin öltirmei me?!
 Patşa aitty: – Artyq eken aqylyñyz,
 Ol şyndyq – keim qalar qapylyñyz.
 Saqtaiyn amanat qyp qazynama,
 330. Aqyldym, keregınşe aqşa alyñyz.
 Ötküzüp qazynaşyğa berdı sanap,
 Aqymnyñ aqylına tamaşalap.
 Berilgen syi-qurmetı tügegen soñ,
 Aldyna Şadiardyñ bardy janap.
 Patşadan älde nenı kütpekşı dep,
 Jinaldy talai halyq tamaşalap.
 Armany ıske asqan soñ oryndalyp,
 Tymağyn aq töbeli qolyna alyp.
 Ruqsat padişadan surady Aqym,
 340. Bel buyp attanuğa porymdalyp.
 Barlyğy muny körgen qairan qaldy,
 Aldyrdy myñ dıldalyq alty jamby.
 “Alyp qait sauğalyqqa, aqyldym” dep,
 Şaqyrdy öz aldyna Aqymjandy.
 Almady jambylaryn hannyñ bergen,
 El-jurty ğajaptandy muny körgen.
 Qajetsız altyn, jamby mağan, – dedı ol,
 Densaulıq ülken baqyt Täñirim bergen.
 Han dedı: – Aqylyñ bar jurttan asqan,
 350. Qalasañ dos bolaiyq Täñir qosqan.
 Tahytqa padişalyq otyryñyz,
 Sertim şyn ainymaityn äuel bastan.
 – Patşalyq, – Aqym dedı, – näsıp emes,

Näsılım däl öziñdei asyl emes.
 Tileimın el-jurtymnyñ amandyğyn,
 Aitarym aqtyq sizge osy keñes.
 – Aqyldym, aytqanyña nanam, – dedı,
 Baiqasam menen artyq sanañ, – dedı.
 Dos bolyp qiamette birge ötelik,
 360. Danany sendei qaidan tabam, –
 dedı.
 Meiman bop öz üiime bır qonbasañ,
 Köñılımnen tügemeidı alañ dedı.
 Tağdyrdan tilegenim sendei bilgış,
 Aqylyñ jurttan asqan danam, – dedı.
 Syrtyñnan qastyq habar jetkızgender –
 Aqylsyz köre almaityn nadan, – dedı.
 Tağdyrdyñ ryzdyğyn joldan tosқан,
 Äzäzil, azğyn bolar jaman, – dedı.
 Körsetken qurmetimerazy bol,
 370. Qadari osy boldy şamam, – dedı.
 Osylai aғыlan şaşyp jarialaimyn,
 Tuysqan Aqym meniñ aғam, – dedı.
 Öziñe aqyl qospai ı qylmaimyn,
 Barlyğyn aldyñyzğa salam, – dedı.
 Patşanyñ bul sözine boldy maqul,
 Buryñnan el auzynda bolğan naqyl.
 Basyna baqyt qusy qonğan şaqta,
 Bärinen asyrypty Aqym aqyl.
 Osymen bul äñgime boldy qysqa,
 Jüriñder bul isterden alyp nusqa.
 Barlyq ı aqyldyğa toqtaidy aqyr,
 382. Kezikpek osyndailar ärbır tusta.

AQBAZARĞAN

Patşa erteñ erte türegeldi:

– El-jurtym qazır tügel jiyl, – dedi.

Kımde kım jamandyqtan qaşyp jürsin,

Darğa asyp osy qudy öltir, – dedi.

Keltirdi Baqtiardy uázır baryp,

Tamam jurt qinalysty ortağa alyp.

Ekı qolyn qusyryp sälem berip,

Aiañdap topqa keldi-au baiğus ğarip.

Jiylıp uázırları otyrpyt,

10. Baqtiardy ortağa ap keltiripti:

– Qylyş ap patşağa nege kirdiñ,

Al, Baqtıar, söileşi ötırıktı.

Uázırlar jinaldy bıı qalmai,

Öltirmek boldy tergep künä salmai.

Ekı qolyn qusyryp tıke turyp,

Zar jylap tur jalynyp damyl almaı.

– Patşa-au, meni tekke öltir deısiñ,

Künämdı moınyma sap tergemeısiñ.

Art jağymnan aqtyğym mağlum bolsa,

20. Naqaqtan öltirdim dep qaiğy jersıñ.

Ölımım qıyn emes bır teñgelık,

Tırı bolsam qyzmetım myñ teñgelık,

Azğana kün artymdy abailañyz,

Bärımızden qalmai ma bul dünıelık.

Ne üşın patşalar zyndan qylğan,

Jazyqsyzdy zyndanğa qamap salğan?

Äbden tergep künäsın tapsa öltirmek,

Adamzattyñ boıynda qalmas arman.

Şaram ne aşuyñdy bermeseñız,

30. Duşman bolğan uázırge ermeseñız.

Aq-naqağym sol kezde tabylmai ma,

Zyndanğa sap biraz kün tergeseñız.

Jazam şyny tabylsa sonda ölerмін,

Künämdı moınyma artyp jönelerмін.

Egerde naqaqtyğym mağlum bolsa,

Saiañda äli dağy kün körerмін.

– Ei, zalym, jurt körmedı, özım kördım,

Üııme qylyş alyp tünde keldiñ.

Hanymğa söz aitqanyñ ras boldy,

40. Ruqsatsyz kıretın kımdı kördiñ?

– Patşa-au, ölerımdı endı bıldım,

Bul ısten jolym taza, appaq edım.

Ölsem jaqyn bararmyn Qudaiyma,

Qudaiym iman berse aqyr köndım.

Qudai-au, endı ajalym jetken eken.

Ğarıp basym jalğannan ötker eken.

Buryñğylar ülgı ğyp aitatuğyn,

“Aqqa zaual joq” degen beker eken.

Aq ıılıp synbaq joq degen qaida,

50. Az tergeseñ aqtyğym tabylmai ma.

Patşam, jarlyğyñdy kım toqtatar,

Ämırıñe mende joq qylar haila.

Öltir dep qahar ettiñ endı mağan,

Sözım qabyıl bolmai tur, patşam, sağan.

Bır zamanda ötıptı bır saudager,

Meniñ halym uqsap tur beıne soğan.

Bar eken bır saudager – Aqbazarğan,

Aq jolmen sauda ğyp künın körgen.

Aq jolmen jürse de beınet tartqan,

60. Öz halym sol sekıldı bolğan eken.

– Patşa aıttı: – Kım eken Aqbazarğan?

Kım eken sen sekıldı beınet körgen?

Aq jolmen sauda ğyp jürgen bolsa,

Ne sebepti beineti asa bergen?
 Patşa Bazarğannyň halyn surdy,
 Baqtıar jylap-eñirep keňes qurdy.
 Patşa uázırlermen otyrysyp,
 Sözüne qulaq salyp tyñdap turdy.
 Baqtıar zar eñirep qurdy keňes,
 70. Aıtqan sözi bir küнге түgesilmes.
 Bir saudager bar eken Aqbazarğan,
 Basyra şaharynda özi köpes.
 Bailygy asqan eken talai jannan,
 Ğarıp penen ğasırge qaiyr qylğan.
 Bir kezde Bazarğannyň bağy taiyp,
 Basyndan baq-däuleti ketti qonğan.
 Bazarğan дәuleti ketti bağy taiyp,
 Beişara-ai aş köz bolyp boldy ğarıp.
 Beinaua boldy maly künnen-künge,
 80. Paida joq sauda qylsa qaida baryp.
 Qolynda anşa-munşa az mal qaldy,
 Bar malyn aqşa qylyp jiyp aldy.
 Öz elinde bir jyly astyq qymbat,
 Astyq arzan bir ülken şahar bardy.
 Şahardan aqşasyna bidai aldy,
 Bidai alyp şaharyna qaityp bardy.
 Qaityp kelse elinde astyq arzan,
 Alğan bäsın kemıtıp sata almady.
 Bazarğan taba almady aqyl-oidy,
 90. Buryngy köp дәulettiň bärin joidy.
 Keler jyl qymbat bolsa satamyn dep,
 Bar astyğyn qambağa saqtap qoidy.
 Keler jyly jāne astyq arzan boldy,
 Astyğyn adam almaı sarsañ boldy.
 Öz bağasyn kemıtıp satpaimyn dep,

Ol jyly bidai ötpei qalğan boldy.
 Üşinşi jyl köp şyqty elge bidai,
 Bazarğan aqyl-oidan jañyldy udai.
 Endi bidai şıırdı, qurttap, sasyp,
 100. Qambasyn meken qyldy tyşqan,
 torğai.
 Bazarğan eşbir opa taba almady,
 Şırıgen eskı astyqty jan almady.
 Qambasynan bidaidy şyğardy da,
 Arbalap dariğa töge saldy.
 Qalmady öz boıynda jalğyz tiyn,
 Beişara-ai Bazarğanğa boldy qiyn.
 Bekerden bosqa qarap ölmeiın dep,
 Bağalap bir baiğa äkep satady üiın.
 Üiın satyp qaitadan aqşa alady,
 110. Qaita sauda ısteudi oilanady.
 Teñizden sauda qylyp ötip жүrgen,
 Bir keruenge ilesip ketip qaldy.
 Keruender keme mınıp suğa kırdı,
 Bazarğan joldas bolyp birge жүrdi.
 Qudanyň qudiretimen bir jel soğyp,
 Kemesi su ıshinde ğaryq boldy.
 Keruender bilmedi birin-bırı,
 Mundai päle jol boldy жүrgen jeri.
 Taudai keme bir sätte byt-şyt bolyp,
 120. Bazarğannyň ne boldy körgen
 küni?!
 Bazarğan bir taqtaimen jalğyz ketti,
 Jalğyz ağyp teñizde zar-zar etti.
 Talai halyq bar eken su şetinde,
 Qudai aidap Bazarğandy kez keltirdi.
 Bazarğandy olar da suda kördi,

Qaiyq sap dariadan alyp keldi.
 Auyzda as, üste kiim, qolda aqşa joq,
 Beişara jan eken dep esirkedi.
 Ol halyq Bazarğanğa moiyn burdy,
 130. Bazarğan jylap-eñirep keñes qurdy.
 “Qudanyñ qudiretimen suğa ketip,
 Qudai aidap sizderge keldim, – dedi.
 Köñilim kedeılıkke bır könbeidi,
 Qylsam ısm ornyna bır kelmeidi.
 Äuelde bai, keiindep kedei boldym”
 Dep, Bazarğan beişara bärin deidi.
 Ol adamdar jai-küidi estip bildi,
 “Beişara jan ekenñ dep esirkedi.
 Bır köpes bai bar eken, ol adam da
 140. – Kel mağan enşiles bop jürse”, –
 dedi.
 Pysqanda bidai oryp berseñ mağan,
 Onnan bırın berein, jany, sağan.
 Sonymenen auqat qyp, jan saqtarsyñ,
 Jaqsylyqqa jetkızsin Haq Tağalam.
 Bazarğan “bolady” dep qojağa erdi,
 Qojekeñ tauyp aldy qyzmetkerdi.
 Bidai oryp bolğan soñ aqysyna,
 Onnan bırın esep birmek boldy.
 Bazarğan ol aqyny qabyıl kördi,
 150. Qoja ertip üiine alyp keldi.
 Bır zaman bidai pysqan uağynda,
 Bazarğandy qasyna äkep saldy.
 Bazarğan damyl almaı bidai ordy,
 Köptiginen ora almaı dymy qurdy.
 Aqyğa onnan bırın esepse,
 Onnan bırı bır ülken taudai boldy.

Bazarğan öz köñilinde oi oilaidy,
 Onnan bırı köptigin abailaidy.
 “Tügel berse birtalai mal emes pe,
 160. Osyny tügel bermes, – dep, –
 oilaidy”.
 Bazarğan saqtyq qyldy aqyl oilap,
 “Öz aqymdy tyğaiyn bır jerge urlap.
 Eñbegimdi eş qylyp bermei qoisa,
 Men beişara ala alman munan daulap”.
 Bazarğan öz aqysyn urlap tyqty,
 Teksı oryp tıq bidaidyñ bärin jyqty.
 Onnan bırın esep beryin dep,
 Mal iesı qojekeñ bır kün şyqty.
 Mal iesı malyna endı keldi,
 170. Bazarğannyñ qyzmetin jaqsy kördi.
 Taban et, mañdai terin berein dep,
 Onnan bırın esep bölip berdi.
 – Hisaplap bölip berdım onnan bırın,
 Köñilıñe qoş keldi me, qyzmetkerim.
 Muny satsañ birtalai mal alarsyñ,
 Beişara-au, taban etñ, mañdai terñ.
 – Bälı, qoja, jaqsylyq senen kördım,
 Onnan bırın hisaplap bölip berdiñ.
 Boryş bolar, malyñdy men berein,
 180. Öz aqymdy hisaplap alyp boldym.
 Qojany özi bastap alyp keldi,
 – Sizden tyqqan bidaiym mynau, – dedi.
 Esep qylyp artyğyn qaiyryp al,
 Qojeke-au, öz qolyñmen sana, – dedi.
 Qojekeñniñ köñiline qoş kelmedi,
 Qudai bergen halaldy malym, – dedi.
 Bidaiymdy apar da ornyna sal,

Endi menen jyldam ket, zalym, – dedi.
 Sabady Bazarğandy, – jyldam ket, –
 dep,
 190. Bızdın osy şaharğa turma bettep.
 Qudai bergen halaldy malymdy urlap,
 Öz obalyñ öziñe böldiñ şettep.
 Bazarğan bir pälege tağy qaldy,
 Beişara ğarıp bolyp zar jylady.
 Qojadan aqy sanap almaq turğai,
 Aialdap ol şaharda tura almady.
 “Bazarğan ol şahardan endi ketti”,
 Körmedim, – dep, jylaidy, – ğanibetti.
 Dariadan au salyp gauhar alğan,
 200. Bır top jatqan adamğa kelip jetti.
 Ol adamdar jai-küidi surap bildi,
 “Beişara jan eken dep esirkedi.
 Qudai üşin dariğa au salalyq,
 Bağyña ne şyqsa da berdık” dedi.
 Ğarıpke arnap dariğa auyn tyqty,
 Auyna alty dana gauhar şyqty.
 Qudaiy dep beripti Bazarğanğa,
 Bazarğan qol köterip duğa qypty.
 Bazarğan qaiyr alyp onan ketti,
 210. Tyñdasañyz estisiz talai kepti.
 Beişara äreñ jürıp kele jatsa,
 Aldynan bır top adam körinıptı.
 Ol adamdar jol tosқан qaraqşy eken,
 Zalymdyqpen talaidyñ malyn jegen.
 Bul urylar janjuymdy alady dep,
 Bazarğan jaman qorqyp, dırıldegen.
 Bazarğan taba almady aqyl-oidy,
 Buryngy köp дәulettiñ bärin joidy.

Janjuymnyñ jartysyn tyğaiyn dep,
 220. Kiiminiñ är jerin tesip soidy.
 Eteğine üş janjuyn tyğyp aldy,
 Tügel satsam alar em talai maldy.
 Körsetpeimin dep haila qylğany sol,
 Üş janjuyn auzyna salyp aldy.
 Az auqat bolar edi biri qalsa,
 Nesı qalar kiimdi tonap alsa.
 Janjuymdy auzyma sap söylemeim,
 Ündemesem qalmai ma tym bolmasa.
 Üş janjuyn auzyna endi saldy,
 230. Auzyn jumyp uryğa jetip bardy.
 Tonap alar nârsesi bolmağan soñ,
 Urylar közin salyp qaramady.
 Urylar bır jerge kep tamaq jepti,
 Bazarğan auzyn jumyp söylemepti.
 Asty körıp auzynan su aqqan soñ,
 Umtylyp tükirem dep jerge tüstı.
 Baiqamai bır janjuyn túsip ketti,
 Bır ury kep şoqparmen kösip ketti.
 Şyqşytqa ağaş tyğyp, “şynyñdy ait” dep,
 240. Üşeün tauyp alyp bösip ketti.
 Bır ury aitty: – Qinadyq ğarıp basyn,
 Bar bolsa köp janjudy nege aıtpasyn.
 Boiynda bar janjuyn sol-aq şyğar,
 Beişarany köp qinap ne qylasyñ?!
 Urylar sabap-sabap jürıp ketti,
 Taiaqtyñ uytymen halı bitti.
 Urylar ketip qapty mañaiynan,
 Bas-közi könektei bop ısıp-kepti.
 Beişara-ai ol aradan endi ketti,
 250. Täñirim adastyryp tentiretti.

Tamaq tappai aş jürdi sory quryp,
 Keşke kep bir şaharğa äreñ jetti.
 Keldi de bir buryşqa jatyp aldy,
 Keñesip öz köñiline aqyl saldy.
 “Erteñ muny bireuge satqyzaiyn”
 Dep, bağasyn janjudyñ bile almady.
 Bazarğan erteñ erte bazar keldi,
 Bir ülken jan kezıgıp sälem berdi.
 “Ei, ağa, mynau qanşa mal bolat?” dep,
 260. Şapanyndan üş janjudy körsetedi.
 Ol adam sälem alyp jaqyn kelgen,
 – Sen kimsiñ? Adam ediñ qaidan
 kelgen?
 Ülken köpes saudager emessiñ ğoi,
 Qolyña bul üş janju qaidan engen?
 Bazarğan ol adamğa jauap bergen:
 – Men beışara surağam qaiyrdy elden.
 Bardan joq bop zar bolğan beışaramyn,
 Qaiyrğa üş janjudy bireu bergen.
 – Qaiyrğa eşkim bermes muny sağan,
 270. Bul üş janju meniñki, urlap alğan.
 Janyñnan dämeñ bolsa şynyñdy ait,
 Köpten berı dereğın taba almağam.
 Şap berip Bazarğandy ol ustap aldy,
 Köşedegı adamğa aiğai saldy.
 Jabylyp kep tepkilep tentiretip,
 Tas qylyp qol-aiağyn bailap aldy.
 Bazarğan bir pälege tağy qaldy,
 Süiretip patşağa ony alyp bardy.
 “Ne jazaly adamdy taptyñyz?” dep,
 280. Patşa Bazarğanğa közin saldy.
 – Patşa-au, qutty bolsyn altyn taqtyñ,

Köp mülıktı joğaltyp ızdep taptym.
 Joğalğan üş janjudy tanyp aldym,
 Sol uryñyñ bireui – mine, taptym.
 Älgı adam patşağa qadırlı eken,
 Patşa munyñ sözın ras degen.
 “Malyñ tügel anyq bop tabylğanşa,
 Muny aparyp zyndanğa salğyz” degen.
 Bazarğan jatyp qaldy zyndan baryp,
 290. Täñırım jazğannan soñ boldy
 ğarıp.
 Bağana qaiyr bergen adamdary,
 Sol şärge kelip qapty janju alyp.
 Keruender janju alyp şärge keldi,
 Janju satqan keruendi patşa kördi.
 Satyp ap qazynağa jiaiyn dep,
 Patşa qonaq qyldy keruenderdi.
 Janjuynyñ bärin de patşa aldy,
 Hisaplap keruender de köp mal aldy.
 Bul şaharda janju ras qymbat eken,
 300. Keruender aidady talai maldy.
 Keruender janjuyn satyp boldy,
 Aralap alys-juyq joldy kördi.
 Şahardyñ tamaşasyn köremız dep,
 Är köşeni qydyrды oñdy-soldy.
 Bır, eki-üş kün bul şaharda jürelık dep,
 Keñesti zyndan ıñın “körelık” dep.
 “Zyndandağy beışara adamdarğa,
 Qolymyzdan qol qaiyr berelik” dep.
 Zyndanğa kırdı bular esik aşyp,
 310. Zyndan ıñın qarady qadam basyp.
 Bağana qaiyr bergen adam jatyr,
 Tanyp keldi qasyna tañyrqasyp.

– Beişara-au, tanimysyň bızdı, – deidi,
 Qaiyr ğyp qurmettep ek sızdı, – deidi.
 Ğarıp joly qaisy dep jüre bermei,
 Qandai şaitan köñiliñdi бүrdi, – deidi.
 Bazarğan zar jylady muny tanyp:
 – Sızderden ketip edim, qaiyr alyp.
 Tırı pende “ne körem” deitin emes,
 320. Täñirim jazğannan soñ boldym
 ğarıp.
 Sızderden ketip edim qaiyr alyp,
 Qudaiğa şükır qyldym köñilim janyp.
 Şyğa bere üş ury joldas boldy,
 Solarmenen sol tüni qondym baryp.
 Haila ettim janjuymdy ala ma dep,
 Jaman qatty qaiğyğa sala ma dep.
 Altauyn eki bölek qylyp qoidym,
 Bırın alsa, bireui qala ma dep.
 Üşeum auzyma sap söilemedim,
 330. Auzymdy aşyp eşqandai
 ündemedim.
 Eşqandai menen de söz suramady,
 Men dağy jauap aityp bermep edim.
 Urylar bır jerge kep asyn jedi,
 Eki közim solardyñ asynda edi.
 Sılekeim auzyma tola berdı,
 Tappadym tükırerge alys jerdi.
 Şydamai tükırıppın abailamai,
 Janjuym yrşyp tüsti jaqyn mañai.
 Qudai estı alğan soñ, amal bar ma,
 340. Özime özım qyldym sorly mañdai.
 Janjuym abaisyzda tüsıp ketken,
 Bır ury tura sala kösıp ketken.

“Auzyña janju urlap tyğypsyñ” dep,
 Üşeum tartyp alyp tentiretken.
 Urylar söitip meni köp sabady,
 “Tağy bar ma, şynyñdy ait” dep sabady.
 Üş janju şoqpyt kiim arasynda ed,
 Aitpağan soñ ony ızdep kım tabady.
 Urylar sabap-sabap jürıp ketti,
 350. Taiaqtyñ uytynan halım bitti.
 Adamnan baq taığan soñ, bolmaidy
 eken,
 Qudaiym mundai qylyp tentiretti.
 Urylar söitip meni tentiretti,
 Neşe künde aş jürıp halım ketti.
 Tentirep tamaq tappai sorly bolyp,
 Ğarıp basym bul şaharğa äreñ jetti.
 Şaharğa äreñ jetti ğarıp basym,
 Köp japa, maşaqtapen ötti jasym.
 Qaiyrğa nan jep, as jep qyldym şükır,
 360. Boiymda üş janju bar jan joldasym.
 Mal tabylsa bul şaharda jüreim dep,
 Şerik bolyp bır baiğa kireim dep.
 Üş janjudy körsettım bır adamğa,
 Arzan-qymbat bağasyn bileim dep.
 Ol adam sözge kelmei ustap aldy,
 Köşedegi köp elge aiğai saldy.
 “Bul üş janju meniki, urladyñ” dep,
 Süiretip patşağa alyp bardy.
 “Mynau meniñ üi buzğan ury, – dedi,
 370. Özıñizge mağlum buryn, – dedi.
 Zalymnan üş janjudy tanyp aldym,
 Janjuymdy urlağan zulym” dedi.
 Men aittym patşağa “urlyq qylman,

Üş janjuym bar edi qaiyr alğan.
 Bul adamğa körsetsem ustap aldy,
 Mine osylai jalany japty mağan”.
 Ol adam patşağa qadırlı eken,
 Patşa onyñ sözın ras degen.
 “Malyñ tügel tabylıp bolğanynşa,
 380. Muny aparyp zyndanğa salğyz”
 degen.
 Kırmedı qulağyna aitqan sözım,
 Anyq ury bolğandai boldym özım.
 Qol-aiağym şegelep, beinet tartyp,
 Tar zyndanda telmirdı ekı közım.
 Är taraptan köñilim basylmağan,
 Qaida barsam baqytym aşylmağan.
 Azabym kün-kün saiyn asa berdı,
 Sor, beinetim köp eken tausylmağan.
 Sızderdı kezıktırdı Qudai mağan,
 390. Bul şahardan mağan tanys
 tabylmağan.
 Täñirim bır sauapqa jazbai qalmas,
 Qudai üşın surañdar patşadan.
 Bular aitty: – Beişara-au, qaiğyrmañyz,
 Qaiğyryp köp aqyldan airylmañyz.
 Özı bastap Qudai sizge bızdı äkeldı,
 Şyqpaimyn dep zyndannan oilamañyz.
 Eñ qattysy qalarmyz jolymyzdan,
 Üitıp-müitıp berermız pulymyzdan.
 Beişara-au, ne qylsaq ta Qudai üşın,
 400. Bız şyğaryp ketelik qolymyzdan.
 Saudager osylai dep jürıp kettı,
 Mekendi saraiyna baryp jettı.
 Qoly jetken köpester dereu baryp,

Patşanyñ aldyna mağlum etti.
 – Patşa-au, tamaşalap zyndan keldık,
 Işindegi adamğa qaiyr berdık.
 Bır jalğanşy qojanyñ sebebinen,
 Bır adam jatyr eken ony kördık.
 Naqaq janğa bolyssaq Qudai süier,
 410. Alaldy haram desek iman küier.
 Suraimyz sol beişara şyqsa eken dep,
 Patşam, qaiyryñ bar ma bızge tier?
 Ol müsäpır bızden kep qaiyr alğan,
 Alty janju berıp ek, üşı qalğan.
 Üş janjuyn urylar joldan soqsa,
 Üşeum qojañ zorlap tartyp alğan.
 Qaita ekeuin tergeñız bız turğanda,
 Mağlum bolsyn jurt baiqap otyrğanda.
 Äiteur ekeuiniñ bıı aq şyğar,
 420. Bireuı düzi qara bolsyn sonda.
 Patşa jarylqady, jarlyq berdı,
 Jarlyq etıp jumsady jendetterdı.
 “Qol-aiağyn bosatyp tez şyğaryp,
 Bazarğandy munda alyp keltır” dedı.
 Saudagerler “qojany keltır, – dedı,
 Bul ıstı jaqsy surap bıtır dedı.
 Halaiyqtyñ aldynda mağlum bolsyn,
 Qaisysy jalğan ıs qylsa öltır” dedı.
 Qojany da şaqyryp alyp keldı,
 430. Patşa ekeuine “söile” dedı.
 Patşanyñ aldyna kirgen zaman,
 Qojanyñ öne boiy tıtıredı.
 Patşa söz suraidy qojasynan,
 Endı qoja jañyldy täubasynan.
 – Bul ğarıpke jalany qalai japtyñ,

Endı qoja söileşı turasynan?
 Qojanyň söilei almai dymy qurdy,
 Uázırlar patşağa tügel kirdi.
 “Baıgus-au, söile, – degen, – moinyňa
 alma”,
 440. Dep uázır jan-jağynan türtkiledi.
 Qojanyň söilei almai mysy qurdy,
 Jendetter dar aldynda qarap turdy.
 Qojanyň qaralyğy bilingen soň,
 Patşa jendetterge jarlyq qyldy.
 Patşa jarlyq etti buiryq şaşyp:
 – Qojany öltiründer darğa asyp.
 Qojanyň mal-mülkı men üi jihazyn,
 Bärin de bul Bazarğan qalsyn basyp.
 Jendetter ol qojany darğa asty,
 450. Ajalyňa haramdyq aralasty.
 Qojanyň mal men mülkın alyp berip,
 Köpester Bazarğanıň közin aştı.
 Patşa Bazarğanı suraidy söz:
 – Köp japa, maşaqatty tartypsyz siz,
 Isıñ aq bop beinetten qutyldyñyz,
 Beişara-au, uázırlıkke jaraimysyz?
 – Patşa-au, qiyn bolar uázır ısı,
 Qartaıganda zañ tabu köp jumys.
 Jasyman sauda qylyp, esep qaqтым.
 460. Jaramas uázırlıkke mendei kısı.
 – Qylmasyn adam pende sağan zorlyq,
 Ol bolmasa, qylaiyn sağan buiryq.
 Qazynamdy ustap tur hat-şot alyp,
 Jas küniñnen esepke bolsañ jüirik.
 – Jan tñımmen ustaiyn qazynañdy,
 Patşa-au, jarlyğyňa köñılım qandy.

Olai bolsa turaiyn qyzymetke,
 Qaida barsam eş opa tabylmady.
 Qazyna basyn ustatty Bazarğanğa,
 470. Bazarğan qazynalyq turdy şenge.
 Barlyq uázır jiylıp duşman boldy,
 Aqsatyp Bazarğandy kemsıtuge.
 Baıgusqa duşman boldy uázırları,
 Bazarğan köp beinetti körgen edi.
 Naq qylyp qazynasyn ustağan soň,
 Köbeidi uázırlardıñ işten şeri.
 Uázırlar keñes qurdy oñdy-soldy,
 Köñilderi jabyrqap jaman boldy.
 Qojamyzdy öltirtip ornyn basty
 480. Körmedik, – dep, – şulaıdy mundai
 joldy.
 Keñes qylyp jür deidi talai halyq,
 Muny jurt betimizge qylar salyq.
 Jürse-tursa aňdylyq bärimiz de,
 Bır sözın üş söz qylyp jamandalyq.
 Işinde qazynanyñ bır sarai bar,
 Bul sözge qulağyñ sal, ei, jarandar.
 Adamnan baq taiğan soñ bolmaidy
 eken,
 Bazarğan jetısuge birtalai bar.
 Naqaqtan qor boludyñ keldi kezi,
 490. Bar eken patşanyñ jalğyz qyzy.
 Patşa alty aida bır köredı eken,
 Ol qyzdyñ körkem eken şyrai-jüzı.
 Älgı sarai sol qyzdyñ jatar üi,
 Ol Bazarğan beişara bilmes buny.
 Qazynanyñ işinde hat-şot ustap,
 Esep qylyp jatady eken künder-tünı.

Qyz seilge köñilín burady eken,
Bes ai jüríp tamaşa qurady eken.
Ol qyzğa tek bır kempır kütüşı bop,
500. Qyz ketkende jalğyz sol turady eken.

Tyşqan kelıp saraidy qylğan tesık,
In qylyp sañylau salyp qylğan esık.
Bazarğan kördı dağy qairan qalyp,
Apyr-au, buğan qylar şaram neşık?!
Jaramas qazyna ışın tesık qylsam,
Ury kırer bekıtpei esık qylsam.
Tesıktı patşa körse aiyp eter,
Bul tesık bekımei me qazyq ursam.
Bazarğan toqpaq penen qazyq aldy,
510. Bıteim dep saraiğa endı bardy.
Qazyq tırep toqpaqpen qatty urğanda,
Kerpiş synyp, dürkırep qulap qaldy.
Bazarğan aqyl tappai jaman sasty,
Beişara-ai bır pälege aralasty.
Ketpenmenen jer şauyp bıteim dep,
Su quiyp aiağymen topyraq basty.
Añdyp jürgen uázırlar muny kördı,
Patşağa jamandap jügırdı endı.
Patşa-au, bır nãrsenı közben kördık,
520. Sız ruqsat berseñız aitsaq, – dedı.
Aıtaiyq desek dağy qorqyp turmyz,
Tyşqandai ürke qaşqan şorşyp turmyz,
Körgen ıstı aıtıpauğa şara neşık,
Aıtalyq dep belbeudı şeşıp turmyz.
Patşa aıty: – Aıtyñdar bılgenıñdı,
Şyn aıtyñdar közbenen körgenıñdı,
Jarlyq qylsam jarlyğym jetpei qalmas,

Bıldır dos bop köñilıñdı bölgenıñdı.
– Qazynasyn ustağan Bazarğan er,
530. Tauyp joldas qylypsyz Qudai bıler.
Közben körseñ bılesız ne qylğanyñ,
Bızden basqa senımdı kısı jıber.
Bız kördık sarai tübi bopty tesık,
Bır kısı syığandai ğyp qypty esık.
Kündız auzyn balşyqpen bıteidı eken,
Qyzyñyzdy qoiyp ba eñ soğan qosyp?
Patşa myna sözdı estıp boldy,
Bır senımdı uázırdı ol jıberdı.
Ekı qolyn balşyq qyp bıtep jatqan,
540. Älgı uázır kördı de qaıtyp keldı.
Älgı uázır bara sap qaıtyp keldı,
“Ras eken, kördım” dep aıtyp keldı.
Patşanyñ aşuy qatty kelıp,
“Tez süirep Bazarğandy äkel” dedı.
Ekı uázır jügırıp jetıp bardy,
Bazarğandy qaq basqa oñbai saldy.
Ekı qol, ekı aiaqtyñ balşyğymen,
Süiretıp patşağa alyp bardy.
– Öi, zalym, sağan netti sarai tesıp,
550. Darağa astyraiyn basyñ kesip.
Beinetten qutqaryp em öz qolymnan,
Endı sağan qylaiyn, şaram neşık.
– Aşulanbai tura tur patşa-hanym,
Jaqsy-jaman Allağa bärı mälım,
Äuelı bır jön surap tekserıñız,
Mağan sonan keim de jeter äliñ.
Patşa aşulandy jaman qatty,
Sarai buzdy degen söz jañğa batty.
Bır auyz sözge kelmei ol patşa,

560. Köp qinap ekı közın oiyp aldy.
 Beışaranyñ ekı közın oiyp alğan,
 Naqaqtan qor bop qaldy dünıe jalğan.
 Ekı közden aiyrlyp maqurym bolyp,
 Bazarğan sorly bolyp tağy qalğan.
 Padişa saraiyna özi keldi,
 Sarai buryşy tesıgın közi kördi.
 Tesıkten közın salsa, qyz üide joq,
 “Hanyşam qaida ketken meniñ” dedi?
 Kütuşı kempir edi tastap ketken,
 570. Ol qyzy bes ai bolğan seiil ketken.
 Qyzy üide joq bolğan añ-tañ qalyp,
 Patşa söz suraidy kütuşiden.
 Kütuşı patşağa jauap berdi:
 – Seiil qura ketkeli bes ai boldy.
 Keletuğyn uaqyty bolğannan soñ,
 Keler dep tosyp jürmin ony, – dedi.
 Surady kütuşiden ıskı syryn:
 – Bul üide tesik bar ma ed munan
 buryn?
 Sarai buryşyn kim buzdy şynyñdy aitsy,
 580. Jarylqaimyn jaqsy aitsañ
 qyzmetkerim?
 Kütuşı patşağa jauap berdi:
 – Tyşqan kelip saraidy tesken edi.
 Ar jağynan bir adam qazyq urdy,
 Iş jağynda sañylauy kışkene edi.
 Patşa myna sözge qairan qaldy,
 Qyzynan suraiyn dep ızdep bardy.
 Seiildep qyzy qaityp keledi eken,
 Aldynan jol üstinen uşyrady.
 Patşa söz suraidy balasynan,

590. Seiil ğyp qyzy kelgen dalasynan.
 Patşadan qyz imenip uialyp tur,
 Tömenşik bop jaralğan tu basynan.
 – Ei, balam, qanşa boldy sen ketkeli,
 Alty aida bir köruşı em er jetkeli.
 Qaşan keler dep senı tosyp turmyn,
 Sağyndym köpten berı körmegeli.
 – Ei, ata, bes ai boldy men ketkeli,
 Köp qyzben oınap-köldim, kördim jerdi.
 Atam meni sağynar dep kelemın,
 600. Alty aida köretuğyn uaq bop edi.
 – Şyrağym, sağynbasqa şaram neşik,
 Bul дәuren әli-aq öter jeldei esip.
 Saraiñnyñ bir buryşy buzlypty,
 Senen buryn bar ma edi aqau-tesik?
 – Joq edi men ketkende aqau-tesik,
 Tyşqan tesken tesik bar ol tym kışık.
 Qarap turyp nelikten buzlydy eken,
 Qudanyñ qudiretine amal neşik?!
 Patşa bul sözdi estip qairan qaldy,
 610. Işinen köp oilanyp qaityp bardy.
 Bazarğanğa jalğannan jala japqan
 Jinap aldy duşpandyq qylğandardy.
 “Tastadym beışara ğyp közın oiyp,
 Endı sözın tyñdaiyn qulaq qoiyp.
 Köre almaı qastyq qylsa, uәzirlerden
 Onyñ öşin alaiyn qyryp-joiyp”.
 Patşa Bazarğanğa özi keldi,
 Ekı közden aiyrlyp jatyr edi.
 Ne aianar janyñ bar köziñnen soñ,
 620. “Ei, beışara, basyñdy köter” dedi.
 Bazarğan bas köterdi jylap-eñirep,

Jazyqsyz közımdı oiyp aldyňyz – dep.
 Jalğanda eş jaqsylyq köre almadym,
 Aqyrette bermese Qudai sebep.
 Patşa Bazarğannan söz suraidy
 Jaman aitpai jaqsylap ep suraidy.
 “Sarai buryşyn kım buzdy, şynyňdy
 aitşy,
 Ne sebepten tesilgen” dep suraidy.
 Bazarğan zar eñirep keñes qurdy:
 630. – Ol tesıktıñ dauasy menen, – dedı.
 Bılmedım, bıtelsın dep qazyq qaqтым,
 Buryn tyşqan tesıp ın qylğan edı.
 Bılmedım, bıtelsın dep qazyq qaqтым,
 Kırpışı buzylğan soñ balşyq jaqтым.
 Uázırler sizge apardy aqyrynda,
 Közsız bop eş kınám joq beinet tartтым.
 Mağlum bır Allağa aitqan sözım,
 Aq jolmen jürsem de şyqty közım.
 Bılmeimın ne qarğysqa qalğanymdy,
 640. Aqyrynda qor bolyp qaldym özım.
 Bazarğan osyny aityp zar eñiredı,
 Jazyqsyz ekendıgın patşa bildı.
 – Naqaqtan appyn ekı köziñdı oiyp,
 Künämdı aqyrette keşır, – dedı.
 – Patşa ğyp Qudai jaratqan sizdı,
 Özı aidap kez keltirdı bızge sizdı.
 Men keşemın degenmen Qudai keşpes,
 Täñirim tergemei me ekeumızdı.
 Patşa myna sözdı estıp bildı,
 650. Naqaqtan köz “oidym” dep aldy
 mindı.
 “Aqyrette jazasyn qaitemın” dep,

Patşa zar eñirep ıšten tyndy.
 Bağanağy öltirdı uázırlerin,
 Duşpandyqpen aiyrğan qyzmetkerin.
 Ökınışın är jerde aitar bolar,
 Künäsız Bazarğannyñ ölgen jönin.
 Bazarğan söitıp qor bop zarlap ölgen,
 Beişara talai-talai beinet körgen.
 Künäsız Bazarğannyñ közın oiyp,
 660. Patşa özı uialğan qara jerden.
 Baqtiardyñ sözi
 – Ölımım Bazarğandai bolğan eken,
 Bul дәuren endı menen qalğan eken.
 Beikünä jazyqsyzdyñ qanyn jüktep,
 Sız sekıldı san patşa qaiğy jegen.
 Patşa ärbır түrlı oi oilarsyñ,
 Artymdy tırı qoisañ abailarsyñ.
 Şağym tılmen jıberseñ meni öltirip,
 Ökınıp barmağyñdy bır şainarsyñ.
 Bır qasyq qanymdy qi, ei, padişa,
 670. Tergei berseñ aqtyğym tabylmai
 ma?
 Aqtyğym mälım bolsa jurt aldynda,
 Duşpanym aiaq asty bolar sonda.
 Patşa-au, meni öltirmei saqta tırı,
 Sabyr qylsañ tarqaidy köñıl kırı.
 Aitqan sözdiñ beinesın baiqadyñ ba,
 Bazarğandy ne qyldy uázırleri.
 Patşa-au, basyñda täj, astyñda taq,
 Qaita qonbas basyñnan bır taisa baq.
 Älgı sözden öziñ de bılmeisız be,
 680. Patşa-au, Allağa aian, Bazarğan –
 aq.

Padişa myna sözdı estıp qaldy,
 Aıtqan sözi nasihat işke kırdı.
 “Baqtiardy aparyp zyndanğa sal”
 Dep, jarlyq qyp şaqyrdy jendetterdı.
 Şaqyrğan soñ jendetter jetıp bardy,
 Baqtiardy jetelep qolyna aldy.
 Qol-aiağyn bekıtıp kisen salyp,
 Tar zyndannyñ işine qamap saldy.
 Baqtıar tar zyndanğa baryp jatty,
 Uázırlar öltire almai küñkıl qaqty.
 Osy sözben bir künge aman qalyp,
 692. Adamnyñ bir şybyndai jany tättı.

JETIM BALA

Buryñgy ötken zamanda
 Şämşä patşa bolypty.
 On bir şahar basqaryp,
 Handyq säulet qurypty.
 Jaqyn tartyp bireudi,
 Uázırım dep qoiypty.
 Bılımi bar adam dep,
 Keibireuler seniptı.
 Qol astynda osylardyñ
 10. Jesır kempır bolypty.
 Äues atty kempırde,
 Jalğyz bala bolypty.
 Maldan eşkı, bir laq,
 Qara laşyq panasy.
 Künde urşyq ıııp,
 Şekpen toqyr anasy.
 Taiaq alyp qolyna,

Baqty eşkısın balasy.
 Ädetinşe bır küni
 20. Eşkı kettı örıstei.
 Köz aldynda Äuestiñ,
 Körındı kök teriskei.
 Qarağanğa jap-jasył,
 Tamaşalap tur edi.
 Bır top kiık körındı,
 Altyn müiız bireui.
 Bala buryn körmegeñ,
 Tegı mundai añdardy.
 Auzyn aşyp turysty,
 30. Ğajaiyp ıs körıstı.
 Bır küni, janym balam, – dep,
 Apasy jaidy qulaşty.
 Aq betinen süidırıp,
 Turdy Äues şyrağy.
 Aitty ol körgeñ-bılgeñin,
 Altyn müiız kiıktı.
 Anağa bala qaşanda
 Bolady ğoi süiıktı.
 – Alla bızge pana ma,
 40. Bızdei jetım balağa.
 Ustap şubar kiıktı,
 Hañğa aparsam bola ma?
 Qabyl aldy anasy:
 – Söite ğoi, janym, patşağa.
 Äues kettı örıske,
 Eşkıni aidap kelem dep.
 Hannyñ bergen syilyğyn,
 Anama äkep berem dep.
 Köp oilanyp otyrды,

50. Qazbaq bolyp apandy.

Quantaiyn ustap ap,

Üimdegı apamdy.

Bıluşı edı kiıktıñ

Jaiylatyn örisin.

Ordy qazdy kürekpen,

Bıldırmesten ol ısın.

Üstin jauyp maidalap,

Qaita öskendei japyrağy.

Şöp astynda jasyryn

60. Qala berdı topyrağy.

Kündeğıdei öriske

Kelıp edı ertesı.

Orynda tur kiıktıñ

Altyn müüz serkesı.

Keşke Äues betinen

Apasyna süigızdı.

Tartu etıp äketti,

Hanğa altyn müüzdi.

Körıp qalyp balanyñ,

70. Syrt jağynan uázırı.

Tanymaidy jas bala,

Joq edı töler qaryzy.

“Mağan ber” dep jabysty,

Bolmady balarazy.

Kiıkke uázır qarady,

Ğajaiyp tañqaldyrdy.

– Hanğa aparma, mağan ber,

Han ne qylsyn munyñdy, –

Dedı uázır Äueske.

80. Aldağany bıındı.

Äues oğan könbedı:

– Hanğa tartu qylamyn.

Han maquldap muny alsa,

Men bergenin alamyn.

Hanğa äkeldı kiıktı,

Han közimen köriptı.

Jaqsy körıp balany,

Uázırlerin jıypty.

Uázır basyn qurady,

90. Bärin tügel jiady.

– Bul balağa ne syilyq, –

Dep aqyl sap surady.

– Bärinız de jaqsysyz,

Aqyl aitar aqylşym.

Qandai syilyq beremin,

Aityñyzdar naq şynyn?

Elden buryn manağy

Jauap qatty uázır kep.

Qoiğan eken balağa

100. Bır sumdyqty äzirlep.

– Joq, bolmaidy syilaūğa,

Köp kemşılık tabylar.

Bul kiıktıñ astynda

Altyn tağy tağy bar.

Bır qanaty tağynyñ

Kümis suğa malyñgan.

Bır qanaty tağynyñ

Altyn suğa malyñgan.

Suğa şyğyp oinaidy

110. Altyn müüz kiıgıñ.

Sony äkelse berelik,

Bul balanyñ syilyğyn.

Han maquldap, uázırı

Zäresin aldy balanyň.
 – Äkelmeseň sen ony,
 Basyňdy kesip alamyn!
 Han osyndai syltaumen
 Joq närseni tapsyrdy.
 Tıline erip uázırdıñ,
 120. Balağa jala japsyrdy.
 Bala üiine jöneldi,
 Jylai-jylai maqulmen.
 Dep oilady “jan olja,
 Bar bolsa jerde tabamyn”.
 Anasy estip bul ıstı,
 Hannyň bildi merezin.
 Jylatpady balasyn:
 – Tabam ızdep men özım.
 Anasy kettı Äueske,
 130. Uäde berip birde-bır.
 Köp jol jürıp, uiqyda
 Tüsınde kördı bır kempır.
 Ana aitty män-jaidy,
 Kempırden jön surady.
 – Ber jağynda Mysyrdyň
 Bır önerpaz turady.
 Soğan barsyn balañyz,
 Myň dılda ber qolyna.
 Tabylady altyn taq, –
 140. Dedı kempır ulyna.
 Anasy estip bul ıstı,
 Özi baiğa jaldandy.
 Tauyp berdı, äiteur,
 Balağa myň dıldany.
 Bala qandai anağa,

Köziniň aq, qarasy.
 – Sau bol, balam, tırlıkte
 Bolmasyn adam talasy.
 Sağan tek es qatatyn
 150. Mysyrdyň, – deidı, – qalasy.
 Tüsıme aitty aq kempır,
 Sözüniň joq şalasy.
 Şeşesi berdı myň dılda,
 Jolyna salyp balany.
 Batasyn berdı ulyna,
 “Izde, – dep, – Mysyr qalany”.
 Jol jürıp bala ızdedı,
 Talai-talai qalany.
 Bır künderı bolğanda,
 160. Mysyrdağy şebermen
 Kezdesıp te qalady.
 Şeber aitty: – Kiiktıñ
 Tağyn jasai alamyn.
 Myň dıldany ber mağan,
 Sorlanbaşy, qarağym!
 Köp jol basyp kelipsiň,
 Jerde qalmas talabyň.
 Köz aldynda jolyqty
 Bır ğajaiyp bäiterek.
 170. Bala körıp quandy,
 “Osynda dem alam” dep.
 Janynda ekı qudyq tur,
 Bırı – kümıs, bırdı – altyn.
 Şeber soqty altyn taq,
 Oñ qanatyn tağynyň
 Altyn suğa batyrdy.
 Sol qanatyn tağynyň

Kümıs suğa batyrdy.
 Bala aqyry oralyp,
 180. Tuğan jerin tabady.
 Altyn taqty qasterlep,
 Hanğa alyp barady.
 Altyn taqqa şyğa sap,
 Kiik bilei bastaidy.
 Han tañqalyp bul ıske,
 Eldiñ basyn quraidy.
 – Beremiz, – dep, – ne syilyq,
 Uázırdan suraidy.
 – Bul balağa ne syilap
 190. Qaitaramyz qolqasyn?
 Aityñdarşy aqyl sap,
 Uázırlarım – qalqaşym!
 Elden buryn manağy
 Jauap qatty uázır kep.
 Qoiğan edı ol tağy
 Bır sumdyqty äzirlep.
 – Joq bolmaidy syilağa,
 Köp kemşilik tağy bar.
 Jer astynda jap-jasyl
 200. Bır jemıstıñ bağy bar.
 Sızge aitam, haneke,
 Sözge qulaq salyñyz.
 Sol ağaştı äkelse,
 Artar edı sänıñız.
 – Sol ağaştı äkel! – dep,
 Han balağa tapsyrdy.
 – Maqul, – dep bala şyqty üiden,
 Qutylam qaitıp bul küiden.
 Jendet uázır ailaker,

210. Raqymsyz ed ejelden.
 Bala üine keledi,
 Kelıp jylai beredi.
 Zalym jannyñ qylyğyn
 Anasy oilap biledi.
 Bala aitty: – Jan apam,
 Bar ma edı köp qatem?
 Päle boldy bul küik,
 Bar eken tartar köp japam.
 Ruqsat ber, jan ana,
 220. Basqa sızge ne aitam.
 Aq sütiñdi keşe gör,
 Batañyzdy ber, apam!
 Japan kezıp ızdeimin,
 Joq qoi basqa eş şaram.
 Anasy berdi batasyn:
 – Tartpa, – dep, – jol japasyn.
 Qudaiym oñğa bastasyn,
 Qyzыр, Ğaiyp qoldasyn.
 Ketti şyğyp balasy,
 230. Jylaumen qaldy anasy.
 Han qahary qiyn ğoi,
 Tabatyn joq şarasy.
 Izdedı bala ağaştı,
 Ne bır kezeñ tau asty.
 Aılar ötti, jyl ötti,
 Senim bilep jürekti.
 Japanda qaryn toiğyzyp,
 Taba almaı muny zaryqty.
 Qarsy aldynan sol kezde
 240. Aqsaqal şal jolyqty.
 Bala aitty män-jaidy,

Şal tyñdady aqyryn.
 Bala söilep bolğan soñ,
 Şal aitady aqylyn.
 – Betiñ durys, qarağym,
 Naq osylai jüre ber.
 Biik tau bar aldyñda,
 Qatpar-qatpar jyra bar.
 Qaşar sonda aldyñnan
 250. Taudyñ tarğyl qoiany.
 Balam, sodan adaspa,
 Ketse de örlep joğary.
 Eki üñgirge kez bolar,
 Kırer qoian sol jaqtan.
 Bireuinen qoryqpai,
 Balam, sen kır oñ jaqtan.
 Qyryq ury kez bolar,
 Qutty bolsyn qadamyñ.
 Ait sonda tek olarğa,
 260. “Et pysyra alamyn”.
 Etti alyp olardyñ,
 Qazanyña salarsyñ.
 Baryp myna kezdikpen
 Türtesin de qalarsyñ.
 Et pysar buy burqyrap,
 Maiyn qalqyp alarsyñ.
 Senı aspaz etedi,
 Körgennen soñ bul küidi, –
 Dedi dağy aqsaqal
 270. Kezdikti oğan usyndy.
 – Qolbala bop olarğa,
 Körsetersin küşin.
 Bır küni qyryq qaraqşy

Bări syrtqa şyğady.
 Mülkün tonap jai eldin,
 Şaňyrağyn şağady.
 Sen üide sonda qalarsyñ,
 Aralap üidi qararsyñ.
 Köziñe tüser bır tesik,
 280. Aiañdap soğan bararsyñ.
 Sonda turyp qarasañ,
 Köresin ülken sandyqty.
 Ony aşyp işinen
 Alarsyñ kök sandyqty.
 Kök sandyqty tağy aşsañ,
 Qağaz şyğar orauly.
 Ony aşsañ işinen
 Aq dări şyğar bări uly.
 Sol dărını al dağy,
 290. Qazanğa şaş ettegi.
 Ony jese qaraqşy,
 Jarylyp öler ötteri.
 Tağy üñgirdi aralap,
 Jan-jağyña qararsyñ.
 Körinedi köziñe
 Izdegen sulu ağasyñ.
 Myqty basyp tamyrın,
 Butağynan ustarsyñ.
 Köziñdi qatty jumyp ap,
 300. Eliñe qarai uşarsyñ.
 Sen şydasañ qoryqpa,
 Ol uşady arymai.
 Ordasyña hanyñnyñ
 Ağaş baryp ornaidy-ai.
 Aqylyn aityp, qoştasyp,

Boldy közden şal ğaiyp.
 Äueske alys buldyrap
 Tau körindı şalqaiyp.
 Qaşty aldynan keşikpei
 310. Taudyñ tarğyl qoiany.
 Qua berdi jalyqpai,
 Ketse de örlep joğary.
 Kırdı qoian zytyp kep
 Bır üñgırge sol jaqtan.
 Äues kelip bas suqty,
 Tez arada oñ jaqtan.
 Qarsy şyqty aldynan
 Jendet qyryq qaraqşy.
 Bärı pyşaq ustağan,
 320. Balağa tönip qarasty.
 – Ruqsatsyz ordağa
 Qalaişa sen kiresiñ?
 – Toqta, – dedi bireui, –
 Qan-josa bop ölesiñ.
 Bala biraz seskenip,
 Bilmei qaldy ne derin.
 Esın jiyp: – İä, taqsyr,
 Bar edi bır önerim.
 Önerim sol, tyñdañyz,
 330. Et pysyram lezde.
 Ömiri joldas bolamyn
 Izdep kelgen sizderge.
 Baldan tätti pysqan et,
 Dämı tätti ışkende.
 Tüsıme kırıp qyryq ağa,
 Beldı budym izdeuge.
 Tabam ba dep tau kezıp,

Kezdım adyr, jaldardy.
 Aqyry taptym, mineki,
 340. Izdegen ağa sizderdi.
 Urynyñ aitty bastyğy:
 – Joq şyğar bunyñ qastyğy,
 Bız kırıppız tūsıne,
 Aityldy ğoi dostyğy.
 Qolymyzdan keledi,
 Bolsa eger bostyğy.
 Körelık munyñ önerin,
 Keldı me bilmei ölerin.
 Jas bala eken bul özi,
 350. Qudai bastap keluin.
 Körsetpese önerin,
 Ajaldy buğan beremin.
 Ras bolsa aitqany,
 Degenine senemin.
 Qosyldy buğan bärı de,
 Ülken-kışı, kări de.
 – Etıñdı pysyr, ei, bala,
 Daiynbyz jeuge däl mine.
 Bala sonda qamdandy,
 360. Qolyna alyp qazandy.
 Qazanğa äkep su quidy,
 Oty janyp qozdandy.
 Körsetpei pyşaq qolğa alyp,
 Qazandy türtip qalady.
 Bylqyğan maiy et bolyp,
 Qazan tola qalady.
 Tañyrqady olar da,
 Közderı körıp jainady.
 Etı pysyp sylynyp,

370. Maiyn qalqyp alady.
 – Otyryñdar, ağalar,
 Dastarhandy jaiyñdar.
 Et te pysty, mıneki,
 Tabaqqa da salynar.
 Otyrdy qatar tızılıp,
 Balağa otyr qyzyğyp.
 Etti jep toidy barlyğy,
 Sorpasyn ısyıp qyzynyp.
 Dedı sonda: – Ei, bala,
 380. Qolbala bop tur munda.
 Syrttan dünıe tabamyz,
 Ketıp qalma bul jerden.
 Tamaqty bızge daiynda,
 Tapqandy tek bölemız.
 Basqany almaı oiyna,
 Balada maqul köredı.
 Qaraqşy da senedı,
 Syr aldyрмаı ol bala
 Bıraz uaqyt jüredı.
 390. Et pysyryp elpektep,
 Senımdı de bolady.
 Bır künı jendet – qyryq ury
 Attandy eldı tonauğa.
 Mülkın tonap jai eldıñ,
 Şañyrağyn şağady.
 Bärı tutas ketken soñ,
 Qamdandy bala qarauğa.
 Qarady üidı aqtaryp,
 Sandyqty taptı bas salyp.
 400. Aqtaryp ışın qarasa,
 Işinen şyqty bır sandyq.

Ony aqtaryp qarasa,
 Qağaz şyqty orauly.
 Körse ras aq dări,
 Tyğyp qoiğan sanauly.
 Körıp ony qolğa alyp,
 Janyına qoidy ol salyp.
 Bılındırmei sandyqty,
 Ornyna qoidy ol jauyp.
 410. Keşke jaqyn bolğanda,
 Urylar keldı jabyrlyp.
 Üide bala estıdı,
 Kelgenın syrttan dabyrlyp.
 Talai dünıe äkeptı,
 Eldı tonap qyryq ury.
 Et pysyrğan bala da,
 Qazannan etti túsırdı.
 Bıldırmei udy qosty ol,
 Bärıne teñ ışkızdı.
 420. Bärı toiyp alğan soñ,
 Bır şetınen qusqyzdy.
 Qyrqynyñ kettı därmenı,
 Boiında qalmaı älderı.
 Bärı bırdei öledı,
 Jarylyp işte ötteri.
 Qyryq ury ölgen soñ,
 Bala alańsyz bolypty.
 Üidı tügel aralap,
 Jan-jağyn köz sap köriptı.
 430. Aralap jürıp üi ışın,
 Kırdı tesık ışıne.
 Kıryp barsa ışıne,
 Ağaş tüstı közıne.

Qarap tursa ağaşqa,
 Neşe qysym qubylğan.
 Miuary bar ne türlü,
 Nury jerge quiylğan.
 Bala baryp ustady,
 Myqtap ağaş butağyn.
 440. Tamyryn basyp aiaqpen,
 Bosatpady şyntağyn.
 Közın jumyp sol uaqytta,
 Ağaşty qatty yrğady.
 Köterilip bul ağaş,
 Özdıgınen zulady.
 Esıgınıñ aldyna
 Hannyñ kelip ornady.
 Kık kelip ağaştyñ,
 Köleñkesinde oinady.
 450. Qyzyğyna han qarap,
 Ekı közı toimady.
 “Beker emes bul bala”, –
 Dep ıshınen oilady.
 Aqylşysy özınıñ
 Uázırlerin şaqyrdy.
 – Bul balağa ne syilyq?
 Körsetiñder aqlydy.
 Elden buryn manağy
 Jauap berdı uázır kep.
 460. Tapqan edı tağy da,
 Bır sumdyqty äzırlep.
 – Joq, bolmaidy syilauğa,
 Bır kemşılık tağy bar.
 Kün astynda Künekei
 Degen bır qyz tağy bar.

Sony tauyp äkelsın,
 Haneke, öziñ alarsyñ.
 Quşyp süiip suludy,
 Qyzyğyna qanarsyñ.
 470. Qulaq salyp han buğan,
 Dedı: – Söziñ unady.
 Tauyp äkel sol qyzdy, –
 Dep balany quady.
 Bala şyğyp ketedi,
 Üiine kelip jetedi.
 Anasyna uqtyryp,
 Tegıs baian etedi.
 Anasy estip muñaiyp,
 Tömen qarap ketedi:
 480. – Jaqsylyq joq bul hannan,
 Tübımızge jetedi.
 Täuekel dep bul bala,
 Jahan kezıp ketedi.
 Qumdy beles taulardan,
 Özenderden ötedi.
 Kördı Äues alystan
 Kele jatqan bır däudi.
 Oıynşyq qyp oinaidy,
 Soğystyryp taulardy.
 490. Ğajaptanyp bul дәuge
 Közın tıgıp qarady.
 Aqyrda da qoryqpai,
 Däudiñ jönin surady.
 “Ne qylğan bul jürekti
 Bala” – dep дәu oilady.
 Apandai aşyp auyzyn,
 Söilegenin qoimady.

– Qaharlansam qolmenen
 Taudy julyp alamyn.
 500. Künikei qyzdy ızdegen
 Balamen dos bolamyn.
 Äues дәuge qol berdi,
 Däu ekeui dos boldy.
 Syr aitysyp azyraq,
 Köñilderi hoş boldy.
 Jürip ketti ekeui,
 Bırın bıı es körıp.
 Köz aldynan kölbeñdep
 Tağy bır дәu kez keldi.
 510. Ekı urtyna urttağan,
 Ekı bırdei köliñdi.
 Bala baryp qoryqpai,
 Budan dağy jön bildi.
 – Qaharlansam auzyma
 Köldi urttap alamyn.
 Sen jönımdı surasañ,
 Künikeidi ızdep baramyn.
 – Qaida, – deidi – aitşy, ağa,
 Künikei qyzdyñ turağy?
 520. – Qasymnan qalmai er, – dedi,
 Qap tauynda turady.
 Äues buğan jolyğyp,
 Tatu-tättı dos boldy.
 Sapar şektı üşeui,
 Buğan bala hoş boldy.
 Tağy aldynan kez boldy,
 Qulaqtary jaltyldap.
 Eñgezerdei дәu bireu,
 Jatyr eken jer tyñdap.

530. Äues kelip qoryqpai,
 Myqtydan jön surady.
 Eleñ etken qulağy
 Tüñılıktei turady.
 – Qulağy saq jahanda
 Jer tyñdağyş bolamyn.
 Künikei qyzdy ızdegen
 Balamen dos bolamyn.
 Äues buğan qol berdi,
 Syr alysyp dos boldy.
 540. Sapar şektı törteui,
 Küz ainalyp, jaz boldy.
 Kık quğan ğajaiyp
 Jelaiaqqa kez boldy.
 Däulerden de дәu eken,
 Buğan dağy köz toldy.
 Aiağyna bailağan
 Alty batpan tasy bar.
 Köz aiasy qazandai,
 Ülken üidei basy bar.
 550. Aiağyna tas bailap,
 Ustamaqşy añdardy.
 Basyp ötıp zamğaidy,
 Bala turyp tañqaldy.
 Tüsingen soñ män-jaidy,
 Jön surasyp dostasty.
 Bır-bırine es bolyp,
 Beseu bolyp jol basty.
 Talai күnder ötedi,
 Jahan kezıp жүredi.
 560. Su ıñinde malşynğan
 Qumyrsqany köredı.

Jatypty bular şyğa almai,
 Bıraz suğa şylanyp.
 Äues munyñ barlyğyn
 Sudan aldy şygaryp.
 Bulardyñ da bır myqty
 Patşasy bar bolatyn.
 Äueske sol özınıñ
 Julyp berdı qanatyn.
 570. – Küigız osy qanatty,
 Kün tusa eger basyña.
 Sonda raqym etemın
 Özım baryp qasyña.
 Künıkei qyz qaida dep,
 Bes batyr tartyp ketedi.
 Sulu qyzdan bıraz söz
 Qozğasaq endı ne etedi.
 Künıkei qyz kım eken,
 Qandai jerde turady?
 580. Bul sulu qyz – han qyzy,
 Qap tauynda turady.
 Äkesı perı patşasy,
 Jalğyz qyz eken şyrağy.
 Hannyñ qyzyn qorğaityn
 Kök töbetı bar eken.
 Küşı onyñ ğajaiyp,
 Tulğasy bır nar eken.
 Onyñ özi saq qulaq,
 Kündık jerden bileği.
 590. Qandai adam kezıkse,
 Jaryp tastai beredi.
 Han qyzyna ğaşyq bop,
 Ala almağan eşbırı.

Añyz bolğan bul syrды
 Bes batyr da sezedi.
 Künekei qyzdy bes batyr,
 Izdep kelıp qalypty.
 Beseui de önerpaz,
 Tañğaldyrğan halyqty.
 600. Künıkei qyzğa künşılık
 Jer qalğan bır mezgilde,
 Kök töbet te jetedi,
 Jolauşyny sezgende.
 Kök töbetti alystan,
 Tau kötergiş köripti.
 Siltep qalsa bır taudy,
 Bastyrylyp qalypty.
 Jaltyldaidy alystan
 Qyz qorğany, qaqpasy.
 610. Ortasynda köz tartty
 Künıkei qyzdyñ ordasy.
 Jetıp kelse bes batyr,
 Qaltyraidy küzetşi.
 Qylyş qaldy jaiyna,
 Ketti qorqyp jendeti.
 Sälem berdı hanyna,
 Kelıp jaqyn janyna.
 Tañyrqady körıp han,
 Bes batyrdyñ halyna.
 620. Tañğalyp han turady,
 Äñgıme söz qurady.
 “Jolyqty ma jolda” dep,
 Kök töbetti surady.
 – İä, taqsyr, jolyqty,
 Şäbeleñdep känden it.

Bır laqtyrğan kesektñ
 Astynda-aq qaldy ölip.
 Qairan qaldy balağa,
 Estıp mundai jauapty.
 630. Hanğa qonaq bolady,
 Jatyp bular, tañ atty.
 Han uqqan soñ män-jaidy:
 Jar salady sälemdep.
 – Küşı asyp jyqqanğa,
 Künikei qyzdy berem, – dep.
 Bar eken bır par kelmes,
 Hannyñ egız paluany.
 Tausoğarğa jekpe-jek
 Sony äkelıp salady.
 640. Ekı paluan alysty,
 Jaqyndasyp şalysty.
 Qatty ustap bır-bırın,
 Qoldary da qarysty.
 Ögız paluan birese
 Işten şalyp alady.
 Tausoğar da des bermei,
 Tez taltaia qalady.
 Küres uzaq sozylyp,
 Şañ aspanğa şyğady.
 650. Tausoğar da ögızdı
 Jerge bır-aq urady.
 Han qamyqty oilanyp,
 Tapty bır oi jailanyp.
 Jarialady maidanda,
 Tapqan oiyn tolğanyp:
 – Ekı jaiau jaryssyn,
 Öz közimmen köremın.

Ozyp kelse qaisysy,
 Qyzymdy soğan beremın.
 660. Bar eken bır jel aiaq,
 Hannyñ mystan kempırı.
 Jarysuğa bularmen
 Şaqyryp sony keltirdı.
 Bul jel aiaq qu mystan
 Jer tübine ketedi.
 Qarai-qarai qadalyp,
 Talai uaqyt ötedi.
 Kettı bular alysqa,
 Zırkıldeidi jer üstı.
 670. Qos jel aiaq sol kezde
 Qatar zulai jarysty.
 Mystan kempir jol üstı
 Bır uys qum alady.
 Jelaiaqtyñ közine
 Qumdy şaşyp qalady.
 Qapty otyryp Jelaiaq,
 Şaşqan qumdy tym qatty.
 Aldynda kım eken dep,
 Jer tyñdağyş tyñdapty.
 680. Bılınbeidi tyñdasa,
 Jelaiaqtyñ dybysy.
 Jaqyndapty kömbege
 Mystannyñ qu jürısı.
 Äues myrza sol mezet
 Ustap edi kezdıktı.
 Jelaiaq turyp ornynan,
 Mystandy quyp tezdetti.
 Alqynğan kări mystannan
 Jelaiaq ozyp ketedi.

690. El jiylğan maidanğa
 Jalğyz qara jetedı.
 Han sözinen jaltardy,
 Bozardy bet reñi.
 – Qyzymdy kım tapsa ızdep,
 Bolar qabyl tilegi.
 Qyzymdy soğan beremin,
 Tapsyn qane zeregi.
 Tyñ tyñdady halaiyq,
 Qyz bolğan soñ keregi.
 700. Jer tyñdağyş jata qap,
 Ainalany tyñdady.
 Tyñdap-tyñdap otyryp,
 Tağy etpettep jatady.
 Jetı qabat jer asty
 Sonda bır ün estıldı.
 Keste tıgıp otyrğan
 Qyzdyñ ünın estıdı.
 – Qyzyñ şyqsyn jerden, – dep,
 Hanğa habar etedı.
 710. Keste tıkken qyzyñdy
 Tau-tas basyp ketedı.
 Degende qyz şyğady,
 Sözın äbden uğady.
 “Qandai amal tabam?” dep,
 Han qamyğyp buğady.
 Taptı bular han qyzyn,
 Han isteude esebin.
 Künikei qyzdy bermek bop,
 Qonaq qyldy beseuin.
 720. Temır üige mäpelep,
 Beseuin de jatqyzdy.

Olar uiyqtap qalğanda,
 Syrtynan ot jaqqyzdy.
 Qyzyl jalyn aspandap,
 Qustar uşyp, it ürdı.
 Peştei bolyp qyzaryp,
 Bır uaqytta üi turdy.
 Tynyş jatqan qonaqtar,
 Tünde şoşyp oiandy.
 730. Jan-jağyna qarasa,
 Qyp-qyzyl ot taiady.
 Bärı birdei türegep,
 Asyğyp bular sasady.
 Köl urttağyş bır urttyñ
 Suyn otqa şaşady.
 Deidi ol kep Äueske:
 – Buny дәl han jasady.
 Dereu olar öşirip,
 Qaita uiqyğa batady.
 740. Ertesinde han bardy,
 Ölgenderdı körüge.
 Bes batyrdy körgende,
 Jerge az qaldy enuge.
 – Endı qaitem, – dedı han,
 Turğan qarap barlyq jan.
 – Kım tanysa qyzymdy, –
 Dedı, – berem men soğan.
 Qyryq qyzğa birdei qyp
 Kiim tıgıp kigızdı.
 750. El jiylğan maidanda
 Bärın birdei жүrgızdı.
 Bärı birdei boijetken,
 Bärı netken tamaşa!

Kiim menen körkine
 Köz toimaıdy qarasa.
 Künikei qyzdy taba almai,
 Eldiñ bari zaryqty.
 Tani almai bes batyr,
 Olar dağy taryqty.
 760. Äues sonda küidirdi,
 Qumyrsqanyñ qanatyn.
 Qanat boldy sol sätte
 Qumyrsqa uşa alatyn.
 Qyryq qyzdy aralap,
 Künikeige ol qonady.
 “Künikei qzyñ – mynau” dep,
 Äues tanyp alady.
 Zalyñ hannyñ qalmady
 Endi qylar amaly.
 770. Soqqan jeldei bul habar
 Qap tauyna tarady.
 Oñ qolynan ustağan,
 Qyz Äuestiñ qasynda.
 Bara almady han zulym
 Qyzynyñ da qasynda.
 Jürüp ketti bes batyr,
 Künikei qyzdy ertip ap.
 Qaramastan artyna,
 Eline betti buryp ap.
 780. Jol-jönekei batyrlar
 Aqyl-keñes qurady.
 Dos bolystyq bir sapar, –
 Dep qoştasyp jylady.
 Äueske berip suludy
 Yqylaspen dostary,

Öz jöñine tartady,
 Joqtyğyn aityp qastary.
 Sapar şegip japanda,
 Talai künder ötedi.
 790. Äues bastan ötkenin
 Qyzğa baian etedi.
 – Söitip seni, sulu qyz,
 Hanğa apara jatymyn, –
 Dep toqtatty öz sözün,
 Äues syndy batyryñ.
 – Oılañdarşy, – dedi qyz, –
 Bul ne degen küi edi?
 Budan bylai tağy da,
 Han auylyna qanşa jüredi?
 800. Äues aitty bul qyzğa:
 – Eki kündik jol qaldy.
 – Ondai bolsa, – dedi qyz,
 Olar bızdı qarsy alsyn,
 Öziñ jetkiz habardy.
 Osylaişa bolmasa,
 Handa kegiñ qalady.
 Bala baryp aldymen,
 Hanğa aitty män-jaidy.
 Han tursyn ba, qarsy aldy,
 810. Estigen soñ habardy.
 Künikei qyz da keremet
 Oqymysty jan eken.
 Ne oilasa isterlik,
 Siqyry da bar eken.
 Han habarlap el jurtyñ,
 Ordasyña jidy köp.
 Uäzirlerin şaqyrdy,

– Bırı qalmai kelsın, – dep.
 Qarsy şyqty han özi,
 820. Säuletımdı körsın dep.
 Sol arada Künekei
 Tülkı qylyp jıberdı,
 “Qudıretımdı bılsın” dep.
 Olar kettı añ bolyp,
 Bala tapyt anasyn.
 Künıkei men Äuestıñ
 El-jurty uqty danasyn.
 Budan bylai ekeuı
 Halyq qamyn oilaidy.
 Halqy Äuestı qasterlep,
 Elıne han sailaidy.
 Jetımnıen han sailanğan
 Jağymdy boldy myrzasy.
 Osy ömırdıen tuyldy
 835. “Jetım bala” qıssasy.

ŞAİMUZA

Ertede Zaiyp degen patşa bolğan,
 Däuletı asyp, mañaiy elmen tolğan.
 Ekı äiel alsa dağy bala körmei,
 Tağy bır äiel aldy, aty – Zorman.
 Zormannyñ peıılı keñ, aqyly artyq,
 Minezdı oilamy bar sözge jatyp.
 Elge de tym jağymdy, jarqyn minez,
 Bolmady kem-ketikke qoly tartyq.
 Üi ışı şat-şadyman bola qaldy,

10. Körgender bul jağdaıdy qairan
 qaldy.
 Sen anau, sen mynausyñ, sen kündessiñ,
 Deitınder äp-sätte-aq adyra qaldy.
 Jaqsy äiel basqa qarar, jasqa emes,
 Jaman bolsa äielıñ künde eges.
 Zormandy jaqtyrmaıtyn jan bolmady,
 Oqyrman ol jaiynda bersem keñes.
 Kündertı osylaişa ötıp jatty,
 Qyzyğy bır künnen, bır kün artty.
 Nietke qarai bağy janyp Zorman,
 20. Bır jyldan soñ jüktı bop bır qyz
 tapyt.
 Sol qyzdyñ Şaimuza dep atyn qoidy,
 Otyz kün oıyn jasap, qyryq kün toıdy.
 Zaiptyñ quanyşy şalqyp asyp,
 Iştegi uaiymnyñ bärin joidy.
 Jas böbek künnen künge gül jainady,
 Şeşeleri sol gülın aialady.
 Älpeştep qoldan-qolğa qondyryp ap,
 Bala üşin eş närse de aiamady.
 Byldyrlap söz şyqqanda tılge kelıp,
 30. Äke-şeşe qyzyqtapyt emirenip.
 Qaz turyp bır attasa külisedi,
 Aiağyn basqanyna köñıldenip.
 Şaimuza qulpyra östı qanattanyp,
 Özınşe ösken saiyn talaptanyp.
 Oqydy medresede köñıl qoia,
 Az künde qaldy jaqsy qara tanyp.
 Şamaşa bılım aldy medreseden,
 Şeşeden de aqyldy boldy eren.
 Üiı bazar, tüzi toi Şaimuzanyñ,

40. Jaralğan dep qalasyñ körseñ neden.

Öñi bar tañqaldyrar, sulu körki,

Tym salmaqty, oiy da bar birkelki.

“Jaqsy qyz jağadağy qundyz” deidi,

Osylai östi jainap, özinde erki.

Bul qyzdan özım degen jan aspady,

Talailar osy qyzğa köz tastady.

Aqyldy aldyn oilar degendeim,

Eškımge öz jaiynda syr aşpady.

Äkesi oilandy qyz turaly,

50. Jat jurttyq delinetın sol murany.

Mineki, jasy toldy on segizge,

Bar deidi munyñ qandai jaqsy amaly.

Oi oilap osylaişa jürdi patşa,

Ketpedi kökeinen tursa-jatsa.

Jıgıtke berer edim, şartym osy:

Qyzğa da, özime de birdei jaqsa.

Qyzğa da oi keldi äkesindei,

Işinen talailardy jür mensinbei.

Oiyndy bildireim, “täuekel” dep,

60. Qabyldasa äkeme jüreksinbei.

Bul oida äkesine baryp jetti,

Jüregin patşanyñ dürsıldetti.

– Balama jaqqandardy men synaimyn,

Äueli balam бірден көрсін, – deidi.

Sonymen patşa elinen jıgıt jidy,

Kelipti men-men degen neler qily.

Köp jıgıttan üş jıgıt közge tüsip,

Şaimuza jüdeñ syryn işke tüidi.

Zarlyq dep atalady onyñ bırı,

70. Şaimuza “jaqtyrdym” depti sözdiñ

şyny.

Jıgıtıñ qaisy dese mynau deitin,

Dünienıñ eken ol däl bır bulbuly.

Mükäram endi bırı büldırşindei,

Qyzdy unatyp tur işten syr bildirmei.

Şaimuza da ğaşıyq bop ışı eljirep,

Jadyrap sala berdi şyqqan kündei.

Jıgıtıñ endi bırı Nări degen,

Şaimuza boiy balqyp oğan küigen.

Körgennen köñili auyp, közi tunyp,

80. Jaqtyryp üşeuine jany süigen.

Şaimuza bireune qaitse barmaq,

Paryqtau qiyn bolyp tüsti salmaq.

Jıberdi äkesine üş jıgıtı,

Dep “bireuin özime bersin tañdap”.

Patşa üş jıgıtke közin saldy,

Körgennen qyzyqty ol, añ-tañ qaldy.

Qimady üşuin de birdei patşa,

Tañdauğa bırıñ amal taba almady.

Üş jıgıt üşeu de osy qyzdan,

90. Ümitker bolyp, jürek qany qyzğan.

“Qyz, patşa bırımyzdı jaqtyrar” dep,

Bır talai kün ötkızdı amalsyzdan.

Qyz jürdi ğaşıyqtyqtan uaiym jep,

Jür patşa “buğan ne laj qylaiyn” dep.

Sonymen patşa olardy şaqyrtady,

Üşuin jäne de bır synaiyn dep.

– Üş ailyq alys jolda üş qala bar,

Üşuin üşeuine barasyñdar.

Myñ dıldadan teñ berem qoldaryña,

100. Myñ dıldalyq üş närse alasyñdar.

Qaladan alystağy alyp kelgen,

Köz tartar zattaryñdy deidi körem.

Beremın sol jıgıtke Şaimuzany,
 Bolyp şyqsa kımdıkı symbatty eren.
 Bır ailyq jolğa deım bır barasyñ,
 Onan soñ ärkim tapsyn öz qalasyn.
 Bır ailyq joldan tağy qosylysyp,
 Kelseñder beriledı yqylasym.
 Üşeui myñ dıldadan sanap aldy,
 110. Jarlyğyn patşanyñ maquldady.
 Üş asyl üş qaladan tabu üşın,
 Bırlıkte sol saparğa kete bardy.
 Üşeui bır aişylyq joldy basty,
 Otyryp aldağy ıstı aqyldasty.
 Qaityp kep osy aradan tabyspaq bop,
 Belgilep qoidy ülken bır qara tasty.
 Oñ jaqtağy jolmenen kettı Zarlyq,
 Bolğan soñ patşadan öktem jarlyq.
 Aldynda zor ümitker ıs turğanda,
 120. Nesı bar qyz jolynda aianarlyq.
 Mükäram orta jolmen jürıp kettı,
 Turalap bır qalağa alyp betti.
 “Ölsem de japa şegıp arman joq” dep,
 Qyz jolynda arnady bar nietti.
 Sol jaqtağy jolmenen Näri zytty,
 Jarlyğyn patşanyñ äbden uqty.
 “Qaitsemde osy qyzdy alam” degen,
 Özınşe kökeinde senım myqty.
 Üşeui üş qalağa jetıp bardy,
 130. Demalyp birneşe kün damyldady.
 “Myñ dıl da bağasy bar zat ne eken”
 dep,
 Ne äsem dükenderdı aralady.
 Kei närse myñ dıl dağa jetpei qalad,

Keibırı myñ dıldadan säl artylad.
 Aluğa munyñ bări jaramaidy,
 Qiyndyq tudy, söitip, qabat-qabat.
 Aralap qaladağy dükenderdı,
 Baspa-bas myñ dıldalyq zat körmegi.
 Baiqady endıgı laj qaladağy,
 140. Köterme sauda satyp jürgenderdı.
 Zat ızdep Zarlyq tağy zar jeledi,
 Dep “qaidan ızdegenım kez keledi”.
 Söitip jürıp aldynan aina satqan,
 Bıreudı buryštağy ol köredı.
 Bardy da ainasynyñ narqyn uqty,
 Dükendegi basqa ainadan parqyn uqty.
 Bağasy däl myñ dıl da kesıp qoiğan,
 Aldy da qaltasy na myqtap tyqty.
 Satuşy aitty onyñ qasietın,
 150. Bır ailyq joldağyny körsetetin.
 Jüregı ornyqty da qobaljyğan,
 Jumysy osymenen boldy bitim.
 Mükäram kezıktı de jolauşydan,
 Myñ dıl dağa aldy satyp bır dastarqan.
 Qasietı dedı munyñ ailyq jolğa,
 Jetesiñ mınseñ qalmai bır sağattan.
 Ol dağy tynyştalyp demın aldy,
 Jüregı quanğannan ottai jandy.
 “Jaratar patşa muny bır kerekke,
 160. Köz tartar buiym eken asa sändi”.
 Näri de myñ dıldalyq zat ızdedı,
 Bır üiden tamyrşyğa däl kez keldı.
 Buiymtaiyn aitqan soñ ol tamyrşy,
 Bır atym nasybaidai dări berdı.
 – Därim az demedi myñ dıl da ber,

Qoldan kelmes ısıñe paida berer.
 Jañadan jany şyqqan ğaziz jañğa,
 İsketseñ dereu ğana tırıldırer.
 Myñ dılda berip Näri dărını aldy,
 170. Maqsaty oryndalyp aryndady.
 Patşağa maqtanyşpen aparmaqşy,
 Qiyn ğoi mundai zattyñ tabylmağy.
 Keltirip üşeuı de ıı yñğaiyn,
 Qaituğa keiın qarai boldy daiyn.
 Patşa jaqqa jol tartty bır uaqytta,
 Is bolmasa jaqsy endi jazataiym.
 Osymen bul üşeuı jolğa şyqsyn,
 Jalğaspai söz aiağy tura tursyn.
 Aitalyq keiın qalğan qyzdyñ jaiyn,
 180. Oqyrman tügel buğan moiyn
 bursyn.
 Qyz jürdi uaiymdap üş jıgıtke,
 Jetemin qai küni dep zor ümitke.
 Köp oilap, uaiymdap, qasıret şegip,
 Kez boldy aqyrynda ol bır dertke.
 Sarğaidy sağynyşty qaiğymenen,
 Osylai ötip jatty ömir degen.
 Tösekten turuy da muñ bop qaldy,
 Bır şipa bolar eken buğan neden?
 Şeşesi zar jylaidy tögip jasyın,
 190. Qia almaı telmiredi ol balasyn.
 Şaqyrtsam baqsy menen balgerdi,
 Taba ma dep oilaidy bır şipasyn.
 Patşa da qysylady-aq jaman qatty,
 Qyz jağdaiy ras-aq jañğa batty.
 Atağy şyğyp jürgen elindegi,
 Şaqyrtty balgerdi Jumys atty.

Jumys kep tamyr ustap em-dom berdi,
 Äke-şeşe “jazylar” dep köñildendi.
 Qanşalyq emdese de şipa bolmai,
 200. Sorly ana odan ary egiledi.
 Jumys aitty: – Nauqasy tym salmaqty,
 Qan baiaulap, jürekke äl qalmapty.
 Patşam, aqyldasyp ıı ısteseñ,
 Balgerler şaqyrtsañyz şarapatty.
 Patşa balger men baqsylardy,
 Äkeldi biledegen jaqsylardy.
 Bireu anau, bireuı mynau deidi,
 Qyz onyñ barlyğyn da jaqtyrmady.
 Sonymen qyz nauqasy auyrlady,
 210. Bır şipa paida tier tabylmady.
 Juta almaı bır tamşy su halı ketip,
 Boiında qyzdyñ äreñ jany bar-dy.
 Äke men şeşeleri qyz janynan
 Kete almaı telmiredi abyryjğan.
 Quardy şüberektei qyz kelbeti,
 Sezildi tausylğandai jürekke qan.
 Halsız bop osylai jatsyn üide,
 Üş jıgıt, köz salaiyq, qandai küide.
 Qyz üşin arnap olar jas jandaryn,
 220. Ketip ed uzaq jolğa bekıp mülde.
 Üşeuı quanyşpen qaitty alystan,
 Keledi qyzğa qarai dem almastan.
 Ekı ailyq joldy basyp aryp-şarşap,
 Kezdesti uağdaly qara tastan.
 Üşeuı quşaqtasyp amandasty,
 Sağynğan bırı-bırı mauqyn basty.
 “Şaimuza qaisymyzğa ömirlik” dep,
 Otyryp üşeuı ara qaljyñdasty.

Aldymen Näzi turyp söz bastady,
 230. Tur edı jaqsy zatpen tanyşqaly.
 Dedı ol: – Zatymyzdy köriselik,
 Qaladan alyp kelgen alystağy.
 Olar da bul sözine maqul boldy,
 – Mynaıyñ, – dedı – ras aqyl boldy.
 Synaiyq özımızşe osy arada,
 Qaisymyzdyñ zatymyz bolar oñdy.

Zarlyq aitty: – Qalany araladym,
 Myñ dıldağa kışkene aina aldym.
 Bır ailyq jerdegini körsetedi,
 240. Munyñ men qasietine qairan
 qaldym.

Mükäram alğandyğyn dastarqandy,
 “Qyranğa teñ” dep aitty aspandağy.
 Otyrsañ bır ai jolyñ bır-aq sağat,
 Degende quanyştary tasqyndady.
 Näri aitty: – Bır atym nasybaidai
 Däri alyp boldy ğoi köñilim jai.
 Jañadan jany şyqqan ğarıp jandy,
 Tırıldı iisketseñ aialdamai.

Üşeui onan ary quanysty,
 250. Oilady ıgılıktı aldağy ıstı.
 “Qyz qaityp otyr eken, köreik” dep,
 Söitti de bır-bırine jaqyndasty.
 Ainağa qarasa olar qyla almaı dät,
 Qyz öliptı u da şu qat-qabağat.
 Dastarqanğa otyryp dereu uşyp,
 Qyrandai kök jüzine qaqty qanat.
 Äp-sätte bır ai jolğa jetıp keldi,
 Kömgeli jatqan qyzdy olar kördi.
 Jalma-jan därini äkep iisketip ed,

260. Tırılıp qyz ornynan türegeldi.
 Patşa da, şeşesi de, el de qatty
 Quanyp rizalyq aityp jatty.
 Ölgeni tırılgen soñ Zaiyp patşa,
 Toi jasap, mal-mülıktı aiamapty.
 Patşa zatyn kördi jıgıttardıñ,
 Myñ dılda berip satyp äkelgenin.
 Üşeuiñ bağaly zatymenen
 Endı bildi qyzyna jan kırgeñin.

Aina satyp almasa Zarlyq eger,
 270. Qyz ölgeñin aityñyz qaityp bıler.
 Dastarqany bolmasa Mükäramnyñ,
 Ailyq jolğa äp-sätte qaityp keler.
 Ras-aq, der kezinde jetip keldi,
 Keldi de ölip jatqan qyzdy kördi.
 Bolmasa Näri alğan sol bır däri,
 Qarağanmen qyzğa jan kırer me edi.
 Şyn oilağan bul ıstıñ mänin uğar,
 Bilmegender şeşuin teris burar.
 Ras-aq, jan salatyn däri bolsyn,
 280. Körmese, jetkızbese nege turar.

Bul üş zat bır-bırinen qalyspaidy,
 Qalai dep tüsinemiz bul bır jaidy.
 Patşa oilai-oilai basy qatyp,
 Qyz iesi kım bolaryn aıymady.
 Qyz dağy bul turaly sendeledi,
 Üş jıgıt pen üş zatty teñ köredı.
 Ömirlik ıs osylai toqyrıp tur,
 Aqyry ne bolaryn kım bıledı?

Patşa ıstıñ jaiyn köp oilaidy,
 290. Asyqpai jaiymenen tolğanady.
 Halqyma aqyl salam, aitsyn mağan,

Bul ıstıñ naq şeşuin dep oilady.
 Üş jıgıt ıstep berdı şyn erlıgın,
 Patşa halqyn jidy keleli kün.
 Dedı patşa: – Qaisysy qyzdy alady,
 Qaneki, aityñyzdar törelıgın?
 Bul habar dünıege tarap jatty,
 Törelıktı aitudy jurt unatty.
 “Köp tabad bır aqylyn” dep Şaimuza,
 300. Köñılın onan ary jadyratty.
 Öitkenı üş jıgıtı qyz unatty,
 Qyzyqqan jıgıtter de, qyz symbatty.
 Bıraq ta üş jıgıtke qosylatyn,
 Körmedik dünıeden şariğatty.
 Halyqtyñ tañdap bergem Zaiyp patşa,
 Bermekşı jıgıtine qyz unatsa.
 Qyz qiylyp üşeum de qiar emes,
 Tañ qaldyq däl osy bır mahabbatqa.
 Aldary jıgıt emes qyzdyñ tuiyq,
 310. Bolaşaq muraty bar şyğar biik.
 Patşasy bır şahardyñ Qaban deitin,
 Estıdı bul habardy ışı küiip.
 Bul qyzdy Qaban patşa alam degen,
 Nietpen äsker jidy öz elinen.
 Zorlap tañdy, oqyrman, qarañyzdar,
 Şeşpekşı bop bul ıstı soğyspenen.
 “Soğysam, jeñip alam” dep jar saldy,
 Qanşa er, jendetterin jiyp aldy.
 Zaiyptyñ sulu qyzy menikı dep,
 320. Şubyrıp sılekein lañ saldy.
 Zaiypqa habar berdı elşimenen,
 Ör keude ozbyr Qaban ökirektegen.
 Tynyş jatqan er qorğaldy, el küizeldi,

Tutqiyl däl osy bır dūrbeleñmen.
 Bastady bır sumdyqty Qaban patşa,
 Qyzdy alar sebebi joq munan basqa.
 Qatygez, qara niet şyqty şepke,
 Qanjaryn qan ıšetin janyp tasqa.
 Estıdı bul habardy jıgıtter de,
 330. Qyz dağy tüstı şuğyl äbıgerge.
 Zaiyp ta aqyldasty olarmenen,
 Habardy jañalady бүкіл elge.
 Delquly patşa edı Qaban degen,
 Boiında qastandyğyn jahan bilgen.
 Qatuly Näri, Zarlyq, Mükäramdar,
 Ne sañlaq, erdın erin jinady elden.
 Sailandy Zaiyp patşa daiyndalyp,
 Keler dep Qaban patşa soğys salyp.
 Jeñilip Qaban jaudan qalsaq eger,
 340. Üş jıgıt qyz basyna tüser salyq.
 Erlikpen patşa elı de jumyldy endı,
 Patşanyñ aitqan sözın qabyıl kördi.
 Er-sabar Näri, Zarlyq, Mükäramnyñ
 Joq edı patşasyna ökpeleri.
 Küiip tur üş jıgıtıñ qyzğa jany,
 Qyz dağy qyzyqtady bul armandy.
 Arada paida bolğan lañdy ıske,
 Qyz dağy, jıgıtter de alañdaidy.
 Zarlyq, Näri, Mükäram dostar edı,
 350. Qiada talai basyn qosqan edı.
 Kezıgıp endı, mine, Şaimuzağa,
 Ulasqan törteuinıñ dosqa demı.
 Sonymen soğysuğa daiyndaldy,
 Qaldyrdy qalasyna Şaimuzany.
 Özı bastap attandy Zaiyp patşa,

Jeñuge Qaban sumdy qatulandy.
 Jinap ap aqyl berer talai dosty,
 Maidanda maitalmandar basyn qosty.
 Ainany, dastarqandy qyzğa berip,
 360. Jaulardyñ kele jatqan jolyn tosty.
 Qyz qarap otyr, mine, aina qolda,
 Köz saldy kele jatqan qalyñ qolğa,
 Qabannyñ ertken qalyñ nökeri bar,
 Bet alğan dürlidesip syimai jolğa.
 Qasqaia şapty Zaiyp qarsy jauğa,
 Kelmeidi jau degeniñ aitar dauğa.
 Bolypty qandy qyrğyn eki jaqtan,
 Körinip turdy maïdan Şaimuzağa.
 Jekpe-jek kelip jaumen aralasty,
 370. Talaidy Zaiyp patşa domalatty.
 Qabannyñ basyn kesip öz qolymen,
 Ainamen körgen qyzdy tym quantty.
 Bır sumdyq bolyp ketti sol arada,
 Kezıktı Zaiyp patşa дәu qarağa.
 Zaiypqa дәu qara da qylyş urdy,
 Qyz kördi, bas kesildi amal bar ma!
 Soğystan Zaiyp patşa ölip ketti,
 Mınıp ap dastarqanğa qyz da jetti.
 Süiegin әkesiniñ alyp kelip,
 380. Şaimuza janarynan jasyñ töktı.
 Qyz tağy soğys jaqqa aina saldy,
 Kördi ölgen Näri menen Mükäramdy.
 Bas kesildi, amal joq, şerın tögıp,
 Bel buyp soğysqa özi daiyndaldy.
 Jelıktı jel ökpeler Qaban jaqtan,
 Zarlyq jür qan josamen aralasqan.
 Qoian-qoltyq kelgende дәu qarany,

Joq qylyp qanjar urdy keser bastan.
 Şaimuza jetip keldi bul maïdanğa,
 390. Zarlyqpen tize qosyp şaiqasuğa.
 Jarymen jaudyñ qyryp aralasyp,
 Mınıp ap dastarqanğa şyqty aspanğa.
 Qyryldy Qaban jaqtan qalyñ nöker,
 Erlıgı sumyraidyñ boldy beker.
 Öktemdik, ozbyrlyqtyñ nesı jaqsy,
 Eñbegiñ әure bolğan selge keter.
 İt, böri, qarğa-quzğyn Qaban basyn
 Jep jatty dabyrlyasyp daiyn asyn.
 Qalğany toz-toz bolyp qaşty keiın,
 400. Bılgen soñ munan opa tabylmasyn.
 Zarlyq pen Şaimuza aldy bul jeñisti,
 Otyryp dastarqanğa köktei uşty.
 Qyz-jıgıt ekeui de synnan ötıp,
 Şaharyn bır ainalyp jerge tüsti.
 İsketip därini әkep tırılтуge,
 Amal ne bas pen dene emes birge.
 Süıktı patşasynan, qos dosynan,
 Aqyry aiyrlyp qaldy mülde.
 Qyz-jıgıt elimenen basyn qosty,
 410. Qadırlep qoidy әke men eki dosty.
 Azasyn alpys күnde aiaqtatyp,
 Zormanğa qyz ben jıgıt aqyl qosty.
 Zormannyñ aldy jıgıt yqylasyn,
 – Buıryqtan asa almaısyñ, eki jasym, –
 Dedı de Zorman ana bata berip,
 Zarlyqqa Zaiyp patşa berdı tasyn.
 Jaña bır jarqyrağan nur tögildi,
 Şaimuza Zarlyq erdi süie bildi.
 Qos ғaşyq tauyp durys ömir jolyn,

Oslai riza etti бүкіл eldi.
 Sonymen jetken eken muratyna,
 Qyz-jıgıt tal şybyqtai buratyla.
 Meñgerip patşalyqty Zarlyq patşa,
 424. Jalğasqan muragerı myñdai jylğa.

JASARTQYŞ BULAQ

Uşyrğan uşpasynan talai qyran,
 Qalyñ tau qatparlanyp qamal qurğan.
 Sol tauda baiağyda bolğan ıı dep,
 Bır aңыз tarap kelgen bar arğydan.
 Jatatyn quşağynda yrys üiip,
 Qaratau nu salaly, kümıs iyq.
 Bulağy buldana aqsa, bulty jeldep,
 Körmegen qyratynyñ qyry synyp.
 Şyñynan mǎñğı ketpes jatqan qary,
 10. Aqyrğan özeniniñ qatty aibary.
 Osynda qanatty qus qazynasy,
 Qaiysqan üir aiqas qaptalda aңыз.
 Asqar tau ata tulğa, alma-salma,
 Turatyn sabyr saqtap qai-qaşanda.
 Ol kezde ien-tegin jatady eken,
 Oranyp tula boiy bar jasauğa.
 Quşağyn etip qalğan tua meken,
 Sol tauda bır kempir-şal turady eken.
 Aulaityn ara-tura añnan basqa,
 20. Käsıp joq istep keter bura böten.
 Boiynda bolmasa da bala jiger,
 Syralğy şaruasymen şal äbiger.
 Ol emes körinedi Jäutik mergen,
 Är küni atqan aңыз: – Jaraly, – dep.

Qañğyryp ketpegen soñ atqan oğy,
 Jetkendei bolady eken baqqa qoly.
 Ataly önerimen ketse aғattyq,
 Boiyna tüsken auyr daq köredi.
 Köz salmai жүрген аңға tau balaqtap,
 30. Şyqty sāl şyñğa bır күн talmai attap.
 Qalady boi körsetip tal işinen,
 Mergenge jalğyz buğy qardai appaq.
 Är şöptiñ basyn şalyp, üzip tılı,
 Jür baғzor gül teñizin жүзіp buğy.
 On ekı sala salğan sandar müiiz,
 Aңызynyñ esin alyp qyzyqtyrды.
 Bılmegen qartaisa da köpten körip,
 Ğajaiyp mynau şırkın, netken körik.
 Şal közin siqyrlandı buğy tüsi,
 40. Tabıғat enşisine ketken berip.
 Sürinip sululyqtyñ lağylına,
 Jup janar ışıp-jeidı tağy myna.
 Buğyny atu üşin aңыз aqyry,
 Minedi täuekeldiñ qaiyğyna.
 Aiağyn aңdyp basyp ailaly şal,
 Baiyptap bas-aiağyn parlady sāl.
 Jaq-sadaq, jabdaldy tez uşqyr jebe,
 Kez jetti nysanağa zaulap uşar.
 Jebeden qorğaғandai jer erkesin,
 50. Buğyға төgedi tal köleñkesin.
 Jauyp tur japyrlasyp gül-japyraq,
 Tağynyñ kerim keude, kemel tösin.
 Byldyrlap kürmelgendei bulaq tılı,
 Uşpadan özın tömen laqtyrady.
 Qiadan qiys tauyp şal aңdysa,
 Jağada qylyş qyrly qiaq turdy.

Közine kün nurynan tamşy jinap,
 Aq buğy jaudyraidy jai şybyndap.
 Beiimdep tursa dağy beibit orta,
 60. Qaitpady alğan betten añşy biraq.
 Sadaqtyñ u tılımen qatty urylğan,
 Ört qyzyl öndıršekten orğydy qan.
 Köz jazyp qalmaq üşin umtyldy şal,
 Jaraly januşyrğan aq buğydan.
 Aq buğy däl osydan ketse tırı,
 Namysker şalğa tırlık joq sekildi.
 Dem alyp eki iyqtan entikkende,
 Ezuden köbık qainap, es ketuli.
 Zaqymdap uyz tñın qastyq uy,
 70. Qarsydan ary äzerge asty buğy.
 Şalynğan şalbaryna şalekeñniñ,
 Ağaşqa qaldy ılınıp bas kiimi.
 Şaiqastyñ qian-keskı şağy bul naq,
 Basty alğa mergenımız şabuyldap.
 Ädei tynyştyğyn joqtağandai,
 Syñsıdy nu ormannan saryn-yrğaq.
 Desek te nudyñ osy noğan şaly,
 Audy äbden aq buğyğa oi-añsary.
 Atpaqqa endı bır jol qolyn salsa,
 80. Salaqtap bos qalypty qoramsağy.
 Şılde aiy kün balqytyp tur quzdardy,
 Qaptaldan qan-josa bop ız qulaidy.
 Qaşqan añ qarlyqqanda jata ketip,
 Dedektep taiasa añşy, tağy uzaidy.
 Erigip jarysatyn esken jelmen,
 Aq buğy barady auyp ösken jerden.
 Sağymğa jetkızbeitin qairan jüirik,
 Jaiauğa boldy mazaq meşkeilengen.

Müiizın nu şatqalda moiynğa asyp,
 90. Ketetin tuiaq ilmei qorymda aşyq.
 Tasadan tap berse de talai jyrtqys,
 Qaşanda qaluşy edi-au ornyn basyp.
 Jer soğyp endı bugün körkem keude,
 Jan-jaqqa jasty közi mölteñdeude.
 Ainaldy aldyruğa sorly buğy,
 Kün qulap ekintige eñkeigende.
 Bır qalyp, qaşqan ańdy bır qusyra,
 Belgısiz qalai ötti bul kün, sırä.
 Aitarğa jügirgenmen şoqaq qağyp,
 100 Qarlyğyp qalğan eken quğynşy da.
 Bölengen qos jağasy gül-quraqqa,
 Kenetten kez boldy añşy bır bulaqqa.
 Suynan sol bulaqtyñ jüze jutyp,
 Oq şyrqam şaldan buğy tur jyraqta.
 Qyzyl qan aq deneden turğan ağyp,
 Ap-aiqyn tiylğanı qurğap anyq.
 Şal kördi buğy ar jaqqa ötkendigin,
 Jağağa kösile aunap-qunap alyp.
 Qaldyryp iyğynan qağyp töndi,
 110. Mergenim oñağanşa bağytty endı.
 Sauyqqan jarasynan tau erkesi,
 Lezde şal közinen ğaiyp boldy.
 Şeginen asqan saiyn körkıñ, nuryñ,
 Janyñnyñ torauylar erkındigin.
 Aq buğy işpese eger älgı sudan,
 Añşydan tartar edi dertin bugün.
 Erinin kebersigen mergen tistei,
 Bulaqqa basy qulai berdı eñkıştei.
 Tañdandy möldır sudan ışıp jatyp,
 120. Ğajaiyp bügingi iske körgen tüstei.

Kempirge bugin aitar qoş habar joq,
Ökindi ol qalğannan bosqa jer bop.
Es jiyp, susyndy äbden qandyrğan şal,
Qaitty üige: – Er jaqsysy qos tabar, –
dep.

Käriliktñ boiyn jailap derti mülde,
Qalatyn künde jalğyz kempir üide.
Urşyğyn qozğap qoiyp otyratyn,
Qialmen baryp-kelip jer tübine.
Jas künde ömir şalqar teñiz degen,
130. Ötedi soqqan jeldei sezilmegen.
Basy ümit, aiağy arman, aialy joq,
Bul tağdyr kımge opyğyn jegizbegen?!

Tülegen asqar taudan aqiyqşa,
Tulğasy köz qamağan bir airyqşa.
Şaly da şabytty edi-au jas kezinde,
Amal ne boldy ötken is, bari qysqa!
Säuleti tañ şolpanyn tüser üzip,
Jaratqan özın qulynmüşe qyz ğyp.
Oilasa dını qatty tağdyr ısın,
140. Kempirdiñ ketetuğyn ısı ezılıp.
Bir sätke kempir endi jiyp boidy,
Baiansyz bas torlağan ırıktı oidy.
Urşyğyn muryndyqtap otyr edi ol,
Esikten jap-jas bireu kırıp keldi.
Jıgıttıñ közben şolyp ainalasyn,
– Qarağym, – dedi kempir, – qai
balasyñ

Jaş-sadaq, jarğaq tonyn tonap alyp,
Uşyrdyñ qaida aparyp şal qarasyn?
Aşşy üni añyratyp alys saidy,
150. Jartastar jañğyryğa dauys saldy.

Ürkıttı kültögerden üreili äuen,
Saq süreu, sabau quiryq sauysqandy.
– Tausylmas karteigende taptym azap,
Dep kempir üreilene qaqty bajaq.
Jas jıgıt añtarylyp turyp qalğan,
Kempirge sonda baryp qatty jauap.
– Jasağan, täube, Qudai buiryğyn-ai,
Kempir-au, beri qaraşy qyryndamai.
Otasqan otyz bes jyl şalyñmyn men,
160. Tal tüste tanymaityn munyñ qalai?
Baiyrğy baspana bop şyñdar myna,
Birge ötken künımızge jyldar kuä.
Synaityn jaña tüsip turğan joqsyñ,
Bolmasa perı soğyp jyndandyñ ba?
Jañylyp minezinen quraq uşar,
Jıgıtke kempir qarap turady säl.
Azdan soñ “Tañırım-au, – dep
tañdandy,
Ketipti jasañğyrıp myna qu şal!”
– Jarqyn жүз janaryñnan jarqyrıp ot,
170. Alypsyñ jiyrma jas qalpyña kep.
Jastyğyn kımniñ qalai juqtyrdyñ sen,
Dep kempir şalğa kümän artyp älek.
Küdıgı quat berip boığa küşti,
Şalyña birde kempir doldana uşty.
Sonda şal basu aityp baiandaıdy,
Qaldyрмаi bastan-aqyr bolğan ıstı.
Mundaıda jabysatyn qyzğanyşty oi,
Bılınbei boıға qonar bylğanyş qoi,
Jailanyp jata ma üide endi kempir,
180. Suynan sol bulaqtyñ bir qana
ışpei?

– A, Qudai, jana körsin bağym бүгін,
 Dep kempir kiindi de abyñ-kübiñ.
 Şalynyñ ökşe ızine tüsıp alyp,
 Işine ketti kırıp qalyñ nudyñ.
 Añşynyñ sözın uqpai “toqtalağan”,
 Bulaqty бүгін sözsiz bop tabarman.
 Jınıgıp ketken kempir oralmary,
 Eki kün, e degenşe, ötti aradan.
 Mosyda şaiy qainap tosaptağan,
 190. Şalekeñ endı boldy qosaqqa alañ.
 Kım bılsın adasty ma, älde jyrtqyş
 Ketti me jazym qylyp tosattan añ?
 Buldyrap köz uşynda körgen tauy,
 Şyqty üiden kempirdi ızdep mergen
 tağy.
 Keldim dep jas qalpyma özım qalai,
 Ärqily jol-jönekei oi qorytady.
 Eş qate жүрген jolyn baspai äste,
 Bulaqty boilap kele jatsa keşte.
 Oranyp jağadağy gül-şeşegін,
 200. Iñgälap jatady bır jas näreste.
 Böbektı añşy ainalyp şyr köbelek,
 Tañdandy bolğan ıske şyn keremet.
 Ärine, oğan mälım kempiriniñ,
 Işkenı bulaq suyn tym kerelep.
 Näpsı ausa oñai emes bas aldyрмаq,
 Qalğanyn bilmei kempir qaşan qulap.
 Irkılmei işe bergen körinedi,
 Bırjola alu üşin jasañğyrap.
 – Tüu, baiğus, işken bar ma osy ğurly, –
 210. Dep añşy küбірleidi şoşynuly.
 Sia ma aq ordağa alty qanat,

Aiağyn bilmeitinder kösilüdi.
 Ozsañ da jalğyz dara qalyñ toptan,
 Kerek qoi qaıbyr ıske sabyr, toqtam.
 Aiazda jurttan buryn jylynam dep,
 Jandar bar küip ölgen jalyn şoqtan.
 Aldy-artyn, hal-quatyn ol aңğardy,
 Añ ekeş aq buğydai añ da bildi.
 Baiqasañ ötken-ketken düniede,
 220. Qaşanda qanağatsyl jan qadırlı.
 Is bittı meilı qupta, meilı jazğyr,
 Bıreuge deitin emes endı laj qyl.
 Säbidi jylbyrağan etekke sap,
 Üine qaituğa şal boldy мәjbür.
 Betke alyp ösken el-jurt, uly ortany,
 Bekındı ol tastaуға endı ien taudy.
 Şaldyğyp kele jatqan şal basyna,
 Oralды köldeneñnen bır oi tağy.
 Boldy dep bastan ötkен qandai jait,
 230. Özinen surauy anyq barğanda jurt.
 Ärine, aitu kerek añşy şynyn,
 Söilese jaramaidy jalğan-ğaiyp.
 “Oilamai tek özımdı men dalbasa,
 Körgen jön ııılıktı elmen qosa.
 Bulaqtyñ qainarynan äketein,
 Köterip bır torsyq su eñ bolmasa.
 Quansyn el, aғaiyn barğanda” dep,
 Şal kelgen boldy osyndai bailamға bek.
 Bulaqtan bır torsyq su aldy quiyp,
 240. Qaitadan beinettenip qainarға kep.
 Mәjbürsін tırı жүрсеñ hareketke,
 Basyñ qul paidaға da, päleketke.
 Qarysyp süieğine keledi şal,

Arqada qara torsyq, bala etekte.
 Malynyp tula boiy kölşik terge,
 Quldilap qulamadan ol şyqty örge.
 Kezdesken kedergıden taisalmady,
 Qalaida jetkızuge torsyqty elge.
 Künindei tabıǵattyñ qubylmaly,
 250. Ister köp bolmaituǵyn uǵynǵaly.
 Äiteur mergenimniñ buryñǵydai,
 Äzirşe bosamady buyndary.
 Aldy-artyn ajdahadai orap-ılıp,
 Äketti şaldy kenet boran ılıp.
 Soñynan mañdy basyp soqyr tuman,
 Kökjiek küñgırttenip bolady ymyrt.
 Bolǵanda senim küştı, niet berik,
 Adamdy ıı bola ma iekterlik?!
 Jol basty adasqan şal abyryjymai,
 260. İende birneşe kün-tün ötkerip.
 Bult köşip tau artyna şudalanyp,
 Şuaǵyn, aşyldy kün, qyrǵa jaiyp.
 Bağdaryn endı ańdaǵan suñǵyla ańşy,
 Adamǵa kez keledı bır ğajaiyp.
 Jatqan jan ekpetinen tulǵaly erek,
 Qaraidy qos janaryn nurǵa bölep.
 Keudesın tüirep ötip tu syrtyna,
 Bır aǵaş jelge yrǵalyp, tur mäuelep.
 Adamǵa qarasa ańşy ańdap anyq,
 270. Şynynda ıı eken bul tańdanarlyq.
 Tösinen ekpettegen tamyr tarap,
 Aǵaş tur arqa tustan däl qadalyp.
 Kım bılsın, tılı sau bop qaldy neden,
 Älgı adam jön surady aldymenen.
 Ol uqty bolǵan ıstıñ syr-sipatyn,

Ańşy aitqan ap-azǵana äñgımeden.
 Aǵaştyñ saiasynda turǵan mine,
 Jalǵasyp ekeuara tudy äñgıme.
 Surady mergen älgı jumbaq jannan,
 280. – Qalaişa tap boldyñ, – dep, –
 mundai küige?
 Ol sonda bır kürsınip aldy daǵy,
 Ańşyǵa baiandady mäñdi-jaidy.
 Sol kezde aiqyndaldy barǵan saıyn,
 Jüzinen uialaǵan qaiǵy daǵy.
 – Bulaqty sender ışken suyn bırden,
 “Jasartqys bulaq” deıdi syryn bilgen.
 Kempirıñ köp ışken soñ näreste bop,
 Az ışken seniñ jastyq synyñ kirgen.
 Bastalǵan sol bulaqtyñ jer üieǵı,
 290. “Tırlıktıñ qainar közi” delinedı.
 Qainardan “Abylhaiat suyn” ışseñ,
 Timeıdı mäñgi saǵan ölım oǵy.
 Qanyqpyn bul bulaqtyñ men syryna,
 Quiǵanyñ qainar suy torsyǵyña.
 Endıǵı auyz tiseñ eger onan,
 Quşar eñ aiaǵymdy sen şynynda.
 Endı bul aşylmaǵan janǵa syrym,
 Aldynda ötip ketken san ğasyrdyñ.
 Qainardan “Abylhaiat suyn” ışıp,
 300. Tırlıktıñ aspaǵyna mäñgi asyldym.
 Köştı alǵa ömır keruen eş kıdırmei,
 Tañ atsa kün batady keş bılınbei.
 Aldy ölım adamzatty kezegimen,
 Tüsetin taudyñ şuǵyl köşkimindei.
 Ölmesten jasai berdım, al men tırı,
 Qursaulap qasıretpen qaiǵy erkımdı.

Myñdap jyl jasasam da boiymdağy –
Joğalttym tätti läzzat, jan körkımdı.
Airylğan tuqym-zauzat, dos-jarannan,
310. Men boldym obyr jalğyz ospadar
jan.

Maqsatsyz, mağynasyz ömir ötti,
Şaladaı aidalada bosqa janğan.
Bügingiñ keşegige kele me teñ,
Seziler tozğan janğa dene böten.
Adamğa mänsız ötken tırşılıktan,
Kezinde kelgen ölüm merei eken!
“Tırı jan – tıstı baqa” qaiau jürek,
Degendei keştim ömir jadap-jüdep.
Uğyp al men aitaiyn añşy sağan,
320. Jalğanda jalğyzdyqtai jamandyq
joq.

Işinde san myñ jyldyq ömirimniñ,
Neni istep, jeke-dara neni bildim.
Ölümge itermelep qusalyq oi,
Aqyry osy ağaşqa kep uryldym.
Jasymnan ajyramai sor älegi,
Sonda da tynbai jürek soğa berdi.
Keudemdi tüirep ötken mynau ağaş,
Ol kezde qurağan bir soiau edi.
Denemnen mäñgi nârlı tauyp qorek,
330. Boi tartyp boldy bugün alyp terek.
Jatamyn qus sañğyrsa azyq etip,
Ölmeseñ bolady eken jaryq kerek.
Jetkende osy arağa söz aiağy,
Añşynyñ suqany uşyp, közi alardy.
– Qaitem? – dep, torsyqtağy qainar
suyn,

Surady älgı adamnan özi amaldy.
Berilip erekşe bir äserli oiğa,
Söiledi jumbaq adam bäseñ zorğa.
– Onda sen torsyqtağy qainar suyn,
340. Osynau qarağaily şaş ormanğa.
Jaiqalyp qarağaily güldi bürin,
Taulardyñ orman japsyn şyñ-biugin.
Mäñgi ölmes qazynaly jasyıl nudyñ,
Adamzat körsin ortağ ıgılığın.
Uialap kökiregin azap-arman,
Zañynan tabıgattyñ jazalanğan.
Älgı adam osyny aityp añşy şalğa,
Küinen seiledi nazalanğan.
Sonda añşy oida bolmai basqa böten,
350. Sudy alyp qarağaiğa şaşqan eken.
Ainalyp jumbaq adam täni ağaşqa,
Turypty qarağaimen qasqara teñ.
Jüzinen jas mergenniñ ötkir, öñdi,
Üreili oilar ürkıp ketti deidi.
Tur eken etektegi “säbi kempir”,
Boijetken kemeline kepti deidi.
Küşteri burynğydan tym beter bop,
Şaşady nu ormanğa sudy ekeulep.
Qalady aq buğyda bir jarq etip,
360. Izinen tastap şalğa suret-örnek.
Tek qana qyran bürkit ızın salar,
Jartastan jasyıl tüs ap qyzylşalar.
Su tigen qiadağy arşa albyrap,
Şyrşanyñ aimalapty jüzin samal.
Qosylyp suğa añşynyñ mañdai teri,
Aşyldy mine osylai qainar tegi.
Adamzat “Abylhaiat suyn” şaşqan,

Mäñgi ölmes qarağailar jaidy örkendi.
 Boi sozyp kök aspañğa möldır-biik,
 Tamyry tasty jarğan, jerdı idırıp.
 Qalyñ nu qarağaily sonan berı,
 Jaratyp keledı eken elge ıgılık.
 Tarağan bır auyzğa bır auyzdan,
 “Jasartqyş bulaq” tabar muraly ız, män.
 Jas dostar jalğastyryp aita jatar,
 376. Tüigenin zerdesine bul aңызdan.

MAİMYL KELİNŞEK

Buryn bır patşa ötken Jämşit atty,
 Jasyñan Qudai berıp oğan baqty.
 Halyqqa közqarasy jaqsy bolyp,
 Halaiyq öz tusynda şalqyp jatty.
 Patşa ädil eken, bılımı artyq,
 Är ıstı bılıp turar tüpten tartyp.
 Qarağan patşaңыз ädil bolsa,
 Tolyqsyp dünıe jüzı turar balqyp.
 Söileşi, qyzyl tılım, otyz tısım,
 10. Ärqaşan körgenim joq sizden
 qysym.
 “Arttağy jas urpaqtar oqysyn” dep,
 Miras qyp söz qaldyrdym sonyñ üşin.
 Jazaiyn bır äñgıme dastan etip,
 Bolsam da özım kări, köñilim tetik.
 Patşadan edel-jedel üş ul tudy,
 Köñılı quanyşpen qalğan bekıp.
 Üş uly tal şybyqtai buralady,
 Bılgeñge söz jüiesı quralady.
 Birinen-bırı ötken balalary,

20. Patşa körmei qaitıp tura alady.
 Üş uldy berıp qoidy mektebine,
 Asyğar adam bolyp jetpeğine.
 “Közımnıñ quanyşy, qarağym” dep,
 Bır jaqqa jıbermeıdı ketkenine.
 “Üş uly qatar ösıp jasar ma eken,
 Bıreui orynymdy basar ma eken.
 Bır uly patşa bolyp orynyma,
 Halyqqa jemıs gülın şaşar ma eken”.
 Patşa meıırmıdı qalasyna,
 30. Qarañdar, aqylynyñ danasyna.
 Er jettı azamat bop balalary,
 Patşa synaq qylmaq balasyna.
 Üş uly bıreunen bıreui ötti,
 Bări de üilenetin jasqa jetti.
 “Baqytyn üş ulymnıñ synaimyn” dep,
 Patşa köpşilikke bergen sertti.
 – Üş uly qaraşyğym, bağym, – dedı,
 Tüspesin öz tusymda sağym, – dedı.
 Balamnyñ bıreune buıysa eken,
 40. Otyrğan altyn sarai, tağym, – dedı.
 Oilady “üş balamdy synaiyn dep,
 Moinymdy synau üşin buraiyn” dep.
 Jasatyp üş sadaqty üşeune,
 Oilady “aitqan sertte turaiyn” dep.
 – Alpys jas kărılık kelgen sağym, –
 deıdı,
 Baq qonyp jyljymağan tağym, – deıdı.
 Qai jerden, qandai adam buıyrady,
 Synaiyn balalardyñ bağyn, – deıdı.
 Patşa taqta otyryp erikken soñ,
 50. Bul ıstı oilap taptı zerikken soñ.

Üş ulyn äiel üşin synamaqqa,
 “Üş sadaq üş ulyma berip körsem”.
 Jurtyna ämir qyldy: – Kelsin, – degen,
 Isten buiryğymdy körsin, – degen.
 Jasatqan üş ulyna üş sadaqty,
 Köpşilik qolyminen bersin, – degen.
 Tamam jurt estigende jiylysty,
 Jan-jaqtan bări kelip quiylasty:
 – Patşa qol jetken soñ ne qylmaidy,
 60. Körmedik ömir boiy mundai ıstı.
 Kigızgen balasyňa asyl kiim,
 Bır tutas kelip qaldy elı jıyn.
 – Qai balam maqsatymnan şyğar eken,
 Şyqpasa keregi joq jalğyz tiyn.
 Baqyty er adamnyñ äiel bolar,
 Miras söz munyñ özi uzaq sonar.
 Qaiyn jurt, ata-anasy jaqsy bolsa,
 Jıgıtke anyq baqyt sonda qonar.
 Oilasam dünienı köñilim eren,
 70. Baqytty üş ulymnyñ synap körem.
 Atqan oq qandai jerge tüsken bolsa,
 Äieldi sol aradan alyp berem.
 Jurt şulap patşa sözın qabyldağan,
 Mundai ıs budan buryn tabylmağan.
 Patşa qoly jetip muny ıstedı,
 Köñili özgeşe bır jalyndağan.
 Köpşilik şapalaqty dürildetti,
 Ülken ul sadaq atyp gürildetti.
 Bır ülken patşa bar дәuletı asqan,
 80. Atqan oq sol şaharğa baryp jetti.
 Ekinşı ul kezek kelip sadaq atty,
 Köpşilik qyzyq körıp jyrğap jatty.

Atqan oq bır şaharğa tüsken eken,
 Qarañdar bul balağa bergen baqty.
 Nysana kışı ulğa keldi kezek,
 Bul bala oi oilaidy özın tejep.
 Atqan oq qañğyp ketse ien jerge,
 Patşanyñ qahary bar turğan kezep.
 Kenjesi sadaq atty zyryldatyp,
 90. Bet alyp kün şyğysty qyryndatyp.
 Bar eken kün şyğysta köl-daria,
 Atqan oq ortasyňa ketti batyp.
 Patşa ümit artqan kenjesine,
 Jetkızbei bara jatqan teñdesine.
 Synaqtan qaidan ötsin kenje uly,
 Oq ketti qaita ainalyp kelmesine.
 Patşa baiğus sertime jetem deidi,
 Balasynyñ qaryzynan ötem deidi.
 “Synauda eki ulymnyñ bağy jandy,
 100. Kışı ulym jaramady, beker” deidi.
 – Üş uldan eki ulymdy aldym tañdap,
 Jetilgen önerime aqyldyraq.
 Baqyty janbağan soñ amal bar ma,
 Uaiym kışı ulyma tüsti salmaq.
 Oqyttym qaryzy joq oqu-bılım,
 Aitamyn ädildikpen sözdiñ şynyn.
 Oilağan talabymnan şyqpağan soñ,
 Körüge tiis bolar özi künin.
 Osymen bala jaiy tura tursyn,
 110. Är iske patşamyız aqyl qursyn.
 Baqytty eki ulynan söz bastaiyn,
 Jamağat qulaq türıp, moiyn bursyn.
 Patşa ülken ulğa qudalasty,
 Kelgenşe kelın bala jantalasty.

Toi qylyp uly duman saltanatpen,
 Quanyyp bäibişeler şaşu şaşty.
 Jeti kün toi bolğanda uly duman,
 Aqynda bosqa turmas öleñ quğan.
 Patşa oilap ekı ulyn quanady
 120. “Özime tartqan balam asyl tuğan”.
 Üilenıp ülken uldyñ bolğan kezı,
 Şaruanyñ jaqsy bolar bitken tezi.
 Üilenuge ekınşı uldy daiyndyq qyp,
 Sondağy patşanyñ aitqan sözi.
 Patşa söz söiledi aryndağan,
 Qairat-küş paida boldy tabylmağan.
 – Qorama mal, basyma täj ornağan,
 Baqytym öz basymnan arylmağan.
 Üilenuge ekınşı ul talaptanğan,
 130. Jai jürıp kelispeidi salaqtanğan.
 Eşkimniñ talasy joq bergen baqqa,
 Tañdai qağyp jurty tur, qarap qalğan.
 Ekı uldy üilendirdi edel-jedel,
 Budan artyq bolady qandai bedel.
 Ekı uly talabynan şyqqannan soñ,
 Ekı ulğa patşamyz da sonдай sener.
 Tausylmas aita bersem köp keñesim,
 Jazdy dep sökpeñizder muny nesin.
 Jamağat, qulaq salyp tyñdañyzdar,
 140. Söilein üşinşı uldyñ äñgimesin.
 Qazeqzan jalğyz qaldy jetim bolyp,
 Muñaidy ekı közi jasqa tolyp.
 Bul bala tırı jetim bolyp qaldy,
 Mänısın qurastyryp jazsam tolyq.
 Qazeqzan oilaidy özın tırı jetim,
 Oryndalmai qor boldy bergen sertim.

Amal ne, dünıe şırkın, aldap otyr,
 Qaitkende tırı körem eldiñ betin”.
 – Bul şahardan ketein,
 150. El şetinen ötein.
 Ata-anam quyp salğan soñ,
 Talaiym joq, ne etein.
 Tırı jetim men boldym,
 Müsäpırmıñ teñ boldym.
 Közge türtkı men baiğus,
 İt pen qusqa jem boldym.
 Jüruge jolym tar ma eken,
 Tauğa şyqsam qar ma eken.
 Atadan tırı aiyrılğan,
 160. Mendei sorly bar ma eken?
 Ata degen beker me,
 Qiyn ıs bastan öter me.
 Zarlağan sorly men baiğus,
 Muratqa bır kün jeter me?
 Qaraşy, halqym, sözime,
 Jas keler tolyp közime.
 Tırı jetim bolğanğa,
 Tañ qalamyn özime.
 Şyğysqa Qazeq jıgıt aiañdady,
 170. Azyraq osy arada aialdady.
 “Basyma ne jazsa da, köreim” dep,
 Jürısten bul beışara aianbady.
 Kündız-tün jürıp kettı demin almai,
 Ilgerilep jüre berdı keim qalmai.
 Alystan köl-daria körınıptı,
 Bul bala toqtamaidy soğan barmai.
 Aiañdap kölje keldi älgı bala,
 Körınbes bas-aiağy midai dala.

Üstinen qaiyq, keme jürıp jatty,
 180. Otyrdy Qazez jıgıt demın ala.
 Oilady “bır kemege şyğaiyn dep,
 Mänısın bul darianyñ uğaiyn dep.
 Barğanda darianyñ ortasyna,
 Tüsein özımdı özım synaiyn dep.
 Oğymnyñ tüsken jerı osy eken,
 Bailaiyn uağdağa beldı bekem.
 Ölımnen bır basymdy aiamasam,
 Tübıne bul darianyñ tüsıp ketsem.
 Adamğa oñai eken ölım degen,
 190. Közıne eşbır närse körınbegen.
 Basyma eşbır paida qylğany joq,
 Ata-ana, tuys-bauyr, elim degen”.
 Qazezqan bır kemege aldy şyğyp,
 Qorğalap müsäpirdei jürdi buğyp.
 “Basyma ne ıs түsse köreiın” dep,
 Oğynyñ tüsken jerın turdy uğyp.
 Darianyñ ortasyna barğan kezde,
 Senseñız jalğan emes osy söz de.
 “Düniede mendei sorly bar ma eken”
 dep,
 200. Jas aldy bul beışara ekı közge.
 Ainadai su tartady aspan-köktı,
 Qazezqan özın atyp suğa şöktı.
 “Täuekel, ne jazsa da köreiın” dep,
 Közınıñ zar eñırep jasyın töktı.
 Qazezqan özın atty janyn qıyp,
 Boiyna bar qairatyn aldy jiyp.
 Syrqyrıp su түbine barğan kezde,
 Toqtaptı ekı aiağy jerge tiip.
 Qaraidy jan-jağyna közın aşyp,

210. Talyqsyp ketken eken tüsi qaşyp.
 Qarasa su aspanda qalğan eken,
 “İapyr-au, netken ıs” dep qaldy sasyp.
 Otyrdy tüsken jerde demın alyp,
 Qaraidy jan-jağyna közın salyp.
 Jaqynnan altyn sarai körınpıtı,
 Otyrdy sol arada añ-tañ qalyp.
 Baiqasa osy sarai jetı qabat,
 Aidyndy körınedı bek ğalamat.
 Körmegen ıstı kördı baiğus bala,
 220. “Zor bailyq, eñ jaqsylyq, – dep, –
 salamat”.
 Köl eken sarai aldy jalt-jult etken,
 Jağalai türlü jemıs ağaş ekken.
 Kiimin üstindegi şeşip tastap,
 Qalyñ qyz suğa tüsıp oınap ketken.
 Otyrdy qyzğa qarap jarqyldağan,
 Saraidyñ bosağasyn altyndağan.
 Körmegen düniede mundai qyzdy,
 Bır-bırlep suğa tüsıp salqyndağan.
 Bul qyzdar şuyldaidy şüinşilep,
 230. “Keter me patşa qyzdyñ küiıgı”
 dep.
 İekterin köterıp jügiredi,
 “Şyğady adamzattyñ ıısı” dep.
 Bul qyzdar jügiirisip bezektegen,
 Jıgıtıñ oiı da joq sezed degen.
 “İısı adamzattyñ şyğady” dep,
 Jügiirdı patşa qyzğa kezekpenen.
 – Patşa-au, adam ıısı burqyraidy,
 Bızderge qandai adam umtylmaidy.
 Köretin adamzatty kün bar ma eken,

240. İisine sai süiegiñ syrқыraidy.
 Patşa qyz aitty sonda: – Mahabbatym,
 Şeşiler quanyşpen işte dätim.
 Basynda ötken aidyñ qolğa tiip,
 Tapsyryp alyp edim amanatyn.
 Patşa qyz ämir qyldy: – Tabyñdar, –
 dep,
 Qasynda şapşañ ızdep baryñdar, – dep.
 Bul jıgıt naq mahabbat jarym edı,
 Sözime meniñ aitqan nanyñdar, – dep.
 Jumsady qyryq qyzdy: – Baryp kel, –
 dep,
 250. Qasynda jıgıtımdı alyp kel, – dep.
 Auyrtpai eşbir jerin joldasymnyñ,
 Üstine altyn kilem salyp kel, – dep.
 Aitqanyn patşa qyzdyñ maquldady,
 Quanyyp bari kelip saqylady.
 Ai beti anadaidan jarq-jurq etip
 Bul qyzdar Qazeqqanğa jaqyndady.
 Qazeqqan qyzdy körıp tañyraqady,
 Keide qorqyp jüregi jabyrqady.
 Tağzym etip qalyñ qyz bas igende,
 260. Kündızdei sudyñ asty jarqyrady.
 Jıgıtpen qol ustasyp amandasty,
 Bul qyzdar qyrğı qabaq, qalam qasty.
 Üstine altyn kilem otyrğyzyp,
 Burylyp saraiyna qadam bastı.
 Qazeqqan ärbir iske bolğan myqty,
 Könbeske mundaı iske bolmas tıptı.
 Er adam äiel zattyñ pırı bolar,
 Aldynan patşa qyzdyñ özi şyqty.
 Jıgıtpen amandasty meirban-dy,

270. Jolyna pida qylar şybyn jandy.
 Är iske küdiktenip jürgen jıgıt,
 Periniñ qyzy ekenin däl tanydy.
 Jıgıtı ertip bardy saraiyna,
 Periniñ kım jolaidy mañaiyna.
 Peri qyz adamzatqa ğaşyq eken,
 Bul jıgıt kez bop qaldy talaiyna.
 Armany peri qyzdyñ jüzege asty,
 Quanyyp qalyñ qyzdar şaşu şaşty.
 Toi qylyp uly duman, rahattany,
 280. Sol jerde oınap-külip köñil aştı.
 Qazeqqan bir ai jürdi külip-oınap,
 Dünienin qyzyğyna bar ma toımaq.
 Elne qaita ma eken, tura ma eken,
 Patşa qyz Qazeqqanğa saual qoımaq.
 – Qazeqqan, sen kelgei bir ai ötti,
 Tarqattyq qasiret pen qaiğy-dertti.
 Turuğa bul arada mümkün emes,
 Qaitatyn el-jurtyña uaqyt jetti.
 Qazeqqan qyz sözine tañ qalypty,
 290. Mänisin ärbir sözdiñ aňgarypty.
 Şyğuşa jer betine bir mäsele,
 Bul jıgıt oi soqty bop sandalypty.
 – Uäjip ekeumızge qyrğa şyqpaq,
 Buiyrğan ärekettiñ bärin uqpaq.
 Jer beti, su tübinen qosylystyq,
 Düniede durys emes muny umytpaq.
 Ekeumız jer betine keteiñşı,
 Ortalyq dariadan öteiñşı.
 Rizyq dämi tartsa sol aranyñ,
 300. El-jurty, ata-anağa jeteiñşı.
 – Eliñız meni körıp ğaşyq bolar,

Körgenşe didarymdy asyq bolar.
 Qandai jan köre almastyq ıstese de,
 Buiyrğan mahabbatyñ näsıp bolar.
 Jañbyrsyz köktemeidı salğan egin,
 Qazezqan, baiqadyñ ba sözdıñ tegin.
 Körgen el men baiğusqa ğaşıyq bolar,
 Sol üşın men kiein maimyl kebin.
 Kezikkende jamandyq jaza baspau,
 310. Basyña ne ı tusa sonan qaşpau.
 Kebımdı küni boiy kiip jürıp,
 Bolğanda jatar mezgil şeşıp tastau.
 Adam joq jany aşıtyñ, jaqynyñ da,
 Öner köp joldas bolğan paqyryñda.
 Sözime meniñ aitqan unasañyz,
 Jetersiñ muratyña aqyrynda.
 Qoştasty qyryq qyzben bastyq sailap,
 Bitirdi ärbır ıstıñ bärin jailap.
 Jüruge yñğailanyp turğan kezde,
 320. Qoş aityp qyryq qyz da turdy
 jainap.
 Patşa qyz jıgıttı alyp kökke uşty,
 Önerı osy qyzdyñ sonдай küştı.
 Aralap daria, köldiñ ortasymen,
 Toqtamai köl şetine kelip tüstı.
 Patşa qyz maimyl kebin aldy kiip,
 Kimese jüre almaidy jerge syiyp.
 Aiañdap künbatysqa jürıp ketti,
 Boiyna küş-qairatyn aldy jiyp.
 Bul qyzdyñ oquy artyq, önerı asqan,
 330. Önerdi ädet qylğan bala jastan.
 Ekı jas munan bylai ne ısteidi,
 Mänısın uqtyraiyn bır-bır bastan.

Ekeu el şetine jaqyndasty,
 “Nemene ısteimiz” dep aqyldasty.
 Basta üi, bauyrynda qazan da joq,
 Qaitemiz munan bylai işer asty?
 Qyz aitty: – Eş närseñ oiğa alma,
 Är ıstı uaiymdap keiın qalma.
 Opy salsañ rızıyq daiyn bolar,
 340. Jürekke uaiymdap qaiğy salma.
 Ekeu opy saldy kündız-tünü,
 Aqiqat jaqsy bolar sözdıñ şyny.
 Işı-syrtyn laimen sylağanda,
 Bolmaidy salğan üidiñ eşbir mını.
 – Ei, jarym, bır söz aitam mağan
 nansañ,
 Aiañdap bosağağa jaqyn barsañ.
 “Bissmilla rahman rahim” dep,
 Köterip, bır aiağyñ syrtqa salsañ.
 Äuelden qyzdyñ sözi anyq boldy,
 350. Bul jıgıt bosağağa baryp boldy.
 Bır attap bosağağa qaita ainalsa,
 Panardai üidiñ ısı jaryq boldy.
 Qyz otyr tügel oilap oñ men soldy,
 Oqumen ädet qylğan osy joldy.
 Pülis perde, kilem-kılşe, ydys-aiaq,
 Dastarqan, pysqan tağam daiyn boldy.
 Qazezqan bolyp jürgen tırı jetim,
 Körem dep oilağan joq eldiñ betin.
 Oqumen är närseñı keltirgende,
 360. Bul qyzdyñ sonda bildi keremetin.
 Panardyñ jan tañğalar jaryğyna,
 Şyqty ğoi qyz önerı anyğyna.
 Keş bolyp maimyl kiim tastağanda,

Sulu qyz sonda keler qalpyna.
 Tañ atsa maimyl kiim kiip alar,
 Is boldy munyñ özi jan tañğalar.
 Jıgıtke aqyldy qyz paida bolyp,
 Jüregi quanyştan ottai janar.
 – Baryp ata-anaña kelgeniñdi,
 370. Tügel ait, qiynşylyq körgeniñdi.
 Oq tüsken jerge baryp alyp kelip,
 Soñynan bır “maimyldyñ” ergeniñdi.
 Patşağa sälem berip keldi jetip,
 Balanyñ sözi şapşañ, köñili tetik.
 “Ei, balam, aman-esen keldiñ be?” dep,
 Patşa quandy endi ümit etip.
 – Qazezqan, qaida baryp, qaidan keldiñ,
 Buiyrğan dämin tattyñ qandai jerdiñ.
 Oğyñnyñ tüsken jerin taba aldyñ ba,
 380. Tastamai aityp berşi, bugün
 kördim.
 – Ei, ata, söyleuime ruqsat ber,
 Men kördim tırşılıkte el menen jer.
 Şyğaryp oida joqta amal bar ma,
 Äkeldim maimyl kelin, köziñmen kör.
 – Ne deisiñ, bağı qaitqan sorly baiğus,
 Syr berme eş adamğa, kötiñdi qys.
 Alyp ket ien jerge äieliñdi,
 Bolaryn bılıp edim osyndai is.
 Patşa aşulandy qolyn sermei,
 390. Ulyna dät aituğa ese bermei.
 – Joiasyñ atağymdy külkı qylyp,
 Joğal tez, uzaq jerge eldi körmei.
 “Joğal” dep aşulandy qolyn nusqap,
 Barady bır jağynan aşu qystap.

– Körinbe, baqsyz sorly, budan bylai,
 Jiberem bır basyñdy oqqa ustap.
 Kempiri sonda aitty: – Patşa ağlam,
 Bul dağy ıšten şyqqan şubar jylan.
 Är türlı är adamnyñ baqyty bar,
 400. Isine Qudirettiñ bar ma şarañ?
 Kempiri söz söyleidi osylai dep,
 Baiqasañ bul kempirdiñ aqyly köp.
 – Halyqqa zulym atyñ şyqpai qalmas,
 Balasyn jäbirlegen jemeñger dep.
 Soqtyqpa balañyzğa tılımdı alsañ,
 Patşa piğylyñmen mağan nansañ.
 Quğanyñ balañyzdy jurtqa estilse,
 Bolasyz elge külkı, äure-sarsañ.
 Patşa osymenen toqtap qaldy,
 410. Söziñe äieliniñ qulaq saldy.
 “Buiyrtan artyq narse bolmaidy” dep,
 Mysaldap ärbir ıstı esine aldy.
 Öleñge jas kezimnen boldym şeber,
 Söziñe osy aitqan halyq sener.
 Şai-şäinek, eki şyny, jyrtıq ojau,
 Bır quman qurastyryp muny berer.
 Osymen Qazez bala ketti qaityp,
 Jürgen joq qaiyr tilep, läpsı baiytyp.
 Tastamai atasynyñ bergenderin,
 420. Yñyrsyp kele jatyr öleñ aityp.
 Qazezqan qaita ainalyp keldi üige,
 Tüsipti öz tusynda talai küige.
 Üstinde qyz kigızgen şapany bar,
 Gauhardan jağalatyp taqqan tüime.
 Qyz aitty: – Atañyzğa bardyñyz ba,
 Söziñe meniñ aitqan nandyñyz ba?

Buiryqşa maimyl äiel äkeldim dep,
 Pälege aiyqpastai qaldyňyz ba?
 Baryp tur ataňyzğa sabasa da,
 430. Atağa ul qaryzy jarasa ma?
 Erinbei künde erte baryp tursaň,
 Aqyrda jolyğasyň tamaşağa.
 Tañerteň atasyna tağy bardy,
 Maimyl qyz “baryp kel” dep aqyl saldy.
 Toquğa önermenen mata-şekpen,
 Kelinder maqta ötküzüp qolyna aldy.
 Qazezqan osy iske qarap turdy,
 Işinen bäige atyndai jarap turdy.
 Tigeni bir adamğa neşe dağar,
 440. Bildirmei Qazez jiti sanap turdy.
 Patşa jigit auzyn şegeledi:
 – Jaman men jaqsy qaitıp teñeledi?
 Qazezqan añ-taň bolyp qarap tursyň,
 Qolynan maimylyňnyň ne keledi?
 Sonymen amaly joq üige keldi,
 Arağa bir toqtamai attai jeldi.
 “Kelinder mata toqyp şyğarmaq” dep,
 Körgeñin osylai dep aityp berdi.
 Jigitin tağy jumsar Baryp kelñ dep,
 450. Jasymai şam-şyraqtai janyp kel, –
 dep.
 Şyğarmaq mata-şekpen oñai is qoi,
 Maqtany berer bolsa alyp kelñ dep.
 – Buiyrğan är istin bärin kördim,
 Joldas bop maimyl qyzdyň soñyna
 erdim.
 “Men dağy mata-şekpen toqimyn” dep,
 Keliniñ jumsağan soñ soğan keldim.

– Şarşadyñ beker bosqa künde kelip,
 Sandaldyñ bir maimyldyñ artyna erip.
 Qolynan maimylyňnyň ne keledi,
 460. Sen жүrsiñ beker bosqa äurelenip.
 Kempir aitty: – Bul ıstı synaiyq ta,
 Bergenin maqta jyñdap alaiyq ta.
 Maqtany obal qylyp tögip-şaşa,
 Ekinşi myqty bolyp turaiyq ta.
 Qasyña atasynyñ baryp keldi,
 Dağarğa maqta jyñdap salyp keldi.
 Qazezqan neşe dağar köterip ap,
 Qasyña maimyl qyzdyñ alyp keldi.
 Köp eken maimyl qyzda aqyl, aila,
 470. Önerin tasqyndatty osyndaıda.
 Maimyl qyz qaspyrandy oqyp edı,
 Kök toqal siyr kelip boldy paida.
 Maimyl qyz türegelip qazyq qaqty,
 Basyna şiden esip noqta taqty.
 Tas qylyp bul qazyqqa bailağanda,
 Kök toqal oqtaudai bop jarap qaqty.
 Önerge maimyl kelin jatlypty,
 Qasyña Qazezqandy şaqyrypty.
 Aldyna kök siyrdyñ maqta tökse,
 480. Artynan mata-şekpen atylypty.
 Qazezqan bul şekpendi jiyp aldy,
 Üine atasynyñ alyp bardy.
 “Şirkın-ai, muny qaitıp toqydy” dep,
 Patşa sonda turyp qairan qaldy.
 Patşa eki kelinin esine aldy,
 Olardyñ jip iirip qoly taldy.
 Sulular ne bitirgen adam eken,
 Jete almaı maimyl qyzğa artta qaldy.

Balasy: – Tağy da maqta berseň,
 490. Matany şyğarudy mağan senseň,
 Ärtürlı närse toqyp äkelemiz,
 Önerın maimyl kelın endı körseň.
 Patşa üi saldyrğan qiystyryp,
 Bırımen-bırın jaqyn tiıstırıp.
 Üstine bır tüienıñ artyp berdı,
 Maqtadan bır tal qoimai jiystyryp.
 Maqtany tüiedegi tüsiredı,
 Tüsıru bul da mindet ısı edı.
 Aldyna kök toqaldyñ salmai qoisa,
 500. Jel soğyp munyñ bärın uşyrady.
 Kök toqal zauyt eken muny bilem,
 Işinen neşe türlı şyğypty reñ.
 Maqtany qarsy aldyna tökken kezde,
 Toqylyp art jağynan şyqty kilem.
 Quşaqtap bul kilemdı qapsyrady,
 Äkelıp atasyna tapsyrady.
 Kilemdı kim toqydy, halyq bılsın,
 Üstine qyzdyñ atyn japsyrady.
 Patşa bul kilemge qaldy qairan,
 510. Maimylğa mundai öner keldı
 qaidan.
 – Tekserıp uázırler baryp kelsın,
 Patşağa osy bolsyn tigen paidañ.
 Uázırler tekseruge jürıp kettı,
 Aiañdap opysyna baryp jettı.
 Uázır üige baryp kirgen şaqta,
 Qazeqan sälem berıp tura keptı.
 Uázır tañyrqapty ärbır ıstı,
 Baiqasa daiyn tamaq türlı-tüstı.
 Añqyğan ıısı bar osy üidıñ,

520. Uázır sonda otyryp tamaq ıstı.
 Uázır sonymenen kettı qaityp,
 Patşağa körgen ıstıñ bärın aityp:
 – Turmysy ekeumızden artyq eken,
 Patşamyız dep jürıppız näpsı baiytyp.
 Äielı, mäsele joq, maimyl eken,
 Baiqasam äreketı jaıbır eken.
 Noqta salyp, qazyqqa bailap qoiğan,
 Bır kök toqal siyr tur türi böten.
 Siyrda mäsele bar oilağanda,
 530. Basyna noqta salyp bailağanda.
 Kötinen ärtürlı zat şyğady eken,
 Maqtany kürsildetip şainağanda.
 – Uázır, qarsy alamyn kelgeniñdı,
 Tekserıp ony baryp körgeniñdı.
 Önerdiñ ülken basy siyrda dep,
 Şynaiy köñılmenen sengeniñdı.
 Siyrdy men de ızdep taptyrainy,
 Jan-jaqqa eki ulymdy şaptyrainy.
 Eki kök toqal siyr tauyp alyp,
 540. Äkelıp eki otauğa baqtyrainy.
 Eki uly bul siyrdy ızdep kettı,
 Maimyldyñ ozyp ketken qorlyğy ötti.
 Şapqylap kündız-tünı äure bolyp,
 Eki kök toqal siyr alyp jettı.
 Patşa quandy “mereim” dep,
 Sözine uázırınıñ “senein” dep.
 Eki uly eki siyrdy bailap qoidy,
 “Önerın erte turyp köreim” dep.
 Tünımen eki siyr şarqyldatty,
 550. Bylğanyp ydys-aiaq boqqa batty.
 Bır jaqtan şaryldatyp sigennen soñ,

Sıdığy boq aralas aǵyp jatty.
 Auasy üileriniñ kettı sasyp,
 Qaraidy balalary közin aşyp.
 Üi ıǵı boq-sıdıkke tolǵannan soñ,
 Ekı uly patşaǵa bardy qaşyp.
 – Jan ata, üidiñ ıǵı sasyp kettı,
 Şylqyldap boq pen sıdık basyp kettı.
 Jasyndan älpeştegen ekı keliniñ,
 560. Şydamai iisine qaşyp kettı.
 Siyrlar päle boldy alyp kelgen,
 Päle bolmai nemene tyşty belden.
 Qualap joǵaltyñdar bul ekeuin,
 İapyr-ai, uiat boldy uqqan elden.
 Siyrlar patşa ulyn sastyrypty,
 Sasytyp boq pen sıdık bastyrypty.
 “Qorlyǵy siyrlardyñ ötti ğoi” dep,
 Aparyp iesine tapsyrypty.
 Osymen toqtataıyn munyñ jaiyn,
 570. Önerli alǵa basar kün-kün saiyn.
 Jamaǵat, qulaq salyp tyñdasañyz,
 Äñgime perı qyzdan bolsyn daiyn.
 Aty eken perı qyzdyñ Qorlyǵaiyn,
 Buıryqşa ärbır ıske bolǵan daiyn.
 Bıluge oqyrmanym ıñkär bolsañ,
 Aqyrda uǵarsyzdar qyzdyñ jaiyn.
 Qyzmetin kün-kün saiyn qyzdyrady,
 Esıgın äkesiniñ tozdyrady.
 Qaitpaityn eşnärseden Qazez bala,
 580. Önerin basqalardan ozdyrady.
 Ataǵa jäne bardy mañ-mañ basyp,
 Qobaljyp, et jüregi sudai tasyp.
 Bılmeidi ne bolǵanyñ Qazez bala,

Köpşılık at ertteptı jantalasyp.
 Atasy aitty: – Jatyrmyz rettenip,
 Aidyndy erttegen at surettenip.
 Bolsañ da qanşa önerpaz maimylyñmen,
 Sen qaldyñ toiǵa barmai külbettenip.
 Patşa jıyp aldy elı-jurtyñ,
 590. Än tartyp jürıp jatyr dürkın-dürkın.
 Sairan sap eldiñ bärı ketken kezde,
 Jabyrqap tömendegen köñıl, şırkın.
 Üiine Qazez keldi şapşañdatyp,
 Atanyñ aitqan sözi jañǵa batyp.
 Esikten kırıp kelip Qazez bala,
 Jantaiyp tör aldyna aldy jatyp.
 Qyz aitty: – Nege jattyñ, jan jubaiym,
 Betime jaryq bolǵan kün men aiym.
 Renjip bır närsege kelipsiñ ğoi,
 600. Uqtyryp aitşy maǵan sözdiñ jaiyn.
 – Qalyñ jurt toiǵa jürdi öleñdetip,
 Kembaǵal, naşarlardy eleñdetip.
 Aldyna şyǵatuǵyn kün bolar ma,
 Sortymdy tüsirdi ğoi tömendetip.
 Jasyma jaqsylyqtyñ keler kezı,
 Adamǵa paida berer istiñ tezi.
 Baq qonar bır basyña, renjime,
 Dep, sonda perı qyzdyñ aitqan sözi.
 – Jasyma, janym, jasyma,
 610. Jügirip keldiñ qasyma.
 Birneşe kün ısinde,
 Baq qonady basyña.
 Basyñnan qaiǵy şeşilip,
 Erkiñmenen kösilip,
 Duşpanyñ qalar jaiynda,

Aiaq-qoly kesilip.
 Baq qonady tabylyp,
 El taň qalar aňyryp.
 Şahar halqy bır bütün
 620. Jüredı sağan bağynyp.
 Baq qonady beıımdep,
 Duşpanyň turar keıındep.
 Altyn taqtyň üstünde
 Otyrarsyň seııldep.
 Qolğa alğan qalam dep,
 Ärbır ıstı jazam dep.
 Albaty elge körinsem,
 Duşpanyň şyğar alam dep.
 Uaiymdap taryqpa,
 630. Körinemiz halyqqa.
 Köpşılıktıń aldynda
 Şyğamyz endı jaryqqa.
 El soňyńnan eredı,
 Köpşilik muny köredı.
 Qorğalap jürgen joldasyn
 Qalpyna endı enedı.
 Bız de toiğa baraiyq,
 Barmai nege qalaiyq.
 Tabylyp qalsa bul jerden
 640. Jetpıs joldas alaiyq.
 Baq qonsa Qazez syilandy,
 El şaqyryp jinaldy.
 Bas-aiaqtan quralyp,
 Jetpıs jıgıt jinaldy.
 Qyz quandy külimdep,
 Bır jaqsylyq bılınbek.
 Qaspyrandy oqysam,

Arğymaq keler düńıldep.
 Ädetińdı ıste, Qazezqan,
 650. Jolyňa pida şybyn jan.
 Qara tünek joğalyp,
 Jaryqtap atty bızge taň.
 Toidyň jönın bılgızdı,
 Jıgıtterdı üige kırgızdı.
 “Bissmilla” dep Qazezqan,
 Ädetın endı jürgızdı.
 Adamğa paida berer aqyl-aila,
 Qazezqan quanyşty osy jaida.
 Esikke “bissmilla” dep baryp edı,
 660. Arğymaq jetpıs ekı boldy paida.
 Jıgıtter taňyrqapty körıp ıstı,
 Keremet bolyp jatyr türlı-tüstı.
 Pysqan as, neşe türlı daiyn tağam,
 Jıgıtter sol arada tamaq ıstı.
 Sılkınp özgeredı porymynan,
 Jıgıtter tura qaşty orynnan.
 – Halaiyq, şoşymańdar, zatym – perı,
 Mänısın uğasyńdar tolyğynan.
 Qazezqan Qudai qosqan erım edı,
 670. Su asty meken etken jerım edı.
 Men üşın talai jerde beinet tartyp,
 Bul jerge menı alyp kelıp edı.
 Bärımız teň bolamyz qatar ösken,
 Sendermen söılesemin seskenbesten.
 Baraiyq barlyğymyz osy toiğa,
 Talai ıs ötip kettı bastan keşken.
 Bul toiğa barlyğymyz baraiyq ta,
 Bılıktı endı qolğa alaiyq ta.
 Elimen hanşa, patşa tanys bolyp,

680. Sairandy elşisine salaiyq ta.
 Arğymaq jetpıs ekı bolyp edı,
 Er-toqym, kiim-keşek tolyq edı.
 Daiyn at, daiyn kiim jıgıtterge,
 Baq, дәulet qyz tusynda tolyp edı.
 Barlyğy minıp aldy arğymaqqa,
 Jöneldı dürıldetıp batys jaqqa.
 Tañyrqap körgen elder qairan qaldy,
 Eşkımnıñ talasy joq bergen baqqa.
 Şaşbauyn perı qyzdyñ altyndağan,
 690. Keledı qalyñ adam jarqyldağan.
 Arğymaq mingen aty bärı jorğa,
 Tört aiaq bauyrına sartylıdağan.
 Keledı bır top adam ağındağan,
 Körınıp tamaşasy sağımdağan.
 İşine perı qyzdyñ salqyny bar,
 Aidyny kökke örlep jalyndağan.
 Aldynan bırqanşa adam şyqty şauyp,
 Söilestı osylarmen ebın tauyp.
 Düniede bır körmegen adam eken,
 700. Bulardyñ patşalary qyldy qauıp.
 Aidyny osylardyñ sondai qatty,
 Aldynan kısı şyğyp aqyl taptı.
 Qarasa bek äibat, jaqsy adamdar,
 Qoldaryn amandasyp berıp jatty.
 Köpşilik tañdanypty pormasyna,
 Qyzyğyp attarynyñ jorğasyna.
 Airyqşa kelıp qalğan meiman eken,
 Tüsırdı patşanyñ ordasyna.
 Attaryn üiretıptı bailamasqa,
 710. Qairan qaldy mültiksız öñşeñ
 jasqa.

Köpşilik tañ qalğandai oryny bar,
 Mingen at bärı bırdei jiren qasqa.
 – Bularğa türlü tağam berıñızder,
 Şama bar, bek qurmettep kütıñızder.
 Qai patşa, qai jerdın adamy eken,
 Uázırler, jönın surap bılıñızder.
 Kırıp kelıp uázırler sälem berdı,
 Öñşeñ jas ornynan türegeldı.
 – Jön surap kelıp qaldyq,
 meimandarym,
 720. Körmedık düniede sıızdei erdı.
 – Surasañ Jämşit patşa balasymyn,
 Jaiylğan myñ jylqynyñ darasymyn.
 Jönımdı äbden uqsañ, ağalarym,
 Ulynyñ ışindegi danasymyn.
 Kelınşek myna otyrğan mahabbatym,
 Perı eken surasañyz arğy zatyn.
 Halyqqa uqtyrsañyz men paqyrdy,
 Qazeqan Jämşituly meniñ atym.
 Uázırler bala sözın keldı uğyp,
 730. Halyqqa uqtyrady syrtqa şyğyp.
 Äielge maimyl kebın kigızıp ap,
 Jaryqqa şyğara almaı jürgen buğyp.
 Qorğastap bır suludy jürgen özi,
 Belgılı baiqağanda jıgıt sözi.
 Jaryqqa bul suludy şyğaruğa,
 Buıryqşa osy künnıñ kelgen kezı.
 – Jämşit han, senıñ kenje balañ eken,
 Köñılı bul ordağa alañ eken.
 Öziñniñ balañdy öziñ tanymaisyñ,
 740. Nietiñ baiqağanda jaman eken.
 Jämşit aitty: – Halaiyq, söylep körsem,

Istegen ısterımdı aıtyp bersem.
 Tanymaityn jönım bar balalardy,
 Aitaiyn bastan-aiaq mağan senseñ.
 – Üş ulğa oq atqyzdym äiel üşin,
 Ötkızgen bilmestikpen bul bir ısım.
 Ekı ulym ekı patşa qyzyn aldy,
 Basymnan ıster ötti neşe qysym.
 Kışı uldyñ oğy tüstı suğa baryp,
 750. Izdegen birneşe kün aryp-talyp.
 Bır künı kenje ulym jetip keptı,
 Qurysqan bır maimyldyñ qyzyn alyp.
 Oiladym maimyl kelip namys pa dep,
 Jolamai ketip qalsyn alysqa dep.
 Jolatpai mañaiymnan qualadym,
 Maimyl qyz sağan ülken tabys pa dep.
 Aqyry sonymenen jüretuğyn,
 Köpşilik muny estip biletuğyn.
 “Kenjesı maimyl äiel alypty” dep,
 760. Keibireu syqaq etip kületuğyn.
 Bul uldy jolatpadym mañaiyma,
 Aq kırdı qapalanyp samaiyma.
 Aqyry maimyl kelin perı bopty,
 Balamnyñ kezıyıptı talaiyna.
 Balağa ata-ana kelısıptı,
 Kelinmen amandasyp körısıptı.
 “Balalar, kınämızdı keşinder” dep,
 Qolynan tättı tağam berısıptı.
 Bastaldy sol arada oiyn-sauyq,
 770. Ary-berı dürildetti atpen şauyp.
 Paluan, kök laqty qoidy ortağa,
 Jurtşylyq Qazeqqanğa qyldy täuap.
 Qazeqqan köñıl aşty oınap-külip,

Kökpardy jan bettetpei aldy julyp.
 Paluan, kök laqty birdei alyp,
 Şattanyp opysyna kettı jürıp.
 Dünienıñ köz jibersek ağymyna,
 Ärkımnıñ bailanysty tanymyna.
 Jıgıttı bek aıbatty körinedı,
 780. Nur şaşqan perı qyzdyñ sağymyna.
 Toi tarqap patşa keldı bazaryna,
 Tañyrqap balasynyñ ajaryna.
 Teksermei nadandyqpen jürgen eken,
 Jolyğyp kenje uldyñ nazaryna.
 Patşa aqyl saldy elin jiyp,
 Şaqyrty balalaryn basyn iip.
 Aqsüiek jaña şyqqan asyl zatty,
 Bır sağat turar emes közi qıyp.
 Patşa toi qylmaqşy jiyp elin,
 790. Qairatty quanyşpen budy belin.
 Patşanyñ altyn sarai ordasyna,
 Kırıptı tağzym qylyp ul men kelin.
 Patşa uly duman toiyn ıstep,
 Bır kün, bır tün toi qyldy özi küştep.
 Tağyna kenje uldy otyrğyzyp,
 Yqtıar özi taqtan boldy tüspek.
 Halqy da kenje uldy qabyldağan,
 Düniede bır ıs boldy tabylmağan.
 Jetelep taqqa ulyn şyğarypty,
 800. Patşa aitqan sertten jañylmağan.
 Patşa osymenen taqtan tüstı,
 Jürgızıp ämirimen mundai ıstı.
 Buryngy ötken ıstıñ bärin joiyp,
 Ornyna otyrğyzdy bulbul qusty.
 Bırtalai budan buryn zaman ötti,

Ötpese buryngylar qaida ketti.
 Önermen ärbir ıstıñ bärin ıstep,
 Qazeqan muratyna aqyr jetti.
 Toqtasyn osy qissa aiaqtasyp,
 Kıtapqa jazdym öleñ qalam basyp.
 Kelgende alpys beske tebirenip,
 812. Jastarğa ketpekşımın ülgı şaşyp.

SAĞATTYŇ HİKAIASY

Bismilla, söz bastaiyn auyzğa alyp,
 Jamağat, tyñdasañyz qulaq salyp,
 Elinde jağalbaily bir bai bopty,
 Körgenı bir ul, bir qyz ölip-talyp.
 Qisapsyz kempir-şalğa bitıptı mal,
 Momyndai adam eken, aitqany däl.
 Qartaiğanda köriptı bir ul, bir qyz,
 Sağatbek – uldyñ aty, qyz – Nurjamal.
 Sağatbek jomart bopty öz tusynda,
 10. Beretin at pen şapan qurbysyna.
 Jylyna elu tüie jük şyğaryp,
 Taratar qudaiy ğyp jarlysyna.
 Sağattyñ saltanatı jurttan asty,
 Kigenı altyn-jaqut kün şalmas-ty.
 Qus salyp aidyn kölge, it jügırtıp,
 Aq arğymaq mınıptı – jer baspas-ty.
 Şejire, şeşen, şeber, aqyndy ertıp,
 Aralap dünıe jüzın mauqyn basty.
 Sol Sağat şyqty birde jylqy jaqqa,
 20. Qasynda ergen eşbir joldas joqta.
 Jylqysyn ary-berı aralap jür,
 Barady Sam jamyrap, aqşam şaqta.

Entelep bir bes ury kele jatyr,
 Jalğyzdy, Jaratuşy, öziñ saqta.
 Bes ury ortağa aldy jalğyz erdi,
 Etasym beseuine küş bermedı.
 Urğan soñ birı oñnan, birı soldan,
 Jalğyzdyñ tüsetuğyn kezı keldı.
 Bes uryñyñ törtı jas, birı kări,
 30. “Öltirem!” dep jaiau şal jetıp bardy.
 Ei, ata, aitatuğyn aryzym bar,
 Salşy qulağyñdy, – dep zar jylady.
 Sondağy zary:
 – Kül-kül aidyn, kül aidyn,
 Jalğyzy edım bir baidyñ.
 Köldeneñ şapqan bes qazaq,
 Beseuıñnıñ işinde,
 Şabdar atty şal qazaq,
 Menı qylma sen mazaq,
 Basyma tüstı osy azap.
 40. Ainalaiyn, bai äke,
 Bir janymdy qı, äke,
 Janymdy qoisañ keteim,
 Quanyp üige jeteim.
 Izdegenıñ bolsa mal,
 Toığanyñşa altyn al.
 Jasy jetken beışara,
 Ne bolady kempir-şal?!
 Eñısten tüsse “Belım!” dep,
 Öрге umtylsa “Tızem!” dep,
 50. Küigelek sorly sol edı,
 Süienerı joq edı.
 Qos-qos arlan, qos arlan,
 Ögız örkeş sary arlan.

Qumdyq maiy astaudai,
 Öne boiy bır taudai.
 Onan da tüie ötpes-tı,
 Usynsañ qolyñ jetpes-tı.
 On bes nar jügın kötergen,
 Auytqyp jügi ketpes-tı.
 60. Toqpaq jaldy tory aiğyr,
 Üiirine böri kırmegen,
 Tuğaly toqym timegen.
 Alpys bie üiiri,
 Quryğyna urynyñ
 Jönşılıkpen jürmegen.
 Mine, osyndai malym bar,
 Aqsaqal adam, qulaq sal.
 Aldy-artymda eşkim joq,
 Jalğyzdyqtyñ ısı tar.
 70. Ağaiyndy kısıniñ,
 Bırı ölse, bıırı bar.
 Jalğyzdyñ közi joğalsa,
 Artynda qalar ien mal.
 Talağyñ tüskır arğymaq,
 Bauyr jazyp qaşpadyñ.
 Qaryndasym Jamaldy,
 Öz teñine qospadym.
 Malymdy al da, janym qi,
 Qalyñğa mal bergendei,
 80. Quanyşpen qylam toi!
 Sony aityp paqyr bala jylap jatty,
 Qasynda tört joldasy tura almapty.
 Şal könbeitin bolğan soñ “Öltirem!”
 dep,
 Ökpelep tört joldasy ketip qapty.

Beişara osylai dep jylap jatty,
 Sumyrai şalğa jolyqty, dını qatty.
 “Ozyp ketse joldastar jetkızbes”, – dep,
 Balany sol arağa bauyzdapty.
 Altyn tonyn abdyrap ala almapty,
 90. Qasynda pyşağy men tony qapty.
 Dalağa kümıs qyndy laqtyryp,
 Janyna altyn kezdik salyp apty.
 Astynda erkın jüirik şabdar aty,
 Uzap ketken olardy tauyp apty.
 – Joldastar, tastap kettiñ meni nege,
 Olja, şırkın, tabylar ızdegenge.
 Kez bolatyn jauyñdy men öltirdim,
 Şurqyrıp jylqy jatyr altyn kölde.
 Tört joldasy söiledi şalğa qarap:
 100. – Senimen joldas boldyq qylyp
 talap.
 Bızdıq qun eki jüz jylqy emes pe,
 Er bolamyz eluden alsaq sanap.
 Bırı aitty: – Bız jolğa şyqtyq keşegi
 aida,
 Qudaiym kez keltirme qatañ baiğa.
 Erdiñ quny eki jüz jylqy bolsa,
 Sonda bız talaspalyq jalğyz taiğa.
 Muny aityp tört joldasy ketti şauyp,
 Şal keledi qabağyn qars jauyp.
 Tızgınıniñ uşymen ekpindetip,
 110. Aqşamda eki aq üidi aldy tauyp.
 Bul üide kım bar? – dedi kele sala,
 Burañ bel şyğa keldi bır qyz bala.
 Beseui: “Bız qonamyz”, – degennen
 soñ,

Tüsırdı şylbyrynan ustap ala.
 Sol üide kempır menen şal otyrğan,
 Şetinen qut körındı şurqyrağan.
 Qoi ıırlıp qorağa kelgennen soñ,
 Qyz alyp jetıp keldı bır bağlan.
 Qol jaiyp bata qyldy qonaqtary,
 120. Jortuylşy sekıldı tymaqtary.
 Bailardyñ sanatşysy qandai qyran,
 Tüsuge daiyn boldy tamaqtary.
 Oiatyp qonaqtaryn bır-bır bastap,
 Jantaığan şyntağyna jastyq jastap.
 Bır jıgıt legenmen su keltırdı,
 Qyz paqyr tur qolyna sulyq ustap.
 Şaldyñ jatqan aldynda altyn kezdık,
 Barady qyz közine jylyuşyrap.
 Qyz paqyr kördı dağy keın kettı,
 130. Işine Qudai saldy qaiğy-derttı.
 Äkesı balasyına jauap qatty:
 – Otyrsyñ nege jylap, balam? – deptı.
 – Pyşağy ağakemniñ qonaqta otyr,
 Sırä, bızge joq eken, äke, – deptı.
 Salmai ma bızden basqa altyn kezdık,
 Qonaqtan uiat bolar, balam, – deptı.
 Bul şaldan myna şaldyñ qulyğy asty,
 Sum şaldy aidap kelıp qara bastı.
 “Sezinse qaşady” dep qauıptenıp,
 140. Eline jıñışkelep habar sapty.
 Jiylıp el de keldı erteñine,
 Ustap, bailap alypty beseuin de.
 Kezdıktı körgen halyq bärı tanyp,
 Desıptı “Joq qylaiyq jalğyz tünde”.
 Bärı otyr pyşaqpenen jarmaq bolyp,

Ne şegelep zyndanğa salmaq bolyp.
 “Qysym körse urylar şynyn aitar,
 Eñ äuelı suralyq sözın körıp”.
 Surady bes uryny qolyna alyp,
 150. Qysym qyldy taqymyna burau
 salyp.
 Otyrdy şal mız baqpai bır qalypta,
 Jastary şynyn aitty moynyna alyp.
 Jastar aitty:
 – Şalğa erip şyqtyq tüzge,
 Kezıktı jylqy ıshinde bala bızge.
 Ölı-tırı bolsa da şal bıledı,
 Jasyryp jastyñ qanyn jükteimiz be?
 Bız soğystyq kün bata alañ-peren,
 Aqşam bata tüsırdık äreñ-päreñ.
 Semızdeu, moiny qatty boz arğymaq,
 160. Myna şal quyp jettı şabdarmenen.
 Bul şalğa älgı bala köp jalyndy,
 Ne türlı uağda aityp, jalbaryndy.
 “Osydan keter bolsañ aman tastap,
 Qolymnan bereiın, – dep, – bar
 malymdy”.
 Oñaşa alyp şyqty köl şetine,
 Tañ qaldyq esıl jastyñ kelbetine.
 Bız kettık şalğa ökpelep könbegen soñ,
 Ol minıp qalyp edı keudesıne.
 Bız kettık şalğa ökpelep qaramastan,
 170. Beişara bır qatty adam dını tastan.
 Bul bızdı artymyzdan quyp jettı,
 Basqa habar bımedık paqyr jastan.
 Moynyna söitıp saldy joldastary,
 Estıdı jurttyñ tügel kări-jastary.

“Basşyğa alyp, süiekti ızdep tabalyq”
 dep,
 Toqtatty aqyl aityp qariasy.
 Tırı tappai Sağatty, öli tapsa,
 Beseuin de öltirmek uağdasy.
 Uryny ertip qyz benen bai da jürdi,
 180. Şapqan el süiek ızdep oidy-qyrdy.
 Közben körüp, köñılı basylğanşa,
 Qyz ben şal jantalasyp alasurdy.
 Jylqyşy arğymaqty alğan tauyp,
 Olar da “Bul qalai?” dep qylğan qaup.
 Köldi ainalyp köp ızdep tappağan soñ,
 Atty alyp keledı eken elge şauyp.
 Ertteuli arğymaqty tauyp apty,
 Jiylıp bul jağdaidy elge saptı.
 Sağat joq, er men atty körgennen soñ,
 190. Zar jylap qaryndasy talyp qaptı.
 Qaryndastyñ atqa körısken zary:
 Nurjamal turdy zar jylap.
 Ağa joq, keldı arğymaq, –
 Quşaqtap erdı jylady,
 Şal baiqus ta barqyrıp.
 – Tabylsañ, ağa, aman bop,
 Keter em kündeı jarqyrıp.
 Ağakem uşqan laşynym,
 Qysqardy jaiğan qulaşym.
 Ağataı, aman körgeñse,
 200. Ağylsyn sudai köz jasym.
 Jylap jatyr bır jerde,
 Şal toqpaqtap öz basyn.
 Osylardy körgende,
 Jylamağan kım qalsyn?!

– Atyñdy kördım, öziñ joq,
 Bır auyz aitqan söziñ joq.
 Arğymaq atty körgende,
 Küiip-janyp, boldym şoq.
 Aq tulpar, sağan ne boldy,
 210. Sozyla şauyp qaşa almai?
 Qor qyldyñ jaudyñ qolyna,
 Bolmasa bır döñ asyrmai.
 Artyldy ma şal mingen,
 Şabdar attyñ öneri.
 Qan bastı ma, qaitein,
 Bări de Qudiret saldary!
 Sol jerde jan bolmady jylamağan,
 Aş küzendeı tögıldı halyq tamam.
 “Atty kördık, özin de tabamyz”, dep, –
 220. Oñ bolar şyqqan sapar, basqan
 qadam.
 Beker küder üzbelik ğaiyp iske,
 Qaiğymen oqys bolsa, paqyr balam”
 Qyz körısıp atpenen mauqyn bastı,
 Jylau toqtap ılgeri qadam bastı.
 “Toptalyp beker bosqa jüre bermei,
 Bytyrap ızdelık” dep aqyldasty.
 Tus-tustan halyq şauyp ızdep ketti,
 Özı bastap öltirgen jerge jetti.
 Qan jatyr tamşylağan sol arada,
 230. Tappady odan basqa eş derekti.
 Sağattyñ birer basqan ızın kördı,
 At basqan, topyr qylğan şańdaq jerdi.
 “Jerdi tügel ızdedık, tappadyq” dep,
 Aldyñgy ızdeuşınıñ bări keldi.

Qaryndastyň qan tamğan jerge
köriskeni:

Nurjamal sonda jylaidy,
Qan tamğan jerdı quşaqtap:
– Men de artyňnan öleim,
Özımdı-özım pyşaqtap.
Ornyňdy kördım, öziň joq,
240. Körgen eken ata-anaň,
Qartaığan şaqta “öldım” dep.
İen qaldy barlyq mal,
Kün bar ma bızge tabylar?
Aldy-artymda joq edı,
Ne bolar eken kempır-şal?
Biylğy jyl şyğyp eň,
Däl jiyrma jasyňa.
Jöniňdı aıtpai ketip eň,
Joldas ta ertpei qasyňa.
250. Qapersız jürgen kezinde,
Qaiğy tüstı basyňa.
Kım qarar meniň, ağataı
Közımnıen aqqan jasyıma?
Erke bolyp bulğaqtap,
Tulpar mındım tağalap.
“Körnekti, körkem bolam”, – dep,
Qazine kidım jağalap.
Endıgı künım ne bolar,
Jüremın kımdı ağalap?
260. Bes ury senı torypty,
Syrtyňnan kelip sağalap.
Küşpen äreň tüsirgen,
Bes jağyňnan sabalap.
Kezikpeptı malşyňyz,

Turğanynda jağalap.
Talağy tuskır arğymaq.
Qaşa almağan bel asyp.
Jai künde qustai uşatyn,
Köz jumğanşa qyrdy asyp.
270. Şañdaqty basqan ızın bar,
Ketskendei qaşyp bır jaqqa.
Aralap künde körgende,
Bökendei zarlap jelgende,
Men sorly sonda ne bolam,
Topyrlap jylqyň kelgende.
Dalada syimai qoi jatyr,
Tıguşı eň sānge aq şatyr.
Mäuelı toğai küiredı,
Bolady endı qu taqyr.
280. Sai-sala tolğan tüieň bar,
Qisaimağan örkeşı.
Özen tolğan siyryň,
Şyğarğan şöpke büiirın.
Alaköz alpys buqaň bar,
Qasqyrğa bermes üiirın.
Armanda ketken ağataı,
Saqtana almaı kün buryn.
Jorğa mınsem tağa joq,
Qazine kisem jağa joq.
290. Toığa barsam ışinde,
Top jaratyn ağa joq.
Jylatty qyzdyň zar-muňy,
Qudırettiň jarlyğy.
Közınıň jasyın tia almaı,
Jylağan jurttyň barlyğy.
Jylatty jurtty osylai,

Qyz öksığı basylmai.
 Zaryqtyrğan zarlatyp,
 Qudirettiñ qosuy-ai.
 300. Qasıretı Sağattyñ,
 Qyzdyñ janyn küidirdi.
 Köñil aityp ülkender,
 Közınıñ jasyñ tyidyrdy.
 Ülkenderdiñ aitqany:
 – Tögilgen qan üstinde ızı jatyr,
 Tübinde bir şygady tırlığı aqyr.
 Kärı şal şala öltirip ketken bolar,
 Şoşynyp ketken şyğar Sağat paqyr.
 Qyz toqtap qulaq saldy aitqan sözge,
 Ölımniñ belgısı joq onan özge.
 310. Uqsaidy bireu tauyp äketkenge,
 Iız de anyq bop tur körer közge.
 Sol jerde bärı toqtap aqyldasty,
 Ülken-kışı barlyğy estı basty.
 “Elge baryp jar salyp, ızdelık” dep,
 Bärı de atqa mınıp, qaita basty.
 Köpşilik osylaişa aqyl aitty,
 Jubatyp jaqsy sözge köñil qaitty.
 Äkesı saqalynan jasy ağyp,
 Jetelep arğymağyn alyp qaitty.
 320. Topyrlap keldı auylğa jiylğan jurt,
 Sağatqa qaiğylanğan ıñ penen syrt.
 Bazar bop jatatuğyn qairan auyl,
 Qulazyp söngen örttei boldy jym-jyrt.
 Sağattyñ kelip tüstı ordasyna,
 Jetekte arğymağy qyz qasynda.
 Äke-şeşe sorlylar qaiğy jutty,
 Ulğaiyp kelgen şaqta mol jasyna.

Jiylıp keñes qurdy barşa halyq,
 “Oisyrıp beker bosqa şarşamalyq”.
 330. Mal soiyp, tileu tilep jürmek boldy,
 At jeter jerge deiñ ızdeu salyp.
 Tört tarapqa jiberdi segiz kısı,
 Jetkizer qaida barsa maldyñ küşı.
 Endı habar alaiyq bala jaqtan,
 Jönimen jüre bersın ızdeuşısı.
 Ony aitsaq, qysqaşa, sözdı şaqtap,
 Öltiruge qam qylğan pyşağyn ap.
 Şal qorqyp, joldastary ketkennen soñ,
 Şala öltirip ketiptı, sasqalaqtap.
 340. Beredi kımge opa myna jalğan,
 Ärkımge ötken ömır bolady arman.
 Şal ketti “Bauyzdap öltirdim” dep,
 Jan tamyry qiyldı aman qalğan.
 Bır uaqytta turady esin jiyp,
 Otyrды demin alyp, qanyn tyiyp.
 Esalañ bop airylğan aqylynan,
 Şoşynyp, jaiau qaşyp ketti jürp.
 Keledi Sağat usyp demin almai,
 Aldynda barar jerin baiqai almai.
 350. Sol küni japan tüzge ketti şyğyp,
 Adasyp ien jerge, el taba almai.
 Neşe kün aştyq kördı Sağat ğarıp,
 Qai jerde halı bitip qalar talyp.
 “Endı öldim!” degende dymy quryp,
 Ot şyqty jaqyn jerden, kördı jaryq.
 Özınşe jügirgen bop otqa keldı,
 Qudaiym kez keltirdi keruenderdi.
 Qan basyp qatparlanğan moiyndary,
 Älsirep, sälem berip, kırıp keldı.

360. Körgen soñ şoşyp qaldy
keruenbasy,
Işuge daiyn edı pısıp asy.
Jany aşydy: “Beişara-ai! – dep barlyğy
da,
Qan bolğan üstı-basy, közde jasy”.
Aldymen tamaq berdı, jön suramai,
As ıstı, jan-jagyna bir qaramai.
Qandai tamaq işse de tabylady,
Qazanynda keruennıñ bärı de sai.
Et berdı aldymenen birer kesek,
“Bul qalai?” – dep Sağatjan qyldy esep.
370. Etti jep, qolyn juyp bolğannan soñ,
Sağattan jön surauğa keldı kezek.
Söiledı Sağat bastan jai-japsaryn,
Toğaida neşe kündeı aşqan qaryn.
– Adamnan jāne aştyqtan öler kezde,
Sızderge kezıktırdı Qudıret Kärım.
Sonymen köp tyñdady keruenbasy,
Aspağan jıymadan bala jasy.
Sonda da: – Kısı öltirgen qaşqyn ba? –
dep,
Saqtyqpen bos qoımauğa aqyldasty.
380. Balanyñ eñ äuelı qanyn judy,
“İapyr-au, ne qylar?” dep Sağat turdy.
“Qaşyp ketse pälege qalamyz” dep,
Kısen salyp, arbağa qolyn budy.
Sağatbek qosta jatty, tañ da atty,
Janynda esil jastyñ jaman batty.
Tañ bozara keruender qosyn jiyp,
Teñ buyp, jük artysyp, at qamdapty.
Jol tartty keruensiler şarige qarai,

Sağatbek as pysyrğyş – boldy malai.
390. Quiğan asty işpeitin qairan Sağat,
Kim könbeıdı Allanyñ jarlyğyna-ai?!
Jaşyn kep olar qondy şarige taman,
Saudasy jaqsy bolyp, qaitqan aman.
Sol şahardyñ patşasy şaqyrypty:
“Qonaq bolyp ketsın, – dep, – bärı
tamam”.
Baibatşa joldasynyñ bärın erttı,
Sağatty buryngydaı kısındettı.
“Bız kelgenşe sen qosqa ie bol” dep,
Bärı ketıp, tek Sağat küzette edı.
400. Qonaqqa baibatşalar bärı saulap,
Bağy ösken saudagerler ottai jainap.
Kırıstı bır-bırımen äñgımege,
Jailanyp, alqa-qotan otyryp ap.
Keñestı keñ otyryp istıñ mänın,
Körsettı neşe türlı qyzyq, sänın.
Köñılderı ornyğyp alğannan soñ,
Söiledı padişaga Sağat jaiyn.
– Bır bala japan tüzde keldı bızge,
Adam qıar jan emes, körer közge.
410. Qyzyl qan, “jau bauyzdap kettı”
deıdı,
Mänısın bile almadyq onan özge.
Qan basyp tün ışında keldı bızge,
Aş jürgen neşe kündeı japan tüzde.
Netken adam ekenın aiya almaı,
Mağlum qylyp otyrmyn, taqsyr, sızge.
Patşa aıttı:
– Aлып kel bırıñ baryp,
Tüp-tügel osyndağy körsın halyq.

Baiqalyq öz auzynan sözın tyñdap,
Bul jerde beker oidy taldyrmalyq.

420. Äkeldı keruensınıñ bırı baryp,
Qor qylğan asyl jasqa kısıen salyp.

Nuryna padişanyñ közi tüsıp,
Törinen oryn berdi buzyp-jaryp.

Patşa aitty:

– Söileşi, käne, balam,

Türıñdı körıp köñılım boldy alań.

Taisalmai, ne isteseñ, däl şynyñdy ait,

Jarqynym, qutqaraiyn esen-aman!

Jıberdı padişağa bala jylap:

– Jerımız Esıl, Balqaş – meken-turaq.

430. Bır baidyñ ardaqtağan jalğyzy
edım,

Kempır-şal ortasynda janğan şyraq.

Bır tuğan ekeu edık — bır ul, bır qyz,

Bes myñdai otardağy bar jylqymyz.

Kelıp em joldas ertpei jylqy jaqqa,

Bes ury aqşam şaqta jolyqty kep.

Mingenım altyn erlı boz arğymaq,

Qolymnan at bermedım soğysyp-aq.

Halım bıtıp soıylğa jyğylğan soñ,

“Öltiremız” degenı tüsırıp ap.

440. Bes urynyñ törtı jas, bırı kări,

Jyğylğan soñ qasyrna keldı bări.

Şal könbedı qısaiyp “öltirem” dep,

“Tiıspelik” dep köp aitty joldastary.

Könbegen soñ tört jas kettı jürıp,

Qasynda tek şal qaldy jalğyz turyp.

Onan soñğy bılmeımın es-tüsımdı,

Bauyzdap ketse kerek, qustai julyp.

Bır kezde türegeldım esım şyğyp,

Janynda qynym jatyr, kezdıgım joq.

450. Şoşynyp, sasqalaqtap jürıp kettım,

“Qaita kelıp öltırıp kete me?” dep.

Osylai sasqalaqtap jürıp kettım,

Bıle almaı qaıda ekenın barar bettın.

Qansyrap jäne aşyqqan öler kezde,

Keruenge qonyp jatqan tura keppın.

As ışıp baibatşadan, jiyp boidy,

Buralğan neşe küngı qaryn toidy.

“Ury bolsa aiırylyp qalamyz” dep,

Arbağa kısıen salyp, bailap qoidy.

460. Nurjamal jalğyz qaldy
qaryndasym,

Ötpeıdı oilağanda ışken asym.

Mal degen Esıl kölge syimai jatyr,

Taqsyrau, köp zarlatyp ne qylasyñ?

Jar bolğan patşa edıñız panasyzğa,

Allağa aian, sözıme nanasyz ba?

Sızge de Qudıret aidap kez keltırdı,

Ua, patşa, panañyzğa alasyz ba?

Patşa aitty:

– Söziñ şyn, toqta, balam,

Munan bylai bolmasyn köñılıñ alań.

470. Keruensıler tapsyrdy mağan äkep,

Senı eşqaida jıbermeı alyp qalam.

Keruender jürıp kettı özi jaiyna,

Patşanyñ bala jaqty yñğaiyna.

Bar edı patşanyñ da jalğyz uly,

Oilady: “Soğan qosyp synaiyn da”.

Joldas qyp qosty özınıñ balasyra,

Toidy yqylas Sağattyñ sanasyra.

Dana aqyl, jaqsy minez, unamdy bop,
 Jağyp aldy patşanyň balasyna.
 480. Sağatty padişa da jaqsy kördi,
 Joldas bop balasynyň qasyna erdi.
 Sözge şeşen, top jarğan jäne baluan,
 Jas jıgıt tañyrqatty tamam eldi.
 Ainaldy uázırları künşıldıkke,
 Bölındı aralary eki jıkke.
 “Sağattan aila tauyp qutylmasaq,
 Bızdı aman qoimaidy tüpkılıkte”.
 Şaqyrdy uázırların patşa bır kün,
 Bala jaqsy üilestı, şygarmı ün.
 490. Patşa jarlyq aitty barlyğyna:
 – Qusa bolyp jürmesin, esıl şırkın.
 Bas uázır ızdesin onyň elin,
 Estuşı em Esıl, Balqaş aitqan kölin.
 Balammenen birdei bop qolymda jür,
 Aiap qalsañ jaramas attyň terin.
 Uázır jürmek boldy elin ızdep,
 Jiylıp keñes qurdy salyp dürmek.
 Qaila tauyp Sağatty joğaltuğa,
 Söz bailasty: “Keruenge baralyq” dep.
 500. Bas uázır barady keruenşige,
 Näpsige ermei tura ma adam pende.
 Qaila tauyp joğaltsa Sağat közın,
 Keruenşige bermek boldy bır myñ
 teñge.
 Keruenşı bır myñ teñge almaq boldy,
 Sağatqa naqaq jala salmaq boldy.
 “Bai da emes, myrza da emes, el
 tonauşy,
 Qaraqşy, – demek boldy, – tosqan joldy.

Bul özi jalğyz emes toğyz eken,
 Qan tögıp japan tüzdi qylğan meken.
 510. El şauyp, bızdın dağy joldy tosty,
 Şyn aty “Sybai” degen zalym eken.
 Zalymdar ien jerdi qypty meken,
 Sol jerden aındyp turyp bızge tigen.
 Qutylğan Sybai özi jaraly bop,
 Özgesı bızdın qoldan soqqy jegen”.
 Osylai aila qurdy oñdy-soldy,
 “Maqul” dep uázırdın köñli toldy.
 Sendırse uázır aityp padişany,
 Bas keruenşı moynyna salmaq boldy.
 520. Uázır padişağa keldi qaityp,
 Otyrды uağdalasqan sözın aityp.
 Bılıptı munan buryn bala jaiyn,
 Sağat ta ülgeripti tügel aityp.
 Patşa aitty:
 – Şaqyryp kel keruenderdi,
 Büldirgen netken adam eru eldi.
 Şaqyruşy bargaly jatqanynda,
 Baibatşa keruenbasy özi keldi.
 Patşa aitty:
 – Baibatşa, jaqsy keldiñ,
 Balany mağan sylap äkep berdıñ.
 530. Körgen-bılgen söziñdi söile
 mağan,
 Onyñ sen buzyqtyğyn qaidan bildiñ?
 – Jaqpaimyz beker naqaq qara maidy,
 Qor qylğan malyn tonap qanşa baidy.
 “Adamnan adam tälım alar” degen,
 Balaña qosqanyñyz jaramaidy.
 Atanğan adam eken Sybai zalym,

Ei, taqsyr, syry bızge boldy mälim.
 Är elden Sybaidy ızdep taba almaı jür,
 Zyndanğa sap qoiyñyz, ölsın zalym!
 540. Keruensı osylaişa soqty keñes,
 Körmegen soñ bul sözdı beker demes.
 Sağattyñ jan aşytar joldasy joq,
 Mundaida qaidan pende opyq jemes?!
 Sağatty zyndanğa äkep saldyrpty,
 Uäzır jalamenen jolyn tapy.
 Patşanyñ uly buğan tañ qalyp jür,
 Körmegen Sağatbektei adal jandy.
 “Qateden oqys qylyp almasyn” dep
 Ol baryp atasyna keñes saldy.
 550. Kemıtpei berip turdy et pen maiyn,
 Ne türli dämdı tamaq barı daiyn.
 Padişa balasyna jauap qatty:
 “Öziñsiz, balam, oğan tük qylmaimyn!”
 Osylai dämdı tamaq ısedı asty,
 Sağatty uaiym men qaiğy basty.
 “İapyrym-au, munyñ arty ne bolar?”
 dep,
 Qasıret tätti uiqyny şaidai aşty.
 Uäzırdıñ zarlatty goi qur jalasy,
 Zyndannyñ temir qursau ainalasy.
 560. Zaryğyp bır zamanda uiyqtap ketti,
 Tüsine endı ata-ana, qaryndasy.
 Solardyñ jylyuymen kettı oianyp,
 Birtalai talyp jatty basy ainalyp.
 Zar tutyp sol arada köp jylady,
 Tündeğı körgen túsın esine alyp.
 Sağatty zary:
 Tüsime endiñ, ata-ana,

Körgenim şyn ba, qata ma?
 Renjitıp sizderdı,
 Jolyqtym ba batağa.
 570. Atam bolsa qaiğymen,
 Ekı közden airylğan.
 Aş küzendeı bğılıp,
 Jasyğan jezdei mairylğan.
 Apam bolsa eñkeip,
 Basy jerge az qapty,
 Botasyz nardai küñirenip,
 Kündız-tünı bozdapty.
 Qaryndasym Nurjamal,
 Sairady joqtap bulbuldai.
 580. Qalar edı ümit bop,
 Jolyqtyrsa bır Qudai.
 Nurjamal meniñ jalğyzym,
 Tuğan aidai jaryğym.
 Bır seniñ janyñ küizeler,
 Kımge batar zaryğym?!
 Ağai sorly ğarıbıñ,
 İesı biler malynyñ
 Semizi men aryğyn.
 Tağy da torğa ılındım,
 590. Şyqpady bastan qaryğym.
 Teñgerip ertti qasyna,
 Padişanyñ balasy.
 Naqaq şoqqa küidirdi,
 Uäzır, keruen jalasy.
 Alynar ma eken ölşeuge,
 Aq pen qara arasy?
 Ädıldık tiip olardan,
 Bıter me jürek jarasy.

Ğadyl patşa tekserer,
 600. Söz aiağyn bır künı.
 Izdeuşı kelse el jaqtan,
 Aşylar edı söz şyny.
 Jorğadai aqsa patşağa,
 Bızdın eldin bulbulı.
 Uázır men keruennin,
 Naqaqtan jedım taiağyn.
 Qudıret özi jetkizer,
 Alladan küttım aiağyn.
 Sağatbek osylai dep jylap jatty,
 610. Jubatyp joldastary äkeldı asty.
 Baian qyp körgen tüsin aityp edı,
 “Jaqsılyq, joriyq” dep maquldasty.
 – İnşalla, sağan tileu beredi eken,
 Padişa köz jasyñdy köredi eken.
 Elininen izdeuşiler şyqsa kerek,
 Bul şaharğa tezdetıp keledi eken.
 Er jıgıt ne körmeidi balalyqta,
 Jorymai körgen tüsti qalalyq pa?
 Osylai Sağat bala qala tursyn,
 620. Joqşydan endı habar alalyq ta.
 Bölingen izdeuşiler är tarapqa,
 Aralap är şahardan suramaqqa.
 Bırı – batyr, bırı – şeşen, bırı – aqyn,
 Üşeui şyqqan eken Hiua jaqqa.
 Bular da kelgen eken el şetine,
 Körgen jan tañ qalady säuletine.
 “Joq izdegen jönımızdı aitalyq” dep,
 Patşanyñ şaharyna kelmesin be.
 Şaharğa jaiauşylap kelip kırdı,
 630. El jaiyn surastyryp oñdy-soldy.

“Zyndanda bır tamaşa bala bar” dep,
 İesı päter üidin aityp berdi.
 – Balany äkep bergen keruensiler,
 Kısı edı padişamyz el qamyn jer.
 Balanyñ tüsin qimai alyp qaldy,
 “Şyn bolsa keledi, – dep, – izdeuşiler”.
 Joldas qyp qosyp qoidy balasyňa,
 Köz körmegen senbedi jalasyňa.
 Sybai degen ury bolyp şyqty anyğy,
 640. Ne qylsyn, ılınbese dar basyna.
 Olarğa osylaişa aitty jaiyn,
 Tañ atyp jüremız dep boldy daiyn.
 Batyr jıgıt patşağa barmaq boldy,
 “Jönin aityp balany tapsyraiyn”.
 Dedı de tez qamdanyp kıristı iske,
 Kımniñ közi jetedı mundai iske?
 “Uzaq jerden joq izdep kelemız” dep,
 Bılgızdı padişağa sol kün tüste.
 Barypty padişağa bır jasauyl:
 650. – Kelip tur jolauşylar tüsi täuir.
 Batyr aitty aqynğa: – Sen jyr tolğa,
 Sekildi emes pe edin soqqan dauyl.
 Padişa berdi ruqsat: “Alyp kel!” dep,
 Qylmaidy tåkapparlyq boıdy kernep.
 Aqynğa söz kezegi kelgennen soñ,
 Qolğa alyp dombyrasyn turdy sermep.
 Patşa aitty:
 – Qoş keldin, qonaqtarym,
 Biledi jolauşy adam joldyñ zaryn.
 Jol jürgen atyñ aryq, tüsin zaryq,
 660. Qaidan kele jatyrсыз,
 jarqyndarym?

Aqyn sonda söiledi,
 Dombyrasyn qolğa alyp.
 – Saiaña keldik, padişam,
 Bız – müsäpır, siz – pana.
 Jidelıbaisyn – jerımız,
 Jağalbaily – elimız.
 Köldeneñ uşqan qaz ötpes,
 Esıl, Balqaş kölimız.
 Mal emes, adam joğymyz,
 670. Myrzamyz aman turğanda,
 Tüspegen jerge oğymyz.
 Aldynan kelip tarauşy ek,
 Aşymyz ben toğymyz.
 Qarap turğan şarımız
 Hiuanıñ äsem qalasy.
 Körınbeuşı edı malynan,
 Sairamnyñ sary dalasy.
 Sağat atty joğaldy,
 Baidyñ jalğyz balasy.
 680. Buzylğandai körındı,
 Hiua şahar qalasy.
 Qaradyñ tüzu, padişam,
 Otyrğanyñ altyn taq.
 Alysyp tuğan bala edı,
 Myrzalyğy, sözi naq.
 Ata-anasy kempır-şal,
 İen qaldy qalyñ mal.
 Bulbuldai sairap joqtaidy,
 Qaryndasy Nurjamal.
 690. Aittyrğan byltyr jary bar,
 Oñ jaqta qaldy bolyp zar.
 Kelip tur, patşa, körgımız,

Şyğyp ek jazda, boldy küz.
 “Şüinşı!” dep qaşan alynar,
 Basymyzdan borkımız.
 “Qyryq kısınnıñ aqyly, –
 Deuşı edı, – taqsyr, handa bar”.
 Joq ızdegen bız zaryq,
 Bas ainalyp, sandalar.
 700. Köptiñ jügın kötergen,
 El iesı qara nar.
 Endı aqyl sızdıkı,
 Osy edı, patşam, bızdıñ zar.
 Patşa aitty:
 – Bulbulym, endı toqta,
 Adam eken naqaqtan túsken şoqqa.
 Eru bop bügin munda tynyğyñdar,
 Qarastyryp berein bar ma, joq pa?
 Qonaqtar uağdaly kündı tosty,
 Bul sözdı jurttyñ barı “maqul” destı.
 710. Sağatty da şaqyryp bölek üige,
 Özındeı otyz toğyz jıgıt qosty.
 Bärın de kiındırgeñ birdei qylyp,
 Jaiğastyrğan padişa özi jürıp.
 “Bul kelgender eger de böten bolsa,
 Sağatty tanymas” dep hailsa quryp.
 Bularğa uağdaly kün de jettı,
 Padişa jiyp alğan bai men bektı.
 “Adamyñ bolsa munda tanyp al” dep,
 Padişa qonaqtarmen birge keptı.
 720. Bul üige barı keldı sälem berıp,
 Qarap tur uäzirler közi tömıp.
 Bırı esıkten jügırdı, bırı törden,
 Qalğan soñ bırıñ-bırı tıke körıp.

Şurqyrasty, şulasty aralasyp,
 Şoşydy uázırlar tüsi qaşyp.
 Üidiñ ışı ainaldy duman-duğa,
 Qoi men qozy ketkendei jamyrasyp.
 Batyr äuel körıstı boiyn tejep,
 Şeşen kelip söiledi tılın bezep.
 730. Aldymen osy ekeui amandasty,
 Aqynğa körısetin keldi kezek.
 – Söileim sözdıñ basynan,
 Basylysyn jürek tasyğan.
 Narkesken qylyş sen ediñ,
 Suy qaityp jasyğan.
 Qaiğyñdy juttym, qarağym,
 “Airyldyq, – dep, – asyldan!”
 Zaryqty söitip elñız,
 Sualdy şalqar köliñız.
 740. İen qaldy malyñyz,
 Sözime qulaq salyñyz.
 Alaştan tañdap aittyrğan,
 Oñ jaqta qaldy jaryñyz.
 Patşa balasynyñ sözi:
 – Sağat dosym, jylama, endı tüsin,
 Tüzeter Alla özi eldiñ qosyn.
 Aıyrğan ekeumızdı duşpandardyñ,
 Qyzyğy – äñgimesi keim bolsyn.
 Sol jerde bari toqtap amandasty,
 Sağatty ertip saraığa qadam basty.
 750. “Padişa endı bızge ne ister?” dep,
 Qas qylğan uázırlar qatty sasty.
 Patşanyñ ertip keldi saraiyna,
 Bulardyñ ötken ısı, bari oiynnda.
 Sağatty bir-ekı kün tynyqtyryp,

Padişa endı saldy ait-oiynğa.
 Şaqyrdy tügelimen uázırların,
 Tarqatty Sağatbektiñ qaiğy-şerin.
 Aldyrdy keruenbasyn, bas uázırdı,
 Is ausa şyğarmaqşy aştı terin.
 Patşa aitty:
 760. – Söileñder, uázırlarım,
 Eger tansañ, osy ara – öler jeriñ.
 Elinen kısı kelip, Sağat boldy,
 Keşegi “Sybai” degen “zalymdaryñ”.
 Uázır söz aitpady tömen qarap,
 Lağynet aitty oğan eldiñ bari-aq.
 Padişa bi, bekterge berdı usynys,
 “Mynağan aityñdar, – dep, – adıl
 sarap”.
 Bi, bekter sözın qudy oñdy-soldy,
 Ne türlı eskı bilik, aitty joldy.
 770. Qaskoilık auğannan soñ uázırlerge,
 Dar basyna olardy aspaq boldy.
 Patşa aitty:
 – Sender meni qyldyñ mazaq,
 Sendersız-aq Sağat jaudan körgen azap.
 Jüie joq sender mağan qas qylatyn,
 Jetkızgem bariñdı de tärbielep.
 Sağatbek türegeldi qol qusyryp,
 Ne aitasyñ, balam? – dedi patşa turyp.
 Olardyñ qanyn mağan qiyñyzdar, –
 Bulbuldai Sağat sairap, ketti jylap.
 780. Arasyn aq pen qara kördi halyq,
 Äiteu bir janym qaldy ölöp-talyp.
 Maldaryn qazynağa tügel alyp,
 Özderin är şaharğa taratalyq.

Sağattyň osy sözi boldy maqul,
 Tabylğan osy boldy tolymdy aqyl.
 Padişa da toqtady osy sözge,
 Ädil söz qaşan dağy bolar naqyl.
 Sağatpen padişa da жүrmek boldy,
 Qasyňa öz balasyn almaq boldy.
 790. Qyr qonyp, şet jatqan öz eline,
 Sağatbektı aparyp salmaq boldy.
 Patşa şyqty şahardan eldei köşip,
 Sağattyň da keledı köñılı ösip.
 Batyrdy şüinşige jiberiptı,
 Barlyğy keñesken soň aqyldasyp.
 Topyrlap keldi toıǵa oi men qyrdan,
 Qandai qyzyq öte almas bul jolğydan.
 Nurjamal neke qıdy patşa uly men,
 Ruqsat ap ata-ana, el-jurty nan.
 Söitip qaitty İrannyň şaharyna,
 Sağat kirdi patşanyň qataryna.
 Basy qaiğy, aiağy baq bolypty,
 803. Nurjamal İrannan dām tataryna.

PATŞA MEN ÄIEL

Bır qıssa jazğym keldi qalam sermep,
 Öleñ ğyp oqıǵany söylep bermek.
 Oqyrmandar jaratsa oqyğanda,
 Unatsa iaki şabyt etsin örnek.
 Kün şyğyp, qaita batyp ötıp jatsa,
 Batqan kün qaita tañ bop atyp jatsa.
 Jalğasyp sansyz ğasyr düniede,
 Syrly syrğyp ainalyp ketip jatsa.
 Syrly ai, jyl ötıp jatyr syr almağan,

10. Bırkelkı dünıe basta tura almağan.
 Bıreu qu, bıreu momyn düniede,
 Osyndai qaişylyqsyz жүre almağan.
 Osyndai syrly jyldy bır zamanda,
 Syrtta jau joq ańdyğan el amanda.
 Belgılı syrtqy jaudyň jöni bölek,
 Öziñnen jaudai şapsa bul jaman da.
 Sol kezde patşa bopty Oraz atty,
 Tym qatal zulym eken, meiri qatty.
 Elnen öte sulu äiel şyqsa,
 20. Tartyp ap talai eldi jabyrqatty.
 Oraz patşa desedi ozbyr patşa,
 Tartyp ap ozbyr deimiz jabyrqatsa.
 Kım buğan razy bop ozbyr demes,
 Jarynan süigen sulu ajyratsa.
 Jüredi sulu körse tartyp alyp,
 Ol suyq jat nietpen qolyn salyp.
 Sulular tasalanyp жүrer bopty,
 Tartyp ap ketpesin dep körıp qalyp.
 Osylai körgen күnder ötıp jatty,
 30. Bul qylyq el işne jaman batty.
 Bar edı Momynbai dep bır etikşı,
 Keşigip жүrip bul bır äiel apty.
 Joqtyqpen äiel almaı жүrgen boidaq,
 Qyzyqqa qoldan kelse kımder toimaq.
 Kümis erge mingendei bolğan eken,
 Jaqsy emes jaman er joq жүrgen jaidaq.
 Äielı Momynbaidyň aty – Alalqan,
 Körgender Alalqanğa bolady tañ.
 Öñ-şyraiı kelısken kelbetine,
 40. Degendei tua bermes osyndai jan.
 Momynbai jumsaq köñıl, alal adam,

Bolmağan bir pendege zalal adam.
 Aq köñil Momynbaidyň nietine,
 Kez qypty asqan sulu, sanaly adam.
 Tulğasy taldyrmaş-ty, näzık beldi,
 Köz tartyp qarağanda körgen eldi.
 Töl boiynda mını joq bop jaralğan,
 Quantpas qolğa kelse qandai erdi.
 Nury men süieginen mın tappaısyň,
 50. Däldep körsem dep kırpık köp
 qaqpaisyň.
 Sağymdap şarainadan körgendeısyň,
 Qaraisyň, qaraisyň da tıl qatpaisyň.
 Pormasy, boi nusqasy, mine, osyndai,
 Syrłağan jeterliktei söz qosylmai.
 Bitimi men nuryňa köp turmaiyn,
 Adamgerlık qalmasyn syry aşylmai.
 Aşu joq minezinde, aşyq-jarqyn,
 Üireniş ustağandai jaqsy saltyn.
 Ädepti, auzynan söz şalys şyqpas,
 60. Kım biler qandai bolar ıstıñ artyn.
 Sypaiy söileseñiz jauap berer,
 Alys-jaqyn demeidi, birdei körer.
 Tereñ oily, sabyrly, salmaqty jan,
 Tılınen söz, qolynan öner keler.
 Şyn mahabbat elı men er maqtaidy,
 Joldasy da, elı de mın tappaıdy.
 El syılağan esikte otyrmaidy,
 Jerde jatsa altyndy tat baspaıdy.
 Mükeñniñ jolyğypty joldasy artyq,
 70. Asyl bop elge jaqqan baurai tartyp.
 Elı süigen jaqsyny er süimeı me,
 Ğaşyq oty jalyndar şamдай şalqyp.

Bırı aq köñil, bıırı zerek qosyldy jai,
 Momynbaığa tuğandai kün menen ai.
 Şyn mahabbat aradan qyl ötpeitin,
 Aq niet, bireune bireuı sai.
 Körmese bıırın-bırı tura almağan,
 Er Mükeñ körmeı aulaq jüre almağan.
 Käsıby Momynbaidyň etikşı edı,
 80. Alalqannan basqa jerde ıs
 qylmağan.
 Äielı aitar bır kün: – Käsıp qylsañ,
 Eñbek etip pul tapsañ, tılımdı alsañ.
 Pul tauyp, tırşılık qyp, jan bağalyq,
 Qyjalattan qalmalyq äure-sarsañ.
 Osylai äielı erge berdi keñes:
 – Eñbek qyp pul tappağan ışıp-jemes.
 Dosymyzdan duşpan köp oilasañyz,
 Bır küni dep jürmesin adam emes.
 – Bul aqyl unap otyr aitqan söziñ,
 90. Qas-qağym şydamaimyn körmeı
 közım.
 Mahabbat bilep qosqan ğaşyğymsyñ,
 Janymnyñ janarysyñ seniñ öziñ.
 Jüruge sizden aulaq dätım jetpei,
 Köz toiatym toıynyp birden ketpei.
 Qasyñnan qas qağymda ajyramai,
 Tursam dep tileuim sol ömır ötpei.
 – Şyn solai ekı köñil bır dep sana,
 Tabaiyn osyğan sai men bır şara.
 Bereim suretimdi asyp qoiyp,
 100. Iste de jumysyñdy soğan qara.
 “Maqul” dep räsımın aldy qolğa,
 Alla dep ömırımniñ artyn oñda.

Gül süigen köbelekter jar suretin,
 Qarap ketip barady Mukeň jolda.
 Apardy is ornyna räsımdı,
 Jerine japsyrmaq bop unasyımdy.
 – Tıgeim etıgımdı dos aldynda,
 Taramys jaia tartyp qulaşymdy.
 Esikke qoidy suret jabystyryp,
 110. Airylma dep esikke tabystyryp.
 Kezdeisoq qyrısyq bilep ketse qaittıñ,
 Tätti oiynıdy muñdy oiğa auystyryp.
 Sol künı kün tymyrısyq munarlanğan,
 Suretke Mukeň qarar qumarlanğan.
 Munar kün Mukeñdı de biledı,
 Quiynmen suret ketti jumarlanğan.
 Quiyn uşyryp suretti şyqty aspanğa,
 Künge qarap jügırer er sasqanda.
 Quiyndy qua-qua dymy quryp,
 120. Älı ketip qaitady ter basqanda.
 Qalğandai üige qaitty öşip şyraq,
 Quiynmen suret ketti jolauşylap.
 Jürek süigen jar ketti jelmen uşyp,
 Ne bolaryn, kım bılsın, tübı bıraq.
 “Suretti quiyn alyp ketti qaida,
 Qaupımız quiyn emes, patşa edı oida.
 Eriksız quiyn üiirip äketken jar,
 Suretiñ qalar eken qandai jaida?”
 Dep armanda Momynbai dertı küşti,
 130. Oilamağan kez qyldy mundai ıstı.
 Qaupıñ neden bolğanda qater sodan,
 Räsım patşa ordağa baryp tüstı.
 Padişa syrtqa şyğyp keledı eken,
 Suretti jerde jatqan köredı eken.

Qarasa asqan sulu äiel bolyp,
 Qolyna alyp qunyp küledı eken.
 Qolyna aldy, qarady bul suretke,
 Bul suret küidirdı goi jürektı örtke.
 – Mundai äiel körmep em ömirimde,
 140. Tüser boldym körgenşe qalyñ dertke.
 Şırkın-au, mynau qaida, qandai jaida,
 Tuiyqsyz suretiñiz boldy paida.
 Suretiñe munşalyq küige tüstım,
 Janğan şoq basyla ma, basylmai ma?
 Muny tappai alqynym basylmaidy,
 Körmei köñıl tumany aşylmaidy.
 Bul meniñ ömirimniñ kılı bolar,
 Basqağa meniñ syrym şaşylmaidy.
 Muny tabar jendetti şyqsam sailap,
 150. Suretti alyp ızdeitin aqyl oilap.
 Jer betinde bar bolsa tapqyzyp ap,
 Arman bolmas, o, şırkın, külsem oınap.
 Uázırdı şaqyryp han aitady,
 Buıryğyn, tapsyrmasyn jäne aitady.
 Suretti alyp üi basyn aralaidy,
 Tapsa közın kım oğan alaitady.
 – Kım bolsa osy suret sony alyp kel,
 Aralap tabylğansa sen baryp kel.
 El aralap “tappadym” deuşı bolma,
 160. Bolmastai qyp arala eñbegiñ sel.
 Eş adam qarsy şyqpas jarlyğyma,
 Qarsy şyqqan jolyğar tarlyğyma.
 Osy äieldı tauyp mağan äkeledi,
 Sol uşın uqtyramyn barlyğyña.
 Tapqan soñ jaqsy kütıp äkelıñder,

Tamağyn süigen jolda äperiñder.
 Qolğa tüsken kısıdei qysymdamai,
 Söz aitsa auyr-jeñil köteriñder.
 Bul hannıñ elin qoimai aralağan,
 170. Uqsamağan äielge qaramağan.
 Tügel kırıp üilerge jügırıp jür,
 Tapqanşa ışken asy taramağan.
 Aralap Alalqandy tauyp aldy,
 Salystyryp suretke közın saldy.
 Suret jansyz, Alalqan jandy emes pe,
 Anyq özi körgende qairan qaldy.
 Adamda tua bermes osy jandai,
 Jarqyrar nury balqyp janğan şamдай.
 Körgenge şamalas bop bız otyrmyz,
 180. Patşa qaitsın mynağan küiip-
 janbai.
 – Padişa sızdı äkel dep jarlyq şaşqan,
 Sondyqtan sızdı ızdep qadam basqam.
 Patşağa sızdı bastap aparamyz,
 Buiryqty oryndaimyz kem qylmstan.
 Daiarlyq qyl, ketemiz patşa jaqqa,
 Patşanyñ köp ızdeui sızdıñ baq pa?
 Patşağa qyzmetiñ jağyp qalsa,
 Otyrarsyz qasynda siz de taqta.
 Alalqan jür pälen dep jauap qatpai,
 190. Barmaimyn dep nemese basyn
 tartpai.
 Ne oi bar, ne plan bar kım bileği,
 Qaraidy jan-jağyna kırpık qaqpai.
 Jür degende jüretin sekildendi,
 Bılmeimiz qandai oiğa bekingen-di.
 Jarlyğy padişanyñ basyp ötti,

Momynbai qanşa küiip ökingen-di.
 Momynbai jautañdaidy jetim uldai,
 Üziluge taiap jür jany qylđai.
 Jürek süigen janaryn tartyp alsa,
 200. Qara küş qoiğany ma ğarıp qylmai.
 Alalqan aitty bır söz Momynbaığa:
 – Alalym, syiynyp tur bır Qudaığa.
 Ekı qapaq äkpışpen asyp al da,
 Kün-tünde bır kelip ket orda jaığa.
 Umytpai osy sözdi este saqta,
 Kez boldyq mundai iske sor ma, baq
 pa?
 Patşanyñ ordasyna qapağyñmen,
 Bır keludi umytpa eş uaqytta.
 “Al jüresin” dedi de ketti alyp,
 210. Jylai-jylai Momynbai qaldy talyp.
 – Janymnyñ jany, jürektiñ qany ediñ,
 Ajyrağan bolsamşy ölip qalyp.
 Mañdaığa boldy ma jar syimağany,
 Ağyzyp qandy jasty tyimağany.
 Jan şyğarmai jürekti suyryp ap,
 Zorlyqtyñ tırı öltirip qinağany.
 Ömirim öter közden jasyn tyimai,
 Jürekke jara tüsip, salyp şimai.
 Şybyn jan nege şyğyp ketpeisin sen,
 220. Otyrsyñ jardan qalyp neñdi qimai?
 Jürek qan bır şynydan bölip alğan,
 Mahabbat uşqynynan şam bop janğan.
 Osyndai tätti ömirdi jara şauyp,
 Öktemdik ölmestei qyp qanjar salğan.
 Sorly bas alalymсыз jüre almağan,
 Qas-qağym körmei sızdı tura almağam.

Ğaşığym, tırı kettiñ, men tırımın,
 Aqyryn tıleınşı bır Alladan.
 Asylym, Alla jar bop jürsin aman,
 230. Tırılıkpen körıserlık bolsyn zaman.
 Jazyqsyz jazalağan zulymdardy,
 Zarlatsyn uağy ötpei bızden jaman.
 Ekı jendet barady äieldı alyp,
 Padişa murttan küldı köre salyp.
 Padişany küldırıp hoş qylğan ne,
 Kım zarlatyp, zarlatty momyn ğarıp?
 Al Momynbai zar jylap jata tursyn,
 Jar küiugin amal joq tarta tursyn.
 Padişa Alalqanmen qandai bolar,
 240. Qissamyz bular jaqqa moiyn
 bursyn.
 Tyñdaiyq padişanyñ äñğimesın,
 Momynbai patşanyñ alğan nesın.
 Jazyqsyz bireu jaryn tartyp alsa,
 Bärıñ de estıgen jan öşıgesıñ.
 Padişa kördı äieldı şyr ainalyp,
 Orazdyñ ketti köñılı lailanyp.
 – Şırkın-au, bır külgenın köreınşı,
 Keıngısın körermin bır jailanyp.
 – Atyñ kım, jasyñ qanşa, netken jansyñ,
 250. Sızbenen ekeu bolyp şamym
 jansyn.
 Öziñ turmaq külkıñe ğaşıyq boldym,
 Sağan kım menen bölek asyla alsyn.
 – Alalqan – atym meniñ, jasym – kări,
 Jas kelse de qaitpapyt bettiñ äri.
 “Bır kedeidıñ kempırın tartyp apy”,
 Dep jürmesın, padişa-au, jannyñ bări.

Patşanyñ bar maqsaty külkı boldy,
 Öz oiynşa özınıñ mülkı boldy.
 “Bır külgenın köreın ölsem dağy,
 260. Nuryna bul jalğanda köñılım
 toldy”.
 Kördı adam külerlikteı sözın aityp,
 Külmedı qandai qylsa ezu tartyp.
 Bır külkıge añsary audy dağy,
 Basqaşa oi kelmedı işke tartyp.
 Kısıdei betke qarar naşaqumar,
 Külkı körmei emestei köñılı tynar.
 “Qaitsem muny küldırem” dep
 qumartty,
 Bolardai küldırmese sağy synar.
 Bar eken äşkerinde oiyn qyzyq,
 270. Körsetse de qoimapyt bır jymıyp.
 Körse körer, surasa jauap berer,
 Külmek turmaq qoimapyt öñın buzyp.
 Körsetıp äşkerlerı künde oiyn,
 Külkı kernep körgen jan tula boıyn.
 Taqqa şyğyp ekeu körıp otyr,
 Jañadan jasağandai alğaş toıyn.
 Äielden köz jazbaıdy küle me dep,
 Külıp-oinap özımnen jüre me dep.
 Külkısına şöldetti külmei qoiyp,
 280. Qapaqty zat kım oilar keledı dep.
 Bıreu keldı ekı mai qapaq asqan,
 “Mai-mai” dep aiğailaidy quty qaşqan.
 “Mai-mai” dese külkını qoiyp berdı,
 Mai qapaqty külkınıñ auzyn aşqan.
 Külkısı qandai jaqsy syñğyrlağan,
 Bulbul ündes qoñyraudai syldyrılağan.

– Ne qyzyqqa külmep eñ diuanağa,
 Küldiñ sen, ne qyzyq bar aıtşy mağan?
 – Kükı kerek deseñız sız qapaq as,
 290. Mai-mai dep el arala, qadamyñ
 bas.
 Kükınıñ körseteim ne qılysyn,
 Kör dağy sol kükını köñılıñdı aş.
 – Esı-dertım, oi-qıalym senıñ kükıñ,
 Jolyña senıñ tıktım dünie-mülkım.
 Nazyñdy körıp ölip ketsem meili,
 Buryn nağyp körmedım dünie, şırkın.
 Söitıp kelsem sen ras külemısıñ,
 Külüp-oinap aşylyp jüremısıñ?
 Bılgızbei eş adamğa diuananyñ,
 300. Qapağyn mağan alyp beremısıñ?
 Äiel aıty: – Bolady, maqul, – dedi,
 Körseñ kükı mynauyñ aqyl, – dedi.
 Alğaş qumar kükıñdı bır körıp qal,
 Şyn kületın bolarmyz aqyr, – dedi.
 Kımıñdı şeşın de ornyña qoi,
 Mağan erip bılınbei sen jüre ğoi.
 Tundyrmai mai qapağyn äpereim,
 Moinyña as, qyzyğyñ kör bolğandai toi.
 Qarañğy qaltaryspen jürdi erip,
 310. Almaq bop qapaq asyp qyzyq
 körıp.
 – Qaida älgı diuana? – dep kele jatyp,
 “Äne” dep körsetedi jauap berip.
 Qarañğy el şetinde aldy ustap:
 – Dereu şeş kımıñdı, – deidi qystap.
 Şoşyp ketken sekildi, şeginedi,
 Patşa aitqan diuananyñ bul yğystap.

Qapağyn kımımen aldy şeşip,
 Qarañğy şyraq qalğan jürerde öşip.
 – “Mai-mai” dep aiğai salyp ainalyp
 kel,
 320. Körmei qalyp armanda qalma, –
 desip.
 Qapaq asyp moinyna patşa ketti,
 Momyndy ertip tağyna äiel jetti.
 Patşa kımın kımıp taqqa otyrdy,
 Diuana bop padişa tömen ketti.
 Oilanyp äiel: – Mynau aqyl, – deidi,
 Qairatty, qaharly otyr batyl, – deidi.
 “Mai-mai” dep aiğai salyp kelgeninde,
 “Basyn al!” dep qatty bır aqyr, – deidi.
 “Mai-mai” degende aqyrdy qaharlanyp,
 330. “Basyn al!” dep yzğarly jarlyq
 salyp.
 Patşa ämırın ekı etpes jendetter bar,
 Jıberdi ä degenşe basyn alyp.
 Eşбір jan mynau ıstı tüigen de joq,
 Astamşylyq qyzyqqa bır qyzyl şoq.
 Asqaqtauşy älinen asyp ketse,
 Jan şyğı oñai eken tigendei oq.
 Aq jürek süikımdısın, dosyn aldy,
 Näpsı jau öz dosynyñ basyn aldy.
 Ömırlık jany süigen şyn serigin,
 340. Alalqan Momynbaidy qasyna aldy.
 Momyndy Oraz etti orynyna,
 Kım tergep qarar deisiñ porymyna.
 Muñly oryndy nurly oryn ielendi,
 Zulymdyq öşti tolyp tolymyna.
 Qu näpsı dos pa, jau ma qua berse,

Qyzyq dep qua berse, tua berse.
 Körgennen körmegenin qyzyqtatyp,
 Aldyňgysyn öşirip, jua berse.
 Aq köňil alaldyq pen qulyq qandai,
 Alaldyq ıı jaryq jaqqan şamdai.
 Qulyq, zorlyq, qu näpsı aldy tuiyq,
 Bır tosylyar tosu bar soqqan tamdai.
 Usynam, oqyrmandar, jazyp dastan,
 Öleñim oqıganyñ basyn qosqan.
 Jaratsa, jastarymyz oqyp jürsin,
 356. Jerinde ermek etip köňil aşqan.

SYRLY QOBDI

Ärqaşan qastandyqtyñ arty jaman,
 Qalmaidy qara niet aqyr aman.
 Aldanyp bır zalymğa tentiregen,
 Jazaiyn Nağymbektı kelse şamam.
 Aty edı erteginiñ «Syrly qobdi»,
 Erteden jetiptı bul jylji-jylji.
 Jolyqsam bul ömirde kei ısterge,
 Osy ertek dastan bolyp tolqıdy mi.
 Bul ertek el auzynda kele jatqan,
 10. Izgılık talai jerde azap tartqan.
 Keşegı zar zamanda erkındıktıñ,
 Eñsesın qaiğy basqan segiz batpan.
 Bırı eken sol sorlynyñ kelip-ketken,
 Qabyrğa qatpai jatyp azap şekken.
 Senderdı seıldetip äkeleim,
 Birge ertip ertektegi Nağymbekpen.
 Nağymbek janaşyrsyz qalğan jetim,
 Sum tağdyr üiip-tökken qasıretin.

Biletin halın onyñ ata-ana joq,
 20. Kımge aityp jeñıldetpek qaiğy-
 dertin?!

Ol künde jetim qaşan oñğan eken,
 Qojasy bır saudager bolğan eken.
 Meıırımsız, şapağatsyz zalym baidyñ,
 Keudesı aramdyqqa tolğan eken.
 Bolatyn ozbyrlarda jörelginiñ,
 Bärin de ol qoldanyp bolğan eken.
 Aty eken saudagerdiñ Syğai degen,
 Talailar Syğai dese jylaidy eken.
 Äiteur künköristik näpaqa üşin,
 30. Malailar äzer ğana şydaidy eken.
 Paida üşin töñiregin zar jylatqan,
 Jemtiktес ulyqtarğa qolyn artqan.
 Saudasyn bır eselik bes ese ğyp,
 Arzan alğan zattaryn qymbat satqan.
 Jinağan qazynasy san-sanaqsyz,
 Körgende säuletine tañ qalasyz.
 Osynşa köp дәuletke tutqa bolar,
 Köp zaman күneltiptı bır balasyz.
 Bala dep Syğai köñili bolady alañ,
 40. Balasyz üidiñ ıı qandai jaman.
 Ömirdiñ uiytqysy ğoi bala degen,
 Şydasyñ Syğai qaitıp bolmai alañ?!

“Alaiyn bır jas toqal düim elden,
 Ötem be urpaqsyz bop dünieden.
 Şalqyğan öz tusymda дәuletimdi,
 Köz jumarda dep ketem kımge
 iemden?!”

Jabysqan qasıret bop buğan köpten,
 Maqsatyn oryndauğa arman etken.

Sändenip saqal qyryp, murtyn julyp,
 50. Attandy qyz ızdeuge töñirekten.
 Bar edı bır momyn şal mañaiynda,
 Ol şaldyñ bır qyzy bar mañdaiynda.
 “Sorlyğa soıyl buryn tiedı” dep,
 Aldymen sol ılındı qarmağyna.
 Bar edı sorly qyzdyñ öz süigenı,
 Mahabbat ne qylady dünienı.
 Azbanğa qosaqtalğan jas qulyndai,
 Zorlyqtyñ buğauynda qyz süireldı.
 Qyz sorly kete berdı jylai-jylai,
 60. Satuğa jaratqandai ony Qudai.
 Aıyryp süigeninen Syğai zalym,
 Özine täueldı etti, mine, osylai!
 Şara joq qyz sorlynyñ könbesine,
 Köz jetti tätti ümittiñ kelmesine.
 Därmensız äke sorly malğa satyp,
 Ainaldy ol Syğaidyñ pendesine.
 Tağdyrğa nälet aıtyp raqymsyz,
 Jürgende muñğa batyp ol sorly qyz,
 Degendei jaralyğa järdem bolsyn,
 70. Berıptı Täñir oğan bır ul, bır qyz.
 Arasy ul men qyzdyñ ekı jasar,
 Syğaidyñ quanyşy sudai tasar.
 Jaraly jüregine jamau etip,
 Anasy da balamen mauqyn basar.
 Bes jasqa kelgen kezde qyz balasy,
 Tolysyp tolğan aidai bop tulğasy.
 Bolsa da säbi bala – boıjetpegen,
 Köriner sululyqtyñ nyşanasy.
 Quştarlanyp qaraityn qumarmenen,
 80. Üş jasta ul balasy Qumar degen.

Syğaidyñ bul baladan ümitı bar,
 “Artymda muragerım bolar” degen.
 Ul-qyzdy kün tigızbei bağa tursyn,
 Jetımnıñ ata-anasyz künı qursyn.
 Ne körer bağanağy jetım bala,
 Jarandar, endı soğan qulaq türsin!
 Baq, şırkın, qalğan ba eken baidan
 aspai, –
 Qaşady ol keıbireudiñ mañyn baspai.
 Bireuı baq qaşqannyñ Nağymbek pe,
 90. Sanauly-aq öter künı qarny aşpai.
 Nağymbek köp malaidyñ arasynda,
 Közınıñ ot oınağan qarasynda.
 Toqaly Syğai baidyñ esırkeıdı:
 – Kördım, – dep, – bul sorlynyñ anasyn
 da.
 Onyñ da esırkeitın sebeбі bar,
 Sebepsız janaşyrlyq jaralsyn ba?
 Toığyza tamaq berip, bastan sipap:
 – Oınat, – dep qosyp berdı balasyn da.
 Osylai bırqanşa jyl ötken eken,
 100. Nağymbek on jetige jetken eken.
 Bırge ösken bala jastan Hanşaiym,
 Şyğysyp bır-bırımen ketken eken.
 Tüsırıp qyz betine közdıñ nuryn,
 Bır külip audaratyn közdıñ qyryn.
 Köz nuryn buğalyqtai ala qaşqan,
 Sekıldı bailanbağan marqa qulyñ.
 Kısıpeıl, jattyğy joq minezinde,
 Symbaty jastyq şaqtyñ bır özinde.
 İbaly jas qurbysyn bara-bara
 110. Täueldı ete berdı qyz da özine.

Nağymbek är qimylyn saralaıdy,
 Qıaly keñ älemdı aralaıdy.
 Ört laulap, aspan qulap kelse dağy,
 Böger dep mahabbatyn qaramaıdy.
 Körınse Hanşaiym köz almaıdy,
 Özınıñ ne bolğanyñ seze almaıdy.
 Jürekte alasurğan asau sezım,
 Bır minut körmeıne töze almaıdy.
 Közderden janyp uşyp najağailar□,
 120. Ne tätti ötip jatty ğajap ailar.
 Jyrlady mahabbatyn bulbul qustar,
 Qymtady quşağyna qarağailar.
 Jasyryp syryn syrttan jürdi olar,
 Türi joq tilekteri qabyıl bolar.
 Ne körse de bır körmek boldy özderi,
 Kım biler aqyrğysy nemen tynar?
 Bır küni bul ekeıı syrlasady,
 Köp küdik bır-bırımen ulasady.
 Arasy ekeıınıñ jer men köktei,
 130. Bulardy «ğaşyqsyñ» dep kım
 qosady.
 – Künnen de ystyqsyñ ğoi, Hanşaiym,
 Sezımnıñ aspanyñnan tuğan aiym.
 Bıraq sen “Qaraqşynyñ” aspanynda,
 Turğandai sezılesıñ mağan däim.
 Birge östik oınap-külip qanşa jyldan,
 Sağan da mälım edı meniñ jaiym.
 Joq meniñ äkeñ alar qalyñmalym,
 Şeşuge bul jumysty kelmes älim.
 Tağdyr joq ekeumızdı erkın qosar,
 140. Qan şyqpas kesip alsa äkeñ zalym.
 Dağdarğandai bop turmyn oilai-oilai,

Öziñ ait bır aqyldy, Hanşaiym!
 Tolğanyñ toqsan neşe ary-berı,
 Hanşa da bul ıstıñ qamyn jedı.
 Basqandai täuekelge qatulanyp,
 Hanşaiym Nağymbekke bylai dedı.
 – Razy äkem bermes meni sağan,
 Men dağy bul arasyn köp oilağam.
 Mundaida qajet bolar jürektılık,
 150. Jeñedi täuekelge bel bailağan!
 – Nağymbek, öziñ ğana süigen jarym,
 Sen üşin ne körsem de soğan barmyn.
 Qarañğy sensız mağan aspan asty,
 Ömirdi senen bölek ne qylarmyn?
 – Senemin, Hanşaiym, tilegiñe,
 Qurbanmyn men dep soqqan jüregiñe.
 Qaiteim, qol bailağan joqşylyq-ai,
 Qysqa jıp jetpegen soñ kürmeıme!
 Oilasam sorly eken malsyz adam,
 160. Şama joq bır attauğa basyp qadam.
 Adam bop basqalarmen teñ bolmasam,
 Täñirim jan berdi eken nesin mağan?!
 Osylai syr aitysyp biraz turdy,
 Aralas elestetip baq pen muñdy.
 Baspalap arttarynda jürgen Qumar,
 Olardyñ aitqandaryñ estip bildi.
 Qumardyñ estigen soñ ışı küidi,
 Aşuyn äreñ tejep, esin jidy.
 Jasyñnan jan qaqpаğan şaujaiyna,
 170. Yzadan terisine äreñ syidy.
 Aldyna äkesiniñ bardy jetip,
 Közine jas alady möldiretip.
 Qalai dep söz bastaryñ bilmei qaldy,

Alaqtap jan-jağyna, quty ketip.
 – Ne boldy osynşama, Qumar, sağan,
 Qandai jan renjitti seni jaman.
 Soqtyqqan kım de bolsa aitşy mağan,
 Äkesin tanytaiyn onyñ, balam.
 – Esikten törge oza almaı jürgen qulyñ,
 180. Jau ekenın sezbepsız budan buryn.
 Aldynda ardan jurdai bolğan eken,
 Namyssyz, uiaty joq älgı qyzyñ!
 Syğai bek qaltyrady su keşkendei,
 Örtendi tağy bır dem jai tüşkendei.
 Bır baidan qalyñmal ap jyrğar edi,
 Qapyda qalğan eken muny bilmei.
 Ol endı buğan şydap tura almaidy,
 Bas salyp qyzyn biraq ura almaidy.
 “Syğaidyñ jalğyz qyzy qulğa tidi”,
 190. Degennen qutyludy qialdaidy.
 Syğai bai äke emes, saiqal eken,
 Qyz basy bağalağan baital eken.
 Basynan ötkenderın ana sorly,
 Sylrasyyp öz qyzyna aitady eken.
 Deıdı eken: – Osy ömir bızben ketsın,
 Urpaqqa jalğaspai-aq müldem ketsın!
 Boiauy neşe özgerip syrly qobdı,
 Bul şaqqa jetetın qaidan bılsın?!
 Ainalğan diirmendei myna jalğan,
 200. Bireuge baq, bireuge älek salğan.
 Aitpaq bop basyndağy öz älegin,
 Aldyna anasynyñ qyzy barğan.
 – Ösirgen adam etip, ardaqty anam,
 Aitaiyn bır sözım bar, – dedı, – sağan.
 Dauasyz bır auruğa tap boldym men,

Ne deseñ endı öziñ bı, ana, mağan!
 Dedı de möldiretip tögıp jasyn,
 Öksıdı anasyna süiep basyn.
 – Deuşı ediñ: “Teñin tappai ötken ömir,
 210. Quarğan ağaşpen teñ, quryp
 qalsyn!”
 Nesine burynğydai bulğaqtaimyn,
 Qazır men kögendegi laqtaimyn.
 “Eger de jer betinde tırı bolsam,
 Deuşı ediñ, – qarğam, seni
 jylatpaimyn”.
 Teñim dep Nağymbektı süıdim, ana,
 Otyna mahabbattyñ küidim, ana.
 Osy üşin öltirseñ de endı öziñ bı,
 Aqylşym, qorğauşym da öziñ ğana.
 Estıdı meıırlı ana qyzdyñ syryn,
 220. Özi de mejeleitın budan buryn.
 Aiar ma ana sorly şapağatyn,
 Könse eger, Täñir berip, Syğai zulym
 Ketkendei boldy ananyñ ısı erip,
 Mairylğan qorğasyndai qyzyn körıp.
 Aldynan tızbektelip ötıp jatty,
 Özınıñ bastan ötken küni kelip.
 Oilady: “qyzdyñ küni qarañ qalsyn,
 Bütkenşe jas küninde qalmpty ölöp.
 Söz sıñbes teris azu — äkesı anau,
 230. Bere me malğa satpai qyzğa erik?!
 Äkesı qara niet, raqymsyz,
 Qyzyn ol qalai bersin qalyñmalsyz.
 Şapağat degendi ol bilmeitin jan,
 Bolğanmen syrty – adam, jüregi –
 muz”.

Otyrğan muñğa batyp qyz anasy,
 Şylanyp uaiymğa köz şarasy.
 Daladan küle söilep Syğai keldi,
 Äielden syr tartpaq bop, öz jobasy.
 Osy oimen Syğai da keldi jyldam,
 240. Aşuyn äreñ basyp alasurğan.
 Külgen bop oraq tısın aqsitady,
 Meiırmısız meker külki qandai jaman?!
 Kölgırsıp jas toqalmen syrłasady,
 Sumdyqqa bul Syğaidan kim asady.
 Äieldiñ ıskı syryn tartu üşin,
 Nağymbek jağynan da söz qosady.
 Otyrды Syğai östip sumdyq qura,
 Eşnärse bilmegensıp, bile tura.
 Jolersıp qastyq isteу basqalarğa,
 250. Syğaiğa äkesinen qalğan mura!
 Unatqan Nağymbektı qyz anasy,
 Bır şyqty qyz ben onyñ közqarasy.
 Sup-sur bop qanyn işke tartty Syğai,
 Äielge audy endı bar jalasy.
 – Tegi jat quldyñ qyzy jarymağan,
 Salmaqsyñ ba betime şırkeu mağan.
 Jıbergen qyzdy erkine sen ekensiñ,
 Äkeñdi tanytarmyn endı sağan.
 Jazyqsyz jazalandy jäbirlenip,
 260. Qutqarar mañda jan joq muny
 kelip.
 Sorly ana öz üiine tutqyndaldy,
 Mañaidan qalmau üşin bireu bılıp.
 Ne kerek terip bärin usaq istıñ,
 Bögde dep bolğan ıstı bılmeidi eşkim.
 Joğaltu Syğai sumnyñ boldy armany,

Iz-tüzsız Nağymbektı, ätteñ, şırkın!
 Bar eken batys jaqta bır ülken tau,
 Barğandar kelmeidi eken ol taudan sau.
 Arasy qujynağan mekeni eken,
 270. Ärtürlı jyrtqyştardyñ adamğa jau.
 “Sezdırmei sol tauğa aldap jıbereim,
 Bul syrды tırı jañğa bıldırmeim.
 Dıldämdy sandyqtağy urlap alyp,
 Ol sumyraı özi qaşyp ketti deim”.
 Oslai qastandyqty qoidy sailap,
 Aram oi jan-jüiesin aldy jailap.
 “Añ-qusqa jemtik bolsyn tauğa baryp,
 Sazaiyn tartsyn solai sory qainap”.
 Osy oimen jyldamyraq şyqty syrtqa,
 280. Adamnan bölek edi tür men nusqa.
 Qalaida bır sumdyqty qialdağan,
 Uqsaidy qu tülkige osy tusta.
 Şaqyryp Nağymbektı qasyna aldy,
 Bar ma dep mañda bireu közin saldy.
 Daiyndap aldın-ala sailap alğan,
 Qulyğyn endı oğan baiandady.
 – Bar, – dedi, – Qahar degen tuğan
 bölem,
 Jüz dıldä qaryz alğan buryn menen.
 Sen sony alyp kelseñ tüzu baryp,
 290. Kelgen soñ toıyn jasap, qyzdy
 berem.
 Nağymbek bul sözderge tañyrqaidy,
 Kütkendei aldınan bır tosyn jaidy.
 “Aqyry qyzyn berse baraiyn” dep,
 Uğyndy tauğa barar jol, jağdaidy.
 Pälege basyn tıktı bılmei mäñdi,

Täñiri qoldamasa adal jandy.
 Jasyryp aramdygyn zalym Sygai,
 Balany syr bildirmei jolğa saldy.
 – Endıgı aialdamai tez jürıp ket,
 300. Köringen sonau tauğa turalap bet.
 Ädeiı senıp senı jumsap turmyn,
 Osy jol körsetersıñ bır qyzmet.
 Nağymbek ainalmady, jürıp ketti,
 Körsetken tauğa qarai buryp ketti.
 “Qyzymdy berem” degen sözgerazy,
 “Ei, Alla, öziñ qolda” dep tiledi.
 Nağymbek tauğa keldi neşe künde,
 Mälımsız sai-salasy jat jer mülde.
 Tükpirin bır jartastyñ panalady,
 310. Tünemek osy arağa bugin tünde.
 Uiyqtap ketken eken şarşağannan,
 Oilamai qauıp-qater ainaladan.
 Oiansa közin aşyp tañ atypty,
 Qasynda otyr eken bır şal adam.
 Kördi de qariany türegeldi,
 İlip qol qusyryp sälem berdi.
 Japanda birneşe kün jalğyz jortqan,
 Sebebın aqsaqalğa mälimdedi.
 Bala aitty barlyq syryn äuel bastan,
 320. Körgeni ğarıpşılık bala jastan.
 Qyzyna qojaiynnyñ ğaşıyq bolyp,
 Ala almaı jürgenin de jasyrmastan.
 Sol uşın qojaiyny qolqa salyp:
 “Kelesıñ, – dep buiyrğan, – dıldanı
 alyp”.
 Täuekel bärine de könbekşı eken,
 Jürmese basy bır kün jolda qalyp.

Aqsaqal bala sözın tügel uqty,
 Salmaqty körinedi sözi myqty.
 Dese de albyrttyqpen añğarmağan,
 330. Özine qastyq qylğan bul sumdyqty.
 – Jaiyñdy tolyq uqtym, ğarıp balam,
 Meniñ de janym aşyp otyr sağan.
 Bul tauğa men kelgelı talai boldy,
 Körgem joq osy mañnan ondai adam.
 Bul tauğa jan kelmegen budan buryn,
 Bılmeisiñ osy taudyñ, balam, syryn.
 Deidi de basyn şaiqap ketedı şal,
 Aşudyñ yzğary oınap öñinde säl.
 – Sygai bai sağan qastyq etken eken,
 340. Bul taudy jyrtyqş añdar meken
 etken.
 “Añ-qusqa jemtik bolsyn” degen oimen,
 Jumsağan senı munda sol sebeppen.
 Sol küni şal qasynda boldy bala,
 Jyrtyq qos şaldyñ üiı para-para.
 Köz tartar şal üiinde eşnärse joq,
 Ekı qobdi bar eken sudai jaña.
 Bala aitty: – Qojaiynğa ne dep baram,
 Osyğan köñilim tur bolyp alañ.
 “Qahardy taudan ızdep taba almadym”,
 350. Dep barsam senbeidi ğoi tağy
 mağan.
 Atasy: – Alañ bolma, – dedi, – balam,
 Täñirim keziktirdi meni sağan.
 Anau turğan qobdidy aparyp ber,
 Razy bolar, balam, sonda sağan.
 Qobdidyñ betin aşpa jolda, balam,
 Qaiyrly bolmas arty aşsañ sağan.

Köñiliñe küpirşilik jelik kırıp,
 Qaita ainalyp keluşı bolma mağan.
 Al, balam,razy bol, üiñe qait,
 360. Bar dağy körgeñiñdi qojaña ait.
 Arağa artyq-kemdı söz qystyrmai,
 Naqtyly köziñ körgeñ ısterdi ait.
 Nağymbek quanyşpen qobdidy aldy,
 Janaşyr äkesindei kördi şaldy.
 Üige tez jetu üşin sabyr qalmai,
 Jön surau atasynan umyt qaldy.
 Ainalmai jyldamdatyp üige qaitty,
 Körgeñin qojaiynğa tügel aitty.
 Bergen ne, jolyqqan kım, bul bir
 jumbaq,
 370. Aqyryn öziñ oñğar, Täñirim Haq.
 Syğai darazy bop qobdidy aldy,
 Balağa bir töñkerip közim saldy.
 Körmek bop qobdida ne bar ekenin,
 Qaqpağyn jyldamdyqpen aşyp qaldy.
 Alqyzyl altyn aqşa qobdi tolğan,
 Juldyzy bul Syğaidyñ oñnan tuğan.
 Qobdidy tögip jerge sanap edi,
 Jüz emes ıshindegi bes myñ bolğan.
 Murtynan muny körip küldi dağy,
 380. Bır ıstı jüregine tüidi tağy.
 “Qudaiym meni beker jaratqan joq,
 Täñirdiñ bu da bolsa bergen bağy”.
 Astynda torğyn körpe, basta jastyq,
 Biledi boiyn äbden дәulet mastyq.
 Osynşa köp somağa qoly jetti,
 Bır malai jumsap edi, oilap qastyq.
 Surady tauğa barar joldyñ jaiyn,

Şubyrdy sılekei aitqan saiyn.
 “Köp dūnie qolğa tegin kelgelı tur,
 390. Ketse de jerge kırıp qutqarmaiyn.
 Bıldırmei buny eşkımgе özım baryp,
 Qağaiyn kări saitannyñ boida jynyn.
 Joğalğan көp qazynam budan buryn,
 Bılınbei ketip edi ylym-jylym.
 Urlaghan sonyñ bärin sen ekensin,
 Qolyma sätı kelip tüstiñ bugün,
 Dep päle salaiyn da şal basyna,
 Kireim emın-erkın qazynasyna”.
 Osy oimen jürip ketti tauğa qarai,
 400. Oqyrman, qulağyñ sal tamaşağa-ai.
 Sumdyqpen paida quyp esı ketken,
 Ozbyrlar bar emes pe talai-talai.
 Zaulatyp keide şauyp, keide jelip,
 Tiredi attyñ basyn tauğa kelip.
 Tañdana at üstinde turyp qaldy,
 Aldynda qara laşyq qosty körip.
 Şaqyrdy şaldy syrtqa sabyr qylmai,
 Aptyğyp at üstinde bul sumyrai.
 Dauysy barğan saiyn qatty şyqty,
 410. Jaryqşaq, qyryldağan, tym odağai.
 Şal şyqty sonda syrtqa baiau basyp,
 Qorqyp ta turğany joq asyp-sasyp.
 – Şyrağym, üige tüs, – dep jauap qatty,
 Jüzinde meiri bar, dausy aşyq.
 – Ei, qaqbas, qazynamdy aldyñ, – dedi,
 Neşe jyl meni äurege saldyñ, – dedi.
 Ketseñ de jerge kırıp qutylmaisyñ,
 Äkeñ men – aldyñdağy tany, – dedi.
 Sözderin osylaişa sabaqtady,

420. Şattanyp teke közi alaqtady.
 Jazğyryp şaldy osylai ketti jürip,
 Äi-şaiğa, jön surauğa qaratpady.
 Atynan tüse qala qosqa kırdı,
 Qobdidy qosta turğan közi kördı.
 Aldynda aqşa sanap dändegen qu:
 – Qobdidy tez äkel! – dep ämir qyldy.
 Şal sonda: – Raqmet, balam! – dedı,
 Keşirim ettiñ, balam, mağan, – dedı.
 Bai-manap sekıldısıñ peıılıñ keñ,
 430. Qobdidy bermei qaitem, sağan, –
 dedı.
 Ol Syğai: “Şaldy olja ettim, – dedı,
 Asyryp qulyğymdy kettim, – dedı.
 Joğaltu Nağymbektı endı oñai,
 Bailasam auzyn bi men bektiñ, – dedı.
 Qudaidyñ süigen quly men emes pe,
 Däuletım şalqyp turğan köl emes pe.
 Qumardy bır auyl ğyp otyrğyzyp,
 Tösekti bır jañğyrtsam jön emes pe?!
 Alaiyn bır suludy tañdaiyn da,
 440. Baq pen дәulet bıtı ğoi
 mañdaiyma.
 Bır qobdi altyn bersem qalyñmalğa,
 Şekege şertıp jürıp almaimyn ba?!
 Eki auyl otyrğyzsam eki jerge,
 Jürgızsem ämirımdı бүкіл elge”.
 Osyndai tätti qial qua-qua,
 Sezbeptı qanşa jerge kelgenın de.
 Ömırdıñ arty yldı, aldy qaiqañ,
 Adamdy azdyratyn näpsı şaitan.
 Işinen syrly qobdi ne şyğady,

450. Azyraq tamaşasyn sonyñ aitam.
 Asyqty qobdidy aşyp qarağanşa,
 Altyndy syldyrlatyp sanağanşa.
 Aqymaq özın-өзі saldy otqa,
 Jürgende ajal oilap basqa jaqqa.
 Qobdidy aşqan kezde bu şyğady,
 Aralas bu işinen ün şyğady.
 Lezde дәu aidahar paida bolyp,
 Auzynan zahar şaşyp bulqynady.
 Syğaidyñ buny körıp zäresı uşty,
 460. Esten tanyp jyğylyp, jerdı quşty.
 Syğaimen köp zulymdyq birge ketıp,
 Basyna bırtalaıdyñ jaryq tüsti.
 Bır дәuren, mine, osylai ötken eken,
 Ertek bop el auzynda ketken eken.
 Tanylğan sumdyqpenen Syğai dağy,
 Aqyry osylaişa bıtken eken.
 Ärqaşan qastandyqtyñ arty jaman,
 Qalmaidı qara niet aqyr aman.
 “Tüsersıñ elge qazğan orğa öziñ”,
 470. Degen söz qalsa kerek osyndaidan.
 Nağymbek – Hanşaiym eki ğaşyq,
 Bır mezgıl jabyrqağan köñılı jasyyp.
 Tılegın Haq Tağala qabyl körıp,
 Jettı olar armanyna basyn qosyp.
 Aiağy syrly qobdi keldı osyğan,
 Är дәuir öz tusynda syr jasyrğan.
 Qazır de jylap ketken keibır qyzdyñ,
 O, toba, parqy qaisy sol ğasyrdan?!
 Kelse de, kelmese de jaza saldym,
 Ärtürlı közben qarar köp te buğan.
 Osynau erteginıñ oqiğasy,

482. Bul künde ötpese eken qyz
basynan.

TOTAI SAL

Ejelden atam qazaq at degende,
Ketetin bıtıp qanat şap degende.
Qolyña dombyra alyp küi tolğasañ,
Bastaidy at dep sözın “ap” degende.
Sum ajal san adamdy armanda alğan,
Bireudi egde, bireudi jastai alğan.
Eriksız jer tartqan soñ bauyryna ap,
Talaıdyñ köñilinde qalğan arman.
Bırı eken sol armannyñ el auzynda
10. Taralğan äñgime bop köp qauymğa.
“Tym bolmasa bozbalalar oqyp jürsın”
Dep oilap boryştymyn men jazuğa.
Tarihi saharada qazaq halqy,
Minetin at ardaqtap ata salty.
Şamamen jetpis jyldyñ aldy-artynda,
Bolypty bır baluan sal Totai atty.
Elge sal atanbağan malymenen,
Jasynan jağalasqan janymenen.
At jalyn tartyp mınıp on bes jasta,
20. Tanylğan at, er-toqym sanymenen.
Qarasañ kelbetine qyzyl sary,
Tañ qalar tulğasyna jannyñ bırı.
“Esırık, elden şyqqan jyndybas” dep,
Ösek qyp jaqtyрмаıtyn tuystary.
Totaidyñ ol söz kelmes baqaiynan,
Jüretın qoly timei at oiynynan.
Bai men bi, bardam tuys, neler sodyr,

Qaşatyn Totai kelse mañaiynan.
As-toida jüredı eken at oınatyp,
30. Sal moiyn qarğytumen oiqastatyp.
Jıylğan zäñgi, ükırdai, bai-bağlanga,
Bır toida Totai keptı antalatyp.
Ol kezde olarğa eşkim bara almaıdy,
Mañaiyna atpenen kele almaıdy.
Jetelep at-tüienı para äkelse,
Bet körıp öz qoly men bere almaıdy.
Kezıkse zäñgısı men ükırdaiy
Eñkeıp atyn tastap kelıp jaiy.
Jelbegei, qamşy, belbeu bärın tastap,
40. Turğandai jolyğatyn jan Qudaiy.
Sol üşın er Totaidy körgen jerden,
Janyna atpen şauyp kelgen jerden.
Bul kım, — dep, — atpen bızdı
bastyratyn,
Baila! — dep şabarmanğa buıryq bergen.
Aıtqanyn sonda Totai elemedı:
— Ädetım at oınatyp kelem, — dedı. —
Körmeppın töre qandai, beısı qandai,
Körem dep kelıp edım sol nemeni.
Degende şabarmandar jaqyn bardy,
50. Jabylyp jalğyz Totaidy attan aldy.
Oñaşa bır tıgılgen kızı üige
Kısenedep qol-aiağyn bailap saldy.
Turady sonda Totai uran salyp,
Ketedı keide aiğailap attan salyp.
Ot bolyp ekı közi titiredı,
Jiyldy qaharyna el tañğalyp.
Bireuge atyn mıngen aiğai saldy,
Körsetken qairatyna el tañğaldy.

Esikten köldeneñdep köringende,
 60. Qapsyryp keregeni, üidi jardy.
 Birine-bırın qosyp keregeni,
 Küiretti qalyñ uyq böreneni.
 Jel jyqqan moladai qyp jyqty dağy,
 Aiaqqa salğan kısındı elemedi.
 Bağyna osy topqa Mämi keldi,
 Qairatyn jas Totaıdyñ tani keldi.
 “Jatpas, – dep, – asyl kezdik qap
 tübinde”,
 Bosatyp qol-aiağyn, atyn berdi.
 On beste ottai jalyn qairatyna,
 70. Bolar dep el qorğauğa bır keregi.
 – Eldi böler erkesi jolyñ bolsyn! –
 Dep Mämi qolyn jaiyp bata berdi.
 Sauyrdy sol jyly jaz jürgen jailap,
 At jaqpai taqymyna alamailap.
 Baqsydai jaña perı toqtamaidy,
 Erentau, Altai boıyn teñ aralap.
 On alty-on jeti jas дәl shağynda,
 Turypty meken etip sol bır mañda.
 Beldespei baluan tüsse bäige onykı,
 80. Kez-kelgen arys bolsa anda-sanda.
 Bar edı jylqysynda jiren qulyn,
 “Ätteñ, – dep körıp jüred Totai buryn. –
 Amal qyp taqymyma bır tigızıp,
 Qyzyğyn körsetseñ, – dep, – Täñir,
 munyñ”.
 Tai şyqty jiren qulyn keler jyly,
 Qazaqqa äigili goi jylqy syry.
 Sol jyly tai bäigeniñ aldyn bermei,
 Totaıdyñ tyndy köñili körgeñ muny.

Qulpyrtyp qur şyğardy qunanynda,
 90. Er-toqym tigızbedi döneninde.
 Er salyp bestisinde jaz jailady,
 Azyraq toqtalaiyn önerine.
 Jirenniñ qarap tursam kelbetine,
 As-toida kelip turğan el şetine.
 Qyz quar, kökpar tartsa jeter jan joq,
 Jailaudyñ qula jartas ör tösinde.
 Adamnyñ balasynda körgennen soñ,
 Ainaldy haiuan bolsa da erkesine.
 Top jarsa bır umtylyp keudesimen,
 100. Şyğypty san sañlaqtyñ jelkesine.
 Aralap el otyrsa attap basyp,
 Tigızbei bır tuiağyn etken maşyq.
 Emşegin iiskelese zamandastyñ,
 Dәl baryp iiskep turar bolyp ğaşyq.
 Bosatyp jiren atty Totai kelse,
 Uialyp jüredı eken qyzdar qaşyp.
 Adam ba dep qalasyñ qylyğynan,
 Söz uğyp bır orynda turuynan.
 Şaqyryp üide otyryp şynymenen
 110. Işkızıp qoiady eken qymyzynan.
 Alğaşta el atady-au “Salküreñ” dep,
 Eş baluan Totaıdy jyğyp körmegen dep.
 Önerı san qubylyp körgen soñ,
 Keindep aty şyqqan “Qyzjiren” dep.
 Minedi jāne bır at qosymşalap,
 Quiryğy men jalyna marjan qadap.
 Ükilep Qyzjirendı bos ertedi,
 Qalmaidy aldy-artynda janasalap.
 On bes pen jiyrmanyñ arasynda
 120. Totaimen şyqpady eşkim talasuğa.

Sal jüirik elden şyqqan neler sañlaq,
 Jirenmen jaramağan janasuğa.
 Dästürlı qazağymnyñ saısynda,
 Qalmağan talai sañlaq san asuda.
 Erkine taiaz-tereñ könbegen soñ
 Balyq pen jol berıptı qara su da.
 Şabysta tas betinen taimağan soñ,
 Şegingen tautekeler tar asuda.
 Ol kezde tynyş turmas el arasy,
 130. Kökpary, baluan, bäige er talasy.
 Kedeige eñ aldymen qamşy üiirgen,
 Ol künde atqamıner bai balasy.
 Osyndai bır aiqasta Qyzjirennıñ
 Körındı jurt közine tamaşasy.
 Uğarsyñ ornyn aitsam oilap körıp,
 Manas pen Qutybıdñ şekarasy.
 Qamalğan uıғыr-qazaq myrzalary,
 Şekıtas, Sandumaşan, Üş aşasy.
 Irkılmei sol bır tastan jiren ketken,
 140. Jylandai tört aiağyn ireñdetken.
 Kök laq taqymynda baluan Totai,
 Buradai topşylaryn imeñdetken.
 Bul tasqa jan qalmady qamalmağan,
 Jol ızdep bas-aiaqtan alańdağan.
 Sağymdai jarqyldağan Qyzjirendı,
 Köldeneñ kelgen adam şala almağan.
 Ärbırı bes bestılık at mınıp jür,
 Bärı de qos bastyğy qojańdağan.
 Özendı apyr-topyr quldai qaşyp,
 150. Bas qaiğy baital tügıl taiaq jegen.
 Saudager neler myrza bai balasy,
 Laqpen qosa basyp tabandağan.

Jirennıñ keremetın osydan bıl,
 Jüz adam bır Totaidy ala almağan.
 Osyndai atty bağyp mingen Totai,
 Qairaty boıyna syimai jürgen Totai.
 Talaidy armanyna jetkızem dep,
 Kezip-aq osy öñirde jürgen Totai.
 Qaramai bai men bıdñ kelbetine,
 160. Talaidyñ tuyrlyğyn tılgen Totai.
 Täkappar sözi küştı sodyrlardyñ,
 Bır-bırlep jelkesine mingen Totai.
 Jetkızıp san ğaşıqty muratyna,
 Jastyqtyñ qasietın bilgen Totai.
 Sondyqtan mysal üşin bırıñ jazdym,
 Syrlamai, sipaqtamai türin jazdym.
 Qutylğan tırı azaptan Qyzjirenmen,
 Tömende sol armannyñ qyzyn jazdym.
 Qyz boldy Jamal atty ruynıda,
 170. Tym qıyn jalqy-syñar turuy da.
 Äkesı üş jüz baital malğa satty,
 Bır baiğa toqaldyqqa turuyna.
 “Jerine malğa satqan barmaimyn” dep,
 Qol artty bır kedeidñ tuğyryna.
 Keminde üş atadan mal bıtpegen,
 Jataqtyñ Qaisar atty bır ulyna.
 Laj bar sonymenen qaşyp ketu,
 Joñğardyñ Sarqumynan asyp ketu.
 Oilaidy közi ılınbei kündız-tünü,
 180. Sondağy armanyna qaitıp jetu.
 Jeztaban jüirıgı joq ğaşıq jannyñ,
 Joqsylyq dymyn qurtty asyl jardyñ.
 Basqalai at-kölikti tapqan künde,
 Qoimaidy Qyzjireni Totai saldyñ.

Totai men jiren attan jasqanady,
 Äitpese orai keldi, jol tabady.
 Toi jasap, qyz alğan bai toqalyna,
 Bul toidy Totai özi basqarady.
 Keşki toi kelinşek tüsken alğaşqy tün,
 190. Är üiden än men öleñ bastalady.
 “Aiğaimen işten dertim şyğa ma” dep,
 Qaisar da dombyrasyn qolğa alady.
 Kezıgıp sal Totaiğa bır mezgilde,
 Jasqanbai mynadai dep än salady.
 – Arman bar jüregimde qabat-qabat,
 Qaitiın, amalym ne, ketseñ sabap!
 Şyğar em sol armannyñ törine men,
 Tabylsa öziñizden bır marhabat.
 Atadan sen ul ediñ er bop tuğan,
 200. Ömirde men bır ğarıp arman
 quğan.
 Qol jetpes öz qolyñda bolğannan soñ,
 Öte almaı men bır jürmin asqar şyñnan.
 Oilandy sonda Totai aitqanyña,
 Qaiysyp joqşylyqtyñ batqanyña.
 – Toi bolyp erteñ kündiz qyz quarda,
 Jirendi berem, – dedi, – qaşqanyña.
 Qaisardyñ atta qaldy oiy bölınip,
 Turğan joq mynau oğan toi körinip.
 “Qymyzydyñ qyzuymen aitty ma” dep,
 210. Ketedi qily kümän mol körinip.
 Toi tarap, jiylğan el baluan tüsti,
 Jıgıttı şeşındırıp öñseñ myqty.
 Jaqsy atty äielderge bır-aq mingızıp,
 Şaqyrdy Totai ymmen Qaisarbektı.
 – Al, endı öneriñdi körset, – deidi,

Toi bolğan üide qaldy kelinşek, – deidi.
 Qyz-kelinşek mañaiynda, basqa jan joq,
 Jirendi tyğyp qoidym erttep, – deidi.
 Astyna tidı jiren Qaisarbektıñ,
 220. Deidi ol: – Armanyma endı jettim.
 Jelip kep ğaşyq jaryn aldyna alyp:
 Qoş, – dedi basqa qyzğa, – mine,
 kettim.
 Ular-şu kelinşek-qyzdar aiğai saldy,
 “Äketti, äketti!” dep oibai saldy.
 Attarymen şabatyn qyz quarda,
 Jıgıttıñ myqty, elpegi jaiıau qaldy.
 Bai şapty Jamaldy alğan basyn uryp,
 Öziniñ bes bestılık atyn minip.
 – Elmısıñ, jaumysyñ! – dep oibailap jür,
 230. Uiysqan şoq saqalyn birden julyp.
 Qyz quyp, baluan tüsken jaiyna qap,
 Quyp ketti elu adam atqa minip.
 Mingesken eki adamdy eleñ qylmai,
 Qarasy Qyzjirenniñ ketti üzılıp.
 Jetkızbei bır kün, bır tün qusa dağy,
 Joñğardyñ kırdı işine elden şyğyp.
 – At jetpes, oq bolmasa qutylar, – dep,
 Totai sal quanyp jür işten külip.
 Tal tüste qyzdy osylai alyp ketti,
 240. Ğaşyqtar armanyna atpen jetti.
 Jerine baratuğyn jeti künde,
 Jetip ap mahabbattyñ küiın şertti.
 Barğan soñ qoia bergen Qyzjiren at,
 Bır aunap, sılkinıp ap jelip ketti.
 Şaldyrmai jol boiynda bır adamğa
 Tötelep iesine jetip kepti.

Auyldyň maňaiyna tünde kelip,
 Taň ata üidi körüp kısınepti.
 Oianyp dauysynan Totai turdy,
 250. Jirendi tanyňan soň qarsy jürdi.
 Buryn ol taianğanda esineitin,
 Osy ret sipağanda bir pysqyrdy.
 “Januar nege бүітіп кеідіñ?” dep,
 Yrymdap Totai sal da iştei tyndy.
 “Jamaldy tauyp kel dep qinai ma” dep,
 Jolamai bai üine şettep jürdi.
 Totai sal puşpaq ışık, tumaqpenen,
 Qolynda joq bolsa da bar qyp kidi.
 Ğaşığyn jüredı eken almaq bolyp,
 260. Soňynda ükılı jiren qarmaq bolyp.
 Jetkızıp kımды armanğa alğan ajal,
 Kezıktı bır күн kelıp salmaq bolyp.
 Barypty qaiynyna alar joly,
 Ömırdıñ osy qyzyq boldy soňy.
 Toi jasap süıgenın ap qaitqan күні
 Kelmedı qamşy ustaуға ekı qoly.
 Jüre almai jol jönekei at üstinde,
 Öbekpen äreñ keldı qyrşyn sorly.
 Uşyq sap baqsy-balger şeşındırse,
 270. Qaraiyp ketken eken syrtqy jony.
 Engızdı üine äkep uşyq salyp,
 Jinaldy küñırenıp jalpy halyq.
 “Jonym” dep auyrğannan tynyş ala
 almai,
 Otyrды keide terşıp, keide talyp.
 Deıdı elı: – Qairan Totai jülde alatyn,
 Mundaidyñ zaňy, – deıdı, – tıl bolatyn.
 Qaraňgy qaiğy tüstı ata-anağa,

Üıine kelin tüsırıp, toi qylatyn.
 Söiledı sonда Totai közın aşyp,
 280. Qinalğan bır күн, bır түн
 jantalasyp.
 – Ata-anam,razy bol, – deıdı, – mağan,
 Endı elmen jüre almaimyn aralasyp.
 Tañdaulym, sen de qoş bol, jubaiym-ai,
 Täñırdıñ bolrazy mundaiyna-ai.
 Yrymdap attap basqan aiağyñnan,
 Tabalar duşpandaryñ, syñarym-ai!
 Oñ jaqqa kele sala tul atandyñ,
 Tapsyrdym bır öziñe, Qudaiym-ai!
 Dedı de, atty aldyryp erin salyp,
 290. Körgen soň üş umtylyp turyp alyp,
 Qoştasty jiren atpen mynadai dep,
 Jalynan tartyp turyp minıp alyp.
 – Qulynyñda tanyp em,
 Kelbetiñe qanyp em.
 En sap sağan mingeli,
 Taqymym, atqa jaryp eñ.
 Taiyñda mindım tağalap,
 Biebaudy ätei jağalap.
 Susynyña süt berıp,
 300. Auyldy jürdim sağalap.
 Qunanyñda qur şyqtyñ,
 Döneniñde timedım.
 Bes jasyñda er salyp,
 Jarydym atqa, jirenım.
 Ata-anany bağatyn,
 Urqym şyğar artymnan.
 Sorly jiren jaqyn eñ
 Tul qalğan myna qatynnan.

Asyma tuldap soıyñdar,
 310. Kelsın bul da artymnan.
 Habarşy mınıp şappasyn,
 Basyna şylbyr taqpasyn.
 Egesken bireu minbesın,
 Basyna sabap jürmesın.
 Menı joqtap pysqyrar,
 Köp jaiylmai yşqynar.
 Mingenıñmen jüre almas,
 Bul nesı dep jürmesın.
 Sanyna qamşy timegen,
 320. Mensız jerde jürmegen.
 Jylqy şider körmegen,
 Basyna şylbyr ılmegen.
 Bır edı janyñ menimen,
 Senımen Totai köringen.
 Sağan da Alla bilgızıp,
 Jas ağyp tur köziñnen.
 Kenetten kelıp urypty-ai,
 Qoş bol endı, Qyzjiren!
 Jas aqty jiren attyñ qos közinen,
 330. Egıldı jıylğan jurt bul sezımnen.
 Qoştasyp, söylep turyp at üstinde,
 Jañyldy er Totai sal öz sözinen.
 Julynğan jal qolynan tüsıp qapty,
 Tars jumyp eki közın qysyp qapty.
 Qarasa tıl kürmelıp, jan tartylyp,
 Eñkeip attyñ jalyn quşyp qapty.
 Tarihta atam qazaq at dep ölgen,
 Joldas bop ömirine at ta kelgen.
 Bul ajal sonyñ bolyp kuäsındai,
 340. Qaraşy, bır hikmet şaqta kelgen.

Jan ketıp, qas jabylyp, dene qaldy,
 Qara köz jaudyrağan söne qaldy.
 Jiynda uly duman toibastar joq,
 Estigen qazaq aty qairan qaldy.
 Erttep, jiren atqa turman salyp,
 Qamşy ılıp, tymaq, belbeu, şapan jauyp.
 Köşkende auyl körse dauys aitty,
 Ükilep Qyzjirendı tuldap alyp.
 Qyzjiren jaiylmady qoia berse,
 350. Bölındı jalğyz ketıp jylqyğa erse.
 Eñkeip jaz jailaudan qaşyp kelip,
 Jüredı beıt basynda qaşan körse.
 Tañ qaldy ülken-kışı qylyğyna,
 Şybyndap beıt basynda turuyna.
 Eriksız közkörgender aiat oqyp,
 Jylaidy talai adam bul muñyna.
 Qarasañ tanymaisyñ jiren atty,
 Biletın kerei-naiman arğymaqty.
 Turatyn quiryq-jaly jibektei bop,
 360. Bır künde bır-aq jola tüsıp qapty.
 As berer jyl uağy bolğanynşa,
 Küzettı beıt syrtynan äruaqty.
 Tılı joq aitatuğyn, amal qanşa,
 Jaz jailap beıt basynda jalğyz qapty!
 Uağynda asyn berdı keler jyly,
 Qazdyryp jer oşağyn juma küni.
 Bailady beldeuge äkep jiren atty,
 Jol-joranyñ jasalyp barlyq türi.
 Tuldağan atty qazaq ädetinde
 370. Soiatyn köten-moiyn bolğan küni.
 Bul asqa el jiylyp tarağan soñ,
 Sabağa birden jılık sanağan soñ.

Sol küni keş köten-moiyn asylady,
 Et üiden qarakesek tاراған soñ.
 Äkeldi sol boiynşa jiren atty,
 Äielder jalyn quşyp körıs aitty.
 Tılı joq aitatugyn, kürsinedi,
 Möldirep bota közden jasy ağıpty.
 – Jat! – dedi, er-toqymyn, tulyn alyp,
 380. Ädeti jata ketti tılın alyp.
 Bos qoiyp tört aiağyn bauyzdady,
 Usynypty tyrp etpei moinyn salyp.
 – Qosylar pyrağy bop iesine, –
 Dep turyp eñiredi körgen halyq.
 Osylai birge bolam dep iesimen,
 Teñ ketti dünieden körmei jaryq.
 Qial qyp şyğarmadym oiymnan men,
 Ertede el auzynan estigen em.
 Jasamai ädip-astar qurastyryp,
 Öz qalpynşa osylai jazğanym jön.
 Osylai jazyp şyqtym Totai saldy,
 Totai sal “sal” bolsa da emes maldy.
 Biraq ta on bes penen jiymada
 Qairaty tañ qaldyrğan körgen jandy.
 Şertemiz küni bugün dombyrada,
 Jürisin Qyzjirenniñ ol da mura.
 Jürektiñ zaryn tökken sybyzğysyn,
 398. Äkesi Symağuldyñ küin jäne.

ÖLGEN QYZ

Jamağat, bız aitalyq ötken gäpti,
 Talai jan bul jalğanğa kelip-ketti.
 Bälili degen şaharda burynyraq,

Bır patşa bek aibatly bolyp ötti.
 Jan edı jurtqa jaqqan qasietti,
 Köp körıp qyzyq дәuren ötip ketti.
 Qaraidy jeti yqylım bır özine,
 Aituly patşa edı öte zatly.
 Paqyr men müsäpirge järdemı mol,
 10. Aitqany halaiyqqa ülgı men jol.
 Dünie men mal-mülkın aityp bolmas,
 Joq edı jalğyz perzent, armany sol.
 Sultannan özi teñdes дәuleti asqan,
 Joqtyğynan balanyñ qaiğy basqan.
 “Bır Alla perzent näsip qylar ma” dep,
 Paqyr men müsäpirge malyn şaşqan.
 Padişa qazyna şaşyp ülestirgen,
 Köz jasyn bır Qudaiym qabył körgen.
 Köp tileui kölmenen birdei bolyp,
 20. Qudaiym bul patşağa bır qyz
 bergen.
 Padişa toi jasady quanyş qyp,
 Sarğaiğan bala körmei uaiym qyp.
 “Jalğanda qubastyqtan qutyldym” dep,
 Şükır qyp bır Qudaiğa quandy köp.
 Şatlandy hanym dağy endı mülde,
 Bul päni baiany joq qalar kımge.
 Türlenip totyqustai bezeklenip,
 Er jetti patşa qyzy künnen künge.
 Köz jasyn Jaratuşy qabył etip,
 30. Köñilinen padişanyñ qaiğy ketip.
 Olarğa bır jyl degen bır kündeı-aq,
 Qyz erjetı kämeletti jasqa jetip.
 Qyz boijetip türlendi bulbuldaiyn,
 Jüzine köziñ toimas körgen saiyn.

Padişa jalğyzynan ne aiasyn,
 Gül baqşa, altyn sarai qyldy daiyn.
 Hanşaiym oimaq auyz, qığaş qasty,
 Didary ai men kündeı jannan asty.
 Astynda maqpal körpe, mamıyq jastyq,
 40. Tösedı saraiyna asyl tasty.
 Qisap joq nökerinde, bärı daiyn,
 Bolyp östı sekıldı Qorlyğaiyn.
 Qarasañ aq jüzine toimaıdy köz,
 Auyzben aityp tamam bolmaıdy söz.
 Bul qyzğa totydaiyn bezeklengen,
 Talai jan ğaşıyq boldy közi körgen.
 Jalğanda beinet körmes adam bar ma,
 Qudaiym osy qyzğa auru bergen.
 Auruy hanşaiymnyñ boldy qatty,
 50. Janyna padişanyñ qaiğy batty.
 Dertiniñ küştılıǵı sol emes pe,
 Neşe kün hanşaiym essız jatty.
 Padişa talai maldy qyldy qurban,
 Zar jylap perzentı üşin qaiğy qylğan.
 Alladan tura kelgen aq ölimgе,
 Eşbir jan bolğan emes haila qylğan.
 Padişa esten tanyp, jylaidy zar,
 Bala körmei köp zaryqqan küiıǵı bar.
 Alladan tura kelgen aq ölimgе,
 60. Basqaşa qur jylaudan ne amal bar?!
 Qyz öldı bır Alladan qaza jetip,
 Patşa men hanym taldy esı ketip.
 “Uşty, – dep, – gül baqşadan bala
 bulbul”,
 Jylaidy şahar halqy köñıl aityp.
 Bul ölım talai jandy jylatady,

Käriler köñıl aityp uatady:
 Muny bergen Qudaiym tağy berer,
 Jylama, – dep hanymdy jubatady.
 Käriler köp aitqan soñ toqtau berdı,
 70. Patşa da jurttyñ sözın qabyıl kördı.
 Ölgen jannyñ artynan ölu bar ma,
 Janaza oqyp, qabırge alyp keldı.
 Äkelip qyzdy qoidy qabırine,
 Allanyñ kım könbeıdı tağdyryna.
 Qan buylyp, jan şyppai talğan eken,
 Qarañyz bul qissanyñ aqyryna.
 “Qyzym” dep zar jylaidy patşa qatty,
 Bul qaiğy hanymyna tıptı batty.
 Kün-tünü eñireıdı toqtau bermei,
 80. Ne kerek şyppağan soñ ğarıp jany.
 Padişa taqtan tüsip jatyp aldy,
 Qudaiym mundai ülken qaiğy saldy.
 “Zar bolğanda bar bolğan jalğyz qyzym,
 Eş qyzyğyn körsetpei ölip qaldy”.
 Bıreu bai, bıreu jarly, bıreu batyr,
 Solardyñ barlyğy da ölip jatyr.
 Buzylğan eskı tamdy meken qylğan,
 Bar eken sol zamanda bır müsäpır.
 Müsäpır qatyn, mal joq, paqyr adam,
 90. Haramğa moiyn buryp baspas
 qadam.
 Namaz ben qulşylyğyn qaza qylmai,
 Dın kütken beişaranyñ aty – Ädham.
 Bılgenşe ülkenderge Quran oqyp,
 Ötkızgen söitip ömirin baiqus adam.
 Qylatyn munan basqa joq jumysy,
 Tün bolsa uiyqtamaıdy jazy-qysy.

Bilgeninşe qabırge Quran oqyp,
 Sol eken ömır boiy qylğan ısı.
 Ömırı sol ıspenən ötken eken,
 100. Qudaiym berer künge jetken eken.
 Alpys ekı tamyrdan qan buylyp,
 Bağanağy qyz ölmei ketken eken.
 Kıtaptan osylaişa oqydyq bız,
 Qulaq salyp bul sözdı estıñız siz.
 Qudaiym sebep qylsa, qiyn emes,
 Dertinen keş batqan soñ aiyqty qyz.
 Qutqarmas edı beinet qaida barsa,
 Künä tabar haramğa aiaq bassa.
 Ölgen qurtqa jan berse tırılmei me,
 110. Ğarıp qyz körde jatyr közın aşsa.
 “İapyrym-ai, jetken eken mağan qaza,
 Şyn ölsem tartpas pa edım körde jaza”.
 El-jurt, ata-anasyn esıne alyp,
 Ğarıp qyz jer astynda qyldy naza.
 Jylaidy jer astynda qyz müsäpır,
 Qarañğy kör ışinde jalğyz jatyr.
 “Eger men qaza jetıp ölgen bolsam,
 Keler, – dep tosyp jatty, – Müñkır-
 Näñkır”.
 Bırtalai sabyr qyldy osyny oilap,
 120. Körden ol tura almaidy boiyn
 boilap.
 Anyq ölüm emesın bılıp özi,
 Körde jatyp jylaidy “iä, Qudailap».
 Sonda jatyp jylaidy,
 Jylaidy da tolğaidy.
 Kör ışinde naza bop,
 Esıne aldy Qudaidy.

Ainalaiyn, Qudai-au,
 El-jurymnan aiyrlyp,
 Ğarıptık kördım mundai-au!
 130. Syrtta jürgen bır adam,
 Estır me eken sözımdı,
 Şyğarar ma eken özımdı.
 Tırı jatqan qabırde,
 Men sağyndym atamdy.
 Jappar İem Jaratqan,
 Keşire kör qatemdı.
 Keiın qalğan el-jurym,
 Estır me qaiğy-zarymdy.
 Özım şyğar halım joq,
 140. Suraimyn, Alla, panañdy.
 Süiıp meirın tüsirgen,
 Tärbielep ösirgen,
 Körer me ekem jalğanda,
 Janym bolğan anamdy.
 Janyña şyraq jalğyzyñ,
 Qaitıp kömdiñ balañdy?
 Ermek qylyp otyrğan,
 Erteli-keş panañdy.
 Kökirekten şyğardyñ,
 150. Qaitıp qana sänañdy?
 Qara jerge kömgen soñ,
 Körmei qoidyñ balañdy.
 Bul qabırden men şyğyp,
 Körer me ekem atamdy?!
 Ğarıp qyz osylaişa boldy nala,
 Isıne Qudirettiñ bar ma şara.
 Şyqpas janğa sebep dep sony aitamyz,
 Keltirdi Ädhamdı Haq Tağala.

Qaraşy Müňkır-Näňkır kelmegenin,
 160. Allanyň anyq qaza bermegenin.
 “Şyn ölsem periştelere kelmei me” dep,
 Öziniň bildi sonda ölmegenin.
 – Jalğanda körer me ekem atam, seni,
 Öldi dep kömdü me eken endi meni.
 Barady ystyq buyp şyn ölgeli,
 Işinen qaraňgy kör şypai dem.
 Qyz baiqus jylai-jylai közi taldy,
 El-jurty, ata-anasy keini qaldy.
 Musylman adam pende bar bolsaňyz,
 170. Şygar, – dep, – meni körden, –
 aigai saldy.
 Aiaňdap Ädham keldi körge taman,
 Quran oqyp жүргeli talai zaman.
 Jaiymen jaibaraqat kele jatsa,
 Bir dauys estiledi tym-aq jaman.
 Tyňdady bul dauysty qulaq salyp,
 Bul adam kör işinde jatyр neğyp?
 “Azapty qatty tartqan adam goi” dep,
 Beişara Ädham turdy qairan qalyp.
 Aiaňdap körge taman keldi Ädham,
 180. Jylağan körde jatyp netken adam?
 – Jylaisyň jer astynda tırı adamdai,
 Baian qyp sen jöniňdi aıtşy mağan.
 Qyz aitty: – Ölgen emes, tırı adammyñ,
 Airylğan el-jurtyñan särgardanmyñ.
 Tırdei körge tüsken Qudai quly,
 Muhammedtiñ ümbeti, musylmanmyñ.
 Üstimnen qaiyr qylyp topyraqty al,
 Bar bolsa qairat-küşin topyraqqa sal.
 Ölip ketsem moinynda qaryzym bar,

190. Öltirmei meni körden şyğaryp al!
 Ädähäm qairat qylyp aştı kördi,
 Qudaiym beişarağa quat berdı.
 Tereň körden topyraqty şyğaram dep,
 Qaljyrap, demı quryp şarşap boldy.
 Laqtyryp topyraqty atty şaşyp,
 Ädähäm boldyrady qabır arşyp.
 Qybyrlap kırıgı äreñ jatyr eken,
 Seskenip keimirek turdy qaşyp.
 Qyz baiqus qaljyrapty jylai-jylai:
 200. – Ei, jıgıt, keimirek turşy bylai.
 Qybyrlap qabırımnen özım eptep,
 Turaiyn medet berse Patşa Qudai.
 Ädähäm keim baryp turdy qarap,
 Qyz özi turaiyn dep qyldy talap.
 Oranyp keimimen tar qabırden,
 Tura almaı qyz beışara boldy ğarıp.
 – Eş adam sizden basqa köre almadym,
 Moınymdy basqa jaqqa bura almadym.
 Berı kelip qolymnan tartyñyzşy,
 210. Işinen myna kördiñ tura almadym.
 Şyğardy körden Ädham tartyp turyp,
 Otyrды sol arada keñes quryp.
 “Bekzat qoi ne qylsa da” dep oilaidy,
 Ai men küñdei buralğan жүзın körip.
 Ekeui älgı jerde otyrady,
 Moıynyn ajal kelse kım burady.
 – Qarağym, qandai jannyñ näsilisiñ? –
 Dep qyzdan Ädham jön surady.
 Jönin qyz Ädhamğa aıtpady tez,
 220. Bir suludy Ädham keltirdi kez.
 Ädham neşe qaita surasa da,

Älgı qyz jauap qatyp, aitpady söz.
 – Baralyq, jür ekeumız üiñizge,
 Keleik tırı adamdyq küimızge.
 Dünienıñ asyn ıshıp tynyğaiyn,
 Jön surau säl erterek äli sizge.
 Ädhamnıñ qyzdy körıp köñılı toldy,
 Jüruge üi jağyna qadam qoidy.
 “Qaitsem munyñ qaryzynan qutylam?”
 dep,
 230. Älgı qyz öz işinen oilaidy endı.
 “Qudaiym men ğarıpke ajal berdı,
 Öldı dep elı-jurtyım qazdy kördı.
 Osy adam kördı aşyp şyğarmasa,
 Şyğar em qaitıp tesıp qara jerdı”.
 Tüsedı qyz oilanyp uaiymğa,
 “Jolamas jönımdı aitsam mañaiyma.
 Azap qyp ğarasat kün surap jatsa,
 Ne dep jauap beremın Qudaiyma.
 Qaryzy munyñ mende tolyp jatyr,
 240. Ölıp qalyp tırılgen men bır paqyr.
 Qyzymyn dep patşanyñ jönımdı aitsam,
 Jolamas mañaiyma bul müsäpır.
 Jönımdı aitsam äkeme habar berer,
 Bırız mal sonyñ üşın şüimşi alar.
 Qara jerdıñ astynan alyp şyqqan,
 Qaryzy beişaranyñ mende qalar.
 Jönımdı aitsam janyıma jaqyn kelmes,
 Ädhamğa äkem de menı bermes.
 “Syrtymnan duşpan ösek qylady” dep,
 250. Sol jerde ölsem dağy äkem könbes.
 Bul adam şyqpas jañğa boldy sebep,
 Men muñlyqqa bır ülken etti kömek.

Surasa ğarasat kün haqym bar dep,
 Men baiqus jauap berem endı ne dep?
 Bezeim bul dünienıñ qyzyğynan,
 Künä tabar ısıñıñ buzyğynan.
 Tırlıkte Haq Tağala qosqan bolsa,
 Şyğamyn endı qaitıp syzyğynan.
 Bereim bul dünienıñ oiynynan,
 260. Şyqpaiyn bul adamnyñ qoiynynan.
 Özıne jönımdı aitpai äiel bolsam,
 Haqsy tüser me eken moiynymnan”.
 Han qyzy oi oilaidy osylai dep,
 Ädham tañ qalady “bul qalai?” dep.
 Älpeştegen han qyzy aq saraida,
 Otyrdy eskı tamnyñ tübine kep.
 – Kieim kebinımdı köilek tıgıp,
 Bazardan alyp kelşi ine men jıp.
 Özımız bır tırşılık jasamasaq,
 270. Qudai nesın bızderge beredı äkep.
 Qarbañdap Ädham baiqus bazar bardy,
 Bazardan ine men jıp satyp aldy.
 Qyz jönın surasa da aitpağan soñ,
 Bul ne ğajap boldy dep añ-tañ boldy.
 Kebının kiip aldy köilek tıgıp,
 Qaldy tek jönın aitpai işke bügıp.
 Jolyımen buryñğynyñ şaqyrtqan soñ,
 Mektepten neke qıdy şäkirt şyğyp.
 Qosyldy qyz ben Ädham neke qıyp,
 280. Qyz bezdı böten joldan näpsı tyiyp.
 Qyzdy bergen Qudaiym ne bermeidi,
 Tösek-mösek qyp aldy ol-pul jiyp.
 Ädhamğa berdı Qudai osyndai baq,
 Ejelden jan edı bır köñılı aq.

Jalğasyp quanyşqa quanyştar,
 Bolypty äielı onyñ ekıqabat.
 Ne tättı düniede, süigen tättı,
 Ädham joqşylyqty körgen qatty.
 Jata ma qara tuiaq qarynynda,
 290. Äielı ai men kündeı bır ul tapty.
 Bırtalai sonan keın zaman ötti,
 Türlenıp güldei jainap ul erjetti.
 Umytyp kedeılık pen paqyrlyqty,
 Allağ olar sansyz şükır etti.
 At qoiğan İbrahim dep balasyňa,
 Quanyyp erı menen anasy da.
 Medresege qaladağy äkep berdı,
 Qonsyn dep ğylym-öner sanasyňa.
 Bul kezde jetı jasqa kelgen kezı,
 300. Minezı beine jıbek, bır qyrmyzy.
 Qaramai kete almaidy körgen adam,
 Tañğalmai ol balany körse közi.
 Oinaidy juma-azat kün qurby-qurdaş,
 Üimde seruen qurmai, sırä, turmas.
 Qarabai atty kedeidin balasymen,
 Dostasyp birge oınap boldy muñdas.
 Oınap jürse qasyňa bır qyz kelip,
 Betin süidı quşaqtap emirenip.
 Jasyryp qasyndağy şäkirtterden,
 310. İbrahimdı toiğyzady tamaq berip.
 Qarnyñ aşı kelip tur künde mağan,
 Tamaq alyp beremin, qalqam, sağan.
 Patşanyñ ölgen qyzyndai körinesin,
 Men sorly edim sol qyzdy asyrağan.
 Muny körıp qatyndar boldy kündes,
 Hanymğa aitalyq dep qyldy keñes.

“İbrahimğa bul nege tamaq bered”,
 Osy küñ Ädhamnan tegin emes.
 Bul sözge hanym qatty aşulanyp:
 320. “Ol qyzdy äkelin der şapşañ baryp!
 Ädhammen köñili jaqyn bolsa,
 Tez ony öltirelik basyn alyp!”
 Äkeldı sabap qyzdy tısın basyp,
 Kettı dep köñilin men ısıñ asyp.
 Aldyna hanymynyñ alyp keldı,
 Tez ony öltirmek bop darğa asyp.
 Qyz aitty: – İbrahimdı körgenim şyn,
 Tamaqty satyp oğan bergenim şyn.
 Ony öltirseñ qiasyñ öz janyñdy,
 330. Ölgen qyzyñ baiağy, körşı tüsin.
 Uqsatyp qyzyña ölgen onyñ keipin,
 Sonan soñ oğan tamaq berip edim.
 Köre almağan duşpannyñ tiline erip,
 Qinaityn menen nenı körıp edin?
 – Küñ baiqus, ras bolsa aitqan söziñ,
 Alyp kel, köreinsı meniñ özim.
 Jumsady älgı qyzdy İbrahimğa:
 – Ertip kel, – dep, – osynda senin öziñ.
 Endı küñ İbrahimğa keldı jetip,
 340. Hanymğa alyp bardy qasyňa ertip.
 İbrahimdı quşaqtai aldy hanym,
 Jyğyldy jylap turyp esi ketip.
 Hanymnyñ zary:
 – Men edim zarlyq oilağan,
 Köp zarlyqty qoimağan.
 Ainalaiyn, Qudai-au,
 Şağymda muñğa boılağan.
 Ölgen qyzym tırılıp,

El-jurtym, keldi bul qaidan?!

Menı munşa zar qylyp,

350. Köñilımdı qam qylyp.

Közımnıñ jasyñ buladym,

Sağynyp ony jyladym.

Ölgen qyzdy oiladym,

Jyлады, sırä, qoımadym.

Qalqamnyñ ömırı az bolyp,

Qyzyğyna toımadym.

Ölgen qyzym sen be ediñ,

Sumyraı şeşeñ men be edim.

Ağaryp bıraq ketpedi

360. Ekı közdıñ qarasy.

Jetı jylđai bitpedi

Bauyrymnyñ jarasy.

Beıne ölgen qyzym ğoi,

Eli-jurtym, qaraşy!

Osylai dep egıldı:

– Alaiyn endı demımdı.

Ata-anañ kım, ei qalqam,

Bıleim endı jöñıñdı.

Ölıp qalğan qyzyma,

370. Uqsatamyn öziñdı.

Sabyr qylmai jyladym,

Toqtataıyn köñilımdı.

Senı körıp, qarağym,

Boldy ğoi meniñ talaiym,

Aşyldy erkin saraiym.

Qarağym, seniñ jolyña,

Pyşaq alyp qolyma,

Janymdy qurban qylaiyn.

Tüsırıp kökten asylyn,

380. Berdı mağan Qudaiym.

Jaratqan Patşa Allağa,

Şükırşılık qylaiyn!

Hanymnyñ bul zaryna el jiyldy,

Köz jasy eñiregen bır tiyldy.

“Anasyn İbrahimniñ alyp kel” dep,

Qyzdarğa hanym endı tez buıyrđy.

Jylamai sabyr qyldy, mauqyn basyp,

Köñılı tynyp qarady közın aşyp.

Otyrğan osyndağy İbrahimdı,

390. Quşaptap aimalady köñılı tasyp.

Hanymnyñ jarlyğymen keldi qyzdar,

Üıne Ädhamnyñ endı qyzdar.

– Hanym sizge jiberdı ertıp kel dep,

Sol üşın şaqyryp sızdı keldik bızder.

Bul sözdı estıp qyzy zar jylaidy,

“Buryñgy, ätteñ, künım” dep jylaidy.

– Ädeilep kerek qylyp bız baiqusty,

Şaqyryp, aitşy hanym, ne qylady?

Qyzdar aıttı: – Bul söziñ aqyl, – deıdı,

400. Alys emes, auylımyz jaqyn, – deıdı.

Ne qylsa da seniñ bır keregiñ bar,

Bılmeimiz ne qylaryñ, şaqyr deıdı.

– Ei, qyzdar, tılderıñdı men almaimyn,

Hanymğa ısqyluğa jaramaimyn.

Kerek dese etimde köilek te joq,

Aldyna men hanymnyñ bara almaimyn.

Qyzdar endı hanymğa qaita keldi,

Qyzdyñ sözın jasyрмаi aita keldi.

Myna kiımdı kigızıp alyp kel, – dep,

410. Köilek, etik, şapan men kiım berdı.

Qyzdar qaityp kiımdı alyp keldı,
 Jabylyp barlyğy oğan kigızdı endı.
 – Alyp kel dep urysty hanym bızge,
 Jürmesıñe qoımaımyz endı, – dedı.
 – Ondai bolsa baraiyn sızderge erıp,
 Aldyñdar tynyşymdy däim kelıp.
 Han şaqyrsa barmasqa ne şara bar,
 Jalañaştan tur edım bek imenıp.
 Jüredı ol qyzdarğa birge erıp,
 420. Işı-bauyry eljirep ottai janyp.
 Körgen jerden jügırdı qyzyn tanyp,
 Körıstı hanym qyzben bek zarlanyp.
 Hanymnyñ zary:
 Endı hanym jylaidy,
 Közınıñ jasyn bulaidy:
 – Qarağym, qalqam, qyzym-ai,
 Sarğaidy menıñ jüzim-ai.
 Işım janyp ört boldy,
 Ölımıñ senıñ dert boldy.
 Jüregıme boldy dert,
 430. Işım janyp boldy ört.
 Sen ölgende artyñda,
 Qaldym, qyzym, ańyrap,
 Qozysyz qoidai mańyrap.
 Qozym qaityp kelgen soñ,
 Tabysyp turmyn jamyrap.
 Körısıp köñılım basylyp,
 Kökıregım aşylyp,
 Keñıdı terım jadyrap.
 Senı qaityp körmesem,
 440. Köñıldegı armanym,
 Qaiğymenen qartaiyp

Ötıp edı jalğanym.
 Soñyñnan senıñ barmadym,
 Sorly bolğan basym-ai,
 Artyñda sonşa zar qyldy,
 Ğumyryñdy az qyldy.
 Qara jerge köp jatyp,
 Tat basypty öñıñdı.
 Qaitein, qalqam, qarağym,
 450. Sen ölgeli jetı jyl,
 Suytpadym köñılımdı.
 Näsılıñ ottan ary edı,
 Juldyzyñ janğan par edı.
 Aldy-artyñ tuiyq jar edı,
 Keñ emes edı, tar edı.
 Jal-quıryğyñ joq bolyp,
 Işım qainap, şoq bolyp,
 Men sum şeşeñ zarlandy.
 Zarlamaıyn, qoiainy,
 460. Köp qaiğyny joiaıyn.
 Quanyş etıp toi qylyp,
 Halaiyqty jiaıyn.
 Ädhamdy alğyzyp,
 Nekesın özım qiaıyn.
 Qyzdyñ zary:
 Aitady qyz: – Anam-ai,
 Men edım jalğyz balañ-ai.
 Tırılgen soñ tura almai,
 Tağdyrdan moiyn bura almai,
 Qabırdan şyğyp jüre almai,
 470. Jetpedı, ana, şamam-ai.
 Järdem qyldy Qudaiym,
 Jaratqan İe panam-ai!

Qabırde jatyp tırıldım,
 Jan-jağyma üñildim.
 “Anyq ölgen ekem” dep,
 Ğarıp jannan tüñildim.
 Körmeimın be dep edım,
 Bäläh ta şahar qalam-ai.
 Esıme tüsıp anam-ai,
 480. Jata almadym jylamai.
 Tar qabırden şyğar dep,
 Aiğai saldym şydamai.
 Ädham keldı qasyma-ai,
 Qabırımınñ basyma-ai.
 Ädhamnyñ jany aşyp,
 Közınıñ aqqan jasyn-ai!
 Körden qazyp aqtaryp,
 Aлып şyqty şoşymai.
 Ğarıp ana, sabyr qyl,
 490. Ejelden tağdyr osylai.
 Jaratqan Patşa Qudaiym,
 Beinnet bergen basyma-ai.
 Men ölgende qalypsyñ,
 Köp jylap, ana, jasyp-ai.
 Qara jerge kömgen soñ,
 Barmadyñ ba basyma-ai?
 Qyz ben hanym ekeui zar jylasty,
 Küñireniıp ağızdy közden jasty.
 Tamam jannyñ bärı de qaiğyrysyp,
 500. Bır kün, bır tün jylasyp mauqyn
 basty.
 Padişa sol uaqytta tauda jürdi,
 Qualap kiik, qulan ańda jürdi.
 – Atamdy jyldam baryp alyp kel, – dep,

Aldyna bır adamdy attandyrdy.
 Patşanyñ ań aulaityn tauy bar-dy,
 Ol adam padişany tauyp aldy.
 Özi şeşen, bır pysyq adam eken,
 Patşadan şüinşını surai qaldy.
 – Ei, padişa, şüinşı,
 510. Bul sözıme süinşı!
 Ölgen qyzyñ tırıldı,
 Elge tegıs bılındı.
 Ädham körden tauypty,
 Nekesın qıyp alypty.
 İbrahim atly ul tuyp,
 Jetı jasqa kelıptı.
 Medresege barypty,
 Oquda jürıp ol bala,
 Sızdıñ üige barypty.
 520. Balanyñ öñin körgen soñ,
 “Ölgen qyzyma uqsaid” dep,
 Hanym tanyp alypty.
 Söitıp baryp bilingen,
 “Äkem qaşan keler” dep,
 Köñılı sızge bölengen.
 Padişa muny estıp jylaidy endı:
 – Bul sözıñ ras pa? – dep suraidy endı.
 Balamnyñ tırılgenı ras bolsa,
 Jarymyn mal-mülkımınñ syılan, – dedı.
 530. Patşa aıty: – Qyzymdy men
 köreim,
 Qyzymdy körgennen soñ men öleim.
 Ei, şyrağym, osy aitqanyñ ras bolsa,
 Ne tılegiñ bolsa da men bereim.
 Sony aıtyp patşa üiine qaitty deidi,

Quanğannan quiğytyp şapty deidi.
 Qolynan körge kömip ketken qyzyn,
 Üinen kelip zorğa tapyt deidi.
 Padişa öz üine keldi şauyp,
 Qyzyn körıp jyğyldy attan auy.
 540. Esin jıyp alğan soñ sonda patşa,
 Quanğannan jylaidy auyq-auyq.
 Patşanyñ zary:
 – Taqqa mingen han edim,
 El bilegen jan edim.
 Qyzymdy alyp eñirettiñ,
 Men sorlyny meñdettiñ,
 Zarlatyp sonşa men ne ettim?
 Qaitıp şyqtyñ qolynan
 Äzireiñ jendettiñ?
 Janğan şyraq, jalğyzym,
 550. Men söyleim, al qyzym!
 Sağynyp atañ zar boldy,
 Qaiğyly zaman kez boldy.
 Eki jağym tar bolyp,
 Qyzyl tılım kez boldy.
 Auzymnan şyqqan lebizim,
 Estigen janğa söz boldy.
 Tağy myna körgenim,
 Öñim be, älde tüsim be,
 İapyr-ai, senı körgenim,
 560. Şynyñ ba Qudai bergeniñ.
 Az ömir sürip ölip qap,
 Ata-anaña qaiğy sap,
 Şaqyrсам da kelmediñ.
 Uldai baulyp ösirgen,
 Älpeştegen ermegim.

Bızdı tastap artyña,
 Ketip qaldyñ şarasyz.
 Ölmegen jan, äiteur,
 Qaldy zorğa amalsyz,
 570. Öziñ qaityp kelmeseñ,
 Senı qaitıp tabamyz.
 Jylai-jylai zar bolyp,
 Küiip otqa janamyz.
 Erteli-keş senı oilap,
 Zarladyñ ğoi men qoimai.
 Bügin ölip ketsem de,
 Armanym joq endı, oibai.
 Ölgen qyzym sen bolsañ,
 Sağynğan äkeñ men bolsam,
 580. Köp zarlyqty ne eteim,
 Sadağan bop keteim.
 Jaratqan Patşa Qudai-au,
 Munyña şükir eteim!
 Han jylamai köziniñ jasyn tyiyp,
 Tamaşa ğyp toi qyldy jurtyñ jıyp.
 Ädähämdı öziñ qasyna alyp,
 Qyzyn oğan qosady neke qıyp.
 Küieu dep kütti patşa Ädähämdı,
 Köñilinen ketiredi qaiğy-qamdy.
 590. Tört tülük maldan bölip enşi berip,
 Ekeune bir bölek sarai saldy.
 Balam dep İbrahimğa tağyn berdi,
 Barşa jurt alys-jaqyn maqul kördi.
 Jetı yqylym qaraidy bir özine,
 Ol dağy ädildikpen elge jaqty.
 Aityldy osy kıtap “Ölgen qyz” dep,
 Bara ma tırı adam ölgendi ızdep.

“Ölmes janğa, – degendei, – öli balyq”,
 Kım oilar ölgen qyzdy köremız dep.
 Aiağy bul qissanyñ boldy tamam,
 Qatesın aiyp etpe bilgen adam.
 Köñiliñ Ädhamdai halal bolsa,
 603. Aqyry bir jetkizer Haq Tağalam.

ULAR MEN QUZĞYN

Myqtysyñ, bilimdisiñ adam búgin,
 Biraq ta esiñde me sonaý kúniñ.
 Jaryqtyñ qashan uqtyñ qasietin,
 Parqyn da qashan uqtyñ qarañgynyñ?
 Tabyndyñ algash kimgе qulshylyq qyp,
 Sol kezde kúni ne edi tirshiliktiñ.
 Alğashta-aq osylar bop jaraldyñ ba,
 Biri – qala, al biri – qyrshylyq bop?
 Damydyq dersin bálkim eñbektenip,
 10. Turgan ba bul dúnie teñ bop berik.
 Jazylğan tarihtardan uğynbasaq,
 Bul kúnde buryngyña senbes te edik.
 Tarihty arғы-bergi qozgağanda,
 Dúnie jaralğaly az zaman ba.
 Ýaqyt óte-óte bári ózgergen,
 Qustar da, jándikter de, adamdar da.
 Bul meniñ halyq aýzynan estigenim,
 Demeimin kórip bastan keshtim ózim.
 Áıgili ular, quzğyn eki qusty,
 20. Dastan qyp ýaqıǵasyn sheshtiremin.
 Mólsheri Qarynbardyñ kezi me eken,
 Oqyrman, qıal deme, sózime sen.
 Sol kezde quzğyn degen bir han bopty,

Qazirgi qara qarğa sherigi eken.
 Mekenі osy Azıa sileminde,
 Mansap ta, en bailyq ta bir ózinde.
 Sol edi ol zamannyñ myqtysy da,
 Sol eken zulymdardyñ tiregi de.
 Qatty bop han jarlyǵy, han aibary,
 30. Salypty san qıǵylyq, san oirandy.
 Bezdirgen san jandyny tirshilikten,
 Ómirmen qoshtastyrgan talailardy.
 Ol kezde jerdiñ beti tegis edi,
 Jyra, dóń, delinbeitin eñis, óri.
 Osy han “taý men tasty údiripti”,
 Dep júsek jaratypty ne kúsh ony.
 Hangá tán barlyq bailyq, bar sulýlyq,
 Eshbir jan aıta almapty qarsy turyp.
 Ushyrap jaýyzdyqtyñ jarasyna,
 40. Baq tayıp, qılypty sansyz úmit.
 “Bul dúnie men bolmasam ózgeredi,
 Ózgerse zamanaqyr tez keledi”.
 Dep bir kún izdettirdi ólmes dári,
 Máńgilik onyñ oıy ólmeý edi.
 İzdedi sol dárini el sabylyp,
 Qańǵyryp myñdap óldi, sharshady jurt.
 Meirimsiz han jarlyǵy qandai qatty,
 Tónip tur bar zalymdyq, bar taǵylyq.
 Amal ne, taba almady eshkim de ony,
 50. Bolmasa bir habar da estilmedi.
 Tartylyp jatty hannıñ jazasyna,
 Jandynyñ dári izdemei bos júrgeni.
 Bul jarlyq dúniege estilipti,
 Tórt muhıt, endeı ótip bes qurlyqty.
 Ketkender sol betimen oralmary,

Jaýyz han buqarasyn óstip jutty.
 Jandynyń biri álsiz, biri myqty,
 Zorlyqty sodan bastap uǵynypty.
 Balyqtar sodan bastap sýǵa túsip,
 60. Qumyrsqa ileý jasap tyǵylypty.
 Osylai dúmeniń shyrqyn aldy,
 Kei eldiń bosqyn bolyp jurty qaldy.
 Mysyq pen sodan bastap it óshigip,
 Qarlyǵash jylan kórse shyrqyrady.
 Qorqaq bop sol sebepti qoıandar da,
 Júrmetin boldy ańdar talaı mańda.
 Taıyqtyń mezgil saıyn shaqyrýy
 Sol kezde shyrqy ketken oıanǵanda.
 Túlki de sol kezde uqqan bulańdaıdy,
 70. Bireyin jandy bitken biri aldady.
 Qorǵanyp qastasynan búrkitter de,
 Uıasyn tasqa saldy quzardaǵy.
 Qasqyr da sodan beri malǵa óshigip,
 Aıy men jolbarys ta aldy esirip.
 Han emes, qaranyń da óz oıy bar,
 Bárin de qyzyqtyrды ólmes úmit.
 Taqıa sekemshil bop tız qustary,
 Taı jailap, keıbireyi qyr qystady.
 Sol kezde zapy bopty, baıa bopty,
 80. Osy bir ózen-kóldiń qyzǵyshtary.
 Baıǵyzdyń zarlanýy áli kúngi,
 Sol kezde jábir kórgen jany muńly.
 İzdegen bir han úshin ólmes ómir,
 Jandynyń buzylypty barlyǵy.
 Talai jyl ótti solai taǵaty joq,
 Qam-qarǵy torlady eldi qara túnek.
 Tozdyrǵan osylaısha jan bitkendi,

Ózine ólmes dári tabasyń dep.
 Quzǵynnyń saıys degen shabarmany,
 90. Taratqan han jarlyǵyn solar taǵy.
 Jandynyń bárin de sol baqylaıdy,
 Kórgenin sol zamanda habarlady.
 Kimderdiń ketkendigin, kelgendigin,
 Ne nárese kimgе kimniń bergendigin.
 Bárin de sol júretin izdestirip,
 Bireydiń jyǵylǵanyn, ólgendigin.
 Qarsy bop kimder handy jamandady,
 Onyń tek izdeitini jaman jaǵy.
 Basqarǵan ordanyń bar jumystaryn,
 100. Mindettep tapsyrylǵan soǵan bári.
 Kıdirip elden bólek ala kim,
 Dertin han “saq qulaǵym, qaraıylym”.
 Júretin kúni boıy shapqylaımen,
 Sol úshin sýy jetpei tanaıynyń.
 Sózinen shyqpaituǵyn han osynyń,
 Jamandap neni aıtsa da senetuǵyn.
 Atyna “saıys” degen “qan”-dy jalǵap,
 Mánsapqa bergen eken han esimín.
 Atalǵan sodan bastap “saıysqan” dep,
 110. Ol aty áli kúнге aıysqan joq.
 Sol eken shyqyldatyp turatyny,
 Quzǵynǵa “myna jaqta daıys” bar dep.
 Sol kezde jas shamasy júz elýde,
 Bir qart bar ular atty bul óńirde.
 Ózderi baqar-shaqar bir úli jan,
 Ertede mekendegen “Kıelige”.
 Taimaǵan nurly óńi jas baladaı,
 Qyr muryn, qyzyl shyraı, qasqa mańdaı.
 Jasady sonsha uzaq jas dese daǵy,

120. Beimesi jıymadan aspaǵandaı.
 Uzaq jyl jasaǵanda kún eskirip,
 Bir qataıy bilinbertin, bir eskilik.
 Sekildi jalǵyz-aq kún arada ótken,
 Ğasyrdy bir-aq kúnde túnep shyǵyp.

Táńirdiń bolsa kerek syılaǵany,
 Bul kúnde ol sózińe kim nanady.
 Osy ular Kíelide jatyp alyp,
 Han aıtqan sol jarlyqty tyńdamady.

Ulardyń dári izdeýge barmaityny,

130. Sol kezde-aq habarlanyp hanǵa
 aıtıldı.

Jiberdi saıysqanǵa sherik qosyp,
 – Aldyma aıdap kel, – dep, – ondaı
 sumdy.

Kíeli – jerdiń kórkem jannaty edi,
 Qyzyqqan saıys kórip alǵash ony.
 Qozdyrǵan hannyń sondaı delebesin,

Jamandaı sol sóziniń jalǵasy edi.
 Bul jerdiń taıynda ma, tasynda ma,
 Turatyn qysy-jazy jasyldana.

Bardaı bop seziletin bir qudıret,

140. Kim bilsin, ólmes dári osynda ma?

Ulardyń mekeni sol Kíelide,
 Ol onyń qyaty da, súieyi de.

Ný orman analasy gúlge oranǵan,
 Jetpeıdi barlyq jerdiń bireyi de.

Bar jerden tabıǵaty ózgeshe onyń,
 Senedi Kíelini kórmese kim?

Ulardyń júz elý jas jasaıy da,
 Qasıeti bolsa kerek sol mekeniń.

Ákeldi ulardy aıdap han aldyna,

150. Baıqasań qarar da emes obaldyǵa.

Tizilgen analasy túgel sherik,
 Han otyr altyn taqta, tór aldynda.

Túnerip bultty kúndeı jaýatuǵyn,
 Kóziniń aǵy jeńip qarashyǵyn.

Shoshıtyn kórgen adam túr-sıqynan,
 Qońqıǵan jýan qara bolatuǵyn.

– Sen meniń jarlyǵymdy tyńdamadyń,
 Muqatpaq kimdi seniń bul mazaǵyń.

Aıt qane, – dep bastady sózdiń basyn, –

160. Iesi sen be, men be bul dalanyń?

Han otyr osylaisha suraqqa alyp,
 Ulardan joq qylmysty qurap taıyp.

Saıysqannyń alǵashqy aıtyymen,
 Bolypty bári solai turaqtanyp.

Zorlyqqa, zombylyqqa kónedi kim,
 Oılai ma qorqynysh dep er ólimin.

Quzǵynǵa jaýap berý bylai tursyn,
 Aıtaryn aıtyp aldy ol óziniń.

– Men seniń jarlyǵyńdy tyńdamaimyn,

170. Ur meiliń, óltir meiliń, qına meiliń.

Ózińdeı jaıyzdarǵa janym qarsy,
 Arymdy, aqıqatty bulǵamaimyn! □

Sony aıtyp ular qarta til qatpady,
 Aýzynan jaýap alý qymbattady.

Soqtyryp jendetterge dyraı qamshy,
 Han onyń esesine qınap ta aldy.

Tıyqqa tirelgen soń han shydamy,
 Jendetter kezek-kezek qamshy urady.

Ketipti qaq mańdaıyn qamshy tilip,

180. Qyzyl qan jerdi boıap tamshylady.

Tataqty jese de ular tabynbady,

Jalǵandy kótere me ar-ujdany.
 Bir ólim jaý aldynda jasý degen,
 Jınap tur bar qairatyn boıyndaǵy.
 Zilzala boldy bir kez suraq ústi,
 Ular qart qus boldy da bir-aq ushty.
 Quzǵyn han aıalypty qaraqusqa,
 Qudiret, qarasańshy, myna kúshti.
 Taq ta joq, joǵalypty saraı daǵy,
 190. Júripti jendetter tek mańaıda áli.
 Ulardyń qasıetti kiesi me,
 Kim bilsin ózgergenin qalaı bári.
 Kim bilsin halyqtyń sol qahary ma,
 Bolmpty bul bir kúshti tosa alýǵa.
 Tek quzǵyn tumsyǵynan paryqtalyp,
 Otyrdy qarǵalardyń qatarynda.
 Armany myń jasamaq jalmap bárin,
 Sol quzǵyn ózi basty óz qaqpаны.
 Aqyry shoqyp qaldy kúresinde,
 200. Ulardyń jerge tamǵan qan
 daqtaryn.
 Mańay tolǵan túgel qara qarǵa,
 Ísine Qudirettiń shara bar ma?
 Ushyp júr saýysqan da shyqylyqtap,
 Quzǵyndy, bitken jandy tabalaýda.
 Quzǵynnyń ózgergen joq bul esimi,
 Sol boldy ómirdegi úlesimi.
 Shoqyǵan ulardyń sol tamǵan qаны,
 Sol eken jemtik izdep júretini.
 Dersinder myń jasaýdyń sheshimi ne,
 210. Bári de aıqyndaldy osy kúnde.
 Ulardyń qasıeti sonyń bári,
 Quzǵyndy myń jasaıdy desýiń de.

Ózgermeı ulardyń sol uly esimi,
 Bul kúnde kie tutty el, mine, osyny.
 Sol eken basqa qustan bólektenip,
 Mekendep Ulytaýdy júretini.
 Óziń bil senbeisiń be, senesiń be,
 Talaqtap shubar bolǵan denesi de.
 Basynyń aqqan qany sol kezdegi,
 220. Qyp-qyzyl aıdar bopty tóbesine.
 Joıǵan joq qasıetin ular áli,
 Ulytaý, kielı taý tanaǵy.
 Sol eken osy kúnde shýlaıtyny,
 Bir kezgi eske túsip jylaǵany.
 Jolyqqan jaýyzdyqtyń kesirine,
 Sondyqtan az bolypty ósýi de.
 Keı jylpos Ulytaýdan ular atyp,
 Tartýǵa usynyp júr osy kúnde.
 Tozǵan da, boldy talaı joǵalǵan da,
 230. Solardyń ketken eken bári
 armanda.
 Biraq ta kóp jasaýdy kókseıdi ras,
 Qustar da, jándikter de, adamdar da.
 Bolady ókiný de, qýaný da,
 Bolmaıdy muny esten shyǵarýǵa.
 Jer shary tóniregin sholsań kózben,
 Áli bar quzǵynnyń da, ularyń da.
 Qaqym joq shyn ómirdi burmalaýǵa.
 Oılasań ne joq deisiń bul ǵalamda.
 Kektenem sol úshin de quzǵyn kórsem,
 Ularǵa janym ashyp shýlaǵanda.
 Aıtylmaı osyndaı bir syr jatatyn,
 Oqyrman, óziń tańda shyn, qatasyn.
 Tileimin quzǵyn bitken joǵalsyn dep,

244. Ulary Ulytaýdyň myň jasasyn!

NUH JÄNE NAURYZ

Tarih syryn estip uqsaň halyqtan,
 Habary bar degenderden tarihtan.
 Ne tabylmas talaptyğa ızdense,
 İä, halyqta bar goi neler danyşpan.
 “Oiy – dana, uqqany – anyq” deitın el,
 Kärilerdi ızdep barsaň alystan.
 Armanyna jalğyz künde kım jetpek,
 Jıgıt emes käsibinen jalyqqan.
 Ekinşısın tolyqtaısyň turalap
 10. Biren-saran bolsa jeriň şala uqqan.
 Osy oi meni jeteledi, jebedi,
 Bılsem deseñ qandai adam sögedi.
 Qalağanyn özi terip alsyn dep,
 Aldyña äkep dastarqanğa tögedi.
 Tebenmenen jerden qudyq qazğandai,
 Bılım quğan köp mehnat şegedi.
 Qiynsynyp bas qatudan qoryqsañ,
 Kım äkelip aldyñyzğa beredi.
 Bılgeniñdi elge üiretseñ jalyqpai,
 20. Ustaz tutyp el soñyñnan eredi.
 Bılgeniñdi sen de ortağa salyp qal,
 Qajet bolsa ala bersın keregı.
 Sen sony ızde, ızine tūs, jalyqpa,
 Bır tarihtyñ şyqsa eger deregi.
 Bır rette däl şyqpasa keıime,
 Saralasañ bır tiedi kömegi.
 Qate eken dep qajyp qalma, erinbe,
 Bireuinen şyqsa egerde bölegi.

Bılım, äne, sol siaqty boljasañ,
 30. Bıreuden myñ, bıreuden jüz öredi.
 Etseñ eñbek kenelesiñ yrysqa,
 Kelgeninşe ızdene ber kemeli.
 Al tyñdañdar, balalarym, örenim,
 Dep jürmeñder “qarialar ne dedi?”
 Auzymyzğa bız söiledik Nuhty alyp,
 Sözdñ mänin oi jügirtip uq, halyq.
 Aituşynyñ oi jıberip sözine,
 Tyñdalyq ta, durys jerin quptalyq.
 Nuh turaly Quranda da bar anyq,
 40. Bul jobadan bız de teris şyqpalyq.
 Köpşılıktñ qaqysy bar tüzeuge,
 Bara jatsa aqiqattan syrt qalyp.
 Osy tarih birden-bırge jalğasyp,
 Qanşa myñ jyl ötti, dünıe almasyp.
 Körmegen ıs köziñizben neğaiııl,
 Bul tarihty kım söileidi däl basyp.
 Bız de osynyñ şyndyğynda bırimız,
 Erteñ joqpyz, mine qazır tırımız.
 Jastar üşin mura bolyp ız qalsyn,
 50. Osylai dep, tyñdauşylar, bıliñız.
 Sızder – synşy, köptñ közi köregen,
 Tüzetiñder sezilgende mınımız.
 Qiğaş bolsa jön körsetip, jol sıltep,
 Durysymen alğa umtyla jürıñız.
 Nauryz ata – bärımızdñ atamyz,
 Tüzetelik bolsa egerde qatamyz.
 Balalarğa estigendi aitalyq,
 Erteñ baryp qara jerge jatamyz.
 Nauryz ata qazaq pa, älde basqa ma,
 60. Äz degen söz aitylmapty basqağa.

Äňgime qyp ülken aitqan sözderdi,
 Balalarym, kereksiz qyp tastama.
 Birinşısı – ata jolyn quğany,
 Osy emes pe keiingige bastama.
 Ekinşısı – jolyn sanau tarihtyñ,
 Bul qasiet bolğan emes basqada.
 Bul qosylğan ülken üles ğylymğa,
 Aqylğa sap oi жүгіrtseñ aqtara.
 Bolmasa eger keleşekke paidasy,
 70. Ondailardy bet aldyna maqtama.
 Kıtap sözi Qurandağy uq, halyq,
 Kämıl nandyq, bız de osydan şyqpalyq.
 Uryq alyp jandy maqulyq bärinen,
 Kemesine otyrpty Nuh baryp.
 Nuh aitqanda köp adamdar nanbapty,
 “Bul aljyp жүr, kemesine şyqpalyq.
 Topan suy qalai baspaq dñnieni,
 Muny erteñ-aq auyzdyqtaп myqtalyq.
 El azdyrğan aldamşylyq munysy,
 80. Öz sözinen özın myqtaп ustalyq”
 Destı nanbai, Nuhtyñ tılın almady,
 Uzara ma turğan ömir qysqaryp.
 Qanşa aitsa da nandyra almaı tılıne,
 Qala almady, qala almady qutqaryp.
 Aqyr bır kün jerden qainap su şyqty,
 Jan-januar suğa ketti, tunşyqty.
 Su betinde keme qalqyp, ainalyp,
 Ai almasyp, kezegimen kün şyqty.
 Azyq alğan jeterliktei Nuh babañ,
 90. Bul bäitte jalğan bar dep uqpağyn.
 “Biik tauğa şyqsam da aman qalam”
 dep,

Kanğan Nuhtyñ kemesine şyqpağan.
 – Küş penen boi mende de bar Nuhtağy,
 Joq, – dep, – mendei dñniede myqty
 adam.
 Jüremın, – dep, – men de birge ılesip,
 Kemeniñ kep quiryğynan ustağan.
 Bırqanşa kün ol da tırı жүripti,
 Balyqty jep künge qaqtap pyspağan.
 Kүpirliktiñ menmensingen quzynan,
 100. Qandai adam şñyrauğa uşpağan.
 Bular ketip su түбіne joğalyp,
 Jer betine qaita ainalyp şyqpağan.
 Su betinde keme жүrdı qalyqtaп,
 Buryñğylar deidi osylai anyqtaп.
 Jandy zattan keiingige taralğan,
 Barlyğynan bır-бір juptan alyp qap.
 Qazyğurtqa keme qonğan aqyry,
 Jүrgen keme jer betinen alystap.
 Parsy tilmen Äbılqaiyr jazyp,
 110. Bolsañyzdar bul tarihipen tanyspaq.
 Jidda□ tauğa keme kelip qonypty,
 Qudıretpen qonar mezgıl tolypty.
 Qanşa uaqyt жүrdı keme mälimsiz,
 Bılmegenge bız emespız boryşty.
 Erteñgi kün surağy bar maqşarda,
 Ötirıktı bız aitqanmen jölüsti.
 Biik taular menmensingen talasyp,
 Bastaryna qondyrmaqşy bolypty.
 Azyq-tүlik tausyluğa taiady,
 120. “Qaitemiz?” dep Nuh näsili
 qoryqty.
 Balyq berip Jaratuşy azyqqa,

Nuhtyň köňüli şükürlük qyp ornyqty.
 Jerge tüsüp bári jerge tarasty,
 Kepkennen soň taňdap aldy qonysty.
 Quanyş qyp bir orynda jeimiz dep,
 Barlyq asty bir qazanğa toğytty.
 Şattyq kernep quanyşty mereimen,
 Barlygy da emın-erkin toiypty.
 Merekeleu osyndailyq tileu qyp,
 130. Mine, osylai bızge mura bolypty.
 Qam, Şam, İappas hazıret Nuhtyň
 balasy,
 Ata-jönde tarihtyň bar talasy.
 Estigender tolyqtarsyz keımei,
 Bolsa eger qalyp qalğan şalasy.
 Ğajam deitin İappastyň bir urpağy,
 Neşe ata ötti mälim emes arasy.
 Ğajam urqy dep aitady parsy, arab,
 türıktı,
 Osylerden Nauryz deitin bir ul tudy
 bılıktı.
 Jastan zerek danyşpan bop zerdeli,
 140. Köp närseni aqylmenen bılıptı.
 Aqly artyq bolğannan soň qurmettep,
 Tuystary bergen eken erıktı.
 Qazyğurtta qonğan kündı eske alyp,
 Barlyq jurtqa tamaq jasap berıptı.
 Nauryz bastap tileu asyn bergen soň,
 Barlygy da sol aqylğa erıptı.
 Bırden-bırge bul oqığa jalğasyp,
 Qazır bızge mura bolyp kelıptı.
 Ğajam ruhy osy kündı toılamaq,
 150. Tügelımen bolmasa da jer üstı.

Munan keın jylı osylai isteuge,
 Barlyğymen Nauryz babaň kelıstı.
 Ekinşısı – jolyn sanau tarihtyň,
 Qajetı üşın keıngı urpaq halyqtyň.
 El ömirin esepke alyp jyl sanap,
 Parqyn uqpaq jaqyn menen alystyň.
 Keme toqtap Qazyğurttyň basyna,
 Jyl esebın sodan bastap alypsyň.
 Tuňğyş ret tarih jazyp jol aşqan,
 160. Äruağyñmen Nauryz ata tanystym.
 Balasymyz bız estisek Ğajamnyň,
 Urpağymyz hazıretı Adamnyň.
 Öz közımmen köre almadym kıtaptan,
 Qanşa ötkenin odan buryn zamannyň.
 Künnen-künge talpynaiyq ğylymğa,
 Küni qursyn ğylymy joq nadannyň.
 Aqıqatqa köz jiberıp, zer salyp,
 Parqyn aiyr jaqsy menen jamannyň.
 Tarih sözi bızben birge taralmaq,
 170. Bäit jazğan uşymenen qalamnyň.
 Tört myñ bir jüz jıyrma dört jyl bopty,
 Tau joğalyp oilar töbe, qyr bopty.
 Jerdiñ jüzı su küşimen oiylıp,
 Tau paida bop, bıik zaňğar quz bopty.
 Budan keın jyl sanalyp Ğaisadan,
 Jaña era dep bastalypty qaitadan.
 İnjl, Zabur, Taurat, Quran – dört kıtap,
 Közin jumyp jalğan deidi qaisy adam?
 Sodan berı kemeldendi ğylym da,
 180. Bul şyndyq dep kesıp-pışıp aita
 alam.
 Sodan berı myñ segiz jüz seksen üş,

Bes myň jyldar jazyp-syzyp baiqağan.
 Bul Nauryzdyň bastap ketken gylymy,
 Ne degen zor danyşpandai bilimi.
 “Keingı urpaq paidalansyn, uqsyn”
 dep,
 Keleşektıñ naq qajetın bilıı.
 Osylardyň tileu tilep toilaıy,
 Äzirgi eldiñ istep jürgen yrymy.
 Elin jinap bır qazannan däm tatyp,
 190. Eske alsyn dep keingı urpaq-
 urygy.
 Kel, jamağat, bız de nauryz isteik,
 Qanşa bızge munyñ bolmaq şygyny.
 Älde bälkim üilesımdı osyğan
 Jaña jyldyñ meiram bolyp şyguy.
 Üşinşısı – şipaly su tapqany,
 Öz dertine şipa bolyp jaqqany.
 Aidalada auyrğanda su ıstı,
 Sodan basqa qylar aila tappady.
 Işken suy baldaı tatyp terletip,
 200. Qudireti bul dertinen saqtady.
 Aidalada añ qualap jürgende,
 Şipa berip özi oñyna bastady.
 “Bul orasan şipaly su boldy” dep,
 Qasiettep, qurmet tutyp baptady.
 “Aitty eline orasan su kördim” dep,
 Bolsa kerek Nau atanyñ jas şağy.
 Orasañǵa emdelipti el kelip,
 Bilimine tañyrqapty el körip.
 Töñirektiñ tört buryşynan nauqastar,
 210. Bări birdei jazylypty emdelip.
 “Aqyly asyp, bilımdı bop tudy” dep,

Aitqanyna halyq köngen jön körip.
 Buryñgydan uqqanymdy aitamyn,
 Qastarynan otyrğam joq men kelip.
 Öz tusynda önegeli bolypty,
 Dünienı ketpese de meñgerip.
 Halyq kelip batys penen şygystan,
 Mäni-jaiyn aralasyp uğysqan.
 Sauda-sattyq, gylym-bılım auysyp,
 220. Neşe türlü halyq kelip toğysqan.
 Bırı körip bireuinen när alyp,
 Desipti jurt “Orasañǵa baralyq”.
 Äz Nauryz dep at qoiypty el-jurty,
 Tuğannan soñ danyşpan bop jaralyp.
 Bilimniñ qasietın el bilip,
 Jas ta bolsa elı ustağan ağa qyp.
 Orasan su şipaly dep basynda,
 Arasan dep qoiylğan at jañalyq.
 Gylym-bılım örge jüzip önerı,
 230. Jyl-jyl saıyn kele jatyr jañaryp.
 Kelgen halyq tasqa syzyp tañbasyn,
 Saiahattap erkin kezip tau basyn.
 Bilgeninşe ärkim syzyp örnek sap,
 Keingiler tolyqtapty jalğasyn.
 Arasandy su basypty sel jürip,
 Bul özenniñ tügel buzyp arnasyn.
 Sarysu dep ataidy eken özendi,
 Bul arasy tüsiniksiz qalmasyn.
 Qanşa myñ jyl arasan bop turğany,
 240. Däl esepte anyq emes bul jağy.
 Qanşa uaqyt elge tidı paidasy,
 Aita almaimyz mynadai dep bız dağy.
 Osy öñirde ülken qala bolypty,

Bul bolar ma Syğanaq şär Syrdağy.
 Buzylypty дәuirinde moňguldyn,
 Tañbaly tas qazır de bar qumdağy.
 Tarih syryn anyqtağan ğalymdar,
 Osylai dep mölşerleidi tulğany.
 Arasandy Nauryz ata körsetip,
 250. Talai jandy mehnattan qorğady.
 Jastai qaitty dünieden danyşpan,
 Tırlıgında boldy jurttyñ qormaly.
 “Köp jañalyq köp bastasa qosar” dep,
 Osylaişa keingiler boljady.
 Äl jylda bır merekelep halyğy,
 Bul Nauryzdyñ boluy ras anyğy.
 Äz Nauryzdy eske aluğa jyl saiyn,
 Mereke dep küni bugün tanydy.
 Oiyn emes, oilasañyz bolğan ıs,
 260. Keingige mura bolyp qaluy.
 Är jyl saiyn kelse nauryz kezegi,
 Qazan-qazan qazaq jasar köjeni.
 Bala-şağa, ülken-kışı demesten,
 Bır tamaşa quanyşty sezedi.
 Tauysa ışıp quanyşty mereimen,
 Tüñlik sanap auyl saiyn kezedi.
 Bireuinen bireui köp işedi,
 Äbden aşyp, talğandai-aq özegi.
 Tanysymen tabysqanda syrlasy,
 270. Kezikkende qurbysymen qurdasy,
 “Bır köje ıstık, şyqtyq, – deidi, – bır
 jasqa”,
 Osylaişa mölşer bolyp jyl basy.
 Qazaq emes, talai halyq tanidy,
 Sondyqtan bul – köp halyqtyñ murasy.

Estip uqqan men aitamyn sözimdi,
 Bolmasam da barlyq eldiñ tilmaşy.
 Tek qana bul jyl basy emes qazaqtyñ,
 Izdene ber surastyryp talaptyñ.
 Hijra jyldyñ basy – nauryz dep,
 280. Jyl basyna kırıgızıptı arabtyñ.
 Öitkenı bız bärımız de ğajamdyq,
 Tüinine toqtalmaıyq talastyñ.
 Mine, meniñ estip-bılıp uqqanym,
 Balalary tyñdañyzdar alaştyñ.
 Tauarihta jazğan eken parsylar,
 Talaptydan qandai öner artylar.
 Qazaqşağa men audardym bäitın,
 Osy tıldı qazaq elı jalpy uğar.
 Men Mausymbai balasymyn Sabannyñ,
 290. Talaptandym köşine erip
 zamannyñ.
 Habarym bar arab, parsy tilinen,
 Basqa tilge dei almaimyn mamannym.
 Oryssany jüre üirendim şalaraq,
 Jaqsy uğasyñ keziñ bolsa balaraq.
 Sauattandym şkolynan orystyñ,
 Syrttan uğyp köre jürıp jağalap.
 Är qalada kezıp jürıp oqısyñ,
 Öz aldyñda bolmağan soñ şańyraq.
 Jetim bala sekıldısıñ panasyz,
 300. Ärbireuge jaltaqtaisyñ aғalap.
 Mine, bızdıñ zamanymyz osyndai,
 Keingı jas, tüsinersıñ baғalap.
 “Keler ğasyr budan nurly bolar” dep,
 Bız oilaimyz ümitpenen şamalap.
 Osy künde oqyğan az elimde,

Amal qanşa, bilerim az meniň de.
 Balalaryn el oqyta bastady,
 Quanyşty bölenemin sezimge.
 Armandaimyn, armandaimyn zaryğyp,
 Sol zamandy näsyp bolyp körüge.
 Mektep aşyp, bala oqytsa qazağym,
 Quanarmyn jatsam dağy körimde.
 On bes jylyn ömürimniň öksitip,
 Tarih jolyn qumarlandym teruge.
 Äli dağy izdenermin, jazarmyn,
 316. Sabyr berse Jaratuşy ölimgе.

AQQAN SYNAP

Qazaqtyň mekeni eken Syr jağasy,
 Yrysty ulan-baitaq keň dalasy.
 Myň segiz жүз жиырма екінші жыл,
 Qazaqtyň qor bop ölgen bir balasy.
 Mügılsın, Qaisa degen kempir men şal,
 Kemberağal, jas küninen bıtpegen mal.
 Joqtyqqa moiyndamai жүрген екен,
 Jalğyz-aq bir balağa bolypty zar.
 Jürıptı baidyň talai malyn bağyp,
 10. Kün üşin бүрсең қағyp otyн jağyp.
 Alğany ailyğyna jalğyz serkeş,
 Buny da beredi bai qaljauratyp.
 Elude taptı bir ul Mügılsın,
 Bir ul dep zarlyq etken budan buryn.
 Bir serkeş baidan alyp toi taratty,
 Quanyп жүрек jaрған jalğyz ulyn.
 Balanyň atyn qoidy Nurlanған dep,
 Sol nurdan baqyt, bailyq jinalған dep.

Asyğyp şal men kempir arpalysty,
 20. Nurlanym tez erjetse qinalman dep.
 Asyqty “üimızge kelin түsse,
 Köñilde maqsatymnyň bärin şeşse.
 Kelnim eteginen bağy janyp,
 Köterip nemeremdı köñılım össe”.
 Sonymen bala keldı on jasyna,
 Qoi jaisa ertip жүрген şal qasyna.
 Kempir-şal uaqyt bıtıp dünıe saldy,
 Qara jer meken etip ordasyna.
 On jasta qaiğy jutyp qaldy bala,
 30. Jüregi jylaumenen boldy para.
 Qolynda mal, üiinde işer dän joq,
 Jeteler kımder bolyp ata-ana.
 Jas bala mal baғuға jaramaған,
 Bai dağy bul jetımge qaramaған.
 Sonymen tamaq üşin қаңğyp kettı,
 Qarasar jaqyn tuys jan bolmaған.
 Panasyz қаңğyp kettı Nurlan bala,
 Amal joq, қаңğymasqa bar ma şara.
 Jamauly kiim tozdy, бүтini joq,
 40. Jarylyp aiaq-qoly jara-jara.
 Üstinde şapan tozdy жүрген kiip,
 Qurt berse janqalta joq salar jiyp.
 Şapan surap aluға ebin tappai,
 Tyr jalañaş bolypty kısı kiik.
 Tañ atsa tamaq ızdep jortañdaidy,
 Jatam dep keşte qaida jaltañdaidy.
 Üstinde jyrtıq kiim jalbyr-julbyr,
 Aşylyp şümetaiy şoltañdaidy.
 Kei kempir quanady ul saba pisse,
 50. Käsıp qoi sabasyna boiy jetse.

Ol kempır bır kün qarnyn toiğyzady,
 Degendei sabasynyñ maiy tüsse.
 Kördı ol jetımdıkpen osyndaidy,
 Oınap jürgen balağa qosylmaidy.
 Barğanda är auylğa it jüگیرse,
 Şyryldap qabady-au dep zar jylaıdy.
 Jetımdık jas balağa qıyn eken,
 Ädısı jan tabudyñ bır muñ eken.
 Adasqanğa jar bolar jan bolmasa,
 60. Ömırdıñ qatpary köp qıyr eken.
 Keledı kündelikti ol da erjetıp,
 Közinen ızderıne jas seldetıp.
 Bır şeberden dombyra satyp alyp,
 Jüredı kei kezderı än guletıp.
 Bulbul qustai ketedi än salğanda,
 Kım ötpes dünieden kün tolğanda.
 Bul jetım osylaişa öse tursyn,
 Sausağy ärbır küige bultarğanda.
 Sol kezde maly bulttai jauyp dala,
 70. Bır bai bar Qabył degen jeke dara.
 Sol baidyñ on bes jasta bır qyzy bar,
 At qoiğan Aigülım dep tua sala.
 Ärı ıstı, ärı sulu hor qyzyndai,
 Bolypty buğan qumar san bozbala.
 Olardyñ bırın de qyz süimeidi eken,
 Jıgıtke ızdep kelgen timeidi eken.
 Ğaşıqpyz dep qanşalyq qaqsasa da,
 Işın jaryp ğaşıq ot küimeidi eken.
 Sondyqtan kerbez qyz dep aty şyqqan,
 80. Tüşirkener qulaq sap sözımdı
 uqqan.
 Künder öte osyndai qyzdyñ baryn,

Nurlanğan da estidi alys jurttan.
 Sol baiğa turaiyn dep jürıp ketti,
 Älgi äñgıme işine kırıp ketti.
 Dombyrasyn belıne qystyryp ap,
 Auylyna Qabył baidyñ baryp jetti.
 Üıne Qabył baidyñ kırıp keldi,
 Qabyłğa törde otyrğan sälem berdi.
 Qabył bai balağa jalt qarady da,
 90. – Uağaläikum assalam, balam, –
 dedi.
 Bäibişe qymyz berdi bır tostağan,
 Köp emes qaltyrğan joq qur tastağan.
 Qymyzben susyny onyñ qanğan şaqta,
 Qabył bai jönın surap söz bastağan.
 – Ei, bala, jönıñdı ait, keldiñ qaidan?
 Men senı körmep edım bul mañaidan.
 Qolyñda ustap jürgen dombyrañ bar,
 Ändı käsıp etip pe eñ birtalaidan?
 – Ata-anadan airylğan jetım edım,
 100. Jan bağyp jetımdıkpen ketip edım.
 Ärbıreu äñgıme etsem mensınbeidi,
 Qu ağaştı äñgıme etip edım.
 Küi de joq tartatuğyn, änım de joq,
 Köñildi köteretin halım de joq.
 Ata-ana bar jıgıtke än jarasar,
 Şattanatyn ata-anam janymda joq.
 – Däm tartyp bızdıñ üige keldiñ, balam,
 Eñbek etpei işkenniñ bări de aram.
 Az edi qoldy-aiağym, mal jağy bar,
 110. Keledı mağan tursañ nege şamañ?
 – Qulyñ tartyp bereim, bie bailap,
 Sondai eñbek bar bolsa berem jailap.

Jylqyny jıgıt üşin jaratqan ğoi,
 Tünde küzet deseñ de ketem aidap.
 Qysyraqtyñ üiirın qaiyramyn,
 Qulyqtyñ da qulynyn jaǵyzamyn.
 Buyrşyn men burany talastyрмаi,
 Tüie baǵyp, şubatyn aǵyzamyn.
 – Kelnım keşke şekti bie sauad,
 120. Ana otyrǵan boijetken qulyn salad.
 Ekeu keşke şekti bie sauyp,
 Üi şaruasy aiaqsyz qalyp qalad.
 Egerde sen sauǵyzsañ qyzym sausyn,
 Kelnım qonaq kütıp üide qalsyn.
 Osyny maqul körseñ eñbek iste,
 Osymen bul qyzmet oryndalsyn.
 “Maqul” dep Qabyl baiǵa turyp qaldy,
 Quanystyñ şetine kırıp qaldy.
 Aigülım erteñinde bie saudy,
 130. Nurlanǵan noqta tartyp qulyn
 saldy.
 Talai jyl syr aita almai jüredı eken,
 Işine ǵaşyq oty kıredı eken.
 Añduşyny aluşy jeñer degen,
 Bul bala budan bylai qaiter eken?
 Sol baiǵa ızdep baryp jalǵa turdy,
 Joǵarǵy äñgımege moinyn burdy.
 Sol baiǵa bır qyz üşin eñbek satyp,
 Aiamai aştı terin ıstep jürdi.
 “Ätteñ, kerbez!” degende jalyn şyqty,
 140. Işine ǵaşyq oty jaryp kırdı.
 Şıldenıñ kümı qandai qainap turǵan,
 Aǵaştıñ japyraǵy jainap turǵan.
 Syldyrıp burañ qaǵyp aqqan bulaq,

Jas aǵaş jaǵasynda boilap turǵan.
 Samaly jas aǵaştıñ qandai salqyn,
 Samalǵa Qabyl bie bailap turǵan.
 Tönıp tur biebauǵa qalyñ terek,
 Bulbul qus butaǵynda sairap turǵan.
 Qyz-kelınšek burañdap bie sausa,
 150. Añdyp kep bozbalalar oınap
 turǵan.
 Kerbez qyz jüredı eken bie sauyp,
 Jürıptı eşnårseden qylmai qaup.
 Ol kelıp bie sausa, qulyn tartyp,
 Qualap qulyn ustar ebin tauyp.
 Osyndai eñbek etıp amaldady,
 Kerbez qyz budan bır mın taba almady.
 Bır küni bie bailap bolǵannan soñ,
 Ekeu köleñkege samaldady.
 Aǵaştıñ äñgıme etken saiasynda,
 160. Önerın qoldan kelgen aiasyn ba.
 Biebaudyñ jaǵasy qalyñ orman,
 Samaldap äñgıme etken arasynda.
 Köleñkede qolyna dombyra aldy,
 Türlentıp neşe aluan küige saldy.
 Bır küidı bylqylatyp tartyp edı,
 Aigülım: “Bul ne küi?” dep surai qaldy.
 – Qolǵa aldym sizge arnap dombyrany,
 Surasañyz aıtaiyn küidıñ mänı:
 “Sylqyldaq” sizdın jüris şertıp edım,
 170. Küiine dombyranyñ keldı-au säni.
 Jäne de bır küi şerttı üş qaiyryp,
 Aigülım tañ bop qaldy qulaq türip.
 – Küiñizdın aty ne, atap şert, – dep,
 Aigülım suraidy eken muny aiyrıp.

– Bul küim “Jetim zary” zyr jügirgen,
 Sızdı ızdep osy arada oiğa kirgen.
 Japaly jürisimdi şertip edim,
 Bereim aityp muny birden-birden.
 Jäne de tyñqyldatty ol dombyrany,
 180. Uqsaidy bulbul, torğai sairagany.
 Tartqandai qyzğa bir tyñ oi salğaly,
 Aigülüm tañ bop qaldy surağaly.
 Aigülüm bul ne küi dep suraidy eken,
 Mañyzyn myna küidin bylai degen:
 – Bul küim ağaşağy bulbul, torğai,
 Quttyqtap ekeumızdı jyrlaidy eken.
 – Än salşy dombyrañmen bolsyn ermek,
 Az ğana ermek bolsyn, söylep kör, –
 dep.
 Tırşılıkte qalaiyq külip-oinap,
 190. Şamşyraq janyp turğan bir kün
 sönbek.
 – Endeşe sizge arnap än salaiyn,
 Basynda biebaudyñ bolsyn oıyn.
 Jarym joq, järdemşim joq, men bir
 jetim,
 Öleim be, qaiteim, kımge aitaiyn.
 Talabym taudan biık, sudan tereñ,
 Soñynan talabymnyñ ere berem.
 Bolğanda taudai talap, barmaqtaı baq,
 Taiynsyn şırkın talap nemeneden.
 Erik joq bir basymda jalşymyn ğoi!
 200. Bolmasa talabym bar kımnen
 tömen.
 Basasyñ aiağyñdy bylq-sylq etip,

Kün şağyp teñge-monşaq jarq-jurq
 etken.
 Jalşy ğoi, jetim ğoi dep kemsitpeñiz,
 Jür edim didaryñnan ümit etip.
 Ketpeisñ kündız esten, tünde tüsten,
 Köñildiñ qandai jaqsy kırım şeşken.
 Işım şoq, syrtym jalyn, otqa küip,
 Jür edim söndire almaı ündemesten.
 Işım şoq, syrtym qaulap jalyndağan,
 210. Osyndai beinetim bar qalyndağan.
 Sen üşin jağan örtke tüsip jürmin,
 Bul örtti söndiruge bar ma şarañ?
 Sen üşin jağan örtke tüsip jürmin,
 Küizelip ğaşyq otqa pysyp jürmin.
 Söndirşi ğaşyq otty mehnat qyp,
 Kül bolyp er süieğim jasyp jürmin.
 Sen ediñ zamanymda tuğan aiym,
 Ğaşyq dert örtep barad barğan saiyn.
 Ğaşyq dertke keziktım sızdı körıp,
 220. Daulap qutqaruğa bar ma jaiyñ?
 – Ei, Nurlan, men aitaiyn sözdiñ şynyn,
 Jastyğyñ mağan batty syna syryñ.
 Jetim dep, jaldamşy dep kemitpeimin,
 Aitylmağan syr edi munan buryn.
 Su seuip söndireim jağan otty,
 Mahabbat su söndirer küigen şoqty.
 Este joq, oiymda joq jürgen kezde,
 Eskertip eske saldyñ oida joqty.
 Sen ediñ kömekşin joq jalğyz bala,
 230. Tuys joq, kömekşin joq jeke dara.
 Kömekşin joq jabyssa basqa jala,
 Sol künde qutylatyn bar ma şara?

Egerde seni süisem bolar edı,
 Aıtqan söziñ ıśıme qonar edı.
 Bul künde mal söileidi, zañ jemenger,
 Mal berseñ patşa aryz alar edı.
 Basyña päle kelse köretuğyn,
 Malyñ joq padişağa beretuğyn.
 Jaqyn joq, janaşyr joq, kömekşıñ joq,
 240. Ru joq seni joqtap eretuğyn.
 – Izdep kep jalğa turğan men emes pe,
 Sondağy izdegenim sen emes pe.
 “Talapy erge nur jauar” degendein,
 Talapy oryndauyñ jön emes pe.
 Seni men izdep keldim talap etip,
 Jürüşı em syrtyñyzdan arman etip.
 Sen üşın jandy satyp jalğa turdym,
 Barasyñ meni tastap qaida ketip?
 Murasy er jıgıttıñ talap eter,
 250. Talaby tap bergende qyzğa jeter.
 Tartynbai talabymdy oryndasañ,
 Sen qalaiy bolasyñ, men däneker.
 Sen üşın eñbek ettim erinbesten,
 Elemei eñbegımdı qoima beker.
 Qairan qap Aigülım qyz qarap turdy,
 İşıne ğaşıq oty jaryp kirdi.
 Nurlandy izdep kelgen közben körıp,
 Nurlannyñ ğaşıqtyğyn sonda bıldı.
 Nurlannyñ ğaşıqtyğyn bilgennen soñ,
 260. Aigülım Nurlanğağa jauap berdi.
 – Ei, Nurlan, izdep keldiñ meni süiip,
 Ketti ğoi qylyğyña ıśım küiip.
 Kedeişılık, jetimge moiyndamai,
 Jüripsiñ bar qairatty boığa jiyp.

Ei, Nurlan, äñgıme ettiñ biebauda,
 Talapy kömek biler oryndauğa.
 Tuys joq, kömekşıñ joq sen bır jetim,
 Armanda qalmaimysyñ ülken dauğa.
 Basyñ dauğa urynsa kömekşıñ joq,
 270. Kömekşı bar jıgıttıñ köñılı toq.
 “Jaiaudyñ şańy şyqpas” degendein,
 Eşkim kömek bermeidi-au qasyña kep.
 Basyña päle kelse qutylmaısyñ,
 Eşkimniñ jany aşymas qasyña kep.
 – Aigülım, olai deme, jöñıne köş,
 Jalğyz ğoi dep oilanyp qaiğy jeme eş.
 Köp oilanyp otyrma, jauap berşı,
 Barady uaqyt ötıp bolady keş.
 Sen üşın äkeñızge jalğa turdym,
 280. Mañdai terdi eske alyp maqsatym
 şeş.
 – Şırkın-ai, razymyn, Nurlanym-ai,
 Jautañdap köz aldymda turğanyñ-ai.
 Kezıktıñ qıusyzdan izdep kelip,
 Jolyña qurban bolsyn bır janym-ai.
 Sol jerde eki ğaşıq amandasty,
 Kımde-kım ızdemei me zamandasty.
 Moinynan aq bilekti arta salyp,
 Ğaşıqtar biebauda quşaqtaсты.
 Kez bolğan hor qyzy men hor jıgıttei,
 290. Sybyrlasyp, syrlasyp mauqyn
 basty.
 Şaiqağan jumyrtqasyn laşyndai,
 Tösenip kök şalğynğa bauryn basty.
 Osyndairazy boldy birge jürıp,
 Jetkendei armanyna oınap-külip.

Közine bie sauym körinbese,
 Izdeidi bırı-bırı moiyn buryp.
 Qumardan eki ğaşıyq äbden şyqty,
 Bıreuinıñ jaǵdaiyn bıreui uqty.
 Ölse te uaǵdadan taimaiyq dep,
 300. Serttestı ekeui de sonдай myqty.
 Sol kezde Erbolat bai jürgen erkın,
 Bailyǵymen asyrǵan dünıe-mülkın.
 Aigülımge qudalyq söilesiptı,
 Myñnan qoi beremin dep, jüzden jylqy.
 “Eki erdiñ eregesken bırı öledi”,
 Altyn jumsap joǵaltar munyñ urqyn.
 Quda bop alamyn dep Aigülımdı,
 Äkeldı jorǵa-jüirik säigülikti.
 Bai baiǵa quiatuǵyn sol zamanda,
 310. Äkesı yqtıar bop quda boldy.
 Aigülımrazy emes osy baiǵa,
 Ketedı sel soqqandai ärbır oiǵa.
 Eki ğaşıyq arman qyp qaiǵylandy,
 Kedergı kez bolǵan soñ osyndaida.
 Ekeui aqyldasty qaşaiyq dep,
 Taulardan bıık-bıık asaiyq dep.
 “Jalǵyzdyñ jary Qudai” degendeim,
 Qaitsek te täuekelge basaiyq dep.
 Aiuan da tauda jürgen janyn baqty,
 320. Solarşa qañǵyp jürıp jasaiyq dep.
 Ekeumız eki jaqsy at mınıp ketsek,
 Sadaǵyn osy baidyñ ılıp ketsek.
 Şaqpaǵyn ot jaǵatyn urlap alyp,
 Jan baǵyp ien tauǵa kırıp ketsek.
 Destı olar: “Osy aqyl oñdy emes pe,
 Sadaǵy men şaqpaǵy qolda emes pe.

Ne de bolsa tezırek ketsek qaşıyp,
 Küieudiñ keler küni boldy emes pe.
 Şaqpaq pen sadaq bolsa talyqpaimyz,
 330. Er menen bırı azyǵy jolda emes
 pe?”
 Osyndai eki ğaşıyq oiǵa kırgen,
 Kördı olar daiyndyǵyn bırden-bırden.
 Jasynan Aigülımge ğaşıyq bolǵan,
 Taǵy bır jıǵıt bar ed sezıp jürgen.
 Sol jıǵıt bılıp qaldy myna syrды,
 Baqylap bul ekeuin toryp jürdi.
 “Aigülım Nurlanǵanmen qaşpaqşy”
 dep,
 Astırtyn Erbolatqa habar berdi.
 Erbolat aşılandy jaman qatty,
 340. Dedı ol: “Aigülımdı Täñır atty”.
 Nurlannyñ közin qalai joǵaltam dep,
 Oilanyp aila-şarǵy oiǵa batty.
 Ulyǵy sol zamannyñ bırı jemqor,
 Kımde bailyq bar bolsa keudesı zor.
 Padişarǵa baraiyn aryz qylyp,
 Aldynan ekeuinıñ jaiaiyn tor.
 Artyp ap altyn-kümıs jürıp ketti,
 Şarıge keş batqanda baryp jetti.
 Tülkişe jalbyzbalap ordaǵa kep,
 350. Patşarǵa altyn-kümıs tartu etti.
 ılıp patşarǵa “Dat” deptı eken,
 – Ei, myrza, datyñ bolsa ait, – deptı
 eken.
 – Azdyrды äielımdı Nurlan şaitan,
 Surap ber aryzym joq budan böten.
 – Aidap kel Nurlan degen jalǵyz uldy, –

Dep patşa jasaуylğa buiryq qyldy.
 Tartuğa alğan altynnyñ buymenen,
 Erbolatqa tireu bop moiyn burdy.
 Jasaуyldar bardy da aidap keldi,
 360. Jetkenşe Nurlanğağa qainap keldi.
 Beişara qapiada qolğa tüsip,
 Aitaryn padişаға oilap keldi.
 Nurlandy dat aitqyzbai armanda qyp,
 Aparyp abaqtyğa qoidy jauyp.
 Aitpaq bop küzetşige öz armanyn,
 Qaldy ol qasıretpen oiğa batyp.
 – Ei, bauyr, men bır jetim zalalym joq,
 Aigülim artty qaldy, armanym köp.
 Jas ediñ jasqa jârdem qylmaimysyñ,
 370. Jetimge padişanyñ qairany joq.
 Aigülim öz ğaşığym, süigen jarym,
 Äielin Erbolattyñ alğanym joq.
 Armanym sağan aitar osy edi,
 Aigülim airylmaityn dosym edi.
 Jârdem qyp şyğar meni şamañ kelse,
 Umytylmas şapağatyñ bolsyn endi.
 – Ei, Nurlan, şyğarğandy jön köremin,
 Şyğarsam padişadan men de ölemін.
 Egerde öltirmese azap qylar,
 380. Patşağa күnәli bop sendelemін.
 – Bır körset Aigülimdi olai bolsa,
 Öziñe ziany joq qolai bolsa.
 Közime Aigülimdi bır körsetseñ,
 Aitarmyn mal-basty bol, myñ-myñ jasa.
 – Endeşe Aigülimdi körseteim,
 Egerde şart-jağdaiym kelse beim.
 Bır jolğa Aigülimdi keziktirsem,

Ekinşi arman etpe budan keim.
 – Kım sendeirazy bolmas joldasyna,
 390. Tar jerde er talabyn qoldasyna.
 Äkesi Aigülimdi satpaq boldy,
 Qyzyğyp Erbolattyñ jorğasyna.
 Bağyñ janyp ömiriñ uzyn bolsyn,
 Keltirşi Aigülimdi bır qasyма.
 – Sabyr qyl körseteim ğaşığyñdy,
 Qudaiym qolğa berse keler tündi.
 Dedi de uağda berip ol küzetşi,
 Oilandy talapty iske asyrudy.
 Küzetşi tañ atqanşa turady eken,
 400. Moynyn Nurlan üşin burady eken.
 Tañ atqan soñ aralap şarıge baryp,
 Äñgime ärbireumen qurady eken.
 Aigülimniñ jeñgesi şaiğa kelgen,
 Nurlandy suraiyn dep oiğa kelgen.
 Aralap bazar işin жүрген kezde,
 Jai жүрген күzetşini közi көрген.
 – Nurlanğan jetim toqty böri aldynda,
 Erbolat şalqyp jatyr tör aldynda.
 Aigülim Nurlanğandy bıl dep edi,
 410. Küzetşim, öz köziñmen köre aldyñ
 ba?
 – Nurlanğan sälem aitty Aigülimge,
 Aigülim kelsin dedi bugün түнде.
 Jastyqty köp aitqan soñ maqul kördim,
 Jatyr ğoi abaqtynyñ дәl түbinde.
 Jeñgesi aşyq eken emen-jarqyn,
 Bul dağy biluşy edi sözdiñ narqyn.
 “Men keşke jibereim Aigülimdi,
 Bır körsetip qutylşy joldas qaқyn”.

Jeňgesı keşke üiine qaityp keldı,
 420. Habaryn Nurlanğannyň aityp keldı.
 Quanğannan Aigülüm tağat qylmai,
 Bır kündı äzer zorğa batyrdy endı.
 Aigülüm tura almady sabyr etip,
 Jürüşı ed Nurlandy oilap arman etip.
 Mine sap äkesınıň bır jorğa atyn,
 Sydyrtyp keş bolğanda keldı jetip.
 Küzetşı körıstırdı ebın tauyp,
 Tursa da är bulıñnan qauıp tönıp.
 Aşty da abaqtynyň terezesın,
 430. Qaqpağyn syrtyndağy qoidy jauyp.
 – Ei, Nurlan, amanbysyň, ainalaiyn,
 Ğaşyq dert ıstı jardy barğan saiyn.
 Ber taman terezege jaqyn kelşı,
 Bır körıp qaiğy şerdı şyğaraiyn.
 Terezeden söiles dep ruqsat etti,
 Aldynda terezeniň turmyn daiyn.
 Sen dağy armanyňdy bır şyğaryp,
 Ğaşyğyň Aigülümniň uqşy jaiyn.
 Ei, Nurlan, jatyrmysyň uiqyň qanbai,
 440. Men dağy sorly boldym bağym
 janbai.
 Armandy köñılımdeğı şyğaraiyn,
 Erkinşe söilep qalsyn tıl men tañdai.
 Jür edım, Nurlan, sağan kezıge almai,
 Erık joq kezıgudıñ şarty bolmai.
 Tönse de basqa qauıp keldım bugün,
 Ekı sorly kez boppyz taiqy mañdai.
 Ei, Nurlan, jatyrmysyň azap tartyp,
 Men üşın bar azapty moınyña artyp.
 Ol jalğanda kezıgu bolar ma eken,

450. Är türlı arman etem oiğa şarpyp.
 Men üşın mehnat tarttyň abaqtyda,
 Bailyq qurğyr basty ğoi talapty da.
 Erbolat padişağa altyn tasyp,
 Bürge men qandalağa talatty ma.
 Osynşa ızımızge şöp salatyn,
 Sorly qyp Qudai bızdı jaratty ma?!
 – Aigülüm, ainalaiyn, deniň sau ma,
 Oinauşy eñ sairana salyp biebauda.
 Zar boldym bır köre almai, ğaşyq jarym,
 460. Sen daria, men balyq tüstım auğa.
 Aigülüm, ainalaiyn, altyn sarym,
 Jaratsa bır öziñdeı jannyň bärin.
 Sen meni ızdep kelseñ qoş aitamyn,
 Janymdy janyň süıgen ğaşyq jarym.
 Zar bolyp abaqtynyň tarttym zaryn,
 Seni oilasam auzymnan şyğar jalyn.
 Tym bolmasa ekı jyl birge jürıp,
 Şırkın-ai, tarqamady-au syr qumarym.
 Zar bolyp abaqtyda salğan änim,
 470. Sen üşın qurban bolsyn şybyn
 janyım.
 Öziñdı ap qaşuğa ülgere almai,
 Kettı ğoi jüregimde bır armanym.
 Şırkın-ai, janyım süıgen möldır közım,
 Mineki, arman etip aitqan sözım.
 Döñbektei su audarğan audarylyp,
 Qañbaqtai jel uşyrğan keldı-au kezım.
 Zar boldym mehnat tartyp seni qalap,
 Jastyqpen seni alam dep qyldym talap.
 Bet auzym ısıp kettı-au közım jauyp,
 480. Jatyrmyñ qandala men bürge talap.

Batyp ek oinap-külip riäga,
 Jatqandai bolyp edik bir uiağa.
 “Ökinbe ötken ıske” degendein,
 Qusaq ta jete almadyq düniäga.
 Men seni bir tesikten körip turmyn,
 Ezılıp Erbolattan kelip turmyn.
 Qolda malym bar bolsa büiter me edim,
 Jetimdik, kedeilikten ölip turmyn.
 Ğadyldyq bul patşadan köre almadym,
 490. Erbolattai sary altyn bere
 almadym.
 Qolda joqtyñ dauasy ölgen eken,
 Janymnan ümitim joq, sene almadym.
 Artymda tuysym joq joqtaituğyn,
 Patşağa jarly aryzyn toptaituğyn.
 Ulyğym zamanynda boldy jemqor,
 Jem bermese ğadyldyq aйтpaituğyn.
 Sen üşin şybyn jandy qurban ettim,
 Er jıgıt bir sertinen qaitpaituğyn.
 Men ölsem sen qaitesñ, maqsatyñ ne,
 500. Erbolat pa, köñiliñ älde kımde?
 Aıtyp ket köz aldymda maqsatyñdy,
 Estim ölmei turyp tırı künde.
 – Sen ölseñ artyñnan-aq men ölemın,
 Tırı jürsem seni oilap sendelemın.
 Joğarğy aitqan sertke hilap etpei,
 Artyñnan ketkenımdı jön köremın.
 Erbolattyñ toqaly degen saiyn,
 Qaiğy men qasıretti teñdenemın.
 Egerde abaqtyda ölip qalsañ,
 510. Keşikpen men soñyñnan jan
 beremın.

– Aigülım muny oilap ne qylasyñ,
 Qor bolar ölip qalsañ ğaziz basyñ.
 Qor qylma jas janyñdy bir men üşin,
 Kün üşin Erbolatqa bağynasyñ.
 Haq köñiliñ, şyn peıılıñ mende bolsa,
 Ğarasat maidanynda tabylasyñ.
 Men üşin jas janyñdy azap etpe,
 Artymnan öleim dep oiğa ketpe.
 Öle me dep surap em seni qimai,
 520. Jas janyñdy qor qylyp bosqa ketpe.
 Tırı qalsañ artymda razymyn,
 Egerde bosqa ölseñ narazymyn.
 Atadan egız tusa jany basqa,
 Demep pe ed buryñğylar “bir kün de –
 kün”.
 Özım ölsem qimaimyn sen şırkındı,
 Paidasyz ölip qalsañ qarañğy tün.
 Den sauda ölım degen oñai emes,
 Öz janyña qas qylu qolai emes.
 Ömirde janyñdy baq, tırşılık et,
 530. Men üşin ölemın dep qaiğy jeme
 eş.
 Aigülım, jarym edıñ janyñ süigen,
 Seni oilap syrtym jalyn, ışım küigen.
 Erbolat myltyq boldy altyn oğy,
 Alğanda qarauylğa däl kep tigen.
 Oq tigen aındai boldym men jaraly,
 Zar boldym abaqtyda bas qaraly.
 Qoş, aman bol, Aigülım, süigen jarym,
 Ekeumızdıñ bul soñğy ajyrary.
 Ekeuı qoş aıtyşyp qol ustasty,
 540. Ajary betterınıñ öñip qaşty.

Erbolat padişaha altyn tögip,
 Qorlady näpsü üşin eki jasty.
 Aigülüm qoş aitysyp qaityp ketti,
 Tañ ata auylyna baryp jetti.
 Bır körıp Nurlanğandy küder üzıp,
 Uiqy joq denesinen äli ketti.
 Erbolat tağy da köp altyn aldy,
 Patşasyna barudy oilap qaldy.
 “Nurlan tırı turğanda Aigülüm joq”,
 550. Demekşü bop patşaha osy jaidy.
 – Dat! – dedi padişaha kele salyp,
 Qalyñdyq tur Nurlanğa küiip-janyyp.
 Orai tauyp Nurlanğan qaşyp şyqsa,
 Äketer Aigülümdı, menı jaryp.
 – Qaiğyrdyñ kümändı bop nemenesın,
 Nurlanğan munan ary qaiğy jesın.
 Egerde şyğady dep kümändansañ,
 Şyqpastai jas terige şegelensın.
 Dep patşa şegeleuge buiryq etti,
 560. Maquldap eki jendet jürıp ketti.
 Nurlanğan şyqpastai qyp tulyp jasap,
 İşine jas teriniñ şegeleptı.
 Nurlanğan şyñğyrady terı qysyp,
 Tyrsiyp tula boiy ketken ısıp.
 Dauysyn estıgen jan qaiğylandy,
 Ketkendei bul azapqa birge tüsıp.
 Şylğı tüie terısı qysa-qysa,
 Aqyry ketti jany qustai uşyp.
 Nurlanğan bul ömirdeñ söitip ötti,
 570. Zalymnyñ zulymdyğy basqa jetti.
 Belgı joq, beiti joq Nurlanğannyñ,
 Sırıda şırıda me qaida ketti?!

Bır jıgıt Aigülümge ğaşıq edı,
 Jasynan ğaşıqtyğy tasyp edı.
 Bazardan kele jatqan şaldy körıp,
 Aldyna köldeneñdei basyp edı.
 Hal-jaiyn Nurlanğannyñ surap edı,
 – Sırımen şegelenıp öldı, – dedi.
 Ol jıgıt tura şapty uzaq jerden,
 580. Aigülüm şañ-tozañdy közi körgeñ.
 Qauıppen qadağalap qarap tursa,
 Auylyna Erbolattyñ jetıp kelgeñ.
 – Ei, myrzam, şüimşü ber jürek jardy,
 Estisem Nurlan ölgeñ, qoş jarar-dy, –
 Degende Erbolat ta şüimşige,
 Teñge altyn habarşyğa bere saldy.
 Aigülüm qaiğylandy muny körıp,
 Opasyz dünieden ketti jerip.
 “Qu jandy Nurlan üşin tartu etpei,
 590. Bolamyn tırı jürıp kimge serik?!”
 Bar eken äkesinde qojat pyşaq,
 Urlap alyp ketiptı qolyna ustap.
 Bas jağy biebaudyñ tereñ şatqal,
 Bul jerge jetti zorğa qadam tastap.
 Keldı de tasqa otyryp qalam aldy,
 Betine aq qağazdyñ şimai saldy:
 “Bermedıñ, ata-anam, süigenime,
 Öltirttiñ azapppen Nurlanğandy.
 Balañdy ıšten şyqqan malğa sattyñ,
 600. Qyrmyzyñdy qu tübir şalğa sattyñ.
 Öz malyñ bır basyña jetpeitindei,
 Aldanyp altyn bergen janğa sattyñ.
 Alğanyñ şalğa satyp alal emes,
 Men yqtıar bolğanda zalal emes.

Men üşin janyň satyp jalğa turğan,
 Nurlannyň mañdai teri oñai emes.
 Al endi qoş, aman bol, äke-şeşem,
 Siady senderge ökpe qalai desem.
 Men kettim dünieden Nurlan üşin,
 610. Habarsyz qalarsyzdar söylemesem.
 Bireuñ qara köñil äkem ediñ,
 Bireuñ jaryp şyqqan şeşem ediñ.
 Işin jarğan balañdy malğa satyp,
 Aramyn Erbolattyñ qaitıp jediñ?!
 Men kettim, sizder-aq qal bul düniede,
 Bolmaimyn men razy ol düniede.
 Jetimdi jas qulyndai syrqrattyñ,
 Jauapty berersin der sol düniede.
 Erbolat, eñirep öt duşpanym-ai,
 620. Nurlandy terige sap qysqanyñ-ai.
 Dünieden aǵyp ketken men bir synap,
 Qolyña toqtamadym tosqanyña-ai.
 Zorlyqpen tuzaq salyp jas janyma,
 Boldyñ goi şubar jylan qas janyma.
 Süigen jarym Nurlanmen birge ketsem,
 Men künalı bolmas em qaşqanyma.
 Mine, artynan Nurlannyñ birge kettim,
 Öldi dep Nurlanğandy tastarmyn ba?
 Mahabbattyñ qas jauy zorlyq ettiñ,
 630. Könbedim balapandai basqanyña.
 Nurlanğan, şoǵym ediñ qainap turğan,
 Asyl eñ jai tasyndai jainap turğan.
 Körgende biebaudy künde ölemin,
 Qualap jas qulyndy bailap turğan.
 Qaitemın ölmegende künde körsem,
 Arta sap aq bilekti oinap turğan.

Erbolatqa jüregim jylymaidy,
 Bailyqpen dünienı aldap turğan.
 Äkege de razylyq bildirmeimin,
 640. Aram jep dünienı jalmap turğan”.
 Sol jerde qojat pyşaq qolyna aldy,
 “Nurlanğan! Nurlanğan!” dep aiǵai
 saldy.
 Dauysymen tau jañǵyryp şuyldasa,
 “Nurlannyñ dauysy ma?” dep oilai
 qaldy.
 “Ölse de mağan äuez berdi goi” dep,
 Pyşaqpen öz jüregin jaiǵai saldy.
 Aǵaryp aqşa jüzden qany ketti,
 Üsigen bäişeşektei sanı ketti.
 Tamyrynan qiylğan aq qaiyñdai,
 650. Jyǵyldy, denesinen jany ketti.
 Äkesi qyzyn satyp, malyn jepti,
 Erbolat eki jastyñ qanyñ tökti.
 Paraqor padişanyñ zulymymen,
 Ğaşyqtar eñiresip armanda ötti.
 Aigülüm, Nurlanğandar söitip öldi,
 Qissamyz aiaqtaityñ şaq ta keldi.
 Äke me, Erbolat pa, padişa ma,
 Olardyñ qan qaryzy kimde boldy?
 Azyraq mi jügirtip bular jaiyn,
 660. Talqy etip synasa jurt bolar jöndi.

ALTYN BALTA

Üstinde uzyn joldyñ şañ borağan,
 Aq qurai appaq qardai sâlde orağan.
 Ertede bir qaria kele jatty,

Taianyp öter jerde “Myñ moladan”.
 Bır adam otyr edı kedeimın dep,
 Qudai-au, erteñ tañda ne jeimın dep.
 Estıp sol qariağa jaqyn keldı,
 Az kömek beişarağa bereim dep.
 Jas jıgıt jaqyn kelse moinyn buryp,
 10. Qaria közın almaı qaldy turyp.
 Tarydai tal boıynda bır mıñı joq,
 Tausylyp otyrğan jan nege quryp?
 Bul syrğa tüsine almaı qairan qalyp,
 – Ei, adam, nege otyrsyñ munşa nalyp?
 Jol üstı bır ümitsız zarlatty ma,
 Eñbek qyp tapqanyñdy tonap alyp?
 – Ei, ata, eşkim meni tonağan joq,
 Janyma jan burylyp jolağan joq.
 Jany aşyp jaqyn kelip az kydırıp,
 20. Jaiymdy bır pende de surağan joq.
 Zarlaimyn kemtarlyqtan, kedeilikten,
 Kedeilik qalmai qoidy menen tipten.
 Bağym joq, bailyğym joq, azyğym joq,
 Bır janmyn nesibesız azap şekken.
 Bır pende qaiyr bermeid mağan, – dedi,
 –
 Tartatyn tamağyma tağam, – dedi.
 Esıtip raqymy tüser me dep,
 Zarymdy bır Qudaiğa şağam, – dedi.
 Sonda qart: – Qate aitasyñ, balam, –
 dedi, –
 30. Şyn baqyt bergen Täñirim sağan, –
 dedi.
 Öziñniñ tula boıyñ turğan bailyq,
 Azyraq bölip berşi mağan, – dedi.

Bul sözge jıgıt qatty aşulandy,
 – Qaidan körıp tursyñ, – dep, – baq pen
 maldy?
 Sorlyny esirkemei mazaq qylğan,
 Naq sendei körmedim, – dep, – arsyz
 jandy.
 Şal aitty: – Köziñ sau ma köretuğyn,
 Altyndy qolyñ sau ma teretuğyn?
 Astyñda arğymağyñ – aiaq sau ma,
 40. Oiğa alğan jerge baryp keletuğyn?
 Mertiksız müşeleriñ bärı sau ma,
 Degenge yntymaq küş beretuğyn.
 Tıs bütün, jutatuğyn tamaq sau ma?
 Osylar – ömirlik dos senetuğyn.
 – Bärı sau, auruym joq, ata, – dedi,
 Köp kördim kedeilikten japa, – dedi.
 Erteñ işer tamağym tausylğan soñ,
 Köñilim şerge toly qapa, – dedi.
 Şal sonda: – Balam, sözdı tyñda, – dedi,
 50. Uaiym kedeimın dep qylma, – dedi.
 Bağyñdy basyñdağy öziñ bailap,
 Şyrağym, tekke otyrsyñ munda, – dedi.
 Kım tamaq äkep berer otyrğanğa,
 Qaiyr surau betke uiat, arğa tañba.
 Talap qylğan muratqa jeter degen,
 Bailyq köp eñbek etken tırı janğa.
 Aldyñda köreriñ köp jan ekensiñ,
 Qolyñda öneriñ bar bala ekensiñ.
 Talap qyp nesibeñdı terip jemei,
 60. Sondyqtan synyq nanğa zar ekensiñ.
 – Önerim, ata, meniñ qaida? – dedi,
 Bos sözden şyğa ma eken paida, – dedi.

Ondaiym bolsa özımnenn aiamyn ba,
 Ne bar ed mola bağyp, saida, – dedi.
 – Bailyqty jasaituğyn epsekti qol,
 Baqytty da jetektep keletın sol.
 Bärıne kuä emes pe tal taiağyñ,
 Betinde tañ-tamaşa naqyşy mol.
 Taiağyn kenet jıgıt qolyna aldy,
 70. Oımyşqa betindegi közın saldy.
 “Taiaqta turğan, sırä, ne qaiyr bar, –
 Degendei, – qyzyqtyryp myna şaldy”.
 Ol biraq söitse dağy oilap qaldy,
 Üñilip oi tübine boilap qaldy.
 Oısyz ul jolsyz qoldy bır-aq jyqqan,
 Ötken kün asau taidai oinaqtady.
 Aitarlyq äke ölgende mura qaldy,
 Qapta azyq, dänge toly ura qaldy.
 Üide – jihaz, miua baq qora artynda,
 80. Qaldyrypty örıste qora maldy.
 Jas jıgıt jurttan aqyl suramady,
 Bailyqqa bailyq qosyp quramady.
 “Büite berseñ bul дәulet tartylar” dep,
 Anasy bala betın buramady.
 Sänqoi jıgıt jelıkpe myrza boldy,
 Kelgen-ketken ışıp-jep riza boldy.
 Sebeptı de sebepsız sauyp quryp,
 Arzan külkı arsyzğa tura boldy.
 Tülkı minez jıgıtter tünde keldı,
 90. Külkı arqalap qap-qap qyp künde
 keldı.
 Bala tılın alğanyñ qoiğannan soñ,
 Ana baiqus auyz aşyp ündemedı.
 Beinetsız bailyq süımes, beker edı,

Ezılıp qol kırındei kete berdı.
 Qaltasy tek жүргenniñ tesik degen,
 Joqsylyq janamalap jete berdı.
 Ana öldı, qazan qañsyp qainamady,
 Mai tügıl qatqan nan da şainamady.
 İesız üin iemdendi tyşqan baiqus,
 100. Mazaq qyp, enşiles bop bai balany.
 Köp dostar künde kelğış jyly şyrai,
 Ketiptı kerı ainalyp bermei rai.
 Kärı töbet o da aştan ölip jatyr,
 Anda-sanda keletın halyn surai.
 Aş jatsa “as ış, жүr” dep aitpaidy,
 Jyğylsa qoldan demep bır tartpaidy.
 Jaiau жүrse “minges” dep burylmaidy,
 Jaqsylyğy bireuden de qaitpaidy.
 Eñbegı joq erinşek ersı jıgıt,
 110. Demegen soñ eskı dos “kelşı,
 jıgıt”.
 Aş itke uqsap auyldan aulaqtady,
 Elden timei esege jalğyz şıit.
 Uialğannan elinen bezıp kettı,
 Qaiyr tılep qañğyryp kezıp kettı.
 Elge emes, ökpelep özine-özi,
 Uialyp endı oñbasyn sezıp kettı.
 Sandalyp talai joldy şimailady,
 Soraiyp dünıege simai qaldy.
 Jeksuryn bop jer-kökke жүrse dağy,
 120. Jan tättı, ölımge özın qimaidy äli.
 Panalap kelgen jerı “Myñ mola” edı,
 Qoja molda sıltegen syr mola edı.
 Qaiyr kelse qaiyrşy qaryny toq,
 Kelmei qoisa bır taqyr qu mola edı.

Otyr ed qaiyr kelmei ne jeimin dep,
 Qu taqyr qolymda joq kedeimin dep.
 Jolauşy osy bir qart burylğan ed,
 Az kömek beışarağa bereiin dep.
 Şalmenen sözge kelip şälkem-şalys,
 130. Şal arqyly özimen bolyp tanys.
 Ölip qalyp osy sät tırlgendei,
 Eske tüsip esinep jaqyn-alys.
 Şal sözi şipa bolyp janyn terbep,
 Jıgıttıñ tarta berdı boiy sergek.
 Eskı sor boiyn basqan erip tüsip,
 Körındı oğan jaña endı jer-kök.
 Jıgitte uiyqta qalğan ar oiandy,
 Adamdyq, asyl minez bari oiandy.
 Tabıǵat tättı uiqydan oiañǵandai,
 140. Aitqyzyp osy bir şaq tañda oiandy.
 Munan soñ qaria sözın soza berdı,
 Jıgitke aitqany onyñ qona berdı.
 Är sözın äuliedeı uiyp tyñdap,
 Yntasy, yqylasy qoza berdı.
 – Men özım temırşı edım öner baqqan,
 Balqytyp otqa salyp temır şapqan.
 Bolattan neşe aluan aspap jasap,
 El-jurttıñ keregimen köñılın tapqan.
 Men özım baltaşy edım, zerger edım,
 150. Jan qınap jamandyqqa ermep edım.
 Oidy taza, boiymdy tura ustap,
 Köñılımdı men janǵa bermep edım.
 Men özım öner iske mergen edım,
 Batyrǵa qylyş soǵyp bergen edım.
 Adamdyqpen jumys qyp Aqtan surap,
 Jemısın tek eñbektiñ tergen edım.

Bereiın saǵan syıǵa balta, – dedı,
 Bul balta asyraǵan jalpaq eldı.
 Saǵan da serik bolyp kádege asar,
 160. Temır dep azyrqańba alty-aq elı.
 Bul balta jäi balta emes, altyn balta,
 Ärbir jan adal nietpen qolyna alsa.
 Bolsa da qai jumystıñ yǵyn tauyp,
 Keltirer ikemine şapsa-jonsa.
 Bul balta temır emes, altyn, – dedı,
 Biledı ustaǵan jan narqyn, – dedı.
 Zerdeñ bolsa bilesiñ oiǵa salyp,
 Önerdiñ jüzı ämän jarqyn, – dedı.
 Baltasyn belindeǵı şeşip berdı,
 170. Jıgitke tausylmaıtyn nesip berdı.
 Nan alyp qorjynynan, büiennen mai,
 – Jartysyn jep alşy, – dep kesip berdı.
 – Jarqynym, jaisyz жүrgen jas ekensiñ,
 Öziñe öziñ dos emes, qas ekensiñ.
 Bailyqtyñ boiyndaǵy kılın tappai,
 Sondyqtan kem ekensiñ, aş ekensiñ.
 Muny aityp jolǵa tüsip kettı жүrip,
 Baltany ap qala berdı jıgit turyp.
 – Apyrau, öñim be, jä túsım be? – dep,
 180. Eñirep birde jylap, birde külip.
 Kıdırıp köp turmady oiǵa qalyp,
 “Kök temır köre öltirmes” degen halyq.
 – Baltamen käsip ıstep kün köreim,
 Aǵaşty bir ormanǵa kırıp baryp.
 At desem aiaǵym bar жүretuǵyn,
 Közım bar qos şamşyraq köretuǵyn.
 Denem sau, osy meniñ ne qamym bar,
 Qolym bar bärin ıstep beretuǵyn.

Boiymda otty jiger qairatym bar,
190. Qairat barda men nege şegemın
zar.

Öner ıstep bağymdy bır synaiyn,
Men qaşanğy keñımei bolamyn tar?!

Talapyt jan muratqa jeter degen,
Talapsyz tastai batyp keter degen.

Özın qaiyq, talabyn eskek qylyp,
Talpyngandar teñızden öter degen.

Erınbei ızdeinşı muratymdy,
Murat dep äkem qoiğan bul atymdy.

Bul özi ataly söz, mağynasy alys,
200. Aldynda är sapardyñ turatyn-dy.

Jetemin jetem desem muratyma,
Otyrma al Muratym mın atyña.

Saparyñ oñ, jolyñ jeñil sätti bolsa,
Jelqom bitip ketedi qanatyña.

Dedi de jyldam basyp jüre berdi,
Şal sözınıñ şeşımın bile berdi.

Jol üstı jolaşyğa muñyn şaqқан,
Qaiyrşy bır soqyrğa kezı keldi.

Azyraq osy jerde demin aldy,
210. Qulaq sap soqyr sözın tyñdap
qaldy.

Ol jylap aita berdi közdıñ jasyın,
Qat-qabat qarañğylyq qaiğy-zardy.

“Kedeimın közım bolsa demes edım,
Qara nan qaiyr tilep jemes edım.

Közi barlar armanym bar dese eger,
Men oğan ömirimde senbes edım.

Adamnyñ közi eken goi baqyt küni,
Közi joqtyñ basynda azap tünı.

Keñ dünıe tarylyp köñılıñ synyp,
220. Közsız jıpsız bailanyp turmyn,
mine”.

Soqyr sözın qulaqqa quiyp alyp,
Qymbat jerın janyna tüiip alyp.

“Jolym tüzu eken” dep jürıp ketti,
Budan da bır ömırdıñ syiyn alyp.

Uzyn jolmen ılgerı bara berdi,
Şal sözınıñ syryna qana berdi.

Adasyp arğa küie jaqqanyna,
Ot bolyp ışı küiip jana berdi.

Jol üstı tağy kez bop bır adamğa,
230. Aty joq, aiağy joq zarly adamğa.

“Aiağym bolsa joqpyn demes edım,
Kem qylyp Qudai menı qarğağan ba?!

Aiağy bar adamda arman bar ma?
Bul sözimde, halaiyq, jalğan bar ma.

Aiaq degen arğymaq at emes pe,
Aiaq barda toi-astan qalğan bar ma?!”

Dep ol zarlap aiağyn aita berdi,
Jas aldyryp közine jalpaq eldi.

Şal sözınıñ mänıne jıgıt qanyp,
240. “Jolym oñ” dep ılgerı tarta berdi.

Osy şaq bır basyna baqyt qonyp,
Jıgıttıñ kele jatty köñılı tolyp.

Arğymaq at sekildi eki aiağy,
Uşatyn eki qoly qanat bolyp.

Boljap ap, bağdarlap ap aldy-artyn,
Bılgendei jaña ğana ömir narqyn.

Dünıeie jaña kelgen jas adamdai,
Jaidary jarqyldağan jüzi jarqyn.

Degendei “jolyñ bolsyn!” köktıñ küni,

250. Qarsy apty şuaq şaşyp qazır muny.

Jadyrap jaqsy niet jıgıt jany,

Qasıret keim qaldy qaiğy-muňy.

Jol üstı kezdestı bır şolaq kısı,

Bır qol joq ıske ikemsız olaq kısı.

Zarlap tur altyn qoldan airyldym dep,

Bolar em qolym bolsa mol-aq kısı.

“Qoly bar joqpyn dese nanbas edım,

Sözıne qulağymdy salmas edım.

Bul beker aqylsyzdyq, asylyq dep,

260. Uäjın ıltıpatqa almas edım”.

Dep eñrep, parlatyp közden jasn,

Ketıptı qaiğy ağırtyp qara şaşyn.

Batypty belşesine qasıret tañba,

Üstıne üııp qoiğandai qaiğy tasn.

Esıtıp şolaq zaryn jıgıt tanyp,

Mänıne şal sözınıñ äbden qanyp.

“Jolym oñ” dep ılgırı jüre berdı,

Körıngennen şarapat quat alyp.

Kielı belındeğı baltasymen,

270. Alğandai altyn qazyp qaltasymen.

Qysylmai el betıne tura qarap,

Keledı adam bolyp arqasy keñ.

Alğan soñ jaqsylyqqa jany qyzyp,

Közıne körındı onyñ dünıe qyzyq.

Kölbeñdep kölden uşqan köbelekter,

Jürgendei oğan arnap syılyq ızdep.

Dalanyñ basyn ızep qulandary,

Şegındı jolyn kespei jylandary.

Jıgıtıñ qıalyna qanat berıp,

280. Uşady şyñğa qarai qyrandary.

Köp künder kıdırmesten zaulai berdı,

Qorek qyp dala añyn aulai berdı.

Erteğı jelaiaqtai jügırgende,

Aldyna jol qysqaryp aunai berdı.

Kım bılsın köp jürdı me, az jürdı me?

Jalyqpai meıırlene jaz küldı me.

Jeñıltıp jol azabyn jaqsy niet,

Uşyryp qanat bolyp ap jürdı me?

Alystan körındı bır qalyñ orman,

290. Beıne bır дәu jasağan bıık qorğan.

Sağymdanyp turğandai köktı tirep,

Sekıldı bır keremet syrğa tolğan.

Uzyn jol ötetın sol ormandy orap,

Aq şaňy sapırylyp qardai borap.

Kün bata kök ormanğa kelıp jettı,

Bır jıgıt qus mınezdı keşkı qonaq.

Bır quşaq jinastyryp otyñ alyp,

Belınen baltasyn ap kesıp jaryp.

Ot jağyp qu butaqpen jaryq qylyp,

300. Ustady bırqanşa qus tuzaq salyp.

Şybyqqa şaşyp tüırep, otqa qaqtap,

Pısırdı jaubüırek qyp äbden bapıap.

Toıyp ap jumsaq şöpten tösek salyp,

Şarşağan, şöpke oranyp qaldy uıyqtap.

Jylıtyrap şyğa bere orman küñı,

Oıatty tañğa jaqyn bulbul ünı.

Jıgıtı juparmenen juyndyrđy,

Meımandos täjim etıp orman gülı.

Qyzdardai gül bäişeşek sybyrlasyp,

310. Butaqtar, japyraqıar tur muñdasyp.

Ormanğa bır jas qonaq keldı desıp,

Jıbek jel jügırıp jür habar şaşyp.

Nu ağaş anyq boljap ainalany,

Bul syrğa tüsingendei jıgıt jany.
 Kün kelip kök şymyldyq köterildi,
 Atarda alqyzyl bop qudıret tañy.
 Endıgı äri jürme dep mağan juyq,
 Şaitandy jalqaulyqty müldem quyp.
 Taza tañğa täjim qyp basyn idı,
 320. Adal käsıp isteuge beldı buyp.
 Synaptai saf bulaqtan betın juyp,
 Betın juyp, oi menen nietın juyp.
 Aram oıdan aryldy ar tañbasy,
 Ormannyñ uly bolyp qaita tuyp.
 Qys-jazy osy ormandy jailady ol,
 Qys qamyn jazdy küni sailady ol.
 Ärtürlı ağaş kesıp keregine,
 Keptırıp qurğaq jerge jailady ol.
 Ornatyp jolğa jaqyn julym üin,
 330. Jasap ap jumys babyn, jaiy-küim.
 Jasady quryq, syryq, toqpaq, qazyq,
 Jol jürgen jolauşyğa tartyp syiyn.
 Üireniş qoly iske qolailanyp,
 Är zatqa ağaş alyp orailanyp.
 Istedi kürek, qasyq, qaqpıq, şümek,
 Qaraityn körge adam on ainalyp.
 Ap jatty jolauşylar kerekterin,
 Aitpai-aq berip jatty berekterin.
 Alystan ızdep keldi ädei arnap,
 340. Estigen şaruasy bar derekterin.
 Syılanyp eñbegimen, önerimen,
 Beinetqor bolyp aldy şyn önermen.
 Önerin orbituge qala bardy,
 Tanysyp-bılısuge şebermenen.
 Jasatty ustalarğa joñgy, qaşau,

Buranda, burğy, sürgi türlü jasau.
 Qol ara, änek keskiş, temir teskiş,
 Körık, tös, balğa, qysqys, temir saşau.
 Soqtyrды aianbastan ärtürlı aspap,
 350. Olar da soğyp berdi ısın tastap.
 Isine şeberlerdiñ riza bolyp,
 Aiamai aqysyn da berdi baptap.
 Köp jürip qala aralap şańğa batyp,
 Aiağy auysa da jañqa batyp.
 Bolsyn dep önerime örnek keste,
 Şelektep aldy tağy syrlar satyp.
 İgi iske altyn balta süieu edi,
 Şal bergen syi jai emes, kielı edi.
 Aspaby sai bolğan soñ zatymenen,
 360. Jasaudy ne qudıret biledi endi.
 Qaityp kep qaiyrly jer ormanyna,
 Ağaştan üi ornatyp jol mañyna.
 Jolauşy joldan ötker aialdady,
 Ustanyñ közin salyp qolğanyna.
 Önerli usta jıgıt, qoly sara,
 Bolsyn dep jumysqa jai, üige pana.
 Qoralap ainalasyn şarbaqpenen,
 Turğyzdy tağy şağyn ustahana.
 Önerli usta jıgıt qoly sara,
 370. Jıgıtke jıger biter közin salsa.
 İkemge qandai ister kele berer,
 Baltany jeñin türip qolyna alsa.
 Eñbekti istegen soñ ystyq süiip,
 Jalyndap janyn salyp, ysyp-küiip.
 Jerde jatqan jañqağa jan bitirdi,
 Türlentip tüin tüiip, jonyp, iip.
 Qaiyñnyñ qainap bitken bezin alyp,

Qattysyn, jarylmasyn sezyp alyp.
 Jasady qymyz quiğyş qyzğa qutty,
 380. Qalğandai qarağannyñ közin alyp.
 Jükaiaq, kebeje men tösek ağaş,
 Jasady naq qaiyñnan kesek ağaş.
 Betine beder salyp, oiı oiyp,
 Syrlady altyn syrmen aq aralas.
 Äielder jürmesin dep meni qarğap,
 Asadal, adalbaqan şapty arnap.
 San etti şaşa salar asyqsa dep,
 Basyna ılıp qoidy şañgek qarmaq.
 Kerek dep üi bolğan soñ kübi pıspek,
 390. Ony da kümbirletip qoidy ıstep.
 Oqtau-taqtai, ojausyz üi bolmas dep,
 Şetinen tügendedi türlep-tüstep.
 Suğa naua, tuzğa astau jāne kerek,
 Jazda arba, qysta jeñil şana kerek.
 Tıs ağaş, moiınturyq jataq elge,
 Üi ağaş köşpelı elge pana kerek.
 Bireuge arba, bireuge küime kerek,
 Bireuge syrlap soqqan üi de kerek.
 Közin tauyp keltirip jüiesine,
 400. Önerimen süiınttı eldi erek.
 Eñbektı istegen soñ ystyq süiıp,
 Rıza bolğan äketti üiin tıgıp.
 Eñbektıñ altyn balta atasyndai,
 Bări oğan bağynady basyn ıp.
 Tögılıp on sausaqtan öner tamyp,
 Qoly usta, köñil şeber bolyp alyp.
 Ağaştan yrys-däulet öre berdi,
 Istese ärtürli zat qolyna alyp.
 Eñbek qyp molşylyqqa batyp qaldy,

410. Keregin qala baryp satyp aldy.
 Bai emes, bır şaruanyñ şeber qyzyn,
 Uiytyp önerimen ertip aldy.
 Jarymen az kün turyp oınap-külip,
 Az künde köpke arzityn ömir sürip.
 Jaqsynyñ jaqsylyğyn umytpan dep,
 Qarady ötken künge moiyn buryp.
 Arada ötken eken jyl men ailar,
 Mezgıldı jeldei jüirık kımder bailar.
 Jolyqqan jol üstinde mügedekter,
 420. Esine tüse berdi sonau jailar.
 Kelgendei zarly dausy qulağyna,
 Beibaqtar muñyn şağyp jylady ma?
 Jol üstı ötken-ketken jolauşydan,
 Qol sozyp järdem qaiyr surady ma?
 Ezılıp et jüregi talyp ketti,
 Alysqa uşqyr qial alyp ketti.
 “Myñ mola” qaiyrşysyn sol bır şaqta,
 Jalt etip köñil jüzı şalyıp ketti.
 Moladan qaşyq emes bazary bar,
 430. Onda da bır äulie mazary bar.
 Sondyqtan kısı aiağy bastyqpaıdy,
 Ağylğan alğan-satqan tarazylar.
 Küz edi kün suytıp küzem alğan,
 Gülderin qazan uryp qyrau şalğan.
 Ağaştar japyraqsyz jadau tartyp,
 Jalañaş dır qaqqandai küzgı orman.
 Munan soñ qys keler dep küzden taiqyp,
 Tızılıp jyly jaqqa qustar qaityp.
 Barady köktiñ betin u-şu qylyp,
 440. Bır nızık muñly, syrly syrmai
 tartyp.

Birde jel, birde jaňbyr sümelek kün,
 Künderi ne bolar dep mügedektiň.
 Arbağa as-azygyn tiep alyp,
 At jegip jürip ketti asygys tym.
 Belgılı “Myň molağa” alyp betti,
 Janyna tüip alyp jaqsy nietti.
 Küşimen qudirettiň qustai uşyp,
 Köp zaman körgen jerge baryp jetti.
 Tötelep jol qysqartyp joldy orap,
 450. Otyrğan keldi ornyna qaiyr surap.
 Jerinip jany şoşyp qarap qapty,
 Namysyz boldy ekem dep nege qor-aq.
 Jol üstı buryngydaı opyr-topyr,
 Baiağy orynynda aqsaq-soqyr.
 Sol jerden qaiyr tilep qolyn sozyp,
 Muňaiyp üş jetimek bala otyr.
 Bulardy turmys qosqan tüiştirip,
 Är elden ärqaisysyn jiystyryp.
 Öşpegen oiyn oty bala köñil,
 460. Jaqyn qyp bir-birine siystyryp.
 Soqyr qyz, al ekeui säbi bala,
 Ömirge jaña kelgen meiman ğana.
 Ömir jasyn öksitip zarlatypty,
 Ädilsiz äkim tağdyr jüzıqara.
 Ekeui qyzdy aiady qasyna ergen,
 Tapqanyn jiyp-terip qyzğa bergen.
 Janynyň japyrağymen jebeidi olar,
 Qyz köñilın qorğap baryp qaiğy-şerden.
 Qurmettep qyzğaldaqtai qyzdy süiip,
 470. Qymbatyn, qyzğanyşyn qyzğa
 qiyp.
 Tur olar jel jağyna yqtasyn bop,

Janynyň jylylygyn qyza quiyp.
 Kez kelgen jerge ekeui jata keted,
 Tösegi bos topyraq mamyqqa esep.
 Jas qyza jylylyqqa eki bala,
 Bergendei jamylygy qyp janyn tösep.
 Qaz-qatar qoldyň sausaq salasyndai,
 Üşeui bir torğaidyň balasyndai.
 Uiadan erte aiyrğan beibaqtardyň,
 480. Halaiyq aialaityn anasyndai.
 Jürgender tyñdap qapty bala zaryn,
 Jutqandai bala üninen jan azabyn.
 Osyndai jetımı men jesırı köp,
 Uqtyrğan bala zary dala zaryn.
 Jyrlasa jas soqyr qyz jyrğa maşyq,
 Syrqrar sai süiegiň janyň aşyp.
 Azyñdy janyñmenen bärin alar,
 Onan soñ kete almaısyñ tura qaşyp.
 Janyñdy batyradı auyr muñğa,
 490. Qarağyñ kelmei qalar dünıe
 sumğa.
 Üş bala ömir şırkın ögeisitken,
 Siaqty aidap kelgen joqtyq munda.
 Aldy-artyn qorşağan köp tarqamaıdy,
 Ärbir köz, ärbir jürek alqalaıdy.
 Tögilgen jurt janynan jaqsylyqty,
 Soqyr qyz, ätteñ, körıp baiqamaıdy.
 Qat-qabat aita berer közdıñ zaryn,
 Bir qyspaq közi joqqa dünıe taryn.
 Sekildi köp köbelek şyr ainalğan,
 500. Aldyña jaiyp salar jauqaz janyn.
 Ol sonan söilei berer toqtamastan,
 Adamdai dünıe esıgın jaña aşqan.

Soqyr qyzdan sorğalap jas şyğady,
 Qasıret bulaq siaqty aqqan tasta.
 Aspanda altyn tabaq kün bar deidi,
 Ädemı alqarakök tün bar deidi.
 Oranğın torğyn jıbek aq bultqa,
 Kerbez tau, keremet bıık şyñ bar deidi.
 Kırşksız kümıs özen su bar deidi,
 510. Kök orman, qarağai, qaiyñ nu bar
 deidi.
 Kılemdeı jer jüzine körik bergen,
 Juparly qyzyl-jasyl gül bar deidi.
 Juğymdy torğyn topyrağ jer bar deidi,
 Jany keñ meıırı mol el bar deidi.
 Ananyñ aiasynda oınap jürgen,
 Armansyz qaiğysy joq ul bar deidi.
 Dariğa-ai, bolatuğyn bolsa közım,
 Közımnen osylardy körsem özım.
 Jalğannyñ jaqsylyğyn jyrğa bölep,
 520. Tartar em adamzatqa syı ğyp özım.
 Täñırım bır mezetke közımdı aşıa,
 Jandyryp janarymdy nuryn jaqsa.
 Qasietti adam jüzın bır körsetip,
 Rizamyn sodan keiın qaita japsa.
 Dep sol qyz müdirdı ol muñyn şağyp,
 Möltıldep ekı közden jasy tamyp.
 Jas qyzdy janymmenen jylytsam dep,
 Basyna bır jaqsylyq otyñ jağyp.
 Sekirip tüsti jıgıt arbasynan,
 530. Pısulı tamaq alyp dorbasynan.
 Üşeum otyrğyzyp arba üstine,
 Jegızdı mai, nan şylap jarmasynan.
 Işkızip şalap quiyp torsyğynan,

Qolyment jyly demep qoltyğynan.
 Tünımen tu syrtynan qoraşalap,
 Qorğady suyq jeldiñ tolqynynan.
 Özi de oryn alyp qastarynan,
 Aialap sipap jatyr bastarynan.
 Esırkep eljirep bır jany tolqyp,
 540. Kielı säbilerdiñ jastarynan.
 Sıñgen soñ tamaqtary boılaryna,
 Oryn ap bır jylylyq boılaryna.
 Balalyq bır jas baryn umytyryp,
 Külüsp bır-bırımen oınady da.
 Panasyz aidalada tünergenin,
 Umytyp aş-jalañaş jüdegenin.
 Arba ışın üişik qylyp oınap otyr,
 Sezınp bır jaqsylyq ystyq lebin.
 Jylytyp üşeum de janyna orap,
 550. Bäriniñ bılip aldy atyn surap.
 Qyz aty jaryq juldyz Şolpan eken,
 Aq bala Asan, qarasy ötkir Orağ eken.
 Aıty ol äketem dep ormanyma,
 Öz üiı ormandağy qorğanyna.
 Ğajaiyp qalyñ orman qarağaily,
 Lyq tolğan neşe aluan qus pen aña.
 Bır auyq berilgen soñ oiynyna,
 Jıgıttiñ bärı asyldy moiynyna.
 Baramyz üşeumız de bala bolyp,
 560. Ğajaiyp qyzyq orman qoiynyna.
 Qus bolyp sairandaimyz qustarmenen,
 Qaşanda qanattarğa quştar denem.
 Qus jandy kök ormannyñ Şolpany bop,
 Qustardy qoldarymmen ustai berem.
 Qonady qustar sairap iyğyma,

Kelgende jumystary rettelip,
 630. Adamdyq bir mindetti jürek sezip.
 Otyryp jubaiymen aqyldasty,
 Jürmeuge şamam joq dep, endi tözip.
 Men ony arnaiy ızdep baraiyn da,
 Bolsa eger jer betinde tabaiyn da.
 Şal bolyp Altyn balta azyp jatsa,
 Qoly ma ap qurmet tutyp bağaiyn da.
 Jaqsylyq jaqsylyqqa qaitarmasam,
 Äl qalai, atajan dep aita almasam.
 Men dağy şöp jep jürgen malmenen teñ,
 640. Jer betin jıgıt bolyp beker bassam.
 Dep bir kün daiyndalyp ketti jürüp,
 Qur beker jürmeimin dep ömir sürüp.
 Artynda qatyn-bala qala berdi,
 Muratyn şyğaryp sap oınap-külüp.
 Arbağa jekken aty tarlan edı,
 Tarlanmen talai jolğa barğan edı.
 Jany aşyp jaqsylyq qyp jolğa salğan,
 Sol şaldy bir körui arman edı.
 Şyğyp ap toğyz joldyñ torabynda,
 650. Toqtalyp jolyqqannan surady da.
 Bılıp şaldyñ deregin satın salyp,
 Jaqsy niet jıgıt joly bolady da.
 At-jönin bılıp alyp – Altynbalta,
 Arada altai jürüp ızdep barsa,
 Jasqa kep toqsan toğyz dünıe salğan,
 Sekıldı qaiyrly şal kări arşağa.
 Toi qylyp asyn berip qoiğan eken,
 Ardaqtap “Aqmolağa” qoiğan eken.
 Şarbaqty şağyn ğana sahna sap,
 660. Ai-juldyz töbesine oiğan eken.

Aqylbai şaldyñ aty – “Altynbalta”,
 Altynyn jurtqa bergem qalta-qalta.
 Altynyn aqylymen ülestirgen,
 Järdem qyp jurtta bireu şarşap qalsa.
 Qaqpalap jolğa salğan adasqandy,
 Adamğa jany unatqan jarasqandy.
 Jadyrap köñili onyñ jaqyn körgen,
 Tildemei tırlıgımen qarasqandy.
 Aiamai ülestirip baryn jurtqa,
 670. Qarağan küni bolğan jalğyz qurtqa.
 Aialap adal sözben tasty da eritip,
 Şipager atanypty barlyq jurtqa.
 Murat ta molasyňa ızdep baryp,
 Täjim qyp basyn ıp közin salyp.
 Özine ömir bergem ustazynyñ,
 El-jurttan jai-japsaryn bildi qanyp.
 Qaryzyn Altynbalta töleini dep,
 Men dağy jaqsylyqqa böleini dep.
 Basyna mänği öşpeitin kümbez salyp,
 680. Belgi qyp bolaşaqqa bereini dep.
 Tapjylmai sol arada ailap turyp,
 El-elden usta jiyp düken quryp.
 Özi kep kömektesti şeber usta,
 Ädeini arnap ızdep kelip em dep.
 Baiağy üş mügedek jolda körgen,
 Olar da özdiginen ızdep kelgen.
 Qosyldy bular da kep köp dürmekke,
 Önerpaz bolğan eken qoly mergen.
 Köp eken Aqylbaiğa yqylasty,
 690. As berip, altyn-kümıs şaşu şaşty.
 Bireuler tüie soiyp, bie soiyp,
 Kündız-tün tabaq tartyp, qazan asty.

Is bittı, köp jıylıp aiaqtaldy,
 Barlyq el bitken ıske qarap qaldy.
 Symbattap sar balşyqpen syrtyn sylap,
 Bormenen süt qosylğan tağy aqtady.
 Ğı ıstıñ Murat bolyp kemeñgerı,
 El-eldıñ kömektestı önerlı erı.
 Ainala äsem dual aişyq jasap,
 700. Bekemdep Murat özi şegendedı.
 Syrlatty Samarqannan syr aldyryp,
 Jalatty syrğa künnen nur aldyryp.
 Tıldestı aspanmenen kök kümbezı,
 Ai jüzıp, aiasynda, jusap turyp.
 Ornatty mañdaısağa altyn balta,
 Ärbır jan eñbektı oilar közın salsa.
 Önerdın ötkır jüirik quraly dep,
 Molyğar taryqqandar qolyna alsa.
 Jolauşy üi saldyrdy panalaityn,
 Torğailar şynar ektı balalaityn.
 Janyna bulaq suyn buryp qoidy,
 Şöldegen suyn ışıp saialaityn.
 Ğasyrlar bulaq suy ağa berer,
 Bulaq dep jaqsylyqqa bağa berer.
 Aqylbai – Altyn balta aңыз bolyp,
 716. Ölmesten el köñilinde qala berer.

ĞALYM QYZ BUADAT

Bır ıstı burynğydan este qalğan,
 Öleñ qyp şyğarsam dep talaptanğam.
 Jamağat, söz qozğalyq biraz ğana,
 Ğalym qyz bağdatlyq – Buadattan.
 Sol kezde jurt uıyğan dana qyzğa,

Älı de qozğau salar sanamyzğa.
 Oqığa ötken eken ulan-ğaiyr,
 Halifa Aron Raşid zamanında.
 Bağdatta bolğan eken bır saudager,
 10. Ary taza, aqyldy şaşqan öner.
 Bolypty zamanynyñ maqtanyşy,
 Ädiletke qai-qaşanda köñıl böler.
 Bailyqta köñılınıñ alasy joq,
 Armany ornyn basar balasy joq.
 “Uly joqtyñ – ünı joq” dep jylaityn,
 Közımnıñ ağy menen qarasy joq.
 Keşigıp bır ul kördı, köp quandy,
 Jetı kün toi-dumanğa el jinaldy.
 At qoidy Äbılhasan dep ulyna,
 20. Köterdı quanyşpen dyr-dumandy.
 Balasyn ösırdı pañ tärbielep,
 Oqytty bar ğylymdy jarialap.
 Äskeri önerge de kemeldentıp,
 Üirettı san ğylymdy berıp sabaq.
 Än-küige bala jastan jaqyn boldy,
 Ärı tapqyr, talapty aqyn boldy.
 Ädeptı de, ibaly, baisaldy bop,
 Aldymen önerlıge jaqyn boldy.
 Saudager qartaiğan şaq jasy jetip,
 30. Balağa aqyl aıttı keñes etip:
 – Mäñgı jasar adam joq bul jahanda,
 Men dağy ketem bır kün дәuren ötip.
 Dünie – jiğan mülkim jeter sağan,
 Ol jağynan, ei, balam, bolma alañ.
 Azyraq ösietım bar aıtaiyn,
 Orynda buljytpastan jetse şamañ.
 Ärqaşan sypaiy bol, abyroily,

Taza bol, adal, şynşyl, aqyl-oily.

Abyroi aialdaityn qonysy – uiat,

40. Joiady äulekılık abyroidy.

Uzamai qartty jaman nauqas şaldy,

Nauqasy jedel meñdep, jatyp qaldy.

Dertine şipa bolmai, uaqyt jetip,

Aqyry demı bitip, dünıe saldy.

Sonymen Äbılhasan qaiğy tutty,

Näzır-şyraq barlyğy ötip bittı.

Köñılı jabyrqañqy azamatqa

Quralyp zamandastar keñes etti.

– Ua, myrza Äbılhasan, sergi, – deidi,

50. Mezgiliñ sergituğyn keldi, – deidi.

Ünemı üide otyru – äiel ısı,

Köñıl aş, tamaşala endı, – deidi.

Bul sözdı Äbılhasan qup alady,

Monşağa tüsip, etke su alady.

Qaiğynyñ tonyn şeşip, alğa şyğyp,

Tobynda tamaşanyñ tura qaldy.

Sonymen qyzyq tübin qua berdı,

Sauyqtan-sauyq bitpei tua berdı.

Kündız-tün qyz-kelinşek qastarynda,

60. Köldei şarap, tau tabaq tura berdı.

Dos keip, barğan saiyn jau synady,

Baibatşa san suludy qausyrady.

Köl dağy quridy goi ağa berse,

Aqyry ata дәulet tausylady.

Äbılhasan aňğardy istıñ jaiyn,

Qazyna sarqyldy endı barğan saiyn.

Soñynda qur alaқан kedei boldy,

As qaida oğan endı turğan daiyn?

Dostary zytyp berdı muny körıp,

70. Qarady Äbılhasan köñıl bölip.

Qalğany bır känizak, basqa tük joq,

Erterek oilamady muny nağyp.

Qulaq sal bul keñeske, köp jamağat,

Aitamyn keingı ıstı qylsañ tağat.

Qolynda Äbılhasan jalğyz qalğan,

Aty edı känizaktyñ ol Buadat.

Bailyqtan kedeilengen, oilasañyz,

Qanaty qyrqylğan qus bolar nağyz.

Ol buryn qanatyna senip jürgen,

80. Mineki, bola qaldy eş amalsyz.

Kedeilikten baiyğan bolsa bır kez,

Beine qurt qanattanğan uşady tez.

Qyrqylsa da qanaty qorqu bilmes,

Eskı dosy – eñbegı bar, oğan egiz.

Önersız qur bailyqty eske alsañyz,

Qainarsyz sasyğan su bolar nağyz.

Bailyq ketip – basynan su sarqylyp,

Aqyry Äbılhasan qaldy amalsyz.

Qurt müjip tauysypty bau men baqty,

90. Mañynda tek Buadat jalğyz qapty.

Äbılhasan amalsyz otyrğanda,

Känizak toqtau aityp, aqyl tapty.

– Saspa, myrza, ökınış – beker, – deidi,

Sary uaiym tübiñe jeter, – deidi.

Onanşa tırşılıktıñ qamyn oila,

Bolmasa ömiriñ qor bop öter, – deidi.

Halifağa menı alyp barsañ, – deidi,

Saudağa zor bağamen salsañ, – deidi.

Aron Raşid qorğany qyzğa toimas,

100. Ne de bolsa baq synap qalsañ, – deidi.

“Bağasy myň dıldä”, – dep oğan qara,
 Bälkim ol qarar sağan aň-taň qala.
 “Äsılı on myň dıldä, – deňiz tağy, –
 Sız bolğan soň köp arzan aittym bağa”.
 Dep bır söz qaiyrğaisyz aldymenen,
 Onan soňgy amalyn özım körem.
 Halifa tıl qatsa eger mağan qarap,
 Tynyş tur, oğan jauap özım berem.
 Köl edı keşe ğana, bugün – taqyr,
 110. Bai edı keşe ğana, bugün – paqyr.
 Sonymen qyz satuğa Äbilhasan
 Halifa ordasyňa kele jatyr.
 Erekeş nurly edı qyz kelbetı,
 Bar sululyq boıyna birdei keptı.
 Aituğa tıl jetpeıdı oğan bıraq,
 Sol zaman aqyndary bylai deptı:
 “Kördım de perişte me, hor ma? –
 dedım,
 Janymda jännat hory tur ma? – dedım.
 Jandyny jalpy älemde köre turyp,
 120. Suludy bul siaqty bilmep edım!”
 Ordağa bular keldı sonymenen,
 Körmekşı syi-qurmetti jönımenen.
 Keldı de halifağa baiandady,
 Aqşa almaq adam satyp, qolymenen.
 Halifa taň qaldy qyz symbatyna,
 Uğyspaq boldy jaiyn tym asyğa.
 Surady qyzdan äuel bastap sözın,
 Aialdamai satyly bağasyna.
 Halifa qyzğa: – Atyň kim? – degen-dı,
 130. Känizak: – Buadat, – dep jauap
 berdı.

Halifa qyzdan tağy synamaqqa:
 – Bilesız qandai türlü ğylym? – dedı.
 Qyz aitty: – Taqsyr, ğylym qiyn emes,
 Oqysa oiğa toqyp, quryp keñes.
 Sızdın tusta turaqty bar ğylymnan
 Oqyğan habarym bar, eş kende emes.
 Äuelı jalpy ğylym üirengenmin,
 Oqyp, jazyp, tolyqtap igergenmin.
 Tarih, ädebiet, astronom,
 140. Tabıgat, jer-su atyn tügendedım.
 Än men küi – muzykağa boldym tolyq,
 Şahmat, doıby jürmeımın ekı qonyp.
 Basyma känizak aty tağylğan soň,
 Satyldym, amalym ne, buıym bolyp.
 Bul qyzdyň qairan qaldy danasyna,
 Äieldin sondai ğalym balasyna.
 “Jıyl” dep bar ğalymğa jarlyq etti,
 Äigılı Bağdat, Mysyr qalasyna.
 Baqsy-balger menen täuıp, molda,
 150. Boljağyş aldağyny säuegei de,
 Jinaldy talai dılmar, bılgış, ğalym,
 Bas qosty tügel bärı osy jolda.
 Ordağa airyqşa zinnat berıp,
 Türledı qabyrğağa kilem kerıp.
 Qyzdy altyn oryndyqqa otyrğyzyp,
 Halifa aitty qauymğa köz jiberıp:
 – Otyrğan, mine, qazır aldarynda,
 Köp oqypty özgeden ozyp dara.
 Ğylymnyň barlyğynan habary bar,
 160. Bır-bırlep otyrğandar saual sura!
 Ğylymnan ärqaisysyň saual sura,
 Bul ğalym jauap berer oğan tura.

Tälim al, otyrğandar, tegis tyñdap,
 Tartynba eşqaisysyň oğan bola.
 Buadat surasudy maquldady,
 “Alla!” dep ğulama oğan jaqyndady.
 Känizak qandai jauap beredi dep,
 Asyğys qulaq türip taqymdady.
 Buadat oğan eşbir bögelmedi,
 170. – Bolsyn-aq oiynyžğa ne kelgeni.
 Qandai suraq bolsa da jauap berem,
 Qaneki, surau küttim, sura, – dedi.
 Buadat surau kütip tura qaldy,
 Özine-özi sengen tym ajarly.
 Ğulama sonda turyp, sâl oilanyp,
 Äueli mynau boldy surağany:
 – Sız Qurandy oqısyz köp maqammen,
 Şynynda solai şyğar, senein men.
 Süre aiattyň mänine köñil bölip,
 180. Pätua beresiz be mağynamen?
 Buadat: – Ärine, ony bilem, – deidi,
 Mağynasyn köñilge tüiem, – deidi.
 Qaneki, qai jerimen surasaңыз,
 Berein oğan jauap tügel, – deidi.
 – Bılu kerek Qudaidy qalai tanyp,
 Pätuasyn aityp ber oiña alyp.
 Bılgeniñdi ol jaily etşi baian,
 Kelein naq saualğa qaita ainalyp.
 Buadat oğan eşbir qysylmady,
 190. Berdi jauap tañdantyp
 musylmandy.
 “Qul hua Allahu” degen aiat Quranda
 bar,
 Segız sipat ol aiat usynğan-dy.

Äueli Haq Tağala jalğyz ğana,
 Turar jaiy belgisiz bolar jana.
 Tudyrmaidy, tumaidy eşkimnen de,
 Uqsamas dünienin bar zatyna.
 Pälen jerde turar dep aitu qiyn,
 Oğan jeter pendede bolmas zein.
 “Suratyl ahat” segız sipaty dep,
 200. Uğyn da bır Qudaiğa anyq siyn.
 Jauapqa otyrğan jurt tañ qalysty,
 Är türlü dini suraq tağy tüsti.
 Namaz, ruza, zeket, qajy, sünnet,
 Maңызyn jeñil aityp qyz da şyqty.
 Jeke terein sözderdi tağy surap,
 Jauapqarazy boldy ol toqyrp.
 Ğulama surau surap bolğan kezde,
 Jurt nazaryn qyz bylai qoidy burap.
 – Şartym bar, jeñsem alam kiimiñdi,
 210. Basqa kerek qylmaimyn tiynyñdy.
 Qapy qalmai surai ber barlyğyñ da,
 Senderşe tabylmaityn qiynyñdy.
 – İslamnyñ şaruyğy ne? – dep edi,
 Ğulama ündeı almaı qala berdi.
 – Egerde şyn tüsinbei otyrsaңыз,
 Men ony özım aityp berem, – dedi.
 Halifa qyz jauabyn otyr kütıp,
 Ğulama basy eñkeip, qaldy bitip.
 Şaruyqty jiyrma tört salalasa,
 220. Ğulama otyr kete almaı, sırä,
 zytyp.
 Halifa mült jıbermes mundai jerdi,
 Syrt kiımın ğulama şeşip berdi.
 Işinen ğalymdardyñ tağy bıry,

Surauğa qyzdan jauap türegeldi.
 Ol aitty: – Bilesiz be “sahat” jaiyn,
 Qyz aitty: – Meilñ, sura, jauap daiyn.
 Ğalymnyñ surağany mynau boldy,
 Köñilinde Buadattyñ joq uaiym.
 – Öz quaty, jynysy, öletini,
 230. Mineki, bul ärkimniñ biletini.
 Bul üş istin saulyqqa qatysy ne?
 Osy ğoi tolyq jauap beretini.
 Qyz buğan türegelip jauap berdı,
 Jauapqa otyrğandar köñil bölđi.
 – Quatyn ärbir adam tura bilu,
 Paidaly densaulyqqa bir is, – dedı.
 Er-äiel äl-quaty birdei emes,
 Jön emes birdei jükteu etip eges.
 Ziandy densaulyqqa, olai bolsa,
 240. Eşkim de ondai ıstı durys demes.
 Ärqaşan öletinin bilgen kısı,
 Saqtanu aurudan mindetti ısı.
 Ajaldy jaqyndatar dertti oilamai,
 Jauaptyñ tolyq boldy üş türlısı.
 Jalğady älgı ğalym tağy suraq,
 Ğalym qyz jauap berer bögelmei-aq.
 – As ışudñ paryz, ia sünnettigin,
 Aşalap aityp berşı, – dedı, – şyraq.
 – Köp kıtap bul turaly kördım, – deidı,
 250. Bar adam tırlık üşin tamaq jeidı.
 Paryz mänı – tabiğı kerek deimiz,
 Sondyqtan tamaq ısu – paryz, – deidı.
 Tabiğatyñ tartpasa “mäkürık” dep,
 Aitamyz paryz emes, qoi jeme dep.
 Jalğady qaita suraq älgı adam:

– Kalip, ağıtiqat degenniñ mänı ne? –
 dep.
 – Äuelı mänin aitsam, “kalip” degen,
 Ustaituğyn adamnyñ ädeti eken.
 Sözsız ustau kerek dep aitady ğoi,
 260. Odan şyğyp ärqaşan ketpegen jön.
 Al ağıtiqat – saqtanu, senim-iman,
 Eşbir adam şyğa almas tağy munan.
 Bar adam qaşu kerek sondyqtan da,
 Senımdı ketiretin qylyqtardan.
 Tağy da surau berdı älgı aqsaqal,
 – Halyqtyñ qasietin köñilñe al.
 “Üş närse üş närseñi joiar” deidı,
 Aityñyz, sonyñ qandai mänısı bar?
 – Ğalymdar men qarttardy syilamasañ,
 270. Joiylar keleşegin oilamasañ.
 El iesı bolğan sol ükimetti
 Bırlık keter el-jurttan syilamasañ.
 Işer asty kütpesten ysyrap etu –
 Degen söz berekesi üidiñ ketu.
 Üş närse üş närseñi qor eter dep,
 Jön bolar baiybyna solai jetu.
 Surauşy tağy ornynan qozğalady,
 – Aspanğa qalai şyqsa jol bolady?
 Jauabyn aityp berşı, qarağym, – dep,
 280. Tağy da tyñnan surau qozğagany.
 – Oqydym bir kıtaptan jazğan ony,
 Qudaiym Paiğambarğa aitqan sony.
 Adamzat tapsa eger yqylaspen,
 Aspannyñ adamğa bar eki joly.
 Kökten tüser keregi bir jolmenen,
 Bir jolmenen önerı kökke örlegen.

Adamzat anyq tanyp jetkeninşe,
 Köktegi kerekti alar sonymenen.
 Qanağat etti ğalym jauabyna,
 290. Qyz qoidy jalğyz suraq bul
 ğalymğa.
 Ğalym jauap bere almai qalğannan soñ,
 Jauabyn aityp berdi qyz onyñ da.
 Qyz surauyn şeşe almai ğalym qalğan,
 Syrt kiimin qyz onyñ şeşıp alğan.
 Qurañğa şeber imam türegelip,
 Qudalap şariğattan surau salğan.
 Surady Quran jaily ärbir jaqtan,
 Aiat sany, basqasy tügel bastan.
 Jiyrma tört paıǵambar, toǵyz qustyñ,
 300. Qurandaǵy attaryn eş qoimastan.
 Oǵan daǵy Buadat toqtalmady,
 Jauabyn jalǵastyrdy odan ary.
 Atyn atap jiyrma dört paıǵambardyñ,
 Toǵyz qustyñ aityldy tügel bari.
 Taǵy da jeke aiattyñ mänderimen,
 Maqamdap oqyp berdi änderimen.
 Özine qaita suraq qoiğan kezde,
 Toqtaldy eş jauapsyz qari müldem.
 Şapanyn şeşıp berdi qari taǵy,
 310. Täuip surau qoiuğa yñǵailandy:
 – Qaraǵym, habaryñ mol şariğattan,
 Adamnyñ jaratylysınan söz qozǵaly.
 Adam dep ne sebeppen atalypty,
 Denesi onyñ qalai quralypty?
 Süiek qanşa, tamyr qanşa bolar,
 Bilesiz osy jaily qanşalypty?
 Qyz aitty: – Odan biraz habardarmyn,

Ğalym Ulyqpan kitabyn oqyǵanmyn.
 Quran, hadis – Paıǵambar kitabynnda,
 320. Anyqtap aitady eken munyñ bärin.
 Düniede mäñgi qalar zat bolmaidy,
 Şeñberden qaisysy da şyǵa almaidy.
 Adamnyñ sanasy bar, aqyly bar,
 Uqsatsa haiuañǵa ony eş bolmaidy.
 Adamnyñ eki qulaq, eki közi,
 Auyzbenen aitylar aqyl-sözi.
 Tynys alar tanauy bolsa taǵy,
 Jaralğan jeti tesik adam özi.
 Ot pen su, topyraq pen jelden eken,
 330. Jaralyp adam sodan kelgen eken.
 Sondyqtan osy törttiñ äseri bar,
 Tysqary şyǵa almaidy odan böten.
 Küiedi, qaiǵyrady, aşılanar,
 Ottyqtyñ, mine, äseri osy bolar.
 Sabyr eter, salqyndar, ol – sulyǵy,
 Mine, osyndai özgerer kez de bar.
 Qialy şaryqtaidy kökke örlep,
 Ony aitamyz “soqqan bir jeldigi” dep.
 Dünieden eşqaida kete almaidy,
 340. Topyraqtyǵy osydan belgili dep.
 Üş jüz alpys tamyr bar qan jüretin,
 Eki jüz qyryq süiek men biletin.
 Iş qurylys barlyǵy sanauly ğoi,
 Tügel bilem müşesin siz biletin.
 Dünienin bar jüiesin bilmei turyp,
 Aldym deu durys emes tügel bilip.
 Egerde tügel bilse duniemi,
 Sala almas adamzatqa ajal quryq.
 Adamdy öltirmeuge onda bolar,

350. İaki qoldan dağy jasad alar.
 Mineki, tügel bılmeu osy bolar,
 Asyra aitsam, ol mülde jalğan bolar.
 Bolsa da qandai bır zat düniede,
 Bärı de bar adamnyñ denesinde.
 Sondyqtan tügel bilem degen qate,
 Salaiyn osy jaidy köp esine.
 Täuip sonda: – Tamyr men ökpe, jürek,
 Sonyñ rölin aitşy, – dep etti tilek.
 Ğalym qyz buğan dağy toqtalmady,
 360. Ärine, bul turaly tolyq bileğ.
 – Bolsa da deneñizde qanşa tamyr,
 Jalğasqan jüregiñe ol bärıbir.
 Jürek pen ökpe, bauyr turğan orny,
 Tırşılıkke bastama eter ämir.
 Bular patşa ordasy, beine qorğan,
 Jürek – patşa barşağa ämir qylğan.
 Ökpe, bauyr – uázır oñ-sol qanat,
 Patşamenen birlikte sonda turğan.
 Ökpe auru, jürek sau bolğanymen,
 370. Bas uázırı jemeñger elmenen teñ.
 Işken as boiğa sıñbes olai bolsa,
 Jürek älsız bolady, quaty kem.
 Birtındep jürek kesel qatañdaidy,
 Basqa müşe oğan kömek ete almaidy.
 Aqyry qiyndyqqa tap bolğan soñ,
 Ajaldan qaşyp sırä kete almaidy.
 Täuip aitty: – Jauabyñ boldy durys,
 Suraiyn densaulyqtan tağy bır ıs.
 Işteğı keselderdi ärbır türlü
 380. Belgilep bere ala ma syrt körınıs?
 – Bıluge äbden bolar ondai jaidy,

Jumbaq syr oilamasañ tabylmaidy.
 Qalaida belgileri bolady, – dep,
 Buadat jauaptaryn sabaqtaidy.
 Bırınşı: tüsi ketken sazaryñqy,
 Ekinşı: tamyrlary kögeriñkı.
 Üşinşı: alğan demı sasyq bolar,
 Uqsamas sau adamğa onyñ turqy.
 Törtinşı: şyqqan ünı qaryqtalar,
 390. Besinşı: işken astan paryqtalar.
 Altynşy: işkı jara syrtqa şyğyp,
 Belgısı osylaişa anyqtalar.
 Täuip aitty: – İşkı auru neden bolar?
 Qyz aitty: – Azyqtyq astan bolar.
 Sebebin sabaqtady tağy aityp,
 Oqyğan talai kitap köñilde bar.
 Süimeı jegen tağamnyñ ziany bar,
 Jäne de zian tartar qomağailar.
 Tün asqan, buzylğan as paidasy joq,
 400. Saulyqqa ziany bar, mine, osylar.
 Adamnyñ ısynıñ de mölşeri bar,
 Onda myna üş istıñ ölşemi bar.
 Bırı – jeu, bıı – işu delınse eger,
 Demaludyñ erekşe selbegı bar.
 On segız qarys işek bolar deıdı,
 Ol dağy işken asty mölşerleıdı.
 Tar aryqqa artyq su quiğanmen teñ,
 Keıbireu tym asyryp tamaq jeıdı.
 Artyq işken tamaqtan jabysady,
 410. “Sapyra” degen kesel kelıp tağy.
 Belgısın surap edı täuip onyñ,
 Jauaby daiyn eken munyñ dağy.
 – Jüzı sarğyş tartady, auzy kermek,

Tamyry tez soğady keide üdep.
 Mineki, sapyranyň belgileri –
 Mindeti bar adamnyň muny bilmek.
 Täuip tağy surady jalğap suraq:
 – Tärtıby as ıřudıñ qalai bolmaq?
 Jauaby tağy qyzdyň daiyn boldy,
 420. Söiledı ol turaly esti sala-aq.
 – Täbetke qarai ışu durys bolar,
 Mezgılsız ışken astyñ ziany bar.
 As artynan şiki su ışpegen jön,
 Ol dağy densaulıyqqa zian salar.
 Täuıptıñ tağy, mine, surağany:
 – Qai mezgıl şipa bolar ıřken dări?
 Ğalym qyz oğan qalai bögelmekşı,
 Jauabyn sabaqtady onyñ dağy.
 – Jandanar jazğyturym jan-januar,
 430. Köktemniñ jadyrañqy mezgılı bar.
 Sol kezde köteriler adam köñılı,
 Därını sonda ıstetse şipa bolar.
 Därınıñ em boluy köñilinde,
 Senbeulik sebep bolar jeñiluge.
 Jauyñdy öz basyñnan küşti sanau.
 Azaptan aryltpaidy ömiriñde.
 Jauapqa täuip riza bolyp otыр,
 Monşa jaily jai suraq berip otыр.
 Monşanyñ paidalaryn tügel aitqan,
 440. Qyzdyñ tolyq jauabyn körıp otыр.
 Tağy tyñnan qoiady täuip suraq:
 – Qaisy bolar eñ küşti täuir tamaq?
 Qyz aıttı: – Paığambar da jaqsy körgen,
 Sorpa bolar eñ küşti, täuir tamaq.
 Täuip tağy surady araq jaiyn,

Ğalym qyzdan buğan da jauap daiyn.
 Araqtyñ ziany men paidalaryn,
 Üdei tüstı Buadat aitqan saiyn.
 Tamaşa, alğaşqy ışu, du siaqty,
 450. Quanyşqa kötergen tu siaqty.
 Şerlı qyp, şermende qyp aiaq jağyn,
 Bolady tılep ışken u siaqty.
 Paidaly densaulıyqqa üzım araq,
 Az ıřseñ, babynda qyp, jaqsy qarap.
 Tamaqty sıñiredı, qan toltyryp,
 Tağy da paidasy bar ärbır tarap.
 Täuip tağy surady qan aludy,
 Tura bolar qan alsa qandai küni?
 Qandai dertten qan alsa durys bolar,
 460. Qaisysy qan aluğa bolmaıtiny.
 Qyz aıttı: – Muny tügel tüsin anyq,
 Jürmeñiz qur bağdarsyz qanyn alyp.
 Qan azaiğan kısıden qan alynsa,
 Bolady zor ökıniş ölıp qalyp.
 Qan tasyğan kısıden qan alynsa,
 Paidasy zor ölşemmen naq alynsa.
 Aşyq kün bolsyn jäne jadyrañqy,
 Paidalysy är aıdyñ ortasynda.
 Abzaly aıdyñ on jetinşi küni,
 470. Eske saқтаu jön bolar ärkım muny.
 Qan alğan soñ tuzdy su ışse eger,
 Qysyma-qotыр bolar, tüsin muny.
 Qandy aqpan – aiazda almağan jön,
 Şıldenıñ ystyğy da bolmaıdy eken.
 Qan aludyñ män-jaiy, mine, osylai,
 Jauap joq bul turaly odan böten.
 Bır ğalym tağy kelip söz qozğady,

Tüsınık berseñiz dep säule jaily.
 Qyz dağy bögelmedi berdi jauap,
 480. Eskerip mağynaly ärbir jaidy.
 Är künniñ ol şyğatyn jaryğy ğoi,
 Ötkızgen tırlık ömir paryğy ğoi.
 Allanyñ köp atynyñ bırı edi dep,
 Aitady baiqasañyz jiberip oi.
 Säulenı jan bitkenniñ bări biler,
 Bar tırlık jaryqsyz ol qaitıp jürer?!
 Allanyñ bul turaly aiaty bar,
 Uğynar munyñ jaiyn bilimdiler.
 Ğalym bildi bul qyzdyñ bögelmesin,
 490. Şeşti ol oiındağy köp elesin.
 Jauabyn tolyq tyñdap bolğannan soñ,
 Bastady surağynyñ ekinşisin.
 – Bır zattan mağan derek berşi, – deidi,
 Tumağan ol jandydan bılşı, – deidi.
 Bıraq qaityp ol endı jerge tüspes,
 Tağy da özi onyñ ışıp-jeidi.
 Qyz aitty: – Bul aitqanyñ ermek üşin,
 Ötkızıp uaqytty bermek üşin.
 Ömirde kezdespegen ol bır zat qoi,
 500. Bıraq ta bır kıtaptan körgenim şyn.
 Adam ata, Şamğun, Salih Symağul,
 Tağy da bar deidi eken Äbubäkır.
 Köripti tau üñgirden bır türlı qus,
 Eş zattan deidi eken tumapty bul.
 Menşe ol eşqaşan da olai emes,
 Alğaşqy jaralğanyñ eşkım bilmes.
 Tüsınbegen zattaryn barlyq adam,
 “Jaq” dep qana beredi qysqa keñes.

Ğalym aitty: – Onyñ da jön bolsyn, –
 dep
 510. Jyn, perı, perişte emes, olar şyn, –
 dep.
 Peište turady eken turaqtanyp,
 Bılseñiz aityp berşi olar kım? – dep.
 Qyz aitty: – Ony da eşkım körgenı joq,
 Kıtapta bul turaly pätua köp.
 İaqup, Sak, Asqap, Kahap, Qyzyr, İsa
 Jiylyp düldül sonda turady, – dep.
 Ğalym aitty: – Jauabyñ bolady şyn,
 Bul söziñe taqpaimyn eşqandai mın.
 Kökte emes, jerde de emes azan aityp,
 520. Namazyn sonda turyp ötegen kım?
 Qyz aitty: – Muny eske kım alady,
 Şyndyqqa estigen jurt şyn nanady.
 Namazdy butaqta siz ötesañız,
 Kökte de, jerde de emes sol bolady.
 Ğalym aitty: – Kelmeidi äzildeskım,
 Qyz aitty: – Äzildesken joq qoi eşkım.
 Bärıbır siz uğatyn jauaby da
 Qur qial, dep aitamyn, ony keskin.
 Süleimen jelge mınıp namaz oqyp,
 530. Deisiz be köñiline aldy toqyp?
 Ol tek bır tämsıl ğana bolsa kerek,
 Kıtaptan men de körgem neşe oqyp.
 Ğalym tağy surağyn sabaqtady,
 Tyñdap otyr halifa janaptary.
 Bul qyzğa tañ qalady otyrğan jurt,
 Jauabyn tyñdap otyr qarap bări.
 – Joq qylğan özın jändig sol bır kezde,
 Joq bolğan sol bır jandy barar jerge

Jetkızıp bergen edı sonyñ jaiyn
 540. Aityp ber bul turaly bilesız be?
 Jauabyn qyz daiyndap otyr munyñ,
 Uşqyny adam uşqyr qialynyñ.
 Dedı ol: – Mysal edı tarihtağy,
 Ol jaiy Jünıs degen paıǵambardyñ.
 Jünıstı jutqan eken ülken jaiyn,
 Teñızde qyryq kün jüzgen üzbei дәim.
 Paıǵambar baratuğyn jerge jetip,
 Quruly tüsken eken torǵa daiyn.
 Balyqşy ıshın jardy balyğynyñ,
 550. Işinen şyǵa keldı Jünıs sonyñ.
 Mejeli keler jeri osy edı,
 Uqsañyz osy bolar jöni munyñ.
 – Jauabyñ myna bergen durys, – dedı,
 Suraityn tağy da bar bır ıs, – dedı.
 Kün nury bır jol tüsken bır orynǵa,
 Budan bylai düniede eş tüspeidi.
 Bul qandai jer, şyrağym, aityp berşi?
 Tolǵanyp, bul turaly oilap körşi.
 Egerde buǵan jauap berer bolsañ,
 560. Eñ soñğy bır suraqqa köñil bölşi.
 Qyz aitty: – Düniede ondai jer köp,
 Tau jarylyp şuñqyrdy bassa eger kep.
 Ondai jerge kün nury мәñgi түспes,
 Otyrmyn surağanyñ ol emes dep.
 Paıǵambar Musa ustağan taiağymen,
 Nıl suy ortasynan qaq bölingen.
 Taiaqty qaita julyp alǵan kezde,
 Su basqan әlgi jerdi jāne aǵynmen.
 Sol jerge endı qaityp kün түspeidi,
 570. Bul dağy uşqyr qial bır ıs deidi.

Ğalym da bul jauapqa basyn izep,
 – Aitqanyñ bul turaly durys, – deidi. –
 Qoiaıyn olai bolsa soñğy suraq,
 Otyr ğoi halifa da bızdı synap.
 Jauabyn tauyp ketseñ jeñilgenim,
 Dauym joq qaita aitatyn sözdi qurap.
 Uşypty bır top kepter ekı airylyp,
 Bır toby qandy aǵaşqa uşyp baryp.
 Bır toby jerge kelip qonǵan eken,
 580. Şyǵady sandarynan мәlim paryq.
 Aǵaştan bırı ana topqa barsa,
 Teñ bolar ekı toby sanai qalsa.
 Jerden bırı aǵaşqa qonsa eger,
 Ekı ese kem bolady nazar salsa.
 Bar kepter jinap aitsa sany qanşa,
 Neşeui qonǵan eken sol aǵaşqa?
 Tağy da jerge qonǵan bır tobynyñ,
 Naq sany qanşa bolar anyq aitsa?
 Qyz aitty: – Taqsyr, munyñ oñai suraq,
 590. Jas bala mekteptegi – solar da
 uǵad.
 Kepterdiñ barlyq sany дәl on ekı,
 Aǵaştağy kepteriñ jeti ğoi naq.
 Jerdegı kepter sany bes bolady,
 Usaqtap aita berseñ keş bolady, –
 Dedı qyz, tujyrymdap jauaptaryn,
 Şäkirttiñ kökeine bul qonady.
 Ğalym sonda: – Surap ta, jeñilip te,
 Boldym, – dedı, – Aitqanym meniñ
 köpke.
 Mıneki, şapanym! – dep şeşip berdi,
 600. Ol dağy şyǵa berdi tağy şetke.

Jaqyndap qyz qasyna Nazam keldi,
 – Suraiyn eşkım bilmes närselerdi.
 Dünie jaratylmai turğan kezde,
 Jaralğan bes zatty siz aityp berşi?
 – Ot pen su, aua, jaryq, qaraňgy men,
 Jaralğan bular buryn dünieden.
 Osylar düniege sebepker dep,
 Aitady bul bes zatty jurt ejelden.
 Nazam aitty: – Bul bitsin sonymenen,
 610. Aitylğan jauap boldy jönimenen.
 Bır zatty aityp berşi, eger bilseñ,
 Qudaidyñ däl jaratqan qolymenen.
 Qyz aitty: – Mynau qiyn bır mäsele,
 Nazam aitty: – Sen onda jeñildim de.
 Qyz aitty: – Bilmei muny otyrğam joq,
 Qisynsyz suraq qoidyñ öziñ mülde.
 Qudaidyñ qoly bar dep aita almaimyn,
 Dın buzyp, odan şyğyp kete almaimyn.
 Qoly bolsa onda ol adam boldy,
 620. Quranda tolyq aitqan munyñ jaiyn.
 Bilmei men otyrğam joq, jete almai oi,
 Qudai ağaş ekti deu jön emes qoi.
 Quarlap surağanyñ, aityp bersem,
 Ujmaқтағы toby – daraқты ğoi.
 Nazam osy jauapty durys dedi,
 Suraityn tağy da bar bır ıı dedi.
 – Denesi ağaş jāne özi januar ol,
 Aituğa muny naqtap tyrys, – dedi.
 Qyz aitty: – Ony da eşkım körgeni joq,
 630. Kıtapta bul turaly pätua köp.
 Ustasa qolda taiaq, jerde jylan,
 Musanyñ qasietti taiağy, – dep.

Nazam tağy surağyn jalğady tez,
 “Jeñsem-au!” dep oilady qyzdy osy kez.
 – Bilseñ ait, Alla menen Musa ekeui,
 Söilesti kezdeskende qanşa auyz söz.
 Qyz jauaby buğan da boldy tym tez,
 Emes bul Nazamnan qyz jeñiler kez.
 – Quranda anyq aitqan, – dedi, – muny,
 640. Bes jüz myñ on bes auyz söilesken
 söz.
 – Dünie tañğajaiyp bolady aluan,
 Kütemin endi jauap osylardan.
 Bilseñiz kemeldep ber jauabyñdy,
 Dünie jaralypty äuel qaidan?
 Qyz aitty: – Baiandaiyn ony bastan,
 Jaralğan jan-januar topyraqtan.
 Topyraq köbik sudan paida boldy,
 Su şaiqalyp köbik bop tolqyn atqan.
 Su jaraldy alğaşta salqynnan ol,
 650. Salqyn paida bolypty ystyqtan sol.
 Tağy da sebebi köp aita bersem,
 Bul turaly ğylymda körsetken jol.
 Bul jerde Nazam toqtap sāl kıldırdı,
 Tağy oilap bır surauğa köñil böldi.
 – Qaneki, bilseñ aitşy, – dep surady, –
 Qanşa uzyn deimiz osy qyl köpırdi?
 Qyz aitty: – Ol ölşemdi eşkım bilmes,
 Pendege ony bilu mümkin emes.
 Oiyñda qanşa deseñ sonşa bolar,
 660. Ärkimde ol turaly bolady eles.
 Nazam qyzdy jeñuge asyq boldy,
 Surady ärbır ııtı oñdy-soldy.
 – Muhammed dının alğaş qabyıl etken,

Äbubäkır me, iaki Ğali ma edı?
 – Musylman, kápır deuge ony bolmas,
 Säbıdı olai deuge şarty tolmas.
 Şırkeuden şyğyp keldı, al Äbubäkır,
 Ekeuın paryqtaudyň jöni bolmas.
 Nazamnyň jaňalağan bır surauy,
 670. Şynynda qiyn edı onyň dauy.
 Aldynda Paıǵambardyň qaisysy artyq,
 Ğappas penen Ğalidıñ qadırları?
 Nazam söitıp bul qyzdy qysqaly otыр,
 Halifany köldeneñ ustap otыр.
 Ğappastyň tuqymy edı ol halifa,
 Bögeudı osy arqyly nusqap otыр.
 “Ğalidıñ qadıry artyq” degenmenen,
 Halifa jaqtyрмаidy ony müldem.
 “Ğappastyň qadıry artyq” dese eger,
 680. Köpşilik körmes edı ony da jön.
 Azyraq bul arada qyz qysyldy,
 Jauabyn aita almasa endı utyldy.
 Qozǵaldy otырǵandar tañ qalysyp,
 Barlyğy jauap kütıp qarap turdy.
 Qyz qabağyn sāl tüiıp oilap aldy,
 Türegelip sırıñkenı qolyna aldy.
 Balauyz qatar turğan ekı şamnyñ,
 Tepe-teñ ekeuın de jağyp qaldy.
 Qyz aitty: – Qaneki, siz etşı paryq,
 690. Jaqynda ekı şamğa taiau baryp.
 Şeşimın öziñizge tapsyramyn,
 Aityñyz, ekeuinen qaisy jaryq?
 Kıdırdı mynau ıske Nazam dağy,
 Oтыrǵandar “Aityñyz” dedı tağy.
 – Ekeuı birdei, – dedı Nazam sonda, –

Qarasam körinbeidı paryqtary.
 Qyz aitty: – Oтыrǵam joq ony bılmei,
 Jurtqa aian onyň bări kädimgidei.
 Aldynda paıǵambardyň Ğali, Ğappas,
 700. Qadıry eş paryqsyz edı birdei.
 Jauapqa halifa otыр riza bolyp,
 Köpşilik te şulğydy köñılı tolyp.
 Nazam sonda jalğady tağy sözın:
 – Suraityn surauym bar soñğy bolyp.
 Endıǵı suraularym soñğy, – dedı,
 Solarğa jauap berseñ boldy, – dedı.
 Aldyñğy jauaptaryň bări tolyq,
 Köñilim olqy qalmai toldy, – dedı.
 Baldan tätti, qylyştan ötkır ne bar?
 710. Ne närse udan dağy aştı bolar?
 Qaita ainalmas qadırlı sağat degen,
 Ömirde kezıgetın qaisy bolar?
 Kün jaqsysy tergesse qaisy künder?
 Bır jetılık quanyş qaşan keler?
 Adamnyñ jasyra almas ısı qaisy?
 Qaitkende tırı adam ölgen bolar?
 Jüdemes düniede qandai adam?
 Tärtıpte zyndan bolar qalaışadan?
 Bır jändık bar adamğa öle duşpan,
 720. Sony tap, jerden önıp kökke uşqan.
 Özinde jetı maqulyq beinesı bar,
 Surağym osymenen bolğan tamam.
 – Äuelı baldan tätti bala, deimın,
 Siz oğan köñıl bölıp, qara, deimın.
 Qyzyl tıl qylyştan da ötkır bolar,
 Oilasañ buğan jeter sana deimın.
 Jaqsylar juyq bolar ädepke özi,

Qisyqty tüzetetin halyq tezi.

Udan aşty ne deseñ düniede,

730. Ädepsızdın auzynan şyqqan sözi.

Tabysqan er-äieldin tuñğys küni,

Jürekten “süiktim” dep şyqqan ünı.

Qaita oralmas qadırlı sağat osy –

Mahabbat ieleri biler muny.

Kün jaqsysy ärkimge ärbir türli,

Patşa maqtar tağyna mingen kündi.

Ğalymdar unatady umytpastan,

Ataq alyp, jumysqa tüsken kündi.

Jazuşylar eñbegin aiaqtatyp,

740. Jurt oqysa qyzyğyp ony unatyp.

Osy kündi jaqsy dep eseptheidı,

Bolmaidy quanyşy budan artyq.

Paidağa saudagerdin batqan küni,

Qadırlap, qasterleidı olar muny.

Paidağa olar toimas bolğandyqtan,

Turaqtap tergeituğyn bolmas küni.

Düniede mähgi jasar jandy bolmas,

Ajaldan qaşqanmenen, ol qutylnas.

Tuğan ölmek, qaşanda ol aqiqat,

750. Ärine ölimdi eşkim jasyra almas.

Estigennen ärqaşan körgen artyq,

Körgendi buzbai aityp bergen artyq.

Jalğanyñ jurt aldynda anyqtalsa,

Onan da tırı jürmei ölgen artyq!

Eşkim de jamandyqty tilemeidi,

Jai ıstı köñilge alyp, kim eleidi.

Äieli erin ünemı şyn syilasa,

Köñili ondai jannyñ jüdemeidi.

Aqyldy artqylarğa nege aitamyz,

760. Urpaqtyñ soñğy qamyn jep
aitamyz.

Ata-ananyñ aqylyn ala almasa,

“Tärtıptıñ zyndany” dep sony aitamyz.

Jändıgıñız şegirtke jerden şyqqan,

Qanattanyp tağy da kökke uşqan.

Astyqqa, ösimdikke ziany bar,

Sondyqtan da adamğa duşpan deimiz.

Şegirtke jetı maqulyq beinesi bar,

At basty, inelik qanat – kökke uşar.

Jylan quiryq, şaian qaryn, ögız moiyn,

770. Kiik müüz, sirağy tüiege uqsas.

Jauapqa bări dağy qulaq saldy,

Bul qyzdyñ bilimine qairan qaldy.

Bolmady endı surau surauşylar,

Kiimin şeşip berdı Nazam tağy.

Tıl qatty Buadatqa halifamyz,

– Ğalym qyz, qulaq salyp söz tyñdañyz.

On önerdi igerdim degen ediñ,

Bar şyğar şahmattan habaryñyz?

– Odan da habarym bar, taqsyr, – dedi,

780. Jarysqa salsañyz da qazır menı.

Bolady qai jüirkpen synasañyz,

Bar şyğar şahmattyñ şeberleri.

Önerdi şyğaratyn kezı keldi,

Ğalymy şahmattyñ jaqyn keldi.

Jaiylp altyndalğan sol orynğa,

Äueli kelgen ğalym tas köterdi.

Qyz dağy kezegimen tas köterdi,

Osylai qaitalasty eki joldy.

Üşinşi tas kötergen kezeginde,

790. Ğalymnyň mat bolğanyn közi
kördi.

Qyz aitty: – Utyldyňyz, mine, osylai,

Josparym emes edi meniň bulai.

Retsız jürgendikten qamaldyňyz,

Tasyňyz mat bop otyr, jol taba almaı.

Ekinşı, üşinşı ret tağy oınady,

Bäribir ğalym oğan par bolmady.

Tañ qalyp otyrğandar dabyrlasty,

Ğalymnyň sonda uialyp aitqan sözi:

– Turğanda sen bul jerde şahmat tasyın

800. Ant etem, endigäri ustamaspyn.

Jarandar, moiyndadym danalyqty,

Şeşeiın şapanymdy, munda qalsyn!

Osylai şahmat ğalym şyğyp ketti,

Oinauğa bir doıbyşy tağy jetti.

Utyldy kele sala ol şeber de,

Bas ııp halifağa, bylai dedi:

– Men mundai önerpazdy körgenim joq,

Jetuge myna qyzğa äli män köp.

Ärine, mundai qyzy bolğany üşin,

810. Oilaimyn, arab elı maqtansa dep.

Belgili boldy qyzdyň şyn jeñgenı,

Halifa, qoldasaňyz eger menı,

Bul qyzdy bastan-aıaq kiındırıp,

Tağy da syilyq etsem myñ teñgenı.

Sony aityp halifağa, şyğyp ketti,

Syilyğyn lezinde alyp jetti.

Jarystyň basqa retı kelmegen soñ,

Halifa qyzğa tağy bylai deptı:

– Aldyrdym muzyka aspap, mine, tağy,

820. Bar şyğar habaryňyz munan dağy.

Berildi qyz qolyna ıltıpatpen,

Qaptalğan jıbekpenen küi aspaby.

– Ärine, – dedi Buadat, – bilem muny,

Munsyz qaitıp jarasar ömır sänı.

Saudağa tüsken qyzy bul zamannyň,

Bolady bılmese eger qaitıp quny.

Sony aityp küi aspabyn qolyna aldy,

Qulaq sap otyrğan jurt tyna qaldy.

Äuelı qulaq küim teñşep alyp,

830. Bylai dep şyrqap şyñğa änge saldy:

– Men baqşanyň bulbulı,

Sen aşylğan gülımsıñ.

Muñ men şerdiñ kıtaby,

Jaiatyn elge ünımsıñ.

Qubyldy küi aspaby neşe aluan,

Än şalqyp soqqan jeldei şaryqtağan.

Ekpındı de baisaldy, beibit ömır,

Beinesın anyq aityp änge salğan.

Aşqandai tuñğiyqtan köñıl syryn,

840. Saumalap tarta berdi jürek qylyn.

Jağymdy ün san qubylyp, boidy bilep,

Bylai dep baiaulatty soñgy jyryn:

– Jalyndy ömır otyna,

Tüse qalsa nazarym.

Men de soğan qosyla,

Küiemın de janamyn.

Baqyt nārın tatuğa,

Barlyq adam yntyzar.

Sol jolğa qaqpı aşığa

850. Järdemşı qol qaida bar?

Toqtaldy jyrdyň soñy däl osylai,

Üirildi halifağa jyly şyrai.

Betine Buadattyň tıke qarap,
 Aron Raşid halifa dedı bylai:
 – Ğylymyň artyq eken bärımızden,
 Kördık bız betpe-bette közımızben.
 Rahmet, qyzym, sağan! Aitam alğys,
 Ülgı alsyn otyrğandar endı sizden.
 Ğylymdy bılıuñe kömek etken,
 860. Qojaña jüz myň altyn syilyq etem.
 Öziñniñ menen qandai tılegiñ bar,
 Jasyрмаi aituyñdy ümit etem.
 Meirın halifanyñ körgennen soñ,
 Erkindık öz basyna bergennen soñ,
 Buadat tilek aitty halifağa,
 Özine söz kezegi kelgennen soñ.
 – Maqsatym ordañyzğa keludegi,
 Mineki, oryndaldy köñildegı.
 Jolyqqan kedeilikke qojam üşin,
 870. Özıñnen järdem alyp беру edı.
 Sız ony ötediñiz danalyqpen,
 Şapağat qol usynyp sanalyqpen.
 “Qojama ömirlik qyp qossañyz” dep,
 Endıgı tileitınım osy sizden.
 Halifa ordasyna qaityp kelip,
 Buadattyň önerine anyq senip,
 Qojasyn ordağa äkep jumysqa alyp,
 Qosypty oğan tağy erik berip.
 Tarihta, mine, osyndai oqiğa ötken,
 Ğylymmen muratyna olar jetken.
 Ärine, “bılımdınıñ betı jaryq”,
 Teñdikke qoly jettı sol sebeppen.
 Jan bolmas mäñgi jasar äuel bastan,
 Qaldyrar öşpes mura ğylymy asqan.

Önege bolsyn, ülgı – Buadat qyz,
 886. Sonymen aqyrlasty osy dastan.

JÜNİS JETİM

Bismilla, aman bolsyn бүкіл halyq,
 Bır ertek jazaiyn men köñilge alyp.
 Jünistıñ äñgimesin baiandaiyn,
 Tyñdañyz, estıgen jurt, qulaq salyp.
 Zamandar ötip jatyr alasurğan,
 Är adam özi üşin ömir qurğan.
 Äke-şeşe, basynda panasy joq,
 Bır jetım – Jünis degen bala bolğan.
 Bul bala talai jerdı aralaıdy,
 10. Köz tıgıp oğan eşkim qaramaıdy.
 – Men sizdiñ qolğanatyñ bolaiyn, – dep,
 Ol baryp Meşin hanğa panalaıdy.
 Meşin han bala jaiyn bileği eken,
 Mindetin “qozy jai” dep beredi eken.
 Qyzmetın ädil istep Jünis bala,
 Qozy ny jaqsy bağyp jüredi eken.
 Jalqaular beker jatyp ernedi,
 Körmegen, istemegen ne bileği?!
 Qozy ny köñil bölip baqqandyqtan,
 20. Qozylar künnen-künge semiredi.
 Jamanğa jaqsy istese baq keledi,
 Betiñe jaman bolsañ daq keledi.
 Qozy ny baqqandyqtan jailı baptap,
 Han oğan “qoişy bol” dep at beredi.
 Meşin han bul balany maqtai berdi,
 Bul bala riza qyldy бүкіл eldi.
 Joğaltpai qoiyn jaqsy baqqandyqtan,

“Enşiň” dep bir qozyğa en sap berdi.
 Kım bılsın basqa berer qandai baqty,
 30. Bır Alla bul balany özi qaqty.
 Sonymen ailar ötip, jyldar jyljyp,
 Talai kün, talai apta ötip jatty.
 Zer salyp qarağany qoiy boldy,
 Sonymen talai jyldyň soňy boldy.
 Jyl saıyn öz qoilary egız töldep,
 Sanyna qoilarynyň qora toldy.
 Ol Jünis qoi şetine tünde jatty,
 Bır kezde säule şaşyp taň da atty.
 Türegep maňaiyna köz jiberse,
 40. Jügirip jalşy şal da kelip qapty.
 Demeňiz bul ıı jaiyn nemquraıdy,
 Bul şalğa ne boldy dep köp qaraıdy.
 – Qaidan keldiň? Oi, şalym, ne jumys?
 – dep,
 Ol şaldan Jünis qoişy jön suraıdy.
 – Bır Alla jaratqan Haq, özi küşti,
 Men özım kördım, – deıdı, – mundai
 tüstı.
 Tüsımde Şolpan birge, Kün menen Ai,
 Patşağa jorytamyn osy tüstı.
 Oilanyp jeter adam armanyna,
 50. Taň qaldy muny estıp alğasynda.
 Tolğanyp ary turyp, berı turyp,
 Dedı ol: “Tüsüñdi, şal, satasyñ ba?”
 Qorğağan Jaratuşy bul balany,
 Bul ııke özi iştei taň qalady.
 Şalğa endı bes jüz qoiyn aidap berip,
 Aqyry qoımai jürıp tüstı alady.
 Berdı endı qoiyn bölıp älgı şalğa,

Qaraňyz myna tüsten paida bar ma?
 Bul tüstı tabu uşın Jünis bala,
 60. Ruqsat surap bardy Meşin hanğa.
 Ne qylsyn Jünis bala qoidy, maldy,
 Jalynyp Meşin hannan ruqsat aldy.
 Sonymen alğan tüsın ızdeu uşın,
 Betke alyp şygys jaqty ketip qaldy.
 Talai kün sapar şegip, şalğai kettı,
 Jantaiyp şarşağannan uiyqtap kettı.
 Tüsınde uiyqtap jatsa bır şal kelip,
 Jüniske ol bylai dep aian etti:
 – Ei, jıgıt, sözdı tyñda myna, – deıdı, –
 70. Jatypsyñ oıpañ jerge, syzğa, – deıdı.
 Köp jürseñ budan bylai erinbesten,
 Aldyñnan kez bolasyñ qyzğa, – deıdı.
 Ne kelip, ne ketpeıdı jıgıt basqa,
 Ol qyzdan öziñ qorqyp, asyp-saspa.
 Älgı qyz jetektegi atyn berip,
 “Mın, – deıdı, – jaltaqtamai myna atqa”.
 Şalekeñ söitip sözın aityp boldy,
 Közinen aityp bolyp ğaiyp boldy.
 Oianyp, Jünis bala körgen tüsten,
 80. Şoşynyp: “Ata ata!” dep uşyp turdy.
 Sonymen Jünis bala jürıp kettı,
 Bırtalai jüre-jüre jerge jettı.
 Qonalqy jer ızdep bır tauğa kelip,
 Dem alyp, jäne biraz myzğyp kettı.
 Er edı Jünis bala parasatty,
 Lep esken qoñyr salqyn dala jatty.
 Dem alyp, tättı uiqyda jatqanynda,
 Bır qyz kep: “Tur! Tur! Tur!” – dep
 oiatady.

Erekşe sulu edi qolañ şaşty,
 90. Bota köz, oımaq auyz, qığaş qasty.
 Sözi bal, tısı jaqut, qyzyl erin,
 Özine tebirenter körgeñ jasty.
 Sonymen ol qyzbenen erip ketti,
 Köp jürüp bır qalağa baryp jetti.
 Ol jerden bır jaman üi satyp alyp,
 Ekeui sol qalany meken etti.
 Qyz sonda Jünis erge berdı aqşany,
 “Arala, — dedi, — köşe, bau-baqşany,
 Bul men jıp tiısınşe satyp äkel,
 100. Isteisiñ munan bylai sen saudany”.
 Osylai ustap keldi bergen pulyn,
 Tapsyrdy qyzğa äkelip alğan mülkin.
 “Ne tıger, — dep oilady, — jıp pen
 buldan?”
 Körmegen qyz önerin budan buryn.
 Qyz tıktı bır kesteli taqiany,
 Sol boldy ekeuinıñ baqqan maly.
 Bazarğa alyp şyğyp kelesi kün,
 Köp pulğa saudalady taqiany.
 Köşege alyp şyğyp satty baryp,
 110. Talasy: “Jaqsy eken”, — dep aldy
 halyq.
 Osylai talai taqia satqandyqtan,
 Auqatty semä bolyp aldy baiyp.
 Taqia tamsandyrdy mundağy eldi,
 Tıgilgen taqiany han da kördi.
 “Tıguşı taqiany qandai jan?” — dep,
 Padişa jarlyq şaşyp ızdedi endi.
 Güldengen qyzyq-duman qala mañy,
 Jünistiñ iske asqandai bar armany.

Jan-jaqqa han jarlyğyn şaşsa dağy,
 120. Tıgıñsı sol qyzdy ızdep taba
 almady.
 Janğandai Jünis erdiñ endi bağy,
 Bılınbei batqan kün men atqan tañy.
 Barady ğaşyqtyqtyñ oty mazdap,
 Ol qyzğa jaqyn baryp syr aqtardy.
 – Öziñe körgeñ jerden boldym ğaşyq,
 Şerte almaı sonan beri syrymdy aşyp.
 Jür edim özime-özim sabyr saqtap,
 Bolmady ğaşyq oty, köñil basyp.
 Külimdep Jünis bala eki közi,
 130. Qaraidy, senbegendei özine-özi.
 Uialyp, tömen qarap, iba saqtap,
 Sondağy qyzdyñ mynau aitqan sözi:
 – Qalady basqany aitsam köñiliñ solyp,
 Kez qyldy ekeumızdı Qudai qosyp.
 Seni men unatpasam bul ömirde,
 Mynadai otyram ba bır üi bolyp?!
 Muny estip Jünis bala köñili tasyp,
 Öbıstı eki ğaşyq turmai jasyyp.
 “Ömirde şyn süiğenim sen boldyñ”, —
 dep,
 140. Özara tıl tabysty syryn aşyp.
 Taqia Jünis solai satyp turdy,
 Düniede bolady eken neşe türlı.
 “Tabyñdar tıgıñsını!” dep buıyrğan,
 Padişanyñ bolady eken aty — Nurly.
 Patşa qarşyğa sap seruen qurdy,
 Qasyña ere şyqty uızırleri.
 Bır kezde han uşyrğan sur qarşyğa,
 Bır üidiñ töbesine baryp qondy.

Artynan qarşyğanyň uázır bardy,
 150. Qarşyğa uázırge qaramady.
 “Bul üide adam bar ma? Şyğyñdar!” –
 dep,
 Aşumen ol uázır aiğai saldy.
 Bul üide qyz bolatyn kündız-tünü,
 Taqia tıgetuğyn neşe türli.
 Tıkkenın ár kün Jünıs satuşy edı,
 Budan buryn bilmegen eşkim ony.
 Qarşyğa bul jerge özi qaňğyp kelgen,
 Joq edı bailanysy bul qyzbenen.
 Bul kezde Jünıs üide joq bolatyn,
 160. Saudalap taqiasyn köşe ketken.
 Aşyldy şiqyl qağyp bır kezde esık,
 Dalağa qyz da şyqty kerbez basyp.
 Kelgenderdiñ mán-jaiyn uğyp bolyp,
 Olarmen köp turmady kerildesip.
 Berdı ustap qarşyğasyn qolymenen,
 Is tübi bite qalmas munymenen.
 Uázır kördi dağy ketip qaldy,
 Bardy da aqyldasty hanymenen.
 – Padişa, – dedı uázır, – qyz ğajaiyp,
 170. Ğajaiypqa jetkızer munşa bailyq.
 Äsılı tıgınşı qyz däl özi – sol,
 Qarasam adam eken sizge laiyq.
 Uázır dedı osylai sözın aşyp,
 Ol qyzdy han körüge boldy asyq.
 Barady kări jürek qyzdy ańsap,
 Körgenşe şydai almaı öñi qaşyp.
 Sonymen patşa qyzdy almaq boldy,
 Jünıstı kelmes jolğa salmaq boldy.
 Ekı söz han söylemes, aıtqany aıtqan,

180. Bastaldy Jünıs bala endı sory.
 Han buğan ärkez basyn qatyrady,
 Jeterdei armanyna aqyry äli.
 Ötırık han auyryp tösek tartyp,
 Jünıstı bır kün sonda şaqyrady.
 Hanekeñ ol jıgıttı talap etken,
 Patşağa Jünıs sonda baryp jetken.
 “Nauqasym janğa batyp bara jatyr,
 Bır şıpa bolar ma eken endı senen”.
 Tüsırdı patşa oğan mundai ükim,
 190. “Bara almas buğan senen basqa
 eşkim.
 Tumağan jetı jylğy tu kiıktıñ,
 Alyp kel, – dep buıyrdy, – sauyp sütın”.
 Şarasyz bul talapqa maqul boldy,
 Dedı ol: “Qudai, oñda aqyr joldy”.
 “Qai jaqqa baramyn” dep bas qatqan
 soñ,
 Aıtty ol äieline aqyr ony.
 Jünıs sonda äieline: “Oılan, – dedı,
 Kele me bul ıs endı qoldan? — dedı.
 Han aıtty barsa kelmes alys joldy,
 200. Bul joldan amal tauyp qutqar
 menı”.
 Äielı aldy dağy az oilanyp,
 Jünıske bermek boldy amal tauyp.
 “Men sağan körsetein şyğar joldy,
 Qudaiym näsip etse bolmas qauıp”.
 – Sen ketip basqa jaqqa qalma, – dedı,
 Tağy alań art jağyña bolma, – dedı.
 Ilgerı osy jolmen jüre berseñ,
 Körıner aldyñnan bır tau da, – dedı.

Aralap taudyň ıřın ary jürseň,
210. Köresıň qalyň orman nebir
körkem.

Aldyňnan bır aq qoian tura qaşyp,
Aparar bır öňirge erıp jürseň.
Er edı Jünıs bala ol da myqty,
Aıtqanyň äielıniň anyq uqty.
Anyqtap jol jağdaiyn bilgennen soň,
Bel buyp täuekelge jolğa şyqty.

Tau jaqqa alyp betti jürıp ketti,
Qol alyp äielimen alyp sertti.
Talai ai, ötıp jatty kün menen tün,
220. Bır tauğa aitylgandai baryp jetti.

Aralap kele jatyr tau men tasty,
Jalama talai qıyr taudan asty.
Jol jürıp aryp-aşyp kele jatsa,
Aldynan bır aq qoian tura qaşty.
Jarynyň aitqan sözi oiğa keldi,
Qoiannyň ılesuge soňyna erdi.
Bır-ekı şorşyp baryp toqtady da,
Kezdesken bır üňgirge kırıp ketti.
Üňgirge ol da kirdi tura baryp,

230. Qarady iş jağyna közın salyp.
Bar eken ışinde bır patşa kiık,
Rasynda solai edı, munysy anyq.
Ol kiık sol aranyň asyl zaty,
Tas üňgır bolsa onyň altyn tağy.
Er Jünıs quanady muny körıp,
“Qolda, – dep, – ata-ananyň aruaqtary!”
Jünıstı kiıktıň de közi kördi,
Meıırlı bır jan edı onyň özi.
Ol sonda muňyn şağyp bylai dedi,

240. “Padişa bolsam dağy men bır sorly.
Aldynda ekı jyldyň aňşy qudy,
Sanyma atqan oğy aumai tidi.
Ala almaı qara sannan eşkim ony,
Aurudan tula boiym ottai küidi.
Auyryp osy jerim, tynyşym ketken,
Osyny «al» dep sağan ötınış etem.
Irıñdep bul jaraqat ketti, mine,
Oilasam myryş oğy ışinde eken”.

Munysyn Jünıs sonda qabył aldy,
250. Jarany pyşaqpenen tılıp qaldy.
Qamalğan qandy ırıñ yıtqyp şyqty,
Aqyryn myryş oğyn qolmen aldy.
Bul jerde Jünıs söitıp bır ai jatty,
Daualap ol kiıktı bağyp-qaqty.
Emınıň önımı bop kün-kün saıyn,
Saqaiyp aiağy da boldy jaqsy.
Surady patşa kiık buıymtaiyn,
Jünıs aıtty öz jönın, ıstıñ jaiyn.

“Patşamyz qatty auyryp jatyr, – dedi,
260. Bastady osylai dep söz yňğaiyn.
Auru jazylmady em men domğa,
Sızdı ädeiı ızdep keldim men de munda.
Tumağan jetı jylda tu kiıktıñ,
Em bolmaq süti şipa hanymyzğa.
Jol basyp aryp-şarşap, jylai jürdim,
Jol boiy qiyndyqtyň bärın kördim.
Surasañ, mine, osylai ıstıñ jaiy,
Jol körset men paqyrğa endı öziñ”.

Er edı Jünıs ras özi myqty,
270. Ol aitqan patşa kiık sözdı uqty.
“Bolady, jön goi seniň jön surauyñ,

Şamamşa men qaraiyn tu kiıktı”.

Bır kezde ysqyrdy endı patşa kiık,
 Dauysyn tyñdaıdy eken jahan süiıp.
 Küşimen patşa kiık ysqyrğanda,
 Qasyna jetıp keldı barlyq kiık.
 Patşasy bır kiıkke ämir etti,
 Ol kiık sözdı tyñdap sabyr etti.
 – Tumağan jetı jylda bır kiık bar,
 280. Alyp kel, biyl tudy, sol kiıktı.
 Oslai patşa kiık ämir etti,
 Ämirdı oryndauğa kiık ketti.
 Tüs auyp, keşke taman bolğan kezde,
 Patşağa ol kiıktı alyp jetti.
 Jan edı kiık patşa sözdı uğar,
 Qajet joq endı aialdap munda turar.
 Kiıkke Jünıs sonda közin salsa,
 Rasynda qasynda ertken lağy bar.
 Quandy bala Jünıs – sertke jetti,
 290. Ol kiık patşasynyñ sözın uqty.
 Lağyn alyp qalyp öz qasyna,
 Mingızıp qoia berdı sol kiıktı.
 Kım bılsın keiingi ömir odan arğy,
 Basyp ötti tau menen talai jardy.
 Bul kiık rasynda jüirik eken,
 Bır künde-aq öz jerine jetıp bardy.
 Aq edil Jünıs jetım, ol bır sorly,
 Osy ret onyñ tağy boldy joly.
 Eline aman-esen, sätti oralyp,
 300. Kiık mingen Jünıstı halyq kördı.
 Qañğyryp qaityp keldı, mine, östip,
 Kelgendei bır-aq künde jelmen uşyp.
 El men jurt, auyl-aimaq bări aman,

Äielı otyr eken ony kütıp.
 Jünıs er tañğaldyrdy mundağy eldi,
 Kiık te iıp turyp sütin berdı.
 Baiandap jolda bolğan äñgimenı,
 Ekeuı sol kiıktıñ sütin ıstı.
 Isteseñ bări oñai amal tauyp,
 310. Kiıktı qoia berdı jolğa salyp.
 Olardyñ asyrağan itı tuyp,
 Sol kezde aldy olar itın sauyp.
 Kiıktı äkelgenin elder körgen,
 Patşa da körıp oğan kämıl sengen.
 “Qastyqty qastyqpenen emdeimiz” dep,
 Aparyp ittiñ sütin hanğa bergen.
 Jaratqan jalğyz Alla özi küştı,
 Padişa mäh-mäiram bop sütti ıstı.
 Işken soñ ittiñ sütin ışı auyryp,
 320. Boldy endı eşkı qotyr бүкіл üstı.
 Sonymen talai apta künder ötti,
 Qarañgy talai tylsym tünder ötti.
 Baiağy käsıbıne qaita tüsip,
 Taqia satyp Jünıs eñbek etti.
 Auru eşkı qotyr janğa batty,
 Patşa da oisoqty bop jüdep qapty.
 Dep: “ony jıberein kelmeske aidap”,
 Aram oi patşa tağy oilap tapty.
 Täñirim, Jünıs erdı öziñ saqta,
 330. Qolyña kım talasar kelgen baqqa?!
 Sauyğyp aiyqqan soñ qotyrynan,
 Şaqyrdy Jünıs erdı tağy patşa.
 Köz tartar sändı sarai türli-tüstı,
 Şynynda qyzyğarlyq sarai ışı.
 Patşağa kırıp baryp sälem berdı,

“Tapsyrar, – dep, – bul ret qandai ıstı».
 Kezıgıp padişamen didarlasty,
 Padişa adam edı qalam qasty.
 “Osy ret men tapsyram tağy jumys”,
 340. “Ne jumys?” – dep Jünıs er qatty
 sasty.
 “Kezinde äkem marqum patşa edı,
 Airylyp jüzıgınen qalyp edı.
 Qalaısha, qaida ketıp joğalğanyñ,
 Taba almaı, armanda bop ötip edı.
 Aıtaiyn talap etıp, sözge senseñ,
 Üiñe alań bolma, sen mağan sen.
 Bereiñ jol aqyñdy qanşa alsañ,
 Qaitseñ de sol jüzıktı tauyp kelseñ”.
 Jıgıtıñ qainağandai endı sory,
 350. Qudaiym oñğara ma endı joldy.
 Aıtqan soñ hannyñ sözi küşke ie,
 Buğan da amalsyzdan maqul boldy.
 “Maqul” dep ordasynan şyğyp ketti,
 Üiñe biraz jürıp baryp jetti.
 Patşanyñ aitqan sözın tük qaldyрмаı,
 Barlyğyn äieline añys etti.
 “Izdep men sol jüzıktı baram, – dedi,
 Jolyma jeter azyq alam, – dedi.
 Aqyldy eñ menen görı, aiaulym, – dep,
 360. Bul ıske bar ma senıñ şarañ?” –
 dedi.
 Ekeuı keşkı asta tamağyn jep,
 Äielı aıttı oilanyp aqylğa kep.
 “Otyrsyñ ızdeimın dep sol jüzıktı,
 Qiyn ğoi oñailyqpen qolğa kelmek”.
 Äielı bileği eken joldy oilap,

Baiqustyñ müşkil bolğan halın aiap.
 “Jüre ber batys jaqty betke alyp,
 Qolyña men bereiñ temır taiaq.
 Süienıp sen jür, – deidi, – taiağyña,
 370. Kidirem temır şaqai aiağyña.
 Köp jyldar azap tartyp jürgennen soñ,
 Jetesiñ bır biik tau bauraiyna.
 Jıgıtı öziñ saqta, Haq Tağala,
 Sap berem azyq-tülık boqşaña da.
 Jalyqpai jüre berseñ alğa qarai,
 Jetesiñ taudağy sol baqşağa da”.
 Bul sözdi Jünıs sonda qabył aldy,
 Anyqtap jol jağdaiyn uğyp aldy.
 “Baqşağa kürgennen soñ baiqap qara,
 380. Qarasañ jalğyz aiaq joly bar-dy.
 Allanyñ buiryğyna şara bar ma?
 Baqşanyñ ışın ary aralama.
 Jasyrynyp jol şetinde tursañ qarap,
 Sol jolmen bır qyz keler kün şyğarda.
 Qandaığa kım bileği baq bererin,
 Jüzıktı köz jetpeidi ap kelerin.
 Sol qyzğa jolda aşpai aparyp ber,
 Arnauly jazyp oğan hat beremin”.
 Bır Qudai ne qylmasyn ğaziz basty,
 390. Ekeuı airylarda köp syrlasty.
 “Qoş endı, jolyñ bolsyn!” – dep äielı,
 Jylasyp ekı ğaşıq mauqyn basty.
 “E, Alla, saqtai kör!” dep quldyq etti,
 Sonymen er Jünıs te jürıp ketti.
 “Japanda Qyzыр bolsyn joldasyñ”, –
 dep,
 Äielı jylap üige kırıp ketti.

Asty bel, talai şöl men taularynan,
 Kölder men ötti talai bau-bağynan.
 İen jer, jalğyz jürıp, aryp-aşyp,
 400. Körmedi tırı pende aumağynan.
 Tabylar ızdegenı bolsa bağy,
 Qysqardy barğan saiyn qol taiağy.
 Toqtamai kündız-tünü jürgen jürıs,
 Auyrdy jılık qaqsap, ekı aiağy.
 Bır tauğa baiqaldy endı jetkendeı bop,
 Qalypty temır taiaq tebendeı bop.
 Qarasa aiağyna tas batqan soñ,
 Qalypty temır şaqai teñgedeı bop.
 Ol tauğa biraz jürıp baryp jetip,
 410. Qarady mañaiyna köz jiberip.
 “Bul tauda bar, – dep edı, – ülken
 baqşa”,
 Äielı aitqan sözi oiğa kelip.
 Qarady şyğyp alyp tau basyna,
 Bır ülken közi tüsti baqşasyna.
 Jügırıp quanğannan jerge tüsti,
 Bır baqyt oralğandai jas basyna.
 Basynan aiyqqandai endı sory,
 Auyryp ekı aiaq pen ekı qoly,
 Entelep älgı baqqa kırıp barsa,
 420. Bar eken aitylğandai bır jan joly.
 Kök orman, ışı tolğan şalğyn eken,
 Jel-jemıs, gül-bäişeşek yrğyn eken.
 Bar eken oñ jağynda möldır bulaq,
 Su ışıp, az uaqyt qyldy meken.
 – Köp jürıp, – dep oilady, – äreñ
 taptym,
 Kım bılsın ne qylaryn jalğyz Haqtyñ?

Aitqany äieliniñ jol jağasy,
 “Astyna kömılıp jat japyraqtyñ”.
 Bergendeı yqylasty Alla erek,
 430. Tañ atty nuryn şaşyp qylañ berip.
 Köz tıgıp qarap jatsa jol şetine,
 Keledı bır sulu qyz jalğyz bezip.
 Ne kelip, ne ketpeidı bır basyña,
 Jünıs er muny körıp turdy asyğa.
 Sezbesten qyz keledı eşteñeni,
 Lezde jetip keldı öz qasyna.
 Jauyp ap hat-qağazdy öz betine,
 Tezdıkpen uşyp turdy jol şetine.
 Älgı qyz tura qaşty şošynğannan,
 440. Art jaqqa jalt burylyp alğan bette.
 Artyna qaşyp baryp bır qarady,
 Kördı ol artta turğan bır adamdy.
 Abailap, közın qadap qarap edı,
 Betine jauyp apty hat-qağazdy.
 Qaşpady odan ary ol udaiym,
 “Saqtai kör, – dep aitady, – bır
 Qudaiym”.
 Qağazdy jaqyn baryp oqyp körıp,
 Uğyndy bul qağazdan istıñ jaiyn.
 “Ei adam, Jünıs pe edı seniñ atyñ?
 450. Jüzıgın ızdep kepsıñ padişanyñ.
 Sen endı osy jerde biraz demal,
 Kör endı sabyrlyqpen istıñ artyn.
 Sen keldiñ azap şegip, aşyp-aryp,
 Kelgendeı äpekemnen mağan jarlyq.
 Aialdap az tosa tur osy jerde,
 Men baryp äkeleın jüzık tauyp”.
 “Äpekem” degen sözge añ-tañ qaldy,

Oiyna oralady qai-qaidağy.

Bara almaı baiybyna bul bır syrdyñ.

460. “Boldy ma bul ekeuı bır ataly?”

Bır kezde qyz keledı jüzıktı alyp,

Bitkendeı tapsyrmasy ol quanyyp.

“Qabył al renjımeı bul sözımdı,

Äpekeñ ol qalaişa, aıtşy anyq?”

Ol dağy adam eken sözge berik,

Bul joly erkin berdı sözge erik.

“Tuamyz bır äke men bır şeşeden,

Osylai äpekeli-sıñlı edık”.

Män-jaidy Jünıs bala endı uğyndy,

470. Bul jerden bärin bildı, talai syrды.

Şynymen surap körse ahualyn,

Uqsaidy ekeuı de perı qyzy.

Bastaldy bul arada uly jiyn,

Jünıs er kördı, mine, qyzdyñ syiyn.

Jıgıtke qyz eskerttı bır jağdaıdy,

“Sen endı qaita almaısyñ, jolyñ qiyn”.

Jünıstıñ uaqyty joq munda turar,

Dedı qyz: “Jıgıt edıñ sözdı uğar.

Egerde ketem deseñ, jolyñ şalğai,

480. Oğan da uaqyt keter talai jyldar”.

Qyz aıttı: – Men öziñe qylman zorlyq,

Tartypsyñ jol boıynda azap-qorlyq.

Sen jäne osy jerde säl aialda,

Men sağan tauyp berem mıner kölik.

Sonymen qyz silkinip qusqa ainaldy,

Jünıs te munysyna şyn tañğaldy.

– Arqama şyq, – dedı ol ämir berip,

Mındı de, myqtap onan ustap aldy.

Sonymen Jünıs bala uşyp kettı,

490. Aralap ol keledı zeñgır köktı.

Tılegı oryndalyp, joly bolyp,

Jüzinen quanyştyñ lebi estı.

Barady zeñgır kökte qalqyp ötıp,

Aldynan bult kezıkse kezıp ötıp.

“Talai jyl jürgen joldy jalğyz künde,

Bastyq ta keldık, – deıdı, – elge jetıp”.

Jünıstıñ aitqanyndai bastan sory,

Barady endı qyzğa bastap joldy.

Aqşam men ekindiniñ arasynda,

500. Aldyna esıgınıñ baryp qondy.

Kezıgıp äielimen mäs bolady,

Jür eken äielı de bäs-baiağy.

Üııne aman-esen jetkennen soñ,

Älgı qus silkindı de qyzğa ainaldy.

Kezıgıp äpekemen didarlasty,

Tögılıp sağyngannan közdıñ jasy.

“Äpeke, halyñ qalai, jaqsy ma?” – dep,

Ekeuı qol ustasyp amandasty.

As äkep neşe türli, quıyp şaiyn,

510. Aldyna tättı tağam, qoiyp maiyn.

Ornyqty köñılı de äieliniñ,

Uğysyp küieuiñ jol jağdaiyn.

Jünıs er: “Jol azabyn tarttım, – dedı, –

İende talai ailar jorttım, – dedı, –

Jüzıktı ızdep şyqqan tauyp alyp,

Mıneki, oljaly bop qaıttım, – dedı.

Boldyñ ba menen alañ, säulem, – dedı,

Jürısten auyryp tur denem, – dedı.

Izdegen armanyma aqyr jettım,

520. Jüzıktı padişağa berem”, – dedı.

– Jüzıktı, – äielı aıttı, – berme, – dedı,

Sözine hannyň aitqan erme, – dedi.
 Qialy padişanyň basqa jaqta,
 Basyňa päle tauyp jürme! – dedi.
 Ömürlük dosym bolsaň sözümdü uq,
 Bır amal üireteim, berı kel! – dedi.
 Bildirdi sözın onyň qup alğanyň,
 530. Üireniş aldy üiretken ol amalyň.
 Osyly bolsyn dedi Jünis te endı,
 Aiañdap baryp jetti hanğa zalym.
 Ordağa sälem berip kirdi baryp,
 Kelgenin ol jıgıtıñ kördi halyq.
 Söz kelmei şoşyngannan han auzyna,
 Köp qarap turdy sonda añ-tañ qalyp.
 Han aitty: – Köñilim meniñ taba almaı
 jai,
 Sen üşin oiğa battym talai-talai.
 Tarttyñ ba azap şegip, maşaqatty,
 540. Tapyñ ba ızdegendı, jolyñ qalai?
 – Qiyn ğoi bastan qaiğy arylmağy,
 Qiyn eken jüzıktıñ tabylmağy.
 Jer jüzın araladym japa şegip,
 Sonda da jüzıgıñız tabylmady.
 Jumystyñ bary qyzyq er jıgıtke,
 Endıgı amal – ekeumız selbesude.
 Izdedim, bükıl jerdı araladym,
 Joq eken jüzıgıñız jer betinde.
 Jüzıktı men de armanda taba almasam,
 550. Aitaiyn bır amaldy qabył alsañ.
 Joq eken jer betinde sol bır jüzık,
 Baryp bır äkeñızden surap kelsem.
 Hanekeñ şalyqtatty oi-sanasyň,
 – Demeimın jer betinde sen danasyñ.

Otyz jyl boldy äkemniñ ölgenine,
 Sen qaitıp qara jerge kire alasyñ?
 – Haneke, qalma dedi oiğa tüsıp,
 Qalmañyz bul düniede torğa tüsıp.
 Adamnyñ ölgenine jyl ötken soñ,
 560. Aruağy jüredı eken aspanda uşyp.
 Jas jürek sizder üşin ezılude,
 Ne jetsin “myqty jıgıt!” degızuge.
 Razylyq siz berseñız, meniñ baryp,
 Armanym äkeñızge kezıgude.
 Jünis te jıgıt edı özi pysyq,
 Hanekeñ arpalysty oiğa tüsıp.
 – Razylyq, ei, balaqai, tursyñ surap,
 Barasyñ sen aruaqqa qaitıp uşyp?
 – Jan edim burynnan da sizge elpek,
 570. Qylmaimyn, hanekem-au, sizdı
 tälkek.
 Amalyň ol jumystyñ özım tabam,
 Üiñız qyryq şana otyň äkep.
 Hanekeñ jäne oilandy oiğa tüsıp,
 Denesi birde suyp, birde ysyp.
 “Aldymen ot jağamyz, – dep oilady, –
 Köredı ot jalynyn köp jiylyp”.
 Sap etken patşağa sol oi kelip,
 “Ölsın dep bul it endı otqa küiip.
 Ömiri tausylady sonymenen”,
 580. Jükeñe berdı ruqsat mörin basyp.
 Hanekeñ şaqyr dedi barlyq quldy,
 Ol endı aldy jinap oñ men soldy.
 Otyndy tamyzypen tügel jinap,
 Jünistıñ äuselesin körmek boldy.
 Qolynan ısı keledı danalynyñ,

Tüp maqsat – közın joıu han zalymnyñ.
 Otynnnyñ töbesinde turdy Jükeñ,
 Qaldy ol ortasynda ot-jalynnyñ.
 Ot janyp tügedı de, külı qaldy,
 590. “Öldı, – dep hanekeñder külıp
 aldy.
 Äielı endı mağan tiedı”, – dep,
 Hanekeñ kerdeñ basyp ketıp qaldy.
 Jünıs er ot janğanda turdy eppen,
 Teñeldı qara tütın bıık kökpen.
 Sol kezde sol tütınnıñ arasymen,
 Ony kep perı qyzy alyp ketken.
 Turğandai bul jıgıttı Qudai qoldap,
 Aqyldy tapqan edı äielı oilap.
 Qauıpten bul joly da aman qaldy,
 600. Perıler aspandağy qylyp sebep.
 Onan soñ külge kömdı Jünıs erdı,
 Qolyna özi jazğan hatty berdı.
 “Äkeñnıñ sağan aitqan sälemı, – dep,
 Bul hatty han qolyna tapsyr”, – dedi.
 Osylai uaqyt öttı bır tün jatyp,
 Bır kezde manaurağan tañ da atyp.
 Jünıstıñ ot ornyna jary keldı,
 Jinaldy barşa halyq handy sögıp.
 Artynan ıle-şala han da keldı,
 610. Jiylğan közi kördı qalyñ eldı.
 Äielı dauys aityp joqtağanda,
 Jünıs er kül astynan şyğa keldı.
 Ol dereu üstı-basyn qağyp-sılıkıp,
 Qolymen älgı hatty hanğa berdı.
 Hanekeñ hatty körıp qatty sasty,
 Basqa el mañaidağy tura qaşty.

Özara amaldaryn ıšten bılıp,
 Jubailar bıryn-bırı bas salysty.
 – Äkeñız aman-esen jatyr eken,
 620. Qolynda däneñe joq, taqyr eken.
 Tym qatal tırı kezde bolğandyqtan,
 Tozaqty sol künädan qypty meken.
 Hanekeñ bul sözderge qairan qaldy,
 Hatyna äkesınıñ közın saldy.
 “Ekenıñ meniñ ulym ras bolsa,
 Kelıp qait» degen sözge qanyp aldy.
 Han aitty: – Äkemdı men körıp qaitam,
 Qazyna ol kısıge berıp qaitam.
 Armansyz bul düniede bolar edım,
 630. Jetudıñ osy armanğa jolyn aitsañ”.
 – Men bardym qyryq şana otynnenen,
 Qosylyp birge kettım tütünmenen.
 Jinalğan az bolypty otynyñyz,
 Äiteur zorğa jettım qorlyqpenen.
 Sız, taqsyr, padişasyz elden erek,
 Qinalu sızdıñ basqa kelmeu kerek.
 Tütınnıñ tapşylyğyn körmeu üşın,
 Sızderge seksen şana otyñ kerek.
 – Jetkızır nemenege dünıe boq,
 640. Qarasañ ötıp jatyr dünıe qoq.
 Oryndap aitqanyñdy men baramyn,
 Tura tur soğan deiñ elge ie bop.
 Bul sözge Jünıs er de maqul boldy,
 Tapqan ğoi özi oilap osy joldy.
 Hanekeñ tütın mınıp attanbaqqa,
 Seksen şana otyñ da daiyn boldy.
 Otynnnyñ han otyrды arasyna,
 Kömıldı hanekeñnıñ qarasy da.

Laulydap otyň jandy şalqyp eren,
 Qutylyp bul ajaldan qala alsyn ba?!
 Sonymen “jolauşylap” han da ketti,
 Aryldy Jünis erdiň sory-derti.
 Ädildik, turalyqpen el basqaryp,
 654. Han boldy han ornyna ädiletli.

ÜŞ JETİM

Ülken özen Ertistiň jağasynda,
 Qalyň bitken qarağai ağasynda.
 Bar edı mekendegen qazaq elı,
 Jan sany ekı tümen şamasynda.
 Sol jerdı bır bai adam mekendegen,
 Bailyqpen muratyna jetem degen.
 Bul kısıniň Begdana aty edı,
 El ony qurmet etip «Bekeň» degen.
 Bar edı Begdanada ekı-üş bala,
 10. Bır jas, üç jas, bireui beste ğana.
 Sol kezde balalaryň äkesı ölip,
 Basqalqa bolyp qaldy jalğyz ana.
 Balanyň ülkeniniň aty – Ğalym,
 Ortanşynyň aty uiqas edı Sälım.
 At qoiğan kenjesine Myrzabek dep,
 Sonymen üşeu deimiz bala sanyn.
 Ölgen soň qaza jetip qatyn erı,
 Alypty ğuryp boıynşa ämeñgerı.
 Ol erde burynnan da bır äiel bar,
 20. Özine joldas bolğan köpten berı.
 Erdiň aty – Asylhan, qatyny – Aişa,
 Auqatty adam edı jürgen baişa.
 Maly köp qyrdyň elı ne ızdemes,

Kısı edı tıleu tılep jatqan jaişa.
 Bul kısıniň bar edı jalğyz uly,
 Ösirgen erkeletip jastan muny.
 Şeşesi oğan eşkımdı teñgermeitin,
 Üş jasqa kelgen edı däl sol jyly.
 Balasynyň qoiylğın aty – Qasym,
 30. Şeşesi oğan audarğın yqylasyn.
 Auqatty adam balasy ardaqty ğoi,
 Kım köterse, sol işedi baidyň asyn.
 Ärine, ekı qatyn bolmas tatu,
 Janjal ıı şyğā kelse sözi şatu.
 Bul äiel ekeu ara öş bolğın soň,
 Qiyn ğoi balalarğa siyp, batu.
 Azdan soň soňgy äiel jäne öldı,
 Üş uly jetim qalyp zar iledı.
 Ögei äke-şeşeniň qolynda qap,
 40. Bularğa qiynşylyqtyň bırı töndı.
 Şeşesiniň aty edı Banujamal,
 Tärbieli kısı edı tolyq kāmāl.
 Balalary jas qalyp, qaza boldy,
 Allanyň tağdyryna joq qoi amal.
 Ärqaşan jetimderge Alla pana,
 Söitse de jas balanyň ısı şala.
 Qormaly, jan aşyry bolmağın soň,
 Beişaralar paqyr bolar elden ala.
 Jas bala jyly jaiy kelmegen soň,
 50. Eskerip eşkıım tamaq bermegen soň.
 Jügirip yñğaiyna älpeşteitin,
 Erkelep ana emşegin embegen soň.
 Balalarğa eş adam qaramady,
 Qol ustasyp tanyşyn aralady.
 Bireu jylap, keibireui esırkedı,

Onan ülken järdemge jaramady.
 Ögei şeşe keide bulardy urady da,
 Ornynan tez jügürüp turady da.
 Ursyp, qarğap, aiausyz qaqpai körüp,
 60. Şeşeni oilap balalary jylady da.
 Tamaq, kiim, jatatyn orny jaisyz,
 Ögei şeşe kütü öte yñğaisyz.
 Dämsiz tamaq, esikte jatar oryn,
 Qatyqsyz qara köje eşbir maisyz.
 Qara jer, töseniş joq jatar oryn,
 Balalar jamlady jaman tonyn.
 Olary boilaryna tügel jetpei,
 Tañ atqanşa qainatady suyq soryn.
 Qurauly kiimderi öñşeñ jyrtyq,
 70. Oinaidy bırı-bırı qolmen türtip.
 Muñaiyp bireui endi jylağanda,
 Jylaidy qalğandary közin sürtip.
 Bırı oinasa basqasy quanady,
 Oiyn ğyp joq närseni uanady.
 Bireu kelip “baiğus” dep sipap ketse,
 Soğan da arqalanyp bulanady.
 Mundaida Aışa körse surlanady,
 Zildenip, tākapparsyp qyrlanady.
 Bireuler bırı närseni surai qalsa,
 80. Bermespın degendei-aq buldanady.
 Jetimderdi ögei şeşe quldanady,
 Meirımsız uryp-soğyp sumdanady.
 Äkege joq jalamen şağystyrsa,
 Ögei äke onan jaman jyndanady.
 Qai – qaşan qatyn söitip qulanady,
 Öz qylmysy erinen urlanady.
 Erteden kele jatqan bul bırı ädet,

Qaşan tozyp saltynan bul qalady.
 Oinasa jetimdermen öz balasy,
 90. Aışanyñ soğan tüser közqarasy.
 Jetimder balalyqpen qyldan taisa,
 Qarğystan qutylarğa joq şarasy.
 Arada bırı jyl ötti osy retpen,
 Jetimder azyp ketti zarly dertpen.
 Ögei äke-şeşeden eş qaiyr joq,
 Meirı jumsap qaitpaidy basqy sertten.
 Ülkeni qorğaştaidy mıların,
 Köterdi keide ağızyp mañdai terin.
 Onan basqa jaqsylyq eter şamasy joq,
 100. Şarşağan soñ toqtaidy ustap belin.
 Söitedi de şeşeni oilap, zaryğady,
 Kei uaqytta essızdıkke şalyğady.
 “Men özım ne bolsam da oqasy joq,
 Ana ekeui qaitedi?” – dep qamyğady.
 Bul küidi ata-anağa aita almaidy,
 Bular da özi bılip baiqamaidy.
 Şeşe ölgen soñ balanyñ küni qaran,
 Eş adam jyly jauap qaitarmaidy.
 Bailyğy Asylhannyñ tolyp edi,
 110. Däm tatyp bırı üige kep qonyp edi.
 Sol üide uiyqtap jatyp tüs köredı,
 Sol kezde tañ mezgılı bolyp edi.
 Tüsinde Asylhanğa ölgen qatyn
 Aitady balalar tartqan mehnatyn.
 Sol tüste aitqan sözi tömendegi:
 “Laj tap jetimderge sia alatyn.
 Qalaişa öz balañdy aialaisyñ,
 Meniñ üş balapanymdy aiamaisyñ.
 Olardy esirkeitin eş adam joq,

120. Olarğa sen juyqtap taia-mailsyň.
 Qatpağan qabyrgasy jas meñireuler,
 Qaiteim, qaida baryp saialaisyň.
 Işer as, kier kiim bolmady ğoi,
 Bolmasa jylyna bır qaramaisyň.
 Olar da öz balañdai bala edı ğoi,
 Meniñ de sondyq dänim bar edı ğoi.
 Qara dep qatynyña nege aitpaisyň,
 Belgılı, onyñ da ısy tar edı ğoi.

Örteıdı jüregımdı ısyım küiip,
 130. Jylasa, äsırese, bireu tiip.
 Alladan myñ raqymet bolsyn soğan,
 Köterse meiri tüsip bireu süiip.
 Mal-mülık dünienı aldyñ jiyp,
 Jüresıñ jan aşymai qaityp qiyp.
 Estiar bireu joq üşeumiñ,
 Jüre almas özdıgınen kiim kiip.
 Kemdıgın tausylmaidy aitsam jiyp,
 Älim joq toqtatarğa jylau tiip.
 Bırınıñ küim bırlı bile almaidy,

140. Sony oilasam, talamyn boiym uiyp.
 Men köştım tağdyr ajal oğy tiip,
 Jalğanda dünıe jıdym janym qiyp.
 Buiryqpen şarasyzdan tastap kettım
 Qorlyqtyñ üş jetımge bärin üiip.
 Sälem ait, menen qalğan üş jetımge,
 Tapsyram sen turğanda endı kımge?
 Tapsyrdy bır Allağa şeşeñ dersıñ,
 Mezgilsız erte kırgeñ qarañğy inge...”

Sony aityp Banujamal ketip qaldy,
 150. Uzamai Asylhan da tez oiandy.
 Jamaldyñ zarlyğyna ısy eljirep,

Äuelı bır azyraq jylap aldy.

Oilaidy: “Jetımderdı tüzeim, – dep,
 Mehnattyñ şynjyrlaryn üzeim, – dep.
 Jetımdır men şeşesın quandyryp,
 Alğystyñ muhityna jüzeim”, – dep.
 Sony oilap, auylyna qaita keldı,
 Aışağa körgeñ tüsin aita keldı.

Ölgeñ äiel – Jamaldyñ zarly muñyn,
 160. Anyqtap aityp berdı Aışağa endı.

Aışa aitty: – Bar tapqanyñ osy ma?! –
 dep,
 Aşulanam köñılıñniñ bosyna, – dep.
 Men uryp Jamalyñdy öltirgem joq,
 Alaqtap jau quğandai şoşyma, – dep.
 Ölgeñ qatyn sözın men nege alamyn,
 Ne sebeptı qoryqtym dei alamyn.
 Tırı künde meniñmen qatty öş bolğan,
 Men endı balasynan kek alamyn!

Sony aityp, Aışa üiden ketti şyğyp,
 170. Asylhan ündeı almaı qaldy buğyp.
 Şaipau qatyn erdı de qajytpai ma,
 Urysudan uialyp qaldy buğyp.

Bädık qatyn joq penen bardy bilmes,
 Kısı aldynda uiat pen ardy bilmes.
 Öz basyma keler dep oilamaidy,
 Küisızdıqpen jalynğan zardy bilmes.

Şaipauda mahabbat pen meir bolmas,
 Şaptyğudan basqa eş peiril bolmas.

“Arsyz neme bar syrdy elge aşar” dep,

180. Küieui de ondaiğa zeim qoimas.
 Qu qatyn da köñıl aşar seiril bolmas,
 Tatulyq äzildikke meiril bolmas.

Qaşan körseň aumaidy bir minezden,
 Myň bir äure ondaimen bolsaň joldas.
 Sonymen Aişa sözge köne almary,
 Uruğa Asylhan da töne almary.
 Ejelden könip ketken ädeti edi,
 Asylhannyň tüşimen söne almary.
 Aişa tağy örledi odan äri,
 190. Jetimderge saqtauly işte zäri.
 Soqqy, türtki, qaqpai, qarğys üdegen
 soň,
 Jetimderdiň aq jüzü boldy sary.
 Öz betimen tamaq ta surai almai,
 “Ursady” dep ün şyğaryp jylai almai.
 Jasty közben birine-biri qarap,
 Aqyryn qyñqyldaidy şydai almai.
 Amal ne, qatyn sözge könbegen soň,
 Baiynyň ügiti de önbegen soň.
 Osy jaimen arada bes jyl ötti,
 200. Jetimder ösip qalady ölmegen soň.
 Asylhannyň Äz degen jaqynynda,
 Äieliniň el maqtauşy ed aqylyn da.
 Ol qatynnyň aty edi – Mahisara,
 Balalary sol aldy aqyrynda.
 Ünemü dölet qolda tura almaidy,
 Bir ketse ol oñailyqpen quralmaidy.
 Egerde quraluğa beımdelse,
 Ol maldy qasqyr jep, ury almaidy.
 Däuletsiz adam köñili tyna almaidy,
 210. Kembrağal jary almai jüre almaidy.
 Qai-qaşan naşarlardyň sözi pulsyz,
 Böten tur goi jaqyny tıl almaidy.
 Jumsasa baidyň tılın kım almaidy,

Paqyr adam eşqaida siñe almaidy.
 Üi ıñınıñ kemtığın toltıra almai,
 Qaisy ısın basqararyn bile almaidy.
 Azaidy Asylhannyň döletü de,
 Kün sanap naşarlady säuletü de.
 Baq ketse, bailyq oñai joğalmaidy ma?!
 220. Seň kelse ketetuğyn tau beti de.
 Azdan soň dölet ketip, boldy taqyr,
 Asylhan qatynymen boldy paqyr.
 Kier kım, işerge tamaq bolmai,
 Küizeldi Alla ısı goi bul da aqyr.
 Tynyş jürmes ağaiyn da, abysyn da,
 Köre almas bir-biriniň tabysyn da.
 Aitysar qatyn uryssa qarlyqtaryn,
 Oilamas erleriniň namysyn da.
 Bir künü Aişa menen Mahisara
 230. Bir jumys turasynda ekeu ara,
 Azyraq şarqyldasyp otyrды da,
 Aişa jügirip Sarany juldy bara.
 Körgender aiyrysty araşalap,
 Jiylğan el köp boldy tamaşalap.
 Asylhan men Äz dağy sol jerde edi,
 Olar da qarap turды janasalap.
 El ketti, birazdan soň turmai tarap,
 Ondaiğa kım turady uzaq qarap.
 Qazysty kemdikterin eki qatyn,
 240. Qaisy birin aitalyq tügel sanap.
 Aışanyň şaipaulyğy Äzge batty,
 Ağaiyn tatu edi buryn qatty.
 Jazyqsyz äielne soqtyqqan soň,
 Bul joly köñil qaldy öte qatty.
 Ağaiyn köñil qalsa alystaidy,

Jaqyn dep bırıń-bırı tanyspaıdy.
 Aşyq-jarqyn tuystyq bolmağan soñ,
 Bolymсыz az näresege janaspaidy.
 Sonymen Äz köşip kettı aşulanyp,
 250. Öte uzaq ornalasty qonys alyp.
 Ekı ara ekı ailyqtai jol bop qaldy,
 Äteılep ızdemese barıas talyp.
 Jetimderdı Mahisara asyrady,
 Quanyп, qaiğy-zardan aşylady.
 Mäpelep balalaryn älpeşteıdı,
 Özinen artyğyraқ asyrady.
 Jetimderdı Mahisara erkelettı,
 Kısı edı meıırımdı de, sözge de eptı.
 Ğalym, Sälim ekeı eresek qoi,
 260. Äsırese ardaqtady Myrzabektı.
 Mahisara qaqpai-türtpei asyrady,
 Jas bala jainap güldei aşylady.
 Kımde-kım jyly uşyrap älpeştесе,
 Balalar soğan baryp asylady.
 Kütılse jetim jyldam ösip jeter,
 Oıdağy qaiğy menen şeri keter.
 Mahisara balalary ardaqtady,
 Bola ma jamandauğa qury beker.
 Ğalymnyñ jasy keldı дәl on beske,
 270. Sol kezde-aq tolyp edı aqyl-eske.
 Bıreı on üş, bireı on bır jasta,
 Ekı jasар aralary tete emes pe.
 Azdan soñ jıyrmağa Ğalym keldı,
 Tanydy aralasyp tügel eldı.
 Äz dağy mal men мүлкın basqarudy
 Ğalymğa bırjolata tapsyrdy endı.
 Balam dep üş jetımdı Äz elendı,

Olar ne aıtsa, sözine qatty sendı.
 Balalar mal-mүлiктı özi bilep,
 280. Teñşedı endı Ğalym artyq-kemdı.
 Bular söitip balalary küilendirdı,
 Ğalymğa qyz äperip üilendirdı.
 Bul dağy saltanatty bır bai boldy,
 Tappaisyz Äz sekildi myñnan bırdı.
 Äz – äke, Mahisara boldy – şeşe,
 Beınetın balalaryñ tartty neşe.
 Jylap-eñırep otyrған ğarıpterdı,
 Qolyna almap pa edı күni keşe.
 Is түgel baқ qonarda oñalady.
 290. Dos köbeıip, duşpanyñ joғalady.
 Däulet qonyp, qyrсыğy tarqağan soñ,
 Ğalymnyñ tasy örge domalady.
 Mektepke ekı ınısın berdı Ğalym,
 Bular oqyp бітirdı mektep pänın.
 Oqu-jazu, esepke tolyq bolyp,
 Atağy töñırekke boldy мәlim.
 Бır күні Sara uıyqtap jatyr edı,
 Bas qalqasy sol күнгı şatyr edı.
 Tүsінде “Banujamal” bylai deıdı,
 300. Sol күні aidyñ біткен aqyry edı:
 “Ei, Sara, Alla sizgerazy bolsyn,
 Raqmet, quanyşqa köñılıñ tolsyn.
 Üş jetımdı älpeştep jetkızdıñ ğoi,
 Sen bolmasañ beıbaqtар qaıtyp oñsyn.
 Olardyñ sizden basqa quty bar ma?
 Beınetten sizsiz olar qutylar ma?
 Jylap-eñırep, zaryğyp жүргендегі
 Järdemiñ solarğa etken umytylar ma?
 Men bır aruaq, qolymnan kelerim joq,

310. Bul jerde senen basqa senerim joq.
 Amalsyz balalardan erte airyldym,
 Olarğa basqa berer kömegim joq.
 Köp beinet körıp edı sağy synyp,
 Quanyp, tynys boldym, köñilim tynyp.
 Qaitpasa menen, bıraq, Alladan qaitar,
 Asyradyñ janyñ aşyp, meıırıñ tüsıp...”
 Sony aityp, Jamal kettı üiden tasa,
 Oiandy Mahisara közın aş.
 Jamaldyñ alğysynarazy bop,
 320. Lepırıp söilep kettı köñılı tasa.
 Baq qonsa, adam örşıp aryndaıdy,
 Eşkımge ısı tüsıp, jalynbaıdy.
 Öştık-qastyq, ösek-aiañ ağaiynnyñ
 Eskerıp esepke de alynbaıdy.
 Bır küni Ğalym seiılmen şyqty jolğa,
 Köp aqşa, jol qarajat alyp qolğa.
 Ötken kün kembagaldyq ümit bolyp,
 Jetistı muratyna joqtan barğa.
 Jas jıgıt jıymadaı qasyna ergen,
 330. Äñşı-öleñşı, bürkitşı jäne mergen.
 Kerekti sauypq üşin adamdar dep,
 Tapqany solar boldy jığan-tergen.
 Tamama sän-saltanat, seiıl-seruen,
 Sauyğy tolyqtanğan beine keruen.
 Birneşe şatyr alyp üi ornyna,
 Aralap jüre berdı qalyñ elden.
 Qaida kelse, sol jerde boldy sauypq,
 Kemdıgın tolyqtady ebin tauyp.
 Turğyn eldiñ jastary aralasyp,
 340. Kırıstı qyzyqtarğa köñılı auyp.
 Küres boldy, jarysty bäige at şauyp,

Bolmady bul seiilde eşbir qauıp.
 Tanysty talai elmen bul saparda,
 At berıp, keibireuge şapan jauyp.
 Tağy jürıp kep jettı bır qalğa,
 Jol jürıp birneşe kün ekı arağa.
 Alğaş jolğa şyqqany osy bolyp,
 Körındı öte qyzyq bul balağa.
 Qalada bır auladan oryn aldy,
 350. Seruendep birneşe kün turyp qaldy.
 Bır küni köşe aralap kele jatyp,
 Ğalymnyñ bır kempirdı közi şaldy.
 Bul kempir köşede jür qaiyr surap,
 Üstine şoqpyt kım kigen qurap.
 Mañyzdy adamdardy körgennen soñ,
 Bylaişa muñyn aitty zarlap-jylap:
 – Ei, balam, köp eken ğoi öziñde mal,
 Şeşeñniñ hal-jaiyna köziñdı sal.
 Burlyğyp tamaqsyzdan äreñ jürmin,
 360. Razy ğyp paqyryñnyñ batasyn al.
 Bır kezde bız de şalqyp bolğamyz bai,
 Qonaqqa qozy soimai, soığamyz tai.
 Däulet qoldyñ kırı eken, ketıp qaldy,
 Nemene aityp-aitpai, oi, Qudai-ai!
 Adam joq bai uaqytta qaraspagan,
 Kembagal-naşarlar joq janaspagan.
 Mal men tamaq ol uaqytta kereksız ğoi,
 Mal üşin eş adammen talaspagam.
 Jalğyz-aq bır ısım bar ketpeidi oidan,
 370. Jas uaqytta sıñgen minez şyqqas
 boidan.
 Şapşañ auyz, şalkesteu minezim bar,
 Basyma tiip odan da talai toiğam.

Bir kezde üş jetım jas boldy mende,
 Balada qadyr qalmas şeşe ölgende.
 Ögei bala kütü öte qiyn,
 Babymen ustai almas eşbir pende.
 Aitaiyn bastan ötken ıstıñ bärin,
 Üş bala – Myrzabek pen Ğalym, Sälım.
 Qolyma sol jetımdır qarağanda,
 380. Eş raqym ıstemegen men bir
 zalym.

Balalar zaryqqanda synauşy edı,
 Jatarda bet-betimen qulauşy edı.
 Turalap menen tamaq suramaityn,
 Men qudan ümit üzip, jylausy edı.
 Tapsyrğan şeşeleri ölerinde,
 Dünieden birjolata jönerinde.
 Tağdyrdan belgilengen mezgıl jetıp,
 Balalar bağı öşıp sönerinde.
 Oilasam endı mağan eş obal joq,
 390. Jalynsyn, atyp tasta jalğyz tal oq.
 Qolda barda jetımge sonı ıstedım,
 Öz obalym özıme bolsyn şoq-şoq!
 Mineki, däl alpysqa keldı jasym,
 Bar edı jalğyz balam, aty – Qasym.
 Asylhan küieumınıñ aty edı,
 Olar ölıp, men qaldym sorly basym.
 Körgenım bastan keşken osylaişa,
 Qaiyrşy qu şeşeñniñ aty – Aışa.
 Eş adamğa qadırnıñ bolmaidy eken,
 400. Qolyñnan дәulet ketıp, bağıñ
 taisa...
 Sözınen kempirdı tur Ğalym sezıp,
 Küi joq, jür eken ğoi eldı kezıp.

Bul bızdı kün körsetpei qusa dağı
 Oilaidy “ne qylam dep budan bezıp”.
 Ğalym aitty: – Şeşe, siz, etpe uaiym,
 Söziñnen boldy mälım hal men jaiyñ.
 Jürıñız bızben erıp üimızge,
 Barğan soñ kim-tamaq barı daiyn.
 Kempir aitty: – Senderge men ere
 almaimyn,
 410. Jemısın maqtan sözdıñ tere
 almaimyn.
 “Jolauşy-jomart”, deitin maqal da bar,
 Qur sözge batamdy men bere almaimyn.
 Albaty bos söziñdı men almaimyn,
 Quantqan qu söziñe sene almaimyn.
 Qañğyrtyp bir ienge tastap ketseñ,
 Ainalyp eldı tauyp kele almaimyn.
 Sendiru bul kempirdı boldy qiyn,
 Äuelı tamaqpenen berdı kim.
 Bärin de kereginiñ alyp berıp,
 420. Körsetti nandyruğa Ğalym siyn.
 Qaladan üş künnen soñ bular köştı,
 Kempirdıñ syılağan soñ ünı de öştı.
 Jol jürıp birneşe kün keldı auylğa,
 Maldy körıp kempirdıñ köñılı östı.
 Aışağa üi bergızdı oñaşalap,
 Kütuge Ğalym endı etti talap.
 Ne narse kerek bolsa tauyp berdı,
 Tügendep aitu qiyn birden sanap.
 Aışa oilaidy: “Apyrau, osy qalai?!”
 430. Jaqsyny körıp edım buryn talai.
 Nelikten bular menı kütıp jatyr,
 Istedım ne jaqsylyq buğan orai.

Büitip tursa, jüdep te aрымaimyn,
 Bulardyň eşbireuin tanyмаimyn.
 Qalaişa jandary aşyp, kütip jatyr,
 Sonyň jöniň bilmesem jaryмаimyn”.
 Äz, Sara, balalarmen aqyldasyp,
 Köristü Aışamenen amandasyp.
 Anyqtap aty-jöniň aityp berdi,
 440. Özderin tanystyrdy söziň aşyp.
 Äz aitty: – Qudai ısı tañyrqarlyq,
 Turaqty ısı emes qoi qolda barlyq.
 Ğarıp bolar dep sızdı kım oilağan,
 Dünie ısı birde keñ, birde tarlyq.
 Üş jetimniň ülkeni Ğalym degen,
 Sol munda keşe sızdı alyp kelgen.
 Jürgende jolauşyap kezdesipsiz,
 Alğaşqy sapary osy baryp kelgen.
 Myrzabek, Sälim – mynau balalaryň,
 450. Bilesiz eki jasар aralaryn.
 “Keldi, – dep, – öz şeşemiz” –
 quanysyp,
 Kelip tur köremiz dep analaryn.
 Balalar sony aitqanda tura salyp,
 Aışany quşaqтady jylap baryp.
 – Qolynda şeşe ölgen soñ üirenip ek,
 Mine, bız sol uaqyttağy üş jas ğarıp. –
 Dep aityp biraz jylap uanysty,
 Körisip bir-birimен quanysty.
 Ötken-ketken jai-küidi uğynysyp,
 460. Söilestü keleşekte bolar ıstı.
 Aışa aitty: – Sağyndyñdar көrmegen
 soñ,
 Kelip tapty şeşeleriñ ölmegen soñ.

Kütetin sender meni oryn joq ed,
 Otyrmyn qazyp jerge kömbegen soñ.
 Buryn men bärine de kün bermedim,
 Muny bilsem senderge ünder me edim.
 Obal joq kütu tügıl örteseñ de,
 Büitkenşe, men qu mystan nege
 ölmedim.
 Eşkimdi jolatpadym mañaiyma,
 470. Qatty edim suyq bauyr aғaiynğa.
 Solardyň endi oilasam jazyğy joq,
 Naqaqtan ötirik mın taғaiyn ba?!
 Joq edi balalaryň jazyğy da,
 Bolmağan jetkılıktı azyğy da.
 Orynsyz qağyp-türtip jylatqan soñ,
 Bulardyň bolmauşy edi razlyğy da.
 Sol qylmyspen airyldym bai, baladan,
 Qañğyryp tamaq izdep ainaladan.
 Minezim eş adamға jaqqan emes,
 480. Ol künde sezer aqyl qaida mağan?!
 Ketirdim jetimderdiñ mazalaryn,
 Sonymnyň endi tarttym sazailaryn.
 Ne ekseñ sony orasañ» degen söz bar,
 Men qudyň tartqyzyñdar jazalaryn!
 Toqtady Aışa sözi sonymenen,
 Kım ony jazalaıdy onymenen.
 Öz qylmysyn Aışa özi aityp berdi,
 Terisin özi tergen oñymenen.
 Ğalym aitty: – Aışa apa, olai deme,
 490. Ötkendeğı qate üşin qaiğy jeme.
 Quanyp sızdı көrip qoş bop qaldyq,
 Ötken ıske ökinemiz munşa nege.
 Keldiñiz Qudai aidap qolymyzға,

Bız dağy quanamyz sonyňyzğa.
 Öle-ölgenşe sizdi bız asyraimyz,
 Bas tıgıp bäiek bolyp jolyňyzğa!
 Äz, Sara, balalar bop qosyp basty,
 Aışany kütpek bolyp aqyldasty.
 Teginde bır üilı jan bolğan edı,
 500. Tağy da sondai bolyp aralasty.
 Bärıne endı kempır bata berdı,
 Qaiğysyz, uaiymsyz jata berdı.
 Jek körıp qualağan jetimderdiñ
 Uialmai, mine, dämın tatady endı.
 Teris ügit adamdy azdyrady,
 Äñgıme mysal üşın jazylady.
 Kıtaptan mının uğyp tüzelsın dep,
 Kemdıgı köp adamnyñ qazylady.
 Bılım, sezım jarysta ozdyrady,
 510. Oiatyp delebenı qozdyrady.
 Şadyr er, şaipau qatyn joldas bolsa,
 Üi ışın arekemen tozdyrady.
 Özgeden jas jetimniñ küiı auyr,
 Bularğa köp adamdar suyq bauyr.
 Jas uaqytta qualap, keiın tauyp,
 Aışağa uqsap jürme, pende, äiteur.
 Jazyldy bul äñgıme estıp, qurap,
 Tekserer zialylar körıp, synap.
 Kemdıgın, qatelerin tüzetsın dep,
 Toqtattym oqyrmanın järdem surap.
 Bul emes qaljyñ-syqaq, iaki, äzil,
 Bundai ıı el ışın bar ğoi äzir.
 Paidasy az da bolsa bola ma dep,
 524. Jazuşy äñgıme etti paqyr nazyr.

ÜŞ JETİM QYZ

Bismilla, al, qolyma tuttyım qalam,
 Jaratqan, raqym et bolyp panam.
 Qissasyn üş jetim qyz baian ettim,
 Qyla gör öziñ järdem, Haq Tağalam.
 Äuelı qalam alyp jazdym nusqa,
 Jaria bolmağan ıı böten tusqa.
 Alla özi qudyretimen bergen näsip,
 Jerde maqulyq, aspanda uşqan qusqa.
 Söileiın bır äñgıme buryngydan,
 10. Bul ıstı estigen jan köñilı tyngan.
 Äigili älemdegi adamzatqa
 Söz söileiik, tyñdañdar, Bağdattan.
 Ertede Bağdat şaharynda Şah Ğabbas
 degen padişa ükım jürgızıptı. Şah
 Ğabbas padişa är aptanyñ juma küni
 keşinde Bağdat şaharynyñ bas-aiağyn
 aralap, tekseru jürgızıp turady eken.
 Padişa bır tüni bas uázırın ertip,
 şahardyñ syrt jağynda kele jatsa, bır
 jardyñ astynan jylyt-jylyt etken ottyñ
 jaryğy körinedi. Patşa men uázır aqyryn
 kelip, jardan eñkeiip qarasa, eñ kışı qyz
 eki äpekesine:
 – Bireuiñ otyz, bireuiñ jıyrma beste,
 Jastyq ta talai närse tüsedı eske.
 Men, mine, on ekige keldim biyl,
 Barady ışım pysyp erte-keşte.
 Dünieden durys emes ümit üzбек,
 Kelip jür bır talpyngym talap ızdep.
 Otyrmai beker qarap keñes bolsyn,

20. Sızderden otyr bir söz surağym kep.

Airylyp ata-anadan jürmiz jüdep,

Qatyqsyz qara sudy qylyp qorek.

Bır Alla tilegini berem dese,

Tıler eñ, ülken apai, qandai tilek?

– Mezgilim oınap küler ötip ketti,

Jasymnan azapty kün mağan jetti.

Ölgende ujmaqtan oryn ber, – dep,

Tıler em men osylai ahiretti.

Tılegin estigen soñ ülken qyzdyñ,

30. – Tilekti berip jatsa endi bızdın,

Kışı apai, aityñyzsy oiyñyzdy,

Tıleitin ne tilek bar, – deidi, – sızdın?

Ortanşy qyz:

– Qañğyp jürıp qaitem, – deidi,

Tilekti berse patşa aitam, – deidi.

Ulyna uázırdın tier edim,

Ümit üzu ömirdeñ şaitan, – deidi.

Ülken qyzdyñ aty – Aiym, ortanşy

qyzdyñ aty – Ğaişa, kışı qyzdyñ aty –

Şämsia eken. Aiym men Ğaişa öz

tilekterin aityp bolğan soñ, Şämsiağa

tilegini ait degende, Şämsia:

Al endi Şämsiadan tynda syrды,

Patşa men uázır tyndap turды.

40. – Köñilim padişa, uázırdeñ biğirek,

Ekı apai ne qylasyñ surap muny.

– Köñıl össe körkeip er jetedi,

Adamdy talap qozğap terbetedi.

Söitse de köñilindegi armanyñdy ait,

Az ğana äñgime aitsañ neñ ketedi? –

Dep taqymdap bolmağan soñ, Şämsia:

– Äuelı halqym bilse qurmetimdi,

Bai bolsam asyrağan köp jetimdi.

Şah Ğabbas patşa men uázırine

50. Qyldyrsam eken deimin

qyzmetimdi.

Patşa men uázır jürse qyzmet qylyp,

Özinen salauatymdy artyq bilip.

Osyndai elden asqan erge timei,

El bilep nege kerek taqqa minip.

Estıdı patşa, uázır bärin tamam,

Tañ atyp, taqqa otyrar boldy zaman,

Buiyrды: – Alyp kel! dep jasaıylğa.

Üş qyz bar jar astynda keipı jaman.

Qyzdardyñ aityp berdı türi-tüsin,

60. Kiimi pälen türlı, sonđai pışın.

Tez baryp jasaıylđar alyp keldi,

Körinđer, padişanyñ qylğan ısın.

Şaqyryp Aiymdy ol qasyna aldy,

Padişanyñ bul ısine jurt tañğaldy.

Ölgeninşe bağatyn qazynadan

Saraida sofı boldy asyrandy.

Ğaişağa neke qıyp jurt aldynda,

Uázırdın alyp berdı balasynda.

Tılegin ekı qyzdyñ birdei berip,

70. Şämsia qaldy hannıñ tabasynda.

Padişa janarynan aibat şaşyp,

Dedı ol Şämsiağa: – Nadan, sasyq!

Qañğyp jürıp padişa men uázırge,

Qyzmet qyldyrmaqsyñ ämir şaşyp.

Tılegin ekı qyzdyñ berdim synap,

Sen ete almaısyñ munda turaq.

Qyldyrar mağan qyzmet jeriñe bar, –

Dep ony Bağdattan qudy bır-aq.
 Patşağa tıl tigızdı elden azyp,
 80. Adamğa budan ülken bar ma jazyp.
 Qyldyрмаq hanğa qyzmet oňai emes,
 Ğarıp qyz elden şyqty, tılden jazyp.
 Ne şara padişanyň jarlyğyna,
 Köndı ol auyrlyqtyň barlyğyna.
 Qañğyryp japan tüzdi kezıp ketti,
 Dünienıñ endı tüstı tarlyğyna.
 Ğarıptıñ janyň aşyr körseñ künin,
 Tamaq joq, üstindegi jyrtyq kim.
 Dalada qaňğyryp ol üş kün jürdi,
 90. Basyňa ıı onyň auyr tüstı qiyn.
 Jol jürıp, damyl almaı neşe künge,
 Ketti onyň aryp-aşyp keteui de.
 Şöldep, şarşap, qaljyrap hal ketkende,
 Bır taudyň kelip jetti etegine.
 Su ızdep qarap jüred jan-jağyna,
 Bır tastyň közi tüstı aimağyna.
 Köterip jatqan tasty aldy jerden,
 Qaramai şöldegennen salmağyna.
 Qarasa bır kesegi myñ dıldalyq,
 100. Tausylmas alsa dağy qanşa halyq.
 “Sap altyn, muny qalai etemin”, – dep,
 Özine-özi turdy aqyl salyp.
 Bır Alla ğarıp qyzğa järdem qylğan,
 Juldyzy Şämsianyň oňnan tuğan.
 Qyp-qyzyl ylgi nağyz altyn eken,
 Bır qudyqtyň ışı men syrty tolğan.
 Alla tur jaqsylyqqa bastaiyn dep,
 Tıleuin baiğus qyzdyň qostaiyn dep.
 Oilady ol: “Bır-ekeuin alaiyn da,

110. Özgesin betin jauyp tastaiyn”, –
 dep.
 Qasynda tas bastau bar möldiregen,
 Qyz özi umytpas qyp belgilegen.
 Qarasa, patşa sarai munaraly,
 Körındı köz uşynda elbiregen.
 Özendi ağyp jatqan tömen qulap
 Jağalap kele jatsa qyz zar jylap,
 Kezıktı jar basynda jalğyz laşyq.
 Qyz kelip syrt jağynan turdy tyñdap.
 Bar eken laşyqta kempir men şal,
 120. Körinbeid mañaiynan eş jandy
 mal.
 Laşyqta ekeui otyr basqa jan joq,
 Balağa ömir boiy bolypty zar.
 Sol küni ılımptı bıraq qairan,
 Kempir külip, şal baiğus tıptı jainaň.
 Darianyň tüspei jürgen maqulyğy,
 İapyrym-ai ılındı eken bugün qaidan?!
 Esikten qyz Şämsia kırıp keldi,
 İlilip ol balaşa sälem berdi.
 Jainağan şam-şyraqtai jas balany
 130. Otyrğan kempir-şaldyň közi kördi.
 – Ei, balam, keldiñ eken qandai jaidan,
 Bız körgen jan emessiñ bul mañaidan.
 Japanda elsiz, jansyz kezıp jürgen,
 Balaqai, jolyň bolsyn, jürsiñ qaidan?
 – Jan ata, jürgemın joq kısı tañdap,
 Aitpaimyn ötirik söz şynğa jalğap.
 Yqtıar bolsañyzdar bala bolsam,
 Tappaspyn sizdei kısı tañdap-talğap.
 Şämsia kmpir-şalğa boldy bala,

140. Kez qyldy ğarıpterdı Haq Tağala.

Bağanağy ekı altyndy şalğa berip,

Şittai bop üidiñ ışı boldy jaña.

Şal özen jağasyna saldy sarai,

Bır ülken baqşa ornatty soğan jarai.

Qyzyğyp otyñ, suğa, jatar jaiğa,

Tartady keruensiler soğan qarai.

Däuleti jyldan-jylğa alğan basyp,

Barady künnen-künge sudai tasyyp.

Sekıldı gül-bäişeşek bitip şyrai,

150. Jainağan Şämsia qyz köñilın ašyp.

Barady on tört jasqa aiaq basyp,

Minezi baldai tätti, jaidary ašyq.

Ädildigi qara qyldy qaq jarğandai,

Şırkın-ai! qandai jañğa bolar näsip.

Körinip közge jaqsy isimenen,

Jetkızdı Jaratuşy şynymenen.

Azyraq basqa jaqtan söz qozğalyq,

Şämsia tura tursyn osymenen.

Bar eken Şam şaharda bır asqan bai,

160. Qu emes paşalardai mänsap quğan.

Özinen ozyp bır ul tuğan odan,

Tolyqsyyp aspandağy tuğan aidai.

Öziniñ on segizge jasy jetken,

Üirenip är närege talap etken.

Buljytpai atasynyñ ornyn basyp,

Düken sap jeti jaqqa qoly jetken.

Tüielep altyn-kümis jurtqa satqan,

Küset bolyp saudasy, pulğa batqan.

Bır Qudai köñiline qozğau salğan,

170. Ol baidyñ manaby edı tynyş jatqan.

Osylai bai balasy sapar qyldy,

Qasyna ertip myñdap nökerlerdi.

Baiağy kări şaldyñ saraiyna

Tüsudi myrzalarym maqul kördi.

Ataqty Şam şahardyñ baibatşasy,

Däl qazır on segizde jas şamasy.

Är küni bau-baqşaly keñ saraida

Bop jatty oiyn, qyzyq tamaşasy.

Myrzanyñ qyzdy körıp esı ketti,

180. “Alsam, dep, – Şämsianı” ümit etti.

Aldymen qyzdy synap baiqau üşin

Bazardan ylgi janat alyp kepti.

Janatty bır joldasy berdi qyzğa,

– Bolmasyn uzyn-qysqa, – deidi myrza.

Jarasyndy bır ışık tıgıp bersin,

Aitqanyn bai ulynyñ aitty tura.

Qyz bildi baibatşanyñ synağanyn,

Aq köñildiñ berer dep surağanyn.

Sor men baq ekeuiniñ biri şyğar,

190. “Jön, – dedi, – nede bolsa şydağanym”.

Äteilep berdi ğoi dep meni synap,

Bireuden boi nusqasyn aldy surap.

Qalyptan öz boiyna tarazylap,

Işıktı tıgıp boldy qyz da şydap.

Işıktı tıktı bappen eki künde,

Şyğaryp ine jıpten boldy mülde.

Jıgıt kep kiip körse, qoiğandai däl,

Bul öner bola bermes äldekimde.

Jıgıt körıp, tañ qalyp, boldy qairan,

200. Olpy-solpy tappaidy eşbir jaidan.

Qudalyq söilespek bop osy jerde,
 Aialdap birneşe kün etti qairan.
 – Bul jerde birneşe kün turalyq, – dep,
 Uaqyttyñ ötkenine şydalyq, – dep.
 Jıberdı qudalyqqa eki jıgıt,
 – Yqylasyn bızder şaldyñ suralyq, –
 dep.
 Jauşylar keldi şalğa qyz qalağan,
 Map-maida jauaptary yzbalağan.
 – Myrzağa, qyzyñyzğa quda bolsaq, –
 210. Dep keldik, tuğanbyz ğoi bız
 anadan.
 Balaña balamyzdyñ jasy teñdes,
 Düniede mundai orai kele bermes.
 Qara emes, han berer qyz myrzamyzğa,
 Eñkeigenge şalqaisa orny kelmes.
 – Balamnyñ söileseın anasyna,
 Anasy aqyldassyn balasyna.
 Sızderge qyz bermeimiz dei alмаймыз,
 Jetken soñ qyz baliğat şamasyna.
 Entıgıp kempırine keldi kări,
 220. Tosyp tur jas myrzanyñ jauşylary.
 – Balaña baryp söiles, baiğus kempır,
 Quda bolsam dep kep tur alar jary.
 Qaliğa Bätimany qosqan jasta,
 Äieldi jatqa jazğan äuel basta.
 Söilesın balañmenen kempır özi,
 Jauabyn alyp kel, sen, aqyldas ta.
 Şeşesi qyzğa keldi qadam basyp,
 Oıynyñ aıtty bärin aqyldasyp.
 Aıtqanyn anasynyñ qabyl alyp,
 230. Sairaidy bulbuldaiyn auzyn aşyp:

– Alğan soñ sızder meni panasyna,
 Men jettım baliğattyñ şamasyna.
 Özderiñ, ata-anam, bılıñızder,
 Atam erik salypty balasyna.
 Paryzym ata menen ana kütu,
 Durys emes sızderdi renjitu.
 Alladan ämır bolsa nesı qıyn,
 Jamandyqqa jaqsylyq bolar tyiu.
 Bar men joqtyñ olar da biler parqyn,
 240. Buzbaidy ata-baba eskı saltyn.
 – Bereın qalyñmaldy özım aıtyp,
 Qyryq tüie äkelsın artyp altyn.
 Jıgıtke aıtty jauşylar qaita baryp:
 – Şal qyzyn bermek boldy qalyñ alyp.
 Artatyn qyryq tüie quly menen
 Qyryq tüie äkelsın altyn artyp.
 Qyzğa ol qalğan eken şyn qumartyp,
 Bul sözge küldi myrza ezu tartyp.
 Qolma-qol alyp jürgen saudasynan
 250. On qul men jüz tüie altyn äkeldi
 artyp.
 Jauşylar aradağy jeldei esıp,
 Äkeldi qalyñmaldy eldei kösip.
 Kelesı särsenbi toi qylmaq bolyp,
 Qubylıdy Şämsia qyz köñılı ösıp.
 Baq kelip qonady eken naq osyndai,
 Jürgen qyz ömir boiy bağy aşylmai.
 Jarqyrıp syğa keldi jalğyz künde,
 Qubylıp toty qustyñ qanatyndai.
 Talapty Şämsia qyz bolyp mundai,
 260. Maқтауы bul öñirge ketti simai.
 Şal-kempır jasap toıyn uzatady,

Jalğyzyn jüretuğyn janğa qimai.
 Taldağy şyrmauyqtai şyr ainalyp,
 Süiüstı eki ğaşyq qumarlanyp.
 Şyryldap töbesinde qoldap-qorğap
 Mahabbat periştesi jür ainalyp.
 Sapyryp toi şarabyn quidy qandai,
 Toiyna jiyldy el myñ-myñ sandai.
 Qosyldy eki bekzat qumarlanyp,
 270. Baiağy Qusaiyn men Şaharbandai.
 Atasy şükır qyldy qyz uzatyp,
 Toiynan el tarqady köp kün jatyp.
 Şämsia: – Bağdatqa baramyz, – dep,
 Alğyzdy Bağdattan jüz pıl satyp.
 Jüz pılge altyn-kümıs jügin artyp,
 Jöneldı köşip olar şeru tartyp.
 Myrza da şyqpaıdy onyñ aitqanynan,
 Aqyldy jaralğan soñ jannan artyq.
 Bır sözdıñ jaña keldık qyzyğyna,
 280. Allanyñ turar pende syzyğynda.
 Myrzany qatyn bastap alyp keldı,
 Baiağy altyn körgen qudyğyna.
 Myrza tur ğoi qyz bilmeitin qudyq
 syryn,
 Qudaiym keziktirgen muny buryn.
 Buiryqşa keziktirgen Şämsiağa,
 Jylannyñ patşasynyñ jiğan pulyn.
 Şämsia qudyqtyñ kep auzyn aşty,
 Körsetip aqyq-meruert jatqan tasty.
 Qyp-qyzyl ylğı nağyz altyn eken,
 290. Baibatşa muny körıp, tañ qalysty.
 Şämsia umytpastai belgilegen,
 Qasynda tas bastau bar möldiregen.

Bağdat şaharynyñ juyq jerden,
 Körındı munarasy elbiregen.
 Myrzadan padişaga elşı ketti,
 Bağdatqa olar dağy kelip jetti.
 Myrzanyñ özi – dastan, joly – bostan,
 Elşısın patşa qarsy alyp, qurmet etti.
 Elşını qonaq etti qarsy alyp,
 300. Jer alyp, aldy zäulim sarai salyp.
 Altyn-kümıs myrzanyñ mol bailyğyn,
 Äñgime etisedı jurt tañ qalyp.
 Myrzamen patşa, uázır boldy joldas,
 Bırınıñ bıı sözın, sırä, burmas.
 Şämsia maqsatyna jetu üşin
 Patşanyñ qatynymen boldy qurdas.
 Hanymğa jaqyndai kep qyldy zorlyq,
 “Patşağa munan öter bar ma qorlyq”, –
 Dep hanym patşağa küñkıldeidi:
 310. – Myrzanyñ qatynyna qatyn
 boldyq.
 Şämsia myrzasyna aitty bır kün:
 – Bızde bar tausylmaityn dünıe şırkın.
 Bağdattan bır jaqsy jer satyp alyp,
 Köreik mal qyzyğyn emin-erkın.
 Aitqanyn Şämsianyñ qabyıl aldy,
 Ne qylsyn qisapsyz mol jatqan maldy.
 Bağdattan bır jaqsy jer satyp alyp,
 Altyn men ylğı meruert sarai saldy.
 Aldyryp jetı yqylymnyñ ministerin,
 320. Aralap dünienıñ barlyq jerin.
 Saraıdyñ ışı-syrty sonđai körkem,
 Keltırdı jasauşylar tym mänerin.
 Jasalğan taza altynnan bau şarbağy,

Qonatyn üiler saldy adam dağy.
 Ysqyrğan aida Hardyň suretinen
 Ornatqan ortasynda altyn tağy.
 Baqşada syňgyrlatyp bulbul sairap,
 Turady tört jağynan gauhar jainap.
 Janatyn tün bolğanda berdı janar,
 330. Bır şeber Şämsiamen tapyt oilap.
 Bul şamnyň ol ekeuı syryn aşyp,
 Aitpaıdy bul şaharda eşkımgı aşyp.
 Patşany keltirmekke qoiady eken,
 Qaqpağyn juma küni tünde aşyp.
 Aşylyp gauhar äinek boldy jaryq,
 Şahardy nurğa bölep qyldy qaryq.
 Padişa menen uázır körıp ony,
 Qaraidy ol äinekke qairan qalyp,
 Patşa, uázır äinekti köredı bul,
 340. Kündız joq, tünde jaryq bul qalai
 syr?!
 Eleusız ekı ğarıp adam bolyp,
 Körelık tünde kelıp anyqtap bır.
 Aitaiyn uázır men padişadan,
 Ekeuı qaiyr tılegen bolyp adam.
 Uázır men patşa dep jan oilamas,
 Türleri ekeuınıń tym-aq jaman.
 Aiañdap jetıp keldı patşa, uázır,
 Baqşağa kırıp kettı, etpei quzyr.
 Şämsia küzetşige dedi: – Aulağa
 350. Kım kirse de aldyma keltır äzir!
 Küzetşı baiqap turğan buryn syrttan,
 Patşa men uázırdı myqtap tutqan.
 – Urysyñdar, ruqsatsyz baqqa tüsken, –
 Dep uryp, tekpılep köp kım jyrtqan.

Şämsia jetıp keldı aiağansyp,
 Öñine ekeuınıń qarağansyp.
 Urğyzbai küzetşiden aldy aiıryp,
 Myrzanyň äielinşe öte pañsyp.
 Qolynda ekeuınıń ekı taiaq,
 360. Saraığa kırıp keldı uialmai-aq.
 – Qylyñdar mağan qyzmet ekı sötke,
 Baqşağa kırıpsıñder qaramai-aq.
 Quldar joq bugin bızdın üide qalğan,
 Sandyqty monşağa apar kım salğan.
 Bereim ekeuıñe ekı dıldä,
 Jaqsy ğoi eñbegimen aqtap alğan.
 Sandyqty alyp jürdı monşa jaqqa,
 Turmaidı bassa aiaq taiğanaqqa.
 Jyğylyp kezek-kezek şatqaiaptap,
 370. Jarylyp qabaqtary qaldy uiatqa.
 Qysylğan saiyn olar uiaty kep,
 Äteige jıbermeıdı tura tur dep.
 Şämsia kımderın kigen şaqta,
 Sandyqty äkeldı äreñ qaita süirep.
 Sandyqty alyp keldı ölöp-talyp,
 Işinen ekeuı de jaman nalyp.
 Ekeuın sol arağa turğyzdy da,
 Üine kırıp kettı qaita baryp.
 Beinemen esırkegen raqym salyp,
 380. Beredı ekı dıldä qolyna salyp.
 – Ettıñızder mağan qyzmet osynda kep,
 Azsynbai alyñyzdar, – dep, – ekı ğarıp.
 Desın de bildirtpedık olar barsyn,
 Barsyn da saraiyna demin alsyn.
 Aitqanyń oryndağan Şämsia kep,
 Aitady myrzasyna myna ısın.

– Myrzağa, bedeliñdi asyr, – deidi,
 Sudai qyp sary altyndy sapyr, – deidi.
 Padişa men uázırdı hanymymen,
 390. Qonaqqa búgın keşke şaqyr, –
 deidi.
 Oryndaıdy Şämsia aitsa ne dep,
 Olardy qonaq qyldy tağam je dep.
 Patşa, uázır otyrdy hanymmenen,
 Är neni özderinşe äñgimelep.
 Padişa Şämsiany maqtady kep:
 – Ata-anañ sizdiñ netken bapty edi, –
 dep,
 Qara adamnan jan tumas sizdei asyl,
 Öziniñ qandai begzat tapty eken? – dep
 – Ei, padişa, bilesiñ be ağaiyndy,
 400. Aldyrğan üş jetim qyz jabaiyñdy.
 Ekeuin alyp qalyp men sorlyny
 Bastyrmai qumap pa ediñ mañaiyñdy.
 Quğan soñ Bağdattan men de kettim,
 Sondağy aitqan sertke keşe jettim.
 Qyldyryp tünü boiy qyzmetimdi,
 Uázırmen ekeuiñdi tentirettim.
 Padişa Şämsianyñ uğyp syryn,
 Tüsindi oınağanyn otpen buryn.
 Şämsia myrzasymen oinap külip,
 410. Şattandy tılegine jetip búgın.
 Padişa şyqty üiden qatty jasyyp,
 Ölumnen uiat küşti betti basyp.
 Täj benen tağyn tastap sol künü tün
 Betke alyp Mysyr jaqty ketti qaşyp.
 Şağynda keşegi kün alşañ basqan,
 Oilamaityn “asqanğa tosqañ bar” dep.

Padişa raqymy joq ketti qañğyp,
 Masqara bop eriksiz elden qaşqan.
 Han padişa haramdyqtyñ latyna,
 Öziniñ şek keltirip bir atyna.
 “Nur jauar, – degen bar ğoi, –
 talaptyğa”,
 Şämsia jetti oilağan muratyna.
 Jasynda muñlyq bolğan köñili alañ,
 Şämsia baqytty boldy adam.
 “Üş qyzdyñ” äñgimesi osylaişa,
 426. Ğapu et, oqyğan jan, boldy tamam.

KEZBE ŞAL

Qolyña qalamyñdy al, Qurbanğali,
 Otyrsyñ bir qialdy tolğanğanly.
 Aq qağaz, qara sia qalsyn artta,
 Bır künü attandyrar dünie pāni.
 Aqynnyñ ölse artynda sözi qalar,
 Urpaqtar oqyp körgen desin pālī!
 Boi sozyp, toptan ozyp şyqpaq qiyn,
 Ärkimniñ özine has bar ğoi halı.
 Qalam ap bır qialmen saldym şimai,
 10. Qolda dep atam “kereı” aruağy-ai.
 Jüz jastan asqañ kım bar, oila, jurtyñ,
 Qalmai ma ajal jetse bul dünie-ai.
 Otyzdyñ segızinen öttim tağy,
 Aqynnyñ öleñ jazar osy şağy.
 Keşegi Qurbanğali jazğan-au dep,
 Örender aңыз qylsyn artymdağy.

Öz atym Qurbanğali, elge tanys,
 Qusaiyn – äkem aty, qalmas qağys.
 Ruhani sana jaqtan şabyt berem,
 20. Urpaqqa bererim joq zattyq tabys.
 Az ğana men söileiın äñgime aityp,
 Is öitse ökinıştı kelmes qaityp.
 “Tört mysal” oqyrmangä usynamyn,
 Beruge oi örisin az baiytyp.
 Sözderge qulaq saldym jaqyn-alys,
 Qaldyrmai ertegini este qağys.
 Abaidan ataqty aqyn bolmasam da,
 Öleñnen jorğa saldym keide şabys.
 Ötkenge bağa bersek jarystyryp,
 30. Bai-jarly, patşa-bidi salystyryp.
 Zalym da, aqymaq ta, sumdar da ötken,
 Momyn men zulymdardy alystyryp.
 At qoidym bul qissağa “Kezbe şal” dep,
 Aitarym bul qissadan tälüm al dep.
 Bastaiyn endı şaldyñ äñgimesin,
 Ötınem, jamağattan, qulaq sal dep.
 Aitamyn burynyraq bolğan şaldy,
 Bolypty balasy köp jāne jarly.
 Kärılık den saulyğy tağy naşar,
 40. Asyrau oñai bolmas üili jandy.
 Sol üşin qatty küiıp, şarşap talğan,
 Aitpaqşy täñirin tauyp aрыз-арman.
 “Täñirdiñ özin tauyp aitariyn”, – dep,
 Bet eldi şal qañğyryp ketip qalğan.
 Bır ien jüre-bara şetke kelgen,
 Sendelgen jol üstinde qasqyr körgen.
 – Qai jaqqa baratuğyn adamsyñ? – dep,
 Qasqyr da söilesuge tilge kelgen.

Şal aitty: – Ketip baram Qudaidy ızdep,
 50. Qudaidan jön emes qoi ümit üzбек.
 Bala jas, özım kări bolğannan soñ,
 Baq-däulet surap baram ädeiı ızdep.
 Qasqyr aitty: – İapyr-au, men de dert
 köp,
 Bolyp em teris azu talaidy jep.
 Osy kün tyşqan ustap jei almaimyn,
 Jıberdı meni qurtyp bır auyrıu kep.
 Eş närse qutyлмаған ısterimenen,
 Arystan qorquşy edı küşterimnen.
 Qor boldym qarğys atyp osylaişa,
 60. Aiyrylyp sol halge ne sebepten?
 Joq edı teris azu menen ötken,
 Men boldym auru meñdep, qor bop
 ötken.
 Jaqpaidy jasağangä qai qylyğym,
 Kezdestim osy halge ne sebepten?
 Endı men jazylatyn em bar ma eken,
 Ölmestik qorek qylar jem bar ma eken?
 Surai kel tura barsañ bır Qudaidan
 Ötetin osylaişa jön bar ma eken?!
 “Bolady” dep kezbe şal ketti жүrip,
 70. Qudaidy ızdep ienge qulaq түrip.
 Qalyñ orman şetinen bır bäiterek
 Aldynan aiğailapty tau jañğyrtyp.
 Bäiterek adamğa uqsap tilge keldi,
 Orman men tau jañğyryp küñiredi.
 Arsiyp qurap qalğan aruaqtai,
 Körındı kezbe şaldyñ közine endı.
 Söileidi terek sonda: – Ei, adamzat!
 80. Barasyz qaida ketip etiñiz dat?

Toqtalyp jöniñdi aityp ketiñizşı,
 Meniñ de emes edi köñilim şat.
 Künnen-künge bäiterek qurap-semdi,
 Mineki, miuam tüsip, köñilim söndi.
 Bır künde bar ağaştıñ patşasy edim,
 Ne buiryq aitsam olar soğan köndi.
 Keşegı alybyñyz bugin ğarıp,
 Aitaiyn munan basqa endi nemdi.
 Şal aitty: – Täñirdi ızdep ketip baram,
 90. Özım kări, jas edi qatyn-balam.
 Kärteip densaulıǵym azaiǵan soñ,
 Olardy asyrauǵa kelmei şamam.
 Aitpaqpyn osynau bır armanymdy,
 Aldymnan kez bop qalsa Alla taǵalam!
 Jaratqanǵa aitpaǵym osy aryz,
 Adamzatqa Alla aitsa bolar paryz.
 Joq-jıtıkke qaiyrymdy, ädil, – deidi,
 Bolmasa alam ba, – dep, – aqşa qaryz.
 Terek aitty: – Taǵy da edim biik,
 100. Turuşy em töbem şalqar kökke tiip.
 Säuletpen boıdy tüzep symbattanyp,
 Tübime kömdirip em “altyn üiip”.
 Tamyryma kömgen altyn kesel bolyp,
 Quartyp japyraǵymdy turmyn solyp.
 Surai kel barsañ tura bır Täñirden,
 Tap bolǵan arylar ma osy küiik?!
 Täkäppar terek boldym halyqqa zor,
 Halyqtan qarǵys tiip bolǵanym qor.
 Jasaryp jañalanar kün bolar ma,
 110. Surai kel, Qudai tapsañ aryzym
 sol.
 Maqul aityp kezbe şal jüre bergen,

Saz keşip, aiaq şeşip asyp belden.
 Kök şalǵyn, kök oraily, äsem güldi,
 Bır teñiz şalqyp jatqan kölge kelgen.
 Su jutyp, saryq basyp otyrǵanda,
 Bır balyq jaqyndapty şorşyp kölden.
 Meniñ de halım qıyn tyñdasañyz,
 Ei, adamzat, äueli jöniñdi ait sen.
 Balyqtyñ zarlap aitqan arman halın.
 120. Şal tyñdap uǵynypty tılın bılgın.
 Söileidi balyq sonda: – Men de
 armanda,
 Bar ma eken menen sorly bul jalǵanda!
 Bır künde su astynyñ «patşasy» edim,
 Mineki, zar bop turmyn bır jardamǵa.
 Közime sen körındiñ öler şaqta,
 Täñirim kez keltirdi adamzatqa.
 Körsetşı qudai aqy kömegiñdi,
 Jardam et qutyluǵa bul apatqa.
 Men daǵy degeniñdi oryndar em,
 130. Qaiyrylyp qaita otyrsam altyn
 taqqa.
 Qylqynyp tamaǵymnan as ötpaidi,
 Sorly ömir qoş aityp tur mal men baqqa.
 Sol kezde asqar taudai şyqqan jotam,
 Aş qalǵan ainalyppyn aruaqqa.
 Qyzyl jan qysylǵannan oryn tappai,
 Buryltyp qaratpai tur eki jaqqa.
 Qutylar bul aurudan kün bar ma eken,
 Datymdy ait kezıkseñiz Jappar haqqa!
 Şal aitty: – Qam jemeñiz, patşam-au, eş,
 140. Söziñdi mynau aitqan qylarmyn es.
 Aitaiyn armanyñdy Jaratqanǵa

İnşalla, kezıgermın erteli-keş.
 Kezbe şal osyny aityp jürıp ketken,
 Bır zañğar – asqar tauğa baryp jetken.
 Aldy tuiyq, jan-jağy uşpa jartas,
 Qamalyp älgı şalyñ oiğa ketken.
 Osylai aryp-şarşap otyrğanda,
 Şaldyğyp sorly, baiğus uiyqta ketken.
 Şal jatyr tūs körgendei öñi me älde,
 150. Bır dauys estılıptı aspan-kökten.
 – Oılağan armanyñdy osy arada ait,
 Al, kımdı ızdep keldiñ, ne sebepten?
 Şal aitty: – Täñirdi ızdep şyğyp edim,
 Täñirde baqyt köp dep uğyp edim.
 Bala jas, özım kări bolğandyqtan,
 Baq-däulet alaiyn dep şyğyp edim.
 – Alystan aryp ızdep keldiñ mağan,
 Ekensıñ qyrısq soryñ arylmağan.
 Baq-däulet öziñe ölşep berdım mine,
 160. Maqulyq, qait, üiñe esen-aman!
 Baq qondy şal oñalyp bolyp sätı,
 Joldağy eske tüstı amanaty.
 Sol qasqyr, bāiterек pen nahan balyq
 Tağdyrдың ғарıp болған mahuliqaty.
 Şal söylep bul üşeum mağulym qyldy,
 Soqpaqşy nege aparyp istıñ arty.
 Köp zarlap qalyp edı “üş müsäpır”,
 “Tağdyrдың bolar ma dep rahymeti”.
 – Jolyqqan äuel sağan zalym qasqyr,
 170. Jetilgen zalymdyqqa sonşa mäştır.
 Qylmysy zulymdyqtyñ bärin tauyp,
 Bul künde qor bolyp jür qara basqyr.
 Eşkimge jürüşı edı bermei ese,

Zarlatqan momyndardy äldeneşe.
 Qasqyrдың auru sol jazylatyn –
 Adamnyñ eñ aqymaq etin jese.
 Terekte zalym edı asqan biik,
 Boiy örlep, bulttan ozyp, kökke tiip.
 “Säuletti japyraqymdy körkeitsem” dep,
 180. Tamyryna kömgızgen ed altyn
 jiyp.
 Altynnyñ buy tiip, tamyry şırıp,
 Tartyp tur osy künde ғазap-küiik.
 Ғазaptan qutyludy arman qylsa,
 Täuba qyp ötkenine esin jisa.
 Güldenip äuelgıdei bolar edı,
 Altyndy tamyryndağy qazyp alsa.
 Balyqta öz kezinde alyp edı,
 Atağy su astynda qanyq edı.
 Patşalyqqa laiyq mänsap alyp,
 190. Moinyna altyn alqa salyp edı.
 Öz halqyn özi jutyp soryp edı,
 Semirip ışı maiға tolyp edı.
 Denesi ösip alqanyñ bauy qysyp,
 Buynyp sodan auru bolyp edı.
 Dünienı bireu jön be jiyp alsa,
 Maqluihat ne körmeidi Täñiri salsa.
 Balyq ta äuelgıdei sauyğar ed,
 Alqany moinyndağy üzıp alsa.
 Tüzu qait, endı üige ketpe adasyp,
 200. Moiyndap joqşylyqqa jürme jasyp.
 Qudaıdyñ sağan jazğan jazuy bar,
 Istei ber aq nietpen adal käsıp.
 Şal oiansa eşkim joq boldy ғайyp,
 Is boldy nätije joq tañğajaiyp.

Oilanyp “öñim be bul, tüsim be?” – dep,
 Şal qaitty ızımenen betten taiyp.
 Osylai kezbe şalyñ qaitady endi,
 Oйна saqtap tügel estigendi.
 Ketuge uağdasyn ada qylyp,
 210. Ainalyp bağanağy kölge keldi.
 Kezbe şal kördi osylai körmegendi,
 Iızınşe özi körgen kölge keldi.
 Şöldegen erni keui, halı ketip,
 Bas qoiyp, tunyq suyn jutty-au endi.
 Su jutyp otyr edi şöli qanyp,
 Aldyna tağy keldi ızdep balyq.
 – Allağa arzymdy aittyñ ba? – dep,
 Tıl qatty balyq jylap, şaldy tanyp.
 Äiteur men aspannan aldym habar,
 220. Jaqsylyq-jamandyqty piğylyñ
 tabar.
 “Baq-däulet öziñe ölşep berdım”, –
 dedi,
 Köripti köz jasymdy paruardigar.
 Men qaitтым Täñirim tappai orta joldan,
 Sen jemqor ekensin ğoi eldi sorğan.
 Halyqtyñ qarğysyna uşyrap köp,
 Aqıqat qutylmaısyn qurğan tordan.
 Bolam dep “patşa aғyzam sen” jürıpsın,
 Atyrapqa aıbar şegıp bulqynypsyn.
 Moınyña mänsap uşın taqqan alqañ,
 230. Mineki, deneñ ösıp qylqynypsyn.
 San beıuaz momyndardy jutyp ediñ,
 Kördiñ be Täñirim salğan bul bır ısın?
 Alqany moıynyñdağy üzıp alsa,
 Keñidi demalysyñ, bar jumysyñ.

Jol basyp ketuge şal äzırlendi,
 Tapsyrğan ada qylyp bır jumysty.
 Balyq aitty: – Alqany al, muratqa jet!
 Menı de ğarıp qylğan osynau dert.
 Bağasy bul alqanyñ jüz myñ dıldä,
 240. Bul dağy sağan Alla bergen дәulet.
 Qutylp bul päleden bolsam azat,
 Bolmaspyn men de qaityp qudaığa şet.
 Alqany satyp jetseñ muratyña,
 Bolmaidy jatyp işseñ janyña sep.
 Ajaldan araşalap qalsañ eger,
 Beretın sağan sanasyz дәuletim köp.
 Jalynyp balyq aitty: – Alqamdy al!
 Bolady tausylmastai дәulet pen mal.
 Jemenger jauyzdyqtan tyıylaiyn,
 250. Istesem qaita ony Qudaığa sal.
 Nahanğa şaldyñ aitqan mynau sözi,
 Söileitın aqymaqtyñ keldi kezı.
 – Alqañnyñ mağan, әuel, keregi joq,
 Jarylqap tağdyr menı qoiğan özi.
 Aqyldan artta tuğan aqymaqqa,
 Ne kerek altyn, gauhar, mys pen jezi.
 Aiañdap aqymaq şal jolğa tüsti,
 Balyqtyñ qala berdı jainap közi.
 Şal baiğus jolğa tüsti tağy jaiau,
 260. Köñiline almaidy ol eşбір qaiau.
 Uqtyryp amanatyn ketu uşın
 Terekke ätei ızdep keldi taiau.
 Syqyrlap yñyrsyğan dauysy şyğyp,
 Terek te bas igendei uiqyly-oiau.
 – Sekıldı baqyt qonğan adamdaisyñ,
 Aittyñ ba armanymdy? – dedi baiau.

Şaqşıyp şal qarady kelgen jaiau,
 Salmaq bop jüregine tağy qaiau.
 Şal sonda: – Tyñda, – dedi bäiterekke,
 270. Ağaştan sen şyğypsyñ jekpe-jekke.
 Täkäppar bolypsyñ sen boiyn tüzep,
 Tübiñ jerdi ap, taiapty töbeñ kökke.
 Ne jemıs, köleñkeñ joq köpke bergen,
 Qurapsyñ bezenumen beker tekke.
 Aittym men Täñiriñe armanyñdy,
 Tamyrña altyn üiip alğanyñdy.
 Şırtıp tamyrñdy üigen altyn,
 Buymen qurap semip qalğanyñdy.
 Halyqpen qarapaiym birge bolmai,
 280. Basyña öşpes jara salğanyñdy.
 Jalyndy estigen soñ bul qu terek,
 – Jetkizgen talabymdy boldyñ zerek.
 Altyndy daiyn jatqan qazyp alsañ,
 Bolmai ma tausylmas pul sağan kerek.
 Jazaiyn jastar üşin bolsyn ertek,
 Aqymaq qurğaq sözdı baqyt körmek.
 – Auyr ğoi, altyndy alyp jüre almaimyn,
 Jaratqan mal men baqty özi bermek.
 Altyndy kerek qylmai tüsti jolğa,
 290. “Japanda turmaimyn, – dep, –
 beker şöldep”.
 Aspannan naijağaily jauyp nöser,
 Qulatty qu terekty apat sel kep.
 Bai, patşa asqandardyñ bärin sol ğoi,
 Azyraq mysal üşin qaldym meñzep.
 Kezbe şal osyny aityp basty ilgeri,
 Artynda az bolmady jürgen jeri.
 Almady ol Alla bergen tegin aqşa,

Ala ma munan esep bireu tegi.
 Toqtamai bara jatyr şal da ketip,
 300. Basyna baq qonğandai öleñdetip.
 Buralyp öluine taiap jürgen
 Qasqyrğa aqymaq şal keldi jetip.
 Şal aitty: – Tıl almaısyñ, jolğa kelseñ,
 Aitaiyn armanyñdy sözge senseñ.
 Sen baiğus jazylasyñ äuelğidei,
 Adamnyñ eñ aqymaq etin jeseñ.
 Tügetip amanatyn jolğa tüsti,
 Qaşanda momyndyqtan zulmat küşti.
 “Baqytqa keneldim” dep ketip barad,
 310. Şal baiğus qaidan bılsın aqyrğy
 ıstı.
 Muny estip, qasqyr zalym oiğa ketti,
 Sorlyny ajal aidap tentiretti.
 “Almağan qymbat alqa, qapty altyndy
 Osydan eñ aqymaq ötpes”, – deptı.
 “Şaldy jesem dertime şipa bolar”, –
 Deptı de qasqyr şaldy bas sap jeptı.
 Syr berme duşpanyña kelse qalyñ,
 Jep aldy aqymaqty qasqyr zalym.
 Aq köñıl, adal bolam degen jauğa,
 320. Jem boldy sorly-aqymaq kezbe
 şalym.
 Qasqyrdy halyq jyrtqyş zalym deidi,
 Bai, kedei, jalğyz demeı bärin jeidi.
 Sumpaiy, zalym, jyrtqyş, qorqaulardan,
 Saqtan dep halyq ünemı zar ileidi.
 Qañğyrğan Täñir ızdep bul kezbe şal,
 Oqyrman taldaı jasad, ğibrat al.
 Dos pen qas, jalğan-şyndy aiyrmağan,

Tırlıkte zian tartar osyndai däl.
 Täkäppar, jemqor, aqymaq, zalymdarğa
 330. Jaqsylyq, sırä, isteitin bir jan bar
 ma.
 Osylar jer betiniñ jeksurny,
 Aldaňandar tüsedı müşkil halğa.
 Kım biik? Bul düniede bailar biik,
 Küseitpek tüp tamyrın altyn üiip.
 Ornymen jiğan maly ustalmasa,
 Ketpei me sol tamyrın bır kün qiyp.
 Tört mysal jazdym osy estelikti,
 Qas-dosyn bııımdı adam eskeriptı.
 Qaskünem, ziankester qulağanda,
 340. Jirenıp jermen suda seskeniptı.
 Kei adam dünıe üşın joldan azyp,
 Arğy jağyn aıtpasaq artyq qazyp.
 Adamğa mäñgi qajet ar men ojdan,
 Bolatyn eki ömirge birdei azyq.
 Tılenbe joq närsege qoldy jaiyp,
 Ketesiñ eñbek etseñ şalqyp-baiyp.
 Täkäppar, jemqor, aqymaq, zalym
 bolma,
 Bul mysal keler osy sözge laiyq.
 Osymen söz aiağy bolsyn tamam,
 Jazuğa budan artyq bolmai şamam.
 Bır mura art jağymda qalu üşın
 352. Qissany jazdy osylai Qurban ağan.

HAN HÚKİMİ

Qadıman patsha bolğan elden asqan,
 Óziniñ tártibinshe húkim shashqan.

Qyzyrды kórsetetin jan bar ma? – dep
 Óziniñ ýázirimen aqyldasqan.
 – Qyzyrды ágar tapsa kórer edim,
 Qandaı is húkim qylsa kóner edim.
 Ishinde on eki aıdın kórsetkenge,
 Myñ dildá sanap soğan berer edim.
 Bir adam tabatuğyn dildámdı alsa,
 10. Belgili mekeni joq izdep barsa.
 Tapqanğa myñ dildániñ suraýy joq,
 Óltirem, dildámdı alyp taba almasa.
 Osylai ár shaharğa habar shashty,
 Az ғana dildá berip taba almas-ty.
 “Myñ dildá aldap alyp qashayıq”, – dep,
 Kei adam eki-ekiden aqyldasty.
 Esh adam bul aqylmen bara almady,
 Alam dep kózin malğa sala almady.
 Eki emes han jarlyғы, bir degen-dúr,
 20. Dildáni janyнан qorqyp ala almady.
 Sol shaqta jasy jetken bir kári shal,
 Boıynda jyrtıq dambal, kóılegi bar.
 “Qyzyrды men tabam” dep jetip keldi,
 Kisi de tanys bolğan, kórgeni bar.
 Eleñdep shaldyn kózi qarap qaldy,
 Keldi de shal dildáni sanap aldy.
 Sorlyda salatuğyn qalta da joq,
 Sheshti de kóılegine orap aldy.
 Shal bardy óz úıine dildáni alyp,
 30. Alady kiim, tamaq bazar baryp.
 Tuzaqqa moıynynan ilindi de,
 Aqyry qalai bolar, shyğar nağyp?
 Úı jyly, kiim bútin, tamaq toığan,
 Sorly shal dildá alam dep basyn joığan.

Qyzyqpen shal beishara bilmei qaldy,
 Qyzyrды kórsetetin mezgil tolǵan.
 Shalyń júr bir Qudaıǵa naq sıynyp,
 Shaldyń halın surasyn kim kúinip.
 Qyzyrды kóremiz dep shahar halqy,
 40. Úlken bir bazar boldy jurt jıylp.
 Shal keldi “ólemin” dep záresi ushyp,
 Kirjip jelke teri, ini túsip.
 Salbyrap han aldyna turdy baryp,
 Eki aıaq bir-birine shalynysyp.
 Patsha otyr ýázirimen aqyl quryp,
 Sóileidi dildáni alǵan shaldy kórip.
 Gúmyrynda ashtyqpen kún keshirgen,
 Qyzyqqan jádigóı shal puldy kórip.
 – Qyzyrды tabamyn dep qý shal, arsyz,
 50. Patshanyń pulyn jediń yqtıarsyz.
 Osyndaı ótirik atqan nilsiz jádigóıge,
 Ýázirim qandaı jaza buyrarsyz?
 Bas ýázir: – Shalym, moınyń qıylady,
 Ózińniń ólerińdi oıla, – dedi.
 Baýyzda tamaǵynan shaldyń, – dedi,
 Myqty etip qol-aıaǵyn baıla, – dedi.
 Selkilder muny estip shal beishara,
 Gajap pa, saqtasa ony Haq Taǵala.
 “Kúlli shaın rajıǵyn ásilá”, – dep,
 60. Sóileidi shal qasynda bir jas bala.
 Patsha aıty: – Al, ekinshi han ýázirim,
 Bilesiń bastan-aıaq shaldyń syryn.
 Myna shal myń dildáni alyp aldy,
 Ekinshi siz aıtyńyz munyń jónin.
 – Maly joq, alatuǵyn shaldy soǵyp,
 Baýyzda jalǵyz shaldy jerge jyǵyp.

Biteý soı, shal terisi myqty bolar,
 Qoıalyq aǵashqa ilip saban tyǵyp.
 Baǵana shal qasynda turǵan bala,
 70. Beredi shalǵa mádet Haq Taǵala.
 “Kúlli shaın ýnzıla ıla ásilá”, – dep,
 Bul sózge bala jaýap berdi jáne.
 Patsha aıty: – Al, úshinshi ýázirim,
 Qalada siz bilińiz munyń jónin.
 Qyzyrды kórsetem dep dildáni alǵan,
 Bolmaıdy budan bylaı shalǵa senim.
 Ýáziri sonda jaýap berdi hanǵa,
 Han qasynda jıylǵan jaqsylarǵa.
 – Beishara jan saqtaýǵa alǵan shyǵar,
 80. Ne bolar ǵapý etsek sorly shalǵa?
 Ereges ne bolady aqyl kemne,
 Bizderge maqsat emes shaldy jeńgen.
 Bir ketken myń dildáńiz qaityp kelmek,
 Baýyzdap músápirdi óltirgenmen.
 Baǵana shal qasynda turǵan bala,
 Berip tur shal jaýabyń eki arada.
 “Kúlli shaın ıla ásilá”, – dep,
 Taǵy da jaýap berdi buǵan qara.
 Patsha aıty: – Bala, sizdi táýir kórdim,
 90. Sóileitin shaldyń sózin joldas pa
 ediń?
 “Ár nárse násiline tartady” dep,
 Sen bala úshke deın jaýap berdiń.
 Bala aıty: – “Baıla” degen bas ýázir,
 Joldas emes ózińe, qas ýázir.
 Atasy ury bolǵan kisi óltirip,
 Óziniń kónilindegiden habar berer.

Ekinshiń: – “Shaldy bailap soı”, – dep aıtty,
 “Terisine saban tyǵyp qoi”, – dep aıtty.
 Atasy qasap qylǵan, qasapshy edi,
 Ol óziniń kónilindegi habardy aıtty.
 Úshinshi, raqym aıtqan ýaziriń,
 Balasy násili jaqsy padishanyń.
 Áyelgi eki ýazirdiń dushpan bolar,
 Túbinde zıan salar qasy daıyn.
 Muny aıtyp kóz aldynda ǵaıyp boldy,
 116. “Men – Qyzyr, keshirińiz, – dep, – shaldyń qanyń”.

ESTIGÜL

Bolypty Serik degen jetim bala,
 Kezi eken jiyрмаǵa kelgen jańa.
 Işine jiyrmannyń kelgeninşe,
 Baqqany osy jastyń jalǵyz ana.
 Astynda jalǵyz at pen on eşkı bar,
 Auqaty qolyndaǵy osy ǵana.
 Üilenip basyn qurap ala almapty,
 Anasy qaitys bopty qalǵan pana.
 Dästúrlı musylmannyń saltymenen,
 10. Oqypty tilek qylyp jurt janaza.
 El tarap üidi-üime ketkeninde,
 Uiyqtapty jylai-jylai bolyp naza.
 Sol künı bala Serik tús köripti,
 Ğajaiyp naq ońindei ıs köripti.

Allaǵa şükırlık qyp quanǵannan,
 Oilapty bar ma eken dep tús joruşy.
 Tuypty ońynan kün, solynan ai,
 Körsetken osylaişa Jappar Qudai.
 Şattanyp kündızgıdei kele jatsa,
 20. Bar eken úlken qorǵan bul baqşada-ai.
 Baqşadan üzıp aldy eki almany,
 Köñılı quanǵannan bolypty jai.
 Şyǵypty öz şaharynan basqa jaqqa,
 Jorityn sol ońırdan jan taba almaı.
 Sonymen ai jürıptı, kün jürıptı,
 Qosaryn Alla nege kım bılıptı.
 Bır şaharǵa qonalqy ızdep kele jatsa,
 Bır adam şahar şetinen körinıptı.
 At-tony, kım-keşek, qorjyn-qolań,
 30. Bar eken symdap buǵan jüǵı molań.
 Qasyına qarańǵyda jetıp keptı,
 Şahardyń uǵaiyn dep jaiyn sodan.
 Bul adam jetıp kelse körikıptı qyz,
 Tosynnan oida joqta jolyqty qyz.
 Kelipsiń köp tostyrmai kezinde dep,
 Kötergen symbal teńdi berıptı qyz.
 Jıǵıt te jaraidy dep qyzǵa erıptı,
 Bereim äzirinşe sizge eriktı.
 Bır baidyń köp oqyǵan balasy eken,
 40. Allanyń qosuymen kez kelıptı.
 Qyz eken oqu oqyp, ǵylym bilgen,
 Oi qyryn dünieniń bılıp jürgen.
 Körkı sai bılımine perizat dep,
 Janaryn talai jıǵıt süzip jürgen.
 Bır baiǵa özi kări quda bopty,

Estip qyzdyň jaiyn bilip jürgen.
 Baruğa bul adamğa köňili şappai,
 Qaiğymen ısqusa bop, däm-tuz tatpai.
 Basqa bir jıgıtpenen ketpekşı eken,
 50. Köñiline atastyrğan jıgıt jaqpai.
 Elşı eken aradağy jalğastyrğan,
 Jıgıt dep ötkır şottai, ertteuli attai.
 Maqtauğa körmei turyp ilanypty,
 Qinalyp turğan kezde amal tappai.
 Ökpelep äkesı men şeşesine,
 Bermek dep kârı şalğa menı jastai.
 Osy eken jıgıt ızdep kelgen kezı,
 Uäde jolyğuğa bergen kezı.
 Şyn senıp, elşı sözın ras körıp,
 60. Qarasyn osy-aq eken körgen kezı.
 Jıgıtım kelip qapsyň sertiñizge,
 Men küidım körmei syrttan örtiñizge.
 Kârige atastyrğan barğym kelmei,
 Men boldym endı sızdıñ erkiñizde.
 Elşıñız aradağy tanystyrdy,
 Daua dep şipa bolar dertiñizge.
 Men aittym ol adamğa rahmet,
 Bergen soñ aqylynan enşı bızge.
 Bärıne bas izedı jıgıt ymdap,
 70. Turğandai syrtqy jaqta bireu tyñdap.
 Kelgenın bireu üşin ışı sezıp,
 Auaşa uzap şyğyp jauap qylmaq.
 Sonymen tün jamylyp bular qaşyp,
 Jazdyryp neler küdir taudan asyp.
 Iz-tozsyz qyz äkesı balasynan,
 Ğaiyp bop jalğyz tünde qaldy adasyp.
 Özınıñ syrttan uqqan lebımenen,

Jıgıtten jön suraidy qasyp-qasyp.
 Bermedı jıgıt jauap alğasynda,
 80. Oilady jıgıt bır dep öte jasyq.
 Salmaqty jıgıt pe dep tağy oilaidy,
 Bermeitin sözge jauap asyp-sasyp.
 Tünımen at üstinde kele jatyr,
 Bır kezde jüz körıstı tañ da atysyp.
 Tañ atyp bırın-bırı anyq kördı,
 Tünımen bassa kerek alys jerdı.
 Qara jol el jüretın bölek qalyp,
 Bır jerge bekınerlik alyp keldı.
 Jailasty osy arağa attan tüsıp,
 90. Ornyqty as äzirlep, susyn ışıp.
 Äñgıme osy arada düken quryp,
 Surasyp ärbır jaqtan, jön bılısıp.
 Şynaiy jıgıt qyzğa syryn aşty,
 Män-jaiyn buljytpastan däl rasty.
 Arnauy bır Allanyñ osylai bop,
 Aqyry qosty osylai ekı jasty.
 Bolsa da zaty jetım buiryq-au dep,
 Jıgıttı köñili süııp qyz da unatty.
 Abailap artqy jağyn, demın alyp,
 100. Tynyğyp osy arada üş kün jatty.
 Qai jerge baratynyn aqyldasty,
 Nietı köñıl qosyp jaqyndasty.
 Arabtyñ aty äigılı bır qalasy,
 Baruğa Basyrağa maquldasty.
 İende şalğai jürıp auaşada,
 On künde Basyrağa jaqyndapty.
 Ölşemdı qyz üınen alyp şyqqan,
 Azyğy barly-joqty aqyrlasty.
 Jan bergenge dän bergen Täñır özi,

110. Kez qyldy kündeı sulu asylzatty.
 Keldı de bır päter üı aldy mailap,
 Päterın tölemek bop jyldap-ailap.
 Jaily oryn özderıne tauyp alyp,
 Ornyqty köñılderı “iä, Qudailap”.
 Mekenı – şahar syrtynda oryndary,
 Añşylyq etken käsıp porymdary.
 Sor egız adamzatqa baqyt penen,
 Bolady bır kezegı onyñ dağy.
 Patşanyñ uázırları kele jatyp,
 120. Bularğa kezıgıptı jolyndağy.
 Erikken maskünemder, näpsı qumar,
 Ärkımge qura jürer toryn dağy.
 Patşağa kele salyp mälımdedı,
 Öziñniñ täbetiñ dep qolyñdağy.
 Bır jıgıt bır sulumen şetten kelgen,
 Şyqpaıdy mundai adam ekseñ jerden.
 Laiyq janabyña bır perizat,
 Jön bolar öziñızge erteñ körgen.
 Han keldı erteñinde özi jetip,
 130. Körgen soñ qumarlandy esı ketip.
 Jıgıtıñ laj tauyp közın joiyp,
 Suludy özi aludy niet etip.
 Alatyn Äzireıldei zärin şaşyp,
 Ordağa erteñ kel, – dep aıttı kesıp.
 Saraığa erteñ erte jıgıt keldı,
 Qanjar ğoi han jarlyğy amal neşik?!
 Patşa aıttı: – Meniñ bır syrquatym bar,
 Dertımdı jaza almady eşkim kesıp.
 Osyğan jolbarystyñ süti em deıdı,
 140. Beresiñ qaitseñ dağy sony äkelip.
 Aqyly barlyğynyñ oilastyrgan,

Buzylgan buzaqylar ardan keşip.
 Seni jurt ırtalaida myqty, – deıdı,
 Sözümdı qulaq salyp uqşy, – deıdı.
 Aldyryp jolbarystyñ sütin ışsem,
 Mindetım sağan bergen bıttı, – deıdı.
 – Maqul, – dep Serık keldı üige qaityp,
 Män-jaidy tüsındırdı jargha aıtyp.
 Ajalğa azap qoısa lajy bar ma?
 150. Şara joq qutylatyn budan qaityp.
 – Qylatyn janaşyrlyq nysaiy joq,
 Ketkendeı söz qaitarsañ ıstı ulğaityp.
 Syrqattan jyldamyraq qutylaiyn,
 Qalma dep on bes künnen uqtyrdy
 aıtyp.
 Bır ğylym sol kezde bar “tylsym”
 degen,
 Jerı joq bul bılmıñnyñ qyz bılmegen.
 Köñılın joldasynyñ köteruge,
 Kısıdeı jauap berdı közge ilmegen.
 Qyz qarap aldymenen kıtap aşyp,
 160. – Şüimşi, Alla qossa bolar näsıp.
 Ğylymnyñ körsetkenı ras bolsa,
 Jetelep ap kelesiñ jonyn basyp.
 Qyz aıttı: – Ei, süiıktı jarym, – dedı,
 Saparğa boldy laiyp baru dedı.
 Bul joly laj tauyp seni öltirip,
 Maqsaty hannıñ – meni alu, – dedı, –
 Joldasym, üreilenip qobaljyma,
 Munysyn qiyn emes tabu, – dedı.
 Men bıldım munyñ jaiyn oqumenen,
 170. Tük önbes üreilenip qorqumenen.
 Sen otyr täuekeldiñ qaiyğyna,

Amalyn tauyp beru bolsyn menen.
 Osydan üş kün jürseñ asqar tau bar,
 Köp jynys, qalyñ toğai, baqşa-bau bar.
 Sonda otyr bır jolbarys qozğala almai,
 Qaraidy qol astyna ne türlı añdar.
 Sida bar jolbarystyñ tabanynda,
 Eş haiuan taba almady amalyn da.
 Jetı jyl jatqanyna bolsa kerek,
 180. Osylai bul kıtaptyñ habarynda.
 Osyğan jan-januar bağynady,
 Kım buğan par keledı amanynda.
 Sailanğan patşa bolyp maqulyqqa,
 Ğazıretı Süleimenniñ zamanynda.
 Jandynyñ şarapaty biler tılın,
 Duğasy Süleimenniñ sebebinde.
 Osyny jan-januar asyraidy,
 Osyğan bärı muqtaj – basybaily.
 Sidany eger alyp sen tastasañ,
 190. Tumanyñ basyñdağy aşylady.
 Aldyñnan kezıgedı jan-januar,
 Ne jyrtqys: aıu, qasqyr, qabylandar.
 Ysqyryp aibat şegıp umtylady,
 Jutatyn aidahar men äbjylandar.
 Qolyna bır aq güldı tumar berdı,
 Toqtaidy osy güldı usynsañyz.
 Joğaltpai sen saqtap al myqty jerge,
 Demeñız bır de zian sağan salar.
 Bükteseñ osy güldı soğan qarap,
 200. Beredı öz tılıñmen sağan habar.
 Pysyryp azyq-tülık berdı jailap,
 Siynyp aruaqtarğa “iä, Qudailap”.
 Täñirdiñ ne salğanyñ köremız dep,

Jöneldı tura ajalğa basyn bailap.
 Köñiline qyzdyñ sözi medeu bolyp,
 Keledı jürek tasyp, jıger qainap.
 Kezıktı neler sumdyq jyrtqys añdar,
 Qoiandai tarpa bas sap bır-aq şainar.
 Aq gülın qolyndağy körsetkende,
 210. Eşbırı umtylmady urabailap.
 Surady maqluqattyñ padişasyn,
 Turalap aityp berdı bärın jailap.
 Aqyry jolbarysty kelip taptı,
 Mölşerlep bılgendei-aq mimen oilap.
 Aq güldiñ bır qabatyn aşyp edı,
 Jöneldı jolbarys ta uğyp-sairap.
 Alystan şarşap kelgen meimanym dep,
 Qajetti azyq-tülık berdı jaiğap.
 Bul jerge demın aldy Serik kelip,
 220. Aitaiyn sözdı jinap terip kelip.
 Jalğasyn qaita ainalyp bız aitalyq,
 Hal-jaiyn Estıgüldiñ körıp kelip.
 Estıgüldiñ muñ-zary
 Jaratuşy jasağan,
 Adastym ba qatadan.
 Qarğysyña qaldym ba,
 Qairan, şırkın, ata-anam?
 Jeriñe aitqan barmadym,
 Tılıñdı aitqan almadym.
 Jattyñ erip tılıne,
 230. Basqany süiıp tañdadym.
 Ilesıp soğan ketpek bop,
 Maqsatyma jetpek bop,
 Qajetımdı qamdadym.
 Kezıge ketti jas bala,

Burylmadym basqağa,
 Köñilime basqa oi almadym.
 Basqanyñ erdim tiline,
 Kim jauapty minime?
 Özim qalai tañdadym.
 240. Ainalaiyn, Jasağan,
 Istemes mendei mas adam.
 Aspannan tüsken peridei,
 Kez boldy bireu tasadan.
 Usyndym qorjyn-qolañdy,
 Eken dep jigıt osy adam.
 Ymdasyp leppen uğysyp,
 Eppen basyp buğysyp.
 Qarañğyda bağdardy,
 Qolmen nusqap bilisip.
 250. Jöneldık tezdep attanyp,
 Quanyyp jürek şattanyp.
 Tañ atqanda körısıp,
 Jürektiñ syryn aqtardyq.
 Kezıgıppın jetimge,
 Basynda bul joq nietimde.
 Razy bolyp tağdyrğa,
 Bel bailadym ketuge.
 Köñilim toldy naryna,
 Qaramadym sanyna.
 260. Qulyn-taidai jarysyp,
 Keldık Basyra şaharyna.
 Mundağy jauyz hannyñ,
 Kezıktık mine zaryna.
 Kez qylyp Alla jolyma,
 Ğaiyptan qondyñ qolyma.
 Süıktım, Serık, aman bol,

Şybynym qurban jolyña.
 Bır Alla bersın amandyq,
 Körsetsın özi aman qyp.
 270. Jyrtqyşty tauyp äkel dep,
 Jumsady zalym amal qyp.
 Bolam ba sebep qanyña,
 Batady zaryñ janyma.
 Jıberdı bailap ölimgе,
 Ertpedı joldas janyña.
 Janym barda keudemde,
 Daq tüsırmеn aryma.
 Qudaiym aman körsetsın,
 Kütеmın senı zaryğa.
 280. Jaratqan iem, Täñırım,
 Osylai boldy ämiriñ.
 Serıktı aman körgеnşe,
 Tausylar taqat-sabyrym.
 Artyñda seniñ ağan joq,
 Oilaityn senı alañ bop.
 Artyñda seniñ inıñ joq,
 Ilesetın qarañ bop.
 Qanat-quiryq kerek qoi,
 Jaralğan soñ adam bop.
 290. Aiyğar ma qaiğy-dert,
 Kek alatyn zaman bop?
 Ğaiyp eren, qyryq şılten,
 Qorğasyn özi panañ bop.
 Izdeıtın senı eliñ joq,
 Qaitadan eldı köru joq.
 Zamanyñ qandai bolady,
 Bul dünıege senim joq.
 Estıgöl uiyqtady jylap jatyp,

Küizelip, jalğyzsyrap, basy qatyp.

300. Bırı onda, bıı munda eñıredı,
Aıyrylğan qastandyqpen ekı ğaşıyq.

Jamağat, söz jalğasyn tyñdañyzdar,
Keleık Serık jaqqa endı qaityp.

Serıktıñ öz tılımen Qudauanda,
Jolbarys túsındırdı jaiyn aityp.

Özınıñ túsındırdı han ekenın,
Süleimen arnap bergen naq ekenın,

Bıletın jandy zattyñ tügel tılın,
Özinde şarapattyñ bar ekenın.

310. Jetı jyl bıylğymen bolğandyğyn,
Bır sida aiağynda bar ekenın.

Osyğan qazırge şe laj tappai,
Jüruge aiaq basyp zar ekenın.

Osydan kım oñaltsa jazyp dedı,
Berer em öle-ölgenşe azyq dedı.

Järdemdı qoldan kelgen aıamas em,
Tastasañ aiağymnan alyp dedı.

Aiağyn jolbarystyñ anyq körıp,
Bır sida mai ökşege alypty enıp.

320. Quantty jolbarysty bek qabağat,
Sidany aiağynan alyp berıp.

Quandy jolbarysty şattyq kernep,
Qutqarğan munşa dertten şyn şeber, –
dep.

Mai jağyp ösımdıkten jetıldırıp,
Aiağyn jolbarystyñ jazypty emdep.

– Bul jerge ne jumyspen kelıp edıñ?
Surady, – Buiymtaiyñdy aita ber, – dep,
Bıletın jandy tılın, jerdın syryn,
Jaralğan jan ekensıñ, şyn öner köp.

330. Serık aıttı: – Patşamyız derttı
bolyp,

Jıberdı soğan şıpa tauyp kel dep.

Dauasy jolbarystyñ sütın ıspek,
Muqtaj bop otyr soğan äzır şöldep.

Padışam östıp muqtaj bolğanynda,
Otyram köre tura qaitıp öl dep.

Män-jaiym munda kelgen mine osylai,
Adammyñ sol sebepten jürgen jeldep.

Jolbarys sütın işse jazylatyn,
Ötındı bır jolbarys tauyp ber dep.

340. Qalpyna densaulyğy kelgennen
soñ,

Qup aldy jolbarys ta muny jön dep.

Qaitamyn ruqsat berseñ, jumys bıtse,
Tört bolyp ekı közı otyr men, – dep.

Şaqyrdy aığai salyp tönırekke,
Jiylıp bar januar tügel kel, – dep.

Jarlyqpen jinalypty ormanğa kep,
Käsıppen öz aldynda jürgen endep.

Kelmeptı bır jolbarys tuyp qalğan,
Sanasa sanaqsylar däl tügendep.

350. Jinaldy bar januar şaqyrğan soñ,
Habar qyp jer küñırentıp baqyrğan soñ.

Jaqsylyqqa jaqsylyq men de ısteın,
Qaiğyly qara tuman aşylğan soñ.

Şaqyryp erteñinde sony alğyzdy,
Jıgıttı bırer juma demalğyzdy.

Mıngızıp jolbarysqa attandyrdy,
Apar, – dep, – el-jurtyña bul jalğyzdy.

Alarsyñ şarşağanda mınıp, – dedı,
Özınşe senen mynau jüırık, – dedı.

360. Padişa sütün sauyp dertine işsin,
Eşbiriñ jäbirlеме uryp, – dedi.
Tılegi qabył bolyp, köñılı köñşıp,
– Aldiar, munyñyzğa quldyq, – dedi.
Aparyp padişağa tapsyramyn,
Mende joq budan böten sumdyq, – dedi.
Şipasy bop jazylsa bolğany ğoi,
Padişa bolyp otyr muñlyq, – dedi.
Şyğaryp öz jolyna jiberedi,
Meniñ munym sizge aitar şyndyq, –
dedi.
Jolbarystyñ aitqany
370. Jetelep jolbarysty hanyña bar,
Jan tätti, seni kütıp ol dağy zar.
Padişa jazylğan soñ sütün ışıp,
Buryñgy öz jolymen şyğaryp sal.
Murtymnan ap bereiın bır tal qylşyq,
Basyña ıs tüskende qajeti bar.
Otqa salyp tutatsañ äzir bolam,
Bola qalsañ pälege sen kırıptar.
Järdem qyp öz kezinde qutqaramyn,
Sözımdı qate eken dep oilama sāl.
380. Jetelep jolbarysty ketti jürıp,
Üstine şarşağanda at qyp mınıp.
Talai kün saharada sapar qylyp,
Şaharyna patşanyñ keldi kırıp.
Äkelıp padişağa tabys etti,
Patşanyñ zäresi uşty buny bılıp.
Ertıp äkelgen soñ sütün ıştı,
Sauyqty jel men quzdan şyn aiyğyp.
Üiıne batyr Serik barady endi,
Quanyş sertti oryndap alady endi.

390. Bır ret qaterlı isten aman qalyıp,
Az demın üiıne kep alady endi.
Qyz aitty: – Ei, süiıktı jarym, – dedi,
Beinetiñ jan ekensiñ qalyñ, – dedi.
Äli de qandai päle daiyndaidy,
Maqsaty hannyñ meni alu, – dedi.
Söiledi baiıau ğana uzaq turyp,
Han jatyr tağy sağan tuzaq quryp.
Daiyndap şynjyr arqan, şalma jasap,
Salmaqşy moinyña laqtyryp.
400. Jiyp ap jendetteriın aqyldasyp,
Qandai päle bastaudy qurastyryp.
Aqqa zaual jürmeidi tübi qaiyr,
Küteik bız aqyryn şydap turyp.
Bul joly bauyryna seni tartpaq,
Bireuin bireuine ulastyryp.
Jailanyp jatty Serik demın alyp,
Ne jazsa, – dedi, – tağdyr körıp aldyq.
Täuekel, tau bolsa da köterem dep,
Sözine Estıgüldiñ senıp anyq.
410. Üiınde bular jatty külıp-oinap,
Qyz sezıp bärin otyr bılıp-oilap.
Şaqyrdy han uázırleriın ordasyna,
Isteuge tağy qastyq sumdyq oilap.
Padişa uázırleriimen quryp keñes,
Serik te küş körsetıp qylypty eges.
Suludy ebin tauyp ala almasam,
Atyma patşalyq laiyq emes.
Bırı olai, bıri bulai bolsa desıp,
Bolysyp rasynda qyzyl öñeş.
420. Han aitty: – Uázırleriım, aqylyn
tap,

Barlygýň oilanyňdar aqylğa sap.

Bır ıspen laj tauyp joğaltaiyq,

Bul üşin qalai etsek bolady? – dep.

Jiylp aqyldasty kâri-jasy,

Qatarlas, üzeñgiles mârtebesi.

Halyqta senen artyq batyr joq dep,

Sailaiyq bul şaharğa äskerbasy.

Keldi bul jolbarysty ap ortamyzğa,

Şaqyryp aldyryňyz ordaňyzğa.

430. Daňqyna hanymyzdyň namys
bolar,

Osyndai qol jetpese şolpan qyzğa.

Qolyna bar äskerdı tapsyraiıq,

Bolady osy hails naqty laiıq.

Tutqiyl tün ışinde jau keldi dep,

Syrtyna tas qorğannyň ap şyğaiıq.

Aldymen şahar syrtynan qazaiıq or,

Unamdy ädis bolmas osyndai zor.

Jau qaida, jau qaidalap nağra tartyp,

Attansyn osy jaqqa qaiysqan qol.

440. Mindetti atqarmasqa şarasy joq,

Bas bolyp bar äskerge şyğady ol.

Aldymen şapqan beti orğa tüser,

Quralyq amal tauyp osylai tor.

Osymen bular jatty qastyq sailap,

Qanjaryn baskeserler syrttan qairap.

Äkelgen jolbarysty önerinen,

Bul kezde habar tapqan bükıl aimaq.

Seriktı äskerbasy sailaimyz dep,

Jıberdi uzyn habar elge jailap.

450. Padişa jiyp alyp elim, – dedi,

Jarlyğym halyqqa aitar meniñ, – dedi.

Tırı ustap jolbarysty alyp keldi,

Bailadym bul jigıtke senim, – dedi.

Qolbasy äskerime bolatuğyn,

Eş batyr budan asar körinbedi.

Özime ülken qyzmet sıñırdı eñbek,

Eş adam qarsylaspas buğan teñ kep.

Sütinen jolbarystyñ sauyp ışıp,

Dertimnen naq aiyqtym turğan meñdep.

460. Közine körsetipti, körsetipti,

Jurt körıp jolbarysqa tañ qalypty.

Ormanğa jetelep kep engızgen soñ,

Jolbarys mañ-mañ basyp jolğa tüsti.

Albyrt jas, aňqau batyr, adal jürek,

Aldağy boljamady bolar ıstı.

Laiıq qas batyrğa qaru berdi,

Osy lai el közınşe nanyım berdi.

Sailady jurt aldynda äskerbasy,

Bır sumdyq osylaişa tabyldy endi.

470. Usyndy sauyt-saiman, qylyştaryn,

Körsetıp erge laiıq jumystaryn.

Boljauyn Estigüldiñ esine alyp,

Aňğardy aldarynda bır ıs baryn.

Aqyly Estigüldiñ esinde bar,

Tumary siqyr jürmes tösinde bar.

Ötkızdı köz aldynan hannyñ qolyn,

Degenı kökeinde, esinde bar.

Keşirıp öz közinen qalyñ qolyn,

Baiqady jumyldyrsa küştiñ molyn.

480. Alaiyn barlyğyna tanys bolyp,

Paidasy aqyr tier bır kün sonyñ.

Özimen-özi bolyp jürgeninde,

Daiyndap bolğan eken bular da oryn.

Sol küni tün qaraňgy bult basqan,
 Bürkelgen qara bultpen бүкıl aspan.
 Şatyrlyp najağaimen kün kürkirep,
 Jarqyldap bireüne biri ulasqan.
 Jatqanda äsker beğam şyrt uiqyda,
 Aiğailap “jau keldi” dep şyğady attan.
 490. Qalyň jau qamap aldy şahardy dep,
 Han eken taqta otyryp jarlyq şaşqan.
 Jau keldi el şetine degennen soň,
 Aiğailap “jau keldi” dep tura şapqan.
 Oq boiy top aldyna alyp şyqty,
 Serpını küreň tulpar juldyzşa aqqan.
 Oiynan qapelimde şyqqan eken,
 Aqyly Estigüldiň degen saqtan.
 Aqyry ne bolady ol mälimsiz,
 Ainaldy qutqarmauğa qurğan qaqqan.
 500. Köñilün közben körüp köñşituge,
 Kelipti uázirler de tus-tus jaqtan.
 Jöneldi küreň tulpar juldyzşa ağyp,
 Duşpannyň qyby qandy turğan bağyp.
 Ekpınmen tereň orğa bır-aq tüsti,
 Öte almaı sekirgenmen ordan qarğyp.
 Tulpardyň ordan yrşyp moiny üzildi,
 Mölşerge arqan boiy qulady ağyp.
 Uilyqty orğa kelip qalyň äsker,
 Bile almaı istıñ mänin belgi tağyp.
 510. Tüsti dep Serik orğa estigende,
 Quandy han mäs bolyp rahat tauyp.
 “Jau qaşty, äsker arttan qumasyn” dep,
 Toqtatty nağyrasyn qaita qağyp.
 Şyğaryp jolbarystyň bır tal murtyn,
 Tutatty Serik sonda şaqpaq jağyp.

Murtynyň otqa küigen iisinen,
 Seriktı or tübinen aldy tauyp.
 Jarq etip jetip keldi jolbarysy,
 Özine buryn mälüm boljauly ısı.
 520. Istegen jaqsylyğy aldyna kep,
 Aqyry mine tidı qolğabysy.
 Şyğaryp or ışinen üiine äkep,
 Jolbarys qoş aityp jolğa tüsti.
 Üiine aman kelip tügel aitty,
 Qaltyrmai Estigülge bolğan ıstı.
 Qasietti jolbarysqa tylsym bergen,
 Duğasy Süleimenniň destı küşti.
 Aqylmen ekeuara bas qatyrdy,
 Bolar dep arty qalai bul jumysty.
 530. Han aitty: – Jasauyldar şapsyn, –
 dedi,
 Kıdırmei ordy baryp japsyn, – dedi.
 Qutyldym masyl bolğan zor päleden,
 Kesekpen or syrtynan atsın, – dedi.
 Bermeitin eşkınge ese batyr bolsa,
 Qozğalmai or tübine jatsyn, – dedi.
 Şaiyq, Ysqaq osy jolğy uázirlerim,
 Barlyğy altynnan şen taqsın, – dedi.
 Üiine ordan Serik aman keldi,
 Şükırlık, süigen jaryn aman kördi.
 540. Suludy ordama äkep tabys qyl, –
 dep,
 Padişa jasauylğa habar berdi.
 Jasauyl buiryğymen keldi jetip,
 Padişa buiyrgan soň jarlyq etip.
 Bata almaı äskerbasy aibatynan,
 Üiine jasauyldar qaldy ketip.

Üiinde Serik tırı degendi estip,
 Padişa oibailady baj-buj etip.
 Padişa uázırların tağy jidy,
 Bärme quanyşqa bergen syidy.
 550. Hailasy bul adamnyñ birден asyp,
 Auyrtty myna päle äbden ıstı
 Keñestı ary-berı sumpaiylar
 Aqyldy myna arağa bır-aq jidy.
 Körsetti bır uázırı myna aqyldy,
 Saldyrdy bır zyndandy sarai qylyp.
 Bul zalym ıstetiptı talai qulyq,
 Tübinde tas qarañğy bır şuñqyr bar,
 Salğanyñ patşa bilmes qalai qylyp.
 Eñ auyr jazalylar qalatuğyn,
 560. Qylmysty künäharlar talai jyldyq.
 Osyny bolğan edi jaña salyp,
 Syrtyñan körip qaitqan tamaşa qyp.
 “Isı aqqa Qudaiym jaq” degen ras,
 Tyñdauşy, myna qyzyq tamaşany uq.
 Han aitty: – Endi örteñder üige qamap,
 Alğaşqy eki haila ketti aғat.
 Aqyly – endi äkelip örteu ğana,
 Qalaişa budan artyq qylym taғat.
 Tez äkel, közın joғalt, öşir ünın,
 570. Turğyzuğa uaqyt joq jalğyz saғat.
 Şaqyryp tağy keldi jasaulydar,
 Dese de olar daiyn bas alyñdar.
 Jürerde Estıgülmen aqyldasty,
 Isteitın endi buğan qaisy amal bar?
 Ketetın aidap alyp adam emes,
 Ketiptı jarlyqty aityp habarşylar.
 Muñdasqan eki ğaşyq oқиғasyn,

Uğynsyn qulaq salyp tyñdauşylar.
 Seriktiñ senimı
 Aqyl tap, oiy ozyq Estıgülım,
 580. Är jerde es qatyp ed estilıgıñ.
 Mynanyñ ar jağynda ne sumdyq bar,
 Bır habar, kıtap aşyp, berşi bugün.
 Artymnan qulğanadai quğyndauy,
 Köñilime körinip tur ersı bugün.
 Ömirim osy joly bitetindei,
 Bermeseñ aqylyñnan enşi bugün.
 Ayrmai mynau bızdı tynar emes,
 Sen dedi esi-dertim, tırşılıgım.
 Oilaşy duşpan qandai, dostas qandai?
 590. Senimen bolyp turmyn
 qoştasqandai.
 Myna qylğan qastyq pen qylyğyna,
 Küiedi kökiregim şoq basqandai.
 Qasynda jalğyz sensiñ jan serigim,
 Muñğa ortaқ bop kegımdı joqtasqandai.
 Buıryqpen elden şyqtyq eki saiaq,
 Elim joq mañaiyma toptasqandai.
 Tabasyñ qandai aila oilap, jarym,
 Qastyğyn myna sumnyñ toqtatqandai.
 Estıgüldiñ aqyly
 – Ei, jarym, baq täuekel, büitip saspа,
 600. Su taldan asa almaidy, jardan assa.
 Nieti qaitse dağy seni öltirmek,
 Oiy joq tırı qoiu seni patşa.
 Qandy qol, näpsı qumar kımdı aiaidy,
 Men bolyp esi-dertı jatsa-tursa.
 Syr berip duşpanyña abyryjma,
 Es berer aqylşyñ joq menen basqa.

“Zorlyqtyň tübi – qorlyq” deidi halyq,
Maňdaiy aqyr bir kün tier tasqa.
Saldyrğan jaňadan bir saraiy bar,
610. Han syryn aňqau halyq qaidan
uğar.

Bar nieti qan işu näpsı üşin,
Däl bızdei jyłağannyň talaiy bar.
Bar edı jaňa salğan üim, – deidi,
Jany aşyp sağan patşa küinbeidi.
Örtenseň ot bop janyp, kül bop küip,
Máz bolyp quanyş qyp külimdeidi.
Berik bol, qas aldynda qaltyrama,
Ärqaşan küisiz kölik jügirmeidi.
Qapysy hailasymen teň kelmese,
620. Bul sırä, oňailyqpen tüñilmeidi.
Qoryqpa üreilenip jau aldynda,
Ärqaşan qazasyz qan tögilmeidi.
Laj joq, sen körsetken üime kır,
Taiynba qalai dese qasqaiyp jür.
Saraidyň işine enip barganynda,
Arnauly jasad qoiğan bir jer üi bar.
Halaiyq munyň atyn zyndan deidi,
Sen üşin kım jany aşyp, qamyň jeidi.
Ölümge mähgi baqi şygarmaityn,
630. Kiredi qylmystylar buğan, – deidi.
Sen üşin Alla bergen baqyt üi,
Serikjan buğan kümän qylma, – deidi,
Taň ata qyzyğyňdy köru üşin,
Körinbei men de baryp turam, – deidi.
Osydan aman-esen janyň qalsa,
Qorğanbai erligiňdi şyğar, – deidi.
Kır dağy zyndan üidiň esigin il,

Jan-jağyň laulap janyp bolady kül.
Ört seni soğan kırseň şarpymaidy,
640 Öziňniň tırlığıňdi qasterlei bil.
Muny aityp, dedı tağy: – Ei, jıgıtım,
Täñirden qutqarar dep köp ümitim.
Jer üidiň myqtap bekıt esikterin,
Işine kire almasyn janğan tütin.
Şygaryp saldy Estıgöl qoşyn aityp,
Jaryna uğyndyryp osyny aityp.
Möltektep möldır közder aiyrlysty,
Ekeu “aman boldy” qosyla aityp.
Qaterin bärinen de osy joldyň,
650. Uqtyryp qaita-qaita dosyna aityp.
Qoş-qoş dep qiysa almaı eñiresip,
Kezekpenen bırıń-bırı tosyp aityp.
Seriktiň hanğa kelui
Qasqaiyp qaharmandai keldi hanğa,
Uqsatyp tük sezbegeń özın paňğa.
Qonaqqa şaqyryp em, – dedı patşa,
Qaterden osy jolgy sen qalğanğa.
Zeinettep jasatyp em altyn sarai,
Pul şyqty eñbekpenen bolğan talai.
Körsin dep bul üimdi şaqyryp em,
660. Qolbasym, bul oiymdy deisiň
qalai.
Qup körseň quanyşty saraiğa kır,
Sän-säulet tırşılıkte qyzyq qoi bir.
Sailağan el aldynda qolbasymyşyň,
Bereim men ruqsat, aldyğa jür.
Keltirdim tamaşalap bir şyqsın dep,
Kiredi artyňyzdan barlyq uázır.
Maqul dep ırkılmesten ketti kırıp,

Qastyqty tursa dağy ısy bılıp.
 Jarynyň aitqan aqyl-keñesimen,
 670 Jer üige kırıp aldy esıktı ılıp.
 Han jıbergen ört
 Syrtynan qarağaidy köptep üidi,
 Otopenen lapyldağan sarai küidi.
 Qadırlep han aldyrğan “qonağyna”,
 Osylai “qurmetpenen” berdı “syidy”.
 Oqystan saraiyma ört kettı dep,
 Padişa nağra tartyp jurtty jidy.
 Tündeğı ört şahar mañyn jarqyratyp,
 Habarly qyldy apat dep barlyq üidi.
 Mäz boldy qasyndağy uázır men bek,
 680. Barlyğy myna hails unasty dep.
 Qarağai maiğa tiip lapyldady,
 Qap-qara tütün boldy jer menen kök.
 Tarady bul aradan tün jarymda,
 Qalğanyn tañ atqan soñ körmız dep.
 Jer üide aman-esen qaldy Serik,
 Momynğa Täñır jar bop, medet berip.
 Sol üide tañ atqanşa buğyp jatty,
 Aqyryn alarmyn dep erteñ körip.
 Baiqasa qalğan eken tañ da atyp,
 690. Atyrды tañdy uiqysyz oiğa batyp.
 Qarasa han namazğa turğan eken,
 Mollalar jatyr eken azan aityp.
 Patşağa Serik kelip berdı sälem,
 Şydasyñ budan artyq endı qaitıp.
 Şyqty örtten eşnärseñi bilmegendei,
 Nemese janğan örtti körmegendei.
 Bärı aman – kiim-keşek, üstı-basy,
 Közine patşa turdy senbegendei.

Aidynmen qahar kırıp ajaryna,
 700. Ot janyp eki közdıñ janaryna.
 Qasyña padişanyñ keldı jetip,
 Däl kelgen Äzireiñdeı ajalyna.
 Han şosyp qoryqqannan jyğylypty,
 Uşyqtap uázırları su bürıktı.
 Jabylyp emşileri-quşnaştary,
 Esine äzer zorğa keltiriptı.
 Han aitty: – Otqa örtedim, Serik, senı,
 Tañ qaldym küimeı qalğan körip senı.
 Estuşı em mollalardan budan buryn,
 710. Otqa tüsse küimes dep perıştenı.
 Sen özıñ adambysyñ, perımısıñ?
 Perı men perıştemen telımısıñ?
 Ot ıñinde kördıñ sen qandai hikmet,
 Adamdai ot körmegen körınesiñ.
 Ne kördıñ ot ıñinde janğanyñda?
 Bul ottan kim qoryqpas jan barynda.
 Basqa zat şoq bop janyp, kül bop tyndy,
 Qandai ıs sebep boldy sau qaluğa?
 Seriktıñ aitqany
 Haneke, sen örtediñ, men ölippin,
 720. Aruaqpen buryn ölgen teñelippin.
 Aruaqtardy aralap kele jatyp,
 Äkeñniñ aruağyna kez kelippin.
 Syilasymdy ekeumız bolğandyqtan,
 Äkeñdi ölgennen soñ men körippin.
 Qolyñ tapşy kezı eken, äkeñ aitty,
 Bır serkeş janazağa sen soiypsyñ.
 – Ol künde balam meniñ kedeı edı,
 Baq bıtse dünıe şırkın köbeiedi.
 Bermedi dep men dağy keiğem joq,

730. Qolynda bolmağan soň ne beredi?!

Balama qazır Qudai beripti baq,
Han bolyp, halyq bilep, mınıptı taq.
Menı de balam sırä, umytpapty,
Beriptı qoralap qoi, üirlep at.
Beriptı altyn-kümıs tarazylap,
Körgen soň tapsyryp ap, men boldym
şat.

Aruaqqa arnağany mağan tidi,

Balama köp aitamyn rahmet.

Bergeniniñ bireui myñ bop tidi,

740. Sauabyn aiamady Jaratqan Haq.

Balam kelse daiyndap qoiain dep,

Jatyrmyñ tamaşalap bır sarai sap.

Düniede ondai sarai jasalmaidy,

Kırpışı meruertten, saf zübärjat.

Halyq tur mine qazır tamaşalap,

Balama naq körgenın jetkızsın dep.

Qaitardy alyp qalyp araşalap,

Balama ait, osy orynğa kelip qaitsyn.

Sen siaqty bır ret ölip qaitsyn.

750. Alañ bop sağynyp ta jürgen şyğar,

Közben körıp tynysy keñip qaitsyn.

Haneke, köp bergeniñ şyn ba, – deptı,

Han tana almaı bultaryp şynğa keptı.

Sen siaqty ört penen jalyn jutyp,

Kelip qaitsyn tırıdei munda, – deptı.

Men örteimın qolymmen handy, – deidi,

Han aqymaq osyğan nandy deidi.

– Körıp kelgen bileği bärin osy,

Bekterge aitty: – jolatpa jandy, – deidi.

760. Aqymaq han osyğan köne ketti,

Körgısı kep közimen keremetti.

Qolbasyğa özgeler bağynyñdar,

Köp keşikpei özım de kelem deptı.

Hannyñ qazasy

Aldymen laiyqtap bır saraidy,

Desiptı uázırlar de qup jaraidy.

Han berdı halyq erkın, äsker küşin,

Qalaişa uázırları quptamaidy.

Qolynda barlyq äsker, küşı myğym,

Bar bilik qolyna ötti şypai şyğyn.

770. Han auzynan biligin bergennen
soñ,

Zaň da joq han jarlyğyn buzatuğyn.

Han bergen soñ aldymen ordany aldy,

Altyn taqty, tañbany, qolda bardy.

Därmen joq talasatyn, jarlyq bireu,

Uázırlar, sultan, bekter jolda qaldy.

Äkelip padişany kırgızdı üige,

Aşqyzyp esikterin Beken bige.

Esigin kırgennen soñ tas bekitti,

Halaiyq syrtta turdy üime-jüime.

780. Patşany körıp turdy hanym dağy,

Bekteri, uázırları janyndağy.

Ot qoiyp jan-jağynan jıbergende,

Tütını qaraqoşqyl jalyndady.

Mai quiyp jan-jağynan örtegen soñ,

Uiytqydy, qarağailar lauyldady.

Ot janyp bitkennen soñ qarap edı,

Kelmek turğai süiegi tabylmady.

Ketiptı otpen birge süiegi erip,

Belgısı adam siqy tanylmady.

790. Bır sarai ot bop janyp bittı solai,

Kerekke eş nârsesi alynbady.
 Halyqtyň sözi
 Şyqqany Serik aman alal, –dedi,
 Eşkimge ıstemegen zalal, – dedi.
 Aqyry öz tübine özi jetti,
 Esti adam budan ğibrat alar, – dedi.
 Essızge el biletken laj bar ma,
 Bır дәuir sum-surqia zaman dedi.
 Ketti ğoi mäs bop külip, aqymaq han,
 Äkelmek bop äkesinen habar dedi.
 800. Patşanyň közi jetti kelmesine,
 Qaitaryp alğan Täñir bermesine.
 Otpen oiny, jalynmen toiy boldy,
 Şyn kernep alğan saitán keudesine.
 Tırige tuzaq jasap özi jandy,
 Bermesin mundai ölüm pendesine.
 Ölseñ öl adamdyqpen, adamğa uqsap,
 Jaralyp kelgennen soñ jer betine.
 Sailady el uıǵaryp basqadan han,
 Halyqqa han bolmasa bolmas dep sän.
 810. Tarady laǵynat aityp aruaǵyna,
 Quralǵan Basyradaǵy dın musulman.
 Üiine aman-esen Serik keldi,
 Sazaiyn duşpanynyñ berip keldi.
 Qosaǵy – Qudai qosqan aqylşysy,
 Barlyǵyn Estıǵülder körıp keldi.
 Qorlyǵy Serik körgen äşkere bop,
 Halaiyq han zorlyǵyn tegis kördi.
 Işinde birge bolǵan uázirlerdi,
 Oǵan da laiyqty söǵıs berdi.
 820. Olardyñ bassylaryn jazaly etip,
 Istedi ädildikpen köp ısterdi.

Ädildik el üstine zaman ornap,
 Bai, jarly, kem men ketik tegisteldi.
 Halyqqa Serik aitty körgenderin,
 Däm aidap Basyrağa kelgenderin.
 Qastyqpen han körsetip jäbirlikti,
 Ekeuin birneşe ret bölgenderin.
 Aldymen jolbarysqa bargandyǵyn,
 Aqylmen odan jeñis alǵandyǵyn.
 830. Bır ret şahar syrtynda orğa tüsip,
 Salamat odan tırı qalǵandyǵyn.
 Eñ soñǵy hannyñ otpen örtegenin,
 Alǵanyn aqyr kegin hannan bugün.
 Män-jaiyn sypaiylap tanystyrdy,
 Ekenin hannyñ zalym halyq bildi,
 Bularğa alǵys aityp halyq turdy.
 Süiindi Serik erge kări-jasy,
 Halyqtyñ anyq tüsip yqylasy.
 Hannan soñǵy halyqqa uázır bolyp,
 840. Seriktiñ östi osylai mäртеbesi.
 El üşin adaldyqpen qyzmet etip,
 Qartaiyp aǵarypty saqal-şaşy.
 Sonymen jata berdi uaqyt ötip,
 Sauyqpen ömir sürdi tamaşa etip.
 Qosaǵy Alla qosqan jükti bolyp,
 Tuypty bır ul, bır qyz küni jetip.
 Mezgilisiz kün şyqpaidy, tañ atpaidy,
 Mezgilmen synyq bitip, tolar ketik.
 Qos jubai quanyşqa bölendi,
 850. Allanyñ munysyna şükır etip.
 Ösirdi tärbielep ul men qyzdy,
 Körgeñse saǵynypty altyn jüzdi.
 Aqyry mehnattyñ rahatı bolyp,

Alaldyň degeni ras arqany uzyn.
 Ömirdi bastan keşken esine alyp,
 Tüsirdi birden-birden esine anyq.
 Baiağy tūs – kün, aiym – osy eken dep,
 858. Quşaqtap Serik jatty tösine alyp.

KENJEKEİDİŇ KEŞIRMELERI

Adamzat tapqa, jikke bölügelı,
 Bireu – qul, bireu – patşa delingeli,
 Ädilet ozbyrlyqpen küresude –
 Jumyr jer kuä bolyp bärin kördi.
 Bır patşa quştar boldy qoşemetke,
 Ör keude öz sözdıgı jetken jerge.
 Özine äntek qarsy söz estise,
 Kezıktı em qonbaityn qusa-dertke.
 Ol özin maqtatuğa äues edi,
 10. Sumdyqqa aluan-türlı bar esebi.
 “Adamnan artyqpyn” dei oilatty oğan,
 Äkege murager bop bağy öskeni.
 Jan edi asqaqtauğa tym qulşynğan,
 Qan tamdy onyň jauyz qylyşynan.
 Jağympaz aqyndarğa berdı syilyq,
 Özine maqtau tauyp jyr usynğan.
 Qudaidai tabyndyrdy tügel eldi,
 Unatty quldyq uryp sümeñdeudi.
 Kemşiligin aitqandy keşirmesten,
 20. Kelmestei su tübine jıberedi.
 Qoldady saiqaldardy, qaskünemdi,
 Baldai tıl emizgendı jaqsy kördi.
 Jalğanşyl pasyq ıske orda tolyp,
 Padişa aqyly azyp, näpsige erdi.

Bul patşa talai qatyn alsa dağy,
 Küinip ışı örtenip jansa dağy,
 Körmedi bır ul bala ömirinde,
 Osy qaiğy jüregin parşalady.
 Bar edi ai men kündeı jeti qyzy,
 30. Ädeptı, bärı sulu jarqyn jüzdi.
 Jetinşi qyz Kenjekei tıptı erekşe,
 Oiy – dana, köñılı – aq, jany da – ızgı.
 Aqyly boldy biik asqar taudai,
 Adaldyğy ağaryp atqan tañdai.
 Sulu jüzin körgenniñ közi tunyp,
 Tañdana tamaşalap qaqqan tañdai.
 Qara közin, nurlanğan araily öñin,
 Qyzyqqannan keledi qarai bergiñ.
 Şırkın-ai, qandai jannyñ bağy eken dep,
 40. Qoly jetpei tamsandy talai erdiñ.
 Minezi beine jibek jumsaq qana,
 Berik jan onan ötpes syr saqtauğa.
 Jasqany onyñ ädil syny aldynda,
 Ekıbetkei saiqaldar jür saqtana.
 İgerdi jastaiynan mamandyqty,
 Şyn süidi adamdyqty, adaldyqty.
 Özın zor, basqany qor sanaituğyn,
 Jek kördi ör keudelık nadandyqty.
 “Patşanyñ qyzymyn” dep buldanbady,
 50. Kütuşısın özimen bır qarady.
 Jamandyq ataulyğa qarsy bolyp,
 Patşalyq eski uağyzdy tyñdamady.
 Minezin äkesiniñ unatpady,
 Batynyp aita almady biraq tağy.
 Qyzynyñ bul piğylyn sezgen patşa,
 Niet etti özin bır synatqaly.

Bır küni oyn iske asyrğaly,
 Şaqyryp jeti qyzyn qasyňa aldy.
 – Aityñdar, men senderşe, qandaimyn?
 – dep,
 60. Surady közqarasyn jasyrmaudy.
 “Jasyrma” degen sözi mülde jalğan,
 Qyzdary äke syryn bileği aldan.
 Madaqtap onyñ patşa köñil-küin,
 Qatygez jazasynan jürmek aman.
 Tuñğyş qyz söz bastady: – Jaqsysyz
 bek,
 Qanttyñ däl özindei tättisiz, – dep.
 Ekinşi qyz: – Qaimaqtan köp artyqsyz,
 Dep maqtady barynşa äsirelep.
 Üşinşi qyz: Sız beine baldai, – dedı,
 70. Törtinşi qyz qurmağa balai berdi.
 Besinşi qyz: Almadai şyryndysyz, –
 Dep o da basqalardan qalmai kördi.
 Altynşy qyz söz izdep basy qatty,
 Arnalyp aityluda barlyq tätti.
 – Özimdei tättisiz, – dep bildirdi izet,
 Padişa bul qyzyn da qatty unatty.
 Kenjekei aita almaidy ötirıktı,
 Jaqyrtpai jağymsudy otyrpty.
 Äkesin “ädil bolsyn” degen oimen,
 80. Şyndyqty betke aituğa bekinıptı.
 Patşany maqtanqumar jelik bilep,
 Sestendi: – Al, Kenjekei, sen söyle! –
 dep.
 – Tuz sekildi dämsizsiz, äkei, – dedı,
 Kenjekei maqtamady äsirelep.
 Patşanyñ buzyldy öñi surğylt tartyp,

– Körmepsin, qyzym, äli tuzdy tatyp.
 Tuzdyñ qalai bolaryn tanytaiyn,
 Ketti ğoi şymbaiyma söziñ batyp!
 Patşadan tym aibyndy tüsti jarlyq,
 90. – Bır jıgıt äkeliñder, izdep tauyp.
 Ol asqynğan auru-merez bolsyn, –
 Dep patşa kärin tökti qaharlanyp.
 Tabyldy bır qaiyrşy şekaradan,
 Battasqan merez auru türı jaman.
 Qasyňa barmaq tügil, bır qaraudan,
 Seskenip jirenedi körgen adam.
 Bul sumdyq bır is boldy ordadağy,
 Padişa eldi jiyp doldanady.
 Merezdi “küieu balam” degeninde,
 100. Nazary qalyñ eldin soğan audy.
 Padişa jyn-perısı buğandai kep,
 Zırkıldedi jarağan buradai bop.
 – Kenjekeidi merezge berdım, – dedı,
 Bas uázır surady: – Bul qalai? – dep.
 Patşa aitty: – Bul ädepsiz tuzğa teñep,
 Keketti jerlep meni sözben şenep.
 Tailasqan äkesimen körgensiz qyz,
 Sazaiyn tartsyn, oğan osy kerek!
 Qyzymnan şyğyp otyr bul sum öner,
 120. Zalymğa aiauşylyq bildirmeñder.
 Bul jaza бүкіл elge bolsyn sabaq,
 Eşqaisyñ buiryğymdy büldirmeñder.
 Uázır padişağa jaqyn keldi,
 – Tuzsyz ömir bolmas, – dep aqyl berdi.
 Ejelden tätti menen aşty egiz ğoi,
 Jarlyqty özgertseñiz maqul, – dedı.
 Padişa beine aşuly arystandai,

Azuly küştı jaumen alysqandai,
 – Qysqart! – dep uázırge aqyrdy ol, –
 130. Jağağa jarmastyñ, – dep, – qağys
 qalmai!

Patşany dülei aşu titiretti,
 Kärlenip ary-beri jürıp ketti.
 – Uázırdı şegelep, zyndağa sal! –
 Dep, äsker bastyğyna ükim etti.
 Qolbasy buiryq kütıp turğan sergek,
 Jalğyz-aq qalyp edı qolyn sermep.
 Lezde uázırdı dodağa sap,
 Qaptady qanğa qumar qalyñ jendet.
 Bailady tyrystyryp qolyn artqa,
 140. Söiletpei tyqty auzyna toly maqta.
 Jelkelep, uryp, teup alyp ketti,
 Köp tileuı jalğyz söz: “Jolyn aqta!”.
 Padişa aşulanyp aqyryp tur,
 Halyqqa aibar şegıp batyryp tıl.
 Sözine ısı qaişy bolsa dağy,
 Kön beti bülk etpeitin maqulyq bul.
 – Bilıgımdı bekemder ädıl zañym,
 Osy zañğa bailanğan tağdyrlaryñ.
 Qyrağymyn qiyrdy boljaituğyn,
 150. Işıñde qandai syryñ bary mälım.
 Äskerbasy qostady: – Janabymnyñ
 Uğyñdar şeksız uly danalyğyn.
 Altyndai bağa jetpes ärbır sözi –
 Tynysyñ, tırşılığyñ, alar ülgıñ.
 – Patşamyzdy qorğaimyz, tabynamyz,
 Artynan ilesemiz, ağılamyz.
 El üşin eñirep tuğan egei sabaz,
 Erekeş meıırımıdı jany nağyz!

– Jaudy tauyp, buljytpai däl ustaimyz,
 160. Aiamai joğaltamyz, janyştaimyz.
 Alastap qarsy şyqqan kedergıñ,
 Janqiarlyq ruhpen qaryştaimyz.
 Äskerbasy patşağa jağymsydy,
 Jurtşylyq otyr körıp nağyz sumdy.
 – Patške, dat! – dep bireu ör dauyspen,
 Özınıñ közqarasyn tağy usyndy.
 Bul adam oqymysty ğalym edı,
 Qaşanda urpaqtardyñ qamyn jedı.
 Kenjekei odan talai bılım alğan,
 170. Adaldyq, zerektıgın tanyp edı.
 Jany aşyp Kenjekeige turdy ornynan,
 Patşany jek köretin ol burynnan.
 Aqiqat üşin janyn ortağa sap,
 Jauyzdyñ qoryqpady zorlyğynan.
 – Taqsyr-ai, jarlyğyña talaspalyq,
 Äitse de myna ısıñız adasqandyq.
 Ne üşin şyndyqty aitqan balañyzdyñ,
 Jüregın keskilisız jara salyp? –
 Dei bergende toqtatyp onyñ sözın,
 180. Padişa: – Joğalt, – dedı, – munyñ
 közın!
 Äskerbasy qylyşyn jarq etkızdı,
 Qojasynyñ bıletın syr, minezın.
 Basy qanğa malynyp älgı ğalym,
 Öktem küş lezde aldy janyn.
 Bılmei tur öñi me, älde tüsi me bul,
 Kenjekei özi dağy ne bolğanyñ.
 Äkesı netken sodyr, tentek edı,
 Aqyly osy qurly kelte me edı?
 Kenjekei torğa tüsken torğai tektes,

190. Jüregı tur lüpıldep örtengeli.
 Qyzyğyp Kenjekeige bağanadan,
 Merezdıñ ğaşıyq oty laulap janğan.
 Oilady ol: “Älemde joq mundai bekzat,
 Sau kezde kezıkpedı-au, şırkın, jalğan!
 Qyz mandam, sau bolsa eger meniñ
 denım,
 Zorlap qossa, qusadan öler de edım.
 Pañ suludyñ obalyn arqalasam,
 Adamdyğym bolar ma onda meniñ?!”
 Osy oidyñ jeteginde merez turğan,
 200. Uázır men ğalymnan syrды
 aňğarğan.
 Jan tözbes jauyzdyqqa şydai almaı,
 “Menı de öltırsın!” – dep ol doldanğan.
 Soqqandai kenetten bır doly quiyn,
 Halyqqa üreılı lañ boldy qiyn.
 – Patşeke, dat! – degen ün sañq etkende,
 Jalt qarady keñ alañ toly jiyn.
 Bul dauys patşany da selt etkızdı,
 Söilep tur älgı merez öjet közді.
 Janary uşqyn ata jalyndanyp,
 210. Patşadan jasqanbaidy, elep te özi.
 Erşımdı şeşen tılmen aıttı datty,
 – Patşeke, ämiriñız netken qatty?!
 Keudemde äiteu jan bar, denem mynau,
 Asqynyp jazylmaıtyñ dertke battı.
 Tat jegen eskı temır sekıldımın,
 Mezgılsız solatyn bop otyr ğülüñ.
 Gauhardy tat temırge telimeñız!
 Bul sızden jurt aldynda ötingenım.
 Auru, qaiyrşymyn qaňğyp jürgen,

220. Ölüim haq, az-aq kün ömir sürem.
 Qyzyñyzdyñ obalyn oilañyzşy,
 Bır keñşılık suraimyn, taqsyr, sızden.
 Qaıtyñyz, qate ükimnen tiylyñyz,
 Büitkenşe meni ölimgе buıyryñyz.
 Qyrşyn jas – qyzıl gül ğoi, qalsyn
 aman,
 Balañyzdyñ jany üşin küimniñız!
 Patşeke, qabyldañyz ötınıştı,
 Tübinde ıs bolar bul ökinıştı.
 Adamzat tarihynda qylmys mynau,
 230. Qarğamen birge qamau toty qusty.
 Padişa odan ary töze almadı,
 – Üniñdi öşır, merez! – dep aqyrды.
 Zorlyqqa qalyñ halyq narazy bop,
 Iştен tyna tüñildi, muzdap jany.
 Jüielı söz eken bul eñ tıımdı,
 Merezdıñ aitqanyña el süiındı.
 Erikken padişanyñ ermegine,
 Keudedе şielenip kek tüiıldı.
 Küieudı añys etip, el ekşestı,
 240. – Aqyldy, tolğamdy äri zerek, –
 destı. –
 Baiqusta aurudan basqa mın bolsaşy,
 Beker adam bolmasa kerek, — destı.
 – Äkejan, ädiletсіз myna zañyñ,
 Tuz degenge nege onşa yzalandyñ? –
 Degende Kenjekeige patşa aqyrды,
 – Jap auzyñdy, ne deidı myna zalym?!
 Eleurep patşa tıptı jyndanady,
 Endıgı el tılegin tyñdamady.

Qyzyna: – Meniň qyzym emessiň, –
dep,

250. Qan jauyp qatulandy sum qabağy.

Patşanyň aitqanyndan asady kım?!

Türşikken qalyň eldi basady muň.

Merezge nekeledi zorlyqpenen,

Qaramai obalyňa jas arudyň.

Tonady kigen torqa jibekterdi,

Sypyrdy bilezigin bilektegi.

Alqa, syrğa, altynnan aiyrda,

Aqylyn ala almady jürektegi.

Jendetter “jol alys” dep jaqsy at mindi,

260. Tün jastap bir pendege bastattyrdy.

Kenjekei men merezdı “ölse ölsın” dep,

İen şöl, qum dalağa tastattyrdy.

Ekeün bir tüiege salyp aldy,

Ekı jaqqa qaratyp taňyp aldy.

Qatty quğan tüienin jürisinen

Äiteur şyqpai äreň jany qaldy.

Domalatyp tüieden tastady da,

Äkelgender joq boldy qas-qağymda.

Kenjekei jan türşiger qalyň sordy,

270. Keşem dep oilady ma jas
şağynda?!

Kenjekei qaisar edı, zerdeli edı,

Sabyrmen tereň oilap tebirenedı.

Äkeniň qas-qatygez jazasynan,

Qorlanyp en dalada eñiredı.

– Eşkımge zalalym joq, ısm ädıl,

Tüsınbei ıstettı äkem qysym-zäbir.

Qosağym aurudan aiyqsa eger,

Aqiqat jeňbei qoimas tübinde bir.

Kenjekei küizelıspen küñirenedı,

280. Oiynda tirek eter bir medeuı:

Merezdiň aitqan ädıl datyn estıp,

Ärı taza, ädıl dep tüigen edı.

Küieuı Kenjekeige taiamady,

“Auru juqpasyn” dep aialady.

Sergeldeñdik ömirge basty qadam,

Ulğaiyp jürektegi qaiğy-armany.

Kün ystyq, ıser su joq, qany keup,

Şarşady söilei almaı haly kemip.

Bır jürıp, bır demalyp jyljydy äiteu,

290. “Basqa tüsse baspaqşyl” – jany
berik.

Mölşerleu mülde qiyn jeter jerdi,

Buldyrap ümit şırkın jeteledi.

Körındı köz uşynda bır kögergen,

Jan därmen soğan qarai enteledi.

Älsırep jüre almady deneni alyp,

Öluge taianğanda demnen qalyp.

Toğai ösken özenge ılındı äreň,

“Ölmegenge jolyğyp öli balyq”.

Su ışıp, esın jidy ekı ğarıp,

300. Ormannan jemıs-jidek terıp alyp.

Bul mañaida bar edı дәu jolbarys,

Buryldy ol, jat ııstı sezıp qalyp.

Aldyna jıtı qarap tesiledı,

Arandai auzyn aşyp esinedı.

Tez jeuge asyğyp ol kele jatyr,

Kenetten kez bolğan soň nesibesı.

Körıp bır aş qasqyrđy turğan ulyp,

Ornağan Kenjekeige qyrağylyq.

Tym surqai, qorqynyşty orman ışı,

310. Jau bardai qauıptendı turğan
buğyp.

Tüiemən şölge äkelgen tünde olardy,

Beseudıñ bırı buryn ordadağy

Qaqpany küzetuşı bolatuğyn,

Jol boiy Kenjekeidı sol qarady.

Kenjekei basqasyna bildirmesten,

Sol tanys küzetşıge az tildesken.

Almas qylyş jasyryn qaldyrğan ol,

Jany aşyp asyl janğa qolynda ösken.

Kenjekei jas şağynan talaptanyp,

320. Üirengen qylyş şauyp, sadaq
tartyp.

Jüregi bir türlü bop otyr qazır,

Qolğa alyp aq almasyn, jaraqtanyp.

Sol şaqta sybdyrlady buta-bürgen,

Jolbarys şyqty olarğa tura töngen.

Umtyldy qimyly eptı tüz jyrtqyşy,

Bır asap jutatyndai myna türmen.

Tüsı suyq, üreidı uşyrady,

Körinip tur alyptai küşi bary.

Ot şaşqan obyr közi qanğa tolyp,

330. Qanjardai üşkıreigen tısı kärli.

“Tynysyñ, – degendei-aq, – bul
aqyrğy”,

Yşqyna gür etip ol bır aqyrdy.

Tyşqan körgen mysyqtai emın-erkin,

Jolbarys Kenjekeige tura atyldy.

Kenjekei daiyn bolğan uşyp turyp,

Tüsırdı jolbarysty küşıkşe uryp.

Qaq mañdaidan däl tidı zulpyqary,

Ekige bölip basyn tüstı tılıp.

Miynan qany şapşyp tur atylyp,

340. Jyğyldy baluan dene buratylyp.

Aldynan eşkim şyqpai dandaisyğan,

Jan üzdı osylaişa bır maqulyq.

Quanyp merez küieu turdy külip,

Qaraidy Kenjekeige qur telmırıp.

Quttyqtap quşağyna qysar edı,

Dert äketti jüregin örtendirip.

“Üş künnen soñ körge de üirenesiñ”,

Tırlıkte beinet-zeinet teñ köresiñ.

“Den sau bolsa armanğa jetermin” dep,

350. Kenjekei basty ömirdiñ tyñ
belesin.

Qañğyryp auyl bardy, dala bardy,

Qalany da tauyp alyp, aralady.

“Elde bolsa eringe” degen ras,

Qaltyldap ölmei olar jan bağady.

Şaiqasyp ömir üşin damyl körmei,

Sarğaidy Kenjekei qyz solğan güldei.

Küieu jüre almaityn küige tüstı,

Qaitedi ol baiqustyñ qamyn jemei.

Kenjekei toqyp aldy taldan şarbaq,

360. Küieun soğan salyp aldy arqalap.

Oñai ma erkekti äiel kötermegi,

Barady künnen-künge aryp-şarşap.

Merez küieu oilaidy qyzdyñ halyn,

Degisi keledi: “Aiauly, süigen jarym!”.

Auzy baryp bıraq ta aita almaı ol,

Kürsinedı özegin örtep jalyn.

Ol aitty: – Endı ormanğa qaldyr meni,

Sen küizelme, men ölem aqyr, – dedi.

Qyz oğan: – Tağdyr qosqan
qosağymyñ,

370. Birge öleik, ölek, – dep aqyl
berdi.

Küieuı dedı oğan: – Boldym masył,
Jar bolmas düniede senen asyl.

Tüsinemın, razymyn, boryštarmyn,
Amalsyz jürek tulap, qanyım tasyr.

Köterip talai künder birge jürdiñ,
Sen aiauly perizat, al men kımmyñ?

Aita berse tausylmas qaiğy-muñym,
Men täleisiz tuylğan şermendemın.

Öziñnen artyq meni aialadyñ,

380. Aman bol, baqytyñdy
bailamaimyn.

Qimaimyn, qimasam da seni aiaimyn,
Kezdesken qıyn künde saiabağym, –

Dep üzildı jüregı küieuıñ,

Uğady, Kenjekeisiz tiregı kım?!

Kenjekei kesip aitty soñğy ükimin:

– Senimen ötedi, – dep, – birge ömirim.

Toqtaldy osy sözben ekı zarlyq,

Merezdı arqalap ap jürdi qañğyp.

Naqaqtan adal jandy azaptağan,

390. Ozbyrlyqqa bir zaual bolar ma
anyq?

Bir künü jyğyldy qyz talyp belı,

Küieuı jany tözbei qamyqty endi.

– Tastap ket, meni alatyn aldaşy joq,

Qaraşy etim solğan – tabyt, – dedi.

Taiap tur aitşy mağan qaidağy jau,

Meni kım kerek eter, iapyrym-au!

Türimnen jyrtqyş añ da seskenbei me,
Battasqan merez tutas denem mynau!

Äne bir bäiterekti kördiñ be sen?

400. Janynda köli jatyr möldir, tereñ.

Meni sol bäiterektiñ tübine qoi,

Şöldesem köl suynan juta berem.

Kenjekei köz jiberdi kök terekke,

Tüp-tüzu bıık ösken örlep kökke.

Keñ jaığan mol butaqty japyrağyn,

Ağaş joq mundai körkem töñirekte.

Ainadai jarqyraidy körikti köl,

Körkımen közdi tartyp eliktirer.

Künımenen şağylysy jatyr şalqyp,

410. Aumaqqa sän-saltanat berip tügel.

Tabiğat netken uly, netken şeber!

Jaralğan tym özgeşe terek pen köl.

Şalqar köl bäiterektiñ anasyndai,

När quiyp, mäueletip, zeinet berer.

Kenjekei ärbir iste sezgir-zerek,

Oi saldy oğan osy köl men terek.

“Qalsañ qal, auasy men suy, mümkin,

Em bolar, qasietti jer eken”, – dep.

Küieuıñ qaluyna ol unady,

420. Kım bılsın ne jağdaığa jolyğady?

Qoidy da bäiterektiñ saiasyna,

Qalağa tartty, qanyq joldyñ mäni.

Jaudyrap ekı közi aurudyñ,

Beinettiñ jatyr tartyp auyr muñyn.

“Mezgılsız künım söñip, gülım solyp,

Qorlyqpen bitkeni me tağdyrymnyñ?”

Zarlanyp osylaişa jatqan ğarıp,

Ğajaiyp bir ıs kördi tañyrqarlyq.

Köp qarğa kölge kelip şomylğanda,
 430. Köl suy köpirşidi buyrqanyp.
 Qarady ol qalt ketirmei körinisti,
 Aq buira tolqyn atty köldiň üsti.
 Qara qanat ainalyp aq mamyqqa,
 Özgeris osy sätte boldy küşti.
 Qarğalar aqqu boldy lezimde,
 Şattandy kölde şalqyp жүзгеніне.
 Qiqulap şaryqtady keň aspanda,
 Auru jatyr senbei öz közine.
 Ümitti oi jan жүіесін ketti terbep,
 440. – Bar ğoi, – dep, – köl suynda bir
 keremet.
 Oilady: “Süňgip ketsem men de
 mümkin,
 Jazylyp ada-küde ketermin”, – dep.
 Kelum Kenjekeidiň jatyr tosyp,
 Keñesip көрмек boldy aqyl qosyp.
 “Oğan deіін sudağy bul qasiet,
 Ketip qalsa qaitem?!” – dep tağy şoşyp.
 Eske aldy Kenjekeidiň ärbir sözін,
 Bar onda asqar aqyl, ötkir sezim.
 “Suy men auasy em” dep edi ğoi,
 450. Kölge ol qadap turyp otty közін.
 Jamandyq bolmas kölge tüsümde,
 Közime көrінip tur bul syr, mine.
 Oraidy qoldan berip almaıyn dep,
 Tolğanyp jıgıt baiqus kürsінде.
 “Täuekel!” dep bel bailap, etti qairat,
 Eñbektep köl suyına jetti abailap.
 Köldiň ol kelip tüsken bir jaq şeti,
 Öркеstep burq-sarq ketti qainap.

Aqqu qustai ol dağy köldi жүзіп,
 460. Tamaşa oilamağan boldy qyzyq.
 Sylynyp terisiniň bir qabaty,
 Tabıgat öz küşimen berdi yryzdyq.
 Suda bir tylsym bary anyqtaldy,
 Tıgızbei oň barmağын alyp qaldy.
 Aq köñil, jany taza jas jıgıttıñ
 Beinetten aiyqsa eken, janyp bağy!
 Jazyldy qulan-taza aurudan,
 Jıgıt boldy жүзінен nury tamğan.
 Köldi aina qyp көргенде өз beіnesін,
 470. Quandı jarqyl qağyp ümitti aldan.
 Bıraq ta üstінде ıler lypasy joq,
 Jauyrdyň jabuındai las-kır bop.
 Bunı qaitıp kiem dep otyrğanda,
 Oıyn bölди qulaqqa bır dauys kep.
 Qarasa atty adamdar jaqyndapty,
 Jamyldy tezden jıgıt japyraqty.
 Şubyrğan bır keruen keledı eken,
 Baiqasa közben şolyp atyrapty.
 Aldyñğy lek aıbyndy sänmen keldi,
 480. Jıgıt qatty dauystap sälem berdi.
 Kelbettı keruennıñ bassy adamy,
 Sälem alyp: – Sen netken jan eñ? –
 dedi.
 Jıgıt aıtty: – Panasyz, ğarıp edim,
 Jemıs-jidek qorek qyp, tamyr jedim.
 Kierime kiim joq – jalañaşpyn,
 Işına bara almadym qalyñ eldiñ.
 Jolauşy jany aşydy көрıp ony,
 Sergek kısı selt etip köñil bölди.
 Aq peil, jomarttyğy ketti tüsip,

490. Jügin şeşti tüienin teñindegi.
 Ağastyň japyrağyn jamlıgy gyp,
 Qaraidy keruenge garıp jıgıt.
 Şalqyğan ülken köpes körinedi,
 Şarlağan jerdiň jüzin seruen quryp.
 Köp tüiege toğanaq tolytra artqan,
 Er-turmanyn tügeldei altyndatqan.
 Qojaiyn, qyzmetker bari birdei,
 Jaidary jandar önkei jarqyl qaqqan.
 Jolauşy jıgıtke asyl kim berdi,
 500. Körkeip körkem-sulu türge keldi.
 Jıgıt aitty: – Siz kimsiz, meirimdi jan,
 Uğynyp jöniñizdi bilsem? – dedi.
 Jolauşy söz bastady jyly jüzben:
 – Meniñ atym – Atymtai jihan kezgen.
 Jıgıtım, osal emes sekildisiñ,
 Adamnyñ bir körgennen janyn sezem.
 Joq bolsa tuys-tuğan janaşyryñ,
 Men sendei müsäpirdiñ panasymyn.
 Birge jür bizben sen de joldas bolyp,
 510. Jetermiz uşyğyna qalğan syrdyñ.
 Jıgıt aitty: – Köñilim kökke örledi,
 Esedi söziñizden köktem lebı.
 Men jalğyz emes edim, äielim bar,
 Qalağa sapar şegip ketken edi.
 Jolauşy aitty: – Äli alys jeter jerim,
 Asyğyspyn, kelindi küter edim.
 Ilespeseñ öziñ bil, bağıñ jansyn,
 Qalanyñ bizge körset töte jolyn.
 Kim berdi: “Äielñ kimsin” dep,
 520. Azyq berdi, az emes, buiysa köp.
 Jol nusqap jıgıt solai qala berdi,

Körgeni däl tüs tektes qiyn syr bop.
 Jıgıtın ötkir közi ottai jainap,
 Dauysy üdep, bulbuldai tılı sairap.
 Quanyşy qoinyna siar emes,
 Aitpaqşy Kenjekeige bari jailap.
 Janyna qatty batty böligeni,
 Kenjekei äli nege körinbedi.
 Jüregin jalyny örtep sağynyştyñ,
 530. – Saqtai kör jarymdy, – dep
 kübirledi.
 Kenjekei tym keş keldi şarşap-talyp,
 Qaraidy añ-tañ bolyp közin salyp.
 Aldynan ai men kündeı jıgıt şyqty,
 Jat bireu, küieui emes, turdy nalyp.
 Öñtailap işten asqan zulpyqaryn,
 Uğyspaq alys turyp jıgıt mänin.
 Egerde nieti jat adam bolsa,
 Bekindi soğysuğa tıgıp karin.
 Oilady osy jıgıt öltirdi-au dep,
 540. Ah uryp qaiğy jutty, ışı eljirep.
 Surady jıgıt odan sypaiy ünmen:
 – Muñaidyñ nege, – dedi jaqyndau kep.
 Kenjekei şegindi aulaq: – Jalğan, – dedi.
 Osynda erim meniñ qalğan edi.
 Auru meñdetken jan – jüre almaityn,
 Kelseñiz ondai adam bar ma tegi?
 – Süiiktım, mine, menmın seniñ jaryñ,
 Aitty ol bastan keşken barlyq jaiyn.
 Qyz oğan senbegen soñ suğa malyp,
 550. Körsetti oñ barmaқтыñ saqaiğanyñ.
 Pa, şırkın, sau deneli erke tırlık,
 Aidady qaiğy bultyn serpe türıp.

Quttyqtap jubailardyň quanyşyn,
 Turğandai aspan külip, jer sekirip.
 Torğyndai aq denem ülbiregen,
 Bögelmei quşaqtady jıgıt birden.
 Synnan ötker mahabbat kuäsyndai,
 Qos jürek teň soğady lüpildegen.
 Ne jetsın, sağan esıl, bozbalalyq,
 560. Jastyqtyň jalyndy oty qozdady
 anyq.

Bal erinder qabystry airylmastai,
 Ol jağyn onşa tepşip qozğamalyq.
 Baqytqa erli-zaiyp keneldi endi,
 Mahabbat gülü jainap tereñdedi.
 Ağytyp jıgıt syryn bugün ğana:
 “Patşanyň şahzadasy men em, – dedi. –
 Kezdesse bızdın elde osy dertke,
 Salty bar öltiretin tastap örtke.
 Bul zaıdy äkem özi şyğarğan soñ,
 570. Qarsylyq ete almady basqa köpke.
 Äkemniñ menen basqa balasy joq,
 Sondyqtan basyndağy nalasy köp.
 Meni aqyr öltiretin bolğannan soñ,
 Qaiğyrdy jüreginiñ jarasy üdep.
 Jan tätti, dünie kezip kettim qaşyp,
 Bır tünde şekaradan öttim asyp.
 Äkeñniñ adamdary apardy ustap,
 Öziñdi ömir mağan etti näsip.
 Kenjekei bul sözdı estip külimdedi,
 580. – Burynnan nege aıtpadyñ muny?
 – dedi.
 – Aituğa oqtalsam da talai ret,
 Özımdı özım tejep, tıl kürmeldi.

Öitkeni halım mälım öleksedei,
 Är sözdı aita almauşy em köp ekşemei.
 “Maqtanğany nesı?” dep renjiseñ,
 “Qaitem?” dep qauıptendı jürek senbei.
 Körındı küieumıñ sözi qyzyq,
 Şynynda Kenjekeidin özi qyzyq.
 Auruynan aiqqan qosağyna,
 590. Qaraidy aiyra almaı közın süzip.
 Kenjekeişe kün nurly bugün erek,
 Erkinşe söyleu kerek, külu kerek.
 Aq jüzinde qan oınap alaulaidy,
 Qulpyrğan güldei jainap, tırı bölek.
 Iske asty maqsat etken buldyr ümit,
 Bırınıñ bırı syılap, sözın uğyp.
 Qalanyñ şetine kep balağan sap,
 Tırşılık typyryna kirdi süñgip.
 Küieuı käsip ıstep qalada jür,
 600. Kenjekei üiden jısay satady gül.
 – Meili, aqşa tüspese de, – dep äieli,
 Tapsyrdy jıgıtine: – Kelme, – dep, –
 qur.
 Bır künü qolğa eşnärse ılıkpedi,
 Qurdan-qur qala jaqtan jürıp keldi.
 Taba almaı qolğa ustar zat taryqqanda,
 Aldynan şubar jylan jıgıt kördi.
 Jylan tur aiyr tılın jalañdatyp,
 Arbaityn bop uyn adamğa atyp.
 Aibaryna küldi de jıgıt ony,
 610. Öltirip bileğine alğan arıtyp.
 – Tartu, – dep, Kenjekeige ustatty äkep,
 Töbege tastady ol: – Jaraisyñ, – dep. –
 Qaiyrly bolsa erge bul dağy olja, –

Dedı ol ädetinşe aşyq söylep.
 Oqiğa oıdan qurap jasalmaidı,
 Bolmaqşy bır negızı qaşan dağy.
 Adal eñbek etkenge kömek berer,
 Qus ekeş qus ta kelıp aspandağy.
 Patşanyñ ordasyına oralaiyq,
 620. Tolyqsyp tasyyp jatqan onda bailyq.
 Hanyşa künşuaqta juynğanda,
 Moinynan lağyl-meruert qoiğan alyp.
 Kenetten paida boldy bır qus tönıp,
 Qyzyqty meruertke közi tunyp.
 Öreden meruerttı ılıp aldy,
 Köp-körım salmaqty oğan kezıktı jük.
 Oljasyn tamaşalap tapqan munan,
 Qanatyn keñ aspanda qaqqan qyran.
 Endı onyñ közin tartty bağanağy,
 630. Üstinde balağannyñ jatqan jylyan.
 Jylandy jeuge bul qus qumar edı,
 Köñiline, şırkın, mundai unar ma edı?!
 Balağannyñ üstinen tüiılıp kep,
 Jylandy ılıp, qaiqaiyp şyğa berdı.
 Jylandy tıstep myqty aldy qysyp,
 Auzyndağy meruert qaldy tüsıp.
 Kündegı ädetinşe erli-zaiyp,
 Otyrğan äzıldeyip, tamaq ışıp.
 Olarğa körinbedı qustyñ özi,
 640. Qanattyñ zulap ötti küşti lebi.
 Kenjekei: – Ne narse? – dep şyğa kelıp,
 Jainagan meruertke tüsti közi.
 Qarady qolyna alyp tamaşalap,
 Ötkızdı küieüne tügel sanap.
 – Är künı ekiden köp satpa, – dedı,

Quandy ornady dep buıysa baq.
 Meruert bularğa mol aqşa boldy,
 Sauda ıstep ainaldyrar taptı joldy.
 Er-äiel berekelı bolğannan soñ,
 650. Özi-aq kep baqyt qusy basqa qondy.
 Saldyrdy jeti esıktı sändı sarai,
 Kiındı ordadağy adamdardai.
 Şalqyğan en дәuletke kenelgen soñ,
 Maqsatyn oryndady aialdamai.
 Kenjekei jainai tüsti öñine kep,
 Köktemniñ jaña aşylğan gülindei bop.
 Körgen jan bır tamsanbai öte almady –
 Aqyly körkıne sai tym keremet.
 – Ordağa bar, – dedı ol küieüne, –
 660. Eşkimge sälem berme, äri ündeme.
 Egerde patşa özi surai qalsa,
 “Ua, taqsyr, dām tatyñyz, üige jür!” de.
 Şahzada sodan tartyp keldı ordağa,
 Qaqpa aldynda otyrdy ol tek qana.
 Patşanyñ bul jıgıtke nazary auyp,
 Bır künı jön surady jeke dara.
 – Jıgıtım, ündemeisñ är kün kelıp,
 Ne oiyn bar, aşyq ait bärin terip.
 Jıgıt aitty: – Men jaiyn buqara edım,
 670. Qonaq bop dām tatyñyz, üige jürıp.
 Padişa syi-qurmetten qala almady,
 Qasyına uázırın ala bardy.
 Jasalğan köz toiarlyq jaña ülgimen,
 Köriktı bul saraiğa tañ qalady.
 Oquşym, öziñe aian jaidyñ bari,
 Kenjekei jeti türli as daiyndady.

Jeteün jetı özgerıp özi äkeldı,
 Añ-tań bop patşa közın aiymady.
 Patşağa “kelın” jaiy uǵylmady,
 680. – Jetı äielı bar ma? – dep
 sybyrlady.
 – Patşeke, ondai emes, – dedı uázır,
 Özgertken kiiminde syrdyń bári.
 Qalai tez auystyrdy kiimdi eppen?
 Uǵa almai otyr patşa bul üidi äbden.
 Şahzada: – Käne, tamaq jeñiz, – dedı,
 İlip qurmet etti iltipatpen.
 Tabaqtar özi ainaldy jaimen syrǵyp,
 Padişa dämın tatty bärin bılıp.
 Baiqasa jetı tabaq tügel tättı,
 690. Jete almady bul ıstıń mänin uǵyp.
 Padişa uázırge qoidy qarap,
 Degendei: “Tügel tättı qalai tamaq?”
 Közinen uázırdıń sözın uqty,
 Ol da otyr tüsine almai qur tañyrqap.
 Şaiǵa da tuz salmapty qyl aiaǵy,
 Surauǵa ädep saqtap uialady.
 “Patşanyń tier me eken şamyna”, – dep,
 Uázırı iştei qatty qinalady.
 Qolaisyz bul bır ıske synaǵandai,
 700. Padişa söz bastady şydai almai.
 – Azyraq tuzdy tamaq jasamaityn,
 Aityńdarşy, bul ädet, sırä qandai?
 – Tamaqqa tuz salmaımyz, – dep
 kelinşek, –
 Aitaiyn surasańyz ne üşin dep.
 Jürekke tuzdyń dertı myqtap tigen,
 Mäñgılık esimizden ketpestei bop.

Bır kezde tuzdyń jönin aitqanym bar,
 Tastalyp ien şölge tartqanmyn zar.
 Densaulyqqa tuz zian, tättı paida,
 710. Sözdıń de baldai şyryn tättısın al!
 Qazbalap qaitem odan arǵysyn köp,
 Äkeme “Tuz sekildi dämsızsın”, – dep
 Aitqandyqtan merezge nekelegen,
 Janşydy köñilimdi qaiǵy sırep.
 Patşanyń bul sözdı estip buzyldy öñi,
 Qyzynyń möldir şyqqa közi toldy.
 – Oılar dep, äkei, sizge şyndyqty aityp,
 Boldym ğoi aqyrynda özım sorly.
 Jei almai siz otyrsyz tuzy joq as,
 720. Jaǵympaz, tabynǵyştar tuzdai
 bolmas.
 Jaǵympazdyq istemei jaza şektım,
 “Adaldyń aty aryqtap, tony tozbas”.
 Şyndyq aşty bolady, qartaimaidy,
 Naǵyz adam şyndyqtan jaltarmaidy.
 Mansaby qanşa bıık bolsa daǵy,
 Eş adam aqiqattan arta almaidy.
 – Qoşemetşıl bolǵanym boldy ülken jau,
 Jap-jas qyzym qurly da bolmappyn-au!
 Tättı sözge mastanyp, masqara bop,
 730. Ädıletsız jauyzdyq qurypypyn-au!
 Dep patşa minın terip, tezge saldy,
 Ökınıp auyr-auyr sözge bardy.
 “Qudaidyń menı almaǵan tamaǵy toq” –
 Ne qylsyn balasynan bezgen şaldy.
 Auru merez küieu sol kezdegı,
 Kelbettı sau jıǵıt bop özgergeni,
 Patşağa äser berdı, quandyrdy,

Oilady ol: “Izdeimin dep özge neni?!”.
 Jıgıttıñ äkesine habarlady,
 740. Şer bolyp keudesinde san armany,
 Kartaiyp ol da ömirden küder üzgen,
 Qaitadan ümit oty alaulady.
 Onyñ da jüzege asty oiğa alğany,
 Tarqady ışindegi qaiğy-armany.
 Tabysyp äke-bala quanyşpen,
 Basynan keşkenderin baiandady.
 Padişa toi jasady ulan-asyr,
 Qyz-küieuin tapqan soñ bul janaşyr.
 Aqiqattyñ aldynda qurmet etti,
 750. Qasiet tabyla ma budan asyl?!
 Äkesi Kenjekeige tağyn berdi,
 Basqardy ädildikpen qalyñ eldi.
 Uğynyp kedeilerdiñ qam köñilin,
 Ezılgen eñbekşiniñ qamyn jedi.
 Uázır baiağyda ara tüsken,
 Zorlyqtyñ jegıdei jep jarasy işten.
 Zyndanda japa şegıp jatqan äli,
 Jazyqsyz jaza tartyp qara küşten.
 Ilınıp taramysqa ol arypty,
 760. Qardai bop saqal-şaşy ağarypty.
 Tilingen denesinde sau tamtyq joq,
 San ret esten tana sabalypty.
 Qinaumen qyryq türlü azaptapty,
 Talailar birge jatqan qaza tapty.
 Kenjekei zyndanannan kep bosatqanda,
 Uázır öluine az-aq qapty.

Tekserdi tutqyndardyñ naqtap bärin,
 Qutqardy naqaq küip jatqandaryn.
 Mekenı boldy zyndan zañ boiynşa,
 770. Qylmysqa belşesinen batqandardyñ.
 Uázır ädildiktiñ tatyp dämin,
 Jasaryp küş-quaty artyldy är kün.
 Qaitadan bas uázır qalpyna kep,
 Aitady Kenjekeige aqyldaryn.
 – Jolsyzdyq, sum jauyzdyq kırdı körge,
 Ädılettı, ğylymdy şyğar törge.
 Mäñgi ızgılık ornatyp adamzatqa,
 Qaldyryñdar urpaqqa qutty önege.
 Kenjekei şyn kemeñger ädil boldy,
 780. Ol tätti men aştynyñ dämin kördi.
 Ädıletke şydammen qol jetkızıp,
 Qiyndyq ataulynyñ sanyn jeñdi.
 Mekendi el, taban tırep turu üşin,
 Kerek dep esepedi ğylym küşin.
 Ğylymnyñ örkendeitin jolyn aşıp,
 Däuirdiñ damu zañyn uğyndy şyn.
 Teksertti tabıgattyñ syryn-mänin,
 Arasan dertke şıpa – sudyñ bärin.
 Köp üles qosar edi, amal qanşa,
 Basy alynyp ölmegen bolsa ğalym!
 Uaqıǵa tua berer qozdap-baiyp,
 Dastandy oğan bola uzartpaiyq.
 Meili, kım bolsa dağy buljytpastan,
 794. Beredi naq bağasyn özi-aq tarih!

SONUÇ

Halk hikayeleri, yar göçebe ile yerleşik tarzının tamamen birbirine karıştığı bir dönemde doğmuştur. Kuşaktan kuşağa aktarılan bu tür folklor, ulusal dini, dili, dini, yaşam biçimini, tutumlarını ve psikolojisinin özel bir yönünü ortaya koyan bilgiler içermiştir. Psikanaliz yöntemi, bu bilgiyi antroposentrik (insan merkezli) paradigma içinde analiz etmek ve değerlendirmek için vazgeçilmez bir araçtır. Bu bağlamda tezde Kazakistan Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı'nın desteğiyle 2014 yılında yayınlanan “Babalar Sözü” antolojisi kullanılmıştır. Fakat, “Babalar Sözü” antolojisinden hikâyelerin seçilmesi sırasında hikâye, efsane, destan ve kıssa adı verilen çeşitli folklor eserlere sistematik olarak sınıflandırma yapılmadığı için tür özelliklerine göre ele alınmıştır. Dini konulu hikayeler ve destani hikayeler arasında ayırım yapma sürecinde epizot ve söz dizimi bakımından önem verilmiştir. Bununla birlikte tezdeki bazı anlaşılabilir kelimeler dipnot ile gösterilmiştir.

Tezin giriş bölümünde, Kazak Türklerin milli kültürü, edebiyatı ve coğrafi özelliklerine değinilmiştir. Kazak halk hikâyelerine sosyal hayat, gelenekler, halk hekimliği, yer adları, milli sporlar, aile içi ilişkileri yansıtıldığı için giriş bölümünde bu konuda kısa bilgiler verilmiştir. Kazak edebiyatının dönemlerini göstermek için bağımsızlık sonrası (1991 yılından itibaren) yayınlanan ansiklopediler ve kaynaklarından yararlanılmıştır.

Tezin ilk bölümünde halk hikâyeleri hakkında genel bilgiler, teorik yönü, hikâyelerin işlevi, araştırma düzeyi ve hikâye anlatma geleneği yer almıştır. Bu bölümde tezin kuramsal yönünü belirtmek için Ali Berat Alptekin'in çalışmaları başta olmak üzere birçok Türkiye akademisyenlerin eserleri faydalanmıştır. Halk hikâyelerini yeni bir şekilde gruplamak ve sistematize etmek amacıyla modern araştırmalar ön plana çıkarılmıştır. Araştırmacıların görüş ve sonuçlarını karşılaştırarak, Kazakistan'daki halk hikâyelerinin gruplandırılmasına önem verilmiştir.

Tezin ikinci bölümü, psikanalizin temel kuramsal kavramlar ile W. Wund, S. Freud, C.G. Jung'un oluşturduğu okullar, arketip ve sembol ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. Bununla birlikte 1950-1980'lerde yaygınlaşan Neo-Freudculuk temsilcilerinin araştırmaları, edebiyat ve psikoloji ilişkisi ve halk eserlerinde kahramanların toplumsal ilişkileri ele alınmıştır. Bireyin kişisel bilinçaltı ve kolektif bilinçaltı kavramları hikâyelerde kapsamlı bir şekilde anlatılmış ve örneklerle gösterilmiştir. Ayrıca kişisel bilinçaltı kişinin tecrübelerinden oluşacağını ve bu tecrübe insanın rüyasında ve hayal

ettiği düşüncelerinde yer alacağını; kolektif bilinçaltı ise yıllar boyunca insanların edindiği tecrübesinden kaynaklanacağını ve imgeler olarak ortaya çıkacağını şema ile gösterilmiştir. Benzer şekildeki rüyalar ve insan hayalleri zaman geçince imge daha sonra da sembollere dönüşeceği ispatlanmıştır.

Üçüncü bölümde yer alan sembol ve simge farklılıkları ve türleri Kazak hikâye örnekleri ile incelenmiştir. Dolayısıyla cinsiyet ayrımları ve özellikleri, sembolik temsili, psikanalitik araştırmacıların yeni görüşleri tarafından desteklenerek ortaya koyulmuştur ve Kazak hikâyelerinden örnekler verilmiştir. Bu sırada Kazak halk hikâyelerindeki renklerin anlamını diğer halklardaki anlamı ile karşılaştırılmıştır. Bununla birlikte halk hikâyelerinin tahlilinde ilk defa ulusal kodun formüle edilmesinden bahsedilmiştir. Ulusal kod kavramı bir halkı diğerinden farklı kılan sosyal kimliği, gelenekleri, davranış biçimleri, hayalleri, dili ve zihniyeti, günlük yaşam tarzı gösteren özellikleri örneklerle ispatlanmıştır.

Tezin dördüncü bölümünde C.G.Jung'un belirlediği ana arketipler (Anne, Baba, Gölge, Tanrı, Kahraman, Bilge ve Anima, Animus) incelenmiştir. Halk hikâyelerinde incelendiği arketipler örnekler ile verilmiş ve tezde kullanmış hikâye parçaları Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Bununla birlikte araştırmaya konu olan 50 halk hikâyesinin kısa bir özetine de yer verilmiştir. Bu, Kahramanlık arketipinin analizi sırasında gerçekleştirilmiştir. Tezin ana konusu olarak alınan Kazak Halk hikâyelerinin psikanalitik incelenme sürecinde Türkiye'de bu yönde yapılan araştırmalar gözden geçirilmiştir. Psikanalitik inceleme "İnceleme", "Yola çıkış" ve "Erginlenme" gibi ana kalıplar üzerinde işlenmiştir.

Tezin beşinci bölümünde 50 Kazak halk hikâyesine tek tek psikanaliz yöntemiyle inceleme yapılmıştır. Hikâyeleri inceleme sırasında C.G.Jung'un gösterdiği kompleksler (Oidipus, Jokasta vb.) hikâyelerden alınan örneklerle anlatılmıştır. Türk, Kazak ve yabancı bilim adamlarının eserlerinden alıntılar yapılmıştır. Hikâyedeki kahramanın yola çıkışı ve erginlenmesi Joseph Campbell'in "Kahramanın Sonsuz Yolculuğu" adlı eserinden esinlenmiştir. Bu bölümdeki psikanaliz ile ilgili sonuçlar (semboller ve arketipler) S. Freud, C.G. Jung, E.Fromm gibi bilim adamları çalışmalarındaki genel tanımlar ve psikoloji alanındaki modern çalışmalara dayanarak kanıtlanmıştır; Kazak halk hikâyelerindeki arketipler tablosu yapılmıştır.

Tezin altıncı bölümünde 50 Kazak halk hikâyesinin asıl metnin transkripsiyonu verilmiştir. Kazak Türkçesindeki söz varlığını gösterirken genel olarak Latin harflerine uyarlanan yeni Kazak alfabesi esas alınmıştır.

Ek olarak Arketipler Tablosu sunulmuştur. Tabloda 50 hikayenin içindeki ana arketipler gösterilmiştir.

KAYNAKÇA

- Aça, M. (2002). Kazak Türklerinin Destanları ve Destancılık Geleneği. Konya: Kömen Yayınları.
- Ağca, F. (2003). Kirdeci Ali Kesikbaş Destanı. Türkbilig, (5), 171-173.
- Aldajumanov, K. (2010). Kazakistan Tarihi. Almatı: Atamura.
- Alptekin, A.B. (2018). Efsane ve Motifleri Üzerine. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Alptekin, A.B. (2021). Halk Hikâyelerin Motif Yapısı (10.Baskı). Ankara: Akçağ.
- Altinkaynak, E. (1995). Elazığ Masallarında Karşılaşılan Bazı Sosyal-Çevre Öğeleri Üzerine Bir Araştırma. Ankara: Bizim Gençlik Yayınları.
- Altinkaynak, E. (2015). Çobanoğlu Âşıklar Kahvesi Derlemeleri - I. Ankara: Ardahan Üniversitesi Yayınları.
- Altinkaynak, E. (2016). Dolganlarda Sosyal Adet ve Gelenekler. Sibiryaya Araştırmaları. Karadeniz Dergisi (32), 112-115.
- Altinkaynak, E. (2019). Anlatımlara-Derlemelere Dayalı Halk Kültürü. Ankara: Kültür Ajans Yayınları.
- Artıkbayev, J. (2003). Kazakistan Tarihi. Astana: Foliyant.
- Asanova, S. (2008). Kazaktın Ultık Kiyimderi. Almatı: Foliyant.
- Ashimova, D. (2020). Kazak Masalları Üzerine Bir Değerlendirme. Doktora Tezi, Ardahan Üniversitesi, Ardahan.
- Auezov, M. (1997). Abay Jolu (Abay Yolu). Almatı: Jeti Jargı.
- Aytmatov, C. (2017). Beyaz Gemi (Çev. R. Özdek). İstanbul: Ötüken.
- Azps. (2022). Фрейд и Его Школа. Erişim tarihi 29 Ekim 2022. <https://azps.ru/sch/frd/frd33.html>.
- Babacan-Bursalı, M. (2018). Cümcüme Sultan Hikâyesi'nin kökeni üzerine bir giriş denemesi ve anlatının mensur bir yeniden yazım örneği. TUDED 58(2), 247-280.
- Babalar, Sözü. (2004). 1,4,10.Cilt. Hazırlayanlar: B.Azıbaeva, S.Qasqabasov, S. Qirabaev, J.Raqyşeva, S.Qorabai, Ş.Eleukenov. Astana: Foliyant.
- Babalar, Sözü. (2005). 11, 22 Cilt. Hazırlayanlar: B.Azıbaeva, M.Jarmuhameduly, S.Qasqabasov, S.Qosan, A.Isimaqova, Ş.Eleukenov, J. Saltaqova. Astana: Foliyant.

- Babalar, Sözü. (2006). 23,24,30,31 Cilt. Hazırlayanlar: B.Azıbaeva, Ş.Eleukenov, S.Qasqabasov, J.Saltaqova, S.Qorabai, A.Egeubaev, A.Aqan, S.Qosan, A.Isimaqova, J.Ismagulov, Q.Alpysbaeva. Astana: Foliant.
- Baytursınlı, A. (2003). Adebıyet Tanıtıkış. Almatı: Atamura.
- BilimAll. (2016). Ақсақ Киік. Сәкен Сейфуллин. Erişim tarihi 12 Ekim 2022. <https://bilim-all.kz/olen/4137-Aqsaq-kiik>.
- Boratav, P. N. (1988). Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği. İstanbul.
- Bulut, S. (2021). Göç, Göçebe, Göçer, Göçer Evli/Evlü, Göçer Oba, Göçgün(cü)/Göçkün(cü), Göçmen/Göçmel ve Konargöçer/Göçerkonar Sözcükleri Üzerine Bazı Notlar. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18 (3), 1671-1720.
- Büyük Türkçe Sözlük / Türkçe- Osmanlıca- Yabancı Dillerden Türkçeye Geçen ve En Çok Kullanılan Kelimeler (1982). Ankara: Birlik Yayınları.
- Bayniyazov, A., Bayniyazova, J. ve Koç, K. (2021). Türkiye Türkçesi-Kazak Türkçesi Sözlüğü. Ankara: TDK.
- Campbell, J. (1995). İlkel Mitoloji Tanrının Maskeleri (Çev. K.Emiroğlu).Ankara:İmge.
- Campbell, J. (2017). Kahramanın Sonsuz Yolculuğu (Çev. S. Gürses). İstanbul: İthaki.
- Campbell, J., & Moyers, B. (2010). Mitolojinin Gücü: Kutsal Kitaplardan Hollywood Filmlerine Mitoloji ve Hikâyeler (Çev. Z. Yaman). İstanbul: Mediacat Kitapları.
- Çetin, A. Y. (2003). Kazakistan Sahası Halk Hikâyeciliği Geleneği. Ankara: Gündüz Eğitim Yayıncılık.
- Dosanova, K. (2011). Aytıs – Ömirşen Janr. Bulletin Series «Philological sciences» №4(134), 214-121.
- Duymaz, A. (1996). Nevruz Bey Hikâyesi (İnceleme Metinler). Aydın: Aydın.
- Dyrenkova, N. (1928). Умай в Культе Турецких племен. Баку: Культура и Письменность Востока.
- Ege, F. (2015). Arketipsel Sembolizm Bağlamında Kuzeydoğu Anadolu Masallarının Analizi. Doktora Tezi, Ardahan Üniversitesi, Ardahan.
- E-History. (2013). Орта Ғасырдағы Қазақстан. Erişim tarihi 29 Ekim 2022. <https://e-history.kz/kz/history-of-kazakhstan/show/8762>.
- E-History. (2019). Бәйтерек Мифофитонимі. Erişim tarihi 12 Ekim 2022. <https://e-history.kz/kz/news/show/2035/>.

- Ekici, M. (2004). Türk Halk Edebiyatı El Kitabı (1.Baskı). Ankara: Grafiker.
- Elçin, Ş. (1988). Halk Edebiyatı Araştırmaları. Ankara: Ankara.
- Emre, İ. (2005). Edebiyat ve Psikoloji . Ankara: Anı Yayıncılık.
- Emre, Y. (2009). Yunus Emre ve Seçme Şiirleri. Sivas: Vilâyet Kitabevi.
- Erhat, A. (1996). Mitoloji Sözlüğü (6. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi A.Ş.
- Esgici. (2020). Büyük Türkçe Sözlük. Erişim tarihi 21 Eylül 2022. [http://esgici.net/012_sozluk%20kamus/Buyuk%20Turkce%20Sozluk%20\(TDK\)%20\(PDF,%209.9%20MB\).pdf](http://esgici.net/012_sozluk%20kamus/Buyuk%20Turkce%20Sozluk%20(TDK)%20(PDF,%209.9%20MB).pdf).
- Etimolojiturkce. (2012). Simge Kelimesi. Erişim tarihi 21 Eylül 2022. <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/simg>.
- Freud, S. (1948). Froydizm Psikanalize Dair Beş Ders (Çev. M. Şekip). İstanbul: Muallim Ahmet Halit.
- Freud, S. (2006). Введение в Психоанализ. Лекции. Москва: Азбука.
- Freud, S. (2020). Totem ve Tabu. İstanbul: EZR Yayıncılık.
- Freud, S. (2020a). Dinin Kökenleri. İstanbul: EZR Yayıncılık.
- From, E. (2015). Rüyalar.Masallar.Mitler (Çev.A.Ökten). İstanbul: Say Yay.
- Gabitov, T. (2019). Madeniyettanu. Almatı: LantarTreid.
- Gezer, Ş. (2017). Alageyik Efsanesi ile Kococaş Destanında Ortak Unsurlar. Folklor/Edebiyat 23, 11 - 30.
- Gülensoy, T.(1964). Erzurum Ağzı ile Hâtem-i Tai Masalı, Türkoloji Dergisi, C. VIII, 403-457.
- Güney, E. (1951). Halk Hikâyelri. Türk Folklor Araştırmaları 1(25), 385.
- İbraev, Ş. (2001). Kazaktın Miftik Eñgimeleri. Almatı: Gılım Kitabevi.
- İbraev, Ş. (2005). Kazak Mitleri ve Mitik Efsaneleri Hakkında. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 5 (2), 353-358 .
- Iskakulı, D. (2015). Ruhani Tolgamdar. Almatı: Dastür.
- Jumaliyev, K. (2020). Эдебиет Теориясы (Edebiyat Teorisi). Almatı: Edebiyat ve Öner Enstitüsü.
- Jung, C. G. (1991). Архетип и Символ. Санкт-Петербург: Ренессанс.
- Jung, C. G. (2005). Dört Arketip. (Çev. Z. A. Yilmazer). İstanbul: Metis Yayınları.
- Jung, C. G. (2009). İnsan ve Sembolleri, (Çev. A.N. Babaoğlu). İstanbul: Us Yayınları.
- Jung, C. G. (2013). Значение Отца В Судьбе Отдельного Человека. Moskow: SPB.

- Jurtbay, T. (2005). Dünya Düşüncesinin Kültürel Çalışmaları. On cilt. Vol. 2. Mitoloji Sembolleri (Cilt 2). Almatı: Jazuşı.
- Karaalioğlu, S. K. (1975). Edebiyat Terimleri Kılavuzu. İstanbul: İnkılap ve Aka Basımevi.
- Karadeniz Ekspres. (2020). Kiyiz Üy. Yurt. Erişim tarihi 21 Eylül 2022. <http://surl.li/damhq>.
- Kavas, B. (2018). Kadınlara Yönelik Evlilik Baskısı. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research, Cilt: 11 Sayı: 56, 389-397.
- Kaya, D. (2014). Türk Halk Edebiyatı Kavramları ve Terminleri Sözlüğü. Ankara:Ank.
- Kazak Edebi Dilinin 15 Ciltlik Sözlüğü. (2011). Almaty: Dil Eğitimi Enstitüsü.
- Kazak Edebiyatı Ansiklopedisi (2010). Almatı: Aruna Yayınevi.
- Koç, K., Bayniyazov, A., Başkapan,V. (2021). Kazak Türkçesi - Türkiye Türkçesi Sözlüğü. Ankara: TDK.
- Köpürlü, F. (1986). Edebiyat Araştırmaları. Ankara: Ankara.
- Korkmaz, Ö. T. (2018). Dede Korkut Hikâyeleri. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Laznik,M.K.(2005).Le Complex de Jocaste. Revue Française de Psychanalyse. Paris:Jo.
- Lipets, R. (1984). Образы Батыра и Его Коня в Тюрко-Монгольском Эпосе (e-kitap: <http://kronk.spb.ru/library/lipets-rs-1984-lit.htm>). Moskova: Moskova.
- Mırzahmetulı, M. (2010). Ösu Men Öşu. Erişim tarihi 21 Eylül 2022. <https://abai.kz/post/2712>.
- Мақпиров, S. (1991). Әдебиеттануға Кіріспе (Edebiyata Giriş). Almatı: Jazuşı.
- Malinovski, B. (1998). Магия. Наука. Религия. Moskva: Рефл-бук.
- Mursalim, G.(2021). Būgūngū Poeziyadağı Mifologiyalıq Sarındar. PhD Dissertstsiyası, Gumanitarlıq Zan Universiteti, Semei.
- Nauanova, G. (2020). Kazak Türklerinin Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri. Doktora Tezi, Ardahan Üniversitesi, Ardahan.
- Nazarbayev, N. (1999). Tarih Tolkinında. Astana: Elbası Kitaphanası.
- Nurbekova, D. J. (2011). Kazakistan'da İş Adamlarına Yönelik Devlet Desteği. Istanbul Journal of Sociological Studies, 0 (29), 35-40 .
- Nurgaziyev, T. (2020). Cultural and Social Environment of Kazakh Tales. Bulletin Series «Philological sciences» №2(72), 459-463.

- Ögel, B. (1993). Türk Mitolojisi (1. Cilt). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Omarbekov, T. (2016). Kazakistan Tarihi. Almatı: Kazak Universiteti Yayınevi.
- Ontustik Kazakistan. (2020). Киік Неге Киелі? Erişim tarihi 12 Ekim 2022. <https://okg.kz/post?id=21105&slug=kiik-nege-kieli>.
- Oraltay, H. (1976). Hürriyet Uğrunda Doğu Türkİstan Kazak Türkleri. İstanbul: Türk Kültür Yay.
- Orazkulova, K. (2014). Kazak Suretşileri Şıgarmaşılığında Arhetiptik Obraz ben Ujımdık Beysana: Madeni Filosofyalık Talıau. Almatı: Dastür.
- Ранова, N. (2013). К вопросу о Психоанализе в Литературе: Теоретический Аспект. Світова Література на Перехресті Культур і Цивілізацій Вип. 7(2), 286-288.
- Rank, O. (2014). Doğum Travması (Çev.S. Yücesoy). İstanbul: Metis.
- Şahin, S. (2018). Sait Faik Abasıyanık'ın Sanat Eserlerinin Arketipsel Eleştiri Yöntemi İle Tahlili. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Sakaoğlu, S. (2019). Efsanelerden Masallara Uzanan Taş Kesilme Motifinin Azerbaycan ve Anadolu Masallarına Yansımaları. Türkbilgi (38), 177-197.
- Şayhan, F. (2014). Sürekli Yurtsuzluğun Geçici Yurdu: Han Duvarları. Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları: Ocak-Haziran, 163-171.
- Şayhan, F. (2015). Altay Destan Kahramanlarının Mitik Serüveni (Erginlenme, Olgunlaşma). Doktora Tezi, Ardahan Üniversitesi, Ardahan.
- Şayhan, F. (2018). Kuşatılan Ben'in Biliş Düzeyi Yorumu: Yüce Birey Bağlamında Yunus. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi 11(21), 69-77.
- Şayhan, F. (2020). Şah İsmail Hikâyesi. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Şen, C. (2012). Edebiyat İncelemelerinde Psikanaliz Kullanımı. Ankara: Divan Kitap.
- Şen, G. (2019). Türk Masallarına Psikanalitik Yaklaşım. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.
- Şahutova, S. (2010). Problemy Vzaimodeystviya Folkloru i Literaturu v Nauchnom Nasledii D.S.Lihaçeva. PhD Dissertatsiya, Adıgeyskiyi Universitet, Maykop.
- Sidal. (2021). Sanat ve Zanaatlar: Dokumacılık. Erişim tarihi 21 Eylül 2022. <http://surl.li/damfe>.
- Şimşek, E. (1987). Arzu ile Kamber Hikâyesi Üzerinde Mukaesili Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.

- Sivri, M. & Akbaba, C.(2018).Dünya Mitlerinde Yılan.Folklor/Edebiyat, 24 (96),53-64.
- Sternberg, L. (1938). İlkel Bir Din. Leningrad: Kuzey Smidovich Enstitüsü Yay.
- Subhanberdina, Ü. (1986). Kissa – Dastandar. Almatı: Gılım Baspası.
- Suyunşaliyev, H. (2006). Kazak Edebiyatının Tarihi. Almatı: Sanat.
- Taş, E. (2020). Türk Halk Kültüründe “Baş”. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi 13(29), 87-108.
- Tihonova, V. (2020). Psihologičeskaya Labaratoriya Wilgelma Wundta v Leypitsge: İstoriya i Sovremennost. Sotsiynal'naya i Ekonomičeskaya Psihologiya, № 3(19), 250-268.
- Toktabay, A. (2014). Қамшы және Қамшыгерлік Өнер. Erişim tarihi 29 Ekim 2022. <http://argymaq.kz/archives/793>.
- Tonga, N. (2008). Hikâye'ye Terminolojik Bir Yaklaşım. Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/1 Winter, 148.
- Tulum, Y. (1992). Kazak Halk Hikayeleri (Metin, Sözlük, Notlar). Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Turgunbayeva, B. Şankıbayeva, A. (2020). Kazak Dastürli Bi Madeniyetinin Paida Boluı men Damuı. Kazak Ultık KIZPU Habarşısı, № 2(82), 217-224.
- Türk Ülküsü. (2019). Ziya Gökalp’ın “Ala Geik” Şiiri. Erişim tarihi 21 Eylül 2022. <https://www.turkulkusu.com/ziya-gokalp-siirleri/>.
- Vikipedi. (2015). Kazakistan Kültürü. Erişim tarihi 21 Eylül 2022. <http://surl.li/damhm>.
- Vikipedi. (2021). Қазақтың Ұлттық Ойындары. Erişim tarihi 29 Ekim 2022. <https://goo.su/IUaUK>.
- Vikipedi. (2022). Kazakistan Tarihi. Erişim tarihi 25 Ekim 2022. https://tr.wikipedia.org/wiki/Kazakistan_tarihi.
- Vikipedi. (2022a).Yüeciler. Erişim tarihi 12 Ekim 2022. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Y%C3%BCe%C3%A7>.
- Yeşildal,Y. (2007). Anadolu Folklorunda Geyik. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Wundt, W. (2002). Psihologiya Narodov. Moskva: Terra Fantastica.

EK 1. ARKETİPLER

No	Hikâye Adı	ARKETİPLER							
		Anıma/ Animus	Gezgin	Göl- ge	Anne/ Baba	Per- sona	Kahra- man	Bil- ge	Tanrı
1	Karatorgay	+/+	+	+	+	+	+	-	-
2	Murat Salih pen Magripa	+/+	+	+	+	+	+	-	-
3	Kökek pen Zeynep	+/+	+	+	-	+	+	-	+
4	Sanalı Sara	+/+	-	+	-	+	+	-	-
5	Saukele	+/+	-	+	+	+	+	-	-
6	Bulğın-Susar	+/+	+	+	+	+	+	-	-
7	Jetim Mariyam	+/+	-	+	+	+	+	-	-
8	Kissa Hatımtay Jomart	+/-	-	+	-	+	+	+	-
9	Kiyik	+/+	-	+	+	+	+	-	+
10	Kakpanga tüsken kiyiktin hikayası	+/+	-	+	+	+	+	-	+
11	Kubas	+/-	+	+	-	+	+	-	+
12	Kissa Cumacuma	+/-	+	+	-	+	+	-	+
13	Boztorgay	+/+	+	+	+	+	+	-	+
14	Kissa Muhammed Rasul Allanın Darul Paniden Darul Bakiga Rihlat Etken Maselesi	+/+		+	+	+	+	+	+
15	Kissa Kaharman	+/+	+	+	+	+	+	-	+
16	Kulamergen	+/+	+	+	+	+	+	-	+
17	Arık Mergen	+/-	+	+	-	+	+	-	-
18	Abu Jılan	+/+	+	+	+	+	+	-	-
19	Telim Tentek	+/-	+	+	-	+	+	-	-
20	Altın Balak Aksunkar	+/-	+	+	-	+	+	-	-
21	Kamarzaman	+/+	+	+	+	+	+	-	-
22	Abdikerim	+/+	+	+	+	+	+	-	
23	Koyşı Batır	+/-	+	+	-	+	+	-	-
24	Sırşı Molda Hikâyası	+/+	+	-	+	+	+	-	-
25	Kumaş Konır Hikayası	+/-	+	-	-	-	+	-	-
26	Kayrandağan Kit	+/+	+	+	+	+	+	-	-
27	Sultan Patşa	+/+	-	-	+	+	+	-	-
28	Akıldı Akım	+/+	+	+	+	+	+	-	-
29	Akbazargan	+/+	+	+	+	+	+	-	-
30	Cetim Bala	+/+	+	-	+	+	+	-	-

31	Şaymuza	+/+	+	+	+	+	+	-	-
32	Jasartkış Bulak	+/+	+	-	+	-	+	-	-
33	Maymıl Kelişek	+/+	+	+	+	+	+	-	-
34	Sagattın Hikayası	+/+	+	+	+	+	+	-	-
35	Paşa men Aiyel	+/+	+	+	-	+	+	-	-
36	Sırlı Kobdi	+/-	+	+	-	+	+	+	-
37	Totay Sal	+/+	-	+	+		+	-	-
38	Ölgen Kız	+/+	-	-	+	+	+	-	+
39	Ular men Kuzgın	+/-	-	+	-	+	+	+	-
40	Nuh Jane Naurız	-/-	+	-	-	-	+	+	+
41	Akkan Sınay	+/+	-	+	+	+	+	-	-
42	Altın Balta	+/-	+	-	+	+	+	-	-
43	Galım Kız Buadat	+/+	+	-	-	+	+	-	-
44	Junus Cetim	+/+	+	+	+	+	+	-	-
45	Üş Cetim	+/+	+	+	+	+	+	-	-
46	Üş Cetim Kız	+/+	+	+	+	+	+	-	-
47	Kezbe Şal	+/-	+	-	-	+	+	-	+
48	Han Hükümü	+/+	+	+	-	+	+	+	-
49	Estigül	+/+	+	+	+	+	+	-	-
50	Kenjekeidin Keşirmeleri	+/+	+	+	+	+	+	-	-

EK 2. Tez Çalışması Orijinallik Raporu

 ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU										
ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA										
Tarih: 07/11/2022										
Tez Başlığı: <u>KAZAK HALK HİKÂYELERİNİN PSİKANALİTİK YAKLAŞIM ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ</u> Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 580 sayfalık kısmına ilişkin, 07/11/2022 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %1 'dir. Uygulanan filtrelemeler: 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☒ Kaynakça hariç 3- ☒ Alıntılar hariç/dâhil 4- ☒ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nde belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim. 07/11/2022 Tarih ve İmza <table style="width: 100%; border: none;"> <tr> <td style="width: 30%;">Adı Soyadı:</td> <td>Tanat NURGAZIYEV</td> </tr> <tr> <td>Öğrenci No:</td> <td>17201570007</td> </tr> <tr> <td>Anabilim Dalı:</td> <td>Türk Dili ve Edebiyatı</td> </tr> <tr> <td>Programı:</td> <td>Türk Halk Edebiyatı</td> </tr> <tr> <td>Statüsü:</td> <td>☐ Yüksek Lisans ☒ Doktora</td> </tr> </table>	Adı Soyadı:	Tanat NURGAZIYEV	Öğrenci No:	17201570007	Anabilim Dalı:	Türk Dili ve Edebiyatı	Programı:	Türk Halk Edebiyatı	Statüsü:	☐ Yüksek Lisans ☒ Doktora
Adı Soyadı:	Tanat NURGAZIYEV									
Öğrenci No:	17201570007									
Anabilim Dalı:	Türk Dili ve Edebiyatı									
Programı:	Türk Halk Edebiyatı									
Statüsü:	☐ Yüksek Lisans ☒ Doktora									
<u>DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI</u> UYGUNDUR. _____ Prof.Dr. Ayabek BAİNİYAZOV										

EK 3. Etik Komisyon Muafiyeti Formu

 ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU										
ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA Tarih: 07/11/2022 Tez Başlığı: <u>KAZAK HALK HİKÂYELERİNİN PSİKANALİTİK YAKLAŞIM ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ</u> Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam: 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır, 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir. 4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir. Tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim. 07/11/2022 Tarih ve İmza <table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 30%;">Adı Soyadı:</td> <td>Tanat NURGAZİYEY</td> </tr> <tr> <td>Öğrenci No:</td> <td>17201570007</td> </tr> <tr> <td>Anabilim Dalı:</td> <td>Türk Dili ve Edebiyatı</td> </tr> <tr> <td>Programı:</td> <td>Türk Halk Edebiyatı</td> </tr> <tr> <td>Statüsü:</td> <td>☐ Yüksek Lisans ☒ Doktora</td> </tr> </table>	Adı Soyadı:	Tanat NURGAZİYEY	Öğrenci No:	17201570007	Anabilim Dalı:	Türk Dili ve Edebiyatı	Programı:	Türk Halk Edebiyatı	Statüsü:	☐ Yüksek Lisans ☒ Doktora
Adı Soyadı:	Tanat NURGAZİYEY									
Öğrenci No:	17201570007									
Anabilim Dalı:	Türk Dili ve Edebiyatı									
Programı:	Türk Halk Edebiyatı									
Statüsü:	☐ Yüksek Lisans ☒ Doktora									
<u>DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI</u> UYGUNDUR. _____ Prof.Dr. Ayabek BAİNİYAZOV Detaylı Bilgi: https://www.ardahan.edu.tr/birim.aspx?id=1002003 Telefon: 0-4782117522 Faks: 0-4782117523 E-posta: sbe@ardahan.edu.tr										

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Tanat NURGAZİYEV

Doğum Yeri ve Tarihi :

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Abay Milli Pedagoji Üniversitesi, Filoloji Fakültesi, Kazak Dili ve Edebiyatı Bölümü (2005-2009).

Yüksek Lisans Öğrenimi : Yüksek Lisans ve Doktora Enstitüsü, Kazak Dili ve Edebiyatı Bölümü, (2012-2014).

Bildiği Yabancı Diller : Kazakça (Ana Dili)

Rusça (Çok iyi)

Türkçe (Çok iyi)

İngilizce (iyi)

Bilimsel Faaliyetleri : <https://orcid.org/0000-0003-0470-7962>:

1) Cultural and Social Environment of Kazakh Tales (2020). Kazakh National Pedagogical University named after Abai BULLETIN, Series «Philological sciences» №2(72), p.459-464;

2) Communicative Paradigm in Kazakh Linguistics: History of Development and Prospects (2021). Journal Article, Innovation. Science. Education. №28, p.1271-1276.

3) S. Amanzholov is the Founder of Cognitive linguistics in Kazakhstan (2016). Information (Japan), Journal Article in Scopus: Author ID: 57191033650, h-index – 1.

Stajlar :Polonya, Olsztyn'deki Warmia ve Mazury Üniversitesi. Avrupa'da Kültürlerarası İletişim

(2013).

Projeler

:Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı “Dil iletişiminin paradigmaları: Latin alfabesiyle edebi konuşma ve yazma” (IRN AP08855685), 2020-2023.

Çalıştığı Kurumlar

:Kazakistan-Rusya Devlet orta okulu, öğretmen (2009-2015).

Abay Milli Pedagoji Üniversitesi (2011-2012).

Almaty Devlet Ekonomik koleji, Fen Bilimleri bölüm başkanı. (2015-2019).

Marziya Turlihanova adındaki özel lise müdürü (2020’den bugüne kadar).

İletişim

E-Posta Adresi

: _____

Tarih

: 05.12.2022.